

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ISSN 2524-0609

Серія

ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Збірник наукових праць

Випуск 1(42)
Частина I, частина II

Ужгород – 2018

**Науковий вісник Ужгородського університету.
Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».**

Випуск 1 (42) ' 2018

– науково-практичний журнал у галузі педагогіки, в якому висвітлюються актуальні питання методології та історії педагогіки, теорії і практики навчання, теорії і практики виховання, теорії і методики професійної освіти, соціальної педагогіки, соціальної роботи, сучасних педагогічних технологій та інших галузей педагогічної науки.

Редакційна колегія

Головний редактор: Козубовська І.В. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Заступник головного редактора: Бартош О.П. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології і соціальної роботи, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Відповідальний за випуск: Опачко М.В. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Члени редколегії:

Козловська І.М. доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Староста В.І. доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Шандор Ф.Ф. доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології і соціальної роботи, ДВНЗ «УжНУ» (Україна)

Букач М.М. доктор педагогічних наук, професор, Миколаївський національний університет ім.В.О.Сухомлинського (Україна)

Мешко Г.М. доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка (Україна)

Поліщук В.А. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка (Україна)

Товканець Г.В. доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки й методики дошкільної та початкової освіти, Мукачівський державний університет (Україна)

Кіш Янош, доктор психології, професор, Дебреценський університет (Угорщина)

Крчмері Владімір, доктор медичних наук, професор, ректор Університету здоров'я та соціальної роботи св.Алжбети (Словаччина)

Норман Джудіт, доктор соціальної роботи, професор, Університет Брігам Янг (США)

Рецензенти:

Степанюк А.В., доктор педагогічних наук, професор

Остапець Ю.О., доктор політичних наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 7972 від 9 жовтня 2003 р.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції Серія 3м №32 від 31 травня 2006 р.

Засновник і видавець: Ужгородський національний університет, Україна, 88000, м.Ужгород, пл.Народна, 3.

Видавництво: вул. Капітульна, 18;
e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Адреса редакції: 88017, м.Ужгород, вул.Університетська, 14, факультет суспільних наук, кімн.218, e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

Збірник наукових праць видається з березня 1998 р., виходить двічі на рік.

Збірник наукових праць перереєстровано як друковане періодичне видання, включене до переліку наукових фахових видань України, галузі науки – педагогічні, що затверджений Наказом МОН України від 09.03.2016 р. № 241 (додаток 9, позиція 78).

Офіційний сайт:
<http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

Збірник представлено у наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

- Google Scholar (США)
- Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського (Україна)
- INDEX Copernicus – ICV 2016: 49.47 (Польща)

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 5 від 24 травня 2018 року

УДК 371; 378; 364

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»: зб.наук. пр. / Ред.кол. : Козубовська І.В. (гол.ред.) та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. – Випуск 1 (42), Частина I, Частина II. – 386 с.

Частина II містить матеріали I-ої науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання вдосконалення системи фізичного виховання і спортивної роботи у вищій школі», яка присвячена 70-й річниці кафедри фізичного виховання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (19–20 квітня 2018 р.)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»

SCIENTIFIC HERALD OF
UZHHOROD UNIVERSITY

ISSN 2524-0609

Series

PEDAGOGY

SOCIAL WORK

Collection of Scientific Works

Issue 1 (42)
Part I, part II

Uzhhorod – 2018

Scientific Bulletin of Uzhhorod University.

Series: «Pedagogy. Social Work».

Issue 1 (42) ' 2018

– is a scientific-practical journal in the field of pedagogy. Its main thematic areas are the current issues of: methodology and history of pedagogy, theory and practice of teaching, theory and practice of education, theory and methodology of professional education, social pedagogy, social work, modern pedagogical technologies and other areas of pedagogical science.

Editorial Board

Editor-in-Chief: Kozubovska Iryna. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Department of Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Uzhhorod National University (Ukraine)

Deputy of Editor-in-Chief: Bartosh Olena. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Sociology and Social Work Department, Uzhhorod National University (Ukraine) (Ukraine)

Executive Secretary: Opachko Magdalyna. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Uzhhorod National University (Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Kozlovska Iryna. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Starosta Volodymyr. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Shandor Fedir. Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Sociology and Social Work Department, Uzhhorod National University (Ukraine)

Bukach Mykola. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Mykolaiv National University named after V.Sukhomlynsky (Ukraine)

Meshko Galyna. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Gnatyuk (Ukraine)

Polischuk Vira. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Social Pedagogics and Social Work Department, Ternopil National Pedagogical University named after V.Gnatyuk (Ukraine)

Tovkanets Ganna. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Department of Pedagogy and Methodology of Pre-school and Primary Education, Mukachevo State University (Ukraine)

Kiss János. Doctor of Psychology, Professor, University of Debrecen (Hungary)

Krčméry Vladimír. Dr. h. c. prof. MUDr., DrSc., Head of St.Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava (Slovakia)

Norman Judith. Doctor of Social Work, Professor, Brigham Young University (the USA)

Reviewers:

Stepanyuk A.V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ostapets Y.O., Doctor of Political Sciences, Professor

Certificate of the print media state registration Series KV № 7972 dated by October 9, 2003

Certificate of state registration of publishers, manufacturers, and distributors of publishing products Series 3m №32 dated by 31 May 2006

Founder and publisher: Uzhhorod National University, Ukraine, 88000, Uzhhorod, Narodna square, 3. Publishing House Goverla: Kapitulna str., 18; e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Editorial address: 88017, Uzhhorod, Universitetska str., 14, Faculty of Social Sciences, room 218, e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

The journal has been published since March 1998, is published twice a year.

Collection of scientific articles is re-registered as a printed periodical edition, included in the list of scientific professional editions of Ukraine, the field of science – Pedagogy, approved by the Order of Ministry of Education of Ukraine dated by 09 March 2016, № 241 (annex 9, position 78).

Website: <http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

The journal is registered in scientometric databases, repositories and search engines:

- Google Scholar (the USA)
- National Library of Ukraine named after Vernadsky (Ukraine)
- INDEX Copernicus – ICV 2016: 49.47 (Poland)

Recommended for publication by the Scientific Council of Uzhhorod National University, record № 5 from May 24, 2018

UDC 371; 378; 364

Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»: collection of scientific articles / Kozubovska, I.V. (Ed.). – Uzhhorod: Publishing House «Goverla», 2018. – Issue 1 (42), Part I, Part II. – 386 p.

Part II contains materials of the I–st scientific-practical conference with international participation «Topical issues of improving the system of physical education and sports work in the higher school», dedicated to the 70th anniversary of the Department of Physical Education of the State University «Uzhhorod National University» (April 19-20, 2018)

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I

Андрієвська Віра. ПРИНЦИП ІННОВАЦІЙНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	11
Афанасьєв Дмитро, Сопко Руслана. ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАРІННЯ НА ІНСТИТУТ СІМ'Ї ТА СОЛІДАРІСТЬ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ.....	15
Благініна Світлана. АНАЛІЗ ЗЛЕТІВ І ПАДІНЬ ОСВИТИ І НАУКИ НІМЕЧЧИНИ В ОПТИЦІ ВИБОРУ ПАРАДИГМ ДЛЯ РОЗВИТКУ	20
Бондарчук Наталія, Чернов Віктор. ЗАСТОСУВАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ ОЗДОРОВЧИМ ФІТНЕСОМ ТА АЕРОБІКОЮ З ДІВЧАТАМИ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА КРИТЕРІЄМ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ	25
Бриндіков Юрій. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	29
Вакалюк Тетяна. ОГЛЯД WEB-ОРІЄНТОВАНИХ КОМПЛЯТОРІВ, ЩО ДОЦІЛЬНО ВИКОРИСТОВУВАТИ У НАВЧАННІ БАКАЛАВРІВ ІНФОРМАТИКИ.....	33
Варга Наталія. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ США.....	38
Герлянд Тетяна. МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВИТИ	42
Годованець Наталія, Леган Вікторія. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИТУАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	46
Гусак Людмила, Левчук Олена. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	49
Дем'янчук Олена, Адамович Ірина. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВИТИ	53
Дзямко Вікторія, Месарош Лівія. ФОРМУВАННЯ СТОХАСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	59
Доннік Марія. СОЦІАЛЬНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ – ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ.....	64
Жиленко Руслан. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОТРЕБ УЧАСНИКІВ АТО ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ.....	68
Заредінова Ельвіра. АНАЛІЗ ПРОВІДНИХ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ АКСІОГЕНЕЗУ	74
Зінонос Наталя. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	78
Іщенко Людмила. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ.....	82
Канюк Олександра, Кіш Надія. ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ.....	87
Карплюк Світлана. ХАРАКТЕРИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ МОДУЛІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ WEB-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	92
Кисленко Дмитро. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	96
Козубовська Ірина, Козубовський Ростислав. ПРИРОДА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	101
Концедайло Валерій. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ СИМУЛЯТОРІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ М'ЯКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ	105
Корсак Олена. ПРО КОРИСНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ (НА ПРИКЛАДІ ТЕСТІВ PISA).....	109
Котєнєва Юлія. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК МАРКЕРУ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ.....	114
Криворучко Аліна. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ	118
Криштанович Світлана. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	122
Лещук Галина. КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	126
Лобачова Ірина. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВІММЕЛЬБУХІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	130
Ляшенко Лариса, Соловей Ніна, Паламарчук Катерина. ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МОВ ТА ІНШОМОВНА ОСВИТА В УКРАЇНІ	134

Мелешенко Алла. НАЙПОПУЛЯРНІШІ ЄВРЕЙСЬКІ ПОЧАТКОВІ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ НА ВОЛИНІ.....	141
Мельник Оксана. КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН	145
Мельничук Сергій. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ТЕРНІНГІВ.....	150
Нагорна Ольга. ПОЗИТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПРОГРАМИ «ПОРІВНЯЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ» В ЛОНДОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ КОРОЛЕВИ МАРІЇ.....	155
Новицька Людмила, Дубчак Віктор. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЕКОЛОГІВ	159
Новицька Людмила, Левчук Олена. ТЕСТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ.....	164
Опачко Магдаліна. ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАГІСТРІВ-ФІЗИКІВ ОСВІТНЬОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ З ДИДАКТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	168
Петришин Людмила. СТРАТЕГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	173
Повідайчик Михайло, Шпонтак Іван. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	179
Повідайчик Оксана. АНАЛІЗ СТАНУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	183
Постригач Надія. ГРЕЦЬКИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ УЧНІВ У ШКОЛАХ ДРУГОГО ШАНСУ	188
Почтовюк Світлана. ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЯК ЗНАЧУЩА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ	192
Приймак Ганна. ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ».....	195
Райковська Галина, Соловійов Андрій, Мельник Олександр. РЕАЛІЗАЦІЯ ПАРАДИГМИ НАСКРІЗНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЗАСОБАМИ САІР.....	199
Розлуцька Галина. НАЦІОНАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ У СЕРЕДОВИЩІ МУКАЧІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ НА ЗАКАРПАТТІ.....	208
Розман Ірина, Савчук Борис. ВИТОКИ І ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ (IX СТ. – СЕРЕДИНА XIX СТ.).....	213
Сливка Лариса. ТЕМАТИЧНЕ ПОЛЕ ПЕДАГОГІКИ ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНИХ (ПІСЛЯ 1989 РОКУ) ДИСЕРТАЦІЯХ ТА МОНОГРАФІЯХ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ	218
Смілянець Олена. ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	222
Сойма Наталія. ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВІДХИЛЕННЯМИ У АДАПТАЦІЇ В США	226
Староста Володимир, Попадич Олена. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	230
Тимочко Олександр. ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВАЖКОЇ АТЛЕТИКИ.....	234
Ткачов Артем. МЕТОДИ ТА ФОРМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЗДІБНИХ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ (У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ).....	238
Товканець Ганна. ПЕРЦЕПТИВНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	242
Товканець Оксана. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА.....	246
Трубачева Світлана. ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПІДХОДУ.....	251
Фокіна Тетяна. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОВАРИСТВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПРОСВІТА».....	254
Хоминець Світлана. ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ	259
Чорноус Оксана. МУЛЬТИМЕДІЙНА СКЛАДОВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ГРА-ТРЕНІНГ.....	264
Шандор Федір, Бартош Олена, Борщ Костянтин. СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ІНСТИТУТУ РЕЛІГІЇ.....	268
Шіба Альона. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	272
Шиян Надія, Стрижак Світлана. ПОГЛИБЛЕННЯ ОБРАНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ	276
Шостачук Андрій, Головня Вячеслав. ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-МЕХАНІКІВ В ГАЛУЗІ РОБОТОТЕХНІКИ	280

ЧАСТИНА II

Бейгул Ігор, Шишкіна Олена. ЗАСТОСУВАННЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ОЗДОРОВЧОЇ АЕРОБІКИ ІЗ СТУДЕНТАМИ ВНЗ	285
Веселовський Анатолій, Веселовська Олена. ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	288
Глагошук Олександр. ВИЩІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПО ФОРМУВАННЮ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	292
Дикий Богдан. ВИКОРИСТАННЯ БІОРИТОМОЛОГІЇ ТА РЕЛАКСАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У ОСІБ З ДЕФЕКТАМИ МОВЛЕННЯ.....	296
Дуло Олена, Щерба Марія. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРАНТОВОГО ПРОЕКТУ «МІЖНАРОДНЕ МОЛОДІЖНЕ СПОРТИВНЕ ПАРТНЕРСТВО».....	300
Єднак Валерій. ФІЗИЧНІ ЗАСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У ФУТБОЛІСТІВ.....	305
Кондрацька Галина, Редчиць Василь, Жукова Ірина. ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	308
Краснов Валерій, Панченко Вадим. АНАЛІЗ ІСНУЮЧОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	314
Ляховець Лариса. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ОЗДОРОВЧОЇ АКВААЕРОБІКИ ЯК ЗАСОБУ ГІДРОРЕАБІЛІТАЦІЇ ТА КОРЕКЦІЇ ФІЗИЧНОГО СТАНУ СТАРШОКЛАСНИЦЬ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП	319
Мальцева Ольга, Мелега Ксенія, Дуб Мар'яна. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ВИШУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	323
Маріюнда Іван, Шароді Василь. ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	328
Мосейчук Юрій. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	332
Мусієнко Олена, Матієшин Іван, Попович Святослав. ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТЬ ВПРАВАМИ ХАТХА-ЙОГИ (САРВАГАСАНА, КАРНА-ПІДАСАНА) ЗАСОБАМИ АКУПУНКТУРНОЇ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТОК.....	337
Несен Олена, Соколова Тетяна. РЕКРЕАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕНІСУ НАСТІЛЬНОГО ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГРИ	344
Огнистий Андрій. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ.....	350
Озерова Ольга. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОБ, ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНО-МЕДИЧНОЇ ГРУПИ	355
Пристапа Євген, Данилевич Мирослава. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ДО РОБОТИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ	359
Сивохоп Едуард, Степчук Надія. ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО САМОПІЗНАННЯ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	364
Скрипченко Ірина, Шуба Людмила. ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ПРИ ОПАНУВАННІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ТУРИСТСЬКОЇ СПРЯМОВАННОСТІ	368
Товт Валерій, Сусла Вікторія. РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У СТУДЕНТІВ	373
Філак Ярослав, Філак Фелікс. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	378
Чепелюк Анна, Кушнір Роман. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ, ВАЖЛИВА СКЛАДОВА, У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	383

CONTENTS

PART I

Andriievskia Vira. THE PRINCIPLE OF INNOVATION IN THE TRAINING OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER TO USE THE ICTs	11
Afanasiev Dmytro, Sopko Ruslana. IMPACT OF DEMOGRAPHIC AGING ON THE INSTITUTION OF FAMILY AND SOLIDARITY BETWEEN GENERATIONS	15
Blaginina Svitlana. ANALYSIS OF THE UPS AND DOWNS OF EDUCATION AND SCIENCE OF GERMANY IN THE OPTICS OF THE PARADIGM SELECTED FOR DEVELOPMENT	20
Bondarchuk Nataliia, Chernov Viktor. APPLICATION OF THE DIFFERENTIAL APPROACH AT THE LESSONS IN HEALTH FITNESS AND AEROBICS WITH SENIOR SCHOOL GIRLS IN ACCORDANCE WITH CRITERIA OF PHYSICAL READINESS LEVEL	25
Bryndikov Yurii. METHODOLOGICAL APPROACHES TO MODELING THE SYSTEM OF ORGANIZATION OF THE SERVICEMEN THE COMBATANTS' COMPLEX REHABILITATION	29
Vakaliuk Tetiana. REVIEW OF WEB-ORIENTED COMPILER THAT SHOULD BE USED IN UNDERGRADUATE INFORMATICS	33
Varga Natalia. THE FEATURES OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE HIGHER SCHOOL TEACHER IN THE USA	38
Gerliand Tetyana. METHODS OF APPLICATION OF PROJECT TECHNOLOGY OF TEACHING IN THE PROFESSIONAL PROFESSIONAL (PROFESSIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION	42
Husak Ludmyla, Levchuk Olena. THE ROLE OF INFORMATIVE AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF FUTURE ECONOMISTS' MATHEMATICAL COMPETENCE	46
Hodovanets Nataliia, Lehan Viktoriya. MAIN CHARACTERISTICS OF THE SITUATIONAL METHOD FOR TEACHING OF FOREIGN LANGUAGE	49
Demyanchuk Olena, Adamovych Iryna. METHODOLOGY OF FORMULATION OF Gnostic ABILITIES OF YOUNG TEACHERS BY MEANS OF DISTANCE LEARNING IN THE PERIOD OF QUALIFICATION IMPROVEMENT AT IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION	53
Dzyamko Viktoriya, Mesarosh Livia. FORMATION OF STOCHASTIC COMPETENCE THROUGH THE IMPLEMENTATION OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS	59
Donnik Maria. SOCIAL DISADAPTATION OF ADOLESCENTS – STUDENTS OF BOARDING SCHOOLS	64
Zhylenko Ruslan. STUDY OF THE BASIC NEEDS OF ATO EX-SERVICEMEN AND THEIR FAMILIES IN SOCIAL SERVICES	68
Zaredinova Elvira. ANALYSIS OF LEADING TENDENCES OF AXIOGENESIS PHYNOMEN STUDY	74
Zinonos Natalia. THE STUDENTS' ADAPTATION TO STUDYING AT A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM	78
Ishchenko Liudmyla. ORGANISATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS ON PRESCHOOL EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF 5-6 YEARS-OLD CHILDREN	82
Kanyuk Oleksandra, Kish Nadiia. PRINCIPLES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE BUSINESS COMMUNICATION TO STUDENTS OF NON-LANGUAGE FACULTIES IN THE CONTEXT OF SOCIAL-CULTURAL APPROACH	87
Karpluk Svitlana. CHARACTERISTIC FEATURES OF SOME MODULE OF INFORMATION AND ANALYTICAL WEB-ORIENTED SYSTEM OF EDUCATIONAL PROCESS MANAGEMENT IN HIGH SCHOOL	92
Kyslenko Dmytro. PLACE AND ROLE OF INNOVATION TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE GUARDING EXPERT	96
Kozubovska Iryna, Kozubovsky Rostyslav. THE NATURE OF DEVIANT BEHAVIOUR OF JUVENILES	101
Kontsedailo Valerii. USING SIMSE GAME SIMULATOR AS A TOOL FOR CREATING PROFESSIONAL SOFT COMPETENCIES FOR FUTURE ENGINEERS-PROGRAMMERS	105
Korsak Olena. BENEFITS OF INTERNATIONAL PEDAGOGICAL MEASURING (BY THE EXAMPLE OF PISA TESTS)	109
Koteneva Yulia. STAGES OF FORMATION OF COMPETITIVENESS OF THE FUTURE SPECIALIST AS A MARKER OF HIS/HER PROFESSIONAL CAREER	114
Kryvoruchko Alina. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS TRAINING TO THE EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS	119
Kryshtanovych Svitlana. SYSTEM OF FORMATION OF KEY COMPETITIVENESS	122
Leshchuk Halyna. COMMUNICATION BARRIERS IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER	126
Lobachova Iryna. IMPLEMENTING WIMMELBUCH AT ENGLISH LESSONS IN THE CONTEXT OF FORMING THE NEW UKRAINIAN SCHOOL	130
Lyashenko Larysa, Solovey Nina, Palamarchuk Kateryna. EVOLUTION OF INTERNATIONAL LANGUAGES AND FOREIGN EDUCATION IN UKRAINE	134

Meleshchenko Alla. THE FINEST OF JEWISH ELEMENTARY SCHOOLS OF THE SECOND HALF OF THE XIX - BEGINNING OF XX CENTURY IN VOLYN	141
Melnyk Oksana. CONCEPTUAL BASIS OF TECHNOLOGIES OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FOOD PRODUCTION SPECIALISTS IN THE PROCESS OF STUDYING NATURAL DISCIPLINES.....	145
Melnychuk Serhii. STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL FOR IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL PROVISIONS FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONSHIPS SPECIALISTS BY TRAININGS.....	150
Nahorna Olha. HALLMARKS OF LLM IN COMPARATIVE AND INTERNATIONAL DISPUTE RESOLUTION AT QUEEN MARY UNIVERSITY OF LONDON.....	155
Novytska Lyudmyla, Dubchak Viktor. PECULIARITIES OF TEACHING HIGHER MATHEMATICS TO ECOLOGY SPECIALITY STUDENTS	159
Novytska Lyudmyla, Levchuk Olena. TESTS AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT FOR STUDENTS 'KNOWLEDGE CONTROL IN THE HIGHER MATHEMATICS STUDY PROCESS.....	164
Opachko Magdalyna. DIAGNOSTICS OF MASTERS OF PHYSICS OF EDUCATIONAL DIRECTION OF TRAINING ON READNESS O THE DIDACTIC MANAGEMENT	168
Petryshyn Liudmyla. STRATEGIES FOR MODELLING OF CREATIVITY OF SOCIAL PEDAGOGUES IN THE EDUCATIONAL PROCESS	173
Povidaichyk Mykhailo, Shpontak Ivan. PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE TEACHER OF INFORMATICS IN THE SECTOR OF INFORMATION SECURITY	179
Povidaychuk Oksana. ANALYSIS OF THE STATE OF READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY	183
Postryhach Nadiia. THE GREEK EXPERIENCE OF ICT APPLICATION FOR ADULT LEARNERS TRAINING AT SECOND CHANCE SCHOOLS	188
Pochtovyuk Svitlana. PERSONALITY AS A SIGNIFICANT CHARACTERISTIC OF THE IDENTITY OF A MODERN TEACHER	192
Priyamak Anna. DEFINITION ANALYSIS OF THE NOTION «HEALTHY LIFESTYLE»	195
Raikovska Halyna, Solovyov Andriy, Melnyk Olexandr. IMPLEMENTATION OF THE PARADIGM OF PLM MODELING WITH CAD PRODUCTS	199
Rozlutska Galyna. THE NATIONAL ORIENTATION DETERMINANTS OF DEVELOPMENT OF EDUCATION IN CONDITIONS OF MUKACHEVO MONSTER IN TRANSCARPATHIA.....	208
Rozman Iryna, Savchuk Boris. THE ORIGINS AND GENESIS OF THE UKRAINIAN PEDAGOGICAL SCIENTIFIC BIOGRAPHY FORMATION (IX CENTURY– THE MIDDLE OF THE XIX CENTURY).....	213
Slyvka Larysa. THEMATIC FIELD OF HEALTH PEDAGOGY IN THE MODERN (AFTER 1989) DISSERTATIONS AND MONOGRAPHS OF POLISH RESEARCHERS	218
Smylianets Olena. DIDACTIC POSSIBILITIES OF SOCIAL NETWORKS FOR HIGHER AGRICULTURAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	222
Soyma Natalia. HUMANISTIC DIRECTIONALITY OF CHILDHOOD WITH REMEDIES IN ADAPTATION IN THE USA.....	226
Starosta Volodymyr, Popadych Olena. SOME ASPECTS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS AT THE CLASSICAL UNIVERSITY	230
Tymochko Olexandr. STRENGTHENING HEALTH AND FORMING A NEED FOR A HEALTHY LIFESTYLE OF SCHOOL PUPILS BY MEANS OF WEIGHTLIFTING	234
Tkachov Artem. METHODS AND FORMS OF FORMATION OF GENERAL CULTURAL COMPETENCE AMONG INTELLIGENTLY CAPABLE CHILDREN OF 5-9 CLASSES (AS EXEMPLIFIED BY LEARNING SOCIAL SCIENCE SUBJECTS).....	238
Tovkanets Ganna. PERCEPTIVE ASPECTS OF PEDAGOGICAL INTERACTION.....	242
Tovkanets Oksana. PSYCHOLOGICAL BASIS OF MANAGERIAL CULTURE OF A TEACHER.....	246
Trubacheva Svitlana. DIDACTIC CONDITIONS OF FORMING THE CONTENT OF PROFILE TRAINING ON THE BASIS OF METASUBJECT APPROACH	251
Fokina Tetiana. PECULIARITIES OF REGIONAL COMPANIES OF THE CULTURAL AND EDUCATIONAL PUBLIC ORGANIZATION «PROSVITA»	254
Khomynets Svitlana. SOME ASPECTS OF STUDENTS' ACADEMIC MOBILITY IN DOMESTIC EDUCATIONAL PRACTICE	259
Chornous Oksana. MULTIMEDIA COMPONENT IN THE EDUCATIONAL TECHNOLOGY GAME-TRAINING	264
Shandor Fedir, Bartosh Olena, Borshech Konstantyn. SOCIOLOGICAL RESEARCH OF THE INSTITUTE OF RELIGION	268
Shyba Alona. STUDENTS' SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION DURING EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES	272
Shiyan Nadiya, Strizhak Svitlana. DEEPENING OF THE SELECTED PROFILE OF TRAINING IN THE FOREIGN ACTIVITY OF THE SCHOOL OF THE RURAL LOCALITY	276
Shostachuk Andrii, Holovnia Viacheslav. COMPETENCIES FORMATION OF STUDENTS OF MECHANICS IN THE FIELD OF ROBOTICS.....	280

PART II

Beigul Igor, Shyshkina Olena. USING OF CIRCULAR AEROBICS ON HEALTH AEROBICS CLASSES FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS	285
Veselovsky Anatoly, Veselovska Olena. DEVELOPING IN FUTURE TEACHERS OF VOLATILE QUALITIES BY MEANS OF PHYSICAL EDUCATION AS A BASIS OF FORMATION OF THEIR PROFESSIONAL-PERSONAL COMPATIBILITY	288
Hladoshchuk Olexandr. INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AS THE ENVIRONMENT OF FORMING OF SPORTS AND HEALTH SELF-ORGANIZATION OF STUDENT YOUTH.....	292
Dykyj Bogdan. USE OF BIORITHMOLOGY AND RELAXATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE PERSONS WITH LIFE DEFECTS.....	296
Dulo Olena, Shcherba Mariia. PHYSICAL ACTIVITY AS A HEALTHCARE METHOD IN THE REALISATION OF THE GRANT PROJECT “INTERNATIONAL YOUTH SPORT PARTNERSHIP”	300
Yednak Valeriy. PHYSICAL MEANS OF RECOVERY OF OPERABILITY IN FOOTBALL PLAYERS	305
Kondratska Galyna, Redchyts Vasyl, Zhukova Iryna. TECHNOLOGY OF PHYSICAL EXERCISES TEACHING IN THE MODERN UKRAINIAN SCHOOL	308
Krasnov Valery, Panchenko Vadim. ANALYSIS OF THE EXISTING SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING OF THE RESERVE OFFICERS TRAINING CORPS’ STUDENTS	314
Lyahovets Larysa. PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE USE OF HEALTH AQUAAEROBICS AS A MEANS OF HYDRO-REHABILITATION AND CORRECTION OF THE PHYSICAL STATE OF SENIOR SCHOOL GIRLS WHO BELONG TO THE SPECIAL MEDICAL GROUPS	319
Maltseva Olga, Melega Ksenia, Dub Marjana. ENHANCING THE LEVEL OF SOCIAL HEALTH OF STUDENTS OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS BE MEANS OF PHYSICAL EDUCATION.....	323
Marionda Ivan, Sharodi Vasyl. APPLICATION OF THE PROGRAM-TARGET APPROACH IN THE PROCESS OF MANAGEMENT BY PROFESSIONAL PREPARATION FOR THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE.....	328
Moseychuk Yuriy. PRESENTATION OF EXPEDIENCY AND PRACTICAL MECHANISMS OF IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS IN THE PROCESS OF FORMATION OF HEALTH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE	332
Musiyenko Olena, Matiyeshyn Ivan, Popovych Sviatoslav. DETERMINATION OF EFFICIENCY BY HATHA YOGA (SARVAGASANA, KARNA-PIDASANA) BY ACCUPUNCURE DIAGNOSTICS IN THE STUDENT PHYSICAL EDUCATION SYSTEM	337
Nesen Olena, Sokolova Tetiana. RECREATIONAL ORIENTATION OF TABLE TENNIS AS AN INSTRUMENT OF GAME POPULARISATION	344
Ognisty Andriy. CONCEPTUAL APPROACHES TO THE TRAINING OF SUBJECT TEACHERS TO THE PHYSICAL EDUCATION OF PUPILS.....	350
Ozerova Olga. APPLICATION OF METHOD OF FUNCTIONAL TESTS, AS MEAN OF IMPROVEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS FOR STUDENTS OF SPECIAL-MEDICAL GROUP	355
Prystupa Yevhen, Danylevych Myroslava. STRUCTURAL COMPONENTS OF READINESS OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT FOR PHYSICAL RECREATION ACTIVITIES	359
Syvokhop Eduard, Stepchuk Nadiya. ACTIVITY COMPONENT OF READINESS FOR SELF-KNOWLEDGE IN THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING	364
Skrypchenko Iryna, Shuba Lyudmyla. INNOVATIVE APPROACH IN THE ORGANISATION OF INDEPENDENT WORK OF FUTURE SPECIALISTS ON PHYSICAL CULTURE AND SPORTS WHILE STUDYING DISCIPLINES ON TOURISM RESPONSIBILITY	368
Tovt Valeriy, Susla Viktoriya. MOVEMENT ACTIVITY AS A FACTOR OF BAD HABITS PREVENTION AMONG THE STUDENTS	373
Filak Yaroslav, Filak Felix. PEDAGOGICAL ASPECTS OF FINE MOTOR SKILLS DEVELOPMENT WITH THE HELP OF PHYSICAL EDUCATION IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS	378
Chepelyuk Anna, Kushnir Roman. CULTURE OF COMMUNICATION AS AN IMPORTANT CONSTITUENT IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF PHYSICAL CULTURE OF A TEACHER.....	383

УДК [373.3:004]:81

Андрієвська Віра Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент

докторант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м.Харків, Україна

andvera80@gmail.com

ПРИНЦИП ІННОВАЦІЙНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Робота присвячена актуальній проблемі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій на етапі трансформації початкової школи в процесі її інформатизації. Метою роботи стало обґрунтування й висвітлення шляхів реалізації принципу інноваційності у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основу роботи склали теоретичні методи: аналіз і вивчення психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел з проблеми дослідження; аналіз практик застосування інноваційних методик навчання, інноваційних освітніх рішень в початковій школі. Нами уточнено зміст і сутність принципу інноваційності; описано шляхи реалізації принципу інноваційності у процесі професійної підготовки майбутнього учителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: принцип інноваційності; інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); підготовка майбутнього вчителя; початкова школа.

Вступ. Основною новацією нового Державного стандарту початкової загальної освіти визнано наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній галузі переходить від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності школяра, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності [1; 7]. У цьому ракурсі гостро постає питання готовності вчителя початкової школи творчо, інноваційно використовувати інформаційно-комунікаційні технології на сучасному етапі модернізації початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у початковій освіті широко висвітлені в багатьох сучасних працях науковців Н. Бібік, Л. Білоусової, В. Коткової, Н. Листопад, Г. Ломаковської, О. Савченко, О. Шиман та інших. Проте, нова школа потребує нового вчителя. Вимогою часу стає підготовка фахівців нової якості – здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні, інноваційні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя [11].

Метою статті є обґрунтування й висвітлення шляхів реалізації принципу інноваційності у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: обґрунтувати доцільність принципу інноваційності у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ; уточнити зміст і сутність принципу інноваційності; визначити шляхи реалізації принципу інноваційності у процесі професійної підготовки майбутнього учителя початкової школи до використання ІКТ. Для вирішення поставлених завдань було використано теоретичні методи дослідження, зокрема, аналіз і вивчення психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел з проблеми дослідження; аналіз практик застосування інноваційних методик навчання, інноваційних освітніх рішень в початковій школі.

Виклад основного матеріалу статті. Важливість принципу інноваційності зумовлена швидким

розвитком ІКТ, зростанням об'єму корисних знань й водночас все більшою їх відкритістю для всіх людей, незалежно від їх віку й статусу. Необхідність в інноваційній спрямованості у підготовці майбутнього вчителя на сучасному етапі розвитку освіти і суспільства в цілому спричинена низкою обставин [4]:

по-перше, соціально-економічними перетвореннями й науково-технічним процесом, що зумовлюють необхідність докорінного оновлення системи вищої освіти, методології й технології організації навчального процесу. Інноваційна спрямованість діяльності передбачає створення, освоєння й використання педагогічних нововведень, виступає засобом оновлення освітньої політики;

по-друге, розвитком ІКТ й потужними процесами інформатизації всіх ланок освіти, що зумовлює необхідність удосконалення та актуалізації підготовки майбутніх учителів, коригування змісту освіти, ведення нових навчальних дисциплін за вибором, постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання;

по-третє, зміна ставлення вчителів до самого факту освоєння й застосування педагогічних нововведень. Якщо інноваційна діяльність у нещодавньому минулому ініціювалася рекомендаціями управлінських установ, то нині новий Державний стандарт початкової освіти наголошує на «...свободі вчителя за новим Стандартом» щодо розробки навчальної програми та здійснення календарного планування (зокрема, вчитель визначає послідовність й тривалість ігор, занять, уроків тощо, а також співвідношення освітніх галузей, які реалізуються через інтегровані курси; вчитель на свій розсуд може визначити тривалість уроку і форму його проведення тощо) [2]. У зв'язку з цим, з одного боку, у підготовці майбутнього вчителя початкової школи важливим стає саме інноваційна діяльність, з іншого – впровадження інновацій стає професійним завданням майбутнього фахівця.

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності [3]. Філософія сучасної освіти й нова парадигма освіти (зокрема,

державні стандарти, моделі бажаного і потрібного результату) потребують якісно нової професійної підготовки вчителя – як вчителя-дослідника, спроможного вирішувати завдання культурного розвитку особистості майбутнього фахівця. Водночас виникає низка суперечностей між традиційними підходами до навчання у вищій школі й новими соціально-економічними вимогами суспільства; між обмеженими в часі термінами навчання й зростаючим обсягом наукової інформації. Диференціація наукового знання, високі темпи зростання його обсягів призводять до потреби постійно розширювати зміст освіти. Неминуче виникає проблема відбору найважливішого знання (загальноосвітнього, професійного), необхідного і достатнього для підготовки якісного спеціаліста. Тому робота щодо визначення змісту освіти й його оновлення – одне з джерел інноваційних процесів у сучасній освіті [4].

У підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ принцип інноваційності реалізується через ознайомлення з передовим світовим досвідом щодо модернізації початкової освіти; опанування новітнього педагогічного ІКТ-орієнтованого інструментарію; оволодіння інноваційними методиками навчання, які засновані на використанні ІКТ; освоєння нових функцій учителя; освоєння нових можливостей спілкування в професійно-педагогічному середовищі; зорієнтованість на адаптацію світових інноваційних освітніх рішень до власної педагогічної практики. Так, *ознайомлення з передовим світовим досвідом щодо модернізації початкової освіти* передбачає аналіз причин, цілей та засобів впровадження освітніх реформ в розвинутих зарубіжних країнах, дослідження теоретичних засад та практичних аспектів організації розвивального освітнього середовища сучасної дитини. Зокрема, в багатьох європейських країнах розвивальна спрямованість шкільного середовища та його особистісна домінанта забезпечуються поглибленням варіативності змісту освіти. Наприклад, в Угорщині учням пропонують курси за вибором не тільки теоретичні, а й прикладні (фотографія, дизайн-освіта тощо); у Словаччині посилено складову забезпечення національної самосвідомості (національна історія, література, мистецтво). Багатоваріантність шкільного середовища в практиці діяльності навчальних закладів таких країн як Великобританія, Норвегія, США виявляється у його інформатизації. Сьогодні ці можливості розширює онлайн-навчання, де можна обирати не лише предмет, рівень складності, обсяг навчального навантаження відповідно до інтелектуальних і фізичних можливостей, вікової категорії, а й викладача, стиль якого є прийнятним тощо [10].

Опанування новітнього педагогічного ІКТ-орієнтованого інструментарію передбачає знання спеціалізованих програмних засобів, за допомогою яких, наприклад, можна фільтрувати зміст Web-сторінок; освітніх онлайн-платформ, які містять різні практичні матеріали, розроблені згідно оновленим стандартам, наприклад, Learning-ua, EdEra тощо; альтернативних інструментів побудови реальних об'єктів дійсності, зокрема, 3D-сканер і 3D-принтер, а також програмного забезпечення, яке орієнтоване на підтримку роботи 3D-пристроїв (наприклад, Tinkercad тощо); сучасних вимірювальних комплексів, наприклад, Nobisens Labdisc Gensci (мобільна природничонаукова лабораторія з мультисенсорним реєстратором даних і з убудованими датчиками вимірювання температури, GPS тощо для проведення шкільних експериментів) тощо.

Оволодіння інноваційними методиками навчання,

які засновані на використанні ІКТ, зокрема [5; 6]:

- E-Learning – навчання, що базується на Інтернет-технологіях, які передбачають, з одного боку, інтерактивну самоосвіту, а з іншого – інтенсивну консультаційну та тьюторську підтримку школяра.
- M-Learning – мобільне навчання, яке дозволяє зробити процес навчання гнучким, доступним і персоналізованим. Фокус M-Learning – незалежність від позиціонування школяра (у часі, просторі), навчання якого здійснюється за допомогою потужних можливостей високотехнологічних пристроїв, таких як, смартфони, планшети в будь-якому місці, в зручній для дитини час.
- F-Learning – технологія, за якою передбачається, що школярі опановують теоретичний матеріал поза школою, самостійно керуючи часом і темпом навчання. Учитель усіляко сприяє цьому процесу, спостерігає й допомагає вирішати спірні питання.
- Blended-learning – навчання, що поєднує вище зазначені технології з шкільними заняттями за традиційною системою;
- BYOD-орієнтоване навчання, яке привносить багато корисних можливостей, таких як: миттєва фіксація даних; вільний доступ до E-ресурсів; інструментально-ресурсна підтримка пізнавальної діяльності школяра поза межами шкільного закладу – Science for fun; співпраця з учасниками проекту в реальному часі, незалежно від позиціонування тощо.
- STEAM-навчання, основна ідея якого полягає в тому, що навчально-пізнавальний процес будується на міждисциплінарній основі навколо вивчення конкретних проблемних ситуацій реального життя.

Реалізація принципу інноваційності передбачає *освоєння нових функцій учителя*, адже сьогодні роль вчителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але й бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін [7; 8]: учитель-тьютор, тобто вчитель-консультант, організатор, особистий наставник в онлайн-навчанні; учитель-фасилітатор, тобто вчитель, який забезпечує успішну групуву комунікацію, допомагає зрозуміти спільну мету й підтримує позитивну групуву динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії, не захищаючи при цьому жодну з позицій або сторін; учитель-коуч – той, хто надихає, мотивує й підтримує відповідальність дитини за досягнення бажаних результатів на необхідному рівні до моменту їх здійснення; учитель-супервайзер, тобто вчитель, який не відповідає безпосередньо ні за процес виконання навчальних завдань, ні за результат, а лише створює систему умов для їх якісного виконання учнями; учитель-ментор, тобто, у широкому сенсі, досвідчений професіонал, консультант, помічник. Його завдання – допомагати своїми знаннями у разі виникнення утруднень, але лише за запитом учня.

Освоєння нових можливостей спілкування в професійно-педагогічному середовищі – організація ефективного Networking-у за допомогою, наприклад, можливостей сервісів Web 3.0. З них найбільш поширеними і вживаними в навчальному процесі є ведення персонального блогу; організація наукових дискусій; проведення онлайн-консультування; колективна робота над творчими проектами; неформальне спілкування тощо [5]. Слід звернути увагу, що Networking – цінний практичний інструмент встановлення зв'язків в професійно-педагогічному середовищі. Проте, як і будь-який інструмент передбачає володіння певними правилами, методами ведення професійного спілкування. Наприклад, змістовне наповнення блогу

має відповідати професійним інтересам і потребам; містити цінну, актуальну інформацію; відповідати певним правилам письменницького наукового стилю тощо.

Реалізація принципу інноваційності передбачає *зорієнтованість на адаптацію світових інноваційних освітніх рішень до власної педагогічної практики*, адже сучасний вчитель, який хоче відповідати вимогам сьогодення, повинен усвідомити необхідність не лише знань теоретичних основ інновацій та інноваційних процесів в освіті, а й усвідомити необхідність адаптації нововведень до конкретних умов власної педагогічної діяльності. Зокрема, для початкової школи компанія LEGO Education пропонує сучасну робототехнічну платформу WeDo 2.0, яка дозволяє організувати захоплюючу проектну діяльність з учнями 1-4 класів, використовуючи їх навички проектування, конструювання та програмування. Проекти, що входять до комплексу WeDo 2.0 наочно демонструючи школярам принципи роботи різних механізмів, фізичних законів або природних явищ. Така робота дозволяє показати дітям як абстрактні наукові теорії та факти пов'язані з реальним життям; орієнтує молодших школярів до знаходження унікальних рішень. Набуті учнями практичні результа-

ти знаходять втілення на міжнародних фестивалях з робототехніки (ROBOTICA), всеукраїнських олімпіадах з робототехніки (WRO).

Окреслені інноваційні напрями мають конкретизуватися у змісті й методах підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ у професійно-педагогічній діяльності й забезпечувати його готовність до сприйняття, оцінки й реалізації, а також продукування педагогічних інновацій, зокрема, заснованих на використанні ІКТ [4].

Висновки. Принцип інноваційності у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій зумовлений необхідністю адекватної реакції на об'єктивні зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі у зв'язку з науково-технічним прогресом, на нові завдання, які поставлені перед освітою на сучасному етапі її розвитку. Цей принцип реалізується у практиці професійної педагогічної підготовки шляхом запровадження комплексу заходів, які стосуються оновлення змісту зазначеної підготовки, застосовуваних методів і засобів і спричинюють відповідний вплив на всі аспекти готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах сучасної інформатизованої початкової школи.

References

1. Bibik, N. (Ed.). (2017). *Nova ukrayinska shkola: poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian School: Teacher's Guide]. Kyiv: Pleiades "LL [in Ukrainian]
2. Derzhavni vimogi do rivnya zagalnoosvitnoyi pidgotovki shkolnyariv [State requirements for the level of general education of schoolchildren]. Retrieved from http://nus.org.ua/questions/zrozumity_novyj_standart/
3. Dichkivska, I.M. Gotovnist do innovatsiynoi diyalnosti u strukturi profesiyno-osobistisnoi pidgotovki pedagoga [Readiness for innovative activity in the structure of professional-personal training of the teacher]. Retrieved from http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/5_2011/4.pdf
4. Dubaseniuk, O. A. (2004). *Innovatsiyni navchalni tehnologiyi – osnova modernizatsiyi universitetskoyi osviti* [Innovative educational technologies – the basis of modernization of university education]. Zhytomyr: "ZhDU" [in Ukrainian].
5. Innovatsiyni formi, metody i tehnologiyi navchannya [Innovative forms, methods and learning technologies]. Retrieved from <http://invnz.blogspot.com/>
6. Gurevich, R.S. (Ed.). (2013). *Interaktivni tehnologiyi navchannya u vischomu pedagogichnomu navchalnomu zakladi: navchalnyi posibnik* [Interactive technologies of teaching at a higher educational institution: a manual]. Vinnytsa: LLC "Glider" [in Ukrainian].
7. Kontseptsiya rozvitku pedagogichnoyi osviti [Concept of development of pedagogical education]. Retrieved from <http://nus.org.ua/news/mon-vyneslo-na-obgovorennya-kontseptsiyu-rozvytku-pedagogichnoyi-osvity/>
8. Linchuk, A.M. Hto takiy vchitel-kouch, vchitel-tyutor i vchitel-fasilitator? [Who is a teacher-coach, teacher-tutor and teacher-facilitator?]. Retrieved from <https://anastasia-linchuk.com.ua/?p=898>
9. Osnovni pryntsypy innovatsiynoi diyalnosti [Basic principles of innovation activity]. Retrieved from http://studopedia.com.ua/1_129692_osnovni-printsipy-innovatsiynoi-diyalnosti.html
10. Tsimbalaru, A.D. (2015). Tendentsiyi modelyuvannya osvytynogo prostoru v konteksty rozvitku pochatkovoyi osviti u zarubizhnih krayinah [Trends in the modeling of educational space in the context of the development of primary education in foreign countries]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_78
11. Vaschuk, F.G. (2011). *Integratsiya v evropeyskiy osvittiyiy prostir: zdobutki, problemy, perspektivi* [Integration into the European educational space: achievements, problems, perspectives]. Uzhhorod: "ZakDU" [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
2. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки школярів. Інструкція для вчителів [Електронний ресурс]. – URL: http://nus.org.ua/questions/zrozumity_novyj_standart/
3. Дичківська І.М. Готовність до інноваційної діяльності у структурі професійно-особистісної підготовки педагога [Електронний ресурс]. – URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/5_2011/4.pdf
4. Дубасенюк О.А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Зб. наук.-метод праць / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – С.3-14.
5. Інноваційні форми, методи і технології навчання [Електронний ресурс]. – URL: <http://invnz.blogspot.com>
6. Гуревич Р. С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: навчальний посібник / Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія, Л.С.Шевченко; за ред. Гуревича Р.С. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – 309 с.
7. Концепція розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – URL: <http://nus.org.ua/news/mon-vyneslo-na-obgovorennya-kontseptsiyu-rozvytku-pedagogichnoyi-osvity/>
8. Основні принципи інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – URL: http://studopedia.com.ua/1_129692_osnovni-printsipy-innovatsiynoi-diyalnosti.html
9. Лінчук А. М. Хто такий вчитель-коуч, вчитель-тьютор і вчитель-фасилітатор? [Електронний ресурс]. – URL: [tps://anastasia-linchuk.com.ua/?p=898](https://anastasia-linchuk.com.ua/?p=898)
10. Цимбалару А.Д. Тенденції моделювання освітнього простору в контексті розвитку початкової освіти у зарубіжних країнах / А.Д.Цимбалару // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С. 436-442.
11. Ващук Ф. Г. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г.Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 07.04.2018 р.

Андрієвська Вера

кандидат педагогічних наук, доцент

докторант кафедри начального, дошкільного, професійного освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
г. Харків, Україна

ПРИНЦИП ІННОВАЦІЙНОСТІ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩОГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЇ ШКОЛИ К ІСПОЛЬЗУВАННЮ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Робота присвячена проблемі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій на етапі трансформації початкової школи в процесі її інформатизації. Мета роботи: обґрунтування та освітлення шляхів реалізації принципу інноваційності в підготовці майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основа склали теоретичні методи: аналіз і вивчення психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел по проблемі дослідження; аналіз практик застосування інноваційних методик навчання, інноваційних освітніх рішень в початковій школі. Уточнено зміст і сутність принципу інноваційності; описано шляхи реалізації принципу інноваційності в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: принцип інноваційності; інформаційно-комунікаційні технології; підготовка майбутнього вчителя; початкова школа.

Andriiivska Vira

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor

Doctorate in the Department of Elementary, Pre-school and Vocational Education

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Kharkiv, Ukraine

THE PRINCIPLE OF INNOVATION IN THE TRAINING OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER TO USE THE ICTs

Abstract. The article focuses on the actual problem of training of the future primary school teachers to use the Information and communication technologies (ICTs) on the phase of transformation of the primary school in the process of its informatization. Based on the analysis of the new State standard of primary general education, it is shown that in the training of the future primary school teachers innovation activity becomes like one of the key professional tasks of a future specialist. The aim of the work was to strike a ways of implementing the principle of innovation in the training of the future primary school teachers to the use the ICTs. The basis of the work was theoretical methods: analysis and study of psychological and pedagogical, methodological and special literature, information sources on the research problem; analysis of the practice of applying innovative teaching methods, innovative educational decisions in primary school. As a result, the content and essence of the principle of innovation have revealed. The implementation of the principle of innovation in the process of professional training of the future primary school teachers to use the ICTs are described: familiarization with the advanced world experience of modernization of primary education; creation of conditions for the students to acquire a new pedagogical ICT-oriented toolkit; mastering innovative teaching methods; mastering of new functions of a modern teacher; development of new opportunities for communication in a professional and pedagogical environment; orientation on adaptation of world innovative educational decisions to own pedagogical practice.

Key words: the principle of innovation; information and communication technologies (ICT); training of the future teacher; primary school.

УДК 316.361+316.346-0.53.9

Афанасьєв Дмитро Миколайович
кандидат соціологічних наук
доцент кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна

Сопко Руслана Іванівна
викладач
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАРІННЯ НА ІНСТИТУТ СІМ'Ї ТА СОЛІДАРНІСТЬ МІЖ ПОКОЛІННЯМИ

Анотація. Актуальність матеріалу в статті, обумовлена прогресивним старінням населення та пов'язаними з цим проблемами. Проблеми між поколінними відносинами і ролі сім'ї у догляді і підтримці осіб похилого віку є у центрі нашого наукового дослідження, метою якого є визначення особливостей впливу демографічного старіння населення, і збільшення їх кількості, що становить виклик для інституту сім'ї, які ведуть догляд за людьми похилого віку. Використані наступні загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення. Основна увага приділена аналізу проблем соціальної підтримки старшого покоління, надання допомоги літнім членам сім'ї. Важливим аспектом при вивченні проблеми ролі сім'ї в житті літньої людини є проблема міжпоколінних відносин у родині. Проаналізовано вплив демографічного старіння на інститут сім'ї та можливі наслідки такого впливу.

Ключові слова: люди похилого віку, старіння населення, проблеми, міжпоколінні відносини, інститут сім'ї, депопуляція.

Вступ. Сім'я являє собою невід'ємну складову життєдіяльності суспільства й відтворення населення. Сучасна сім'я являє собою інститут, який насправді увесь час перебуває під тиском соціально-економічних обставин і невпинно змінюється. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені у соціально-економічну реальність, і стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й добробуту. З огляду на це, наразі існує нагальна потреба у поглибленому дослідженні стану сучасної української сім'ї й виконання нею своїх основних функцій, специфіки сімейних відносин з людьми похилого віку, особливостей міжпоколінних відносин.

Проблема соціальної підтримки старшого покоління, надання допомоги літнім членам сім'ї у вітчизняній науці вивчена недостатньо, а тому має місце потреба розробки цілої серії питань у цьому напрямку. Важливим аспектом при вивченні проблеми ролі сім'ї в житті літньої людини є проблема міжпоколінних відносин. Для літніх людей спілкування в сім'ї виконує особливу компенсаторну функцію в період виходу на пенсію. Місце літньої людини в сім'ї визначається загальним соціально-економічним і культурним розвитком, матеріальними і господарськими взаємовідносинами, національними звичаями. У міру старіння роль сім'ї в житті літньої людини зростає: припинення роботи при досягненні пенсійного віку, часто настає в цей період погіршення здоров'я і зниження мобільності обмежує інтереси і види діяльності літніх людей, вся увага переключається на сімейні справи. Сімейні контакти при цьому замінюють інші втрачені контакти [1]. Здоров'я літньої людини з роками слабшає і ставить його все в більшу залежність від інших членів сім'ї, вона потребує їх опіки та допомоги. Ця потреба особливо проявляється в періоди загострення хвороб. Коли літні люди проживають в сім'ї, вони можуть сподіватися на безпеку і незалежність від труднощів, з якими їм доводиться стикатися. Важливо відзначити, що, виконуючи посильну роботу по дому, допомагаючи іншим членам родини у веденні домашнього господарства й у догляді за дітьми, літня людина зна-

ходить почуття впевненості у своїй корисності, що допомагає їй в певній мірі адаптуватися до періоду старості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували питання сім'ї варто виділити І.Рой [1], О.Коваленко [2].

Проблема соціальної підтримки старшого покоління, надання допомоги літнім членам сім'ї у вітчизняній науці вивчена недостатньо, а тому має місце потреба розробки цілої серії питань у цьому напрямку. Важливим аспектом при вивченні проблеми ролі сім'ї в житті літньої людини є проблема міжпоколінних відносин. Для літніх людей спілкування в сім'ї виконує особливу компенсаторну функцію в період виходу на пенсію. Місце літньої людини в сім'ї визначається загальним соціально-економічним і культурним розвитком, матеріальними і господарськими взаємовідносинами, національними звичаями. У міру старіння роль сім'ї в житті літньої людини зростає: припинення роботи при досягненні пенсійного віку, часто настає в цей період погіршення здоров'я і зниження мобільності обмежує інтереси і види діяльності літніх людей, вся увага переключається на сімейні справи. Сімейні контакти при цьому замінюють інші втрачені контакти [1]. Здоров'я літньої людини з роками слабшає і ставить його все в більшу залежність від інших членів сім'ї, вона потребує їх опіки та допомоги. Ця потреба особливо проявляється в періоди загострення хвороб. Коли літні люди проживають в сім'ї, вони можуть сподіватися на безпеку і незалежність від труднощів, з якими їм доводиться стикатися. Важливо відзначити, що, виконуючи посильну роботу по дому, допомагаючи іншим членам родини у веденні домашнього господарства й у догляді за дітьми, літня людина зна-

ходить почуття впевненості у своїй корисності, що допомагає їй в певній мірі адаптуватися до періоду старості. Дослідники даної проблеми відзначають, що головним джерелом тимчасового догляду та допомоги є сім'я. Сім'я надає першу допомогу, викликає лікаря, виконує його рекомендації, піклується про хворого, надає ліки, їжу і т. д. Зусилля сім'ї по догляду за

своїми хворими і немічними людьми похилого віку вимірюються не тільки категоріями медичних і емоційних цінностей, вони економлять державі значні кошти, які необхідно було б витратити на будинки-інтернати, лікарні, пансіонати, а також пов'язані з ними послуги. Важко уявити собі ситуацію в масштабі всього суспільства, якби не існувало такого сімейного догляду. Тому важливим завданням державної соціальної політики є підтримка сімей, які здійснюють догляд за своїми хворими і немічними людьми похилого віку. Це може бути соціальна допомога з догляду, створення мережі спеціалізованих соціальних служб, які допомагають родині здійснювати свої опікунські функції тощо. Необхідним є співробітництво сім'ї та соціальних установ

Метою статті є розкриття особливостей впливу процесу старіння населення на інститут сім'ї. Для досягнення поставленої мети нами використано наступні загальнонаукові **методи дослідження**: узагальнення застосовано для вивчення міжпоколінних стосунків членів сім'ї, особливо їх ставленні до осіб похилого віку, синтез застосовано з метою вивчення об'єкта дослідження сім'ї, і родинних зв'язків стосовно розподілу обов'язків при догляді за людьми похилого віку, аналіз, який полягає у поєднанні, відтворенні зв'язків окремих елементів, сторін, компонентів складного явища і тим самим у досягненні цілого в його єдності його компонентів.

Виклад основного матеріалу. Збільшення кількості людей, за якими потрібен догляд, потребує визнання та підтримки родичів-доглядальників (здебільшого жінок), через створення механізму врегулювання цієї трудової діяльності і родинних обов'язків та заходів їх соціального захисту. У середньому сьогодні на одну людину, що потребує догляду, припадає чотири працюючих (1:4), проте, згідно з прогнозами, до 2050 року це співвідношення знизиться до 1:2 [5]. До того ж зростає кількість працюючих жінок і, відповідно, мобільність сімей, а тому старших самотніх людей, які потребують догляду з боку соціальних служб, стає дедалі більше. І хоча ці зміни відбуваються не однооментно, необхідні стратегічні підходи, які б забезпечували баланс між розвитком надання медико-соціальних послуг в інституційних установах та сприянням здоровому старінню вдома.

Один з таких підходів тривалий час базувався на традиціях родинно-сімейних відносин, що передбачали співжиття літніх і молодих членів сім'ї. Потреба у підтриманні міжпоколінних сімейних зв'язків зберігається і нині, поширеною залишається й сімейна взаємодопомога: догляд та виховання онуків особами похилого віку та допомога батькам у веденні домашнього господарства, необхідна матеріальна допомога дорослих дітей [5]. Хоча більшість літніх людей можуть вести незалежне і продуктивне життя і не потребують багато догляду, сім'ї та громади стикаються зі зростаючими труднощами в догляді за своїми старіючими членами. Зміна структури сім'ї (збільшення рівня розлучень, зниження шлюбності і народжуваності, змішані сім'ї в результаті розлучення і повторного шлюбу) у поєднанні з демографічним старінням створюють серйозні загрози для надання допомоги міжпоколіннями. Загальний вплив процесів глобалізації поступово призводить до секуляризації автентичних культурних форм, а відтак впливає і на культурну традицію догляду людей похилого віку у сім'ї.

Попри те, що переважають погляди нібито наразі в Україні суттєвих зрушень у моделі взаємодії поколінь у сім'ї (як сільській, так і міській) не відбулося, останні дослідження свідчать про певні зрушення у

цій сфері. За результатами соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України тривожні тенденції виявлені у поглядах на сім'ю як одну з ознак життєвого успіху. Як підкреслює Л. Бевзенко, «у міру просування від міст-мільйонників до селища міського типу спостерігаємо зростання ваги цього фактору від 33,2% до 52,9%, і раптом мешканці села показують тут лише 31,4%. Цей факт руйнує уявлення про село як місце, де цінності сім'ї тримаються найміцніше» [1]. Ще однією тенденцією змін в структурі сім'ї є зростаюче число літніх людей, які виступають в якості основних опікунів для онуків або інших молодих членів сім'ї у зв'язку із проблемами залежності, позбавленням волі, захворюванням на ВІЛ/СНІД. Але найбільш поширеними стають конфлікти між поколіннями, відбувається зміна ролей: діти займають батьківську опікунсько-заборонну роль. Враховуючи останнє, для соціальних працівників важливо досліджувати, наскільки об'єктивною є їх оцінка стану здоров'я та інших потреб людей похилого віку.

Незважаючи на ці тенденції, сім'ї, особливо жінки, як і раніше забезпечують більшу частину догляду за літніми людьми, в першу чергу, в домашніх умовах. Все частіше самі літні люди піклуються про інших літніх людей одного і того ж або іншого покоління. Перед сімейними доглядальниками часто стоїть завдання балансування між доглядом у сім'ї та обов'язками у суспільстві. Тому позитивними є здійснені державою кроки щодо призначення соціальної допомоги сім'ям, які доглядають за немічними особами похилого віку, а також компенсаційної виплати особам, які постійно надають соціальні послуги громадянам похилого віку та іншим категоріям осіб, не здатним до самообслуговування [3]. Впровадження такого виду послуг дало змогу не обмежувати право людини похилого віку на отримання соціальних послуг тільки в стаціонарній установі або через територіальний центр. Людина, яка має потребу у послугах, за її вибором, може отримувати їх від фізичної особи. Таким чином соціальні послуги було наближено безпосередньо до місця проживання літньої людини, яка потребує постійного стороннього догляду. Непрацюючим фізичним особам, які постійно надають соціальні послуги громадянам похилого віку, призначається щомісячна компенсаційна виплата. Компенсація фізичним особам пенсійного віку, які надають соціальні послуги, призначається виходячи з прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Інтеграція та підтримка інших неформальних доглядальників, таких як друзі і сусіди також має важливе значення і вимагає сильної солідарності між поколіннями на рівні громад.

В Україні за останні роки зроблені важливі кроки щодо дінституціалізації системи соціальної підтримки людей похилого віку. Одним з найбільш масштабних кроків є організація мережі територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). За інформацією Міністерства соціальної політики України на кінець 2013 року діяли 733 територіальні центри соціального обслуговування (надання послуг), якими виявлено майже 1,9 млн. осіб, обслуговано понад 1,6 млн. осіб, що на 6% більше ніж у 2012 році [5]. Мережею територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) окрім стаціонарного обслуговування надаються соціальні послуги особам похилого віку вдома і в умовах тимчасового та денного перебування. Окрім базових соціальних послуг: догляд вдома, соціальна адаптація, соціально-медичних, грошової та натуральної допомоги, територіальними центрами соціального обслуговування запроваджено

інноваційні соціальні послуги, зокрема, соціально-педагогічну послугу «Університети третього віку», паліативну допомогу за місцем проживання вдома, транспортні послуги через транспортні служби, забезпечення гарячим харчуванням (їдальні). Служби термінової соціальної допомоги забезпечують гостро потребуючих гарячим (і найчастіше безкоштовним) харчуванням, підтримують їх через видачу продуктових наборів, одягу, взуття, предметів першої необхідності.

Викликом для системи цих закладів наразі є створення на виконання Закону України «Про психіатричну допомогу» спеціалізованих відділень соціальної допомоги вдома інвалідам з психічними захворюваннями, де вказаній категорії осіб за тісної співпраці з установами охорони здоров'я повинні надаватися різноманітні соціальні послуги, в тому числі з догляду. Поки що такі створені у м. Києві та Черкаській області [8].

Створення територіальних центрів соціально-го обслуговування (надання соціальних послуг), на нашу думку, є сходинкою у вибудовуванні масштабної медико-соціальної програми активізації людей похилого віку. Але її реалізація може ускладнюватися наявністю наступних ризиків: значним навантаженням на державний бюджет, інертністю кадрів, браком кваліфікованих фахівців та пов'язаною з цим необхідністю реформування освітніх стандартів при підготовці персоналу для роботи в таких установах. Для наближення соціальної допомоги та послуг до жителів села при сільських та селищних радах організовано центри соціального захисту населення за місцем проживання. Вказані центри є структурними підрозділами органів праці та соціального захисту населення, їх працівники тісно співпрацюють з первинними організаціями ветеранів війни щодо надання потребуючим побутової допомоги.

Ми дійшли до такого висновку, що на Закарпатті дуже велику підтримку і потребу у догляді старіших людям надають їх члени сімей та близькі. Хоча більшість літніх людей можуть вести незалежне і продуктивне життя і не потребують багато догляду, сім'ї та громади стикаються зі зростаючими труднощами в догляді за своїми старіючими членами. Ще однією тенденцією змін в структурі сім'ї є зростаюче число літніх людей, які виступають в якості основних опікунів для онуків або інших молодих членів сім'ї. Але найбільш поширеними стають конфлікти між поколіннями, відбувається зміна ролей: діти займають батьківську опікунсько-заборонну роль. Враховуючи останнє, для соціальних працівників важливо досліджувати, наскільки об'єктивною є їх оцінка стану здоров'я та інших потреб людей похилого віку.

Якісному обслуговуванню людей похилого віку сприятиме розпочата робота по унормуванню універсальних (державних) стандартів соціальних послуг. Вони встановлюють: рівність вимог до суб'єктів надання соціальних послуг незалежно від форми їх власності, порядок фінансування, визначення індивідуальних потреб отримувачів соціальної послуги, складання індивідуального плану й укладання договору про надання соціальної послуги, принципи і зміст соціальної послуги, місце й строки її надання

інформаційно-методичне забезпечення, оцінку ефективності надання соціальної послуги тощо. Зокрема, державний стандарт денного догляду застосовується для організації надання соціальної послуги денного догляду особам похилого віку та іншим категоріям населення, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги. До комплексу послуг включено організацію денного відпочинку (сну) (за потреби); харчування (від одного до чотириразового (за потреби); спостереження за станом здоров'я відповідно до медичних показань та рекомендацій; надання психологічної підтримки та рекомендацій стосовно здорового способу життя та раціонального харчування (бесіди, спілкування, консультації психолога, соціального працівника, соціального педагога); сприяння в організації денної зайнятості, дозвілля (читання книг, журналів, газет тощо; допомога у написанні й прочитанні листів; допомога під час занять рукоділлям, малюванням тощо; проведення ігор).

Соціальна послуга догляду вдома розглядається як комплекс заходів, що здійснюються за місцем проживання (вдома) отримувача соціальної послуги протягом робочого дня суб'єкта, що надає соціальну послугу догляду вдома, який спрямований на створення умов забезпечення життєдіяльності осіб, які частково або повністю втратили / не набули здатності до самообслуговування. Зміст та обсяг соціальної послуги догляду вдома для кожного отримувача соціальної послуги визначаються індивідуально залежно від ступеня індивідуальної потреби та зазначаються в договорі. Основні заходи, що складають зміст соціальної послуги догляду вдома, передбачають: допомогу у веденні домашнього господарства; надання інформації з питань соціального захисту населення; допомогу в отриманні безоплатної правової допомоги; допомогу в оформленні документів, внесення платежів; допомогу у самообслуговуванні; допомогу в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами; навчання навичкам самообслуговування; допомогу у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними; психологічну підтримку (бесіди, спілкування, мотивацію до активності, консультації психолога) тощо. Послуги здійснює мультидисциплінарна команда, про яку йшлося вище.

Висновки. Забезпечення та захист гідності, здоров'я та незалежності людей похилого віку потребує впровадження інноваційних методик та технологій для надійної, доступної та безпечної підтримки і догляду літніх людей. Серед них – забезпечення «старіння вдома», визнання та покращення стану формальних і неформальних доглядальників, організація підтриманого проживання. У багатьох розвинених країнах рух «старіння вдома» допоміг перемістити ресурси з інтернатних установ до послуг вдома і на рівні громад. Надання таких послуг (наприклад, дотримання особистої гігієни, ведення домашнього господарства, приготування їжі, медичне обслуговування вдома) та комунальних послуг (наприклад, денні програми, соціальні центри, «їжа на колесах») дозволяє зростаючому відсотку літніх людей затримати або навіть уникнути інституційного догляду.

References

1. Bevenko, L. (2013). *Uivlennia ukrainsiv pro oznaky zhyttievoho uspihku*. [Representation of the Ukrainians about Signs of Life Success]. Kyiv: Institute of Sociology of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
2. Kovalenko, O.H. (2013). Vplyv profesiinoi diialnosti u pokhyloму vitsi na psykhologichni osoblyvosti osobystosti [Influences of Professional Activities of Elderly People on Mental Peculiarities of Personality]. *Problemy suchasnoi psykhologii* [Problems of modern psychology], 21. Retrieved from <http://www.dspace.msu.edu.ua> [in Ukrainian].
3. Libanova E.M., Aksonova S.Iu., Bialkovska V.H., & Kurylo I.O. (2009). *Simia ta simeini vidnosyny v Ukraini: suchasnyi stan*

- i tendentsii rozvytku [Family and Family Relationship: Modern Situation and Development Tendencies]*. Kiev: TOV "Osнова Print" [in Ukrainian].
4. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Nakaz pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu dennoho dohliadu [Ministry of Social Policy. Order of the of Ukraine on Approval State Standard about Day Care] (2013). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13/page> [in Ukrainian].
  5. Pensiyni fond Ukrainy. Rozpodil pensioneriv po katehoriakh ta rozmirakh pryznachenykh pensii (stanom na 1.1.2014). [Pension Fund of Ukraine Division of pensioners by category and size of assigned pensions (as of January 1, 2014)]. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=215123>
  6. Rossoshanskiy, O.Y., & Shylobryd, O.V. (2011) Stan ta perspektyvy stvorennia kompaktnykh mistv poselennia osib pokhyloho viku [The State and Perspectives of the Foundation of Compact Places for the Settlement of the Elderly]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V.Dalia [Bulletin of V.Dahl East Ukrainian National University]*. 17 (171) Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_17/Rossoshan_Silob.pdf
  7. Sovmestnaia rabota na blago zdorovia. Doklad o sostoiannyi zdrazvookhraneniya v myre, 2006 hod [Working Together for Health. World Health Report 2006]. *World Health Report. World Health Organization*. Retrieved from http://www.who.int/whr/2006/06_overview_ru.pdf [in Russian]

Список використаної літератури

1. Бевзенко Л. Уявлення українців про ознаки життєвого успіху/Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг /За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.:Інститут соціології НАН України, 2013. – С.325-337.
2. Коваленко О.Г. Вплив професійної діяльності у похилому віці на психологічні особливості особистості /Збірник наукових праць К-ПНУ ім.І.Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України./ Проблеми сучасної психології. – 2013. – Випуск 21. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.dspace.msu.edu.ua>
3. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку / [Лібанова Е.М., Аксьонова С.Ю., Бялковська В.Г., Курило І.О. та ін.]. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.
4. Про затвердження Державного стандарту денного догляду: наказ від 30.07.2013 № 452 [Електронний ресурс] / Мінсоцполітики України. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13/page>
5. Розподіл пенсіонерів по категоріях та розмірах призначених пенсій (станом на 1 січня 2014 року) [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – URL: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=215123>
6. Россосанський О.Ю., Шилобрид О.В. Стан та перспективи створення компактних місць поселення осіб похилого віку. [Електронний ресурс] / Вісник Східноукраїнського національного університету ім.В.Даля. – 2011. – №17 (171). – URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_17/Rossoshan_Silob.pdf
7. Совместная работа на благо здоровья. Доклад о состоянии здравоохранения в мире, 2006 год [Электронный ресурс] / ВОЗ. – URL: http://www.who.int/whr/2006/06_overview_ru.pdf

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Афанасьев Дмитрий

кандидат социологических наук
доцент кафедры социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Сопко Руслана

преподаватель
кафедра социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО СТАРЕНИЯ НА ИНСТИТУТ СЕМЬИ И СОЛИДАРНОСТЬ МЕЖДУ ПОКОЛЕНИЯМИ

Аннотация. Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена прогрессивным старением населения и связанными с этим проблемами. Проблемы между поколениями отношений и роли семьи в уходе и поддержке пожилых людей в центре нашего научного исследования. Целью которого является определение особенностей влияния демографического старения населения и увеличением их количества, что составляет вызов для института семьи. ведущих уход за пожилыми людьми. Для достижения нашей цели использованы следующие общенаучные методы исследования: анализ, синтез и обобщение. Основное внимание уделено анализу проблем социальной поддержки старшего поколения, оказание помощи пожилым членам семьи. Важным аспектом при изучении проблемы роли семьи в жизни пожилого человека есть проблема между поколениями отношений в семье. Проанализировано влияние демографического старения на институт семьи и возможные последствия такого воздействия.

Ключевые слова: люди пожилого возраста, старение населения, проблемы, отношения между поколениями, институт семьи, депопуляция.

Afanasiev Dmytro

Candidate of Sociological Sciences, Ph.D.
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Sopko Ruslana

Lecturer
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

IMPACT OF DEMOGRAPHIC AGING ON THE INSTITUTION OF FAMILY AND SOLIDARITY BETWEEN GENERATIONS

Abstract. The focus of the research is on problem of intergenerational relationships, the role of family in the care and support of the elderly. Main attention is given to the analysis of problem of social support for older generation, helping family members where the elderly live. The research is aimed at determining the peculiarities of the impact of demographic aging of the population, analysis of the problem of increasing the number of elderly people, which is a challenge for families caring for the elderly. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the impact of the aging process on the institution of the family. The following general scientific methods of research have been used: 1) generalization 2) synthesis 3) analysis. The maintenance and protection of the dignity, health and independence of the elderly requires the introduction of innovative techniques and technologies for the reliable, accessible and safe care and support of the elderly. Among them is the provision of "aging at home" service, the recognition and improvement of the status of formal and informal carers, the organization of supported accommodation. In many developed countries, the "aging home" movement has helped move resources from residential institutions to home and community services. Providing such services (e.g., personal hygiene, housekeeping, cooking, home care) and utilities (such as daytime programs, social centers, "meals on wheels") allows a growing percentage of elderly people to detain or even avoid institutional care.

Key words: elderly people, aging of population, problems, intergenerational relations, institution of family, depopulation

УДК 37.011.33+130.2

Благініна Світлана Вікторівна
кандидат педагогічних наук, доцент
заступник декана факультету іноземних мов
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна
blagininasvitlana@gmail.com

АНАЛІЗ ЗЛЕТІВ І ПАДІНЬ ОСВІТИ І НАУКИ НІМЕЧЧИНИ В ОПТИЦІ ВИБОРУ ПАРАДИГМ ДЛЯ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті продовжений аналіз дослідження причин і наслідків виникнення і розвитку з німецьких земель релігійної Реформації, яку ми вважаємо одним з головних чинників прискорення руху всієї Західної Європи до становища світового лідера, яке раніше належало Китаю. Мета дослідження – проаналізувати на основі новітньої наукової інформації особливості формування німецькомовної частини індоєвропейського світу та виявити ті вирішальні фактори впливу, які зумовили рух німців до Реформації і подальших загальноновідомих успіхів. Методи дослідження: історичний. Звернута увага на те, що ще в долітописні часи у ролі локомотивів цивілізаційного прогресу у західній частині Євразії виступали нащадки винахідників землеробства, серед яких особливо великий внесок (одомашнення коня, винахід колеса та ефективної металургії міді) належить пращурам українців з теренів Трипілля і Великого Трипілля. Автор робить наголос на еволюції світоглядних, релігійних та інших парадигм на теренах Німеччини після розпаду Священної Римської імперії, які визначили розвиток нації на наступні сотні років. Підкреслено релігійні та філософські парадигмальні витоки тих унікальних рис культури та освіти, які впродовж XIX ст. вивели Німеччину на позицію наукового й технологічного лідера світу. Досліджено конкуренцію кількох важливих парадигм в освіті сучасної Німеччини і наведено висновки з німецького досвіду для України.

Ключові слова: історія освіти, вища освіта, Німеччина, Реформація, протестантизм, етика праці, якість освіти

Вступ. Існує виразна аналогія між розвитком лінії життя кожної особи та еволюцією народів і націй в аспектах впливу подій на їх початковій стадії – імпресингу, нещастя і катаклізмів. Дослідивши період Реформації, ми розширили межі аналізу і помітили надходження в останні роки великої хвилі цілковито несподіваних відкриттів в археології, антропології та в тих точних науках, які вивчають людину ([3; 2] та ін.). Розуміння сучасності виявляється значно глибшим, якщо врахувати подібну новітню інформацію, яку ми вважаємо виключно корисною для освітян України та всіх співгромадян. Звернемо основу увагу на ті елементи спорідненості між німецьким та українським народами, яких не могли помітити раніше через брак відкриттів. Це ми вважаємо особливо корисним, адже Федеративна Республіка Німеччина (надалі – Німеччина) розвивається успішніше від інших держав Заходу і вже стала головною опорою Європейського Союзу, частиною якою так прагне стати й Україна. У даному контексті Указ Президента України №357/2016 «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації» є своєчасним і корисним [7], шкодуючи про те, що несприятливі для мирних наукових досліджень умови неоголошеної комбінованої війни Росії проти нашої Вітчизни не дали змоги перетворити тему «500 років Реформації» в пропульсивний культурний і політичний фактор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незаперечним є факт загострення тих труднощів, які зазнала наша держава після відновлення незалежності в момент пошуку свого місця в світовому розподілі праці й обміну різними виробами. Світ не просто «не чекав нас» і не запропонував підтримку, а створив додаткові перешкоди тим, що несподівано поринув у вир глобальних криз і негараздів, який фахівці з синергетики визначають як «точка біфуркації». Так, теоретики розвитку надскладних систем називають момент започаткування не трьох (характерних для казок) шляхів, а незрівнянно більшої кількості можливих траєкторій подальшого цивілізаційного розвитку, які через їх множинність і вплив наукових відкриттів неможливо передбачити на тривалий період. Вкажемо, що кілька відомих у світі спроб подібних

прогнозів ([1; 5] та ін.) зазнали фіаско саме через ігнорування можливості несподіваних явищ – розпаду СРСР (це не врахували французи), стрімкого розвитку Китаю до рівня єдиного серйозного суперника США (ця помилка характерна для американських науковців).

Варто відзначити, що в Німеччині особливо успішно проаналізували всі сучасні події й обрали найкращий для країни шлях економічного і політичного розвитку. Українські педагоги зі зрозумілих причин недостатньо цікавляться цим феноменом, досліджуючи переважно стан і еволюцію освітніх систем США, Великобританії, Франції і великих держав Сходу, тому кількість дисертацій з німецької тематики незначна і зменшується, якщо порівнювати з 1990-ми роками.

Мета дослідження – проаналізувати на основі новітньої наукової інформації особливості формування німецькомовної частини індоєвропейського світу та виявити ті вирішальні фактори впливу, які зумовили рух німців до Реформації і подальших загальноновідомих успіхів.

Завдання дослідження полягають у пошуках головних причин незаперечних наукових, освітніх, культурних та економічних успіхів німецького народу в XIX столітті, доведенні факту глибокої спорідненості між німецьким та українським народами як частинами великої індоєвропейської сім'ї, дослідженні характерної зміни освітніх та інших парадигм на теренах Німеччини, які зумовили і успіхи, і невдачі цієї країни. Ми сподіваємося використати отримані результати для формулювання уточненої парадигми освітньо-культурного розвитку України в XXI столітті.

Серед **методів дослідження** основним є історичний, але модифікований з врахуванням тих новітніх даних, які за допомогою точних наук вже накопичили археологи. Нові факти з цієї сфери примушують по-новому трактувати головні віхи минулих тисячоліть й більш ефективно використовувати методи синергетики, філософії, соціологічних і психолого-педагогічних наук.

Виклад основного матеріалу. Слід зауважити,

що обсяг новітніх відкриттів ще недостатній для цілком точного відтворення дат та місць формування попередників тих народів, яких ми зараз називаємо «німцями», «французами», «росіянами» чи «українцями». Та подібних фактів все ж цілком достатньо для уведення поняття «нооісторія» [4] як сукупності точних датувань з генетичним дешифруванням викопних решток – і нових, і розміщених у сховищах та музеях. У даній статті обмежимося лише вказівкою на їх швидке накопичення і великий внесок в ці досягнення науковців Німеччини.

Наведемо приклад одного з відкриттів, що зрушує всі підвалини попередніх уявлень про початки індоєвропейської цивілізації: дослідження кільцевих сакральних споруд на сході Туреччини. Розкопки горба Гьобеклі-Тепе, важливість якого першим відкрив німецький археолог Клаус Шмідт (1953-2014), навіть визнані найвагомішим досягненням світової археології в 2017 році. Добре, що подібні дослідження привернули увагу українських фахівців [3]. Нам дуже важливо вказати на той факт, що знахідки у Туреччині у точності відтворюють ідею Стоунхенджа та інших подібних астрогеодезичних конструкцій, що були важливими для племен з протоаграрним чи аграрним способом життєзабезпечення.

Перші храми-обсерваторії в Гьобеклі-Тепе з'явилися ще 13 тисяч років тому, а коли їх будівельники через тисячі років стали розселятися на Захід і Схід, то старанно засипали свої творіння у намірі захистити їх від нерозумних варварів і зберегти для вічності. Цілком можливо, що серед цих людей були пращури землеробської частини українців і німців, адже відповідні гени зустрічаються і серед сучасного населення обох країн.

Особливе значення серед інших новітніх фактів з нооісторії слід надати тому, що майбутні «німці» одразу пішли ближче до Атлантики й досягли теренів Німеччини 7-8 тисяч років тому, потіснивши місцевих мисливців. Пращури українців до того часу устигли заселити дельти Дунаю, Дністра і Дніпра, а після заповнення Чорного моря солоною водою з Мармурового моря змушено переселитися на північ і генетично злитися з мисливцями-аріями, сформувавши народ і цивілізацію Трипілля. Відкриття 2005-2015 років засвідчили, що підвалини індоєвропейського світу і відомої усім мовної сім'ї заклали наші пращури в процесі розширення Трипілля у велику економічну зону «Великого Трипілля» (пропозиція назви належить К.Корсаку) між Карпатами і Західним Сибіром.

У період IV-II тисячоліть до н.е. на вказаних теренах відбулося одомашнення коня і його використання в рільництві, винайдення колеса і створення ефективного у степах гужового транспорту, виявлення практично невичерпного родовища багатих мідних руд на півдні Уралу та велике удосконалення процесу плавлення і обробки металів. Швидко надходять усе нові датування й докази того, що з Великого Трипілля посланці усіх тогочасних народів запозичували назви речей і технологій, які й сформували основний блок слів і понять, що становлять загальновідому спільність в індоєвропейській мовній родині. З часом на культурно-цивілізаційне поширення наклалися набагато гірші явища, зумовлені розпадом Великого Трипілля після утворення кількамісячної «пилової зими» унаслідок вибуху вулкану на острові Санторін в Егейському морі.

Зникнення з небосхилу Сонця викликало міграцію населення Великого Трипілля. Східна частина полишила і шахти, і ферми й переселилася в Персію та Індію (це усім відомий «похід аріїв»). Дуже ймо-

вірно, що частина великотрипільців з теренів України двома потоками обійшла Карпати і створила основу майбутніх південних і північних слов'янських народів. Як відомо, слов'янський світ дістався Ельби, багато поселень у Східній Німеччині мають «наші» за звучанням назви, та й серед німецьких прізвиськ чимало подібних до старовинних українських. У подальшому ті з наших прашурів, хто не покинув Вітчизну, довго страждали від багатьох навал «кіннотників» зі Сходу, але все ж не відмовлялися від чорноземів, хоч і змістилися на північ й розпочали захищатися мало ще дослідженими Змійовими валами.

Не будемо розглядати перебіг подій з часів утворення Київського та інших князівств через їх відомість, а повернемося до розвитку подій на німецьких землях. Адже зі зрозумілих обставин вони опинилися на північній окраїні успішної в багатьох аспектах Римської імперії. Сталося так, що героїчний опір німців навалі римських легіонів виключив їх вступ в склад імперії, оскільки вони визнали свободу ціннішою від очевидних культурних та економічних переваг від запозичення римських технологій та інших досягнень. Вони пізніше дісталися народам Середземномор'я, які й стали розвиватися швидше від інших.

Тогочасною точкою світової культурної та економічної біфуркації ми вважаємо зникнення Візантії й повне припинення будь-яких контактів Європи з Китаєм та Індією. Зникла дуже вигідна для усіх учасників і сформована за тисячі років система обмінів товарами та культурою (вважаємо, що новітні факти з нооісторії свідчать про те, що «шовковий шлях» діяв не півтори-дві тисячі років, а удвічі довше). Є ймовірно, що саме ця подія негативно вплинула не тільки на європейців, але й на Китай, який завдяки «шовковому шляху» мав розширене світоглядне бачення та усвідомлював, що він став не тільки «центром», а й технологічним лідером світу. На початку XV ст. він мав великий морський флот з сотень вітрильників, що у різному складі здійснив сім великих експедицій аж до Африки і морів Близького Сходу. А от надалі, як можна припустити, переконавшись у неможливості відновлення активної торгівлі з Європою і Північною Африкою, китайці відмовилися від експансії і на сотні років майже заклали у технологічному розвитку, задовольняючись уже досягнутим раніше.

Розташовані на західній окраїні Римської імперії молоді Португалія та Іспанія сповна використали спадщину досягнень Римської імперії. Вони на той час мали досвід не тільки мореплавання, а й діяльності університетів та інших навчальних закладів, що й допомогло здійснити так звані «великі географічні відкриття», створити перші колоніальні імперії й подати цим приклад іншим колонізаторам - Нідерландам, Франції і Великобританії. У гіршому становищі опинилися німці. Якби не вплив Гольфстріму, клімат їх біднуватих земель був би подібним до клімату Уралу. Це ми й вважаємо головною причиною того, що німці помітно відстали від усіх південних європейських народів у розвитку письменності та поширенні серед громадян вміння читати і писати.

Світоглядно-культурним фундаментом появи і розвитку сучасної системи освіти Німеччини слід вважати процес, який отримав назву «Реформація» – бурхливі події у лоні католицької церкви, що неопідійливо визначала релігійні погляди німців та інших народів Західної Європи. За тисячоліття з моменту отримання «офіційного» статусу християнське вчення на тих європейських землях, що були весь цей час захищені Візантією від нашествия ісламістів, перетворилася не лише в «систему духовності», а в цілком

матеріальну і впливову ієрархічну структуру, яка піклувалася і про душі мирян, і про власне благополуччя. Вирішення другого завдання можливе лише у разі надходження від селян і ремісників продуктів їхньої праці, адже серед професійних духовників все менше і менше ставало тих, хто сам себе забезпечував їжею і надавав пастирські послуги усім і безкоштовно. Тому за століття розвитку католицизму «церква» стала грандіозною міжнародною установою на чолі з римським папою, яка мала багато рівнів і залучала на них усе більше і більше професійних посередників між мирянами і Богом. За кожен свій порух і жест вони чекали оплати, переконуючи селян і ремісників, що тільки так і можна рятувати свою душу і сподіватися на її кращу долю після смерті.

Так поступово зростав розрив між церквою і мирянами. Особливо несправедливим став розподіл багатств у Німеччині, де формування індустрії книгодрукування у середині XV ст. створило передумови для масового поширення Біблії та інших видань і текстів. Тому серед німців виникло бажання «повернутися до витоків» і добровільно об'єднатися навколо вчення Ісуса Христа. Нова релігійна парадигма виходила з переконання у тому, що благочестя полягає не в слухняності перед жадібними попами, а у справжній і глибокій набожності, єдиним і надійним джерелом чого є «Закон Божий» і «Святе Письмо». Отже, реформатори, лідером яких виявився німець Мартін Лютер (1483-1546) з його відозвою (на латинській мові) від 25 жовтня 1517 року, запропонували і стали обстоювати антиавторитарну концепцію церкви, яка повинна була обходитися без професійно-ієрархічного духовенства.

Як відомо, радикально-реформаторські погляди викликали більш ніж неприхильне ставлення з боку римського папи. Ворожість додатково посилювалася тим, що протестанти запропонували категоричну заборону байдикування і вимогу вславлення Бога через продуктивну працю на користь себе, рідних і громади. Кожен «справжній християнин» *зобов'язаний був особисто читати Святе Письмо* і переконатися в тому, що саме сказав у ньому Бог. Досить швидко вміння читати стало розглядатися як ознака «справжнього християнина», який піклується про використання того спадку, який полишив Христос та всі інші джерела Слова Божого.

Посилення світської ієрархічності в Німеччині і процес злиття князівств супроводжувався, як пропонував М.Лютер і його прихильники, *розвитком освіти на основі її державної організації* та включення у навчальні плани шкіл того, що можна назвати «елементами релігійних учень». Хоч колись нових освітніх поглядів виявилася «найбільш протестантська» Саксонія, пізніше лідером на німецьких землях стала Пруссія, з якою найчастіше і пов'язують створення «класичної німецької гімназії» та дуже успішної системи освіти.

Пруссія перебувала під владою «освічених» монархів, які вважали більш доцільним кероване ними ж навчання всіх дітей і молоді, а не утримання їх у мороці незнання чи на рівні читання по складах. Вони, звісно, не заперечували проти тих загальних поглядів, які пропонувала реформована і підпорядкована їм церква: доля людини визначена в час її земного буття наперед Вищою Силою. Хоч кожна особа є «природно і безповоротно гріховна», але своєю індивідуальною активністю вона може наблизитися до спасіння (чи й досягти його), якщо буде діяти раціонально і за 10-ма заповідями.

На наш погляд, саме ці морально-етичні і світоглядно-духовні основи і були закладені в систему

народної освіти Німеччини в часи Реформації, зміцнювалися пізніше через винайдення і використання парадигми неогуманізму і в своїх головних аспектах продовжують визначати головні особливості системи освіти сучасної Німеччини. Німці й досі згодні з припустимістю диференціації учнів ще у віці 10 років, бо це не суперечить вченню реформаторів про вищі визначальні чинники шляху людини в її бутті. Реформована релігія виразно акцентувала принцип *інтелектуальної й моральної автономії особистості*. Від кожного християнина вона чекала «пробудження розуму в людині», тому що віра, як запозичені від когось уявлення чи пророцтва, не містить у собі ніякої запоруки істинності. Реформація проголошувала *«діяльнісну віру»*, формування якої йде через свідоме і тривале ознайомлення з Біблією, через міркування, глибоку рефлексію, через зусилля власного інтелекту.

«Реформаторський нюанс» припав до смаку і більшості керівників тогочасних німецьких держав, адже він виправдовував їх вимогу до своїх підвладних вивчати природні і штучні матеріали та використовувати їх в щоденному житті і під час створення засобів нападу і оборони. Воєн у той час було аж надто багато – досить пригадати засновану на релігійних протиріччях 30-річну бійню 1618-1648 років, що торкнулася практично всієї Європи й проходила саме у Німеччині, в багатьох землях якої вижило менше третини населення. Тому не дивно, що дуже високо цінувалося ремісництво та увес інженерно-технологічний прогрес. Саме він став у Німеччині основою позитивних сподівань, що зумовило спершу створення спеціалізованих воєнних вищих закладів, а пізніше (1810 р.) – винайдення кращої й цілком успішної навіть зараз моделі «берлінського дослідницького університету».

Поширення цієї моделі зумовило прискорений розвиток наук і технологій у Німеччині, перетворення держави у світового лідера і вихід німецької мови на позицію міжнародної. На початку XX ст. німецькі наукові часописи вважалися кращими у світі, адже публікація в них миттєво робила молодого науковця відомим у світовому співтоваристві.

Полишимо поза аналізом помилковий вибір німцями політичних парадигм та їх активну участь в організації аж двох світових війн, поділ Німеччини на дві частини з різним соціальним устроєм, які тривалий час змагалися між собою. Лише наприкінці XX ст. зникнення Радянського Союзу дало можливість відновити цілісність Німеччини й отримати шанси для прискорення наукового та освітнього прогресу.

З проведеного аналізу ми робимо висновок, що німецький народ і його керівники створювали та удосконалювали власну систему виховання і навчання унікальним чином і для досягнення власних цілей з повагою до головних засад протестантського світогляду і постійного вдосконалення задля задоволення кадрових і професійних вимог економіки і виробництва даного періоду та інтервалу найближчих років. Світ визнає успіхи німців, відзначаючи насамперед високий професіоналізм випускників навчальних і фахових закладів усіх рівнів.

Та через недосяжність ідеалу і змінність технологій німці постійно вдосконалюють свою систему освіти, вдало обираючи пріоритети для концентрації фінансових та людських ресурсів. Траплялися і помилки, коли тактичні завдання оцінювалися як стратегічні. Прикладом є політика залучення зарубіжної робочої сили не з християнського, а з мусульманського світу. Їх розглядали як тимчасових гостей, а натомість вони стали постійним та усе більш впливо-

вим фактором. Створена для теоретичного пояснення цієї ситуації наукова гіпотеза «мультикультурного суспільства» виявилася хибною, що й визнали керівники Німеччини. Там зникли мрії про тихе життя в «мультикультурному суспільстві». Німці формують усе досконалішу систему правничих, культурних та освітніх впливів на прибульців з метою досягнення, як мінімум, не надто конфліктного співжиття й формування такої економіки, яка б достатньо успішно використовували і німецькі, і «зарубіжні» руки і голови. За словами освітніх урядовців, в сучасній Німеччині працюють не тільки мільйони іммігрантів з Близького Сходу і Африки з невисоким рівнем освіти, а й кваліфіковані фахівці. У системі вищої освіти Німеччини в 2015 р. науковців-іноземців рівня PhD і вище було понад 43 тис. осіб, серед яких виявилось аж 3 100 професорів. Багато з них прибули у Німеччину з України.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Висловимо нетрадиційне міркування, яке полягає в тому, що іммігрантська хвиля в своєму світоглядно-парадигмальному деструктивному впливі все ж поступається західному потоку, який ми назвемо «соціально-ліберальним». З його численних проявів виділимо тільки три – пропаганду перенесення в освітню сферу взірців американського способу життя і активне вславлення аномальних шлюбів за участю одостатєвих осіб.

Перша тенденція помітна насамперед у поширенні академічного ступеня бакалавра, тобто диплому, якого ніколи не існувало в системі вищої освіти Німеччини. Його введення вимагають ініціатори і прихильники Болонського процесу, а на думку прак-

тично всіх роботодавців Німеччини навчальний план для бакалаврів настільки короткий і теоретичний, що у результаті з ВНЗ виходить «напівфахівець», яких вони мають з надлишком завдяки появі імміграційної хвилі. Тому Німеччина виразно повільно виконує головну вимогу Болонського процесу – перехід на академічні ступені бакалавра, магістра і PhD. Німці з ідеї цього процесу використовують тільки те, що вважають безсумнівно корисним для себе. Ми пропонуємо освітнім керівникам України використати німецьку практику уведення тільки доцільних інновацій.

Другим проявом є перенесення американських взірців у Німеччину через перетворення всієї системи освіти в структуру для надання «освітніх послуг». У даний момент на теренах Німеччини йде активна боротьба з цим небажаним нашестям, а тому результати цих змагань визначити важко. На нашу думку, вони залежатимуть від розвитку подій у усьому Європейському Союзі.

Третій потік негативних «західних тенденцій» – вславлення осіб з неприродною соціальною орієнтацією. Німеччина в цьому питанні не є лідером в ЄС, але інші держави все категоричніше вимагають від України законодавчої підтримки осіб «невизначеної статі». Науковці надали цілком незаперечні докази того, що в аномальних родинах зростають особи з різноманітними збоченнями, які не бажають і не можуть стати розвиненими та ефективними членами складних сучасних суспільств. Ми пропонуємо використати подібну інформацію в системі освіти та в законодавчих структурах для захисту всього українського народу й забезпечення його світлого майбутнього.

References

- Gaudin, Th. (1990). *2100 récit du prochain siècle*. Paris, Éditions Payot [in French].
- Narari, Y. (2014). *Sapiens. A Brief History of Humankind*. London: Harvill Seeker.
- Korol, D.O. (2015). Н'обекли-Тепе і Норте-Чико – структурный монументализм та протосивілізаційні прояви докерамічних суспільств [Gobekli-Tepe and North-Chico – structural monumentalism and protocivilizational manifestations of pre-ceramic societies]. *Magisterium. Kulturolohiya [Magisterium. Culturology]*, 59, 66-77 – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_16 [in Ukrainian].
- Korsak, K.V. (2017). Vstup u nooistoriyu i nova Ukrayinska natsionalna ideya – XXI stolottya [Introduction to noohistory and the new Ukrainian national idea – XXI century]. *Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 68, 68-77 – URL: <http://vestnikzqia.com.ua/article/download/94386/90152> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezidenta Ukrainy №357/2016 «Pro vidznachennya v Ukraini 500-richchya Reformatsiyi» [Decree of the President of Ukraine No. 357/2016 «On the commemoration of the 500th anniversary of the Reformation in Ukraine» – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3572016-20423> [in Ukrainian].

Список використаної літератури

- Gaudin Th. 2100 récit du prochain siècle. – Paris : Éditions Payot, 1990. – 600 p.
- Narari Y. Sapiens. A Brief History of Humankind / Y.Narari. – London: Harvill Seeker, 2014. – 444 p.
- Король Д.О. Г'обеклі-Тепе і Норте-Чико – структурний монументалізм та протоцивілізаційні прояви докерамічних суспільств / Д.О.Король // Магістеріум. Культурологія. – 2015. – Вип.59. – С.66-77 – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_16
- Корсак К.В. Вступ у нооісторію і нова Українська національна ідея - XXI // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць / «Видавництво ЗДІА», 2017. – Вип. 68. – С. 68-77 – URL: <http://vestnikzqia.com.ua/article/download/94386/90152>
- Указ Президента України №357/2016 «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації» – URL <http://www.president.gov.ua/documents/3572016-20423>

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Благинина Светлана

кандидат педагогических наук, доцент
заместитель декана факультета иностранных языков
Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя
г.Нежин, Украина

АНАЛИЗ ВЗЛЕТОВ И ПАДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ ГЕРМАНИИ В ОПТИКЕ ВЫБОРА ПАРАДИГМ ДЛЯ РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье выполнен анализ изучения причин и последствий возникновения и развития на немецких землях Реформации, которую мы считаем одной из основных причин ускорения движения всей

Западной Европы до позиции мирового лидера, ранее принадлежавшего Китаю. Цель исследования – проанализировать на основе новейшей научной информации особенности формирования немецкоязычной части индоевропейского мира и выявить те решающие факторы влияния, которые обусловили движение немцев к Реформации и последующих общеизвестных успехов. Методы исследования: исторический. Обращено внимание на то, что в долетописные времена в роли локомотивов цивилизационного прогресса в западной части Евразии выступали потомки изобретателей земледелия, среди которых особенно большой вклад (одомашнивание коня, изобретение колеса и эффективной металлургии меди) принадлежит предкам украинцев, освоившие земли Триполья и Большого Триполья от Карпат до Западной Сибири. Автор исследует влияние на эволюцию мировоззренческих, религиозных и других парадигм на немецких землях после распада Священной Римской империи, которые определили развитие нации на сотни лет вперед. Подчеркиваются религиозные истоки тех уникальных черт культуры и образования, которые на протяжении 19 столетия вывели Германию на позицию научного и технологического мирового лидера. Исследована конкуренция нескольких важных парадигм в образовании современной Германии, сделаны выводы из немецкого опыта, которые могут стать полезными для Украины.

Ключевые слова: история образования, высшее образование, Германия, Реформация, протестантизм, этика труда, качество образования.

Blaginina Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Deputy Dean of the Faculty of Foreign Languages
Nizhyn State University named after Mykola Gogol
Nizhyn, Ukraine

ANALYSIS OF THE UPS AND DOWNS OF EDUCATION AND SCIENCE OF GERMANY IN THE OPTICS OF THE PARADIGM SELECTED FOR DEVELOPMENT

Abstract. The actuality of the research topic is that for the successful development of Ukraine it is necessary to take into account the globalization together with the information revolution has created new conditions for all types of life. The author continues to analyze the study of the causes and consequences of the emergence and development of the German lands of the religious Reformation, which is considered to be one of the main factors accelerating the movement of the whole of Western Europe to the position of the world leader, which previously belonged to China. The purpose of the study is to analyze, on the basis of the latest scientific information, the peculiarities of the formation of the German-speaking part of the Indo-European world and to identify those decisive factors of influence that predetermined the movement of the Germans to the Reformation and the subsequent well-known successes. Objectives of the study is to find the main reasons for the indisputable scientific, educational, cultural and economic success of the German people in the nineteenth century, to prove the deep affinity between the German and Ukrainian peoples as parts of the great Indo-European family. Among the methods of research the main is historical, but modified taking into account the latest data, which with the help of precise sciences have already accumulated archaeologists. New facts are useful for methods of synergetics, philosophy, sociological and psycho-pedagogical sciences. In article attention was drawn to the fact that the descendants of the inventors of agriculture, such as the domestication of the horse, the invention of the wheel and the efficient metallurgy of copper, belonged to the ancestors of Ukrainians from the territories of Trypillya and the Greater Trypillya. The author emphasizes the evolution of ideological, religious and other paradigms in the territory of Germany after the collapse of the Holy Roman Empire, which determined the development of the nation for the next hundred years. The religious and philosophical paradigmatic origins of those unique features of culture and education that during the nineteenth century were emphasized. brought Germany to the position of the scientific and technological leader of the world. The competition of several important paradigms in the education of modern Germany has been investigated and conclusions from the German experience for Ukraine are presented.

Key words: history of education, higher education, Germany, Reformation, Protestantism, ethics of work, quality of education

УДК 37.015:796.412-053.67-055.25

Бондарчук Наталія Яківна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедра теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
bambino777@ukr.net

Чернов Віктор Дмитрович

кандидат біологічних наук, доцент
кафедра теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
victor.chernov@uzhnu.edu.ua

ЗАСТОСУВАННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ ОЗДОРОВЧИМ ФІТНЕСОМ ТА АЕРОБІКОЮ З ДІВЧАТАМИ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА КРИТЕРІЄМ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ

Анотація. Актуальність порушених у статті проблем визначається незадовільним станом здоров'я значної частини школярів в Україні, що зумовлює необхідність застосування диференційованого підходу та використання на заняттях сучасних фізкультурних технологій. Мета статті: обґрунтування доцільності застосування диференційованого підходу на заняттях оздоровчим фітнесом та аеробікою з дівчатами старшого шкільного віку за критерієм рівня фізичної підготовленості. Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури, тестування рівня фізичної підготовленості (виконання семи тестів до і після педагогічного експерименту), педагогічне спостереження, педагогічний експеримент. Диференційоване використання комплексів вправ аеробіки ґрунтується на застосуванні диференційованого підходу, зокрема за критерієм рівня фізичної підготовленості. Результати: в ході занять аеробікою рівень фізичної підготовленості дівчат підвищується незалежно від вихідного рівня, але вищий вихідний рівень сприяє кращій динаміці позитивних змін показників. Доведено доцільність застосування диференційованого підходу до розробки комплексів вправ з аеробіки за критерієм рівня фізичної підготовленості і виконання їх дівчатами старшого шкільного віку.

Ключові слова: фітнес, аеробіка, диференційований підхід, фізична підготовленість, старший шкільний вік, дівчата.

Вступ. Важливим завданням українського суспільства на даному етапі його розвитку є залучення широких верств шкільної молоді до активних занять фізичною культурою і здорового способу життя. Актуальність цієї проблем підвищує той факт, що останнім часом стан здоров'я значної частини школярів в Україні не можна назвати задовільним; більше того, цей стан неухильно погіршується. Існує нагальна потреба в підвищенні психосоціальної складової фізичної культури, яка проявляється через ставлення школярів до фізкультурно-спортивної діяльності як запоруки збереження і зміцнення власного здоров'я. Одним із шляхів досягнення цього є застосування диференційованого підходу у процесі фізичного виховання, що сприяє формуванню особистості старшокласника як суб'єкта власної фізичної культури, яку він сприйматиме як невід'ємну складову індивідуального стилю життя. Важливим також є використання сучасних фізкультурних технологій, зокрема програм і технологій оздоровчого фітнесу та аеробіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень останніх років у галузі теорії, методики і практики використання оздоровчого фітнесу та аеробіки у фізичному вихованні відзначимо ґрунтовні навчально-методичні та монографічні видання О.Сайкіної [6], О.Кібальника та О.Томенка [2], Є.Мякінченка та М.Шестакова [4], О.Меньших зі співавторами [3], а також статті О.Сайкіної та Г.Пономаріва [5], О.Благого та Н.Лисакової [1], І.Якуба та А.Старикової [7].

Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування диференційованого підходу до розробки комплексів вправ з оздоровчого фітнесу та аеробіки і виконання їх дівчатами старшого шкільного віку з різним рівнем фізичної підготовленості.

Завдання дослідження: 1) окреслити оздоровчий

фітнес та аеробіку як засоби фізичного виховання школярів; 2) розглянути методичні основи диференційованого використання комплексів вправ оздоровчого фітнесу та аеробіки дівчатами старшого шкільного віку; 3) експериментально підтвердити значення занять оздоровчою аеробікою для підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласниць за умови застосування диференційованого підходу.

Методи та організація дослідження. 1) Теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел; 2) тестування рівня фізичної підготовленості – для визначення параметрів фізичного розвитку школярок на основі рівня розвитку найголовніших фізичних якостей (до і після педагогічного експерименту старшокласниці виконували 7 тестів, табл. 2); 3) педагогічне спостереження; 4) педагогічний експеримент; 5) методи математичної статистики (результати оброблені за допомогою програми «Statistica»; достовірність відмінностей (P) визначалася за критерієм Ст'юдента, при перевірці за основу було прийнято рівень значущості 5%; серед базових статистичних характеристик показників визначалося стандартне відхилення (σ)). Педагогічний експеримент було проведено на базі ЗОШ I-III ступенів м. Ужгорода. Об'єктом дослідження виступали 36 дівчат, які навчалися в 11 класах. За критерієм рівня фізичної підготовленості (далі РФП) їх було поділено на дві групи: 1) з відносно низьким рівнем фізичної підготовленості (14 дівчат); 2) із середнім та відносно високим рівнем фізичної підготовленості (22 дівчини). Додатковими критеріями диференціації при відборі слугували функціональний стан і дані медичних карток учасниць експерименту. Обидві групи протягом 4 місяців 2017 р. займалися оздоровчою аеробікою на базі ЗОШ, але при цьому виконували різні комплекси вправ.

Виклад основного матеріалу. Оздоровчий фіт-

нес у широкому розумінні означає сукупність методик, що складаються з фізичних тренувань і раціонально підібраної дієти й допомагають змінити на краще форми тіла, позбутися його зайвої маси, змінити спосіб або специфічний стиль життя, наповнити його вірою в перемогу над власними недоліками. На сьогодні фахівцями розроблено чимало різноманітних методик і фітнес-програм, заснованих як на одному виді рухової активності (аеробіка, плавання, оздоровчий біг), так і на поєднанні декількох видів (наприклад, оздоровче плавання і біг), причому ті й інші передбачають здоровий спосіб життя (загартування, масаж тощо) як складову оздоровчого процесу. Відповідно, різні напрями фітнесу спираються на різні види рухової активності. Одним із таких напрямів є оздоровча аеробіка як різновид фізкультурно-оздоровчих фітнес-програм, побудованих на основі поєднання різних гімнастичних і танцювальних пластичних вправ, що виконуються під ритмічний музичний супровід.

Процес навчання старшокласників аеробіці є досить складним і включає засвоєння різних елементів – від базових кроків до гімнастики та хореографії різних ступенів складності. Базові кроки виконуються у такт музики на 2 або 4 рахунки та об'єднуються у зв'язки, вони виступають фундаментом для побудови складних хореографічних композицій. Крім класичних базових кроків, розучуються різні елементи (стійки, складки, стрибки, шпагат тощо). Дівчата ознайомлюються з різними групами рухів – ізоляційними, поліцентричними, мультиплікаційними, опозиційними, протируховими. При розробці комплексів вправ з аеробіки застосовуються специфічні методи – музичної інтерпретації, ускладнень, схожості, блоків, метод «Каліфорнійський стиль».

Диференційоване використання комплексів вправ аеробіки ґрунтується на застосуванні диференційованого підходу. Метою диференціації виховання в широкому розумінні є створення оптимальних умов для розвитку кожної окремої особистості школяра, що включає врахування індивідуальних відмінностей, специфіки регіону, різноманітних соціальних і культурних чинників тощо. Диференційований підхід передбачає виділення в неоднорідній сукупності школярів груп або типів, якісно однорідних за певними попередньо заданими ознаками, а тому застосовується за певними обраними критеріями. Одним із найважливіших індивідуальних критеріїв є РФП, який характеризує адаптаційні можливості організму, рівень функціонування його різних систем.

Організовані нами в рамках педагогічного експерименту заняття з аеробіки відрізнялися у двох групах тим, що дівчатам було запропоновано різні вправи та комплекси вправ, а також інтенсивністю виконання вправ і темпом музичного супроводу. Для обох груп було запропоновано серії вправ із імітацією ходьби на місці, на розвиток м'язів рук і плечового поясу, тулуба, черевного пресу, ніг (цим вправам на заняттях приділялася підвищена увага). Крім того, дівчата з низьким РФП виконували вправи на формування правильної постави, бігові вправи з різними рухами рук ніг. Натомість у групі дівчат із середнім та високим РФП бігові вправи були замінені на стрибкові, додатково було розроблено вправи різного ступеня складності на засвоєння танцювальних елементів аеробіки. Вправи для дівчат із низьким РФП характеризувалися меншою амплітудою рухів, обмеженою кількістю стрибків, підскоків і т. п.; у другій групі вправи були набагато складніші, навантаження були збільшені, рухи пропонувалися із середньою та великою амплітудою.

Цілком прийнятним варіантом вважаємо поєднання в одному занятті різних видів аеробіки для груп дівчат із різним РФП. Наприклад, змістову основу вправ для дівчат із низьким РФП можуть становити основні елементи базової аеробіки; для дівчат із середнім РФП доцільним є поєднання елементів базової та степ-аеробіки (або деяких інших її напрямів); на заняттях з дівчатами з високим РФП можуть поєднуватися більш складні елементи різних напрямів, органічно додаватися композиції танцювальної аеробіки різного ступеня складності.

На кожному занятті з аеробіки, що проводилися двічі на тиждень, було дотримано низку вимог та можливостей: 1) дівчата мали змогу розбиватися на невеличкі групи за інтересами та особистісними стосунками, адже кожній людині властиві свої інтереси та уподобання рухової активності; 2) форми занять кожного тижня змінювалися і коригувалися; 3) на кожному занятті поєднувалися декілька елементів різних серій вправ; 4) значну увагу було приділено постійному підтримуванию високого емоційного фону за рахунок різноманітного музичного супроводу та інвентарю. Вправи з різних вихідних положень виконувалися на кожному занятті в чіткій послідовності: з вихідних положень лежачи, сидячи, стоячи на колінах і стоячи.

В основу тестування РФП дівчат було покладено показники семи тестів, що характеризують розвиток різних фізичних якостей (табл. 1): біг 100 м (с) (1); біг 2000 м (хв) (2); човниковий біг 4×9 м (с) (3); стрибок у довжину з місця (см) (4); стрибки зі скакалкою (кількість разів за 30 с) (5); піднімання тулуба в сід за 30 с (6); нахил тулуба вперед із положення сидячи (см) (7).

Результати педагогічного експерименту наведено в табл. 1. При аналізі цих результатів тестувань легко помітити, що динаміка позитивних змін більш відчутна у групі, до якої входили старшокласниці із середнім та високим РФП. Це пояснюємо їх кращим здоров'ям і кращою мотивацією до занять аеробікою. Проте дівчата з низьким рівнем РФП також показали позитивну групову динаміку, що свідчить про ефективність регулярних диференційованих занять аеробікою в плані розвитку фізичних якостей.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Оздоровчий фітнес об'єднує в собі методики фізкультурних занять, які допомагають змінити на краще форми тіла, спосіб або специфічний стиль життя, покращити здоров'я і настрій. Різні напрями фітнесу спираються на різні види рухової активності. Оздоровча аеробіка будується на поєднанні різних гімнастичних і танцювальних пластичних вправ, що виконуються під ритмічний музичний супровід.

2. Встановлено, що навчання старшокласників аеробіці є досить складним і включає засвоєння різних елементів – від базових кроків до гімнастики та хореографії різних ступенів складності. Крім класичних базових кроків, розучуються різні елементи (стійки, складки, стрибки, шпагат тощо). Дівчата ознайомлюються з різними групами рухів – ізоляційними, поліцентричними, мультиплікаційними, опозиційними, протируховими. При розробці комплексів вправ з аеробіки застосовуються специфічні методи. Диференційоване використання комплексів вправ аеробіки ґрунтується на застосуванні диференційованого підходу, зокрема за критерієм РФП, який характеризує адаптаційні можливості організму, рівень функціонування його різних систем.

3. У ході педагогічного експерименту доведено доцільність застосування диференційованого підхо-

Таблиця 1

Динаміка змін середніх показників за результатами тестування у групах старшокласниць із різним вихідним рівнем фізичної підготовленості (n = 36)

Тести	Дівчата з низьким РФП (n = 14)					Дівчата із середнім та високим РФП (n = 22)				
	До експерименту M±σ	Після експерименту M±σ	Динаміка змін	Приріст (%)	P	До експерименту M±σ	Після експерименту M±σ	Динаміка змін	Приріст (%)	P
1	17,60±0,49	17,37±0,44	0,23	1,31	< 0,01	17,09±0,61	16,58±0,49	0,51	2,98	< 0,05
2	11,50±0,67	11,44±0,64	0,06	0,52	< 0,01	11,21±0,76	10,97±0,69	0,24	2,14	> 0,05
3	10,44±0,36	10,27±0,28	0,17	1,63	< 0,01	10,33±0,30	10,01±0,46	0,32	3,10	< 0,05
4	162,3±8,42	164,6±9,46	2,3	1,40	> 0,05	168,5±9,02	173,3±9,80	4,8	2,77	< 0,05
5	67,20±9,12	68,56±9,27	1,36	1,98	> 0,05	74,80±9,40	76,88±9,92	2,08	2,71	< 0,01
6	14,90±2,31	15,12±2,38	0,22	1,46	< 0,01	17,88±3,30	18,31±3,62	0,43	2,35	< 0,01
7	16,3±0,72	16,6±0,94	0,3	1,81	< 0,01	18,7±0,89	19,4±1,45	0,7	3,61	< 0,01

ду до розробки комплексів вправ з аеробіки за критерієм РФП і виконання їх дівчатами старшого шкільного віку. В ході занять аеробікою, спрямованих на зміцнення функцій і систем організму дівчат, їхній РФП підвищується незалежно від вихідного рівня, але вищий вихідний рівень сприяє кращій динаміці покращень показників розвитку фізичних якостей. При застосуванні диференційованого підходу на за-

няттях з аеробіки важливо враховувати особливості адаптації організму дівчат до фізичних вправ з точки зору фізіологічних механізмів.

Подальші дослідження будуть пов'язані з визначенням найефективніших критеріїв диференціації школярів різного віку та розробкою алгоритмів складання методики диференційованого підходу у процесі їх фізичного виховання.

References

1. Blahii, O. (2013). Tendentsii rozvytku hrupovykh fitness-program [The trends in the development of group fitness programs] // *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu [Theory and methods of physical education and sport]*, 2, 54-58 [in Ukrainian].
2. Kibalnyk, O.Y., & Tomenko, O.A. (2010). *Ozdorovchyi fitness. Teoriia ta metodyka vykladannia [Health fitness. Theory and teaching methods]*. Sumy: SumDPU im. A.Makarenka [in Ukrainian].
3. Menshykh, O.E., & Kostohryz-Kulykova, N.V., & Petrenko, Yu.O. (2014). *Novitni fitness-tekhnologii u roboti sportyvnykh sektsii vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Latest fitness technologies in the sports section of higher schools]*. Cherkasy: ChNU im. B.Khmelnyskoho [in Ukrainian].
4. Myakinchenko, E.B., & Shestakova, M.P. (2006). *Aerobika. Teoriya i metodika provedeniya zanyatiy [Aerobics. Theory and methods of classes]*. Moscow: TVT «Divizion» [in Russian].
5. Saykina, E.G., & Ponomarev, G.N. (2011). Semanticheskie aspekty otdelnykh ponyatiy v oblasti fitnessa [Semantic aspects of individual concepts in the field of fitness]. *Teoriya i praktika fizicheskoy kultury [Theory and practice of physical culture]*, 8, 6-10 [in Russian].
6. Saykina, E.G. (2012). *Strategicheskaya rol fitnessa v modernizatsii fizkulturnogo obrazovaniya shkolnikov [The strategic role of fitness in the modernization of physical education of school pupils]*. Sankt-Peterburg: Izd-vo RGPU im. A.Gertsena [in Russian].
7. Yakub, I.Y., & Starikova, A.A. (2015). Aerobika kak sredstvo fizicheskoy kultury [Aerobics as a means of physical culture]. *Molodoy uchenyi [Young Scientist]*, 16, 446 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Благій О. Тенденції розвитку групових фітнес-програм / О.Благій, Н.Лисакова // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – 2013. – №2. – С.54-58.
2. Кібальник О.Я. Оздоровчий фітнес. Теорія та методика викладання: [Навч. метод. посібник для студ. «Педагогіка і методика середньої освіти. Фізична культура»] / О.Я.Кібальник, О.А.Томенко. – Суми: СумДПУ ім. А.Макаренка, 2010. – 202 с.
3. Меньших О.Е. Новітні фітнес-технології у роботі спортивних секцій вищих навчальних закладів: [Навч.-метод. посібник] / О.Е.Меньших, Н.В.Костогряз-Кулікова, Ю.О.Петренко. – Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2014. – 84 с.
4. Мьякинченко Е.Б. Аэробика. Теория и методика проведения занятий: [Учеб. пособие для студентов вузов и ссузов физической культуры] / Под общ. ред. Е.Б.Мьякинченко, М.П.Шестакова. – М.: ТВТ «Дивизион», 2006. – 303 с.
5. Сайкина Е.Г. Семантические аспекты отдельных понятий в области фитнеса / Е.Г.Сайкина, Г.Н.Пономарев // Теория и практика физической культуры. – 2011. – № 8. – С. 6-10.
6. Сайкина Е.Г. Стратегическая роль фитнеса в модернизации физкультурного образования школьников: [Монография] / Е.Г.Сайкина. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.Герцена, 2012. – 297 с.
7. Якуб И.Ю. Аэробика как средство физической культуры / И.Ю.Якуб, А.А.Старикова // Молодой ученый. – 2015. – № 16. – С. 442-446.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 05.04.2018 р.

Бондарчук Наталія

кандидат наук по фізическому вихованню і спорту, доцент
кафедра теорії і методик фізического виховання
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г.Ужгород, Україна

Чернов Віктор

кандидат біологічних наук, доцент
кафедра теорії і методик фізического виховання
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г.Ужгород, Україна

ПРИМЕНЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА НА ЗАНЯТИЯХ ПО ОЗДОРОВИТЕЛЬНОМУ ФИТНЕСУ И АЭРОБИКЕ С ДЕВУШКАМИ СТАРШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В СООТВЕТСТВИИ С КРИТЕРИЕМ УРОВНЯ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ

Аннотация. Актуальность рассматриваемых в статье проблем определяется неудовлетворительным состоянием здоровья значительной части школьников в Украине, что обуславливает необходимость применения дифференцированного подхода и использования на занятиях современных физкультурных технологий. Цель статьи: обоснование целесообразности применения дифференцированного подхода на занятиях по оздоровительному фитнесу и аэробике с девушками старшего школьного возраста в соответствии с критерием уровня физической подготовленности. Методы исследования: теоретический анализ литературы, тестирование уровня физической подготовленности (выполнение семи тестов до и после педагогического эксперимента), педагогическое наблюдение, педагогический эксперимент. Дифференцированное использование комплексов упражнений аэробики основывается на применении дифференцированного подхода, в частности в соответствии с критерием уровня физической подготовленности. Результаты: в ходе занятий аэробикой уровень физической подготовленности девушек повышается независимо от исходного уровня, но более высокий исходный уровень способствует лучшей динамике положительных изменений показателей. Доказана целесообразность применения дифференцированного подхода к разработке комплексов упражнений по аэробике в соответствии с критерием уровня физической подготовленности и выполнения их девушками старшего школьного возраста.

Ключевые слова: фитнес, аэробика, дифференцированный подход, физическая подготовленность, старший школьный возраст, девушки.

Bondarchuk Nataliia

Candidate of Science in Physical Education and Sports, Associate Professor
Department of Theory and Methods of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Chernov Viktor

Candidate of Biological Science, Associate Professor
Department of Theory and Methods of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

APPLICATION OF THE DIFFERENTIAL APPROACH AT THE LESSONS IN HEALTH FITNESS AND AEROBICS WITH SENIOR SCHOOL GIRLS IN ACCORDANCE WITH CRITERIA OF PHYSICAL READINESS LEVEL

Annotation. The unsatisfactory state of health of a large part of school pupils in Ukraine necessitates the use of a differentiated approach and the use of modern physical culture techniques at the lessons. This determines the relevance of the problems that the author studies in the article. The purpose of the article was to justify the appropriateness of applying the differential approach at the lessons in health fitness and aerobics with senior school girls in accordance with criteria of physical readiness level. Methods of research used: theoretical analysis of literature, testing of the level of physical readiness (performance of seven tests before and after the pedagogical experiment), pedagogical observation, and pedagogical experiment. In the article the characteristic of health fitness and aerobics as means of physical training of school pupils is given. Aerobics is based on a combination of various gymnastic and dance plastic exercises performed under rhythmic music. The process of training school pupils is quite complex and involves the assimilation of various elements, from basic steps to gymnastics and choreography of varying degrees of difficulty. A differentiated approach involves the allocation of groups or types of school pupils that are qualitatively homogeneous according to certain predetermined characteristics, and therefore applied according to selected criteria. One of the most important individual criteria is the level of physical preparedness. Physical preparedness is the result of physical activity of school pupil, his integral indicator, because in the physical exercises all organs and systems of the body work in close interconnection. To study the physical preparedness of school pupils, motor tests are used to determine the level of development of physical qualities. Also important are motor skills, the predominant nature of motor activity. The author organized a pedagogical experiment, during which the girls trained in two groups: with a low level of physical preparedness and with an average and high level of physical preparedness. The girls of different groups performed different sets of exercises, with different intensity, with different amplitude of movement, with different tempo of music. At each lesson, girls were able to break into small groups of interests and personal relationships, and several elements of different series of exercises were combined. The results of testing of the level of development of different physical qualities showed that during aerobics lessons the level of physical fitness of girls increases regardless of the initial level, but a higher initial level contributes to better dynamics of positive changes in indicators. Thus, during the experimental research, the expediency of applying a differentiated approach to the application of aerobic exercise complexes in accordance with the criteria of the level of physical preparedness and their performance for girls of senior school age has been proved.

Key words: fitness, aerobics, differentiated approach, physical preparedness, senior school age, girls.

УДК 37.013.42:364-78:355.292

Бриндіков Юрій Леонідович
кандидат психологічних наук, доцент
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет
м.Хмельницький, Україна
bryndik@i.ua

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація. Досвід участі комбатантів у військових діях на сході України свідчить про високий рівень їхньої травматизації. Актуальність дослідження зумовлена тим, що для підвищення рівня боєздатності та збереження фізичного і психічного здоров'я, нормалізації психоемоційної сфери військовослужбовців необхідно проводити комплексну реабілітацію. На основі використання теоретичних методів дослідження здійснено аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури та розкрито зміст понять «система», «модель». Як результат – змодельовано систему організації комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій. У структурі авторської моделі системи виділено блоки: методологічний (мета, завдання, психосоціальні моделі реабілітації, методологічні підходи, принципи), змістовий (види комплексної реабілітації, спеціалізовані реабілітаційні установи), процесуальний (технологія реабілітації військовослужбовців з виокремленими етапами, комплексом інноваційних психотерапевтичних методів і різноманітних технологій – арт-терапевтичних, тренінгових, ігрових), результативний (компоненти, рівні, результат); системотвірним елементом визначено організаційно-педагогічні умови.

Ключові слова: система, моделювання, система організації комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій, організаційно-педагогічні умови.

Вступ. Військовослужбовці, які побували в «гарячих точках», особливо ті, хто постраждав при виконанні службових обов'язків на сході України, у зоні АТО, вимагають підвищеної соціальної уваги, надання психологічної допомоги, проведення реабілітаційних заходів. Реабілітація військовослужбовців передбачає «систему медичних, психологічних і професійних заходів, спрямованих на попередження розвитку патологічних процесів, які призводять до втрати працездатності; ефективного і раннього повернення військовослужбовців до професійної діяльності» [1, с.151–152]. Ми переконані, що правильно організована система комплексної реабілітації сприятиме відновленню здібностей військовослужбовців до нормальної життєдіяльності і дасть змогу запобігти появі стресових розладів, посттравматичних стресових розладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти реабілітації представлені у роботах Т. Добровольської, С. Коношенка, В. Кукси, М. Фролова, Л. Яковлевої та інших. Особливості здійснення реабілітаційної роботи з військовослужбовцями проаналізовано Н. Алаликіною, В. Алещенко, В. Березовцем, А. Денисовим, О. Караяні, В. Могільовим та іншими. Проблема використання методу моделювання у наукових дослідженнях займалися Б. Глінський, В. Сафронова, І. Стеценко, В. Томашевський та інші. Однак, попри їх загальний доробок, варто констатувати нестачу теоретичного матеріалу щодо розробки системи комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та змодельовати систему організації комплексної реабілітації військовослужбовців збройних сил України, учасників бойових дій.

Завдання дослідження: розкрити суть понять «система», «модель»; виокремити та охарактеризувати складові елементи системи організації реабілітації комбатантів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури з досліджуваної проблеми, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, прогнозування, класифікація – для визначення сутності базових понять дослідження; моделювання – з метою розробки

моделі системи організації комплексної реабілітації військовослужбовців збройних сил України, учасників бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Завдання координації та інтеграції зусиль інститутів соціальної реабілітації, спрямованих на організацію і здійснення реабілітації військовослужбовців ЗСУ, учасників бойових дій, можливо вирішити в межах системного підходу. Згідно нової філософської енциклопедії система є сукупністю елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність [8].

Розробляючи систему організації комплексної реабілітації військовослужбовців ЗСУ, учасників бойових дій, ми звернулися до методу моделювання, що означає «метод наукового дослідження; основу розроблення нової теорії; механізм визначення перспективи розвитку» [4, с.248]. У свою чергу, модель розуміють як зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт [2]. У контексті здійснення реабілітації військовослужбовців модель розглядають як «сукупність взаємопов'язаних компонентів, покликаних і здатних послідовно і максимально ефективно використовувати засоби соціально-культурної діяльності в реабілітації досліджуваної групи людей» [7, с.16].

Застосовуючи моделювання як науковий метод, ми визначили низку принципів науково-теоретичних позицій, що обґрунтовують сутність представленої моделі системи організації реабілітації військовослужбовців ЗСУ учасників бойових дій. По-перше, розроблена нами модель інтегрує зусилля не тільки фахівців мультидисциплінарної команди, але й сприяє активній співпраці різних соціальних установ, які здійснюватимуть комплексну реабілітацію військовослужбовців учасників бойових дій. По-друге, запропонована модель має не тільки теоретичне, але й конкретно-практичне значення, тому що пов'язана з безпосередньою практикою роботи соціальних реабілітаційних установ, які здійснюють комплексну реабілітацію комбатантів, й апробована в реальних умовах. По-третє, модель відповідає основним технологічним вимогам: концептуальність, системність, реалістичність, керованість, ефективність, опти-

мальність, інноваційність. По-четверте, розроблену модель можна модифікувати, адаптуючи до умов, наближених до бойових, тому що вона заснована на компонентах (елементах) універсального характеру. Універсалізації зазначеної моделі сприяє й те, що при її розробці ми спиралися на загальнонаукові методологічні підходи (системний, комплексний, технологічний, мультидисциплінарний) і принципи (комплексності; наступності; послідовності; безперервності; диференційованості).

У структурі авторської моделі системи організації комплексної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, учасників бойових дій ми виділили методологічний, змістовий, процесуальний і оцінювальний блоки. Зупинимось на характеристичні блоків моделі системи. Так, методологічний блок передбачає проектування мети, обґрунтування психосоціальних моделей реабілітації, методологічних підходів і принципів.

Мету системи ми сформулювали таким чином – організувати й провести комплексну реабілітацію військовослужбовців ЗСУ, учасників бойових дій. Така мета конкретизується відповідними завданнями:

- 1) надання військовослужбовцю допомоги у відновленні психічного й фізичного здоров'я для продовження професійної діяльності;
- 2) корекція соціальної поведінки комбатантів;
- 3) адаптація комбатантів до умов мирного життя.

Для визначення механізму дії реабілітаційного процесу, варто враховувати психосоціальні моделі реабілітації. При виборі моделей ми керувалися, по-перше, аналізом зарубіжного досвіду й існуючих зарубіжних моделей реабілітації, по-друге, специфікою військовослужбовців ЗСУ учасників бойових дій, як особливої категорії, що вирізняється специфічними психологічними проблемами: наявністю невротичних реакцій (стресове виснаження, фобічні реакції, підвищена тривожність, прояви агресивної поведінки); функціональними розладами (психосоматичні розлади); емоційними та поведінковими порушеннями (реакції протесту, підвищена плаксивість та капризність, часті зміни настрою); порушенням взаємовідносин у сім'ї та близькому оточенні (неготовність жити в мирних умовах). Серед існуючих моделей роботи ми виокремили ті, які враховують психосоціальні чинники впливу на військовослужбовців та динаміку їхньої соціальної дезадаптації; формування адаптаційного ресурсного потенціалу комбатантів за умови зміни соціального середовища (потрапляння у зону бойових дій). Йдеться про психосоціальну модель реабілітації Н. Сарджвеладзе [6], зосереджену на відновленні нормального соціального і побутового функціонування людини, її духовного світу. Психосоціальна модель розвитку стійкості М. Еувема [3] дає змогу людині запобігати, мінімізувати або долати згубні наслідки стресів або проблем за допомогою власних внутрішніх ресурсів і зовнішньої підтримки для адаптації до нових умов. Модель ненасильницького спілкування (*NVC–Nonverbal Communication*) М. Розенберга [5] ґрунтується на ідеї розуміння людиною власних потреб і потреб людей, які її оточують, причому всі люди мають здатність до співчуття.

Визначальними елементами методологічного блоку системи, взаємодія яких впливає на організацію комплексної реабілітації військовослужбовців ЗСУ, учасників бойових дій, ми визначили методологічні підходи:

- системний підхід дає змогу розглянути процес організації комплексної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, учасників бойових дій як цілісну систему; виділити систе-

мотвірний чинник такої організації, тобто мету і результат; сконструювати систему її організації, виявити її складові елементи, розкрити їх взаємозв'язок, а також основні умови існування даної системи;

- комплексний підхід передбачає органічне поєднання різних видів реабілітації (психологічної, соціальної, медичної, педагогічної) комбатантів, яку здійснює команда різнопрофільних фахівців (медиків, реабілітологів, психологів, соціальних працівників); комплексне застосування різноманітних форм, методів, технологій, засобів у процесі проведення реабілітаційних заходів;
- мультидисциплінарний підхід ґрунтується на командній співпраці соціальних працівників, медиків, реабілітологів, психологів, волонтерів;
- технологічний підхід сприяє цілеспрямованому синтезу форм, методів і засобів реабілітації, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації реабілітаційного процесу комбатантів; передбачає цілеспрямованість при розробці системи і технології комплексної реабілітації військовослужбовців з чітко розробленим планом, процедурами, інструкціями і алгоритмом дій.

До методологічного блоку були віднесені принципи, які, у свою чергу, ми розподілили на дві групи – загальнонаукові (комплексності; наступності; послідовності; безперервності; диференційованості) і специфічні, пов'язані з різними видами реабілітації (гуманізації; індивідуалізації; взаємодії фахівців мультидисциплінарної команди; забезпечення педагогічної підтримки тощо).

Змістовий блок розробленої моделі системи передбачає організацію і проведення комплексної реабілітації з виокремленням різних видів (соціальної, психологічної, медичної / фізичної, педагогічної) та їхньої комбінації. Для розв'язання завдань медико-соціально-психологічної реабілітації потрібно організувати диспансеризацію військовослужбовців, які отримали травми в ході бойових дій, та осіб, які не мають інвалідності, але є учасниками бойових дій. Крім того, для здійснення успішної соціально-психологічної адаптації та інтеграції у мирне життя, або професійну діяльність, необхідно проводити індивідуальну, групову та сімейну психотерапію, психологічне / сімейне консультування, соціально-психологічні тренінги тощо.

Педагогічна реабілітація учасників збройних конфліктів передбачає створення умов для здобуття професійної освіти в установах загальної системи професійної освіти, в освітніх установах соціального захисту та зайнятості, а також шляхом навчання на робочому місці. Комплекс заходів щодо сприяння соціально-педагогічній реабілітації інвалідів та учасників бойових дій, передбачає професійну орієнтацію; навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації; професійну адаптацію; надання допомоги в отриманні робочого місця, включаючи сприяння при вступі на роботу; надання для спеціального робочого місця інваліда допоміжних технічних пристосувань або додаткового обладнання. Ми переконані, що тільки комплексне поєднання реабілітацій дасть позитивний ефект від проведення реабілітаційних заходів, оскільки методи і технології, які використовують у реабілітаційному процесі взаємодоповнюють одне одного, тим самим підсилюючи реабілітаційно-корекційно-терапевтичний ефект.

Проведення комплексної реабілітації потребує, по-перше, відповідних умов, йдеться про спеціалізовані установи, де відбуватиметься реабілітація,

і по-друге, відповідного кадрового складу мультидисциплінарної команди – фахівців, які організують, проектуватимуть, здійснюватимуть і контролюватимуть цей процес. До складу системи організації комплексної реабілітації повинні входити реабілітаційні установи різного рівня (регіональні) і різної відомчої приналежності та функціональної спрямованості, які реалізують заходи медичної, психологічної, соціальної та педагогічної реабілітації, забезпечують поетапне і послідовне відновлювальне лікування військовослужбовців учасників бойових дій. Система установ реабілітації повинна забезпечувати наступність ланок «стаціонар – санаторій – поліклініка – соціальні установи» і «поліклініка – соціальні установи – заклади освіти».

Процесуальний блок представлений технологією реабілітації військовослужбовців з виокремленими етапами. Так, діагностувальний етап передбачає проведення первинного психодіагностувального обстеження військовослужбовців. Основне завдання цього етапу полягає у визначенні психоемоційного стану й індивідуально-психологічних особливостей комбатантів. На другому етапі на основі аналізу отриманих у ході діагностики даних із метою найбільш ефективною реалізації реабілітаційного потенціалу комбатанта з урахуванням його індивідуальних особистісних особливостей і запиту відбувається розробка індивідуальної програми реабілітації (ІПР) з чітким визначенням комплексу реабілітаційних методів і технологій. Робочий етап зосереджений на практичному виконанні реабілітаційних заходів, передбачених ІПР. Вибір форм (групова / індивідуальна) реабілітаційних заходів будується і проводиться відповідно до діагностувальних досліджень. На завершальному етапі відбувається після реабілітаційний супровід військовослужбовців, що дає змогу спостерігати за динамікою їхнього психоемоційного стану. Соціально-психологічний супровід надається як військовослужбовцям, які повернулися до виконання службових обов'язків у зону військових дій, так і комбатантам, які повернулися до мирного життя.

Вагомим елементом процесуального блоку визначили комплекс інноваційних психотерапевтичних методів і різноманітних технологій (арт-терапевтичних, тренінгових, ігрових). Їх органічне поєднання сприя-

тиме проведенню ефективної комплексної реабілітації комбатантів.

Слід зазначити, що комплексна реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій спрямована на подолання проявів ПТСР, ґрунтується на концепції посттравматичних стресових реакцій і залежатиме від поєднання різних видів психотерапії (психодинамічної, когнітивної, поведінкової, гештальт-терапії, наркосинтетичної тощо) і форм психотерапії (індивідуальної, групової, сімейної). При цьому комплексна реабілітація може носити строковий характер (*crisis intervention*), мати обмежений термін (*brief psychotherapy*) або бути розрахованою на тривалий період (*long term PTSD intervention*).

Результативний блок моделі системи організації комплексної реабілітації військовослужбовців ЗСУ учасників бойових дій представлений компонентами та рівнями реабілітованості (високим, достатнім, середнім, низьким) і результатом – динамікою реабілітованості комбатантів.

Ефективність комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій забезпечують організаційно-педагогічні умови: 1) здійснення комплексної реабілітації комбатантів з виокремленням ключового виду та врахуванням «індивідуального випадку»; 2) організація і здійснення реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій мультидисциплінарною командою фахівців; 3) проведення ранньої діагностики потреб та проблем військовослужбовців (згідно розробленої комплексної програми); 4) розробка індивідуальної програми реабілітаційних заходів для комбатантів; 5) соціально-психологічний супровід військовослужбовців у постреабілітаційний період. Виокремлені організаційно-педагогічні умови є наскрізним елементом розробленої графічної моделі системи.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, взаємодія названих вище компонентів (методологічного, змістового, процесуального і результативного) забезпечує цілісність і ефективність моделі системи організації комплексної реабілітації військовослужбовців ЗСУ учасників бойових дій. Подальша увага буде зосереджена на розробці реабілітаційно-адаптивних тренінгів для військовослужбовців учасників бойових дій.

References

1. Boichak, M.P., Radysh, Y.F., Bilyi, V.Y., & Kryshchak, B.P. (2001). *Terminolohichnyi slovnyk-dovidnyk menedzhera okhorony zdorovia* [Terminology Dictionary-Directory of Healthcare Manager]. Kyiv: Presa Ukrainy [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (Ed.) (2007). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kiev, Irpin: Perun [In Ukrainian].
3. Euvema, M. (2016). *Psykhosotsialnyi rozvytok ditei ta molodi* [Psychosocial development of children and youth]. Kyiv: LHSI [In Ukrainian].
4. Pikel'naya, V.S. (1993). *Teoriya i metodika modelirovaniya upravlencheskoj deyatel'nosti (shkolovedcheskij aspekt)* [Theory and methodology of modeling of management activity (school-study aspect)]. Doctor's thesis. Kryvyi Rig: Kryvyi Rig Pedagogical University [in Russian].
5. Rozenberg, M. (2009). *Yazyk zhizni. Nenasilstvennoe obshchenie* [Language of life. Nonviolent communication]. Moscow: Sofiya [in Russian].
6. Sardzhveladze, N., & Beberashvili, Z. (2007). *Traumy i psihologicheskaya pomoshch* [Trauma and psychological help]. Moscow: Smysl [in Russian].
7. Serpovskaya, A.A. (2006). Socialno-kulturnaya deyatel'nost kak sredstvo reabilitatsii sotrudnikov pravoohranitel'nykh organov, otsluzhivshih v «goryachih tochkah» [Social and cultural activity as a means of rehabilitation of law enforcement officers who served in "hot spots"]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tambov, Russia: Tambov State University named after R/ Derzhavin [in Russian].
8. Styopin, V.S. (Ed.) (2001). *Novaya filosofskaya ehnciklopediya: V 4 tomakh* [New Philosophical Encyclopedia in 4 volumes]. Retrieved from: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/411/%D0%98%D0%93%D0%A0%D0%90 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Термінологічний словник-довідник менеджера охорони здоров'я / Кол. авт.; упорядники – М.П.Бойчак, Я.Ф.Радиш, передмова та загальна редакція – В.Я.Білий, Б.П.Криштопа. – К.: Вид-во «Преса України», 2001. – С.151–152.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. – К.; Ірпін: Перун, 2007. – 1736 с.
3. Еувема М. Психосоціальний розвиток дітей та молоді / М.Еувема; [пер. з англ. Р.Оуденховен, Р.Лейден]. – К.: «LHSI», 2016. – 108 с.

4. Пикельная В.С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В.С.Пикельная. – Кривой Рог, 1993. – 374 с.
5. Розенберг М. Язык жизни. Ненасильственное общение / М.Розенберг. – М.: Изд-во София, 2009. – 169 с.
6. Сарджвеладзе Н. Травма и психологическая помощь / Н.Сарджвеладзе; [за ред. З. Беберашвили и др.]. – М.: Смысл, 2007. – 179 с.
7. Серповская А.А. Социально-культурная деятельность как средство реабилитации сотрудников правоохранительных органов, отслуживших в «горячих точках»: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Александра Анатольевна Серповская. – Тамбов, 2006. – 26 с.
8. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. [Электронный ресурс] / Под ред. В.С.Стёпина. – М.: Мысль, 2001. – URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/411/%D0%98%D0%93%D0%A0%D0%90

Стаття надійшла до редакції 03.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 07.04.2018 р.

Брындиков Юрий

кандидат психологических наук, доцент
кафедра социальной работы и социальной педагогики
Хмельницкий национальный университет
г.Хмельницкий, Украина

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К МОДЕЛИРОВАНИЮ СИСТЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ КОМПЛЕКСНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ УЧАСТНИКОВ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

Аннотация. Опыт участия комбатантов в военных действиях на востоке Украины свидетельствует о высоком уровне их травматизации. Актуальность исследования обусловлена тем, что для повышения уровня боеготовности и сохранения физического и психического здоровья, нормализации психоэмоциональной сферы военнослужащих возникает необходимость в проведении комплексной реабилитации. На основе использования теоретических методов исследования раскрыто содержание понятий «система», «модель». Как результат – смоделирована система организации комплексной реабилитации военнослужащих участников боевых действий. В структуре авторской модели системы выделены блоки: методологический (цель, задачи, психосоциальные модели реабилитации, методологические подходы, принципы); содержательный (виды комплексной реабилитации, специализированные реабилитационные учреждения); процессуальный (технология реабилитации военнослужащих с выделенными этапами, комплексом инновационных психотерапевтических методов и разнообразных технологий – арт-терапевтических, тренинговых, игровых); результативный (компоненты, уровни, результат); системообразующим элементом определены организационно-педагогические условия.

Ключевые слова: система, моделирование, система организации комплексной реабилитации военнослужащих участников боевых действий, организационно-педагогические условия.

Bryndikov Yurii

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Department of Social Work and Social Pedagogy
Khmelnytskyi National University
Khmelnytskyi, Ukraine

METHODOLOGICAL APPROACHES TO MODELING THE SYSTEM OF ORGANIZATION OF THE SERVICEMEN THE COMBATANTS' COMPLEX REHABILITATION

Abstract. The experience of combatants participating in hostilities in the east of Ukraine proves the high level of their traumatism. There is a need for complex rehabilitation. In order to increase the level of the combat's capability and preserve physical and mental health. There is a need to normalize the psycho-emotional sphere of the servicemen. The purpose of the article is theoretical substantiation and modeling of the system of organization of the servicemen of the armed forces of Ukraine, the combatants' complex rehabilitation. The research methods used: theoretical – the analysis of psychological and pedagogical, philosophical and methodological literature on the study issue, synthesis, comparison, generalization, abstraction, forecasting. The method of classification is to determine the essence of the basic concepts of research. The modeling is for developing a model of the organization of complex rehabilitation of the servicemen of the armed forces of Ukraine, the combatants. It is defined on the basis of the analysis of modern psychological and pedagogical literature of the study issue such concepts as "system", "model". It is simulated the system of organization of complex rehabilitation of the servicemen the combatants. There are distinguished the blocks in the structure of the author's model. There are such blocks methodological (purpose, tasks, psychosocial rehabilitation models, methodological approaches, principles). The content (types of complex rehabilitation, specialized rehabilitation institutions). The procedural (the technology of rehabilitating the servicemen with distinct stages. It is a complex of innovative psychotherapeutic methods and various technologies - art-therapeutic, training, gaming). The productive (components, levels, result). The systematic element is determined organizational and pedagogical conditions. The following five conditions were attributed to them. The first one the implementation of integrated rehabilitation of the combatants with the distinction of the key species and taking into account the "individual case". The second is the organization and implementation of rehabilitation of the servicemen the combatants by a multidisciplinary team of specialists. The conducting an early diagnosis of the needs and problems of the servicemen (according to the developed complex program) is the third one. The development of an individual rehabilitation program for the combatants is the fourth. The fifth is the social and psychological support of the servicemen in the post-rehabilitation period. The article presents the justification and mechanism of their implementation.

Key words: system, modeling, system of organization of the servicemen the combatants' complex rehabilitation, organizational and pedagogical conditions.

УДК 378.096:004.738.5

Вакалюк Тетяна Анатоліївна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра прикладної математики та інформатики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
М.Житомир, Україна
neota@zu.edu.ua

ОГЛЯД WEB-ОРІЄНТОВАНИХ КОМПІЛЯТОРІВ, ЩО ДОЦІЛЬНО ВИКОРИСТОВУВАТИ У НАВЧАННІ БАКАЛАВРІВ ІНФОРМАТИКИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх бакалаврів інформатики, зокрема навчанню дисципліни «Програмування». Встановлено, що для майбутніх програмістів, як і для вчителів інформатики, дуже важливим є знання не однієї, а декількох мов програмування. Проаналізовано результати опитування щодо того, які з мов програмування є на сьогодні актуальним та які варто вивчати у закладах вищої освіти бакалаврами інформатики. Саме тому метою даної статті є аналіз та порівняльна характеристика різних web-орієнтованих компіляторів. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: вивчення практичного досвіду використання web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики; систематизація й узагальнення. Проведено аналіз різних web-орієнтованих компіляторів, які доступні до використання: Cpp.Sh, stacked-crooked.com, Onlinecompiler, Codepad.org, WandBox, ideone.com, Codechef, tutorialspoint.com, а також хмаро орієнтованого середовища розробки програм AWS Cloud 9. Наведено їх переваги та недоліки. Встановлено, що розглянуті компілятори спрощують роботу з пошуку необхідного середовища програмування, забезпечуючи вивчення різних мов програмування у єдиному web-орієнтованому середовищі.

Ключові слова: web-орієнтовані компілятори, хмаро орієнтоване середовище розробки програм, навчання, бакалаври інформатики, програмування.

Вступ. Аналіз навчальних планів підготовки бакалаврів інформатики дає змогу зробити висновок, що однією з особливостей підготовки бакалаврів інформатики є вивчення декількох мов програмування [1]. Це пояснюється тим, що більшість випускників даної спеціальності йдуть працювати не лише вчителями інформатики, а й програмістами в ІТ-компанії. Для майбутніх програмістів, як і для вчителів інформатики, дуже важливим є знання не однієї, а декількох мов програмування. Адже випускник закладу вищої освіти (ЗВО) матиме більшість шансів влашту-

ватись на роботу, якщо він володітиме декількома мовами програмування.

Опитування, проведене серед директорів та менеджерів ІТ-компаній, вчителів інформатики, викладачів програмування, показало, що популярними мовами програмування на даний час є: Java, C++, C#, PHP, JavaScript (результати опитування представлені на рис. 1). Саме тому вивчення декількох мов програмування бакалаврами інформатики є досить актуальним питанням.

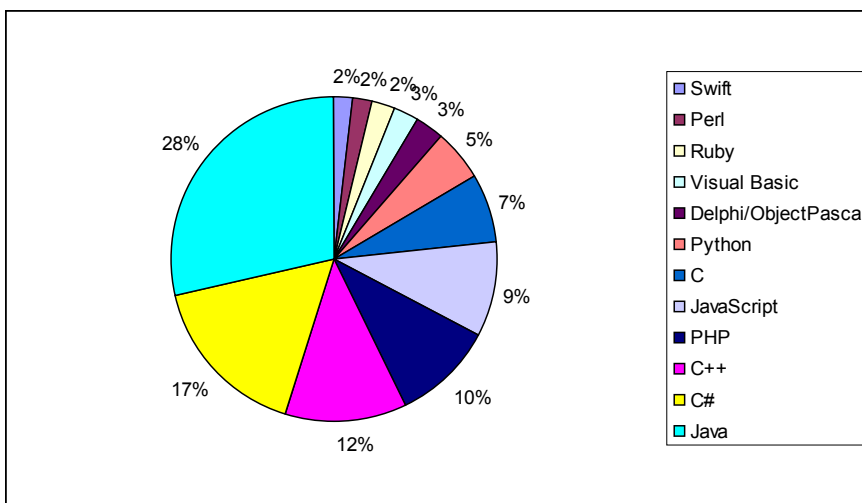

Рис. 1. Результати опитування щодо популярності мов програмування

Для вивчення декількох мов програмування не завжди є зручним той факт, що для різних мов програмування використовуються різні компілятори. Адже ознайомлення з новим компілятором займає час, і не завжди компілятор є зручним для кінцевого користувача (програміста) [7].

Саме для уникнення таких моментів постійно створюються та оновлюються web-орієнтовані компілятори [8].

Саме тому метою даної статті є аналіз та

порівняльна характеристика різних web-орієнтованих компіляторів.

Завдання дослідження полягає у тому, щоб провести детальний аналіз існуючих web-орієнтованих компіляторів для навчання бакалаврів інформатики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки фахівців з інформаційних технологій, у тому числі й бакалаврів інформатики, досліджували у своїх наукових працях такі

науковці, як М. Жалдак, В. Єремєєв, Н. Морзе, В. Осадчий, О. Спірін та ін. Проте питання вибору web-орієнтованих компіляторів для навчання бакалаврів інформатики розглядалось лише оглядово О. Спіріним та В. Єремєєвим.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: вивчення практичного досвіду використання web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики; систематизація й узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо найбільш популярні web-орієнтовані компілятори.

Cpp.Sh [4] – web-орієнтований компілятор мови програмування C++, що безумовно, є його мінусом. Також даний компілятор не підтримує роботу з файлами.

До переваг даного компілятора можна віднести: можливість надання спільного доступу, введення вхідних даних через стандартний ввід – у режимі користувача (даної функції немає у жодному іншому компіляторі!).

stacked-crooked.com [10] – он-лайн компілятор, який підтримує лише мови програмування C та C++. До недоліків даного компілятора також віднесемо:

підтримується лише мова програмування C/C++, не має можливості використовувати вхідний файл або stdin.

Onlinecompiler [6] – web-орієнтований компілятор, який може скомпілювати код у exe-файл. У даному компіляторі можна поділитись кодом, наявна можливість вибору мови програмування (хоч і не велика: C, C++, Fortran, Java, Pascal, Basic).

Codepad.org [3] – даний компілятор сумісний з багатьма мовами програмування, такими як: C, C++, Php, Perl, Python, Ruby тощо. Всього він підтримує 13 різних мов програмування. Досить простий у використанні.

Але у нього є свої недоліки. Вхідним даним мають бути надані у середині програми значення. Це є не досить зручно, особливо коли треба перевірити виконання програми для декількох критичних умов.

Wandbox [13] – web-орієнтований компілятор, який дозволяє компілювати код однією з-понад 25 мов програмування. Даний компілятор передбачає перед запуском на виконання введення вхідних даних у спеціально відведеному місці (stdin) (рис. 2).

До переваг даного компілятора можна віднести: задання початкових даних, можливість надання спільного доступу, велика база підтримуваних мов програмування.

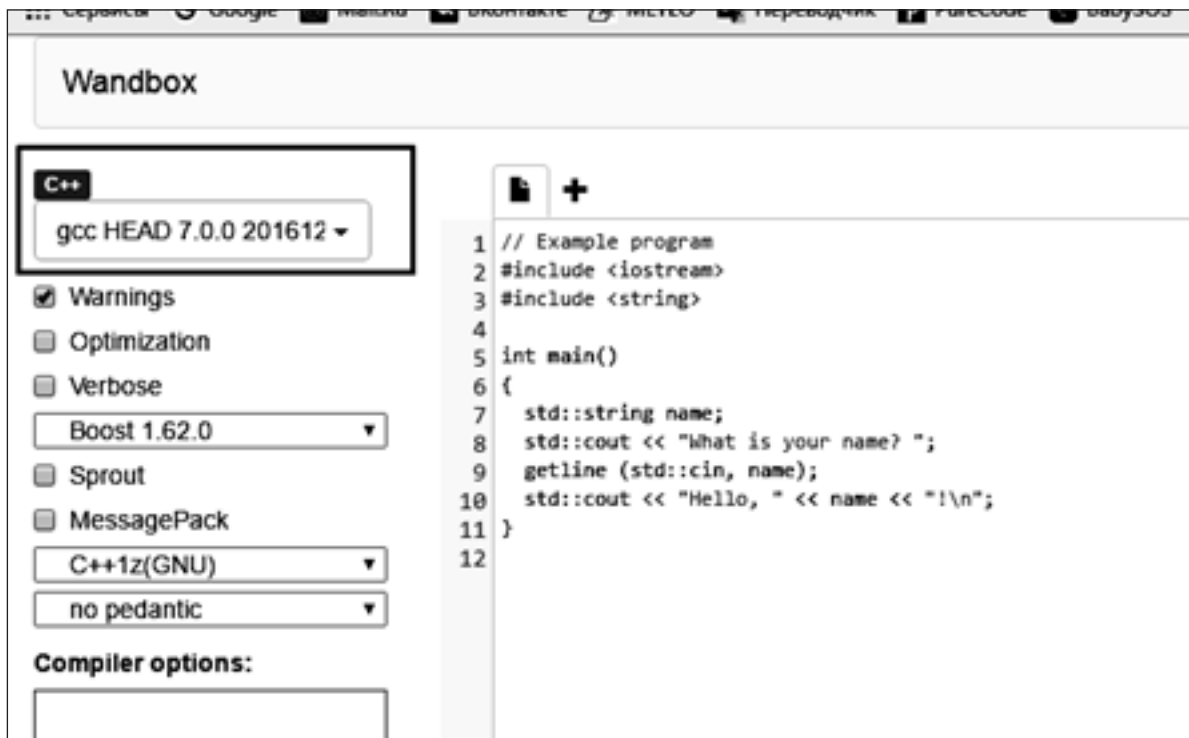

Рис. 2. Web-орієнтований компілятор WandBox

До розгляду пропонуємо ще один компілятор – *ideone.com* [5].

Пропонований компілятор є зручнішим у використанні, оскільки у нього наявна можливість введення вхідних даних користувачем (у вікні «enter input»).

Даний компілятор сумісний з понад 50 мов про-

грамування (рис. 3). При чому там є не тільки популярні у даний час мови програмування, а й така мова програмування, як Pascal.

До переваг даного компілятора можна віднести: можливість надання спільного доступу, додавання анотації до коду, задання початкових даних, велика база підтримуваних мов програмування [8].

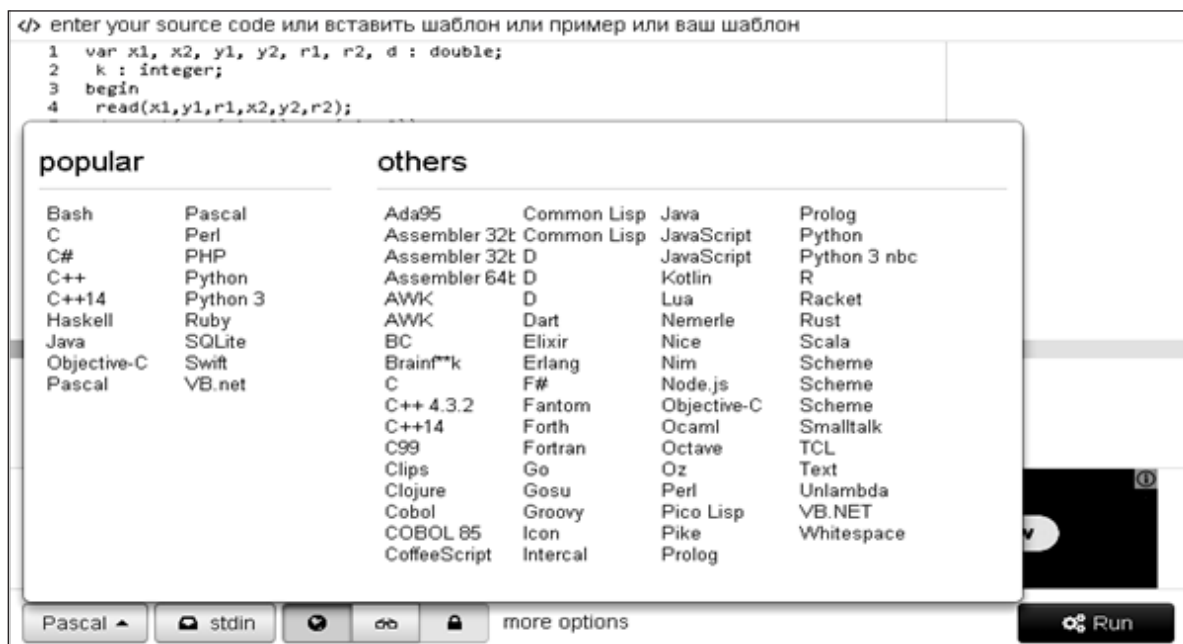

Рис. 3. Перелік підтримуваних мов програмування у Web-орієнтованому компіляторі ideone.com

Codechef [2] – один із найперших web-орієнтованих компіляторів. Підтримує більш як 50 мов програмування, наявна можливість змінювати тему редактора, а також є підсвітка синтаксису.

tutorialspoint.com [11] – компілятор, який підтримує велику кількість мов програмування, а також надає можливість зібрати декілька файлів у один проєкт із власними параметрами.

До переваг даного компілятора можна віднести: можливість задання параметрів проєкту, велика кількість підтримуваних мов програмування (понад 70).

До недоліків віднесемо: відсутність різних версій компіляторів, відсутність можливості надання спіль-

ного доступу, перед запуском програми потрібно її спочатку прокомпілювати.

Звернемо увагу, що серед усіх компіляторів є один, який є хмарним. Це – AWS Cloud 9 [1]. Це хмарне середовище розробки, яке дає змогу створювати, запускати та налагоджувати код. Дане середовище підтримує такі мови програмування, як JavaScript, Python, PHP та ін. До переваг даного середовища варто віднести можливість працювати одночасно усіма членами команди, програмувати одночасно з колегами, навіть не виходячи з дому, а також у режимі реального часу відслідковувати код, який був доданий іншими членами команди (див. рис. 4).

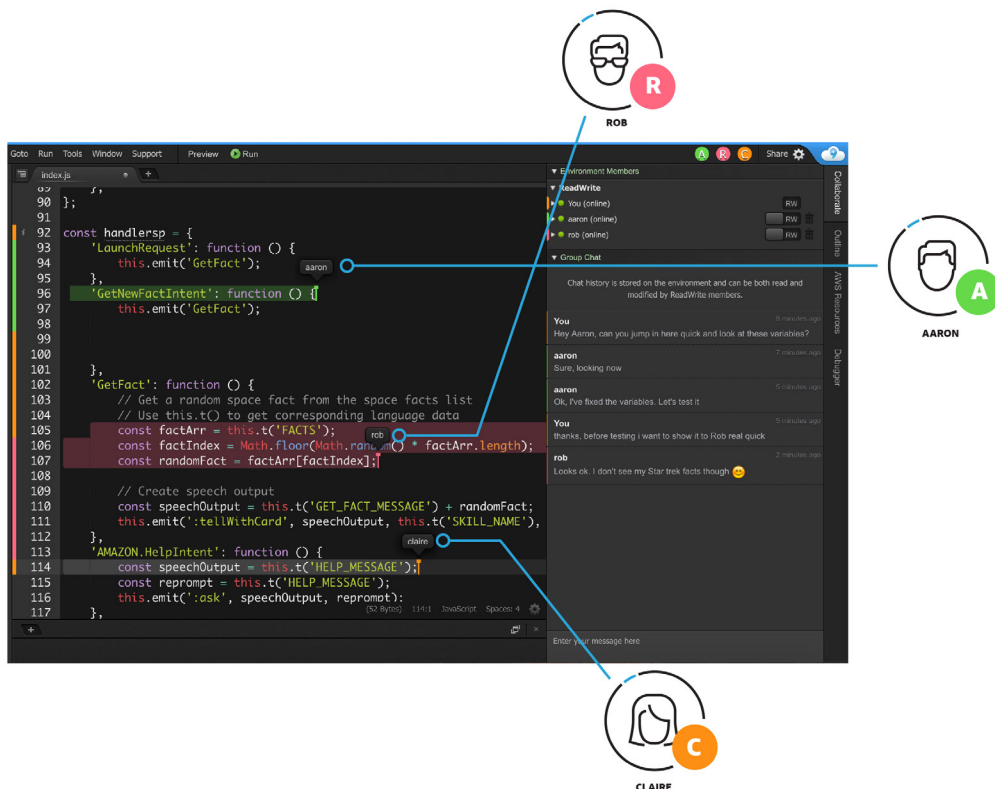

Рис. 4. Хмарне середовище розробки коду AWS Cloud 9

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Розглянуті компілятори спрощують роботу саме з пошуку необхідного середовища програмування, забезпечуючи вивчення різних мов програмування у єдиному web-орієнтованому середовищі.

Також важливим аспектом є те, що таке середовище програмування не потребує встановлення на ПК.

References

1. AWS Cloud 9. Retrieved from: <https://aws.amazon.com/ru/cloud9>
2. Codechef. Retrieved from: <https://www.codechef.com/ide>
3. Codepad. Retrieved from: <http://codepad.org>
4. Cpp.sh. Retrieved from: <http://cpp.sh/>
5. ideone.com. Retrieved from: <https://ideone.com>
6. Onlinecompiler. Retrieved from: <http://www.onlinecompiler.net/ccplusplus>
7. Spirin, O.M., & Vakaliuk T.A. (2017, May) Web-орієнтовані технології навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики [Web-based technologies for the study of the basics of programming for future teachers of computer science]. In *Matematyka ta informatyka u vyshchii shkoli: vykyky suchasnosti: zb.nauk.prats za materialamy Vseukr.nauk.-prakt.konf. [Mathematics and Computer Science in Higher School: Challenges of the Present: Collected Works on Materials of Allukrainian scientific-practical conference]* (pp.61–65). Vinnytsia: FOP Rohalska I.O. [in Ukrainian].
8. Spirin, O.M., & Vakaliuk, T.A. (2017) Kryterii doboru vidkrytykh Web-орієнтованих tekhnolohii navchannia osnov prohrumuvannia maibutnih uchyteliv informatyky [Criteria for the selection of open Web-oriented technologies for the study of the basics of programming of future teachers of informatics] *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technologies and learning tools]*, 4 (60), 275-287. Retrieved from: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1815/1229> [in Ukrainian]
9. Spirin, O.M., & Eremeev V.S. (2017) The Usage Of Cloud Services In The Process Of Professional Training Of Programmers At Higher Educational Institutions. *Informational Technologies in Education* 326 07-20
10. stacked-crooked.com. Retrieved from: <http://coliru.stacked-crooked.com>
11. tutorialspoint.com. http://www.tutorialspoint.com/compile_cpp11_online.php
12. Vakaliuk, T.A. (2017) Osoblyvosti ta spetsyfika pidhotovky bakalavriv informatyky [Features and specifics of bachelor's degree in computer science]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: zbirnyk naukovykh prats Umanskooho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny [Problems of preparing a modern teacher: a collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychny]*, 16, 28-35 [in Ukrainian].
13. WandBox. Retrieved from: <https://wandbox.org>

Список використаної літератури

1. AWS Cloud 9 [Electronic Resource] – URL : <https://aws.amazon.com/ru/cloud9>
2. Codechef [Electronic Resource] – URL: <https://www.codechef.com/ide>
3. Codepad [Electronic Resource] – URL: <http://codepad.org>
4. Cpp.sh [Electronic Resource] – URL : <http://cpp.sh/>
5. ideone.com [Electronic Resource] – URL: <https://ideone.com>
6. Onlinecompiler [Electronic Resource] – URL : <http://www.onlinecompiler.net/ccplusplus>
7. Спирін О. М. Web-орієнтовані технології навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики / О.М.Спирін, Т.А.Вакалюк // Математика та інформатика у вищій школі: виклики сучасності: зб.наук.праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ.конф. (м.Вінниця, 18-19 травня 2017 р.) / М-во освіти і науки України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського [та ін.]. – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2017. – С. 61-65.
8. Спирін О. М. Критерії добору відкритих Web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики / О.М.Спирін, Т.А.Вакалюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – №4 (60). – С.275-287. – URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1815/1229>
9. Spirin O.M. The Usage Of Cloud Services In The Process Of Professional Training Of Programmers At Higher Educational Institutions / O.M.Spirin, V.S.Eremeev // *Informational Technologies in Education*. – 2017. – № 32. – P.7-20.
10. stacked-crooked.com [Electronic Resource] – URL : <http://coliru.stacked-crooked.com>
11. tutorialspoint.com [Electronic Resource] – URL: http://www.tutorialspoint.com/compile_cpp11_online.php
12. Вакалюк Т. А. Особливості та специфіка підготовки бакалаврів інформатики / Т. А. Вакалюк // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Безлюдний О. І. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ВПЦ Візаві, 2017. – Випуск 16. – С. 28-35.
13. WandBox [Electronic Resource] – URL: <https://wandbox.org>

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 16.04.2018 р.

Вакалюк Татьяна

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра прикладной математики и информатики
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
г.Житомир, Украина

ОБЗОР WEB-ОРИЕНТИРОВАННЫХ КОМПИЛЯТОРОВ, КОТОРЫЕ ЦЕЛЕСООБРАЗНО ИСПОЛЬЗОВАТЬ В БАКАЛАВРА ИНФОРМАТИКИ

Аннотация. Статья посвящена проблеме подготовки будущих бакалавров информатики, в частности обучению дисциплине «Программирование». Установлено, что для будущих программистов, как и для учителей информатики, очень важным является знание не одной, а нескольких языков программирования. Проанализированы результаты опроса о том, какие из языков программирования является сегодня актуальным и которые стоит изучать в учреждениях высшего образования бакалаврами информатики. Именно поэтому целью данной статьи является анализ и сравнительная характеристика различных веб-ориентированных компиляторов. Для достижения поставленной цели были использованы следующие методы: изучение практического опыта

использования web-ориентированных технологий обучения основам программирования будущих учителей информатики; систематизация и обобщение. Проведен анализ различных web-ориентированных компиляторов, которые доступны к использованию: Cpp.Sh, stacked-crooked.com, Onlinecompiler, Codepad.org, WandBox, ideone.com, Codechef, tutorialspoint.com, а также облака ориентированной среды разработки программ AWS Cloud 9. Приведены их преимущества и недостатки. Установлено, что рассмотренные компиляторы упрощают работу по поиску необходимой среды программирования, обеспечивая изучения различных языков программирования в единой web-ориентированной среде.

Ключевые слова: web-ориентированные компиляторы, облако ориентированная среда разработки программ, обучение, бакалавры информатики, программирование.

Vakaliuk Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Applied Mathematics and Informatics
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine

REVIEW OF WEB-ORIENTED COMPILER THAT SHOULD BE USED IN UNDERGRADUATE INFORMATICS

Abstract. The article is devoted to the problem of preparing future bachelors of computer science, in particular for the discipline «Programming». The analysis of the curricula for the preparation of bachelors of informatics has made it possible to conclude that one of the peculiarities of the preparation of bachelors of computer science is the study of several programming languages. This is explained by the fact that the majority of graduates of this specialty go to work not only teachers of computer science, but also programmers in the IT company. To achieve this goal, the following methods were used: the study of the practical experience of using web-oriented technologies for the training of the basics of programming of future computer science students; systematization and generalization for determination of criteria and indexes of selection. A survey conducted among the directors and managers of IT companies, computer science teachers, and program tutors showed that popular programming languages are currently available: Java, C++, C#, PHP, JavaScript. For the study of several programming languages, it is not always convenient to use different compilers for different programming languages. After all, getting acquainted with the new compiler takes time, and not always the compiler is convenient for the end user (programmer). It is precisely to avoid such moments that web-based compilers are constantly being created and updated. The analysis of various web-based compilers that are available for use are: Cpp.Sh, stacked-crooked.com, Onlinecompiler, Codepad.org, WandBox, ideone.com, Codechef, tutorialspoint.com, and the cloud-based development environment AWS Cloud 9. Their advantages and disadvantages are presented. It is established that the compilers considered simplify the work on finding the necessary programming environment, providing study of different programming languages in a single web-based environment.

Key words: web-oriented compiler, the cloud-based medium of program development, training, bachelor of computer science, programming.

УДК 378(73)

Варга Наталія Іванівна

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
natalia.varga@uzhnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ США

Анотація. Стаття присвячена проблемі професійної діяльності викладача вищої школи. Обґрунтовано, що в сучасних умовах поряд з традиційною культуротворчою місією, робота педагога спрямовується на ефективність, раціональність, організованість і мобільність. Ці тенденції сприяють трансформації професійних цінностей і моделей поведінки викладачів, які притаманні зарубіжній вищій школі, зокрема американській. У зв'язку з цим актуалізується питання вивчення специфіки професійної діяльності викладача вищої школи США з метою формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фахової діяльності вітчизняних педагогів. Метою даної статті є виявлення особливостей професійної діяльності викладача вищої школи США. Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез, узагальнення інформації, наукова інтерпретація конкретних педагогічних фактів, ретроспективний аналіз професійної діяльності викладача вищої школи США. Встановлено, що на сьогоднішній день професійна діяльність педагога вищої школи в університетах США передбачає два основні види діяльності – педагогічну і науково-дослідницьку. Викладач повинен мати вищу педагогічну освіту, глибокі знання навчального предмету, володіти методикою викладання у вищій школі, навичками ефективної комунікації, володіти високим рівнем готовності до науково-дослідницької роботи. Наукові дослідження, які реалізуються педагогами вищої школи США, дають можливість здійснювати процес викладання на високому науковому рівні, а також залучати студентів до науково-дослідницької роботи, що робить навчальний процес більш активним і ефективним.

Ключові слова: викладач вищої школи США, професійна діяльність, викладацька робота, науково-дослідницька діяльність, особистісні і професійні якості викладача.

Вступ. В сучасних умовах формування єдиного глобального ринку освітніх послуг особливою актуальністю набуває питання ефективної професійної діяльності викладача вищої школи. Вища освіта набуває масового характеру, спостерігається зниження академічних стандартів, застосовуються інноваційні форми і методи навчання. Змінюється статус навчального закладу, професійна підготовка в ньому прирівнюється до отримання певної «освітньої послуги», що зумовлює зацікавленість з боку студентів у її унікальності і якості, що не може не вплинути на фахову діяльність викладача вищої школи.

Поряд з традиційною культуротворчою місією, діяльність педагога спрямовується на ефективність, раціональність, організованість, мобільність. Ці тенденції сприяють трансформації професійних цінностей і моделей поведінки викладачів, які притаманні зарубіжній вищій школі, зокрема американській. У зв'язку з цим актуалізується питання вивчення досвіду професійної діяльності викладача вищої школи США з метою формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності фахової діяльності вітчизняних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти, пов'язані з функціонуванням вищої школи США на сучасному етапі, досліджуються багатьма вітчизняними вченими. Однак, їхні інтереси стосуються в основному загальної організації американської системи освіти (І. Зварич, Н. Бідюк, І. Козубовська, Н. Костіна, Т. Олендр, О. Стойка, О. Романовський); організаційно-фінансових аспектів вищої школи (А. Лютих, М. Дудка), підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах США (О. Кокор, О. Мартинюк, О. Магдюк, О. Садовець, Л. Черній, Р. Шаран, Н. Щур). Серед зарубіжних науковців, які вивчають дану проблему варто відзначити А. Астіна, М. Коллінза, К. Фельдмана, Т. Шермана, Дж. Шнайдера та ін.

Метою даної статті є виявлення особливостей професійної діяльності викладача вищої школи США.

Завдання дослідження: дослідити специфіку фахової діяльності викладача вищої школи США; визначити роль науково-дослідницької роботи в про-

цесі його професійного розвитку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез, узагальнення інформації, наукова інтерпретація конкретних педагогічних фактів, ретроспективний аналіз професійної діяльності викладача вищої школи США.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день трансформаційні процеси у вищій школі США нерозривно пов'язані з професійною підготовкою викладачів, удосконаленням їхнього професіоналізму.

Процес офіційного оформлення професії вузівського викладача у США завершився в другій половині XIX ст. До цього часу навчання за означеним фахом було можливим тільки в європейських університетах. Тільки у 80-90-их роках минулого століття, у зв'язку з появою національних аспірантських шкіл, отримання професійної освіти вищої кваліфікації стало можливим у США (Університет Дж. Хопкінса, Гарвардський і Чиказький університети, Університет Кларка та ін.). Спеціалізація і пов'язана з нею поглиблена підготовка викладачів вищої школи зумовила формування громадської думки про них як про висококваліфікованих професіоналів і експертів у своїй сфері. Цей високий статус дозволив американському академічному співтовариству сформулювати основні принципи науково-педагогічної діяльності – автономія, академічна свобода і колегіальність. Принцип академічної свободи й сьогодні становить базу освітньої практики викладачів вищої школи США: кожен з них має право самостійно вирішувати як планувати і реалізувати власну діяльність. Все більшого значення набуває принцип колегіальності, оскільки носієм сучасної навчально-методичної і науково-дослідної роботи у вищій школі США є не індивід, а дослідницька група. Для того, щоб стати членом такої групи необхідно пройти тривалий етап інтенсивної професійної підготовки.

Аналіз обов'язків і статусу викладачів американських ВНЗ засвідчує, що у вищих навчальних закладах країни в номенклатурі посад професорсько-викладацького складу наявні чотири основні категорії: викладач (Instructor), старший викладач (Assistant Professor), доцент (Associate Professor) і

професор (Full Professor). Окрім зазначених є також посади лектора (Lecturer) – це найчастіше сумісник і асистент викладача (Teaching Assistant) – посада, яку займає, як правило, аспірант. Таким чином, посадова структура передбачає шість ступенів і надає можливість підвищення статусу та створює позитивну мотивацію для вдосконалення професійної майстерності.

Для зайняття посади викладача необхідно мати ступінь магістра (Master's Degree), а посади старшого викладача і більш високих – ступінь доктора (Ph.D). Старший викладач призначається на посаду на визначений термін (зазвичай 5-7 років), протягом якого його робота двічі оцінюється спеціальною комісією департаменту, яка складається з доцентів і професорів. Якщо на основі останньої оцінки не представляється можливим підвищити старшого викладача до посади доцента, то його можуть залишити на роботі у винятковому порядку тільки на три роки, після чого він або підвищується за посадою, або звільняється. Навчально-педагогічна і науково-дослідницька діяльність викладача оцінюються компетентними комісіями, причому основним критерієм оцінки діяльності викладачів усіх рангів береться скоріше не педагогічна робота, а рівень здійснюваних ним науково-дослідницьких робіт.

Така політика в американських ВНЗ призвела до того, що на початку 90-х років минулого століття вищі навчальні заклади стали перенасиченими посадами професорсько-викладацького складу. В результаті в більшості вузів призначення на постійну посаду і подальше кар'єрне зростання стало надзвичайно складним, а перспективи для змін цієї ситуації – мінімальними [8].

Навантаження викладачів розрізняється в залежності від типу і розміру навчального закладу. Так, в американських ВНЗ найбільшу кількість дисциплін ведуть викладачі коледжів вільних мистецтв, підготовка яких відзначається багатопрофільністю і ступенем охоплення навчальних дисциплін (до 6 курсів на одного викладача). У викладачів великих університетів навантаження є меншим (2-3 дисципліни на одного викладача).

Деякі фахівці вважають, що надмірна кількість обов'язків у викладачів неминуче позначається на якості їхньої роботи. Зокрема, викладач виконує такі функції: проводить заняття в декількох студентських групах, консулює студентів з академічних і особистих проблем, керує їхньою роботою, рецензує наукові статті, консулює урядові проекти штатів, займається науково-дослідницькою роботою зі спеціальності та ін.

Результати опитування деканів департаментів деяких американських коледжів засвідчують, що якість викладання є визначальним фактором для підвищення викладача за посадою. Більш ніж 90% опитаних вважають викладацьку роботу визначальною умовою професійного зростання. Така ж частка респондентів визначає необхідною складовою викладацької роботи науково-дослідницьку діяльність [1].

На виняткову важливість науково-дослідницької роботи викладачів вказують працівники університетських коледжів. Натомість у неуніверситетських коледжах визначальними для викладача вважаються особистісні якості, досвід роботи, консулювання студентів, робота в комітетах кампусів.

Таким чином, при влаштуванні на роботу і подальшому кар'єрному зростанні в різних ВНЗ до викладачів пред'являються різноманітні вимоги. Однак, чим більшим є навчальний заклад (в основному – це дослідницькі університети), тим більше уваги

приділяється науково-дослідницькій роботі, науковим публікаціям і керівництву аспірантами. Хоча визначальною вимогою до діяльності викладача вищої школи є якість його викладання [1, с. 304].

В педагогічній літературі США дослідники розглядають професійні і особистісні риси викладача вищої школи згідно двох наукових підходів – педагогічного і науково-дослідницького. Прихильник першого з них К. Фельдман виділяє три групи визначальних ознак висококваліфікованого педагога. Перша група містить характеристики, пов'язані з організаційними і комунікативними вміннями: ентузіазм у роботі, чітке, зрозуміле пояснення навчального матеріалу, глибоке знання предмета, здатність стимулювати інтерес студентів до навчання.

Друга група ознак пов'язана з міжособистісними відносинами викладача й студента, роллю педагога в стимулюванні пізнавальної активності слухачів: повага до студентів, залучення до дискусії, позааудиторні контакти зі студентами.

Третя група ознак ілюструє конструктивні і проєктувальні вміння викладача: розробка і підготовка курсів, ясність поставлених перед студентами завдань, об'єктивність оцінювання студентів [4].

Подібні якості визначає американський дослідник Т. Шерман, який пропонує свій варіант професіограми викладача вищої школи США. Він відзначає такі професійні та особистісні риси останнього: ентузіазм у роботі, доступність викладу навчального матеріалу, вмінє стимулювання інтересу до предмета, глибоке знання навчальної дисципліни [7].

Більш деталізовану професіограму викладача вищої школи подає М. Коллінз. До найбільш характерних особливостей педагога вчений відносить багату голосову палітру, емоційну мову, різноманітну міміку, живий погляд, грамотну, емоційно забарвлену мову, «вибуховий» темперамент [3].

Таким чином, головними рисами викладача вищої школи, згідно розглянутого наукового підходу, є відданість педагогів навчальній роботі, глибоке знання предмета і прагнення залучити студентів до процесу пізнання.

Прибічники другого наукового підходу, науково-дослідницького, вважають, що ідеальний викладач – це той, хто займається науковими дослідженнями, здійснює певну наукову роботу в галузі навчальної дисципліни, яку він викладає. Ця позиція підтверджується вченими Д. Музеллою і Р. Рушем, які зазначають, що сформованість предметної компетентності, постійне вдосконалення знань на основі наукової роботи викликає глибоку повагу в студентів, стимулює їхню пізнавальну активність [6]. Отже, в рамках другого підходу найбільш високу оцінку отримують викладачі, які проявляють глибокий інтерес до навчальної роботи як до закономірного продовження дослідницької діяльності.

Проблема поєднання наукової і викладацької діяльності педагога вищої школи в США виникла ще за часів другої світової війни. Для більшості випускників аспірантських шкіл, докторів наук основною сферою пропозиції праці був коледж, а це зумовлювало професійну підготовку не просто педагогів, а викладачів-дослідників. У результаті ідея інтеграції викладацької і науково-дослідницької діяльності, запропонована в Німеччині, отримала в США подальший розвиток. Якщо в німецьких університетах вона зводилася до того, що вчений дослідницької лабораторії, яка знаходилася при університеті, навчав студентів тому, над чим працював на даний момент часу, то в американських університетах виробилася система «наукового навчання», яка стала частиною загальної

програми підготовки наукових кадрів.

Після другої світової війни всі федеральні дослідницькі лабораторії у США були передані університетам і зосередження в них значної кількості урядових асигнувань на наукові дослідження призвели до того, що вища школа остаточно перетворилася в основне місце розвитку науки. В ній сконцентрувалося близько 2/3 загального обсягу здійснюваних у країні фундаментальних досліджень, поряд з якими в останні десятиліття стали створюватися навчально-промислові об'єднання, «наукові парки», «технополіси», «інкубатори». Ці комплекси об'єднують функції професійної підготовки фахівців, проведення наукових досліджень і впровадження їх результатів. Спостерігається певне зміщення акцентів з викладацької на науково-дослідницьку діяльність педагогів вищої школи, що зумовлюється вищезазначеним і низкою інших факторів:

-для того, щоб стати викладачем необхідно мати ступінь доктора філософії, який по своїй суті є дослідницьким;

-головним критерієм ефективної діяльності викладача університету в США є його науково-дослідницька діяльність;

-при підвищенні викладача на більш високу посаду визначальним аспектом є кількість наукових публікацій і його участь у дослідницьких проектах (звідси впливає розповсюджене серед американських викладачів твердження «publish or perish» (публікуйся або загинеш));

-ступінь доктора наук і високий рівень дослідницької компетентності відкривають широкі перспективи для молодих талановитих вчених з вищої школи в сфері бізнесу і промисловості США (матеріальне заохочення, краща дослідницька база), що надає можливість суміщення викладацької роботи і діяльності в інших сферах [5].

Аналіз численних наукових праць американських дослідників дозволяє зробити висновок, що типовий викладач-дослідник проявляє схильність до наукової роботи ще будучи студентом університету, слухачем аспірантської школи і отримує подальший розвиток в середовищі колег-учених, творча атмосфера якого стимулює його наукову активність. Окрім цього, існує низка факторів, які впливають на наукову продуктивність викладачів ВНЗ, а саме навчальна дисципліна, яка викладається, посада, вік.

Проведені дослідження засвідчують, що най-

більшої активності дослідницька робота викладачів університетів досягається в перші десять років після отримання наукового ступеня і в період виходу на пенсію. Ці висновки знаходять своє підтвердження в роботі Г. Лемана, який встановив, що в США найбільших успіхів у науковій творчості, зокрема математики, досягають до 30-34 років, у віці 35-51 рік вони переживають спад, який до 52 років змінюється підйомом, що триває до 58-60 років, що відповідає схемі наукової активності А. Бейера і Дж. Даттона [2]. З віком вузівські викладачі переходять від вузькоспеціалізованих емпіричних досліджень до більш широких міждисциплінарних проблем, розробка яких вимагає більше часу і зусиль, а результати яких не так швидко старіють.

Варто зауважити, що активна науково-дослідницька діяльність викладачів американської вищої школи не обмежує можливість викладання і вдосконалення їхньої педагогічної майстерності. Навпаки, викладачі, успішні в дослідницькій роботі, є в курсі всіх наукових досягнень у своїй сфері, і таким чином, володіють більш глибокими знаннями навчального предмета, що у свою чергу робить їх більш ефективними педагогами. Також слід підкреслити, що як наукова продуктивність праці, так і успішне викладання є проявом обдарованості особистості, і як результат цього, хороші дослідники є хорошими викладачами.

Висновки. На сьогоднішній день професійна діяльність педагога вищої школи в університетах США передбачає два основні види діяльності – педагогічну і науково-дослідницьку, які базуються на принципах автономії, академічної свободи і колегіальності. Педагог повинен мати повноцінну педагогічну освіту, володіти методикою викладання у вищій школі, навичками ефективної комунікації, мати глибокі знання навчального предмету, бути здатним стимулювати навчальну і позанавчальну активність студентів, володіти високим рівнем готовності до науково-дослідницької роботи. Наукові дослідження, які реалізуються педагогами вищої школи США, дають можливість здійснювати процес викладання на високому науковому рівні, а також залучати студентів до науково-дослідницької роботи, що робить навчальний процес більш активним і ефективним.

Напрямами подальших досліджень вбачаємо вивчення особливостей формування дослідницької компетентності викладачів вищої школи США.

References

1. Astin, A.W., & Lee, C.B. (1998). *Current Practices in the Evaluation and Teaching of College Teachers*. Washington D.C.: American Council of Education.
2. Bayer, A.E., & Dutton, J. (1977) Career Age & Research – Professional Activities of Academic Scientists. *Journal of Higher Education*, 48, 259-282.
3. Collins, M. (1978). Effects of Enthusiasm training on preservice elementary teachers. *Journal of Teacher Education*, 29, 53-57.
4. Feldman, K.A. (1976) Grades and College Students' Evaluations of their Courses and Teachers. *Research in Higher Education*, 4, 69-111.
5. Kostina, N.I. (2003). Professiogramma prepodavatelja vysshej shkoly Ameriki [Professiogram of the higher school teacher in the USA] / In *Lingvodidakticheskie problemy obuchenija inostrannym jazykam v shkole i vuze [Linguodidactic problems of teaching foreign languages in school and university]* (pp. 135-139) [in Russian].
6. Mussella, D., & Rusch, R. (1968) Student Opinion and College Teaching. *Improving College and University Teaching*, 16, 137-140.
7. Sherman, Th., & Armistead, L. (1987). Quest for Excellence in University Teaching. *Journal of Higher Education*, 48, 66-83.
8. Snyder, G. (1993) *Post-Tenure Review: Politics and Practices*. Washington D.C.: American Association for Higher Education.

Список використаної літератури

1. Astin A.W. Current Practices in the Evaluation and Teaching of College Teachers / A.W.Astin, C.B.Lee. – Washington D.C.: American Council of Education, 1998. – 407 p.
2. Bayer A.E. Career Age & Research – Professional Activities of Academic Scientists / A.E. Bayer, J. Dutton // Journal of Higher Education. – №48. – 1977. – P. 259-282.
3. Collins M. Effects of Enthusiasm training on preservice elementary teachers / M.Collins // Journal of Teacher Education. – №29. – 1978. – P. 53-57.
4. Feldman K.A. Grades and College Students' Evaluations of their Courses and Teachers / K.A.Feldman // Research in Higher

- Education. – №4. – 1976. – P.69-111.
5. Костина Н.И. Профессиограмма преподавателя высшей школы США / Н.И.Костина // Лингводидактические проблемы обучения иностранным языкам в школе и вузе. – Вып. 2. – 2003. – С. 135-139.
  6. Mussella D., Rusch R. Student Opinion and College Teaching / D. Mussella, R. Rusch // Improving College and University Teaching. – №16. – 1968. – P. 137-140
  7. Sherman Th., Armistead L. Quest for Excellence in University Teaching / Th. Sherman, L.Armistead // Journal of Higher Education. – Vol. 48 – №1. – Ohio State University Press, 1987. – P. 66-83.
  8. Snyder G. Post-Tenure Review: Politics and Practices / G. Snyder. – Washington D.C.: American Association for Higher Education, 1993. – 80 p.

Рецензент: канд.пед.наук, доц. Повідайчик О. С.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Варга Наталя

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

ГВУЗ «Ужгородський національний університет»

г.Ужгород, Україна

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ США

Аннотация. Статья посвящена проблеме профессиональной деятельности преподавателя высшей школы. Обосновано, что в современных условиях наряду с традиционной культуротворческой миссией, работа педагога направлена на эффективность, рациональность, организованность и мобильность. Эти тенденции способствуют трансформации профессиональных ценностей и моделей поведения преподавателей, которые присущи зарубежной высшей школе, в частности американской. В связи с этим актуализируется вопрос изучения специфики профессиональной деятельности преподавателя высшей школы США с целью формирования практических рекомендаций по повышению эффективности профессиональной деятельности отечественных педагогов. Целью данной статьи является выявление особенностей профессиональной деятельности преподавателя высшей школы США. Методы исследования: теоретический анализ и синтез, обобщение информации, научная интерпретация конкретных педагогических фактов, ретроспективный анализ профессиональной деятельности преподавателя высшей школы США. Установлено, что на сегодняшний день профессиональная деятельность педагога высшей школы в университетах США предусматривает два основных вида деятельности – педагогическую и научно-исследовательскую. Преподаватель должен иметь высшее педагогическое образование, обладать глубокими знаниями учебного предмета, владеть методикой преподавания в высшей школе, навыками эффективной коммуникации, обладать высоким уровнем готовности к научно-исследовательской работе. Научные исследования, которые реализуются педагогами высшей школы США, дают возможность осуществлять процесс преподавания на высоком научном уровне, а также привлекать студентов к научно-исследовательской работе, что делает учебный процесс более активным и эффективным.

Ключевые слова: преподаватель высшей школы США, профессиональная деятельность, преподавательская работа, научно-исследовательская деятельность, личные и профессиональные качества преподавателя.

Varga Natalia

Postgraduate student at the Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher School State University

«Uzhgorod National University», Uzhgorod, Ukraine

THE FEATURES OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE HIGHER SCHOOL TEACHER IN THE USA

Abstract. The article is devoted to the problem of the professional activity of the higher school teacher in the United States. It is substantiated that in modern conditions, higher education acquires a mass character; there is a decrease in academic standards, innovative forms and methods of teaching are being used. The status of an educational institution changes, and the professional training in it equates to receiving a certain kind of «educational service». This predetermines the interest of the students in its uniqueness and quality, which surely will affect the professional activity of the teacher of higher education. Along with the traditional cultural mission, the activity of the teacher focuses on efficiency, rationality, organization and mobility. These tendencies contribute to the transformation of professional values and behavioral patterns of teachers that are inherent in the foreign higher school, particularly the American one. In this regard, there is actualized the issue of studying of the specifics of the professional activity of higher school teacher in the United States for the purpose of formation of the practical recommendations for domestic teachers in order to improve the efficiency of their professional activity. The purpose of the article is to identify the peculiarities of the professional activity of the higher school teacher in the United States. Methods of research: theoretical analysis and synthesis, generalization of information, scientific interpretation of specific pedagogical facts, retrospective analysis of the professional activity of the teacher of the US higher school. It has been established that nowadays the professional activity of the higher school teacher at US universities involves two main types of activities – teaching and scientific-research, which are based on the principles of autonomy, academic freedom and collegiality. The teacher should have a full-fledged pedagogical education, should possess the methodology of teaching in higher school as well as skills of effective communication, should have deep knowledge of the subject and has to be able to stimulate students' academic and extra-curricular activity, also should have high level of readiness for scientific research work. Researches conducted by higher school teachers in the United States provides an opportunity to implement a high-level teaching process, as well as attract students to research work that makes the learning process more active and effective.

Key words: Higher school teacher in the USA, professional activity, teaching work, scientific research activity, personal and professional qualities of the teacher.

УДК 377.091

Герлянд Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторія технологій професійного навчання
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
м. Київ, Україна
Alfina_G@ukr.net

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. Актуальність досліджуваної проблеми полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці методичних засад, форм, методів, засобів і шляхів організації проектної технології навчання. Метою дослідження є розкриття основних особливостей застосування методики проектів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти за допомогою використання методів: теоретичного аналізу (наукової літератури, функціональний аналіз) – для визначення основних підходів до моделювання аналізу змісту та структури технології проектів, вивчення існуючої практики застосування та впровадження цієї технології; моделювання – для розроблення моделі та комплексної педагогічної системи застосування цієї технології у навчально-виробничому процесі закладу професійної (професійно-технічної) освіти; узагальнення – для формулювання висновків та рекомендацій щодо забезпечення результативності застосування технології проектів. Результатом дослідження є впровадження проектних технологій професійного навчання у практику роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти та експериментальна перевірка їх результативності застосування.

Ключові слова: проект, навчання, метод проекту, проектна діяльність, проектні технології.

Вступ. Сьогодні метод проектів – це система навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних і колективних дій учнів і обов'язкової презентації результатів їх роботи. Зрозуміло, що проектування – складний процес, що вимагає знань і універсальних навчальних умінь. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, здійснювану протягом певного часу. Метод проектів завжди припускає рішення певної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчості [1, с. 20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї проектного навчання зустрічались у чисельних працях вітчизняних та зарубіжних учених (Д.Дьюї, У.Кіллпатрик, С.Коллінгс, С.Шацький). Проблеми використання проектних технологій у освітньому процесі присвячували праці І.Єрмаков, Н. Кулалаєва, О.Пехота, Є.Полат, Г.Романова, Г.Селевко та ін.

Метою статті є розкриття основних особливостей застосування методики проектної технології навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Завдання дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці методичних засад, форм, методів, засобів і шляхів організації проектної технології навчання

Методи дослідження: теоретичний аналіз (наукової літератури, функціональний аналіз) – для визначення основних підходів до моделювання аналізу змісту та структури технології проектів, вивчення існуючої практики застосування та впровадження цієї технології; моделювання – для розроблення моделі та комплексної педагогічної системи застосування цієї технології у навчально-виробничому процесі закладу професійної (професійно-технічної) освіти; узагальнення – для формулювання висновків та рекомендацій щодо забезпечення результативності застосування технології проектів.

Виклад основного матеріалу. Під проектним розуміється завдання, в якому через систему або набір алгоритмів цілеспрямовано стимулюється комплекс учнівських дій, спрямованих на отримання ще

ніколи не існуючого в їх практиці результату («продукту»), і в ході вирішення якого відбувається якісна самозміна. Фактично таке завдання задає загальний спосіб проектування з метою отримання нового (раніше невідомого) результату.

Відмінність такого завдання від проекту полягає в тому, що для його вирішення учням пропонуються всі необхідні засоби і матеріали у вигляді набору (або системи) завдань і необхідних для їх виконання даних.

Рівень досліджуваних проблем, стратегії і механізми реалізації проекту, форми подання підсумкових результатів і ступінь його підтримки педагогом повинні відповідати реальним можливостям учнів. Починаючи знайомити їх з проектною діяльністю, необхідно дотримуватися обережності, враховуючи рівень їх готовності до самостійної роботи, співпраці, до аналізу і рефлексії, брати до уваги психофізіологічні особливості цього віку. Теми проектів повинні бути тісно пов'язані з предметним змістом, оскільки наочно-образне мислення, характерне для даного віку, цікавість, інтерес до навколишнього світу підштовхують учнів до вибору теми на основі конкретного змісту предмета, а не на основі аналізу свого досвіду і проблем.

Проблематика проекту, що забезпечує мотивацію включення в самостійну роботу, повинна бути у галузі пізнавальних інтересів учня і перебувати в зоні його найближчого розвитку. Однак, на традиційних заняттях, починаючи з першого року навчання у закладі професійної освіти, викладач поступово повинен формувати у них уміння формування окремих елементів проектної та дослідницької діяльності (цілепокладання, формулювання питань, рефлексія, планування дій, робота з різними джерелами інформації та ін.).

Включення до навчального процесу завдань подібного типу дозволяє викладач, адміністрація професійно-технічного навчального закладу системно відстежувати шляхи становлення, насамперед, способів роботи і дій учнів у нестандартних ситуаціях поза конкретного (окремого) навчального предмета або окремої теми, тобто здійснення моніторингу формування навчальної діяльності учнів. Слід також зазначити, що регулярне використання таких завдань сприяє підвищенню їхнього пізнавального інтересу.

Цей метод передбачає використання викладачем при здійсненні навчального процесу особистісно-орієнтованого підходу, який підтримується, крім загальноприйнятих, наступними дидактичними принципами, а саме:

– *центризму*: в центрі творчої діяльності перебуває учень, який проявляє свою активність. У нього є чудові можливості реалізувати себе, відчути успіх, продемонструвати свої можливості;

– *кооперації*: у процесі роботи над проектом здійснюється широка взаємодія учнів з викладачем і між собою;

– *опори на суб'єктивний досвід учнів*: кожен, працюючи над проектом, має можливість застосувати вже наявний у нього власний досвід і знання;

– *обліку індивідуальності учнів*: їхніх інтересів, темпу роботи, рівня навченості;

– *вільного вибору*: теми проекту, партнерів в роботі над проектом, джерел і способів отримання інформації, методу дослідження, форми представлення результатів. Це можливо побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності;

– *зв'язку дослідження з реальним життям*, у якому відбувається поєднання знань і практичних дій;

– *важко досягнутої мети*, бо легкий результат не є для багатьох учнів мобілізуючим фактором [3, с.102].

Тобто, проектний метод дозволяє організувати діяльність учнів не тільки з опорою на особистий досвід, а й розвивати такі риси характеру, як самостійність, допитливість, соціальні навички в процесі групових взаємодій, набувати досвід дослідницької діяльності, формувати креативність мислення, інтелектуальні, інформаційні, комунікативні навички.

Особливу роль проектні завдання відіграють в становленні навчального співробітництва в малих групах. Взаємодіючи в групі, учні розуміють, що для досягнення спільної мети всім учасникам необхідно домовлятися між собою, виробляти спільну стратегію вирішення завдання, розподіляти обов'язки, здійснювати взаємодопомогу в процесі його виконання. Таким чином, вирішення проектних завдань сприяє вихованню почуття відповідальності, формуванню умінь спілкуватися, домовлятися тощо.

Викладач стає організатором пізнавальної діяльності своїх учнів, консультантом і помічником. З боку учня така діяльність призводить до підвищення мотивації навчання, з боку педагога дозволяє здійснити індивідуальний підхід. Крім того учень, виконуючи власний проект, вирішуючи якусь практичну, дослідницьку задачу, включається в реальну діяльність, опановує нові знання.

При роботі над проектом викладач допомагає учням в пошуку потрібних джерел; сам є джерелом інформації; координує весь процес роботи над проектом; підтримує учнів та безперервний зворотний зв'язок для успішної їх роботи над проектом.

Однак, незважаючи на позитивні характеристики методу проектів, існує ряд проблем і труднощів, з якими викладачу доводиться стикатися при роботі над ними. Для учня складність може викликати: постановка провідних і поточних (проміжних) цілей і завдань; пошук шляхів їх вирішення; здійснення оптимального вибору при наявності альтернатив; аргументація вибору; порівняння отриманого результату з потрібним; коригування (при необхідності) результату; об'єктивна оцінка самої діяльності.

Для продуктивної проектної-навчальної діяльності необхідна ще й така особлива готовність – «зрілість».

По-перше, це сформованість в учнів комуніка-

тивних умінь, що знаходяться в основі ефективних соціально-інтелектуальних взаємодій в процесі навчання, до яких відносяться: – вміння запитувати (з'ясувати точки зору інших учнів, робити запит викладачу в ситуації «дефіциту» інформації або способів дій); – вміння висловлювати власну точку зору (зрозуміло для всіх формулювати свою думку, аргументовано її доводити); – вміння домовлятися (вибирати в доброзичливій атмосфері найвірніше, раціональне, оригінальне рішення, міркування) [4, с. 12].

Другим показником готовності учнів до проектної діяльності виступає розвиток їх мислення, тобто певна «інтелектуальна зрілість». Перш за все, мається на увазі сформованість узагальненості розумових дій як інтегрованої характеристики, що включає: розвиток аналітико-синтетичних дій; сформованість алгоритму порівняльного аналізу; вміння виокремлювати суттєву ознаку, співвідношення даних, що становлять умову задачі; можливість виділяти загальний спосіб дій; перенесення загального способу дій на інші навчальні завдання; наявність таких якостей мислення, як гнучкість, варіативність і самостійність.

В якості третього показника готовності учнів виступає досвід самооцінної діяльності, яка сприяє формуванню у них таких необхідних умінь: адекватно оцінювати свою роботу і роботу одногрупників; обгрунтовано і доброзичливо оцінювати як результат, так і процес вирішення навчального завдання з акцентом на позитивне; виділяючи недоліки, робити конструктивні побажання, зауваження.

Вирішальна ланка в реалізації проекту – викладач. З носія знань та інформації, він перетворюється в організатора діяльності, консультанта і колегу по вирішенню проблеми, добування необхідних знань та інформації з різних джерел.

Щоб досягти результату, необхідно навчити учнів самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, залучаючи для цієї мети знання з різних галузей, вміння прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів рішення, умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. А для цього потрібно спочатку забезпечити зацікавленість учнів в роботі над проектом – мотивувати їх [5, с. 17]. Мотивація є джерелом енергії для самостійної роботи і творчої активності. Для цього потрібно педагогічно грамотно зробити «занурення» в проект, зацікавити проблемою, перспективою його практичної і соціальної користі.

На етапі формування проектної колективу потрібно грамотно розподілити функції між учасниками проекту, тим самим забезпечивши ключові його напрями.

При виконанні проекту учнями зростає навантаження на викладача, бо іноді учні не можуть працювати з літературою, і дуже важливо приготувати узагальнений додатковий матеріал, де є відповіді на поставлені питання, тобто пошук звести до мінімуму (знайти відповідь в одному джерелі).

Плануючи проектну роботу, викладачу також необхідно враховувати можливість навчальних предметів для реалізації проектної діяльності. Відносно низьку ефективність реалізації проектної діяльності учнів мають такі предмети, як українська мова та література, математика. Реалізація проектної діяльності з цих загальноосвітніх дисциплін найкраще відбувається в позаурочній діяльності, особливо в формі міжпредметних проектів.

Найбільшу ефективність мають такі навчальні предмети, як екологія, іноземна мова, інформатика, біологія, технологія. Викладання цих загаль-

ноосвітніх дисциплін не тільки допускає, але і вимагає введення методу проекту як в класно-урочну, так і у позаурочну діяльність учнів.

Крім цього викладачу необхідно овоїти технічні засоби. Кожен проект повинен бути забезпечений необхідним: – матеріально-технічним та навчально-методичним оснащенням; – кадровим забезпеченням (додатково залучаються інші учасники, фахівці); – інформаційними ресурсами; – організаційним забезпеченням [2, с. 154].

Всі види необхідного забезпечення повинні бути в наявності до початку роботи над проектом. У іншому випадку за проект не треба братися, або його необхідно переробляти, адаптувати під наявні ресурси. Недостатнє забезпечення проектної діяльності може звести нанівець усі очікувані позитивні результати.

Висновок. Отже, для того щоб проект був резуль-

тативним, повинні бути дотримані певні педагогічні умови: присутність позитивної мотивації в учнів; конкретна постановка цілей і завдань, конкретизація шляхів їх вирішення; визначення викладачем варіанту звіту, його обсягу, форми і часу подання; вибір консультативної допомоги, підбір критеріїв оцінювання.

Розглянуті особливості використання методики проектної технології, звісно, не вичерпує всіх аспектів цієї проблематики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні навчально-методичного забезпечення щодо використання проектних технологій навчання, розробленні цілісної системи їх використання у навчально-виробничому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти; формування готовності у педагогів використовувати цю технологію у власній роботі.

References

1. Dyuyi, D. (2003). *Dosvid i osvita [Experience and education]*. Lviv: Kalvaria [in Ukrainian].
2. Matyash, N.V. (2000). *Psihologiya proektnoy deyatelnosti shkolnikov v usloviyah tehnologicheskogo obrazovaniya [Psychology of project activity of schoolchildren in conditions of technological education]*. Mozyr [in Russian].
3. Newell, R. J. (2003). *Passion for learning: How project-based learning meets the needs of 21st-century students*. Manchester: R&L Education [in English].
4. Polat, E. S. and etc. (2004). *Chto takoe proekt? [What is a project?]*. Moscow : Open lesson (pp. 10-17) [in Russian].
5. Polat, E. S. (2002). *Metod proektov: tipologiya i struktura [Project method: typology and structure]*. Litseyskoe i gimnazicheskoe obrazovanie – *Lyceum and gymnasium education*. Moscow (pp. 9-17) [in Russian].

Список використаної літератури

1. Дьюї Д. Досвід і освіта / Д. Дьюї ; [пер. з англ. Марії Василечко]. – Львів: Кальварія, 2003. – 84 с.
2. Матяш Н. В. Психология проектной деятельности школьников в условиях технологического образования / Н.В. Матяш. – Мозырь, 2000. – 284 с.
3. Newell R. J. *Passion for learning: How project-based learning meets the needs of 21st-century students* / R. J. Newell. – Manchester: R&L Education, 2003. – 136 p.
4. Полат Е.С. Что такое проект / Е. Полат, А. Петров, М. Бухаркина, Моисеева. – Москва : Открытый урок. – 2004. – № 5-6. – С. 10–17.
5. Полат Е. С. Метод проектов: типология и структура / Е. С.Полат // Лицейское и гимназическое образование. – 2002. – № 9. – С. 9–17.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Герлянд Татьяна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
лаборатория технологий профессионального обучения
Институт профессионально-технического образования НАПН Украины
г.Киев, Украина

МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОЕКТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО (ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО) ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Актуальность исследуемой проблемы заключается в теоретическом обосновании, разработке и экспериментальной проверке методических основ, форм, методов, средств и путей организации проектной технологии обучения. Целью исследования является раскрытие основных особенностей применения проектной методики в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования путем использования методов: теоретического анализа (научной литературы, функциональный анализ) – для определения основных подходов к моделированию анализа содержания и структуры технологии проектов, изучение существующей практики применения и внедрения этой технологии; моделирования – для разработки модели и комплексной педагогической системы применения этой технологии в учебно-производственном процессе учреждений профессионального (профессионально-технического) образования; обобщения – для формулировки выводов и рекомендаций по обеспечению результативности применения технологии проектов. Результатом исследования является внедрение проектных технологий обучения в практику работы учреждений профессионального (профессионально-технического) образования и экспериментальная проверка результативности их применения.

Ключевые слова: проект, обучение, метод проекта, проектная деятельность, проектные технологии.

Gerliand Tetyana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D, Senior Researcher
Laboratory of Technologies of Vocational Training
Institute of Vocational Education and Training
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

METHODS OF APPLICATION OF PROJECT TECHNOLOGY OF TEACHING IN THE PROFESSIONAL PROFESSIONAL (PROFESSIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION

Abstract. The urgency of the problem under investigation lies in the theoretical justification, development and experimental verification of the methodological foundations, forms, methods, means and ways of organizing the design training technology. The purpose of the study is to reveal the main features of the application of the project methodology in the institutions of professional (vocational) education by using: theoretical analysis methods (scientific literature, functional analysis) to determine the main approaches to modeling the analysis of the content and structure of technology projects, to study the current practice of applying and implementing this technologies; modeling for the development of a model and an integrated pedagogical system for the application of this technology in the teaching and production process of institutions of professional (vocational) education, generalizations for the formulation of conclusions and recommendations for ensuring the effectiveness of the application of technology projects. The result of the study is the introduction of design training technologies into practice. The work of the institutions of professional (vocational) education and the experimental verification of the results spine of their application. The level of problems studied the strategies and mechanisms for implementing the project, the form of presentation of the final results and the degree of its support by the teacher should correspond to the real capabilities of the students. The themes of students' projects should be closely related to the subject content, since visual-figurative thinking typical for a given age, curiosity, interest in the world around them push students to choose a topic based on the specific content of the subject, rather than on the basis of their experience and problems analysis.

Key words: project, training, project method, project activity, design technologies.

УДК 372.811.111

Hodovanets Nataliia

Candidate of Philosophical Sciences, PH.D., Associate Professor
Department of Foreign Languages
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine
nataliia.hodovanets@uzhnu.edu.ua

Lehan Viktoriya

Lecturer
Department of Foreign Languages
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine
viktoriya.lehan@uzhnu.edu.ua

MAIN CHARACTERISTICS OF THE SITUATIONAL METHOD FOR TEACHING OF FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The condition of education in Ukraine is characterised by rapid growth of tempo of updating of knowledge, changes of main approaches and the principles of teaching, search of innovative technologies which would correspond to the current level of development of science. The situational method is considered to be one of the most effective methods of teaching a foreign language. This method demands not only the academic knowledge of language and linguistic material, but transforms the process of knowledge into the process of opening of new experience of communications and the relations between events, the phenomena, objects, their critical thinking. The purpose of article is the review and provide the general characteristics of situational method of teaching of a foreign language. Methods of research used: analysis and generalisation. As a result of the research, we found that this method is based on situational modelling, which is part of interactive learning technologies. Situational Language Teaching is characterised by two major features: focus on vocabulary and reading are the most salient traits of Situational Language Teaching. In fact, mastery of a set of high-frequency vocabulary items is believed to lead to good reading skills; an analysis of English and a classification of its prominent grammatical structures into sentence patterns, also called situational tables, is believed to help learners internalise grammatical rules. Situational teaching assumes immersion of listeners in a certain situation where they can find practical application of their knowledge.

Key words: situational method, knowledge, language, vocabulary, teaching.

Introduction. The new national standard for the study of foreign languages is based on such key concepts as communicative culture, motivation, interaction. The use of new intensive teaching methods helps not only to absorb students' linguistic knowledge, the development of their speech skills and the implementation of educational, educational and developmental learning functions. One of the most effective methods of teaching a foreign language is the situational method. This method requires not only academic knowledge of language and linguistic material, but transforms the process of knowledge into the process of discovering a new experience of relationships and relationships between events, phenomena, objects, their critical reflection.

Analysis of recent research and publications on the problem under consideration. The study of the use of the situational method of training was undertaken by foreign scholars such as J.Richards, T.Rogers et al. In turn, Ukrainian scholars O.Bagryantseva, S.Gaponova studied the problems of active teaching methods. These scientific developments are undoubtedly a significant theoretical basis for the practical use of situational learning. However, its pedagogical potential remains poorly understood. N.Borisova, A.Fedorova, M.Kukhareva, M.Potashnik, V.Reshetko, G.Savelyeva, P.Tretyakov, A.Verbitskii, etc., devoted their work to the problem of introduction of situational approach in the educational process, have established the basis for further in-depth analysis and the emergence of methodological developments of specific learning situations. The method of situational learning, developed by scientists (A.Brushlinsky, V.Gordin, A.Matyushkin, M.Makhmutov, O.Pometun, V.Solomin) includes the following: case method, situational modelling method, method of solving situational problems and exercises, method of situational analysis. The mentioned methods are used fragmentarily in the educational process of various educational institutions. However, as shown by the analysis of the theory and practice of professional

education, situational studying is not yet widely used. The unresolved aspects of the research of the situational method for teaching of foreign language are: insufficient vocabulary of students, poor implementation of the method in the process of teaching and lack of technical equipment. The **purpose** of the article is to review and provide general description of the situational method of teaching of a foreign language. **Methods** of research used: analysis and generalisation.

Discussion. Increasing level of interactivity of education proves the necessity of wide introduction of situational approach in the process of training of future specialists. Learning in situations can be used for different purposes: preparation for the acquisition of knowledge, illustration of general provisions, study of typical situations, etc. Scientists note that situationality in pairs significantly increases the motivation and activity of students. Situational-based exercises enhance students' motives for speaking, reading, listening and writing in a foreign language.

Formation of communicative competence is possible due to provided simulation in the educational process typical situations of real communication, which arise in different spheres of life and relate to various topics. That is, the subject-content plan of foreign language broadcasting of pupils is conditioned by the subject, situation and sphere of communication, which are another component of the content of teaching. Communicative-speaking situation is a dynamic system of interacting of concrete factors of objective and subjective plans that involve people in speech, communication and determine his behaviour within the framework of one communication act. The communicative situation includes four factors: 1) circumstances of reality in which communication takes place; 2) relations between communicators; 3) speech intentions; 4) the implementation of the act of communication, which creates new incentives for broadcasting [1].

Speech action is impossible outside the

communication. There are various definitions of the training situation. G.Rohova defines the situation as an artificially created circumstance that causes a need to speak. The educational situation is a situation created by a teacher particularly designed by the student for speaking [5, p.23]. Situations can be real, imaginary, problem, specific, fantastic, problem-information, etc. But they combine one pedagogical condition – the creation of a motivation for speaking, which implies the logic of learning communication.

Situational studying involves immersing of students into a particular situation where they can find practical application of their knowledge. The basis of this methodology is situational modelling, i.e. modelling of specific situations, during interaction with which the participant learns the material, makes a choice, makes personal decisions [2].

Situational simulation is part of the technology of interactive learning. Interactive learning is a special form of cognitive activity that has a specific intended purpose – to create a comfortable learning environment in which each student feels his or her success, intellectual ability. The essence of interactive learning is that the learning process takes place only through the constant, active interaction of all students. This is coaching, mutual learning, where both the student and the teacher are equal, equal subjects of learning and understand what they are doing, reflect on what they know, know how and carry out. The organisation of interactive learning provides modelling of life situations, the use of role-playing games, joint problem solving based on the analysis of circumstances and the situation [4, p.9].

The range covering the field of knowledge and the sphere of professional activity is virtually limitless, this explains a wide range of possibilities of situational methodology, which is why this approach can be actively used to teach a foreign language of professional orientation. So, students are offered some situations where they should orient themselves and offer their own solutions of the problems, the plan of action. Thus, the activation of intellectual activity, the expansion of the lexical reserve, the practical application of the acquired vocabulary and grammar. Situational training is considered not only as a temporary use of situations in educational activities, but also as a process of teaching foreign language communication.

The problematic situation is the beginning and source of creative thinking [7, p.120-124]. It is an intellectual

difficulty of the student, which leads to the complexity of the explanation of the phenomenon, fact, or is an obstacle to the achievement of the goal in already known ways. The problematic situation stimulates the cognitive need of the reader, directs his thoughts and creates internal conditions for the acquisition of new material [1]. Problematic situation has a number of characteristic features: 1) there is a state of intellectual or psychological load; 2) the situation has a certain contradiction; 3) the situation is not consistent with the student's ideas about her; 4) there is a need to seek additional knowledge, information and evidence; 5) attitudes and decisions are needed for understanding events, new approaches [3, p. 24].

It should be noted that the simulation of real situations of communication is possible only if a positive emotional atmosphere is created at foreign language classes. The task of a teacher is now not to infinitely correct the errors, but to create a positive atmosphere of joint search activity, the organisation of role-playing games, the use of group and paired work, competitions, contests, etc. [6, p.108].

So, it's worth remembering the right mood and atmosphere at the lesson. A gaming element is the basis for realizing the situational approach, and the main figure of these game situations is the performer who, in the course of implementing educational actions, must use all his mental and psychophysical resources: thinking, memory, attention, imagination, emotion, voice, facial expressions, gestures, pauses. And thus the student - the role performer - learns to act. Such an approach to learning is well aligned with the goals of overcoming psychological difficulties, above all shyness, anxiety, psychological stress, uncertainties that may appear in some students in the process of learning.

Conclusions. Thus, the application of the methodology of situational modelling facilitates creative communication, acquisition of skills in cooperation in the team and the formation of a sense of responsibility for the implementation of tasks, the ability to build an argumented response. There is no doubt that the skills and abilities formed during the introduction of situational learning will be necessary in the professional activities of students. The essence of interactive learning is that the learning process takes place only through the constant, active interaction of all students. The situational method has the prospect of development as one of the newest technologies, the application of which can improve the efficiency of training students of foreign competence.

References

1. Artemov, V.A. (1969). *Psichologiya obucheniia innostrannym yazykam* [Psychology of foreign language teaching]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
2. Hurenko, O.I. (2015). *Zaprovadzheniia sytuatyvnoho pidkhodu do polikulturnoi osvity maibytних sotsialnykh pratsivnykh* [Implementation of situational approach to the multicultural education of the future sociologists]. *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* [Scientific Notes of Berdyansk State University], 2, 56-62 [in Ukrainian].
3. Pivkin, S. D. (2000). *Problemno-situativnoe obuchenie kak sposob modelirovaniia professionalno-orientirovannoi podgotovki menedzhera v tekhnicheskoi vuzi* [Problem and situational training as a way of modelling of the professionally-oriented training of the manager in technical university]. Unpublished doctoral dissertation. Kazan: Kazan State Technical University [in Russian].
4. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia* [Modern lesson. Interactive technologies of training]. Kyiv: A.S.K [in Ukrainian].
5. Rohova, H.V., Rabinovich, F.M., & Sakharova, T.E. (1991). *Metodika obucheniia innostrannym yazykam v srednei shkole* [Methods of teaching foreign languages in secondary school]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
6. Slastenin, V.A., Isaev, Y.F., & Shiiyanov, E.N. (2007). *Pedagogika* [Pedagogy]. Moscow: Akademiia [in Russian].
7. Verbitskii, A.A. (1991). *Aktivnoe obuchenie v vysshei shkole: kontekstnyi podkhod* [Active learning in higher school: contextual approach]. Moscow: Vysshaia shkola [in Russian].
8. Zakirova, S.K. (2007). *K voprosu o problemnom i neproblemnom obuchenii* [To the problem of problematic and non-problematic learning]. *Srednee professionalnoe obrazovanie* [Secondary professional education], 4, 58-60 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1969. – 279с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие/ А. А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 120–124.
3. Гуренко О.І. Запровадження ситуативного підходу до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів // Науковий

- записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Вип. 2. – С.56-62
4. Закирова С.К. К вопросу о проблемном и не проблемном обучении // Среднее профессиональное образование. – 2007. – № 4. – С.58–60.
  5. Пивкин С.Д. Проблемно-ситуативное обучение как способ моделирования профессионально-ориентированной подготовки менеджера в техническом вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ П.С.Дмитриевич. – Казань, 2000. – 268 с.
  6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. пос./ За ред. О.І.Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
  7. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.
  8. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина. – М.: Издательский центр "Академия", 2007. – 576 с

Стаття надійшла до редакції 16.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 24.04.2018 р.

Годованец Наталья

кандидат философских наук, доцент
кафедра иностранных языков

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

Леган Виктория

преподаватель
кафедра иностранных языков

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИТУАТИВНОГО МЕТОДА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Состояние образования в Украине характеризуется стремительным ростом темпа обновления знаний, изменениями основных подходов, поисками инновационных технологий, отвечающих современному уровню развития науки. Одним из наиболее эффективных методов обучения иностранному языку считается ситуативный метод. Целью статьи является обзор и общая характеристика ситуативного метода обучения иностранному языку. Методами исследования является анализ и обобщение. Обнаружено, что в основе данной методики лежит ситуативное моделирование которое входит в состав технологий интерактивного обучения. Суть интерактивного обучения состоит в том, что учебный процесс только благодаря постоянной, активному взаимодействию всех студентов. Выяснено, что базой для реализации ситуативного подхода является игровая стихия, где студент должен использовать все свои умственные и психофизические ресурсы: мышление, память, внимание, воображение, эмоции, голос, мимику, жесты, паузы.

Ключевые слова: ситуативный метод, знание, язык, словарный запас, преподавание.

Годованец Наталія Іванівна

кандидат філософських наук, доцент
кафедра іноземних мов

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

Леган Вікторія Петрівна

викладач
кафедра іноземних мов

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИТУАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Стан освіти в Україні характеризується стрімким зростанням темпу оновлення знань, змінами основоположних підходів, пошуками інноваційних технологій, що відповідали б сучасному рівню розвитку науки. Одним з найбільш ефективних методів навчання іноземної мови вважається ситуативний метод. Метою статті є огляд та загальна характеристика ситуативного методу навчання іноземної мови. Методами дослідження є аналіз та узагальнення. В результаті дослідження ми виявили, що в основі даної методики лежить ситуативне моделювання яке входить до складу технологій інтерактивного навчання. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки завдяки постійній, активній взаємодії всіх студентів. З'ясовано, що базою для реалізації ситуативного підходу є ігрова стихія, де студент повинен використовувати всі свої розумові та психофізичні ресурси: мислення, пам'ять, увагу, уяву, емоції, голос, міміку, жести, паузи.

Ключові слова: ситуативний метод, знання, мова, словниковий запас, викладання.

УДК 004:517:378(045)

Гусак Людмила Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра економічної кібернетики та інформаційних систем
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
м.Вінниця, Україна
gusak-lyudmila@ukr.net

Левчук Олена Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна
olena_levchukk@ukr.net

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Анотація. Актуальність даної проблеми в умовах високого темпу переходу економіки на широке використання обчислювальної техніки і засобів телекомунікацій, необхідність системи вищої економічної освіти орієнтуватися на зміну вимог до професійно-математичної підготовки випускників економічних ЗВО, обумовили вибір теми статті. Мета статті полягає у визначенні ролі інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування математичної компетентності студентів економічних спеціальностей. Методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної та спеціальної літератури з метою обґрунтування необхідності формування математичної компетентності випускників економічних ЗВО; узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень із зазначеної проблеми; емпіричні: педагогічні спостереження, бесіди з викладачами та студентами щодо використання інформаційних та комунікаційних технологій під час вивчення математичних дисциплін. Результати дослідження вказують на те, що саме цілеспрямоване формування у майбутніх економістів професійної математичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій забезпечить підвищення якості професійної підготовки конкурентоздатних фахівців, які необхідні на сучасному ринку праці.

Ключові слова: математична компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, математична підготовка фахівців, професійна компетентність, професійна підготовка.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економічної науки збільшується обсяг різноманітної інформації, особливої актуальності набуває математичний аналіз засобів і методів досліджень будь-яких економічних явищ і процесів.

На ринку праці потрібні висококваліфіковані конкурентоздатні фахівці, що досягається за рахунок високого рівня освіти, складовою частиною якої є математика та інформаційні технології. Одним з факторів, що забезпечують розв'язання даного завдання, є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в суспільство і сферу освіти. Використання людиною можливостей глобальної телекомунікаційної мережі створює умови задоволення інформаційних потреб громадян при отриманні освіти на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі достатньо багато досліджень присвячено математичній компетентності студентів. Зокрема у своїх роботах такі вчені як В. Байденко, Я. Барлукова, Є. Беляніна, Є. Габітова, Б. Гнеденко, Л. Зайцева, Д. Картярів, Н. Корабльова, М. Худякова та ін. визначають математичну компетентність студентів економічних спеціальностей як частину професійної компетентності; як складну, системну властивість особистості. Вони стверджують, що математична компетентність опирається на наявність математичних знань, умінь, навиків і способів діяльності та проявляється в готовності використовувати математичні знання для ефективного розв'язання різних економічних завдань.

Поняття «математична компетентність» студентів економічних спеціальностей достатньо широке, і на сучасному етапі розвитку педагогіки воно визначається неоднозначно. На нашу думку, слабкою стороною всіх наявних на сьогоднішній день визначень є

те, що вони обмежуються рамками того чи іншого розділу знання, що вивчає компетентність, а отже, можуть застосовуватися лише до вузького, спеціального, аспекту знання - математичного.

Метою статті є визначення ролі інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування математичної компетентності майбутніх економістів.

Завдання дослідження: проаналізувати стан, місце і роль інформаційно-комунікаційних технологій та визначити їх особливості у процесі формування математичної компетентності студентів економічних спеціальностей.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної та спеціальної літератури з метою обґрунтування необхідності формування математичної компетентності випускників економічних ЗВО; узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень із зазначеної проблеми; емпіричні: педагогічні спостереження, бесіди з викладачами та студентами щодо використання інформаційних та комунікаційних технологій під час вивчення математичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобальної інформатизації суспільства і, як наслідок, високого темпу переходу економіки на широке використання обчислювальної техніки і засобів телекомунікацій, система вищої економічної освіти повинна орієнтуватися на зміну вимог до професійно-математичної підготовки випускників. В даний час фахівці, що працюють в різних галузях економіки, при розв'язуванні типових професійних завдань використовують спеціалізовані пакети прикладних математичних програм.

У своїй професійній діяльності економісти застосовують інформаційно-комунікаційні технології, в основному, в таких якостях: інструментальний за-

сіб розв'язування професійних завдань; засіб презентації результатів професійної діяльності; засіб зберігання професійної інформації; засіб комунікації в професійній сфері; засіб навчально-методичного забезпечення підвищення професійної кваліфікації [1, с.14].

Розглянемо яку ж роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності студентів економічних спеціальностей в процесі формування їх математичної компетентності.

Як відомо, метою формування математичної підготовленості студентів економічних спеціальностей як сукупності трьох компонентів (когнітивно-діяльнісного, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового) є: забезпечення відповідного рівня математичної підготовки, необхідного для подальшого вивчення фахових дисциплін; актуалізація професійної спрямованості математичної підготовки; формування навичок самостійної та дослідницької роботи, потреби в самоосвіті; розвиток основних професійно-особистісних якостей, необхідних у майбутній професійній діяльності.

Найбільш ефективне формування вказаних компонентів математичної компетентності може бути забезпечено цілеспрямованим впровадженням в навчальний процес комп'ютерно-орієнтованих методичних підходів, що ґрунтуються на використанні відповідних електронних засобів освітнього призначення, і їх раціональним поєднанням з традиційними методами навчання.

Вибір тих чи інших традиційних і комп'ютерно-орієнтованих методичних підходів для конкретного заняття з математики пов'язаний також з необхідністю формування деяких універсальних умінь, які відповідають ключовим компетенціям майбутніх економістів, серед яких можна в першу чергу виділити: комунікативні (вміння працювати з навчальною інформацією, представленою в різних формах); аналітичні (складові аналітико-синтетичної діяльності за когнітивною обробкою інформації); графічні (вміння працювати з інформацією, представленою в графічному вигляді).

Формування математичної компетентності бакалаврів економічних спеціальностей передбачає використання різноманітних інформаційних і комунікаційних технологій в різних формах організації навчальної діяльності, таких як діагностичні, навчальні, тестові, моделюючі програми; електронні підручники з математики; програмні засоби Microsoft: MS Word, MS Excel, MS Power Point для розробки презентацій та інших матеріалів (графіки, діаграми, кросворди, створення буклетів); професійно спрямовані мультимедійні навчальні програми; інформаційні ресурси мережі Інтернет для освітніх цілей; інтерактивні ресурси Інтернету (електронна пошта, електронні конференції, відеоконференції, веб-форуми, чати, ICQ); інтерактивна дошка для презентацій в рамках «кейс-стаді»; професійні математичні програми (Derive, MathCad, Maple, MatLab, Mathematica, Geogebra і ін.); Інтернет-технології (Веб 2.0, Вікі і

т.д.); системи управління навчанням (Moodle) та ін.

Використання багатофункціонального програмно-математичного забезпечення не тільки підсилює реалізацію прикладного аспекту математичної освіти, а й привносить в професійну підготовку фахівців нові можливості. З точки зору математичної компетентності фахівця важливим стає розуміння унікальних варіативних можливостей різних інструментів для реалізації різних способів розв'язання і різних форм отримання результатів при розв'язуванні математичних задач: методи точні і наближені, результати символічні (аналітичні), чисельні, графічні.

При збільшенні використовуваних засобів інформаційно-комунікаційних технологій і форм організації навчального процесу підвищується рівень математичної підготовки студентів. Тому, на нашу думку, частину навчальних занять з дисципліни «Вища та прикладна математика» корисно організувати в формі лабораторних робіт в комп'ютерних класах і забезпечити їх проведення навчально-методичними матеріалами.

Оскільки навчальна діяльність є пріоритетною під час протікання навчально-виховного процесу, то використання сучасних засобів навчання, що є відображенням новітніх досягнень науки і техніки, є не лише можливим, але й необхідним. Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють візуалізувати та динамізувати процес вивчення дисципліни «Вища та прикладна математика», персоналізувати й спрямовувати навчальний процес на всебічний розвиток особистості, істотно збільшити обсяг, джерела отримання і характер необхідної людині інформації, засобів її опрацювання.

Таким чином, інформаційні і комунікаційні технології навчання слід розуміти як додаток інформаційних технологій для створення нових можливостей передачі знань (діяльності педагога), сприйняття знань (діяльності студента), оцінки якості навчання і, безумовно, всебічного розвитку особистості в ході навчально-виховного процесу в інституті [3, с.45].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Як бачимо, формування математичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в майбутніх економістів виступає найважливішим фактором: підвищення якості професійної підготовки конкурентоздатного фахівця; сприяння розвитку здатності осмислено здобувати і застосовувати на практиці комплекс компетенцій, закладених в освітньому стандарті вищої економічної освіти України; забезпечення посилення практико-орієнтованої спрямованості навчально-виховного процесу в економічному ЗВО.

Адже, як стверджує К. Колін інформаційно компетентною вважається та людина, яка не тільки досконало володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, але в стані визначати свої потреби в інформації, шукати її, математично обробити, оцінити і ефективно використовувати, здатна до постійного саморозвитку протягом усього професійного життя [4, с.33].

References

1. Baygusheva, I.A. (2014). Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya matematicheskoy kompetentsyy budushchikh ekonomystov [Pedagogical conditions of developing mathematic competence of future economists]. *Pedahohicheskyye nauky u psikhologicheskyye nauky [Pedagogical Sciences and Psychological Sciences]*, 1, 11–18 [in Russian].
2. Golovan, M.S. (2011). Systema kompetentsiy vypusknika vyshchoho navchal'nogo zakladu napryamu pidhotovky «finansy i kredyt» [The system of the competences of a higher educational institution graduate specialized in “finance and credit”]. *Vyshcha shkola [High School]*, 9, 27–38 [in Ukrainian].
3. Gulivata, I.O. (2015). Vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy v protsesi navchannya matematyky [Using informational technologies in the process of teaching mathematics]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova. Seriya 2. Kompyuterno-oriyentovani systemy navchannya [Scientific Bulletin of pedagogical University named after M.Drahomanov. Computer Focused Educational Systems]*, 16(23), 44–49 [in Ukrainian].

4. Kolin, K.K. (2003). Ynformatyzatsyya obshchestva y problemy obrazovaniya [Informatization of the society and problems of education]. *Byblyotekovedeniye [Library Science]*, 2, 32–42 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Байгушева И.А. Педагогические условия формирования математической компетенции будущих экономистов / И.А.Байгушева // Педагогические науки и психологические науки: сб. статей. – Астрахань: Астраханский государственный университет, 2014. – №1. – С. 11-18.
2. Головань М.С. Система компетенцій випускника вищого навчального закладу напряму підготовки «фінанси і кредит» // Вища школа. – 2011. – № 9. – С. 27–38.
3. Гулівата І.О. Використання інформаційних технологій в процесі навчання математики / І.О.Гулівата // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: збірник наукових праць. – Київ: НПУ, 2015. – Вип. 16 (23). – С. 44-49.
4. Колин К.К. Информатизация общества и проблемы образования / К.К. Колин // Библиотековедение. – 2003. – №2. – С. 32-42.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Гусак Людмила

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра экономической кибернетики и информационных систем
Винницкий торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета
г.Винница, Украина

Левчук Елена

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г. Винница, Украина

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Аннотация. Актуальность данной проблемы в условиях высокого темпа перехода экономики на широкое использование вычислительной техники и средств телекоммуникаций, необходимость системы высшего экономического образования ориентироваться на изменение требований к профессионально-математической подготовке выпускников экономических ЗВО, обусловили выбор темы статьи. Цель статьи заключается в определении роли информационно-коммуникационных технологий в процессе формирования математической компетентности студентов экономических специальностей. Методы исследования: теоретические: анализ педагогической, психологической и специальной литературы с целью обоснования необходимости формирования математической компетентности выпускников экономических ЗВО; обобщение результатов отечественных и зарубежных исследований по данной проблеме; эмпирические: педагогические наблюдения, беседы с преподавателями и студентами по использованию информационных и коммуникационных технологий при изучении математических дисциплин. Результаты исследования указывают на то, что именно целенаправленное формирование у будущих экономистов профессиональной математической компетентности с использованием информационно-коммуникационных технологий обеспечит повышение качества профессиональной подготовки конкурентоспособных специалистов, которые необходимы на современном рынке труда.

Ключевые слова: математическая компетентность, информационно-коммуникационные технологии, профессиональная компетентность, математическая подготовка специалистов, профессиональная подготовка.

Husak Ludmyla

Candidate of Science in Pedagogy, Associate Professor
Department of Economic Cybernetics and Information Systems
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics
Vinnytsia, Ukraine

Levchuk Olena

Candidate of Science in Pedagogy, Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technology
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

THE ROLE OF INFORMATIVE AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF FUTURE ECONOMISTS' MATHEMATICAL COMPETENCE

Abstract. The choice of the article's subject has been determined by the urgency of the current issue within the conditions of the economy's high tempo transference to wide usage of calculating technologies and telecommunication means and the necessity of higher economic education system to focus the alteration of demands to the professional

mathematic training of the graduates of economic higher educational institutions. Accordingly, applying multi-functional mathematic software does not only asset the realization of the practical aspect of mathematics education but also contributes new possibilities to professional training of the specialists. The goal of the article is to identify the role of informational-communicational technologies in the process of mathematic competence development of economically specialized students. Research methods used: theoretical: analyzing pedagogic, psychologic and specialized literature in order to prove the necessity of developing mathematic competence of the graduates of economic higher educational institutions; summarizing the results of Ukrainian and foreign investigations concerning current problem; empirical: pedagogic observations, discussions with tutors and students regarding applications of informational and communicational technologies alongside learning mathematic subjects. The outcomes of the research verify that exclusively deliberate developing of professional mathematic competence of future economists with using informational-communicational technologies is able to enhance the quality of professional training of the competitive specialists, so indispensable for the modern labor market. Besides, it has been proved that forming professional mathematic competence is favorable for the ability to gain and to apply consciously in practice the competence complex, adopted by the Educational Standard of Higher Economic Education of Ukraine, as well as to motivate practically focused orientation of teaching-educational process of an economic higher educational institution.

Key words: mathematical competence, informative and communicative technologies, mathematics training of skilled workers, professional competence, vocational training.

УДК 378.1.09

Дем'янчук Олена Олексіївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра педагогіки й андрагогіки

КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
м.Житомир, Україна
alena-demja@rambler.ru

Адамович Ірина Валентинівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра педагогіки й андрагогіки

КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
м.Житомир, Україна
adamovich-irina@ukr.net

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГНОСТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПЕРІОД ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі педагогічного становлення молодих педагогів. Вдосконалення процесу професійного становлення молодого вчителя вимагає не лише нових ефективних шляхів організації навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу, але і перегляду структури та змісту професійної освіти, професійної адаптації молодого педагога. Також, урахувавши необхідність професійної ідентичності особистості і професії, компетентності та творчості, подальшого розвитку потребують педагогічні вміння молодого вчителя, серед яких важливе місце займають гностичні. Метою статті є висвітлення гностичного аспекту напрацювання умінь у професійно-педагогічній підготовці молодих педагогів на курсах підвищення кваліфікації системи ППО засобами дистанційного навчання. Для досягнення поставленої мети і розв'язання визначеного завдання застосований теоретичний метод – аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація, теоретико-структурне моделювання для визначення понятійного апарату, обґрунтування основних положень досліджуваної проблеми й структурне моделювання формування гностичних умінь засобами дистанційного навчання. умови формування педагогічних умінь молодого педагога, а саме його гностичних умінь у процесі підвищення кваліфікації. Визначаються можливості та перспективи запровадження керованого дистанційного етапу для підвищення ефективності освітнього процесу молодих педагогів на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: гностичні вміння, умови формування, підвищення кваліфікації, дистанційне навчання.

Вступ. Одним із завдань формування гностичних умінь молодих педагогів в період підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти є трансформація теоретичних знань, набутих педагогами у ході професійної підготовки, відповідних гностичних та, загалом, педагогічних умінь, які складають основу персональної пізнавальної діяльності. Освітній процес підвищення кваліфікації визначає наступні завдання: можливість реалізації громадянами конституційного права на підвищення кваліфікації незалежно від особливостей та умов; індивідуалізація освітнього процесу відповідно до потреб, особливостей та можливостей слухачів; його оптимізація шляхом застосування інформаційно-комунікаційних та інноваційних технологій; створення додаткових можливостей для спілкування науково-педагогічних і педагогічних працівників освітнього закладу зі слухачами у межах активного і творчого засвоєння освітньо-професійних програм [8, с.2].

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблеми адаптації молодого вчителя науковцями (Т. Кухарчук, С. Овдей) розглядаються в контексті педагогічного спілкування молодого вчителя як фактора професійного становлення (Л. Вовк). Розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти вивчали Б. Дьяченко, І. Жерносек та ін. Науковцями Н. Лісовою, О. Солодуховою та ін. доповнено розвиток психолого-педагогічної компетентності та адаптації молодих учителів у системі післядипломної освіти. Сучасні підходи до професійного становлення прослідковуються у роботах В. Радул, Ф. Фуллер тощо.

У професійно-педагогічній підготовці вчителів найбільш дослідженими є такі вміння: дидактичні

(Т. Амелюченко, Н. Воскресенська, А. Кендюхова, Н. Максименко та ін.), виховні (С. Вітвицька, О. Дубасенюк, С. Зверева, Г. Кит, Г. Троцько та ін.), проєктувальні (І. Ковальчук, І. Шапошнікова), прогностичні (І. Коновальчук, М. Севастюк), комунікативні (Н. Готгельф та ін.), інформаційні (Н. Царьова). Нами запропонована методика розвитку гностичного аспекту цих умінь. Проте недостатньо вивченою залишається проблема формування гностичних умінь молодих педагогів засобами дистанційного навчання у період підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної освіти, що передбачає дослідження їх сутності, структури, визначення педагогічних умов, засобів формування.

Наявна також низка протиріч у системі вищої педагогічної та післядипломної педагогічної освіти між:

– викликами сучасного етапу людської цивілізації, що входить в еру інформаційного суспільства, і недостатнім рівнем розвитку умінь у педагогів ефективно засвоювати, систематизувати, творчо екстраполювати і застосовувати педагогічну інформацію;

– наявністю сучасних методик формування гностичних умінь та ступенем їх запровадження в систему післядипломної педагогічної освіти;

– необхідністю забезпечення процесу становлення творчої особистості вчителя-професіонала, який володіє повним обсягом професійно-педагогічних знань та умінь, творчими способами і прийомами усвідомлення систематизації і трансформації педагогічної інформації, з одного боку, й існуючими стереотипами і традиціями організації підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, з іншого.

Метою статті є висвітлення гностичного аспек-

ту напрацювання умінь у професійно-педагогічній підготовці молодих педагогів на курсах підвищення кваліфікації системи ППО засобами дистанційного навчання.

Завдання дослідження: Теоретично обґрунтувати умови формування гностичних умінь молодого педагога, у процесі підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти засобами дистанційного навчання.

Методи дослідження: Для досягнення поставленої мети і розв'язання визначеного завдання застосований теоретичний метод – аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація, теоретико-структурне моделювання для визначення понятійного апарату, обґрунтування основних положень досліджуваної проблеми й структурне моделювання формування гностичних умінь засобами дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Практична діяльність педагога будується відповідно до особливих законів. При цьому проблеми, з якими стикається вчитель, носять багатоаспектний і цілісний характер, а для їх ефективного розв'язання учитель має синтезувати знання, включити їх до категоріального апарату свого професійного мислення.

Засвоєні теоретичні знання (методологічні, психолого-педагогічні, методичні, професійно-педагогічні) не стають прямо і безпосередньо «керівництвом до дії», а проходять складний процес трансформації у специфічну систему умінь, побудовану відповідно до логіки практичного розв'язання педагогічних задач (оскільки педагогічна діяльність вчителя може розумітися як перманентний процес розв'язання професійно-педагогічних задач). При цьому йдеться про розвинуту, зрілу форму мисленевої діяльності, особливістю якої є те, що вона здійснюється за умов конкретних, цілісних, індивідуально-своєрідних педагогічних ситуацій, а метою – використання загальних психолого-педагогічних закономірностей у конкретних ситуаціях професійної діяльності [3; 5; 7].

Проведений аналіз дозволяє навести такі *параметри наукового професійного мислення спеціаліста*: здатність аналізувати явища навколишньої дійсності та факти у їх цілісності, взаємозв'язки та взаємозалежності; спроможність співвідносити професійні дії із завданнями та результатами конкретної ситуації; здатність здійснювати в єдності аналіз і синтез явищ та процесів, розрізняти істинність та хибність, спостерігати генезис взаємовпливу певних процесів та явищ; здатність використовувати у розумовій практиці всі типи та способи мислення, відмовлятися від існуючих шаблонів і стереотипів, відшукувати нові оцінки, узагальнення, підходи, дії; здатність у теорії та практиці рухатися від абстрактного до конкретного і навпаки, використовувати теорію та нові ідеї в практичному, творчому пошуку; спроможність співвідносити тактичні й стратегічні дії, практично застосовувати логіку наведення фактів та переконливої аргументації в діалозі з іншими; здатність виявляти розумову гнучкість та оперативність.

Мислення педагога як результат його професійного становлення спрямоване на адаптацію загального знання до конкретних практичних ситуацій.

Під час розробки методики формування гностичних умінь у молодих учителів ми спирались на загальні принципи навчально-виховного процесу, що реалізується в системі післядипломної педагогічної освіти: фундаментальність, цілеспрямованість, науковість, системність, планування, управління, інтеграція теорії та практики в навчання, поєднання

педагогічного керівництва з ініціативою і самостійністю молодого вчителя. Важливо, щоб останній враховував значення та цінність педагогічних умінь, зокрема гностичних. Можна говорити про такі напрями післядипломної педагогічної підготовки [1]: педагогічна деонтологія, філософія сучасної освіти, педагогічна ідеологія, педагогічна синергетика, новітні педагогічні технології.

При цьому психолого-педагогічна і спеціальна перепідготовка педагогів передбачає наявність міжнаочних зв'язків на таких рівнях: 1) методологічному, що спирається на принцип взаємопов'язаності і взаємозумовленості явищ навколишнього світу, в даному випадку на комплексний характер розгляду педагогічних явищ і процесів; 2) змістовому, який передбачає врахування особливостей складу змістового зв'язку психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін, способу зв'язку (характеру співвідношення компонентів змісту), його спрямованості (адекватності змісту, змісту мети формування у педагогів педагогічних умінь і навичок); 3) організаційному, що вимагає не тільки узгодженості методичних прийомів і змісту інтегрованих дисциплін, але і наявності системи взаємозв'язаної діяльності всіх учасників освітнього процесу.

Процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників в КЗ «Житомирський ОШПО» Житомирської обласної ради забезпечується очною, заочною та очно-дистанційною формами. Усі форми підвищення кваліфікації містять елементи дистанційного навчання. Метою освітнього процесу з використанням дистанційних технологій навчання є підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників системи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти шляхом застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Курс складається з трьох етапів.

Перший етап – організаційно-настановна сесія. Форма навчання – очна.

Основні завдання етапу: ознайомлення слухачів з організацією, порядком і змістом підвищення кваліфікації; проведення занять переважно настановного характеру з метою інформаційного та методичного забезпечення самостійної роботи слухачів; інформування слухачів про основні напрями державної політики в освіті, ознайомлення з передовим досвідом професійної діяльності.

Основний зміст етапу: реєстрація слухачів, вхідне діагностування, організаційно-настановне заняття, навчальні заняття, консультації тощо.

Другий етап – дистанційний. Форма навчання – дистанційна.

Основне завдання етапу: якісне забезпечення та супровід самостійної роботи слухачів з використанням технологій дистанційного навчання.

Основний зміст етапу: керована самостійна робота слухачів з оволодіння змістом навчальних модулів освітнього процесу: суспільно-гуманітарного, методичного; усі види консультування; поточний контроль; створення та підготовка до рецензування випускної роботи «Персональний сайт» [6].

Третій етап – залікова сесія. Форма навчання – очна.

Основні завдання етапу: систематизація знань і умінь слухачів; оцінювання індивідуальної успішності навчання; виявлення ступеня задоволення слухачів результатами підвищення кваліфікації.

Основний зміст етапу: вихідне діагностування, навчальні заняття, консультування, презентація та представлення персональних сайтів.

На усіх етапах підвищення кваліфікації молодих

педагогів створюються умови для використання сучасних інформаційних, комп'ютерних та Інтернет-технологій, які реалізуються у процесі дистанційного навчання як у межах проходження курсу в системі ППО, так і у ході професійної діяльності.

Науково-методичне забезпечення освітнього процесу за очно-дистанційною формою навчання включає:

- методичні рекомендації використання дистанційних технологій підтримки освітнього процесу;
- змістовне, дидактичне та методичне наповнення веб-ресурсів, освітньо-професійних програм і навчально-тематичних планів;
- критерії, засоби і системи контролю якості освітнього процесу.

Очно-дистанційне підвищення кваліфікації забезпечується відповідними нормативними документами [7; 6], науково-методичним, системотехнічним (апаратне, телекомунікаційне, програмне та інформаційне забезпечення), матеріально-технічним забезпеченням освітнього процесу курсів підвищення кваліфікації за означеною формою.

За таких умов процес формування гностичних умінь у молодих педагогів відзначається цілеспрямованістю, диференційованістю, урахуванням потреб, інтересів, здібностей кожного з них. Останнє детермінувало необхідність корегування навчально-виховного процесу, зумовило підвищення його динамічності.

В досліджуваному аспекті підвищення кваліфікації обумовлюється наданням кожному педагогічному працівникові інституційної можливості вибору форм навчання, програм, спецкурсів і факультативів варіативної частини соціально-гуманітарного і професійного модулів, сформованих відповідно до перспективних тенденцій розвитку освіти та реалізованих із використанням сучасних педагогічно виважених ІКТ [2, с. 226].

Формування гностичних умінь молодого педагога на курсах підвищення кваліфікації в КЗ «ЖОП-ПО» уміщує «побудову кожним педагогом власної траєкторії професійного розвитку на всіх етапах професійного становлення, у межах керованого, штуечно та цілеспрямованого створеного простору, у якому розгортається навчально-пізнавальний процес із використанням ІКТ, результатом реалізації якого є гарантоване досягнення педагогом актуального сучасно-значущого рівня професійної, зокрема ІКТ-компетентності відповідно до вимог професійно-кваліфікаційних характеристик педагогічного працівника навчального закладу» [2, с.225]. Відповідно до процесу підвищення кваліфікації визначаються і етапи методики формування гностичних умінь; можливості, що забезпечують очний етап наведено в табл. 1.

Розглянемо можливості очних (настановної та зацілювальної сесій) етапів курсів підвищення кваліфікації реалізації означеної методики. Освітній процес здійснюється за наступними формами: навчальні заняття, самостійна керована робота та контрольні заходи. Одне із форм реалізації формування гностичних умінь на очному етапі курсів обрано *лекцію* як вид навчального заняття, призначений, насамперед, для ознайомлення слухачів з основним змістом відповідних модулів.

Використовуються різні типи лекцій, а саме: інформаційна, проблемна, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція з розглядом конкретних навчальних ситуацій, лекція-діалог, лекція зі зворотнім зв'язком, лекція-прес-конференція тощо. Серед зазначених вище типів лекцій найбільш поширеного застосування набули лекції проблемного характеру, що сприяють

формуванню гностичних умінь молодих педагогів у процесі професійного становлення.

Лекційні заняття перед молодими педагогами розкривають особливості двокомпонентної побудови пояснення матеріалу: вивчення теоретичного матеріалу та навчання способів і прийомів його практичного застосування. Підхід, за якого у теоретичній частині лекційного заняття виклад матеріалу молодим педагогам вимагав одночасного відпрацювання гностичних умінь, уможливив забезпечення досягнення трьох основних цілей: розвитку рефлексії; формування пізнавального інтересу до педагогічної діяльності, гностичних умінь в процесі професійного становлення; набуття професійної мотивації. У співробітництві з викладачем молоді вчителі поглиблюють знання, осягають сутність та особливості гностичних умінь. Формами реалізації формування гностичних умінь молодих педагогів у процесі професійного становлення є лекції-бесіди та семінарські заняття.

Також активно використовуються бесіди та зустрічі з учителями-новаторами, семінари, практичні заняття, «круглі столи», тренінги, контрольні заходи, консультації, самостійна робота. Перевага надається інтерактивним та активним формам організації навчання. Соціально-психологічні тренінги включають широкий спектр методичних форм таких, як тренінги сенситивності, соціально-перцептивні тренінги, рольове навчання, відео тренінг тощо [4, с. 45].

Об'єднувальною фактором *семінарських та практичних занять* є їх загальна орієнтація на висвітлення зазначеної проблеми, спрямованість на її колективне обговорення та акцентованість на потребі формування гностичних умінь молодих педагогів у період професійного становлення. Навчально-виховний потенціал *круглих столів та бесід* реалізується у контексті виховання у молодого педагога почуття відповідальності, збагаченню і удосконаленню навичок професійного спілкування, інтенсифікації пізнавальної активності, гностичної діяльності, що зумовлює виникнення особистісної зацікавленості, формування особистісно значущих якостей. Організовані зустрічі з учителями-новаторами сприяють створенню стимулюючої атмосфери зацікавленості щодо обраної професії вчителя, усвідомленню власних дій та підготовці молодих педагогів до творчої праці. Важливим є також вивчення, узагальнення передового педагогічного досвіду. Тому достатньо креативним способом формування гностичних умінь у молодих педагогів є вивчення та узагальнення досвіду роботи вчителів шкіл; у зазначеному напрямі ознайомлення молодих учителів з інноваційними педагогічними технологіями, які вже реалізуються у практичній діяльності досвідчених педагогів. При цьому виявляється низка нестандартних вирішень, що трансформуються в колективну та індивідуальну творчість. Форми роботи, які тут використовуються – обговорення, діалогове спілкування, ділова гра.

Поточний контроль, який проводиться з метою визначення успішності самостійної роботи слухачів і спонукання їх до регулярної роботи впродовж дистанційного етапу підвищення кваліфікації, здійснюється шляхом тестування слухачів за тестами професійної спрямованості для визначної категорії вчителів. З метою самоконтролю для кожного навчального модуля передбачено запитання самоконтролю.

Особлива увага у зазначеній діяльності надається *консультації* як виду навчального заняття, коли слухач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення щодо положень чи аспектів їх практичного використання у контексті пізнання

Таблиця 1.

Змістова характеристика поетапної методики формування гностичних умінь молодих педагогів у процесі професійного становлення

Етап	Форми та методи формування гностичних умінь	Гностичний зміст діяльності
<i>Адаптивно-пізнавальний етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> –Створення ситуації успіху –Діагностика молодого вчителя 	<ul style="list-style-type: none"> –Пізнання педагогом зовнішніх та внутрішніх чинників успішної творчої діяльності, пізнання соціально-педагогічного середовища, суб'єктів освітньої діяльності –Творче самовираження –Активізація творчої діяльності як умова формування внутрішньої мотивації, здатності до саморозвитку –Пізнання стратегій (умов, прийомів) творчої педагогічної діяльності як головного показника педагога-майстра –Пізнання механізму формування внутрішньої мотивації педагогічної діяльності
<i>Репродуктивно-аналітичний етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> –Звітування молодого педагога –Ознайомлення з інноваційним, передовим педагогічним досвідом –Наукові розвідки щодо розробки ефективних педагогічних методик –Робота з обдарованими учнями –Аналіз роботи ради наставників з молодими вчителями –Проведення відкритих уроків, їх обговорення –Проектування завдань з розвитку творчого потенціалу учнів –Презентація особистих наробок. –Випуск газети «Молодий вчитель». –Робота у творчих міні-групах –Школа молодого педагога 	<ul style="list-style-type: none"> –Вироблення критичного мислення, пізнання соціально-педагогічного середовища, суб'єктів освітньої діяльності. –Пізнання аспектів власної педагогічної діяльності –Творча наукова діяльність як інструмент наукового пізнання педагогом освітніх реалій. –Пізнання ефективних стратегій педагогічного впливу та суб'єкт-суб'єктної взаємодії на основі еталонної взаємодії з обдарованими учнями. –Пізнання шляхів самопереконання, волевиявлення, проектування педагогом власного життя. –Пізнання педагогом самого себе через аналіз зовнішніх чинників оцінювання його діяльності –Пізнання педагогом соціально-педагогічного середовища, суб'єктів освітньої діяльності –Пізнання педагогом ефективних способів самовираження. –Розвиток рефлексивного аспекту гностичних умінь. –Самопізнання, саморефлексія, самоаналіз, формування гармонійної Я-концепції як принципу самосвідомості та мотиваційного чинника педагогічної діяльності
<i>Конструктивно-рефлексивний етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> –Лекція (інформаційна, проблемна, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція з розглядом конкретних навчальних ситуацій, лекція-діалог, лекція зі зворотнім зв'язком, лекція-прес-конференція) –Семінарські, практичні заняття, круглі столи –Зустрічі із педагогами-майстрами –Тренінги (рольові, ділові ігри, інтелектуальна гімнастика, методи створення оптимального психологічного стану, розвитку сфери чуттів, емпатії, відеотренінги). –Підсумкове анкетування слухачів, атестація 	<ul style="list-style-type: none"> –Трансформація теоретичних знань у гностичні вміння –Пізнання ефективних форм педагогічної діяльності та особистісних якостей педагогів-майстрів. –Розвиток особистісних професійно важливих якостей молодого педагога: емпатії, творчої уяви, рефлексії, оволодіння молодими педагогами гностичними, евристичними, комунікативними вміннями, а також уміннями і навичками діалогового спілкування, розвитку саморегулятивних умінь, сфери чуттів –Пізнання шляхів творчої діяльності як умови сходження до вершин педагогічної творчості та педагогічної майстерності
<i>Творчо-модельовальний етап</i>	<ul style="list-style-type: none"> –Творчо-пошукова діяльність –«Вісім само-»: навіювання, переконання, контроль, рефлексія, розвиток, реалізація, вдосконалення, оцінювання 	<ul style="list-style-type: none"> –Формування гностичних умінь, пов'язаних із пізнанням соціально-педагогічної реальності. –Формування гностичних умінь творчої діяльності як умови сходження до першин педагогічної творчості та педагогічної майстерності –Формування важливих гностичних умінь щодо творчої педагогічної діяльності.

педагогічної дійсності та всіх учасників освітнього процесу.

Важливим напрямом самостійної роботи молодих педагогів є вирішення проблемних завдань, які спочатку визначені на лекціях-дискусіях, семінарських, практичних заняттях, що дає змогу активно розпочати розгляд цих проблем.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Очний етап освітнього процесу передбачає формування гностичних умінь педагогів з урахуванням ускладнень та інтелектуального збагачення

змісту: від сприйняття теоретичного матеріалу до застосування творчих здібностей у процесі практичної підготовки. Дистанційний етап підвищення кваліфікації передбачає керовану самостійну роботу. Її уможливило використання комп'ютерно орієнтованих засобів навчання. Перспективою нашої роботи є дослідження можливості та переваги використання дистанційної системи підвищення ефективності розвитку гностичних умінь молодих педагогів відповідно розвитку освіти з підтримкою сучасних методологічно виважених інформаційних технологій.

References

1. Areshonkov, V.Y. (2006). Pedagogical bases of self-organization of students of the system of postgraduate pedagogical education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyr State University named after I. Franko [in Ukrainian].
2. Kolos, K.R. (2017). *Teoretyko-metodychni zasady proektuvannya i vykorystannya komp'yuterno-oriyentovanoho navchal'noho seredovyshcha zakladu pisyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity* [Theoretical and Methodical Principles of Designing and Using the Computerized Learning Environment of Postgraduate Pedagogical Education Institution]. *Doctoral dissertation*. URL: https://lib.iitta.gov.ua/706426/1/Dis_Kolos.pdf [in Ukrainian].
3. Kovalev, G.A. (1985). *Aktyvnoe sotsyalnoe obuchenye. Sostoyanye. Problemy. Perspektivy* [Active social education. Conditions. Problems. Prospects] *Teoriya y praktyka aktyvnoho sotsyalnoho obuchenyya* [Theory and practice of active social learning], 5-15 [in Russian].
4. Kulyutkin, Y.N. (1985). *Psykholohyya obuchenyya vzroslykh* [Psychology of adult learning]. Moscow: Prosveshchenye [in Russian].
5. Oliynyk, V.V. (2001). *Orhanizatsiyno-pedahohichni osnovy dystantsiynoyi osvity i navchannya: orhanizatsiyno-pedahohichne doslidzhennya* [Organisational-pedagogical bases of distance education and training: organizational pedagogical research]. Kyiv: TsIPPO [in Ukrainian].
6. *Polozhennya pro orhanizatsiyu osvith'oho protsesu za ochno-dystantsiynoyu formoyu navchannya v komunalnomu zakladi «Zhytomyrskiy oblasnyi instytut pisyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity» Zhytomyrskoyi oblasnoyi rady. Nakaz KZ «ZHOIPPO» ZHOR vid 03.10.2016 r. № 84-OD* [Regulations on the organization of the educational process for the internally-distance form of study at the communal institution «Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» of the Zhytomyr Regional Council. Order of the ZOIPPO from 03.10.2016 № 84-OD. URL: <https://goo.gl/dVvQYH> [in Ukrainian].
7. *Polozhennya pro vypuskn robotu «Personal'nyy sayt» slukhacha ochno-dystantsiynykh kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi kerivnykh i pedahohichnykh pratsivnykiv KZ «Zhytomyrskyy OIPPO» ZHOR. Nakaz KZ «ZHOIPPO» ZHOR vid 03.10.2016 r. №84-OD* [Regulations on graduation work «Personal site» of the student of full-time distance training courses for managers and pedagogical workers of the ZOIPPO ZHOR. The Order of the ZOIPPO from 03.10.2016 № 84-OD]. URL: <https://goo.gl/ckDtCC> [in Ukrainian].
8. Zabratskiy, M.M. (2007). *Teoretychni problemy profesiyonoho rozvytku vchytelya v systemi pisyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity* [Theoretical problems of professional development of a teacher in the system of postgraduate pedagogical education] *Aktualni problemy psykholohiyi. Psykholohiya navchannya. Henetychna psykholohiya. Medychna psykholohiya* [Topical problems of psychology. Psychology of learning. Genetic Psychology. Medical psychology], 1(10), 83-85 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Арешонков В. Ю. Педагогічні засади самоорганізації слухачів системи післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Ю. Арешонков. – Житомир, 2006. – 20 с.
2. Колос К.Р. Теоретико-методичні засади проектування і використання комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.10 / Катерина Ростиславівна Колос. – Київ. – 2017. – 453 с. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/706426/1/Dis_Kolos.pdf
3. Ковалев Г. А. Активное социальное обучение. Состояние. Проблемы. Перспективы / Г. А. Ковалев // Теория и практика активного социального обучения. – Грозный : Изд-во Грозненского гос. ун-та, 1985. – С. 5–15.
4. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М. : Просвещение, 1985. – 185 с.
5. Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання: організаційно-педагогічне дослідження / В. В. Олійник. – К. : ЦІППО, 2001. – 270 с.
6. Положення про організацію освітнього процесу за очно-дистанційною формою навчання в комунальному закладі «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради. Наказ КЗ «ЖОІППО» ЖОР від 03.10.2016 р. № 84-ОД. – Режим доступу: <https://goo.gl/dVvQYH>
7. Положення про випускні роботи «Персональний сайт» слухача очно-дистанційних курсів підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР. Наказ КЗ «ЖОІППО» ЖОР від 03.10.2016 р. №84-ОД. – Режим доступу: <https://goo.gl/ckDtCC>
8. Заброцький М. М. Теоретичні проблеми професійного розвитку вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти / М. М. Заброцький // Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ–Ніжин : Вид-во НДУ ДС «Міланік», 2007. – Т. 10. – Вип. 1. – С. 83–85.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 14.04.2018 р.

Демянчук Елена

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра педагоги и андрагогики

КЗ «Житомирский областной институт последипломного педагогического образования» Житомирской
областной рады
г.Житомир, Украина

Адамович Ирина

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра педагоги и андрагогики

КЗ «Житомирский областной институт последипломного педагогического образования» Житомирской
областной рады
г.Житомир, Украина

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ГНОСТИЧЕСКИХ УМЕНИЙ МОЛОДЫХ ПЕДАГОГОВ СРЕДСТВАМИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме педагогического становления молодых педагогов. Совершенствование процесса профессионального становления молодого учителя требует не только новых эффективных путей организации учебно-воспитательного процесса высшего педагогического учебного заведения, но и пересмотра структуры и содержания профессионального образования, профессиональной адаптации молодого педагога. Также, учитывая необходимость профессиональной идентичности личности и профессии, компетентности и творчества, дальнейшего развития требуют педагогические умения молодого учителя, среди которых важное место занимают гностические. Целью статьи является освещение гностического аспекта наработки умений в профессионально-педагогической подготовке молодых педагогов на курсах повышения квалификации системы ПВО средствами дистанционного обучения. Для достижения поставленной цели и решения определенного задания применен теоретический метод - анализ научной литературы, синтез, обобщение, сравнение, систематизация, классификация, теоретико-структурное моделирование для определения понятийного аппарата, обоснование основных положений исследуемой проблемы и структурное моделирование формирования гностических умений средствами дистанционного обучения. Определены возможности и перспективы внедрения управляемого дистанционного этапа для повышения эффективности образовательного процесса молодых педагогов на курсах повышения квалификации в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: гностические умения, условия формирования, повышение квалификации, дистанционное обучение.

Demyanchuk Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Department of Pedagogy and Andragogy
Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Teacher Education
Zhytomyr, Ukraine

Adamovych Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Department of Pedagogy and Andragogy
Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Teacher Education
Zhytomyr, Ukraine

METHODOLOGY OF FORMULATION OF GNOSTIC ABILITIES OF YOUNG TEACHERS BY MEANS OF DISTANCE LEARNING IN THE PERIOD OF QUALIFICATION IMPROVEMENT AT IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

Abstract. The article is devoted to the actual problem of pedagogical formation of young teachers. The improvement of the process of professional formation of a young teacher requires not only new effective ways of organizing the educational process of higher pedagogical educational institutions, but also revision of the structure and content of vocational education, professional adaptation of a young teacher. Also, taking into account the need of the professional identity of the person and profession, competence and creativity, the young teachers need pedagogical skills, among which the gnostic skills occupy a very important place. The purpose of the article is to highlight the gnostic aspect of developing of skills in vocational and pedagogical training of young teachers in advanced training courses for air defense systems by means of distance learning. To achieve the set goal theoretical method has been used – the analysis of scientific literature, synthesis, generalisation, comparison, systematization, classification, theoretical and structural modeling for the definition of the conceptual apparatus, the substantiation of the basic positions of the problem under study and the structural modeling of the formation of the gnostic skills of distance learning means. The conditions of formation of pedagogical skills of a young teacher, namely, his gnostic skills in the process of professional development, are considered. The possibilities and prospects for the implementation of a managed distance step for improving the educational process of young teachers at advanced training courses in the system of postgraduate pedagogical education are determined.

Key words: gnostic skills, formation of conditions, improvement of qualification, distance learning

УДК 378.016:519.21

Дзямко Вікторія Йосипівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра математики та інформатики
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м.Берегово, Україна
victoria.dzyamko@gmail.com

Месарош Лівія Василівна

кандидат фіз.-мат. наук, доцент
кафедра математики та інформатики
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
м.Берегово, Україна
liviamesarosh@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СТОХАСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Анотація. Розкрито важливість міждисциплінарних зв'язків як важливої складової міждисциплінарної інтеграції з метою оптимізації навчального процесу. Наведено спробу розробити і практично перевірити технологію формування стохастичних уявлень, ефективних методів, форм і засобів навчання елементів стохастички студентами нематематичних спеціальностей у процесі викладання фізико-математичних дисциплін. Наведені приклади задач стохастичного характеру для студентів біологів, фізиків, хіміків, економістів. Задачі стохастичного характеру є цілком посильні для розв'язання і сприяють розвитку логічного мислення та професійно значущих знань і умінь студентів; підвищують активність навчальної діяльності, сприяють створенню позитивної мотивації вивчення фізики чи математики; підвищують ефективність навчання. Метою статті є розробити і практично перевірити технологію формування стохастичних уявлень, ефективних методів, форм і засобів навчання елементів стохастички використовуючи міжпредметні зв'язки. Використані теоретичні (системний і порівняльний аналіз літератури, робочих програм, педагогічного процесу з проблеми дослідження, узагальнення та систематизація науково-теоретичних положень з метою отримання цілісної картини про сучасний стан досліджень та можливостей вдосконалення підходів студентів до стохастичних задач) та емпіричні методи дослідження (діагностичні та обсерваційні для оцінки рівня сприймання студентами матеріалу).

Ключові слова: міждисциплінарні зв'язки, стохастична компетентність, вища освіта, задачі стохастичного змісту, нематематичні спеціальності, фізико-математичні дисципліни.

Вступ. Розбудова системи освіти України потребує суттєвого оновлення її змісту, використання новітніх технологій навчання, а також зміни методологічної орієнтації освіти і спрямування її на особистість студента, створення оптимального для нього рівня знань, умінь і навичок. Процес демократизації суспільного життя в Україні вимагає вдосконалення вищої освіти, зміцнення інтелектуального потенціалу нації, перехід до ринкових відносин, конкуренції будь-якої продукції, в тому числі і інтелектуальної. Одним із завдань вищої освіти у XXI ст. є підготовка творчої особистості, здатної адекватно приймати рішення в будь-яких ситуаціях, у тому числі і тих, які мають імовірнісну основу.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають від його членів ефективного вирішення проблем, більшість з яких мають стохастичну природу. Сьогодні весь цикл природничих і соціально-економічних наук ґрунтується і розвивається на основі ймовірнісних законів, і без відповідної підготовки неможливе адекватне сприйняття і правильна інтерпретація соціальної, політичної інформації. У сучасному світі, що постійно змінюється, велика кількість людей зустрічається в житті з проблемами, які в більшості своїй пов'язані з аналізом впливу випадкових чинників і вимагають прийняття рішень в ситуаціях, що мають імовірнісну основу. Необхідною умовою творчої роботи в багатьох галузях діяльності людей стала наявність стохастичних знань і уявлень. Компетенції у галузі стохастички стають невід'ємною умовою соціалізації [7].

Вважаємо, що однією з важливих умов становлення студентів як фахівців-професіоналів є подання стохастичних задач під час вивчення фізико-математичних дисциплін (для економістів, хіміків, біологів, географів у процесі вивчення вищої математики,

фізики, економетрики, біометрії, фізики). При цьому слід враховувати їх психолого-педагогічні особливості (це, здебільшого студенти першого-другого курсів інститутів та університетів). Дослідження психологів Л.Виготського, В.Давидова, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна та інших доводять, що навчальна діяльність стає провідною за умови збігу власних цілей з цілями навчання, і що не менш важливо, провідним є зв'язок з майбутньою професійною діяльністю.

Відзначимо необхідність удосконалення традиційних методичних систем навчання на основі рівневої та профільної диференціації і, як результат, створення сприятливих навчальних умов для розвитку студентів з різним рівнем підготовки та різними здібностями, використання особистісно орієнтованих технологій, поєднання та інтеграцію аудиторної та позааудиторної діяльності, розширення міжпредметних зв'язків та посилення прикладної спрямованості змісту навчання (М.Бурда, І.Зверев, І.Зімяня, І.Ігнатенко, М.Махмутов, З.Слепкань, Л.Соколенко, В.Фірсов, А.Хуторський, О.Швець, та ін.). Як свідчить наша практика, інтерес першокурсників до розв'язування задач прикладного спрямування (економічний, хімічний профіль) підвищується в порівнянні з теоретичними чи тренувальними вправами. Саме такі задачі зацікавлюють студентів, демонструють їх можливість реалізації знань з теорії ймовірностей та математичної статистики у життєвих ситуаціях, готують до вивчення професійно спрямованих дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема методичного характеру неодноразово розглядалася в роботах Я.Бродського, Ю.Волкова, Б.Гнеденка, М.Жалдака, А.Колмогорова, Д.Маневича, Г.Михаліна, Д.Пойа, З.Слепкань,

А.Столяра, Л.Фрідмана, М.Шкіля, М.Ядренка та інших як українських, так і закордонних вчених та методистів.

Цікавим є питання щодо використання міждисциплінарних зв'язків між теорією ймовірностей та математичною статистикою з одного боку, та професійно спрямованими дисциплінами – з іншого, тобто методичні шляхи реалізації ідеї інтеграції фундаментального ядра змісту стохастики з фахово спрямованим змістом прикладних задач. На рівні шкільного курсу ця проблема розглядалась деякими українськими методистами, зокрема О.Труною [8].

Що стосується міждисциплінарних зв'язків, то виникає необхідність використання потенціалу фундаментальних дисциплін для цілісного розв'язання професійних задач. Це можливо тільки на основі «міждисциплінарної інтеграції, нової цілісної дидактичної концепції навчальної дисципліни вищого навчального закладу» [3].

Серед авторів, які досліджують проблему міждисциплінарних зв'язків, слід відзначити І.Бочан, А.Бекренева, А.Вербицького, А.Гур'єва, В.Костока, К.Кречетникова, В.Михелькевича, Т.Титовець, Д.Ширяєву та ін. Відповідно до їх робіт, «встановлення міждисциплінарних зв'язків фахових дисциплін є важливою складовою концепції міждисциплінарної інтеграції, яка передбачає об'єднання знання, переконання і практичної дії на всіх етапах підготовки фахівця, синтез усіх форм занять відносно кожної конкретної мети освіти у ВНЗ». Новітні системи навчання мають на меті скоротити термін навчання за рахунок оптимізації матеріалу, що вивчається, акцентування уваги на основному й суттєвому у навчальному матеріалі.

Метою статті є розробити і практично перевірити технологію формування стохастичних уявлень, ефективних методів, форм і засобів навчання елементів стохастики студентами нематематичних спеціальностей у процесі викладання фізико-математичних дисциплін використовуючи міжпредметні зв'язки.

Методи дослідження: Теоретичні: системний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з проблеми дослідження, аналіз робочих програм, моделювання педагогічного процесу, порівняння, узагальнення та систематизація науково-теоретичних положень. Емпіричні методи: діагностичні, обсерваційні (спостереження навчального процесу у студентів, аналіз лекцій, практичних і лабораторних занять, письмових робіт студентів, результатів вивчення рівня знань і умінь, узагальнення передового науково-педагогічного досвіду).

Виклад основного матеріалу.

Міждисциплінарні зв'язки не тільки дозволяють побудувати цілісну систему навчання та на їх основі встановити своєрідні взаємозв'язки між навчальними дисциплінами. Реалізація міжпредметних зв'язків є однією із важливих умов збільшення науковості та доступності навчання, такі зв'язки спрямовані на активізацію розумової та практичної діяльності та удосконалення процесу формування знань, умінь і навичок у студентів.

За А.Гур'євим міжпредметність посилює взаємодію усіх дидактичних принципів у реальному процесі навчання. Саме як самостійний принцип ця ідея виконує свою організаційну роль: впливає на побудову програм, структуру навчального матеріалу, підручників, на відбір методів і форм навчання. На думку Т.Шигалугова, міжпредметні зв'язки є однією зі сторін принципу систематичності та ефективним шляхом розвитку мислення [2].

Таким чином, ми можемо припустити, що між-

дисциплінарні зв'язки – це важлива складова міждисциплінарної інтеграції, що може виступати однією з умов розвитку освіти, шлях реалізації якого лежить через систему добре опрацьованих методик з метою охопити всі сторони предметів, що вивчаються щоб сформувати цілісне світорозуміння студентів.

Вважаємо за доцільне в процесі викладання фізико-математичних дисциплін ознайомлювати студентів з теоретичними основами стохастики та використовувати систему вправ і задач стохастичного характеру (з урахуванням міжпредметних зв'язків з професійно спрямованими курсами). Як свідчить наша практика, це сприяє формуванню логічного мислення та професійно значущих знань і умінь; підвищує активність навчальної діяльності, сприяє створенню позитивної мотивації вивчення фізики чи математики; підвищує ефективність навчання на старших курсах університету чи інституту.

Приступаючи до практичної реалізації міждисциплінарних зв'язків у процесі викладання ми визначили дисципліни де їх варто реалізовувати, та виходячи з викладацького досвіду здійснили роботу з питань їх реалізації. Покажемо для прикладу задачі, які є цілком посильні для сприймання студентами нематематичних спеціальностей, і сприяють формуванню стохастичних уявлень. Ми підбрали в якості прикладу наступні задачі для студентів хіміків (задача 1), фізиків (задача 2), біологів (задачі 3, 4), економістів (задачі 5, 6, 7) відповідно. Представлені задачі взяті із посібників [1; 4-6, 10].

Задача 1. Середній час життя атомів деякої радіоактивної речовини $\tau = 1$ с. Визначити ймовірність w того, що ядро атома розпадається за час $t = 1$ с.

Розв'язання. За проміжок часу t розпадається кількість атомів:

$\Delta N = N_0 - N = N_0 [1 - \exp(-\lambda t)] = N_0 [1 - \exp(-t/\tau)]$, де N - кількість атомів, які не розпалися за час t ; N_0 - кількість атомів, які не розпалися, в момент, взятий за початковий (при $t = 0$); λ - стала радіоактивного розпаду. Ймовірність розпаду одного атома дорівнює $w = \Delta N/N_0 = 1 - \exp(-t/\tau)$. Після підставлення числових значень у це співвідношення знайдемо $w = 1 - \exp(-1/1) = 0,63$. Відповідь: $w = 0,63$.

Задача 2. Ймовірність того, що витрата електроенергії протягом доби не перевищує встановленої норми, дорівнює 0,75. Знайдіть ймовірність того, що у найближчі 6 діб витрати електроенергії впродовж 4 діб не перевищують норми.

Розв'язання. Ймовірність нормальної витрати електроенергії протягом кожних 6 діб постійна і дорівнює $p = 0,75$. Отже, ймовірності перевитрати електроенергії в кожну добу також постійні і дорівнюють:

$$q = 1 - p = 1 - 0,75 = 0,25$$

Шукана ймовірність за формулою Бернуллі дорівнює:

$$\begin{aligned} P_{4,6} &= C_6^4 p^4 q^2 = C_6^2 p^4 q^2 \\ &= \frac{6 \cdot 5}{1 \cdot 2} (0,75)^4 \cdot (0,25)^2 \approx 0,3 \end{aligned}$$

Відповідь: 0,3.

Задача 3. Серед 10000 горошин у середньому 4 не мають зеленого забарвлення в результаті спонтанних мутацій, які впливають на хлорофіл. Яка ймовірність, що з 5000 випадково підібраних горошин рівно у трьох не буде зеленого забарвлення?

Задача 4. Вакцина виробляє імунітет проти деякого захворювання до 99,98 % випадків. Вакцину прийняло 20000 людей. Яка ймовірність того, що з

них імунітету не отримало 4 людей?

Задача 5. У магазині є 70 % електроламп заводу А і 30 % – заводу В. Продукція заводу А містить 90 % стандартних електроламп, заводу В – 96%. Знайдіть ймовірність того, що електролампа, куплена в цьому магазині, яка виявилася стандартною, виготовлена заводом А.

Задача 6. Ймовірність того, що протягом року

мале підприємство збанкрутує, дорівнює 1/3. Знайдіть ймовірність того, що з п'яти малих підприємств на кінець року залишиться: а) два підприємства; б) не більше ніж два; в) принаймні одне.

Задача 7. За даними таблиці 1 визначити: вкладення капіталу в акції якого активу вважають більш раціональним і чому?

Таблиця 1.

Розподіл ймовірностей прибутковості акцій

	Ймовірність		Прибутковість %	
	Акція А	Акція Б	Акція А	Акція Б
Оптимістичний	0,3	0,3	100	20
Реалістичний	0,4	0,4	15	15
Песимістичний	0,3	0,3	-70	10

Зауважимо, що постановка математичної задачі 7 й обчислення відповідних характеристик дозволяє студентам оцінити очікуваний середній результат економічної діяльності і використати його при відповіді на поставлене в умові задачі запитання. Для вибору найбільш раціонального варіанту вкладення капіталу необхідно порівняти не тільки очікувану середню прибутковість активів, а й ризик, що його характеризує. Вивчення відповідних питань стохастичної сутності процесу отримання прибутку, формуванню вмінь моделювати економічні процеси, обчислювати статистичні характеристики економічних показників і робити обґрунтований вибір на основі отриманого кількісного результату. Здійснення обґрунтованого вибору характеризує сформованість стохастичної компетентності, зокрема такої її якості, як вибірковість, а процесу її формування сприяє розв'язання

прикладних задач стохастички, в умовах яких запропонована вимога здійснити вибір найкращого з економічної точки зору рішення [9].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Як показує практика, задачі стохастичного характеру сприяють формуванню логічного мислення студентів, підвищують активність навчальної діяльності, позитивно мотивують предмети фізико-математичного циклу, сприяючи тим самим підвищення ефективності навчання студентів на старших курсах.

Напрями подальших досліджень потребують розробки нових методик проведення діагностування рівнів сформованості стохастичної компетентності студентів та пошуку нових задач, які посилюють міжпредметні зв'язки, що сприяють актуалізації знань і аналізу їх засвоєння студентами різних спеціалізацій.

References

- Dumanska, T.V. (2013). Prykladni zadachi ekonomichnoho zmistu u vyvchenni vyshchoi matematyky studentamy ekonomichnykh spetsialnostei. [Applied problems of economic content in the study of higher mathematics by students of economic specialties]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka [Pedagogical Education: Theory and Practice]*, 13, 230-235 [in Ukrainian].
- Kozhenovska, T., & Lisnevskaya, A. (2014). Vstanovlennya mizhdystsyplinarnykh zvyazkiv fakhovykh dystsyplin yak skladova mizhdystsyplinarnoyi intehratsiyi (na prykladi pidhotovky televiziynykh reporteriv) [Establishing interdisciplinary connections of professional disciplines as an integral part of interdisciplinary integration (on the example of the preparation of television reporters)]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria: Pedahohichni nauky [Scientific Papers of Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences]*, 132, 102-105 [in Ukrainian].
- Krechetykov, K.H. (2002). Yntehratsiya dystsyplin v uchebnoy protsesse [Integration of disciplines in the educational process] Retrieved from <http://www.aeli.altai.ru/nauka/sbornik/2001/krechetykov.html> [in Ukrainian].
- Liaschenko, Y.O., & Khomenko, O.V. (2013). *Zbirnyk zadach z fizyky z prykladamy rozviazannia [collection and examples on exercises physics]*. Sumy: *Sumskyi derzhavnyi universytet* [in Ukrainian].
- Lopushanskyi, Y. (2010). *Zbirnyk zadach i zapytan z medychnoi i biolohichnoi fizyky [The collection of exercises and questions on methodical biological physics]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Polliakov, O.Y., & Kuznietsov, A.A. (2008). *Metodychni vkazivky do vykonannya kontrolnykh robot z dystsypliny «Fizychna khimii» dlia studentiv zaochnoi formy navchannia [Methodical instructions for the implementation of control works on discipline "Physical chemistry" for students of correspondence form of education]*. Kramatorsk: DDMA [in Ukrainian].
- Trunova, O.V. (2012). Metodychni osoblyvosti kompetentnisnogo pidkhodu shchodo navchannya stokhastyky u VZO [Methodical peculiarities of competency approach to teaching stochastics in higher educational institutions]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova. Seria:Fizyka i matematika u vyshchii i serednii shkoli [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. Series 3: Physics and Mathematics at Higher and Secondary School]*, 9, 121-127 [in Ukrainian].
- Trunova, O.V. (2007). Navchannia pochatkiv teorii ymovirnostei i vstupu do statystyky v litseiakh i klasakh z pohlyblyenym vyvchenniam matematyky. [Teaching the beginnings of Theory of probability and introduction into Statistics in liceums and classes with the profound studying of Mathematics]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv National Pedagogical University [in Ukrainian].
- Trunova, O.V. (2014). Osoblyvosti lektsiinoho kursu stokhastyky dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei universytetiv [Features of the lecturing course for stochastics for students of economic specialties of universities]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 5(39), 368-375 [in Ukrainian].
- Zhykhariev, V.M., Kovach, Y.T., Rizak, V.M., & Rizak, I.M. (2004). *Mekhanika u prykladakh i zadachakh. [Mechanics in examples and exercises]*. Uzhhorod: Mystetska liniia [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Думанська Т. В. Прикладні задачі економічного змісту у вивченні вищої математики студентами економічних спеціальностей // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2013. – № 13. – 230.
2. Коженівська Т. Встановлення міждисциплінарних зв'язків фахових дисциплін як складова міждисциплінарної інтеграції (на прикладі підготовки телевізійних репортажів)/ Т.Коженівська, А.Лісневська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 132. – С.102-105ю
3. Кречетников К. Г. Интеграция дисциплин в учебном процессе [Электронный ресурс] / Образовательные технологии и общество. – КГТИ. – 2002. – Режим доступа: <http://www.aeli.altai.ru/nauka/sbornik/2001/krehtnikov.html>.
4. Ляшенко Я.О., Хоменко О.В. Збірник задач з фізики з прикладами розв'язання: навч. посіб. – Суми: Сумський державний університет, 2013. – 224 с.
5. Лопушанський Я. Збірник задач і запитань з медичної і біологічної фізики.: Навчальний посібник для ВМНЗ III-IV р.а. – Вінниця. Нова книга, 2010. – 584.с.
6. Поляков О.Є., Кузнецов А.А. Методичні вказівки до виконання контрольних робіт з дисципліни «Фізична хімія» для студентів заочної форми навчання.– Краматорськ: ДДМА. – 2008. – 56 с.
7. Трунова О. В. Методичні особливості компетентнісного підходу щодо навчання стохастички у ВЗО // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. – 2012. – Вип. 9. – С. 121-127.
8. Трунова О.В. Навчання початків теорії ймовірностей і вступу до статистики в ліцеях і класах з поглибленим вивченням математики. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спец.: 13.00.02 – теорія та методика навчання (математика). – Київ: Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова, 2007. – 24 с.
9. Трунова О.В. Особливості лекційного курсу стохастички для студентів економічних спеціальностей університетів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 5 (39). – С.368-375.
10. Жихарев В.М., Ковач С.Т., Різак В.М., Різак І.М. Механіка у прикладах і задачах. – Ужгород: Мистецька лінія, 2004. – 267 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 24.04.2018 р.

Дзямко Вікторія

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математики та інформатики
Закарпатський венгерський інститут імені Ференца Ракоци II
г.Берегово, Україна

Месарош Ливія

кандидат фізико-математических наук,
доцент кафедри математики та інформатики
Закарпатський венгерський інститут імені Ференца Ракоци II
г.Берегово, Україна

ФОРМИРОВАНИЕ СТОХАСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛИЗАЦИЮ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ

Аннотация. Раскрыто важность междисциплинарных связей как главной составляющей междисциплинарной интеграции с целью оптимизации учебного процесса. Приведены попытки разработать и практически проверить технологию формирования стохастических представлений, эффективных методов, форм и средств обучения элементов стохастички студентами нематематических специальностей в процессе преподавания физико-математических дисциплин. Приведены примеры задач стохастического характера для студентов биологов, физиков, химиков, экономистов. Цель статьи: разработать и практически проверить технологию формирования стохастических представлений, эффективных методов, форм и средств обучения элементов стохастички, используя междисциплинарные связи. Для достижения цели нами были использованы теоретические (системный и сравнительный анализ литературы, рабочих программ, педагогического процесса по проблеме исследования, обобщение и систематизация научно-теоретических положений с целью получения целостной картины о современном состоянии исследований и возможностей совершенствования подходов студентов к стохастическим задачам), эмпирические методы исследования (диагностические и наблюдательные для оценки уровня восприятия студентами материала). В результате пришли к выводу, что задачи стохастического характера способствуют формированию логического мышления студентов, повышают активность учебной деятельности, способствуют повышению эффективности обучения студентов.

Ключевые слова: междисциплинарные связи, стохастическая компетентность, высшее образование, задачи стохастического содержания, нематематические специальности, физико-математические дисциплины.

Dzyamko Viktoria

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.
Department of Mathematics and Informatics Sciences
Transcarpathian Hungarian Institute
Berehovo, Ukraine

Mesarosh Livia

Candidate of Physics-Mathematical Sciences, Ph.D.
Department of Mathematics and Informatics Sciences
Transcarpathian Hungarian Institute
Berehovo, Ukraine

**FORMATION OF STOCHASTIC COMPETENCE THROUGH THE IMPLEMENTATION OF
INTERPERSONAL RELATIONSHIPS**

Abstract. The article reveals the importance of interdisciplinary connections as an important component of interdisciplinary integration in order to optimize the educational process. An attempt is made to develop and practically test the technology of forming stochastic representations, effective methods, forms and means of teaching stochastic elements of students of non-mathematical specialties in the process of teaching physical and mathematical disciplines. The article presents examples of stochastic problems for students of biologists, physicists, chemists, and economists. Stochastic tasks are quite capable of solving and contributing to the development of logical thinking and professionally meaningful knowledge and skills of students; increase the activity of educational activities, contribute to the creation of a positive motivation for the study of physics or mathematics; increase the effectiveness of learning. The purpose of the article is to develop and practically test the technology of forming stochastic representations, effective methods, forms and means of teaching stochastic elements using interdisciplinary connections. To achieve the goal, we used theoretical (systematic and comparative analysis of literature, work programs, pedagogical process on the problem of research, generalization and systematization of scientific and theoretical positions in order to obtain a coherent picture of the current state of research and the possibilities of improving the approaches of students to stochastic problems) and empirical research methods (diagnostic and observational to assess students' perceptions of material). We conclude that tasks of a stochastic nature contribute to the formation of students' logical thinking, increase the activity of educational activities, and contribute to improving the efficiency of student learning.

Key words: interdisciplinary relations, stochastic competence, higher education, tasks of stochastic content, non-mathematical specialties, physical and mathematical disciplines.

УДК 364.122.2

Доннік Марія Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім.В.Винниченка

м.Кропивницький, Україна

meridnk@gmail.com

СОЦІАЛЬНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ – ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні питання явища соціальної дезадаптації особистості; обґрунтовано актуальність дослідження, що полягає у необхідності надання своєчасної допомоги особам. Особливо це стосується підлітків, коли йде мова про підліткову кризу, бажання виділитися та здаватися дорослим, тим самим уникаючи будь-якої допомоги. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності й змісту явищ дезадаптації особистості та дослідження реального стану дезадаптованості підлітків в умовах школи-інтернату. Для виявлення рівня дезадаптованості вихованців інтернатного закладу дослідником було розроблено та апробовано авторську анкету. Отримані дані дозволили зробити висновок про сформованість високого рівня соціальної дезадаптованості підлітків. А саме, у переважній більшості учнів відсутнє бажання навчатися; достатньо великий відсоток пасивних вихованців або ж таких, хто займає відносно середню позицію щодо участі в шкільному житті; наявність частих конфліктних ситуацій з однолітками та вчителями; епізодичних порушень правил поведінки, встановлених в навчальному закладі при виборі дозвілленої діяльності; асоціальний спосіб життя, який слугує зв'язком, предметом дружби вихованців з їх товаришами; відсутність подальшого продовження навчання в планах на майбутнє; наявність достатньої частки кризових ситуацій, коли потрібна допомога соціального педагога; небажання вихованців налагодити взаємостосунки з шкільним колективом та оточенням взагалі; достатньо велика кількість осіб, які мають шкідливі звички і серед них переважна більшість – представники жіночої статі.

Ключові слова: дезадаптація, соціальна дезадаптація, рівень соціальної дезадаптованості.

Вступ. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства вимагають постійного пристосування особистості до нових умов життєдіяльності. Варто зазначити, що процес адаптації протікає успішно за умов вчасно наданої допомоги та підтримки особистості, спрямуванні її в потрібне русло, використанні індивідуального підходу. При порушенні цих умов особистість зіштовхується з цілим рядом проблем, виникає дезадаптація. Особливо це стосується осіб підліткового віку, коли йде мова про підліткову кризу, бажання привернути до себе увагу та здаватися дорослим, тим самим уникаючи будь-якої допомоги. Актуальним у цьому контексті стає підбір необхідних соціально-педагогічних технологій, дієвих у конкретному випадку та з конкретним підлітком, що можуть бути реалізовані соціальними працівниками в закладах інтернатного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дезадаптації підлітків та визначення факторів і умов її розвитку є достатньо актуальною, про що свідчить велика кількість соціально-педагогічних досліджень А. Амбурової, С. Белічевої, Л. Дьоміна, В. Кондратенко, Т. Лодкіної, Р. Пенькової тощо.

Сутність поняття «соціальна дезадаптація», особливості реалізації соціально-педагогічних технологій щодо подолання проблеми соціальної дезадаптованості підлітків розглядаються в роботах Ю. Василькової, Т. Василькової, О. Іванова, Н. Маслової, А. Мудрик, Л. Нагавкіної, О. Крокінської, С. Косабуцької, В. Сластьоніна, Н. Щуркова, В. Пітюкова, І. Владімірової, Б. Овчинникова, І. Закатової, Л. Олєфіренко тощо.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності й змісту явищ дезадаптації особистості та дослідження реального стану дезадаптованості підлітків в умовах школи-інтернату.

Завдання дослідження: здійснити аналіз наукових джерел з питань визначення поняття «дезадаптація»; виявити рівень дезадаптованості вихованців Бобринецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІ ступенів Кіровоградської обласної ради Кіровоградської області.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз наукової літератури для теоретичного обґрунтування проблеми дезадаптованості особистості; узагальнення та систематизація для з'ясування сутності та змісту понять «дезадаптованість»; *емпіричні* – контент-аналіз, опитування соціального педагога закладу, анкетування підлітків школи-інтернату.

Виклад основного матеріалу. Для детального розуміння сутності поняття «дезадаптація», звернемося до наукових досліджень провідних науковців у сфері соціальної педагогіки та соціальної роботи. Так, дезадаптація, на думку колективу авторів енциклопедії для фахівців соціальної сфери – це «стан індивіда, при якому він неспроможний задовольнити власні потреби, самоствердитись і самореалізуватись прийнятним для даного середовища засобом і тому або зазнає страждань, або порушує встановлені норми та правила поведінки та задовольняє свої потреби таким способом, що завдає шкоди йому, природному середовищу або суспільству» [1]. Дезадаптація характеризується запереченням дієвого пристосування особистості до навколишнього світу, та фактичним знанням шляхів до розгортання творчої активності, духовної рівноваженості, внутрішньої свободи [3]. При чому, дезадаптація буває психологічна, соціальна, шкільна тощо. Звернемося до аналізу соціальної дезадаптації підлітків, рівень якої будемо досліджувати. Тож, соціальна дезадаптація виникає в результаті порушення процесу соціального розвитку і проявляється у використанні деструктивних для суспільства та розвитку особистості стратегій само-реалізації, порушенні норм моралі та права, в асоціальних формах поведінки і деформації системи внутрішньої регуляції, ціннісних орієнтацій, соціальних установок [2].

Найбільш характерними проявами соціально-педагогічної дезадаптації підлітків інтернатного закладу є, як правило, агресивна поведінка, постійні конфлікти з педагогічним колективом, однолітками та друзями, вживання алкогольних, наркотичних речовин, тютюнових виробів. Не становлять виключення й здійснення правопорушень (здебільшого це бійки,

крадіжки, дрібне хуліганство, тощо), дромоманія, наявність суїцидальних нахилів.

Для виявлення рівня дезадаптованості вихованців школи-інтернату ми розробили та запропонували підліткам авторську анкету, що містила 17 питань різного характеру. Ми провели анкетування підлітків – учнів Бобринецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів, що знаходиться у м. Бобринець Кіровоградської області. В анкетуванні взяли участь учні 9-10 класів (віком від 15 до 17 років) загальна кількість яких становить 43 особи (з них: чоловічої статі – 17 осіб (3 хлопці – 15 р., 9 – 16р., 2 чол. – 17 р., 3 особи – 18р.); жіночої статі – 26 осіб (7 осіб – 15 р., 7 осіб – 16р., 12 осіб – 17р.).

Обробка результатів анкетування здійснювалася шляхом визначення відсоткового співвідношення між відповідями та аналізом, який спрямований на визначення переважаючої більшості однодумців. Отримані дані дозволили нам зробити висновок про стан розвитку проблеми соціальної дезадаптованості підлітків.

Перейдемо до детального аналізу результатів.

Аналіз першого питання «Чи подобається тобі навчатися?» доводить, що 40% респондентів вчитися подобається, а 60% – ні. Тож, можна констатувати, що переважній більшості підлітків, на жаль, не подобається навчатися.

Відповіді на друге питання «Які предмети ти найбільше любилаєш вивчати?» розділилися наступним чином: найбільше подобається вивчати всесвітню історію – 41,9%, також значна кількість респондентів (25,6%) любить вивчати фізичне виховання, така ж кількість (25,6%) – українську мову і українську літературу. Найменша кількість опитаних учнів 6,9% люблять трудове навчання.

На третє питання «Чи виникають у тебе труднощі при вивченні певного предмету? Якщо так, то якого саме», переважна більшість учнів 62,8% відповіли, що виникають труднощі щодо опанування дисципліною «трудове навчання». 18,6% опитаних вказали, що важкою у вивченні є математика, та 18,6% учнів не мають труднощів, пов'язаних із навчанням.

На четверте питання «Чи існує у твоєму класі традиція взаємодопомоги один-одному?» всі учні відповіли що традиція взаємодопомоги відсутня.

На п'яте питання «Чи є у твоєму класі особа, думку якої поважає більшість?», 44,1% учнів відповіли так, є, але цю думку поважають лише кілька людей і я в тому числі; 41,9% респондентів зауважили, що така особа є, 14% зазначили відсутність такої людини. Тому в п'ятому питанні слід зробити висновки, що більшість із респондентів визнають авторитет однієї особи, однак вона не є визнаною більшістю. Також, досить велика кількість стверджує що авторитетна особа в класі є.

Аналіз шостого питання «В твоєму класі є такі учні, які не приймають участі в шкільному житті?» показав, що 44,1% опитуваних стверджує, що в їхньому класі є пасивні учні, однак 55,9% зазначили, що пасивних учнів немає.

Аналізуючи сьоме питання «Яким учнем вважаєш себе ти?», слід зазначити: 20,9% відповіли, що вважають себе тим учнем, який бере активну участь в шкільній діяльності; 51,1% – тим, який займає відносно середню позицію та 28% – тим, який не приймає участі в жодних видах діяльності. Отже, результати сьомого питання свідчать про те, що переважна більшість серед опитаних підлітків займають відносно середню позицію по відношенню до участі в шкільному житті. Також слід зауважити, що кількість осіб, які не приймають жодної участі в шкіль-

них справах значно переважає кількість активних учнів.

За результатами восьмого питання «Чи маєш ти друзів серед учнів школи/класу?» яскраво видно, що більшість не відчуває потреби у друзях та відповіли, що мені не потрібні друзі – 39,5% (ні – 20,9%). Однак багато опитуваних хотіли б мати близьких для себе людей: не маю, але хотів(-ла) б мати – 28%. Та лише 11,6% мають друзів серед учнів школи/класу.

На дев'яте питання «Ти маєш другу половинку?», відповіді розділилися таким чином: «Так, і мої почуття взаємні» – 14%; «В мене є симпатія» 81,4%; «Ні, не маю» – 4,6%. В дев'ятому питанні результати анкетування показали, що підлітки відчувають симпатію до представника протилежної статі. Однак лише невелика кількість осіб мають взаємні почуття.

Аналізуючи десяте питання «Чи траплялись в твоєму шкільному житті сварки з однолітками чи вчителями?», вихованці дали такі відповіді: «Так, траплялись, і це буває досить часто» – 30,2%. «Бувало, однак 1-2 рази – 20,9%». «Ні, я не люблю сперечатись з людьми – 48,9%». Можна зробити висновок, що підлітки переважно не люблять сперечатись. Однак слушно взяти до уваги, що значна частина опитуваних зазначили факт частих сварок з однолітками чи вчителями.

За результатами одинадцятого питання «Чим тобі подобається займатися у вільний від навчання час?» можна сказати, що грати в футбол люблять – 14%; плести віночки, робити зачіски – 32,5%; плести фенічки – 27,9%. Також слід зауважити, що відносно велика кількість дітей люблять гуляти містом з друзями – 25,6%, однак цей вид дозвілєвої діяльності порушує встановлені в навчальному закладі правила поведінки (тобто вихід за межі школи-інтернату без супроводу вчителя/вихователя чи людини, яка є опікуном чи батьком дитини – суворо заборонений).

На дванадцяте питання «В тебе багато друзів поза межами школи?», учні відповіли: так, дуже багато – 79%; так, але не дуже багато – 16,3%; ні, майже немає – 4,7%. Аналізуючи результати з'ясувалося, що переважаюча кількість вихованців мають досить багато друзів поза межами школи. Незначна частина друзів поза межами школи не мають.

Аналізуючи тринадцяте питання «Які спільні інтереси тебе пов'язують з друзями?», було встановлено, що покурити люблять – 27,9%; разом робити зачіски, готувати домашні завдання/виступи – 27,9%; грати в футбол – 14%; бродити містом по пустим будівлям та підвалам або ж просто містом – 25,6%; дивитися на машини та мріяти – 4,6%. Варто зазначити, що серед любителів шкідливих звичок з 12 опитаних осіб 8 дівчаток. Також вихованці люблять бродити містом по пустим будівлям та підвалам, і, як правило, це в переважній більшості (9 із 11 опитаних) – хлопці. Загалом, варто звернути увагу на те, що достатньо велика кількість респондентів знаходить цікавим для себе асоціальний спосіб життя.

На чотирнадцяте питання «Ти вже визначився(-лась) з майбутньою професією та навчальним закладом, де б бажав(-ла) її здобути?», відповіді розділилися наступним чином: так, визначився(-лась) і знаю куди вступати – 9,3%; визначився(-лась), однак не маю варіанту куди вступити – 25,6%; в мене декілька варіантів – 14%; ні, в мене ще не має уявлень ким я хочу бути – 51,1%. В цьому питанні вдалось встановити, що переважна більшість випускників закладів інтернатного типу не визначились з майбутнім місцем роботи або продовження здобуття освіти.

Аналіз п'ятнадцятого питання «Чи траплялись в

твоєму житті ситуації, коли тобі була потрібна допомога соціального педагога?» доводить, що у 83,7% траплялись такі життєві ситуації, за яких їм була необхідна допомога, та 16,3% учнів з такими ситуаціями не зіштовхувалися. Слід зазначити, що достатньо велика кількість учнів потребували соціально-педагогічної допомоги.

В шістнадцятому питанні «Ти маєш шкідливі звички?» 55,8% респондентів стверджують, що мають шкідливі звички. Важливо врахувати те, що серед 24 учнів 19 – представниці жіночої половини населення. Також, слід звернути у вагу на кількість тих осіб, які раніше мали шкідливі звички – 32,6%, однак позбавилися їх. Лише 11,6% не мають шкідливих звичок.

Аналізуючи результати сімнадцятого питання «Хотілося б тобі змінити щось у взаємостосунках із учнями та вчителями школи? Якщо так, то що саме?», зазначимо, що «так» відповіли – 18,6%; «так, багато чого, я їх боюся» – 20,9%; «так, хочу щоб мене поважали» – 27,9%; «так, мені хотілось би спілкуватись з усіма» – 25,6%; «ні» – 7%. Отримані результати свідчать про те, що переважна більшість опитаних підлітків хочуть, аби їх поважали, бажають спілкуватись з усіма та прагнуть подолати страх перед шкільним колективом.

Отже, відповідно до отриманих даних в результаті проведення емпіричного дослідження можна зробити висновок, що рівень соціальної дезадаптованості підлітків-вихованців закладу інтернатного типу є високим, про це свідчить відсутність бажання навчатися; достатньо велика кількість пасивних вихованців або ж таких, хто займає відносно середню позицію щодо участі в шкільному житті; часті конфліктні ситуації з однолітками та вчителями; масове порушен-

ня правил поведінки, встановлених в навчальному закладі при виборі дозвілленої діяльності; асоціальний спосіб життя, який слугує зв'язком, предметом дружби вихованців з їх товаришами; відсутність подальшого продовження навчання в планах на майбутнє; велика кількість ситуацій, коли була потрібна допомога соціального педагога; достатньо велика кількість осіб, які мають шкідливі звички і серед них переважна більшість – представники жіночої статі, а також наявність бажання налагодити взаємостосунки з шкільним колективом та оточенням взагалі.

Виявивши наявний блок проблем у підлітків, підкреслюємо важливість розробки та реалізації соціально-педагогічних технологій, спрямованих на подолання соціальної дезадаптованості вихованців інтернатного закладу, що і стане наступним кроком нашої наукової розвідки.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Дезадаптація є наслідком непристосованості підлітка до змінних умов соціального середовища та виявляється у різних типах девіацій (важковиховуваності, асоціальній, делінквентній, адиктивній та саморуйнівній поведінці). Рівень соціальної дезадаптованості підлітків-вихованців Бобринецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів Кіровоградської обласної ради Кіровоградської області є достатньо високим та потребує обов'язкової корекції. Успішність даного процесу залежить від раціонального підбору ефективних технологій соціально-педагогічної діяльності із обов'язковим врахуванням вікових особливостей вихованців, їх індивідуальних проявів та можливих шляхів якомога тіснішої співпраці й позитивного впливу соціального педагога.

References

1. Aliexsieienko, T.F., Basiuk, T.P., Bezpalko, O.V., Bekh, I.D., Boltivets, S.I., Bratus, I.V., ... & Iurkiv, Y.I. (2013). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for professionals in the social sphere]*. Kyiv, Simferopol: Universum [in Ukrainian].
2. Khoronzhuk, V.I. Dezadaptatsiia starshoklasnykiv yak naukova problema [Disadaptation of senior pupils as a scientific problem]. In *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser.: *Pedahohika*. [Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohylanska Academy complex. Series: Pedagogy] (pp. 70-74). Kyiv: Vyd-vo ChSU named after Petro Mohyla [in Ukrainian].
3. Seiko, N.A. (2002). *Sotsialna pedahohika: Kurs leksii [Social pedagogy: The course of lectures]*. Zhytomyr: Zhytomyr.derzh. ped. un-tet [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [За заг. ред. проф. І.Д.Звереві – 2-ге видання]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
2. Хоронжук В. І. Дезадаптація старшокласників як наукова проблема / В.І.Хоронжук // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Педагогіка. – 2012. – Т. 199, Вип. 187. – С. 70–74.
3. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. – Житомир: Житомир.держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Донник Марія

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної роботи, соціальної педагогіки і психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім.В.Винниченка

г.Кропивницький, Україна

СОЦИАЛЬНАЯ ДЕЗАДАПТАЦИЯ ПОДРОСТКОВ – ВОСПИТАННИКОВ ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические вопросы явления социальной дезадаптации личности; обоснована актуальность исследования, которая заключается в необходимости оказания своевременной помощи детям. Особенно это касается подростков, когда речь идет о подростковом кризисе, желании выделиться и казаться взрослым, тем самым избегая какой-либо помощи. Целью статьи является теоретическое обоснование сущности и содержания явлений дезадаптации личности и исследования реального состояния дезадаптированности подростков в условиях школы-интерната. Для выявления уровня дезадаптированности

воспитанников интернатного учреждения исследователем была разработана и апробирована авторская анкета. Полученные данные позволили сделать вывод о сформированном высоком уровне социальной дезадаптированности подростков. В частности, у подавляющего большинства учеников отсутствует желание учиться. Был выявлен достаточно большой процент пассивных воспитанников или таких, кто занимает относительно среднюю позицию относительно участия в школьной жизни; зафиксированы частые конфликтные ситуации со сверстниками и учителями; эпизодические нарушения правил поведения, установленных в учебном заведении, при выборе досуговой деятельности; асоциальный образ жизни, который служит связью, предметом дружбы воспитанников с их товарищами; отсутствие желания учиться в дальнейшем; большое количество ситуаций, когда требовалась помощь социального педагога; достаточно большое количество лиц, имеющих вредные привычки и среди них подавляющее большинство – представители женского пола, а также нежелание наладить взаимоотношения со школьным коллективом и окружением вообще.

Ключевые слова: дезадаптация, социальная дезадаптация, уровень социальной дезадаптированности.

Donnik Maria

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Social Work, Social Pedagogy and Psychology
Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko
Kropivnitsky, Ukraine

SOCIAL DISADAPTATION OF ADOLESCENTS – STUDENTS OF BOARDING SCHOOLS

Abstract. The article deals with theoretical issues of the phenomenon of social disadaptation. The relevance of the research, which consists in the need to provide timely assistance to persons, is substantiated. This is especially true for adolescents when it comes to the teenage crisis, the desire to stand out and give in to adults, thereby avoiding any kind of help. The purpose of the article is theoretical substantiation of the essence and content of the phenomena of disadaptation and the study of the real state of disadaptation of adolescents in the conditions of a boarding school. To identify the level of disadaptation of the inmates of a residential institution, the author developed and tested the questionnaire. The obtained data allowed concluding about the formation of a high level of social disadaptitude for adolescents. Firstly, in the vast majority there is no desire to study. Secondly, a fairly large percentage of passive pupils or those who hold a relatively middle ground on participation in school life. Thirdly, it is presence of frequent conflicts with peers and teachers. Fourthly, episodic violations of the rules of conduct established in an educational institution in the choice of leisure activities. Fifthly, it is an asocial way of life, which serves as a bond, the subject of friendship with their fellow pupils. And no further continuation of training in future plans; a large number of situations when the social teacher was needed; there are a large number of people who have bad habits and the vast majority of them - female representatives, as well as reluctance to establish relationships with the school team and the environment at all.

Key words: disadaptation, social disadaptation, the level of social disadaptation.

364.652 - 027.553(477)"2014/2018"..355.01

Жиленко Руслан В'ячеславович
кандидат історичних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
ruslan.zhylenko@uznhu.edu.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОТРЕБ УЧАСНИКІВ АТО ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ

Анотація. Повернення учасників АТО та членів їх сімей до цивільного життя є своєрідним викликом як для самих ветеранів, так і суспільства у цілому. На нашу думку, адекватна відповідь повинна включати зміщення акценту з соціального забезпечення на соціальні послуги для цієї категорії населення. Такий підхід передбачає постійне вивчення потреб ветеранів та членів їх сімей в громадах, де ці послуги надаються. З цією метою було проведено оцінку потреб військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур, звільнених в запас, а також членів їх сімей, що беруть участь у проєкті з професійної підготовки «Україна-Норвегія» в м.Ужгороді. Вона проводилася методами анкетування та «фокус-груп». Відповідно до завдань було визначено сфери життя ветеранів та членів їх сімей, які зазнали найбільшого впливу війни, досліджено потреби в соціальних послугах та окреслено фактори, що впливають на рівень їх використання цільовою групою. Вдалося виявити ряд закономірностей у використанні ветеранами соціальних послуг.

Ключові слова: учасники АТО, ветерани, соціальна адаптація, дослідження, соціальні потреби, соціальні послуги.

Вступ. Одним із головних, спричинених війною на сході країни, викликів для українського суспільства є повноцінна адаптація ветеранів та членів їх родин до цивільного життя. Набутий протягом останніх років вітчизняний досвід, як і зарубіжна практика, жорстко вказують на можливу «ціну» невдачі у вирішенні цієї задачі як для ветеранів та членів їх родин, так і для суспільства у цілому. Формат публікації не дозволяє навести повну статистику, але й перелічені нижче дані є достатньо інформативними. Наприклад, у Сполучених Штатах самогубства серед ветеранів тривалий час залишалися у середньому на рівні 22 випадки щодня [18]. Щоправда останнім часом цей показник дещо знизився – до 20 смертей, що складає 18 відсотків всіх суїцидів у країні [15]. Майже 1,4 млн. ветеранів постійно знаходяться під загрозою бездомності, 300 тис. вже мали такий досвід, а майже 39,5 тис. – перманентно живуть на вулиці [11]. Вітчизняні реалії не менш вражаючі. За даними Головного військового прокурора 518 учасників АТО покінчили життя самогубством. Більше того, спостерігається тенденція до зростання [6]. Збільшення кількості заяв щодо проявів насильства в сім'ях ветеранів війни на сході у 8 разів [13] розкриває ще один, нажаль не єдиний, вимір проблеми.

Слід визнати, що за короткий проміжок часу, в умовах війни та її фінансово-економічних наслідків, Україна зробила значний прогрес у розбудові системи соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей. Прийнято цілий ряд необхідних законодавчих актів, запроваджено доволі широкий набір пільг, вдосконалюються вже існуючі та створюються нові послуги тощо.

Виникає питання щодо причин того, що ситуація з ветеранами суттєво не покращується, а в деяких випадках, як із суїцидами, навіть погіршується. Можливо відповідь слід шукати у несподіваних, на перший погляд, паралелях, які можна провести між українським та зарубіжним досвідом, наприклад американським. Ось лише деякі із них. У обох країнах проходження психологічної реабілітації учасниками бойових дій є обов'язковим, але наступні показники повною мірою вказують на реалії. Згідно американських досліджень від 56 до 87 відсотків військовослужбовців, які зазнали психологічного виснаження під час виконання завдань не одержали психологічної допомоги [1]. В Україні лише 0,1% учасників АТО

скористалися цією послугою 2017 року [6]. В Сполучених Штатах під егідою Департаменту у справах ветеранів існує спеціалізована система послуг з охорони здоров'я (VA Health Care) із запланованим на 2019 рік бюджетом у 76,5 млрд. доларів [16]. Станом на 2015 рік, згідно даних самого департаменту, нею скористалися 62 відсотки ветеранів, що брали участь у бойових діях починаючи з 2001 року [17]. Показники, що наводяться дослідниками дещо різняться. Згідно опитування 2000 року, не користувалися медичними послугами Департаменту 87 відсотків, що, правда, від загальної кількості ветеранів [12]. Станом на весну 2016 року тільки 27 відсотків учасників АТО скористалися медичними пільгами, які їм належать [7, с.121]. Як зазначив в цьому контексті Головний військовий прокурор України: «... наявність значного матеріального ресурсу не гарантує його раціонального та ефективного використання» [6].

Очевидно, що існують відмінності між двома країнами у матеріальному забезпеченні та організації системи пільг і послуг для учасників бойових дій. Однак експерти з обох країн, як і самі ветерани, вживають навіть подібні слова, щоб описати причини невдач в процесі адаптації до цивільного життя, а саме: брак інформації про наявні послуги; ветерани не знають, з чого почати, куди, в першу чергу, звернутися; тривале очікування на надання пільг і послуг; фізична віддаленість установ, що їх надають (вони, як правило розміщені у великих містах); складність оформлення паперів та бюрократія; відсутність механізму залучення колишніх бійців до системи пільг і послуг; брак кваліфікованого персоналу; відсутність зв'язку і взаєморозуміння з громадами, де вони проживають тощо [18; 6; 12; 9].

Ми поділяємо точку зору дослідників з обох країн, які вказують, на нашу думку, очевидне вирішення проблеми – зміщення акценту із соціального забезпечення на соціальні послуги, їх максимально можливе перенесення у громади та найширше залучення самих ветеранів не тільки в якості об'єктів, але й суб'єктів процесу адаптації [14; 4; 19; 11; 12].

Запропонований підхід безумовно повинен спиратися на вивчення потреб, ретельно зібрані кількісні та якісні емпіричні дані. Очевидно, що акцент у подібних дослідженнях слід змістити із загальнонаціонального на рівень регіональний, і навіть громад. Тобто туди, де ветерани АТО живуть і отримують по-

слуги. Водночас ми в жодному разі не заперечуємо необхідність і важливість національних досліджень для розбудови системи соціальної адаптації учасників війни на сході України, визначення загальних тенденцій, виявлення інституційних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як нами зазначалося у попередніх статтях [19], у вітчизняній літературі, навіть присвяченій проблемам соціальної роботи, лівова частка уваги приділяється психологічним, медичним та медико-соціальним підходам до реабілітації бійців та членів їх сімей. Соціальним аспектам приділено значно менше уваги і часто вони зводяться до проблем соціального забезпечення бійців та членів їх сімей.

Підхід, який ми поділяємо, зміщення акценту на надання послуг, передбачає вивчення потреб ветеранів і повинен спиратися на емпіричні дані. Саме таких публікацій явно бракує. Серед них слід виділити два загальнонаціональні дослідження, які стали результатом співпраці науковців і НУО. Перше було проведене весною 2016 року соціологами Київського національного університету ім. Тараса Шевченка за ініціативи Фонду ветеранів війни і учасників АТО, його результати представлено у низці публікацій [7; 3]. Дослідження дозволило виявити основні проблеми ветеранів АТО, дати оцінку ефективності роботи системи державних пільг, окреслити можливі причини, що впливають на гостроту соціальних негараздів цільової групи. Майже одночасно «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» провела дослідження «Психологічна та соціальна допомога очима ветеранів АТО» [9]. В ньому також присутній аналіз ефективності державної системи пільг, роботи офіційних установ, рівня задоволення від одержаних послуг. На особливу увагу заслуговує вивчення причин того, чому ветерани не можуть скористатися своїми законними пільгами та послугами.

Незважаючи на актуальність загальнонаціональних досліджень, слід зазначити, що послуги надаються на місцях, а тому роль локальних розвідок, на рівні організації, установи, громади, регіону, набувають не меншого, якщо не більшого значення. Природньо, що такі дослідження з'являються. Наприклад, Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО проводила протягом 2017 року інтерв'ювання в місті Славутич з метою вивчення та узагальнення поточних потреб колишніх бійців [5]. Регулярною стає практика внутрішнього оцінювання потреб в організаціях і проектах, що надають послуги ветеранам АТО [10].

Метою статті є визначити основні потреби ветеранів АТО та членів їх сімей у соціальних послугах.

Завдання дослідження:

1. Визначити на які сфери життя ветеранів та членів їх сімей найбільше вплинув досвід участі у війні;
2. Дослідити потреби ветеранів та членів їх сімей у соціальній допомозі;
3. Окреслити фактори, що впливають на рівень використання ветеранами та членами їх сімей існуючих соціальних послуг;
4. Перевірити наявність закономірностей у користуванні ветеранами соціальних послуг.

Методи дослідження. Матеріали статті базуються на даних розвідувального соціологічного дослідження, проведеного методами анкетування і «фокус-груп» протягом березня – квітня 2018 року. Респондентами та учасниками «фокус-груп» виступили 19 військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур, звільнених в запас,

а також члени їх сімей, що беруть участь у проекті з професійної підготовки «Україна-Норвегія» в м.Ужгороді. Результати дослідження не є репрезентативними щодо всіх учасників АТО та членів їх сімей як соціальної групи. В даній статті представлені результати, які стосуються потреб ветеранів та членів їх сімей у соціальних послугах. Окрема частина дослідження була присвячена вивченню системи існуючих пільг для цієї категорії населення. Її результати будуть опубліковані пізніше.

Виклад основного матеріалу. Перший етап дослідження був спрямований на вивчення впливу досвіду, пов'язаного з бойовими діями, на різні сфери життя ветеранів. 84,2% респондентів вважають, що він вплинув на їхнє теперішнє життя (42,1% - «сильно вплинув», 42,1% - «скоріше вплинув»). 10,5% опитаних його не відчували. Аналіз рівня впливу на різні сфери життя ветеранів дозволяє зробити наступні узагальнення. Респонденти визначають найбільший негативний вплив (сумарно «сильний негативний» та «слабкий негативний») у сферах, пов'язаних із станом здоров'ям: психічне здоров'я (68,4%), уязвленості (52,9%), суїцидальні настрої (50%), фізичне здоров'я (47,4%), ПТСР (47,3%). Друга група стосується сфери матеріального добробуту, а саме: рівень доходів (52,6%), житлові умови (47,4%), доступність пільг і послуг (26,3). Третьою за рівнем негативного впливу стала сфера соціального життя: громадське життя (36,9%), відносини з друзями (36,8%), відносини зі знайомими (31,6%), користування громадськими послугами (21,1%). Наступною є сфера зайнятості, зокрема: задоволення від роботи (31,6%), можливості пошуку та збереження робочого місця (21,1%). Сфера сімейних відносин, на думку респондентів, зазнала найменшого впливу, а саме: відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною) (23,6%), відносини з дітьми (22,3%), відносини з батьками (15,8%). Слід відзначити високий відсоток респондентів, які не змогли визначитися із рівнем впливу (відповідь «Важко сказати»), якого вони зазнали у наступних сферах: уязвленості (29,4%), ПТСР (42,1%), відносини з батьками (26%), можливості пошуку та збереження робочого місця (47,4%), задоволення від роботи (36,8%), доступність пільг і послуг (31,6%).

Наступна частина дослідження була спрямована на виявлення потреб ветеранів та членів їх сімей щодо допомоги у подоланні негативних наслідків. Доволі показовими є розбіжності в оцінці респондентами власної та групової потреби у сторонній допомозі. Так 42,1% опитаних заявили, що самі здатні справитися, а ще 26,3% - скоріше не потребують зовнішньої допомоги. Водночас 94,7% цих самих людей вважають, що інші ветерани «дуже» (36,8%) або «скоріше» (57,9%) потребують сторонньої допомоги. Найбільше таке сприяння, на думку ветеранів та членів їх сімей, є доречним у сфері матеріального добробуту: рівень доходів (94,4%), доступність пільг і послуг (94,4%), житлові умови (88,9%). Що стосується здоров'я учасників АТО, то доречною зовнішню допомогу вважають у сферах: психічне здоров'я (77,8%), ПТСР (77,8%), фізичне здоров'я (72,2%), суїцидальні настрої (61,1%), уязвленості (55,6%). Доцільність стороннього сприяння у сфері зайнятості ветерани вбачають наступним чином: можливості пошуку та збереження робочого місця (73,7%), задоволення від роботи (68,4%). У сфері соціального життя сторонню допомогу вважають доцільною: користування громадськими послугами (77,8%), громадське життя (72,2%), відносини з друзями (33,3%) та відносини зі знайомими (27,8%). Найменш доціль-

ною зовнішня допомога сприймається ветеранами у сфері сімейного життя, а саме: відносини з дітьми (50%), відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною) (38,9%), відносини з батьками (33,3%).

Цілий ряд запитань для подальшого вивчення залишає доволі низька частка ветеранів, які мають особистий досвід звернень до сторонньої допомоги у задоволенні власних потреб. Найбільше респондентів мали такий досвід у сфері матеріального добробуту: рівень доходів (52,6%), доступність пільг і послуг (63,2%), житлові умови (52,6%). За винятком використання громадських послуг (52,6%), пошуку та збереження робочого місця (36,8%) і фізичного здоров'я (36,8%), частка ветеранів, що зверталися за сторонньою допомогою в інших сферах ледве перевищує 26%. Досвіду звернень за допомогою у вирішенні проблем з суїцидальними настроями ніхто з респондентів взагалі не мав.

Постає природне запитання щодо причин такого низького, у порівнянні з потребами, рівня звернень по сторонню допомогу. Респонденти визначили їх наступним чином (робилося три послідовні вибори). Під час першого вибору учасники опитування майже рівномірно відзначили три причини: розрахунок

на власні сили («я справлюся сам») – 27,8%, зневіра у можливість одержати допомогу («я не вірю, що мені допоможуть») – 22,2% та низька якість послуг – 22,2%. Серед причин другого вибору однозначно домінує фактор часу («для цього потрібно витратити дуже багато часу (багато їздити, часто ходити по кабінетах тощо)» - 58,3%. Розраховує на власні сили 16,7% респондентів. Інші причини назвали менше 10 відсотків опитаних. Під час третього вибору було названо дві причини, а саме: складнощі в одержанні послуг («послугу так складно отримати (бюрократія, корупція тощо), що краще і не звертатися по неї») – 87,5% та те ж саме покладання на власні сили – 12,5%.

Доволі показовими є результати оцінки респондентами доступності різного роду послуг у власних громадах. За винятком допомоги у сфері фізичного здоров'я, понад чверть опитаних взагалі не знають про доступність чи відсутність послуг у громадах. Більше половини ветеранів та членів їх сімей знають тільки про сервіси в сфері фізичного здоров'я, використання громадських послуг та допомоги у оформленні матеріальних пільг (див. табл. 1)

Таблиця 1.

Оцінка респондентами наявності послуг у громадах

Номер послуги	Чи є у Вашій громаді (місті, селищі, селі) послуги/установи/організації, що можуть допомогти у вирішенні наступних питань	Відповіді у %		
		Так, є	Ні, немає	Я не знаю
1	Фізичне здоров'я	63,2	15,8	21,1
2	Психічне здоров'я	47,4	26,3	26,3
3	Узалежнення (вживання алкоголю, наркотиків, інші узалежнення)	42,1	15,8	42,1
4	Запобігання суїцидам	26,3	21,1	52,6
5	Терапія ПТСР	36,8	26,3	36,8
6	Відносини з друзями	31,6	21,1	47,4
7	Відносини зі знайомими	36,8	21,1	42,1
8	Участь в громадському житті	47,4	21,1	31,6
9	Користування послугами (наприклад громадський транспорт, освіта, охорона здоров'я, дозвілля тощо).	52,6	21,1	26,3
10	Відносини з батьками	31,6	26,3	42,1
11	Відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною)	31,6	26,3	42,1
12	Відносини з дітьми	36,8	26,3	36,8
13	Можливість одержати/зберегти роботу	42,1	26,3	31,6
14	Задоволення від роботи	36,8	21,1	42,1
15	Житлові умови	47,4	21,1	31,6
16	Розмір доходів	26,3	26,3	47,4
17	Доступність матеріальних пільг та безкоштовних послуг	52,6	15,8	31,6

Серед джерел інформації про наявні для респондентів послуги домінують різного роду Інтернет ресурси (соціальні мережі, Інтернет видання та спеціалізовані веб-сайти), а також інші ветерани та члени їх сімей (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Джерела інформації про наявні послуги

Номер джерела	З якого джерела Ви переважно дізнаєтеся про доступні для Вас послуги і пільги?	% респондентів, що користуються джерелом
1	Традиційні засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення)	36,8
2	Інтернет видання	70,9
3	Спеціалізовані веб-сайти	17,1
4	Соціальні мережі	71,2
5	Брошури, буклети тощо	23,9
6	Від інших учасників бойових дій та членів їх сімей	80,3

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки.

1. Переважна більшість респондентів визнає негативний вплив бойового досвіду на їхнє теперішнє життя. Відповідно до оцінки самих ветеранів він проявляється у наступних сферах (у порядку від найсильнішого до найменшого): стан здоров'я, матеріальний добробут, соціальне життя, зайнятість і сімейні відносини. У кожній із цих сфер найбільшого негативного впливу відповідно зазнали психічне здоров'я, рівень доходів, участь у громадському житті, задоволення від роботи та відносини з дружиною/чоловіком (коханою людиною). Слід відзначити, що для значної частини ветеранів та членів їх сімей виявилось складно оцінити вплив бойового досвіду на узалежнення, ПТСР, відносини з батьками, сферу зайнятості у цілому та доступність матеріальних пільг і послуг.

2. Майже всі респонденти вважають сторонню допомогу у задоволенні потреб інших ветеранів та членів їх сімей необхідною, але більшість із них не схильні говорити про себе в цьому контексті. Найбільш потрібною, на думку ветеранів, вона є у наступних сферах (від найбільш до найменш потрібної): матеріальний добробут, здоров'я, зайнятість, соціальне життя та сімейне життя.

3. Особистий досвід респондентів дещо відрізняється від загальної оцінки потреб, яку вони зробили. По зовнішню допомогу у сфері матеріального добробуту зверталось більше ветеранів та членів їх сімей, ніж тих, хто заявив, що її потребує. Загалом слід констатувати, що, за винятком послуг пов'язаних із матеріальним добробутом, використанням громадських послугам, фізичним здоров'ям та працевлаштуванням, доволі мала частка ветеранів має досвід їх споживання.

До певної міри цей феномен можна пояснити доволі слабою обізнаністю ветеранів про наявні в їхніх громадах послуги. Більшість респондентів знає тільки про сервіси в сфері фізичного здоров'я, використання громадських послуг та допомоги у оформленні матеріальних пільг. Понад чверть респондентів взагалі нічого не знає про доступність чи відсутність переважної більшості послуг у громадах. Ще однією причиною, на нашу думку, є те, що респонденти переважно користуються інформацією із джерел, які не є спеціалізованими, а саме: інші ветерани та члени їх сімей, соціальні мережі та Інтернет-видання. Не менш важливими факторами, які стримують ветеранів та членів їх сімей від звернень по соціальні послуги є складнощі в їх одержанні (бюрократія, корупція тощо), тривалість процедури звернення в часі,

зневіра у можливість одержати допомогу, низька якість послуг та розрахунок на власні сили. На нашу думку, останній фактор може бути частково спричинений розчаруванням дією попередніх чинників.

4. Під час математичного аналізу даних була здійснена перевірка залежностей між рядом змінних (парний коефіцієнт кореляції Пірсона). Зокрема було встановлено, що респонденти, які визнають необхідність сторонньої допомоги у подоланні ПТСР, більш схильні потребувати її у сферах фізичного і психічного здоров'я, соціального життя (відносини з друзями і знайомими, участь у громадському житті), сфері сімейного життя (відносини з батьками, дітьми, дружинами). На нашу думку, ці дані вказують на правоту практиків, які відзначають на багатомірність проблеми ПТСР та необхідність враховувати в однаковій мірі психологічні, соціальні, духовні та культурні аспекти.

Доволі показовим є той факт, що на визначення потреб ветеранів більший вплив справляє не їх вік, а термін звільнення з активної служби. Респонденти, які припинили службу в армії раніше, мають більше потреб у сторонній допомозі, зокрема у таких сферах як: фізичне здоров'я, ПТСР, соціальне життя (відносини з друзями, користування громадськими послугами), сімейне життя (відносини з батьками, дітьми, дружинами). Вони, на відміну від тих, хто звільнився із армії нещодавно, мають більший особистий досвід звернень по допомогу в сфері узалежнень. Слід зазначити, що американська статистика також вказує на те, що проблеми і потреби ветеранів мають тенденцію до свого роду «накопичення» з часом.

Респонденти з нижчим рівнем освіти більш схильні визнавати необхідність сторонньої допомоги в сфері психічного здоров'я. Їх товариші з вищим рівнем освіти потребують такої допомоги в сфері покращення житлових умов.

Очевидно, що враховуючи досить незначний обсяг сукупності, виявлені залежності не можуть вважатися доведеними. Проте, вони вказують на певні тенденції та можуть слугувати основою для висунення гіпотез, із подальшою перевіркою на більших сукупностях.

Як зазначалося вище, дане дослідження є розвідувальним, проте його результати, на нашу думку, можуть бути використані в плануванні роботи соціальних служб, які надають послуги ветеранам та членам їх сімей, а також територіальним органам Державної служби України в справах ветеранів та учасників АТО в Закарпатській області. Одержані дані можуть стати основою для формулювання гіпотез із їх подальшою перевіркою в нових дослідженнях.

References

1. American Public Health Association (2014, November 18). *Removing Barriers to Mental Health Services for Veterans*. Retrieved from <https://www.apha.org/policies-and-advocacy/public-health-policy-statements/policy-database/2015/01/28/14/51/removing-barriers-to-mental-health-services-for-veterans>
2. Babova K.D., Pinchuk I.Ya., Stebliuk V.V. (Eds.). (2015). *Reabilitatsiia postrazhdalyykh v umovakh nadzvychainykh sytuatsiia ta boiovykh dii. Posttravmatychnyi stresovyi rozlad* [Rehabilitation of the victims in emergency and military actions. Post-Traumatic Stress Disorder]. Odesa: Polygraph [in Ukrainian].
3. Berezdetska, L. (2016). Osoblyvosti korystuvannia derzhavnymy prohramamy demobilizovanymy uchasykamy ATO v ukrainskomu suspilstvi [Peculiarities of Usage of the State Programs by ex-servicemen of ATO in Ukrainian Society]. In *Visnyk "KPI. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo"* [Herald of Kiev Polytechnic Institute. Political Science. Sociology. Law], 1/2 (29-30), 30-38 [in Ukrainian]
4. *Buddy-to-buddy volunteer veteran program* [Brochure]. (n.d.) Michigan: University of Michigan. Retrieved from https://www.research.va.gov/media_roundtable/B2B_Brochure.pdf
5. Derzhavna sluzhba Ukrainy u spravakh vetetaniv [State Service of Ukraine of Veterans Affairs] (2017, February 10). *Sotsiolohichne opyтуvannia demobilizovanykh – Sociological Study of Ex-Servicemen*. Retrieved from <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/sotsiolohichne-opyтуvannya-demobilizovanykh.html> [in Ukrainian].
6. Holovnyi viislovnyi prokuror Anatolii Matios zaperechyv informatsiiu Minoborony stosovno toho, scho kil'kist samohubstv v armi tsohorich na tomu z rivni, scho i torik [Main Military Prosecutor Anatolii Matios denies information of the Ministry of Defense that this year number of suicides in army left at the level of last year] (2018, March 29), UKRINFORM. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2410805-samogubstva-v-armii-matios-nazvav-brehneu-zaavu-general-a-minoboroni>

- html [in Ukrainian].
7. Kharchenko, O. & Mramornova O. (2016). Problemy veteraniv antyterrorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy [The Problems of the Veterans of Anti-Terrorist Operation in the East of Ukraine]. In *Visnyk of KhNU imeni V.N.Karazina. Seriya "Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohia, teoriia, metody"* [Herald of V.N.Karazin Kharkiv National University. Series "Sociological Studies of Modern Society: Methodology, Theory, Methods"], 37, 115-124 [in Ukrainian].
  8. Kokun, O.M., Ahaev, N.A., ... & Pishko, I.O (2017). *Psyhholohichna robota z viiskovosluzbovtsiamy – uchasykamy ATO na etapi vidnovlennia: metodolohichniy posibnyk* [Psychological Work with Servicemen Participated in ATO at Recovery Stage: Methodological Manual]. Kiev: NDTS HP ZSU [in Ukrainian].
  9. MBF "Vidrozhennia", Psykholohichna kryzova sluzhba Ukrainy – International Charitable Foundation "Renaissance", Psychological Crisis Service of Ukraine (2016). *Psyhholohichna ta sotsialna dopomoha ochyma veteraniv ATO* [Psychological and Social Assistance by the Eyes of ATO veterans]. Retrieved from <http://www.psyservice.org/wp-content/uploads/2016/03/Doslidzhennia-«Psyhholohichna-ta-sotsialna-dopomoga-ochyma-veteraniv-ATO».pdf> [in Ukrainian]
  10. Myskevych, T. (2018). *Reabilitatsiia viiskovykh ATO v Ukraini* [Rehabilitation of ATO Servicemen in Ukraine]. Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV – Center for Social Communications Study of Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2572:reabilitatsiya-vijskovikh-ato-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian]
  11. National Coalition for Homeless Veterans. *Background & Statistics*. Retrived from http://nchv.org/index.php/news/media/background_and_statistics
  12. Nelson, K., Starkebaum, G., Reiber, G. (2007). Veterans Using and Uninsured Veterans Not Using Veterans Affairs (VA) Health Care. *Public Health Reports*, 122(1), 93–100.
  13. Ofitsialno 500 uchastnykov ATO sovershili suitsid, realnaia tsifra mozhet byt v razy vyshe [Officially 500 participants of Anti-Terrorist Operation committed suicide, the real figure can be times higher] (2017, June 22), *Ukrainski novyny* [Ukrainian News]. Retrieved from <https://ukranews.com/news/504262-ofycyalno-500-uchastnykov-ato-sovershyly-suycyd-realnaya-cyfra-mozhet-byt-v-razy-vyshe>
  14. Semyhina, T. (2016). Viiskoviy konflikt v Ukraini: vyklyky i mozlyvosti dlia sotsialnoi roboty [Military Conflict in Ukraine: Challenges and Opportunities for Social Work in Ukraine]. In *Ukraina v suchasnomu sviti: vyklyky i mozlyvosti – Ukraine in Modern World: Challenges and Opportunities*: Proceedings of International Scientific and Practical Conference (p.12). Kiev: Academy of Labor, Social Relations and Tourism [in Ukrainian].
  15. Shane L., Kime P. (2016). New VA study finds 20 veterans commit suicide each day. *Military Times*. Retrived from <https://www.militarytimes.com/veterans/2016/07/07/new-va-study-finds-20-veterans-commit-suicide-each-day/>
  16. U.S. Department of Veterans Affairs (2018). *Department of Veterans Affairs - Budget In Brief*. Retrieved from <https://www.va.gov/budget/docs/summary/fy2019VAbudgetInBrief.pdf>
  17. U.S. Department of Veterans Affairs (2017, January). *Analysis of VA Health Care Utilization among Operation Enduring Freedom (OEF), Operation Iraqi Freedom (OIF), and Operation New Dawn (OND) Veterans*. Retrieved from <https://www.publichealth.va.gov/docs/epidemiology/healthcare-utilization-report-fy2015-qtr3.pdf>
  18. White, T. (2014). The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD. *Stanford Medicine*, Balancing Act. The immune system. Retrieved from <https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#>
  19. Zhylenko, R. (2017). Dosvid SShA v zaprovadzhenni systemy priyateliv u roboti z veteranamy, shcho strazhdaiut na PTSD [The USA Experience in Introduction of the Buddy System in a Work with Veterans Suffering of PTSD]. In *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: seriia: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Herald of Uzhhorod National University: series: Pedagogics. Social Work*, 2 (41), pp. 102-104. Uzhhorod: Hoverla [in Ukrainian]

Список використаної літератури

1. American Public Health Association. Removing Barriers to Mental Health Services for Veterans. URL: <https://www.apha.org/policies-and-advocacy/public-health-policy-statements/policy-database/2015/01/28/14/51/removing-barriers-to-mental-health-services-for-veterans>
2. Реабілітація постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій. Посттравматичний стресовий розлад. За ред. К.Д.Бабова, І.Я.Пінчук, В.В.Стеблюка. – Одеса, 2015. – 240 с.
3. Берездецька Л. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві [Текст] / Л.Берездецька // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2016. – Випуск 1/2 (29-30). – С.30-38.
4. *Buddy-to-buddy volunteer veteran program* [Brochure]. (n.d.) Michigan: University of Michigan. Retrieved from https://www.research.va.gov/media_roundtable/B2B_Brochure.pdf
5. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО (2017, лютий 10). *Соціологічне опитування демобілізованих* [Електронний ресурс]. – URL: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsent/sotsiologichne-opytuvannya-demobilizovanyh.html>
6. Головний військовий прокурор Анатолій Матіос заперечив інформацію Міноборони стосовно того, що кількість самогубств в армії цьогоріч на тому ж рівні, що й торік [Електронний ресурс] // УКРІНФОРМ. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2410805-samogubstva-v-armii-matios-nazvav-brehneu-zaavu-general-a-minoboroni.html>
7. Харченко О. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України [Текст] / О.Харченко, О.Мраморова // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2016. – Том 37. – С. 115-124.
8. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник / [О.М.Кокун, Н.А.Агаєв, І.О.Пішко та ін.]. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с.
9. Психологічна та соціальна допомога очима ветеранів АТО [Електронний ресурс]: (Дослідження) / МБФ «Відродження, Психологічна кризова служба України. – 2016 – URL: <http://www.psyservice.org/wp-content/uploads/2016/03/Doslidzhennia-«Psyhholohichna-ta-sotsialna-dopomoga-ochyma-veteraniv-ATO».pdf>
10. Миськевич Т. Реабілітація військових АТО в Україні [Електронний ресурс] / Т. Миськевич // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. – Електронні дані. – URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2572:reabilitatsiya-vijskovikh-ato-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350
11. National Coalition for Homeless Veterans. *Background & Statistics*. Retrived from http://nchv.org/index.php/news/media/background_and_statistics/
12. Nelson, K., Starkebaum, G., Reiber, G. Veterans Using and Uninsured Veterans Not Using Veterans Affairs (VA) Health Care // *Public Health Reports*. – 2007/ – № 122(1). – PP.93–100.
13. Офіційно 500 учасників АТО совершили суицид, реальная цифра может быть в разы выше [Електронний ресурс] // Українські новини. – URL: <https://ukranews.com/news/504262-ofycyalno-500-uchastnykov-ato-sovershyly-suycyd-realnaya-cyfra-mozhet-byt-v-razy-vyshe>
14. Семигіна Т. Військовий конфлікт в Україні: виклики та можливості для соціальної роботи / Т.Семигіна // Україна в

- сучасному світі: виклики і можливості / 36. тез Міжнарод. наукової конференції викладачів, аспірантів і студентів – К.: Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2016. – С.12.
15. Shane L., Kime P. New VA study finds 20 veterans commit suicide each day // Military Times. URL: <https://www.militarytimes.com/veterans/2016/07/07/new-va-study-finds-20-veterans-commit-suicide-each-day/>
16. U.S. Department of Veterans Affairs. Department of Veterans Affairs - Budget In Brief. URL: <https://www.va.gov/budget/docs/summary/fy2019VAbudgetInBrief.pdf>
17. U.S. Department of Veterans Affairs. Analysis of VA Health Care Utilization among Operation Enduring Freedom (OEF), Operation Iraqi Freedom (OIF), and Operation New Dawn (OND) Veterans. URL <https://www.publichealth.va.gov/docs/epidemiology/healthcare-utilization-report-fy2015-qtr3.pdf>
18. White T. The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD // Stanford Medicine, Balancing Act. The immune system. URL: <https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#>
19. Жиленко Р. Досвід США у запровадженні системи приятелів у роботі з ветеранами, що страждають на ПТСР / Р.В.Жиленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / голов. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2017. – Вип. 2 (41). – С.102-104.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Жиленко Руслан
кандидат исторических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСНОВНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ УЧАСТНИКОВ АТО И ЧЛЕНОВ ИХ СЕМЕЙ В СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГАХ

Аннотация. Возвращение участников АТО и членов их семей к мирной жизни является своеобразным вызовом как для самих ветеранов, так и для общества в целом. По нашему мнению, адекватный ответ должен включать смещение акцента с социального обеспечения на социальные услуги для этой категории населения. Такой подход предусматривает постоянное изучение потребностей ветеранов и членов их семей в местных сообществах, где эти услуги предоставляются. С этой целью была предпринята оценка потребностей военнослужащих Вооруженных Сил Украины и других силовых структур, уволенных в запас, а также членов их семей, которые участвуют в проекте профессиональной подготовки «Украина-Норвегия» в г.Ужгороде. Она проводилась методами анкетирования и «фокус-групп». В соответствии с заданиями были определены сферы жизни ветеранов и членов их семей, которые подверглись самому большому влиянию войны, исследовано потребности в социальных услугах и очерчено факторы, влияющие на уровень их использования целевой группой. Удалось выявить ряд закономерностей в использовании ветеранами социальных услуг.

Ключевые слова: участники АТО, социальная адаптация, исследование, социальные потребности, социальные услуги.

Zhylenko Ruslan
Candidate of Historical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

STUDY OF THE BASIC NEEDS OF ATO EX-SERVICEMEN AND THEIR FAMILIES IN SOCIAL SERVICES

Abstract. Transition of Anti-Terrorist Operation ex-servicemen and their family members to civilian life is a specific challenge for the veterans and for the society as a whole. In our view, an adequate response should include shifting the stress from social provision to social services for them. This approach anticipates ongoing study of veterans' and their family members' needs in the local communities where the services are provided. For this purpose the needs assessment of the ex-servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other law enforcement, as well as their family members, taking part in Professional Training Project "Ukraine-Norway" has been undertaken in Uzhhorod. The pilot study has been completed using questionnaire and focus-group. Based on stated objectives there was investigated the war impact on different aspects of veterans' life, in particular: health (physical, psychological, PTSD, addictions etc.), social life, family relations, general wellbeing (income, housing etc.), and employment. There were defined the needs of the veterans in different social services as well as obstacles which prevent clients from using them, in particular: long waiting lists, bureaucracy, distrust, low quality of services and self-reliance as a result. Finally, there were revealed several regularities in utilization of services by the veterans. In particular the veterans looking for help with PTSD are also more inclined to apply for assistance in the fields of health, social and family relations. The veterans' needs have a trend to "accumulation" – ex-servicemen with longer civilian experience tend to declare more needs in different services, including addictions, then their buddies who left army recently. Finally, the veterans with lower educational level tend to seek for psychological services, but those with higher education – for services connected to material wellbeing.

Key words: Anti-Terrorist Operation ex-servicemen, veterans, social adaptation, research, social needs, social services.

УДК 371.132

Заредінова Ельвіра Рифатівна

науковий кореспондент

Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

м.Київ, Україна

zaredinova.elvira@gmail.com

АНАЛІЗ ПРОВІДНИХ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ АКсіОГЕНЕЗУ

Анотація. Обґрунтовано актуальність проблеми формування аксіосфери особистості як соціального регулятора й мотиватора її поведінки. Доведено необхідність розгляду феномену аксіогенезу, пов'язаного з поступовою динамікою ціннісної сфери особистості. Мета статті: здійснення аналізу ґрунтовних наукових напрямів у дослідженні феномену аксіогенезу. Методи дослідження: аналіз (дефініційний аналіз, порівняльно-зіставний аналіз), синтез, узагальнення. Проаналізовано аксіогенез як ціннісно-цільовий стрижень аксіопсихології, що базується на принципі інтегральної суб'єктності, згідно з яким здатність людини до саморегуляції проявляється у висхідній теологічній перспективі в континуумі: 1) відносного суб'єкта; 2) монособ'єкта; 3) полісуб'єкта; 4) метасуб'єкта; 5) абсолютного суб'єкта (за З. Карпенко). Розкрито сутність аксіогенезу у форматі культурно-феноменологічного підходу (Г. Радчук), який узадає на уявленні про конгеніальність трьох форм людини як суб'єкта культури: реальної, ідеальної та медіаторної (опосередкувальної). Репрезентовано науковий напрям у форматі якого висвітлюються педагогічні аспекти аксіогенезу. Представлено систему критеріїв професійного аксіогенезу студента – майбутнього педагога (за М. Чайнською). Проаналізовано динамічні аспекти аксіогенезу (за В. Мицько), а саме: основні види спричинення цього процесу, динамічні тенденції професійного аксіогенезу.

Ключові слова: аксіосфера особистості, аксіогенез, культурно-феноменологічний підхід, принцип інтегральної суб'єктності, динамічні тенденції аксіогенезу.

Вступ. У контексті сучасних глобалізаційних та євроінтеграційних процесів у суспільстві, а також модернізації вищої освіти в Україні, пов'язаної з її періорієнтацією на формування компетентної та конкурентноспроможної особистості з розвинутими навичками ХХІ століття, певною громадянською позицією, особливої ваги набуває аксіосфера особистості як соціальний регулятор й мотиватор її поведінки. До того ж цінності визначають самобутність певної культури, а також притаманну даній культурі ментальність, унікальність її культурно-історичного досвіду, тобто інтегрують суспільне, культурне й особистісне. Ураховуючи складність та багатоаспектність феномену цінностей та, беручи до уваги кризові явища у соціально-економічній сфері, які, на жаль, стали суттєвою рисою сучасного суспільства й негативно впливають на ціннісно-сміслові аспекти свідомості сучасної молоді, а також, базуючись на психологічному принципі розвитку (Л. Виготський, А. Запорожець, І. Зимня, О. Леонтьєв та ін.), який постулює послідовні, прогресивні в загальному вигляді кількісні та якісні зміни певного явища, вважаємо доцільним розглянути сутність динамічного процесу аксіогенезу, з яким пов'язане формування цінностей особистості у період освіти у ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен аксіогенезу почав досліджуватися на межі ХХ – ХХІ століття у форматі аксіопсихологічної концепції особистості (З. Карпенко, Є. Карпенко, В. Мицько, Г. Радчук). Аналіз детермінант аксіогенезу особистості репрезентовано у студіях К. Абульханової-Славської, Г. Балла, І. Беха, М. Боришевського, Б. Братуся, З. Карпенко, С. Максименка, В. Слободчикова, Н. Чепелевої). Розуміння аксіогенезу на основі культурно-феноменологічного підходу представлено у студіях З. Карпенко, Г. Радчук. Лінія методологічного дослідження професійного аксіогенезу у різних контекстах плідно реалізується і розвивається у працях Т. Вілюжаніної, Н. Зотової, М. Мицька, А. Серого, М. Яницького. Особливості професійного аксіогенезу майбутніх педагогів розкрито у студіях М. Чайнської. Психодинамічні особливості аксіогенезу майбутніх психологів представлено у працях В. Мицька. Низка досліджень відомих педагогів і психологів (Б. Ананьєв, І. Бех,

Б. Братусь, Ф. Василюк, М. Грінзбург, Є. Головаха, Г. Залеський, Є. Климов, З. Карпенко, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, В. Мясішев, В. Сержантов, В. Шадріков, І. Чеснокова, М. Яницький та ін.) зосереджують увагу на інтегративних властивостях особистості, що пов'язані з професійним аксіогенезом педагога. Питання персонального аксіогенезу висвітлено у працях О. Бондарчука, Л. Долинської, В. Зливкова, Г. Ложкіна, С. Максименка, О. Саннікової. Проте при такій зацікавленості різними аспектами феномену аксіогенезу, аспект, пов'язаний з цілісним аналізом ґрунтовних наукових підходів до його висвітлення залишається дослідженим у недостатній мірі.

Метою статті є здійснення аналізу ґрунтовних наукових напрямів у дослідженні феномену аксіогенезу. **Завдання дослідження:** виокремити суттєві ознаки аксіогенезу. **Методи дослідження:** аналіз (дефініційний аналіз, порівняльно-зіставний аналіз), синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці пріоритетним є уявлення про аксіогенез як закономірний полідетермінований процес розвитку ціннісно-сміслові сфери особистості в онтогенезі (К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, О. Бондаренко, М. Боришевський, З. Карпенко, Д. Леонтьєв, С. Максименко, М. Савчин, В. Слободчиков, В. Татенко, Т. Титаренко, Ю. Швалб, Т. Яценко та ін.). При цьому феномен аксіогенезу є предметом міждисциплінарного дослідження і висвітлюється у психологічній і педагогічній науці. Отже розглянемо провідні наукові позиції щодо цього.

Феномен аксіогенезу активно досліджується у аксіопсихології, що є новітнім науковим напрямом, який було обґрунтовано й розроблено у студіях З. Карпенко, хоча уперше термін «аксіопсихологія» використав у 1990 році відомий психолог Б. Братусь для визначення певної галузі гуманітарної психології, спрямованої на дослідження суб'єктно-ціннісної сфери особистості. Варто відзначити, що аксіогенез є ціннісно-цільовим стрижнем аксіопсихології.

На думку З. Карпенко аксіогенез «...являє собою розгортання її суб'єктних здатностей у цілісній ситуації буття, що містить індивідний, власне суб'єктний, соціально-особистісний, індивідуальний та універсальний рекурентні ряди з прогресивним

ускладненням ціннісно-духовних устремлінь особистості» (3. Карпенко) [2, с. 11]. При цьому суб'єктом аксіогенезу, суголосно окресленої концепції, є особистість, що розуміється як трансцендентальний духовний суб'єкт, носій ноуменальних визначень людини (структури психічних інтенціональностей: потреби, мотиви, смисли, установки), а також її феноменальних, атрибутивних репрезентацій (прояви інтерсуб'єктних взаємодій: моральні позиції, стилі життя, типи характеру) [Там само].

Дослідниця обґрунтовує позицію, що розвиток ціннісно-смыслової сфери особистості базується на *принципі інтегральної суб'єктності*, згідно з яким здатність людини до саморегуляції проявляється у висхідній теологічній перспективі в континуумі: 1) відносного суб'єкта – людини як об'єкту соціального впливу, індивіда, носія інстинктивної активності, орієнтованого на ключову цінність «віталність»; 2) моносуб'єкта – людини як активного діяча, суб'єкту відносно індивідуальної діяльності згідно з виробленими соціальними нормами і культурними стандартами при домінуванні прагматичних цінностей; 3) полісуб'єкта – особистості як суб'єкта суспільно розподіленої діяльності, тобто суб'єкта групової взаємодії, зі сформованою ціннісною свідомістю і здатністю до морального самовизначення; 4) метасуб'єкта – індивідуальності, яка творчо збагачує панівну соціокультуру; 5) абсолютного суб'єкта – універсальності як суб'єкта духовної практики.

Результатом аксіогенезу особистості у контексті аксіопсихологічної теорії є ціннісна свідомість особистості з певним спектром мотиваційно-диспозиційних утворень, а саме: предиспозицією «передчуваю», що регулює організмичну активність суб'єкта; диспозицією «треба», що передбачає морально-психологічну саморегуляцію за допомогою усвідомленого обов'язку; диспозицією «мушу», спрямованою на цінність добра для інших; диспозицією «буду», націленою на творче оволодіння дійсністю; диспозицією «приймаю», що досягається духовною практикою людини, орієнтованою на загальне благо [2, с. 11–12].

Таким чином, є очевидним, що аксіопсихологічна концепція порушує три важливі аспекти проблеми аксіогенезу, а саме: 1) *культурно-історичний*, що пов'язаний з процесом присвоєння індивідом соціальних цінностей, які продукуються суспільством, як зразків соціально бажаної поведінки; 2) *психодинамічний аспект*, який відбиває зворотній бік аксіогенезу як актуалізації вроджених духовних інтенцій особистості у просторі її соціальних зв'язків; 3) *феноменологічно-рефлексивний аспект*, що заснований на уявленні про інтеграцію об'єктивних і суб'єктивних витоків аксіогенезу особистості та їх представленість у внутрішньому (феноменологічному) світі людини, вищим проявом якого є ціннісно-смыслова свідомість з притаманною їй рефлексивною зумовленістю.

На нашу думку, суттєвою у дослідженні проблеми аксіогенезу, є концепція *професійно-особистісного аксіогенезу* Г. Радчук, суголосно якої *аксіогенез особистості* – це «складний нелінійний творчий процес вільного вибору нею певних ідеалів, сенсожиттєвих настанов, який зумовлює ціннісно-цільовий вектор самореалізації у контексті цілісної життєдіяльності» [4, с. 139].

Варто відзначити, що дослідниця обґрунтовує положення про *культурно-феноменологічний зміст* аксіогенезу особистості у процесі вищої професійної освіти, в основі якої лежить уявлення про конгеніальність трьох форм людини як суб'єкта культури: реальної, ідеальної та медіаторної (опосередкувальної).

При цьому реальна форма представлена особистістю як суб'єктом різного рівня та спектру життєздійснення і рефлексивного самоусвідомлення, котрим виступає студент; ідеальна форма репрезентована соціально втіленими здобутками культури – матеріальними та духовними артефактами сумісної культуротворчої діяльності, котру уособлює викладач як суб'єкт професійного смислопокладання; медіаторна форма постає середовищем взаємозв'язку реальної та ідеальної форм і представлена діалогічною взаємодією носіїв цих форм. Утім, екзистенційно-феноменологічною основою аксіогенезу Г. Радчук вважає *смыслове переживання* в освітньому середовищі ВНЗ.

Уважаємо доцільними позиції дослідниці щодо трактування процесу трансформації загальнолюдських цінностей у особистісні, що зумовлений комплементарними площинами *соціокультурного конструювання та рефлексивно-феноменологічного конституювання*. Авторка доводить, що суспільні цінності можуть бути представлені у свідомості особистості як-от: психічний образ; предметне, функціональне, оцінювальне, вітакультурне значення.

Заслужують на увагу обґрунтовані Г. Радчук принципи гармонізації аксіосфери особистості у процесі аксіогенезу, а саме: цілісності і системності; єдності соціокультурного конструювання й рефлексивно-феноменологічного конституювання; смисленасиченого полімотивованого діалогу; синергійної єдності професійного і особистісного аксіогенезу; гармонізації процесів персоналізації та персоніфікації [4, с. 147]. Г. Радчук доводить, що в процесі аксіогенезу особистості ґрунтовну роль відіграє *самовизначення*, що є феноменом, через який проявляється суб'єктна сутність людини, її активне діяльне начало, готовність добровільно брати на себе відповідальність за здійснюваний вибір. Дослідниця вважає, що самовизначення виступає мотиваційно-вольовим ядром і результатом аксіогенезу [4].

Певний науковий напрям щодо репрезентації проблеми аксіогенезу представлений працями, у яких аксіогенез репрезентується саме у форматі *професійного аксіогенезу*. У дослідженнях М. Чаїнської висвітлюються особливості професійного аксіогенезу майбутнього педагога, який визначається дослідницею як індивідуальний, послідовний, неперервний, закономірний процес розвитку професійних ціннісних орієнтацій особистості, що детермінований специфікою професійної діяльності. Сутність аксіогенезу, на думку дослідниці, полягає у трансформації ціннісної сфери, коли особистісні цінності майбутнього фахівця, набувають статусу професійно значущих. При цьому провідними умовами, що забезпечують окреслений процес є внутрішня свобода у ситуації вибору і здатність приймати відповідальність за процес та результат своєї діяльності. Суттєвим доробком автора є обґрунтування системи критеріїв професійного аксіогенезу студента – майбутнього педагога, що містить: загальну осмисленість життя; визнання особистості учня як цінності; наявність внутрішньої мотивації; інтернальність; домінування у структурі ціннісних орієнтацій цінностей «самовизначення», «зрілості» та «соціальності» [1].

Ґрунтовним доробком щодо з'ясування *динамічних особливостей аксіогенезу* є праці В. Мицька. На підставі узагальнення результатів психодинамічних показників аксіогенезу студентів-психологів науковець виокремив три основні види спричинення цього процесу, а саме: 1) мотивацію результатом (цільова причина); 2) мотивацію сенсом (формальна причина); 3) мотивацію процесом (рушійна причина). До того ж дослідник установив когортну послідовність

генеральних факторів аксіогенезу майбутніх психологів: I-й курс – доброзичливість / антагонізм; II-й курс – сумлінність / безвідповідальність; III-й курс – емоційна стабільність / невротизм; IV-й курс – екстра (інтро) версія; V-й курс – відкритість / закритість новому досвіду, що виконують роль психологічних механізмів професійно-особистісного становлення.

В. Мицько також ідентифікував певні динамічні тенденції професійного аксіогенезу студентів-психологів, такі, як-от: адаптація до освітнього середовища ВНЗ (I-й курс); самоствердження у професійно-орієнтованому навчанні (II-й курс); криза середини професійної підготовки (III-й курс); професійно-особистісна інтеграція (IV-й курс); формування готовності до самостійної професійної діяльності (V-й курс) [4].

Висновки. Таким чином, аналіз поданого вище доробку дозволив виокремити провідні напрями дослідження аксіогенезу, які пов'язані з розкриттям його у форматі аксіопсихологічної теорії, культурно-феноменологічного підходу; як професійного аксіогенезу; як динамічного процесу, а також з'ясувати суттєві ознаки аксіогенезу, якими є такі: динамічність, що передбачає певну етапність та поступаль-

ний перехід цінностей з нижчих на вищі рівні на вищі; трансформаційний характер, який зумовлює перетворення одних цінностей – в інші; культурно-історична детермінація, що пов'язана з процесом присвоєння індивідом цінностей суспільства, як зразків соціально бажаної поведінки; контекстність, тобто зв'язок з майбутньою професійною діяльністю; особистісна природа, тому, що суб'єктом аксіогенезу виступає особистість; суб'єктність, оскільки він базується на принципі інтегральної суб'єктності; рефлексивність, що зумовлює процес самопізнання й замовизначення, які є засадничими щодо аксіогенезу; полідетермінаційний характер, що полягає у єдності впливів на процес аксіогенезу, як макро факторів соціально-економічного рівня, так і мікрофакторів, що відбивають особливості освітнього середовища вишу, родини, іншого оточення, а також індивідуальних якостей особистості.

Варто відзначити, що у межах поданої статті було розглянуто лише загальнотеоретичні аспекти аксіогенезу, які є ґрунтовними щодо процесу дослідження динаміки соціокультурних цінностей особистості, який буде висвітлено у подальших наукових розвідках.

References

1. Chainska, M.O. (2010) *Psykholohichni chynnyky optymizatsiyi profesiyoho aksiogenezu maybutnikh pedahohiv* [Psychological factors of optimization of professional axiogenesis of future teachers]ю *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk: Bv. [in Ukrainian].
2. Karpenko, Z.S. (2009) *Aksiologichna psykholohiya osobystosti* [Axiological Psychology of Personality]. Ivano-Frankivsk: Lileya-NB [in Ukrainian].
3. Mytsko, V.M. (2012) *Psykhodynamichni osoblyvosti aksiogenezu maybutnikh psykholohiv* [Psychodynamic Features of the Axiogenesis of Future Psychologists]. In *Psykholohiya osobystosti* [Psychology of Personality], 1 (3), 99-108 [in Ukrainian].
4. Radchuk, G.K. (2012) *Psykholohichni zasady profesiyoho aksiogenezu* [Psychological principles of professional axiogenesis]. In *Psykholohiya osobystosti* [Psychology of Personality], 1 (3), 138-150 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Чаїнська М. О. Психологічні чинники оптимізації професійного аксіогенезу майбутніх педагогів: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Марія Олександрівна Чаїнська . – Івано-Франківськ : Б.в., 2010 . – 20 с.
2. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
3. Мицько В.М. Психодинамічні особливості аксіогенезу майбутніх психологів / В.М.Мицько // Психологія особистості. –2012. – №1(3). – С. 99-108.
4. Радчук Г. К. Психологічні засади професійного аксіогенезу / Г. К. Радчук // Психологія особистості. –2012. – № 1 (3). – С. 99 – 108.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Зарединова Эльвира

научный корреспондент

Институт проблем воспитания

Национальная академия педагогических наук Украины

г.Киев, Украина

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ ФЕНОМЕНА АКСИОГЕНЕЗА

Аннотация. Обоснована актуальность проблемы формирования аксиосферы личности как социального регулятора и мотиватора ее поведения. Доказана необходимость рассмотрения феномена аксиогенеза, связанного с постепенной динамикой ценностной сферы личности. Цель статьи: осуществление анализа более глубоких научных направлений в исследовании феномена аксиогенеза. Методы исследования: анализ (дефиниционный анализ, сравнительно-сопоставительный анализ), синтез, обобщение. Проанализирован аксиогенез как ценностно-целевой стержень аксиопсихологии, основанный на принципе интегральной субъектности, согласно которому способность человека к саморегуляции проявляется в восходящей теологической перспективе в континууме: 1) относительного субъекта; 2) моносубъекта; 3) полисубъекта; 4) метасубъекта; 5) абсолютного субъекта (по С.Карпенко). Раскрыта сущность аксиогенеза в формате культурно-феноменологического подхода (Г. Радчук), который базируется на представлении о конгенитальности трех форм человека как субъекта культуры: реальной, идеальной и медиаторной (опосредованой). Презентовано научное направление в формате которого освещаются педагогические аспекты аксиогенеза. Представлена система критериев профессионального аксиогенеза студента – будущего педагога (по М. Чаинской). Проанализированы динамические аспекты аксиогенеза (по В. Мицько): основные виды детерминации этого процесса, динамические тенденции профессионального аксиогенеза.

Ключевые слова: аксиосфера личности, аксиогенез, культурно-феноменологический подход, принцип интегральной субъектности, динамические тенденции аксиогенезу.

Zaredinova Elvira
Scientific Correspondent
Institute of Problems on Education
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF LEADING TENDENCES OF AXIOGENESIS PHYNOMEN STUDY

Annotation. The urgent problems of forming the personality axiosphere as a social regulator and a motivator of its behavior are considered in the article. The necessity of considering the phenomenon of axiogenesis, connected with the gradual dynamics of the value sphere of the person is proved. The purpose of the article is to carry out an analysis of more thorough scientific directions in the study of the phenomenon of axiogenesis. Methods of research used: analysis (definitions analysis, comparative and contrast analysis), synthesis, and generalization. Axiogenesis is analyzed as a value-purposed stem of axiopsychology based on the principle of integral subjectivity, according to which the ability of person to self-regulation manifests itself in the ascending theological perspective in the continuum: 1) relative subject; 2) monosubject; 3) polysubject; 4) metasubject; 5) an absolute subject. The effective aspects of the axiogenesis of the personality, which (according to Z.Karpenko), are related to the value consciousness of the individual with a certain spectrum of motivational and dispositional entities. The analysis of axiogenesis in the format of the cultural-phenomenological approach (G.Radchuk) is represented, which is based on the idea of the congeniality of the three forms of man as a subject of culture: real, ideal and mediatory, and the recognition of the fundamental role of self-determination as a motivational and volitional nucleus and result axiogenesis. The scientific tendency in the format of which axiogenesis is represented as professional axiogenesis, that is, the pedagogical aspects of axiogenesis are associated with the professional axiogenesis of the future teacher, the essence of which is the transformation of the personality values of the future specialist in professionally significant in the conditions of internal freedom in the situation of choice and the ability to take responsibility for process and result of its activity (according to M.Chainska). The dynamic features of axiogenesis (according to V.Mytsko) are analyzed, namely: main types of causing this process: 1) motivation by the result (purpose reason); 2) motivation with meaning (formal reason); 3) motivation by the process (motive reason).

Key words: personality axiosphere, axiogenesis, cultural-phenomenological approach, principle of integral subjectivity, the dynamic features of axiogenesis.

УДК:378:376-054.62

Зінонос Наталя Олексіївна
кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри вищої математики
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
м.Кривий Ріг, Україна
zinosos@i.ua

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Процес адаптації студентів до навчально-інформаційного середовища ВНЗ – це складний, багаторівневий процес. Успішність навчання студентів напряму залежать від їх адаптації освітньому простору ВНЗ. Мета статті полягає у визначенні існуючих підходів у сучасній науці до поняття адаптації, зокрема адаптації студентів до навчання у ВНЗ України. Стаття присвячена осмисленню процесу адаптації вченими-педагогами. Проведено контент-аналіз поняття «адаптація» з точки зору філософії, педагогіки, психології та соціології. У статті акцентується увага на теоретичних і прикладних аспектах проблеми адаптації, пов'язаних з успішністю навчальної діяльності та формуванням соціально важливих якостей студентів. Широта і актуальність проблематики визначили зміст і структуру пропонованої статті, що включає теоретичні методи дослідження феномена адаптації і розкриває характер соціально-психологічної адаптації особистості в умовах навчання у вищому навчальному закладі. Дослідження виконано в традиціях комплексного і системного підходів і охоплює широке коло проблем адаптації особистості. Результати дослідження: синтезовано означення адаптації до навчання у вищій школі.

Ключові слова: адаптація, види адаптації, студенти, адаптації до навчання у вищій школі.

Вступ Проблема адаптації студентів до освітнього середовища вищого навчального закладу потребує, перш за все, з'ясування сутності процесу адаптації, як багатогранного феномена. Природничі та суспільні науки, що вивчають людську життєдіяльність в її формах та проявах, як предмет свого вивчення розглядають проблему адаптації людини до навколишнього середовища. Ця проблема викликає інтерес спеціалістів різних галузей, що розглядають людину як суб'єкта діяльності, спілкування, пізнання та досліджують ресурси її пристосування та розвитку. Зміни умов життєдіяльності людини у зв'язку з технологічними, економічними, соціальними та іншими трансформаціями актуалізують увагу до адаптації і зумовлюють її розгляд на сучасному етапі як комплексного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій роботі ми спираємося на дослідження проблеми адаптації студентів до умов вищого навчального закладу вітчизняних науковців (Т.Алексеева, Г.Левківська, О.Научитель, І.Облес, Т.Резнік та ін.).

Мета статті полягає у визначенні існуючих підходів у сучасній науці до поняття адаптації, зокрема адаптації студентів до навчання у ВНЗ України.

Проблема адаптації передбачає дослідження біологічних, фізіологічних, соціальних, психологічних та дидактичних особливостей цього процесу. Слід мати на увазі, що жоден з видів адаптації не існує окремо, а розглядається в системі з іншими видами. Адаптація як багатоскладове поняття є предметом вивчення різних наук про людину. Філософія, фізіологія, соціологія, соціальна психологія, педагогіка та інші науки дають своє тлумачення цього поняття. Тому **завданням дослідження** є проведення контент-аналізу поняття «адаптація» з точки зору філософії, педагогіки, психології та соціології. У дослідженні використовувалися теоретичні **методи дослідження**: аналіз філософської, психолого-педагогічної й методичної літератури з проблеми адаптації студентів.

Виклад основного матеріалу. В цілому адаптація трактується як процес та результат встановлення співвідношень між особистістю та оточуючим середовищем. Із філософської точки зору адаптація є властивістю, що притаманна усім живим істотам і виявляється в системі їх співвідношень з середовищем життєдіяльності, якщо в ньому виника-

ють будь-які зміни. Початки уявлень про адаптацію були закладені античними філософами Анаксагором (Ἀναξαγόρας), Демокритом (Δημόκριτος), Аристотелем (Ἀριστοτέλης), які для визначення цього явища використовували терміни «гармонія», «пропорція», «ентелехія», «доцільність»]. Пояснюючи сутність феномена адаптації, одні філософи акцентували увагу на взаємному впливі та змінах під цим впливом живих істот та умов їх існування, інші – на особливих механізмах, формах, засобах, які опосередковують взаємодію організмів з умовами їх життєдіяльності як на своєрідних пристосуваннях. Так, спостерігаючи фактори пристосування організмів до умов навколишнього середовища, Аристотель дійшов висновку, що в їх взаємодії існує «всезагальна доцільність». Демокрит зробив висновок, що саме образ життя, діяльності, руху визначає специфіку і різноманіття форм та забарвлення тварин. Анаксагор пояснював, що зміни конституції людини зумовлені впливом їжі, клімату, води та образом її життєдіяльності. Гіппократ наголошував, що людина є природно вплетеною в контекст всіх систем, що утворюють сферу її життя: особливості регіонів та їх характеристик, водних ресурсів та образу життя людей, природних умов, що визначають її поведінку, а також впливають на адаптаційні процеси.

Погляди античних філософів на феномен адаптації були розвинені науковою думкою XVII-XVIII століття. Р. Декарт (René Descartes) використовував термін асоціація по відношенню до поведінки людини та змін поведінки під впливом зовнішнього середовища. К.Г.Юнг (Carl Gustav Jung) вважав, що адаптація означає рівновагу внутрішніх та зовнішніх потреб, які висувають перед людиною досить різні вимоги. Вказуючи, що ідентифікація людини з середовищем може здійснюватися на підставі певної схожості, він розумів під останньою наявність у свідомості людей архетипів, які сприяють встановленню контактів особистості як із зовнішнім середовищем, так і зі своїми власними унікальними психологічними характеристиками. К. Г. Юнг зазначав, що перш ніж ставити за мету індивідуалізацію, потрібно досягти іншої мети виховання, а саме адаптації до мінімуму колективних норм, який є необхідним для існування особистості.

Саме поняття «адаптація» (від латинського

«adaptacio» – пристосування) виникло в біології і в широкому значенні розуміється як пристосування до навколишніх умов існування; у процесі еволюції адаптація забезпечує виживання виду, стійкість до впливу зовнішніх факторів. У працях з адаптаційної проблематики зазначається, що вперше термін «адаптація» використав німецький фізіолог Г.Ауберт (H. Aubert), який застосував його у своїй роботі «Фізіологія сітківки» («Physiologie der Netzhaut») для опису пристосування чутливості органів зору до впливу подразників різної інтенсивності. У цілому ж, саме з ідеями Ж.-Б. Ламарка пов'язується початок загальнобіологічного підходу до вивчення проблеми адаптації, яку в даному ракурсі співвідносять з пристосуванням організмів і еволюцією різних форм життя.

Поняття адаптації устаткувалося у науковій термінології до середини ХХ століття і з другої його половини вийшло за рамки біологічної науки та еволюційної теорії і розпочало використовуватися у медицині, психології, соціології, кібернетиці. Використання поняття адаптації в різних предметних галузях призвело до урізноманітнення його значень, пов'язаних, насамперед, з різними видами і формами адаптації людини, межі між якими досить умовні, оскільки детермінуються різними видами його життєдіяльності. У біології адаптацією називають стійкість організму до впливу різних факторів та ступінь виживання виду та популяцій; у фізіології та медицині даним поняттям позначають пристосувальні реакції, перебудову життєдіяльності організму у нормальному та патологічному стані; у філософії дане поняття характеризує загальні закономірності процесу пристосування систем до умов зовнішнього та внутрішнього середовищ; у педагогіці адаптація означає пристосування до навчання та виховання; у психології та соціології адаптація пов'язана з процесом встановлення взаємовідносин між особистістю і соціальним середовищем. Ефективність процесу адаптації характеризується адаптаційною здатністю організму, виду популяції. Під адаптаційною здатністю людини розуміється її здатність пристосовуватися до різних вимог середовища (як соціальних, так і фізичних) без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем.

Оскільки і людина, і середовище постійно змінюються, адаптація виявляється фундаментальною основою буття людини. Незважаючи на відмінності між фізіологічною, соціальною, психологічною, дидактичною та іншими видами адаптації, в реальному житті вони взаємопов'язані і виступають аспектами єдиного процесу. Необхідність адаптації людини не лише до середовища, а й соціального оточення, показана Г. Спенсером (Herbert Spencer), який висунув ідею про те, що людський розум позбавлений обмежень, що й забезпечує найбільш адекватне пристосування індивіда до середовища [6]. У процесі адаптації людини до середовища важливим аспектом є досягнення найбільш оптимального, як зазначав Г. Спенсер, адекватного пристосування [6, с. 97]. Іншими словами, важливо досягти певної гармонії з зовнішніми, об'єктивно існуючими вимогами соціуму, щоб своєю поведінкою відповідати загальноприйнятним стандартам.

Більшість психологічних теорій адаптації розглядають її як процес узгодженості, приведення у рівновагу системи «особистість – середовище». Ідея провідної ролі інтелектуальних структур у процесі адаптації розроблялась у теорії когнітивного розвитку Ж.Піаже (Jean Piaget) [3]. За Ж. Піаже розумова діяльність людини розвивається від простої координації рухів до абстрактно-логічних міркувань і фор-

мування на цій основі гіпотез, чим забезпечується розв'язання проблеми адаптації індивіда. Розвиваючи тезу про адаптивну природу інтелекту, Ж. Піаже описує два основні механізми, які сприяють пристосуванню людини до середовища – це асиміляція та акомодация. Асиміляція являє собою сукупність інтелектуальних дій індивіду, спрямованих на включення факторів навколишнього середовища у існуючі у нього когнітивні структури. Акомодация, навпаки, є протилежним процесом впливу середовища на суб'єкт, коли він спрямовує свою діяльність на зміну вже сформованих у нього когнітивних структур відповідно до нових обставин. Адаптація розглядається як рівновага цих двох взаємопов'язаних станів інтелектуальної активності особистості.

Ж. Піаже наголошував, що у життєдіяльності людини ці два процеси відбуваються нерозривно, доповнюючи один одного – асиміляція спрямована на забезпечення цілісності особистості, не зважаючи на дію мінливих умов навколишнього середовища; акомодация забезпечує людині можливість набуття нових рис під впливом середовища і тим самим забезпечує її особистісний розвиток.

За А.Петровським [2] розвиток особистості у відносно стабільному середовищі відбувається через проходження трьох фаз: адаптації, індивідуалізації та інтеграції. Адаптація передбачає активне засвоєння норм і цінностей групи і виступає як рівень зовнішнього опанування відповідними формами і засобами діяльності. Об'єктивна необхідність максимально адаптуватися у колективі (групі) досягається за рахунок суб'єктивно пережитих втрат деяких своїх індивідуальних відмінностей. Фаза індивідуалізації викликана протиріччям між досягнутим результатом адаптації та незадоволенню на першому етапі потребою індивіду у максимальній персоналізації. На цій фазі збільшується пошук засобів і способів для прояву своєї індивідуальності. Інтеграція – заключна фаза адаптації, що детермінується суперечностями між потягом суб'єкта бути ідеально представленим у спільноті своїми особливостями і значущими для нього відмінностями з однієї сторони, і необхідністю групи прийняти, схвалити тільки ті індивідуальні особливості, які їй імпонують та відповідають її цінностям – з іншої.

Отже, адаптація у широкому сенсі визначається як особлива форма відображення людиною систем зовнішнього та внутрішнього середовища, що полягає у тенденції до встановлення з ними динамічної рівноваги. Психологи, розкриваючи зміст явища адаптації, розуміють його, перш за все, як сталий процес активного пристосування до умов соціальної середовища. У дослідженнях соціальної адаптації також є різні підходи до трактування даного поняття. Під соціальною адаптацією розуміють один із механізмів соціалізації особистості, що дозволяє їй включатися у структурні елементи соціального середовища шляхом стандартизації ситуацій, що дає можливість особистості функціонувати в умовах динамічного соціального оточення. Аналіз досліджень соціальної та соціально-психологічної адаптації дозволяє виділити такі основні напрями і тенденції. Згідно інтеракціоністської концепції адаптації, яку розвиває Л. Філіпс (L. Philips), всі види адаптації зумовлені як внутрішньопсихічними факторами особистості, так і зовнішніми факторами середовища. При цьому адаптованість може виражатися двома типами відповідей на вплив середовища: по-перше, прийняття та ефективна відповідь на знайомі фактори, по-друге гнучкість та ефективність при зустрічі з новими умовами, які можуть бути потенційно за-

грозливими, а також здатність, надавати подіям необхідний і бажаний для себе напрям [4]. У цій теорії розуміння адаптації пов'язано з поняттям соціальної активності особистості, що зумовило введення поняття ефективної адаптації. Ефективною адаптацією особистості дослідники називають різновид адаптації, при досягненні якої особистість задовольняє мінімальним вимогам суспільства. При цьому інтеракціоністи розрізняють поняття адаптації та пристосування. Так, Т. Шибутані (Т. Shibutani) зазначає, що адаптація є більш стабільною формою поведінки, у порівнянні з пристосуванням, що «адаптація відноситься до більш стабільних рішень – добре організованим способам долати типові проблеми, до прийомів, які кристалізуються шляхом послідовного ряду пристосувань» [5, с. 78].

Людина також адаптується і до соціального середовища, причому структурою суспільства, частково за допомогою навчання і виховання визначається які форми поведінки індивіду з найбільшою ймовірністю забезпечать успішну адаптацію. У концепції Е. Еріксона (Е. Erikson) визначальним моментом досягнення мети є криза, яка означає джерело сили та недостатність адаптації [1]. Загалом представники цієї концепції описують процес адаптації формулою: конфлікт – тривога – захисні реакції, розглядають конфлікт як один з можливих результатів взаємодії особистості і середовища, що виникає, коли захисні реакції індивіда недостатні, як недостатні і «вчинки» самого середовища. На думку вчених, добре адаптованою буде людина, яка психічно зрівноважена, продуктивна і знаходиться у гармонії з соціальним середовищем. При цьому важливо те, що середовище повинно бути готовим для успішної адаптації особистості. У процесі адаптації активно змінюється як особистість, у якої виникають нові внутрішньоособистісні утворення, що сприяють подальшому розвитку людини, так і середовище, яке набуває характер адаптивного середовища.

Проблема адаптації студентів до навчально-професійної діяльності у вищому навчальному закладі не втрачає актуальності у практиці вітчизняної ви-

щої школи, оскільки в період навчання закладаються основи професіоналізму, формується потреба і готовність до неперервної освіти у мінливих умовах. У цих умовах особливо важливо, щоб студенти активно включилися в процес набуття знань, усвідомлювали, що результати їх навчальної діяльності становляться особистісним надбанням.

При вступі до вищого навчального закладу відбувається зміна середовища життєдіяльності людини, умов та форм організації освітнього процесу, тому особливу вагомість набувають адаптаційні процеси. Вони вимагають активізації всіх механізмів адаптації, яка відбувається: на фізіологічному рівні, в більшості шляхом пристосування (пристосування людини як біологічної істоти до ускладнених умов діяльності, до зовнішньо-предметних умов, що її оточують); на соціальному рівні (входження людини в нове соціальне середовище, прийняття людиною норм та правил життя нової соціальної спільноти, прийняття цієї людини соціальним оточенням), психологічному рівні (відчуття психологічного комфорту від ситуації свого життя, прийняття її як конструктивно значущої, що відкриває подальші перспективи розвитку, впевненість у правильності вибору, задоволення відповідними аспектами нового студентського життя); дидактичному (здатність людини виконувати дії, що складають зміст навчальної діяльності, засвоєння нових дій, подолання вже напрацьованих навичок, які в нових умовах є недоцільними, доцільний розподіл навантаження протягом доби, тижня).

Узагальнення результатів проведеного аналізу надало можливість **зробити наступні висновки**, а саме синтезувати наступне означення: адаптація до навчання у вищій школі – це багаторівневий процес соціально-психофізіологічних і фізіологічних реакцій регуляторних систем організму студента, що протікає під впливом комплексу специфічних факторів: ломка стереотипу школяра, усвідомлення нового статусу, входження в нове соціальне середовище, звикання до нових форм, темпів, методик навчання і спрямований на формування адекватної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

References

1. Erikson, E.G. (2000). *Detstvo i obshchestvo* [Childhood and Society] (2nd ed.). Saint Petersburg: Letniy sad [in Russian].
2. Petrovskiy, A. V. & Yaroshevskiy, M.G. (2009). *Psikhologiya* [Psychology]. Moscow: Akademiya [in Russian].
3. Piaget, Z. (1994). *Izbrannyye psikhologicheskiye trudy* [Selected psychological works]. Moscow: Mezhdunarodnaya pedagogicheskaya akademiya [in Russian].
4. Philips, L. (1968). *Human adaptation and its failures*. New York & London: Academic Press.
5. Shibutani, T. (1999). *Sotsialnaya psikhologiya* [Social psychology]. Rostov na Donu: Feniks [in Russian].
6. Spenser, G. (1997). *Sinteticheskaya filozofiya* [Synthetic philosophy]. Moscow: Nika-Tsentr [in Russian].

Список використаної літератури

1. Эриксон Э.Г. Детство и общество / Эрик Г.Эриксон; пер. с англ. и науч. ред.: А. А. Алексеев. – 2. изд., перераб. и доп. – СПб.: Лет. сад, 2000. – 415 с. – (Мастерская психологии и психотерапии).
2. Петровский А.В. Психология: [учебник для студентов высших учебных заведений] / А.В.Петровский, М.Г.Ярошевский. – 9-е изд., стер. – М.: Академия, 2009. – 500, [1] с. – (Высшее образование. Классическая учебная книга) (Classicus).
3. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Жан Пиаже; пер. с англ. и фр. / Вступ. статья В.А.Лекторского, В.Н.Садовского, Э.Г.Юдина. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 680 с.
4. Philips L. Human adaptation and its failures / Leslie Philips. – New York & London: Academic Press, 1968. – 291 p. – (Personality and Psychopathology: A series of monograph texts, and treatises).
5. Шибутани Т. Социальная психология / Т.Шибутани; пер. с англ. В.Б.Ольшанского. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 544 с.
6. Спенсер Г. Синтетическая философия / Герберт Спенсер ; пер. с англ. – К. : Ника-Центр, 1997. – 512 с. – (Познание).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Зинонос Наталія

кандидат педагогічних наук,
старший преподаватель кафедры высшей математики
ГВУЗ «Криворожский национальный университет»
г.Кривой Рог, Украина

АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ К ОБУЧЕНИЮ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. Процесс адаптации студентов к учебно-информационной среды вуза - это сложный, многоуровневый процесс. Цель статьи заключается в определении существующих подходов в современной науке к понятию адаптации, в частности адаптации студентов к обучению в вузах Украины. Статья посвящена осмыслению процесса адаптации учеными-педагогами. Проведен контент-анализ понятия «адаптация» с точки зрения философии, педагогики, психологии и социологии. В статье акцентируется внимание на теоретических и прикладных аспектах проблемы адаптации, связанных с успешностью учебной деятельности и формированием социально важных качеств студентов. Широта и актуальность проблематики определяют содержание и структуру предлагаемой статьи, включая теоретические методы исследования феномена адаптации, и раскрывают характер социально-психологической адаптации личности в условиях обучения в высшем учебном заведении. Исследование выполнено в традициях комплексного и системного подходов и охватывает широкий круг проблем адаптации личности. По результатам исследования было синтезировано определения адаптации к обучению в высшей школе.

Ключевые слова: адаптация, виды адаптации, студенты, адаптации к обучению в высшей школе.

Zinonos Natalia

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.
Senior Lecturer
Department of Higher Mathematics
State University «Kryvyi Rih National University»
Kryvyi Rih, Ukraine

THE STUDENTS' ADAPTATION TO STUDYING AT A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. The process of adapting students to the educational and informational environment of higher educational institutions is a complex, multilevel process. The success of the training of students directly depends on their adaptation in the socio-cultural and educational space of universities. The purpose of the paper is to determine the existing approaches in modern science to the notion of adaptation, in particular students' adaptation to study at higher educational institutions of Ukraine. The key idea of the article is expressed in the title and elaborated in the text. The article is devoted to comprehension of the process of adaptation by scientists and teachers. The analysis of scientific courses from different fields of knowledge has shown that adaptation is viewed by scientists from different angles. The article gives a systemic description of the concept of "adaptation" from the point of view of philosophy, pedagogy, psychology and sociology. The paper focuses on the theoretical and applied aspects of adaptation problems related to the success of educational activities and the formation of socially important qualities of students. The breadth and relevance of the problems were determined the content and structure of the proposed article, which includes theoretical methods of studying the phenomenon of adaptation and reveals the nature of the socio-psychological adaptation of the individual in terms of teaching in higher education institution. The research is carried out in the traditions of complex and systematic approaches and covers a wide range of problems of adaptation of the individual. According to the results of the study the definition of adaptation to higher education was synthesized.

Key words: adaptation, types of adaptation, students, adaptation to high school education.

Іщенко Людмила Валентинівна
 доктор педагогічних наук, доцент
 професор кафедри дошкільної освіти
 Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
 м. Умань, Україна
 liskra118@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ

Анотація. У статті висвітлено проблему підготовки майбутніх фахівців до розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Мета статті полягає у розкритті організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників. Методи дослідження: проектування – виокремлення педагогічних умов підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності з творчими дітьми. Організаційно-педагогічні умови розглядаємо як сукупність необхідних обставин, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників у вищому навчальному закладі. Виокремлено та обґрунтовано такі організаційно-педагогічні умови: позитивна мотивація студентів до розвитку творчого потенціалу дитини 5-6 років; забезпечення міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту навчання у професійній підготовці майбутнього вихователя; створення освітньо-креативного середовища освітнього процесу в закладах вищої освіти для майбутніх фахівців із розвитку творчого потенціалу дітей 5-6 років.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, творча особистість, творчий потенціал, старші дошкільники.

Вступ. Основні напрямки розвитку системи освіти в Україні окреслені концептуальними положеннями державних документів: «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Законами України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні особливу увагу акцентовано на розвиток особистості дитини, її індивідуальності, зокрема на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [1].

Зв'язок між процесом становлення особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти та ефективністю виконання ним професійних функцій засвідчують результати численних теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчого розвитку особистості була предметом дослідження таких філософів, педагогів, психологів як Б. Ананьєв, В. Андреев, В. Кан-Калік, О. Леонтьєв, Б. Ломов та інші. Система здібностей у структурі творчої особистості вивчалася Л. Виготським, М. Лейтес, Б. Тепловим, С. Рубінштейном та іншими. Сутність творчості як специфічного виду діяльності розглядалася в роботах М. Воллаха, В. Давидова, О. Матюшкіна, Я. Пономарьова. Формування творчої особистості учнів на різних етапах їх навчання аналізувалися в роботах О. Савченко, С. Сисоевої, М. Лещенко, Л. Хомич, та ін. Особливості вияву творчості на різних вікових етапах розвитку особистості, а саме загальнотеоретичні положення про роль творчої діяльності в розвитку особистості описано в наукових працях І. Беха, А. Богуш, Н. Гавриш, Д. Богоявленської, В. Кудрявцева, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Ямницького. Концепції творчої обдарованості проаналізовано в роботах Є. Кульчицької, А. Магюшкіна, В. Моляко). Серед зарубіжних дослідників, які вивчали психологічний феномен творчості варто відзначити праці Дж. Гілфорда, А. Маслоу, Е. Торренса, К. Тейлора, К. Роджерса, Р. Стернберга, З. Фрейда, Е. Фромма.

Мета статті – розкрити організаційно-педагогіч-

ні умови підготовки майбутніх фахівців до розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження – виокремити та аргументувати педагогічні умови підготовки майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку у вищому закладі освіти.

Методи дослідження: моделювання, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних і дослідницьких даних для відбору й осмислення фактичного матеріалу стосовно підготовки майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників у вищому навчальному закладі; проектування та моделювання – виокремлення педагогічних умов підготовки майбутнього фахівця до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників у вищому закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття «педагогічні умови» розглядається у сучасній педагогіці як компонент педагогічної системи, який впливає на її особистісні та процесуальні аспекти. Організаційно-педагогічні умови, як їх різновид, визначаються як сукупність цілеспрямовано сконструйованих можливостей змісту, форм, методів, які є основою керування функціонуванням і розвитком процесуального аспекту цілісного педагогічного процесу [7].

Виходячи з аналізу наукових праць, у дослідженні під організаційно-педагогічними умовами розуміємо сукупність необхідних обставин, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників у вищому навчальному закладі.

Задля забезпечення ефективного впливу на процесуальний бік педагогічного процесу, спрямованого на підготовку майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, в експериментальному дослідженні було виокремлено такі організаційно-педагогічні умови:

- позитивна мотивація студентів до розвитку творчого потенціалу дітей 5-6 років;
- забезпечення міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту навчання у професійній підготовці майбутнього вихователя;
- створення освітньо-креативного середовища освітнього процесу в закладах вищої освіти для майбутніх фахівців із розвитку творчого потенціалу дітей 5-6 років [3].

Обґрунтуємо кожну з умов та визначимо особливості їх реалізації у ході експериментального дослідження.

Беззаперечною необхідністю організації міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів доводить тривалий педагогічний досвід їх практичної реалізації та наукового вивчення. Витоками ідеї використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі є погляди Я. Коменського, який зазначав, що всі знання виростають з одного коріння — навколишньої дійсності, перебувають між собою у зв'язках і тому вивчатись також мають у зв'язках [4]. Ці погляди Я. Коменського знайшли подальший розвиток у педагогічних працях Дж. Локка, К. Ушинського, О. Декролі, І. Сікорського.

У словниках міжпредметні зв'язки визначають як взаємне узгодження навчальних програм, яке зумовлене системою наук і дидактичною метою. Такі зв'язки відображають комплексний підхід до виховання і навчання та на будь-якому його етапі виконують виховну, розвивальну й детермінуючу функцію, завдяки інтеграції знань підвищують продуктивність перебігу психічних процесів [8]; як організація навчально-виховного процесу на основі міжпредметних зв'язків на окремих уроках під час вивчення теми, підпорядкованої розв'язанню міжпредметної проблеми, декількох тем різних курсів, цілого циклу навчальних предметів та під час викладання різних циклів навчальних дисциплін. Отже, міжпредметні зв'язки розглядаються на різних рівнях: дидактичного явища – як відображення міжнаукових зв'язків; дидактичної умови – як засіб взаємного узгодження навчальних програм; дидактичного принципу – як інтегруюча ланка в системі дидактичних принципів; методологічному – як спосіб формування нового типу знань – «міжпредметних знань» [2].

Ми підтримуємо думку І. Луценко, що міжпредметні зв'язки та методика використання їх як спеціально створена методична система, є наскрізним механізмом, який забезпечує когнітивні процеси формування нових, інтегрованих понять. Її основою є система ключових понять з визначеного кола навчальних дисциплін, структурно-логічні міжпредметні схеми [5, с.254].

Поряд із міжпредметними зв'язками у педагогічній науці в останні роки усталився інтеграційний підхід до організації навчально-виховної роботи. Сучасні словники визначають інтеграцію як доцільне об'єднання та координацію різних частин цілісної системи. Концепція інтеграції застосовується там, де необхідно забезпечити розвиток системи навчання до більш органічної цілісності [8, с. 42–47].

Вважаємо, що в умовах сучасної предметної системи навчання, яка забезпечує дидактично доцільний відбір наукових даних, їх дидактичну обробку, та водночас стрімкого розвитку інтеграційних процесів у різних сферах діяльності, необхідне координоване використання міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту навчання.

З метою організації цілісної теоретико-методичної підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників у контексті впровадження першої організаційно-педагогічної умови постала необхідність у: визначенні сукупності дисциплін, зміст яких закладає необхідну теоретико-методичну та практичну основу підготовки майбутніх вихователів до формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку.

У освітньому процесі закладу вищої освіти широко використовується координація навчальних курсів,

що передбачає взаємну узгодженість щодо трактування понять, часу вивчення, місця та ролі їх у процесі професійної підготовки, а також міждисциплінарні зв'язки – залучення елементів однієї дисципліни при вивченні іншої.

З цією метою в межах вибраних дисциплін організовуються творчі майстерні та інші форми імітаційних та неімітаційних контекстних занять за темами: 1) Тестові методи діагностики виявлення творчої особистості. 2) Неформальні методи діагностики розвитку творчого потенціалу особистості. 3) Особливості організації освітньої роботи з розвитку творчого потенціалу дитини 5-6 років. 4) Створення розвивальної творчої взаємодії дорослого і дитини дошкільного віку. 5) Особливості організації освітнього процесу з дітьми в середовищі однолітків із різним рівнем творчих здібностей. 6) Педагог, як центральна фігура організації процесу розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. 7) Особливості підготовки до школи творчо обдарованих дітей.

Заняття будувалися як сукупність особистісно-діяльного, проблемного, діалогічного та індивідуально-творчого підходів і включали різноманітні форми та види діяльності, зокрема: 1) обговорення проблемних питань (дискусій): про ефективні методи діагностики виявлення творчої особистості; про характер взаємодії педагога з творчими дошкільниками; про особливості підготовки творчої дитини до школи; про вплив сім'ї на творчий розвиток дошкільника; 2) аналіз методів діагностики виявлення творчої особистості дитини і їх відбір відповідно до характеру організації освітньої роботи; 3) вирішення проблемних педагогічних ситуацій і завдань, як обов'язкового компонента всіх практичних занять; 4) моделювання розвивального середовища для різних варіантів образотворчої роботи, спрямованої на розвиток творчого потенціалу старших дошкільників; 5) аналіз звітів студентів про результати їх самостійних діагностичних обстежень дітей, прогнозування досягнень дітей; 6) складання рецензій на освітні програми, методики, технології; 7) вправи на розвиток здатності до децентрації, рефлексії, емпатії.

Таким чином підготовка студентів до розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку передбачала: оволодіння студентами знаннями психолого-педагогічних дисциплін, теорії та методик дошкільної освіти, формування основ професійного мислення, освоєння інтегрованої суми науково-педагогічних знань, оволодіння системою узагальнених педагогічних понять і їх інтеграція з практикою, формування професійно-педагогічних умінь і способів діяльності необхідних для організації процесу розвитку творчої особистості дітей старшого дошкільного віку.

Цілісність формування особистості майбутнього вихователя обумовлюється наявністю у змісті його підготовки аксіологічного компоненту, що передбачає залучення до методологічних, теоретичних та прикладних знань про цінності, їх природу, механізми розвитку, способи функціонування.

З огляду на вищезазначене було виокремлено другу організаційно-педагогічну умову, як позитивна мотивація студентів до розвитку до розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Активно-позитивне ставлення до педагогічної професії включає в себе уявлення про мету, мотиви, які спонукають до педагогічної діяльності, емоційне ставлення до неї, задоволеність нею. Найбільш узагальненою формою активно-позитивного ставлення людини до педагогічної професії є професійна спрямованість, яка визначається як глибоко усвідомле-

ний, особистісно значимий інтерес до професії педагога і схильність займатися нею [6, с. 204].

Мотиви визначають вибір особистістю майбутньої професії. Так, за даними А. Маслоу, на вибір професії впливає потреба у безпеці і захисті. До мотивів вибору професії належать також: потреба реалізувати власні здібності, інтерес до певної професії, її суспільний престиж, статево-рольові чинники, орієнтація на систему існуючих соціальних цінностей (теоретичні, економічні, естетичні, соціальні, політичні, релігійні) [6, с. 205].

Отже, позитивна мотивація до розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку охоплює професійні цінності, мотиви, інтереси, емоційно-ціннісне ставлення до дитини як до суб'єкта професійної взаємодії, особистісну схильність до педагогічної діяльності з розвитку творчої особистості дітей.

З метою реалізації професійної підготовки майбутніх педагогів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників та впровадження педагогічної умови щодо позитивної мотивації студентів до означеного виду діяльності, перевірки її ефективності, передбачена реалізація таких етапів:

- розроблення комплексу методів і прийомів, навчально-професійних завдань, спрямованих на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери, ціннісного ставлення майбутніх вихователів до дитини як суб'єкта професійної взаємодії;

- розроблення методичних способів емоційного впливу на розвиток позитивної мотивації студентів до розвитку творчої особистості дітей старшого дошкільного віку;

- розроблення тренінгів, спрямованих на взаємодію з дитиною дошкільного віку.

На цьому етапі дослідження проводилися практичні, лабораторні заняття, індивідуальна робота при вивченні таких дисциплін: «Психологія загальна», «Психологія дитяча», «Дошкільна педагогіка», «Педагогіка творчості» «Основи образотворчого мистецтва з методиками керівництва», «Дошкільна лінгводидактика» та інші методики дошкільної освіти. Формування у студентів педагогічних цінностей виступило предметом цілеспрямованих впливів з боку викладачів дисциплін, які увійшли до міжпредметної системи [3].

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти в Україні характеризується активним пошуком важелів впливу на покращення якості фахової підготовки. Пріоритетом стає підготовка фахівця, що базується на формуванні у нього світоглядних позицій, переконань, творчих здібностей, професійної гнучкості. А орієнтація вищої освіти на формування професійно-творчої особистості, яка здатна реалізувати освітні стандарти, впроваджувати нові технології, у свою чергу, вимагає ефективної організації цілісної професійної підготовки в умовах вищих навчальних закладів, оновлення її змісту, добору доцільних засобів, методів та форм його реалізації.

Спрямованість нової парадигми освіти на особистість, на задоволення її освітніх потреб передбачає створення умов, що забезпечуватимуть майбутнім фахівцям якісну підготовку до професійної діяльності, розвиток потреби до творчості. Ці умови створює освітньо-креативне середовище, у якому відбувати-

меться професійне та особистісне становлення майбутнього спеціаліста.

У цьому зв'язку створення освітньо-креативного середовища із залученням майбутніх фахівців до проектувальної діяльності із розвитку творчого потенціалу дітей є важливою організаційно-педагогічною умовою.

Освітньо-креативне середовище покликане забезпечити оволодіння майбутнім вихователем не стільки системою знань, фахових умінь і навичок, скільки уміннями їх творчо та оперативно реалізувати у професійній діяльності; формування потреби у самоактуалізації, професійному самовдосконаленні та самоосвіті задля компетентного вирішення професійних завдань.

Функціонування освітньо-креативного середовища професійного становлення майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу старших дошкільників передбачає актуалізацію набутих теоретичних знань у процесі практичних, лабораторних занять, індивідуальної, самостійної роботи і застосування їх у активній професійній діяльності під час проходження педагогічної практики.

Створене таким чином, освітньо-креативне середовище вищого навчального закладу надає можливість кожному студенту не тільки розвинути творчий потенціал, але й спонукає до подальшого самопізнання, творчого саморозвитку, об'єктивної самооцінки, здатності до саморефлексії.

Задля реалізації поставлених завдань сплановано використання таких форм роботи: проведення тренінгів, що моделюють майбутню професійну діяльність педагога дошкільного навчального закладу, відкритих занять; спостереження за професійно-педагогічною діяльністю вихователів, творчою діяльністю дітей, проведення занять студентами в дошкільних навчальних закладах на базах практики, моделювання фрагментів занять, педагогічних ситуацій спрямованих на актуалізацію творчих можливостей дітей; створення програм, проектів організації розвивального творчого індивідуально-орієнтованого середовища для розвитку творчого потенціалу старшого дошкільника.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Ефективний вплив на процесуальний бік педагогічного процесу, спрямованого на підготовку майбутніх вихователів на розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку забезпечували організаційно-педагогічні умови: позитивна мотивація студентів до розвитку творчого потенціалу дитини 5-6 років; забезпечення міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту навчання у професійній підготовці майбутнього вихователя; створення освітньо-креативного середовища в навчальному процесі вищих закладів освіти для майбутніх фахівців із розвитку творчого потенціалу дитини 5-6 років.

Відтак, виокремленні організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку не вичерпують усього різноманіття якісних характеристик підготовленості студентів до формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку, але в контексті нашого дослідження вони є найбільш значущими.

References

1. Bogush, A.M. (Ed.). (2012). Bazovyy komponent doshkillnoyi osvity [Basic component of preschool education]. Kyiv: Vydavnytsvo [in Ukrainian].
2. Huriev, A.I. (2002). Status mizhpredmetnykh zviazkiv u systemi suchasnoi osvity [Status of Interdisciplinary Connections in the System of Modern Education] *Nauka i shkola [Science and School]*, 2, 41–45 [in Ukrainian].

- Ishchenko, L.V. (2014). *Osnovy formuvannya tvorchoyi indyvidual'nosti ditey starshoho doshkilnoho viku* [Fundamentals of the formation of the creative personality of children of the senior preschool age]. Uman: FOP Zhovtyy O.O. [in Ukrainian].
- Komenskiy, Y.A. (1987) *Pedahohycheskoe nasledye* [Pedagogical Heritage] Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Lutsenko, I.O. (2012). Zabezpechennia mizhpredmetnykh zviyazkiv ta intehtratsii zmistu navchannia u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vykhovatelya [Ensuring interdisciplinary connections and integrating the content of training in the professional training of the future educator]. *Naukovyy visnyk Mykolayivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O.Sukhomlynskoho. Seriya: Pedahohichni nauky* [Scientific Bulletin of Mykolaiv State University named after V.O.Sukhomlynsky. Series: Pedagogical Sciences], 1, 254–257 [in Ukrainian].
- Maslou, A. (1999). *Motyvatsiya y lychnost* [Motivation and personality] St. Petersburg: Eurasia [in Russian].
- Slasteny, V.A. (2003). *Obshchaia pedahohyka* [General Pedagogy]. Moscow: Humanitarnyi tsehter VLADOS [in Russian].
- Yaremenko, V.V., & Slipushko, O.M. (Ed.). (2004) *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Aconit [in Ukrainian].

Список використаної літератури

- Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол.: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. [та ін.]. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
- Гурь'єв А. І. Статус міжпредметних зв'язків у системі сучасної освіти / А. І. Гурь'єв // Наука і школа. – 2002. – № 2. – С. 41–45.
- Іщенко Л. В. «Основи формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку»: методичний інструментарій / Л. В. Іщенко. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 62 с. – Бібліогр.: с. 67.
- Коменский Я. А. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.].
- Луценко І.О. Зabezpeчennя міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту навчання у професійній підготовці майбутнього вихователя / І.О.Луценко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки (збірник наукових праць). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. – Випуск 1. – С. 254–257.
- Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 205 с.
- Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Общая педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Под ред. В. А. Сластенина: В 2 ч. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 256 с.
- Новий тлумачний словник української мови: У 3 т. / Упоряд. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Вид-во «Аконіт», 2004. – Т. 2. – 926 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 19.04.2018 р.

Ищенко Людмила

доктор педагогических наук, доцент
профессор кафедры дошкольного образования
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К РАЗВИТИЮ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЕТЕЙ 5-6 ЛЕТ

Аннотация. В статье освещена проблема подготовки будущих специалистов к развитию творческого потенциала детей дошкольного возраста. Цель статьи заключается в раскрытии организационно-педагогических условий подготовки будущих воспитателей к развитию творческого потенциала старших дошкольников. Методы исследования: проектирование – выделение педагогических условий подготовки будущего специалиста к профессиональной деятельности с творческими детьми. Организационно-педагогические условия рассматриваем как совокупность необходимых обстоятельств, обеспечивающих эффективность подготовки будущих воспитателей к развитию творческого потенциала старших дошкольников в высшем учебном заведении. Выделены и обоснованы следующие организационно-педагогические условия: положительная мотивация студентов к развитию творческого потенциала ребенка 5-6 лет; обеспечение межпредметных связей и интеграции содержания обучения в профессиональной подготовке будущего воспитателя; создание креативной среды образовательного процесса в учреждениях высшего образования для будущих специалистов по развитию творческого потенциала детей 5-6 лет.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, творческая личность, творческий потенциал, старшие дошкольники.

Ishchenko Liudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor
Department of Preschool Education
Uman State Pedagogical University
Uman, Ukraine

ORGANISATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS ON PRESCHOOL EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF 5-6 YEARS-OLD CHILDREN

Abstract. The article deals with the problem of training of future specialists for the development of creative potential of children of preschool age. The purpose of the paper is to uncover the organizational and pedagogical conditions for the training of future educators for the development of the creative potential of senior preschool children. Methods of research: designing – distinguishing pedagogical conditions for preparing a future specialist

for professional activity with creative children. Organizational and pedagogical conditions are considered as a set of necessary circumstances that ensure the effectiveness of training future educators for the development of creative potential of senior preschool children in a higher educational institution. The following organizational and pedagogical conditions are distinguished and substantiated: positive motivation of students for the development of creative potential of a child of 5-6 years; providing inter-subject links and integrating the content of training in the training of the future educator; creation of educational and creative environment of educational process in institutions of higher education for future specialists on development of creative potential of children 5-6 years. In order to carry out the training of future teachers for the development of creative potential of senior preschool children and the introduction of a pedagogical condition regarding the positive motivation of students for the specified type of activity, verification of its effectiveness, the following stages are envisaged: development of a set of methods and techniques, educational and professional tasks, aimed at the development of value-motivational sphere, value attitude of future educators to the child as a subject of professional interaction; development of methodical methods of emotional influence on the development of positive motivation of students to develop the creative potential of children of the senior preschool age.

Key words: organizational and pedagogical conditions, creative personality, creative potential, senior preschool children.

УДК 372.8 – 057.87:81 243:316.7

Канюк Олександра Любомирівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua

Кіш Надія Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu.ua

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

Анотація. В статті розглянуті основні принципи навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів немовних факультетів в контексті соціокультурного підходу. Беручи до уваги існуючі підходи до оволодіння вміннями і навичками іншомовного спілкування (лінгвокраєзнавчий, комунікативно-етнографічний, соціокультурний), обґрунтовано доцільність використання соціокультурного підходу в реалізації завдань іншомовної освіти майбутніх фахівців, суть якого полягає в одночасному вивченні мови і культури, врахуванні соціокультурного контексту вивчення мови. Стисло охарактеризовано загальнодидактичні принципи навчання іншомовному спілкуванню та виокремлено специфічні принципи навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів, а саме принцип ситуативності, новизни, зв'язку теорії з практикою, культурно-прагматичної спрямованості навчання, які є невід'ємними складовими соціокультурного підходу до оволодіння вміннями і навичками іншомовного спілкування. Для досягнення мети дослідження і розв'язання завдань використовувались такі методи: теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної, філологічної літератури для виявлення існуючих підходів до формування вмінь іншомовного спілкування студентів у процесі професійної підготовки; контент-аналіз наукової літератури з теорії і практики соціальної роботи для з'ясування ролі комунікативної компетентності у професійній діяльності соціального працівника; емпіричні методи: спостереження, бесіди, аналіз продуктів діяльності з метою виявлення рівня сформованості вмінь іншомовного ділового спілкування студентів.

Ключові слова: соціокультурний підхід, принципи навчання, ділове іншомовне спілкування, навчання іншомовному спілкуванню, майбутній фахівець.

Вступ. Результати аналізу наукових джерел (І.Ключковська, З. Коннова, Н. Микитенко, Л. Морська) дають змогу стверджувати, що сьогодні, коли відбувається інтенсивне поглиблення міжнародних контактів України, активізація процесів європейської та світової інтеграції, володіння вміннями іншомовного ділового спілкування набуває особливого значення, розглядається як важлива складова професійної компетентності.

Володіння сучасними фахівцями вміннями іншомовного спілкування – об'єктивна суспільна цінність, соціальне замовлення суспільства. Тому цілком очевидно, що Україна повинна готувати фахівців, які володіють принаймні однією з поширених європейських мов (англійська, німецька, французька). Проте сьогодні існує суперечність між соціальним замовленням суспільства на фахівців різних галузей, які володіють вміннями іншомовного ділового спілкування, і реальним станом вирішення цієї проблеми.

Іншомовне ділове спілкування розглядається як вид чітко регламентованого спілкування для встановлення, розвитку і поглиблення контактів в ситуаціях міжкультурної професійно орієнтованої комунікації, змістом яких є соціально-значима спільна діяльність, спрямована на вирішення проблем шляхом зіставлення предметних позицій, різних точок зору, і пошуку прийнятних для всіх партнерів варіантів розв'язку в процесі проведення ділових бесід, нарад, переговорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що загальні аспекти комунікативної діяльності розглядаються у працях В. Васильєва, А. Капської, А. Москаленко, Г. М'ясоїд, В. Поліщук, Н. Скотної, М. Тимченко та ін. Питань підго-

товки фахівців до іншомовного спілкування частково торкаються в своїх працях Н.Гайдук, В. Кемінь, І. Ключковська, Л. Ключко, Н. Микитенко, Л. Нагорнюк, Л. Онуфрієва, Н. Соболев та інші. Проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності висвітлюються у дослідженнях Н.Гавриленко, О.Григоренко, В.Зикова, Ю.Маслова, Р.Мільруд, Т.Кускова А.Самсонова та ін. Питання виокремлення специфічних принципів навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів немовних факультетів в контексті соціокультурного підходу у вітчизняній психолого-педагогічній літературі розглядалися лише частково.

Метою статті є визначення основних та виокремлення специфічних принципів навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів немовних факультетів в контексті соціокультурного підходу. **Завдання дослідження.** На основі аналізу наукової літератури виокремити специфічні принципи навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів; з'ясувати суть навчання іншомовному діловому спілкуванню в контексті соціокультурного підходу та його роль у професійній діяльності майбутніх фахівців. **Методи дослідження.** Теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної, філологічної літератури для виявлення існуючих підходів до формування вмінь іншомовного спілкування студентів у процесі професійної підготовки; контент-аналіз наукової літератури з теорії і практики соціальної роботи для з'ясування ролі комунікативної компетентності у професійній діяльності соціального працівника; емпіричні методи: спостереження, бесіди, аналіз продуктів діяльності з метою виявлення рівня сформованості вмінь іншомовного ділового спілку-

вання студентів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні успішно функціонує низка іноземних фірм, благодійних фондів та організацій, розвивається міжнародний туризм, діють міжнародні проекти і програми в різних галузях, і попит на фахівців, які володіють уміннями іншомовного ділового спілкування, зростає. За умови чіткої професійної спрямованості курсів з іноземної мови, їх вивчення у вищому навчальному закладі сприяє поглибленню інтересу майбутніх фахівців до обраної професії, намаганням отримати знання з різних джерел, в тому числі й іншомовних, що дає можливість знайомитися з досягненнями науки і практики в конкретній галузі за рубежом і використовувати їх у власній професійній діяльності. В процесі оволодіння вміннями іншомовного спілкування відбувається цілеспрямоване виховання особистості майбутнього фахівця загалом, розширення його світогляду, поглиблення знань про навколишній світ, людей, які розмовляють даною мовою, їх звичаї, культуру, менталітет, а також формування окремих професійно-особистісних якостей, необхідних для професійного становлення майбутнього фахівця.

Встановлено, що найбільш поширеними сучасними науковими підходами до іншомовної освіти є: лінгвокраєзнавчий (Є.Верещагін, В.Костомаров та ін.), комунікативно-етнографічний (М.Байрам, К.Кремш та ін.) і соціокультурний (Г.Нойнер, В.Сафонова та ін.) [9].

Соціокультурний підхід є пріоритетним напрямком в мовній освіті як учнів загальноосвітніх шкіл, так і студентів вищих навчальних закладів, а також тих, які вдосконалюють мовну підготовку в післявузівський період.

Під час визначення мети соціокультурної освіти важливими є питання відбору і розподілу соціокультурної інформації, а також взаємовідносин між соціокультурним і мовним змістом іншомовної освіти. Соціокультурний підхід передбачає наявність міжdisciplinarily інтегрованої мовної освіти, а також урахування соціокультурного контексту вивчення мови. Особлива увага повинна звертатися на: соціокультурний світогляд майбутніх фахівців; нерозривний зв'язок формування іншомовної соціокультурної компетенції з розвитком загальної соціокультурної компетенції індивіда, сформованої як стосовно своєї рідної культури, так і культури країни, мова якої вивчається; урахування під час відбору навчальних тем принципу доступності і позитивного емоційного ставлення до проблем, які розглядаються.

Аналіз наукової літератури і власний досвід практичної роботи дозволяє виокремити деякі найбільш важливі, на нашу думку, принципи, як загальнодидактичні [8], так і специфічні, на яких повинно базуватися навчання іншомовному діловому спілкуванню майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах: демократизації, науковості, систематичності і послідовності, доступності, наочності, міцності знань та умінь, емоційності, мовленнєвомислительної активності, індивідуалізації, функціональності, ситуативності, новизни, зв'язку теорії з практикою, культурно-прагматичної спрямованості навчання.

Охарактеризуємо стисло загальнодидактичні принципи і детальніше – деякі з виокремлених нами специфічних принципів.

Отже, загальний принцип демократизації навчання відповідно до завдань формування вмінь іншомовного ділового спілкування означає організацію навчального процесу відповідно до умов розвитку суспільства і тенденцій розвитку цивілізації. Цей принцип пов'язаний з європейськими орієнтирами

України, прагненнями інтегруватися в європейський освітній простір, що є особливо актуальним сьогодні.

Принцип науковості полягає в доборі матеріалу, який відповідає структурі певної галузі знань і навчального предмета, специфіці його розділів і тем, враховує сучасний рівень розвитку вітчизняної і світової науки, найновіші досягнення в конкретній сфері. Цей принцип не повинен суперечити принципу доступності. Яким би складним не був матеріал, обов'язковий для засвоєння студентами, викладач повинен намагатися подати знання в найбільш доступній формі.

Принцип доступності тісно зв'язаний з принципом індивідуалізації (індивідуального підходу), який при формуванні вмінь іншомовного спілкування є чи не найбільш важливим. Його значення не зменшується і в процесі навчання іншомовному діловому спілкуванню. Вважаємо, не буде перебільшенням стверджувати, що без реалізації цього принципу успішне оволодіння студентами основами іншомовного ділового спілкування – неможливе. Справа в тому, що індивідуально-психологічні особливості індивіда можуть пришвидшити або уповільнити процес засвоєння знань, оволодіння уміннями і навичками спілкування. Одним студентам вивчення мов дається легше, іншим – важче. Одні прийшли до вищого навчального закладу з хорошою базовою підготовкою з середньої школи, інші (особливо це стосується випускників сільських шкіл) взагалі ледве здатні читати і перекладати зі словників найпростіші тексти. Безперечно, підхід до них повинен бути різним.

Зауважимо, що навчання іноземним мовам загалом є більш індивідуальним процесом, ніж навчання іншим предметам. Тут індивідуальним є не тільки процес оволодіння мовленням, але й сам об'єкт засвоєння – мовлення людини.

У процесі іншомовного спілкування проявляються як фактори інтегровані для всіх учасників, так і диференційовані. До інтегрованих факторів відносяться предметний зміст спілкування, до диференційованих – тип характеру і темпераменту індивіда, його потенційні здібності і наявний рівень їх розвитку.

Отже, при навчанні і управлінні іншомовним діловим спілкуванням студентів на практичних заняттях необхідно здійснювати диференційований підхід, що створює передумови для розвитку їх мовленнєвомислительних здібностей і допомагає забезпечити відповідну корекцію взаємовідносин з оточуючими.

Розвиток самостійної навчальної діяльності студентів можливий за умови використання різних видів і різного рівня складності самостійних робіт з урахуванням рівня розвитку пізнавальних умінь, підготовленості до іншомовного спілкування.

Вважаємо, що саме індивідуалізація навчання допомагає сформувати індивідуальну мотивацію оволодіння уміннями іншомовного ділового спілкування, зв'язати навчання з особистісними потребами та інтересами кожного студента.

Добре відомим є принцип наочності, який передбачає навчання на основі безпосереднього сприймання конкретних предметів і явищ дійсності або їх зображень.

Суть принципу функціональності в процесі оволодіння вміннями і навичками іншомовного спілкування полягає в тому, що викладач визначає систему навчальних засобів, які діють в процесі спілкування. З точки зору функціональності визначаються основні функції читання, говоріння, аудіювання, письма як засобів спілкування, а також мовленнєві одиниці

– слова, фрази, словосполучення і форми їх організації, тобто організаційні форми спілкування.

Принцип систематичності і послідовності досягається послідовним викладом матеріалу, логічним переходом від засвоєння попереднього до нового матеріалу.

Принцип мовленнєвомислительної активності передбачає таку організацію навчального процесу, при якій студент на заняттях з іноземної мови бере постійну участь у спілкуванні (з викладачем, іншими студентами, працює з книгою). Для забезпечення єдності мислення і мовлення в процесі навчання діловому спілкуванню слід спеціально організовувати активізацію мовленнєвомислительної діяльності. Викладач повинен вибирати для вивчення матеріали, які містять цікаві проблеми, викликають у студентів бажання обговорити їх, тобто відбувається процес активізації мисленнєвої і мовленнєвої діяльності.

При аналізі текстів, зокрема професійної спрямованості, слід створювати проблемні ситуації. Студенти повинні зосередитися не тільки на читанні і перекладі тексту, але й усвідомити те, про що йде мова в даному тексті, виразити свою згоду або незгоду з вирішенням проблеми автором, запропонувати інший можливий варіант, обґрунтувати власні пропозиції. При цьому дуже доцільно підштовхнути студентів до дискусії, тобто до реального ділового спілкування на іноземній мові. Такий підхід сприяє активізації внутрішньої активності студентів, їх ефективного залучення до процесу іншомовного ділового спілкування.

Принцип новизни в значній мірі забезпечує успішність оволодіння вміннями і навичками ділового спілкування. Новизна відіграє важливу роль при відборі змісту навчального матеріалу, організації умов навчання, здійсненні самого процесу навчання. Новизна при оволодінні вміннями і навичками іншомовного ділового спілкування забезпечується постійним оновленням змісту навчального матеріалу з урахуванням нових життєвих реалій, створенням найрізноманітніших ситуацій (в тому числі й ситуацій, характерних для професійної діяльності соціальних працівників), використанням різних форм і засобів навчання.

Принцип зв'язку теорії з практикою передбачає створення таких умов у навчально-виховному процесі, які б дозволяли максимально використовувати теоретичні знання в практичній діяльності. Оскільки програми і плани вивчення іноземної мови (мають на увазі не спеціальні факультети іноземних мов) спрямовані в основному на практичну підготовку майбутніх фахівців, то цей принцип може бути успішно реалізований під час проведення практичних занять, спеціальних тренінгів, рольових ігор, проходження практики. Доцільним є також залучення майбутніх фахів до роботи в благодійних організаціях, фондах, якими опікуються іноземні представники, участь у міжнародних семінарах, конференціях, проектах.

Важливим є принцип культурно-прагматичного спрямування навчальної діяльності з метою формування вмінь іншомовного ділового спілкування, оскільки в процесі ділового спілкування обов'язково мати знання культурної специфіки конкретної зарубіжної країни і професійної сфери. Цей принцип є одним з найважливіших орієнтирів в оволодінні тактикою іншомовного ділового спілкування і передбачає поглиблення знань студентів на прагматичному і культурному рівнях.

Інтерпретуючи дану думку, можна стверджувати, що специфіка оволодіння діловим іншомовним

спілкуванням полягає не тільки у формуванні відповідних комунікативних дій, але й в ознайомленні з іншомовною культурою, тобто мова йде про так звані “пресупозиційні” знання. Пресупозиція, як відзначає І.Халеева, визначається наявністю у комуніканта комплексу факторів, узагальнених в терміні “картина світу”, які представляють загальний фонд знань про світ, обізнаність про предмет розмови, що є обов'язковою умовою ділового професійного спілкування [3, с.141]. Пресупозиція виступає як важлива передумова адекватного міжкультурного взаєморозуміння в процесі усної мовленнєвої діяльності, коли комуніканти належать до різних культур і соціумів, а також ефективної взаємодії учасників ділового спілкування. В процесі спілкування комунікант намагається якомога повніше донести до реципієнта свій замисел. Для цього він повинен хоча б приблизно спрогнозувати комунікативний портрет партнера, який зазвичай включає: наявність спеціальних знань в тій сфері, в рамках якої буде відбуватися комунікативна взаємодія; достатній обсяг мовленнєвих знань для забезпечення іншомовного спілкування; лабільність мислення; концептуальну систему індивіда тощо [2, с.35].

Таким чином, в процесі навчання іншомовному діловому спілкуванню у вищих навчальних закладах слід орієнтуватися на підготовку фахівців не на вузькопрофесійному рівні, а на розвиток у них високого загальнокультурного рівня, необхідного для повноцінного ділового спілкування в іншомовному середовищі.

Відзначимо також необхідність дотримання принципу емоційності навчання. Емоційний фактор дозволяє забезпечити кращий зворотний зв'язок в процесі спілкування між студентами, викладачем і студентами, більш ефективне сприймання і засвоєння навчального матеріалу, а також сприяє формуванню соціально цінного емоційного досвіду особистості, стійких соціальних почуттів, переконань, емпатії, гуманістичної спрямованості особистості, що дуже важливо для ефективної професійної діяльності працівника і забезпечення афективно-комунікативного аспекту спілкування.

Вважаємо, що одним з найбільш важливих принципів у навчанні іншомовному діловому спілкуванню є принцип ситуативності, який означає, що ситуація – основна одиниця організації процесу навчання іншомовному спілкуванню. Вона є постійним фактором навчання незалежно від виду мовленнєвої діяльності. Ситуація визначається системою відносин тих, які спілкуються.

Ситуативність означає, що формування вмінь і навичок іншомовного спілкування майбутніх фахівців зумовлено ситуацією. В комунікативному навчанні вона забезпечує презентацію відповідного мовленнєвого матеріалу, на основі якого формуються іншомовні мовленнєві уміння і навички. Оскільки спілкування тісно зв'язано з діяльністю, то можна стверджувати, що суть справи не тільки в ситуації, скільки у відповідній діяльності в даній ситуації.

Підкреслимо, що в реальних умовах усне мовлення завжди зв'язано з конкретною ситуацією спілкування. Моделювання іншомовного спілкування з навчальною метою – це, по суті, відповідь на питання: хто, з ким, де, коли про що розмовляє.

На думку Є.Пасова, основна відмінність між ситуацією і темою полягає не в обсязі охоплення діяльності: тема є змістовим компонентом ситуації, яка “живиться” темою, часто не одною, а кількома. Ситуація, таким чином, може тлумачитися як міжтема [5].

Вважаємо, що ситуативність (використання ситуації як одиниці організації процесу навчання іншомовному спілкуванню) є одним з найбільш важливих специфічних принципів навчання іноземним мовам серед раніше згадуваних інших принципів.

Поняття “ситуація” широко розглядається в науковій літературі: як обстановка, сукупність обставин дійсності [7, с.154]; просторово-часова характеристика буття суб’єкта [6, с.88]; сукупність умов, необхідних для здійснення мовленнєвих дій [4, с.155].

Раніше відзначалося, що ділове спілкування є різновидом соціальної комунікації, тому цілком правомірно мова може йти про соціальну ситуацію. Британський учений М.Аргайл вважає, що соціальна ситуація є природним фрагментом соціального життя, який включає людей, місце, час, характер діяльності, події тощо. Згідно з його концепцією, ситуація зумовлена наступними факторами: цілями; правилами стосовно допустимих і недопустимих дій; ролями, характерними для даної культури; набором елементарних поведінкових актів та їх послідовністю; концептами – знаннями, які забезпечують розуміння ситуації; фізичним середовищем (приміщення, вулиця); мовою і мовленням (соціально зумовлена лексика, стиль, інтонація); емоційною атмосферою [1, с.35].

Виходячи з ознаки дотримання соціальних норм, соціальні ситуації є санкціонованими, де спілкування відбувається з дотриманням всіх етичних норм і правил. Узагальненою формою прояву етичних правил поведінки можна вважати тональність спілкування, яка й зумовлює вибір конкретних мовленнєвих засобів.

Для європейської культурно-історичної спільноти тональність соціальних ситуацій можуть бути предствлені, як урочиста, нейтральна, побутова, фамільярна. Діловому спілкуванню найбільш властива нейтральна тональність – це тональність основної маси стандартних, нормативних, санкціонованих со-

ціальних ситуацій. В окремих випадках (ритуальні акти, прийом високих зарубіжних гостей) в офіційно-ділових структурах використовується урочиста тональність соціальної ситуації. Отже, відповідна соціальна ситуація передбачає адекватну комунікативну реакцію, породжує конкретну комунікативну ситуацію.

Названі принципи взаємоз’язані, взаємозумовлені і охоплюють весь процес навчального комунікативного моделювання. Основним принципом, безперечно, є принцип включеності мовленнєвої діяльності в загальну діяльність.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Беручи до уваги існуючі підходи до оволодіння вміннями і навичками іншомовного спілкування (лінгвокраєзнавчий, комунікативно-етнографічний, соціокультурний), обґрунтовано доцільність використання соціокультурного підходу в реалізації завдань іншомовної освіти майбутніх фахівців, суть якого полягає в одночасному вивченні мови і культури, врахуванні соціокультурного контексту вивчення мови. Стилю охарактеризовано загальнодидактичні принципи навчання іншомовному спілкуванню та виокремлено специфічні принципи навчання іншомовному діловому спілкуванню студентів, а саме принцип ситуативності, новизни, зв’язку теорії з практикою, культурно-прагматичної спрямованості навчання, які є невід’ємними складовими соціокультурного підходу до оволодіння вміннями і навичками іншомовного спілкування. Незважаючи на те, що дане дослідження вносить певний вклад у теорію і практику підготовки майбутніх фахівців до іншомовного ділового спілкування, воно не претендує на вичерпне вирішення проблеми, багато аспектів якої вимагають подальшого вивчення (використання інформаційних технологій у формуванні вміння іншомовного ділового спілкування, вдосконалення змісту курсу “Основи іншомовного ділового спілкування”, формування індивідуального стилю іншомовного ділового спілкування та ін.).

References

1. Argyle, M. (1969). *Social interaction*. London: Tavistock.
2. Kamenskaya, O.L. (1990). *Tekst i kommunikatsiya [Text and communication]*. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
3. Khaleyeva, I.I. (1998). *Osnovy teorii obucheniya ponimaniyu inoyazychnoy rechi [Fundamentals of the theory of teaching the understanding of foreign speech]*. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
4. Leontyev, A.A. (1997). *Yazyk, rech, rechevaya deyatel'nost' [Language, Speech, Speech Activity]*. Moskva: Smysl [in Russian].
5. Passov, Y.I. (1991). *Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu [Communicative method of teaching foreign speaking]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
6. Serikov, V.V. (1999). *Obrazovaniye i lichnost. Teoriya i praktika proyektirovaniya pedagogicheskikh sistem [Education and Personality. Theory and practice of designing pedagogical systems]*. Moskva: Logos [in Russian].
7. Skalkin, V.A. (1991). *Rechevyye situatsii kak sredstvo razvitiya nepodgotovlennoy rechi [Speech situations as a means of developing unprepared speech]*. In Leontyev, A.A. (Ed.). *Obshchaya metodika obucheniya inostrannym yazykam [General methodology of teaching foreign languages]*. Moskva: Russkiy yazik [in Russian].
8. Volkova, N.P. (2001). *Pedahohika [Pedagogics]*. Kyiv: Academia [in Ukrainian].
9. *Zahalnoyevropeyski Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsynuyvannya [All-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Evaluation / Scientific editor of the Ukrainian edition prof. Sophia Yurievna Nikolaev]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Argyle M. *Social interaction /Michael Argyle*. – London: Tavistock, 1969. – 453 p.
2. Каменская О.Л. *Текст и коммуникация / Ольга Львовна Каменская*. – М. : Высшая школа, 1990. – 151 с.
3. Халеева И.И. *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / Ирина Ивановна Халеева*. – М. : Высшая школа, 1998. – 236 с.
4. Леонтьев А.А. *Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев*. – М. : Смысл, 1997. – 211 с.
5. Пассов Е.И. *Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Ефим Израилевич Пассов*. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Сериков В.В. *Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / Владислав Владиславович Сериков*. – М.: Логос, 1999. – 272 с.
7. Скалкин В.Л. *Речевые ситуации как средство развития неподготовленной речи / Владимир Львович Скалкин // Общая методика обучения иностранным языкам: Хрестоматия / Сост. Алексей Алексеевич Леонтьев*. – М.: Русский язык, 1991. – 180 с.
8. Волкова Н.П. *Педагогіка: [навч. посібник] / Наталія Павлівна Волкова*. – К.: Академія, 2001. – 575 с.
9. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання проф. Софія Юріївна Ніколаєва*. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 27.04.2018 р.

Канюк Александра

кандидат педагогических наук, доцент
заведующая кафедрой иностранных языков
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Киш Надежда

кандидат педагогических наук
доцент кафедры иностранных языков
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

**ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ ДЕЛОВОГО ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ
ФАКУЛЬТЕТОВ В КОНТЕКСТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПОДХОДА**

Аннотация. В статье рассмотрены основные принципы обучения иноязычному деловому общению студентов неязыковых факультетов в контексте социокультурного подхода. Принимая во внимание существующие подходы к овладению умениями и навыками иноязычного общения (лингвострановедческий, коммуникативно-этнографический, социокультурный), обоснована целесообразность использования социокультурного подхода в реализации задач иноязычного образования будущих специалистов, суть которого заключается в одновременном изучении языка и культуры, учете социокультурного контекста изучения языка. Кратко охарактеризованы общедидактические принципы обучения иноязычному общению и выделены специфические принципы обучения иноязычному деловому общению студентов, а именно принцип ситуативности, новизны, связи теории с практикой, культурно-прагматической направленности обучения, которые являются неотъемлемыми составляющими социокультурного подхода к овладению умениями и навыками иноязычного общения. Для достижения цели исследования и решения задач использовались следующие методы: теоретический анализ философской, педагогической, психологической, филологической литературы для выявления существующих подходов к формированию умений иноязычного общения студентов в процессе профессиональной подготовки; контент-анализ научной литературы по теории и практике социальной работы для выяснения роли коммуникативной компетентности в профессиональной деятельности социального работника; эмпирические методы: наблюдение, беседы, анализ продуктов деятельности с целью выявления уровня сформированности умений иноязычного делового общения студентов.

Ключевые слова: социокультурный подход, принципы обучения, деловое иноязычное общение, обучение иноязычному общению, будущий специалист.

Kanyuk Oleksandra

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Foreign Languages
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Kish Nadiia

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.
Department of Foreign Languages
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**PRINCIPLES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE BUSINESS COMMUNICATION TO STUDENTS OF
NON-LANGUAGE FACULTIES IN THE CONTEXT OF SOCIAL-CULTURAL APPROACH**

Absrtact. The article deals with the basic principles of teaching foreign language business communication to students of non-language faculties in the context of social-cultural approach. There is a contradiction between the social order of society on specialists of different branches, who possess the skills of foreign business communication, and the real state of solving of this problem. The purpose of the article is to determine the main principles and the distinction of the specific principles of teaching of foreign language business communication among to non-language faculties in the context of the social-cultural approach. Research methods used: theoretical analysis of philosophical, pedagogical, psychological, philological literature to identify existing approaches to the formation of skills of foreign language communication of students in the process of their professional training; content analysis of scientific literature on the theory and practice of social work to clarify the role of communicative competence in the professional activities of a social worker; empirical methods: observation, conversations, analysis of products of activity in order to determine the level of formation of skills of foreign language business communication students. A brief description of general-didactic principles of teaching foreign language communication and the specific principles of teaching of foreign language business communication to students of non-language faculties are outlined, namely the principle of situationality, novelty, the connection of theory with practice, the cultural-pragmatic orientation of teaching, which are integral components of the sociocultural approach to mastering skills and skills of foreign language communication. These principles are interconnected and cover the whole process of educational communicative modelling. The basic principle is the principle of inclusion of speech activity in general activities. Despite the fact that this study contributes a lot to the theory and practice of training of future specialists for foreign language business communication, it does not pretend to be a comprehensive solution to the problem, many aspects of which require further study (use of information technology in the formation of skills foreign language business communication, improving the content of the course «Basics of foreign-language business communication», formation of individual style of foreign-language business communication, etc.).

Key words: social-cultural approach, principles of training, business communication in other languages, teaching of foreign language communication, future specialist.

УДК 004.5+004.9:378.11

Карплюк Світлана Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра прикладної математики та інформатики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна
aleksa@zu.edu.ua

ХАРАКТЕРИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ МОДУЛІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ WEB-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. Публікація присвячена одній із важливих проблем, які стосуються якісної реалізації інформаційно-педагогічного менеджменту у сучасному закладі вищої освіти. Актуалізується питання щодо інтеграції українського суспільства в європейську спільноту у напрямі впровадження й активного використання ефективного програмного забезпечення, спрямованого на забезпечення вільного доступу до інформації в межах університету. Визначено мету дослідження, яка полягала у окресленні структурних компонентів (робочих модулів) однієї з найпопулярніших інтегрованих автоматизованих Web-орієнтованих систем управління освітнім процесом вищої школи «Деканат», розробленої фахівцями приватної фірми «Політек-СОФТ» та впровадженої у діяльність багатьох вишів України, зокрема, Житомирського державного університету імені Івана Франка. Крім того, завданням дослідження було охарактеризувати принципи роботи робочого модулю «ПС Студент», який є структурним елементом цієї комплексної інформаційно-аналітичної системи. Основними методами, які використовувалися під час дослідження були методи наукового логіко-змістового аналізу, синтезу та узагальнення. В результаті дослідження було визначено основні переваги та недоліки такого роду програмного забезпечення, а також подано деякі інструктивно-методичні рекомендації, які сприяють ефективному використанню програми «ПС. Студент» Пакету «Деканат» у роботі будь-якого навчального закладу. Окрім цього, у статті окреслено шляхи та напрями подальшого науково-практичного пошуку.

Ключові слова: інформаційно-аналітична Web-орієнтована система, автоматизована система управління, освітній процес вищої школи.

Вступ. Сучасні тенденції щодо модернізації світової і вітчизняної системи освіти в умовах інформаційного суспільства залежать від активного впровадження і використання ІКТ, а також від вибору сучасних методів прийняття управлінських рішень щодо реалізації інформаційно-педагогічного менеджменту у вищій школі [2]. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема проектування і впровадження у діяльність вищої школи автоматизованих систем, які забезпечуватимуть якісне управління у цілому. Одним із можливих шляхів вирішення окресленого питання є розробка ефективних інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем, основна мета яких полягає у зборі, обробці, зберіганні, передачі будь-якої інформації, що стосується роботи вишу [1].

Впровадження такого роду електронних продуктів у діяльність закладів вищої освіти має ряд переваг, зокрема: надання швидкого і безперешкодного доступу до інформаційних ресурсів, які передбачаються системою; можливість підтримки єдиної системи ідентифікації та авторизації користувачів; забезпечення структурної єдності вишу на усіх рівнях та інтеграції усіх процедур автоматизації й супроводу освітнього процесу; здійснення необхідного набору комунікативних сервісів на основі web-технологій; налаштування простору, де користувачі виконувати необхідні операції [3].

Здійснення ґрунтовного аналізу наукових досліджень та практичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених переконливо свідчить про наявність таких інформаційно-аналітичних систем у нашій державі та країнах близького та далекого зарубіжжя. Однак, попри це, лише до деяких із них можна відшукати чіткі рекомендації щодо їх використання в освітньому процесі. З огляду на це, проблема реалізації таких Web-ресурсів у діяльності сучасних закладів вищої освіти підвищує актуальність окресленого питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень праць відомих науковців (А.Берг, Ю.Беляєв, В.Биков, Дж.Вудворд, С.Даун,

Є.Катаєва, Н. Кудас, В. Кухаренко, М.Львов, Л.Ляковський, Б.Мокін, Н.Морзе, Є.Патаракіна, В.Росс, Р.Серебряков, Дж.Сіменс, О.Співаковський, О.Спін, Ю.Триус, Я.Федорова, Дж.Форрестер, А.Целих, Н.Чаловська, О.Чередниченко, Д.Щедролосьєв та інші) суттєво вплинули на становлення та розвиток окресленої проблеми. Однак, з огляду на сучасні тенденції реформування системи вищої освіти, виникають нові технічні можливості щодо реалізації інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем у роботі вищих закладів освіти, які можуть поєднувати у собі методичні, навчальні та інформаційні ресурси.

Метою статті є шляхом науково-теоретичного аналізу охарактеризувати принципи роботи робочого модулю «ПС Студент», який є структурним елементом комплексної інформаційно-аналітичної системи «Деканат», що впроваджена у діяльність Житомирського державного університету імені Івана Франка» та розроблена фахівцями ПП «Політек-СОФТ».

Виклад основного матеріалу. Моніторинг відомих автоматизованих інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем управління навчальним процесом показує, що в їх основі роботи лежить один і той же принцип, про який йдеться у ряді державних нормативних документів – принцип доступності до будь-якого роду інформації [5; 6]. Проте, кожна із систем має свою унікальність. Спробуємо на прикладі роботи пакету програм «Деканат», який розроблений фахівцями ПП «Політек-СОФТ» та вдало впроваджений у діяльність Житомирського державного університету імені Івана Франка коротко дати характеристику кожного з її робочих модулів та сформулювати до деяких із них методичні рекомендації щодо їх використання.

Основною метою даного пакету програм є забезпечення повноцінної та загальної автоматизації планування та обліку навчального процесу навчальних закладів будь-якого рівня акредитації [4]. Однією з переваг цієї інформаційно-аналітичної системи є зручний конструктор звітів, який надає можливість створювати й редагувати вже існуючу звітну доку-

ментацію, використовуючи HTML – мову розмітки гіпертексту. Крім того, усі звітні документи, які згенеровані системою, можна додатково переглядати й редагувати перед друком, використовуючи Microsoft Office та Інтернет-браузери [4]. До позитивних рис цього електронного продукту можна віднести її українськомовний інтерфейс, його адаптованість і повноцінне функціонування в операційних системах Windows 95/98/ME/NT/2000/2003/XP/Vista/7 [4].

Інтегрована інформаційно-аналітична система «Деканат» містить в собі цілий ряд взаємозалежних модулів, серед яких:

– *Навчальний план.* Програма створена для використання у навчальному відділі вищої школи та спрямована на забезпечення якісного створення, редагування й обрахунок навчальних планів, отримання відповідної звітної документації, а також полегшення формування кількості вакансій педагогічного навантаження, відповідно до норм діючого законодавства [4].

– *Навчальний процес (Університет).* Даний модуль забезпечує відображення у базі даних структури усього навчального процесу ВНЗ, обрахунок навантаження для кожного підрозділу (кафедри) і для вищого навчального закладу у цілому, реєстрацію даних щодо будь-якої категорії викладачів і співробітників [4].

– *ПС-Кафедра-Web. Планування.* За допомогою цього додатку кафедрам вищої школи надається можливість без зайвих зусиль здійснювати розподіл усього педагогічного навантаження кафедри між усіма її членами [4].

– *ПС-Кафедра-Web. Виконання.* Даний модуль надає можливість автоматичної фіксації та проведення повного аналізу щодо виконання навантаження будь-якої кафедри протягом усього навчального року [4].

– *Розклад.* Цей додаток призначений для складання розкладу навчальних занять згідно навчального плану кожної конкретної спеціальності, педагогічного навантаження усіх викладачів ВНЗ, а також із врахуванням можливостей аудиторного фонду [4].

– *ПС-Додаток до диплому-Web.* Ця програма спроектована як об'єкт (Active X) і має властивість автоматично завантажуватися в Інтернет-браузер через мережу із сервера. Урід того, вона надає можливість друкувати додатки до дипломів нового зразка у відповідності до чинного законодавства [4].

– *ПС-Академ. довідка-Web.* Програма дозволяє формувати та друкувати академічні довідки студентів [4].

– *ПС-Студент-Web.* Цей додаток базується на основі використання Web-інтерфейсу, що у свою чергу не вимагає додаткової роботи по її встановленню на комп'ютери структурних підрозділів. Призначення цієї програми полягає у проведенні обліку студентів і усіх поточних подій, які фіксуються наказами (рух контингенту, зміна прізвища тощо), моніторингу успішності студентів (за усіма можливими системами оцінювання навчальних досягнень). Крім того, серед можливостей цієї програми є отримання звітів щодо розподілу студентів (Ф. 2-3 НК) та їх успішності (семестрові й річні відомості, статистика успішності, зведена відомість для додатку до диплому тощо) [4].

У контексті нашого дослідження, ми хотіли б зупинитися на інструктивно-методичних рекомендаціях щодо використання одного із робочих модулів пакету програм «Деканат» – «ПС-Студент-Web». Він має ширші можливості, що сприяє більш якісному функціонуванню програми «Деканат».

Дана програма функціонує на основі взаємопов'язаних програм «Навчальний процес» та «Навчальний план». Таким чином, мінімально необхідною умовою функціонування програми «ПС-Студент» є наявність наступних даних: інформація про початок і кінець поточного навчального року; дані щодо відділень (факультетів); дані щодо спеціальностей (назв навчальних планів) та їх розподілу між відділеннями (факультетами); дані щодо всіх наявних у закладі академічних груп [4].

Вже з цими даними програма може функціонувати. Проте, якщо навчальні плани (дисципліни) у базу даних не введені, то користувачі програми «ПС-Студент» щоразу при генерації екзаменаційно-залікових відомостей чи реєстрації оцінок будуть змушені вручну вводити назви відповідних дисциплін та години, які на них відводяться. При цьому для різних груп одного курсу однієї і тієї ж спеціальності таке введення буде відбуватись багаторазово.

Для полегшення роботи з даним електронним продуктом бажано у базі даних сформувати ще й таку інформацію: навчальні плани для кожної спеціальності (у програмі «Навчальний план»), обрахувати зведену сітку годин; сформувати дані щодо підгруп та потоків, розподілити навантаження між викладачами (у програмі «Навчальний процес»).

Наступним кроком, який є необхідний для роботи з програмою «ПС-Студент» є реєстрація усіх користувачів за допомогою програми «ПС-Користувачі та паролі», яких можна поділити на чотири категорії:

- адміністратор (має повний доступ до бази даних, реєструє та визначає права користувачів);
- активні користувачі (мають право створювати та редагувати дані);
- пасивні користувачі (мають право доступу лише на перегляд та аналіз будь-якої інформації у базі даних і генерації звітів);
- гості (мають право переглядати лише загальну інформацію) [4].

Активними користувачами програми «ПС-Студент» є працівники деканатів (відділень). Особливістю користувача такого типу є те, що він має право створювати та редагувати дані виключно для одного відділення (факультету) до якого він прикріплений. По відношенню до інших відділень (факультетів) він є пасивним користувачем і не має права зміни даних.

Процедуру реєстрації та редагування анкетних даних студентів може здійснювати лише активний користувач – працівник відділення (факультету), де перебувають зазначені студенти. Надання прав такому користувачу здійснює лише Адміністратор. До того ж лише активним користувачем може здійснюватися реєстрація і редагування оцінок студентів.

Основною структурною одиницею при реєстрації оцінок є звичайна відомість оцінок певного типу з певної дисципліни у певній групі на конкретну дату. При реєстрації оцінок навіть лише для частини студентів групи у базі даних зберігається відомість для всіх студентів групи. При частковій зміні складу групи зареєстровані раніше відомості будуть відображати цю групу у попередньому складі (так, як це вже було зафіксовано).

Програма передбачає реєстрацію оцінок таких типів: екзамени; заліки (диференційовані заліки); державні екзамени; курсові проекти; курсові роботи; дипломний проект; практики; підсумкові оцінки. Причому, програма передбачає реєстрацію і тих оцінок, які йдуть в додаток до диплома, і тих, які до нього не входять. Варто зазначити, що Програма передбачає реєстрацію оцінок у 5-ти та 12-ти бальній

системах та системі залік/незалік/зараховано [4].

Програма «ПС-Студент» дозволяє здійснювати реєстрацію руху студентів, який, зазвичай, відбувається у навчальному закладі. Частина цих дій здійснюється для конкретного вибраного студента (переведення до іншої групи, переведення у академічну відпустку, відрахувати), інша частина – для групи студентів в цілому (поновлення студента у групі (фактично – додати у вибрану групу) після академічної відпустки, поновлення студента у групі після відрахування, додавання (до складу групи) студента, що вже навчався (що раніше вже був зареєстрований у базі даних та знаходиться у статусі особи, що закінчила навчання)).

Для групи студентів в цілому можуть виконуватись наступні дії: зміна складу групи (виконується при переході на наступний навчальний рік шляхом співставлення списків студентів назвам груп); фіксація закінчення навчання (ця дія може викликатись в окремому вікні у випадку наявності вільних списків студентів старших курсів при переході на наступний навчальний рік).

В результаті будь-яких змін у системі відбувається значна кількість технічних і логічних операцій, які можна відобразити у паперовому варіанті. Більшість звітних документів можна згенерувати шляхом вибору назв документів у полі «Звітні документи» головного вікна програми, попередньо вибравши перед

цим потрібний об'єкт. Окрім того, у частині допоміжних вікон присутнє гіперпосилання «Версія для друку», натискання якого також приводить до генерації звіту (як правило, з тією ж інформацією, що надана у відповідному вікні). У будь-якому випадку генерація звіту – це процес створення відповідного документа у вигляді файлу HTML-формату. Засобами Internet Explorer можна переглядати адресу зберігання документа та його друкований вигляд, оскільки звіти автоматично генеруються на сервері. Однак, варто пам'ятати про можливу зміну імені файлу при збереженні [4].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки про те, що сучасна система вищої освіти перебуває у стані активного пошуку ефективних інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем управління освітнім процесом закладів вищої освіти, оскільки вбачає в них шлях вирішення широкого кола завдань, пов'язаних із системою управління в цілому.

Разом із цим, варто зауважити, що деякі аспекти методичного спрямування, які будуть сприяти висвітленню особливостей функціонування інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем управління освітнім процесом вищої школи, потребують потреби більш ретельного та ґрунтовного дослідження, що і буде предметом наших подальших досліджень.

References

1. Bykov, V.Y. (2009). *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity [The models of open education organizational systems]*. Kyiv, Ukraine: Atika [in Ukrainian].
2. Karpluk, S. (2017). Informatsiino-pedahohichniy menedzhment vyshchoi shkoly: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Information and pedagogical management of higher education: modern state and prospects of development]. In *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work]*, 241, 122-125 [in Ukrainian].
3. Lvov, M., Spivakovskiy, O. & Shchedrolosiev, D. (2005). Informatsiina sistema upravlinnia vyshchym navchalnym zakladom yak platforma realizatsii upravlinnia akademichnym protsesom [Management information system higher education institution as a platform for managing the academic process]. In *Visnyk Kharkivskoho universytetu. Seriya Matematychni modeliuвання. Informatsiini tekhnologii. Avtomatyzovani systemy upravlinnia [Bulletin of Kharkiv National University, series Mathematical modeling. Information technology. Automated control systems]*, 1, 1-21 [in Ukrainian].
4. Proqramne zabezpechennya dlya vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrayiny, Politek-SOFT, 2017 [Software for higher educational institutions of Ukraine, Politek-SOFT, 2017]. Retrieved from: <http://www.politek-soft.kiev.ua>
5. Serebriakov, R. & Liaskovskiy, L. (2008). Osoblyvosti vprovadzhennia avtomatyzovanoi systemy upravlinnia vyshchym navchalnym zakladom [Features of introduction of the automated control system of higher educational institution]. In *Naukovo-tekhnichniy zbirnyk «Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu» [The National Transport University Bulletin: A Scientific and Technical Journal]*, 17, 7-9, [in Ukrainian].
6. Spivakovskiy, O., Hlushchenko, O., Kudas, N., Fedorova, Y., Chalovska, N. & Shchedrolosiev, D. (2005). *Informatsiini tekhnologii v upravlinni vyshchymy navchalnymy zakladamy [Information technology in the governance of higher education institutions]*. Kherson: Ailant [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти / В.Ю.Биков. – Київ, Україна : Атіка, 2009. – 684 с.
2. Карплюк С. Інформаційно-педагогічний менеджмент вищої школи: сучасний стан та перспективи розвитку / С.Карплюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2017. – № 241. – С.122–125.
3. Львов М. С. Інформаційна система управління вищим навчальним закладом як платформа реалізації управління академічним процесом / М. С. Львов. О. В. Співаковський, Д. Є. Щедролосьєв // Вісник Харківського університету. Серія «Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління». – 2005. – №1. – С. 1–21.
4. «Програмне забезпечення для вищих навчальних закладів України», Політек-СОФТ, 2017. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.politek-soft.kiev.ua>
5. Серебряков Р. Особливості впровадження автоматизованої системи управління вищим навчальним закладом / Р. Серебряков, Л. Ляковський // Науково-технічний збірник «Вісник Національного транспортного університету». – 2008. – № 17. – С.7–9.
6. Співаковський О. Інформаційні технології в управлінні вищими навчальними закладами / О.Співаковський, О.Глушченко, Н.Кудас, Я.Федорова, Н.Чаловська, Д.Щедролосьєв. – Херсон : Айлант, 2005. – 152 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 19.04.2018 р.

Карплюк Светлана

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра прикладной математики и информатики
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
г. Житомир, Украина

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕКОТОРЫХ МОДУЛЕЙ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ WEB-ОРИЕНТИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация. Публикация посвящена одной из важных проблем, касающихся качественной реализации информационно-педагогического менеджмента в современном учреждении высшего образования. Актуализируется вопрос об интеграции украинского общества в европейское сообщество в направлении внедрения и активного использования эффективного программного обеспечения, направленного на обеспечение свободного доступа к информации в пределах университета. Определены цели исследования, которая заключалась в обрисовке структурных компонентов (рабочих модулей) одной из самых популярных интегрированных автоматизированных Web-ориентированных систем управления образовательным процессом высшей школы «Деканат», разработанной специалистами частной фирмы «Политек-СОФТ» и внедренной в деятельность многих вузов Украины, в частности, Житомирского государственного университета имени Ивана Франко. Кроме того, задачей исследования было охарактеризовать принципы работы рабочего модуля «ПС Студент», который является структурным элементом этой комплексной информационно-аналитической системы. Основными методами, которые использовались в ходе исследования, были методы научного логико-содержательного анализа, синтеза и обобщения. В результате исследования были определены основные преимущества и недостатки такого рода программного обеспечения, а также представлены некоторые структуривно-методические рекомендации, способствующие эффективному использованию программы «ПС. Студент» пакета «Деканат» в работе любого учебного заведения. Кроме этого, в статье намечены пути и направления дальнейшего научно-практического поиска.

Ключевые слова: информационно-аналитическая Web-ориентированная система, автоматизированная система управления, образовательный процесс высшей школы.

Karpluk Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Applied Mathematics and Informatics
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine

CHARACTERISTIC FEATURES OF SOME MODULE OF INFORMATION AND ANALYTICAL WEB-ORIENTED SYSTEM OF EDUCATIONAL PROCESS MANAGEMENT IN HIGH SCHOOL

Abstract. The publication is devoted to one of the important issues concerning the qualitative implementation of informational and pedagogical management in a modern institution of higher education. Actualized the issue of integration of Ukrainian society in the European community towards the implementation of effective and active use of software aimed at ensuring free access to information within the University. In accordance with the work, the purpose and tasks of the study were determined. The aim of the article – to outline the structural components (working modules) of one of the most popular integrated automated Web-oriented systems for managing the educational process of the high school "Dean's Office", developed by experts of the private company "Politek-SOFT" and introduced in the work of many universities in Ukraine, in particular, Zhytomyr Ivan Franko State University. Regarding the problem, it foreseen – to describe the principles of the working module "PS Student", which is a structural element of this comprehensive information-analytical system. The main methods used during the study were methods of scientific logic-content analysis, synthesis and synthesis. As a result of the study, a brief overview of the structural components of the mentioned electronic resource, in particular, «Curriculum», «Educational process», «PS-Department-Web. Planning», «PS-Chair-Web. Execution», «Schedule», «PS-Appendix to the diploma-Web», «PS-Akadem. Web-Help», «PS-Student-Web»), the main advantages and disadvantages of this type of software are identified, as well as some guidance and guidance that facilitate the effective use of the «PS-Student-Web» Package Dean in the work of any educational institution. In addition, the article outlines the ways and directions of further scientific and practical research.

Key words: information-analytical Web-oriented system, automated control system, educational process of higher education.

Кисленко Дмитро Петрович
кандидат юридичних наук, доцент
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Інститут Управління державної охорони України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна
kyslenko.d@gmail.com

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Іноваційні технології у сучасному освітньому процесі характеризують новий етап для якісної підготовки майбутніх фахівців з охоронної діяльності. Тому у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх фахівців з охоронної діяльності спостерігається зацікавленість до використання новацій у навчальному процесі. Метою дослідження є аналіз місця та ролі інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності. Сутність інноватики, специфічні особливості інноваційного навчання майбутніх фахівців з охоронної діяльності. Для досягнення поставленої мети, у статті використовувались методи: логіко-семантичний – дозволив провести поглиблене вивчення понятійного апарату; метод узагальнення – для формування, на основі вже існуючих у спеціальній літературі позицій і думок, пропозицій щодо визначення місця та ролі інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності; структурно-функціональний – забезпечив комплексне дослідження місця та ролі інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності. В результаті дослідження встановлено, що використання інноваційних технологій сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутнього фахівця з охоронної діяльності. Іноваційні технології забезпечать майбутнім фахівцям з охоронної діяльності умови для ранньої орієнтації на конкретну висококваліфіковану професійну діяльність, а також гарантований високий матеріальний рівень і чіткі перспективи професійного зростання.

Ключові слова: інноватика, об'єкт, процес, майбутній фахівець, освіта, технології.

Вступ. Сучасна система освіти в Україні знаходиться під тиском зростаючого обсягу вимог з боку держави та суспільства європейської спільноти вищих навчальних закладів, до якої прямує наша країна. Слід відмітити зміни, що відбулися в комп'ютерній галузі за останні роки, справді є феноменальними. Навіть тим, хто ніколи не був пов'язаний з комп'ютерною індустрією, важко ігнорувати технічні новинки, що нас оточують, і поява яких стала можливою завдяки розвитку комп'ютерів.

Тому в українській освітній сфері особливо у вищих навчальних закладах спостерігається зацікавленість до використання новацій у навчальному процесі [1]. Дослідження інноваційних процесів у системі освіти актуальне, тому що інновації не тільки підвищують якість підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника, але й формують креативний стиль діяльності майбутнього фахівця. Але разом з цим недостатність фінансування реформ системи освіти призвела до істотного відставання української вищої школи від західних вишів у сфері інформатизації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми використання комп'ютерних технологій в професійній підготовці досліджували: І.Амоша [1], Г.Бордовский [2], М.Коваль [5], Ю.Рамський [7] та інші.

Мета статті – аналіз інноваційних підходів до використання інформаційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності та безпеки.

Завдання дослідження. Проаналізувати місце та роль інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності та безпеки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, у статті використовувались, наступні методи: логіко-семантичний – дозволив провести поглиблене вивчення понятійного апарату; метод узагальнення – для формування, на основі вже існуючих у спеціальній літературі позицій і думок, пропозицій

щодо визначення місця та ролі інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності; структурно-функціональний – забезпечив комплексне дослідження місця та ролі інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Людство вступило в нову фазу інформаційної революції, коли інформація стала ключовим і необхідним елементом існування людства, інформатика – однією з визначальних наукових дисциплін, а інформаційні технології – рушійною силою розвитку суспільства [1]. Тому рівень підготовки сучасного фахівця з охоронної діяльності, крім професійного володіння основами своєї спеціальності, загальнотехнічних, соціальних і гуманітарних наук, значною мірою визначається його включеністю у світовий інформаційний простір; умінням ефективно організувати і підтримувати професійні та довільні інформаційні процеси; умінням грамотно оперувати інформаційними ресурсами (накопичувати, зберігати) і використовувати для цього всілякі технічні засоби; умінням ефективно працювати з інформацією (знаходити, перетворювати, представляти, оформлювати у вигляді, зручному для інших) [6].

Ефективний навчальний процес на сьогодні вже неможливо уявити без використання інформаційних технологій, що базуються на сучасних технічних засобах. З їх допомогою ми отримуємо можливість повніше та глибше засвоювати як базові, так і професійні знання за рахунок імітації реальних умов [4].

Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є інноваційність, здатність до оновлення, відкритість новому.

Педагогічна інноватика – наука, яка вивчає природу, закономірності виникнення й розвитку педагогічних інновацій відносно суб'єктів освіти, а також забезпечує зв'язок педагогічних традицій із проектуванням майбутньої освіти.

Об'єкт педагогічної інноватики – процес ви-

никнення, розвитку й освоєння інновацій в освіті студентів, які призводять до прогресивних змін якості їхньої освіти [3].

Предмет педагогічної інноватики – сукупність педагогічних умов, засобів і закономірностей, які пов'язані з розробкою, введенням і освоєнням педагогічних нововведень в освітянську реальність [3].

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в обновлюваних ситуаціях.

Формування стійкого «багажу» зазначених знань і навичок є наслідком знання і освоєння цілого ряду перспективних інформаційних технологій. Інформаційна технологія – система методів, засобів і прийомів (способів) збору, наповнення, зберігання, пошуку, обробки та видачі інформації [5].

Нові та перспективні інформаційні технології (далі ПІТ) пов'язують з використанням сучасної та перспективної електронної техніки для обробки інформації (техніка зв'язку, побутова електроніка, теле-і радіомовлення).

Сучасний фахівець з охоронної діяльності повинен стійко володіти хоча б п'ятьма головними «діловими» комп'ютерними технологіями (персональні бази даних, обробка текстів, електронні таблиці, ділова графіка, обмін даними в локальних обчислювальних мережах), які представляють необхідний «заліковий мінімум» для досягнення більш складних і потужних перспективних інформаційних технологій.

Основні напрямки перспективних інформаційних технологій [3]: телекомунікації, локальні, корпоративні, глобальні та комбіновані обчислювальні мережі; відкриті системи і підтримка розподілених обчислень на основі об'єктної орієнтації та технології «клієнт-сервер»; мультимедіа, у тому числі підтримка звуку, зображень (графіка, слайди, анімація), відео, гіпермедіа, експертмедіа; підтримка складних середовищ (віртуальна реальність, фільми або ігри з альтернативними або гіпер-сценаріями).

Кожна ПІТ будь-якого напрямку складається з набору фізичних явищ, технологічних та інформаційних процесів, технічних прийомів, засобів ОТ та іншого (часто спеціального) устаткування, програмних систем і середовищ.

Мережеві технології вирішують ключову проблему оперативного доступу до інформації незалежно від місця її зберігання. Спільнота глобальних мереж Internet та інтегровані з нею RUNNET, RELCOM та інші спочатку орієнтовані на зберігання, передачу і пошук найрізноманітнішої інформації, самонавчання і навчання [8].

Показовим є те, що практично всі створені ПІТ в першу чергу стають надбанням Internet – потужного полігону для апробації всіх програмних, апаратних і технологічних новинок. Тому, працюючи в Internet, користувач постійно освоює все нові і нові ПІТ, поповнюють арсенал його знань і навичок. Крім того, саме Internet, як всесвітня інформаційне середовище, є природним засобом підтримки міжнародної системи дистанційної освіти, унікально поєднуючи інформаційні та освітні ресурси провідних університетів світу.

Гіпертекст (далі ГТ) – нелінійний текст, або інформаційна структура, що складається з дискретних вузлів даних і семантичних зв'язків між ними, де вузол – текст або ГТ, а зв'язки можуть бути локальними, глобальними і змішаними. ГТ може

бути і багаторівневим зі складними семантичними мережевими відносинами між різними фрагментами. Використання ГТ у навчанні відкриває нові варіанти маршрутів вивчення фрагментів навчального матеріалу; способи ранжування матеріалу; механізми реалізації посилань; типи і властивості вузлів [8].

Якщо дані у вузлах ГТ можуть записуватися у вигляді текстів, зображень і звуку, то таку інформаційну структуру називають мультимедіа (далі ММ). ММ – це взаємодія аудіовізуальних ефектів під керуванням інтерактивного ПЗ.

Гіпермедіа (далі ГМ) – це клас середовищ, утворений на перетині області ММ з областю гіпертехнологій [2]. Основу будь-ГМ-системи складає документ. Але зазвичай документ сприймається лише як об'єкт, з яким працюють користувачі в середовищі. А в ГМ документ стає ще й засобом для організації цього середовища і проведення спільної роботи в ній. ГМ дає фахівцю ефективні засоби мотивованого вивчення матеріалу, підтримуючи метафору руху до мети, захоплюючої подорожі за допомогою комп'ютера в середовищі даної теми з деталізацією зустрічаються образів об'єктів, вивченням їх властивостей, отриманням і закріпленням навичок оперування як навігації.

Експертмедіа (далі ЕМ) – нова технологія, заснована на застосуванні елементів штучного інтелекту в ММ і ГМ. ЕМ-система може [8]: «відчувати» середовище спілкування, адаптуватися до неї, оптимізувати процес спілкування за користувачем; підлаштуватися під читачів, аналізувати коло їх інтересів, запам'ятовувати питання, що викликали труднощі при спілкуванні; сама здатна запропонувати додаткову або роз'яснювальну інформацію; містити вбудовані підсистеми, які розуміють природну мову, а також розпізнавачі мови – все, що розширює діапазон і зручність спілкування.

Це властивості ідеальної комп'ютерної навчальної програми. Якщо ГМ дозволяє створювати «живі» книги, то електронні книги ЕМ можна було б назвати «думаючими».

Віртуальна реальність (далі ВР) – це сукупність засобів, що дозволяють створити у майбутнього фахівця з охоронної діяльності ілюзію того, що він знаходиться у штучно створеному світі, шляхом підміни звичайного сприйняття навколишньої дійсності (за допомогою органів почуттів) інформацією, що генерується комп'ютером. ВР досягається використанням коштів ММ, тривимірної графіки і спеціальних пристроїв введення-виведення інформації, що імітують звичний зв'язок людини з навколишнім світом. ВР – це те, що дозволяє переміщатися в тривимірному світі з 6 ступенями свободи і оглядати його в реальному часі. Середовище ВР дозволяє підтримувати процеси «глибинного» навчання, оскільки з'ясовано, що процес навчання зачіпає практично всі центри і системи майбутнього фахівця з охоронної діяльності. Дослідники відзначають, що в більш насиченому середовищі ВР аудіовізуальні та інші комплексні дії сприяють активному та більш швидкому смислово закріпленню матеріалу в пам'яті студента. У процесі такого навчання продовжує активно працювати асоціативне мислення людини. Отже, одержувані «яскраві», комплексні знання моментально ув'язуються з раніше накопиченими знаннями та досвідом майбутнього фахівця з охоронної діяльності, спрощуючи процес систематизації знань.

Слід зазначити, що найслабшим місцем традиційного навчання є пасивність майбутніх фахівців з охоронної діяльності за умов високої односторонньої

активності викладача. Найдавнішою відомою формою навчання є лекція, під час якої основним засобом передачі інформації є слово [2].

На лекціях, окрім вербальних методів, застосовуються також і засоби та методи візуалізації, починаючи від рисунків, схем, графіків, зображених на дошці, і завершуючи наочними взірцями, анімацією та фільмами. Завдяки новим технологіям під час проведення сучасної лекції дедалі ширше використовуються різноманітні мультимедійні засоби. Завдяки прогресу в розвитку телекомунікаційних технологій такі засоби можуть бути доступними на відстані.

Бурхливий прогрес суспільства зумовив виникнення ще однієї форми навчання – дистанційної. Її суть полягає в тому, що викладач та майбутній фахівець з охоронної діяльності не перебувають у безпосередньому контакті. Дистанційна форма все більше інтегрується в навчально-виховний процес. Іноді елементи дистанційного навчання та відповідні технології можна побачити та застосувати і у відомих раніше формах навчання, наприклад, під час самостійної роботи. Процес самостійного засвоєння знань на основі завдань викладача, спрямований на поглиблене вивчення навчальної дисципліни, підготовки до задач її екстерном, на ліквідацію прогалин у знаннях, викликаних пропусками через хворобу та інших випадках. Проте, не кожен самостійну роботу можна віднести до дистанційної форми.

Для проведення лекцій значна кількість викладачів інституту Управління державної охорони України застосовує презентаційні програми типу MS Power Point. Принцип роботи презентаційних програм полягає в послідовній демонстрації слайдів з текстовою та графічною інформацією. Ці програми можуть використовувати готові графічні зображення, мультимедійні фрагменти, а також мають вбудований графічний редактор для самостійного створення простих зображень. Окремі елементи зображення можна анімувати, задавши час та спосіб їх появи та зникнення. Задається також режим зміни слайдів.

Завданням викладача є не лише відобразити на слайдах матеріал, а і підібрати оптимальну його кількість та форму представлення для кожного слайду, що забезпечуватиме як найповніше засвоєння навчального матеріалу. Презентаційні програми з успіхом застосовуються як на заняттях практично з усіх дисциплін, так і при проведенні виховних заходів. Розроблену лекцію чи презентацію, записану як файл, майбутній фахівець з охоронної діяльності може переглянути під час самостійної роботи.

Для підготовки та проведення прямої трансляції та запису лекції за допомогою програми, потрібно підключити комп'ютер, з якого буде здійснюватися трансляція, до мережі Інтранет чи Інтернет. Для передачі тільки звуку необхідний мікрофон, для передачі зображення – потрібна цифрова камера (Веб-камера), відповідне програмне забезпечення, програма-кодуювальник відео та аудіо – Windows Media Encoder. При такому наборі програм та обладнання перегляд прямої трансляції може здійснюватися одночасно не більше, ніж з десяти ПК, на яких встановлено програму Internet Explorer. Для збільшення аудиторії необхідно застосовувати Windows Media Server або інше серверне мультимедійне програмне забезпечення.

Під час прямої трансляції майбутній фахівець з охоронної діяльності може не лише візуально сприймати інформацію, підготовлену для нього виклада-

чем, а і чути його голос та бачити “живе” зображення викладача, посилюючи з ним контакт. Режимом прямої трансляції передбачена засобами електронної пошти можливість зворотного зв'язку.

Коли слайд презентації містить мультимедійний фрагмент, можливе не цілком коректне його відтворення. Цей недолік можна усунути переглядом мультимедійного фрагмента після завершення трансляції чи перегляду її запису [7].

Інший спосіб трансляції з передачею лише відео та аудіо застосовується для прямих трансляцій наукових конференцій, спортивних змагань, виховних заходів, лекцій. Програмні засоби для таких задач застосовуються різні, починаючи від комунікаційної програми Microsoft NetMeeting, яка входить до складу будь-якої операційної системи Microsoft Windows та завершуючи спеціалізованими серверними програмами. Такі програми застосовують наступні принципи передачі зображення: передача набору статичних зображень, які змінюються з певною частотою; передача стиснутого потокового медіа файлу.

Таким чином, ефективне застосування мультимедійних та комунікаційних технологій в освіті є доступним і може базуватися на поєднанні застосування презентаційної програми Power Point, програми відеоконференції з комунікаційними програмами на основі серверних технологій.

Подальший розвиток телекомунікаційних технологій та їх широке впровадження у навчально-виховний процес залежить від розвитку комп'ютерних мереж та покращення параметрів, які характеризують передачу інформації.

Побудова інформаційного освітнього середовища навчального закладу, його використання у навчально-виховному процесі буде мати ефект за умови формування психологічної готовності педагогічних кадрів, адміністрації ВНЗ до діяльності з використанням середовища, навчання педагогів, курсантів та співробітників роботи з інформаційними ресурсами середовища, організації обміну досвідом, проведення конференцій з розробки та експлуатації середовища навчального закладу.

Отже, використання інформаційного освітнього середовища відкриває значні можливості для використання інноваційних підходів в освіті; забезпечує збереження кадрового потенціалу, неперервне підвищення фахової майстерності; вирівнює умови для усіх, забезпечуючи рівний доступ до навчальних матеріалів за рахунок систематичного застосування засобів ІКТ для формування професійної компетентності майбутніх фахівців з охоронної діяльності.

Можливості зазначених ПІТ дозволяють інтенсифікувати процес навчання майбутніх фахівців з охоронної діяльності, зробити його більш насиченим, природним і достовірним.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Отже, використання інноваційних технологій сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутнього фахівця з охоронної діяльності. Всі форми інноваційної діяльності, в найближчій перспективі забезпечать майбутнім фахівцям з охоронної діяльності умови для ранньої орієнтації на конкретну висококваліфіковану професійну діяльність, відсутність тривалої стадії післявузівської адаптації, а також гарантований високий матеріальний рівень і чіткі перспективи професійного зростання для найбільш талановитих і професійно мотивованих випускників ВНЗ.

References

1. Amosha, O. I., & Nikolaienko, A. I. (2015). Natsionalna innovatsiina systema Ukrainy v konteksti mizhnarodnykh porivnian [National INNOVATION SYSTEM of Ukraine in the context of international comparisons]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbas], 1(39), 115-121 [in Ukrainian].
2. Bordovskiy, G. A., & Sokolova, I. I. (2014). Obrazovanie v postindustrialnom vysokotekhnologichnom obshchestve [Education in the industrial high-tech society] *Chelovek i Obrazovanie* [Man and Education], 4(41), 1-19 [in Russian].
3. Dubov, D. V., Ozhevan, O. A., & Hnatiuk, S. L. (2010). *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti* [Information Society in Ukraine: Global Challenges and National Leadership]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
4. Gurevich, P. S. (2016). *Psihologija i pedagogika* [Psychology and Pedagogy]. Ljubercy: Jurajt [in Russian].
5. Koval, M. S., Rak, T. Y., Renkas, A. H., & Hrytsan, V. Y. (2004, May). Vykorystannia WEB-tekhnologii dlia rozrobky elektronnoi biblioteki LIPB MNS Ukrainy [Use of WEB-technologies for the development of electronic library of Ministry of Emergencies of Ukraine]. *Zastosuvannia informatsiinykh tekhnologii u diialnosti pravookhoronnykh orhaniv ta navchalnomu protsesi* [Application of information technologies in the activity of law enforcement bodies and educational processes]. *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference* (pp.27–33). Lviv: Lvivskiy yurydychniy instytut MVS Ukrainy [in Ukrainian].
6. Myronenko, V. V., & Saievych I. H. (2008). Problema formuvannia tsilisnogo svitohliadu u vyshchii shkoli [The problem of general education in the higher school]. *Osvita i upravlinnia* [Education and management], 11, part 1, 67-70 [in Ukrainian].
7. Ramskiy, Y. (2006). Navchalno-informatsiine seredovyshche "INFONIS" yak zasib navchannia informatsiinykh tekhnologii [Educational and informational environment "INFONIS" as a means of teaching information technology]. *Kompiuter u shkoli ta simi* [Computer at school and in a family], 6, 21–24 [in Ukrainian].
8. Voichenko, L. (2012). Vykorystannia innovatsii u navchalno-metodychnomu zabezpechenni profesiinoi pidgotovky kvalifikovanoi robitnykiv [Use of inventions in educational and methodical provision of professional training of qualified professionals]. *Proftekhosvita* [Professional technical education], 11, 10-12 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Амоша О.І. Національна інноваційна система України в контексті міжнародних порівнянь / О.І.Амоша, А.І.Ніколаєнко // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – 1(39). – С.115-121.
2. Бордовский Г.А. Образование в постиндустриальном высокотехнологичном обществе / Г.А.Бордовский, И.И.Соколова // Человек и образование. – 2014. – 4 (41). – С.1-19.
3. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д.В.Дубов, О.А.Ожеван, С.Л.Гнатюк. – К.: НІСД. – 2010. – 64 с.
4. Гуревич П.С. Психология и педагогика: Учебник для бакалавров / П.С.Гуревич. – Люберцы: Юрайт, 2016. – 479 с.
5. Коваль М. С. Використання WEB-технологій для розробки електронної бібліотеки ЛІПБ МНС України / М.С.Коваль, Т.Є.Рак, А.Г.Ренкас, В.Я.Грицан // Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів та навчальному процесі: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Л.: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С.27–33.
6. Мироненко В.В. Проблема формування цілісного світогляду у вищій школі / В.В.Мироненко, І.Г.Саєвич // Освіта і управління. – 2008. – Т.11, Ч. 1. – С.67-70.
7. Рамський Ю. Навчально-інформаційне середовище "ІНФОНІС" як засіб навчання інформаційних технологій / Ю.Рамський, С.Лещук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2006. – № 6. – С.21-24.
8. Войченко Л. Використання інновацій у навчально-методичному забезпеченні професійної підготовки кваліфікованої робітників / Ліна Войченко // Профтехосвіта. – 2012. – № 11. – С.10-12.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Кисленко Дмитрій

кандидат юридических наук, доцент
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Институт Управления государственной охраны Украины
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
г. Киев, Украина

МЕСТО И РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА ПО ОХОРОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. Инновационные технологии в современном образовательном процессе характеризует новый этап для качественной подготовки будущих специалистов по охранной деятельности. Поэтому в высших учебных заведениях, которые готовят будущих специалистов по охранной деятельности наблюдается заинтересованность к использованию новаций в учебном процессе. Целью исследования является анализ места и роли инновационных технологий в профессиональной подготовке будущего специалиста по охранной деятельности. Сущность инновации, специфические особенности инновационного обучения будущих специалистов по охранной деятельности. Для достижения поставленной цели, в статье использовались методы: логико-семантический – позволил провести углубленное изучение понятийного аппарата; метод обобщения – для формирования на основе уже существующих в специальной литературе позиций и мнений, предложений по определению места и роли инновационных технологий в профессиональной подготовке будущего специалиста по охранной деятельности; структурно-функциональный – обеспечил комплексное исследование места и роли инновационных технологий в профессиональной подготовке будущего специалиста по охранной деятельности. В результате исследования установлено, что использование инновационных технологий способствует повышению качества профессиональной подготовки будущего специалиста по охранной деятельности. Инновационные технологии обеспечивают будущим специалистам по охранной деятельности условия для ранней ориентации на конкретную высококвалифицированную профессиональную деятельность, а так же гарантированный высокий материальный уровень и четкие перспективы профессионального роста.

Ключевые слова: инноватика, объект, процесс, будущий специалист, образование, технологии.

Kyslenko Dmytro

Candidate of Legal Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Tactical and Special Training
Institute of Department of State Guard of Ukraine
Kyiv Taras Shevchenko National University
Kyiv, Ukraine

PLACE AND ROLE OF INNOVATION TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE GUARDING EXPERT

Annotation. Innovation technologies in modern educational process characterise a new stage for effective training of guarding experts. Therefore, higher educational institutions in the sphere of guarding activity concern with application of innovations in a teaching process. The aim of the research is the analysis of the place and role of innovation technologies in professional training, the point of innovation, specific peculiarities of innovative education of future expert in guarding sphere. To achieve the target goal we used such methods as: logical and semantic method that let us to perform a profound investigation of conceptual apparatus; generalization method used for forming opinions and thoughts on the basis of adopted in specialized literature, suggestions on place and role of innovation technologies in the sphere of future guarding expert professional training; structural and functional method which enabled a complex investigation of place and role of innovation technologies in the sphere of future guarding expert professional training. As a result of the research, we stated that innovation technologies application provided an effective improvement of future guarding expert professional training. Innovation technologies facilitate the terms for earlier orientation on specific highly qualified professional activity, assured material wellbeing as well as positive perspectives of professional improvement of future guarding experts. Information educational environment gives significant opportunities for application of innovation approaches in education, provides personnel maintenance, persistent professional skill improvement; smoothes out requirements for everybody providing equal access to teaching facilities by systematic application of information communication technologies in future guarding expert professional competence forming. Capabilities of the Innovation Technologies Programmes allow enhancing educational process of future guarding experts, as well as making it more informative, natural and reliable.

Key words: innovation, object, process, future expert, education, technologies.

УДК 371.134

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
kozub@hotmail.com

Козубовський Ростислав Володимирович

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
rostyslav.kozubovskiy@uzhnu.edu.ua

ПРИРОДА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. В статті розглядається проблема девіантної поведінки неповнолітніх, актуалізація якої зумовлена зростанням показників девіантних проявів серед учнівської молоді. Зростання кількості девіацій серед неповнолітніх актуалізує проблему пошуків ефективних шляхів профілактики. Водночас, профілактика девіантної поведінки неповнолітніх не може бути успішною без ретельного вивчення природи девіацій в сучасних умовах. Подальшого вивчення вимагають питання зниження вікових рамок девіантних проявів серед неповнолітніх, а також питання віктимності. Метою статті є обґрунтування природи девіантності в молодіжному середовищі. Розкрито сутність девіацій неповнолітніх на сучасному етапі, проаналізовано їх причини, з'ясовано підходи до розгляду явища девіантності представниками різних галузей науки (психології, педагогіки, медицини, права). В дослідженні використано методи: аналіз наукової літератури, синтез, конкретизація, абстрагування, узагальнення.

Ключові слова: девіантна поведінка, неповнолітні, соціальні норми, девіації, етапи формування девіантної поведінки.

Вступ. Останнім часом значно актуалізувалася проблема девіантної поведінки серед неповнолітніх. Незважаючи на те, що ця проблема була об'єктом досліджень багатьох учених, починаючи ще з часів античності, сьогодні інтерес до неї все більше зростає, оскільки вона набула впродовж останніх десятиріч значного розповсюдження, в тому числі й серед неповнолітніх, зокрема учнівської молоді. Встановлено, що девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства. Дуже небезпечним є й те, що відбувається процес «омолодження» девіантних форм поведінки. Якщо раніше мова зазвичай шла про девіації серед підлітків і молоді, то сьогодні девіантна поведінка все частіше зустрічається в середовищі молодших школярів. Зростає й кількість дівчат із девіаціями у поведінці. Розповсюджуються нові види девіантних проявів серед неповнолітніх (рекет, розбійні напади, торгівля наркотиками, «кібербулінг»). Переважна більшість неповнолітніх з девіантною поведінкою є учнями загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів. Тільки дуже незначна частина з них ніде не працює і не вчиться. Таким чином, особливою актуальністю набуває проблема девіантної поведінки та її профілактики саме серед учнівської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти девіантної поведінки інтенсивно досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими (П.Вест, І.Запорожан, Є.Змановська, І.Ковчина, А.Коен, Н.Максимова, В.Менделевич, В.Оржеховська, І.Парфанович, В.Синьов, Т.Федорченко, М.Фіцула, Л.Шнейдер та ін.). Ними запропоновано дефініцію явища девіантності, охарактеризовано види девіацій, прояви, основні причини, здійснено вивчення особливостей профілактики.

Метою даної статті є обґрунтування природи девіантності неповнолітніх – учнів загальноосвітніх шкіл. Для досягнення мети і завдань дослідження

використовувались теоретичні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, синтез, конкретизація, абстрагування, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Існує дуже багато підходів до розуміння поняття «поведінка», проте більшість учених (І.Бех, О.Змановська, О.Киричук, М.Левківський та ін.) солідарні в тому, що поведінка може бути визначена як взаємодія з довкіллям, опосередкована зовнішньою та внутрішньою активністю індивіда. Поведінка є соціальною за своєю сутністю, вона формується та реалізується в суспільстві, тісно зв'язана з мовленнєвою регуляцією. Загалом поведінка відображає процес соціалізації особистості, її інтеграції в соціумі [4, с.75].

Відхилення у поведінці особистості, які входять у протиріччя з юридичними, моральними, етичними, соціальними нормами суспільства, прийнято називати девіаціями, а поведінку, відповідно, – девіантною (від лат. – *deviatio* – відхилення), тобто, девіантна поведінка – це окремі вчинки (або їх сукупність), які не відповідають загальноприйнятим нормам і правилам поведінки в суспільстві.

Згідно енциклопедичного словника-довідника, девіація – це соціальна поведінка, яка є відхиленням від поведінки “нормальної”, соціально прийнятної в конкретному суспільстві [3, с.108].

Коротко охарактеризуємо суть девіантної поведінки загалом і особливості її проявів серед дітей і підлітків – учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Перш за все, підкреслимо, що, аналізуючи явище девіантної поведінки, слід наголосити на тому, що воно відноситься до такого класу явищ, які можуть бути вивчені тільки в результаті спільних зусиль учених – представників багатьох наук: соціології, психології, права, медицини та інших, які у своїй сукупності утворюють спеціалізовану галузь знань – девіантологію. Предметом її вивчення є всі форми соціальної патології: злочини, правопорушення, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид тощо.

Різноманітність підходів до проявів девіантної поведінки дуже ускладнює її визначення. Труднощі пов'язані з тим, що девіантність є відносною характеристикою відповідно до стандартів, які часто розбіжні і зумовлені соціальними очікуваннями оточуючих.

Відхилення, або девіантна поведінка, припускає наявність, щонайменше, трьох основних компонентів: людини, якій притаманний цей тип поведінки; норми або очікування суспільства (групи), що є критерієм оцінки поведінки з огляду девіації; деяких органів, установ або особистостей, які реагують на дану поведінку, приймають рішення, чи є така поведінка нормальною, чи девіантною, застосовують певні санкції.

З огляду на ці три компоненти, девіантною є поведінка, що відхиляється від групової норми і спричинює такі санкції: ізоляцію, лікування, покарання, засудження, інші види осуду порушника.

Девіантна поведінка по-різному розглядається представниками різних наук (психології, педагогіки, медицини, соціології, права). Так, у педагогічній літературі (Р.Олифіренко, М.Рожков, В.Оржеховська, Т.Федорченко) під девіантною поведінкою зазвичай розуміють відхилення від прийнятих в суспільстві, соціальному середовищі соціально-моральних норм і цінностей, а також порушення процесу засвоєння і відтворення соціальних норм і культурних цінностей, саморозвитку і самореалізації особистості в тому суспільстві, якому вона належить. У медичній літературі (М.Кабанов, А.Личко, В.Менделевич, М.Струковська) девіантна поведінка тлумачиться як відхилення від прийнятих у суспільстві норм міжособистісних взаємовідносин: дій, вчинків, висловлювань, які здійснюються як у межах психічного здоров'я, так і в різних формах нервово-психічної патології, особливо пограничного рівня. У психологічній літературі (С.Белічева, А.Гоголева, І.Дубровіна, Н.Максимова) девіантною називається поведінка, що відхиляється від соціально-психологічних і моральних норм, або як неправильний антисоціальний приклад вирішення конфлікту, який виявляється в порушенні суспільно прийнятих норм, шкоді, нанесеній суспільному благополуччю.

Відзначимо, що переважна більшість учених при розгляді проблеми девіантності виходить зі співвідношення цього поняття з поняттям соціальної норми. Такі норми формуються у всіх сферах суспільного життя і регулюють усі види суспільних відносин, забезпечуючи, з одного боку, відносно універсальність людської поведінки, а з другого – формуючи основу для реалізації функції соціального контролю, який передбачає застосування різних негативних санкцій. Соціальні норми – це сукупність фіксованих у знаковій, вербальній чи символічній формі вимог та очікувань соціальної спільноти стосовно поведінки і діяльності її представників, а також засіб соціальної регуляції поведінки індивіда і групи [1, с.152]. Слід зауважити, що соціальна поведінка регулюється нормами моралі, права, нормами тих чи інших соціальних груп, організацій. На поведінковому рівні цілі і засоби виступають для особистості в формі соціальних цінностей і норм, однак для особистості тільки норми права чітко визначають критерії правомірності поведінки. Моральні норми, на відміну від правових, які виступають для особистості стандартами моральної поведінки, відображають цілісну світоглядну систему особистості. Тому соціальна девіація зазвичай не може зводитися до окремих вчинків, а представляє лінію поведінки людини, її діяльність, сформовану систему індивідуальних цінностей і до

певної міри способів життя.

Соціальна норма виражає не реальну поведінку, а поведінку нормативну. Вона визначає межу, міру допустимого, дозволеного і недозволеного у поведінці і діяльності людей, соціальних груп. Ці межі історично сформовані в даному конкретному суспільстві і визнаються переважною більшістю членів даного суспільства. Відхилення від норм зазвичай не схвалюється, оскільки веде до дезорганізації соціального життя, соціальної аномії. Девіантна поведінка – антипод конформізму в найбільш чітко вираженій формі. Соціальні причини девіантної поведінки зв'язані з розривом між соціокультурними цілями суспільства і соціально схваленими засобами їх досягнення. Слід підкреслити, що соціальні цінності, норми і відносини можуть бути досить суперечливими, тому й межі девіантної поведінки рухливі і співвідносяться зі змінами в соціокультурних цінностях та іншими обставинами. Не дивлячись на те, що більшість членів групи, спільноти конформно ставляться до загальноприйнятих норм, абсолютне дотримання норм і правил в суспільстві є досить проблематичним, тому девіації допускаються, але тільки в певних межах, не порушуючи функціонування спільноти в цілому.

Отже, цілком правомірним буде твердження, що девіація і норма є взаємодоповнюючими і разом з тим амбівалентними поняттями. Виходячи з вищесказаного, можна виокремити 3 основних компоненти девіації: 1) норма чи очікування, що є критерієм оцінки девіантної поведінки; 2) людина, якій властива девіантна поведінка; 3) певний соціальний суб'єкт, який реагує на подібну поведінку відповідним чином.

Таким чином, девіація виступає не тільки характеристикою певної дії чи протидії з боку групи, спільноти, суспільства, але і характеристикою особливостей особистості, яка здійснила вчинок, який виходить за встановлені межі допустимого.

Девіація (як соціальне явище) може розглядатися і як форма дезорганізації світогляду і поведінки індивіда, групи чи категорії осіб, яка характеризується невідповідністю моральним і правовим нормам і очікуванням суспільства. Відповідно, девіантність може розглядатися як якісна характеристика суб'єкта девіації.

Важливо відзначити, що прояви соціальних девіацій у всій своїй сукупності характеризуються різною спрямованістю, яка зв'язана з наявністю конструктивності чи деструктивності в діях індивіда. Таким чином, прийнято розрізняти два види девіацій: позитивні, які в кінцевому результаті визначають прогресивний вектор еволюційного розвитку суспільства, сприяють подоланню старих і запровадженню нових стандартів поведінки, і негативні, які не тільки суперечать прийнятним в суспільстві моральним нормам, стандартам, але й дезорганізують усталений порядок взаємодії між соціальними суб'єктами.

Межа між позитивними і негативними проявами соціальних девіацій в історичному контексті є досить умовною, оскільки будь-яка дія оцінюється тільки в рамках конкретних морально-правових вимог. Очевидно, не існує жодної дії, яка б могла за своїм змістом вважатися однозначно кримінальним злочином, оскільки і вбивство, і брехня, і ворожнеча і ненависть – всі ці прояви могли бути злочинними і незлочинними в різних кодексах, в залежності від того, хто ці дії здійснював, проти кого вони були спрямовані, в яких умовах відбувалися.

Варто відзначити, що різні види соціальних девіацій часто мають єдиний комплекс детермінант і володіють певною взаємозумовленістю, в результаті чого нерідко спостерігається перехід в поведінці кон-

кретної особи від однієї девіації до іншої.

Внаслідок несформованості світоглядних принципів, відсутності стійких життєвих установок, ціннісних орієнтацій, найбільш схильними до різних видів девіацій виявляються неповнолітні. Девіантна поведінка неповнолітніх може проявлятися як у порушеннях дисципліни, небажанні вчитися, хуліганських вчинках, бродяжництві, алкоголізмі, наркоманії, проституції, так і в серйозних правопорушеннях і злочинах, які передбачають застосування кримінальних заходів. При цьому варто зауважити, що в останні роки серед молоді набули поширення нові види девіацій: рекет, розбійні напади, комп'ютерні злочини. Зокрема, все частіше мова йде про так звані «кібербулінг» – використання неповнолітніми мобільних телефонів, Інтернет-сайтів як засобів проявів насильства, залякування, терору, спрямованих зазвичай на однокласників, знайомих, що нерідко викликає в останніх не тільки психологічні травми, але стає причиною суїцидів.

Аналізуючи девіантну поведінку неповнолітніх, вітчизняні дослідники Ю.Іванов, О.Джужа підкреслюють, що у структурі злочинності неповнолітніх переважають крадіжки, грабежі, хуліганство, а частка важких насильницьких злочинів становить приблизно 10%, зростає поширеність організованих форм протиправних дій. До негативних тенденцій розвитку злочинності неповнолітніх вони відносять: організованість злочинності за прикладом дорослих (часто за допомогою дорослих); збільшення темпів зростання злочинності; зростання питомої ваги злочинності неповнолітніх у структурі загальної злочинності; збільшення злочинів щодо вживання і розповсюдження наркотиків; зростання технічної оснащеності неповнолітніх злочинців [2, с.212].

На жаль, сьогодні у суспільстві відбувається інтенсивна примітивізація свідомості неповнолітніх. Відзначається зростання проявів цинізму, жорстокості, агресивності, які не можуть розглядатися як делінквентні тільки в силу специфіки підліткового віку. Таким чином, девіантна поведінка неповнолітніх за своїми зовнішніми проявами все більше наближається до кримінальної, тобто девіантно-кримінальна поведінка – це поведінка, яка суперечить загальноприйнятим нормам і в своїх крайніх формах проявів має кримінальний характер.

Зазвичай вчені пояснюють девіантну поведінку неповнолітніх недоліками виховання, внаслідок чого формуються стійкі психологічні властивості, які сприяють вчиненню не схвалюваних суспіль-

ством дій. У неповнолітньому віці девіації можуть бути наслідком незавершеності процесу формування особистості, негативного впливу сім'ї, залежності від найближчого оточення і прийнятих у ньому ціннісних орієнтацій. У більш зрілому віці девіантна поведінка може бути результатом неправильного розвитку особистості і несприятливої ситуації, в якій опинилася людина.

Загалом виникнення девіацій у неповнолітніх зумовлено низкою факторів серед яких: соціально-економічні (низький життєвий рівень значної частини населення, безробіття, соціальне розшарування суспільства, криза сім'ї); психолого-педагогічні (труднощі підліткового віку, дезадаптація, недоліки виховної роботи школи, родини та інших соціальних інститутів); медико-біологічні (вади спадковості, підвищена збудливість, емоційна нестабільність, психічні розлади).

Враховуючи все вищезгадане, вважаємо, що в процесі формування негативної девіантності неповнолітніх можна виокремити такі етапи: накопичення негативного інформаційного досвіду, формування відповідних світоглядних установок; первинна дезорганізація поведінки; перехід від дотримання соціальних норм до їх порушення; реакція найближчого оточення і відповідних інститутів суспільства на протиправні дії неповнолітнього; закріплення девіантних форм поведінки (внаслідок образи на оточення, чи внаслідок визнання цих форм поведінки відповідною референтною групою); систематичні прояви злочинної девіантності.

В останні десятиріччя посилюються тенденції до створення єдиної загальної девіантологічної теорії, яка досліджує структурні детермінанти девіацій, психологію процесів прилучення індивідів, груп до девіантних форм поведінки, а також ефективність соціального реагування на світоглядні і поведінкові девіації. В сучасній девіантології сьогодні існують соціологічні, біологічні, психологічні, кримінологічні підходи, проте, на нашу думку, вони є дещо умовними, оскільки всі теорії мають міждисциплінарну спрямованість.

Висновки. Зростання кількості девіацій серед неповнолітніх актуалізує проблему пошуків ефективних шляхів профілактики. Водночас, профілактика девіантної поведінки неповнолітніх не може бути успішною без ретельного вивчення природи девіацій в сучасних умовах. Подальшого вивчення вимагають питання зниження вікових рамок девіантних проявів серед неповнолітніх, а також питання віктимності.

References

1. Filonenko, V.I. (Ed.) (1998). *Sotsyalnaya rabota [Social work]*. Moscow: Kontur [in Russian].
2. Ivanov, Y.F. & Dzhuzha, O.M. (2006). *Kryminolohiya [Criminology]*. Kyiv: Publishing house PALIVODA AV [in Ukrainian].
3. Picha, V.M. (Ed.). (2000). *Vse pro sotsialnu robotu [All about social work]*. Lviv: New World [in Ukrainian].
4. Zmanovskaya, E.V. (2004). *Deviantologiya: Psykholohiya otklonyayushchegosya povedeniya [Deviantology: Psychology of Deviant Behaviour]*. Moscow: Academy [in Russian].

Список використаної літератури

1. Социальная работа : Словарь-справочник / Под ред. В.И.Филоненко. – М.: Контур, 1998. – 480 с.
2. Иванов Ю.Ф. Криминология: [навчальний посібник] / Ю.Ф.Іванов, О.М.Джужа. – К.: Видавництво ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.
3. Все про соціальну роботу: навчальний енциклопедичний словник-довідник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: Новий Світ – 2000, 2013. – 616 с.
4. Змановская Е.В. Девиантология: Психология отклоняющегося поведения: [учебное пособие] / Е.В.Змановская. – М.: «Академия», 2004. – 287 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Козубовская Ирина

доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Козубовский Ростислав

кандидат педагогических наук
доцент кафедры социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПРИРОДА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация. В статье рассматривается проблема девиантного поведения несовершеннолетних, актуализация которой обусловлена ростом показателей девиантных проявлений среди учащейся молодежи. Рост количества девиаций среди несовершеннолетних актуализирует проблему поисков эффективных путей профилактики. В то же время, профилактика девиантного поведения несовершеннолетних не может быть успешной без тщательного изучения природы девиаций в современных условиях. Дальнейшего изучения требуют вопросы снижения возрастных рамок девиантных проявлений среди несовершеннолетних, а также вопросы виктимности. Целью статьи является обоснование природы агрессивности в молодежной среде. Раскрыта сущность девиаций несовершеннолетних на современном этапе, проанализированы их причины, выяснено подходы к рассмотрению явления девиантности представителями различных отраслей науки (психологии, педагогики, медицины, права). В исследовании использованы методы: анализ научной литературы, синтез, конкретизация, абстрагирование, обобщение.

Ключевые слова: девиантное поведение, несовершеннолетние, социальные нормы, девиация, этапы формирования девиантного поведения.

Kozubovska Iryna

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor
Head of Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Kozubovsky Rostyslav

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor of the Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

THE NATURE OF DEVIANT BEHAVIOUR OF JUVENILES

In recent years the number of juvenile offenders, teenagers with deviant behaviour has increased in Ukraine. Thus, the problem of finding effective ways for preventive work with them is actualized. The aim of this article is to investigate the nature of deviant behaviour of juveniles. It was revealed that the phenomenon of deviant behaviour belongs to such a class of phenomena that can be studied only as a result of joint efforts of researchers – representatives of many sciences, namely sociology, psychology, law, medicine etc., which in their totality form a specialized branch of knowledge – deviantology. The subject of its study is all forms of social pathology, including crimes, offenses, alcoholism, drug addiction, prostitution, suicide, etc. Analysis of scientific literature proves that most researchers considering the problem of deviance associate this concept with the concept of a social norm. Such norms are formed in all spheres of public life and regulate all types of social relations, ensuring, on the one hand, relative universality of human behaviour, and, on the other hand, providing implementation of social control, which involves the use of various negative sanctions. Social norms are a set of fixed verbal or symbolic requirements and expectations of social community for behaviour and activities of its representatives, as well as the means of social regulation of the individual and the group's behaviour. As a result of insufficient formation of ideological principles, lack of consistent attitudes and value orientations, juveniles are thought to be most vulnerable to different types of deviations. Deviant behaviour of juveniles may be manifested as violations of discipline, reluctance to learn, alcoholism, drug addiction, prostitution as well as serious offenses and crimes involving criminal measures. Juvenile deviations are caused by a range of factors: socio-economic; psychological and pedagogical; medical and biological. Research methods used: the analysis of scientific literature, synthesis, abstraction, generalization.

Key words: deviant behaviour, juveniles, social norms, deviation, stages of deviant behavior formation.

УДК 378.(4:6)+372.862]:004(0.43.3)

Концедайло Валерій Валерійович

аспірант

кафедра прикладної математики та інформатики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна
mail4valeryk@gmail.com

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ СИМУЛЯТОРІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ М'ЯКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ

Анотація. Основним чинником невдалого завершення ПРПЗ є відсутність або низький рівень володіння професійними м'якими компетентностями в учасників проектів, у тому числі в інженерів-програмістів. Мета статті: описати методику використання ігрових симуляторів для формування професійних м'яких компетентностей майбутніх інженерів-програмістів. Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення) – для встановлення сутності та структури професійних компетентностей майбутніх інженерів-програмістів. В статті уточнено поняття «професійні м'які компетентності майбутніх інженерів-програмістів», «ігровий симулятор», «ігрова симуляція». З'ясовано, чому наявність таких компетентностей є важливим для майбутньої професійної діяльності інженерів-програмістів. Запропоновано авторську методику використання ігрових симуляторів для формування професійних м'яких компетентностей майбутніх інженерів-програмістів, розглянуто та описано її окремі компоненти: мета, зміст, засоби, форми та методи. Описано основні методи в межах даної методики: метод проектів, адаптивне навчання, симуляційне навчання, моделювання ситуацій, тестування. Охарактеризовано кожен з перелічених методів. Розглянуто різні форми організації роботи студентів у межах даної методики: тренінги, практичні заняття, самостійна робота, консультації, тести, залік. Обгрунтовано, які саме професійні м'які компетентності формуються при вивченні дисципліни «Професійна практика програмної інженерії».

Ключові слова: ігровий симулятор, симуляція, інженери-програмісти, формування, компетентності, професійні м'які компетентності.

Вступ. Сучасні організації та компанії використовують інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для досягнення своїх стратегічних цілей та отримання конкурентної переваги на ринку. Програмне забезпечення (ПЗ) є одним з важливих компонентів ІКТ. Зазвичай, ПЗ розробляється як проект, так як проектний підхід має наступні переваги: використання менших фінансових та людських ресурсів, економія часу, а також позитивний вплив на досягнення стратегічних цілей організації.

Розробка ПЗ, як правило, відбувається у контексті управління програмними проектами. Відповідно до дослідження Халеда Емама [3], найбільшою проблемою проектів розробки програмного забезпечення (ПРПЗ) є досить високий відсоток невдало завершених проектів, тобто таких, що були закінчені невчасно, або не у межах бюджету, або у них відсутні певні необхідні можливості та функції. Відповідно до досліджень Пола Кларке та Рорі О'Коннора, іншим недоліком для таких компаній та організацій є те, що вони не отримують відповідний очікуваний прибуток на інвестований капітал. Дослідники зазначають, що існує декілька чинників, що приводять до провалу ПРПЗ: недостатня участь користувачів, а також старшого керівництва, у розробці проектів; погане управління проектами; низька кваліфікація керівництва та низький рівень розуміння наявних технологій [1, с. 433]. Існує думка, що основним чинником невдалого завершення ПРПЗ є відсутність або низький рівень володіння професійними м'якими компетентностями в учасників проектів, у тому числі в інженерів-програмістів [2, с. 66].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування професійних м'яких компетентностей у майбутніх інженерів-програмістів тією чи іншою мірою розглядають у своїх роботах R. Atal, K. Bedse, A. Calderón, S. Caulfield, E. Navarro та ін. Проте питання використання ігрових симуляторів для формування професійних м'яких компетентностей досі не було розглянуто.

Метою статті є описати методику використання ігрових симуляторів для формування професійних

м'яких компетентностей майбутніх інженерів-програмістів.

Завдання дослідження полягає у тому, щоб розглянути та обгрунтувати кожний структурний компонент авторської методики.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення) – для встановлення сутності та структури професійних компетентностей майбутніх інженерів-програмістів.

Виклад основного матеріалу. Під професійними м'якими компетентностями у даному дослідженні будемо розуміти комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних компетентностей, що так чи інакше стосуються розв'язання проблем, взаємодії між людьми та відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих компетентностей, не пов'язані з конкретною сферою, контролем обладнання та технічною майстерністю.

У даному дослідженні під *ігровими симуляторами* будемо розуміти інтерактивні програми, що виходять за межі традиційного ринку відеоігор, що симулюють повністю або частково певні реальні процеси або системи та використовуються в освітньому процесі у випадках, коли реальна практика не є можливою або не є доступною. Як наслідок, терміном «ігрова симуляція» позначається результат роботи відповідного ігрового симулятора, тобто процес повної або часткової імітації відповідних реальних процесів або систем.

Методика використання ігрових симуляторів для формування професійних компетентностей майбутніх інженерів-програмістів, як і будь-яка інша методика, включає в себе: мету та зміст навчання, форми, методи та засоби [6]. Вона орієнтована на очікуваний результат – сформовані професійні м'які компетентності внаслідок використання ігрових симуляторів у навчанні майбутніх інженерів-програмістів.

Метою навчання є використання ігрових симуляторів у процесі підготовки майбутніх інженерів-програмістів та формування у них відповідних професійних м'яких компетентностей.

Зміст навчання – вдосконалення дисципліни «Професійна практика програмної інженерії» з використанням ігрових симуляторів.

Запропонована методика включає наступні *методи навчання*.

Метод проектів. Відібрані ігрові симулятори базуються на симуляції проектів розробки програмного забезпечення, де майбутні інженери-програмісти безпосередньо можуть відчути себе учасником реалістичного проекту розробки програмного забезпечення та безпосередньо впливати на його хід, а також на успішність його виконання та завершення.

Великою перевагою проектною діяльності є вміння, що набувають студенти, а саме: планувати свою роботу, попередньо прорахувуючи можливі результати; використовувати багато джерел знань та даних; самостійно збирати і накопичувати матеріал; аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку; приймати рішення; установлювати соціальні контакти; створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проектною діяльності [5].

Адаптивне навчання. За допомогою ігрових симуляторів створюється так званий «цикл експертизи», тобто ігрові симуляції будуть представляти студентам аналогічні типи проблем до тих пір, доки необхідні професійні м'які компетентності не будуть сформовані. Далі ігрові симуляції представляють студентам нові проблеми, що вже неможливо вирішити лише за допомогою сформованої раніше компетентності. Це змушує студентів переосмислити сформовані професійні м'які компетентності та здобутий досвід, знання, уміння та навички, і як результат – сформувати нові компетентності та інтегрувати їх із вже раніше сформованими. Таким чином, ігрові симулятори автоматизують процес початкової оцінки сформованості професійних м'яких компетентностей у майбутніх інженерів-програмістів, пропонує студентам вирішити проблеми з початковим рівнем складності, та надалі коригують параметри, структуру та алгоритм процесу навчання відповідно до поточного рівня сформованості професійних м'яких компетентностей студентів [4].

Симуляційне навчання. Ігрові симулятори імітують процеси розробки програмного забезпечення у межах певних ігрових проектів, де студенти можуть отримувати реалістичні завдання, приймати відповідальні проектні рішення та взаємодіяти із колегами для того, щоб успішно завершити відповідні проекти та сформувані професійні м'які компетентності, що необхідні для успішної професійної діяльності.

Дані ігрові симулятори мають детальні цікаві графічні інтерфейси, що відображають процес розробки ПЗ, поведінку імітованих колег, а також змодельоване фізичне оточення (наприклад, офіс чи гараж), таким чином, створюючи реалістичну та захоплюючу ігрову атмосферу.

Моделювання ситуацій. Ігрові симулятори моделюють різноманітні професійні ситуації, такі як: розробка проекту із встановленими обмеженнями у часі, бюджеті та якості кінцевого продукту; необхідність наймання, навчання та управління командою розробки програмного забезпечення; ситуації, де необхідна вчасна комунікація з іншими членами команди або клієнтами; професійно-етичні дилеми; ситуації необхідності налагодження та підтримки належних процесів маркетингу, продажів та інноваційних досліджень. Важливим також є захоплюючий ігровий процес, що забезпечується ігровими техніками та динамікою ігрових симуляцій. Це захоплює та загострює інтерес студентів, а таким чином, робить процес навчання більш запам'ятовуваним і, отже, більш

ефективним.

Наведемо основні *форми організації навчання*.

Тренінги: на початку семестру викладачі проводять серію тренінгів щодо особливостей використання кожного з ігрових симуляторів SimSE, Game Dev Tusoon, Software Inc.

Практичні заняття: на практичних заняттях студентам необхідно проходити ігрові симуляції на основі різних моделей розробки програмного забезпечення у ігровому симуляторі SimSE. Різні моделі ігрового симулятора забезпечують покриття різних тем навчальної програми. На початку нової теми викладач проводить міні лекцію-дискусію або міні проблемну лекцію (в межах практичного заняття, так як навчальною програмою не передбачені лекції як окремі форми роботи) для опанування студентами основних та ключових понять.

Зазначимо, що початок симуляції для всіх студентів є однаковим, але у процесі її проходження, вона змінюється в залежності від певних дій. Тобто завершення однієї симуляції у кожного студента буде різним. На практичних заняттях студенти мають можливість спілкуватися із викладачем стосовно проходження ігрових симуляцій та задавати питання. У кінці кожної симуляції студентам пропонується переглянути аналіз пройденої ігрової симуляції, який потрібно обговорити з викладачем з метою забезпечення зменшення помилок у майбутньому. Відповідно до сформованого звіту та обговорення зі студентом (тобто результатом того, наскільки студент усвідомив свої помилки) викладач виставляє підсумкову оцінку за заняття.

При проходженні різних симуляцій у ігровому симуляторі SimSE формуються наступні професійні м'які компетентності:

- *здатність до роботи у команді* – у процесі ігрової симуляції студентам необхідно працювати разом зі своїми співробітниками для досягнення спільних поставлених цілей, брати активну участь у командних завданнях та залучати до роботи інших членів команди, враховувати відгуки колег та брати до уваги їх пропозиції задля досягнення спільних цілей;
- *здатність до співпраці* – для успішного проходження ігрових симуляцій SimSE студентам необхідно визначати, організувати та підтримувати взаємовигідні відносини не лише у межах команди, але й поза її межами, із віртуальними клієнтами при обговоренні вимог до ПЗ;
- *навички планування та пріоритетизації* – при проходженні ігрових симуляцій студенти мають планувати та організувати трудову діяльність команди розробки ПЗ, а також оцінювати відносну важливість завдань та регулювати пріоритети, наприклад, при розробці модулів ПЗ;
- *здатність до вирішення проблем* – у процесі ігрових симуляцій студентам досить часто доводиться стикатися із проблемами, що виникають під час розробки програмного забезпечення, визначати варіанти вирішення цих проблем, оцінювати сильні та слабкі сторони кожного із варіантів та приймати рішення на основі власних знань, умінь, навичок та досвіду. Також студентам необхідно аналізувати та враховувати різні чинники та відомості, отримані від співробітників, замовників та інших джерел;
- *навички комунікативності* – у ході ігрових симуляцій студенти відповідають за чітку та ефективну комунікацію;
- *здатність до прийняття рішень* – для успішного проходження завдань у ігровому симуляторі сту-

- дентам необхідно враховувати витрати, вигоди, ризику та шанси на успіх при прийнятті рішень, робити логічні висновки з урахуванням фактів в умовах складних та неоднозначних ситуацій, приймати обґрунтовані, своєчасні та ефективні рішення;
- *навички орієнтації на кінцевий результат* – ігрові симуляції SimSE побудовані таким чином, що студентам необхідно використовувати метрики та індикатори досягнення поставленої мети та результатів, приймати рішення та ефективно залучати співробітників у процес досягнення цілей, щоб проекти залишалися у межах поставлених цілей та у межах бюджету.
  - *здатність міжособистісних відносин* – студентам постійно демонструються приклади конструктивного обговорення проблем, варіанти професійного реагування на певні ситуації, приклади професійної комунікації зі співробітниками та замовниками, що базуються на розумінні, ввічливості, тактовності, співпереживанні, турботі та люб'язності;
  - *знання правил та процедур* – для успішного виконання завдань, що ставляться у ході ігрових симуляцій, студентам необхідно брати до уваги та дотримуватись правил та процедури відповідної моделі розробки ПЗ, а також правил проходження ігрових симуляцій у SimSE.
  - *здатність до звітності* – у процесі проходження ігрових симуляцій у SimSE студентам необхідно брати на себе відповідальність за позитивні і негативні результати роботи віртуальної команди;
  - *здатність до звернення уваги до дрібниць* – у ході ігрових симуляцій студентам необхідно бути уважним до деталей та слідкувати, щоб домовленості та зобов'язання були виконані, так як це безпосередньо впливає на успішність виконання отриманих завдань;
  - *навички обслуговування клієнтів* – для успішного виконання поставлених завдань студентам необхідно працювати із віртуальними клієнтами задля оцінки їх потреб та з метою задоволення їх вимог та очікувань.

– *здатність до стійкості* – у ході ігрових симуляцій студентам необхідно зберігати високу продуктивність та самоконтроль під тиском та під час негараздів для успішного виконання отриманих завдань.

Самостійна робота: на самостійне опрацювання студентам відводиться проходження симуляцій у ігрових симуляторах Game Dev Tycoon, Software Inc. Зауважимо, що в даних ігрових симуляторах присутня лише одна модель, але вона покриває більшість тем програми.

Консультації: викладачі зустрічаються зі студентами для обговорення прогресу самостійного проходження ігрових симуляцій у Game Dev Tycoon, Software Inc та для отримання відповідей на запитання, що виникають у студентів під час самостійної роботи.

До засобів формування професійних м'яких компетентностей майбутніх інженерів-програмістів, віднесено: комп'ютери, смартфони, планшети з доступом до мережі Інтернет, ігрові симулятори SimSE, Game Dev Tycoon, Software Inc; навчально-методичні матеріали.

Очікуваний *результат* запропонованої методики: сформовані на високому рівні професійні м'які компетентності майбутніх інженерів-програмістів; набуті уміння успішно застосовувати ігрові симулятори SimSE, Game Dev Tycoon, Software Inc для виконання практичних робіт; набутий віртуальний досвід роботи у колективі та у співпраці з усіма членами колективу.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Отже, нами розглянуто методику використання ігрових симуляторів для формування професійних м'яких компетентностей майбутніх інженерів-програмістів, її структурні компоненти. Описано, які саме формуються професійні м'які компетентності у процесі навчання дисципліни «Професійна практика програмної інженерії» з використанням ігрових симуляторів. Перспективами подальшого розвитку є дослідження використання ігрових симуляторів Game Dev Tycoon, Software Inc для формування професійних м'яких компетентностей.

References

1. Clarke, P., & O'Connor, R.V. (2012) The situational factors that affect the software development process: Towards a comprehensive reference framework. *Information and Software Technology*, 54(5), 433-447.
2. De Smale, S., Overmans, T., Jeuring, J., & Van de Grint, L. (2015) The Effect of Simulations and Games on Learning Objectives in Tertiary Education: A Systematic Review. *GALA*, 506-516.
3. El Emam, K., & Koru, A.G. (2008) A replicated survey of IT software project failures. *IEEE software*, 25(5), 84-90.
4. Hansen, D. S., & Storjord, D. Learning through a Game Retrieved. Retrieved from: <http://daim.idi.ntnu.no/masteroppgaver/012/12508/masteroppgave.pdf>
5. Isayeva, G. (2005). Metod proektiv – efektyvna tekhnolohiya navchannya [The method of projects is an effective learning technology]. Retrieved from: <http://osvita.ua/school/method/technol/1415>
6. Vakaliuk, T.A. (2013). *Pidhotovka maibutnih vchyteliv informatyki do rozvytku logichnogo myslennia starshoklasnykiv: teoretyko-metodologichnyi aspekt* [Preparation of Future Teachers of Informatics for the Development of Logical Thinking of Senior Students: Theoretical and Methodological Aspect]. Zhytomyr: I.Franko's Print Center [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Clarke P. The situational factors that affect the software development process: Towards a comprehensive reference framework / P.Clarke, R.V.O'Connor // *Information and Software Technology*. – 2012. – №54 (5). – P.433-447.
2. De Smale S. (2015) The Effect of Simulations and Games on Learning Objectives in Tertiary Education: A Systematic Review / S. De Smale, T. Overmans, J. Jeuring, L. man de Grint // *GALA*, 2015. – P.506-516.
3. El Emam K. A replicated survey of IT software project failures / K.El Emam, A.G.Koru // *IEEE software*. – 2008. – № 25(5). – 84-90.
4. Hansen D. S. Learning through a Game Retrieved / Daniel Sollie Hansen, David Storjord [Electronic Resource]. URL: <http://daim.idi.ntnu.no/masteroppgaver/012/12508/masteroppgave.pdf>
5. Ісаєва Г. Метод проєктів – ефективна технологія навчання [Електронний ресурс]. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1415>
6. Вакалюк Т. А. Підготовка майбутніх учителів інформатики до розвитку логічного мислення старшокласників: теоретико-методологічний аспект [Монографія]. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2013. – 236 с.

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Вакалюк Т.А.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Концедайло Валерій

аспірант

кафедра прикладної математики та інформатики

Житомирський державний університет імені Івана Франка

г.Житомир, Україна

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВОГО СИМУЛЯТОРА SIMSE КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ МЯГКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПРОГРАММИСТОВ

Аннотация. Основным фактором неудачного завершения ПРПЗ является отсутствие или низкий уровень владения профессиональными мягкими компетенциями у участников проектов, в том числе у инженеров-программистов. Цель статьи: описать методику использования игровых симуляторов для формирования профессиональных мягких компетенций будущих инженеров-программистов. Методы исследования: теоретические (анализ, сравнение, классификация, систематизация, обобщение) - для установления сущности и структуры профессиональных компетенций будущих инженеров-программистов. В статье уточнено понятие «профессиональные мягкие компетентности будущих инженеров-программистов», «игровой симулятор», «игровая симуляция». Выяснено, почему наличие таких компетентностей важно для будущей профессиональной деятельности инженеров-программистов. Предложена авторская методика использования игровых симуляторов для формирования профессиональных мягких компетенций будущих инженеров-программистов, рассмотрены и описаны ее отдельные компоненты: цель, содержание, средства, формы и методы. Описаны основные методы в рамках данной методики: метод проектов, адаптивное обучение, симуляционных обучения, моделирования ситуаций, тестирование. Охарактеризованы каждый из перечисленных методов. Рассмотрены различные формы организации работы студентов в рамках данной методики: тренинги, практические занятия, самостоятельная работа, консультации, тесты, зачет. Обосновано, какие именно профессиональные мягкие компетентности формируются при изучении дисциплины «Профессиональная практика программной инженерии».

Ключевые слова: игровой симулятор, симуляция, инженеры-программисты, формирования, компетентности, профессиональные мягкие компетентности.

Kontsedailo Valerii

Postgraduate Student

Department of Applied Mathematics and Informatics

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

USING SIMSE GAME SIMULATOR AS A TOOL FOR CREATING PROFESSIONAL SOFT COMPETENCIES FOR FUTURE ENGINEERS-PROGRAMMERS

Abstract. The purpose of this article is to use the example simse game simulator on practical lessons from the «Professional Programming Engineering Practice» to show which professional soft competencies the future engineer-programmers are developing. Research methods used: theoretical (analysis, comparison, classification, systematization, generalisation) – for studying scientific literature on the problem of research, establishing the essence and structure of the professional competencies of future engineers-programmers. This article clarifies the concept of «professional soft competencies of future engineer programmers», «game simulator», «game simulation». Some competencies are given to professional softwares. It is explained why the availability of such competencies is important for the future professional activity of program engineers. The author's technique of using gaming simulators for forming professional soft competencies of future engineer programmers is proposed, and its separate components are considered and described: purpose, content, means, forms and methods. The main methods within this method are described: project method and adaptive learning, simulation training and situation modelling, and testing. Each of these methods is described in the article. Different forms of organization of work of students are considered in the framework of this methodology: trainings, practical classes, independent work, consultations, tests. The use of SimSe Simulator on practical classes as a means of forming professional soft competencies of future engineer programmers is considered. It is grounded which professional soft competencies are formed when studying the discipline «Professional practice of software engineering» using SimSe game simulator.

Key words: game simulator, simulation, programmer engineers, formation, competence, professional soft competencies.

УДК 37.01+372.46

Корсак Олена Іванівна

викладач

кафедра іноземних мов

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

м.Київ, Україна

olte@ukr.net

ПРО КОРИСНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ (НА ПРИКЛАДІ ТЕСТІВ PISA)

Анотація. Актуальність досліджень науковців світу найвища у темі «людина і людство». Людство-XXI поділяється на сотні держав з різною якістю життя громадян. Успіхи в економіці все менше залежать від природних ресурсів і все більше – від якості діяльності системи освіти і наукового комплексу. Держави конкурують в якості освіти і намагаються привабити до себе здібну молодь. Мета статті – дослідження теми «педагогічні вимірювання», завдання – аналіз і порівняння сучасних міжнародних тестувань освітніх досягнень учнів. Методи дослідження: компаративістика, історизм. Результатом дослідження стало виявлення причин формування наднаціональної системи кількісних і якісних вимірювань характеристик діяльності освітніх систем. Це продукт міжнародних освітніх організацій і розвинених держав світу. Він являє собою міжнародні тестування учнів різного віку. У статті головну увагу звернуто на виміри вміння читати серед учнів початкових шкіл (тестування PIRLS), знань учнів 4-го і 8-го класів з математики і наук про природу (тести TIMSS) і комплексного вимірювання «готовності до життя – XXI» учнів 15 років (PISA). Центр статті – таблиця з даними про загальні результати учнів усіх країн-учасниць за всі роки проведення PISA. По них освітяни можуть зробити власні висновки про прогрес чи відставання шкіл різних держав. У «Висновках» наведено докази високої корисності постійної участі України у вимірах PISA.

Ключові слова: педагогічні умови, екзамени, тести, міжнародні тести (PIRLS, TIMSS, PISA), переваги PISA.

Вступ. Перебування кожної людини у соціумі й збільшення її індивідуальної компетентності та фізичних спроможностей неминуче супроводжується порівняннями і вимірюваннями, іспитами чи екзаменами у безлічі різновидів – від змагань у перших дитячих іграх аж до участі в Олімпіадах чи професійному і політичному суперництві за урядові вакансії. У давні часи навчання було індивідуальним, а тому педагогічні виміри не становили труднощів, але після появи великих шкіл з десятками учнів у кожному класі оцінювання ставало все складнішим та менш точним.

До цієї фахової проблеми для вчителів в останні десятки років через поглиблення процесів глобалізації і змагання держав сформувалося спільне бажання керівників освітніх систем і всього населення мати порівняльні дані про якість роботи шкіл та інших закладів не тільки на своїй території, а й на теренах континенту чи навіть всієї планети. Потреба у цій інформації постійно зростає, що дуже відчутно і в Україні, яка будь-що намагається стати частиною ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказані інтеграційні процеси мають той наслідок, що не тільки українські науковці [4] активізували дослідження у порівняльній педагогіці (Comparative Education), але й європейські та світові освітні організації розпочали критично аналізувати наші внутрішні справи задля виведення України на європейський освітній і науковий простір ([10] та ін.). Теми нашої статті безпосередньо стосуються тренд вивчення поняття «якість освіти». В новітніх українських словниках і енциклопедіях з'явилися відповідні статті [8], у працях компаративістів поряд з класичними питаннями порівнянь навчальних планів і розподілу часу на різні предмети почастишали дослідження організації екзаменів, використання тестів ([1; 7; 13] та ін.). Значний розголос і низку публікацій викликало уведення державного зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) та видання спеціалізованого часопису «Вісник ТІМО» з публікацією там спеціалізованих матеріалів ([11] та ін.).

Особливо слушно звернути увагу на те, що були написані перші статті про стан і тенденції змін між-

народного тестування учнів різного віку ([3; 9]), а Україна навіть узяла участь в одному з вимірів (TIMSS-2007) й отримала задовільні результати. Доцільно продовжити наші перші дослідження [5], адже загалом вся тема «Україна і міжнародні тестування» вивчена тільки в початковому аспекті, який ми вважаємо недостатнім для формування високого рівня обізнаності в ній і керівників освітньої системи України, і загалу освітян, і зацікавленої частини населення (батьків та учнів).

Мета дослідження – аналіз загальної ситуації в сфері оцінювання якості освіти й міжнародних педагогічних вимірювань з метою використання в цілях модернізації освітньої сфери нашої держави.

Завдання дослідження – порівняння головних варіантів міжнародних тестувань школярів: вимірів вміння читати серед учнів початкових шкіл (PIRLS), знань учнів 4-го і 8-го класів з математики і наук про природу (TIMSS) і комплексного вимірювання «готовності до життя – XXI» учнів 15 років (PISA). Вважаємо необхідним доведення того, що найбільш корисною і перспективною є участь учнів України в тестуванні PISA. Своім завданням ми вважаємо також створення якомога повнішого і кориснішого для загалу освітян України представлення результатів усіх учасників вимірів PISA та наведення прикладів того, у чому вони виявилися найбільш корисними для всіх зацікавлених сторін: керівників систем освіти, і вчителів, і учнів.

Методи дослідження матимуть переважно класичний характер і загалом не вийдуть за межі порівняльної педагогіки (йдеться про закони освітньої компаративістики, історизму).

Виклад основного матеріалу. У своїй фундаментальній статті «Порівняльна та міжнародна освіта» для Міжнародної енциклопедії з освіти провідний фахівець світу з Великої Британії В.Д.Холлс (Wilfred Douglas Halls, 1918-2011) зробив помітний наголос на тому, що витоки сучасної освітньої компаративістики йдуть з Франції, а не з його вітчизни [2]. У подальшому на початку XIX ст. передували у цій темі європейці, але після перетворення США в провідну економіку світу разом з розбудовою власної освіт-

ньої системи та збільшенням кількості університетів лідерство поступово стало пересуватися за океан. Кращі українські компаративісти (А.Сбруєва та ін.) не випадково обрали об'єктом дослідження систему освіти США, які стали джерелом усе більшої кількості освітніх інновацій – об'єктивного тестування, незалежних від держави засобів оцінювання фахівців і навчальних закладів та ін.

Значним ми вважаємо внесок США у появу кількох варіантів міжнародних тестувань учнів, зокрема, через появу з їх ініціативи міжнародної Організації з економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) та фінансування її діяльності, що мала наслідком організацію найкращого сучасного міжнародного тестування учнів PISA – Programme for International Student Assessment.

У появі менш впливових варіантів міжнародних педагогічних вимірів активну участь узяли розташовані в Європі ЮНЕСКО та кілька інших менш відомих організацій і провідних університетів Німеччини, Швеції, Великобританії та інших держав.

Наприклад, засобом міжнародного порівняння результатів навчання дітей у початкових школах слугує PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – інтернаціональне дослідження якості читання і розуміння текстів. Це тестування для молодших школярів має витоком заснований ще в 1958 році ініціативною групою викладачів університету Гамбурга ЮНЕСКО-інститут з освіти (UNESCO Institute for Education – UIE) з метою створення ефективних засобів для педагогічних вимірювань процесу навчання і його наслідків. Пізніше до ініціаторів приєдналося багато інших ентузіастів, що урешті створило об'єднання 60 держав, які спільно провели виміри в понад 100 системах освіти (<http://www.iea.nl/about-us>).

PIRLS – тестування дітей заключного класу початкової школи (ПШ) відбулося 4 рази – 2001, 2006, 2011 і 2016 роках. У більшості держав-учасниць існує 4-річна ПШ зі вступом дітей у віці 7 років, а в частині країн – з 6 років. На жаль, Україна не приймала участі у тестуваннях, але ми можемо з певною вірогідністю орієнтуватися на результати дослідження учнів з Росії, які вже у першому PIRLS-тестуванні показали хороші знання, а в 2006 році, фактично (у межах похибки вимірювання), стали лідерами і не поступилися дітям з Гонконгу і Сінгапуру.

Другим з трьох найважливіших міжнародних тестів є TIMSS – вимірювання знань учнів 4-х і 8-х класів з математики і природничих наук (TIMSS – Trends in Mathematics and Science Study). Воно має найдовшу історію – тести 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 і 2015 років. Російські школярі брали участь з 2003 року і загалом показали непогані результати, неодноразово потрапляючи в десятку найкращих. Вважаємо особливо корисним аналіз тестування 2003 р. у праці І.Іванюк [3] та її заключні висновки щодо факту надзвичайної різноманітності впливів особливостей педагогічних умов в різних державах на результати та великої практичної корисності участі учнів з України в цих тестах.

Відзначимо, що завдяки міжнародній фінансовій допомозі Україна взяла повноцінну участь у TIMSS-2007, причому не хитрувала з вибором учнів-учасників і виконала всі інші обов'язкові вимоги. Хоч вона опинилася приблизно посередині всього переліку учасників, але є достатні підстави вважати позитивним і результат, і педагогічні зиски [12].

Безсумнівно найкращим за потенційною інформаційною корисністю для України ми вважаємо вже згадане комплексне й прогностичне тестування

PISA, де виміри проводять кожні три роки, розпочинаючи з 2000-го року. Організаторами і головними виконавцями є порівняно багаті країни-члени ОЕСР (Організація з економічної співпраці та розвитку), тому за двадцять років PISA перетворилася в глобальний науково-освітній проект. Може видатися, що відмінність PISA від TIMSS незначна і спрощується до включення гуманітарних предметів (у PISA вимірюється грамотність у читанні – Reading Literacy, математиці – Mathematical Literacy і природничих науках – Scientific Literacy). Та в дійсності організатори намагаються не просто оцінити знання в даний момент життя учня, а виконати виміри рівня його підготовленості до умов життєдіяльності через 10-15-20 років, тобто, до найбільш імовірних вимог ринків праці майбутнього.

Саме цей фактор ми вважаємо унікально важливим і перспективним для України, адже й наші діти не уникають впливу розширення е-освіти, повної трансформації бібліотечних та інших баз даних, появи загальнодоступних навчальних курсів в Інтернеті та інших форм конкуренції інновацій у діяльності традиційних середніх і вищих шкіл. Вже доволі успішно тестують комп'ютерну грамотність підлітків, а з 2018 року, коли Україна може приєднатися до PISA, ці виміри швидше всього стануть обов'язковими. Слід принагідно зазначити, що у світі вже побутує думка про корисність організації варіанту PISA для студентів вищих навчальних закладів, але конкретних кроків до цього ще не відбувається. Загалом же у секторі вищої освіти домінує дуже суперечливе явище тотального змагання між найбагатшими закладами за звання «університету світового класу». Враховують тільки кількісні показники, а не згадані вище «якість освіти» і «перспективність навчання».

Головним завданням нашої статті ми вважали створення і надання читачам повних та узагальнених даних про результати участі в PISA десятків держав – як активних, так і тих, які, спробувавши один раз, більше не бажали демонструвати недоліки своїх шкіл. Таблиця 1 містить саме такі показники, які ми вилучили з великої кількості таблиць, які в заключних довідниках наводили організатори PISA. Для зручності пошуку використали алфавітне упорядкування, а не рейтинг за всі роки вимірювань.

Хорошим доказом високої практичної цінності PISA є участь учнів з Японії. Ця країна в останній третині ХХ ст. була лідером в освіті, адже її учні легко вигравали всі змагання та олімпіади. Але керівники освіти в Японії захотіли більшого і в другій половині 1990-х років розпочали дуже швидко і максимально глибоко комп'ютеризувати навчальний процес в системі обов'язкової освіти. Тільки завдяки даним PISA 2000, 2003 і 2006 років пощастило переконати навіть найбільш впливових прихильників гіпертекстів і швидкого отримання моря нової інформації у вигляді картинок у тому, що майже пропорційно до сили втручання комп'ютерів в роботу дитячого і підліткового мозку зменшується його спроможність сприймати, обмірковувати і використовувати тексти та іншу когнітивно-складну інформацію. Учні, які приймали участь у тестуванні PISA-2006 і засвідчили усього лише 15-місце з читання і використання тексту, однотайно скаржилися на те, що в математичних чи інших завданнях неспроможність швидкого сприймання тексту завадила їм приступити до завдань й успішно виконати їх.

Керівники освіти Японії і контингент вчителів діяли спільно для усунення вже виявлених негараздів від тотальної комп'ютеризації. Як свідчить таблиця, для виправлення ситуації японська система освіти

Таблиця 1.

Сумарні результати всіх вимірів PISA та еволюція показників країн-учасниць

Країни	місце в PISA-2000	місце в PISA-2003	місце в PISA-2006	місце в PISA-2009	місце в PISA-2012	місце в PISA-2015
Австрія	8	21	22-23	32	21	27
Австралія	6	6	9	10	18	19
Азербайджан			49	64		
Албанія				60	62	56
Алжир						69
Аргентина			53	56	59	40
Бельгія	12	11	13	15	20	21
Болгарія			45	46	47	46
Бразилія			52	53	57	62
Велика Британія	7		19	22	22	23
В'єтнам					15	22
Гонконг		3	2	2	2	3
Греція	26	33	38	38	42	43
Грузія						60
Данія	18	20	20-21	23	26	17
Домініканська Респ.						68
Дубай				42		
Естонія			11	13	8	4
Ізраїль			39	41	40	39
Індонезія			51	59	63	64
Ірландія	9	15	15	26	14	10
Ісландія	13	17	24	20	34	35
Іспанія	20	29	34	34	31	30
Італія	24	31	36	36	30	33
Йорданія			48	52	58	61
Казахстан				57	56	
Канада	5	7	3	7	10	5
Катар			57	61	64	59
Киргизія			58	65		
Кіпр					46	44
Колумбія			54	55	61	58
Косово						70
Коста Ріка					51	55
Латвія	27	27	27-28	33	27	29
Ліван						65
Литва				37		34
Ліхтенштейн	22	4	8	12	9	
Люксембург	30	28	30	35	32	36
Макао (Китай)		10	14	18	13	6
Македонія						67
Малайзія					55	
Мальта						41
Мексика	29	38	47	49	52	57
Молдавія						51
Нідерланди		9	7	9	12	14
Німеччина	21	18	15	16	17	13
Нова Зеландія	4	8	6	8	19	15
Норвегія	15	24	27-28	17	28	18
Об. Ар. Емірати					45	47
Панама				62		
Перу				63	65	63
Південна Корея	2	2	4	5	5	8
Польща	23	22	20-21	19	11	20
Португалія	28	32	35	30	33	26
Росія	25	30	37	40	39	28
Румунія			46	48	48	48
Сінгапур				4	3	1
Словаччина		25	29	31	41	42
Сербія		34	42-43	44	44	
Словенія				21	26	11
США	16	26	32	25	29	31
Таїланд		37	44	50	50	54
Тайвань			5	14	7	9
Тринідад-Тобаго				51		52
Туніс			56	58	60	66
Туреччина		36	40	43	43	50
Угорщина	19	23	26	28	35	39
Уругвай		35	42-43	47	54	49
Фінляндія	1	1	1	3	6	7
Франція	11	13	25	24	23	25
Хорватія				39	37	37
Чехія	17	14	20-21	29	24	32
Чилі			41	45	49	45
Чорногорія			50	54	53	53
Шанхай (Китай)				1	1	12
Швейцарія	14	16	12	11	16	16
Швеція	10	12	18	27	38	24
Японія	3	5	10	6	4	2

 Головне джерело – [http:// www.pisa.oecd.org/knowledge/home/intro.htm](http://www.pisa.oecd.org/knowledge/home/intro.htm)

витратили понад шість років.

Цей «урок для Японії» став об'єктом поглибленого міжнародного дослідження, яке стає ще цікавішим від того, що одночасно здійснювали порівняння з практикою перетворення невиразних систем освіти Сінгапуру і економічних територій Гонконг-Китай, Макао-Китай, Шанхай-Китай та інших у світових лідерів у секторі загальної обов'язкової освіти ([6] та ін.).

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**: українські освітні перспективи мають

найбільші шанси на реалізацію у разі опори на морально-християнські цінності, національні традиції з одночасною відмовою від сліпого запозичення іноземних систем і практики (зокрема зі США). Адже подібне необережне і некритичне запозичення може загрожувати нам перетворенням навчання у недешеві послуги з формуванням осіб, що спроможні не до мислення і творчості, а натреновані на інтуїтивне відгадування правильної відповіді з групки запропонованих.

References

1. Bolyubash, Y.Y., Bulakh, I.E., Mruga, M.R., & Filonchuk, I.V. (2007). *Pedahohichne otsynuyuvannya i testuvannya. Pravyly, standarty, vidpovidalnist* [Pedagogical evaluation and testing. Rules, standards, responsibility]. Kyiv: Master class [in Ukrainian].
2. Halls, W.D. (1994). Comparative and International Education: Overview and Historical Development. In Husen T., & Postlethwaite, T.N. *The International Encyclopedia of Education. Second Edition* (pp.918-923). Oxford, New York, Tokyo, Pergamon.
3. Ivanyuk, I. (2003) Mizhnarodne doslidzhennya TIMSS yak instrument vymiryuvannya navchalnykh dosyahnenn uchniv [International study of TIMSS as a tool for measuring students' educational achievements]. *Shlyakh osvity* [Education path], 4, 21-28 [in Ukrainian].
4. Korsak, K.V. (1997). *Svitova vyshcha osvita. Porivnyannya i vyznannya zakordonnykh kvalifikatsiy i dyplomiv* [World Higher Education. Comparison and recognition of foreign qualifications and diplomas]. Kyiv: MAUP-MKA [in Ukrainian].
5. Korsak, O. (2017) Svitoviy trend z vymiryuvannya yakosti serednoyi i vyshchoyi osvity: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [The World Trend for Measuring the Quality of Secondary and Higher Education: Foreign and National Experiences]. *Vyshcha shkola* [High school], 4, 73-82 [in Ukrainian].
6. Lessons from PISA for Japan (2012). Strong Performers and Successful Reformers in Education. Paris, OECD Publishing.
7. Lokshina, O.I. (2009) *Zmist shkilnoi osvity v krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu: teoriya i praktyka (druha polovyna XX – pochatok XXI st.)* [Contents of school education in the countries of the European Union: theory and practice (second half of XX – beginning of XXI century)]. Kyiv: Bogdanova A.M. [in Ukrainian].
8. Lukina, T. (2008) *Yakist osvity. Entsyklopediya osvity* [Quality of Education. Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurincom Inter [in Ukrainian].
9. Murnina, G.S. (2006, November) Monitorynh yakosti chytannya v svitli prohramy PISA [Monitoring of reading quality in the light of the PISA program]. In *Problemy yakosti osvity: teoretychni i praktychni aspekty*. [Educational quality problems: theoretical and practical aspects]. *Proceedings of the methodical seminar of APS of Ukraine* (pp. 223-230). Kyiv: Bogdanova A.M. [in Ukrainian].
10. OECD (2017), *OECD Reviews of Integrity in Education: Ukraine 2017*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264270664>.
11. Ofitsiyniy zvit pro provedennya zovnishn'oho nezaleznoho otsynuyuvannya znan' vypusnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv Ukrainy v 2009 r. [Official report on conducting an external independent assessment of the knowledge of graduates of general educational institutions of Ukraine in 2009]. *Visnyk TIMO* [Bulletin of the TIMO], 7–8, 2-85 [in Ukrainian].
12. Pro rezultaty uchasti shkoliariv Ukrainy u mizhnarodnomu porivnyal'nomu doslidzhenni yakosti pryrodnycho-matematychnoyi osvity TIMSS-2007: rishennya kolehiyi Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [About results of participation of Ukrainian schoolchildren in the international comparative study of the quality of natural and mathematical education TIMSS-2007: decision of the college of the Ministry of Education and Science of Ukraine] (2009). *Vyshcha shkola* [High school], 3, 96-109 [in Ukrainian].
13. Sbrueva, A.A. (1999). *Porivnyalna pedahohika* [Comparative Pedagogy]. Sumy: Editorial and Publishing Department of the SDPU [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила, стандарти, відповідальність. Наукове видання / Я.Я.Болубаш, І.С.Булах, М.Р.Мруга, І.В.Філончук. – К.: Майстер-клас, 2007. – 272 с.
2. Halls W.D. Comparative and International Education: Overview and Historical Development / The International Encyclopedia of Education. Second Edition / Edit. Husen T., Postlethwaite T.N. – Oxford, New York, Tokyo, Pergamon. 1994. – pp.918–923.
3. Іванюк І. Міжнародне дослідження TIMSS як інструмент вимірювання навчальних досягнень учнів // Шлях освіти. – 2003. – №4. – С.21-28
4. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: Монографія. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с
5. Корсак О. Світовий тренд з вимірювання якості середньої і вищої освіти: зарубіжний і національний досвід // Вища школа. – 2017. – №4. – С. 73–82
6. Lessons from PISA for Japan. Strong Performers and Successful Reformers in Education. Paris, OECD Publishing, 2012. – 212 p. (URL: http://www.keeper.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/lessons-from-pisa-for-japan_9789264118539-en)
7. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія / О.І. Локшина. – К.: Богданова А.М., 2009. – 404 с.
8. Лукіна Т. Якість освіти / Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 1017–1018
9. Мурніна Г.С. Моніторинг якості читання в світлі програми PISA / Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. Матеріали метод. семінару АПН України. 15 лист. 2006 р., Київ. – К.: СПД Богданова А.М., 2007. – С. 223–230
10. OECD (2017), *OECD Reviews of Integrity in Education: Ukraine 2017*, OECD Publishing, Paris 190 p. (URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264270664>).
11. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2009 р. // Вісник ТІМО. – 2009. – спецвипуск №7–8. – С. 2–85.
12. Про результати участі школярів України у міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти TIMSS-2007: рішення колегії Міністерства освіти і науки України // Вища школа. – 2009 – №3. – С.96–109
13. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. – 300 с.

Рецензент: докт.філос.наук, проф. Корсак К.В.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 23.04.2018 р.

Корсак Елена

преподаватель

кафедра иностранных языков

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

г. Киев, Украина

О ПОЛЬЗЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИЗМЕРЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ ТЕСТОВ PISA)

Аннотация. Актуальность исследований учёных самая высокая в теме «человек и человечество». Человечество-XXI делится на сотни государств с разным качеством жизни граждан. Успехи в экономике все меньше зависят от природных ресурсов и все больше – от качества деятельности системы образования и научного комплекса. Государства конкурируют в качестве образования и пытаются привлечь к себе способную молодежь. Цель статьи – исследование темы «педагогические измерения», задача – анализ и сравнение современных международных тестирований образовательных достижений учащихся. Результатом исследования стало выявление причин формирования наднациональной системы количественных и качественных измерений характеристик деятельности образовательных систем. Это продукт международных образовательных организаций и развитых государств мира. Он представляет собой международные тестирования учащихся разного возраста. Главное внимание акцентируется на измерения умения читать среди учащихся начальных школ (тестирование PIRLS), знаний учащихся 4-го и 8-го классов по математике и наук о природе (тесты TIMSS) и комплексного измерения «готовности к жизни – XXI» учеников 15 лет (PISA). Центр статьи – оригинальная таблица с данными об общих результатах учеников всех стран-участниц за все годы проведения PISA. По ним педагоги могут сделать собственные выводы о прогрессе или отставании школ разных стран. В «Заключении» приведены доказательства высокой полезности постоянного участия Украины в измерениях PISA.

Ключевые слова: педагогические условия, экзамены, тесты, международные тесты (PIRLS, TIMSS, PISA), преимущества PISA.

Korsak Olena

Lecturer

Department of Foreign Languages

National Pedagogical University named after M.P.Drahomanov

Kyiv, Ukraine

BENEFITS OF INTERNATIONAL PEDAGOGICAL MEASURING (BY THE EXAMPLE OF PISA TESTS)

Abstract. Relevance of research: in our days humanity is generally divided into groups of states with very different levels of civilization development. Among the factors of this division is not only monetary wealth, but is also human capital, part of which lies in the knowledge and skills of the population. Progress or success nowadays is very dependent on the quality of the educational system and the scientific complex. A competition in education began to exist among the traditional forms of competitions among the states. Developed countries make attempts to attract the best youth from other countries that's why the purpose of the study is to investigate the problem of pedagogical measuring. The objective of the study is to analyze and compare students' educational achievements in international measurements. Presenting main material: There are many reasons to determine the importance of qualitative and quantitative measuring of educational systems and for this purpose, developed countries have organized the international testing of pupils of all ages. The article focuses on reading skills among pupils of elementary school (PIRLS testing), knowledge of pupils of the 4th and 8th forms in mathematics and sciences of nature (TIMSS testing), and a complex measuring of the «readiness for life – XXI» of 15-year-old students (PISA). The article contains a comprehensive table that provides data of the results of pupils from all participating countries for all years of conducting PISA testing. According to the results mentioned in the table educators will be able to make their own conclusion about the progress or regress of educational systems of different countries. In conclusion it is proved that the most useful and promising part for our country is the participation of Ukrainian pupils in PISA testing.

Key words: pedagogical conditions, exams, tests, international tests (PIRLS, TIMSS, PISA), PISA benefits.

Котенєва Юлія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
 Старобільський гуманітарно-педагогічний коледж
 ДВНЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
 м.Старобільськ, Україна
 koteneva_is@ukr.net

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК МАРКЕРУ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Анотація. Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена вимогами, що висуваються до закладів вищої освіти в підготовці фахівців, здатних здійснювати майбутню професійну діяльність у мінливих умовах, приймати й реалізовувати нестандартні рішення, долати стереотипи у виробничій й особистісній сферах, бути конкурентоспроможними та професійно успішними. Мета дослідження – охарактеризувати етапи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця як маркеру його професійної кар'єри. Методи дослідження – загальнонаукові: загальнотеоретичні (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція); конкретно-наукові: теоретичні (аналіз літератури, аналіз поняттєво-термінологічної системи, побудова гіпотез). У дослідженні ретельно схарактеризовано етапи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Початком формування дослідженої якості визначено осмислення професійних аспектів: професіональних фактів, явищ, подій; засвоєння професійних норм, цінностей, формування ідеалів; формування професійних переконань, етичних принципів; реалізація і їх творчий розвиток у професійній діяльності, спілкуванні. Визначено поетапні технології формування конкурентоспроможності фахівця як маркера професійної кар'єри, а саме: технології колективної і групової взаємодії (форсайт-технології зокрема «Гойдалка часу», Rapid Foresight); технології імітаційного моделювання реальної діяльності професіонала («Професійно-кар'єрний ліфт фахівця», створення портфоліо професійних досягнень); створення реальних ситуацій професійно-особистісного розвитку «Гудвілл» (Goodwill)-технології, «Проектування кар'єрних маршрутів майбутніх фахівців»; технологія самоіміджування й самопрезентації Self-branding.

Ключові слова: професійна діяльність, професійна кар'єра, професійна підготовка, маркер професійної кар'єри, конкурентоспроможність фахівця, технології формування конкурентоспроможності.

Вступ. Динамізм соціальних, економічних, політичних, соціокультурних трансформацій в Україні, приєднання її освітньої системи до Болонського процесу зумовлює потребу в підготовці фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність у мінливих умовах, приймати й реалізовувати нестандартні рішення, долати стереотипи у виробничій й особистісній сферах. За таких вимог одним з пріоритетних завдань сучасної професійної освіти в Україні є підготовка конкурентоспроможного фахівця, спроможного здобувати конкурентні переваги й досягати успіхів у конкурентних відносинах на сучасному ринку праці, що є запорукою успішної професійної кар'єри.

Саме тому сьогодні у всіх сферах професійної діяльності більш вагомими стають такі особистісні якості, як відповідальність, адекватне сприйняття й мобільне реагування, самостійність і оперативність в ухваленні рішення, соціально активні дії, здатність швидко адаптуватися до нових умов, і інші якості, що визначають конкурентоспроможність особистості як складову її професійної кар'єри.

Концептуальні положення Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті відображають необхідність забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів, спроможних будувати успішну майбутню професійну кар'єру. У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань сучасної вищої школи є саме підготовка конкурентоспроможного фахівця.

Дослідження феномену професійної кар'єри репрезентовано в роботах таких науковців, як С.Джанер'ян, Є.Могильовкін, О.Садон, О.Цариценцева.

У вітчизняній науці, соціальній та управлінській психології професійна кар'єра розглядається у зв'язку з такими поняттями: «професійний життєвий шлях», «професійна самореалізація», «професійне самовизначення», «конкурентоспроможність» (Є.Головаха, М.Пряжников, В.Сафін, С.Чистякова).

Грунтовний аналіз конкурентоспроможності як

одного з маркерів професійної кар'єри представлено переважно в працях зарубіжних учених П.Друкер (P.Drucker), М.Мескон (M.Meskon), М.Портер (M.Porter).

Та вітчизняних дослідників С.Бандура, В.Васильченко, Г.Дмитренко, М.Долішній.

Професійний розвиток і саморозвиток, конкурентоспроможність студентів – майбутніх фахівців досліджується в роботах Ю.Андрєєвої, Л.Мітіної, Ф.Туктарова, В. Шаповалова.

Сучасні дослідники кар'єру людини розглядають з погляду уявлень про: індивідуальний розвиток особистості, мотивацію до досягнення успіху, самоконтроль і працездатність, процес успішної самореалізації, що супроводжується соціальним визнанням і є результатом просування службовими сходами (Г. Десслер, В. Дятлова, В. Травін, О. Цариценцева).

Поняття «кар'єра» визначається як: професійний шлях людини, у процесі якого вона формується (Є. Могильовкін, М. Пряжников), вектор професійного становлення особистості, що залежить від соціально-психологічних характеристик (С. Джанер'ян, О. Молл, О. Садон).

Узагальнення наукових положень щодо сутності феномену професійної кар'єри (М. Александрова, Н. Кірт, Р. Кричевський, С. Мітюнїна, Є. Могильовкін, О. Садон та ін.) зумовило визначення принципової позиції щодо взаємозв'язку професійної кар'єри та професійної особистісної самореалізації людини: з одного боку, професійна кар'єра зумовлює активне пристосування людини в професії, з іншого, – саме професійна сфера є простором досягнення такої кар'єри, самореалізації особистості. Це дозволяє розглядати професійну кар'єру з позицій уявлень суб'єкта про власний шлях особистісного й професійного розвитку, самореалізації в професійній діяльності.

Про те, поза увагою наукового розгляду залишилися питання конкурентоспроможності майбутнього фахівця саме як маркеру його професійної кар'єри та

етапи формування конкурентоспроможності в ракурсі успішного професійного майбутнього – кар'єри фахівця.

Мета статті – охарактеризувати етапи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця як маркер його професійної кар'єри. **Завдання дослідження** – проаналізувати конкурентоспроможність як маркер професійної кар'єри майбутнього фахівця; визначити та охарактеризувати етапи формування конкурентоспроможності фахівця.

Методи дослідження – загальнонаукові: загальнотеоретичні (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція); конкретно-наукові: теоретичні (аналіз літератури, аналіз поняттєво-термінологічної системи, побудова гіпотез).

Конкурентоспроможність як новий якісний стан професіонала можна віднести до числа стратегічних цінностей, що сприяють упорядкуванню всієї системи життєдіяльності особистості.

Забезпечити високу ефективність професійного розвитку, самореалізацію в професійній діяльності у ринкових умовах може конкурентоспроможний фахівець, у якого сформована система цінностей, який володіє певними професійними якостями. Означене дозволяє нам розглядати конкурентоспроможність фахівця як маркер його професійного становлення та професійної кар'єри.

Науково встановлено, що конкурентоспроможність визначається як багатовекторна, інтегративна соціально детермінована характеристика спеціаліста, що забезпечує йому переваги в конкурентних відносинах у сфері професійної діяльності з метою творчої професійної самореалізації та професійній кар'єрі взагалі [3].

Отже, конкурентоспроможність – це здатність особистості виживати в конкурентній боротьбі, досягати найвищих результатів і самореалізації в професійній діяльності та кар'єрі [3].

Сучасні дослідження наочно показують, що в структурі підготовки конкурентоспроможного фахівця одне із провідних напрямків повинна займати професійна підготовка під час якої йде поетапний процес осмислення професійних аспектів: професіональних фактів, явищ, подій; засвоєння професійних норм, цінностей, формування ідеалів; формування професійних переконань, етичних принципів; реалізація й їх творчий розвиток у професійній діяльності [5].

Означене є початком формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця. Саме синтез когнітивних, емоційних, мотиваційних й вольових процесів особистості сприяє появі нового стійкого утвору – якості. Але цей процес можливий лише при включенні особистості в навчально-професійну діяльність із елементами майбутньої професійної праці.

На характер професійної діяльності майбутнього фахівця, його конкурентоспроможності впливають психічні властивості: воля, почуття, сприйняття, пам'ять, мислення, а також біопсихічні властивості: темперамент, статеві й вікові, стан здоров'я [2].

Сучасні дослідники професійні якості й здібності фахівця виражають за допомогою такого інтегрального поняття як – «трудоий потенціал особистості», у зміст якого, на думку В.Мезінова в якості складових входять наступні елементи: психофізіологічний потенціал – здібності й схильності, здоров'я, працездатність, витривалість, витримка; кваліфікаційний потенціал – обсяг загальних і спеціальних знань, умінь, навичок, які обумовлюють здатність до пра-

ці; особистісний потенціал – рівень суспільної свідомості й соціальної зрілості, ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, запити в сфері праці, уявлення про професійну кар'єру [1].

Виділені здібності й якості особистості фахівця не статична й незмінна система. У діяльності, особливо в умовах конкуренції, сучасних ринкових відносин, дана система постійно змінюється, ті або інші якості актуалізуються, утворюють складні комплекси, які постійно змінюють внутрішні зв'язки та співвідношення.

Охарактеризуємо етапи професійної підготовки конкурентоспроможного фахівця до майбутньої професійної діяльності. З урахуванням структури компонентів, що визначають конкурентоспроможність як маркер професійної кар'єри, можна виділити наступні етапи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Перший етап – адаптаційний (перший курс) – професійне інформування, активне включення студентів у різні види діяльності з елементами майбутньої професійної праці, свідоме засвоєння студентами професійних ролей, їх основних функцій та моделі особистості фахівця, самооцінка своїх духовно-моральних якостей відповідно до майбутньої професійної діяльності й кар'єри. Розвиток стійкого позитивного відношення до майбутньої професії та кар'єрного росту.

У результаті усвідомлення особистих професійних можливостей і здібностей, духовно-моральних якостей і психологічних властивостей, які відповідають вимогам обраної професії, формується потреба в постійному вдосконалюванні професійних якостей особистості, що забезпечують результативність у майбутній професійній діяльності та кар'єрі.

Технологіями формування конкурентоспроможності фахівця як маркера професійної кар'єри на етапі адаптації виступають: тренінг професійно-особистісного самовизначення, бесіди й дискусії, ситуативно-ігрове моделювання, рольові й ділові ігри; «Професійно-кар'єрний ліфт фахівця», створення портфоліо професійних досягнень; тренінг професійного спілкування.

Результатом є: гармонізація внутрішнього світу майбутнього фахівця, просування до знаходження цілісності, автентичності на основі перетворення свого духовного досвіду, а також досвіду взаємодії з іншими, визначення основних перспектив і напрямків професійного саморозвитку.

Другий етап – оволодіння культурою професійної самоосвіти (другий та третій роки навчання) – формування стійких і глибоких професійних переконань і принципів, ідеалів, що становлять основу професійного світогляду майбутнього фахівця. Розширення і поглиблення професійного кругозору. Самовизначення в професійній культурі, оволодіння культурою саморефлексії. На даному етапі здійснюється практична підготовка, метою якої є озброєння студентів технологіями професійної діяльності, формування вольових компонентів особистості.

Технологіями формування конкурентоспроможності фахівця як маркера професійної кар'єри на даному етапі виступають: технології колективної і групової взаємодії (форсайт-технології зокрема «Гойдалка часу», Rapid Foresight); технології імітаційного моделювання реальної діяльності професіонала (рольові, ділові ігри, аналіз квазіпрофесійних ситуацій, розв'язання професійних завдань технологія «Гудвілл» (Goodwill)); технології трансформації контексту квазіпрофесійної ситуації в контекст життєвої і навчальної ситуації студента (створення в навчальному процесі реальних ситуацій – аналогів про-

фесійної практичної діяльності).

Результатом є інтеграція ціннісно-значеннєво-го поля особистості майбутнього фахівця в простір професійної культури; ідентифікація себе як фахівця в моделюючих ситуаціях майбутньої професійної діяльності.

Третій етап – освоєння основних професійних функцій фахівця – активна підготовка до самостійної професійної діяльності, самовдосконалення професійних і духовно-моральних якостей, необхідних для самостійної професійної діяльності; входження в майбутню професійну роль, перевірка своїх професійних можливостей і здібностей, закріплення творчого підходу до розв'язання професійних завдань та ситуацій.

Це етап прогнозування і проектування подальшого професійного росту – етап планування майбутньої професійної кар'єри.

Технологіями формування конкурентоспроможності фахівця як маркера професійної кар'єри виступають: навчально-практичне проектування; Rapid Foresight» створення реальних ситуацій професійно-особистісного розвитку технологія «Гудвілл» (Goodwill), «Професійно-кар'єрний ліфт»; конструювання професійних завдань, «Проектування кар'єрних маршрутів майбутніх фахівців»; рефлексивні технології; тренінги саморозвитку і спілкування, технологія самоіміджування й самопрезентації Self-branding.

Результатом є усвідомлення майбутнім фахівцем своєї професійної ідентичності й автентичності, уточнення і конкретизація професійно-особистісних цілей і планів, побудова кар'єрних маршрутів, планів професійної кар'єри, набуття досвіду способів прийняття і розв'язання реальних ситуацій професійної діяльності, просування майбутнього фахівця до високого рівня професійної готовності до майбутньої діяльності, вершин свого професійного акме й професійної кар'єри.

Просування особистості до вершин професійної діяльності, свого професійного акме обумовлюється трьома групами факторів:

- об'єктивні, пов'язані з реальними умовами діяльності;
- суб'єктивні, пов'язані з особистісними передумовами успішної професійної діяльності (компетентність, спрямованість, уміння, мотиви і т.д.);
- об'єктивно-суб'єктивні, пов'язані з організацією

професійного середовища [4].

- Таким чином, професійна підготовка майбутнього фахівця, спрямована на формування конкурентоспроможності, як маркера його професійної кар'єри дозволяє виділити ряд пріоритетних стратегій і відповідних їм принципів:
- принцип активізації процесів самопізнання, самоцінки, самовизначення, самоврядування, самокорекції і максимальної самореалізації;
- принцип взаємодії концептуального і технологічного рівнів, особливо в процесі професійно-психологічної підготовки студентів;
- принцип єдності аксіологічного і культурологічного підходів в організації професійного навчання;
- принцип співтворчості викладача і студента; комбінації індивідуальної і колективної навчально-творчої і професійно-творчої діяльності студентів;
- акмеологічний принцип [3].

Висновки. Аналіз конкурентоспроможності як маркера професійної кар'єри майбутнього фахівця довів, що сьогодні, в умовах ринкової економіки, попитом на ринку праці користуються спеціалісти, які вміють конкурувати, нестандартно мислити, творчо застосовувати знання у складних виробничих та соціальних ситуаціях, будувати успішну професійну кар'єру. Сучасний фахівець, здатен легко навчатися, швидко пристосовуватися до мінливих умов і змісту професійної діяльності, зацікавлений у особистій безперервній освіті й самовдосконалюванні. В майбутнього фахівця мають бути сформовані такі особистісні якості й здібності, які дозволили б йому самостійно орієнтуватися в професійному світі та бути мобільним. Таким чином майбутній фахівець має бути конкурентоспроможним, професійно успішним. Уявляти своє професійне майбутнє, розробляти кар'єрні маршрути, план професійної кар'єри, вишиковувати вектор свого кар'єрного росту. Означене дозволяє розглядати конкурентоспроможність як маркер професійної кар'єри фахівця.

У ході дослідження визначено та охарактеризовано етапи (перший – адаптаційний, другий – оволодіння культурою професійної самоосвіти, третій – освоєння основних професійних функцій фахівця) та технології формування конкурентоспроможності фахівця як маркера професійної кар'єри.

References

1. Mezinov, V., Zaharova, M., & Karpacheva, I. (2011). *Formirovanie konkurentosposobnosti uchitelya v usloviyah pedagogicheskoy praktiki [Formation of competitiveness of the teacher in student teaching conditions]*. Elets: EGU im. I.A. Bunina [in Russian].
2. Mitina, L.M. (2003). *Psihologiya razvitiya konkurentosposobnoy lichnosti [Psychology of development of the competitive person]*. Moskva: Moscow psihologo-social institute [in Russian].
3. Mogilevkin, E.A. (2005). *Psihologo-akmeologicheskaya kontseptsiya kareryi professionala [Psihologic-akmeologic concept of a career of the professional]*. Vladivostok: Izd-vo VGUEC [in Russian].
4. Porter, M. (1997). *Stratehiia konkurentsii: Metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv [Competition Strategy: A methodology for analyzing branches and competitor activities]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
5. Zavalevskiy, Y. (2010). *Konkurentospromozhnyi vchytel: teoriia i praktyka [Competitive Teacher: Theory and Practice]*. Chirnivtsi: Bukrek [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Мезинов В.Н. Формирование конкурентоспособности учителя в условиях педагогической практики: монография / В.Н.Мезинов, М.А.Захарова, И.А.Карпачева. – Елец: ЕГУ им. И.А.Булнина, 2011. – 176 с.
2. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л.М.Митина. – 2-е изд., стер. – М.: Моск. психол.-социал. ин-т, 2003. – 400 с.
3. Могилевкин Е.А. Психолого-акмеологическая концепция карьеры профессионала: монография / Е.А.Могилевкин. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2005. – 266 с.
4. Портер М. Стратегия конкуренции: Методика анализа галузей і діяльності конкурентів / М.Портер; пер. з англ. А.Олійник та Р.Сільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
5. Завалевський Ю. Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика / Ю.Завалевський. – Чернівці: Букрек, 2010. – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 15.04.2018 р.

Котенева Юлія

кандидат педагогічних наук, старший преподаватель
Старобельський гуманітарно-педагогічний коледж
ГВУЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
г.Старобельск, Україна

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА КАК МАРКЕРА ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАБЕРЫ

Аннотация. Актуальность исследуемой проблемы обусловлена требованиями, которые ставятся перед ВУЗ в подготовке специалистов, способных осуществлять будущую профессиональную деятельность в разнообразных условиях, принимать и реализовывать нестандартные решения, преодолевать стереотипы в производственной и личной сферах, быть конкурентоспособными и профессионально успешными. Цель исследования – охарактеризовать этапы формирования конкурентоспособности будущего специалиста как маркера его профессиональной карьеры. Методы исследования – общенаучные: общетеоретические (абстракция, конкретизация, анализ, синтез, сравнение, противопоставление, индукция, дедукция); конкретно-научные: теоретические (анализ литературы, анализ понятийно-терминологической системы, построение гипотез). В исследовании содержательно охарактеризованы этапы формирования конкурентоспособности будущего специалиста. Определены поэтапные технологии формирования конкурентоспособности специалиста как маркера профессиональной карьеры, а именно: технологии коллективного и группового взаимодействия (форсайт-технологии в частности «Качели времени», «Rapid Foresight»); технологии имитационного моделирования реальной деятельности профессионала («Профессионально-карьерный лифт специалиста», создание портфолио профессиональных достижений); создание реальных ситуаций профессионально-личностного развития «Гудвилл» (Goodwill)-технологии, «Проектирование карьерных маршрутов будущих специалистов»; технология самоимиджа и самопрезентации Self-branding.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная карьера, профессиональная подготовка, маркер профессиональной карьеры, конкурентоспособность специалиста, технологии формирования конкурентоспособности.

Koteneva Yulia

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
State University «Lugansk National University of Taras Shevchenko»
Starobilsk, Ukraine

STAGES OF FORMATION OF COMPETITIVENESS OF THE FUTURE SPECIALIST AS A MARKER OF HIS/HER PROFESSIONAL CAREER

Abstract. The urgency of an investigated problem is caused by requirements which are put before high school in preparation of the experts, capable to carry out the future professional work in various conditions, to accept and realise non-standard decisions, to overcome stereotypes in industrial and personal spheres, to be competitive and professionally successful. The purpose of researches is to characterise stages of formation of competitiveness of the future expert as marker of his professional career. Methods of research used: general scientific: general-theoretical (abstraction, a concrete definition, the analysis, synthesis, comparison, opposition, an induction, deduction); concrete-scientific: theoretical (the literature analysis, the analysis of conceptually-terminological system, construction of hypotheses). The beginning of formation of the investigated quality defines judgement of professional aspects: the professional facts, the phenomena, events; mastering of professional norms, values, formation of ideals; formation of professional belief, ethical principles; realisation and their creative development in professional work, dialogue. In research stages of formation of competitiveness of the future expert are substantially characterised. The competitiveness analysis as a marker of professional career of the future expert has proved that today, in the conditions of market economy, for a labour market experts who are able to compete, non-standard to think use demand, creatively to apply knowledge in difficult industrial and social situations, to build successful professional career. The modern expert, should study easily, quickly adapt to changeable conditions and the professional work maintenance, to be interested in personal continuous formation and self-improvement. The future expert should have generated such personal qualities and abilities which would allow it to be guided independently in the professional world and to be mobile. Thus, the future expert should be competitive, professionally successful. To represent the professional future, to develop career routes, the plan of professional career, to build a vector of the career growth. During research stages (the first - adaptable, the second - mastering by culture of professional self-education, the third - development of the basic professional functions of the expert) and technologies of formation of competitiveness of the expert as marker of professional career are defined and characterised. Stage-by-stage technologies of formation of competitiveness of the expert as marker of professional career are defined, namely: technologies of collective and group interaction (foresight-technology in particular «time Swing», Rapid Foresight»); technologies of imitating modelling of real activity of the professional («The professional-career lift of the expert «creation portfolio of professional achievements»); creation of real situations of professional-personal development of «Goodwill» – technologies, «Designing of career routes of the future experts»; technology of self-image and self-presentation Self-branding.

Key words: professional activity, professional career, vocational training, a marker of professional career, competitiveness of expert, technology of formation of competitiveness.

УДК 378.011.3.091.279.7-051:54

Криворучко Аліна Валеріївна

Кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра хімії та методики викладання хімії

Полтавський національний педагогічний університет ім.В. Г. Короленка
м.Полтава, Україна
alinkryvoruchko2@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Анотація. У зв'язку новими стратегіями розвитку освіти, змінами підходів до навчання загалом й оцінювання зокрема, мають діяти інші вимоги щодо професійної підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів. На основі використання комплексу взаємопов'язаних теоретичних методів доведено, що формування відповідної готовності потребує створення в педагогічному університеті освітнього середовища, сприятливого для інтеграції діяльності викладачів дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Наблизити практичну підготовку студентів до умов, аналогічних майбутній професійній діяльності, доцільно через введення та використання в процесі навчання студентів форм та методів оцінювання, взаємопов'язаних з формами та методами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії. Формування практико-зорієнтованих знань, умінь та досвіду з оцінювання потребує здійснення у вищій школі педагогічної підтримки контрольної-оцінювальної діяльності студентів під час занять і в позанавчальній роботі, чому сприятиме співробітництво студентів з викладачами та вчителями хімії, наставництво, педагогічне консультування, створення творчих груп.

Ключові слова: оцінювання, навчальні досягнення учнів, майбутній учитель хімії, педагогічні умови, форми, методи

Вступ. У сучасних умовах учитель хімії повинен якісно оцінювати навчальні досягнення учнів відповідно до сучасних тенденцій в освіті (упровадження особистісно-зорієнтованого, компетентнісного й діяльнісного підходів, комплексний підхід у оцінюванні, індивідуалізація оцінювання, якісне та кількісне оцінювання, диференціація оцінювання, новітні форми та методи оцінювання, орієнтація на збереження психічного й фізичного здоров'я школярів, зміна позицій та взаємовідносин між учасниками оцінювального процесу). Необхідність реалізації нових стратегій розвитку освіти в Україні (людиноцентризм, особистісно-зорієнтований, компетентнісний, діяльнісний підходи до навчання загалом й оцінювання зокрема), вимог загальноосвітньої школи до вчителя, здатного реалізувати сучасні тенденції в оцінюванні навчальних досягнень учнів входить у суперечність з існуючою практикою підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень школярів, відсутністю науково обґрунтованих педагогічних умов підготовки студентів до цієї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури показав, що в достатній мірі досліджені різні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя хімії, зокрема, і до оцінювання навчальних досягнень учнів в роботах Н. Буринської, О. Бабенко, Л. Величко, С. Калаур, Н. Лукашової, О. Максимова, Ю. Романенко, В. Старости, Н. Чайченко, О. Ярошенко та ін. Однак за всієї значущості проведених досліджень, їх внеску в розвиток теорії та практики професійної освіти проблема підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів вивчена недостатньо, відсутні спеціальні дослідження, що формують цілісне уявлення про педагогічні умови відповідного процесу підготовки. Це вказує на необхідність виявлення педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів. Для обґрунтування педагогічних умов, що найкращим чином сприяли підготовці майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів, використано праці Т. Бережинської, В. Бобрицької, І. Гавриш, С. Калаур, Л. Кутепової, І. Пальшкової, О. Пехоти та ін.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Завдання дослідження. Виявити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Методи дослідження: теоретичні – системно-структурний аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження для визначення сутності й уточнення змісту педагогічних умов; вивчення навчально-методичних та нормативних документів, узагальнення та систематизація педагогічного досвіду викладачів вищих навчальних закладів і власного досвіду автора з обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до оцінювальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення досвіду вітчизняних вищих навчальних закладів дозволило виявити проблеми підготовки майбутніх учителів хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів: вимагає оновлення зміст підготовки у зв'язку зі змінами, які за останні роки відбулися в оцінюванні навчальних досягнень учнів; потребують теоретичного обґрунтування методика та педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів для успішного виконання функцій вищої школи з формування відповідної готовності студентів. У процесі наукового пошуку з'ясовано, що ефективність підготовки майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів залежить від умов, у яких вона проводиться. У дослідженні під педагогічними умовами розуміємо систему заходів та впливів змісту, форм, методів, педагогічних засобів навчання, необхідних для підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Підготовка майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів потребує створення освітнього середовища, сприятливого для інтеграції діяльності викладачів дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, спрямованої на формування у студентів розуміння значення теоретичних знань, набуття практичного досвіду з організації та здійснення оцінювання навчальних досягнень учнів

для розв’язання проблем та педагогічних ситуацій, що виникають у навчальному процесі, для набуття й розвитку здатності використовувати отримані знання в практичній діяльності.

Освітнє середовище в педагогіці розглядається як необхідна умова розвитку та діяльності особистості, що передбачає зміну організації освітнього процесу, модернізацію освіти та її змісту, удосконалення професійної компетентності викладачів шляхом опанування інноваційними технологіями навчання, науково-дослідницькими видами діяльності [1]. Ефективність розв’язання досліджуваної проблеми залежить від пошуку підходів до побудови освітнього середовища у виші. Таким, на нашу думку, можуть бути, зокрема, інтеграційний та практико зорієнтований, які здатні забезпечити наступність, тісний взаємозв’язок і взаємодоповнюваність теоретичної і практичної підготовки студентів.

Інтеграційний підхід розуміємо як процес поєднання, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, узгодженості всередині системи, що ґрунтується на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів. Тому інтеграцію діяльності викладачів дисциплін циклу професійної та практичної підготовки розглядаємо як процес удосконалення навчального процесу підготовки студентів, результатом якого є становлення цілісного та діяльнісного освітнього середовища, що забезпечує формування компетентної особистості. При інтегративному підході до визначення змістового компонента навчання ми виходили з того, що інтеграція здійснюється за допомогою системи міжпредметних зв’язків розгляду основних груп (блоків) знань з оцінювання навчальних досягнень школярів на різних рівнях. Структурна організація вивчення груп (блоків) знань, основними елементами якої є змістова, діяльнісна, педагогічна і контролююча частини представлена на рис. 1.

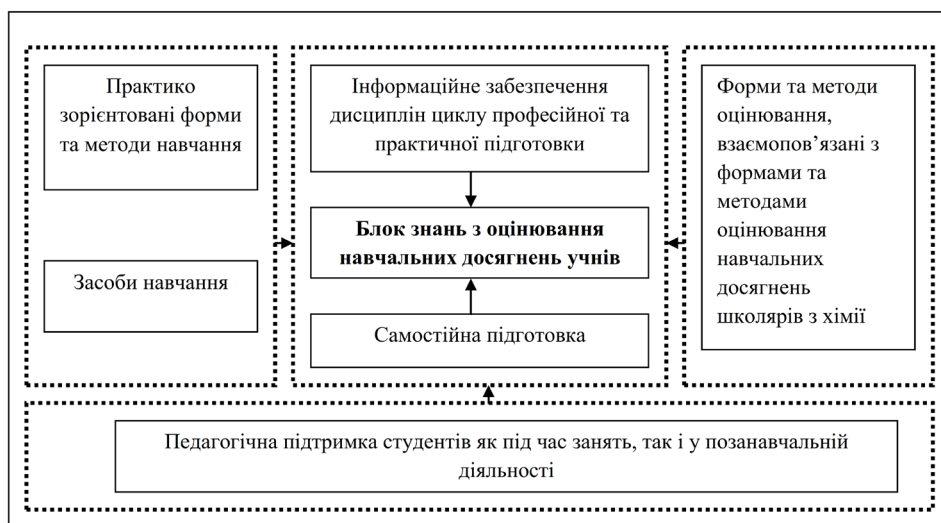

Рис. 1. Структурна організація вивчення груп (блоків) знань з оцінювання навчальних досягнень учнів

Модернізація системи підготовки майбутнього вчителя хімії на основі інтеграційного підходу зумовлює необхідність застосування нових підходів до розвитку професіоналізму педагогів. Основними стають практико зорієнтовані форми та методи навчання, в основі яких – створення проблемних ситуацій, активна пізнавальна діяльність, що розширює можливості інтеграції знань, формує у студентів уміння переносити знання з однієї галузі в іншу, стимулює практичну та рефлексивну діяльність. Практико зорієнтовані форми та методи навчання є основою для реалізації практико зорієнтованого підходу. Під практико зорієтованим підходом у професійному навчанні розуміємо орієнтацію змісту, форм і методів педагогічного процесу на формування в майбутніх педагогів практичних навичок роботи [2].

У ході дослідження ми виходили з припущення, що введення практико зорієтованих форм та методів підготовки майбутніх учителів хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів уможливить створення освітнього середовища, сприятливого для інтеграції діяльності викладачів дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Це дасть змогу забезпечити професійну спрямованість підготовки, орієнтовану на набуття необхідних психолого-педагогічних, фахових, методичних компетентностей, доповнити та структурувати навчальний матеріал основних курсів психолого-педагогічної, хімічної, методичної під-

готовки, що відповідає сучасним вимогам і тенденціям оцінювання навчальних досягнень школярів, створити процесуальне підґрунтя для формування оцінювальних умінь під час занять і в позанавчальній роботі, у ході педагогічної практики, налагодити системний зв’язок викладачів університету зі школою, проектувати індивідуальну траєкторію розвитку майбутнього вчителя хімії, активізувати співпрацю учасників освітнього процесу, спонукати студентів до створення індивідуальних освітніх продуктів для оцінювання навчальних досягнень учнів тощо. У зв’язку зі сказаним використовувалися види і форми організації практичної підготовки, зокрема лекції (проблемна лекція, лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція з розбором конкретних ситуацій, лекція-прес-конференція, лекція-консультація), практичні, лабораторні заняття, майстер-класи, творчі групи, консультації (індивідуальні, групові), самостійна та індивідуальна робота, науково-дослідницька діяльність, педагогічна практика тощо; методи навчання, передовсім портфоліо, тематичні та ситуативні дискусії, діалоги, «круглий стіл», «мозковий штурм», кейс-метод, проблемні завдання, відвідування, перегляд та аналіз відеоуроків учителів хімії та студентів-практикантів, обмін досвідом, рольові ігри, ділові ігри, мікрОВикладання, метод проєктів тощо.

Наблизити практичну підготовку студентів до умов, аналогічних майбутній професійній діяльнос-

ті, доцільно через уведення та використання в процесі підготовки студентів форм та методів оцінювання, взаємопов'язаних з формами та методами оцінювання навчальних досягнень школярів з хімії. Обґрунтування необхідності вказаної умови пов'язуємо з потребою забезпечення зростання пізнавальної активності студентів, формування їхніх знань, умінь та практичного досвіду з використання форм та методів оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії. Такий підхід дає можливість майбутнім фахівцям безпосередньо відчувати на собі особливості їх застосування. Основну увагу звертаємо на новітні: самооцінювання та взаємооцінювання, рейтинговий метод оцінювання, портфоліо, метод експертної оцінки, метод проєктів, тестування, інтерактивні та ігрові методи оцінювання, кей-метод тощо. Реалізовані в комплексі форми та методи під час підготовки майбутніх учителів хімії сприяють розв'язанню таких основних завдань: підвищення ефективності процесу навчання у вищій школі; стимулювання активної навчальної та самостійної діяльності; індивідуалізація та диференціація процесу навчання; усвідомлення сутності оцінювальної діяльності й значення форм та методів оцінювання в ній; розвиток професійної здатності до вибору й аналізу різних форм та методів оцінювання з позиції їхньої методичної доцільності в конкретних умовах навчання; набуття практичного досвіду використання форм та методів оцінювання у професійній діяльності; передача функцій оцінювання студентові шляхом включення його в процес оцінювання; формування рефлексивних умінь: аналіз, оцінювання, корекція результатів своєї діяльності; аналіз роботи учнів з метою корекції діяльності в майбутньому.

Формування практико-зорієнтованих знань, умінь та досвіду з оцінювання потребує здійснення у ВНЗ педагогічної підтримки контрольно-оцінювальної діяльності студентів під час занять і в позанавчальній роботі, чому сприяє співробітництво студентів з викладачами та вчителями хімії, наставництво, педагогічне консультування, створення творчих груп. Переваги таких форм організації педагогічної підтримки контрольно-оцінювальної діяльності проявлялися багатогранно. Студент мав реальну можливість зайняти активну, суб'єктну позицію (здійснювати самонавчання, взамонавчання, систематичне визначення помилок, їх попередження, корекцію та самокорекцію, відстеження й самоперевірку про-

цесу становлення оцінювальних навичок та умінь як компонентів професійної компетентності, визначення професійних потреб, інтересів, запитів, цілей та труднощів). Такі форми педагогічної підтримки мали великий навчальний потенціал (були формою спілкування, способом передачі та обміну педагогічним досвідом, джерелом з'ясування особливостей майбутньої професійної діяльності; здійснення науково-дослідницької діяльності на високому рівні); у студентів з'явилася можливість більшого варіювання форм та методів підготовки, що забезпечували свободу їх вибору і самовираження, стимулюючи до творчого мислення. Яскраво проявилася розвиваюча їх роль (удосконалювалися знання, уміння, навички, механізми самоконтролю, самооцінки й рефлексії, формувалася досвід) та виховна функція (систематична взаємодія з викладачами, наставником вимагала від студента відповідальності, старанності, дисциплінованості, самокритичності).

Урахування визначених педагогічних умов та їх єдність ефективно впливає на формування готовності майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Виявлено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів. Доведено, що формування відповідної готовності потребує створення в педагогічному університеті освітнього середовища, сприятливого для інтеграції діяльності викладачів дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Наблизити практичну підготовку студентів до умов, аналогічних майбутній професійній діяльності, доцільно через уведення та використання в процесі навчання студентів форм та методів оцінювання, взаємопов'язаних з формами та методами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії. Формування практико-зорієнтованих знань, умінь та досвіду з оцінювання потребує здійснення у ВНЗ педагогічної підтримки контрольно-оцінювальної діяльності студентів під час занять і в позанавчальній роботі, чому сприятиме співробітництво студентів з викладачами та вчителями хімії, наставництво, педагогічне консультування, створення творчих груп. Подальші дослідження вбачаємо в аналізі педагогічних умов, що обґрунтовуються зарубіжними науковцями.

References

1. Karapuzova, N.D. Innovatsiynе seredovyshe yak faktor profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Innovative environment as a factor in the training of future primary school teachers]. In *Innovatsiini tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi vchytelia trudovoho navchannia: problemy teorii i praktyky – Innovative technologies in vocational teacher training: problems of theory and practice: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 153-158). Poltava: PDP im. V.G.Korolenka [in Ukrainian].
2. Palshkova, I.O. (2004). Teoretichni zasady zastosuvannia praktyko-orientovanoho pidkhodu pry formuvanni profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh pedahohiv [Theoretical principles of application of the practice-oriented approach in the formation of the professional pedagogical culture of future teachers]. In *Visnyk Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu [Scientific Herald of Kiev International University. Series: «Pedagogy»]*, 5, 174-185 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Карапузова Н. Д. Інноваційне середовище як фактор професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. Д. Карапузова // Інноваційні технології у професійній підготовці вчителя трудового навчання: проблеми теорії і практики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава, 2008. – С. 153–158.
2. Пальшкова І. О. Теоретичні засади застосування практико-орієнтованого підходу при формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів / І. О. Пальшкова // Вісник Київського міжнародного університету. Сер.: Педагогічні науки : зб. наук. статей. – КиМУ, 2004. – Вип. 5. – С. 174–185.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 18.04.2018 р.

Криворучко Алина Валерьевна
кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра химии та методики преподавания химии
Полтавский национальный педагогический университет им.В.Г.Короленка
г.Полтава, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ХИМИИ К ОЦЕНИВАНИЮ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ

Аннотация. Теоретический анализ проблемы в педагогической теории и практике показал наличие необходимости подготовки будущего учителя химии к оцениванию учебных достижений учащихся с учетом специфики деятельности учителя химии, обусловленные современными тенденциями в оценивании. Цель статьи заключается в теоретическом обосновании педагогических условий подготовки будущего учителя химии к оцениванию учебных достижений учащихся. На основе использования комплекса взаимосвязанных теоретических методов научно обоснованы педагогические условия подготовки будущего учителя химии к оцениванию учебных достижений учащихся: создание образовательной среды, благоприятной для интеграции деятельности преподавателей дисциплин цикла профессиональной и практической подготовки; применение в процессе подготовки студентов форм и методов оценивания, адекватных современным формам и методам оценивания учебных достижений школьников по химии; обеспечение педагогической поддержкой контрольно-оценочной деятельности студентов во время аудиторной и внеаудиторной работы.

Ключевые слова: методика, подготовка будущего учителя химии, подходы, условия, формы, методы, средства.

Kryvoruchko Alina
Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Senior Lecturer
Department of Chemistry and methods of Training Chemistry.
Poltava National University named after V.G. Korolenko
Poltava, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS TRAINING TO THE EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS

Abstract. Pedagogical conditions of the future Chemistry teachers training to the evaluation of educational achievements of students are identified: creating an educational environment conducive to the integration of disciplines teachers Cycle professional and practical training; introduction and use in preparing students forms and methods of assessment related to modern forms and methods of assessment of student achievements in chemistry; providing educational support control and assessment of students during classes and extracurricular work. The article is devoted to the approach to improving pedagogical conditions of preparing the future teacher of chemistry for evaluation, which aims to improve the practical orientation of learning. This process will only be off active provided it is a targeted, specifically organized, systematic process that takes into account the requirements put forward today for future chemistry teacher. Features Pedagogical conditions of the future Chemistry teachers training to the evaluation of educational achievements of students that meets modern requirements and trends evaluation of educational achievements of students; of practice-oriented training of students in lectures, seminars, practical laboratory exercises, consultations, independent and individual work, research activities, teaching practice, workshops, meetings, work groups of teachers and students in the course of working with mentors, etc.) and the integrated use of teaching methods, methods of organization and implementation of teaching and learning of (verbal, visual and practical) methods of stimulating interest in learning and motivation training and learning activities (discussion, problem-situational, simulation); methods of control, and self-reflection; measures to promote the use of interest in the planning and organization of the evaluation (portfolio, project training, information and computer tools, etc.).

Key words: evaluation of educational achievements of students, future teacher of Chemistry, conditions, approaches, pedagogical conditions, forms, methods, means.

УДК 37.048:796.075

Криштанович Світлана Володимирівна

кандидат наук з державного управління, доцент
кафедра економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури
м. Львів, Україна
skrischtanovich@gmail.com

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Анотація. Сучасний ринок праці потребує менеджерів фізичної культури і спорту, які здатні оперувати знаннями, активно діяти, вміти швидко приймати відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, вирізнятися мобільністю, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності в процесі професійної діяльності. Тому, метою є дослідження та побудова системи формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту, що буде одним із аспектів модернізації освіти та сприятиме їх затребуваності на ринку праці. В роботі були використані наступні методи: аналітичний, метод узагальнення незалежних характеристик, метод конкретизації. За допомогою цих методів нам вдалось систематизувати ключові компетенції менеджерів фізичної культури і спорту та запропонувати систему формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту. На першому етапі така система диктує потребу у підготовці менеджерів фізичної культури і спорту, які відповідно до кон'юнктури ринку мають бути здатними забезпечити виконання поставлених перед ними завдань. На другому етапі підготовки менеджерів з фізичної культури і спорту визначаються навчальні цілі, методи і форми. На третьому етапі підготовка спортивних менеджерів має бути спрямована на застосування практик у своїй діяльності.

Ключові слова: система, ключові компетентності, менеджер, фізична культура, спорт, етапи формування.

Вступ. Сьогодні до пріоритетів підготовки кваліфікованих фахівців відносять не тільки набуття професійних знань майбутніми випускниками ВНЗ, але і їх вмінням оперувати знаннями, бути готовими пристосовуватися до нових потреб ринку праці, активно діяти, вміти швидко приймати відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, вирізнятися мобільністю, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності в процесі професійної діяльності. Це диктує, необхідність побудови системи освіти на основі професійної компетентності, яка є одним із аспектів модернізації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В енциклопедії освіти основний акцент зроблено на тому, що «система підготовки фахівця є засобом, спрямованим на реалізацію мети» [3]. А. Семенова зазначає, що ключовим у понятті «система» є її динамічна єдність, що дозволяє системі існувати цілісно. В. Афанасьєв визначив основними ознаками системи - наявність структури, яка відображає певну внутрішню організацію системи з окремих компонентів, що є мінімальною одиницею системи; наявність зв'язків, за допомогою яких відбувається взаємодія компонентів системи між собою, і тому вона розглядається як певна структурно-функціональна цілісність. Ми повністю погоджуємося з твердженням, що кожна система має свої особливості, маючи в той же час багато спільного, що є свідченням того, що процес систематизації навчального процесу дає широке поле діяльності для науковців [5]. Але високий рівень системи підготовки майбутніх фахівців фізичної культури повинен досягатися саме за умов: наукового обґрунтування і впровадження у процес їх фахової підготовки теоретико-методичних елементів (знань, умінь, навичок), переорієнтацію цієї системи з консервативно-нормативної моделі, на інноваційну педагогічну діяльність, складовими якої є конструктивний, організаційний, комунікативний та дослідницький компоненти [6].

Незважаючи на отримані науковцями результати й наявну науково-теоретичну та методичну літературу, ця проблема залишається актуальною і потребує подальшої розробки відповідно до вимог ринку праці й сучасної вищої освіти.

Метою статті є дослідження системи формуван-

ня професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту, що сприятиме їх затребуваності на ринку праці.

Завданнями дослідження є: 1) провести аналіз літератури щодо системи формування професійної компетентності у майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту; 2) сформулювати особливості підготовки майбутніх менеджерів, які будуть конкурентоспроможними на ринках праці та зможуть самостійно організовувати фізичне виховання різних верств населення й успішно працювати на всіх рівнях спортивного руху; 3) запропонувати систему формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач було використано аналітичний метод, який дав змогу визначити пріоритети у формуванні професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту. Метод узагальнення незалежних характеристик сприяв визначенню ключових компетенцій спортивних менеджерів. За допомогою методу конкретизації нам вдалось систематизувати ключові компетенції менеджерів фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до підготовки менеджерів фізичної культури і спорту знайшли відображення у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затвердженої 25 червня 2013 року та в Державній цільовій соціальній програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, яка була затверджена 1 березня 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів України. В основу Програми було покладено комплексний підхід для вирішення проблем розвитку цієї галузі. Зокрема, вона повинна гарантувати підвищення спеціальних знань, професійної компетентності і майстерності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту, які будуть працювати в сучасних ринкових соціально-економічних умовах.

Напрями і принципи підготовки спортивних менеджерів в рамках державної системи вищої професійної освіти в Україні визначаються Законом України Про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII (Редакція станом на 01.01.2018), а саме стандартами вищої освіти, які включають державний стандарт

вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти, стандарти вищої освіти ВНЗ. Це дає підстави для визначення особливостей системи формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту.

На основі проведеного нами теоретичного аналізу літератури системи формування професійної компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, на нашу думку, доцільно розглядати, як процес технічно обґрунтованих засад вищих навчальних закладів країни, що надають особистості підготовки цих фахівців такого рівня професійної компетентності, завдяки якому вони зможуть стати конкурентоспроможними на ринках праці і зможуть самостійно організувати фізичне виховання різних верств населення та успішно працювати в усіх ланках спортивного руху.

Сучасна система формування професійної компетентності спортивних менеджерів, як цілісна педагогічна система, повинна бути спрямована на формування творчої самостійності цих фахівців, здатних до саморозвитку та навчання упродовж життя, бути професійно мобільними та гнучкими відповідно до швидкозмінних економічних та суспільних процесів та явищ, конкурентоспроможними на ринку праці галузі фізичної культури та спорту.

Слід зазначити, що станом на червень 2016 року основні вимоги системи формування професійної компетентності менеджерів фізичної культури і спорту здійснювались у 59 вищих навчальних закладах України. Вони реалізовувались за ступенем підготовки цих спеціалістів. Так у 12 спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю студенти здобували освіту молодшого спеціаліста, у 59 ВНЗ студенти здобували освіту бакалавра, у 44 ВНЗ студенти здобували освіту спеціаліста, у 39 ВНЗ студенти здобували освіту магістра [2, с.595].

Така система формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту, без сумніву, має враховувати вплив цивілізаційних трансформацій в освіті, які характеризуються відповідними змінами, як-от: активне формування глобального освітнього простору; інтернаціоналізація (процес входження національних освітніх інституцій у глобальний освітній простір); інноваційний характер діяльності освітніх інституцій.

Майбутні фахівці фізичної культури та спорту повинні бути готові до реалізації управлінської функції у сфері своєї діяльності. Професійна діяльність у галузі фізичного виховання та спорту має певні особливості, а саме: виконання будь-якої професійної функції майбутнього менеджера фізичної культури і спорту завжди пов'язане із здійсненням організації фізкультурно-спортивної діяльності, керуванням закладами фізкультурно-спортивного напрямку.

Система формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту є важливою умовою підготовки готовності цих фахівців до професійної діяльності і набуває сьогодні винятково важливе значення. Адже, вона має забезпечуватися не тільки навчально-виховним процесом майбутніх фахівців, спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а й розвитком у них компетенційних якостей особистості, їх інтелектуального потенціалу, внутрішніх можливостей, інтересів, здібностей, мотиваційних і ціннісних настанов.

Формування готовності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту до професійної діяльності полягає, насамперед, у нагромадженні знань щодо їх практичної діяльності. Зміст професійної освіти майбутнього менеджера з фізичної культури і спор-

ту має включати ґрунтовне ознайомлення з науковою базою та технологією обраного виду діяльності, прищеплення йому професійних практичних вмінь і навичок; надбання психологічних і моральних якостей особистості, які будуть важливими для їх роботи у визначеній сфері професійної діяльності. Необхідно акцентувати увагу на значимість професійної освіти менеджера фізичної культури і спорту, що обумовлена не лише майбутнім видом його роботи, але й потребами креативного ставлення до неї.

Виходячи з тенденцій світового розвитку, формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту можливе за таких умов, як: наявність професійних знань, умінь та навичок, готовність до здійснення майбутньої професійної діяльності; комунікативність, толерантність, здатність до конструктивного спілкування; готовність до співробітництва, розвинене творче мислення, вміння самостійно приймати рішення; економічна ерудованість, прагнення до професійного розвитку, акмеологічна спрямованість особистості тощо.

Адже, професійна компетентність менеджерів фізичної культури і спорту в майбутній професійній діяльності визначатиметься їх здатністю: планувати й здійснювати управлінську фізкультурно-спортивну діяльність; реалізовувати в процесі майбутньої діяльності конструктивне професійне спілкування; творчо і самостійно вирішувати управлінські завдання та проблеми, відповідати за результати своєї діяльності; творчо збагачувати власні професійні знання, вміння й навички; адекватно оцінювати рівень власної компетентності та прагнути до постійного професійного розвитку тощо.

Система формування професійної компетентності фахівців фізичної культури і спорту передбачає системну організацію навчального процесу, що має забезпечити виконання двох взаємопов'язаних вимог, а саме: планомірне формування цілісної професійної діяльності й цілісної особистості, які визначаються завданнями педагогічного процесу; переходу «від загального до особистісного» при засвоєнні змісту кожного рівня навчальної дисципліни та індивідуального підбору матеріалів для окремого студента [4].

Під час реалізації основних засад системи формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту важливо обов'язково дотримуватися: підготовчого, технологічного, практично-експериментального, контроль-ного етапів; принципів науковості, систематичності й послідовності, індивідуалізації, доступності, зв'язку теорії з практикою; урахувати такі функції менеджера, як інтегративна, пізнавальна, оцінна; створити належні педагогічні умови застосування спеціального програмно-методичного забезпечення освітнього процесу; використовувати методи і прийоми підготовки з урахуванням специфіки їх професійної діяльності, а саме: наближення навчально-виховного процесу до умов майбутньої професійної діяльності тощо.

Ринок фізичної культури і спорту оперативно реагує на гарантований навчальним закладом рівень знань, вмінь і навичок підготовленого менеджера, його здатність якісно реалізувати отримані знання на практиці. Тому, навчальний заклад має забезпечити комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і, враховуючи різні форми навчання, такі як: проведення практик у державних інституціях, спортивних федераціях, клубах різних форм власності з перспективою подальшого стажування; здійснення

експертних опитувань серед топ-менеджерів організацій та установ; проведення щорічних презентацій щодо підготовки менеджерів та організація участі зацікавлених представників різних організацій фізичної культури і спорту тощо.

Важливо враховувати під час навчального процесу, що у діяльності менеджера фізичної культури і спорту має здійснюватися систематичне професійне навчання з управління довіреного йому персоналу, навчання з організації проектної роботи, з Е-урядування здійснення менеджменту, навчання та підвищення кваліфікації з пріоритетних напрямів діяльності відповідно до розвитку сучасних практик й теорії управління, потреб державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, в умовах ринкової економіки процес формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту потребує реальної зміни існуючої системи підготовки цих фахівців, утвердження її визначальної ролі і функцій у процесі реалізації завдань, які стоять перед суспільством. На першому етапі така система диктує потребу у підготовці менеджерів фізичної культури і спорту, які відповідно до кон'юнктури

ринку мають бути здатними забезпечити виконання поставлених перед ними завдань. На другому етапі підготовки менеджерів з фізичної культури і спорту визначаються навчальні цілі, методи і форми. Важливим чинником у навчальному процесі має налагодження взаємозв'язку із науковими установами та національним освітнім центром (з повноваженнями контролю та підвищення кваліфікації майбутніх спортивних управлінців). Підготовка менеджерів фізичної культури і спорту має здійснюватися на основі систематизації знань, необхідних для розробки, реалізації спортивних проектів та їх впровадження із забезпеченням моніторингу та оцінки отриманих результатів. На третьому етапі підготовка майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту має бути спрямована на застосування практик у своїй діяльності, а саме фахівців з отриманими знаннями й уміннями, які вмiють: організувати й управляти наявними комунікативними процесами, виконувати вимоги щодо ефективної організації діяльності персоналу; управляти ресурсами і витратами спортивних проектів; приймати ефективні управлінські рішення з урахуванням досягнутих результатів та кон'юнктури ринку.

References

1. Hontaruk, O. (2015). Problemy realizatsii derzhavni-pryvatnoho partnerstva u sferi fizychnoi kultury i sportu [Problems of realization of public-private partnership in the field of physical culture and sports]. *Aktualni problemy fizychnoi kultury i sportu* [Actual problems of physical culture and sports], 34 (2), 31–35 [in Ukrainian].
2. Hontaruk, O. (2016). Systema pidhotovky menezheriv z fizychnoi kultury i sportu v rynkovykh umovakh [System of training of managers of physical culture and sports in market conditions]. *Fizichne vykhovannia, sport, kultura i zdorovia u suchasnomu suspilstvi* [Physical education, sports, culture and health in modern society], 3 (35), 593–600 [in Ukrainian].
3. Kremen, V.H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Kryshtanovych, S.V. (2017). Formuvannia u maibutnikh menezheriv fizychnoi kultury i sportu hotovnosti do profesiinoi dialnosti [Formation of future managers of physical culture and sports readiness for professional activity]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist], 3 (43), 414 – 418 [in Ukrainian].
5. Romanyshyna, O.Y. (2016). Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia profesiinoi identychnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy informaziinykh tekhnolohii [Theoretical and methodological foundations of formation of professional identity of future teachers by means of information technologies]. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Ternopil: Ternopil national pedagogical university [in Ukrainian].
6. Shyian, B.M. (2001). Pidhotovka vchytelia fizychnoi kultury tretiaho tysiacholittia [Teacher training of physical culture of the third millennium]. *Konsepziia rozvytku haluzi fizychnoho vykhovannia i sportu v Ukraini* [Concept of development of the field of physical education and sports in Ukraine], 371–374 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Гонтарук О.М. Проблеми реалізації державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту / О.М.Гонтарук // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2015. – № 34 (2). – С. 31–35.
2. Гонтарук О. Система підготовки менеджерів з фізичної культури і спорту в ринкових умовах / О.Гонтарук // Фізичне виховання, спорт, культура і здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – 2016. – № 3(35). – С.593–600.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г.Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1038 с.
4. Криштанович С. В. Формування у майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту готовності до професійної діяльності / С.В.Криштанович // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 414–418.
5. Романишина О. Я. Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій: дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / Романишина О. Я. – Тернопіль, 2016. – 482 с.
6. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття / Б.М.Шиян // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук. пр. – Рівне : Принт Хауз, 2001. – С. 371–374.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Криштанович Светлана

кандидат наук по государственному управлению, доцент
кафедра экономики, менеджмента и гостинично-ресторанного бизнеса
Львовский государственный университет физической культуры
г.Львов, Украина

СИСТЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

Аннотация. Современный рынок труда востребует менеджеров физической культуры и спорта, которые способны оперировать знаниями, активно действовать, уметь быстро принимать ответственные решения в проблемных ситуациях, отличаться мобильностью, конструктивностью, способностью к адаптации, уметь реализовать свои творческие способности в процессе профессиональной деятельности. Поэтому, нашей

целью есть исследование и построение системы формирования профессиональной компетентности будущих менеджеров физической культуры и спорта, также модернизация образования, что будет способствовать их востребованности на рынке труда. В работе были использованы следующие методы: аналитический, метод обобщения независимых характеристик, метод конкретизации. С помощью этих методов нам удалось систематизировать ключевые компетенции менеджеров физической культуры и спорта и предложить систему формирования их ключевых компетенций. На первом этапе такая система диктует потребность в подготовке менеджеров физической культуры и спорта, что в соответствии с запросами рынка должны обеспечить выполнение поставленных задач. На втором этапе подготовки менеджеров по физической культуре и спорту определяются учебные цели, методы и формы. На третьем этапе подготовка спортивных менеджеров должна быть направлена на применение практик в своей деятельности.

Ключевые слова: система, ключевые компетентности, менеджер, физическая культура, спорт, этапы формирования.

Kryshtanovych Svitlana

Candidate of Sciences in Public Administration, PhD, Associate Professor
Department of Economics, Management and Hotel-Restaurant Business
Lviv State University of Physical Culture
Lviv, Ukraine

SYSTEM OF FORMATION OF KEY COMPETITIVENESS OF FUTURE MANAGERS PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Abstract. The modern labor market requires managers of physical culture and sports that are able to operate with knowledge, to actively act, to be able to quickly make responsible decisions in problematic situations, to be distinguished by mobility, constructiveness, ability to adapt, ability to realize their creative abilities in the process of professional activity. Therefore, the goal is to research and build a system of professional competence development for future managers of physical culture and sports, which will be one of the aspects of modernizing education and will promote their demand in the labor market. The following methods were used in the work: analytical method, generalization of independent characteristics, method of concretization. With the help of these methods, the priorities in shaping the professional competence of future managers of physical culture and sports were determined, key competencies were established and a system for their formation was proposed. At the first stage, such a system dictates the need for training managers of physical culture and sports, which, in accordance with the market conditions should be able to ensure the performance of their tasks. At the second stage of the training of managers in physical education and sport, the learning objectives, methods and forms are determined. In the third stage, the training of sports managers should be aimed at applying practices in their activities, in particular, specialists with the knowledge and skills that are able to: organize and manage existing communicative processes, comply with the requirements for the effective organization of personnel activities; manage the resources and expenses of sports projects; take effective management decisions based on the results achieved and market conditions. When implementing these stages of the system of forming the professional competence of future managers of physical culture and sports, it is important to establish a permanent communication between the teacher and the student and to monitor his actions. In order to assess the level of professional competence development of sports managers, clear criteria for evaluating the achieved results according to each stage of this interaction should be developed. Implementation of these criteria in the educational process will demonstrate the perspectivity and effectiveness of such an approach of the system of formation of professional competence of managers of physical culture and sports as future qualified specialists.

Key words: system, key competencies, manager, physical culture, sport, stages of formation.

УДК 316.766.2

Лещук Галина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна
h.v.leshchuk@gmail.com

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. У статті проаналізовано комунікативні бар'єри як перешкоди для ефективної професійної діяльності соціального працівника, оскільки налагодження міжособистісної взаємодії між професіоналом та клієнтом є одним із пріоритетних завдань фахівця із соціальної роботи. Метою статті є аналіз особливостей комунікативних бар'єрів та їх впливу на професійну діяльність соціального працівника. Опрацювання наукового матеріалу здійснювалось із допомогою методів аналізу джерел, синтезу, узагальнення. У статті представлено сутнісну характеристику комунікативних бар'єрів. Розглянуто різні підходи до класифікації видів комунікативних бар'єрів. Охарактеризовано основні види комунікативних бар'єрів. Представлено власну типологію комунікативних бар'єрів, що передбачає поділ комунікативних бар'єрів на лінгвістичні, психологічні та соціальні. Окреслено шляхи подолання комунікативних бар'єрів.

Ключові слова: професійна комунікація, комунікативні бар'єри, труднощі комунікації, соціальний працівник, соціальна робота.

Вступ. Успішність фахової діяльності представників соціономічних професій, до яких належать і соціальні працівники, не може зводитись до простого оцінювання її результативності на основі кількісних показників, оскільки ефективність соціальної роботи найчастіше є комплексним феноменом, який об'єднує кількісні та якісні показники діяльності соціального працівника, його емоційні та фізичні затрати, ступінь задоволеності своєю роботою, системою та характером взаємозв'язків із клієнтами та іншими фахівцями-суб'єктами надання соціальних послуг. Наріжним каменем професійної компетентності, яка визначає ефективність діяльності соціального працівника, є його вміння комунікувати. На рівні клієнта соціальної роботи, самого соціального працівника, членів полідисциплінарної команди фахівців соціальної сфери, соціальних інституцій та партнерів комунікація розглядається насамперед як інструмент налагодження співпраці з метою підтримки клієнта. Ця співпраця залежить як від фахових, так і міжособистісних взаємин, які виникають між усіма учасниками соціальної діяльності [1]. Природно, що жодна соціальна взаємодія не обходиться без непорозумінь, конфліктів, в основі яких часто лежать комунікативні бар'єри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриттю теоретико-методологічних засад спілкування присвячені праці О. Бодальова, Л. Буєвої, О. Леонтєва. У працях Л. Зінченко, В. Кан-Калика, М. Корнева розкриваються структура, функції та види спілкування. Комунікативна компетентність є предметом наукових досліджень Л. Петровської, Ж. Курте, Т.А. ван Дейка. Психологічні засади комунікації обґрунтовано у працях Г. Андрєєвої, В. Кручек, В. Лобунської, Л. Родзіховського. Труднощі, перешкоди, емоційні та комунікативні бар'єри знаходяться в площині наукового пошуку Р. Шакурова, Б. Поршнева, О. Залубовської, М. Козирева, О. Цуканової.

Мета статті полягає у аналізі особливостей комунікативних бар'єрів та їх впливу на професійну діяльність соціального працівника.

Завдання дослідження: охарактеризувати види комунікативних бар'єрів; окреслити основні причини їх виникнення; запропонувати шляхи подолання комунікативних бар'єрів та труднощів у соціальній роботі.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У процесі комунікації люди не просто обмінюються знаннями, вони

прагнуть виробити загальне розуміння, а це можливо в тому випадку, якщо інформація не тільки прийнята, але й осмислена. Таким чином, сенс комунікації не зводиться до простої трансляції інформації, так як в умовах людського спілкування інформація не тільки передається, але і формується, уточнюється, розвивається. При цьому комунікація у соціальній роботі поєднує два аспекти: соціальний та освітній, оскільки кінцевою метою соціальної роботи є не просто вирішення соціальних проблем клієнта, а навчання його навичкам соціальної автономії.

Поняття «комунікативні бар'єри» у науковій літературі часто вживається в синонімічно до термінів «комунікативні труднощі», «труднощі спілкування», «комунікативні перешкоди», «дефекти спілкування» тощо.

В. Кручек виділяє порушення, труднощі та бар'єри комунікації.

Комунікативні порушення, труднощі та бар'єри об'єднує те, що їх перебіг є зовні безконфліктним, всі вони виникають мимоволі і супроводжуються внутрішнім дискомфортом, негативними емоціями. Розрізняються вони за складністю перебігу та психологічними наслідками для співрозмовників, за ступенем невдоволеності спілкуванням і залученості партнерів у комунікативний процес, за можливістю і способами усунення.

Комунікативний бар'єр – це абсолютна або відносна перешкода ефективному спілкуванню, що суб'єктивно переживається або реально присутня в ситуаціях спілкування, причинами якої є мотиваційно-операціональні, індивідуально-психологічні, соціально-психологічні особливості співрозмовників [3, с.138].

Причинами комунікативних бар'єрів можуть бути: різна компетентність співрозмовників (соціальна, мовленнєва, професійна тощо), вибіркоче слухання, суб'єктивні оцінювальні судження, достовірність джерел інформації, фільтрування комунікативних сигналів.

В основних якості критеріїв класифікації комунікативних бар'єрів можна виділити: середовище (зовнішні умови) комунікації; технічні засоби комунікації; саму людину як головного суб'єкта будь-якого комунікативного акту.

Б. Паригін виділяє два види комунікативних (соціально-психологічних бар'єрів) залежно від їх походження:

1) внутрішні бар'єри, пов'язані з нормами, установками, цінностями особистості, а також такими

характерологічними особливостями як ригідність, конформність, слабка воля, інфантильність тощо;

2) зовнішні бар'єри, в основі яких – позаособистісні чинники: нерозуміння з боку іншої людини, дефіцит інформації, різний соціальний статус, рівень розвитку тощо [3].

Г. Андреева виокремлює комунікативні бар'єри соціального та психологічного характеру. З одного боку, такі бар'єри можуть виникати як через відсутність розуміння комунікативної ситуації, так і через соціально-психологічні відмінності, що існують між співрозмовниками. Такі бар'єри породжені об'єктивними соціальними причинами. З іншого боку, комунікативні бар'єри можуть мати і більш виражений психологічний характер. Вони можуть виникати або внаслідок індивідуальних психологічних особливостей співрозмовників, або в результаті особливих емоційно забарвлених стосунків, що виникли між учасниками комунікації: неприязні, недовіри, неприйняття тощо [2, с.203].

А. Соколов усі бар'єри, які виникають в процесі комунікації, поділяє на 4 види:

1. Технічні бар'єри у вигляді шумів і перешкод у штучних комунікаційних каналах. При цьому шуми мають природне походження, а перешкоди створюються навмисно.

2. Міжмовні бар'єри є наслідком відмінностей мовних систем адресанта й адресата комунікації. Одним із шляхів подолання цієї проблеми вважається розробка штучної мови, яка б стала універсальним інструментом спілкування: есперанто, воляпюк, ідо, окциденталь, новіаль, інтерлінгва є результатом таких спроб.

3. Соціальні бар'єри виникають у процесі комунікації між людьми, які є носіями однієї мови, але різного соціального статусу.

4. Психологічні бар'єри є результатом спотворень, які формуються унаслідок різного сприйняття одних і тих самих явищ, тем, феноменів різними людьми в силу особистісних відмінностей [6, с.59].

Л. Орбан-Лембрик виокремлює фонетичні, стилістичні, семантичні, логічні, смислові бар'єри [4].

Стилістичні бар'єри виникають у випадку невідповідності стилю мовлення співрозмовників комуні-

кативній ситуації або їх стилю мовлення й емоційного стану, тобто коли форма комунікації та її зміст не корелюють.

Семантичний бар'єр виникає через невідповідність прямого значення слів смислового наповнення інформації: партнери користуються одними й тими лінгвістичними символами для позначення абсолютно різних речей. Семантичний бар'єр часто проявляється при використанні жаргону та сленгу, провокується обмеженим словниковим запасом у одного з співрозмовників, також його причинами можуть бути соціальні, культурні, психологічні, етнічні, релігійні та інші особливості спілкування.

Фонетичний бар'єр створюється звуковими особливостями мовлення співрозмовників, він виникає тоді, коли учасники комунікативного процесу розмовляють різними мовами та діалектами, мають суттєві дефекти мовлення та дикції, граматично неправильно будують речення, говорять надто гучно чи навпаки, тихо, використовують слова та звуки-паразити.

Логічний бар'єр виникає, коли партнери не знаходять спільної мови через різні погляди, світоглядні уявлення. Окрім того, одні й ті ж самі слова за різних обставин можуть мати різний смисл, який є завжди індивідуально-особистісним.

І. Зубкова комунікативні бар'єри поділяє на лінгвістичні, психологічні та лінгво-психологічні. Дослідниця зазначає, що лінгвістичні або мовні бар'єри зумовлені відмінностями в рівні володіння мовою, вони виникають при взаємодії носіїв як однієї, так і різних мов. Виникнення психологічних бар'єрів найчастіше пов'язане з психолого-характерологічними особливостями кожного з учасників комунікації. Лінгво-психологічні бар'єри можна визначити як перешкоди в комунікації внаслідок як лінгвістичних, так і психологічних причин [7].

Можна стверджувати, що в основі різних класифікацій комунікативних бар'єрів найчастіше лежить теоретичний аналіз можливих причин та чинників, які провокують виникнення комунікативних бар'єрів.

Узагальнену схему різних видів комунікативних бар'єрів нами подано на рис. 1.

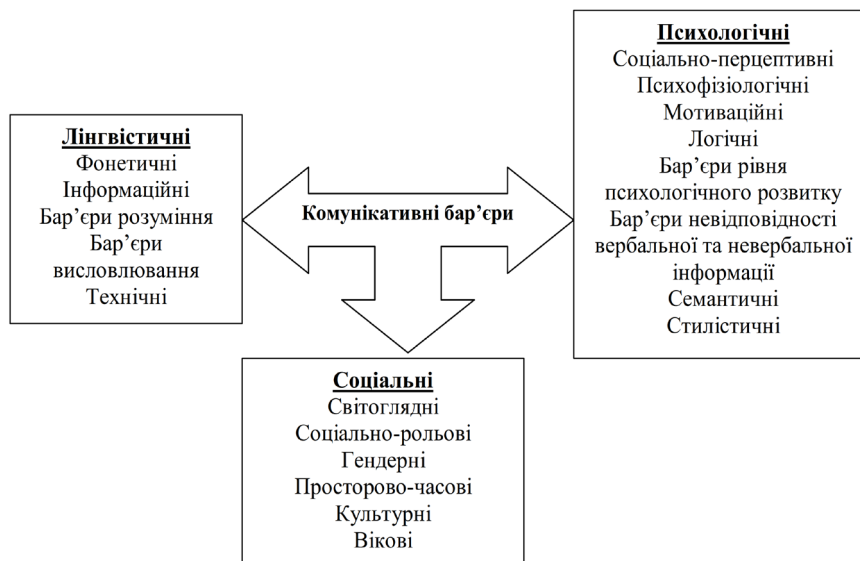

Рис. 1. Види комунікативних бар'єрів

Усі комунікативні бар'єри являються негативними факторами, які перешкоджають реалізації функцій комунікації. Завданням соціального працівника

є пошук шляхів подолання комунікативних бар'єрів для підвищення ефективності професійної діяльності.

Одним з ефективних засобів усунення комунікативних бар'єрів є дотримання деяких рекомендацій щодо побудови процесу комунікації [5]:

1. Бути конкретним: у процесі спілкування слід уникати невизначених, двозначних виразів і слів.
2. Контролювати невербальні сигнали (міміка, жести, інтонація, поза).
3. Дотримуватись індивідуального підходу – враховувати життєвий і професійний досвід, персональні особливості та можливості, культурно-освітній рівень, цінності й інтереси співрозмовника.
4. Підтримувати зворотній зв'язок шляхом постановки уточнюючих питань або прохання повторити сказане.

Висновки. Таким чином, професійна комунікація є одним із основних інструментів налагодження міжособистісної взаємодії соціального працівника із професійним та соціальним оточенням, механізмом реалізації функцій та завдань соціальної роботи. У соціальній роботі професійна комунікація додатково є інструментом фасилітації та вирішення соціальних проблем. Саме від рівня володіння соціальним працівником комунікативним інструментарієм залежить успішність професійної діяльності. Відповідно, поява будь-яких перешкод та труднощів у процесі професійної комунікації впливає на кінцевий результат професійної діяльності соціального працівника.

References

1. Communication and social work (2013). [Electronic resource]. Retrieved from <https://calenda.org/235715>
2. Kozыrev, M.P. (2014). Komunikatyvni bariery spilkuvannia ta shliakhy yikh podolannia [Communication barriers and the ways of their overcoming]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav: seriia psicholohichna [Scientific Bulletin of Lviv State University for Home Affairs. Series: psychology]*, 1, 201-210 [in Ukrainian].
3. Kruchek, V.A. (2010). *Psicholoho-pedahohichni osnovy mizhosobystisnoho spilkuvannia [Psychological and pedagogical bases of interpersonal communication]*. Kyiv: DAKKKiM [in Ukrainian].
4. Orban-Lembryk, L.E. (2004). *Sotsialna psicholohiia osobystosti i spilkuvannia: pidruchnyk dlia vuziv [Social psychology of personality and communication]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Palesheva, M.A. (2016). Kommunikatyvnye bariery v obrazovatelnoy orhanyzatsyy In Novaia nauka: sovremennoe sostoianie i puti razvityia (pp. 115-117) [in Russian]
6. Sokolov, A.V. (2002). *Obshchaia teoriia sotsyalnoi kommunykatsyy: uchebnoe posobie [The general theory of social communication]*. Sankt Peterburg: Publishing House of Mikhailov V.A. [in Russian].
7. Zubkova, Y.V. (2011). Kommunikatyvnye bariery kak faktor povysheniya ryska neponymaniya v mezlychnostnykh otnosheniakh [Communication barriers as a factor of increasing of risk of misunderstanding in interpersonal relations]. *Uchenye zapisky pedahohicheskogo instituta SGU im. N.Chernyshevskogo. Psicholohiia. Pedahohika [Scientific Bulletin of Pedagogical Institute of Saratov State University named after Chernyshevskiy]*, 2 (14), 72-76 [in Russian]

Список використаної літератури

1. Communication and social work // Calenda. – February 05, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://calenda.org/235715>. – Мова англ.
2. Козырев М.П. Коммуникативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання / М.П. Козырев // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: серія психологічна. – 2014. – №1. – С. 201-210.
3. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування: навчальний посібник / В.А. Кручек. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 273 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія особистості і спілкування: підручник для вузів / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – 574 с.
5. Палешева М.А. Коммуникативные барьеры в образовательной организации / М.А. Палешева // Новая наука: современное состояние и пути развития. – 2016. – №7-3. – 115-117.
6. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: учебное пособие / А.В. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с.
7. Зубкова И.В. Коммуникативные барьеры как фактор повышения риска непонимания в межличностных отношениях / И.В. Зубкова // Ученые записки педагогического института СГУ им. Н.Чернышевского. Психология. Педагогика. – 2011. – № 2 (14). – С. 72-76.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 16.04.2018 р.

Лещук Галина

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра социальной педагогики и социальной работы
Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г.Тернополь,
Украина

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ В ПРОФЕСІОНАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РАБОТНИКА

Аннотация. В статье проанализированы коммуникативные барьеры как препятствия для эффективной профессиональной деятельности социального работника, поскольку налаживание межличностного взаимодействия между профессионалом и клиентом является одной из основных задач социального работника. Целью статьи является анализ особенностей коммуникативных барьеров и их влияния на профессиональную деятельность социального работника. Разработка научного материала осуществлялась с помощью методов анализа источников, синтеза, обобщения. В статье представлена сущностная характеристика коммуникативных барьеров. Рассмотрены различные подходы к классификации видов коммуникативных барьеров. Представлена собственная типология коммуникативных барьеров, которая предусматривает разделение коммуникативных барьеров на лингвистические, психологические и социальные. Охарактеризованы основные виды коммуникативных барьеров. Определены пути преодоления коммуникативных барьеров.

Ключевые слова: профессиональная коммуникация, коммуникативные барьеры, трудности коммуникации, социальный работник, социальная работа.

Leshchuk Halyna

Ph.D., Assistant Professor

Department of Social Pedagogy and Social Work

Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, Ukraine

COMMUNICATION BARRIERS IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

Abstract. The article analyzes the communicative barriers as obstacles for the effective professional activity of a social worker, since establishing interpersonal interaction between a professional and a client is one of the main tasks of a social worker. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of communicative barriers and their impact on the professional activities of a social worker. Working out scientific material was carried out with the methods of analysis of sources, synthesis, generalization. The article presents the essential characteristic of communicative barriers. The communicative barrier is an absolute or relative obstacle to effective communication that is subjective or actually present in situations of communication, the reasons of which are motivational-operational, individual psychological, socio-psychological peculiarities of the interlocutors. The causes of communicative barriers can be: different competence of interlocutors, selective listening, subjective judgments, reliability of information sources, filtering of communicative signals. Different approaches to the classification of types of communication barriers are considered. The classifications of communicative barriers were offered by H. Andreeva, B. Parigin, L. Orban-Lembryk, V. Kruchek, A. Sokolov, I. Zubkova. The main types of communicative barriers are described: psychological, technical, linguistic, semantic, stylistic, social, logical. It can be argued that the basis of various classifications of communicative barriers is most often the theoretical analysis of possible causes and factors that provoke the emergence of communicative barriers. In the article we presented own typology of communicative barriers, which involves the division of communicative barriers into linguistic, psychological and social. The ways of overcoming communicative barriers are offered: compliance with the rules of concreteness, control of non-verbal signals, feedback, individual approach.

Key words: professional communication, communication barriers, communication difficulties, social worker, social work.

UDC 372.881.111.1

Lobachova Iryna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Primary Education Theory and Practice Department
State University "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Ukraine
sbitneva.iryana@ukr.net

IMPLEMENTING WIMMELBUCH AT ENGLISH LESSONS IN THE CONTEXT OF FORMING THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article is devoted to the problem of improving the English teaching system at primary school in the context of the formation of the New Ukrainian School, which gives students not only knowledge but also the ability to use it in their life. Students master knowledge and skills through activities and acquire competencies. The aim of the paper is to perform the theoretical and practical study of the problem of implementing a Wimmelbuch at English lessons in primary school in the context of forming the New Ukrainian School. The outlined aim includes the following tasks: to outline the main advantages of using the Wimmelbuch teaching English at primary school and to propose language exercises for practicing in English using the Wimmelbuch on the initial level of studying a foreign language. To achieve this aim and to solve these tasks the following methods of research such as analysis, synthesis, systematization and generalizations are used. These methods helped to get into the essence of the outlined problem, to pass logically from less general idea (concept) to another that is more general. The New Ukrainian School is aimed at educating a harmoniously developed and socially active person, innovator and a citizen who is able to make responsible decisions, to solve the most difficult issues of society, to adhere to human rights and freely break language barriers in intercultural communication. So, nowadays all English lessons must be organized for creating conditions for communication: to make up monologues, dialogues, and polylogues by students on different themes and purposes. The illustrative material of the Wimmelbuch is subordinated to this aim. The interactive exercises offered in this article help students to learn how to express their thoughts correctly, consistently, exactly and expressively. They encourage students to make direct utterances (creating their own texts) and to make up stories thinking their own beginnings and finals of them. It is found out that in organizing such communication and teaching much attention is given to the development of skills of the speech culture and as the result it is noticed improving the speech culture of students and forming skills in communicative activity in any area of life.

Key words: Wimmelbuch, speech culture, language barrier, intercultural communication, New Ukrainian School, Primary Education Reform.

Introduction. The new Law of Ukraine "On Education" (2017) regulates the basic principles of a new educational system – the New Ukrainian School, in which it is pleasant to study and it gives to students not only knowledge but also the ability to use it in their life. Students master knowledge and skills through activity and acquire competences. The New Ukrainian School is aimed at educating an innovator and a citizen who is able to make responsible decisions, adheres to human rights and freely breaks language barriers in intercultural communication. Teaching at the New Ukrainian School opens a free field for activities and experiments to a modern teacher [1].

Literature review. The statements of the New Ukrainian School are substantiated in the new Law "On Education" (2017). The research of the specifics of the communicative phenomena is engaged by such scholars as M. Bovtenko, V. Demyankov, Yu. Karaulov, and others. The problem of forming foreign language communicative competence is considered by O. Vasylyev, H. Lytvynenko, L. Nevirko, and others. The issues of training future teachers of foreign languages have been examined by such researchers as O. Bihych, L. Byrkun, I. Mamchur, and others. The problem of improving the teaching of foreign languages at primary school is considered by O. Kolominova, S. Nikolayeva, V. Plakhotnyk, and others. The issue of using such kind of the visual means as the Wimmelbuch at English lessons in primary school in the context of Primary Education Reform is required the detailed analysis. It determines the **relevance** of the outlined problem.

The **aim** of the paper is to perform the theoretical and practical study of the problem of implementing the Wimmelbuch at English lessons in primary school in the context of forming the New Ukrainian School. The **tasks** of the research are to outline the main advantages of using the Wimmelbuch teaching English at primary school and to propose language tasks for practicing in

English using the Wimmelbuch.

Methods of the research. Taking into account the specifics of the tasks such methods as analysis, synthesis, systematization and generalizations are used in the scientific research. It allowed to make full conclusions, to get into the essence of the outlined problem and to pass logically from the general idea to the main one.

Discussion. For teaching in a new way, a teacher must be given the freedom to act – to choose teaching materials, to improvise and experiment. This freedom is given by the new law "On Education". The New Ukrainian School is a dynamic combination of knowledge, skills, abilities, ways of thinking, points of views, values, and other personal qualities, which determines the ability of a person to socialize successfully, conduct professional and/or further educational activity. So, the core of knowledge is formed, on which abilities to use this knowledge will be supplemented, and values and skills that will be needed by graduates of the Ukrainian school in professional and private life.

Thus, the common competencies are so-called cross-cutting skills: comprehensive reading, the ability to express one's opinion in oral and written forms, critical and systematic thinking, the ability to justify a position logically, creativity, initiative, the ability to manage emotions constructively, to evaluate risks, to make decisions, to solve problems, the ability to co-operate with other people [1]. The ability to express one's opinion in oral and written forms concerns not only the native language, but also a foreign one (English). It is also important for students to acquire foreign language communication skills and abilities to use them in real situations of communication.

Problems of speech development of primary students should be solved on the basis that speech functions and develops in an inextricable unity with substantively productive types of activity (labor, research, artistic, game, etc), which determine the motives and the content of communication. The most important changes in

speech are related to the educational activity of students in primary school.

So, for the effective formation and further development of communication skills of primary students at English lessons it is necessary to create didactic conditions for their successful foreign language training. It is considered to implement the Wimmelbuch into the educational process of primary students to interest in learning a foreign language and using it in life communication situations. Implementing the Wimmelbuch at English lessons gives wide opportunities for activating teaching. The Wimmelbuch is the visual means belonging to the group of active methods of teaching practical English [2].

Plot illustrations of Wimmelbuch are the conditional reproduction of the real practical activity of people and creates conditions for real communication. The effectiveness of teaching here is primarily due to the explosion of motivation, increase the personal interest in learning English.

The Wimmelbuch motivates language activity because students who are studied are in a situation where the need to say something, ask, find out, prove, and share something with a partner is actualized. Primary students are clearly convinced that the language can be used as a means of communication. It activates the students' desire for contact with each other and a teacher, creates conditions for equality in the language partnership, destroys the traditional language barrier [4]. In such created situations students master the following elements of communication: the ability to begin a conversation, support it, interrupt an interlocutor, agree or disprove with one's opinion at the right time; the ability to listen to an interlocutor consciously, to ask clarifying questions, etc.

Almost all the educational time of such activity is for language practice, while both a speaker and a listener are as active as possible, because he/she has to understand and memorize the replica of partner, to correlate it with the situation, to determine how it is relevant to the situation and the task of communication, and to react properly.

For example, at the beginning of the book "Day at the Zoo" there is an instruction how to use it and tasks for the search strategy. In addition, at each page there is the zoo at a different time of a day. The activity of the participants, workers and visitors of the zoo (or their absence) is determined by the time of a day. There is the task at each page – to find a character or a thing, and also we always have to remember about the main task that is given at the beginning of the book. In this book we can see that a day at the zoo starts early in the morning, still dark, with feeding the animals and cleaning up, kiosks are opened, visitors come, an elephant is brought, a monkey has run away, a thunderstorm has begun and all visitors run, the zoo is closed in the evening, the animals have a rest, etc. It is also possible to watch with the interest the caretaker of the zoo, cute monkeys-gibbons, a pickpocket, etc. So, the usual story about the work of the zoo is told in the book; this book prompts to search and disclose secrets, forcing to look for participants of the book among the great number of small figures and elements of the picture [3].

The basic statements of using the Wimmelbuch at English lessons are to create favourable conditions for mastering oral speech; to provide personally oriented education; to create emotional and positive relationships between a teacher and students; to focus on oral speech communication.

The main aim in teaching English using the Wimmelbuch is forming students' needs in speech activity, because learning has the activity feature: students try to solve real and imaginary problems.

So, in order to work effectively with the illustrative material of the Wimmelbuch, we offer the following

language exercises (games) that will help to form the foreign language communication skills.

1. Cute animals in the Zoo.

1. Someone starts the game by saying: e.g. I went to the zoo and I saw a big tiger...

2. The next person has to think of an animal that starts with the last letter of the animal that's been said (e.g. tiger ... rhino!).

3. They repeat the sentence, adding their animal (e.g. I went to the zoo and I saw a rhino...).

4. Everyone takes turns adding a new animal, without repeating any (e.g. I went to the zoo and I saw an ostrich...).

5. The game continues until someone can't think of an animal that follows on from the last one.

2. Group a story.

In this game, everyone contributes to a story, one sentence at a time. Try to make each sentence easy to follow with another one.

1. Someone starts by making up a sentence. It can be long or short (e.g. As a girl waded through the crowd, she looked up and saw a giraffe...).

2. Someone else adds another sentence (e.g. It was a very tall spotted giraffe).

3. Everyone takes turns adding a new sentence: (e.g. a) She took the cookies and gave it to the giraffe; b) The giraffe did not take the cookies; 3) So, she decided to feed the monkeys, etc.).

4. The student who ends the story starts a new one.

3. Eat the alphabet.

In this game, everyone adds to a list of foods in the order of the alphabet. Agree which letters are too hard (such as Q, X or Z) and leave them out.

1. Someone says that they're going to eat a kind of food that starts with an A (e.g. I'm hungry! I'm going to eat an apple, etc.).

2. The next person repeats the first part of the sentence, then adds a food beginning with B (e.g. I'm hungry! I'm going to eat a banana).

3. Someone else adds a food beginning with C, and the game continues with everyone taking turns (e.g. I'm hungry! I'm going to eat cheese, a date, an egg, ... a kiwi fruit, a peach...).

4. If anyone can't think of a food that begins with the next letter, they're out.

4. What's the noise?

1. Someone thinks of a noise to make. It could be: a dog barking, a horse neighing, a phone ringing, a police siren, water noise...

2. They make the noise to someone else, using their mouth or hands (e.g. If you're in the Zoo, don't make sudden noises that will distract animals. To make the sound of a police siren, make a "whoop-whoop" noise with your mouth. For a horse galloping, you could clap your hands to make the sound of pounding hooves).

3. The other person tries to guess what the noise is (Hmm... Is it a heart beating?).

4. If they are correct, they make the next noise. If not, they can continue guessing. If they decide to give up guessing, the first person can make another noise.

5. Endless questions.

In this game, two students talk to each other and can only ask questions. Ask someone else to be a referee.

1. One person starts by asking a question (e.g. Why do ducks quack?).

2. The other person replies with a question that follows on logically from the first one, as quickly as they can (e.g. Do you think they should bark instead?).

3. They take turns, and the referee listens closely. If anyone hesitates for too long or gives an answer that isn't a question, the referee tells them that they're out (e.g. 1st Student: Shouldn't barking be left to dogs? 2nd Student: ...Um... Er... Um... Referee: Sorry, you're out!). No one can argue with the referee.

4. Whoever is out first is the referee in the next game.

6. Animal circles.

To play this game, each person needs a piece of paper and some pencils or pens.

1. Everyone draws a large circle for a body and fills it in. They add a circle for the head...
2. ...and four small circles for feet.
3. Everyone passes their paper to someone else, then they all use a pen to make the circles into animals (e.g. For a tall giraffe draw the head and feet a long way from the body. You can draw two feet so the circles become a bird. Add pointed ears, a tail and whiskers for a cat).

7. Still as an animal.

1. Choose someone to be a statue of an animal. The statue can stand or sit, and has to stay completely still (e.g. Making faces like a monkey, swimming like a fish, running like a lion, climbing like a bear...).

2. Everyone else tries to make the statue move. They're not allowed to touch her, but they can try.

3. When the statue moves, smiles or laughs, you have to guess the figure of an animal. And it's someone else's turn to be the statue.

8. Walk like an animal.

1. Everyone thinks of something that they're going to walk like. They don't tell the others what it is: a penguin, a duck, a bear, a monkey, a turtle, an ostrich etc.

2. Then everyone walks around in the style of whatever they've thought of.

3. Everyone tries to guess what the others are walking like (Are you a duck? Are you a monkey?).

4. If someone's walk is guessed correctly, they are out, and stop walking around. Students can only guess while they are playing. The winner is the last person walking.

9. Who am I?

1. To start, someone thinks of a character on the picture, for the others to guess... (e.g. a policeman, a doctor, an ice cream seller, a cleaner, a boy with a balloon, etc.).

2. They give a clue about the character, and everyone else has one guess each (e.g. I'm near a cage with lions who am I? I'm next to a cage with monkeys who am I? I'm on the bridge who am I?).

3. If someone is correct, they think of a new character for the others to guess. If no one guesses correctly, they are given another clue.

4. Continue playing until someone guesses who the character is, then play again.

10. Funny animals.

Each student needs paper, and a pen or pencil.

1. Fold each piece of the paper in half, then unfold it again.

2. Draw the top half of an animal on the top half of the paper. Draw lines going over the fold a little, too.

3. Fold back the top half of the paper to hide the drawing. Then, pass the paper to someone else.

4. Draw the bottom half of an animal, then unfold each piece of the paper to reveal an animal.

11. Moo... Baa!

To play this game, make a circle facing each other.

1. Each student chooses an animal noise, then makes the noise, so that the others can hear how it sounds: Baa! Meow! Moo! Woof! Quack! To whit to whoooo! Tweet! Oink! Squeak! Neigh! Thump! Hiss! Cluck! Ribbit! Buzz! Haw hee haw! Pawoooo! Growls-grrr-grrr! Roars!

Everyone needs to make a different noise.

2. To start, one student makes their noise, then makes someone else's, too (e.g. Moo... Baa! Moo... Woof! Woof... Hiss! etc.).

3. That student then makes their own noise, followed by another student's noise.

4. The game continues with each player making their own noise, followed by someone else's: Woof... Cluck! Cluck... Buzz! Buzz... Moo! Moo... Baa! So, you can make the noise of the student who just chose you.

5. If anyone makes the wrong noise, or makes the noises in the wrong order, they are out.

12. Shape drawings.

For this drawing game, you'll need some paper and pens or pencils.

1. Someone chooses a shape such as: a circle, a triangle, a square, an egg, an oval, a diamond, a rectangle.

2. Someone else thinks of a subject for everyone to draw. It can be absolutely anything such as: a dog, a fish, a pig, a giraffe, a cat, a tortoise, etc.

3. Everyone draws the subject, using only the shape that's been chosen (e.g. A dog drawn using squares; a fish drawn using triangles; a sheep drawn using ovals, etc.).

13. Story-telling game.

In this imagination game, everyone adds to a story, five words at a time.

1. Someone starts by making up the first five words of the story (e.g. Suddenly, the door of a cage...).

2. Someone else adds another five words (e.g. creaked open and a big lion..., put its head through the door...).

3. Everyone takes turns to add five words.

4. Make sure that the story makes sense.

5. When everyone wants to stop playing, someone has to think of a good way to end the story.

Such language exercises (games) help students to learn expressing their thoughts correctly, consistently, exactly and expressively. They encourage students to make direct utterances (creating their own texts) and to make up stories thinking their own beginnings and finals of them. Besides organizing such communication and teaching much attention is given to the development of the skills of the speech culture such as not to interfere adults in their conversation, not to interrupt a friend, not to lower a head in a conversation, to look into the eyes of the partner, to listen quietly to the narrator, prevent the rough tone, not to gesticulate, etc. Thus, we assure that such activity helps to improve students' speech culture and to form skills in communication in any area of life.

Conclusions. The New Ukrainian School is aimed at educating a harmoniously developed and socially active person who is able to solve the most difficult problems of society at present time of its development. Nowadays all English lessons must be organized for creating conditions for communication: to make up monologues, dialogues, and polylogues by students on different themes and purposes. The illustrative material of the *Wimmelbuch* is subordinated to this aim. Implementing such books into the educational process of primary school gets positive effect on forming students' cognitive activity, foreign language communication skills, and promotes conscious learning English. In further articles it is planned to offer exercises for the development of foreign language skills in speaking using the *Wimmelbuch* of the series "My favourite food".

References

1. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].
2. Lobachova, I. (2017). Pedagogical Conditions of Using a *Wimmelbuch* at English Lessons at Primary School. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty* [Professionalism of the teacher: theoretical and methodical aspects], 5 (2), 246–255. Retrieved from <http://pptma.dn.ua/index.php/uk/> [in English].
3. *Wimmelbilderbuch*. Retrieved from <https://de.wikipedia.org/wiki/Wimmelbilderbuch> [in German].
4. *Wimmelbuch Club*. Retrieved from <http://wimmelbuch.club/> [in Russian].

Список використаної літератури

1. Нова українська школа [Електронний ресурс]. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Lobachova I. Pedagogical Conditions of Using a Wimmelbuch at English Lessons at Primary School / Iryna Lobachova // Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти : [наукове електронне видання]. – Вип. 5. – Ч.2. – 2017. – Режим доступу : <http://pptma.dn.ua/index.php/uk/>
3. Wimmelbilderbuch [Електронний ресурс]. – URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Wimmelbilderbuch>
4. Wimmelbuch Club [Електронний ресурс]. – URL: <http://wimmelbuch.club/>

Стаття надійшла до редакції 07.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 11.04.2018 р.

Лобачова Ірина

кандидат філологічних наук, доцент
кафедра теорії і практики начального образования
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск, Украина

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВІММЕЛЬБУХОВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОГО МОВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Стаття посвячена проблемі удосконалення системи навчання іноземній мові в початковій школі в контексті формування Нової української школи. Метою статті є теоретико-практичне дослідження питання імплементації виммельбухів на початковому ступені вивчення англійської мови в Новій українській школі. Передбачено виконання таких завдань: визначити головні переваги використання виммельбухів при вивченні англійської мови в початковій школі; запропонувати орієнтовні мовні завдання для роботи з виммельбухами на початковому ступені вивчення англійської мови. У статті використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, які допомогли проникнути в сутність окресленої проблеми. З'ясовано, що Нова українська школа покликана виховати всебічно розвинену, соціально активну особистість, яка вмє ухвалювати відповідальні рішення, дотримується прав людини та вільно долає мовні бар'єри в міжкультурній комунікації. Для цього сучасні уроки англійської мови треба будувати так, щоб вони створювали умови для спілкування (складання учнями монологів, діалогів, полілогів на різні теми з різною метою). Цій меті і підпорядкований ілюстративний матеріал виммельбухів. У статті запропоновано мовні вправи, які допомагають учням навчитися висловлювати свої думки правильно, послідовно, точно і виразно; спонукають їх до безпосередніх висловлювань, заохочують до складання розповіді, придумання своїх початків і фіналів оповідань. Крім того, під час організації такого спілкування і навчання значну увагу приділено розвитку навичок культури мовлення, що сприяє підвищенню мовленнєвої культури учнів і формуванню в них навичок комунікативної діяльності в будь-якій сфері життя.

Ключові слова: виммельбух, культура мови, мовний бар'єр, міжкультурна комунікація, Нова українська школа, реформа початкової освіти.

Лобачова Ірина Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ВІММЕЛЬБУХІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі удосконалення системи навчання іноземній мові в початковій школі в контексті формування Нової української школи. Метою розвідки визначено теоретико-практичне дослідження питання імплементації виммельбухів на початковому ступені вивчення англійської мови в Новій українській школі. Окреслено виконання таких завдань: визначити головні переваги використання виммельбухів під час вивчення англійської мови в початковій школі; запропонувати орієнтовні мовні завдання для роботи з виммельбухами на початковому ступені вивчення англійської мови. У статті використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, які допомогли проникнути в сутність окресленої проблеми. З'ясовано, що Нова українська школа покликана виховати всебічно розвинену, соціально активну особистість, яка вмє ухвалювати відповідальні рішення, дотримується прав людини та вільно долає мовні бар'єри в міжкультурній комунікації. Для цього сучасні уроки англійської мови треба будувати так, щоб вони створювали умови для спілкування (складання учнями монологів, діалогів, полілогів на різні теми з різною метою). Цій меті і підпорядкований ілюстративний матеріал виммельбухів. У статті запропоновано мовні вправи, які допомагають учням навчитися висловлювати свої думки правильно, послідовно, точно і виразно; спонукають їх до безпосередніх висловлювань, заохочують до складання розповіді, придумання своїх початків і фіналів оповідань. Крім того, під час організації такого спілкування і навчання значну увагу приділено розвитку навичок культури мовлення, що сприяє підвищенню мовленнєвої культури учнів і формуванню в них навичок комунікативної діяльності в будь-якій сфері життя.

Ключові слова: виммельбух, культура мовлення, мовний бар'єр, міжкультурна комунікація, Нова українська школа, реформа початкової освіти.

УДК 37.01+372.46

Ляшенко Лариса Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна
larnik1881@gmail.com

Соловей Ніна Василівна

кандидат філологічних наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна
solovey.nina@gmail.com

Паламарчук Катерина Миколаївна

кандидат мистецтвознавчих наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна
kate.Palamarchuk@gmail.com

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МОВ ТА ІНШОМОВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Анотація. Актуальними для України мовні питання роблять процес глобалізації, неподоланий спадок радянського періоду, претензії сусідніх держав до програм шкільного навчання і погана обізнаність українців про витоки власної мови. Загальна мета дослідження полягає у ліквідації старих «білих плям» та у виявленні перспектив національних і світових мовних змін. Головні завдання – вказати глибинні причини незнання правди про наше мовне минуле; довести на основі наукових відкриттів роль внеску пращурів з Великого Трипілля у появу індоєвропейської мовної сім'ї; виконати прогноз майбутнього для англійської та інших міжнародних мов. Методологія дослідження – це загальні, системні та нооісторичні методи, які надають кращий спосіб аналізу різних тем. У викладі основного матеріалу центром уваги є нооісторичні докази того, що українська мова – це не просто невелика галузь російської мови, а перетворена первинна індоєвропейська мова. Підтримано теорію формування спільності мов індоєвропейської сім'ї через поширення «хмари тегів» – сотень службових термінів з хай-тек технологій ери бронзи. Розглянуто приклади зростання та занепаду мов окремих народів у минулому. Представлені дані про еволюцію та зміну рейтингу міжнародних мов у «Нові часи». Обґрунтовано причини глобального використання англійської мови в ХХ столітті, але висловлено припущення про неможливість її трансформації в універсальну мову людства в майбутньому. Здійснений аналіз дає змогу зробити наступні висновки: російська мова неминуче занепадатиме і може втратити статус міжнародної після розпаду Росії, тому в системі освіти України слід підвищувати роль англійської мови як засобу розвитку наук і приєднання до ЄС і НАТО; корисно використати позитивний досвід Швеції і Фінляндії в модернізації викладання англійської мови.

Ключові слова: індоєвропейські мови, Велике Трипілля, міжнародні мови, конкуренція мов, глобальна мова, вивчення іноземних мов

Вступ. Мовні питання наростали за своїм значенням разом зі збільшенням на всій планеті кількості держав, чисельності народів та перекриванням зон їх розселення. Розпад Радянського Союзу був проголошений причиною зникнення сумновідомої «залізної зависи», одне зі скерувань якої було припинення нормальних мовних обмінів багатьох народів і забезпечення контролю над обсягом і характером тих іншомовних друкованих та інших інформаційних матеріалів, які мало отримати велике населення найбільшої багатонаціональної держави світу, офіційна мова якої увійшла в невелику групу провідних міжнародних мов.

За роки відновленої незалежності Україна має значні успіхи в розвитку національної мови, але все ще не спромоглася ліквідувати всі негативні успадкування радянського періоду: домінування російської мови в побутовому спілкуванні на значній частині території, неефективна система іншомовної освіти, недостатня присутність української науки і літератури в європейському світовому просторі а також незадовільне оволодіння громадянами англійською мовою, що утруднює не тільки загальний науково-освітній прогрес, а й взаємодію з державами Європейського Союзу та з іншими, які підтримують Україну в її нерівній боротьбі з Російською Федерацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття в Україні відбувся перерозподіл активності наукових досліджень на користь соціальних і гуманітарних наук з одночасним зменшенням загальної кількості професіоналів-дослідників у сфері точних наук та інженерії. Це стало наслідком розпаду оборонного комплексу СРСР, для виконання замовлень якого виконувалася більшість досліджень з використанням даних англійської та інших зарубіжних джерел. Від інженерів і технологів, як відомо, в радянські часи вимагалось вміння працювати з ними на основі різноманітних спеціалізованих словників. Не випадково головним завданням радянських науковців-філологів було створення і постійне удосконалення цих книг, адже технологічний прогрес породжував не тільки нові терміни, а й цілі великі науки – кібернетику, інформатику та інші. Викладачі іноземних мов в університетах та інших закладах в своїх дисертаціях зазвичай досліджували саме ці питання – семантичний склад іноземних мов, особливості різних варіантів професійних лексик тощо. Не меншою за обсягом публікацій була дидактична тематика, насамперед, питання підвищення рівня результатів мовного навчання для англійської та інших важливих іноземних мов. Авторів цієї праці найбільше цікавили питання еволюції сучасних міжнарод-

них мов від їх прадавніх витоків аж до перспектив у майбутньому.

Нам були однаково важливими значні праці зарубіжних науковців про перехід людей від зграйно-природного існування до формування справжніх цивілізацій та новітні публікації українських науковців. Прикладом перших є книга Дж.Даймонда «Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами» [1], яка відрізняється від відомих нам російськомовних джерел наведенням доказів великого внеску наших пращурів у розбудову індоєвропейського світу (одомашнення коней-тарпанів, винахід колеса та ін.); значно новіший твір Ю.Харарі «Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього» [3], а також вже класичні видання, подібні до творів Ж.Броделя, який завжди робив особливий наголос на тому, що мова і багато інших цивілізаційних характеристик у своїй основі та змінах визначаються матеріальними засадами життя людей.

Серед творів українців ми звернули увагу на цінність статтю у часописі «Світогляд» В.Козирського та О.Маловічка про можливі механізми формування сучасної мовної різноманітності на планеті [8]. З усіх її положень ми не поділяємо припущення, яке полягає в народженні первинної всепланетної мови задовго до гіпотетичного формування Homo Sapiens. Фактично постулюється існування всього однієї мови, а у тексті статті розглядаються особливості її поширення на всі континенти упродовж сотень тисяч і мільйонів років, що урешті привело до розпаду на різні мовні сім'ї. Більш імовірним ми вважаємо виникнення багатьох засобів спілкування в кожного з варіантів різновидів найбільш розвинених приматів та їх лінгвістичного удосконалення разом зі збільшенням технологічних та інших спроможностей. Відомо, що обсяг головного мозку поступово збільшився приблизно в чотири рази й цьому процесу обов'язково повинен був відповідати значний прогрес у створенні та сприйманні звуків.

В темі «походження мовних сімей» нам набагато більше імпонує добре аргументована новітніми ізотопними датуваннями і генетичними дослідженнями багатьох артефактів теорія українського філософа К.Корсака щодо народження і поширення всієї сім'ї індоєвропейських мов не з Месопотамії чи Великої Вірменії, а з просторів організованої нашіми пращурами між Карпатами і Сибіром економічної зони *Великого Трипільля* (ВТ) [5]. Зауважимо, що К.Корсак пропонує вважати всю вказану сукупність історико-археологічних фактів і вимірів основою для створення нової молодшої науки – *«нооісторії»*. Ми розвиваємо запропоновану ним ідею, вважаючи правильним поширення з ВТ не повноцінної протоіндоєвропейської мови з дієсловами й іншими лексичними одиницями, а обмеженої кількості слів (тегів), які в комплексі давали іншим народам уявлення про найвищі тогочасні великотрипільські аграрні, транспортні, гірничовидобувні та металургійні досягнення ([7; 9; 10; 11] та ін.). У даний момент припущення про поширення «хмари тегів» найкраще пояснює особливості семантичного споріднення всіх майже 400 членів індоєвропейської мовної сім'ї.

В аспекті еволюції сучасних міжнародних мов ми знайшли лише поодинокі статті, які губилися у великій кількості дидактичних і методичних праць. Це стало причиною нашої підвищеної уваги до історії міжнародних мов і до розвитку сучасних мов у майбутньому.

Мета дослідження – критичний аналіз загальної комплексної мовної картини в сучасній Україні після розпаду Радянського Союзу й дослідження найбільш

імовірних шляхів її подальших змін.

Завдання дослідження – уточнення еволюції міжнародних мов з давніх часів, зокрема, внеску пращурів українців у появу індоєвропейської мовної сім'ї. Головний акцент рефлексії стосуватиметься не давньої і сучасної історії міжнародних мов, причин їх конкуренції між собою, піднесення англійської мови й перспектив подальшого підвищення її значення та поширеності. Отримані результати будуть використані для формування рекомендацій змін в стратегії іншомовної освіти в Україні.

Методи дослідження: системний та нооісторичний. Разом з класичними методами філософської діалектики і лінгвістичної компаративістики дають нам змогу по-новому проаналізувати окремі аспекти спорідненості української мови з англійською й на комплексній основі технологічного прогресу людства виконати прогноз змін ролі англійської мови в майбутньому.

Результати дослідження. Важливо вказати, що усього кілька десятків років тому в часи найбільших досягнень Радянського Союзу кращі зарубіжні енциклопедії (зокрема – Larousse у Франції) в переліках мов слов'янських народів ніколи не згадували українську мову. Ми пояснюємо ці факти великим впливом російської мови і літератури на світ Заходу, науковці якого щиро захоплювалися їх досягненнями в XIX і на початку XX сторіч, коли були створенні усім відомі поетичні і прозові твори. Світ погоджувався з твердженнями росіян про надзвичайну молодість «українців та їх говірки». Ми були вражені тим, як у радянські часи за вимогами з Москви автори педагогічних та інших енциклопедій разом з усією множиною статей безапеляційно стверджували, що історію України необхідно будувати з моменту максимального розвитку Польсько-Литовського князівства, вплив якого й справді досяг меж українських лісостепів.

Це ставлення росіян до походження українців та їх досягнень у минулому доволі помітно контрастує з точкою зору компаративістів Заходу, які, притримуючись етики наукових досліджень, ще в творах XIX ст. розпочали чесно визнавати, що великі простори на Півдні України мають найбільші підстави претендувати на роль тієї «колиски», де народилася всі спільні слова і поняття сучасних індоєвропейських мов (приклад – карта на стор. 180 книги Дж.Даймонда «Третій шимпанзе» [2]).

До цих вже доволі давніх досягнень компаративної лінгвістики доцільно додати, що на місце головного світового археологічного відкриття 2017 року претендують знахідки у Східній Туреччині – розкопки у Гьобеклі-Тепе [4]. Феноменальність цих даних полягає в тому, що дуже досконалі і ненабагато менші від загальновідомого британського Стоунхенджа (початок його будови – 5 000 років тому) кільцеві сакральні та астроорієнтаційні споруди були дбайливо прикрашені рельєфами приблизно 13 500 років тому. Спершу світ археології та долітописної історії цілковито заперечив таке датування, адже воно означало поєднання значних мас людей для зведення величезних храмів під відкритим небом задовго до винайдення продуктивного землеробства й формування стабільних цілорічних поселень з великим населенням.

Висловимо таке припущення: кільцеві храми в Гьобеклі-Тепе окрім сакральної функції й об'єднання кількох племен на основі спільної «ідеології» мали велике практичне значення, бо слугували засобом датування не тільки пір року, а навіть дат. Та головне – авторами цих чудових «творів» були пращури українського та інших народів-землеробів, які піз-

ніше розселилися на Захід аж до Атлантики. Усюди вони будували подібні храми-обсерваторії з тих матеріалів, що були під рукою чи «недалеко»: у Західній Європі – з каменю, на Слобожанщині – з ґрунту, а в південноуральському Аркаїмі спорудили кільцеве «помешкання» для десятків родин так передбачливо, що перетворили його в астрогеодезичний прилад, який за точністю та функціями помітно перевершив британський Стоунхендж.

Що це могли бути саме «наші пращури» свідчить той факт, що у момент залишення земель навколо Гьобеклі-Тепе його будівельники не зруйнували нічого, а дуже дбайливо приховали храм товстим шаром піску і ґрунту, відновивши плавні природні контури опуклого горба. Як відомо, трипільці й інші попередники сучасного населення хліборобської України завжди відзначалися пошаною до своєї праці, до старших і до нащадків, а тому ніколи не закопували в могили цінні речі з металу та інших матеріалів, які мали б незаперечну користь для наступних поколінь. Скіфські чи майкопські кургани з купами золотих та інших виробів з металу є «досягненням» чужинців, які, подібно до сучасних росіян, понад усе шанували вождів й раділи можливості бути убитими й похованими під великим конусом з ґрунту.

Національна культура й міцний народний архетип поведінки свідчить про те, що землероби-праукраїнці були творцями і винахідниками, а не носіями номадичної пасіонарності, орієнтовної на грабїж, знищення і поневолення. Вони обрали українські чорноземи для постійного життя приблизно 9 000 років тому й оселилися у дуже великій тогочасній спільній дельті Дунаю, Дністра і Дніпра. Через відсутність писемності українці пізніше опинилися в групі тих народів, які особливо погано знали власне минуле. Саме тому з такою легкістю всі завойовники сміливо поширювали міфи й навіть відверту брехню про давнє минуле українського народу.

Та поява нооісторії радикально змінює нашу самооцінку на краще, адже кожного року світова археологія накопичує все більше доказів унікально великого внеску наших пращурів в цивілізаційний розвиток Євразії, що стався задовго до століть Античності. Відомі праці про Трипілля українських науковців (М.Відейка, Л.Залізняка, В.Отроценка та інших) були створені до здійснення нооісторичних відкриттів, тому вони ігнорують факт розширення Трипілля аж до Західного Сибіру та його понад тисячолітній вплив на дуже великі території завдяки використанню гужового транспорту та видобутку багатьох тисяч тонн руд міді та їх легкого плавлення на основі масового використання березового вугілля.

Як довів з аналізу багатьох різномовних джерел К.Корсак, вже згадане Велике Трипілля мало в основі своєї стійкості поділ праці між різними племенами і народами, забезпечення рудою та продуктами її перетворення великих територій. У своїх працях ми підтримуємо ці пропозиції К.Корсака, хоч розуміємо – всі недоброзичливіці України обов'язково продовжуватимуть стверджувати, що наш народ розпочав існувати кілька сторічч тому, а події долітописного періоду стосуються кого завгодно, тільки не українців.

Чи була мова спілкування великотрипільців першою міжнародною мовою, яка поступово поширилася від Китаю до Атлантики? Ми підтримуємо думку К.Корсака, що тут не можна провести аналогію з появою і поширенням латини чи російської мови як міжнародних мов. Наші пращури не створили імперії і не намагалися привласнити чужі землі – це невласиво для хліборобів. Але сталося так, що упродовж тисяч років вони винаходили все нові й нові техноло-

гії й формували відповідний словник для рільництва, конярства, транспорту, гірництва, металургії і т.д. Для ознайомлення з цими технологіями з усіх усюд упродовж довгих сторічч перебували у зону Великого Трипілля представники інших племен і народів. На місці вони бачили всі процеси, чули незнайомі слова і пізніше, втрачаючи точність звучання за час дуже тривалого шляху додому, передавали їх удома тим вождям, які й посилали їх «на навчання». Відтак, ми є прихильниками «хмарнотегової (cloud tags)» теорії виникнення елементів спільності у вже згаданих сотнях мов індоєвропейської сім'ї. З Великого Трипілля в усі боки «побігли» близько півтисячі термінів, а не повноцінна «первинна мова».

Та й цього цілком вистачило для формування духовного і світоглядно спільного індоєвропейського світу, для практично одночасної появи трьох з п'яти хороших світових релігій (№4 – китайська – виникла самостійно, а №5 – іслам – ми вважаємо небезпечним для сучасного світу ідеологічним збоченням, яке має, як відомо, одного автора). На жаль, Велике Трипілля не змогло зберегтися до літописних часів, бо приблизно 3600 років тому фантастично потужним вибух вулкану Санторін у грецькому Егейському морі створив надто довготривалу «пилову зиму». Холод і зникнення Сонця примусили всіх мешканців Східного Трипілля рушити на південь (так ми бачимо «похід аріїв в Індію»), а частину населення другої частини Великого Трипілля рушити на Захід і перенести чоловічі слов'янські гени до Адріатики і Ельби.

З міркувань стислості викладу надалі розглянемо тільки часи після повного припинення діяльності «шовкового шляху» через появу ісламо-агресивної Османської імперії. У пошуках бажаних продуктів європейці стали активно розшукувати нові шляхи до «азійських багатств». Плавання португальців та іспанців призвели до захоплення земель багатьох народів і до формування імперій, на теренах яких їхні дві мови стали «міжнародними». Цим же шляхом пішла Московія, яка спромоглася використати ресурси українського народу для створення й справді гігантської Російської імперії, де поступово російська мова ставала міжнародною.

Винайдення індустріальних технологій мало наслідком не тільки переформатування колоніальних імперій, а й перетворення наукових знань у дуже цінну продуктивну силу. На виникнення і конкуренцію міжнародних мов стали впливати системи освіти, а також фундаментальні та інженерні наукові дослідження. Для останнього сторіччя з аналізу багатьох джерел ми побудували (рис. 1) графіки змін у часі провідних міжнародних мов та їх лідерства не за кількістю володарів цих мов чи розмірами територій поширення, а за науковим, економічним, освітнім і культурним впливом.

Вплив англійської, французької та російської мов, на наш погляд, мав підтоком формування відповідних імперій. А от піднесення німецької мови не було «колоніальним» – воно стало університетсько-науковим. Після закінчення наполеонівських війн для самозахисту і прискореного індустріального розвитку розпочалося об'єднання німців в централізовану державу, яке очолила Пруссія. На її землях у Берліні в 1810 р. був створений перший у світі дослідницький університет, який виявився настільки ефективним, що невдовзі майже всі заклади Німеччини стали посилено проводити наукові дослідження з точних наук і створювати все досконалішу техніку. За кілька десятків років німецька мова отримала світове реноме, а науковці з інших держав намагалися

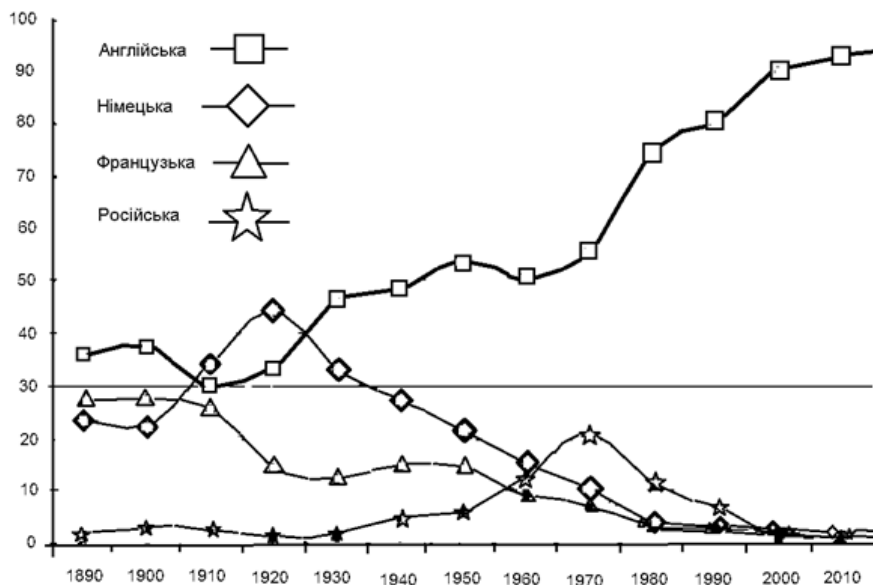

Рис. 1. Еволюція застосовності і впливу провідних міжнародних мов у XX столітті

публікуватися в Німеччині і навіть виконати і захистити там дисертації.

Наслідком стало поширення дослідницьких університетів в інших країнах, а на початку XX століття, що й вказано на рис. 1, німецька мова стала глобальною науковою мовою-лідером. Перша світова війна тільки посилила її вплив, бо науковці не страждали від бомбардувань і продовжували дослідження. Вершина досягнень німецької науки – квантова механіка й органічна хімія, а головний внесок в ці успіхи зробили євреї-ашкеназі. Та рух до влади А. Гітлера примусив єврейських науковців стривожитися і розпочати масове переселення аж за океан в англослов'янський світ. Саме це ми вважаємо головною причиною зменшення світового впливу німецької мови. Дві світові війни та розпад колоніальної імперії Франції мали негативний вплив на рейтинг французької мови в світі наук і технологій.

Досить цікаво складалася доля російської мови. Зникнення Російської імперії і подальші жахи спершу зменшили її значення, але пізніше формування дуже міцної спілки з Німеччиною та записання її моделі системи освіти зумовили стабільне піднесення наукового впливу російської мови. Добровільний перехід на сторону переможців дуже великої наукової групи фахівців з ядерних технологій під керівництвом М. фон Арденна дав змогу практично «з нуля» створити в СРСР ядерну бомбу усього за чотири роки і навіть випередити США у розвитку термоядерної зброї. Значна частина цього колективу пізніше повернулася в Німецьку Демократичну Республіку, але змінила тематику на «мирну» (радіотехніка, електроніка, точне машинобудування, хімія, біологія та ін.). Очевидно, що радянська преса ніколи не повідомляла правду про участь німецьких фахівців у створенні ракетно-ядерного озброєння та досягнення перемог над США у космічних перегонках.

Як свідчить рис. 1, максимальний світовий вплив російської мови припав на роки змагання зі США і блоком НАТО. Корисно вказати, що процес одночасного піднесення одразу двох мов в 1960-1970-х роках забезпечили фінанси США. Керівники цієї країни звелили перекладати на англійську мову і поширювати всі наукові і науково-популярні праці, які могли купити чи розшукати в СРСР. Це дало змогу стежити за досягненнями радянських наук і техно-

логій громадянам десятків держав світу, які володіли англійською мовою і мали доступ до американських перекладів. Наслідком стало швидке збільшення кількості молоді, яка намагалася отримати вищу освіту в СРСР.

Розпад цього колоса зумовив неможливість продовження науково-технологічного змагання зі США і НАТО, які зробили спеціальні зусилля для закриття більшої частини орієнтованих на оборону вищих шкіл і наукових установ. На своє нещастя, Україна змушена була «розлучитися» з усім ядерно-ракетним потенціалом, що перебував на її території. В іншому разі російські агресори були б скромнішими в своїх зазіханнях на Крим та інші українські території. Для теми статті важливий також той факт, що світове значення російської мови стрімко прямує майже до нуля, незважаючи на всі зусилля росіян будь-що повернути собі позицію другої після США наддержави. Ця обставина разом з ворожою політикою щодо України робить недоцільними всі зусилля для підтримки російської мови в нашій освіті та в науково-промисловому комплексі.

Підтримку цих тверджень ми знаходимо в сформульованих на основі досягнень ноонаук і ноотехнологій найбільш вірогідних прогнозах майбутнього. Вже існують дуже дешеві плівкові фотоелементи, але їх масове використання настане тільки після появи зручних акумуляторів. Ці зміни разом з удосконаленням 3D-принтерів зумовлять повну трансформацію енергетики, виробництва, логістики і торгівлі ([6] та ін.). Це буде зовсім нова ситуація в мовному спілкуванні всього населення планети. У людства зникнуть клопоти у щоденному харчуванні й забезпечені інших первинних проблем (3D-принтери використовуватимуть безкоштовні органічні та неорганічні природні речовини), тому ми маємо великі надії на те, що люди займуться спілкуванням, саморозвитком і змаганнями у творчості.

Незаперечно – в цих процесах важливу роль відіграє прогрес в удосконаленні «штучного інтелекту», сучасний варіант якого (програма Watson) легко виграв змагання з групою фахівців з медицини під час встановлення діагнозу для особливо складних захворювань. Вона ж виявилася прекрасним багатомовним перекладачем, який знає всі правила багатьох граматики і навіть враховує контекстуальні особли-

вості текстів чи висловлювань. Невдовзі загальнопоширені смарт-гаджети отримають програму перекладу. Вкажемо, що на Заході у продаж надійшли дешеві (179 \$) 20-мовні перекладачі Travis-1 як окремі пристрої [12]. Передбачаємо, що через розширення функцій звичні нам плоскі міні-комп'ютери поєднаються з Travis і стануть не тільки інформаційними, а й «мовними центрами».

Викладений матеріал та інші результати наших досліджень дають змогу зробити наступні **висновки**: 1) немає серйозних підстав сподіватися на те, що англійська мова неминуче перетвориться у світову lingua franca в аспекті досягнення білінгвізму всіх народів світу. Вона вже досягла максимуму поширення в науках та в технологіях, але у буденному житті їй дуже далеко до статусу глобальної та

універсальної мови. До того ж, політика керівників США з настанням XXI ст. скеровувалася на контроль родовищ нафти, а не на мирне об'єднання планети задля відвернення екологічних загроз і ліквідації бідності; 2) на наступні роки передбачаємо збереження провідної ролі англійської мови в політичних, економічних і наукових взаємодіях, тому загалом в Україні англійська мова має якомога швидше витіснити російську і стати другою в системі освіти; 3) нам треба повторити шлях Фінляндії, яка вже здійснила цей процес і забезпечує економічне зростання включенням у світовий ринок і створенням продукції на основі надвисоких технологій. Дуже корисним ми вважаємо запозичення досвіду дадактичних досягнень у підвищенні якості вивчення англійської мови з країн Скандинавії (найбільше – зі Швеції).

References

1. Diamond, J. (2009). *Zbroya, mikroby i kharch: Vytoky nerivnostey mizh narodamy* [*Weapons, microbes and food: The origins of inequalities between peoples*]. Kyiv: Nika-Center [in Ukrainian].
2. Diamond, J. (2013). *Tretyy shympanze* [*The Third Chimpanzee*]. Moscow: AST [in Russian].
3. Harari, Y. (2014). *Sapiens. A Brief History of Humankind*. London: Harvill Seeker.
4. Korol, D.O. (2015). Hobekli-Tepe i Norte-Chiko – strukturnyy monumentalizm ta prototsyvilizatsiyni proyavy dokeramichnykh suspilstv [Gobekli-Tepe and North-Chico – structural monumentalism and protocivilizational manifestations of pre-ceramic societies]. *Mahisterium. Kulturolohiya* [*Magisterium. Culturology*], 59, 66-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_16 [in Ukrainian].
5. Korsak, K.V. (2017). Vstup u nooistoriyu i nova Ukrayinska natsionalna ideya – XXI [Introduction to neo-history and the new Ukrainian national idea – XXI]. *Humanitarnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi* [*Humanitarian bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*], 68, 68-77. URL: <http://www.zgia.zp.ua/index.php?page=3481&lang=ua> [in Ukrainian].
6. Korsak, K.V., & Korsak, Y.K. (2017). Nooistoriya i noonauky pro mozhylyst' druhoho ukrayinskoho odukhovlennya svitu [Noohistory and Noscencies about the possibility of the Second Ukrainian spiritualization of the world]. *Humanitarnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi* [*Humanitarian bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*], 69, 112-119 URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/102113> [in Ukrainian].
7. Korsak, K.V., & Lyashenko L.M. (2017). Novitnye poyasnennya pokhodzhennya ta uspihiv indoyevropeyskoyi movnoyi simyi [The latest explanation of the origin and success of the Indo-European linguistic family]. *Svitohlyad*, 5, 21-271 [in Ukrainian].
8. Kozyrskiy, V., & Malovichko O. (2017). Komparatyvistyka: manivtsi i nova paradyhma [Comparativity, wandering and a new paradigm]. *Svitohlyad*, 5, 13-21 [in Ukrainian].
9. Lyashenko L.M. (2015). Analiz shlyakhiv i zasobiv uspihnykh movnykh zmin v Ukrayini [Analysis of ways and means of successful linguistic changes in Ukraine]. *Vyshcha shkola* [*High school*], 9, 78-89 [in Ukrainian].
10. Lyashenko, L.M. (2017). Nova sprobа poyasnennya poyavy i evolyutsiyi protoindoyevropeys'koyi movy na osnovi nooistoriyi Ukrayiny [New attempt to explain the emergence and evolution of proto-Indo-European language on the basis of noohistory of Ukraine]. *Vyshcha shkola* [*High school*], 2, 43-52 [in Ukrainian].
11. Lyashenko, L.M., & Solovey, N.V. (2017, October). Analiz novitnikh danykh pro mynule i maybutnye ukrayinskoyi ta anhliys'koyi movy [Analysis of the latest data on the past and future of Ukrainian and English]. In *Novi kontseptsiyi vykladannya u svitli innovatsiynykh dosyahnenn yevropeyskoyi dydaktyky vyshchoyi shkoly* [*New concepts of teaching in the light of innovative achievements of the European didactics of higher education*]. *Proceedings of the International scientific-methodical conference* (pp.45–48). Kyiv: National Pedagogical University named after M. Drahomanov [in Ukrainian].
12. Travis-1 speak 80 languages, so can you! URL: <https://www.indiegogo.com/projects/travis-i-speak-80-languages-so-can-you-travel/#/>

Список використаної літератури

1. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Дж. Даймонд ; пер. з англ. та наук. ред. Т. Цимбал. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 488 с.
2. Даймонд Дж. Третій шимпанзе. Перев. с англ. Д.А. Бабейкиной. – М.: АСТ; 2013. – 242 с. рис.8, стор. 180
3. Harari Y. Sapiens. A Brief History of Humankind / Yuval Harari. London: Harvill Seeker, 2014. – 444 p.
4. Король Д.О. Гьобеклі-Тепе і Норте-Чіко – структурний монументалізм та протоцивілізаційні прояви докерамічних суспільств / Д.О. Король // Магістеріум. Культурологія. – 2015. – Вип.59. – С.66-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_16
5. Корсак К.В. Вступ у нооісторію і нова Українська національна ідея – XXI // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. – 2017. – Вип.68. – С.68-77 URL: <http://www.zgia.zp.ua/index.php?page=3481&lang=ua>
6. Корсак К.В., Корсак Ю.К. Нооісторія і noonауки про можливість другого українського одуховлення світу // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. – Запоріжжя: «Видавництво ЗДІА», 2017. – Вип.69. – С.112-119 URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/102113>
7. Корсак К.В., Ляшенко Л.М. Новітнє пояснення походження та успіхів індоєвропейської мовної сім'ї // Світогляд. – 2017. – №5. – С.21-27
8. Козирський В., Маловічко О. Компаративістика: манівці й нова парадигма // Світогляд. – 2017. – №5. – С.13-21
9. Ляшенко Л.М. Аналіз шляхів і засобів успішних мовних змін в Україні // К.: Вища школа. – 2015. – № 9. – С. 78-89
10. Ляшенко Л.М. Нова спроба пояснення появи і еволюції протоіндоєвропейської мови на основі нооісторії України // Вища школа. – 2017. – №2. – С. 43-52.
11. Ляшенко Л.М., Соловей Н.В. Аналіз новітніх даних про минуле і майбутнє української та англійської мови / Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи: Матеріали Міжної науково-методичної конференції (м.Київ, 30 – 31 жовтня 2017 року) / Укл. С.М.Іваненко та ін. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. – С.45-48
12. Travis-1 speak 80 languages, so can you! URL: <https://www.indiegogo.com/projects/travis-i-speak-80-languages-so-can-you-travel/#/>

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 18.04.2018 р.

Ляшенко Лариса

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
г.Київ, Україна

Соловей Ніна

кандидат філологічних наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
г.Київ, Україна

Паламарчук Катерина Николаевна

кандидат мистецтвознавчих наук, доцент
кафедра іноземних мов для природничих факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
г.Київ, Україна

ЭВОЛЮЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЯЗЫКОВ И ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация. Актуальными для Украины языковые вопросы сделали процесс глобализации, непреодоленное наследие советского периода, претензии соседних государств к программам школьного обучения и плохая осведомленность украинцев об истоках собственной речи. Общая цель исследования заключается в ликвидации старых «белых пятен» и в выявлении перспектив национальных и мировых языковых изменений. Главные задачи – указать глубинные причины незнания правды о нашем языковом прошлом; доказать на основе научных открытий роль вклада предков из Большого Триполья в появлении индоевропейской языковой семьи; выполнить прогноз будущего для английского и других международных языков. Методология исследования – это общие, системные и нооисторические методы, которые представляют лучший способ анализа различных тем. В изложении основного материала центром внимания является нооисторические доказательства того, что украинский язык – это не просто небольшая веточка русского языка, а преобразованный первичный индоевропейский язык. Поддержано теорию формирования общности языков индоевропейской семьи через распространение «облака тегов» – сотен служебных терминов по хай-тек технологиям эры бронзы. Рассмотрены примеры роста и упадка отдельных языков в прошлом. Представлены данные об эволюции и изменении рейтинга международных языков в «Новые времена». Обосновано причины глобального использования английского языка в XX веке, но высказано предположение о невозможности его трансформации в универсальный язык человечества в будущем. Наш анализ позволяет сделать следующие выводы: русский язык неизбежно ослабнет и может потерять статус международного после распада России, поэтому в системе образования Украины следует повышать роль английского языка как средства развития наук и присоединения к ЕС и НАТО; полезно использовать положительный опыт Швеции и Финляндии в модернизации преподавания английского языка.

Ключевые слова: индоевропейские языки, Большое Триполье, международные языки, конкуренция языков, глобальный язык, изучение иностранных языков

Lyashenko Larysa

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Foreign Languages for Natural Sciences Faculties,
Taras Shevchenko Kyiv National University,
Kyiv, Ukraine

Solovey Nina

Candidate of Philology, Associate Professor
Department of Foreign Languages for Natural Sciences Faculties
Taras Shevchenko Kyiv National University
Kyiv, Ukraine

Palamarchuk Kateryna

Candidate of Arts, Associate Professor
Department of Foreign Languages for Natural Sciences Faculties
Taras Shevchenko Kyiv National University;
Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF INTERNATIONAL LANGUAGES AND FOREIGN EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. The actuality of the research topic is that for the development of Ukraine it is necessary to take into account the indisputable fact that globalization together with the information revolution has created new conditions for all types of life. Humanity continues to grow quantitatively and increase the number of independent states whose citizens use the national languages. Objectives of the study – to identify the deep causes of the loss of the truth of Ukrainians about their linguistic past; to prove on the basis of the latest scientific discoveries the peculiarity of the

linguistic contribution of the ancestors of Ukrainians in Great Trypillya to the emergence of the Indo-European linguistic family thousands of years ago; to fulfill the forecast for the future of international languages. The methodology of the research is the noointegral, systemic and noohistorical methods that allow a newer way to analyze the affinity of the Ukrainian language with English. Presenting main material: the result of the study is the discovery of evidence that the Ukrainian language is not just a little branch of the Russian language, but a transformed primary Indo-European language. The analysis of contemporary world language changes is carried out in order to assess the possibility of converting English into a global international language. Examples of the growth and decline of languages of certain peoples in the past are considered. The data on the evolution and change of international language ranking in the New Times are presented. The reasons for the global use of English in the twentieth century are explained, but the assumption about the impossibility of its transformation into the universal language of humanity in the future is expressed. A forecast of the influence of progress in computer technologies and artificial intelligence on the ways of using English and other languages is made. Comments on plans for the development of the education system in Ukraine were made. It is proposed to use positive experience in Scandinavian countries – Sweden and Finland in modernizing the teaching of English and other foreign languages.

Key words: language changes, Indo-European languages, Great Trypillya, international languages, competition of languages, global language, foreign language education.

УДК 37.011.33(477.82) “19/20”

Мелешенко Алла Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра охорони праці та цивільної безпеки

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

alla_mel2703@ukr.net

НАЙПОПУЛЯРНІШІ ЄВРЕЙСЬКІ ПОЧАТКОВІ ШКОЛИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ НА ВОЛИНІ

Анотація. В статті представлено на основі публікацій та архівних матеріалів початкову освіту євреїв та аналіз специфіки організації навчально-виховної роботи в єврейських закладах освіти на Волині в другій ХІХ – на початку ХХ століття. Вивчення даної проблеми зумовлено існуванням широкого діапазону регіональних історико-педагогічних досліджень, присвячених становленню й розвитку національного шкільництва, та відсутністю цілісної науково обгрунтованої концепції розвитку єврейського шкільництва на Волині. Метою дослідження є вивчення основних єврейських шкіл даного періоду. У статті було використано методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія, порівняння, узагальнення) та конкретно-наукові (історико-педагогічного та історико-системного, за допомогою яких опрацьовано архівні документи, отримано результати теоретичного аналізу літератури, здійснено систематизацію фактологічного матеріалу з досліджуваної проблеми; історико-порівняльного). У процесі дослідження статті було з'ясовано, що єврейські діти могли вчитися в конфесійних початкових школах (хедерах, талмуд-торах).

Ключові слова: хедер, талмуд-тора, навчання і виховання, зміст, форми і методи єврейського навчання і виховання.

Вступ. Надзвичайно важливе значення для соціокультурного розвитку євреїв Волинської губернії мала мережа освітніх закладів, у яких могли навчатися єврейські діти. Формування цієї мережі має витoki ще в першій половині ХІХ століття. Зокрема, важливе значення для становлення правових засад розвитку єврейського шкільництва мало «Положення про євреїв», затверджене ще в 1835 році. Це «Положення», наприклад, дозволяло євреям навчатися в усіх державних і приватних освітніх закладах Російської імперії. Відтак, сьогодні можна говорити, що це «Положення» стимулювало формування відкритої мережі освітніх установ, до якої входили не лише суто єврейські, але й інші заклади, засновані для забезпечення освітніх потреб громадян Російської імперії, у тому числі – єврейської національності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення та розвитку єврейської освіти в Україні порушено в працях сучасних дослідників: Я. Хонігсмана та А. Наймана, В. Орлянського, Н. Кротік, О. Овчаренко та ін. Упродовж останніх десятиріч значно зріс інтерес науковців до вивчення проблем регіональної освіти й виховання. До історико-педагогічних дисертаційних досліджень, які певною мірою висвітлювали процес розвитку національного, зокрема єврейського шкільництва на Волині, варто віднести дисертації: Т. Джаман, Н. Сейко, В. Омелчука, Л. Єршової, Н. Бовсунівської, О. Борейка, С. Бричок, О. Костюк, І. Можарівської, В. Павленко та ін.

Метою статті є вивчення основних єврейських шкіл даного періоду – хедерів, талмуд-тор.

Завдання дослідження. Охарактеризувати більш популярні типи єврейських освітніх закладів регіону, здійснити аналіз організації навчально-виховного процесу в хедерах, талмуд-торах.

Методи дослідження. Загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія, порівняння, узагальнення) та конкретно-наукові (історико-педагогічний, історико-системний, історико-порівняльний).

Виклад основного матеріалу. За чисельністю єврейські початкові навчальні заклади займали на Волині третє місце після церковнопарафіяльних шкіл та шкіл міністерства народної освіти. Наголосимо, що в другій ХІХ – на початку ХХ століття система початкової освіти регіону, у тому числі й єврейської, функціонувала в межах законодавства, розроблено-

го для Київського навчального округу. В огляді Волинської губернії за 1892 рік всі навчальні заклади краю, підпорядковані міністерству народної освіти, за рівнем освіти умовно були розділені на три групи. До першої відносились заклади із середньоосвітнім курсом, до другої – з програмами, меншими, ніж в середньоосвітніх, але вищими, ніж в початкових училищах, і, нарешті, до третьої – заклади з елементарним освітнім курсом. Саме до третьої групи входили суто єврейські освітні заклади, а саме: 6 єврейських однокласних училищ (579 учнів), 12 єврейських приватних училищ (113 хлопчики, 322 дівчинки), 429 хедерів (5774 хлопчики, 915 дівчаток) і 4 єврейські «Талмуд-Тори» (405 учнів) [5, арк. 15].

Значна кількість єврейського населення (13,3%) [2, с.325]. зумовила його помітну роль у житті Волині і сприяла тому, що в другій половині ХІХ століття в краї вже склалася ціла система релігійних, громадських, державних і приватних єврейських освітніх закладів. До релігійних відносились: хедери, суботні школи, бет-мідраші, ешиботи, а також громадські освітні заклади – талмуд-тори. Чільне місце у цій системі посідали державні та приватні єврейські училища.

Варто наголосити, що в середині ХІХ століття чільне місце в освіті єврейської молоді на Волині займали хедери (хадаріми). Термін «хедер» з'явився у ХІІІ столітті в Німеччині і мав кілька значень. Зокрема, так називали місце, де єврейська дитина набувала основ релігійних знань, або кімната, яка знаходилася в синагозі чи приватному будинку. хедери вперше були засновані в 63 році до н.е. з ініціативи рабина ієгошуа Бен Гамла, коли було прийнято рішення про обов'язкову присутність меламедів у кожному місті і навчання дітей з шести-семирічного віку. Відтак, хедер – єврейська початкова школа, мета навчання в якій полягала у вивченні заповідей Тори – нормативної частини юдаїзму, що регламентувала релігійне, сімейне та громадське життя євреїв, Талмуду й рабіністичної літератури, а також ознайомлення з обрядами, особливостями побуту, формування єврейського світогляду. Головним завданням хедерів було – навчати дітей єврейській мові, молитвам, релігійним законам, виховували їх за національними звичаями і традиціями.

Зазначимо, що в середині ХІХ століття почат-

кова освіта євреїв майже не контролювалася російським царським урядом і на всій території Волині навчанням дітей займалися меламенти (вчителі), які, здебільшого, не мали спеціальної підготовки. Часто меламенами ставали збіднілі купці, візники, ремісники, служителі синагоги, солдати у відставці – тобто особи, не обтяжені педагогічним досвідом. Народна мудрість говорила про них: «Стати меламеном і померти ніколи не пізно». З цього приводу І. Шульковський, зокрема, писав: «Утримувач хедера вищого розряду у м. Рівному заявив, що в нього діти не навчаються єврейському письму, оскільки він сам писати не вміє» [8, с.31-32]. За віком і педагогічним стажем меламенти також були дуже різними. Ш. Штамффер зазначав, що наймолодшому меламенту Волині було 26 років, а найстаршому – 69. Є також інформація про те, що більше половини утримувачів хедерів мали вік від 41 до 60 років [7, с.31].

Варто наголосити, що хедери поділялися на домашні платні та громадські безкоштовні. Багаті євреї здебільшого запрошували меламентів навчати своїх дітей додому, а громадські – влаштовувалися для найбільш бідних дітей і сиріт та утримувалися за рахунок єврейських громад [7, с.45]. У громадських хедерах досить великих коштів потребували утримання приміщень, опалення й освітлення. Громади не завжди мали можливість оплатити всі необхідні для якісної роботи послуги і тому навчання здебільшого проходило у малоприспособлених для шкільних потреб будинках.

З архівних документів відомо, що у 1865 році хедери вже були відкриті практично у всіх повітах Волинської губернії. Уточнимо, що найбільше їх нараховувалось у – Новоград-Волинському (53) і Старокосятинівському (49) повітах [9, арк. 39].

Варто звернути увагу й на те, що наприкінці XIX століття за офіційними даними не завжди можна було встановити реальну кількість хедерів і кількість учнів у них. Так, у «Пам'ятній книжці Волинської губернії за 1891 рік» наведено дані про те, що в 1889 році в губернії функціонувало 247 хедерів, у яких навчалось – 2617 учнів [3, с. 64]. Водночас у звіті попечителя Київського навчального округу за цей самий 1889 рік мова йшла вже про 323 хедери, однак зазначалося, що кількість учнів у них точно не встановлена. «Вказана кількість хедерів, – писав попечитель, – можна вважати, нижче дійсної, оскільки їх набагато більше, бо важко уявити, щоб їх не було в повітах, де є дуже багато торгових містечок, заселених євреями...» [3, с.27]. У 90-х роках стала швидко зростати чисельність єврейського населення Волині і кількість початкових єврейських шкіл-хедерів. Відомо, наприклад, що в 1891 році в 319 хедерах навчалось 3684 учні, в 1904 році в 648 хедерах вже було 11313 учнів [4, с.64].

Зазначимо, що євреї Волині ретельно оберігали свою традиційну початкову хедерну освіту, а реформи царського уряду, що загрожували русифікацією єврейського шкільництва, сприймали дуже обережно. Єврейський діяч Я.Ейгер у доповіді на нараді Товариства з розповсюдження освіти серед євреїв заявив: «Хедер – подібний до гетто, він був одним із факторів збереження єврейства протягом століть неймовірного гніту. Слугуючи головним чином зміцненню релігійного світогляду, традиційний хедер у ту лиху годину зміцнював також національну самосвідомість єврейських мас» [1, с.5-28].

Попри всі недоліки хедерної освіти саме завдяки цим закладам євреї в більшості були грамотними, передавали з покоління в покоління відданість релігії й заповітам своїх предків і через навчання в них

пройшла значна частина діячів єврейської громади Волинської губернії. Уточнимо також, що, як традиційна єврейська школа, хедер залишався головним початковим навчальним закладом аж до 1917 року. Наприкінці XIX – на початку XX століття серед учителів, прогресивних єврейських діячів та окремих посадових осіб стали розгортатися дискусії щодо проблем і перспектив розвитку хедерної освіти, результатом яких стало впровадження в навчально-виховний процес значної кількості експериментальних програм, і розробка нових проектів реформування початкових шкіл. Нові хедери з більш кваліфікованими вчителями і вищим рівнем навчання поступово перемагали у великому протистоянні зі старими початковими єврейськими школами.

Слід зазначити, що, окрім хедерів, на Волині у XIX – на початку XX століття існувала мережа початкових шкіл, які називалися талмуд-торами. Талмуд-тора – навчально-благодійне громадське єврейське початкове училище для хлопчиків з бідних сімей і сиріт, навчання в якому мало вузько релігійне спрямування. Окрім Закону Божого у талмуд-торах навчали також російській мові, Біблії, молитвам, давньоєврейській мові – ідиш. Інтенсивний розвиток талмуд-тор на Волині припадає на кінець XIX століття, коли в світлі ідей Гаскалі все більше освічених євреїв-громадян усвідомлювали необхідність освіти для юнацтва. Зазначимо, що в цей період найбільш відомою в регіоні була Ізяслівська талмуд-тора, де 15 вчителів навчали 120 учнів [9, арк. 39].

Зауважимо, що матеріальний стан талмуд-тор був дуже бідним. Приміщення шкіл часто не опалювали, і тому дітей відпускали додому раніше, ніж передбачалося навчальним планом. З сумом у душі описував у журналі «Єврейська школа» учнів талмуд-тори Т. Ротенберг: «Наближаючись до талмуд-тори, я зустрів групу обідраних, босих, брудних хлопчаків... Це були талмуд-торники. Вигляд цих нещасних вихованців страшний: майже всі учні талмуд-тори мають запалення повік, деякі – трахому, що видно з записів лікаря-попечителя... Зарослі, неохайні, обідрані, босі, з хворобливим обличчям, – вони справляли враження дикунів» [6, с.5]. Проте, попри всі недоліки талмуд-тор, для малозабезпеченої частини єврейства це був чи не єдиний спосіб дати дітям основи знань, не відриваючи їх від релігії, культури й традицій єврейської родини.

Попри тяжке соціально-економічне становище, у єврейських сім'ях свято оберігали свої традиції, релігію, мову, систему початкової освіти, самобутній спосіб життя. Суботні і святкові дні, вільні від важкої праці і турбот, євреї присвячували релігійним заняттям з талмуду та його коментарям. Для більшості єврейських родин одним із основних завдань виховання дітей було створення умов для отримання початкової освіти. Єврейська громада також всіляко підтримувала прагнення дітей до здобуття освіти. Відомо, наприклад, що заможні батьки, які мали власну справу, своїм коштом могли утримувати талмуд-тори. Для навчання сиріт і дітей з бідних єврейських сімей існували також талмуд-тори, які утримувалися за рахунок коштів єврейських громад, пожертвувань заможних євреїв і коштів, які надходили від коробкового збору. Єврейські громади на благодійні кошти закуповували книги, паливо, свічки. Однак відкриття таких шкіл пов'язувалося із подоланням багатьох організаційних перешкод з боку царського уряду і тому, ці заклади часто діяли таємно [10, арк. 22]. На це, зокрема, вказує секретний рапорт наглядача Дубненського державного єврейського училища 1-го розряду, в якому наголошувалося, що протягом кількох

років державний наглядач рабин П. Брик «різними вивертами зміг відводити очі керівництва» [9, арк. 39]. У даному рапорті значилося також, що «в талмуд-торі більше 60-ти хлопчиків виховуються в надзвичайно фанатичному дусі» [9, арк. 39]. Як свідчать документи, наглядач пропонував закрити талмуд-тору, оскільки вона, на його думку, завдавала «відчутної шкоди справі освіти євреїв» [9, арк. 39].

У другій половині XIX століття методи і зміст навчання у талмуд-торах були примітивними, схожими з тими, що панували в хедерах. Відрізнялися вони лише більшою кількістю учнів та вчителів. З метою підвищення рівня і збагачення змісту викладання в талмуд-торах фахівцями міністерства народної освіти у 1852 році була розроблена й видана програма викладання єврейських предметів і перелік релігійних статей, які повинні були вивчатися [3, с.41].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. У статті доведено, що в XIX – на початку

XX століття найбільш популярними початковими школами для єврейських дітей Волині були хедери та талмуд-тори. Варто зазначити, що єврейська меншина, ігноруючи дозвіл російського уряду на навчання єврейських дітей у всіх загальних освітніх закладах регіону, продовжувала відкривати власні приватні та громадські школи. Показано, що євреї Волинської губернії так ретельно оберігали свою традиційну початкову хедерну освіту, тому що усвідомлювали наслідки навчання своїх дітей у зрусифікованих державних закладах. Матеріал статті не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. До подальших напрямів дослідження можна віднести порівняльно-зіставний аналіз становлення та розвитку єврейського шкільництва в різних регіонах України, розробку науково обґрунтованих механізмів, що дасть змогу впроваджувати історичний досвід у практику сучасного єврейського шкільництва.

References

1. Eiber, Ya. (1910). Normalnyi tip yevreiskoi shkoly [Normal Type of Jewish School]. *Vestnik OPE [The OPE Herald]*, 1, 5–28 [in Russian].
2. Kulakovskoho, V.M. (Ed.). (1973). Istorii mist i sil Ukrainkoï RSR. Zhytomyrska oblast [History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR. Zhytomyr Region]. Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
3. Pamiatnaia knizhka dlia evreev na 5655 hod ot sotvoreniia mira (s 19 sent. 1894 h. do sent. 1895 h.) [A Memorial Book for Jews for 5655 since the Creation of the World (from September 19, 1894 until September 1895)] (1894). Zhitomir [in Russian].
4. Pamiatnaia knizhka Volynskoi gubernii na 1914 h. [The Memorial Book of the Volyn Province in 1914] (1914). Zhitomir: Yzdatelstvo Volynskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta [in Russian].
5. Pro kilkist navchalnykh zakladiv u Volynskii gubernii, chyslo uchniv u nykh: [zi zvituvolynskoho gubernatora vid 8 zhovtnia 1893 r.] [About the Number of Educational Institutions in the Volyn Province and the Number of Students in Them: from the Report of Volyn Governor of October 8, 1893] (1893). *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]*, F.442, Op.623, Spr.365 [in Ukrainian].
6. Rotenberh, T.V. (1905). Ekzamen v talmud-tore [Examination in Talmud Torah]. *Evreiskaia shkola [Jewish School]*, 2, 17–26.
7. Shtampfer, Sh. (1993). Khedernoe obrazovanye, znanie Tory i podderzhanie sotsyalnoho rassloeniia v traditsionnom evreiskom obshchestve vostochno-evreiskoi diaspori [The Heder Education, the Knowledge of the Torah and the Maintenance of Social Stratification in the Traditional Jewish Community of the Eastern Jewish Diaspora]. *Evreiskaia shkola [Jewish School]*, 1, 53–64 [in Russian].
8. Shulkovskii Y. (1912). Kheder na Volyni [The Heder on Volyn]. *Vestnik OPE [The OPE Herald]*, 17, 29–45 [in Russian].
9. Vidomosti pro stan pryvatnykh yevreiskykh navchalnykh zakladiv za 1865 r. [Information about the Condition of Private Jewish Educational Institutions in 1865] (1865). *Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti (State Archive of Zhytomyr Region)*, F.71, Op.1, Spr.1502 [in Ukrainian].
10. Vidomosti pro stan yevreiskykh navchalnykh zakladiv Volynskoi gubernii za 1854 r. [Information about the Condition of the Jewish Educational Institutions of the Volyn Province in 1854] (1854). *Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti (State Archive of Zhytomyr Region)*, F.71, Op.1, Spr.1161 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Эйгер Я. Нормальный тип еврейской школы / Я. Эйгер // Вестник ОПЕ. – 1910. – № 1. – С. 5–28.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область / [за ред. В. М. Кулаковського]. – К.: АН УРСР, 1973. – 746 с.
3. Памятная книжка для евреев на 5655 год от сотворения мира (с 19 сент. 1894 г. до сент. 1895 г.). – Житомир, 1894. – 170 с.
4. Памятная книжка Волынской губернии на 1914 г. – Житомир: Изд. Волын. губерн. статист. Комитета, 1914. – 145 с.
5. Про кількість навчальних закладів у Волинській губернії, число учнів у них: [зі звіту волинського губернатора від 8 жовтня 1893 р.] // Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 623. – Спр. 365. – 94 арк.
6. Ротенберг Т. В. Экзамен в талмуд-торе / Т. В. Ротенберг // Еврейская школа. – 1905. – № 2. – С. 17–26.
7. Штампфер Ш. Хедерное образование, знание Торы и поддержание социального расслоения в традиционном еврейском обществе восточно-еврейской диаспоры / Ш. Штампфер // Еврейская школа. – 1993. – № 1. – С. 53–64.
8. Шульковский И. Хедер на Волини / И. Шульковский // Вестник ОПЕ. – 1912. – № 17. – С. 29–45.
9. Відомості про стан приватних єврейських навчальних закладів за 1865 р. // Державний архів Житомирської області (Далі: ДАЖО). – Ф. 71. – Оп. 1. – Спр. 1502. – 39 арк.
10. Відомості про стан єврейських навчальних закладів Волинської губернії за 1854 р. // ДАЖО. – Ф. 71. – Оп. 1. – Спр. 1161. – 48 арк.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Мелешенко Алла

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра охраны труда и гражданской обороны
Житомирский государственный университет имени Ивана Франка
г. Житомир, Украина

САМЫЕ ПОПУЛЯРНЫЕ ЕВРЕЙСКИЕ НАЧАЛЬНЫЕ ШКОЛЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX - НАЧАЛА XX ВЕКА НА ВОЛЫНИ

Аннотация. В статье представлены на основе публикаций и архивных материалов начальное образование евреев и анализ специфики организации учебно-воспитательной работы в еврейских учебных заведениях на Волыни во второй XIX - начала XX века. Изучение данной проблемы обусловлено существованием широкого диапазона региональных историко-педагогических исследований, посвященных становлению и развитию национальных школ, и отсутствием целостной научно обоснованной концепции развития еврейских школ на Волыни. Целью исследования является изучение основных еврейских школ данного периода. В статье были использованы методы: общенаучные (анализ, синтез, аналогия, сравнение, обобщение) и конкретно-научные (историко-педагогический и историко-системный, с помощью которых обработаны архивные документы, получены результаты теоретического анализа литературы, осуществлена систематизация фактологического материала по исследуемой проблеме; историко-сравнительный). В процессе исследования статьи было выяснено, что еврейские дети могли учиться в конфессиональных начальных школах (хедерах, талмуд-торах).

Ключевые слова: хедер, талмуд-тора, обучение и воспитание, содержание, формы и методы еврейского обучения и воспитания.

Meleshchenko Alla

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Department of Labor and Civil Defense
Zhytomyr State University named after Ivan Franko
Zhytomyr, Ukraine

THE FINEST OF JEWISH ELEMENTARY SCHOOLS OF THE SECOND HALF OF THE XIX - BEGINNING OF XX CENTURY IN VOLYN

Abstract. The research deals with the main types of Jewish elementary schools in Volyn. The material of the research is based on the analysis of archival sources, historical and pedagogical literature, Jewish schooling in the structure of education in Volyn within the period of study is outlined. Necessity of this research caused by numerous controversies: existing of a wide ranged regional historical and pedagogical researches, devoted to the formation of the development of national scholarship and the lack of integral scientific concept of development of Jewish scholarship in Volyn. The purpose of the article is to study the main Jewish schools of this period – heders, talmud-tora. For the achieving of a set goal and solving the problems described in the article the following scientific methods were used: general scientific (analysis, synthesis, analogy, comparison, generalization) and specifically scientific (historical-pedagogical and historical-systemic, which helped to research archived documents, provided the result of theoretical literature analysis, systemized factorial data; historically comparative which made possible to held comparative analysis of types of the Jewish educational institutions in the region. The results obtained of studying the main types of Jewish elementary schools in Volyn in the end of XIX – beginning of XX centuries were discovered that children were able to study at confessional elementary schools (heder, Talmud-tora) and secular educational institutions both national (state owned Jewish elementary colleges as per 1873 Position and in secular Jewish colleges as per 1844 Position). The conclusions made the most popular elementary schools for Jewish children in Volyn were heders and Talmud-toras.

Key words: heder, Talmud-tora, teaching and upbringing, content, forms and methods of Jewish education and education.

УДК 371.013:664:5

Мельник Оксана Федорівна

аспірант, кафедра педагогіки,
старший викладач

Житомирський Державний університет імені Івана Франка
Житомирський торговельно-економічний коледж КНТЕУ
м. Житомир, Україна
kseniya2126@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі, пов'язаній з інтенсивним розвитком інноваційних технологій у харчовій промисловості та розширенням географічного простору вітчизняної кулінарії, що зумовлює необхідність внесення радикальних змін у процес фахової підготовки компетентних кваліфікованих спеціалістів цієї сфери в Україні. Мета статті: визначення та опис сутності концептуальної основи експериментальної інтегративної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з виробництва харчової продукції. Використані методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація. У статті визначено змістову сутність дефініцій «педагогічна технологія», «інтегративна технологія»; узагальнено властивості та структуру експериментальної технології, визначено та описано її концептуальну методологічну основу та етапи впровадження: підготовчо-організаційний, який включає три підетапи: інформаційно-теоретичний, організаційний і цільовий; процесуально-методичний та результативно-оцінний; наведено характеристику таксономії навчальних цілей у пізнавальній сфері.

Ключові слова: педагогічна технологія; інтегративна експериментальна технологія; змістова, організаційна, методична та практична інтеграція; етапи технології; таксономія навчальних цілей.

Вступ. Зміни у сфері виробничих технологій обумовлюють необхідність підготовки спеціалістів з виробництва харчової продукції, які володіють комплексом знань, умінь та навичок, властивостей, якостей і здібностей, що забезпечують його професійну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, оптимальну соціальну адаптацію.

Підготувати таких фахівців видається можливим за умови впровадження в навчальний процес принципово нових педагогічних технологій, в основу яких покладено не лише когнітивний концепт, а методологічне підґрунтя, яке передбачає формування професійно компетентного спеціаліста, цілісної особистості, здатної до постійного самовдосконалення, творчого пошуку.

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили про недосконалість традиційної технології професійної підготовки майбутніх фахівців. Це спонукало до розробки експериментальної технології формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розробка авторської педагогічної технології здійснювалася на основі аналізу наукових досліджень відомих вітчизняних та зарубіжних учених, у яких відображена сутність та особливості педагогічних технологій як важливого чинника освітнього процесу (Дж.Блок, В.Беспалько, С.Вітвицька, І.Волков, Т.Гільберт, І.Дичківська, П.Дуднік, Б.Лихачов, Р.Мейджер, Т.Назарова, Г.Селевко, Р.Томас).

Ефективність впровадження нових педагогічних технологій у процес підготовки фахівців різних галузей виробничої та невиробничої сфер доведена в наукових дослідженнях багатьох педагогів-практиків (О.Є.Антонова (педагогів), І.Бойчук (фармацевтів), О.Дерев'яно (гіричних інженерів), Н.Креденець (фахівців легкої промисловості), Л.Маслак (офіцерів радіоелектронної спеціальності), Т.Ткаченко (фахівців з безпеки життєдіяльності), С.Фурдуй (соціальних працівників). Н.Сичевська розробила та успішно апробувала технологію формування фахової компетентності майбутніх техніків-технологів в про-

цесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін. Становлення спеціалістів на засадах інтеграції фундаментальних природничих та фахових дисциплін висвітлено у наукових працях Л.Ковальчук (фахівців з технології харчування), Л.Копанцевої (товарознавців), О.Туриці (технолога харчових виробництв).

Проте проблема розробки та впровадження сучасної технології формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін ще не була предметом окремого дослідження.

Метою статті є визначення та опис науково-методологічного концепту експериментальної інтегративної технології формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін. Мета зумовила вибір наступних **завдань дослідження**: 1) сформулювати авторське тлумачення категорії «педагогічна технологія»; 2) обґрунтувати сутність інтегративної технології в контексті проблеми дослідження; 3) описати концептуальні засади розробленої експериментальної технології; 4) розробити таксономію навчальних цілей у пізнавальній сфері. Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація.

Виклад основного матеріалу. Розроблена експериментальна технологія володіє наступними властивостями: 1) практична гнучкість та мобільність (кардинальна зміна, оновлення та вдосконалення навчально-методичного забезпечення, в тому числі комп'ютеризація навчального процесу, застосування дистанційних форм навчання, удосконалення матеріально-технічної бази, а також відбір оптимальних форм, методів та засобів навчання); 2) оцінка та корекція результатів навчання, що дозволить визначити рівень ефективності застосованих технологій, змодельовати наступні педагогічні дії з урахуванням недоліків та переваг попередньої діяльності; 3) формування професійної компетентності спеціалістів виробничої сфери передбачає застосування «технології в технології». Тобто майбутні техніки-технологи повинні досконало володіти технологією виробництва харчової продукції, що є важливою скла-

довою їх професійності. Тому в процесі вивчення природничих дисциплін змістовий та процесуальний компоненти повинні сприяти розвитку відповідних компетенцій, уся навчально-педагогічна діяльність, обрані педагогічні технології повинні бути пов'язані з сучасними харчовими технологіями, виробничими технологіями взагалі.

На основі проведених узагальнень ми розглядаємо **педагогічну технологію** формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін як *інтегровану систему концептуальних положень, цілей, методів, способів взаємодії, яка передбачає прогресивні зміни в організації освітнього процесу, його удосконалення з урахуванням сучасного рівня розвитку педагогічної науки, інновацій в ресторанному господарстві та харчовому виробництві*.

Авторська технологія визначена як **інтегративна**, яка ґрунтується на інтеграції різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання [1, с.74]. У словниках «інтеграція» трактується як об'єднання чого-небудь у єдине ціле [2, с.275]. Для нашого дослідження важливе місце має інтеграція природничих та фахових дисциплін, що забезпечує формування цілісного комплексного знання, яке буде показником професійної компетентності техника-технолога виробництва харчової продукції.

Практична реалізація інтегративної технології полягала у виявленні органічних зв'язків між природничими та фаховими дисциплінами та побудові на цій основі системи організаційно-педагогічних заходів за чотирма напрямками: 1) інтеграція змісту навчальних дисциплін; 2) організаційна інтеграція; 3) методична інтеграція; 4) практична інтеграція.

Технологія будувалась з урахуванням визначеної науковцями узагальненої структури: 1) концептуальна основа; 2) змістова частина, яка охоплює постановку та формулювання цілей щодо досягнення результатів; зміст навчального матеріалу; 3) процесуальна частина (організація навчального процесу відповідно до поставлених цілей; методи, форми навчання; управління навчальним процесом; заключна оцінка результатів) [1, с.70]. Реалізовувалася педагогічна технологія протягом трьох етапів: **підготовчо-організаційного**, який включав три підетапи: *інформаційно-теоретичний, організаційний і цільовий*; **процесуально-методичного** та **результативно-оцінного**.

Розроблена технологія ґрунтується на *гуманістичній освітній концепції*, відповідно до якої суб'єкт навчання, особистість, що постійно розвивається і формується перебуває в центрі системи. Така система спрямована на пошук внутрішніх ресурсів саморозвитку особистості, які надають можливість розкрити власний творчий потенціал, розвинути мислення і знання, досягнути власну індивідуальність і неповторність, прагнути до нового, самоактуалізації.

Гуманістична концепція є основою особистісно орієнтованої освітньої парадигми, яка спрямована на особистість майбутнього спеціаліста, створює максимально сприятливі умови для розвитку і розкриття здібностей того, хто навчається, для його самовизначення з урахуванням його психофізичних особливостей, особливостей соціального і культурного контексту життя, складності та неоднозначності внутрішнього світу людини.

В основу технології покладено концепцію неперервної освіти, яка виступає як умова всебічного роз-

витку особистості майбутнього спеціаліста, збагачення її творчого потенціалу і можливостей, реалізації здібностей, набуття компетентності. Неперервна освіта в процесі підготовки фахівців з виробництва харчової продукції постає інтегральним елементом, який поєднує базове навчання (повна середня освіта + вища професійна освіта за рівнем молодшого спеціаліста), додаткове навчання (здобуття різноманітних непрофесійних знань, які забезпечують інтенсивний розвиток інтелектуальної, емоційної сфер, творчого потенціалу особистості) та самоосвіту.

В основу дидактичної концепції нами покладена теорія єдності мотивації і навчальної діяльності студентів, відповідно до якої навчання розглядається як засвоєння знань, єдність пасивного відтворення і активного впливу, як реєстрація моделюючих стимулів, як репродуктивні, спонукальні, мотиваційні процеси індивідуальної переробки інформації, накопичення індивідуального досвіду, як оволодіння навичками, взаємодія, спонукання [3, с.18].

При виборі методичного та технічного інструментарію технології виходили з того, що важливим резервом мотиваційних ресурсів у процесі навчання є задоволення потреб (навчальних, професійних, комунікативних, пізнавальних). Розглядаємо потреби як стимулятори і джерела активної діяльності студента. Теорія єдності мотивації навчання і навчальної діяльності має важливе значення, бо вона тісно пов'язана з питаннями активізації, інтенсифікації, оптимізації навчального процесу. Мотивацію розглядаємо як процес, що спрямовує, регулює і активізує діяльність суб'єкта навчання. Відповідно до проблеми дослідження в процесі навчання важливою складовою є набуття професійних компетенцій, набуття професійно значущих якостей особистості. Тому в процесі вивчення природничих дисциплін потужним засобом мотивації до процесу навчання та майбутньої професійної діяльності, активізації пізнавальної діяльності виступає професійне спрямування дисциплін, що вивчаються. Саме тому розроблена технологія передбачає реалізацію дидактичних принципів професійного спрямування, фундаменталізації та політехнізму, міждисциплінарних зв'язків, які є провідними у практичному її втіленні.

Важливе місце в нашій педагогічній системі посідає теорія цілеутворення, відповідно до якої нами розроблена таксономія навчальних цілей, описана в таблиці 1.

Провідною ідеєю розробленої технології є теорія евристичного навчання. Евристичне навчання розглядаємо як процес пошуку та конструювання нового в особистісній системі знань про навколишній світ, створення власного освітнього продукту, вироблення та удосконалення індивідуальних способів діяльності. Практичне втілення технології евристичного навчання в процесі підготовки майбутніх спеціалістів з виробництва харчової продукції полягає у застосуванні проблемного та творчого підходів. Організація евристичного навчання передбачає розробку і втілення проблемних ситуацій, евристичних методів, які спонукають студентів до самостійного творчого пошуку, розвитку їх інтелектуальних та особистісних якостей, формування позитивної мотивації до процесу пізнання в цілому та до майбутньої професійної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Концептуальна основа розробленої експериментальної інтегративної технології спрямована на суттєві зміни та удосконалення навчально-виховного процесу, які значно підвищать ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців в наступних

Таблиця 1.

Таксономія навчальних цілей у пізнавальній сфері

Категорія цілей	Змістова інтерпретація категорій навчальних цілей
Знання (репродуктивний рівень)	<p><i>Знають:</i> хімічні формули представників основних класів органічних та неорганічних сполук, джерела вмісту хімічних речовин в природі та продуктах харчування; правила сучасної хімічної номенклатури; суть та аналітичний ефект основних якісних реакцій; основні екологічні закони, правила, принципи, структурні компоненти екосистем, види рослин і тварин, занесених до Червоної книги України; назви об'єктів природно-заповідного фонду України; видове різноманіття патогенних мікроорганізмів; факти історії розвитку природничих наук, внеску вітчизняних вчених у їх становленні та розвитку; будову та призначення хімічних приладів, обладнання, реактивів.</p> <p><i>Формулюють:</i> визначення хімічних, біологічних та екологічних понять, законів, положень, теорій;</p> <p><i>Характеризують:</i> фізичні та хімічні властивості сполук, способи їх добування; представників мікроорганізмів, які є причинами хімічної порчі продуктів харчування.</p> <p><i>Класифікують:</i> органічні та неорганічні сполуки, живі організми, дисперсні системи, в тому числі за харчовою цінністю; екологічні чинники, ресурси, екосистеми.</p>
Розуміння (репродуктивний рівень)	<p><i>З'ясовують:</i> значення хімічних сполук для організму людини та для забезпечення позитивної цінності продуктів харчування; позитивну та негативну роль бактерій і плісняви в процесі виробництва продуктів харчування; важливість фізико-хімічних процесів у процесі переробки, зберігання продуктів.</p> <p><i>Тлумачать:</i> сутність хімічних реакцій, поняття «обмін речовин»; сутність хімічних, біологічних та фізико-хімічних процесів, що покладені в основу технологічних процесів та функціонування устаткування і обладнання.</p> <p><i>Пояснюють:</i> залежність напряму застосування хімічних речовин, біологічних та фізичних систем від їх властивостей; поживних та органолептичних властивостей продуктів харчування від їх хімічного складу; значення процесу ферментації, біозбагачення для виробництва окремих продуктів харчування; екологічне значення хімічних добавок.</p> <p><i>Обґрунтовують</i> хімічні, фізико-хімічні, біологічні та екологічні закони, положення, теорії.</p>
Застосування (конструктивний рівень)	<p><i>Вміють:</i> писати хімічні формули та рівняння реакцій, міцели золів; називати хімічні сполуки відповідно до міжнародної номенклатури; виконувати базові операції з хімічним приладдям та реактивами; добувати та визначати хімічні речовини, дисперсні системи, досліджувати їх властивості; зменшувати вміст токсичних речовин в продуктах харчування; розраховувати калорійність страв, працювати з нормативними документами, хімічними таблицями, довідниками, алгоритмічними картами.</p> <p><i>Демонструють:</i> на конкретних прикладах значення хімічних сполук та їх перетворень у виробництві продуктів харчування, значення фізико-хімічних методів аналізу у контролі якості готової продукції; способи визначення хімічних сполук за якісними реакціями.</p> <p><i>Обґрунтовують:</i> технологію приготування страв в контексті фізико-хімічних явищ; схеми біохімічних перетворень на різних етапах метаболізму; екологічну характеристику продуктів за маркуванням; причини мікробіологічної порчі продуктів та шляхи їх усунення.</p> <p><i>Конструюють:</i> моделі атомів, схеми очистки води та продовольчої сировини; структурно-генетичні схеми хімічних перетворень.</p>
Аналіз (творчий рівень)	<p><i>Застосовують:</i> знання про властивості хімічних речовин та способів їх перетворень у технологічних процесах; про фізіологічні особливості мікрофлори для запобігання псування продуктів та сировини особливості; про умови проходження хімічних реакцій для керування технологічними процесами.</p> <p><i>Розв'язують</i> розрахункові задачі; <i>визначають</i> концентрацію розчинів та <i>готують</i> розчини заданої концентрації.</p> <p><i>Вирішують:</i> проблемні питання, завдання професійного спрямування, ситуації, пов'язані з професійною діяльністю.</p> <p><i>Порівнюють</i> набутті знання та вміння з власними можливостями та потребами, рівнем досягнення мети.</p>
Синтез (дослідницький рівень)	<p><i>Розробляють</i> (самостійно чи за допомогою викладача) тематику та план науково-дослідницької роботи.</p> <p><i>Створюють</i> власні інтелектуальні продукти: дослідницько-пошукові роботи, фізико-хімічне та колоїдне обґрунтування приготування страви, рецептуру та спосіб подачі авторських страв, міні-лекції з комплексом контролюючих завдань, проекти з різними формами та методами візуалізації інформації, презентації, плакати, газети, буклети, інформаційно-ілюстративні картки, таблиці, ментальні карти.</p>
Узагальнення (оцінно-рефлексивний рівень)	<p><i>Оцінюють</i> рівень набутих компетентностей з індивідуальним баченням загального рівня сформованості власної професійної компетентності, з можливостями подальшої самореалізації в професійній діяльності.</p> <p><i>Коректують</i> власну навчально-пізнавальну та професійну діяльність у напрямі реалізації поставленої мети.</p>

напрямах: 1) демократизації відносин учасників навчально-виховного процесу в контексті педагогіки співпраці; 2) збільшення частки інтерактивних та активних методів навчання; 3) впровадження альтернативних форм організації освітнього процесу; 4) максимального використання можливостей природничих дисциплін у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах інтеграції природничих та фахових дисциплін; 5) осучаснення технічних засобів навчання, інформа-

ційних технологій; 6) забезпечення самостійності та автономності у процесі навчання в контексті особистісно-діяльнісного підходу. Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язані з розробкою та впровадженням конкретних організаційно-педагогічних заходів у процесі поетапної реалізації інтегративної технології формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін.

References

1. Dychkivska, I.M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative Pedagogical Technologies]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (Ed.). (2004). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]*. Kyiv: Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
3. Levchenko, T.I. (2002). *Rozvytok osvity ta osobystosti v riznykh pedahohichnykh systemakh [The Development of Education and Personality in Various Pedagogical Systems]*. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В.Т.] – К.: Ірпін: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах: Монографія / Т.І.Левченко – 1-е видання, м.Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2002. – 512 с.

Рецензент: докт.пед.наук, проф. Вітвіцька С.С.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 11.04.2018 р.

Мельник Оксана

аспірант, кафедра педагогіки
старший преподаватель

Житомирський Госсударственный университет имени Ивана Франко
Житомирський торгово-економический колледж КНТЭУ
г.Житомир, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПИЩЕВОЙ ПРОДУКЦИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме, связанной с интенсивным развитием инновационных технологий в пищевой промышленности и расширением географического пространства отечественной кулинарии, что обуславливает необходимость внесения радикальных изменений в процесс профессиональной подготовки компетентных квалифицированных специалистов этой сферы в Украине. Целью статьи является определение и описание сути концептуальной основы экспериментальной интегративной технологии формирования профессиональной компетентности будущих специалистов производства пищевой продукции. Исползованные методы исследования: анализ, синтез, сравнение, обобщение, систематизация. В статье определено содержание дефиниций «педагогическая технология», «интегративная технология»; обобщены свойства и структура экспериментальной технологии; определена и описана концептуальная методологическая основа, определены этапы ее реализации: подготовительно-организационный, который состоит из трёх подэтапов: информационно-теоретического, организационного, целевого; процессуально-методический и результативно-оценный; дана характеристика таксономии учебных целей в познавательной сфере.

Ключевые слова: педагогическая технология, интегративная экспериментальная технология; содержательная, методическая, организационная, практическая интеграция; этапы технологии; таксономия учебных целей.

Melnyk Oksana

Postgraduate Student, Pedagogy Department
Senior Lecturer
Ivan Franko Zhytomyr State University
Zhytomyr Trade and Economic College KNTEU
Zhytomyr, Ukraine

CONCEPTUAL BASIS OF TECHNOLOGIES OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FOOD PRODUCTION SPECIALISTS IN THE PROCESS OF STUDYING NATURAL DISCIPLINES

Abstract. The article outlines the content of definitions «pedagogical technology» and «integrative technology». It draws our attention to the fact that developed technology has the following aspects: 1) practical flexibility and mobility; 2) assessment and correction of the training's results; 3) the implication of «technology in technology» which was created due to the basis of generalized structure determined by the scientists: 1) the conceptual framework;

2) an informative part that covers the statement of goals for achieving results; the content of educational material; 3) procedural part (organization of the educational process in accordance with the objectives, methods, forms of training, management of the educational process, final evaluation of the results). The practical implementation of the integration technology was to identify the organic connections between natural and professional disciplines. We maintained the system of organizational and pedagogical activities in four areas: 1) the integration of educational disciplines content; 2) organizational integration; 3) methodical integration; 4) practical integration. The conceptual methodological basis of pedagogical technology was defined and described. It is determined that technology is based on the humanistic educational concept, which is the basis of the personally oriented educational paradigm; the concept of continuous education, which serves as a condition for the comprehensive development of the personality of the future specialist, the enrichment of its creative potential and capabilities, the implementation of abilities, the attainment of competence; the theory of the unity of students' motivation and educational activity; the theory of goal formation and the theory of heuristic learning, the practical realisation lies in the usage of problematic and creative approaches. It was emphasized that in the process of mastering natural sciences, the powerful means of motivation to the process of future professional activity training and cognitive activity realization is professional orientation of studied disciplines.

Key words: pedagogical technology; integrative experimental technology; content, organizational, methodological and practical integration; stages of technology; taxonomy of educational goals.

Мельничук Сергій Юрійович

аспірант

кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

ir.melnychuk@gmail.com

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ

Анотація. Моделювання в контексті анонсованого дослідження передбачає не лише визначення шляхів реалізації теоретично обґрунтованих педагогічних умов використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин, а й розробку авторської структурно-функціональної моделі цього процесу. Метою статті є обґрунтування авторської структурно-функціональної моделі реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів. Для реалізації мети використано такі методи: вивчення, аналіз та узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових та статутних вітчизняних і міжнародних документів – для уточнення поняттєво-термінологічного апарату, здійснення дефінітивного аналізу категорій «модель», «моделювання», «педагогічне моделювання», конкретизації дидактичних функцій педагогічного моделювання; проектування та моделювання – для розробки структурно-функціональної моделі реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів. Результатом є розроблена структурно-функціональна модель, в якій відображено взаємозв'язок таких основних блоків: цільового; теоретичного; практично-діяльнісного; аналітичного; результативного. Авторська модель поєднує структурний, процесуальний та результативний аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів.

Ключові слова: фахівці міжнародних економічних відносин, структурно-функціональна модель, професійна підготовка, навчальні тренінги.

Вступ. Реалізація комплексу педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів передбачає розробку авторської структурно-функціональної моделі цього процесу. Проектуванню анонсованої моделі передувала низка дослідницьких дій щодо здійснення дефінітивного аналізу категорій «модель», «моделювання», «педагогічне моделювання»; класифікації існуючих видів моделей; конкретизації дидактичних функцій педагогічного моделювання тощо. Розглянемо детальніше отримані висновки.

Вже впродовж кількох десятиліть моделювання є одним із найактуальніших методів наукового дослідження, який широко застосовується в педагогічних розвідках. Метод моделювання дає можливість об'єднати емпіричні й теоретичні засади формування того чи іншого феномену в педагогічному дослідженні шляхом вивчення об'єкта впродовж експерименту, побудови логічних конструкцій і наукових абстракцій. Однак на думку деяких науковців [1; 2; 3] проблемі моделювання в сучасній науці приділяється мало уваги, що є однією з причин низької ефективності модернізації сучасної вищої освіти.

Розкриття змісту поняття «педагогічне моделювання» необхідно розпочати з уточнення терміну «модель». Модель відображає предмет не безпосередньо, а через сукупність наступних цілеспрямованих дій суб'єкта: конструювання моделі; експериментальний і (або) теоретичний аналіз моделі; зіставлення результатів аналізу з характеристиками оригіналу; виявлення розбіжностей між ними; коректування моделі; інтерпретація отриманої інформації шляхом пояснення виявлених властивостей і зв'язків; практична перевірка результатів моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальний теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного трактування терміну «модель». Досліджуючи специфіку використання моделей у психології (С. Макшанов [5]), педагогі-

ці (В. Рибалка [7], Л. Максимчук [3]), науковці вдаються до виокремлення особливостей моделювання того чи іншого об'єкта. У наукових розвідках модель розглядається як штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, виявляючи подібність досліджуваному явищу, відображає і відтворює у спрощеному вигляді його структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта [8].

Метою статті є обґрунтування авторської структурно-функціональної моделі реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів.

Відповідно до мети дослідження виокремлено **завдання:** 1. Визначити послідовні етапи побудови моделей та функції моделювання. 2. Обґрунтувати взаємопов'язані складники авторської структурно-функціональної моделі реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів.

Методи дослідження. Для реалізації мети використано такі методи: вивчення, аналіз та узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових та статутних вітчизняних і міжнародних документів – для уточнення поняттєво-термінологічного апарату, здійснення дефінітивного аналізу категорій «модель», «моделювання», «педагогічне моделювання», конкретизації дидактичних функцій педагогічного моделювання; проектування та моделювання – для розробки структурно-функціональної моделі реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин засобами навчальних тренінгів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки модель відтворює деякі суттєві властивості об'єкта-оригіналу і служить його опосередкованим способом отримання додаткових знань про оригінал, то для

її розробки використовується метод моделювання, який більшість авторів відносять до спеціалізованих методів дослідження. При цьому вивчається не об'єкт пізнання, а його зображення у вигляді моделі, а результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт.

Моделювання процесу реалізації комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин (ФМЕВ) засобами навчальних тренінгів (НТ) відбувалося з обов'язковим урахуванням таких чинників: діяльнісно-практичний, активний підхід до створення передбачуваної моделі; необхідність фундаменталізації та інтеграції знань, умінь і навичок студентів; взаємозалежність структурних частин моделі в конструюванні інтерактивного практико-зорієнтованого процесу професійної підготовки майбутніх ФМЕВ; прогнозування еталонних вимог до вияву студентами зразків професійної компетентності як результату підготовки в закладах вищої освіти (ЗВО). Відтак модель можна розглядати як спосіб демонстрації результатів дослідження, об'єднання їх в цілісну картину.

До ХХІ століття людство накопичило багатий досвід моделювання різних об'єктів і процесів та використання розроблених моделей. Форми моделювання різноманітні й залежать від сфери застосування моделей. За характером моделей традиційно виділяється предметне і знакове (інформаційне) моделювання [4, с.125]. Предметне моделювання ґрунтується на створенні моделі, що відтворює певні геометричні, фізичні, динамічні, або функціональні характеристики об'єкта моделювання – оригіналу. Якщо модель і модельований об'єкт мають однакову фізичну природу, то мова йде про фізичне моделювання. При знаковому моделюванні моделями служать схеми, креслення, формули тощо. Найважливішим видом такого моделювання є математичне моделювання [1, с. 45].

Розглядаючи проблему значущості моделювання в практичній педагогіці, доцільно звернутися до виокремлення функцій моделювання: *дескриптивної*, *прогностичної* та *нормативної*. *Дескриптивна* функція полягає в тому, що шляхом абстрагування спрощується процес пояснення педагогічних явищ і процесів. *Прогностична* функція моделювання відображає можливість передбачати майбутні властивості і стан модельованих систем. *Нормативна* функція дозволяє не тільки описати існуючу систему, а й побудувати її нормативний образ – бажаний з точки зору ефективності педагогічного впливу на суб'єктів наукової розвідки (студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини», викладачів) на основі цілеспрямованого застосування навчальних тренінгів.

Умовно науковці виокремлюють такі послідовні етапи побудови моделей:

- знаходження образної (метафоричної) аналогії між досліджуваною системою (тут – професійна підготовка майбутніх ФМЕВ засобами НТ) і деякою іншою, більш вивченою (традиційною системою навчання студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» у ЗВО);
- перевірка обґрунтованості знайденого образу, його відповідності реаліям освітнього процесу у вищій школі та вимогам ринку праці щодо кваліфікації майбутніх фахівців;
- імплементація аналогії в логічні рамки, які дозволяють перевірити повноту її відповідності реальним даним (реалізація структурно-функціональної моделі в процесі професійної підготовки студентів);
- аналітично-результативна перевірка дієвості застосування моделі; виокремлення аспектів освітнього процесу, які не були взяті до наукової уваги під час

проектування конкретної моделі.

У психолого-педагогічній науці існують різні класифікації моделей. У контексті дослідження враховувались класифікаційні ознаки моделей, які умовно можна розподілити на три види: *фізичні* (які мають природу, схожу з оригіналом); *матеріально-математичні* (їх фізична природа відрізняється від прототипу, але можливий математичний опис поведінки оригіналу); *логіко-семіотичні* (конструюються зі спеціальних знаків, символів і структурних схем). Між названими видами моделей немає жорстких відмінностей. Педагогічні моделі в основному відносять до другої та третьої груп.

Заслужують на наукову увагу висновки сучасних дослідників, що проектування моделей, в тому числі й педагогічних, передбачає застосування уяви дослідника і засобів навколишнього матеріального світу. Саме тому моделі поділяються на абстрактні (ідеальні) і предметні (реальні, речові) [4, с. 123]. Абстрактні моделі є ідеальними конструкціями, збудованими засобами мислення, свідомості. Абстрактні моделі також характеризуються як мовні конструкції, а тому можуть формуватися і передаватися засобами різних мов, мов різних рівнів спеціалізації. Абстрактні моделі створюються за допомогою природної мови, «професійних» мов і/або штучних, в тому числі формалізованих мов – наприклад, у логіці, математиці [6, с.45]. Отже, створення моделі як об'єкта теоретичного кількісного та якісного дослідження підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ полягало в розробці та конструюванні цілісного абстрактного образу навчального процесу.

У дослідженні об'єктів освіти використовуються специфічні моделі, які класифікують за різними ознаками. Якщо моделювання застосовується для вдосконалення освітньої практики, то доцільно спиратися на систему трьох моделей:

- модель процесу становлення досліджуваного феномена (властивості, якості або діяльності) як цілісної системи котра саморозвивається;
- модель педагогічних умов як педагогічного середовища становлення цієї властивості;
- модель професійної діяльності педагога з організації діяльності студентів (або реалізації педагогічних умов), передбаченої попередньою моделлю.

Для побудови авторської структурно-функціональної моделі (далі – модель) реалізації комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ урахувалися вимоги щодо проектування моделей і моделювання. Тому розроблена нами модель характеризується цілісністю, структурованістю, динамічністю, взаємодією її складових. Розроблена модель гіпотетично відображає ефективність використання НТ у професійній підготовці майбутніх ФМЕВ за експериментальною методикою реалізації комплексу педагогічних умов та цілеспрямованим формуванням професійної компетентності студентів цього фаху підготовки.

У моделі відображено взаємозв'язок та структурно-функціональну взаємодію таких основних блоків: цільового; теоретичного; праксеологічно-діяльнісного; аналітичного; результативного.

Цільовий блок авторської структурно-функціональної моделі відображає мету її реалізації: формування професійної компетентності майбутніх ФМЕВ. Цільовий блок структурувався на окремі елементи, що визначення яких потребувало вирішення низки завдань:

1. На основі аналізу теоретичних засад професійної підготовки майбутніх ФМЕВ визначити сучасні наукові підходи до професійної підготовки студентів.

2. Дослідити теоретичну розробленість і практичні аспекти проблеми застосування НТ у фаховому навчанні студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини».

3. Конкретизувати компоненти, критерії, показники, рівні та вивчити сучасний стан сформованості професійної компетентності майбутніх ФМЕВ.

4. Визначити та теоретично обґрунтувати комплекс педагогічних умов професійної підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ.

5. Розробити авторські навчально-методичні матеріали для вивчення дисциплін «Теорія міжнародних відносин та світова політика», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна інформація» та систематизувати їх шляхом конструювання міждисциплінарного практикуму ситуативних професійно зорієнтованих завдань «Тренінг формування професійної компетентності майбутніх ФМЕВ».

6. Здійснити експериментальну перевірку дієвості комплексу обґрунтованих педагогічних умов та структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ.

Для побудови авторської моделі було виявлено низку зовнішніх чинників (факторів), які суттєво впливають на процес професійної підготовки студентів цієї спеціальності. Далі виокремлено педагогічно керовані умови. Під умовами розумілася внутрішня рушійна сила процесу, а під факторами – зовнішня, в тій чи іншій мірі свідомо сконструйована педагогом, обставина, яка істотним чином впливає на перебіг процесу формування досліджуваного феномену, передбачає, але не гарантує певний результат.

Анонсована мета дослідження передбачає ґрунтовний аналіз педагогічних умов підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ. Тому в процесі розробки авторської моделі враховувалися вимоги щодо проектування факторної моделі реалізації визначених педагогічних умов. З цією метою виконано такі дослідницькі та діагностичні процедури:

- шляхом діагностики підготовки майбутніх ФМЕВ до професійної діяльності, для проведення якої використовувалась низка методів (анкетування, тестування, інтерв'ювання тощо), встановлено перелік професійно-особистісних характеристик студентів за чотирма компонентами професійної компетентності майбутніх фахівців цієї спеціальності (мотиваційно-деонтологічний, професійно-когнітивний, перцептивно-діяльнісний, рефлексивно-акмеологічний);

- відповідно до визначених компонентів, критеріїв, показників відібрано оптимальний (необхідний і достатній) пакет (комплекс) методик діагностики окремих компонентів і досліджуваного феномена (професійної компетентності) в цілому;

- здійснено й відтворено діагностичний етап експериментального дослідження;

- підсумовувано (систематизовано, узагальнено, проаналізовано) діагностичні результати, які були підґрунтям для проведення констатувального етапу експериментальної роботи.

Описані дії дали змогу обрати педагогічно регульовані умови професійної підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ. З цією метою зроблено такі кроки:

- на основі концептуального аналізу емпіричних матеріалів, педагогічної літератури, власного досвіду виявлено розвивальний потенціал НТ як пріоритетних методів і форм навчально-пізнавальної роботи студентів під час участі в експерименті;

- проаналізовано існуючий зарубіжний та вітчизняний досвід використання НТ у процесі професій-

ної підготовки майбутніх ФМЕВ; виявлено особливості спрямованості НТ на формування мотивації, цінностей, фахових знань, умінь, навичок і загалом професійної компетентності майбутніх ФМЕВ;

- виокремлено та теоретично обґрунтовано сукупність найбільш ефективних та керованих педагогічних умов підготовки студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» засобами НТ;

- розроблено авторські та адаптовано існуючі засоби моніторингу (діагностики та коригування) процесу імплементації обраних педагогічних умов, а також експериментально виявлено результативність реалізації пропонованого комплексу умов.

Отже, в теоретичному блоці розробленої авторської структурно-функціональної моделі відображені теоретичні засади професійної підготовки майбутніх ФМЕВ, які були концептуальним підґрунтям подальшої дослідницької роботи.

Праксеологічно-діяльнісний блок моделі відбиває власне специфіку реалізації комплексу педагогічних умов професійної підготовки майбутніх ФМЕВ. Цей блок структурної моделі охоплює методичне забезпечення формування професійної компетентності майбутніх ФМЕВ шляхом цілеспрямованого застосування НТ та педагогічних умов, які відображають процедуру їх упровадження. Здійснено припущення, що формування досліджуваної компетентності відбуватиметься ефективно, якщо в процесі навчання майбутніх ФМЕВ у ЗВО створити специфічні й оптимальні педагогічні умови підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ у процесі вивчення фахових дисциплін («Теорія міжнародних відносин та світова політика», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна інформація»).

Графічне проектування моделі дало змогу відобразити той факт, що реалізація кожної з визначених педагогічних умов цілеспрямовано впливає на формування одного з компонентів професійної компетентності студентів цієї спеціальності. Реалізація в навчальному процесі ЗВО комплексу педагогічних умов здійснювалася з дотриманням дидактичних закономірностей, загальнодидактичних (науковості, системності, цілісності, зв'язку теорії з практикою, послідовності, стабільності і варіативності, професійної спрямованості, емоційності, активності, культуровідповідності) та специфічних принципів (поліфункціональності, полілінгвальності, інтегративності, ситуативності, конгруентності, діалогової освіти, розвитку індивідуальної здатності професійного слухання, крос-культурності та мобільності, розвитку рефлексивних здібностей, індивідуалізації освітньої діяльності студента).

Принципи, як регулятивні положення, які визначають особливості організації та конструювання всього освітнього процесу й діяльності його суб'єктів, є наслідком урахування педагогічних закономірностей. Закономірності як суттєві, стійкі, повторювані зв'язки між складовими частинами процесу навчання визначають загальні орієнтири при відборі й обґрунтуванні принципів [4, с.33].

Реалізація авторської структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ базувалась на урахуванні загальних закономірностей навчання, до яких, за словами Я. Ягупова, належать:

- закономірність мети (залежить від рівнів і темпів розвитку суспільства (євроінтеграційні процеси; міжнаціональний діалог культур), його потреб і можливостей, рівня розвитку педагогічної науки та практики);

- закономірність змісту (залежить від цілей на-

вчання, темпів науково-технічного прогресу, матеріально-технічних можливостей ЗВО);

– закономірність якості (залежить від продуктивності попереднього етапу і досягнутих на ньому результатів, характеру та обсягу матеріалу, що вивчається, організаційно-педагогічного впливу суб'єктів викладання, здібностей до навчання суб'єктів учіння);

– закономірність методів (залежить від знань і навичок у застосуванні методів, мети і змісту навчання, віку суб'єктів учіння, здібностей студентів);

– закономірність управління (залежить від інтенсивності зворотних зв'язків у системі учіння, обґрунтованості коригувальних впливів);

– закономірність стимулювання (залежить від мотивів навчання, суспільних, економічних і педагогічних стимулів) [9].

Базуючись на виявлених закономірностях розвитку професійної освіти майбутніх ФМЕВ та загальнодидактичних принципах навчання сформовано зміст авторського міждисциплінарного практикуму ситуативних професійно-орієнтованих завдань «Тренінг формування професійної компетентності майбутніх ФМЕВ».

Аналітичний блок авторської моделі відображає компонентну структуру професійної компетентності майбутніх ФМЕВ, що сприяє аналізу результатів дослідження шляхом встановлення рівнів сформованості (відтворювально-репродуктивний (низький), адаптивно-ситуативний (задовільний), функціонально-виконавчий (достатній), професійно-креативний (високий)) досліджуваного феномену.

Результативний блок авторської структурно-функціональної моделі реалізації комплексу педагогічних умов підготовки студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» засобами навчальних тренінгів відображає очікуваний результат – сформовану професійну компетентність майбутніх

ФМЕВ.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Отже, розроблена структурно-функціональна модель реалізації педагогічних умов професійної підготовки майбутніх ФМЕВ засобами НТ дала змогу здійснити не лише цілісний, але й глибокий покомпонентний аналіз такого процесу, не руйнуючи при цьому цілісного уявлення про об'єкт. Авторська модель поєднує динамічний та структурний аспекти формування досліджуваної компетентності студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» засобами НТ. Це дає змогу перейти від педагогічного теоретизування до розуміння сутності та специфіки протікання процесу професійного становлення майбутніх ФМЕВ і закономірностей зміни рівнів професійної компетентності студентів, щоб обрати доцільні тренінгові методи організації та управління педагогічним процесом.

Розроблена модель відображає взаємозв'язок та структурно-функціональну взаємодію таких блоків: цільового, теоретичного, праксеологічно-діяльнісного, аналітичного, результативного. Водночас авторська структурно-функціональна модель може використовуватися для діагностики педагогічного потенціалу навчально-пізнавального середовища. Оскільки розкриває єдність внутрішніх факторів і зовнішніх умов застосування засобів НТ у процесі професійної підготовки майбутніх ФМЕВ, то дозволяє перейти від разової діагностики до моніторингу процесу формування професійної компетентності студентів цієї спеціальності у ЗВО України.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у висвітленні методики організації експериментального дослідження реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин до професійної діяльності засобами навчальних тренінгів.

References

1. Kovalchuk, H.O. (2003). *Aktivizatsiia navchannia v ekonomichnii osviti [Activation of education in economic education]* (2nd ed). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Krychivskaya, O.V. (2014). Modelirovaniye protsessa formirovaniya mezhdokulturnoy kommunikativnoy kompetentnosti budushchikh spetsialistov vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti [Modeling the process of formation of intercultural communicative competence of future specialists in foreign economic activity]. *Molodiy vcheniy [Junior Scientist]*, 12 (15), 304–308 [in Russian].
3. Maksymchuk, L.V. *Pidhotovka maibutnikh ekonomistiv-mizhnarodnykh do profesiinoy diialnosti zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Training of future economists-internationalists for professional activity by means of interactive technologies]. Extended abstract of candidate's thesis.* Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University [in Ukrainian].
4. Maksymiuk, S.P. (2009). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
5. Makshanov, S.I. (1997). *Psikhologiya treninga [Psychology of Training]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
6. Panfilova, A.P. (2006). *Igrovoye modelirovaniye v deyatel'nosti pedagoga [Game modeling in the activity of a teacher]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
7. Rybalka, V.V. (2003). *Metodolohichni pytannia naukovoï psikholohii [Methodological issues of scientific psychology]*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
8. Shevchenko, L.I. (Ed.) (2008). *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 000 sl. i slovospoluchen [New dictionary of foreign words: approximately 40 000 words and word combinations]*. Kyiv: ARII [in Ukrainian].
9. Yahupov, V.V. (2003). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті: навч. посіб. / Г.О.Ковальчук; вид. 2-ге, доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 298 с.
2. Крычківская О. В. Моделирование процесса формирования межкультурной коммуникативной компетентности будущих специалистов внешнеэкономической деятельности / О.В.Крычківская // Молодий вчений. – 2014. – №12 (15). – С.304–308.
3. Максимчук Л.В. Підготовка майбутніх економістів-міжнародників до професійної діяльності засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Л.В.Максимчук. – Хмельницький, 2012. – 20 с.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посіб. / С.П.Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
5. Макшанов С.И. Психология тренинга / С.И.Макшанов. – СПб.: Питер, 1997. – 214 с.
6. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога : учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по пед. спец. / А.П.Панфилова; под общ. ред. В.А.Сластенина, И.А.Колесниковой. – М.: Академия, 2006. – 368 с.
7. Рыбалка В.В. Методологічні питання наукової психології / В.В.Рибалка. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
8. Новый словарь иностранных слов: близко 40 000 сл. и словосполучень / [Л.И.Шевченко, О.И.Ника, О.И.Хом'як, А.А.Дем'янюк]; за ред. Л.И.Шевченко – К.: АРІІ, 2008. – 672 с.
9. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В.Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

Рецензент: докт.пед.наук, проф. Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 02.04.2018 р.

Мельничук Сергей

аспірант

кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

г.Хмельницький, Україна

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ РЕАЛИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ СРЕДСТВАМИ УЧЕБНЫХ ТРЕНИНГОВ

Аннотация. Моделирование в контексте анонсированного исследования предполагает не только определение путей реализации теоретически обоснованных педагогических условий использования учебных тренингов в профессиональной подготовке будущих специалистов международных экономических отношений, но и разработку авторской структурно-функциональной модели этого процесса. Целью статьи является обоснование авторской структурно-функциональной модели реализации педагогических условий профессиональной подготовки будущих специалистов международных экономических отношений средствами учебных тренингов. Для реализации цели использованы следующие методы: изучение, анализ и обобщение философской, психолого-педагогической литературы, нормативно-правовых и уставных отечественных и международных документов – для уточнения понятийно-терминологического аппарата, осуществления дефинитивного анализа категорий «модель», «моделирование», «педагогическое моделирование», конкретизации дидактических функций педагогического моделирования; проектирование и моделирование – для разработки структурно-функциональной модели реализации педагогических условий профессиональной подготовки будущих специалистов международных экономических отношений средствами учебных тренингов. Результатом является разработанная структурно-функциональная модель, в которой отражена взаимосвязь следующих основных блоков: целевого; теоретического; праксеологически-деятельностного; аналитического; результативного. Авторская модель сочетает структурный, процессуальный и результативный аспекты профессиональной подготовки будущих специалистов международных экономических отношений средствами учебных тренингов.

Ключевые слова: специалисты международных экономических отношений, структурно-функциональная модель, профессиональная подготовка, обучающие тренинги.

Melnychuk Serhii

PhD student

Department of Social Work and Social Pedagogy

Khmelnytsky National University

Khmelnytsky, Ukraine

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL FOR IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL PROVISIONS FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONSHIPS SPECIALISTS BY TRAININGS

Abstract. Modeling in the context of the announced research involves not only the definition of the ways of theoretically substantiated pedagogical conditions for the use of trainings in the process of education of future international economic relations specialists, but also the development of the author's structural and functional model of this process. The aim of the article is to justify the author's structural and functional model for implementing the pedagogical conditions for the professional training of future specialists in international economic relations by trainings. According to the research goal, the task is set out: to define successive stages of model construction and modeling functions; to substantiate the interrelated components of the author's structural and functional model for the implementation of the pedagogical conditions for the professional training of future international economic relations specialists by means of trainings. To realize the goal, the following methods are used: the study, analysis and generalization of philosophical, psychological and pedagogical literature, normative legal and statutory domestic and international documents – to clarify the concept and terminology apparatus, the implementation of a definitive analysis of the categories «model», «modeling», «pedagogical modeling», specification of didactic functions of pedagogical modeling; designing and modeling – for developing a structural and functional model for implementing the pedagogical conditions for the professional training of future international economic relations specialists through training sessions. The simulation of the process of the complex of pedagogical conditions for the training of future international economic relations specialists by means of trainings realization took place with consideration of the following factors: activity-practical, active approach to the creation of a predictable model; the need for fundamentalization and integration of knowledge and skills of students; the interdependence of structural parts of the model in the design of an interactive, practically oriented process of professional training; forecasting of standard requirements for students to show samples of professional competence as a result of training in higher education institutions. Therefore, the model can be viewed as a way of demonstrating the results of the study, combining them into a coherent picture. The result of the simulation is a structurally functional model developed, in which the interconnection of the following main units is shown: the target; theoretical; praxis-activity; analytical; effective. The author's model combines structural, procedural and effective aspects of the training of future international economic relations specialists by means of training sessions.

Key words: international economic relations specialists, structural-functional model, vocational training, educational trainings.

УДК 378.096+347.918

Nahorna Olha

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Head of Language Studies Chair
Khmelnytskyi University of Management and Law
Khmelnytskyi, Ukraine
olha-nahorna@ukr.net

HALLMARKS OF LLM IN COMPARATIVE AND INTERNATIONAL DISPUTE RESOLUTION AT QUEEN MARY UNIVERSITY OF LONDON

Abstract. Master's degree (LLM) in "Comparative and International Dispute Resolution" at Queen Mary University of London (QMUL) can lead its graduates to a promising career in the field of international arbitration which today is considered a modern and dynamic dispute resolution tool applicable for both domestic and international business affairs. The aim of the article is to analyze hallmarks of this LLM programme. The method of analysis and synthesis of legal and scientific-methodical sources was used to assess the level of the research problem topicality. The method of generalization was applied to formulate the conclusions of the article. The School of International Arbitration (SIA) was established in 1985 at Queen Mary University of London. The School has been constantly increasing its impact over the years, both in terms of research and teaching, and now it is considered a leading contributor to the science of international arbitration and litigation. Among other options the School proposes the LLM programme in Comparative and International Dispute Resolution which aims to provide a new generation of lawyers with a deep understanding of the special characteristics and needs of international arbitration, help them rethink traditional approaches to conflict resolution what is achieved by a solid theoretical grounding, broad interdisciplinary training, practice-oriented approach to the teaching of arbitration, enshrining such personal traits as individual commitment, determination and willingness to work, development of cognitive and transferable skills which help to prepare for the transition to working life.

The hallmarks of LLM in Comparative and International Dispute Resolution Queen Mary enable a graduate to become a valuable asset of any organization or institution which activity is connected with international arbitration.

Key words: Master degree programme, Comparative and International Dispute Resolution, international arbitration, arbitrator, Queen Mary University of London, School of International Arbitration.

Introduction. Arbitration is a modern and dynamic dispute resolution tool applicable for both domestic and international business affairs. International arbitration often interacts with national laws but it is controlled by the desire of the parties, rules of non-national institutions, and international practice. The important features in international arbitration are based on comparative and private international law what demands a broad vision and deep knowledge beyond the normal limits of national law and the procedures in national courts.

Master's degree (LLM) in "Comparative and International Dispute Resolution" in Queen Mary University of London (QMUL) can satisfy such strict requirements and lead its graduates to a promising career in the field of international arbitration.

Theoretical framework. In spite of the existence of many works by foreign and domestic scientists devoted to international arbitration (O.Brylev, F.Davidson, A.Furrer, K.Kokota, J.Knoll, J.Lew, M.Moses, I.Pobirchenko, T.Slipachuk, and others) the question of professional training and education of arbitrators is left free-answered, what necessitates analysis of the chosen topic. Thus, general standards of professional education of arbitration lawyers are not developed, there is no general system of their training, professional criteria are not correlated, theoretical and methodical literature on the problem is deficient, etc.

The **aim of the article** is to analyse hallmarks of the Queen Mary University of London LLM programme in Comparative and International Dispute Resolution as a guarantee of a successful career in the field of international arbitration.

The **method** of analysis and synthesis of legal and scientific-methodical sources was used to assess the level of the research problem topicality. The **method** of generalisation was applied to formulate the conclusions of the article.

Discussion and Results. The School of International Arbitration (SIA) is a centre of excellence in research and teaching of international arbitration and is part of the

Centre for Commercial Law Studies (CCLS) at Queen Mary University of London. It was established in 1985 to promote advanced teaching and research in the law and practice affecting international arbitration [1].

The impact of the School, both in terms of research and teaching, has been constantly increasing over the years, and it is now considered a leading contributor to the science of international arbitration and litigation. Now it proposes a number of international arbitration options: LLM, postgraduate diplomas, professional training and one of the largest specialist PhD programme in the world. Students can attend full-time and part-time courses (1 year Full-time / 2 years Part-time). The staff of the School also offers consulting services and advice to governments and non-governmental agencies that wish to develop a non-judicial settlement of dispute mechanism, as well as training for lawyers in private practice, in-house lawyers, judges, arbitrators and mediators, both nationally and internationally [1].

More than 3,000 students have studied the LLM in Comparative and International Dispute Resolution Queen Mary since the programme started in 1985 [1]. This LLM programme aims to provide a new generation of lawyers with a deep understanding of the special characteristics and needs of international arbitration, help them rethink traditional approaches to conflict resolution what is achieved by a solid theoretical grounding, broad interdisciplinary training, practice-oriented approach to the teaching of arbitration.

The usual qualification for entry to the LLM programme is a degree in law, or a degree with a substantial law content, of at least 2.1 honours (or equivalent). Law graduates with 2.2 honours who also have other legal qualifications and/or substantial professional legal experience may also qualify [1].

Non-law graduates with a minimum second class honours degree, that have also obtained a Merit (or 60 per cent) in the Common Professional Examination (CPE) or Graduate Diploma in Law (GDL) recognised by the UK professional bodies, may also qualify. Non-

law graduates may also be considered on the basis of exceptional professional experience (of at least five years) in a legal area or an area directly related to their programme of study [1].

In order to assess applicants fairly and to make a correct decision potential students send their documents fully online. All applications prepare a detailed CV where they outline their professional experience if there is any.

International applicants are welcome at Queen Mary LLM programme in Comparative and International Dispute Resolution. If their first language is not English, they must certify the level of their English language proficiency. Providing that an applicant does not meet requirements he can receive additional preparatory training at pre-session programmes.

LLM programme in Comparative and International Dispute Resolution follows a common format: students should take 135 credits worth of taught modules divided equally across the two semesters which may be assessed by essays or examinations and prepare a 15,000-word dissertation worth 45 credits (submitted mid August) [1].

A two-week induction period includes an overview of the programme when students have the opportunity to communicate with LLM and Research Directors, professors, learn the details of different modules, and receive tips on module selection as well as a range of other important information. Close cooperation between academic staff and students contributes to programme success.

Full-time students are supposed to attend lectures and seminars, contact the tutors and module convenors, work independently, and complete a research project in order progress at the required level. The purpose of seminars is to generate open discussion around set topics, and stimulate student presentations and group exercises.

Part-time LLM is essentially aimed at legal practitioners working full-time in the UK. Attendance of the same modules and following the same teaching timetable as full-time students is necessary, but the programme is spread over two academic years. In year one, a student will normally complete 90 credits of taught modules. In year two, a further 45 credits of taught modules are normally taken and the compulsory 15,000-word dissertation (45 credits) is submitted. This can be altered in case of necessity, as the dissertation can actually be done in either year. Submission of two 45 credit dissertations – one per year – can be allowed for part-time students, who have problems with their work timetable. This would then enable a student to take only 45 credits of taught modules each year, one per semester [1].

If the module is not confirmed by a teaching academic, then it is not available [1]:

- QLLM150 Strategic Decision Making for Lawyers (Sem 1)
- QLLM151 Negotiation Theory and Practice (Sem 2)
- QLLM153 International Arbitration and Energy (Sem 2)
- QLLM187 International Investment Law (Sem 1)
- QLLM188 Regulation of International Investment and Public Policy (Sem 2)
- QLLM301 / QLLG003 Maritime Arbitration (Sem 2)
- QLLM314 Transnational Law and Governance (Sem 1)
- QLLM315 Transnational Law and Governance in Practice (Sem 2)
- QLLM350 Electronic Disclosure in Legal Disputes (Sem 1)
- QLLM358 Cyberspace Law: Internet Jurisdiction and Dispute Resolution (Sem 1)

- QLLM370 WTO Law: Market Access and Non-Discrimination (Sem 1)
- QLLM371 WTO Law: Trade Remedies and Regulatory Issues (Sem 2)
- QLLM385 Alternative Dispute Resolution: Theory and Context (Sem 1)
- QLLM286 Alternative Dispute Resolution: Selected Issues (Sem 2)
- QLLM391 International Construction Contracts and Dispute Resolution (Sem 1)
- QLLM393 International Arbitration Law and Practice I: Theory and Context (Sem 1)
- QLLM394 International Arbitration Law and Practice II: Theory and Context (Sem 2)
- QLLM395 International Commercial Litigation (Sem 1)
- QLLM396 Commercial Conflicts of Laws (Sem 2)
- QLLM397 Investment Treaty Arbitration (Sem 1)
- QLLM398 Investment Arbitration: Substantive Protection (Sem 2)
- QLLM406 Art Disputes and their Resolution (Sem 2)
- QLLM419 International Commercial Law (Sem 1)
- QLLM420 Ethics in International Arbitration (Sem 1)
- QLLM493 Intellectual Property Dispute Resolution (Sem 2).

A Critical Thinking and Writing module is also offered to improve students' writing and research in law skills.

For every hour spent in classes a student is expected to commit further independent study when preparing for seminars, sessions; reading; writing essays, presentations; completing projects; and revising for examinations.

The direction of the individual study is guided by the formal study sessions a student attends, along with reading lists and assignments [1]. However, a student should expand knowledge, understanding and critical ability individually, be ready for self-development, read extensively and so on.

Independent study fosters in students the ability to identify one's own learning needs and determine which areas it is necessary to focus on to become proficient in the subject area. This is an important transferable skill which helps to prepare for the transition to working life [1].

Research projects, conducted by students, are devoted to important issues in international arbitration: settlement of disputes, the use of transnational rules and *lex mercatoria* for the settlement of disputes, enforcement of arbitral awards, investment arbitration, oil and energy disputes, the increasing harmonisation and internationalisation of international arbitration procedure, arbitration and third parties, arbitrability of disputes, the interface between arbitration and litigation, conflict of jurisdictions, business mediation and ADR, and regional systems of international arbitration [1]. The School also conducts unique empirical studies with the financial support of PriceWaterhouseCoopers [2] and White & Case [5].

Cooperation with major arbitration institutions and international organizations (Freshfields Bruckhaus Deringer [3], ICC Court, London Court of International Arbitration [4]) benefits positive image of the School.

Guest arbitration experts from both the UK and overseas (Audley Sheppard, Dr Laurence Shore, Christopher Newmark, etc.) are invited to lecture on different issues relevant to arbitration. The SIA's students are encouraged to take part in the Willem C Vis International Commercial Arbitration Moot and the Frankfurt Investment Arbitration Moot. It should be mentioned that the best students can be awarded a scholarship.

A high rate of employment of LLM graduates can be explained by an active support of law career advisers who help choose internship opportunities with top UK and international law firms, state bodies, NGOs, etc.

The graduates are invited to join the Queen Mary Alumni Association, which gives a person a possibility even after graduation not only to be involved in the university activities, learn the current news, but what is even more important – to stay in touch with fellow students and former teachers which benefits professional networking.

Conclusions. LLM in Comparative and International Dispute Resolution Queen Mary combines teaching

excellence with practice and research facilities of the highest standard, enabling taught Master's students to benefit from the knowledge and expertise of some of the world's most acclaimed specialists. The programme gives its graduates crucial preferences in a modern labour market as it provides future arbitrators with profound theoretical knowledge complemented by work experience, and emphasis on individual commitment, determination and willingness to work, developed cognitive and transferable skills which help to prepare for the transition to working life. Further investigation **perspective** is the analysis of the research problem in Ukraine.

References

1. Comparative and International Dispute Resolution Retrieved from: <http://www.law.qmul.ac.uk/postgraduate/courses/items/138020.html> (accessed 6 April 2018).
2. Company Overview of PricewaterhouseCoopers International Limited Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=23466175> (accessed 9 April 2018).
3. International arbitration: the top trends in 2018 Retrieved from: <https://www.freshfields.us/our-thinking/campaigns/international-arbitration/> (accessed 13 April 2018).
4. The London Court of International Arbitration (LCIA) Retrieved from: <http://www.lcia.org/> (accessed 13 April 2018).
5. White & Case. Supporting our clients around the globe Retrieved from: <https://www.whitecase.com/firm/our-firm> (accessed 13 April 2018).

Список використаної літератури

1. Comparative and International Dispute Resolution. URL: <http://www.law.qmul.ac.uk/postgraduate/courses/items/138020.html> (last accessed 6 April 2018).
2. Company Overview of Pricewaterhouse Coopers International Limited. URL <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=23466175> (last accessed 9 April 2018).
3. International arbitration: the top trends in 2018. URL: <https://www.freshfields.us/our-thinking/campaigns/international-arbitration/> (last accessed 13 April 2018).
4. The London Court of International Arbitration (LCIA). URL: <http://www.lcia.org/> (last accessed 13 April 2018).
5. White & Case. Supporting our clients around the globe. URL: <https://www.whitecase.com/firm/our-firm> (last accessed 13 April 2018).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Нагорная Ольга

кандидат филологических наук, доцент
заведующая кафедрой языкознания
Хмельницкий университет управления и права
г.Хмельницкий, Украина

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАГИСТЕРСКОЙ ПРОГРАММЫ «СРАВНИТЕЛЬНОЕ И МЕЖДУНАРОДНОЕ РАЗРЕШЕНИЕ СПОРОВ» В ЛОНДОНСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ КОРОЛЕВЫ МАРИИ

Аннотация. Магистерская программа «Сравнительное и международное разрешение споров» в Лондонском университете Королевы Марии обеспечивает своих выпускников необходимыми знаниями, умениями и навыками для реализации успешной карьеры в области международного арбитража, который является современным и динамичным инструментом урегулирования как внутренних, так и международных коммерческих, торговых, строительных, инвестиционных и других конфликтов. Цель статьи – проанализировать отличительные положительные черты этой программы. Метод анализа и синтеза юридических и научно-методических источников был использован для оценки уровня актуальности проблемы исследования. Метод обобщения был применен для формулирования выводов статьи. Следовательно, эффективная организация рассматриваемой магистерской программы позволяют выпускнику стать ценным активом любой организации или учреждения, деятельность которой связана с международным арбитражем.

Ключевые слова: магистерская программа, сравнительное и международное разрешение споров, международный арбитраж, арбитражный юрист, Лондонский университет королевы Марии, школа международного арбитража.

Нагорна Ольга Олександрівна
кандидат філологічних наук, доцент
завідувач кафедри мовознавства
Хмельницький університет управління та права
Хмельницький, Україна

**ПОЗИТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПРОГРАМИ «ПОРІВНЯЛЬНЕ ТА
МІЖНАРОДНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ»
В ЛОНДОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ КОРОЛЕВИ МАРІЇ**

Анотація. Магістерська програма «Порівняльне та міжнародне вирішення спорів» в Лондонському університеті Королеви Марії забезпечує своїх випускників необхідними знаннями, уміннями та навичками для реалізації успішної кар'єри у галузі міжнародного арбітражу, який є сучасним та динамічним інструментом врегулювання як внутрішніх, так і міжнародних комерційних, торгових, будівельних, інвестиційних та інших конфліктів. Мета статті – проаналізувати відмітні позитивні риси цієї програми. Метод аналізу та синтезу юридичних та науково-методичних джерел був використаний для оцінки рівня актуальності проблеми дослідження. Метод узагальнення був застосований для формулювання висновків статті. Відтак, ефективна організація аналізованої магістерської програми дозволяють випускнику стати цінним активом будь-якої організації чи установи, діяльність якої пов'язана з міжнародним арбітражем.

Ключові слова: магістерська програма, порівняльне та міжнародне вирішення спорів, міжнародний арбітраж, арбітражний юрист, Лондонський університет королеви Марії, школа міжнародного арбітражу.

УДК 378:51

Новицька Людмила Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м.Вінниця, Україна
li@vnsau.vin.ua

Дубчак Віктор Миколайович

кандидат технічних наук, доцент
кафедра математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м.Вінниця, Україна
viktor_dubchak@rambler.ru

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЕКОЛОГІВ

Анотація. Підготовка майбутніх фахівців-екологів потребує формування у студентів не тільки системи екологічних знань та вмій, але і належного рівня математичних знань. Мета статті полягає у висвітленні деяких аспектів навчання математики студентів, зокрема на прикладі вивчення теми «Функції однієї змінної», розробці методичних матеріалів, які можна використовувати для забезпечення професійної спрямованості курсу «Вища математика» для студентів-екологів. Викладання вищої математики потрібно проводити на високому науково-методичному рівні із застосуванням як математичних, так і прикладних задач професійного спрямування. Запропоновані задачі можуть привернути увагу студентів, сприяти їх професійній спрямованості і підвищувати інтерес до обраної спеціальності. За результатами теоретичних (системний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; моделювання педагогічних процесів) та емпіричних (спостереження за процесом навчання студентів, аналіз їх навчальної діяльності; анкетування, тестування, бесіди з викладачами і студентами; систематизація й узагальнення передового досвіду викладачів, методистів) методів дослідження проаналізовано сучасний стан математичної підготовки студентів-екологів, визначено мету та специфіку курсу «Вища математика», висвітлено погляди щодо удосконалення його викладання, розроблено методичні матеріали, запропоновано методику розв'язування прикладних задач з елементами математичного моделювання.

Ключові слова: підготовка студентів-екологів, вища математика, професійна спрямованість, прикладні задачі, математичне моделювання.

Вступ. Одним із ключових завдань вищої школи на сучасному етапі її розвитку, в контексті інтеграції України до світового освітнього простору є забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців, їх конкурентно-спроможності на ринку праці. Враховуючи гостроту і глобальність екологічних проблем (нестача питної води, забруднення повітря та ґрунтів, поверхневих вод тощо), особливої уваги потребує проблема підготовки висококваліфікованих фахівців цієї галузі.

Процес математизації екологічних знань, загальна стратегія подолання екологічної кризи та пов'язані з цим прикладні дослідження вимагають від фахівців-екологів якісної математичної підготовки як невід'ємної складової належного професійного рівня. Розв'язання актуальних проблем екології неможливе без знання основних положень і методів математичної науки. Вони будуються і розвиваються на основі сучасної методології, на основних положеннях системного аналізу, на математичних методах і методах математичного моделювання [2, с.3].

У процесі нашого дослідження встановлено, що курс «Вища математика» – одна зі складових комплексу дисциплін підготовки сучасного фахівця за напрямом «Екологія» і є запорукою ефективного засвоєння загальноосвітніх дисциплін: «Інформатика і системологія», «Біологія», «Фізика», «Аналітична хімія», а також забезпечує потреби спеціальних кафедр стосовно процесу викладання ними дисциплін професійного спрямування: «Методи вимірювання параметрів довкілля», «Метеорологія та кліматологія» та ін. Особливо насиченою математичним апаратом є навчальна дисципліна «Моделювання і прогнозування стану довкілля».

Мета математичної освіти на сучасному етапі:

- навчити майбутніх фахівців володіти основами

математичного апарату, необхідного для аналізу та розв'язання задач, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю; б) формувати вміння складати математичні моделі тих чи інших явищ, процесів та виробити навички їх математичного дослідження; в) формувати навички логічного та алгоритмічного мислення, розвинути інтелект [1, с.180].

Специфіка курсу математики в аграрному ВНЗ для студентів-екологів визначається передусім коротким терміном її вивчення – лише один семестр. При цьому спостерігається тенденція до «вимивання» курсу з системи аграрної освіти. За останній час кількість навчальних годин на вивчення математики постійно зменшується.

Однією з проблем викладання математики є небажання студентів вивчати її, досить важко переконати їх у необхідності застосування ідей і методів математики в суміжних та фахових дисциплінах, майбутній професійній діяльності. Існуючі методичні системи навчання математики привчають більшість студентів формально ставитися до вивчення дисципліни. Математика викладається за чітко розробленою програмою, де основні математичні поняття представлені абстрактно і досить мало приділяється уваги їх застосуванню на практиці, у виробничих ситуаціях. При цьому у майбутніх абітурієнтів та студентів складається враження, що використання математичних знань, умінь зводиться в основному до нескладних розрахунків, підбору простих формул та підстановки конкретних числових значень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що проблемою вдосконалення викладання курсу вищої математики студентам ВНЗ займається значна кількість вітчизняних науковців. Окремо виділимо фахівців, які безпосередньо займаються вдосконаленням ме-

тодики навчання математики студентів-екологів: О.Гребьонкіна, Г.Козлакова, А.Кузик, В.Лисиця, С.Цецик та ін.

Науковці радять забезпечувати високий рівень математичної культури студентів, зберігаючи універсальність і фундаментальність математичних знань, вказують на те, що зміст курсу вищої математики необхідно привести у відповідність до потреб професійної діяльності майбутніх фахівців.

Цього можна досягти, на нашу думку, шляхом включення в курс вищої математики прикладних задач професійного змісту, тобто забезпечити професійну спрямованість математичної підготовки студентів.

Мета статті полягає у висвітленні деяких аспектів навчання математики студентів, зокрема на прикладі вивчення теми «Функції однієї змінної», розробці методичних матеріалів, які можна використовувати для забезпечення професійної спрямованості курсу «Вища математика» для студентів-екологів.

Завдання дослідження: проаналізувати сучасний стан математичної підготовки студентів-екологів, визначити мету та специфіку курсу «Вища математика», висвітлити погляди щодо удосконалення його викладання, розробити методичні матеріали, запропонувати методику розв'язання прикладних задач з елементами математичного моделювання.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань створено програму дослідження, яка передбачає використання наступного комплексу методів: теоретичних (системний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; моделювання педагогічних процесів); емпіричних (спостереження за процесом навчання студентів, аналіз їх навчальної діяльності; анкетування, тестування, бесіди з викладачами і студентами; систематизація й узагальнення передового досвіду викладачів, методистів).

Виклад основного матеріалу. У процесі формування вмінн студентів розв'язувати прикладні задачі зосереджуємо особливу увагу на темі «Функції однієї змінної», оскільки серед математичного інструментарію розв'язування прикладних задач значне місце займають елементарні функції. За допомогою цих функцій описуються різноманітні процеси. Тому без застосування елементарних функцій при формалізації конкретних закономірностей процес побудови ефективних математичних моделей був би значною мірою неприродним, неповним, а в багатьох випадках і неможливим. Крім того, графічні зображення у навчально-методичній літературі, які використовуються авторами для ілюстрації виробничих залежностей, є графіками елементарних функцій. У результаті вивчення даної теми студенти повинні уміти розв'язувати прикладні задачі на виявлення функціональних залежностей та їх дослідження.

Необхідно на заняттях ставити питання, створювати проблемні ситуації, виводячи аудиторію на дискусію, на ефективний зворотний зв'язок.

Так, на лекційному занятті студентам пропонується проаналізувати проблему аграрного виробництва, як підвищення врожайності зернових культур. Студенти з'ясовують, що врожайність зернових залежить від багатьох факторів: посівної площі, умов погоди, кількості внесених добрив, добору високоякісного зерна і т. п. Припустимо, що суттєвим фактором у підвищенні врожайності зернових залишається кількість внесених добрив.

Залежність врожайності від кількості внесених добрив описується квадратичною функцією вигляду

$y = c + bx - ax^2$. Дійсно, зростання факторної ознаки x (кількість внесених добрив) сприяє зростанню результативної ознаки y (врожайність) до певного значення, після чого наступне внесення добрив стає економічно не вигідним. Отже, квадратична функція є математичною моделлю реального процесу, а проблема збільшення врожайності зводиться до дослідження цієї функції за допомогою апарату диференціального числення.

Дослідження показує, що студенти краще засвоюють новий матеріал, коли їх залучати до самостійної пошукової діяльності та активності. Цьому сприяють практичні ігрові заняття, мета яких – розвинути прагнення до поглибленого вивчення навчального матеріалу, виробити у майбутніх фахівців-екологів уміння орієнтуватися в інформаційному середовищі, вдосконалити уміння в раціональному зборі та аналізі інформації.

Виходячи з того, що ця тема не нова для студентів, деякі питання виносяться на самостійне опрацювання. Викладач завчасно ділить групу студентів на три гетерогенні підгрупи, кожна з яких в позааудиторний час повинна підготувати опорний конспект теми, приклади функціональних залежностей, що зустрічаються у професійній діяльності, деякий теоретичний матеріал: один із способів задання функції та одну з властивостей функції, що саме – визначається жеребкуванням. Студента-доповідача обирає сам викладач під час заняття. Отже, на практичному занятті доповідають усі три підгрупи. Система заохочування розроблена таким чином, що викладач оцінює оригінальність опорних схем, правильність та кількість наведених прикладів, вміння пояснити матеріал і зробити правильні висновки. В процесі такої роботи створюється позитивний емоційний фон для подальшої роботи на занятті.

На практичних заняттях також пропонується студентам завдання, в яких необхідно обґрунтувати емпіричні формули із визначенням функціональної залежності. Методична цінність таких задач полягає в тому, що їх розв'язування вимагає здогадки, пошуку джерел подібних формул, обґрунтування з використанням теоретичних знань із спеціальних дисциплін. З дидактичного погляду йдеться про усвідомлене використання формул, адже в довіднику може трапитись помилка. Відсутні в умовах задач числові значення параметрів певних об'єктів повністю визначаються їх якісними особливостями. Інформацію про них можна дістати з довідника, енциклопедії.

Пропонуємо добірку задач для групової роботи. Група студентів об'єднується у 4-5 робочих груп і групу експертів із сильних студентів. Робочі групи отримують для виконання однакове завдання:

Задача 1. Показником підготовленості до зими цьоголіток є так званий коефіцієнт угодованості:

$$R = \frac{100m}{l^3}$$

де m – маса у грамах, l – довжина риби у см. Зимівлю перенесуть лише ті цьоголітки, у яких $R > 2.8$. Чи можна залишати цьоголіток коропа на зиму масою 25 г і довжиною 9,5 см?

Задача 2. Середній урожай люцерни залежно від глибини зрошення x характеризується залежністю $y = -0,028x^2 + 0,253x + 3,520$, x в см, y в ц/га. Побудувати криву врожайності на відрізку $[0; 15]$. Визначити за графіком, при яких значеннях x урожай буде найбільшим на заданому відрізку.

Задача 3. Доведіть, що норма висіву зернової культури даної фракції обчислюється за формулою

$$H = \frac{m \cdot q}{100 \cdot a^2} \text{ кг/га,}$$

де m – кількість зернин, що викидається у гніздо; q – вага 1000 зерен, г; a – ширина міжрядь при квадратно-гніздовому посіві, м.

Фракцією зерна називається вага 1000 зерен у грамах.

Задача 4. Доведіть, що посівну придатність насіння можна обчислити за формулою

$$P = \frac{b \cdot r}{100} \%,$$

де b – схожість насіння, %; r – чистота насіння, %.

Чистота насіння показує, скільки відсотків становить вага насіння основної культури від ваги взятої проби. Схожість насіння показує, скільки відсотків становить кількість пророслого насіння від загальної кількості висіяного. Посівна придатність показує, скільки відсотків становить вага насіння даної культури, придатного до утворення повноцінних сходів.

Міркування до задачі 4. Нехай m – маса проби, тоді

$$m_1 = \frac{r \cdot m}{100}$$

– маса насіння основної культури,

$$m_2 = \frac{b \cdot m_1}{100} = \frac{b \cdot r \cdot m}{10000}$$

– маса насіння основної культури, придатної до проростання. Тому

$$P = \frac{m_2}{m} \cdot 100 = \frac{b \cdot r}{100} \%$$

Припускаючи, що r – стала величина, маємо пряму пропорційну залежність посівної придатності від схожості насіння.

Група експертів також працює над виконанням завдання, стежить за роботою груп, контролює час. По завершенні роботи представник від кожної робочої групи представляє експертам виконані завдання. Експерти оцінюють роботу груп в балах, перевіряючи правильність та повноту виконання завдань. В разі необхідності найкращий варіант демонструється на дошці.

У традиційному курсі математики основна увага приділяється етапу проведення математичного дослідження і вочевидь недостатньо уваги іншим – найпростішим методам і прийомам складання математичної моделі, аналізу та інтерпретації. А саме ці питання становлять основні труднощі для студентів. Тому в процесі формування вміння студентів розв'язувати прикладні задачі основну увагу приділяємо побудові математичної моделі. При цьому виникає необхідність висловлювати правильні припущення, використовувати явно не задані в умові задачі елементи, так звані, допоміжні елементи (параметри). Розглянемо даний вид роботи.

Задача 5. Є купа мінеральних добрив у гранульованому вигляді, яку необхідно розфасувати у поліетиленову тару (мішки). Скільки для цього потрібно мішків?

Щоб розв'язати цю задачу, треба знати об'єм купи добрив. За своєю формою купа добрив нагадує круговий конус. Для об'єму конуса маємо формулу

$$V = \frac{1}{3} \pi R^2 H$$

Але практично неможливо виміряти висоту та радіус конуса. Можна припустити, що основою конуса

є коло, довжина якого така ж, як периметр основи купи. Цю довжину можемо безпосередньо виміряти шнуром. Якщо вона дорівнює l , то

$$R = \frac{l}{2\pi}$$

Висоту H можна знайти за допомогою довжини перекидьки p . Тоді

$$H = \sqrt{(p/2)^2 - R^2}$$

Отже, математична модель задачі в цьому випадку: найти об'єм купи добрив, використовуючи формулу:

$$V = \frac{l^2}{12\pi} \sqrt{(p/2)^2 - (l/2\pi)^2}$$

Маємо функцію двох змінних $V = f(p, l)$

де l – периметр основи купи, p – довжина перекидьки.

Математичні моделі дають змогу обчислити не тільки конкретне значення якоїсь шуканої величини, а й дослідити самі процеси, про які йдеться в умові задачі, розглянути інші можливі варіанти значень шуканої величини.

Важливе значення в процесі формування вміння розв'язувати прикладні задачі має виділення етапів розв'язання задачі, оскільки найчастіше ми не замислюємося над послідовністю цих етапів, хоч кожен з них має свої особливості і потребує належної уваги. Етап формалізації потребує вміння: встановлювати вид задачі, аналізувати текст задачі, переходити до знаково-символьної форми задачі. Етап дослідження математичної моделі – вміння вибирати правильний і раціональний метод розв'язання математичної задачі, етап інтерпретації – вміння інтерпретувати одержані результати в термінах вихідної ситуації, здійснювати відбір корисної інформації.

З цієї метою пропонуємо студентам для колективного розв'язування добірку задач. При цьому звертаємо увагу на правильне введення позначень відомих і невідомих величин, обгрунтування зв'язків між ними, а на формалізований запис залежностей за допомогою математичного апарату. Розглянемо даний вид роботи.

Задача 6. Площа ділянки лісу в 25 га щороку збільшується на 5 %. Через скільки років площа ділянки лісу подвоїться?

Розв'язання. I етап. Побудова математичної моделі. Для того, щоб відповісти на вимогу задачі, необхідно записати загальну формулу залежності площі лісу від часу. Оскільки для природних процесів характерний експоненціальний закон, припустимо, що $S = S_0 e^{at}$, де S_0 – початкова площа ділянки, $a > 0$ – деяка стала, t – час у роках. За умовою $S = 25$ при $t = 0$, тому з рівняння $25 = S_0 e^{a \cdot 0}$ випливає, що $S_0 = 25$. Для визначення a скористаємось умовою, що за рік площа ділянки збільшиться на 5 %, тобто $S(1) = 25 + 0,05 \cdot 25 = 26,25$. Отже, $26,25 = 25 \cdot e^a$, звідки

$$a = \ln 1,05 \approx 0,048$$

Остаточно дістанемо таку залежність

$$S = 25 \cdot e^{t \ln 1,05}$$

Для питання задачі складемо математичну модель:

$$\text{Розв'язати рівняння. } 25 + 25 = 25(1,05)^t.$$

II етап. Дослідження математичної моделі. $2 = (1,05)^t$ – це показникове рівняння, логарифмуючи його, дістанемо $t \approx 15$.

III етап. Площа ділянки лісу подвоїться через 15 років. Варто задуматись тим, хто бездумно знищує лісові насадження.

У процесі розв'язування прикладних задач доцільно дотримуватись певних методичних рекомендацій: а) уважно прочитайте умову задачі, вдумайтесь у зміст кожного слова; б) виявіть суттєві елементи задачі: дані та шукані величини; в) продумайте, як сформульована задача, не містить умови задачі надлишкових, недостатніх, суперечливих даних; г) уважно вивчіть вимогу, орієнтуючись на яку, виразіть елементи задачі на математичній мові; д) зверніть увагу на правильне введення позначень відомих та невідомих величин, повноту обґрунтування зв'язків між величинами, на формалізований запис функціональних залежностей.

Без сумніву можна стверджувати, що прикладні задачі професійного спрямування корисні, оскільки вони поєднують навчальну діяльність і наукове дослідження. Пошук оптимального методу розв'язання таких задач формує логічне та аналітичне мислення, математичну й екологічну свідомість, загальний сві-

тогляд природодослідника. Але не варто забувати, що завдання мають відповідати рівню сприйняття студентів-першокурсників. Занадто складні завдання не будуть сприяти успішному та якісному засвоєнню навчальної дисципліни. Такі задачі не приведуть до підвищення рівня математичних знань, умінь, навичок студентів, якщо вони не доступні їх розумінню.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Реалізація подібної стратегії на заняттях з вищої математики сприяє адаптації математичних знань до розв'язання прикладних професійно-орієнтованих задач; формуванню вмінь, навичок аналізувати, оцінювати, прогнозувати екологічні процеси засобами математики; активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів з переходом на різні рівні застосування усвідомлених математичних понять.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо зі створенням системи професійно-орієнтованих задач з інших тем курсу «Вища математика».

References

1. Novytska, L. & Levchuk, O. (2017). Stan matematychnoi pidhotovky studentiv-ekolohiv ahrarnykh VNZ [State of mathematical preparation of students-environmentalists of agrarian universities]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 1(40), 179-183 [in Ukrainian].
2. Tsetsyk, S.P. (2011). Pedagogichni umovy zabezpechennia profesiinoi spriamovanosti matematychnoi pidhotovky studentiv ekolohichnykh spetsalnostei [Pedagogical conditions of professional orientation of mathematical preparation of students of environmental specialties]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Новицька Л. Стан математичної підготовки студентів-екологів аграрних ВНЗ / Л.Новицька, О.Левчук //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Випуск 1 (40). – С.179-183.
2. Цецик С.П. Педагогічні умови забезпечення професійної спрямованості математичної підготовки студентів екологічних спеціальностей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.П.Цецик – К.: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2011. – 21 с.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 06.04.2018 р.

Новицкая Людмила

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г.Винница, Украина

Дубчак Виктор

кандидат технических наук, доцент
кафедра математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г.Винница, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ-ЭКОЛОГОВ

Аннотация. Подготовка будущих специалистов-экологов требует формирования у студентов не только системы экологических знаний и умений, но и должного уровня математических знаний. Цель статьи заключается в освещении некоторых аспектов обучения математике студентов, в частности, на примере изучения темы «Функции одной переменной», разработке методических материалов, которые можно использовать для обеспечения профессиональной направленности курса «Высшая математика» для студентов-экологов. Преподавание высшей математики нужно проводить на высоком научно-методическом уровне с применением как математических, так и прикладных задач профессионального направления. Предложенные задачи могут привлечь внимание студентов, способствовать их профессиональной направленности и повышать интерес к выбранной специальности. По результатам теоретических (системный и сравнительный анализ психолого-педагогической, учебно-методической литературы по проблеме исследования; моделирование педагогических процессов) и эмпирических (наблюдение за процессом обучения студентов, анализ их учебной деятельности; анкетирование, тестирование, беседы с преподавателями и студентами; систематизация и обобщение передового опыта преподавателей, методистов) методов исследования проанализировано современное состояние математической подготовки студентов-экологов, определены цели и специфика курса «Высшая математика», освещены взгляды относительно усовершенствования его преподавания, приведены методические материалы, предложена методика решения прикладных задач с элементами математического моделирования.

Ключевые слова: подготовка студентов-экологов, высшая математика, профессиональная направленность, прикладные задачи, математическое моделирование.

Novytska Lyudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technology
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnitsa, Ukraine

Dubchak Viktor

Candidate of Technical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technology
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnitsa, Ukraine

PECULIARITIES OF TEACHING HIGHER MATHEMATICS TO ECOLOGY SPECIALITY STUDENTS

Abstract. One of the key tasks of higher education today is to ensure high quality of future specialists training and thus their competitiveness in the labor market. Taking into account the acuteness and global nature of environmental problems (shortage of drinking water, pollution of air, soils and surface water), the issue of training highly skilled specialists in the field of ecology needs special attention. Training of the future ecological specialists requires formation of not only ecological knowledge and skills, but also a proper level of mathematical competence. The purpose of the paper is to highlight some aspects of teaching mathematics, in particular, on the example of studying the topic «Functions of one variable», to develop methodological materials that can be used to ensure professional orientation of the course «Higher Mathematics» for the students of ecological specialties. Teaching higher mathematics is to be carried out at a high scientific and methodological level with the use of both mathematical and applied problems of professional orientation. The proposed in the article tasks can attract attention of the students, promote their professional orientation and increase interest to the chosen specialty. Applied professionally-oriented tasks are useful because they combine learning activities and scientific research. The search for the optimal method for solving such tasks forms logical and analytical thinking, mathematical and environmental consciousness, general outlook of the natural scientist. The implementation of such a strategy in higher mathematics classes contributes to the adaptation of mathematical knowledge to the solution of applied profession-oriented tasks; the formation of skills of analyzing, evaluating, predicting agrobiological processes by means of mathematics; activating educational and cognitive activity of students with the transition to different levels of application of the perceived mathematical concepts. According to the results of theoretical (systematic and comparative analysis of psychological and pedagogical, educational and methodical literature on the problem of the research and modeling pedagogical processes) and empirical (observation of the students' learning process, analysis of their educational activities, questionnaires, tests, interviews with teachers and students, systematization and generalization of the best practices of teachers and methodologists) methods of research, the current state of mathematical knowledge of future ecologists was analyzed, the purpose and specificity of the course «Higher mathematics», the views on improvement of its teaching was outlined, methodical materials were developed, the method of solving applied problems with the elements of mathematical modeling was proposed.

Key words: training of ecological students, higher mathematics, professional orientation, applied problems, mathematical modeling.

Новицька Людмила Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м.Вінниця, Україна
li@vsau.vin.ua

Левчук Олена Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м.Вінниця, Україна
lov@vsau.vin.ua

ТЕСТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті розглянуто можливості використання тестових завдань для оцінювання знань студентів в процесі вивчення вищої математики у вищому навчальному закладі аграрного профілю. Для досягнення поставлених завдань та мети, використано теоретичний та емпіричний методи дослідження. Проаналізовано зміст тестових завдань та охарактеризовано види тестів. Запропоновано тестові завдання для вхідного, рубіжного, підсумкового контролю. Відмічено, що тестування може забезпечити успішну реалізацію мети і всіх функцій контролю, дозволяє за досить короткий термін сформулювати уявлення про знання студентів; диференціювати процес навчання; стимулювати систематичну навчально-пізнавальну діяльність; об'єктивно оцінити знання та вміння студентів. Розкрито основні переваги і недоліки у застосуванні тестів в освітньому процесі навчального закладу. Визначено перспективу подальших досліджень, які полягають в розширенні бази тестових завдань, проведенні досліджень оцінки впливу тестування на якість знань, умінь, навичок студентів.

Ключові слова: аграрний вищий навчальний заклад, вища математика, моніторинг, тестування, тестові завдання.

Вступ. В процесі професійної підготовки студенти аграрних вищих навчальних закладів освоюють цикл природничих дисциплін, зокрема «Вищу математику». Ця дисципліна є обов'язковою під час їхнього навчання, вона є джерелом фундаментальних знань, базою для засвоєння більшості фахових дисциплін і формування якісної професійної підготовки.

За умов значного скорочення аудиторного навантаження необхідним є впровадження нових методів управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Найважливішим типом управління процесом навчання виступає управління зі зворотним зв'язком. Викладачі вищих навчальних закладів мають достатньо великі можливості для того, щоб передати чисельній студентській аудиторії значний обсяг навчального матеріалу: лекції, підручники, електронні посібники, навчально-методичні матеріали, що представлені на сайтах навчальних закладів тощо. Але при цьому поки ще обмежена можливість систематичного отримання в повному обсязі інформації про те, як засвоюється цей матеріал на потоці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в якості інноваційного і разом з тим вже достатньо апробованого засобу оцінювання якості знань використовують тестування, яке не передбачає значних витрат навчального часу на виконання завдань студентами та часу викладача на їх перевірку.

Як показує аналіз наукових робіт з досліджуваної проблеми питання щодо оцінювання успішності студентів в умовах впровадження тестового контролю знань є одним з найбільш дискусійних. Якісні тести є важливим інструментом оцінювання якості вищої освіти, підвищення рівня підготовки фахівців, посилення керуваності навчально-виховним процесом [2, с.5]. Інтерес викликають праці, що висвітлюють аспекти педагогічного тестування (В.Аванесов, О.Авраменко, Л.Кухар, В.Сергієнко та ін.). На думку В.Аванесова «навчання має починатися з вхідного тестового контролю, супроводжуватися

самоконтролем і закінчуватися підсумковим тестуванням» [1, с.6].

На сучасному етапі середня школа практично повністю забезпечена методичними розробками-тестами, а для вищих навчальних закладів дане питання залишається не розв'язаним. Тому необхідні дослідження в даному напрямі, розробка тестових завдань з багатьох навчальних дисциплін, які б сприяли підготовці дипломованих фахівців.

На нашу думку, тестування є однією з найбільш технологічних форм проведення контролю успішності з керованими параметрами якості. Вдале поєднання різних видів, форм організації і методів контролю є показником рівня навчального процесу у вищих навчальних закладах, доказом педагогічної майстерності викладачів.

Мета статті полягає в розкритті можливостей використання тестових технологій для навчання дисципліни «Вища математика», а також наданні рекомендацій щодо їх конструювання і використання.

Завдання дослідження: запропонувати тестові завдання, які в різній комбінації можуть слугувати різним цілям, розкрити основні переваги і недоліки у застосуванні тестів в освітньому процесі вищого навчального закладу аграрного профілю.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовуємо теоретичні методи (аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми, робочих програм з дисципліни «Вища математика»), емпіричні (спостереження за навчальним процесом студентів, аналіз їхніх досягнень, бесіди зі студентами та викладачами, вивчення передового досвіду викладачів).

Виклад основного матеріалу. Важливим у застосуванні тестових технологій є визначення коли, як і з якою метою проводити моніторинг якості знань студентів-першокурсників. Глибоко переконані, що при вхідному контролі надзвичайно важливим є виявлення рівня знань студентів, які вступили до

вищого навчального закладу (хто прийшов?) за результатами конкурсного відбору на базі зовнішнього незалежного оцінювання. Для перевірки знань студентів-першокурсників викладачі кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій Вінницького національного аграрного університету проводять так звані «нульові» контрольні роботи за шкільний курс математики на всіх факультетах. Наведемо приклад одного з варіантів.

1. Розв'язати систему рівнянь

$$\begin{cases} 2x + 5y = -66, \\ 4x - y = 0. \end{cases}$$

Відповідь: а) (-3;12); б) (-3;-12); в) (3;12); г) інша відповідь.

2. Знайти значення виразу

$$\log_{12} 4 + \log_{12} 3 + 12.$$

Відповідь: а) 10; б) 3; в) 13; г) інша відповідь.

3. Спростити вираз

$$\cos^4 \alpha + \sin^2 \alpha \cdot \cos^2 \alpha - \cos^2 \alpha - 1.$$

Відповідь: а) 1; б) -1; в) 2 (sin α)²; г) інша відповідь.

4. Розв'яжіть рівняння

$$\sqrt{x^2 - 5x + 8} = x + 1.$$

Відповідь: а) 1; б) -1; в) 2; г) інша відповідь.

5. Розв'яжіть нерівність

$$\left(\frac{1}{5}\right)^x > 125.$$

Відповідь: а) $x < -3$; б) $x < -3$; в) $x > -3$; г) інша відповідь.

6. На заводі 35 % усіх робітників жінки, а решта – чоловіки, котрих на 252 особи більше, ніж жінок. Визначіть загальну кількість робітників.

Відповідь: а) 588; б) 546; в) 840; г) інша відповідь.

7. У трикутнику проведено середні лінії, довжина яких 2 см, 3 см, 4 см. Знайдіть периметр трикутника.

Відповідь: а) 20 см; б) 18 см; в) 16 см; г) інша відповідь.

8. Різниця двох додатних чисел дорівнює 4, а їх добуток дорівнює 21. Знайдіть ці числа.

Відповідь: а) 7 і 3; б) 2 і 6; в) 8 і 4; г) інша відповідь.

9. Знайдіть критичні точки функції

$$y = 12x - x^3.$$

Відповідь: а) 2; б) -2; в) 2 і -2; г) інша відповідь.

10. Обчисліть інтеграл

$$\int_{-1}^2 (x^2 - 4x + 5) dx.$$

Відповідь: а) 12; б) -12; в) -8/3; г) інша відповідь.

Попередній контроль дає можливість ознайомитись із загальним рівнем математичної підготовки першокурсників і планування подальшої організації їх навчально-пізнавальної діяльності. Результати

цього контролю суттєво впливають на конкретизацію, оптимізацію та більш цілеспрямоване визначення змістового компонента навчальної дисципліни, основних методів, форм, засобів, прийомів його проведення, обґрунтування послідовності опрацювання певних розділів навчального матеріалу.

До переваг тестових завдань закритої форми належить швидкість тестування та простота підрахунку балів. Серед недоліків відмітимо ефект угадування, що є притаманним для слабо підготовлених студентів.

Поточний контроль здійснюється нами у ході повсякденної навчальної діяльності студентів шляхом систематичних спостережень за навчальною діяльністю на всіх видах аудиторних занять з метою забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та студентами у процесі навчання, виявлення ступеня розуміння ними засвоєного навчального матеріалу та вміння застосовувати його у практичній діяльності. Одержані нами результати поточного контролю використовуються для коригування методів і засобів навчання студентів, організації їх самостійної роботи та при підсумковому контролі й оцінюванні знань. Зокрема, такий контроль здійснюємо у формі проведення експрес-тестів, математичних диктантів.

Поточний контроль стимулює у студентів прагнення систематично самостійно працювати над навчальним матеріалом, розвиває мотивацію учіння, формує навички та вміння самоконтролю і самооцінки, а також підштовхує викладача до підвищення якості дидактичних засобів і вдосконалення своєї педагогічної майстерності.

Рубіжний контроль є плановим, заздалегідь визначеним. Він полягає у визначенні рівня та обсягу набуття студентами знань, умінь, навичок за певний період, як правило, після вивчення логічно завершеної частини навчальної програми дисципліни (певної теми, розділу). Метою рубіжного контролю є проміжна атестація студентів, тому він проводиться одночасно для всіх студентів. Рубіжний контроль забезпечує формування у студентів відповідного уявлення про рівень своєї підготовки з дисципліни, а також поліпшує оперативне керування навчальним процесом, сприяє планомірній роботі студентів.

Наведемо приклад тестового завдання для рубіжного контролю після вивчення розділу «Аналітична геометрія».

1. Кут між прямими $y = -3x + 4$ та $3y - x + 7 = 0$ дорівнює (пояснити) ...

2. Нормальний вектор $\vec{N}$ та направлений вектор $\vec{S}$ прямої $y = 4x - 9$ мають вигляд ...

3. Рівняння прямої, що проходить через точку $A(2; 3)$ паралельно прямій $y = -5x + 6$ має вигляд ...

4. Рівняння прямої, що проходить через точку $A(-7; 2)$ перпендикулярно до прямої $4x + 5y + 1 = 0$ має вигляд ...

5. До прямої $6x - 13y + 10 = 0$ паралельною є, наприклад, пряма ...

6. Відстань від точки $A(2; -5)$ до точки $B(3; 4)$ дорівнює ...

7. Кутковий коефіцієнт прямої, що проходить через точки $A(-1; 4)$ та $B(6; -1)$ дорівнює ...

8. До площини $-3x + y + 10z + 5 = 0$ перпендикулярною є, наприклад, площина ...

9. Рівняння прямої, що проходить через точку $A(7; 0; -3)$ перпендикулярно до площини $4x - y + 2z + 10 = 0$ має вигляд ...

10. Рівняння прямої, що проходить через точку $M(2; -3; 4)$ і початок координат має вигляд ...

11. До площини $2x - 5y + 10z + 1 = 0$ паралельною є, наприклад, площина ...

12. До прямої

$$\begin{cases} x = 3t - 1 \\ y = -2t + 5 \\ t = 4t + 6 \end{cases}$$

паралельною є, наприклад, пряма...

13. Рівняння однієї з площин, перпендикулярних до прямої

$$\frac{x-1}{4} = \frac{y+2}{-3} = \frac{z}{6} \quad \epsilon \dots$$

14. Одним з векторів, паралельних до площини

$$\frac{x}{2} + \frac{y}{-3} + \frac{z}{4} = 1 \quad \epsilon \text{ вектор } \dots$$

15. Кут φ між прямою

$$\frac{x}{1} = \frac{y-3}{2} = \frac{z}{-1}$$

та площиною $4x-3y+8z+3=0$ можна знайти з рівності ...

16. Для перпендикулярності прямої

$$\frac{x-3}{2} = \frac{y+5}{-4} = \frac{z}{5}$$

і площини $\alpha x + \beta y - 10z + 1 = 0$ необхідно, щоб $\alpha =$ і $\beta =$

17. Вектородиничної довжини, перпендикулярний до площини $4x-y+5z+1=0$, має вигляд ...

18. Рівняння прямої, що проходить через точку $A(-4; 5; 9)$ перпендикулярно до площини $x+8y-10z+1=0$ має вигляд...

19. Кут φ між прямою

$$\frac{x}{1} = \frac{y}{-2} = \frac{z+5}{4}$$

та площиною $5x+6y-z+17=0$ можна знайти з рівності ...

20. Площина $4x-3y+8z-24=0$ перетинає вісь Oy в точці ...

Студент повинен сам дописати відповідь, яка свідчить про наявність або відсутність необхідних знань. Завдання відкритої форми використовуємо там, де необхідно повністю виключити отримання правильної відповіді шляхом вгадування і тим самим підвищити якість педагогічного вимірювання.

В процесі формування тестів підсумкового контролю використовуємо комбінацію завдань відкритого та закритого типу, що дозволяє певною мірою усунути можливість підказок та списування, підвищити об'єктивність оцінки. Кожний варіант тестових завдань містить десять завдань. Пропонуємо розглянути варіант тестових завдань, складений для проведення іспиту по завершенні вивчення дисципліни «Вища математика» для спеціальності 207 «Водні біоресурси та аквакультура»:

1. Кут між прямими $2x-y+5=0$ та $-3x-6y+1=0$ дорівнює:

а) 90° ; б) 0° ; в) 45° ; г) 60° .

2. Який з векторів має одиничну довжину:

а) $\{1; 1; 1\}$; б) $\{0; 1; 1\}$; в) $\left\{\frac{1}{\sqrt{3}}; \frac{1}{\sqrt{3}}; -\frac{1}{\sqrt{3}}\right\}$; г) $\left\{\frac{1}{3}; \frac{1}{3}; \frac{1}{3}\right\}$;
а) 0; б) ∞ ; в) 3; г) 1.

3. Рівняння прямої що проходить через точки $A(5; -2)$ та $B(1; 1)$ має вигляд:

а) $5(x-1)-2(y-1)=0$ б) $\frac{x-1}{5} = \frac{y-1}{-2}$

в) $\frac{x-5}{-4} = \frac{y+2}{3}$ г) $1 \cdot (x-5) + 1(y+2) = 0$

4. Дано точки $A(2; 1; -4)$, $B(3; 2; -2)$. Вектор $\vec{AB}$ перпендикулярний до площини:

а) $x+y+2z+3=0$; б) $2x+y-4z+3=0$;
в) $3x+2y-2z+3=0$; г) $x+y-2z+3=0$.

5. Скалярний добуток векторів

$\vec{a}\{3; 1\}$, $\vec{b}\{5; -2\}$ дорівнює:
а) 13; б) 10; в) 7; г) -1.

6. Точка $x_1=1$ для функції $y=x^2-2x$ є точкою:

а) максимуму; б) мінімуму; в) перегину; г) розриву.

7. Визначник $\begin{vmatrix} 2 & 1 & -3 \\ 1 & 3 & 2 \\ 3 & 4 & -1 \end{vmatrix}$ дорівнює ...

8. Границя функції $\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{x^2-1}{x}$ дорівнює ...

9. Похідна функції $y=tg^5x$ дорівнює ...

10. Невизначений інтеграл $\int \sin^4 x \cdot \cos x dx$ дорівнює ...

Контроль рівня залишкових знань (зрізи знань), який проводить адміністрація вишу, також проводиться у формі контрольних робіт за тестовими технологіями як контроль стійкості знань, умінь та навичок студентів. Такі контрольні зрізи проводяться за темами дисципліни, які вивчались в попередньому семестрі, або за навчальною програмою всієї дисципліни. Для досягнення цього завдання можуть розроблятися тести, в яких акцент робиться на те, що студент знає і що він може зробити, а не на те, як він виглядає (в плані академічних досягнень) на фоні інших.

Висновки. Якісні тести є важливим інструментом оцінювання якості вищої освіти, підвищення рівня підготовки фахівців, посилення керіваності навчально-виховним процесом. Очевидними перевагами використання тестів, що забезпечують успішну реалізацію мети і всіх функцій контролю, є: висока ефективність, об'єктивність, справедливості оцінки знань; відсутність стресів та перевантажень для студентів; можливість економії часу викладачів та студентів; швидкість обробки одержаних результатів; тестові завдання чіткі, зрозумілі та добре структуровані: відкриті тести є ефективним тренінговим засобом у навчальному процесі, а закриті – найкраще використовувати при перевірці рівня залишкових знань. Водночас, поряд з позитивними, слід відзначити і негативні сторони використання тестів. Складання якісних тестів вимагає великих витрат часу. Досить складно знайти дистрактори, які не містять неправдивої інформації. Результати тестування часто залежать від угадування. Студент може відповісти на складне запитання і не відповісти на просте. Це може залежати від якості тесту, рівня мотивації студента. Тест не дозволяє перевіряти знання, пов'язані з творчістю. Зокрема, неможливо відслідковувати логіку міркувань студента в процесі розв'язування математичних задач. Ми переконані, що тестова система контролю доповнює класичну систему новими засо-

бами діагностики якості навчальних досягнень, дає можливість студенту розкрити свій творчий потенціал. Перспективи подальших досліджень вбачаємо

в розширенні бази тестових завдань, проведенні досліджень оцінки впливу тестування на якість знань, умінь, навичок студентів.

References

1. Avanesov, V.S. (2010). *Kompozitsiya testovykh zadaniy* [The composition of the test tasks]. Moscow: Tsentr testirovaniya [in Russian].
2. Serhiienko, V.P. & Kukhar, L.O. (2011). *Metodychni rekomendatsii zi skladannia testovykh zavdan* [Methodical recommendations for the preparation of test tasks]. Kyiv: NPY [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий / В.С.Аванесов. – М: Центр тестирования, 2010. – 237 с.
2. Сергієнко В.П. Методичні рекомендації зі складання тестових завдань /В.П.Сергієнко, Л.О.Кухар. – К.: Вид-во НПУ, 2011. – 41 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 09.04.2018 р.

Новицкая Людмила

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г. Винница, Украина

Левчук Елена Владимировна

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г.Винница, Украина

ТЕСТЫ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ВЫСШЕЙ МАТЕМАТИКИ

Аннотация. В статье рассмотрены возможности использования тестовых заданий для оценки знаний студентов в процессе изучения высшей математики в вузе аграрного профиля. Для достижения поставленных задач и цели, использовано теоретический и эмпирический методы исследования. Проанализировано содержание тестовых заданий и охарактеризованы виды тестов. Предложено тестовые задания для входного, рубежного, итогового контроля. Отмечено, что тестирование может обеспечить успешную реализацию целей и всех функций контроля, позволяет за достаточно короткий срок сформировать представление о знании студентов; дифференцировать процесс обучения; стимулировать систематическую учебно-познавательную деятельность; объективно оценить знания и умения студентов. Раскрыты основные преимущества и недостатки в применении тестов в образовательном процессе учебного заведения. Определены перспективы дальнейших исследований, которые заключаются в расширении базы тестовых заданий, проведении исследований оценки влияния тестирования на качество знаний, умений, навыков студентов.

Ключевые слова: аграрный вуз, высшая математика, мониторинг, тестирование, тестовые задания.

Novytska Lyudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technology
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnitsa, Ukraine

Levchuk Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technology
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnitsa, Ukraine

TESTS AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT FOR STUDENTS 'KNOWLEDGE CONTROL IN THE HIGHER MATHEMATICS STUDY PROCESS

Abstract. In the conditions of a significant reduction of the classroom load, it is necessary to introduce new methods for managing educational and cognitive activities of students. The most important type of teaching process control is feedback management. Today, as an innovative and tried-and-tested means of assessing the quality of knowledge, testing is used. The article considers the possibilities of using test tasks for assessing students' knowledge in the process of studying higher mathematics in a higher educational institution of an agricultural profile. To achieve these objectives and purpose, applied theoretical and empirical methods. The content of the test tasks is analyzed and the types of tests are described. Qualitative tests are an important tool for assessing the quality of higher education, increasing the level of training of specialists, increasing the manageability of the educational process. Proposed tasks for entrance, cross-cutting, final control are offered. It is noted that testing can ensure the successful realization of the goal and all control functions. The obvious advantages of using tests are: high efficiency, objectivity, fairness of knowledge assessment; lack of stress and overload for students; possibility of saving time for teachers and students; processing speed of the obtained results; open tests are an effective training tool in the learning process, and closed – it is best to use when checking the level of residual knowledge. Negative aspects of using tests: preparing high-quality tests takes a lot of time. Test results often depend on guessing. The test does not allow you to check knowledge related to creativity. The test control system complements the classical system by new means of diagnosing the quality of educational achievements, enabling the student to reveal his creative potential.

Key words: agrarian higher educational establishment, higher mathematics, monitoring, testing, test tasks.

УДК 371.1:372.853

Опачко Магдаліна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
magdaopachko@gmail.com

ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАГІСТРІВ-ФІЗИКІВ ОСВІТЬОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ З ДИДАКТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Анотація. Для перевірки ефективності запропонованої системи підготовки майбутніх учителів фізики з дидактичного менеджменту необхідно було провести діагностування рівнів готовності студентів з дидактичного менеджменту. Мета дослідження полягала у розробці проблеми діагностування готовності магістрів-фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту. Підготовка студентів з дидактичного менеджменту полягає у засвоєнні ними системи знань про управління розвитком особистості учня у процесі навчання та вироблення досвіду створення системи управління навчанням. Визначення ефективності запропонованої системи підготовки здійснюється за оцінкою результатів, які відображені у рівнях готовності студентів з дидактичного менеджменту. Діагностування готовності передбачало розробку критеріально-діагностичного апарату, застосування якого у експериментальному дослідженні уможливило виокремлення рівнів готовності. Для досягнення мети і завдань дослідження використовувались методи дослідження: теоретичні – конкретно-пошуковий; структурно-функціональний; емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, самооцінка, педагогічний експеримент для виявлення рівнів готовності студентів з дидактичного менеджменту. Дослідження проблеми діагностування готовності магістрів - фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту уможливило: розкриття сутності готовності з дидактичного менеджменту; обґрунтування її структури; розкриття змістового наповнення компонентів готовності; визначення критеріїв, показників та рівнів готовності.

Ключові слова: дидактичний менеджмент, готовність, магістри-фізики освітнього напрямку підготовки, критерії, показники, рівні готовності

Вступ. Систему підготовки майбутніх учителів фізики з дидактичного менеджменту представлено як сукупність теоретичного і практичного компонентів, єдність реалізації яких забезпечує результат у вигляді готовності майбутніх учителів фізики з дидактичного менеджменту. Теоретична складова системи підготовки охоплює знання про сутність дидактичного менеджменту як системи управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів; його структуру і зміст, закономірності і принципи, врахування й опора на які забезпечують цілісність і повноту формування складових готовності з дидактичного менеджменту.

Узагальнення основоположних позицій теорії класичного менеджменту, освітнього і педагогічного менеджменту, теорій управління навчанням, що розроблялись у дидактиці та методиці фізики уможливує представлення структури дидактичного менеджменту динамічними інформаційно-діяльними модулями: 1) проектування методичної системи; 2) організація та управління у навчанні; 3) моделювання середовища і взаємодії; 4) діагностування у навчанні [3].

Практичний компонент системи підготовки полягає у реалізації змісту дидактичного менеджменту, який втілено в ідеї розробки власної системи управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, або системи управління навчанням (СУН) фізики. Етапи створення системи управління відповідають структурі виокремлених інформаційно-діяльних модулів.

Засвоєння змісту дидактичного менеджменту здійснюється в рамках кредитно-модульної системи організації навчання, що передбачало розробку експериментальної модульної програми курсу «Педагогічна майстерність з основами дидактичного менеджменту». Програма включає два змістових модулі («Основи педагогічної майстерності» та «Дидактичний менеджмент у методичній майстерності вчителя»).

Результативна складова системи підготовки відображає результат у вигляді сформованості компонентів

готовності з дидактичного менеджменту. Для експериментальної перевірки ефективності запропонованої системи необхідно було обґрунтувати діагностично-критеріальний апарат для визначення рівнів готовності. Але, насамперед, потребувало уточнення сутності готовності студентів з дидактичного менеджменту

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування моделі готовності майбутнього вчителя фізики з дидактичного менеджменту передбачало розкриття сутності готовності, визначення критеріїв і показників готовності з дидактичного менеджменту.

Системне дослідження у площині окресленої проблеми проведене А.Є.Книш [1]. Проаналізувавши три різні підходи до трактування поняття готовності, а саме: вітчизняний, європейський та американський, дослідниця зазначає, що поняття готовності до здійснення діяльності розкривається через компетенції і компетентності, хоча вважає «ці поняття хоч і близькими за значенням, але не тотожними» [Там само, с.40].

Ми повністю поділяємо позицію авторки на рахунок того, що "...компетентність є практичною реалізацією компетенцій особистості, що може бути здобутою тільки у практичній діяльності, шляхом набуття специфічного досвіду. Компетентність суб'єкта професійної діяльності виступає в ролі найвищого прояву готовності до певної професійної діяльності" [Там само]. Більше того, готовність розглядається як передумова формування компетентності і може вивчатися лише на прикладі фахівців на ранніх стадіях професіоналізації. Особистісна готовність є більш вузьким поняттям, що включає спрямованість та вмотивованість людини на професійну діяльність.

У дисертаційному дослідженні В. Р. Михальської обґрунтовано критерії ефективності управлінської діяльності та рівні готовності до управлінської діяльності студентів педагогічного коледжу. На основі структурних компонентів готовності майбутнього вчителя до управління навчальною діяльністю мо-

лодших школярів, в якості яких визначено: мотиваційний, когнітивний та операційний (практичний), дослідниця характеризує критерії ефективності: емоційно-мотиваційний, когнітивний, операційно-практичний [2].

У дослідженні О.М.Трубіциної, яке присвячене підготовці майбутніх учителів до рефлексивного управління процесом навчання учнів іноземної мови, в якості критеріїв оцінки готовності студентів до рефлексивного управління запропоновано: ступінь прояву функцій самоуправління та рівень здійснення студентами функцій рефлексивного управління [5].

У оцінці ефективності управлінської діяльності керівників навчальних закладів пропонується використання критеріїв і показників, якими описується різноаспектний характер діяльності керівника [4].

Аналіз джерел з проблеми готовності уможливив розуміння того, що готовність, окрім загальних структурних компонентів (когнітивного, мотиваційного, операційного, особистісного та ін.), характеризується конкретним змістовним наповненням, яке відтворює особливості того чи іншого виду діяльності.

Визначення мети та завдань дослідження. Мета дослідження полягала у розкритті сутності проблеми діагностування готовності магістрів-фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту. Досягнення мети уможлиблюється послідовністю виконання завдань: 1) розкриттям сутності готовності з дидактичного менеджменту; 2) визначенням компонентів готовності та етапів її формування; 3) розкриттям критеріїв, показників і рівнів готовності з дидактичного менеджменту.

Методи дослідження. Для досягнення мети і завдань дослідження використовувались методи дослідження: *теоретичні* – конкретно-пошуковий (аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження для обґрунтування сутності, структури готовності з дидактичного менеджменту); структурно-функціональний (аналіз літератури для обґрунтування змісту структурних компонентів готовності; визначення критеріїв і показників готовності); *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, самооцінка, педагогічний експеримент для виявлення рівнів готовності студентів з дидактичного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Під готовністю здійснювати діяльність розуміють здатність людини виконувати систему дій, операцій, що забезпечують вирішення поставлених проблем. Готовність як необхідна умова ефективного виконання діяльності є системним утворенням, що охоплює володіння теоретичними знаннями, практичним досвідом виконання діяльності та професійно-психологічною придатністю, що відображається у системі ставлень, цінностей, настанов, спрямованості.

У питанні визначення придатності до здійснення професійної діяльності науковці здебільшого використовували поняття “готовність”. Але орієнтація на загальноєвропейську тенденцію, що утверджується в якості компетентнісного підходу актуалізувала потребу у визначенні пріоритетів: готовність чи компетентність?

Таким чином, використовуючи термін готовність студентів з дидактичного менеджменту (в подальшому використовуватимемо скорочення – ДМ – *прим. наша.* – О.М.), зауважуємо, що вона визначається рівнем сформованості когнітивного та операційного компонентів готовності, а також сформованістю системи професійно-особистісних якостей.

Готовність розглядається як передумова формування компетентності і може вивчатися лише на

прикладі фахівців на ранніх стадіях професіоналізації. Особистісна готовність є більш вузьким поняттям, що включає спрямованість та вмотивованість людини на професійну діяльність. Отже готовність студентів з ДМ визначається рівнем сформованості когнітивного та операційного компонентів готовності, а також сформованістю системи професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя фізики.

Оскільки готовність до управління навчанням ґрунтується на засвоєнні студентами змісту дидактичного менеджменту (більше того, готовність визначається як інтегративне утворення, що поєднує рівень засвоєння змісту ДМ та рівень прояву професійно-особистісних якостей), то структура компонентів готовності відображатиме складові компетентності дидактичного менеджменту.

Узагальнення і систематизація уявлень про структуру готовності дозволило виокремити компоненти готовності з ДМ. До них відносимо: ціле-змістовий, мотиваційний, організаційно-технологічний, креативно-проективний, оцінно-рефлексивний компоненти. Конкретизуємо їх зміст.

Ціле-змістовий компонент готовності полягає в усвідомленні мети призначення дидактичного менеджменту як системи управління навчанням фізики в школі; етапів створення системи управління на основі опорної теми з фізики; сприйнятті цілей і завдань кожного з етапів та усвідомлення персональної відповідальності за створення і реалізацію проектованої системи управління навчанням. Змістовий компонент готовності полягає у володінні змістом управлінської діяльності, а саме знаннями про сутність складових дидактичного менеджменту (проєктування дидактичного процесу: цілепокладання, прогнозування, планування; організацію та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів; конструювання складових дидактичної системи: моделювання взаємодії та організацію і функціонування дидактичного середовища; діагностику ефективності управління у дидактичній системі) та вміннями реалізувати ці знання у ситуаціях, наближених до професійних.

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності характеризується потребою у систематизації, узагальненні та інтеграції знань з філософії, педагогіки, психології, дидактики, методики фізики і їх організації у струнку систему дидактичного менеджменту; професійно-педагогічній спрямованості, наявності мотивації досягнення успіху у професійно-методичній діяльності; прагненні реалізувати свій інтелектуально-особистісний потенціал у процесі створення персональної методичної системи (в умовах навчання у вищій школі персональна методична система створюється студентом за обраною темою з шкільного курсу фізики – опорна тема), розвивати організаційно-управлінські вміння у процесі вибору стратегії реалізації методичної системи; проявах зацікавленості, професійного інтересу у процесі моделювання ситуацій взаємодії у навчанні; наполегливості і цілеспрямованості у опануванні технології розробки тестових завдань для діагностування рівнів успішності учнів у навчанні тощо. Мотиваційний компонент готовності характеризується наявністю творчого запалу і самоактуалізації у професійно-педагогічній діяльності; потребою у саморефлексії та самоаналізі; прагнення успішно вирішувати педагогічні, психологічні, методичні, дидактичні, технологічні задачі; усвідомленні потреби у самоменеджменті як ефективній діяльності, спрямованій на саморозвиток, самоудосконалення.

Організаційно-технологічний компонент готов-

ності студентів з дидактичного менеджменту характеризується сформованістю знань і умінь про реалізацію цілей і завдань персональної методичної системи у процесі вивчення фізики в школі у відповідності до: методології управління пізнавальною діяльністю учнів; принципів і закономірностей управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів та особливостей здійснення керівництва навчанням фізики; загальних і конкретних (дидактичних) цілей; типів уроків, їх місця в системі уроків; вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня інтелектуальних запитів; рівня взаємодії, що визначаються домінуючою моделлю взаємодії (репродуктивна, продуктивна, конструктивна, творча) та рівнем функціонування дидактичного середовища (засоби наочності, дидактичне забезпечення, прилади і матеріали, демонстраційні експериментальні установки, комп'ютерна підтримка навчання тощо); обраних методів і форм організації та управління у навчанні фізики в школі; обраних методів і форм діагностики навчальних досягнень учнів; методів розвитку пізнавальних інтересів учнів, розвитку їх творчих здібностей тощо.

Креативно-проективний компонент готовності з ДМ характеризує здатність до проектування та апробації розробленої студентами системи управління навчанням фізики (дидактичного менеджменту з фізики), яка відображена у володінні: умінь здійснювати постановку і вирішувати сукупність дидактичних задач у відповідності до: а) об'єкта засвоєння (поняття, фізичні величини, закономірності, закони, концепції, фізичні теорії); б) виду знання, що підлягає засвоєнню: теоретичне, практичне, експериментальне, міжпредметне, методичне, методологічне (світоглядне); в) вікових та індивідуальних особливостей учнів; сукупністю дій і операцій, що складають сутність управління навчально-пізнавальною діяльністю: загальні (логічні прийоми і психологічні уміння) та специфічні (предметні) дії; дії цілепокладання; дії програмування; дії планування; виконавчі дії: вербальні, матеріальні, практичні, мисленнєво-логічні, перцептивні, мнемічні, репродуктивні, продуктивні, перетворювальні, дослідницькі; дії контролю (самоконтролю); дії оцінки (самооцінки); умінь структурувати матеріал на засадах оптимального, раціонального, інформативно-доцільного, прагматичного підходів; знаннями психологічних засад репродуктивного, продуктивного, проблемного, модульного, інтерактивного, особистісно-орієнтованого видів навчання та умінь гармонійно поєднувати в управлінні навчанням елементи традиційного та інноваційного навчання; технологіями навчальної діяльності: репродуктивними, проблемно-пошуковими, дослідницько-пізнавальними, дидактичної евристики та умінь використовувати їх у методичній діяльності; знаннями про когнітивні стилі учнів та умінь проектувати методичну систему з урахуванням цих стилів; володінні знаннями психологічних особливостей використання комп'ютерів у навчанні та умінь раціонально поєднувати традиційні та інформаційно-комунікаційні технології навчання для реалізації дидактичних задач; умінь здійснювати регуляцію взаємодії: у колективній, груповій та індивідуальній формах навчальної діяльності; знаннях про способи активізації та стимулювання пізнавальної діяльності та умінь добирати їх у відповідності до цілей (загальних і конкретних) тощо.

Оцінно-рефлексивний компонент готовності вчителя фізики до управління пізнавальною діяльністю учнів характеризує здатність до саморефлексії на кожному з етапів засвоєння учнями знань (сприй-

мання, осмислення (переробка), закріплення, застосування знань у типових ситуаціях, застосування знань у нових ситуаціях); впродовж виконання усіх етапів пізнавальної діяльності (засвоєння знань, оволодіння узагальненими способами дій, відпрацювання прийомів і способів дій, їх програм, алгоритмів, в процесі чого відбувається розвиток учня). Оцінно-рефлексивний компонент готовності майбутнього вчителя фізики з дидактичного менеджменту відображає здатність оцінювати і аналізувати, самокритично осмислювати та аргументувати власні дії у виборі методів психологічного, педагогічного впливу та дидактичного управління навчанням, здійснювати самоаналіз та саморефлексію у професійно-педагогічному становленні та окреслювати реальні перспективи у саморозвитку (наприклад, підвищувати культуру професійного педагогічного спілкування, навчитися бачити навчальний матеріал очима дитей, розвивати емпатійне мислення, творчу уяву тощо). Оцінно-рефлексивний компонент готовності відображає сформованість особистісних якостей, що забезпечують успішність у реалізації професійно-предметної діяльності: сформованість системи саморегуляції, професійної саморефлексії; сформованість психологічних якостей, що забезпечують ефективність дидактичної роботи; наявність позитивного досвіду міжгрупової взаємодії; сформованість індивідуального стилю педагогічного мислення, стилю дидактичного управління тощо.

Змістовий аналіз компонентів готовності уможливив визначення критеріїв оцінки сформованості готовності студентів з ДМ. Сформованість рівнів (високого, достатнього, середнього, низького) готовності студентів з дидактичного менеджменту визначається за критеріями: проективно-методичної, організаційно-управлінської, психодідактичної, комунікативно-технологічної компетентностей, та мотиваційно-ціннісним критерієм.

У визначенні готовності до управління навчанням за першим критерієм ми опирались на такі показники, як рівень володіння проективними здібностями та методичними знаннями, рівень прояву яких визначаємо з аналізу якості і правильності виконання завдань, передбачених для проектування методичної системи (для констатуючого експерименту ми опирались на показники володіння знаннями методики викладання предмету та досвіду розробки методичного забезпечення (у змісті проходження педагогічних практик – для студентів).

Другий критерій передбачає виокремлення таких показників, як рівень розвитку організаторських здібностей, сформованість діагностичних умінь та знань про організацію і управління (контроль) у навчанні, що визначаємо з аналізу методів, форм, засобів навчання і контролю, що добираються для організаційно-управлінського компонента проективної системи управління навчанням фізики, їх адекватності до цілей, планування, структури і прогнозування навчання (розроблений методичний системі).

Третій критерій відображає рівень володіння психодідактичною компетентністю, що виявляється у здатності педагога забезпечувати психологічний вплив дидактичними засобами; розробляти зміст навчання у відповідності до рівнів засвоєння та з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, психологічних механізмів управління засвоєнням знань, психологічних особливостей використання комп'ютерів у навчанні, психологічних прийомів стимулювання активності і мотивації у навчанні. Сформованість цього компонента готовності оцінювався за показниками: рівень психологічної культури

майбутнього вчителя та психодидактичних знань і вмінь (рівень прояву яких оцінюється на основі аналізу методів взаємодії, що пропонуються для реалізації цілей системи управління (розробленого проекту): психологічних і дидактичних, групової взаємодії та роботи в парах тощо.

Четвертий критерій відображає рівень володіння культурою мовлення вчителя та його здатність використовувати інформаційні, інтерактивні, особистісно-орієнтовані технології навчання. Сформованість цього компонента готовності визначається за показниками: рівень розвитку комунікативних здібностей, та рівень сформованості технологічної компетентності, що визначається з аналізу розробки компонента системи управління, який має назву моделювання у навчанні.

П'ятий критерій передбачає опору на показники, що дозволяють оцінити мотиваційно-ціннісне ставлення як до навчання, самовдосконалення, самоменеджменту, досягнення успіху у навчанні та професійній діяльності, так і до виконання завдань проекту та ставлення до учнів, як невід'ємної частини освітнього середовища. Сформованість цього компонента оцінюється за показниками: рівень сформованості діагностичних умінь (у контексті самодіагностики), рівень прояву мотивації до успіху, рівень самооцінки шляхів розвитку, рівень взаємодії, що виявляється через переважаючі прийоми, які обираються у спілкуванні з учнями та зовнішнім оформленням проекту: паперовий звіт, презентація та її представлення, відповіді на питання з аудиторії.

Визначення рівнів сформованості за виокремленими критеріями і показниками передбачало добір і розробку адекватних діагностичних методик.

Для виявлення рівнів готовності за виокремленими критеріями і показниками нами було розроблено методичку "Готовність вчителя до управління навчанням фізики", яка містить п'ять блоків по 15 тверджень у кожному. На основі узагальнення результатів самооцінки за трьома рівнями (Володію; Володію частково; Не володію) робиться висновок про рівень сформованості кожного блоку, що відповідають визначеним критеріям і показникам.

Отримані результати доповнюються інформацією, отриманою від діагностики рівня розвитку проєктивних здібностей, самооцінки готовності до здійснення управління у педагогічній взаємодії, діагностичної методики КОС-1 (визначення рівня розвитку комунікативних і організаторських здібностей), методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, самооцінки "Шляхи розвитку", діагностики "Психологічної культура вчителя", сформованості діагностичних умінь вчителя, стилів взаємодії (Які прийоми взаємодії ви здебільшого використовуєте у своїй роботі?).

Висновки. Дослідження проблеми діагностування готовності магістрів - фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту уможливило: розкриття сутності готовності з дидактичного менеджменту; обґрунтування її структури; розкриття змістового наповнення компоненту готовності; визначення критеріїв, показників та рівнів готовності.

References

1. Knysh, A.E. (2015). Poniattia hotovnosti do profesinnoi diialnosti v robotakh vitchyznianskykh ta zarubizhnykh uchenykh [The concept of readiness for professional activities in the work of domestic and foreign scientists]. In *Teoria i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy: filosofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia* [The theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology], 2, 37-45 [in Ukrainian].
2. Mikhalska, V.R. (2006). Pidhotovka studentiv pedahohichnoho koledzhu do upravlinnia navchalnoiu diialnistiu molodshykh shkoliariv [Preparation of students of the pedagogical college for the management of educational activities of junior pupils]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsa: Vinnytsia DPU named after Mikhail Kotsyubynsky [in Ukrainian].
3. Opachko, M.V. (2017). Problemi formuvannya zmistu didaktichnoho menedjmentu [Problems of the formation of the content of didactic management]. In *Physical and Mathematical Education*, 2 (12), 118-123 [in Ukrainian].
4. Prikhodko, V.M., & Prisyazhnyuk, Y.S. (2014). Kultura upravlinnya kerivnika yak skladova sistemi monitoringu osvitnoi diialnosti zagalnoosvitnogo navchalnoho zakladu [Management culture management as a component of the system of monitoring the educational activity of a comprehensive educational institution]. In *Materials of the V International Forum "Personality in a Single Educational Space." Conference 3: Theoretical and Applied Issues of Modern Psychology and Educational Management (Zaporizhzhya, April 07-18, 2014)*, 3 (17) Electronic collection of scientific works of the Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Education: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip17.html
5. Trubitsina, O.M. (2002). Pidhotovka maibutnykh uchyteliv do refleksyvnoho upravlinnia protsesom navchannia uchniv inozemnoi movy [Preparation of future teachers for reflexive management of the process of teaching foreign language students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa: South Caucasus state pedagogical University named after K.D. Ushinsky [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Книш А. Е. Поняття готовності до професійної діяльності в роботах вітчизняних та зарубіжних учених / А. Е. Книш // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 2. – С. 37-45.
2. Михальська В.Р. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів. Автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – "теорія та методика професійної освіти" / Вікторія Романівна Михальська; Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 20 с.
3. Опачко М. В. Проблеми формування змісту дидактичного менеджменту / М. В. Опачко // Фізико-математична освіта (Physical and Mathematical Education). – 2017. – Випуск 2 (12). – С. 118 – 123.
4. Приходько В.М. Культура управління керівника як складова системи моніторингу освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу / В.М.Приходько, Ю.С.Присяжнюк // Матеріали V Міжнародного форуму «Особистість у єдиному освітньому просторі». Конференція 3: Теоретичні й прикладні питання сучасної психології та освітнього менеджменту (м.Запоріжжя, 07-18 квітня 2014 року). – Випуск №3 (17) Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної освіти: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip17.html
5. Трубіцина О.М. Підготовка майбутніх учителів до рефлексивного управління процесом навчання учнів іноземної мови. автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – "теорія та методика професійної освіти" / Ольга Михайлівна Трубіцина; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2002. – 21 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Опачко Магдаліна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ТВГЗ «Ужгородський національний університет»
г. Ужгород, Україна

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ МАГІСТРОВ-ФІЗИКІВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО НАПРАВЛЕННЯ ПОДГОТОВКИ С ДІДАКТИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Анотація. Для перевірки ефективності запропонованої системи підготовки майбутніх учителів фізики з дидактичного менеджменту необхідно провести діагностування рівней готовності студентів з дидактичного менеджменту. Мета дослідження заключалась в розробці проблеми діагностики готовності магістрів-фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту. Підготовка студентів по дидактичному менеджменту заключається в усвоєнні ними системи знань об управлінні розвитком особистості учня в процесі навчання та вироботці досвіду створення системи управління навчанням. Визначення ефективності запропонованої системи підготовки здійснюється по оцінці результатів, які відображені в рівнях готовності студентів з дидактичного менеджменту. Діагностування готовності передбачувало розробку критеріально-діагностичного апарату, застосування якого в експериментальному дослідженні дозволило виділити рівні готовності. Для досягнення цілей та завдань дослідження використовувалися методи дослідження: теоретичні: конкретно-пошуковий; структурно-функціональний; емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, самооцінка, педагогічний експеримент. Дослідження проблеми діагностування готовності магістрів - фізиків освітнього напрямку підготовки з дидактичного менеджменту дозволило: розкрити сутність готовності з дидактичного менеджменту; обґрунтувати її структуру; розкрити змістове наповнення компонентів готовності; визначити критерії, показники та рівні готовності.

Ключові слова: дидактичний менеджмент, готовність, магістри-фізики освітнього напрямку підготовки, критерії, показники, рівні готовності

Opachko Magdalyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of General Pedagogics and Pedagogics of Higher School
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

DIAGNOSTICS OF MASTERS OF PHYSICS OF EDUCATIONAL DIRECTION OF TRAINING ON READINESS OF THE DIDACTIC MANAGEMENT

Abstract. To verify the effectiveness of the proposed training system for future teachers of physics on didactic management, it was necessary to diagnose the student readiness levels for didactic management. The purpose of the study is to work out the problem of diagnostics of readiness of masters-physicists in the educational field on didactic management. The training of students on didactic management is in mastering of their knowledge systems on managing the personality development of a student in the process of learning and developing of experience on establishing the system of management of the learning process. The determination of the effectiveness of the proposed training system is carried out by assessing the results that are reflected in the levels of readiness of students on didactic management. The diagnosis of readiness envisaged the development of a criterion-diagnostic apparatus, the application of which in the experimental study made it possible to distinguish levels of readiness. To achieve the goals and objectives of the study, the following research methods have been used: theoretical – specific-searchive; structural-functional; empirical – observation, conversation, questionnaires, self-esteem, pedagogical experiment to identify levels of readiness of students on didactic management. The study of the problem of diagnosing the readiness of masters-physicists in the educational field of training on didactic management have made it possible to: disclose the essence of readiness on didactic management; substantiate its structure; disclose the content of readiness components; define the criteria, indicators and levels of readiness. Readiness is considered as a prerequisite for the formation of competence and can be studied only by an example of specialists in the early stages of professionalisation. Personal readiness is a more narrow concept, which includes the orientation and motivation of a person to professional activity. Thus, the readiness of students on didactic management is determined by the level of formation of the cognitive and operational components of readiness, as well as the formation of the system of professional and personal qualities of future teachers of physics. Summarisation and systematisation of representations about the structure of readiness have allowed to distinguish components of readiness on didactic management: aim-content, motivational, organisational-technological, creative-projective, evaluative-reflexive. The content analysis of readiness components have made it possible to determine the criteria for assessing the formation of student readiness on didactic management. The formation of levels (high, sufficient, average, low) of students' readiness on didactic management has been determined by criteria: projective-methodical, organisational-managerial, psychodidactic, communicative-technological competencies, and motivational-value. Determination of levels of formation according to the distinguished criteria and indicators has allowed to select and develop adequate diagnostic techniques. Prospects for further research provide for an analysis of experimental work using the proposed diagnostic-critical apparatus.

Key words: didactic management, readiness, masters of physics of educational direction of training, criteria, indicators, readiness levels.

УДК 37.036+37.013.42

Petryshyn Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Social Education and Social Work
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine
ludmyla.petryshyn@gmail.com

STRATEGIES FOR MODELLING OF CREATIVITY OF SOCIAL PEDAGOGUES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The process of creativity formation of future social pedagogues is analysed in the article. The analysis of effective forms is conducted to realize the creative component in the structure of training of future social workers: independent character of lectures, seminars, exercises. The structure of independent work is characterized, aimed at self-actualization, self-development, self-realization of creative skills of future social workers in professional activities; basic content elements of "Diary of Creativeness" are provided: define the students' own creative potential and creative abilities, give some personal recommendations on fostering a creative personality, styling program for building creativity and production of creative ideas in the socio-educational field. Based on the analysis of scientific positions, the article focuses on the effectiveness of the educational process as defined by relevant university forms and methods to be used in the formation of creative social pedagogues. Implementation and activation of creativity formation of future social workers in higher education is a prerequisite for improving the quality of education and the forming of a competitive creative professional. It will provide the creativity in the formation of future social pedagogues, which will enable the development of a solid scientific basis. Research methods used: theoretical – conceptual and comparative analysis, which substantiates theoretical approaches to the disclosure of the essence of concept of forming the creativity of future social pedagogues in higher education; structural and system analysis to determine the main components of process of forming creativity, to identify its patterns and features; generalization and systematization for defining of conceptual provisions of formation of creativity of future specialists of social sphere in higher educational institutions.

Key words: art, creativity, the formation of creativity, social pedagogues, educational process, professional training.

Introduction. The present state of society in Ukraine requires creative orientation on professional education process, a certain novelty that might result in the formation of a creative personality, capable of creative activity and creative search in the professional sphere. At the same time, the aim of modern education is to create competitive specialists in their field, able to implement creative and innovative approaches during their professional activities. Therefore, one of the requirements for the specified purpose realisation is the implementation of creative and teaching technologies in the learning process that will regulate the formation of creative personality in the process of training.

Analysis of recent research and publications on the problem considered.

The problem of formation of creative personality of future specialist is explicitly disclosed in scientific works and studies, in particular in the field of dentistry: the theory and practice of professional development of a future specialist in the conditions of higher educational establishments Goncharenko S., Grinev V., Grebenyuk G., Kushnir V., Lozova V., Meschaninova O., Nisimchuk A., Romanenko M., Sikorsky P., Sushchenko L., Shpak O.; the theory of the formation and development of a creative person Andreyev V., Bozhovych L., Hilbukh Yu., Kichuk N., Luk O., Milyako V., Sysoev S.; the theory and practice of social pedagogy Bezpalko O., Galaguzova M., Zvereva I., Kapskaya A., Laktionova I., Myshchik L., Mudrik A., Ryzhanova A., Orzhehovskaya V., Polischuk V., Savchenko S., Kharchenko S., Stefan L., Yarkina T.; the theory and practice of training specialists in the social sphere (social worker and social teacher) were reflected in their research by Ukrainian scientists Grig I., Gur O., Dubaseniuk O., Yevtuh M., Zvereva I., Kapska A., Karpenko O., Kovchina I., Myshchik L., Kharchenko S.

The article deals with the most undeveloped problems of training of creative social educators / workers, and it consists in the fact that the process of professional training of future social educators should be based on creativity and creative interaction, which serve as a systemic factor in the formation of creativity of the individual

and an important condition for the professionalization of the future social pedagogue. In addition, the process of forming creativity should combine a number of certain characteristics: the intellectual features of creative activity, which predetermine the creation of something new, extraordinary, still unknown, as well as the preliminary selection of knowledge and skills necessary to create this new; personal qualities that promote productive actions in a situation of uncertainty and creative choice; the creative abilities inherent in the rejection of sterility and stereotypes in the judgments and actions that are the basis of creative activity.

Thus, the **aim of the paper** is to conduct scientific and theoretical analysis of the problems of creativity formation of the future social pedagogues during the educational process in the university. Research **methods** used: theoretical – conceptual and comparative analysis, which substantiates theoretical approaches to the disclosure of essence of concept of forming the creativity of future social pedagogues in higher education; structural and system analysis to determine main components of the process of forming of creativity, to identify its patterns and features; generalization and systematization for defining conceptual provision of formation of creativity of future social sphere specialists in higher educational institutions.

Discussion. During the organization of an educational process aimed at fostering creative personality of future social workers, there is a need to reanalyse and modify the content of professional training of future social pedagogue. In addition, it is advisable to change all the components that determine the state of the educational process in the universities and define specific forms and methods of its organization, to create appropriate educational and material resources and adapt educational technology in the process of creativity formation of the future social pedagogues, which will allow most effectively implement the tasks in the object-subject interaction of the future social pedagogues, faculty and university staff. We shall note that in the process of creative personality formation, the preferred methods and forms are those that contain some creative and exploratory components and closely

interact with fields of theoretical, methodological and personal-professional training of social pedagogues.

The most effective ingredient for creativity formation in the structure of future social workers trainings are lectures, seminars, workshops, research, and teaching practice. At the same time, both educational and psychological forms should be used, that will be relevant in shaping the creative formation of the future social workers.

Since the lecture is the most important form of educational process organization in university and contributes to the motivational component implementation during the creative mastery of both knowledge and creative work in the professional field, the activation of future social workers activities, we believe it is appropriate to use problematic lectures, lectures that involve production of creative ideas, lectures-workshops, interactive lectures, lectures-press conferences. The types of lectures stated above will raise analytic-synthetic activity of an object (future social workers), assist in the production of creative ideas that provide creative knowledge based on creative search for the solution of the social and educational problems, the further implementation of creative expertise. The scientific theory revealed that the lectures of various types belong to non-imitating methods that lead to activation of creative and cognitive activities of students. Lectures should be flexible, differentiated, it should be conducted due to the study of the subject, the specific audience, and psycho-educational process of learning patterns [8, p.6]. In the context of our study, the contents of lectures is interpreted as the construction of a problematic situation conducted by the teacher. This problematic situation in object-subject interaction encourages future social workers to show the creative initiatives within the representation of a creative solution of a social and educational problems and positive motivation to mastery of creative activity.

Application of problematic lectures during the creativity formation of future social pedagogues lies down to adherence to the following *claims to the structure of the problematic situation*: information that will require a solution to be versatile and encourage students to realize their own valuable orientations in the representation of their own creative ideas; problem that requires a creative solution should meet the demands of the educational process; problem should generate creative initiative to the future social pedagogues, enable the representation of a creative and non-standard solution [3; 4; 10].

Problem lecture should be used during the study of regulatory disciplines for «Bachelor of Social Pedagogy», «Pedagogy of gifted education», «Basics of special education» and «Social and educational work in the community». Currently, a lecture with embedded pauses is rather topical. This research has adapted in the method and further it will be called *lecture on producing creative ideas*. This form of lectures provides rapid succession attention of students, which in turn alters the activity to enhance creative thinking and mental activity of students. Lectures, oriented at producing creative ideas, aims to enhance the learning process and apply to it a creative component that leads to the emergence of conscious motives (the manifestation of creative initiatives, strive for the creative fulfilment, representation of a creative solution to the problem) within the lecture conduction. However, we structured the lectures aimed at producing creative ideas due to the scientific theory of a researcher Prosetskyi V., who, by considering the nature of intellectual creativity in terms of conversion of potential creativity into real one, stated that creativity is a combination of imitation, creative imitation, emulation, and real reproductive work, based on creative ideas [9]. During the lectures, we used the pauses that provided future social

workers with the opportunity to produce creative ideas for solving situational tasks of socio-pedagogical character presented in lectures.

Lectures of this type were used to study subjects of normative character of students with educational qualification of «Bachelor of Social Pedagogy», particularly «Pedagogy of Family Education», «Basics on work of the social pedagogue», «Fundamentals of eloquence». For example, in the course «Pedagogy of Family Education» there is a study of the topic «Family in the system of educational institutions: social work of an educator with the parents». Students were offered three breaks of 5 to 10 minutes to produce creative ideas that would characterize the features of the work of a social pedagogue with a family in various types of educational institutions. During the pause, the students represented the slide images of three educational institutions: family, relatives, and educational institutions. Students, the future social workers, in the form of analytical tables had to represent the creative idea of working with families in each of the mentioned before educational institutions.

Within the formation of a creative personality, we should provide a creative interaction between teacher, a subject, and future social workers, the objects, through lectures, workshops, which are to be used during the courses while obtaining the educational qualification of «specialist of social pedagogy», series of training courses of professional training, including «Professional communication technologies», «Innovative technologies within social and educational activities». Lectures-workshops encourage students to apply creativity, creative thinking, and, thus, form themselves as creative professionals in the sphere of rendering social services. Lectures-workshops provide 20 minutes of free discussion of a topics as well as skilled representation of creative ideas on the basis of the knowledge obtained and use of creative techniques that were previously studied at the beginning of the lecture, and after the summary of the material took place. Topics of lectures-workshops should be distinguish by the prior preparation of the lecture topics together with a group of students: the lecturer outlines the key aspects of the topic, that should include creative component, and future participants of the lecture, which should produce the idea on the basis of learned material, think about the subject and make the necessary notes for the free discussion and justification of their own creative suggestions of a practical nature.

The scientific theory outlines three types of lectures-workshops: content, democratic, and experimental lectures-workshops. The content and experimental lectures should be used in the study course «Innovative technologies in social and educational activities», and a democratic form of lectures and workshops are to be used during the study of the subject «Professional Communication Technologies». Thematic lecture-workshop is to be primarily used during the first theoretical study module within the course «Innovative technologies in social and educational activities». We shall note, that the work of students, the future social workers, should provide for adjustment of creative ideas of an innovative nature. The process itself should be directed at controversial discussion of creative proposals and acceptance or rejection of creative forms of addressing social and educational problems.

The experimental lecture-workshop is to be used in the second module of the course «Innovative technologies in social and educational activities». This lecture should be focused on the use of creative techniques that contribute to the development of students', the future social workers, creative thinking, unconventional vision of problems, produce creative solutions to problems. The lecturer shall listen to all solutions to social and educational problems and in the end of the lecture indicates positive and

negative aspects, that students voiced during mastering creative techniques. The particular feature of intuitive creative techniques is that the students can generate many creative ideas and associations for a short period. These methods are best suitable for the group work, as one idea leads to another. In this case, we use antisocial card that provides further creative activities in solving professional problems.

Overall, we have identified the following basic rules in dealing with intuitive techniques: any idea in the creative process is useful; no estimates can be given during the search of ideas; none participant is entitled as the author of an idea; the more ideas expressed, the better it is for solving the problem.

Discourse creative techniques are characterized by a systemic approach. These techniques make it possible to clearly analyze the problem, study its smallest details, cover the problem completely, create a proper approach to the problem and develop its constructive solution. Combined creative techniques unite the elements of both intuitive and discursive techniques. They combine the intuitive phase of information gathering and brainstorming with the stages of logical and structured creative thinking of each individual.

Democratic lecture-workshop is to be used within the course «Professional Communication Technologies». Named technology is focused on the usage and practice of brainstorming lectures (brainstorming) and case method. During the lecture, the lecturer provokes a creative activity of students, the future social workers, and leads to the sharing ideas on the topic and positions that are contrary to certain canons, rules, conditions, and which are the basis of provocation and incitement to find creative solutions to problems, creative initiative and creative fulfilment.

The positive effect of lecture-workshop lies in: *activation of the students' creative abilities; implementation of the principles of creative self-expression and fostering of a creative position; development of the interest in the subject, including its creative nature to the passive students; activation of intrinsic motivation, particularly for professional reasons (representation of creative problem solving, creative professional fulfilment); provision of creative strategies in teaching, learning, and improving the quality of teaching learning material; creation of a positive environment for creative object-subject interaction; studying of creative abilities and skills on the basis of creative knowledge.*

In today's educational environment, epy interactive lectures with the use of interactive technologies are also widely used for training social pedagogues. These lectures are used to ensure the active participation of students in the learning process and provide them with an opportunity to discuss some common points; at the same time multimedia technology allows students to receive the information simultaneously in several senses. The interactive lectures together with multimedia technologies are to be used in learning self-selected subjects, including «Creative Pedagogy», «Social and pedagogical innovation in the formation of professional competence» for students obtaining the educational qualification of «Master». During their implementation, we offer students to view some video information, which contains the elements of animation and demonstrates the basic content elements of «creative pedagogy»: *place of creative pedagogy among other sciences, categories of creative pedagogy, basic approaches to creativity in educational and professional activities, methods and means of activating creative thinking in learning creative identity formation as a competitive professional social services.* In the course of the lectures within the named courses, while considering the creative pedagogy, one must first submit its definition, then form categorical apparatus, analyse the approaches.

The content of the lecture should be budded with a help of power point presentation. We shall note that in the basis of comparing creativity to creative work, lies the characteristics of creative personality, model of creativity and creative process are described. During the interactive lectures, students have the opportunity to ask questions, discuss the subjects, express their opinions, apply creative abilities to find innovative ways to self-realization and self-actualization as a specialist future social pedagogues.

For the course «Social and pedagogical innovation in the formation of professional competence» we should use interactive lectures using gaming techniques that have to perform several functions: training, self-realisation, developmental, and social. During the learning process we used, in particular, such educational games as developmental and social [10, p.103]. The essence of the game is to build on the positive attitude towards the received creative knowledge and skills, to develop readiness to use them in a professional environment; to foster self-regulation and self-creative activities, as well as active and creative expertise to make optimal positive decisions in the professional field. In order to provide the most optimal result in the formation creativity as professional and personal use property of future social pedagogues, we used the lectures and press conferences. They aim to study the same courses and are to provide: formation of students' need for creative activities in the professional field and its social significance; representation of student learning by using creative techniques, tactics, techniques, resulting effectiveness of creative professional activity of social pedagogy; professional enrichment of students, future social workers, creative knowledge formation in the training cycle; creative representation of knowledge and skills and their application in the social sphere of future social workers, as conference reports, lectures.

To implement the preset goals, students should have prepared the conference messages according to the definite theme and develop its multimedia support. The press conference included the review of conference reports on social and educational topics, including solving social and educational problems using creative techniques and methods. By using them future social workers should show their professional competence as an expert and student obtaining Master degree.

Thus, adaptation and synthesis of the lectures as the basis for the formation of creative educational technology for the future social workers gave us the opportunity to state the following: to train bachelors, lectures on the problem of producing creative ideas are to be used, they will direct them primarily to the fact that future social pedagogues receive creative knowledge and produce on its basis own creative ideas and proposals; for students obtaining Master degree, we offer to use adapted lectures and workshops of three types (content, democratic, experimental), which in their turn predicted mastering of theoretical and practical training material derived from creative techniques, as well as methods aimed at developing and optimizing creative abilities and skills; for Masters, we also offer to use interactive lectures and lectures-press conferences, based on obtained knowledge while obtaining bachelor degree, which aim at implementing creative competence of future social workers while professional training. When using adapted lectures, we should pay attention to the implementation of the following functions: *informational*, that helps form a system of knowledge about creativity; *motivational*, which is responsible for developing motivational component aimed at creative activities of future social pedagogues; *training*, that is responsible for the development of creative thinking and encourages usage of creative ability within learning activities.

We note here that the use of the described types of lectures will enhance efficiency in training social workers,

form the knowledge base of creativity that will be the basis of future creative social workers capable of creative profession.

Together with lectures, we shall use workshops that help solve the following objectives: *training and educational goal*, which provide the acquisition of practical knowledge about creativity; *self-education goals* that help shape the creative preparedness of future social workers and the development of a stable social position.

In addition, it should be noted that during the seminars, systematic deepening and consolidation of student knowledge takes place on the topic of creative activity in the professional sphere. When selecting seminars for Bachelors and Master degree, we should follow the common didactic requirements, including concepts of availability, problematic, scientism, unity of form and content [1; 3; 4; 5; 7].

Depending on the material of lectures and assignments that the teacher have set for the successful implementation of creative formation of future social workers, we offer the following specific form of seminars: *seminars-discussions, seminars-conversation* (for *bachelors*), which are aimed at providing the following *tasks*: provision of systematic repetition, deepening, and consolidation of knowledge about creative nature of knowledge and the importance of creativity as personal- professional property of a specialist in the sphere of social services; formation of students' interests, motives, and beliefs about the need for creativity as a professional property for a specialist in the sphere of social services; workshop, seminar, training, which basically implement the following tasks: formation of creative skills and ability to apply them in the future career; ability to use creative professional knowledge to solve practical problems; *case-seminar and workshop-scenario* (for *masters*), which will regulate the following *tasks*: ability to make optimal use of theoretical knowledge about the nature of creative activity and systematically apply creative skills and abilities in the professional field; implement creative expertise in the social and educational work [6].

The most effective forms of seminars for future social pedagogues in the process of their creativity are the seminar-discussion, seminar-training, and seminar-scenario. During the seminar-discussion, we consider it appropriate to use creative technology (Bionics, PUL for written collection of ideas, techniques, cluster method, galleries method, collective notebook), which are aimed at achieving the following results: future social workers learn to clearly, logically, correctly form their creative ideas, be able to justify them, be able to listen to your opponent and gain experience of creative activity. We propose to choose seminars-discussion within the study of the following subjects: «Pedagogy of talent», «Special Education» and «Social and educational work in the community».

During the training of students with the higher educational qualification of a specialist, we propose to use *training-seminars*, which should focus on the following *tasks*: optimization of knowledge about creativity as a personal-professional property; formation of creative skills, keeping individual instances of creative independence and activity in the process of producing creative ideas. Within the study of the courses of «Professional Communication Technologies» and «Innovative technology in social and educational activities» we recommend using the following creative trainings: «*Development of Creativity by S. Hippius*», «*Creativity and Innovations*» by O.Kyrychenko, «*Training of the Creativity*» by M. Nikultseva. While structuring the seminar-training, we should employ group training sessions that are the most effective while teaching social and human sciences. Interpreting training seminars in the light of fostering creative future social workers, we

should add such methods as discussion, brainstorming, role play, problem discussion microgroups. It should adhere to the natural way of seminar structuring, which is not necessarily has compulsory structure.

Particularly important for creativity formation of future social workers, in our view, are the usage of designed scripts of seminars for students with educational qualification of «Master». These forms of work should focus on identifying creative competence in the professional field and its interpretation in addressing social and educational problems of various kinds. During the seminar-scenarios we need to implement the following objectives: *enhance methods of fostering creativity; identify barriers to the formation of creativity of future social pedagogues; create a willingness to use creative knowledge and skills in the professional field; develop the abilities to implement creative competence in the professional sphere.*

It should be emphasized that the seminars-scenarios should regulate expression of the practical results, which is *creative development stage character*, that consist in solving social and educational problems and will have preventive, corrective, preventive, educational, and evolving nature in the various social and educational fields. This kind of workshops should be employed while mastering disciplines of self-selection, intended for students obtaining master's degree (Masters of Social Pedagogy), including: «Creative Pedagogy», «Social and pedagogical innovations in the formation of professional competence». We can also use scenic elaborations on the following theme: «Scenarios of social performances for students of different age groups», «Believe in yourself» (focused on children with special physical needs); «Wholehearted love is natural» (for young people), «It all starts with the family», «Honour your mother» (family event), «Take care of your health from the young age» (for high school students), «I am the way God created me» (festival for disabled children), «Hear your friend» (for children with impaired hearing). While constructing and interpreting seminar-scenarios, we should add to their structure the necessary components of the art technology, case method. In addition, the structuring of the seminar-scenario should be in accordance with following *structure*: *outline the direction of stage action; nomination of creative ideas to build a scenario of socio- educational nature; adoption and implementation of compatible ideas of analysis; grouping of creative ideas according to the structural elements of the scenario (scenario plan formulation, determination of episodes script climax, the definition of conflict); construction plan scenario (scenario theme, idea, major episodes, composition, actors, theatrical means, the name of the script); determine the order of the episodes and script processing; debriefing.*

We shall note that, in creative shaping of future social workers, the seminar-scenarios are distinguished by the ability to identify students in the aggregate and as a creative synthesis of knowledge, skills and abilities, and creative expertise.

We believe that the described interpretation of seminars in the process of creativity formation of future social workers during the professional training aims at helping to streamline the process of forming a creative personality at different levels and facilitate the deepening and consolidation of practical knowledge.

The process of modernization of higher education involves raising of an independent work of students within professional training. Self-study is a component of the learning activities of students and features self-development, self-actualization in the creative class work, involves the formation of specialist creative ability to independently generate new creative ideas, techniques and technologies that will enable it to utilize creative

competence to practice in the professional sphere. Scientists are considering independent work as a way of student's activities undertaken on their own, without outside influence [1, p.100; 2; 3; 4]. We consider the independent work of students, the future social workers, as a creative and cognitive activity that is realized in the course of a creative nature of implementing creative tasks.

In our practice we have used several units of independent work of students, who have focused on self-actualization, self-development, self-realization of creative skills of future social workers in their professional activities. The *first unit* is dedicated to reproductive self-study type, that aims to assimilate creativity as a personal and professional qualities thorough mastery of educational material. The *second unit* regulates the creative type of an independent work, the purpose of which was the production of creative ideas to solve the problems and situations in social and educational spheres. The third unit orients students for independent creative work, which is a complication of «Diary of creativeness» which defines the basic forms and techniques of creative personal growth of future social pedagogues in training and implementation of creative ways to determine the competence of students. Basic content elements «*Diary of creativeness*» includes: determine their own creative potential and creative abilities, personal recommendations on fostering a creative personality, styling program for building creativity and production of creative ideas in the social and educational sphere. The final component of the «*Diary of creativeness*» was defined in the section that aimed at describing students' impressions of creative activity obtained in the process of learning themselves as creative individuals, who obtain creative competence in the profession. «Diary of creativeness» was necessary to present at seminars and workshops for the course «Pedagogy of talent», «Creative pedagogy» and «Innovative technologies in social and educational activities» and detect and consider the drawbacks, specify

hints to address them in the process of creativity formation of future social pedagogues when rendering professional social services.

To organize independent work of future social workers, we believe it is appropriate to develop training manuals in electronic form that would help them to organize independent work during the internship. We propose to designate the following main structural components of e-teaching guide: slideshow materials of informational nature; structure of creative techniques that could be put into practice to improve the motivation and creative activity of children and youth; complex of diagnostic procedures to assess the level of creative activity and creative potential. The usage of electronic teacher resources provide comprehensive nature of independent work of future social workers and help them use creative knowledge, optimize creative skills, implement creative competence in practice. In addition, the material collected by students is to be of creative character and be used in the process of writing «Diaries of creativeness» scientific articles, and social projects.

Conclusions. Modern society is in need of social workers who would be creative personalities, able to generate creative ideas, with creative thinking, who avoid stereotypes, know how to skilfully apply creative skills and abilities in the professional field, distinguished creative competence in dealing with social and educational problems, and characterizes the modern competitive rendering of professional social services. Implementation and activation of creativity formation of future social workers in higher education is a prerequisite for improving the quality of education and the forming of a competitive creative professional. That will provide the creativity in the formation of future social pedagogues, which will enable the development of a solid scientific basis. The usage of the existing creative expertise to effectively solve professional tasks significantly will raise the level of professional training in the social sphere.

References

1. Aleksyuk, A.M. (1993). *Pedahohika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of High School]*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
2. Andrieiev, V.I. (1996). *Pedahohyka tvorcheskoho samorazvytyya: ynnovatsyonnyy kurs. Kn. 1 [Pedagogy of Creative Development: innovative course. Book 1]*. Qazan: Qazan University, 1996 [in Russian]
3. Kapska, A.Y. (2004). Stupeneva systema profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv sotsialno-pedahohichnoyi sfery [The Structure of Professional Training of Specialists in the Sphere of Social Pedagogy]. *Scientific journal: series 11*, 1 (23), 19-29 [in Ukrainian].
4. Kapska, A.Y. (Ed.). (2000). *Tekhnolohiyi sotsialno-pedahohichnoyi roboty [Technologies of social and pedagogical work]*. Kyiv: National Pedagogical University [in Ukrainian].
5. Kharchenko, S.Y., Krasnova, N.P., & Kharchenko, L.P. (2005). *Sotsialno-pedahohichni tekhnolohiyi [Social and Pedagogical Technologies]*. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
6. Kупенко, O.V. (2008). Pedahohichni metody rozvytku studenta yak sub'yekta sotsialnoho prostoru [Pedagogical Methods of Students' Development as a Subject of Social environment]. *Problems of engineering education: collection of scientific articles*, 20, 258-264 [in Ukrainian].
7. Mishchuk, L.I. (1997) *Teoretyko-metodychni osnovy profesiynoyi pidhotovky sotsialnoho pedahoha u zakladakh vyshchoyi osvity [Theoretical and Methodological Basics of Professional Development of a Social Pedagogue in Universities]*. Zaporizhzhia: Promin [in Ukrainian].
8. Ohorodnyk, I.V. & Ohorodnyk, V.V. (1999). *Istoriya filosofskoyi dumky v Ukrayini [The History of Philosophy in Ukraine]*. Kyiv: Vyshcha Shkola; Znannia [in Ukrainian].
9. Prosetskiy, V.A. (1974). *Psykholohyya podrazhanyya [The Psychology of Imitation]*. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow: IP RAN [in Russian].
10. Pidhotovka sotsialnykh pedahohiv ta sotsialnykh pratsivnykiv v Ukrayini v konteksti Bolonskoho protsesu [The Training of Social Psychologist and Social Workers in Ukraine within the Bologna process] (2007, December). Proceedings of the Scientific-Practical Conference. Chernivtsi: Ruta, 2007 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Алексюк А.М. Педагогика вищої школи: [курс лекцій] / А.М.Алексюк – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития инновационный курс. Кн. 1 / В.И.Андреев – Казань : Казан. Ун-т, 1996. – 567 с.
3. Капська А.Й. Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери / А.Й.Капська // Науковий часопис: серія 11. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2004. – 1(23). – С.19-29.
4. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи: [навчальний посібник] / Безпалько О.В., Вайнола Р.Х., Капська А.Й. та ін.; [за ред. Проф. А.Й.Капської]. – К.: НДПУ, 2000. – 372 с.
5. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології: [навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С.Я.Харченко, Н.П.Краснова, Л.П.Харченко – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 552 с.
6. Купенко О.В. Педагогічні методи розвитку студента як суб'єкта соціального простору / О.В.Купенко // Пробл. інж.-пед. освіти: зб. Наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 20. – С. 258-264.
7. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти /

- Л.І.Міщик. – Запоріжжя: Промінь, 1997. – 370 с.
8. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні: курс лекцій: навч. посіб. для вузів / І.В.Огородник, В.В.Огородник. – К.: Вища шк.; Знання, 1999. – 543 с.
9. Просецкий В.А. Психология подражания: автореф. дис. на соискание науч. степени д. псих. наук: спец. 19.00.01 „Общая психология, психология личности, история психологии” / В.А.Просецкий. – М., 1974. – 53 с.
10. Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 13-14 груд. 2007 року. – Чернівці: Рута, 2007. – 383 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 18.04.2018 р.

Петришин Людмила

доктор педагогических наук, доцент,
кафедра социальной педагогики и социальной работы
Тернопольский национальный педагогический университет им.В.Гнатюка
г.Тернополь, Украина

**СТРАТЕГИИ МОДЕЛИРОВАНИЯ КРЕАТИВНОСТИ
СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

Аннотация. В статье проанализирован процесс формирования креативности будущих социальных педагогов, также освещают особенности моделирования стратегии подготовки креативных социальных педагогов на основе теоретического и методологического анализа исследуемых проблемы. Проведен анализ эффективных форм реализации творческой составляющей в структуре подготовки будущих социальных педагогов, лекций, семинаров, упражнений самостоятельного характера; описывается структура самостоятельной работы которая направлена на самореализацию, саморазвитие, самореализацию креативных навыков будущих социальных педагогов, в профессиональной деятельности. На основании анализа научно-теоретических положений, в статье сосредоточено внимание на эффективности учебного процесса, использовании креативных методик, техник и технологий, которые необходимо системно использовать в процессе формирования креативных социальных педагогов. В статье применялся комплекс методов исследования, среди которых были использованы: теоретические – концептуально-сравнительный анализ, с помощью которого обоснованы теоретические подходы к раскрытию сущности понятия формирования креативности будущих социальных педагогов в высшем учебном заведении; структурно-системный анализ для определения основных компонентов процесса формирования креативности, выявления его закономерностей и особенностей; обобщение и систематизация для определения концептуальных положений формирования креативности будущих специалистов социальной сферы в вузе.

Ключевые слова: творчество, креативность, процесс формирования креативности, социальные педагоги, учебный процесс, профессиональная подготовка.

Петришин Людмила Йосипівна

доктор педагогічних наук, доцент
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка
м.Тернопіль, Україна

**СТРАТЕГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ**

Анотація. У статті проаналізовано процес формування креативності майбутніх соціальних педагогів, також висвітлюються особливості моделювання стратегії підготовки креативних соціальних педагогів на основі теоретичного та методологічного аналізу досліджуваних проблеми. Проведено аналіз ефективних форм реалізації творчої складової у структурі підготовки майбутніх соціальних педагогів, лекцій, семінарів, вправ самостійного характеру; описується структура самостійної роботи; наведено основні змістові елементи «Щоденника креативізації». На підставі аналізу науково-теоретичних положень, у статті зосереджена увага на ефективності навчального процесу, використанні креативних методик, технік та технологій, які необхідно системно використовувати у процесі формування креативних соціальних педагогів. Активізація формування креативності майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах забезпечить формування конкурентноспроможного креативного фахівця. У статті застосовувався комплекс методів дослідження, з-поміж яких були використані: теоретичні – концептуально-порівняльний аналіз, за допомогою якого обґрунтовано теоретичні підходи до розкриття сутності поняття формування креативності майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі; структурно-системний аналіз для визначення основних компонентів процесу формування креативності, виявлення його закономірностей та особливостей; узагальнення та систематизація для визначення концептуальних положень формування креативності майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ. моделювання з метою моделювання педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів; прасиметричний метод для аналізу передового та масового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: творчість, креативність, процес формування креативності, соціальні педагоги, навчальний процес, професійна підготовка.

УДК 378.14

Повідайчик Михайло Михайлович
кандидат економічних наук, доцент
кафедра кібернетики і прикладної математики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
mykhailo.povidaichyk@uzhnu.edu.ua

Шпонтак Іван Ярославович
аспірант
кафедра кібернетики і прикладної математики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
shpontak007@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Анонсація. У статті проаналізовано деякі аспекти професійної діяльності вчителя інформатики в сфері інформаційної безпеки. Зазначено, що сучасний педагог повинен володіти досвідом власної безпечної інформаційної діяльності, а також формувати навички означеної діяльності в школярів, починаючи від умінь і етики використання інформаційних матеріалів, завершуючи принципами створення власних ресурсів і програм. Метою статті є виявлення особливостей професійної діяльності вчителя інформатики в сфері інформаційної безпеки. Завдання статті: 1) проаналізувати зміст діяльності вчителя інформатики в сфері інформаційної безпеки; 2) розглянути поняття інформаційної культури вчителя інформатики як необхідної складової діяльності фахівця в сфері інформаційної безпеки. Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез психолого-педагогічної літератури для з'ясування змісту професійної діяльності вчителя інформатики та феномену інформаційної культури; узагальнення – для визначення знань, умінь та навичок педагога-інформатика на основі вивчення освітніх програм підготовки фахівців. Обґрунтовано, що діяльність вчителя інформатики у сфері захисту інформації передбачає здійснення профілактичних заходів щодо безпечної інформаційної роботи на різних рівнях, визначення раціональної системи захисту інформації в конкретних умовах педагогічної роботи та ін. Необхідним при цьому є володіння педагогом високим рівнем інформаційної культури, спрямованої на реалізацію професійних функцій шляхом застосування новітніх інформаційних та комунікаційних технологій при обов'язковому забезпеченні вимог інформаційної безпеки. Складовими інформаційної культури вчителя інформатики є інформаційно-правова, програмно-технічна, соціально-культурна.

Ключові слова: професійна діяльність вчителя інформатики, інформаційна безпека, захист інформації, інформаційна діяльність, інформаційна культура.

Вступ. Глобальні процеси інформатизації сучасного суспільства і освіти зумовлюють загострення проблеми інформаційної безпеки. Інформаційні продукти стають матеріальними цінностями, зростають потреби в їхньому захисті. Сучасний вчитель інформатики відіграє особливу роль у питанні інформаційної безпеки – саме шкільний вчитель формує первинні навички інформаційної діяльності школярів, починаючи від умінь і етики використання інформаційних матеріалів і завершуючи принципами створення власних ресурсів і програм. Компетентний вчитель зобов'язаний бути еталоном суб'єкта безпечної інформаційної діяльності і при цьому звертати увагу учнів на питання інформаційної безпеки у всіх аспектах: педагогічних, психологічних, юридичних, технічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної діяльності і підготовки сучасного педагога розглядають у своїх дослідженнях науковці Г. Балл, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, О. Кульчицька, А. Мойсеюк, М. Сметанський, С. Сисоева та ін. Загальні питання змісту та структури підготовки вчителя інформатики досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці: Ж. Арсак, С. Бешенков, Т. Борошенко, Б. Гершунський, М. Жалдак, У. Когут, К. Колін, М. Лапчик, Е. Машбиць, В. Монахов, Н. Морзе, Ю. Рамський, О. Спирін, Е. Хеннер, Г. Шугайло та ін. Різні аспекти інформаційної безпеки знаходять своє відображення в більшій мірі в правознавстві, політології, соціології, технічних науках (С. Гуцу, Б. Кормич, А. Марущак, О. Сороківська та ін.). Однак у сучасних умовах становлення інформаційного суспільства актуалізується питання професійної ді-

яльності непрофільних фахівців, зокрема педагогів, в сфері інформаційної безпеки (ІБ).

Метою статті є виявлення особливостей професійної діяльності вчителя інформатики в сфері інформаційної безпеки. **Завдання статті:** 1) проаналізувати зміст діяльності вчителя інформатики в сфері інформаційної безпеки; 2) розглянути поняття інформаційної культури вчителя інформатики як необхідної складової діяльності фахівця в сфері інформаційної безпеки. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз і синтез психолого-педагогічної літератури для з'ясування змісту професійної діяльності вчителя інформатики та феномену інформаційної культури; узагальнення – для визначення знань, умінь та навичок педагога-інформатика на основі вивчення освітніх програм підготовки фахівців.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і широке впровадження інформаційних технологій як загальноцивілізаційний процес сучасності зумовили значні зміни в різноманітних сферах суспільного життя України. Найпомітнішим наслідком бурхливого розвитку інформаційних технологій стала інформатизація суспільної діяльності, що розуміється, насамперед, як перехід до широкого використання новітніх засобів інформаційних та комунікаційних технологій. Усвідомлення необхідності підготовки молоді до новітніх умов соціальної діяльності набуло чинності в пріоритетах системи освіти України, інноваційних дослідженнях шляхів оновлення освіти – як загальноосвітньої школи, так і професійного навчання, зокрема у вищих навчальних закладах. Означене зумовлює низку вимог до діяльності вчителя інформатики, його фахової компетентності в сфері інформа-

ційної діяльності та безпеки.

У процесі професійної діяльності викладач інформатики реалізує низку функцій, основними з яких є такі: дослідницька – спрямована на збір, обробку, аналіз і систематизацію науково-технічної інформації з напрямку роботи; контрольна – передбачає здійснення контролю в межах своєї професійної діяльності; проектувальна – спрямована на цілеспрямовану діяльність щодо проектування певних систем або окремих їх складових; прогностична – дозволяє на основі аналізу здійснювати прогнозування в професійній діяльності; організаційна – передбачає впровадження структури та взаємодії складових елементів системи з метою зниження невизначеності, а також підвищення ефективності використання ресурсів і часу; управлінська – визначає шляхи досягнення поставленої мети, забезпечення сталого функціонування і розвитку систем завдяки інформаційному обмінові; технічна – спрямована на виконання технічних робіт в професійній діяльності [1].

Вивчення змісту освітніх програм підготовки вчителів інформатики у вітчизняних ВНЗ (Львівського національного університету імені Івана Франка, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Одеського національного політехнічного університету, Ужгородського національного університету та ін.) дозволило нам виокремити низку знань, умінь та навичок, якими повинен володіти сучасний педагог для реалізації зазначених функцій. Зокрема, вчитель інформатики повинен знати: аналізувати предметну галузь і давати опис предмету дослідження; розробляти математичні моделі об'єктів і процесів інформатизації; досліджувати властивості математичних моделей; знати вимоги чинних державних та міжнародних стандартів щодо виконання робіт з проектування комп'ютеризованих систем; знати основи програмування та володіти мовами різних рівнів; знати загальні принципи функціонування та архітектуру комп'ютерних систем та основи операційних систем; знати психологічні особливості сприйняття інформації учнями різного віку, спілкування в соціальних мережах, програмні та технічні можливості організації безпечної роботи в мережі Інтернет та ін. Сучасний педагог повинен уміти: розробляти та досліджувати алгоритми функціонування інформаційних систем, оцінювати їхню ефективність; розробляти програмне забезпечення комп'ютеризованих систем; з'ясувати особливості предмету дослідження на базі методів системного аналізу та кібернетики; володіти методами цифрового подання та обробки графічної, звукової та відео інформації; застосовувати сучасні педагогічні технології та методики організації навчального процесу: проектні технології, навчальну кооперацію, педагогіку співробітництва, впроваджувати методи оцінювання, що виявляють здатність школярів до застосування отриманих знань для вирішення реальних проблем.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, інформаційних загроз змінюються вимоги до підготовки вчителів інформатики. Актуалізуються такі професійні якості як: здатність розуміти сутність і значення інформації та інформаційної діяльності, передбачати ризики й загрози, які виникають під час цього процесу, дотримуватися правил інформаційної безпеки та захисту інформації. Необхідним при цьому є відповідальне ставлення до будь-якої інформаційної діяльності, інтелектуальної власності і продуктів творчої праці; прийняття соціальних норм у сфері інформаційної діяльності, неприпустимість дій, які порушують пра-

вові і етичні норми роботи з інформацією.

При цьому педагог повинен знати: поняття інформаційної безпеки, її рівні (особистісний, суспільний), ризики і загрози на кожному рівні; заходи забезпечення стану ІБ; принципи системності і комплексності, інтегрованості інформаційної безпеки; заходи забезпечення безпечної діяльності людини. Вміти: оцінювати ступінь ризику і можливу загрозу ІБ на індивідуальному та груповому рівнях; визначати раціональну систему захисту інформації в конкретних умовах (в школі, ВНЗ); здійснювати профілактичні заходи щодо захисту інформації використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології. Мати навички науково-дослідницької діяльності в сфері інформаційної безпеки – здатність до виокремлення, дослідження і пошуку вирішення проблеми ІБ в різних предметних сферах суспільного життя.

Важливим також є досвід вчителя інформатики щодо профілактичної діяльності щодо інформаційних загроз на різних рівнях (особистісному, груповому); безпечної інформаційної діяльності із застосуванням новітніх технологій; розробки нескладних програмних засобів криптографічного захисту файлів; колективної та індивідуальної розробки навчально-дослідницьких проектів та ін.

Таким чином, актуалізується проблема підготовки майбутнього педагога до діяльності в сфері інформаційної безпеки. Ми погоджуємося з позицією П. Ломаско і В. Полякова, які пов'язують підготовку педагогічних кадрів в сфері інформаційної безпеки з процесом формування інформаційної культури. Як зазначають вчені, саме рівень інформаційної культури є показником готовності особистості до самовдосконалення і саморозвитку [2].

На сьогоднішній день інформаційну культуру фахівців розглядають з позиції різних наукових підходів: технологічного, культурологічного, особистісного, аксіологічного, креативного та ін. При цьому найбільш поширеним є перший. Як справедливо зазначає Н. Гендіна, інформаційна культура переважно асоціюється з техніко-технологічними аспектами інформатизації, оволодінням навичками роботи з персональним комп'ютером. Переважає монодисциплінарний підхід, в результаті якого формування інформаційної культури полягає в навчанні основам комп'ютерної грамотності. Прихильники цього ж підходу (К. Колін, Ю. Брановський) описують сутність інформаційної культури формулою: «бути культурним – це вміти»; вміти користуватися засобами сучасних інформаційних технологій, мати уявлення про все те, що створено людством у цій галузі. На думку К. Коліна, інформаційна культура – це готовність не тільки використовувати останні досягнення інформаційної техніки, а й уміти сприймати нову інформацію [3].

З позицій особистісного підходу інформаційну культуру фахівця виражає ступінь оволодіння ним соціальною і професійною інформацією, сукупністю принципів і реальних механізмів, які забезпечують позитивну взаємодію в інформаційному процесі, пошук, збереження і використання інформації в різноманітних сферах діяльності.

Представники культурологічного підходу вважають, що інформаційна культура знаходиться на одному рівні з культурою праці, побуту, поведінки, мови, а також професійною, моральною культурою тощо. Вона своїми елементами включена у всі види цих культур. При цьому інформаційну культуру розглядають як якісну характеристику результату розвитку суспільства і особистості в галузі виробництва, пе-

редачі, збереження і переробки інформації, а також сам процес діяльності у названій сфері. З позиції даного підходу розвиток інформаційної культури особистості передбачає наявність моральних якостей і прийняття соціальних норм у сфері інформаційної діяльності, установку на позитивну соціальну діяльність в інформаційному суспільстві, недопущення дій, які порушують правові та етичні норми роботи з інформацією [3].

Узагальнення зазначених підходів дозволяє нам розглянути інформаційну культуру як складову загальної культури, що передбачає здатність сприймати та аналізувати нову інформацію, вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, а також готовність до реалізації професійних функцій шляхом застосування новітніх інформаційних та комунікаційних технологій при обов'язковому забезпеченні вимог інформаційної безпеки.

Складовими інформаційної культури є: інформаційно-правова, програмно-технічна, соціально-культурна. Інформаційно-правова складова передбачає володіння майбутнім педагогом нормативно-правовою базою в галузі інформаційної діяльності; програмно-технічна складова – володіння сучасними методами і засобами забезпечення інформаційної безпеки в автоматизованих інформаційних системах (засоби захисту від фальсифікації і несанкціонованих змін даних, забезпечення доступу до необхідної ін-

формації та її конфіденційності); соціально-культурна складова передбачає управління інформаційною діяльністю з позицій її впливу на членів колективу та їхні ціннісні орієнтації, враховуючи економічні, політичні та історико-культурні фактори суспільного життя.

Висновки. Однією з визначальних складових професіоналізму вчителя інформатики є діяльність у сфері захисту інформації. Зазначений вид діяльності передбачає здійснення профілактичних заходів щодо безпечної інформаційної роботи на різних рівнях (особистісному, груповому), визначення раціональної системи захисту інформації в конкретних умовах педагогічної роботи, використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології тощо. Необхідним при цьому є володіння педагогом високим рівнем інформаційної культури, спрямованої на реалізацію професійних функцій шляхом застосування новітніх інформаційних та комунікаційних технологій при обов'язковому забезпеченні вимог інформаційної безпеки. Складовими інформаційної культури вчителя інформатики є інформаційно-правова, програмно-технічна, соціально-культурна.

Перспективами подальших досліджень є вивчення особливостей професійної підготовки вчителів інформатики до діяльності в сфері інформаційної безпеки.

References

1. Kohut, U. P. (2013). Pidhotovka bakalavriv informatyky u VNZ Ukrainy [Preparation of bachelors of computer science in higher educational institutions of Ukraine]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psyholohiia – Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology*, 42, p. 100-109 [in Ukrainian].
2. Lomasko, P.S. Kurs po zashchite ynformatsyy kak faktor stanovleniya budushchykh prepodavatelei ynformatsyy [A course on information protection as a factor in the formation of future informatics teachers]. In *Novye informacionnye tehnologii v universitetskoy obrazovanii – New information technologies in university education: theses of the scientific-methodical conference* (pp. 20-21). Novosibirsk: Rossa [in Russian].
3. Povidaichyk, O.S. (2007). *Formuvannia informatsiynoi kultury maibutnoho sotsialnoho pratsivnyka v protsesi profesiynoi pidhotovky* [Formation of informational culture of the future social worker in the process of professional training]. (Unpublished doctoral dissertation). Uzhgorod National University, Uzhgorod [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Когут У. П. Підготовка бакалаврів інформатики у ВНЗ України / У.П.Когут, Т.Я.Вдовичин // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 40(2). – С. 100-109.
2. Ломаско П.С. Курс по защите информации как фактор становления будущих преподавателей информатики / П.С. Ломаско // Новые информационные технологии в университетском образовании: сб. тезисов научно-методической конференции (Новосибирск, 25 апреля 2007 г.). – Новосибирск: Росса, 2007. – С. 20-21.
3. Повідайчик О.С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Оксана Степанівна Повідайчик. – Ужгород, 2007. – 278 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Повідайчик Михаил

кандидат экономических наук, доцент
кафедра кибернетики и прикладной математики
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»,
г.Ужгород, Украина

Шпонтанк Иван

аспирант
кафедра кибернетики и прикладной математики
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. В статье проанализированы некоторые аспекты профессиональной деятельности учителя информатики в сфере информационной безопасности. Отмечено, что современный педагог должен обладать опытом собственной безопасной информационной деятельности, а также формировать навыки указанной деятельности у школьников, начиная от умений и этики использования информационных материалов, закан-

чивая принципами создания собственных ресурсов и программ. Целью статьи является выявление особенностей профессиональной деятельности учителя информатики в сфере информационной безопасности. Задачи статьи: 1) проанализировать содержание деятельности учителя информатики в сфере информационной безопасности; 2) рассмотреть понятие информационной культуры учителя информатики как необходимой составляющей деятельности специалиста в сфере информационной безопасности. Методы исследования: теоретический анализ и синтез психолого-педагогической литературы для выяснения содержания профессиональной деятельности учителя информатики и феномена информационной культуры; обобщение – для определения знаний, умений и навыков педагога-информатика на основе изучения образовательных программ подготовки специалистов. Обосновано, что деятельность учителя информатики в сфере защиты информации предусматривает осуществление профилактических мероприятий по безопасной информационной работе на разных уровнях, определение рациональной системы защиты информации в конкретных условиях педагогической работы и др. Необходимым при этом является владение педагогом высоким уровнем информационной культуры, направленной на реализацию профессиональных функций путем применения новейших информационных и коммуникационных технологий при обязательном обеспечении требований информационной безопасности. Составляющими информационной культуры учителя информатики является информационно-правовая, программно-техническая, социально-культурная.

Ключевые слова: профессиональная деятельность учителя информатики, информационная безопасность, защита информации, информационная деятельность, информационная культура.

Povidaichyk Mykhailo

Candidate of Economic Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Cybernetics and Applied Mathematics
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Shpontak Ivan

Postgraduate Student
Department of Cybernetics and Applied Mathematics
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE TEACHER OF INFORMATICS IN THE SECTOR OF INFORMATION SECURITY

Abstract. In the article some aspects of the professional activity of the teacher of informatics in the sector of information security are analyzed. It is noted that the processes of informatization of the modern society and education cause the aggravation of the problem of information security. It is emphasized that the modern teacher of informatics plays a special role in the issue of information security. The teacher forms the skills of informational activity of students, from the skills and ethical use of information materials to the principles of creating their own resources and programs. A competent teacher must be a standard of the subject of secure information activity and at the same time must pay students' attention on the issues of information security in all aspects: pedagogical, psychological, legal, technical. The purpose of the article is to identify the peculiarities of the professional activity of the teacher of informatics in the sector of information security. Objectives of the article: 1) to analyze the content of the activity of the teacher of informatics in the sector of information security; 2) to consider the notion of informational culture of the teacher of informatics as a necessary component of the professional activity of a specialist in the sector of information security. Methods of research: theoretical analysis and synthesis of psychological and pedagogical literature in order to find out the content of the professional activity of the teacher of informatics and the phenomenon of information culture; generalization in order to determine the knowledge, skills and abilities of the teacher of informatics on the basis of studying of educational programs of training of specialists. It is substantiated that activity of the teacher of informatics in the sector of information security involves implementation of the preventive measures concerning safe information work at different levels (personal, group), definition of a rational system of information protection in the specific conditions of pedagogical work using modern information and communication technologies, etc. In this case it is necessary for teacher to possess a high level of information culture, aimed at the implementation of professional functions through the application of the latest information and communication technologies with the mandatory provision of information security requirements. The components of information culture of the teacher of informatics are: information-legal, program-technical, socio-cultural.

Key words: professional activity of the teacher of informatics, information security, information protection, informational activity, information culture.

УДК 371.134:364

Повідайчик Оксана Степанівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua

АНАЛІЗ СТАНУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджується питання готовності студентів спеціальності «Соціальна робота» до науково-дослідницької діяльності. Обґрунтовано, що готовність соціального працівника до означеної діяльності є визначальною складовою його професійної компетентності. Метою статті є аналіз стану готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності. Завдання дослідження: з'ясувати сутність та структуру готовності соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності; здійснити аналіз стану готовності студентів до даного виду роботи. Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення (застосовувалися для з'ясування сутності та складових готовності соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності), анкетування (для визначення стану сформованості окремих компонентів готовності студентів до науково-дослідницької діяльності); метод експертних оцінок (використовувався під час оцінювання наукових робіт студентів). У результаті дослідження встановлено, що більшість студентів демонструють недостатній рівень сформованості окремих дослідницьких умінь та навичок. Зокрема, в них виникають труднощі в процесі планування та реалізації науково-дослідницької роботи (теоретичної чи експериментальної), здійснення цілісного аналізу дослідження і його відповідного оформлення. Відзначено, що студентам необхідно вдосконалити теоретичну базу в сфері науково-дослідницької діяльності та розвинути їхні дослідницькі вміння шляхом розробки і впровадження системи підготовки соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійна підготовка соціальних працівників, науково-дослідницька діяльність, стан готовності студентів до науково-дослідницької діяльності, наукова робота, методи досліджень.

Вступ. Складна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується зростанням соціальної напруги, зниженням рівня життя населення, розпадом системи цінностей, що актуалізує розвиток соціальної роботи, покликаній забезпечити соціальний захист різних категорій осіб. У цих умовах зростають вимоги до професійної діяльності соціальних працівників, для яких все більшого значення набувають такі особистісні й професійні якості як креативність, здатність здобувати нові знання та здійснювати дослідницько-пошукову роботу, бачити перспективи і планувати стратегію розвитку соціальної сфери тощо.

Дослідження в соціальній роботі здійснюються для того, щоб допомогти зрозуміти індивідуальні, міжособистісні та ширші соціальні й структурні проблеми в суспільстві, а також їхні наслідки. Вони передбачають оцінювання потреб та ресурсів людей у їхніх середовищах та мінливих контекстах їхнього життя, забезпечення інформацією для розробки та впровадження політики, програм та послуг, особливо для маргіналізованих та вразливих груп населення, прогнозування наслідків соціального втручання, оцінювання ефективності різних форм соціальної допомоги, пошук інноваційних методів і прийомів надання соціальної підтримки та ін. У зв'язку з цим готовність соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності (НДД) є визначальною складовою їхнього професіоналізму, про що зазначається в Етичному кодексі та кваліфікаційних вимогах до фахівців соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерельної бази засвідчує наявність глибокого інтересу вітчизняних і зарубіжних науковців до проблеми професійної підготовки соціальних працівників (В. Андрущенко, С. Архипова, О. Безпалько, З. Бернфельд, О. Вільманн, Г. Вільфінг, М. Доуел, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Х. Кінтана, І. Козубовська, Г. Лактіонова, Т. Логвиненко, Л. Міщик, В. Полішук, Д. Раймонд, С. Харченко, С. Шардлоу та ін.). Водночас, аналіз наукової літератури свідчить про недостатню увагу вчених до проблеми професійної підготовки соціальних працівників до НДД. Тільки окремі

аспекти досліджуваного питання висвітлені в працях вітчизняних (М. Букач, Н. Клименюк, М. Лукашевич, О. Плахотнік, Т. Попова, І. Савельчук) та зарубіжних дослідників (Г. Адамс, Р. Аллан-Мієрс, А. Баббій, С. Бісман, Х. Графф, Дж. Грей, Р. Гріннел, Т. Дьячек, Т. Лейн, К. Марлоу, Г. Роджерс, Дж. Швангельд та ін.).

Метою даної статті є аналіз стану готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності.

Завдання дослідження: з'ясувати сутність та структуру готовності соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності; здійснити аналіз стану готовності студентів до НДД.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення (застосовувалися для з'ясування сутності та складових готовності соціальних працівників до НДД), анкетування (для визначення стану сформованості окремих компонентів готовності студентів до НДД); метод експертних оцінок (використовувався під час оцінювання наукових робіт студентів).

Виклад основного матеріалу. Різномплановий характер діяльності соціальних працівників висуває низку вимог до їхньої професійної компетентності, творчих здібностей, досвіду науково-дослідницької роботи. Головною метою сучасної освіти стає підготовка фахівців, які, по-перше, мають інтегровані знання в сфері соціальної роботи, що дозволяють вивчати і вирішувати комплексні проблеми людей і суспільства; по-друге, володіють логікою досліджень, методами прогнозування, проектування соціальних процесів і здатні виробляти власні моделі діяльності; по-третє, вміють вибирати і застосовувати адекватні технології в процесі надання соціальної допомоги. Готовність до науково-дослідницької роботи є необхідною складовою професіоналізму сучасних фахівців.

Узагальнення наукових підходів щодо розуміння феномену готовності соціальних працівників до НДД дозволяє розуміти його як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, який виникає в результаті функціонування індивідуальних механізмів пошукової активності і передбачає самостійне дослідження, спрямоване на теоретичне й експериментальне ви-

вчення явищ і процесів, обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання з метою планомірної зміни соціальної дійсності. У структурі готовності соціальних працівників до НДД виділяють мотиваційну, когнітивну і креативну складові [1; 2; 3].

Мотиваційна складова пов'язана з мотиваційно-ціннісним ставленням студентів до науково-дослідної діяльності, що супроводжується задоволенням мотиваційних потреб у дослідницькій сфері. Когнітивна складова характеризує пізнавальні здібності соціальних працівників – здатність до сприйняття навчального матеріалу і наявність знань, необхідних для здійснення науково-дослідницької діяльності; готовність до наукового пізнання на основі наявних дослідницьких знань, умінь і навичок, дослідницького досвіду.

Варто відзначити, що професійна діяльність соціальних працівників відзначається творчістю, оскільки їм доводиться вирішувати низку проблем і виконувати при цьому найрізноманітніші професійні ролі: організатора дозвілля, медика, юриста, адвоката, захисника, консультанта, фасилітатора та ін., підкреслюючи цим самим інтегруючий характер дослідницької роботи. Креативна складова спрямована на перетворення, вдосконалення і вирішення складних життєвих ситуацій клієнтів і суспільства в цілому і характеризується новизною та соціальною значимістю.

З метою визначення стану готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності та виявлення типових проблем, які виникають у процесі реалізації студентами дослідницької роботи нами було проведено анкетування, в якому взяли участь 126 студентів 4-5-их курсів Ужгородського національного університету, Карпатського інституту підприємництва Відкритого міжнародного університету розвитку людини Україна.

У результаті анкетування встановлено, що понад 60% студентів вважають НДД одним із важливих напрямків професійної діяльності соціального працівника. Вони відзначають, що під час навчання у ВНЗ з інтересом виконують різні науково-дослідницькі завдання (під час проведення досліджень, написання курсових і кваліфікаційних робіт, проектів). Близько 4% студентів систематично й цілеспрямовано займаються вивченням актуальних проблем сучасного суспільства в рамках роботи студентського наукового товариства ВНЗ (ці студенти мають наукові публікації у збірниках матеріалів конференцій, студентських наукових журналах). Зазначимо, що незначна частка майбутніх соціальних працівників (4,8%) беруть участь в олімпіадах чи конкурсах наукових робіт різних рівнів.

Більшість студентів визнає, що кожен соціальний працівник повинен володіти алгоритмом дослідницької діяльності, знати методи її реалізації, розуміти етичні межі здійснення досліджень. Це, на думку студентів, «Допоможе ефективно вирішувати професійні завдання» (25,4%), «Надасть нову професійну інформацію» (41,3%), «Сприятиме розвитку інтелекту» (64,3%).

На запитання «Якими особистісними якостями повинен володіти соціальний працівник для реалізації науково-дослідницької діяльності?» більше половини опитаних відзначають самостійність, ініціативність, креативність, відповідальність, мобільність та ін. В той же час, 19% студентів вважають, що науково-дослідницька діяльність для соціального працівника не є обов'язковою. Ці студенти займають пасивну позицію під час навчання, не проявляють ініціативи в процесі дослідницької діяльності, стараються її уникати.

За даними самооцінки майбутніх соціальних працівників у 62% з них достатньо сформовані інформаційно-комунікаційні вміння, які передбачають пошук

інформації, її обробку, аналіз, вміння представити її у вигляді реферату, конспекту лекцій тощо. 68,3% опитаних зазначили про певні труднощі, які виникають у них під час написання тез, наукових статей, анотацій до них. Близько 70% студентів відзначили, що не мають навичок аргументованого представлення власної точки зору, участі в дискусії, науковому діалозі. Переважна більшість студентів зазначають про те, що під час навчання вони отримують багато теоретичних знань, наприклад, щодо методів досліджень та аналізу їхніх результатів, проте не мають навичок і досвіду їхнього практичного застосування. Так, на запитання «Які аспекти науково-дослідницької діяльності, на Вашу думку, потребують найбільшого висвітлення під час аудиторних занять і практики?» відповідь студентів розподілилася таким чином: 26,2% студентів визначили теоретичні аспекти, 70,6% опитаних – методи досліджень, 29,4% – організаційні питання реалізації науково-дослідницької роботи.

На запитання «Які методи досліджень Ви готові самостійно використовувати в процесі фахової діяльності?» 47% студентів зазначають про свою готовність до застосування спостереження, бесіди; 7% мали можливість під час практики провести соціометрію; анкетування готові самостійно провести майже 22% студентів, інтерв'ю – 15,1%; 6,3% студентів вважають, що володіють достатнім арсеналом знань, умінь та навичок розробки соціального проекту.

Результати власних спостережень (на підставі аналізу рефератів, курсових, кваліфікаційних робіт студентів, їхньої активності під час аудиторних занять в процесі вивчення окремих дослідницьких дисциплін) засвідчують про недостатній рівень сформованості в майбутніх соціальних працівників таких здатностей, як уміння узагальнювати, систематизувати, аналізувати наукові джерела інформації, формулювати дослідницькі завдання, вирішувати їх. Близько 70% студентів не вміють грамотно обґрунтувати актуальність теми роботи, самостійно визначити об'єкт і предмет, мету і завдання дослідження, формулювати гіпотезу. Всього 15% студентів можуть правильно оформити результати дослідницької роботи.

На запитання про те, які види аудиторного і позааудиторного навчання в найбільшій мірі сприяють зростанню рівня дослідницької підготовки студентів, відповіді розподілилися таким чином: 39% студентів зазначають про вивчення спеціальних дисциплін «Основи наукових досліджень», «Методи та організація соціальних досліджень», «Соціальне проектування» та ін.; 7,9% соціальних працівників зазначають, що формуванню їхніх дослідницьких умінь сприяла практика у соціальних закладах і службах, а 27% – волонтерська робота; 12% опитаних відзначили участь у соціологічних дослідженнях. Всього 4% студентів зазначають про певну роль студентських наукових гуртків, проблемних груп, участь у наукових конференціях, олімпіадах та ін. 35% студентів вказують, що науково-дослідницькій готовності соціальних працівників сприятиме тісна взаємодія «студент-викладач», можливість індивідуальних консультацій.

В цілому, значна частка студентів (76,2%) вважають свій рівень готовності до НДД низьким, а 23,8% опитаних – середнім. Жоден студент не може засвідчити про свій високий рівень готовності до науково-дослідницької діяльності. На запитання «Чи задовольняє Вас процес підготовки до науково-дослідницької діяльності у ВНЗ?» 35,7% відповіли, що задовольняє повністю; 60,3% – задовольняє частково, 4% студентів незадоволені рівнем дослідницької підготовки.

Таким чином, результати анкетування засвідчують про позитивну спрямованість студентів на досліджуваний вид діяльності. Проте спостерігаються певні

прогалини в науково-дослідницькій підготовці майбутніх соціальних працівників – недостатній рівень володіння студентами теоретичними знаннями в галузі науки та наукових досліджень, несформованість у них дослідницьких умінь і навичок, невміння застосовувати знання на практиці та ін.

Результати опитування студентів, власних спостережень корелюють з оцінкою експертів, які здійснювали рецензування наукових робіт, поданих на Всеукраїнський Конкурс наукових робіт із соціальної роботи. Зауважимо, що зазначений Конкурс проводиться в Україні вперше, де базовим закладом визначено ДВНЗ «Ужгородський національний університет». На Конкурс були представлені 73 наукові роботи студентів різних курсів спеціальності «Соціальна робота» вищих навчальних закладів України: Запорізького національного університету, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного університету «Львівська Політехніка», Львівського національного університету ім. І. Франка, Мелітопольського державного педагогічного університету, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, Сумського державного університету, Тернопільського національного економічного університету, Ужгородського національного університету, Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини, Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця та ін.

Під час аналізу змісту наукових робіт основна увага експертів була акцентована на таких аспектах:

- встановлення ступеня обґрунтованості актуальності дослідження;
- визначення рівня наукового дослідження (теоретичне/практичне), виявлення ступеня відповідності змісту роботи заявленій спеціальності, сформульованій меті та завданням;
- з'ясування дослідницького інструментарію, методів дослідження, які використовували автори робіт;
- визначення рівня обґрунтованості висновків та рекомендацій щодо вирішення певної проблеми;
- аналіз якості оформлення наукових робіт.

Актуальність робіт не викликає сумнівів, оскільки всі вони стосуються нагальних для нашої країни і світу в цілому соціальних проблем. Зокрема, можна відзначити такі роботи як: «Розвиток інклюзивної освіти в Україні», «Дослідження готовності людей середнього віку до власної забезпеченої старості», «Адаптація внутрішньо переміщених студентів до нових студентських осередків», «Соціально-педагогічна діяльність з профілактики жорстокої поведінки у підлітковому середовищі», «Модернізація системи надання соціальних послуг в Україні на сучасному етапі», «Актуальні аспекти інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах нових територіальних громад», «Соціальна профілактика суїцидальної поведінки учнівської молоді», «Толерантність як принцип діяльності соціальних працівників в реаліях сучасності», «Соціально-педагогічна профілактика ігрової комп'ютерної залежності у підлітків», «Конфлікти в сучасній українській сім'ї: соціопсихологічний аналіз» та ін.

Значна частка авторів наукових робіт продемонстрували вміння чітко і лаконічно обґрунтовувати актуальність обраного дослідження: здійснювати аналіз стану дослідженості проблеми на основі наукових джерел і емпіричних розвідок, виокремлювати раніше не вивчені питання і обґрунтовувати свій вибір для подальшого дослідження. Однак, спостерігаються й такі роботи, які засвідчують формальне описання актуальності теми дослідження, що не підтверджується переглядом наукових розробок з обраної теми, аналі-

тичний огляд наукових публікацій має форму анотованого списку і не відображає рівня вивченості теми.

Для того щоб оцінити рівень наукової роботи, ступінь наукової новизни матеріалів, з'ясувати на вирішення яких завдань спрямовані дослідження, які науково-дослідницькі методи були використані нами здійснено класифікацію аналізованих наукових робіт, відповідно до стратегії, які використовували автори під час їхньої підготовки. Такими визначено компілятивну, аналітичну, проектну, експериментальну стратегії.

Автори наукових робіт, які дотримуються компілятивної стратегії, реферативно викладають певні ідеї інших науковців, які, на їхню думку, становлять нові теоретичні знання. Зауважимо, що обґрунтування цих знань у більшості наукових робіт відсутнє. Незважаючи на зазначене, за оцінками експертів, значна частка робіт, поданих на Конкурс наукових робіт, переслідує саме цю стратегію. Відповідно до таких робіт висувається низка зауважень:

- теоретична частина дослідження носить переважно констатуючий характер, автори здебільшого обмежуються переліком відомих теорій і підходів без висловлення власної думки щодо них;
- спостерігається надмірна кількість цитат учених (іноді не завжди коректних). При цьому не всі цитати супроводжуються посиланнями на авторів;
- окремі роботи переважені загальновідомими визначеннями та тлумаченнями, мають вигляд доволі хаотичного набору різноманітних визначень та суджень;
- у роботах відсутні авторські теоретичні узагальнення щодо досліджуваної проблем тощо.

Аналітична стратегія передбачає, що автор вивчає певні документи – наукові публікації, законодавчі акти, статистичні дані та використовує для цього теоретичний аналіз та узагальнення. Про якість такого аналізу свідчить тільки одне – отримання нового наукового знання, але це можливе тільки за умови наявності чіткої методології проведення дослідження. Якщо цього немає, то наукова робота набуває демонстраційного характеру і тільки за формою, а не за змістом, є аналітичною. Зауважимо, що близько 15% наукових робіт демонструють дотримання саме цієї стратегії.

Проектна стратегія передбачає, що автор наукової роботи розробляє певні моделі практичної діяльності, пропозиції, рекомендації щодо удосконалення системи соціальної роботи. Варто відзначити, що серед наукових робіт поданих на Конкурс деякі були присвячені саме розробці соціальних проектів («Розумний слон», «Проект інноваційного навчального закладу для дітей молодшого шкільного віку» та ін.). Зауважимо, що попри актуальність розроблених проектів, до них є досить багато зауважень з боку рецензентів. Зокрема, у наукових роботах вирішуються переважно практичні завдання, а теоретичні тільки згадуються; структура представленого проекту не відповідає структурі наукової роботи та ін.

Експериментальна стратегія включає аналітичну та проектну, але не обмежується ними, а передбачає вивчення стану певної соціальної ситуації, розробку теоретичних та нормативних моделей чи вдосконалення форм, методів і технологій соціальної роботи та їхню експериментальну перевірку. Очевидно, що студенту здійснити експериментальне наукове дослідження досить складно. Проте аналіз наукових робіт засвідчує про їхню високу частку в загальній кількості (майже 70%).

Незважаючи на актуальність та практичну значущість, окремі експериментальні роботи характеризуються обмеженістю емпіричної дослідницької бази,

відсутності документального оформлення методики проведення дослідження, використанням застарілих статистичних даних тощо.

Узагальнення експертних оцінок дозволило визначити низку типових помилок і зауважень щодо оформлення наукових робіт:

- в окремих роботах не зазначено про соціальну значущість теми, вирішення якої має важливе значення для суспільства;
- у деяких працях не визначено (або некоректно визначено) об'єкт, предмет, завдання дослідження, наукову новизну і практичну спрямованість результатів, не зазначено, якими методами користувалися дослідники;
- методи дослідження перераховуються без короткого й змістовного розкриття того, що саме (із завдань дослідження) досліджувалось тим чи іншим методом; не всі заявлені методи дослідження знаходять своє відображення в тексті роботи;
- у роботі висувається гіпотеза, але залишається невідомим, чи була вона доведена або спростована;
- у деяких роботах велика частка запозиченого тексту подається без відповідних посилань;
- у списку використаних джерел відсутні нові на-

працювання з обраної проблеми; у деяких роботах помітний дисбаланс у бік літератури з психології, педагогіки, соціології, права, економіки та ін. за рахунок соціальної роботи;

- не завжди витриманий науковий стиль викладу матеріалу, мають місце певні стилістичні та орфографічні неточності, помилки в оформленні літератури та ін.

Висновки. Аналіз стану готовності соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності засвідчує про недостатній рівень сформованості в них окремих дослідницьких умінь та навичок. Зокрема, в студентів виникають труднощі в процесі планування та реалізації науково-дослідницької роботи (теоретичної чи експериментальної), здійснення цілісного аналізу дослідження і його відповідного оформлення. Очевидно, що студентам необхідно вдосконалювати теоретичну базу в сфері науково-дослідницької діяльності та розвивати їхні дослідницькі вміння. Означене зумовлює розробку і впровадження системи підготовки соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі, що є перспективним напрямком подальших досліджень.

References

1. Myronchuk, N.M. (2013). Zmist ta formy doslidnytskoi diialnosti studentiv u protsesi pedahohichnoi pidhotovky u VNZ [Contents and forms of student research in the process of pedagogical training at universities]. In *Doslidnytskiy komponent u diialnosti zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv ta pozashkilnykh zakladiv osvity: retrospektyva i perspektyva – Research component in the activities of general educational institutions and out-of-school educational institutions: retrospective and prospect: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 170-176). Kyiv: Institute of gifted children [in Ukrainian].
2. Povidaichyk, O.S. (2017). Struktura hotovnosti sotsialnykh pratsivnykiv do naukovo-doslidnytskoi roboty [Structure of readiness of social workers for research work]. In *Sotsialna robota: vyklyky sohodennia – Social Work: Challenges of the Present: Proceedings of the VI Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 100-103). Ternopil: FOP Osadza Yu.V. [in Ukrainian].
3. Proshkin, V. (2009). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia «naukovo-doslidna robota studentiv» [Basic approaches to the definition of the concept of «research work students»]. *Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny – Scientific treasury of education of Donetsk region*, 2(5), p. 114-117 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Мирончук Н.М. Зміст та форми дослідницької діяльності студентів у процесі педагогічної підготовки у ВНЗ // Дослідницький компонент у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних закладів освіти: ретроспектива і перспектива: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 21 листопада 2013, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С.170-176.
2. Повідайчик О.С. Структура готовності соціальних працівників до науково-дослідницької роботи / О.С. Повідайчик // Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. матеріалів VI всеукр. наук.-практ. конференції (м. Тернопіль, 17-18 травня 2017 р.). – Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. – 2017. – С. 100 – 103.
3. Прошкін В. Основні підходи до визначення поняття «науково-дослідна робота студентів» / В. Прошкін // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Вип. 2(5). – 2009. – С. 114 – 117.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Повідайчик Оксана

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье исследуется вопрос готовности студентов специальности «Социальная работа» к научно-исследовательской деятельности. Обосновано, что готовность социального работника к указанному виду деятельности является определяющей составляющей его профессиональной компетентности. Целью статьи является анализ готовности будущих социальных работников к научно-исследовательской деятельности. Задачи исследования: выявить сущность и структуру готовности социальных работников к научно-исследовательской деятельности; осуществить анализ готовности студентов к данному виду работы. Методы исследования: анализ, синтез, обобщение (применялись для выяснения сущности и составляющих готовности социальных работников к научно-исследовательской деятельности), анкетирование (для определения состояния сформированности отдельных компонентов готовности студентов к научно-исследовательской деятельности, метод экспертных оценок (использовался при оценивании научных работ студентов). В результате исследования установлено, что большинство студентов демонстрируют недостаточный уровень сфор-

мированности отдельных исследовательских умений и навыков. В частности, у них возникают трудности в процессе планирования и реализации научно-исследовательской работы (теоретической или экспериментальной), осуществления целостного анализа исследования и его соответствующего оформления. Отмечено, что студентам необходимо совершенствовать теоретическую базу в сфере научно-исследовательской деятельности и развивать их исследовательские умения путем разработки и внедрения системы подготовки социальных работников к научно-исследовательской деятельности в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: профессиональная подготовка социальных работников, научно-исследовательская деятельность, состояние готовности студентов к научно-исследовательской деятельности, научная работа, методы исследований.

Povidaychyk Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

ANALYSIS OF THE STATE OF READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY

Abstract. The article deals with the issue of the readiness of students of the specialty «Social Work» for the scientific research activity. It is substantiated that the readiness of a specialist for scientific research activity is a determining part of one's professional competence. It is noted that researches in social work are carried out in order to understand the individual, interpersonal and wider social or structural problems in society, as well as their implications. They include assessment of the needs and resources of people in their environments and changing contexts of their lives, provision of information for the development and implementation of policies, programs and services, especially for vulnerable groups, forecasting of the consequences of the social interventions, evaluation of the effectiveness of various forms of social assistance, search for innovative methods as well as the methods of provision of social support. The purpose of the article is to analyze the state of readiness of future social workers for scientific research activity. Objectives of the research: to find out the essence and the structure of the readiness of social workers for scientific research activity; to analyze the state of readiness of students for scientific research activity. Methods of research: analysis, synthesis, generalization (was used to clarify the nature and components of the readiness of social workers for scientific research activity), questionnaires (was used to determine the state of formation of individual components of students' readiness for scientific research activity), the method of expert assessments (was used during the evaluation of scientific works of students). As a result of the research, it has been established that the majority of students demonstrated insufficient level of formation of individual research skills. In particular, different difficulties were present in the process of planning and carrying out the scientific research work (theoretical or experimental), as well as in the process of implementation of integrated analysis of the research and its corresponding registration. It is noted that students need to improve their theoretical basis in the field of scientific research work and to develop their research skills through the development and implementation of the system of training of social workers for scientific research activity in the higher school.

Key words: professional training of social workers, scientific research activity, state of students' readiness for scientific research activity, scientific work, research methods.

УДК 374.7:004 (495)

Постригач Надія Олегівна

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник
 відділ зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих
 Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ, Україна
 pnadegeda@ukr.net

ГРЕЦЬКИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ ДЛЯ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ УЧНІВ У ШКОЛАХ ДРУГОГО ШАНСУ

Анотація. Актуальність проблеми зумовлюється потужним зростанням нових технологічних середовищ, де ІКТ відіграють центральну і всеохоплюючу роль, пронизуючи всі аспекти сучасного суспільного життя. ІКТ також вважаються рушійною силою для розширення участі дорослих в ініціативах щодо навчання та навчання упродовж усього життя. Метою статті є аналіз грецького досвіду застосування ІКТ у процесі навчання дорослих учнів у Школах другого шансу. Для реалізації поставленої мети та завдань дослідження нами було застосовано метод контент-аналізу. Результати дослідження вказали на наявність оригінальних підходів до методів навчання та розвитку навичок ІКТ, звичок навчання дорослих учнів під час сеансів цифрової грамотності у Школах другого шансу; адаптації та трансформації педагогами дорослих матеріалу курсу відповідно до потреб та бажань дорослих учнів, обираючи соціально-життєвий матеріал відкритого складу. З'ясовано, що використання ІКТ спрямовано в основному на розвиток технічних та соціальних навичок дорослих учнів, із застосуванням певних елементів міждисциплінарності. Доведено, що у процесі ІКТ навчання в більшій мірі було активним як для педагогів, так і для дорослих учнів на різних рівнях: останні розвивали філософські та педагогічні знання, а педагоги отримали подальші технічні знання й навички й знання про застосування ІКТ у повсякденному житті.

Ключові слова: навчання дорослих, навчання впродовж життя, педагоги дорослих, ІКТ, цифрова грамотність, Школи Другого Шансу, Греція

Вступ. Інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) відіграють центральну і всеохоплюючу роль на сучасному етапі, пронизуючи всі аспекти нашого суспільного життя, як от робоче місце, освіта, державні послуги, економіка, адміністрування, охорона здоров'я, розваги та культура. Потужне зростання нових технологічних середовищ вважається рушійною силою, яка перетворює наш світ у глобальне, універсальне суспільство. ІКТ також впливають на наше життя та повсякденні стосунки, – від доступу до широкого спектру інформації та взаємодії з державними службами до роботи з дому, від співпраці з колегами до спілкування з друзями та від отримання освіти на відстані до участі у політичному житті. З огляду на це комп'ютерна грамотність визнається важливим навиком для робочої сили ХХІ століття та «суспільства навчання» [4; 6]. У директивах та ініціативах в галузі освітньої політики більшості розвинених країн сформульовано чіткі та однозначні заяви про інтеграцію ІКТ у повсякденну освітню практику з метою інформування громадян про знання та навички, необхідні для участі у суспільстві знань ХХІ століття. ІКТ також вважається рушійною силою для розширення участі дорослих в ініціативах щодо навчання та навчання упродовж усього життя [9, с. 281–296], сприяючи гнучкому навчанню в часі та відстані, а отже, створюючи можливості та умови для «суспільства навчання» для всіх [5; 6; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці накопичено значний теоретичний та практичний досвід використання ІКТ у навчальному процесі (В.Андрущенко, Г.Балл, В.Биков, Б.Гершунський, Р.Гуревич, А.Гуржій, О.Кучай та ін.). Зарубіжні учені зазначають, що підвищення рівнів цифрової грамотності дорослих є фундаментальним у тому сенсі, що поєднує цифровий розрив та протиставляє питання виключення й маргіналізації, які супроводжують зростаючу важливість діяльності на основі ІКТ у сучасному суспільному житті. Упродовж останнього десятиліття у великій кількості досліджень використовувалися різні групи людей (студенти, вчителі, дорослі) відносно їх ставлення та переконання щодо комп'ютерів тощо [13; 14].

Іншими дослідниками виявлено чотири співвід-

несені аспекти [15]: тривога, страх або застереження щодо використання комп'ютера; самореалізація та впевненість у здатності використовувати ІКТ; чи сподобалося користуватися комп'ютерами та інструментами ІКТ; уявлення про цінність та корисність застосування ІКТ в особистому житті. Проте, виявлено, що лише обмежені емпіричні докази були спрямовані на вивчення підходів до навчання цифрової грамотності та асоційованої педагогіки [16]. Для подолання цих проблемних питань у контексті завдань Білої Книги Комісії 1995 р. «Викладання та навчання: на шляху до суспільства, що навчається» [3] були створені Школи другого шансу (ШДШ). Їх метою було запропонувати заходи, спрямовані на боротьбу з соціальним відторгненням. Окрім Греції, пілотні проекти ШДШ були розпочаті ще в одинадцяти країнах ЄС [16], зокрема, у містах, де наявні концентрації шкідливих соціально-економічних факторів і потужний потенціал для мобілізації місцевих гравців. У зв'язку з цим була створена мережа з метою взаємозв'язку усіх цих проектів та забезпечення можливості обмінюватися досвідом та найкращою практикою між різними пілотними сайтами й учасниками.

Незважаючи на наявність значної теоретичної бази з досліджуваного питання, у вітчизняній науковій теорії та освітній практиці сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження, що розкривають особливості використання засобів ІКТ для навчання дорослих учнів у Школах другого шансу, зокрема у Грецькій республіці.

Метою статті є здійснити аналіз грецького досвіду застосування ІКТ у процесі навчання дорослих учнів у Школах другого шансу. **Завдання дослідження** полягає у глибшому розумінні особливостей формування цифрової грамотності у дорослих учнів, що віддзеркалює освітню реальність Грецької республіки на прикладі функціонування Шкіл другого шансу.

Опис застосованих методів дослідження. Для реалізації поставленої мети та завдань дослідження нами було застосовано метод контент-аналізу фахової літератури з проблеми наукового пошуку. Контент-аналіз є інструментом дослідження, який

використовується для визначення наявності певних слів або понять в текстах або наборах текстів. Дослідники кількісно оцінюють присутність, значення та зв'язки таких слів і понять, потім роблять висновки про повідомлення в текстах [1]. Як слушно зазначає Б.Деві Прасад (B.Devi Prasad), контент-аналіз – це вивчення змісту з посиланням на значення, контексти та наміри, що містяться в повідомленнях [19].

Виклад основного матеріалу. Грецькі Школи другого шансу (ШДШ), згідно з інструкціями школи, опублікованими в Інституті навчання впродовж життя (IDEKE, 2003), у своїй діяльності повинні використовувати конструктивістську педагогіку. Навчання визначається як дія, а не як придбання, і тому воно базується на відкритті як з боку учнів, так і вчителів, які також повинні бути активними дослідниками. Тому спільне навчання, метод проекту, а також крос-навчальні підходи в контексті мультиграмотності, вважаються найбільш відповідними методами викладання та навчання. Таким чином, студенти беруть на себе ініціативи щодо власного навчання. Викладачам пропонується визнати потреби учнів щодо способу навчання та відповідно підтримувати їх. Студенти з труднощами в навчанні підтримуються через додаткові заняття в групах, а також індивідуально. Оцінювання є описовим, що базується на участі студентів у процесі навчання й фокусується на методах, що полегшують не тільки пізнавальний процес, але й розвиток особистості учнів. Оцінка перевіряє не лише пізнання, а також враховує розуміння, критичне мислення, мета-пізнавальну здатність, котра створює умову для самооцінювання. Взагалі, оцінка є індивідуальною, представляє прогрес учня, дозволяючи уникнути порівнянь серед студентів. Наголошується також на вмінні студентів взаємодіяти та співпрацювати з іншими [2, с.3-4].

У Греції ШДШ вважаються гнучкою та інноваційною освітньою програмою [16], яка забезпечує отримання середньої освіти дорослими віком від 18 років, які не завершили цикл дев'ятирічної обов'язкової освіти. Вона спрямована на боротьбу з соціальним виключенням осіб, які не мають кваліфікацій та навичок, необхідних для задоволення сучасних потреб ринку праці. Програма триває 18 місяців, поділена на два етапи, по дев'ять місяців кожен (два академічні роки). Щотижневий графік охоплює 21 годин навчання, яке відбувається вдень. З цієї метою по всій країні було створено та функціонує 48 таких шкіл, тоді як три ШДШ працюють при в'язницях. ШДШ характеризуються відкритим та гнучким навчальним планом, який значно відрізняється від того, за яким навчаються у формальних школах, з точки зору принципів, змісту, методів навчання, навчальної діяльності студентів та оцінювання [8]. Ядро навчальних предметів в основному розвивається навколо трьох взаємопов'язаних видів грамотності, а саме: мовна грамотність, навички лічби та цифрова грамотність. Зокрема, навчальний план ШДШ визначається трьома основними цілями [16]: 1) розвитку мовних навичок дорослих, математичних навичок й спілкування, з особливим акцентом на іноземних мовах та ІКТ. Базовими предметами є: грецька мова, математика, цифрова грамотність, англійська мова, соціальна освіта, екологічна освіта, естетична освіта, технологія та фізичні науки; 2) пропонування базового навчання та підготовки до їхнього професійного життя у співпраці з місцевою владою; 3) розвиток навичок дорослих у сфері їхніх особистісних інтересів, таких як, наприклад, спорт, музика, театр тощо.

У ШДШ педагогічну та навчальну діяльність вважають швидше актом комунікації, а не прагнен-

ням досягти заздалегідь визначених цілей. Згідно з цим, навчання не визначено заздалегідь; переважно воно спирається на індивідуальні потреби студентів, а тому не розглядається як процес передачі знань. Практика викладання та навчання повинна сприяти персоналізованому викладанню, навчанню на основі досвіду (experiential learning), самомотивації, активній участі студентів, прийняттю рішень, критичному мисленню тощо. При цьому у педагогів і студентів є можливість спілкування та співпраці у синтезі того, що кожна громада знає про важливі процеси викладання та навчання [10].

Роль цифрової грамотності у навчальному плані ШДШ є також життєво важливою, оскільки вона спрямована на допомогу дорослим учням у: 1) набутті необхідних технічних знань та навичок ефективного використання ІКТ; 2) формування компетентності у застосуванні ІКТ для вирішення проблем повсякденного життя; 3) розумінні соціальних аспектів та впливу ІКТ у нашому сучасному суспільстві; 4) розвитку позитивного ставлення до ІКТ та відповідності вимогам сучасності. Отже, як зазначають грецькі учні [16], цифрова грамотність розглядається у більш широкому сенсі, ніж використання комп'ютера та озайомлення з різними середовищами ІКТ (апаратні пристрої, програмні засоби й додатки, цифровий зміст тощо). Іншими словами, йдеться не лише про знання та навички використання широкого кола середовищ ІКТ, а й про ті навички, що стосуються доступу, обробки, аналізу, оцінки, застосування й передачі інформації (контенту), щоб дорослі змогли брати активну участь у так званому суспільстві знань [13; 17].

Як зазначають дослідники, більшість педагогів серйозно розглядали потреби, інтереси, навчальні стилі та досвід дорослих учнів при плануванні, розробці й проведенні сесій ІКТ. Останні були адаптовані до профілів окремих осіб; їх особливості враховані та узгоджені з принципом навчання дорослих, суть якого полягає у тому, що програми та курси для дорослих повинні бути організовані на основі очікувань, профілю та потреб учнів [18; 12; 11]. Вище вказане цілком відповідає змісту Програми навчання ШДШ [8] та початковому плану й меті проекту. Як зазначають Вікріс і Ходоліду (Vecris and Hodolidou, 2003) [20], оскільки студенти ШДШ не є однорідною командою, директори та викладачі не повинні створювати абсолютну загальноосвітню програму для всіх студентів, а шукати заходи, які дозволять кожному учню брати в ній участь, намагатися розвивати й реформувати, поширювати пізнавальні моделі та стратегії людей. Слід зазначити, що багато принципів, висвітлених американським ученим М. Ноулзом (M. Knowles) [18], серед яких виокремлюються особливості дорослих учнів, залишаються актуальними для навчання ІКТ та розвитку навичок дорослих. До них відносяться: а) самоскероване навчання як переважача модель; б) попередній досвід та інтереси дорослих як багатий ресурс для курсу ІКТ; в) орієнтація переважно на задачно-орієнтований підхід, а не ІКТ-центрований підхід і г) важливість більш широкого соціального контексту в процесі культивування та навчання ІКТ [17].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Здійснений аналіз літературних джерел з проблеми наукового пошуку вказав на наявність оригінальних підходів до методів навчання ІКТ, розвитку навичок ІКТ та звичок навчання дорослих учнів під час сеансів цифрової грамотності у Школах другого шансу. Проаналізовано, що засобами адаптації та трансформації педагогами дорослих матеріалу курсу

відповідно до потреб та бажань дорослих учнів забезпечувалась індивідуальність учнів, які прийшли навчатися до Шкіл другого шансу із різним життєвим досвідом.

З'ясовано, що використання ІКТ спрямовано в основному на розвиток технічних та соціальних навичок дорослих учнів у сфері ІКТ, із застосуванням певних елементів міждисциплінарності. Підсумову-

ючи результати цього дослідження слід зазначити, що висновки дослідження можуть бути корисними при розробці, організації та впровадженні курсів ІКТ для дорослих у контексті Шкіл другого шансу та інших регіонів Південної Європи; для вирішення вищевказаних проблем, щоб переорієнтувати майбутню політику та стратегії для дорослої цифрової грамотності та інтеграції ІКТ в Школах другого шансу.

References

1. An introduction to content-analysis. Retrieved from <http://www.umsl.edu/~wilmarthp/mrpc-web-resources/content-analysis.pdf>
2. Efsthathiou, I. Motivating students in Second Chance Education in Greece: The case of an Evening School and a Second Chance School. Retrieved from : http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/3rd_Symposium/PAPERS/EFSTATHIOU_IOANNIS.pdf
3. *European Commission*. (1997). *Second Chance Schools: Combating exclusion through education and training*, Brussels: Education Training Youth.
4. *European Commission*. (2000a). *A memorandum on lifelong learning*, Brussels: European Commission, 36.
5. *European Commission*. (2000b). *e-Europe 2002: An information society for all action plan*, Brussels: Council and the European Commission, 30.
6. *European Commission*. (2001). *Making a European area of lifelong learning a reality*, Brussels: European Commission, 41.
7. *European Commission*. (2003). *Implementing lifelong learning strategies in Europe: Progress report on the follow-up to the Council resolution*, Brussels: European Commission, 27.
8. *General Secretariat for Adult Education*. (2003). *A new chance: Second Chance Schools*, Athens, Greece: Ministry of Education.
9. Gorard, S., Selwyn, N., & Madden, L. (2003). Logged on to learning assessing the impact of technology on participation in lifelong learning. *International Journal of Lifelong Education*, 22(3), 281–296.
10. Gravani, M.N. (2007). Unveiling professional learning: Shifting from the delivery of courses to an understanding of the processes. *Teaching and Teacher Education*, 23, 688–704.
11. Gravani, M.N. (2008). Academics and practitioners: Partners in generating knowledge or citizens of two different worlds? *Teaching and Teacher Education*, 24, 649–659.
12. Jarvis, P. (2006). Teaching styles and teaching methods. In P.Jarvis (Ed.), *The theory and practice of teaching* (pp.28–38). Abingdon: Routledge.
13. Jimoyiannis, A., & Komis, V. (2006). Exploring secondary education teachers' attitudes and beliefs towards ICT adoption in education. *Themes in Education*, 7(2), 181–204.
14. Jimoyiannis, A., & Komis, V. (2007). Examining teachers' beliefs about ICT in education: Implications of a teacher preparation program. *Teacher Development*, 11(2), 181–204.
15. Jimoyiannis, A. (2008). Factors determining teachers' beliefs and perceptions of ICT in education. In A.Cartelli & M.Palma (Eds.), *Encyclopedia of Information Communication Technology*, (pp. 321–334). Hershey, PA: IGI Global.
16. Jimoyiannis, A., & Gravani, M. (2010). Digital literacy in a lifelong learning programme for adults: Educators' experiences and perceptions on teaching practices. *Digital Literacy and Digital Competence*, 1(1), 40–60.
17. Jimoyiannis, A., & Gravani, M. (2011). Exploring Adult Digital Literacy Using Learners' and Educators' Perceptions and Experiences: The Case of the Second Chance Schools in Greece. *Educational Technology & Society*, 14(1), 217–227.
18. Knowles, M.S. (1973). *The adult learner: A neglected species*. *American Society for Training and Development*. Madison, Houston, TX: Gulf, 207.
19. Prasad B. Devi. Content Analysis A method in Social Science Research. Retrieved from <http://www.css.ac.in/download/Content%20Analysis.%20A%20method%20of%20Social%20Science%20Research.pdf>
20. Vecris, L., & Hodolidou, E. (2003). *Educational guidelines for the second chance schools*. Athens: IDEKE.

Список використаної літератури

1. An introduction to content-analysis [Електронний ресурс]. – URL : <http://www.umsl.edu/~wilmarthp/mrpc-web-resources/content-analysis.pdf>
2. Efsthathiou I. Motivating students in Second Chance Education in Greece: The case of an Evening School and a Second Chance School [Електронний ресурс] / Ioannis Efsthathiou. – URL : http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/3rd_Symposium/PAPERS/EFSTATHIOU_IOANNIS.pdf
3. European Commission. *Second Chance Schools: Combating exclusion through education and training*. – Brussels: Education Training Youth, 1997.
4. European Commission. *A memorandum on lifelong learning*. – Brussels: European Commission, 2000, 36.
5. European Commission. *e-Europe 2002: An information society for all action plan*. – Brussels: Council and the European Commission, 2000, 30.
6. European Commission. *Making a European area of lifelong learning a reality*. – Brussels: European Commission, 2001, 41.
7. European Commission. *Implementing lifelong learning strategies in Europe: Progress report on the follow-up to the Council resolution*. – Brussels: European Commission, 2003. – 27 p.
8. General Secretariat for Adult Education. *A new chance: Second Chance Schools*. – Athens, Greece: Ministry of Education, 2003.
9. Gorard S. Logged on to learning assessing the impact of technology on participation in lifelong learning / S. Gorard, N. Selwyn & L. Madden // *International Journal of Lifelong Education*, 2003. – 22 (3). – PP.281–296.
10. Gravani M.N. Unveiling professional learning: Shifting from the delivery of courses to an understanding of the processes / M.N.Gravani // *Teaching and Teacher Education*, 2007. – 23. – PP.688–704.
11. Gravani M. N. Academics and practitioners: Partners in generating knowledge or citizens of two different worlds? / M.N.Gravani // *Teaching and Teacher Education*, 2008. – 24. – PP. 649–659.
12. Jarvis P. Teaching styles and teaching methods. In P.Jarvis (Ed.) // *The theory and practice of teaching*. – Abingdon: Routledge, 2006. – PP.28–38.
13. Jimoyiannis A. Exploring secondary education teachers' attitudes and beliefs towards ICT adoption in education / A.Jimoyiannis, V.Komis // *Themes in Education*, 2006. – 7 (2). – PP.181–204.
14. Jimoyiannis A. Examining teachers' beliefs about ICT in education: Implications of a teacher preparation program / A.Jimoyiannis, V. Komis // *Teacher Development*, 2007. – 11 (2). – PP. 181–204.
15. Jimoyiannis A. Factors determining teachers' beliefs and perceptions of ICT in education. In A.Cartelli & M.Palma (Eds.). // *Encyclopedia of Information Communication Technology*. – Hershey, PA: IGI Global, 2008. – PP.321–334.

16. Jimoyiannis A. Digital literacy in a lifelong learning programme for adults: Educators' experiences and perceptions on teaching practices / A. Jimoyiannis, M. Gravani // *Digital Literacy and Digital Competence*, 2010. – 1 (1). – PP. 40–60.
17. Jimoyiannis A. Exploring Adult Digital Literacy Using Learners' and Educators' Perceptions and Experiences: The Case of the Second Chance Schools in Greece / A. Jimoyiannis, M. Gravani // *Educational Technology & Society*, 2011. – 14 (1). – Pp. 217–227.
18. Knowles M.S. The adult learner: A neglected species / M.S. Knowles // *American Society for Training and Development*. – Madison, Houston, TX: Gulf, 1973. – 207 p.
19. Prasad B. D. Content Analysis A method in Social Science Research [Електронний ресурс] / B. Devi Prasad. – URL: <http://www.css.ac.in/download/Content%20Analysis.%20A%20method%20of%20Social%20Science%20Research.pdf>
20. Vecris L. Educational guidelines for the second chance schools / L. Vecris, E. Hodolidou. – Athens: IDEKE, 2003.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Постригач Надежда

кандидат биологических наук, старший научный сотрудник
отдел зарубежных систем педагогического образования и образования взрослых
Институт педагогического образования и образования взрослых АПН Украины
г. Киев, Украина

ГРЕЧЕСКИЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ИКТ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ УЧАЩИХСЯ В ШКОЛАХ ВТОРОГО ШАНСА

Аннотация. Актуальность проблемы обусловлена мощным ростом новых технологических сред, где ИКТ играют центральную и всеобъемлющую роль, пронизывая все аспекты современной общественной жизни. ИКТ также считаются движущей силой для расширения участия взрослых в инициативах по обучению и обучению в течение всей жизни. Целью статьи является анализ греческого опыта применения ИКТ в процессе обучения взрослых учеников в Школах второго шанса. Для реализации поставленных целей и задач исследования нами был применен метод контент-анализа. Результаты исследования указали на наличие оригинальных подходов к методам обучения и развития навыков ИКТ, привычек обучения взрослых учеников во время сеансов цифровой грамотности в Школах второго шанса; адаптации и трансформации педагогами взрослых материала курса в соответствии с потребностями и желаний взрослых учеников, выбирая социально-жизненный материал открытого состава. Установлено, что использование ИКТ направлено в основном на развитие технических и социальных навыков взрослых учеников, с применением определенных элементов междисциплинарности. Доказано, что в процессе ИКТ обучения в большей степени было активным как для педагогов, так и для взрослых учащихся на разных уровнях: последние развивали философские и педагогические знания, а педагоги получили дальнейшие технические знания и навыки и знания о применении ИКТ в повседневной жизни.

Ключевые слова: обучение взрослых, обучение в течение жизни, педагоги взрослых, ИКТ, цифровая грамотность, Школы Второго Шанса, Греция

Postryhach Nadiia

Candidate of Biological Sciences, Senior Researcher
Department of Foreign Systems of Pedagogical Education and Adult Education
Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine

THE GREEK EXPERIENCE OF ICT APPLICATION FOR ADULT LEARNERS TRAINING AT SECOND CHANCE SCHOOLS

Abstract. The urgency of the problem is due to the powerful growth of new technological environments, where ICTs play a central and all-encompassing role, permeating all aspects of modern social life. ICTs are also seen as a driving force for increasing adult participation in lifelong learning and learning initiatives. The aim of the article is to analyze the Greek experience of using ICT in the process of adult learners' training at Secondary Chance schools. To implement the goals and objectives of the study, we used the method of content analysis. The results of the research indicated the presence of original approaches to the methods of teaching and developing ICT skills, the habits of adult learners' training during digital literacy sessions at Secondary Schools; adaptation and transformation of adult course material by educators in accordance with the needs and desires of adult learners by choosing the open-ended social-life material. Thus, the individuality of the students who came to study at Second Chance Schools with different life experiences was provided with innovation to the social conditions in which it was created, helping students formulate their own creativity, needs and desires. The aim of the article is to analyse the Greek experience of using ICT in the process of adult learners' training at Second Chance schools. The task of the study consists in a deeper understanding of the features of the formation of digital literacy in adult learners, reflects the educational reality of the Hellenic Republic on the example of the functioning of Second Chance schools. It is revealed that the use of ICT is mainly focused on the development of technical and social skills of adult learners in the field of ICT, with the application of certain elements of interdisciplinarity. It was proved that during the ICT sessions the training was more active for both teachers and adult learners at different levels: they developed philosophical and pedagogical knowledge, and the teachers received further technical knowledge and skills and knowledge about the use of ICT in their everyday lives. Summarizing the results of this study, it should be noted that adult educators are people with special characteristics and features about digital literacy and educational activities. These findings can be useful in developing, organising and implementing adults' ICT courses in the context of Second Chance Schools and other Southern European regions; to address the above issues to reorient future policies and strategies for adult digital literacy and the integration of ICTs at Second Chance Schools.

Key words: adult learning, lifelong learning, educators of adults, ICT tools, digital literacy, Second Chance Schools, Greece.

УДК 37.013.42

Почтовюк Світлана Іванівна
кандидат педагогічних наук
кафедра інформатики та вищої математики
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна
svetlanapochtovyuk@gmail.com

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЯК ЗНАЧУЩА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. Тенденція гуманізації освіти обумовлює появу нових, більш високих вимог до якості професійної підготовки майбутніх вчителів. Для ефективного виконання своєї роботи, вчитель, перш за все, сам повинен бути особистістю. Метою статті є дослідження проблем розвитку особистості сучасного вчителя та індивідуальності як однієї із значущих його характеристик. У ході дослідження були застосовані такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція); теоретичного рівня (аналіз наукової, навчальної та методичної літератури з питань розуміння понять «особистість» та «індивідуальність»), професійної підготовки майбутніх вчителів); емпіричного рівня (педагогічне спостереження, бесіди, вивчення результатів навчальної діяльності студентів). Особистість – це воедино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні впливи; саме ці внутрішні умови і складають основу індивідуальності. Специфіка педагогічної творчої індивідуальності полягає у тому, що педагог вживається в основні педагогічні відносини, що направлені на особисту індивідуальність учнів, а не просто на їх індивідуальні особливості. Індивідуальність особистості педагога може бути сформована лише у педагогічному співтоваристві, в процесі творчої педагогічної взаємодії, на основі якої виникає новий характер взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу та розвивається досить значиме відношення до педагогічної професії. Розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього вчителя допомагає спеціально організоване навчання, в результаті якого формується як його професійна так і методична компетентності.

Ключові слова: особистість, якості особистості, індивідуальність, особистість вчителя.

Вступ. Сьогодні пріоритетом в освіті є виховання вільної, відповідальної, ерудованої особистості, що вмє поєднувати професійні компетентності з громадською відповідальністю, володіє моральною свідомістю, широким світоглядом та кругозором. Це визначає необхідність переходу від простої передачі учням знань, умінь і навичок, що необхідні для їх майбутньої професійної діяльності до компетентнісного підходу в освіті [6].

Тенденція гуманізації освіти обумовлює появу нових, більш високих вимог до якості професійної підготовки майбутніх вчителів. Це дозволяє усвідомити значущість процесу становлення професійної та методичної компетентності майбутнього вчителя як процесу його професійно-особистісного змінення [2]. У зв'язку з цим, методична компетентність майбутнього вчителя необхідно розглядати як простір можливих змін особистості майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особистості вчителя присвячено чимало робіт науковців. Відносно педагогічних досліджень науковці досить змістовно розглядають особистість вчителя, а саме: формування особистості в процесі професійної підготовки (В.Андрущенко, І.Зязюн, С.Гончаренко, В.Кремінський та ін.); професіографічне вивчення (Ю.Бабанський, Ф.Гоноблін, Н.Кузьміна та ін.); характер взаємовідносин вчителя й учнів (Б.Ананьєв, А.Бодальов, І.Зимова, М.Каган, А.Леонт'єв, Н.Платонов та ін.); особистісні прояви педагога у професійній діяльності (О.Дубасенюк, В.Сластьонін, А.Щербаков та ін.). Питання про професійно значущі якості особистості вчителя неодноразово розглядалися у працях Ю.Бабанського, А.Макаренка, В.Сухомлинського, В.Семиченка, Л.Рувінського С.Рубінштейна та ін. Водночас, на нашу думку, залишається недостатньо вивченим аспект професійно значущих характеристик особистості вчителя з метою формування їх як професійної так й методичної компетентності.

Метою статті є дослідження проблем розвитку особистості сучасного вчителя та індивідуальності

як однієї із значущих його характеристик. Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні **завдання**: провести аналіз філософської, психологічної, педагогічної та ін. літератури з проблеми дослідження; проаналізувати можливості створення педагогічних умов, що мають сприяти формуванню особистості майбутнього вчителя та його індивідуальності як значущої якості. У ході дослідження були застосовані такі **методи**: загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція; методи теоретичного рівня: аналіз наукової, навчальної та методичної літератури з питань розуміння поняття «особистість» та «індивідуальність», з питань професійної підготовки майбутніх вчителів; методи емпіричного рівня: педагогічне спостереження, бесіди, вивчення результатів навчальної діяльності студентів – майбутніх вчителів, узагальнення власного педагогічного досвіду та досвіду викладачів.

Виклад основного матеріалу. Вчитель – це людина з майбутнього, яка прийшла до дітей для того, щоб запалити їх мрією про майбутнє, навчити їх стверджувати у теперешньому ідеали майбутнього [9]. Тому, для ефективного виконання своєї роботи, вчитель, перш за все, сам повинен бути особистістю, оскільки тільки особистістю може бути вихована особистість. З урахуванням нашого дослідження розглянемо філософське, соціологічне та інші розуміння феномену «особистість».

Філософія розглядає особистість як аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю та відкритістю; реалізується в самопізнанні та самотворенні людини та об'єктивується в артефактах культури [9, с.457].

Соціологія досліджує особистість як суб'єкт соціальних відносин, виділяючи в ній соціально-типові характеристики, які розвиваються під впливом соціальних інститутів, а також шляхи та канали зворотного впливу особистості на соціальний світ [4, с.50]. «Особистість» характеризує суспільну сутність людини, що пов'язана із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства [5, с.66].

Сучасна психологія визначає особистість як люд-

ську цілісність, яка самовизначається і складається з розвитку відношень до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе; це соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного [7, с.129]. Особистість не складається із частин, вона є первинною цілісністю, це конкретна, цілісна, людська індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей [3, с.243].

Особистість – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх умов, через які заломлюються всі зовнішні діяння. особистість формується під впливом зовнішніх соціальних умов, що впливаючи на поведінку людини, переломлюються у зовнішній структурі [8]. Їй характерний такий рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо керувати власною поведінкою і діяльністю. Цілісність особистості досягається лише завдяки цілісному способу її життя [1].

Виходячи із положення про педагогічну діяльність як про рефлексивне управління навчальною діяльністю виокремлено три групи якостей особистості як ті, що мають найбільшу професійну значущість для педагога: здатності розуміти внутрішній світ іншої людини (когнітивна сторона емпатії) та вміння проникати у його почуття (емоційна сторона емпатії); здатність до рефлексивного відображення світу іншої людини; здатність обирати різноманітні методи й прийоми управління діяльністю учнів

Особистість – це вєдино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні впливи. Саме ці внутрішні умови і складають основу індивідуальності. Поняття індивідуальності виступає як значуща характеристика конкретної особистості, виражає спосіб її буття як суб'єкта самостійної діяльності [1; с.169].

Індивідуальність відтворює те неповторне, специфічне, унікальне, чим один індивід відрізняється від іншого [7; с.53]. Людина стає індивідуальністю коли її особистість наповнюється одиничними та

особливими неповторними властивостями, такими як оригінальність, самотність психічного складу тощо. Передумовою формування людської індивідуальності служать анатомо-фізіологічні задатки, які перетворюються в процесі виховання, яке має суспільно зумовлений характер, породжуючи широку варіативність проявів [8, с.144]. Найважливішим способом формування індивідуальності є її індивідуальний життєвий шлях [1].

Розглядаючи індивідуальність як особливу якість особистості педагога, необхідно зауважити, що специфіка педагогічної творчої індивідуальності полягає у тому, що педагог вживається в основні педагогічні відносини, що направлені на особисту індивідуальність учнів, а не просто на їх індивідуальні особливості.

Індивідуальність реалізується в процесі спілкування людей, тому індивідуальність особистості та її особливості визначають поведінку людини та її взаємовідносини з оточуючим світом. Індивідуальність особистості суттєво перетворюється в умовах спільної предметної діяльності та спілкування.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Індивідуальність особистості педагога може бути сформована лише у педагогічному співтоваристві, в процесі творчої педагогічної взаємодії, на основі якої виникає новий характер взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу та розвивається досить значиме відношення до педагогічної професії. Аналіз філософських, психологічних та педагогічних праць дозволяє дійти до висновку, що розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього викладача допомагає спеціально організоване навчання, в результаті якого формується як його професійна так і методична компетентності. До важливих якостей особистості педагога необхідно також віднести активність, креативність, рефлексію та ін. поняття яких, саме відносно підготовки майбутніх вчителів, потребує подальшого дослідження.

References

1. Abulkhanova-Slavskaia, K.A. (1989). *Fylosofsko-psykholohycheskaia kontseptsyia S. L. Rubynshsteina* [Philosophical and psychological concept of S.L. Rubinshtein]. Moscow: Nauka [in Ukrainian].
2. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita». Ukrayina XXI st. [State national program «Education». Ukraine XXI cen.] (1994). Kyiv: Raiduha [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. (Ed.). (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Kokhan, V.V. (2009). *Tlumachnyi slovnyk-dovidnyk z sotsiolohiyi* [Explanatory dictionary of sociology]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
5. Krupskyi, Ya.V. & Mikhalevich, V.M. (2010). *Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii* [Explanatory dictionary of information and pedagogical technologies]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
6. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [Law of Ukraine on Education] (2017). Retrieved from <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> [in Ukrainian].
7. Prykhodko, V.O. (2014). *Psykhohohichnyi slovnyk-dovidnyk* [Dictionary of psychology]. Kyiv: Karavella [in Ukrainian].
8. Rubynshstein, S. L. (1989). *Osnovy obshchey psikhologii* [Fundamentals of general psychology]. Moscow: Pedahohyka [in russian].
9. Shynkaruk, V.I. (Ed.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Философско-психологическая концепция С. Л. Рубинштейна / К. А. Абульханова-Славская, А. В. Брушлинский; [Отв. ред. Е.А.Будилова]. – М.: Наука, 1989. – 243 с.
2. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI ст. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко; [гол. ред. С.Головка]. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
4. Тлумачний словник-довідник з соціології / за редакцією В.В.Кохана. – Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2009. – 112 с.
5. Крупський Я.В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій / Я.В.Крупський, В.М.Михалевич. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 72 с.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [\[http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu\]](http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu).
7. Приходько В.О. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. [2-ге видан.] / В.О.Приходько, В.І.Юрченко. – К.: Каравелла, 2014. – 640 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2-х т.; Т.1. / С.Л.Рубинштейн; [состав., авторы комментар. и послеслов. А.В.Брушлинский, К.А.Абульханова-Славская]. – М.: Педагогика, 1989. – 268 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В.І.Шинкарук (голова) та ін. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Почтовюк Светлана
кандидат педагогических наук
кафедра информатики и высшей математики
Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского,
г. Кременчуг, Украина

ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ КАК ЗНАЧИМАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

Аннотация. Тенденция гуманизации образования обуславливает появление новых, более высоких требований к качеству профессиональной подготовки будущих учителей. Для эффективного выполнения своей работы, учитель, прежде всего, сам должен быть личностью. Целью статьи является исследование проблем развития личности современного учителя и индивидуальности как одной из значимых его характеристик. В ходе исследования были использованы следующие методы: общенаучные (анализ, синтез, индукция, дедукция); теоретического уровня (анализ научной, учебной и методической литературы относительно понятий «личность» и «индивидуальность», профессиональной подготовки будущих учителей); эмпирического уровня (педагогическое наблюдение, беседы, изучение результатов учебной деятельности студентов). Личность – это воедино связанная совокупность внутренних условий, через которые преломляются все внешние воздействия; именно эти внутренние условия и составляют основу индивидуальности. Специфика педагогической творческой индивидуальности заключается в том, что педагог вовлекается в основные педагогические отношения, направленные на личную индивидуальность учеников, а не просто на их индивидуальные особенности. Индивидуальность личности педагога может быть сформирована только в педагогическом коллективе, в процессе творческого педагогического взаимодействия, на основе которого возникает новый характер взаимоотношений между субъектами образовательного процесса и развивается более значимое отношение к педагогической профессии. Развитие профессионально важных качеств личности будущего учителя помогает специально организованное обучение, в результате которого формируется как его профессиональная так и методическая компетентности.

Ключевые слова: личность, качества личности, индивидуальность, личность учителя.

Pochtovyuk Svitlana
Candidate of pedagogic sciences, PhD
Department of Mathematics and Computer Science
Kremenchuk Mykhaylo Ostrohradskyi National University
Kremenchuk, Ukraine

PERSONALITY AS A SIGNIFICANT CHARACTERISTIC OF THE IDENTITY OF A MODERN TEACHER

Abstract. The trend of humanization of education leads to the emergence of new, higher requirements for quality of future teachers professional training. This, in turn, allows to realize the significance of formational process of future teacher's professional competence as a process of his professional individual change. The aim of the article is to study the problems of the development of the modern teacher's personality and individuality as one of its significant characteristics. The following methods have been used: general scientific (analysis, synthesis, induction, deduction); methods of theoretical level (analysis of scientific, educational and methodical literature on the concepts of "personality" and "individuality", professional training of future teachers) and empirical level (pedagogical observation, conversation, study of the results of students' educational activities). For the effective doing work, the teacher first of all must be a person because only a person can train person. Personality is one of the significant characteristics of a particular individual. The specifics of teaching creative individuality lies in the fact that the teacher gets used not only to the students' individual characteristics, but also to the basic pedagogical relationship related to personal identity of students. Personality is realized in the process of communication between people, so the personality of the individual and its characteristics determine human behavior and its relationship with the surrounding world. Personality features significantly transformed in terms of common substantive work and communication. Consequently, the individual personality of the teacher can be formed only in the pedagogical community, in the process of creative pedagogical interaction on the basis of which arises a new character of relations between subjects of educational process and develops a significant relation to the teaching profession.

Key words: individual, personal qualities, personality, personality of the teacher.

Приймак Ганна Юріївна
старший викладач
кафедра здоров'я людей і фізичного виховання
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
Primak_au@ukr.net

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ»

Анотація. У поданій статті обґрунтовано актуальність проблеми здорового способу життя, пов'язаних з державною політикою, спрямованою на покращення здоров'я молоді України, яка, перш за все, реалізується у системі освіти й потребує розв'язання її певних теоретичних аспектів. Метою статті є здійснення дефініційного аналізу поняття «здоровий спосіб життя». Провідними методами обрано аналіз та систематизацію наукової літератури, зіставно-порівняльний аналіз, дефініційний аналіз поняття «здоровий спосіб життя». Розкрито логіку дефініційного аналізу поняття «здоровий спосіб життя». Представлено позиції, що є ґрунтовними у процесі аналітичного дослідження, а саме: 1) трактування здоров'я як сукупності соматичного здоров'я; фізичного здоров'я; психічного здоров'я; духовного здоров'я; 2) необхідність урахування у визначенні здорового способу життя всіх чинників, що впливають на нього й зумовлюють його розвиток. Репрезентовано дефініції поняття «здоровий спосіб життя» відповідно до провідних напрямів його дослідження, а саме, як-от: суспільного явища; цілісного світогляду; провідної суспільної цінності; ціннісної установки, орієнтації особистості на організацію здорової життєдіяльності; цілісного засобу життєдіяльності людей, спрямованого на гармонійну єдність фізіологічних, психічних і трудових функцій; діяльності, активності самої особистості, що забезпечує відносну єдність і узгодженість декількох рівнів життя людини: соціального, психологічного і фізичного; активної діяльності людей, спрямованої на збереження і поліпшення здоров'я; відсутності в житті людини шкідливих звичок.

Ключові слова: дефініція, дефініційний аналіз, здоров'я, здоровий спосіб життя, дефініції поняття «здоровий спосіб життя».

Вступ. Проблема формування здорового способу життя молоді України є актуальним викликом сьогодення, оскільки її розв'язання у значній мірі зумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації. Тому окреслена проблема активно порушується на різних рівнях й, у першу чергу – на державному. Так в Законі України «Про освіту» (2017 р.) формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля подається як суттєва засада державної політики у сфері освіти (стаття 6), а також як суттєвий аспект мети повної загальної середньої освіти, що полягає у всебічному розвитку, вихованні і соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності (стаття 12) [14]. Отже важливість й актуальність проблеми формування здорового способу життя потребує її розв'язання на теоретичному й практичному рівнях. До того ж, суттєвим показником теоретичної й практичної розробленості й зрілості тієї або тієї проблеми є наявність і обґрунтованість її термінологічного апарату. При цьому у педагогічній теорії є поширеним явище чисельних різновидів тлумачення термінів, зростаюча нерегульованість процесу використання термінів (В. Краєвський, В. Полонський). Ці ускладнення стосуються й феномену здорового способу життя. Отже, окреслені позиції актуалізують необхідність й доцільність дефініційного аналізу поняття «здоровий спосіб життя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що науковці досліджують різні аспекти проблеми формування здорового способу життя особистості, а саме: обґрунтування її концептуальних засад (Г. Апанасенко, С. Бондаревський, Д. Давиденко, Л. Дробот, О. Дубограй, С. Кириленко); висвітлення аксіологічних аспектів здорового способу життя (Ю. Валентик, В. Копа, С. Лапаєнко, А. Мартиненко, В. Кузьменко, В. Полеський); розробка проблеми здорового способу життя у меж-

ах компетентнісного наукового підходу у контексті здоров'язбережувальної компетентності (Д. Воронін, О. Митчик, О. Сапожник, Ю. Танасійчук); трактування здорового способу життя у форматі валеонасиченого здоров'язбережувального простору ЗВО (С. Омельченко); розкриття зазначеного феномену у контексті педагогіки здорового способу життя (В. Оржеховська); різні питання формування здорового способу життя засобами фізичної культури (В. Білик, А. Зотов, І. Карпова, В. Корчинський, Л. Сущенко); обґрунтування й розробка гуманістично центрованої моделі формування здорового способу життя (В. Бобрицька). Проте, при такій ґрунтовній розробленості різних аспектів проблеми здорового способу життя, питання щодо цілісного розгляду сутності поняття «здоровий спосіб життя» є дослідженим недостатньо.

Метою статті є здійснення дефініційного аналізу поняття «здоровий спосіб життя». **Завдання дослідження:** на підставі узагальнення аналітичного огляду дефініцій поняття «здоровий спосіб життя» виокремити його суттєві властивості. **Методи дослідження:** аналіз та систематизація наукової літератури для з'ясування провідних напрямів дослідження феномену здорового способу життя, їх зіставно-порівняльний аналіз, дефініційний аналіз поняття «здоровий спосіб життя».

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи обставину, що дефініційний аналіз є провідним методом дослідження у межах цієї статті, звернемося до етимології поняття «дефініція», яка пов'язана з англійським definition, що у перекладі означає «встановлення меж», «визначення». За словником української мови, «дефініція» – це «стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття» [7, с.259]. Тобто, дефініційний аналіз є логічною операцією, що спрямована на розкриття змісту певного поняття. Однак при цьому дослідницька увага заострюється лише на істотних ознаках, що мають бути достатніми для з'ясування його властивостей та відмежування від інших суміжних понять.

Отже, у представленій статті дефініційний аналіз буде спрямований на висвітлення суттєвих ознак феномену «здоровий спосіб життя». Представимо позиції, що будуть для нас ґрунтовними у процесі аналітичного дослідження.

1. Сучасне розуміння феномену «здоров'я», пов'язане з його трактуванням як сукупності соматичного здоров'я, що складає біологічну програму індивідуального розвитку і є станом органів і систем організму людини; фізичного здоров'я як рівня росту і розвитку органів і систем організму, що забезпечують адаптаційні реакції; психічного здоров'я як стану психічної сфери, що забезпечує адекватну поведінкову реакцію; духовного здоров'я як комплексу характеристик ціннісно-мотиваційної сфери життєдіяльності, що базується на системі цінностей, установок і мотивів поведінки індивіда у суспільстві [5].

2. У визначенні здорового способу життя необхідно урахувати всі чинники, що впливають на нього й зумовлюють його розвиток. Це «потребує врахування не тільки виробничої, але й соціальної, політичної сфери, сфери дозвілля, побуту, суспільної психології, єдності матеріальної і духовної діяльності людини, характеру людських стосунків, ціннісних настанов, помислів, моралі, мотивів поведінки» (В. Троянський) [11, с. 37].

Відтак, беручи до уваги окреслені позиції, перейдемо до розгляду конкретних дефініцій здорового способу життя у контексті психолого-педагогічних досліджень різного рівня й напрямку.

Певні науковці розкривають поняття «здоровий спосіб життя», беручи до уваги *суспільний рівень* цього феномену. Так В. Водоп'янов розкриває поняття «здоровий спосіб життя» як «особливу суспільну цінність, яка є основою активності особистості як міри діяльності, сутнісної соціальної якості, яка виявляє високий ступінь «включеності» індивіда в суспільні стосунки» [13, с. 55]. А. Ізуткін й А. Степанов визначають здоровий спосіб життя як «типові й суттєві для цієї суспільно-економічної формації форми життєдіяльності людини, що зміцнюють адаптивні можливості організму людини, сприяють повноцінному виконанню нею соціальних функцій і досягненню активного довголіття» [8, с. 6].

Маємо констатувати, що одним із більш суттєвих наукових напрямів щодо дослідження проблеми здорового способу життя є студіювання її *аксіологічних аспектів* (Ю. Валентик, В. Копа, С. Лапаєнко, А. Мартиненко, В. Кузьменко, В. Полеський), пов'язаних з ціннісними установками, орієнтаціями особистості на організацію здорової життєдіяльності. Так С. Лапаєнко у своїй дисертаційній розуміє здоровий спосіб життя «...як психологічну спрямованість (установку) на розумну організацію власного життя, єдність фізичних, психічних і духовних функцій, що максимальною мірою зберігає і зміцнює здоров'я і є основною умовою забезпечення нормального розвитку і продуктивної життєдіяльності людини і гармонії з суспільством і природою» [3, с. 34.].

Уважаємо, що важливим у дослідженні здорового образу життя є *практиологічний напрям*. У форматі цього підходу здоровий спосіб життя є діяльністю, активністю самої особистості, що забезпечує відносну єдність і узгодженість декількох рівнів життя людини: соціального, психологічного і фізичного (Ю. Лисицин, А. Сахно) [4].

Відомі наукові позиції, відповідно до яких здоровий спосіб життя є *цілісним засобом життєдіяльності людей*, що відповідає генетично обумовленим типологічним особливостям людини, конкретним умовам життя і спрямований на формування, збе-

реження та зміцнення здоров'я й на повноцінне виконання людиною її соціально-біологічних функцій (Е. Вайнер) [12].

Низка дослідників (В. Сутула, С. Футорний, Б. Чумаков) пов'язують феномен здорового способу життя з *діяльністю по збереженню здоров'я*. Так В. Сутула під здоровим способом життя розуміє активну діяльність особистості, спрямовану на збереження і покращення здоров'я рекреаційними та реабілітаційними засобами, вдосконалення резервних можливостей організму, забезпечуючи успішне виконання людиною її соціальних, професійних функцій, незалежно від ситуації [9].

Доповнює останній напрям позиція щодо відсутності у межах здорового способу життя *шкідливих звичок* (С. Канішевський, Р. Раєвський). Науковці у монографії «Здоров'я, здоровий і оздоровчий спосіб життя студентів» подають дефініцію здорового способу життя – як сформованого виду життєдіяльності, що забезпечує заощадження його здоров'я, профілактику захворювань і негативних звичок людини [6].

Отже нами було наведено певні дефініції поняття «здоровий спосіб життя». Проте існують підходи до розгляду окресленого феномену у складі більш емких понять. На початку ХХІ ст. низка науковців починає досліджувати проблему здорового способу життя у межах культурологічного підходу (В. Горашук, Г. Кривошеєва, Ю. Мельник, А. Халацан). При цьому дослідники пов'язують здоровий спосіб життя з *культурою здоров'я*. Так Г. Кривошеєва трактує культуру здоров'я «як якісне утворення особистості, що виявляється в єдності духовних, біологічних, психологічних і соціальних факторів, що визначають спосіб життя й гуманістичний смисл буття» [2, с. 7].

Варто також звернути увагу на науковий напрям, пов'язаний із розробкою проблеми здорового способу життя у межах компетентісного наукового підходу у контексті *здоров'язбережувальної компетентності* (Д. Воронін, В. Бобрицька, О. Митчик, О. Сапожник, Ю. Танасійчук). Одним із останніх досліджень цієї проблематики є праці Ю. Танасійчук, у яких дослідниця доводить, що здоров'язберігаюча компетентність є складним новоутворенням, що поєднує професійний і особистісний аспекти, змістовно і функціонально пов'язані з іншими особистісними базовими утвореннями, якостями і характеристиками, насамперед – професіоналізмом, культурою здоров'я і фізичною культурою, професійною компетентністю; зумовлює сформованість особистісної і соціально-професійної зрілості та позиції вчителя [10].

Висновки. Аналіз різних дефініцій поняття «здоровий спосіб життя» дозволяє констатувати значну варіативність у його трактуванні на суспільному, особистісному й індивідуальному рівнях. Проте при цьому варто зауважити, що науковці у своїх дефініціях поняття «здоровий спосіб життя» не заперечують один одного, а висвітлюють різні аспекти цього феномену суголосно до сучасного розуміння здоров'я як сукупності соматичного здоров'я; фізичного здоров'я; психічного здоров'я; духовного здоров'я. Отже, на підставі здійсненого дефініційного аналізу поняття «здоровий спосіб життя», а також, беручи до уваги позиції В. Бобрицької [1], виділимо суттєві ознаки розглянутого поняття. Відтак «здоровий спосіб життя» – це: суспільна цінність; особистісна установка; вид і спосіб діяльності; форма матеріальної і духовної життєдіяльності; вияв усвідомленої активності особистості у виконанні біологічних і соціальних функцій; досягненні довголіття; життєдіяльність людини із зміцнення здоров'я, запобігання шкідливих звичок.

References

1. Bobrytska, V.I. (2006) *Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh uchyteliv* [Future teacher's healthy lifestyle forming]. Poltava, TOV «Polihrafichnyi tsentr «Skateik»
2. Kryvosheeva, H. L. (2001) Formuvannia kultury zdorovia studentiv universytetu [University students' culture of health forming]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk: Lugansk National Taras Shevchenko University [in Ukrainian].
3. Lapaienko, S.V. (2000). Formuvannia tsinnisnykh oriantatsii starshykh pidlitkiv na zdorovyi sposib zhyttia [Formation of value orientations of senior teenagers on a healthy way of life]. *Unpublished Candidate's Dissertation*. Kyiv: Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University [in Ukrainian].
4. Lisitsin, Y.P., & Sahno, A.V. (1989). *Zdorove cheloveka – sotsialnaya tsennost* [Human health as social value]. Moscow: Myisl [in Russian].
5. Potashniuk, R.Z. (2000). *Psykhohihiiena* [Psycho-hygiene]. Lutsk: Nadstria [in Ukrainian].
6. Raevskiy, R.T., & Kanishevskiy, S.M. (2008). *Zdorove, zdorovyiy i ozdorovitelnyiy obraz zhizni studentov* [Health and healthy lifestyle of students]. Odessa: Nauka i tehnika [in Russian].
7. Slovnyk ukrainskoi movy v 11 tt. [Ukrainian language dictionary in 11 volumes]: (1971). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Stepanov, A.D., & Izutkin, D.A. (1981). Kriterii zdorovogo obraza zhizni i predposylki ego formirovaniya [Criteria for a healthy lifestyle and the prerequisites for its formation]. In *Sovetskoe zdravooхранenie* [Soviet healthcaring], 5, 6–10 [in Russian].
9. Sutula, V.O. (2011). Faktory, yaki vyznachaiut stavlennia studentiv do zdorovoho sposobu zhyttia [Factors that determine the attitude of students to a healthy lifestyle]. In *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* [Spirituality of personality: methodology, theory and practice], 2(43), 166–171 [in Ukrainian].
10. Tanasiichuk, Y.M. (2017). Sutnist katehorii «zdoroviazberihaiucha kompetentnist» v umovakh pedahohichnoho protsesu u VNZ [The essence of the category «health-preserving competence» in the conditions of the pedagogical process at the university]. Retrieved from <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui>.
11. Troyanskiy, V.A. (1990). Metodologicheskie problemy kompleksnogo issledovaniya problemy zdorovogo obraza zhizni [Methodological problems of complex study of the problem of a healthy lifestyle]. In *Filosofskie voprosy meditsiny i biologii* [Philosophical issues of medicine and biology], 17, 37–45 [in Ukrainian].
12. Vayner, E.N. (2001). *Valeologiya* [Valeology]. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].
13. Vodopyanov, V.I. (1986). Aktivnyi, zdorovyiy obraz zhizni i normologiya [Active, healthy lifestyle and normology]. In *Metodologicheskie i sotsialnye problemy meditsiny i biologii* [Methodological and social problems medicine and biology], 6, 84–95 [in Russian].
14. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [The Law of Ukraine «On Education»] Retrieved from <http://http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: Монографія / В. І. Бобрицька. – Полтава: ТОВ «Поліграфічний центр Скатейк», 2006. – 432 с.
2. Кривошеєва Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04 / Г. Л. Кривошеєва – Луганськ, 2001. – 20 с.
3. Лапаєнко С. В. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Лапаєнко Світлана Володимирівна. – Київ, 2000. – 207 с.
4. Лисицин Ю.П., Сахно А.В. Здоровье человека – социальная ценность / Ю.П.Лисицин, А.В.Сахно. – М.: Мысль, 1989. – 270 с.
5. Поташнюк Р.З. Психогієна: Навч. посібн. / Р.З.Поташнюк // Волин. держ. ун-т ім. Л.Українки. – Луцьк: Надстрія, 2000. – 62 с.
6. Раевский Р.Т. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов / Р.Т.Раевский, С.М.Канишевский. – Одесса: Наука и техника, 2008. – 556 с.
7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Том 2, 1971. – С. 259.
8. Степанов А.Д. Критерии здорового образа жизни и предпосылки его формирования / А. Д.Степанов, Д. А. Изуткин // Советское здравоохранение. – 1981. – № 5. – С. 6 – 10.
9. Сутула В.О. Фактори, які визначають ставлення студентів до здорового способу життя / В.О.Сутула // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / гол. редактор Г.П.Шевченко. – Вип.2 (43). – Луганськ: Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2011. – С. 166 – 171.
10. Танасійчук Ю.М. Сутність категорії «здоров'язберігаюча компетентність» в умовах педагогічного процесу у ВНЗ [Електронний ресурс]. – URL: dspace.udpu.org.ua:8080
11. Троянский В. А. Методологические проблемы комплексного исследования проблемы здорового образа жизни / В.А.Троянский // Философские вопросы медицины и биологии. – К., 1990. – Вып. 17.– С. 37 – 45.
12. Вайнер Э.Н. Валеология: Учебник для вузов. 2001. – М.: Флинта: Наука, 2001. – 416 с.
13. Водопьянов В. И. Активный, здоровый образ жизни и нормология // Методологические и социальные проблемы медицины и биологии – 1986. – Вып. 6. – С. 84 – 95.
14. Закон України «Про освіту» від 2017 року № 38-39 [Електронний ресурс]. – URL : <http://http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Рецензент: докт.пед.наук, проф. Желанова В. В.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Приймак Анна

старший преподаватель

кафедра здоровья людей и физического воспитания

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

м.Славянск, Украина

ДЕФИНИЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ»

Аннотация. В данной статье обоснована актуальность проблемы здорового образа жизни, связанной с государственной политикой, направленной на улучшение здоровья молодежи Украины, которая, прежде всего,

реализуется в системе образования и требует решения ее определенных теоретических аспектов. Целью статьи является осуществление дефиниционного анализа понятия «здоровый образ жизни». Ведущими методами избран анализ и систематизация научной литературы, сравнительно-сопоставительный анализ, дефиниционный анализ понятия «здоровый образ жизни». Раскрыта логика дефиниционного анализа понятия «здоровый образ жизни». Представлены позиции, являющиеся базовыми в процессе аналитического исследования, а именно: 1) трактование здоровья как совокупности соматического здоровья; физического здоровья; психического здоровья; духовного здоровья; 2) необходимость учета в определении здорового образа жизни всех факторов, влияющих на него и детерминирующих его развитие. Представлены дефиниции понятия «здоровый образ жизни» в соответствии с ведущими подходами к его исследованию, а именно, как: общественного явления; целостного мировоззрения; ведущей общественной ценности; ценностной установки, ориентации личности на организацию здоровой жизнедеятельности; целостного средства жизнедеятельности людей, направленного на гармоническое единство физиологических, психических и трудовых функций; деятельности, активности самой личности, которые обеспечивают относительное единство и согласованность нескольких уровней жизни человека: социального, психологического и физического; активной деятельности людей, направленной на сохранение и улучшение здоровья; отсутствия в жизни человека вредных привычек.

Ключевые слова: дефиниция, дефиниционный анализ, здоровье, здоровый образ жизни, дефиниции понятия «здоровый образ жизни».

Priyamak Anna

Senior Lecturer

Department of Health of People and Physical Education
State Pedagogical University «Donbas State Pedagogical University»
Slavyansk, Ukraine

DEFINITION ANALYSIS OF THE NOTION «HEALTHY LIFESTYLE»

Annotation. In the article the urgency of healthy lifestyle problem related to the state policy aimed at improving the health of Ukrainian youth that is implemented in the system of education and requires the solution of particular theoretical aspects has been grounded. The aim of the article is to perform definition analysis of the notion «healthy lifestyle». Analysis and systematization of scientific literature, comparative analysis and definition analysis of the «healthy lifestyle» notion were chosen as the leading methods. The logic of definition analysis of «healthy lifestyle» notion has been revealed. The aspects that are basic in the process of analytical research are presented, specifically: 1) defining health as a complex of somatic health that constitutes the biological program of individual development; physical health; mental health; spiritual health as a complex of characteristics of value and motivational sphere of vital activity that is based on the system of values, aims and motives of the behavior of the individual in society; 2) the necessity to define healthy lifestyle, taking into consideration all the factors affecting it and determine its development. The definitions of the concept of «healthy lifestyle» are presented in accordance with the leading directions of its research, namely, such as: social phenomenon; integral outlook; leading social value; value setting, personality orientation to the organization of healthy vital activity; an integral mean of people's life, aimed at harmonious unity of physiological, mental and labor functions; activity, activity of the individual himself that provide the relative unity and consistency of several levels of human life: social, psychological and physical; active work of people aimed at preserving and improving health; absence of harmful habits in human life. Significant features of the «healthy lifestyle» notion are highlighted, which are: the type and way of activity; a form of material and spiritual life; an expression of conscious activity of the individual in the implementation of biological and social functions, achieving longevity; human vital activity for health promotion, prevention of harmful habits.

Key words: definition, definition analysis, health, healthy lifestyle, definitions of the notion «healthy lifestyle».

УДК 378.147:744

Райковська Галина Олексіївна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра галузевого машинобудування
Житомирський державний технологічний університет
м.Житомир, Україна
g_a_raykovskaya@ukr.net

Соловійов Андрій Володимирович

аспірант
кафедра галузевого машинобудування
Житомирський державний технологічний університет
м.Житомир, Україна
mvs_sav@ztu.edu.ua

Мельник Олександр Леонідович

кандидат технічних наук
кафедра галузевого машинобудування
Житомирський державний технологічний університет
м.Житомир, Україна
o.l.melnyk@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ПАРАДИГМИ НАСКРІЗНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЗАСОБАМИ САПР

Анотація. Сучасна машинобудівна галузь потребує універсальних фахівців, що мають змогу вільно виконувати будь-які задачі на виробництві. У першу чергу мова йде про наскрізне використання систем автоматизованого проектування. Суть цього підходу базується на використанні основних модулів (CAD, CAM, CAE) одного програмного пакету та застосуванні у цих межах усіх необхідних конструкторських та технологічних задач. У даній роботі ми зосередилися на проведенні повноцінного наскрізного моделювання барабанної сушарки. За допомогою програмного пакету SolidWorks 2018 ми створили тривимірну модель обладнання, провели інженерний аналіз окремих вузлів та сформувавши маршрут обробки деталей для металорізальних верстатів. В основі дослідження – методи аналізу, синтезу та порівняння для визначення доцільності реалізації парадигми наскрізного моделювання з використанням конкретних модулів програмного пакету SolidWorks. Ми вважаємо, що такий комплексний підхід до виконання інженерних задач сприяє поглибленню розуміння основ виробництва. Крім того, забезпечується універсальність фахівця, за рахунок чого є можливим виконання будь-яких задач у наскрізному виробничому процесі.

Ключові слова: наскрізне моделювання, професійна підготовка, САПР, CAM, CAE, SolidWorks

Вступ. Професійна підготовка фахівців з напрямку 13 «Механічна інженерія», на наш погляд, має базуватися на використанні сучасних машинобудівних систем автоматизованого проектування (САПР). Суттєва частина навчального процесу у технічних ВНЗ України дійсно присвячена конструюванню та моделюванню, але в той же час вивчення САПР обмежується створенням 3D-моделей, креслень та проведенням простого інженерного аналізу, в той час як існує необхідність у здобутті навичок із використання усього спектру модулів програмних засобів.

На нашу думку, найважливішим у вивченні САПР майбутніми фахівцями з механічної інженерії є вільне використання основних модулів конструювання та моделювання, що дозволить забезпечувати наскрізний тип виробництва. Такий підхід є актуальним для українських підприємств, що прагнуть оптимізувати виробничий процес, підвищити продуктивність та якість вихідного продукту. Враховуючи, що у сучасному машинобудуванні парадигма наскрізного моделювання є найбільш перспективною, ми вважаємо за доцільне комплексне використання САПР у навчальному процесі студентів із механічної інженерії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці розглядають перспективність використання основних систем автоматизованого проектування при виконанні тих чи інших промислових задач у розрізі наскрізного моделювання [4; 6; 7]. На актуальності комплексного використання САПР наголошують і іноземні фахівці [1; 2]. У якості основи для вивчення систем САМ та САЕ є напрацювання, що були проведені у САД-системах [3; 6].

Метою статті є розробка методики проведення

наскрізного моделювання у системі SolidWorks 2018 на прикладі барабанної сушарки.

Завдання дослідження. Використання трьох основних модулів САПР (CAD, CAE, CAM) для забезпечення наскрізного моделювання при створенні барабанної сушарки.

Методи дослідження: у дослідженні використовуються методи аналізу та синтезу, а також метод порівняння для визначення доцільності реалізації парадигми наскрізного моделювання з використанням конкретних модулів програмного пакету SolidWorks.

Виклад основного матеріалу. Машинобудівні підприємства та виробництва інших галузей промисловості активно вкладають кошти як у оновлення існуючого та закупку нового конструкторського та технологічного програмного забезпечення, так і у модернізацію комп'ютерної техніки. Мова йде про персональні комп'ютери з відповідними системними параметрами, а також програмні засоби, що відповідають цілому ряду вимог виробництва та сучасному стану ринку. В цьому питанні важливо мати на увазі, що саме наскрізне моделювання є тією самою рушійною силою машинобудування, що дозволяє підвищувати продуктивність, якість продукції, і у той же час скорочувати витрати та оптимізувати виробничий процес. Варто зауважити, що у багатьох випадках досягти максимальної ефективності в роботі САПР не вдається, відповідно, і час виконання проектів не є оптимальним, саме тому актуальною є задача раціонального використання різних систем, модулів та інструментів [5].

В межах САПР наскрізне моделювання являє собою використання комплексу програмних засобів

або модулів одного програмного продукту з метою забезпечення повного циклу виробництва продукції. Такий підхід забезпечує комплексність в прийнятті рішень на етапах проектування з урахуванням наявних технологічних можливостей підприємства, адже з'являється можливість самостійно вирішувати питання, що пов'язані з тривимірним моделюванням, розробкою технічної документації та іншими складовими виробництва у межах відповідних програмних продуктів [1; 2].

Основними складовими наскрізного моделювання у межах САПР, на наш погляд, є: система для автоматизації дво- та тривимірного геометричного проектування – computer-aided design (CAD), засіб автоматизації інженерних розрахунків, аналізу та симуляції фізичних процесів – computer-aided engineering (CAE), система технологічної підготовки виробництва – computer-aided manufacturing (CAM), а також система управління даними про виріб – product data management (PDM). Разом з тим можуть мати місце і допоміжні модулі та інструменти, що інтегровані у ті чи інші САПР, тобто це засоби, які не можна віднести до однієї з вищезазначених систем, але вони є частиною наскрізного виробничого процесу. Також варто зауважити, що ті чи інші програмні продукти включають в себе модулі та інструменти, які лише у виняткових випадках використовуються підприємствами, але у той же час вони можуть спростити виробничий процес, а також забезпечити позитивний економічний ефект.

Найбільш оптимальним рішенням є використання систем, що включають в себе усі необхідні модулі для забезпечення наскрізного моделювання. У такому випадку немає необхідності проводити додаткову конвертацію файлів, створених у тій же системі, де і планується продовження роботи (інженерний аналіз, створення технологічного процесу виробництва і таке інше). Крім того, з такої точки зору може бути суттєво спрощена взаємодія з підтримкою продукту з боку розробника програмного забезпечення.

На сьогодні в багатьох країнах світу одним з найбільш поширених САПР, котрі використовуються для наскрізного моделювання, є програмний комплекс SolidWorks компанії Dassault Systèmes. Перевагою версії 2018-го року є наявність усіх необхідних для наскрізного моделювання модулів. Дана версія продукту є першою, до якої включений САМ-модуль. Крім того, ми вважаємо, що корисним у виробничих умовах є інструмент Costing вищевказаного програмного пакету. Його основні можливості базуються на розрахунку собівартості виробництва деталей, а також конструюванні раціональної геометрії в тому числі і з урахуванням ціноутворення виготовлення. Відповідно, усі необхідні операції з конструювання та моделювання можуть виконуватися без використання будь-яких інших програмних пакетів чи додаткових модулів. За допомогою «хмарних» сховищ даних існує можливість колективної роботи над проектами. У випадку з використанням програмного пакету SolidWorks варто зазначити присутність «хмарної» платформи, яка дає змогу розраховувати на повну незалежність від сторонніх програмних розробок, тим самим повністю сконцентруватися на наскрізному моделюванні в найчистішому вигляді.

Майбутні фахівці з механічної інженерії, на наш погляд, повинні зосереджуватися на вивченні принципів наскрізного моделювання, адже на сьогодні ринок праці потребує універсальних спеціалістів, що пов'язано з необхідністю гнучкості виробництва у відповідності до кон'юнктури ринку. З одного боку такий підхід дозволяє отримати фахівця, здатного

виконувати будь-які завдання у межах САПР протягом усього наскрізного процесу виробництва, а з іншого – створюються умови, при яких спеціаліст може самостійно повертатися до попередніх кроків у конструюванні та моделюванні продукції, тим самим забезпечуючи її високу якість. Крім того, колективна робота над проектами передбачає проведення обговорень з іншими фахівцями, роботу над помилками, а також обмін досвідом.

Процес наскрізного моделювання засобами модулів програмного пакету SolidWorks ми умовно поділимо на 4 основні етапи, які, на наш погляд, мають бути ґрунтовно відпрацьовані здобувачами вищої освіти з механічної інженерії. З огляду на загальну складність проекту та бажанні зосередитися на специфіці використання систем САМ, САЕ та інструменту Costing, у нашій роботі ми більш глибоко проаналізуємо інженерний аналіз, роботу з інструментом Costing та розробку технологічного процесу.

1) Робота у САМ-модулі.

Ідеться про комплексне використання цієї частини програмного пакету. Конструювання будь-якої машини чи механізму починається зі створення тривимірної моделі, яка і стане основною для усіх подальших операцій у наскрізному процесі моделювання. Варто зауважити, що парадигма сучасного конструювання передбачає створення креслень чи іншої конструкторської документації лише після реалізації тривимірної моделі. Тобто, на сьогодні 3D-модель є первинною для всіх подальших операцій, пов'язаних з використанням САПР у промисловій діяльності.

Створення детальної тривимірної збірки барабанної сушарки дозволяє отримати усі необхідні умови для подальшого дослідження: розмірно-масові та інерційні характеристики, умови та геометрію контактів.

Для того, щоб у подальших дослідженнях визначити силові фактори, що діють на опорну станцію, була проведена робота по зменшенню надлишкових обмежень. Врешті бандажі, завантажувальний та розвантажувальний вузли, вінцева шестерня з кріпленнями були об'єднані у жорсткі групи. Таким чином, кількість надлишкових зв'язків було зменшено з 219 до 44.

Вже на основі твердотілої збірки можна переходити до створення креслення сушарки або окремих її вузлів чи деталей. У нашій роботі ми сконцентруємося на використанні модулів САМ та САЕ, а також інструмента Costing, в той же час основою дослідження є напрацювання Г. Райковської та В. Головні у графічній підготовці майбутніх фахівців технічних ВНЗ [3; 6].

2) Робота у САЕ-модулі.

Для визначення навантажень в опорній станції сушарки в межах парадигми наскрізного моделювання, запропонований та використаний наступний алгоритм:

1) побудова 3D-моделі – геометричне ядро SolidWorks;

2) налаштування моделі та створення дослідження руху – SolidWorks Motion;

3) експорт навантаження в модуль SolidWorks Simulation та виконання статичного лінійного аналізу.

На етапі складання збірки деталей використовуючи тільки стандартні спряження завжди має місце утворення надлишкових обмежень. Для досліджень наявності надлишкових (повторюваних) спряжень в Motion Analysis еквівалентно перевизначенню моделі SolidWorks, тому SolidWorks автоматично видаляє повторювальне обмеження, що може призвести до

одержання не правильного результату дослідження. Це пояснюється тим, автоматичне видалення надлишкових зв'язків є алгебраїчно правильним, але

далеко не завжди правильним з точки зору функціонування механізмів та розподілу навантажень між ланками механізму.

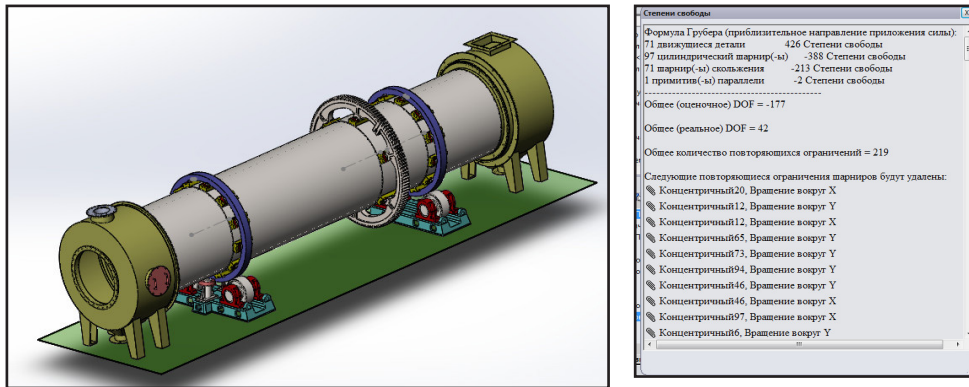

Рис.1. Твердотіла збірна модель барабанної сушарки

Тому після розробки твердотілої збірки моделі барабанної сушарки (рис.1,а) була проведена робота по зменшенню надлишкових обмежень (див. рис.1,б). Так як в даному дослідженні визначаються силові фактори, котрі діють на опорну станцію, такі складальні вузли як бандажі, вінцева шестерня з кріпленнями, завантажувальний та розвантажувальний вузли були об'єднанні в жорсткі групи, що дало можливість зменшити кількість надлишкових зав'язків з 219 до 44.

В параметрах дослідження руху встановлено 125 кадрів в секунду при тривалості дослідження 1 секунда. Між бандажами та опорними роликками був створений контакт 3D.

Результати визначення сили протидії на валах опорних роликків зображені на рис.2. Для дослідження була використана розроблена модель (рис.1,а), а також прикладене зусилля, котре імітує дію ваги матеріалу в барабані.

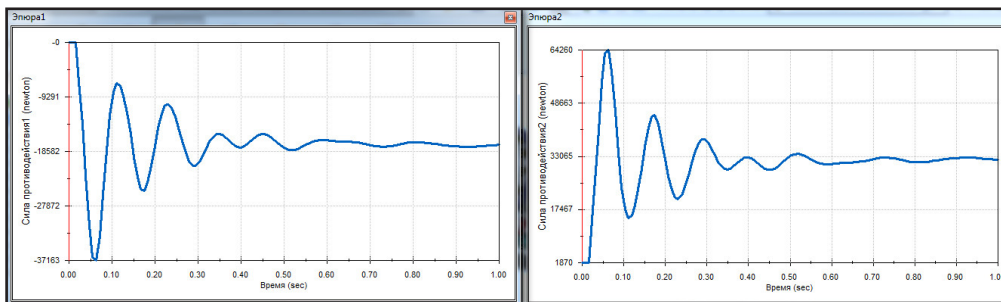

Рис. 2. Епюри визначення сили протидії на валу опорних роликків: а – горизонтальна складова; б – вертикальна складова

Після визначення діючих навантажень на вузли опорної станції в модулі SolidWorks Simulation був проведений перевірочний розрахунок. Перед розрахунком була проведена чітка вивірка всіх спряжених

розмірів моделі для унеможливлення інтерференції між деталями. Підготовлена для аналізу твердотіла модель опорної станції показана на рис.3.

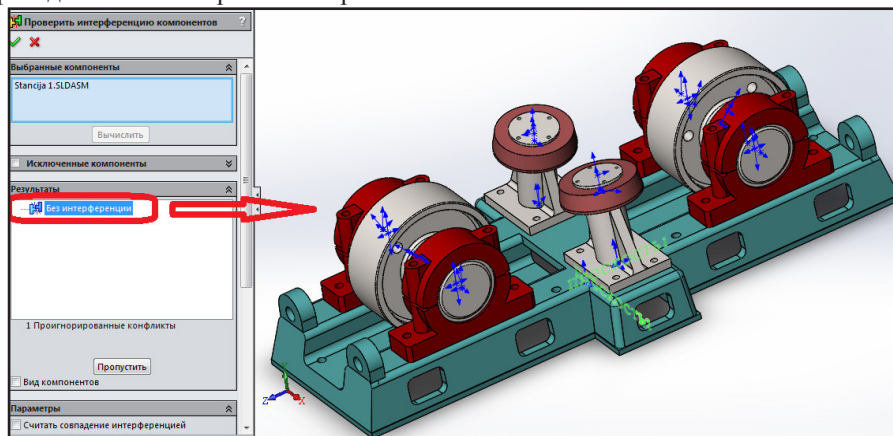

Рис. 3. 3D-модель опорної станції та аналіз інтерференції збірки за допомогою інструментарію SolidWorks Simulation

В даному випадку доречно застосувати симетричні граничні умови для пришвидшення процесу аналізу, що відображено на рис.4. Це можливо по причині того, що форма деталей, навантаження та обмеження практично симетричні.

Після цього відбулося формування інженерної задачі по статичному дослідженню збірки. Параме-

три дослідження залишені за промовчаням (тип вирішувачої програми, адаптивні методи, тощо). Кріплення рами станини опорної станції до фундаменту було імітоване кріпленням фундаментними болтами станини до віртуальної стінки, котра виступає в ролі фундаменту (рис.4).

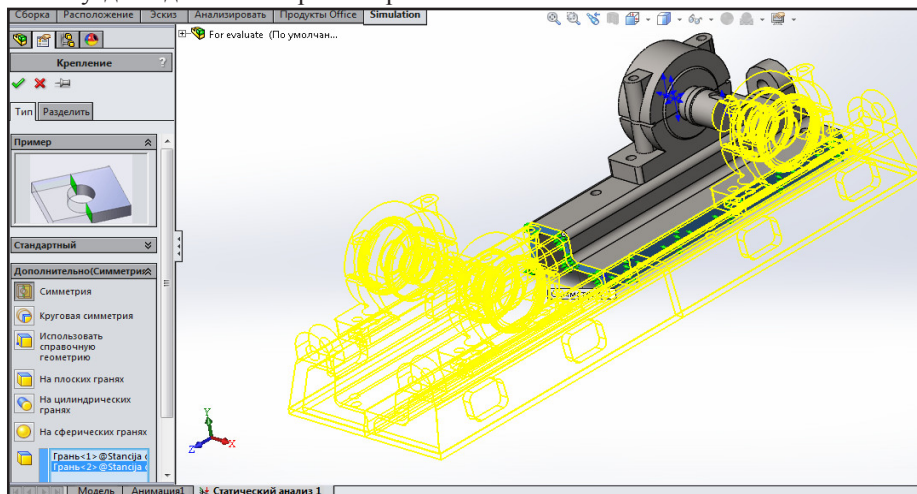

Рис. 4. Симетричні граничні умови

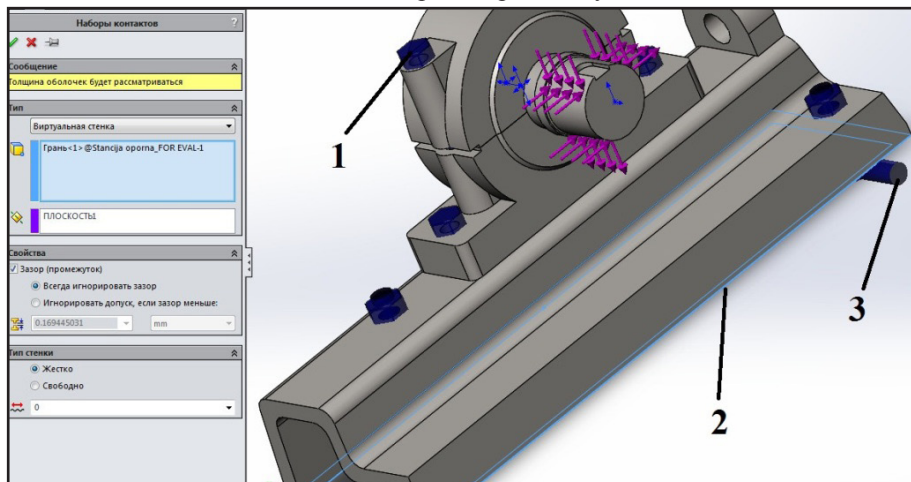

Рис. 5. Накладання граничних і кінематичних умов збірки: 1 – з'єднувач болт, 2 – віртуальна стінка, 3 – кріпильний елемент болт основи

Наступним етапом було прикладення раніше визначених в Motion складових навантаження (половини величини значення, що пов'язано з умовами симетрії), створення сітки на основі кривизни та запуску дослідження (рис.10).

Між компонентами збірки були створення кон-

тактні умови. Глобальний контакт (зв'язані) заданий у варіанті з суцільною сіткою. Для перевизначення умов контакту заданих глобальним контактом застосовано контакт компонентів. Контакт компонентів вибраний у варіанті немає проникнення та заданий коефіцієнт тертя.

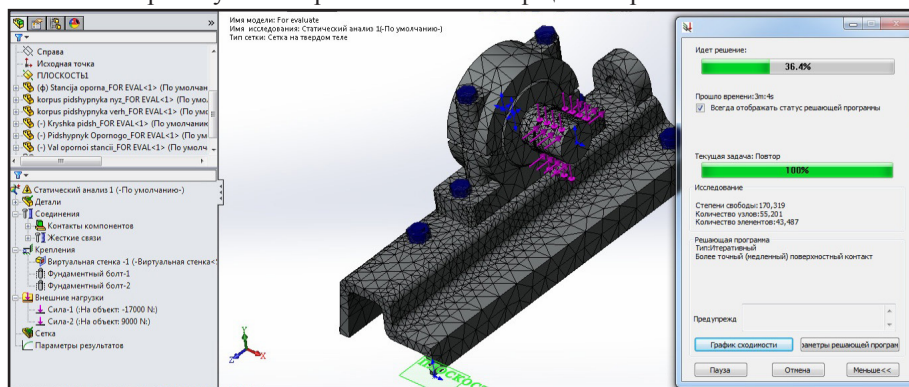

Рис. 6. Хід статичного аналізу збірки
Після проведення дослідження одержані результати, котрі показані на рис.7.

Результати досліджень показують, що максимальні еквівалентні напруження, котрі виникають в конструкції, менші границі текучості найменш міцного матеріалу (вуглецевої сталі) в 4 рази. Іншими словами конструкція має 4-х кратний запас міцності. Але

варто відзначити, що при неточній установці опорних станцій чи виникненню динамічних навантажень напруження може розподілятися нерівномірно і значно перевищувати отримані при моделюванні значення, тому такий запас міцності є доцільним.

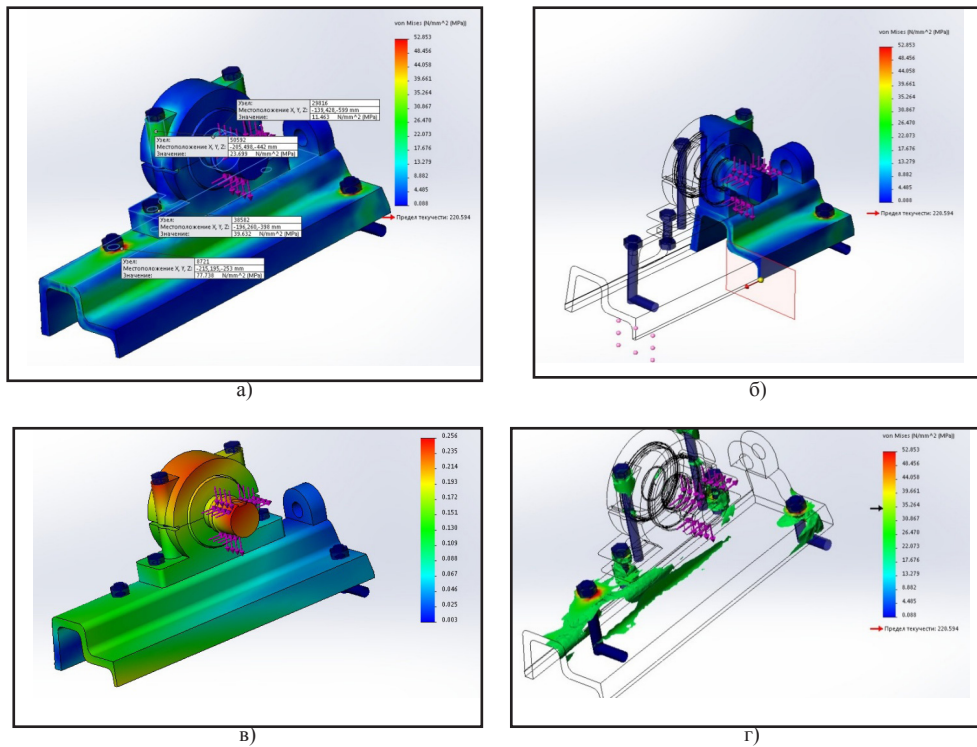

Рис. 7. Результати статичного аналізу: а – епюра еквівалентних напружень по Мізесу та використання інструменту зондування; б – епюра напружень в перерізі, в – епюра переміщення; г – переріз Iso

Таким чином приведений комплексний аналіз моделі з використанням модулів, котрі розглядають тіла абсолютно жорсткими (Motion) та модулі, котрі виконують аналіз методом скінченних елементів (Simulation).

3) Робота з інструментом Costing. Дане доповнення до програмного пакету SolidWorks, на наш погляд, представляє собою корисну складову наскрізного моделювання. Головна задача Costing – це максимально точний розрахунок собівартості виробництва деталей, листового металу, збірок і таке інше. У нашому випадку, коли мова йде про виробництво

барабанної сушарки, доцільно окремо аналізувати кожену деталь, отримувати собівартість виготовлення та при необхідності проводити оптимізацію. Ми вважаємо, що даний крок у наскрізному моделюванні є визначальним, адже після проведення аналізу можна робити висновки про вплив геометрії деталі, точності її виготовлення, що закладена на етапі конструювання, та як впливає призначений матеріал на собівартість.

З огляду на великі обсяги досліджень, у нашій роботі ми обмежимося аналізом лише півкорпуса підшипника барабанної сушарки.

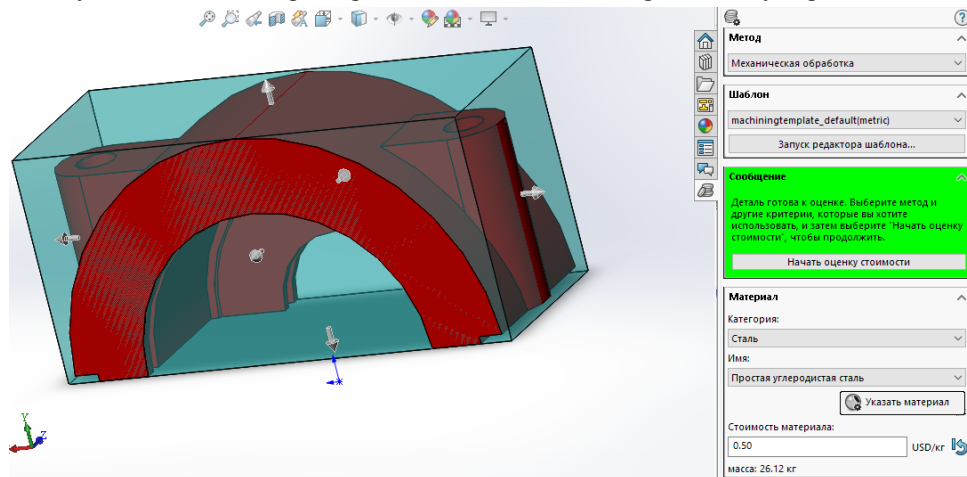

Рис. 8. Інтерфейс інструмента Costing у дослідженні собівартості виготовлення півкорпусу підшипника барабанної сушарки

У нашому випадку інструмент Costing необхідний для аналізу процесу механічної обробки. Використовувати будемо стандартний шаблон налаштувань «machiningtemplate_default (metric)», основний матеріал деталі обираємо просту вуглецеву сталь. Вартість 1 кг матеріалу також обираємо середньоринкову – 0.5 долара США. Загалом вага заготовки, що визначена інструментом, складає 26.12 кг. Тілом заготовки є паралелепіпед. Наступний блок налаштувань пов'язаний з кількістю деталей, що необхідно виготовити. Розмір партії та загальна кількість деталей напряму впливає на собівартість виготовлення однієї одиниці продукції. У даному дослідженні вказуємо необхідність лише у одній деталі. В загальному випадку такі деталі як півкорпус підшипника доцільно виготовляти литтям з подальшою механічною обробкою. Але так як метою даної статті є розробка методології реалізації парадигми наскрізного моделювання, будемо використовувати певні спрощення.

Цехову ставку та налаштування націнок та знижок не використовуємо у нашому дослідженні. Після цього можна виконувати розрахунок вартості.

Дослідження, що проводиться для деталей нескладної геометричної форми усього декілька секунд, демонструє, що собівартість виготовлення одного півкорпуса підшипника із нашими налаштуваннями складає близько 208.92 доларів США. Причому 94% від цієї суми складає вартість матеріалу. Наладка металорізального обладнання під виготовлення деталі становить майже 98 доларів США. Загалом вартість фрезерної обробки становить більше 94 доларів США.

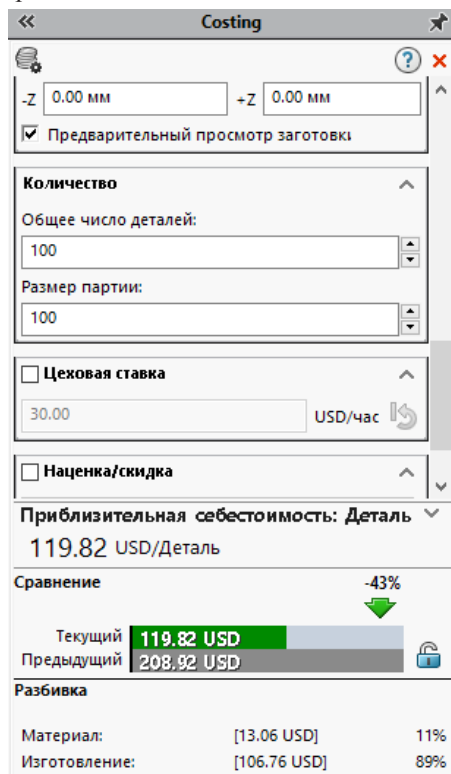

Рис. 9. Менеджер інструменту Costing при налаштуванні основних параметрів виготовлення деталі

Повертаємося до попереднього кроку та вказуємо загальну кількість деталей – 100. Повторний розрахунок собівартості виготовлення демонструє, що тепер випуск одиниці продукції подешевшав до 119,82 доларів США (зниження вартості на 43%).

Можливості інструменту Costing суттєво розширюються, якщо деталь має багато заокруглень, отворів чи інших елементів, якими можна нехтувати під час дослідження. Таким чином можна проаналізувати основні варіанти економії коштів за рахунок спрошеної геометрії.

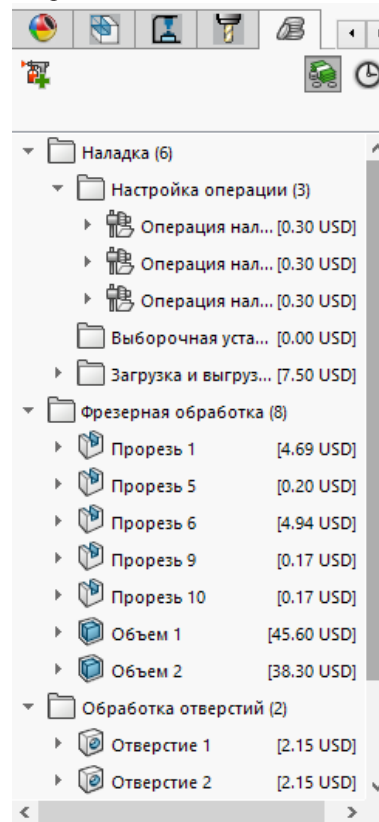

Рис. 10. Перелік та кошторис операцій наладки і обробки

При проведенні розрахунку собівартості виготовлення деталей за допомогою інструменту Costing можна самостійно задавати не лише матеріал, габарити заготовки та розмір партії, але й іншу інформацію, зокрема існує можливість видалення окремих операцій на металообробному обладнанні, кошторису на наладку верстатів і таке інше. При наявності реального виробництва можна також враховувати вартість праці фахівців, що займаються виготовленням продукції, а також суміжні витрати. Детальне налаштування шаблонів дозволить виконувати досить точний аналіз собівартості виготовлення деталей та приймати рішення про зміну конструкції, матеріалу деталі чи технології виготовлення.

Особливо ефективним інструмент Costing є у тих випадках, коли виробництво отримує велику кількість дрібних замовлень, які потребують швидкого розрахунку собівартості виготовлення, а також визначення шляхів економії у процесі виробництва. Крім того, для фахівця з механічної інженерії інструмент є корисним з точки зору аналізу операцій механічної обробки, адже наступний крок у процесі наскрізного моделювання – це використання САМ-модуля. У підготовці керуючої програми можна заздалегідь визначити операції, що є доцільними, а від яких краще відмовитися.

4) Робота у САМ-модулі.

Доданий лише у останній версії SolidWorks модуль, призначений для створення маршруту обробки деталей, дозволяє повністю відмовитися від будь-яких сторонніх розробок. Сильною стороною цього

доповнення до програмного забезпечення компанії Dassault Systèmes є можливість великого вибору верстатів та інструментів, що використовуються для будь-якого типу механічної обробки.

Варто зауважити, що розробка технологічного процесу обробки деталей у програмному пакеті SolidWorks увірбрала в себе більшість переваг незалежних САМ-модулів, тому для тих, хто тільки по-

чинає працювати з програмним забезпеченням цього напрямку, такий досвід буде корисним. Наявність повноцінної симуляції обробки різними інструментами та на різних режимах, а також інтуїтивно зрозумілий інтерфейс із налаштуваннями – все це дозволяє швидко засвоїти принцип роботи модуля, особливо якщо у користувача вже є досвід роботи у програмному пакеті SolidWorks.

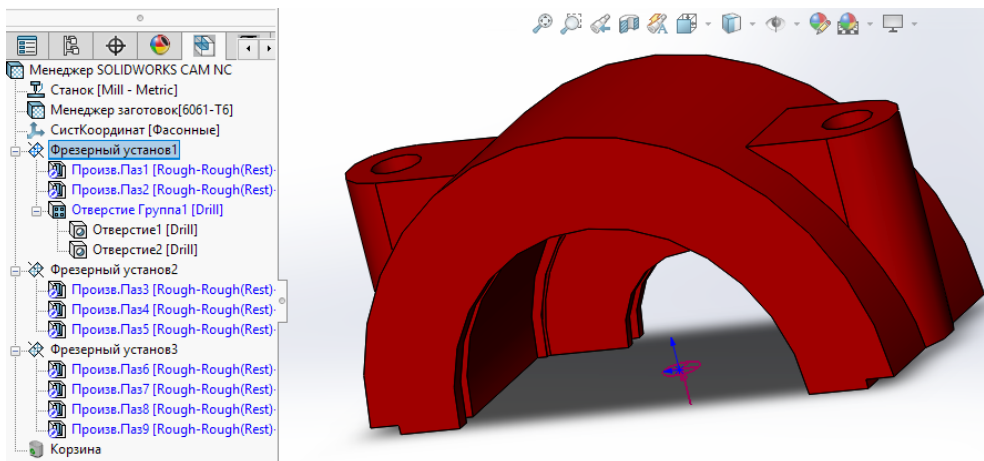

Рис. 11. Перелік основних операцій обробки у SolidWorks CAM

Роботу у САМ-модулі починаємо з визначення параметрів заготовки, у нашому дослідження обмежимося стандартними налаштуваннями. Аналогічну

дію проводимо і з опцією «Вибір верстата», у нашому випадку основним обладнанням буде 3-координатний фрезерний верстат.

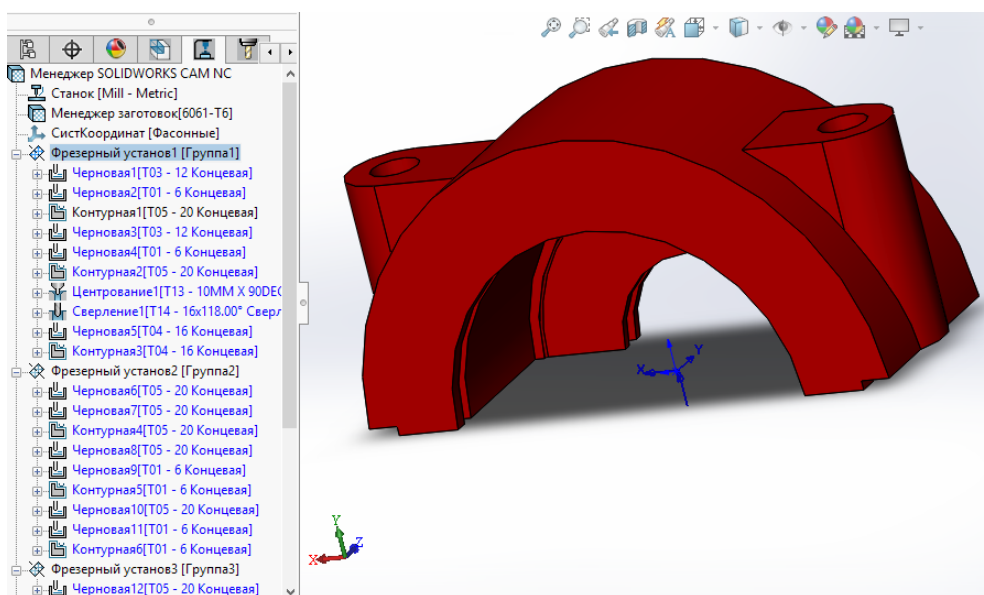

Рис. 12. «Вилучення елементів» у САМ-модулі

Одним з основних кроків проведення нашого дослідження є операція «Вилучення елементів», за допомогою якої проводиться автоматичне розпізнавання елементів у твердотілій моделі. Таким чином модуль дозволяє визначити основні операції, які можуть бути проведені під час механічної обробки. Після проведення аналізу було визначено, що для отримання напівкорпуса підшипника барабанної сушарки треба провести 9 фрезерних операцій та свердлування двох отворів.

Після цього переходимо до генерування плану обробки. На цьому етапі програмний пакет аналізує усі операції, що були визначені у попередньому кроці, та генерує послідовність дій, які мають бути виконані металорізальним обладнанням для отримання висо-

кої якості поверхні.

Далі необхідно запусити генерацію траєкторії для визначених операцій.

Одним із завершальних кроків роботи у САМ-модулі є проведення симуляції траєкторії руху інструмента (рис.13). На цьому етапі можна наочно побачити траєкторію руху інструмента, акцентувати увагу на окремих операціях чи проходах.

На завершення роботи у модулі SolidWorks CAM можна зберегти файл формату CLT керуючої програми для верстата з ЧПК.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки:

1) Проведення наскрізного моделювання дозволяє майбутнім фахівцям з механічної інженерії про-

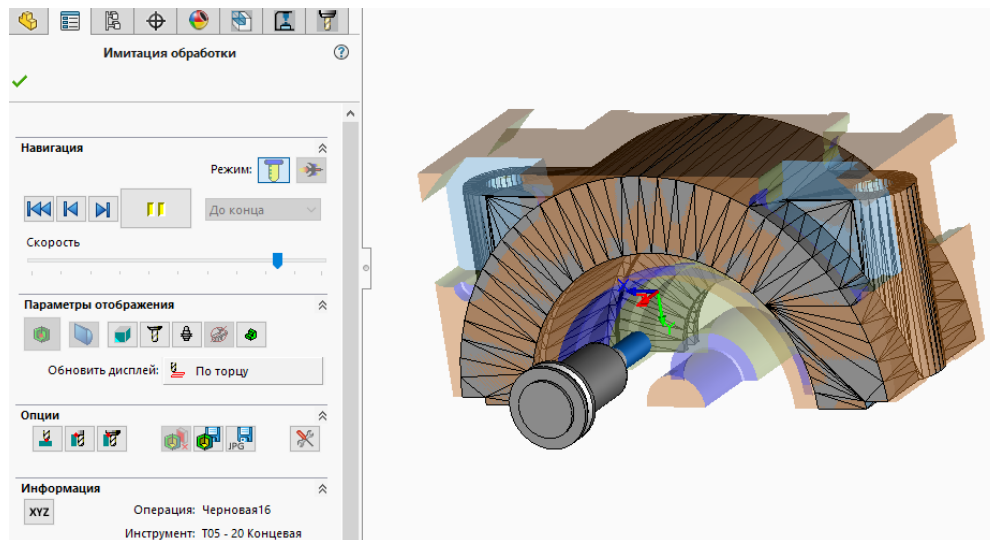

Рис. 13. Симуляція механічної обробки у SolidWorks CAM

аналізувати процес виробництва продукції у межах САПР та зробити відповідні висновки щодо порядку проведення тих чи інших операцій.

2) Впровадження основ наскрізного моделювання у межах САПР в навчальний процес дозволить проводити підготовку універсальних інженерів за напрямком 13 «Механічна інженерія», котрі володіють комплексним підходом при моделюванні, аналізі та виготовленні деталей та вузлів, які зможуть вільно виконувати будь-які задачі на виробництві у системах CAD, CAM та CAE.

3) Проведення наскрізного моделювання – це оптимальна перевірка знань, які були здобуті під час вивчення САПР протягом усього навчального процесу. На нашу думку, успішне виконання наскрізного моделювання студентом є комплексним показником засвоєння навчального матеріалу та готовності майбутнього фахівця вільно конкурувати на ринку праці. Ми вважаємо, що виконувати такі завдання доцільно саме під час роботи над бакалаврською атестаційною роботою, коли студент отримав усі необхідні знання та вже наділений навичками для створення таких масштабних проектів.

References

1. Cornelius, T. Leondes. *COMPUTER AIDED AND INTEGRATED MANUFACTURING A 5-Volume Set. Volume 4: Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing (CAD/CAM)*. – World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2003. – 302 pp.
2. Gopinath, Chintala. *Trends in CAD/CAM/ To Capture Global Markets*. – LAP Lambert Academic, 2011. – 208 pp.
3. Holovnia, V.D. (2015). Rozvytok konstruktorsko-tehnologichnykh zdibnostei studentiv u protsesi navchannia komp'uternoho konstruiuvannia ta modeliuvannia u vyshchyykh tekhnich hnykh navchalnykh zakladakh [Development of design and technological abilities of students in the process of teaching computer design and modeling in higher technical educational institutions]. *Unpublished candidate Thesis*. Rivne: National University of Waterways and Natural Use [in Ukrainian].
4. Khozhylo, M.E. (2014). Systemy avtomatyzovanoho proektuvannia v strukturi pidhotovky suchasnoho inzheneramekhanika [Systems of automated design in the structure of preparation of modern engineer-mechanics]. *Materialovedenie. Mashinostroenie. Seriya : Podjomno-transportnye, stroitelnye i dorozhnye mashiny i oborudovanie [Construction. Material science. Mechanical engineering. Series: Lifting-transport, construction and road machines and equipment]*, 79, 172-178 [in Ukrainian].
5. Parkhomenko, A.V. (2013). *Avtomatyzovane proektuvannia elektronnykh zasobiv v seredovyshchakh Creo ta ALTIUM DESIGNER: Navchalnyi posibnyk [Automated design of electronic media in Creo and ALTIUM DESIGNER environments: Tutorial]*. Zaporizhzhia: Dyke pole [in Ukrainian].
6. Raikovska, H.O. (2011). Teoretyko-metodychni zasady hrafichnoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsialnosti zasobamy informatsiynykh tekhnolohii [Theoretical and methodical principles of graphic preparation of future specialists of technical specialties by means of information technologies]. *Unpublished Doctoral Thesis*. Kyiv: National Pedagogical University named after MP Drahomanov [in Ukrainian].
7. Stenin, O.A. (2010). CAD/CAM/CAE/PLM-system pry kriznomu paralelnomu tsykli pidhotovky vyrobnytstva [Using modern CAD / CAM / CAE / PLM systems with a parallel production cycle]. *ASAU*, 17 (37), 109-117 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Cornelius, T. Leondes. *COMPUTER AIDED AND INTEGRATED MANUFACTURING A 5-Volume Set. Volume 4: Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing (CAD/CAM)*. – World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2003. – 302 pp.
2. Gopinath, Chintala. *Trends in CAD/CAM/ To Capture Global Markets*. – LAP Lambert Academic, 2011. – 208 pp.
3. Головня В.Д. Развитие конструкторско-технологических способностей студентов в процессе обучения компьютерного конструирования та моделирования в высших технических учебных заведениях : дис. ... к-та пед. наук : 13.00.04 / Головня Вячеслав Дмитриевич. – Рівне, 2015. – 298 с.
4. Хожило М. Е. Системы автоматизованого проектування в структурі підготовки сучасного інженера-механіка / М. Е. Хожило, І. А. Кулик, М. І. Деревянчук // Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия : Подъемно-транспортные, строительные и дорожные машины и оборудование. – 2014. – Вып. 79. – С. 172-178.
5. Пархоменко А. В. Автоматизоване проектування електронних засобів в середовищах Creo та ALTIUM DESIGNER: Навчальний посібник / А.В.Пархоменко, А.В.Пригула, В.М.Кришук. – Запоріжжя : Дике поле, 2013. – 250 с.
6. Райковська Г.О. Теоретико-методичні засади графічної підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інформаційних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Галина Олексіївна Райковська. – К., 2011. – 433 с.
7. Стенін О. А. Використання сучасних CAD/CAM/CAE/PLM-систем при кризному паралельному циклі підготовки виробництва / О.А. Стенін, С.В. Лапковський, М.О. Солдатова // "АСАУ" – 17 (37) 2010, – С. 109-117.2.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 18.04.2018 р.

Райковская Галина

доктор педагогических наук, профессор
кафедра отраслевого машиностроения
Житомирский государственный технологический университет
г. Житомир, Украина

Соловьев Андрей Владимирович

аспирант
кафедра отраслевого машиностроения
Житомирский государственный технологический университет
г. Житомир, Украина

Мельник Александр Леонидович

кандидат технических наук
кафедра отраслевого машиностроения
Житомирский государственный технологический университет
г. Житомир, Украина

РЕАЛИЗАЦИЯ ПАРАДИГМЫ СКВОЗНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ СРЕДСТВАМИ САПР

Аннотация. Современная машиностроительная отрасль нуждается в универсальных специалистах, которые могут свободно выполнять любые задачи на производстве. В первую очередь речь идет о сквозном использовании систем автоматизированного проектирования. Суть этого подхода базируется на использовании основных модулей (CAD, CAM, CAE) одного программного пакета и выполнении в этих пределах всех необходимых конструкторских и технологических задач. В данной работе мы сосредоточились на проведении полноценного сквозного моделирования барабанной сушилки. С помощью программного пакета SolidWorks 2018 мы создали трехмерную модель оборудования, провели инженерный анализ отдельных узлов и сформировали маршрут обработки деталей для металлорежущих станков. В основе исследования – методы анализа, синтеза и сравнения для определения целесообразности реализации парадигмы сквозного моделирования с использованием конкретных модулей программного пакета SolidWorks. Мы считаем, что такой комплексный подход к выполнению инженерных задач способствует углублению понимания основ производства. Кроме того, обеспечивается универсальность специалиста, за счет чего возможно выполнение любых задач в сквозном производственном процессе.

Ключевые слова: сквозное моделирование, профессиональная подготовка, САПР, CAM, CAE, SolidWorks

Raikovska Halyna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Branch Engineering
Zhytomyr State Technological University
Zhytomyr, Ukraine

Solovyov Andriy

Postgraduate Student
Department of Branch Engineering
Zhytomyr State Technological University
Zhytomyr, Ukraine

Melnyk Olexandr

Candidate of Technical Sciences
Department of Branch Engineering
Zhytomyr State Technological University
Zhytomyr, Ukraine

IMPLEMENTATION OF THE PARADIGM OF PLM MODELING WITH CAD PRODUCTS

Abstract. Modern systems of computer modeling have tremendous functionality, and now the most topical developments are software complexes that include several main modules. This allows us to provide the most optimal product lifecycle management (PLM) within the production process. In our opinion, the ideal basis for PLM modeling is the SolidWorks 2018 software package, which includes the most basic modules and tools for a full production cycle. In our study we used modules such as CAD, CAM and CAE, as well as the Costing tool. The first module is needed to create a three-dimensional model, as well as drawings and specifications on this basis. The CAM module is required to create a processing route, and CAE is required for the engineering analysis of parts and mechanisms. We also believe that the Costing tool is perspective in this case, with the help of which it is possible to analyze the cost of a part or the whole mechanism and optimize the product. In our opinion, the PLM modeling with the use of the above modules will allow future specialists to enter the labor market safely and easily become part of modern production facilities that use progressive methods of output in their activities. The research is based on methods of analysis, synthesis and comparison to determine the feasibility of implementing a paradigm of PLM-modeling using specific modules of the SolidWorks software package. We believe that this approach should be used by students towards the end of the educational process as a generalization of the knowledge that bachelors in mechanical engineering received during the last 4 years of professional training. In our case, a drum dryer was used for PLM, but in fact it could be any machine or mechanism.

Key words: PLM, professional training, CAD, CAM, CAE, SolidWorks

УДК 37:262.1

Розлуцька Галина Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
galina.rozlutska@uzhnu.edu.ua

НАЦІОНАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ У СЕРЕДОВИЩІ МУКАЧІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ НА ЗАКАРПАТТІ

Анотація. Актуальність проблеми визначається необхідністю докорінних змін у галузі виховання українців. Формування національної свідомості відбувається на тлі актуалізації інтересу та прояву патріотичних почуттів і переосмислення ставлення до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Джерелом оновлення освіти може стати педагогічний досвід християнської церкви у Закарпатті. Своєрідність сучасної Закарпатської області визначається етноконфесійністю соціуму, географічним положенням – у центрі європейського континенту, традиційними культурно-історичними взаємозв'язками як із Західною, так і Східною Європою. Мета статті: в контексті національної орієнтації дослідити розвиток освіти в Мукачівському монастирі на Закарпатті. Використані загальнонаукові, системно-історичні та біографічні методи. Встановлено, що суспільно-політичні та соціокультурні детермінанти визначали національні орієнтири закарпатців та впливали на еволюцію педагогічної діяльності монахів Мукачівського монастиря.

Ключові слова: освіта, національна свідомість, монахи, Мукачівський монастир, Закарпаття.

Вступ. Сучасний динамічний розвиток українського суспільства вимагає докорінних змін у сфері виховання як багатокomпонентної та багатовекторної системи, яка визначає майбутнє Української держави. Формування національної свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, для яких батьківщина є запорукою самореалізації, відбувається на тлі актуалізації інтересу та прояву патріотичних почуттів і переосмислення ставлення до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу.

Сьогодні, в умовах невизначеності, як ніколи потрібно залучати нові джерела для національного виховання громадян. При цьому необхідно враховувати, що існуючі освітні заклади втрачають монополію на загальновиховний простір. Усе відчутніше стає необхідність звернення до історичного досвіду християнської церкви, який відкрив нові можливості для освітньої сфери. На шляху до інтегрування у європейське співтовариство доцільно звернути увагу на ті регіони, які здійснювали культурно-освітню еволюцію поряд із сусідніми європейськими народами.

Складно знайти більш мультикультурний та поліконфесійний регіон, що за останні 100 років зумів побувати у складі семи держав, аніж Закарпаття. Своєрідність сучасної Закарпатської області визначається етноконфесійністю соціуму, географічним положенням – у центрі європейського континенту, традиційними культурно-історичними взаємозв'язками як із Західною, так і Східною Європою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд питання започатковано в працях сучасних українських та зарубіжних науковців. Зокрема, проблемі формування національної свідомості українців на різних етапах історичного розвитку України в присвячено праці Е. Голубинського, М.Грушеського; комплекс питань культурного-історичного розвитку Закарпаття був предметом зацікавлення вітчизняних дослідників: Д.Данилюка, В.Кічери, М.Лучка В.Микитася, С.Пап, Ю.Сака, С.Федаки, В.Фенича. Історію закарпатської церкви вивчали зарубіжні дослідники О.Баран, А.Пекар. Історія Мукачівського монастиря стала предметом наукових пошуків В.Кічери, В.Пагіри, М.Рагель, Теорія та практика церковної освіти Закарпаття частково представлена у працях В.Гомонная та І.Дацків.

Метою дослідження є в контексті національної орієнтації дослідити розвиток освіти в Мукачівському монастирі на Закарпатті. **Завдання дослідження:**

виявити суспільно-політичні та соціокультурні детермінанти національного самовизначення українців Закарпаття; простежити еволюцію навчально-виховного процесу у Мукачівському монастирі. **Методи дослідження.** При проведенні науково-дослідницької роботи використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, реконструкція; системно-історичні: вивчення еволюції педагогічної діяльності монахів з огляду на суспільно-політичні та соціокультурні детермінанти; біографічний: вивчення й аналіз ідей, поглядів, особистого внеску ієромонахів, митрополитів, єпископів у розвиток теорії та практики національного шкільництва в певних суспільно-історичних обставинах.

Виклад основного матеріалу. Землі історичного Закарпаття ще до приходу угрів були заселені слов'янськими племенами (білими хорватами, сербами, волохами). У VI-IX ст. слов'яни розміщалися переважно у Верхньому Потиссі, що охоплює сучасні території Закарпаття, Східної Словаччини, північної частини Угорщини та північно-східної Румунії. Впродовж VIII – X ст. закарпатські землі входили до складу Болгарського царства та Великої Моравії, а також частково Руських князівств. Географічні межі нашого дослідження виходять за сучасне розуміння території Закарпатської області, зумовлюються релігійно-культурною спільністю жителів регіону відомого під різними назвами, як от: Карпатська Русь, Підкарпатська Русь, Угорська Русь, що входив у X-XI ст. до складу Київської Русі, а з XI ст. утворив комітати Унг, Берег, Угоч, Мараморш, Сатмар, Саболч, Земплин і Шариш Королівства Угорщина, які підпадали під юрисдикцію Мукачівської греко-католицької єпархії до першого поділу (1818 р.).

Християнство на теренах історичного Закарпаття поширилось солунськими братами Кирилом і Мефодієм у другій половині IX-го століття. Князь Моравський Ростислав за згодою із сусідніми князями, зокрема з паннонським Коцелом, запросив з Візантії в імператора Михайла учителів, які могли б навчити народ християнської віри на слов'янської мови. У дослідженнях сучасного американського богослова А. Пекара вказано, що на Чернечій горі (Жорнива) поблизу Мукачева подібно до Київської та Псковських печер монахами була заснована печера, яка послужила предтечею Святомихайлівського монастиря [16, с.13]. Наведена думка підтверджується поглядами одного із перших мукачівських єпархіальних дослід-

ників М. Лучкая, який вважав кирило-мефодіївців та їх учнів послідовниками традицій Св. Василя Великого і зазначав, що Мефодій був монахом-василіаніном, а пізніше висвятився Кирило [11, с.52-55]. В дослідженнях В. Кічери підтверджується, що термін «василіани» в розумінні типу організації монашого життя з'явилися значно пізніше, у XII ст. на Сицилії, а в Західній та Центральній Європі поширилися з другої половини XIII ст. [9, с.47]. Вважаємо, що у даному випадку наслідування василіанства варто розглядати як грецько-візантійську східну християнську традицію.

Поширення римо-католицької віри, християнства західного обряду пов'язане із ім'ям першого угорського короля Стефана I (997-1038 рр.). Шукаючи підтримки Римського Престолу король Стефан I послав абата Астріка, монаха ордену Св. Бенедикта з посольством до Папи Римського Сільвестра II. У результаті домовленостей, які відбулись у 1001 р. коронація Стефана I була освячена католицьким єпископом в Естергомі (тогочасна столиця), як наслідок, в Угорському королівстві розпочалось інтенсивне створення католицьких (римських) інституцій: держава була розділена на два архієпископати та 10 єпископств. Зауважимо, що позитивними детермінантами внутрішньої політики короля Стефана I по відношенню до автохтонного населення була віротерпимість і вимога організувати навчання при усіх релігійних інституціях.

Сучасні дослідження доводять, що християнські монастирі східних традицій, переважали до кінця XII ст. не тільки на закарпатських теренах, а й в Угорському Королівстві. Причин поліконфесійності кілька, наприклад, «Велика схизма» або розкол християнської церкви на католицьку і православну (1054 р.), падіння Константинополя (1204 р.), навала татар (1236-1342 рр.) та намагання угорських королів отримати підтримку Риму, тощо. Отже, до поч. XIV ст., коли територія історичного Закарпаття входила до Трансільванської дієцезії, було споруджено понад 50 римо-католицьких храмів. Із заходу розпочалось просування у східному напрямку католицьких монаших орденів, серед яких: тамплієри (м. Берегово), домініканці, францисканці, пауліканці (м. Кішберг, м. Тячево) [4; с.139]. Таким чином, виникли умови конкуренції двох гілок східного і західного християнства, що розділили християн на два табори.

З приводу часу заснування першого православного монастиря на території історичного Закарпаття в наукових колах немає однастайності через відсутність переконливих архівних джерел, але загально визнано, що це був монастир Св. Миколая на Чернечій горі поблизу м. Мукачева. Нам імпонують погляди зарубіжних дослідників історії закарпатської церкви (С. Папа, А. Пекара), які вважають, що монастир на Чернечій горі створено в XI ст. за участю київської княжної Анастасії Ярославівни, дружини угорського короля Андраша I [16, с.14-15; 15, с.462]. Після руйнації монастиря на Чернечій горі татарами в 1241 р. монахи розбіглися і тільки з приходом князя Корятовича та його підтримкою вдалося відбудувати монастир та відновити його діяльність. Конфесійно монастир ототожнюється із православ'ям, але у той час великої різниці в обряді не існувало, безсумнівно, що в монастирі проживали монахи-василіани, які були носіями східно-християнських (грецько-візантійських) традицій [9, с.48].

Культурні обміни у східнослов'янському ареалі відбувались і в напрямі між центром тогочасної України та Центрально-Східної Європи. Дослідник історії православної церкви Є. Голубинський аргу-

ментовано доводить, що київський князь Володимир запросив до Києва із угорських територій православних монахів Мойсея та Єфрема, які організували києво-печерську братію раніше відомого Антонія Печерського [6, с.127]. Ці думки підтримуються сучасними дослідженнями, зокрема, український історик С. Федака зазначає, що християнізація Закарпаття стала однією із передумов Володимирівського хрещення Київської Русі [4, с.10].

Підставою для визнання того, що Мукачівський монастир одразу став не тільки місійним осередком поширення християнства, а також центром освіти і духовності, носієм культурної слов'янської спадщини є те, що до наших днів дійшли уривки рукописів кирилицею датованих XII-XVI ст. – Мукачівські та Імстичівські євангелії і міней, грушівське «Життя Нифонта» та ін. [12]. Християнство у всі часи спиралось не слова і жести, а на тексти, спочатку рукописні, тобто завжди піклувалось про розвиток писемності та освіченості своєї пастви. Логічно розвиває цю думку В. Гомоннай вказуючи на значні потреби в освічених людях на Закарпатті вже в XI – XII ст., які навчались у місцевих монастирях [7, с.15].

Поряд із східно-християнською обрядовістю та кирилицею поступово з кінця XI ст. починаючи з південних та західних районів Закарпаття серед місцевого дворянства утверджувалась католицька віра та латинська мова, якою здійснювалось усе офіційне діловодство. Служба Божа латинською в католицьких храмах ототожнювались із державною політикою і реалізувались на місцях угорськими феодалами за правилом «чия влада – того й віра». Таким чином, увиразнилися станові, релігійні, національні та культурні відмінності, які ще більше загострилися із приходом до влади в 1301 р. Анжуйської королівської династії Капетингів.

Разом з тим, поширення католицизму сприяло організації шкіл при духовних центрах, де навчали окрім основ західного християнства, граматиці, риторичі, логіці т. зв. «тривіуму». Серед багаточисельних елементарних латиномовних шкіл вирізняється вищим рівнем вважається навчальний заклад створений в м. Ужгороді в 1384 р. при монастирі чернецкого ордену Св. Павла, в якому єзуїтські монахи готували вчителів та духовенство. Сучасні українські дослідники стверджують, що саме цей заклад став першим закладом професійної освіти на Закарпатті [3, с.46]. Зміцнилися генетичні зв'язки закарпатських українців із одноплеменниками зі сходу від Карпат у кінці XIV – поч. XV ст. із приходом на Закарпаття Федора Корятовича, представника русько-литовського княжого роду. Як свідчать історичні джерела Ф. Корятович обміняв свої володіння на Поділлі в Угорському королівстві Жігмонда на Мукачево-Чинадівську домнію та Маковицю, але здійснював управління березькою жупою під титулом князя подільського. Духовенство східного обряду, яке супроводжувало Ф. Корятовича активізувало національний дух закарпатців русинів-українців в період римо-католицького засилля феодалів-іноземців. За Д. Данилюком підтримка православних монастирів князем Корятовичем сприймалась місцевим населенням як прояв національної єдності українців акумульованої у культурних традиціях та вірі предків [2; с.30].

Питання достовірної ролі князя Корятовича в історії Мукачівського монастиря залишається дискусійним. Дослідники піддають сумніву достовірність дарчої грамоти (фундації) князя Корятовича від 8 березня 1360 р., вказуючи на втрати документів, масовість фальсифікацій, привабливість монастирського майна, тощо [18]. В праці М.Рагель зазначе-

но, що інтерпретації з грамотою Корятовича зумовлені неточностями у перекладі латинського слова «fundavimus», вжитого у грамоті, яку нібито в 1360 р. склав Ф. Корятович [17, с.18-19]. В історичних дослідженнях С. Папа підтверджується, що в Угорщині існувало понад 12 монастирів до фундації Федора Корятовича [15, с. 228-230]. Альтернативною думкою притримувався український історик М.С.Грушевський, заважуючи, що мукачівський монастир заснований від часів непам'ятних, значно раніше появи в цих краях Ф. Корятовича [8, с.24]. Протилежні погляди В.Фенича, який аргументує результатами досліджень А.Годинки та А.Петрова, доводить сумнівність грамоти Корятовича [5, с.146].

В період Ф.Корятовича монахи вчили юнаків із місцевого населення читати й писати. Документальних джерел педагогічної діяльності в монастирі не збереглося через багаторазові знищення у пожежах монастирських документів. Піонером організаційного впорядкування освітньої діяльності мукачівських монахів, за висновками досліджень В.Пагирі, був ігумен Лука при якому в монастирі вівся літопис, працював скрипторій, переписувались книги, створювалась бібліотека [14, с. 11]. Релігійні книги на старослов'янській мові переписувались монахами у Мукачівському монастирі, а відтак поширювались по сільських церквах, багаторазово перечитувались і вивчалися мирянами. Таким чином, утверджуючи і спільну мову створювали відчуття й розуміння спільності русинів-українців на основі використання єдиної системи символів, що виступають духовною основою національної самоідентифікації. [2, с. 30].

Свято-Миколаївський монастир з кінця XV ст. по 1766 р. будучи резиденцією мукачівських греко-католицьких єпископів став осередком збереження української ідентичності, а його ігумени виконуючи роль духовних лідерів виступали речниками національних ідей. Грамотою від 31 липня 1491 р. першим мукачівським єпископом призначено монаха Йоана, на якого покладалась відповідальність за підготовку та висвячення духовенства єпархії. Юрисдикція Мукачівського єпископа була визнана на підставі грамот короля Фердинанта I (1551 р.) та графа Ю. Баторі (1556 р.), а монастир на Чернечій горі став центром творення української культури за Карпатами. Владі мукачівських єпископів підпорядковувались усі християнські інституції грецько-візантійської традиції [16, с.24].

У такому контексті слід відзначити, посилення боротьби за єпископську владу. У ній брали участь не тільки претенденти із православного духовенства, але й римо-католики, Егерські єпископи і Острогомські митрополити. А якщо врахувати втручання місцевих феодалів та короля з одного боку, а з іншого і Папи Римського, то можна зрозуміти складність пристосування монастирського життя до тогочасних суспільно-політичних реалій. Внаслідок Берестейської унії 1596 р. спостерігається намагання оновити монаше життя в інституціях східної традиції і пристосувати його до нових суспільних і еклізіальних реалій за зразком єзуїтських католицьких орденів. Незважаючи на орієнтацію у змінах на західну модель, метою було протистояння. На думку А.Пекара, на чернечих спільнотах Закарпаття нововведення відобразились централізацією та безкомпромисним підпорядкуванням місцевого духовенства, зокрема, архимандритів, ігуменів тим Мукачівському єпископу [16, с.25].

Активізувались національно-освітні ресурси, коли Мукачівський монастир з 1690 р. став фарватером організації закарпатських монастирів східно-

го обряду в Чин Св. Дієвим поштовхом до розвитку освіти стали реформи єпископа Івана Малаховського: створення постійного новіціату (чернечої школи), виокремлення підготовки світського кліру, опора на випуск слов'янської літератури [1, с.2]. Як слушно зазначає В.Кічера, через супротив місцевої влади реформи та латиністів, хоч і не були здійснені в повному обсязі, але справили надзвичайний вплив на збереження самобутності національної культури в духовному просторі закарпатських монастирів [10].

Тісні стосунки Мукачівської єпархії з Київською митрополією сприяли поширенню реформаторських ідей митрополита Київського, Галицького та всієї Руси Івана Веляміна Рутського (1574-1637 рр.) і архієпископа Полоцького Йосафата Кунцевича (1580–1623 рр.). Митрополит Рутський, враховуючи дискримінаційне положення української мови, вимагав, щоб монахи говорили та писали по-українськи, рекомендував зрозумілою для загалу, рідною мовою проводити службу і проповіді. Свідомо ставився до мовного питання засновник ордену Василіан архієпископ Кунцевич, власним прикладом популяризував рідну мову серед духовенства та вірян [9, с.53-54]. За таких обставин вдалось виробити дієвий механізм реорганізації монашого ордену Василіан в націєтворчу спільноту здатну до збереження східного обряду, який за умови відсутності національної держави ототожнювався з українством.

Історичний досвід переконує, що занепад монастирів визначається як несприятливими суспільно-політичними та соціально-економічними обставинами, так і браком освіти, духовним занепадом, нехтуванням дисципліною і усталеними нормами поведінки. Водночас, періоди піднесення, навпаки, характеризуються оновленням навчально-виховних засад. Тому вдосконалення освітньо-педагогічної діяльності стало пріоритетом удосконалення життя монахів Мукачівського монастиря. Джерельна база засвідчує активізацію розвитку шкільного навчання при Мукачівському монастирі в період єпископства Іоана Грегорович (1627 – 1632 рр.), який був людиною високоосвіченою, студіював богослов'є у Вільні, володів багатьма мовами. В школі навчалося 20 учнів із монахів та місцевого населення, перевага надавалась вивченню мов. Король Фердинанд I своєю грамотою зобов'язував організувати подібні школи в усіх монастирях [11, с. 249 – 250].

На протигагу латинізації та окатоличенню в єзуїтських школах у монастирській школі на Чернечій горі зберігалась рідна мова, слов'янська культура, східний обряд. Про високий рівень мукачівської монастирської школи свідчать досягнення ієромонахів, національно свідомі просвітителі Закарпаття, серед яких найбільш відомі: філолог, письменник, педагог Арсеній Коцак (1737 – 1800 рр.) та історик Іоанікій Базилевич (1742 – 1821 рр.) та Анатолій Кралицький (1835–1894 рр.) та ін. Навчально-методичний досвід ієромонаха Мукачівського монастиря Арсенія Коцака реалізувався в близько 30 працях на церковнослов'янській і латинській мовах [13, с.36-45]. Натхненний патріотичними почуттями на захист «языка руського», ознайомившись із досягненнями українських вчених в галузі мовознавства, зокрема граматику Мелентія Смотрицького (1619 р.), А.Коцак створив підручник «Школа или училище граматики русской и прочих многообразных наук отроком належаших». Другий вдосконалений для школи Маріяповчанського монастиря має назву «Грамматика русская, сирічь правила извѣщательная и наставителная о слово-сложеніи слова языка славенского или русскаго во пользу общую и утвержденіе

всем свойственного языка». Сучасними українськими та словацькими науковцями виявлено п'ять варіантів граматики [2, с.63].

Наріжним каменем закарпатоукраїнської історіографії визнано працю І. Базиловича «Короткий нарис фундації Федора Коріятовича» (Кошице, 1799 р., 1805 р.), яка написана латиною і видана у двох книгах в Кошице (1799 р., 1805 р.). приступивши в 1784 р. до обов'язків ієромонаха Мукачівського монастиря Й. Базилович упорядкував фонди монастирської бібліотеки й єпархіального архіву, матеріал яких забезпечив джерельну базу його історичних розвідок. Навчально-методичні праці І. Базиловича по сьогодні перебувають у рукописах, це: «Бесіда или слово ко братіи о достоинстві иноков, о собственном конці тих-же, и обще о Чині Монашеском», «О богословіи нравоучительной или о любви и Законі Божіи», «Толкованіе Священія Литургіи, Новаго Закона истинния Безкровния Жертви, во славу Пресвятия и Неразділимия Тройци, Отца, и Сина, и Святаго Духа, здателем Честним Отцем Іоанникієм Базиловичом, ЧСВВ, Протоигуменом, во літо 1815 сочиненое, во Монастирі Мукачевском» [13, с. 48].

Будучи ієромонахом Мукачівського монастиря Анатолій Кралицький підтримував зв'язки з іншими українськими землями, зокрема з галицькою інтелігенцією. Бібліографія наукових, публіци-

тичних і літературних праць Анатолія Кралицького налічує понад 400 позицій, які видрукувані у різних виданнях Будапешта, Відня, Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Львова, на сторінках церковних закарпатських видань «Церковная газета» (1856—1858) і «Свѣтъ». Частина дописів видрукувана завдяки підтримці галицької інтелігенції у часописах «Слово», «Жите і слово». На підставі аналізу епістолярної спадщини А. Кралицького В. Кічера стверджує, що завдяки тісній співпраці з Я. Головацьким в Львові друкувалася уся необхідна продукція, оскільки на теренах історичного Закарпаття не було власної друкарні [10].

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що суспільно-політичні та соціокультурні детермінанти визначали національні орієнтири та впливали на еволюцію педагогічної діяльності монахів Мукачівського монастиря на Закарпатті. Соціокультурна взаємодія із іншими етнічними українськими землями та європейські освітні запозичення створили унікальні умови навчання. З'ясовано, що в навчально-виховному процесі зміцнювались маркери національної свідомості – рідна мова, східна релігійна традиція, українська культура. Виявлено, що школа Мукачівського монастиря еволюціонувала за кількісними, організаційно-методичними, змістовими характеристиками.

References

1. Baran, O. (1968). *Tserkva na Zakarpatti v rokakh 1665 – 1691* [The Church in Transcarpathia in the years 1665-1691]. Rome: Bohoslovnia [in Ukrainian].
2. Danyliuk, D. (1997) *Istoriia Zakarpattia v biografiakh i portretakh (z davnikh chasiv do nachatku XX st.)* [History of Transcarpathia in biographies and portraits (from ancient times to the beginning of the XX century)]. Uzhhorod: VAT «Patent» [in Ukrainian].
3. Datskiv, I. (2013). Istorychni ta sotsialno-kulturni peredumovy formuvannia profesiinoi osvity u Zakarpatti [Historical and socio-cultural preconditions for the formation of professional education in Transcarpathia]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: pedagogy. Social Work*, 28, 45–48 [in Ukrainian].
4. Fedaka, S.D. (2013). *Z istorii khrystianstva na Zakarpatti* [From the history of Christianity in Transcarpathia]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian].
5. Fenysh, V. (2012) «Teodoriv darunok»: istorychni dyskursy ta komemoratyvni praktyky u poloni odniiei sumnivnoi hramoty [Theodorov's gift: historical discourses and comedy practices in captivity of one dubious letter]. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho universytetu. Serii: istorychno-relihiini studii* [Scientific Notes of Uzhhorod University, Series: Historical and religious Studies], 1, 140-158 [in Ukrainian].
6. Holubynskiy, E. (1901). *Istoriya russkoi tserkvy. Tom 1.* [History of the Russian Church. Volume I]. Moscow: Unyversytetskaia typohrafiia [in Ukrainian].
7. Homonnai, V.V. (1997). *Shkola ta osvita Zakarpattia* [School and education of Transcarpathia]. Uzhhorod: Zakarpatskyi instytut metodyky navchannia i vykhovannia, pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh kadriv [in Ukrainian].
8. Hrushevskiy, M.S. (1990). *Ocherk ystoriy ukraynskoho naroda* [Essay on the history of the Ukrainian people]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Kichera, V. (2008). *Kulturno-osvitnia diialnist monakhiv Mukachivskoho monastyria na Zakarpatti* [Cultural and educational activity of monks of the Mukachevo monastery in Transcarpathia]. Unpublished Doctoral Dissertation. Uzhhorod: Uzhhorod national University [in Ukrainian].
10. Kichera, V.V. (2008). *Zasnuvannia i diialnist monastyriv Chynu Sviatoho Vasyliia Velykoho na Zakarpatti (1733–1950 roky)* [Foundation and activity of the monasteries of the Order of St. Basil the Great in Transcarpathia (1733 - 1950)]. Retrieved from file:///Z:/User/Downloads/kulturno-osvitnya-diyalnist-monahiv-mukachivskogo-monastyria-na-zakarpatti.pdf [in Ukrainian]
11. Luchkai, M. (2011). *Istoriia karpatskykh rusyniv v shesty tomakh. Tom IV. Istoriia mukachivskoi yeparkhii, napysana Mykhailom Luchkaiem* [History of Carpathian Rusyns in six volumes. Volume 4. The history of the Mukacheve diocese, written by Mikhail Luchkai]. Uzhhorod: Zakarpattia [in Ukrainian].
12. Mykytas, V. (1961). *Davni rukopysy i starodruky* [Ancient manuscripts and old books]. Lviv: Lvivsky Universytet [in Ukrainian].
13. Mykytas, V. (1964). *Davni rukopysy i starodruky* [Ancient manuscripts and old books]. Lviv: Lvivsky Universytet [in Ukrainian].
14. Pahyria, V.V. (1994). *Monastyri Zakarpattia (1360–1939 rr.)* [Monasteries of Transcarpathia (1360 - 1939)]. Vyd-vo Mukachivsko-Uzhhorodskoi pravoslavnoi yeparkhii [in Ukrainian].
15. Pap, S. (2002). *Istoriia Zakarpattia* [History of Transcarpathia]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria [in Ukrainian].
16. Pekar, A. (2014). *Narysy istorii tserkvy Zakarpattia. Tom III. Monashe zhyttia* [Essays on the history of the Transcarpathian church. Volume III.]. Uzhhorod: Uzhhorodska miska drukarnia [in Ukrainian].
17. Rehel, M. (2009). *Mukachivskiy monastyr na chernechii hori: istoriia i suchasnist* [Mukachevo monastery on monastic mountain: history and modern times]. Mukachevo: Karpatska vezha [in Ukrainian].
18. Sak, Y. (1996). *Hramoty v istorychnii pratsi Ioanikiia Bazylovycha* [Certificates in the historical work of Ioanikia Basilovich]. Uzhhorod: Karpatskyi kraj [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Баран О. Церква на Закарпатті в роках 1665 – 1691 / Рим: Видавництво «Богословія». – 1968. – Т. XXXII. – Ч. 36. – 71 с.
2. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.) [Текст] / Д. Данилюк / УжДУ. – Ужгород: VAT «Патент», 1997. – 289 с.
3. Дацків І. Історичні та соціально-культурні передумови формування професійної освіти у Закарпатті / І.С. Дацків // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2013. - № 28. – С. 45 – 48.
4. Федака С.Д. З історії християнства на Закарпатті. – Ужгород: Поліграф-центр «ліра», 2013. – 188 с.
5. Феніш В. «Теодорів дарунок»: історичні дискурси та комеморативні практики у полоні однієї сумнівної грамоти. Наукові записки Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії, Випуск 1. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2012.

- С.140 -158.
6. Голубинський Е. История русской церкви. Т.І. Период первый. Киевский или домонгольский. – Москва: Университетская типография, 1901. – 958 с.
  7. Гомоннай В. В. Школа та освіта Закарпаття / В.В. Гомоннай [та ін.]; Закарпатський ін-т методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. – Ужгород: [б.в.], 1997. – 1997. – 248 с.
  8. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа / М.С. Грушевський. – К. : Либідь, 1990. – 398 с.
  9. Кічера В.В. Заснування і діяльність монастирів Чину Святого Василя Великого на Закарпатті (1733 – 1950 роки) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 /Віктор Васильович Кічера. – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2008. – с. 233 с.
  10. Кічера В. Культурно-освітня діяльність монахів Мукачівського монастиря на Закарпатті [Електронний ресурс] // – Режим доступу: file:///Z:/User/Downloads/kulturno-osvitnya-diyalnist-monahiv-mukachivskogo-monastirya-na-zakarpatti.pdf. (останній перегляд: 30.01.2018)
  11. Лучкай М. Історія карпатських русинів: У шести томах. – Т. IV. Історія мукачівської єпархії, написана Михайлом Лучкаєм. Ужгород: «Видавництво «Закарпаття», 2011. – 472 с.
  12. Микитась В. Давні рукописи і стародруки. Ч. 1. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1961. – 93 с.
  13. Микитась В. Давні рукописи і стародруки. Ч. 2. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. – 82 с.
  14. Пагіря В.В. Монастирі Закарпаття (1360 – 1939 рр.). – Видавництво Мукачівсько-Ужгородської православної єпархії, 1994. – 116 с.
  15. Пап С. Історія Закарпаття. Т. II. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. – 448 с.
  16. Пекар А. Нариси історії церкви Закарпаття. Т. III. Монаше життя. – Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. – 224 с.
  17. Регель М. Мукачівський монастир на чернечій горі: історія і сучасність /Маргарита Регель. - Мукачево : Карпатська вежа, 2009. - 67 с.
  18. Сак Ю. Грамоти в історичній праці Іоанікія Базилевича // Карпатський край. – Ужгород, 1996. - № 5-7. – С. 101 -102.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 29.04.2018 р.

Розлукця Галина

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри общей педагогіки и педагогіки высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

НАЦИОНАЛЬНО-ОРИЕНТАЦИОННЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ МУКАЧЕВСКОГО МОНАСТЫРЯ НА ЗАКАРПАТЬЕ

Аннотация. Актуальность проблемы определяется необходимостью коренных изменений в области воспитания украинцев. Формирование национального сознания происходит на фоне актуализации интереса и проявления патриотических чувств и переосмысления отношения к истории, культуре, религии, традиций и обычаев украинского народа. Источником обновления образования может стать педагогический опыт христианской церкви в Закарпатье. Своеобразие современной Закарпатской области определяется этноконфессиональностью социума, географическим положением - в центре европейского континента, традиционными культурно-историческими взаимосвязями как с Западной, так и Восточной Европе. Цель статьи: в контексте национальной ориентации исследовать образовательную деятельность монахов Мукачевского монастыря на Закарпатье. Используются общенаучные, системно-исторические и биографические методы. Установлено, что общественно-политические и социокультурные детерминанты определяют национальные ориентиры закарпатцев и влияли на эволюцию педагогической деятельности монахов Мукачевского монастыря.

Ключевые слова: образование, национальное сознание, монахи, Мукачевский монастырь, Закарпатье.

Rozlutska Galyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

THE NATIONAL ORIENTATION DETERMINANTS OF DEVELOPMENT OF EDUCATION IN CONDITIONS OF MUKACHEVO MONASTERY IN TRANSCARPATHTIA

Abstract. The urgency of the problem is determined by the need for radical changes in the education of Ukrainians. The formation of national consciousness occurs on the background of the actualization of interest and the manifestation of patriotic feelings and rethinking the attitude towards history, culture, religion, traditions and customs of the Ukrainian people. The pedagogical experience of the Christian church in Transcarpathia can become the source of education renewal. The peculiarity of the modern Zakarpattia region is determined by the ethnoconfessionality of the society, the geographical location - in the center of the European continent, the traditional cultural-historical interconnections with both Western and Eastern Europe. The purpose of the article is to study the educational activity of monks of the Mukachevo monastery in Transcarpathia in the period before the union in the context of national orientation. In conducting the research work used general scientific, system-historical and biographical methods. As a result of the study, it was established that socio-political and socio-cultural determinants determined the national reference points of the Transcarpathians in the pre-monastic period and influenced the evolution of the pedagogical activity of the monks of the Mukachevo Monastery.

Key words: education, national consciousness, monks, Mukachevo monastery, Transcarpathia.

УДК 37.012:930.2:929"08/185"(477)(045)

Розман Ірина Іллівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій
Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна
rozmanii@ukr.net

Савчук Борис Петрович

доктор історичних наук, професор
професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна
boris_savchuk@ukr.net

ВИТОКИ І ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ (ІХ СТ. – СЕРЕДИНА ХІХ СТ.)

Анотація. Актуальність дослідження заявленої у назві статті проблеми полягає у двох аспектах: науково-теоретичному, зумовленому недостатнім рівнем її дослідження в сучасній українській історико-педагогічній науці, та освітньо-педагогічному, що визначається потребою персоніфікації змісту навчальних дисциплін, які забезпечують підготовку майбутніх педагогів. Мета статті полягає у тому, щоб, виходячи з аналізу історико-педагогічних джерел, у ракурсі сучасного наукового дискурсу з'ясувати витоки і генезу формування української педагогічної біографістики у ІХ – середині ХІХ ст. У процесі дослідження використовувалися різні групи методів: загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція і дедукція, узагальнення і порівняння та ін.); дисциплінарні, які використовуються в історико-педагогічній науці, та міждисциплінарні (історико-генетичний, історико-структурний, історичної актуалізації, порівняльно-історичний, періодизації, та ін.); частково наукові, (наратив, контент аналіз, дискурс-аналіз, системно-структурний аналіз) тощо. Результати дослідження полягають у визначенні символічного початку формування української педагогічної біографістики (поява твору «Повчання Володимира Мономаха» (1116, 1118) та основних етапів розвитку цього процесу: літописний (ХІІ – ХVІІІ ст., з перервами); агіографічний (ХІ – ХVІІІ ст.); «джерелознавчий» (ХV – 60-ті рр. ХІХ ст.). Здійснено аналіз визначних пам'яток давньоруської писемності (літописи, житія, агіографічні твори тощо), які становлять важливе джерело педагогічної біографістики та історії української педагогіки.

Ключові слова: педагогічна біографістика, історико-педагогічна наука, давньоруські літописи, житійна література, агіографічні твори.

Вступ. Усебічне, цілісне, глибоке осмислення будь-якого історико-педагогічного процесу і явища потребує з'ясування його витоків і генези. У контексті задекларованої у назві статті проблеми це передбачає пошук конкретних джерел, які позначають майже тисячолітню історичну ретроспективу зародження і становлення педагогічної біографістики в Україні.

Актуальність дослідження полягає у двох аспектах: науково-теоретичному, обумовленому недостатнім рівнем її дослідження в сучасній українській історико-педагогічній науці, та освітньо-педагогічному, що визначається потребою персоніфікації змісту навчальних дисциплін, які забезпечують підготовку майбутніх педагогів. Вивчення педагогічних персоналій становить один із один з пріоритетних напрямів розвитку сучасної історико-педагогічної науки, що засвідчує поява численних дисертацій, монографій, статей, присвячених знаним і маловідомим діячам, які зробили реальний внесок у розвиток освіти і педагогічної думки України. У зв'язку із цим актуалізується потреба аналітичного осмислення початків зародження української педагогічної біографістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та формулювання мети дослідження. Проблема формування і розвитку педагогічної біографістики активно розробляється у двох основних площинах: а) шляхом розробки її теоретико-методологічних засад (О.Адаменко, Г.Белан, Н.Гупан, Н.Дічек, Н.Побірченко, О.Сухомлинська та ін.); б) у контексті вивчення окремих педагогічних персоналій, що, зокрема, увиразнюють матеріали першої книги «Українська педагогіка в персоналіях. Х–ХІХ століття», виданої за редакції В.О.Сухомлинської (2005) [9]. Утім, цілісної синтезованої рефлексії цього питання сучасна історико-педагогічна наука ще не запропо-

нувала.

Тому в статті ставимо за мету з'ясувати витоки і генезу формування української педагогічної біографістики, що зароджувалася в широкому контексті становлення національної біографістики. Означена мета передбачає розв'язання таких завдань: а) обґрунтування символічного початку виникнення української педагогічної біографістики; б) визначенні основних етапів її розвитку за досліджуваного періоду; в) аналіз визначних пам'яток давньоруської писемності, які становлять важливе джерело педагогічної біографістики та історії української педагогіки; г) ініціювання ширшого наукового дискурсу з цієї актуальної історико-педагогічної проблеми.

У процесі дослідження використовувалися такі основні групи методів: загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, ідеалізація і формалізація, узагальнення і порівняння); дисциплінарні, що використовуються в історико-педагогічній науці, та міждисциплінарні, які залучають прийоми і процедури суміжних галузей знань (історико-генетичний, історико-структурний, історико-логічний, ретроспективного синтезу, історичної актуалізації, порівняльно-історичний, періодизації та ін.); частково наукові (наратив; контент аналіз; дискурс-аналіз; системно-структурного, системно-функціонального, системно-динамічного аналізу; аналізу систем знань тощо).

Виклад основного матеріалу. При розв'язанні означених завдань беремо до уваги розроблені сучасними науковцями загальні періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні. Передусім спираємося на запропоновану О.Сухомлинською періодизацію «духовно-інтелектуальної біографії», яка розглядається як специфічний прояв національної педагогічної думки й охоплює три великі хроноло-

гічні періоди: 1) педагогічна думка Княжої доби та Козаччини (X – XVIII ст.); 2) педагогіка Просвітництва (XIX ст.); 3) педагоги України у XX ст. При їхньому визначенні вчена спиралася на три основні методологічні підходи: а) культурно-антропологічний (культуросфера у вигляді ідеальних об'єктів (образи, смисли, знаки) і матеріальних носіїв – тексти й особи, здатні їх розуміти); б) стадіальний; в) культурно-антропологічний (соціальні, політико-правові, економічні процеси) [8, с.7].

Означені підходи враховуємо як важливий методологічний інструмент, однак вивчення динаміки та розробка періодизації формування і становлення історико-педагогічної біографістики потребують більш предметних і конкретних критеріїв. Ідеться про те, що історична ретроспектива цього процесу виглядає не такою «щільною», як розвиток педагогічної думки, яка, по-перше, включає персоналії, які не мали педагогічного фаху (це певною мірою характерно і для педагогічної біографістики), по-друге, не завжди передбачає предметне вивчення їхніх біографій, використання джерел особистого походження, абстрагується від бібліографії тощо.

Тому при розробці періодизації історичного розвитку педагогічної біографістики, по-перше, акцентуємо на виявленні й аналізі різних видів джерельних матеріалів; по-друге, спираємося на науково-дослідницький досвід історичної біографістики, тисячолітня традиція якої досліджена досить ґрунтовно.

З таких позицій виокремлюємо перший найбільший період зародження історико-педагогічної біографістики, який, зважаючи на його характерні риси, трактуємо як «емпіричний». Він охоплює значні часові межі IX – 60-х рр. XIX ст. Зважаючи на домінуючі види джерельних матеріалів і літературних пам'яток, у ньому виокремлюємо три основні «струмені», які співвідносимо з умовними етапами цього процесу: а) літописний (XII – XVIII ст., з перервами); б) агіографічний (XI – XVII ст.); в) «джерелознавчий» (XV – 60-ті рр. XIX ст.), що позначається появою біографічних творів, мемуарів, епістолярію, інших артефактів. Означені «струмені-етапи» увиразнюють багатогаровість і складну динаміку цього процесу, тож не можуть позначати його окремі часові відрізки, позаяк вони, по-перше, перетинаються і накладаються один на одного, по-друге, у кожному з них існували та повноцінно розвивалися різні літературні й біографічні жанри.

Символічним початком української історико-педагогічної біографістики можна вважати визначну (і єдину світську, що зберігалася із початку XII ст.) пам'ятку давньоруської літератури «Повчання Володимира Мономаха» (1116, 1118).

Через призму двохсотрічного наукового дискурсу навколо неї [3, с.289-290] та предмета нашого дослідження акцентуємо на органічному поєднанні в ній дидактично-виховного й автобіографічного компонентів. Спершу на прикладі власного життя («коли був я молодим і zostався») князь Володимир дає своїм дітям поради, багато з яких не втратили актуальності: «Не наслідуй лиходіїв, не заздри тим, що творять беззаконня»; «...убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі, годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступіть самі, а не давайте сильним погубити людину»; «... гордості не майте в серці і в умі»; «Старих шануйте, як отця, а молодих – як братів»; «Лжі бережіться, і п'янства, і блуду, бо в сьому душа погібає і тіло» і т. ін. Підсумувавши ці моральні настанови («якщо забуваєте [це] все, то часто перечитуйте») [4, с.454, 457-458], автор переходить до автобіографічної частини («А тепер я вам розповім, діти

мої, про труд свій»... [упродовж] тринадцяти літ»), де оповідає численні «походи і лови» та «возсідання на престол» [4, с.458-461]. Так, через власний життєвий досвід князь як правдивий наставник-гуманіст доводить правомірність своїх порад, підкреслюючи у заключній частині, що не себе хоче прославити («не хвалю я себе, ні одвагу своєю»), а прагне «добра своїм дітям» [4, с.461-463].

«Повчання» не зовсім відповідає класичним канонам поширеного в Середньовіччі жанру батьківських повчань, а є оригінальним твором, де автор дає свої поради образно й виразно, спираючись на факти української історії і власного життя. Князь Мономах правомірно посідає окреме місце в плеяді визначних персоналій української педагогіки [9, с.28-32]).

Давньоруську літописну біографічну традицію, представлену князівськими життєписами і некрологами, розглядаємо як цінне інформаційне джерело історико-педагогічної біографістики, яке через призму життєписів державних діячів розкриває дидактично-виховні ідеї, що розширюють уявлення про зміст, характер, особливості педагогічної думки в Київській Русі. Зокрема, за правління Ярослава Мудрого, в 1037 р., з'явився літописний звід, де важливі біографічні характеристики князя підкреслювалися показом його просвітницької діяльності, турботи про освіту, гідної поведінки, яка мала стати прикладом для наслідування [1, с.30].

З означених позицій у «Повісті минулих літ» (бл. 1113 р.) [4, с.1-178], авторство якої пов'язують зі славетним Нестором, заслуговують на увагу пізнавальні виховні аспекти створених ним життєписів, приміром, про князя Кия. Під кутом зору особистих чеснот цього діяча спростовується версія, буцімто він був простим перевізником на Дніпрі й доводиться його шляхетне походження. У такому ж контексті становлять інтерес уміщені у Київському літописі XII ст. докладні життєписи і панегіричні статті про князів, зокрема Ростислава, Ізяслава, особливо Святослава, які також надіялися всілякими чеснотами й представлялися як приклад для наслідування підданими [4, с.178-367].

Значну цінність для історико-педагогічної біографістики становить «Волинський короткий літопис», що доводить події до 40-х рр. XV ст. та містить описи життя і діяльності відомих будівничих національного шкільництва, просвітителів і представників педагогічної думки: князя К. Острозького (закінчується традиційною похвалою на його честь); Т.Земка, П.Могили, П.Беринди, інших діячів (подаються їхні генеалогії та присвячені їм панегірики і поезії) [7].

Слід відзначити, що саме давньоруська літописна традиція заклала теоретичні засади уніфікації біографічних даних за певним критеріями. Науковці визначили, що представлені в ній життєписи, крім суто біографічних даних (дати народження, смерті, заслуги тощо), характеризували історичних діячів за певною схемою на основі чітких ознак: зовнішність (зріст, риси обличчя, сила тощо); виняткові риси правителів (ставлення до оточення, народу, перемогі і поразки тощо); їхня освіченість (любов до книг, знання законів і мов, полеміка з книжниками тощо); риси характеру (гордість, честолюбство, лицарство і т. ін.); особливості поведінки та побут (добропорядність, пияцтво, схильність до розпусти і т. ін.) [цит. за: 1, с.31]. Ці аспекти також варто враховувати в їхніх характеристиках як педагогічних персоналій.

В означеному контексті становлять інтерес козацькі літописи XVII – XVIII ст. (літопис Самовидця, Густинський літопис та ін.), де історичні персоналії представлені найбільш реально і яскраво, адже їхній

характер, вдача, мотиви вчинків предметно тлумачилися й оцінювалися. Важливу роль у цьому відіграли введені до обігу документи особистого походження – хроніки, автобіографії, щоденники, мемуари, записні книжки тощо. Ці матеріали, поряд із авторськими творами, становлять головні джерела для вивчення біографій і творчої спадщини відомих учених, культурно-освітніх і церковних діячів, що зробили вагомий внесок у розвиток української педагогічної думки, до прикладу, І.Вишеньського, Г.Смотрицького, І.Борецького, Ф.Прокоповича, М.Козачинського та ін.

Ще виразніше, порівняно з літописами, у давньоруській літературній традиції біографічній і «педагогічній» (просвітницько-моралізаторський) компоненти проявилися в агіографічних (грец. святий і пишу) джерелах або житіях – розповідях про духовних і світських осіб, канонізованих християнською церквою. Композиційно вони складаються з трьох частин. У вступі автор, керуючись «топосом скромності», визнає брак власної освіти і хисту та висловлює похвалу своєму герою. Друга, основна біографічна частина мала канонізовану схему: фіксація місця і часу народження діяча; тлумачення його імені; розповідь про батьків, навчання з акцентом на внутрішній світ особи, її почуття і прагнення до самопізнання, які спричинили втечу від світського життя, перехід у стан чернецтва; констатація благочестивої смерті тощо. Відтак у третій заключній частині – епілозі – викладалися погляди і настанови святого щодо ведення праведного духовного життя, дотримання моральних засад у міжлюдських стосунках, вірного служіння Богові тощо [5, с.29-30].

Упродовж шести сторіч українська агіографічна традиція пройшла низку етапів та нагромадила унікальні писемні джерела, які становлять окрему сторінку формування педагогічної біографістики. Про життєдіяльність відомих святих давньоруської доби XI – середини XIII ст. розповідають такі визначні пам'ятки писемності, як «Житіє преподобного Антонія Печерського», «Сказання про Бориса і Гліба», «Житіє преподобного отця нашого Авраамія Смоленського» та ін. Виокремлюється група т. зв. княжого житія, як-от: «Сказання про княгиню Ольгу», «Житіє великого князя Володимира, у святому хрещенні Василія», «Житіє святого благовірного князя Олександра Невського» та ін. Тексти цих творів дають важливі уявлення про розвиток культури, освіти і педагогічної думки Київської Русі [2]. Зважаючи на структуру й інформаційно-змістову наповненість, вони виходять за межі поняття «автентичне першоджерело», адже мають біографічну частину, де попри чинні канони присутня суб'єктивна позиція автора, який вдавався до тлумачення і систематизації певного матеріалу.

Окреме місце в українській агіографічній традиції належить Феодосію Печерському (1008/9-1074), що став третім, після Бориса і Гліба, святим, канонізованим Руською церквою 1108 р. та її першим преподобним. Авторство присвяченого йому «Житія преподобного отця нашого Феодосія, ігумена Печерського» приписують Несторові-Літописцю. Ця визначна пам'ятка давньоруської писемності, що оповідає, як за роки чернецого служіння перших ігуменів Антонія і Феодосія Києво-Печерський монастир перетворився на потужний центр освіти України, за багатьма ознаками відповідає сучасним уявленням про жанр біографії. Твір має універсальне для різних генерацій молоді дидактично-виховне значення, адже, до прикладу, подає цікаві факти про дитинство і юність Феодосія: як замість ігор з однолітками він

прагнув служити в храмі; як не хотів носити красиві «одежинки», як за власною ініціативою пік просфори; як мати карала 13-річного підлітка «за святість» тощо [2].

Сучасні науковці вважають Феодосія Печерського одним із перших на Русі гуманістично й соціально спрямованих педагогів та просвітителів, який поєднав освіту, християнську мораль, ідеї соціальної справедливості [10, с.25]. Підстави для цього дають написані ним повчання (налічують до 11) – твори морально-виховного змісту, що проповідують загальнолюдські цінності і християнські чесноти (любов до ближнього, терплячість, смирення) та необхідність викорінення згубних вад і звичок.

Українська агіографічна традиція може стати окремим предметом дослідження як компонент розвитку педагогічної біографістики та історії педагогічної думки (чимало репрезентованих нею святих уже представлено в сучасній літературі як педагогічні персоналії [9]). Її друге піднесення у XVII – XVIII ст. пов'язано з утвердженням під впливом західної біографічної прози естетико-художніх принципів бароко.

Знаковим твором став первісток української барокової агіографії «Патерикон або житія св. отців печерських» (К., 1635, який, будучи оригінальною редакцією Патерика, здійсненою С.Косовим, сподвижником П.Могили, істотно вплинув на розвиток цього жанру). Для його головних композиційних одиниць, якими є житія і житійні оповідання (про ігуменів Варлама, Никона, Стефана; про «святих блаженних перших ченців печерських» Матфея, Деміяна, Єремію тощо), характерне більш або менш повне представлення їхніх біографій. Оповідуючи про походження, дитинство, навчання, трудову, подвижницьку діяльність святого, біограф акцентує на їхньому внутрішньому духовному зламі, відтак прозрінні й таким чином передає глибокі індивідуальні світовідчуття і переживання [6].

Життя були адресовані українському населенню Речі Посполитої, тож через образи конкретних осіб, їхні погляди і думки, дії і вчинки, які ілюструвалися й коментувалися катехитичними тезаами, віряни мали переосмислювати свою духовну сутність, моральність. Виховний вплив забезпечував незалежний від конкретно-історичних умов трансцендентний зміст аскетичних подвигів подвижників, який розкривався в одному контексті з положеннями Святого Письма. Отже, вплетення біблійних текстів у сюжетні лінії біографій реальних людей становить одну з визначальних дидактичних ознак агіографічних творів.

Розвиток духовної культури України, що за установленню періодизацією окреслюється Давньоруською добою (IX – XIV ст.), Польсько-Литовською добою (XIV – перша половина XVII ст.), добою української козацької державності (остання чверть XVII – XVIII ст.), добою національного відродження (XVIII – початок XX ст.), позначається великим масивом біографічних творів і джерел особистого походження. Цей досі непізнаний корпус писемних пам'яток має стати предметом усебічного вивчення з позицій педагогічної біографістики та історії української освіти і педагогічної думки загалом. Як промовисті артефакти, що увиразнюють окремі скельця цього масштабного явища, відзначаємо фундаментальні біографії-життєписи визначних педагогів, культурних діячів, просвітителів (П.Куліша, К.Острозького та ін.); некрологи як панегіричний напрям літератури (П.Беринди, І.Величковського Т.Земки, П.Могили, М.Смотрицького, К.Саковича та ін.), ґрунтовні мемуарні твори (О.Барвінського, О.Лотоцького

та ін.), меморіальні автобіографії (В.Антоновича, М.Грушевського, М.Драгоманова та ін.), епістолярна спадщина (М.Грушевського, Ю.Дрогобича-Котермака, І.Франка та ін.).

Висновки. Отже, витоки формування української педагогічної біографістики сягають доби Давньоруської державності, коли з'являються перші знакові твори, які структурно-змістово і жанровою спрямованістю відповідають сучасним уявленням про літературу, присвячену педагогічним персоналіям. Відтак упродовж наступних сторіч нагромаджують-

ся літературні твори (літописи, житія та ін.), а також мемуари, автобіографії, некрологи тощо, які мають автобіографічні й аналітичні частини та виразну дидактично-виховну спрямованість. Вони становлять потужний масив джерельних матеріалів, який повинен стати предметом усебічного ґрунтовного дослідження з позиції педагогічної біографістики та історико-педагогічної науки. Це сприятиме ліквідації значної прогалини щодо вивчення педагогічних персоналій та освітньо-педагогічних процесів в Україні у IX – середині XIX ст.

References

1. Braichevska, O.A., Liashko, S.M., & Chyshko, V.S. (1996). Pro tradytsii ta dzhereloznavchu bazu natsionalnoi biohrafichnoi shkoly (kinets X – pochatok XX st.) [About the tradition and source-study base of the national biographical school (the end of the X – the beginning of the twentieth century.)]. *Ukrainska biohrafistyka [Ukrainian biography]*, 1, 29-44 [in Ukrainian].
2. Bychkov, S. (1992). *Zhyzneopysanyia dostopamiatnykh liudei zemli Russkoi (X–XX vv.) [Lives of the memorable people of the Russian land (X–XX centuries)]*. Moscow: Moskovskiy rabochiy [in Russian].
3. Kotliar, M.F., & Plachonin, A.H. (2011). «Povchannia» Volodymyra Monomakha *Entsyklopediia istorii Ukrainy [«Povchannia» by Volodymyr Monomakh Encyclopedia of the History of Ukraine]*. Vol.8. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
4. *Litopys ruskyi. Za Ipatyskym spyskom pereklav L.Makhnovets [Russian chronicle. L.Makhnovets translated according to the Ipaty list]* (1989). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
5. Pavlenko, H.I. (2005). *Ahiografii. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Hagiography. Encyclopedia of Ukrainian History]*. Vol.1. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
6. Sinkevych, N. (2013). «Paterykon» Sylvestra Kosova: *pereklad ta doslidzhennia pamiatky [«Paterykon» by Sylvestr Kosov: translation and research of the monument]*. Kyiv: Phoenix [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. (Ed.) (2016). *Korotki ukrainski rehionalni litopysy [Short Ukrainian regional chronicles]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Klio» [in Ukrainian].
8. Sukhomlynska, O.V. (2005). *Perednie slovo [Foreword]*. In Sukhomlynska, O.V. (Ed.), *Ukrainska pedahohika v personaliiakh: U dvokh knyгах. Knyga persha: X – XIX stolittia [Ukrainian pedagogy in personalities: Two books. Book 1: X – XIX centuries]* (pp.3–8). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Sukhomlynska, O.V. (Ed.) (2005). *Ukrainska pedahohika v personaliiakh: u dvokh knyгах Knyga persha: X – XIX stolittia [Ukrainian pedagogy in personalities: in two books. – Book 1: X – XIX centuries]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
10. Tryhubenko, V.V. (2005). *Feodosii Pecherskyi [Feodosiy Pecherskyi]*. In Sukhomlynska, O.V. (Ed.), *Ukrainska pedahohika v personaliiakh: U dvokh knyгах. Knyga persha: X – XIX stolittia [Ukrainian pedagogy in personalities: Two books. Book 1: X – XIX centuries]* (pp.23–28). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. *Брайчевська О. А. Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець X – початок XX ст.) / О.А.Брайчевська, С.М.Ляшко, В.С.Чижко // Українська біографістика. – 1996. – Вип. 1. – С.29-44.*
2. *Жизнеописания достопамятных людей земли Русской (X–XX вв.) / сост. С.Бычков. – Москва, 1992. – 534 с.*
3. *Котляр М.Ф. «Повчання» Володимира Мономаха Енциклопедія історії України / М.Ф.Котляр, А.Г.Плахонін. – К.: Наукова думка, 2011. – Т.8. – С.289 – 290.*
4. *Літопис руський. За Іпатським списком переклав Л.Махновець. – К.: Дніпро, 1989. – 592 с.*
5. *Павленко Г.І. Агіографія. Енциклопедія історії України / Г.І.Павленко. – К.: Наукова думка, 2005. – Т.1. – С. 29-30.*
6. *Сінкевич Н. «Патерикон» Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки / Н.Сінкевич. – К.: Фенікс, 2013. – 712 с.*
7. *Короткі українські регіональні літописи / упор. В.Шевчук. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. – 448 с.*
8. *Сухомлинська О.В. Передне слово. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. перша. X–XIX століття / за ред. В.О.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С.3-8.*
9. *Українська педагогіка в персоналіях: у двох кн. – Кн. перша. X – XIX століття / за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 621 с.*
10. *Тригубенко В.В. Феодосій Печерський. Українська педагогіка в персоналіях: У двох кн. – Кн. перша. X – XIX століття / за ред. О.В.Сухомлинської / В.В.Тригубенко. – К.: Либідь, 2005. – С. 23 – 28.*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 26.03.2018 р.

Розман Ирина

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры филологических дисциплин и социальных коммуникаций
Мукачевский государственный университет,
г.Мукачево, Украина

Савчук Борис

доктор исторических наук, профессор
профессор кафедры педагогики имени Богдана Ступарика
ГВНЗ «Прикарпатский национальный университет имени В.Стефаника»,
г.Ивано-Франковск, Украина

ІСТОКИ И ГЕНЕЗИС ФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ БИОГРАФИСТИКИ (IX в.– СЕРЕДИНА XIX в.)

Аннотация. Актуальность исследования проблемы заключается в двух аспектах: научно-теоретическом, обусловленном недостаточным уровнем ее исследования в современной украинской историко-педагогиче-

скої науке, и образовательно-педагогическом, что определяется необходимостью персонификации содержания учебных дисциплин, обеспечивающих подготовку будущих педагогов. Цель статьи заключается в том, чтобы, исходя из анализа историко-педагогических источников, в ракурсе современного научного дискурса выяснить истоки и генезис формирования украинской педагогической биографистики в IX – середине XIX в. В процессе исследования использовались различные группы методов: общенаучные (анализ и синтез, индукция и дедукция, обобщение и сравнение и др.); дисциплинарные, которые используются в историко-педагогической науке, и междисциплинарные (историко-генетический, историко-структурный, исторической актуализации, сравнительно-исторический, периодизации и др.); частично научные (нарратив, контент анализ, дискурс-анализ, системно-структурный анализ) и др. Результаты исследования заключаются в определении символического начала формирования украинской педагогической биографистики (появление произведения «Поучение Владимира Мономаха» (1116, 1118) и основных этапов развития этого процесса: летописный (XII - XVIII вв., с перерывами) агиографический (XII - XVII вв.), «источниковедческий» (XV - 60-е гг. XIX в.). Осуществлен анализ выдающихся памятников древнерусской письменности (летописи, жития, агиографические произведения и т.п.), которые составляют важные источники педагогической биографистики и истории украинской педагогики.

Ключевые слова: педагогическая биографистика, историко-педагогическая наука, древнерусские летописи, жития, агиографические произведения.

Rozman Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Philology and Social Communications
Mukachevo State University,
Mukachevo, Ukraine

Savchuk Boris

Doctor of Historical Sciences, Professor
Professor of Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy
State University «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»
Ivano-Frankivsk, Ukraine

**THE ORIGINS AND GENESIS OF THE UKRAINIAN PEDAGOGICAL SCIENTIFIC BIOGRAPHY
FORMATION
(IX CENTURY– THE MIDDLE OF THE XIX CENTURY)**

The study of pedagogical personalities is one of the priority directions of the development of modern historical and pedagogical science. The article analyzes the work of researchers who lived and worked in Ukraine and made the first attempts to study the biographies and creative heritage of prominent figures in education and pedagogy. During this period there is a complex and to some extent a contradictory process of Ukrainian pedagogical biography science formation. The article reveals the origins and genesis of the formation of Ukrainian pedagogical scientific biography in the 9th - the middle of the 19th century. Its symbolic beginning (the appearance of the work «The Instruction of Vladimir Monomakh» (1116, 1118) and the contingent stages of development – chronicle (XII – XVIII centuries, with interruptions), hagiographic (XI – XVII centuries), «source study» (XV – 60s of the 19th century) – are defined; the sights of Old Russian writing (chronicles, life, hagiographic works, etc.) which constitute an important source of pedagogical scientific biography and the history of Ukrainian pedagogy are analyzed. The need for their subject research from the specified positions is updated. The authors consider the ancient Russian chronicle biographical tradition, which is represented by princely biographies and obituaries, as a valuable informational source of historical and pedagogical scientific biography. In this context, the following literary monuments are analyzed: «The Instruction of Vladimir Monomakh», «The Tale of Past Years», «Volyn Short Chronicle», Cossack Chronicles of XVII – XVIII centuries, etc. For six centuries, the Ukrainian hagiographic tradition had been passing a number of stages and accumulated unique written sources, which constitute a separate page for the formation of pedagogical scientific biography. The figure of Theodosius of the Pechersk – one of the first humanistic and socially oriented teachers and educators in Rus – is underlined. It is noted that the Ukrainian hagiographic tradition can become a separate subject of research as a component of the development of pedagogical scientific biography and history of pedagogical thought.

Key words: pedagogical scientific biography, history and pedagogical science, ancient chronicles, life literature, hagiographic works.

УДК: 371.71: 37(438)

Сливка Лариса Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна
loroczka@ukr.net

ТЕМАТИЧНЕ ПОЛЕ ПЕДАГОГІКИ ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНИХ (ПІСЛЯ 1989 РОКУ) ДИСЕРТАЦІЯХ ТА МОНОГРАФІЯХ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Анотація. У статті представлено короткий зміст наукових праць польських авторів щодо різних проблем здоров'язбережувальної педагогіки. Мета і завдання статті пов'язані з висвітленням уміщених в згаданих розвідках теоретичних і практичних основ організації навчально-виховного процесу щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді. Методи дослідження спрямовувалися на певну класифікацію та опис сутності змісту дисертацій і монографій вчених Польщі; застосовувалися різноманітні методологічні підходи у вивченні проблеми дослідження. Результати дослідження: проаналізовано шістьнадцять розвідок; визначено тематичне поле педагогіки здоров'я, представлене у них: теоретико-методологічні аспекти цієї педагогіки; ціннісний складник конструювання змісту і форм виховання для здоров'я; організаційно-педагогічні засади та різноманітність виховної роботи щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді; теорія і практика професійної підготовки майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності.

Ключові слова: здоров'я, промоція здоров'я, здоров'язбережувальна педагогіка, здоров'язбережувальна освіта, наукові праці, дисертації, Республіка Польща.

Вступ. Вітчизняними теоретиками і практиками реалізуються розмаїті програми і проекти, проводяться конкурси педагогічних розробок, створюються підручники, посібники, методичні рекомендації, відео-уроки, спрямовані на формування у зростаючої особистості уявлень і знань про основи здоров'я. У науковому процесі актуалізується потреба використання позитивного зарубіжного досвіду у реалізації завдань здоров'язбережувальної педагогіки.

Близькою до України, за географічним розташуванням, культурою, багатокітими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом, є Польща. Ця країна має цікаві у науковому сенсі навчально-виховні традиції та потужний й ефективний досвід розв'язання проблем здоров'язбереження в освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими більш-менш ґрунтовними спробами вивчення польського досвіду організації здоров'язбережувального навчально-виховного процесу є дослідження Т. Єрмакової, В. Сфімової, І. Мордвінової. Разом з тим, вважаємо, що творчість польських науковців щодо згаданого процесу, представлена у працях цих вчених, потребує глибшого вивчення і аналізу.

Мета і завдання статті пов'язані з висвітленням різноманітності проблем здоров'язбережувальної педагогіки, представлених у сучасних (після 1989 року) наукових працях вчених Республіки Польща.

Методи дослідження спрямовувалися на певну класифікацію та опис сутності змісту дисертацій і монографій вчених Польщі. Застосовувалися різноманітні методологічні підходи у вивченні проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Термін «педагогіка здоров'я» було введено у польський науковий простір в 60–80-х роках ХХ століття. Зокрема наукові узагальнення Мацея Демеля (1923–2017), представлені у його розвідках «Про здоров'язбережувальне виховання» (1968) і «Педагогіка здоров'я» (1980), стали джерелом, з якого наступні покоління вчених Польщі «черпали» розуміння концептуальних положень здоров'язбережувальної педагогіки.

З-поміж праць, присвячених філософським, теоретичним і методологічним аспектам педагогіки здоров'я варто відзначити дослідження Ірени Кропінської «Переконання щодо здоров'я. У пошуках

педагогічної перспективи» [6] (2001), Еви Сирек «Здоров'я і виховання та якість життя. Перспективи і гуманістичні пізнавальні орієнтації» [12] (2008) та Івони Яніни Таранович «Здоров'я та способи подолання його загроз. Соціологічний аналіз» [13] (2010). Аксіологічний аспект як основу конструювання змісту і форм виховання у сфері основ здоров'я досліджував Мирослав Ковальський у роботі «Цінність освіти і культури здоров'я у різних виховних середовищах» [5] (2015).

Відзначимо низку дисертаційних праць польських вчених, в яких конкретизовано організаційно-педагогічні засади виховної роботи щодо збереження зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді, а саме: «Педагогічні умови розвитку фізичної активності і навичок, сприятливих здоров'ю, у дітей молодшого шкільного віку» [9] (1998) Анни Нітецької-Валерих; «Мобільний клас як пробна модель рухової стимуляції дітей молодшого шкільного віку» [11] (1999) Барбари Собчик; «Школа і позашкільне середовище в процесі формування здоров'яорієнтованого ставлення учнів» [10] (2007) Габріелі Пехачек-Огерман; «Здоров'язбережувальні засоби гімназійної молоді у контексті екосистеми школи» [2] (2014) Анни Хелени Гавел.

Заслугове на увагу дисертаційне дослідження Магдалени Воинарської-Солдан «Соціальний клімат у школі сприяння здоров'ю» [15] (2006), присвячену аналізу показників школи, які необхідно враховувати при моделюванні освітнього й організаційного аспектів навчально-виховного процесу, спрямованого на здоров'язбереження членів шкільної спільноти. Серед зазначених показників дослідниця виокремлює позитивні (задоволення навчанням/працею у школі, створення можливостей участі у житті/діяльності школи, соціальну підтримку, мотивацію до досягнення успіхів, можливість ефективної роботи на уроках, дотримання прав учнів) і негативні (переобтяження працею/наукою, часте відчуття стресу у школі, прояви насильства і асоціальної поведінки серед учнів, ін.).

Формуванню здоров'язбережувальних компетентностей учнів засобами освіти присвячено дисертації Халіни Мацєвіч «Підготовка учнів VIII класів основної школи до піклування про власне здоров'я» [8] (1997), Агнешки Аніти Залевської-Мелер «Здоров'язбережувальна освіта на порозі

основної школи і компетентність учня» [16] (2002) і Агнешки Анни Лешч-Крисьяк «Рівень шкільної здоров'язбережувальної освіти» [7] (2008).

Важливим складником педагогіки здоров'я є постать учителя, який зберігає, зміцнює і формує здоров'я своїх вихованців. Тут науковий інтерес представляють дослідження, автори яких визначають стратегії професійної підготовки майбутнього вчителя до здоров'яспрямованої діяльності, розробляють спеціальні навчальні дисципліни, методичні рекомендації, орієнтовані на формування умінь і навичок майбутніх учителів у сфері здоров'язбереження учнів, а саме: «Ставлення до здоров'я як визначник підготовки студентів педагогіки до участі в процесі здоров'язбережувального виховання» [1] (2002) Анни Хелени Гавел; «Здоров'язбережувальна освіта майбутніх учителів фізичного виховання згідно потреб школи, яка реформується» [4] (2005) Йоланти Ковальської; «Підготовка вчителів гімназійних шкіл у Польщі у 2009–2012 роках до профілактики залежностей» [3] (2014) Ярослава Корчака; «Підготовка вчителів до реалізації завдань у ділянці безпеки дорожнього руху» [14] (2015) Анети Кінги Внук.

Нами проаналізовано шістнадцять дисертаційних та монографічних праць польських вчених, що дозволяє зробити певні **висновки**. Виявлено підвищену увагу до проблем теорії і практики здоров'язбережувальної педагогіки. Визначено вектори наукових пошуків у цій сфері, а саме: філософські, теоретичні і методологічні аспекти педагогіки здоров'я; ціннісний компонент у конструюванні змісту і форм виховання для здоров'я; організаційно-педагогічні засади виховної роботи щодо збереження зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді; різноаспектність здоров'яспрямованих виховних впливів; формування здоров'язбережувальних компетентностей учнів засобами освіти; стратегії професійної підготовки майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності.

Проведене дослідження дозволяє ідентифікувати змістове наповнення згаданих вище праць як цінне джерело польського досвіду реалізації завдань педагогіки здоров'я, який варто використовувати у модернізації вітчизняного здоров'яспрямованого навчально-виховного процесу.

References

- Gavel, A.-H. (2002). *Postawa wobec zdrowia jako wyznacznik przygotowania studentów pedagogiki do udziału w procesie wychowania zdrowotnego* [Attitude towards health as a determinant of preparing students of pedagogy to participate in the process of health education]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=31834&lang=pl> (date of treatment: 01.03.2018) [in Polish]
- Gavel, A.-H. (2014). *Zasoby zdrowotne młodzieży gimnazjalnej w kontekstach ekosystemu szkoły* [Health resources of junior high school students in the context of the school's ecosystem]. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego [in Polish]
- Korchak, Y. (2014). *Pszycgotowanie nauczycieli szkół gimnazjalnych w Polsce w latach 2009–2012 do profilaktyki uzależnień* [Preparing of junior high school teachers in Poland in 2009–2012 for the prevention of addictions]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=289049&lang=pl> [in Polish]
- Kowalska, Y. (2005). *Edukacja zdrowotna przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego wobec potrzeb reformy w szkole* [Health education of future physical education teachers towards the needs of the reforming school]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=103951&lang=pl> [in Polish]
- Kowalski, M. (2015). *Wartość edukacji i kultury zdrowotnej w różnych środowiskach wychowawczych* [The value of education and health culture in various educational environments]. Retrieved from <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2016/0209/114310-autoreferat.pdf> [in Polish]
- Kropinska, I. (2001). *Pshekonanye zdrowotne. V poshukivanyu perspektyvy pedagogichney* [Health conviction. In search of a pedagogical perspective]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=21635&lang=pl> [in Polish]
- Leshch-Kryshyak, A.-A. (2008). *Pozhyom shkolney edukatsyi zdrowotney* [The level of school health education]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=230310&lang=pl> [in Polish]
- Maczeyevich, H. (1997). *Pszycgotowanie uchnyuv klas VIII shkul podstawovoyh do dbaloshchi o vlasne zdroyve* [Preparing students of eighth grade primary schools to care for their own health]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&lang=pl&objectId=86234> [in Polish]
- Nitecka-Valerych, A. (1998). *Pedagogiczne uwarunkowania rozwoju aktywności ruchowej i postaw prozdrowotnych dzhyechi v mlodshym vyeku shkolnym* [Pedagogical conditions for the development of physical activity and pro-health attitudes of children at a younger school age]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=1614&lang=pl> [in Polish]
- Pyechachek-Ogyerman, G. (2007). *Shkola i shrodovisko pozashkolne v proceshye kshtaltovanya postav prozdrowotnykh uchnyuv* [School and non-school environment in the process of shaping pro-health attitudes of pupils]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=220836&lang=pl> [in Polish]
- Sobchuk, B. (1999). *Mobilna klasa jako modelova pruba stimulyatsyi ruchovoy dzhyeci v vyeku mlodshym shkolnym* [Mobile class as a model attempt to stimulate the movement of children at school age]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=91323&lang=pl> [in Polish]
- Syrek, E. (2008). *Zdroyve i vychovanye a yakoshch zhychya. Perspektyvy i humanistyczne orientatsye poznavche* [Health and education and the quality of life. Perspectives and humanistic cognitive orientations]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego [in Polish]
- Taranowich, I.-Y. (2010). *Zdroyve i sposoby radzenya sobye z yego zagrozhenyami. Analiza socyologichna* [Health and ways to deal with its threats. Sociological analysis]. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum. [in Polish]
- Vnuk, A.-K. (2015). *Pszycgotowanie nauczycieli do realizatsyi zadan z zakresu bezpyechenstva ruchu drogovego* [Preparing teachers for tasks related to road safety]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=299422&lang=pl> [in Polish]
- Voynarowska-Soldan, M. (2006). *Klimat spolechny v shkole promuyonetsy zdroyve* [Social climate in school promoting health]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&lang=pl&objectId=205398> [in Polish]
- Zalevska-Meler, A. (2002). *Edukatsya zdrowotna na prugu shkoly podstawovoy a kompetencye uchnya* [Health education at the threshold of primary school and student's competences]. Retrieved from <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=96808&lang=pl> [in Polish]

Список використаної літератури

- Gawel Anna Helena. Postawa wobec zdrowia jako wyznacznik przygotowania studentów pedagogiki do udziału w procesie wychowania zdrowotnego. 2002. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=31834&lang=pl> (дата звернення: 01.03.2018)
- Gawel Anna Helena. Zasoby zdrowotne młodzieży gimnazjalnej w kontekście ekosystemu szkoły. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014. 300 s.
- Korczak Jarosław. Przygotowanie nauczycieli szkół gimnazjalnych w Polsce w latach 2009–2012 do profilaktyki uzależnień. 2014.

- URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=289049&lang=pl> (дата звернення: 28.03.2018)
4. Kowalska Jolanta. Edukacja zdrowotna przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego wobec potrzeb reformującej się szkoły. 2005. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=103951&lang=pl> (дата звернення: 29.03.2018)
  5. Kowalski Mirosław. Wartość edukacji i kultury zdrowotnej w różnych środowiskach wychowawczych. 2015. URL: <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2016/0209/114310-autoreferat.pdf> (дата звернення: 30.03.2018)
  6. Kropińska Irena. Przekonanie zdrowotne. W poszukiwaniu perspektywy pedagogicznej. 2001. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=21635&lang=pl> (дата звернення: 30.03.2018)
  7. Leszcz-Krysiak Agnieszka Anna. Poziom szkolnej edukacji zdrowotnej. 2008. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=230310&lang=pl> (дата звернення: 28.03.2018)
  8. Maciejewicz Halina. Przygotowanie uczniów klas VIII szkół podstawowych do dbałości o własne zdrowie. 1997. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&lang=pl&objectId=86234> (дата звернення: 28.03.2018)
  9. Nitecka-Walerych Anna. Pedagogiczne uwarunkowania rozwoju aktywności ruchowej i postaw prozdrowotnych dzieci w młodszym wieku szkolnym. 1998. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=1614&lang=pl> (дата звернення: 01.04.2018)
  10. Piechaczek-Ogierman Gabriela. Szkoła i środowisko pozaszkolne w procesie kształtowania postaw prozdrowotnych uczniów. 2007. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=220836&lang=pl> (дата звернення: 28.03.2018)
  11. Sobczyk Barbara. Mobilna klasa jako modelowa próba stymulacji ruchowej dzieci w wieku młodszym szkolnym. 1999. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=91323&lang=pl> (дата звернення: 03.04.2018)
  12. Syrek Ewa. Zdrowie i wychowanie a jakość życia. Perspektywy i humanistyczne orientacje poznawcze. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008. 225 s.
  13. Taranowicz Iwona Janina. Zdrowie i sposoby radzenia sobie z jego zagrożeniami. Analiza socjologiczna. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum, 2010. 312 s.
  14. Vnuk Aneta Kinga. Przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego. 2015. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=299422&lang=pl> (дата звернення: 28.03.2018)
  15. Voynarowska-Soldan Magdalena. Klimat społeczny w szkole promującej zdrowie. 2006. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&lang=pl&objectId=205398> (дата звернення: 29.03.2018)
  16. Zalewska-Meler Agnieszka. Edukacja zdrowotna na progu szkoły podstawowej a kompetencje ucznia. 2002. URL: <http://nauka-polska.opi.org.pl/dhtml/raporty/praceBadawcze?rtype=opis&objectId=96808&lang=pl> (дата звернення: 28.03.2018)

Стаття надійшла до редакції 06.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 10.04.2018 р.

Сливка Лариса

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра педагогики начального образования

ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника»

г. Ивано-Франковск, Украина

ТЕМАТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ ПЕДАГОГИКИ ЗДОРОВЬЯ В СОВРЕМЕННЫХ (ПОСЛЕ 1989 ГОДА) ДИССЕРТАЦИЯХ И МОНОГРАФИЯХ ПОЛЬСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье представлено короткое содержание современных научных работ польских авторов по разнообразным проблемам здоровьесберегающей педагогики. Цели и задачи статьи связаны с отображением помещённых в упомянутых работах теоретических и практических основ организации учебно-воспитательного процесса, связанного с сохранением, укреплением и формированием здоровья детей и молодёжи. Методы исследования направлялись на классификацию и описание сущности содержания диссертаций и монографий учёных Польши; использовались разные методологические подходы в изучении проблемы исследования. Результаты исследования: проанализировано несколько работ; определено «исходные точки» научных поисков в этой сфере: теоретические и методологические аспекты педагогики здоровья; ценностный компонент конструирования содержания и форм воспитания для здоровья; организационно-педагогические основы и разнообразие воспитательной работы по сохранению, укреплению и формированию здоровья детей и молодёжи; теория и практика профессиональной подготовки будущего учителя к здоровьесохраняющей деятельности.

Ключевые слова: здоровье, промоция здоровья, здоровьесберегающая педагогика, здоровьесберегающее образование, научные труды, диссертации, Республика Польша.

Slyvka Larysa

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor

Department of Pedagogical of Primary Education

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

THEMATIC FIELD OF HEALTH PEDAGOGY IN THE MODERN (AFTER 1989) DISSERTATIONS AND MONOGRAPHS OF POLISH RESEARCHERS

Abstract. The article presents the brief content of modern (after 1989) scientific works of Polish authors on various problems of healthcare-saving pedagogy. The purpose and tasks of the article are related with presentation of the mentioned works and coverage of the theoretical and practical bases of the organization of the educational process on preservation, strengthening and formation of health of children and youth. Research methods: the research

and classification of methods aimed at describing the essence of the content of theses and monographs of Polish scientists. Various methodological approaches are applied. This is done to provide the most objective and coherent picture of the problem mentioned in the article topic. Research results. An important problem today is the search for new forms and methods of educational activities that contribute to the preservation, strengthening and enhancement of the health of pupils. This necessitates the use of foreign experience in domestic educational practice. Poland is close to Ukraine due to its geographical location, culture, centuries-old historical ties and Slavic mentality. This country has interesting traditions and powerful and effective experience in solving theoretical and practical aspects of healthcare saving pedagogy. We have analyzed over thirty dissertations and monographs of Polish scientists. We have shown increased attention of scientists to the problems of theory and practice of healthcare saving pedagogy. We have identified the vectors of scientific research in this area, namely: philosophical, theoretical and methodological aspects of pedagogy of health; the legal basis for the modernization of modern health care policies of the Polish state; a value component in the design of the content and forms of education for health; promotion of health; organizational and pedagogical principles of educational work on preservation of strengthening and formation of health of children and youth; diversity of health-directed educational effects; formation of healthcare-saving competencies of students by means of education. An important component of pedagogy of health is the figure of a teacher who keeps, strengthens and shapes the health of his pupils. Of scientific interest are studies whose authors determine the strategies of professional training of the future teacher to healthcare activities, develop special educational disciplines, methodical recommendations, focused on the formation of skills and skills of future teachers in the field of healthcare of students.

Key words: health, health promotion, healthcare saving pedagogy, healthcare education, scientific work, dissertation, Republic of Poland.

УДК 37.091.33:004.77

Смілянець Олена Геннадіївна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна
Smilynez2002@ukr.net

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розв'язання суперечності між тим, що соціальні мережі широко використовуються молоддю і тим, що вони майже не застосовуються в навчальному процесі у вищих аграрних закладах України. Метою статті є розгляд, аналіз та обґрунтування дидактичних можливостей соціальних мереж для навчального процесу у вищих навчальних аграрних закладах, розгляд сфери застосування віртуальних товариств для університетів, переваги та недоліки використання їх в освіті. Методи дослідження: аналіз науково-педагогічної літератури та інтернет-ресурсів, бесіди та інтерв'ювання викладачів університету та студентів, узагальнення педагогічного досвіду. Доведена необхідність використання соціальних мереж в освітньому процесі вищих навчальних закладів; розглянуто дидактичні можливості, переваги та труднощі використання соціальних мереж для навчального процесу в аграрних університетах; проаналізовано досвід та сучасний стан використання соціальних мереж у вищих аграрних навчальних закладах; запропоновані перспективні напрямки використання соціальних мереж в освіті та заходи для покращення та полегшення впровадження інструментів соціальних мереж в освітній процес у вищих аграрних навчальних закладах.

Ключові слова: соціальні мережі, дидактичні можливості, навчальний процес, Інтернет, аграрний університет.

Вступ. Соціальні мережі на сьогодні є найбільш популярним сервісом Інтернету, яким користується більша частина інтернет-аудиторії, особливо молодь, є універсальним інструментом комунікації, який активно використовується бізнесом, маркетологами, рекламодавцями, менеджментом. Завдяки соціальним мережам звичайні користувачі інтернету стали не тільки отримувати і споживати інформацію, а й створювати і розповсюджувати її. До того ж, користуватися інструментами соціальних мереж можливо всюди, де є підключення до інтернету та з будь-якого пристрою: комп'ютера, планшета, смартфона. І питання застосування можливостей соціальних мереж в освітньому процесі наразі активно обговорюється педагогами та науковцями. Актуальність дослідження дидактичних можливостей соціальних мереж для освіти обумовлена необхідністю розв'язання протиріччя між тим, що віртуальні товариства широко використовуються молоддю і тим, що вони майже не застосовуються в навчальному процесі у вищих аграрних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання соціальних мереж для навчального процесу досліджувалася такими сучасними педагогами й науковцями як: Р.Гуревич, Г.Кучаковська, Р.Медведєв, С.Мигович, Н.Тверзовська, І.Шахіна та інші. Так Р.Гуревич досліджував питання поведінки педагога в рамках соціальних мереж та наголошує, що в рамках соціальних мереж викладач продовжує виконувати свою освітню та виховну функції. Р.Гуревич зазначає, що соціальні мережі розширюють виховний простір освітньої установи, дозволяють взаємодію із студентами та їхніми батьками [1]. Н.Тверзовська, С.Мигович розглядали роль і місце соціальних мереж у формуванні інформаційного середовища аграрних університетів [4]. Г.Кучаковська у своїй роботі [2] проаналізувала підходи до використання соціальних мереж у процесі навчання інформатичних дисциплін майбутніх вчителів початкової школи. І.Шахіна та Р.Медведєв [3] висвітлювали питання використання соціальних мереж в організації навчального процесу та професійній діяльності педагога, розглядали феномен успіху соціальних мереж, переваги та недоліки їх використання в навчально-виховному процесі.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо використання соціальних мереж у навчальний процес у різних галузях освіти, на наш погляд, недостатньо освітлені питання дидактичних засад соціальних мереж для освіти, не розглянуто дидактичні можливості віртуальних співтовариств для їх впровадження на ґрунтовній основі у навчальний процес вищих аграрних навчальних закладів.

Мета дослідження: розглянути та обґрунтувати дидактичні можливості соціальних мереж для застосування їх в освітній процес у вищих аграрних навчальних закладах України. **Завданням** статті є узагальнити та обґрунтувати дидактичні можливості віртуальних товариств для навчального процесу в аграрних університетах України; розглянути переваги та недоліки використання соціальних мереж в освітніх закладах та обґрунтувати дидактичні можливості соціальних мереж для їх застосування в вищих аграрних навчальних закладах. Враховуючи особливості аграрної освіти в Україні, запропонувати перспективні напрямки використання соціальних мереж в освіті. **Методи** дослідження: аналіз науково-педагогічної літератури та інтернет-ресурсів, бесіди та інтерв'ювання викладачів університету та студентів, узагальнення педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Для застосування такого потужного і масштабного інтернет-сервісу, як соціальні мережі в навчальному процесі аграрного університету, слід, перш за все, дослідити їх дидактичні можливості, сферу застосування, переваги та недоліки використання в освіті.

Аналізуючи власний досвід та досвід викладачів аграрних університетів, ми вважаємо що до дидактичних можливостей соціальних мереж слід віднести те, що використання соціальних мереж може надати навчальному процесу більшої інтерактивності, позитивно вплинути на результати пізнавальної діяльності студентів, стати ефективним засобом підвищення мотивації та якості навчання, організації колективної роботи студентів, виконання спільної проектної діяльності, індивідуалізувати віртуальний навчальний простір студента. Також соціальні мережі можна використовувати як засіб поширення навчального матеріалу.

Також використовуючи соціальні мережі, викладачі підвищують привабливість дисципліни, оскільки викладач може спілкуватися із студентами не тільки в аудиторії але й за допомогою мережі.

При цьому слід створити певні системи контролю використання мережі, визначати мету і завдання використання соціальних медіа в навчальному процесі. До того ж потрібно чітко розуміти пріоритетний напрям використання соціальних мереж - або як способу залучення в життя навчального закладу, або як засобу підвищення якості освіти. Це визначає методи використання ресурсу.

Аналізуючи власний досвід використання соціальних мереж та досвід викладачів аграрних університетів, можна виділити наступні переваги, для застосування їх у навчанні: звичність інтерфейсу комунікацій для студентів, що дозволяє заощадити час на адаптацію молоді до нового освітнього простору; багато навчальних ресурсів у соціальних мережах є безкоштовними й допомагають реалізовувати освітні завдання; інструменти та можливості соціальних сервісів дозволяє не тільки зберігати, але і створювати, а також ділитися цифровим контентом; зрештою студенти можуть брати участь в процесі створення та обміну знаннями; мультимедійні можливості відео, аудіо, інтерактивних соціальних сервісів дозволяють значно урізноманітнити уявлення навчального матеріалу; застосування технологій форумів, блогів, вікі, інших засобів Web 2.0 дозволяє студентам самостійно або спільно створювати навчальний матеріал, що, у свою чергу, стимулює самостійну пізнавальну діяльність, сприяє залученню молоді в освітній процес, розвиває критичне мислення, сприяє розвитку мотивації навчання; навчання за допомогою соціальних мереж дозволяє формувати в учнів ХХІ століття навички, пов'язані з умінням не тільки знайти інформацію, а й переробити її та на її основі створити нову; підтримка навчання в середовищі соціальних сервісів дозволяє не обмежуватися тільки формальними заняттями в аудиторії, а й розширити освітній простір.

До дидактичних можливостей соціальних мереж відноситься також і те, що їх застосування надає можливість для викладачів запровадження нових педагогічних стилів і стратегій, таких, наприклад, як спільне зі студентами створення контенту, організувати спільну колективну роботу за межами навчального закладу, використання матеріалів з інших викладачів, не обмежуючись часовими, географічними та віковими межами, сприяти індивідуальному, безперервному та самостійному навчанню молоді, здійснювати міжнародний обмін досвідом роботи між викладачами.

Використання соціальних мереж в освіті доцільно використовувати в процесі обговорення начального матеріалу та завдань, для обміну думками та для спілкування між викладачем і студентами, коли учасники цих процесів роз'єднані відстанню. Надання допомоги та консультацій за межами навчальних аудиторій. Також свої авторські матеріали та відео викладач може викласти на свою сторінку, студенти можуть переглядати у зручний для себе час та залишати коментарі, запитання. Викладач може тут же відповідати.

Використання можливостей соціальних мереж в навчанні – це не дань моді, а необхідність, що обумовлена сьогоденним рівнем техніки, освіти та інформаційними технологіями. Разом із перевагами застосування соціальних мереж у навчальному процесі, існують і недоліки, які необхідно враховувати. Виділимо їх [3, с.191]: мало функціональна система пошуку інформації; швидке звикання до необмеженого перебування у мережі; погіршення стану здоров'я (втрата зору, порушення біоритму в організмі внаслідок недосипання, розлад нервової системи тощо).

Досліджуючи питання використання соціальних мереж в навчальному процесі, науковці відмічають і недоліки та труднощі впровадження й застосування їх. До проблем освітнього використання доступу до інформації в соціальних мережах можна віднести: слабку структурованість і розрізненість інформації, наявність інформаційних ресурсів, що відвертають на себе увагу студентів, зайнятих навчальною діяльністю; низька якість певної кількості інформаційних ресурсів, проблеми вірогідності та авторства представленої інформації; наявність ресурсів, що прямо суперечать моральним, етичним, культурним, правовим і іншим нормам, що створюють загрозу для розвитку моральної й психічної сфери молодого покоління.

Вирішення вказаних проблем на практиці пов'язується, як правило, з двома напрямками: організацією системи фільтрації інтернет-трафіку, а також розробленням спеціальних ресурсів навчального характеру.

Ми погоджуємося із науковцями-педагогами [3], що соціальні мережі слід використовувати лише як додатковий інструмент ефективно організації навчального процесу, який має бути в арсеналі викладача. Також, ми хочемо відзначити й такі труднощі для використання соціальних мереж в навчальному процесі в аграрних навчальних закладах, як: більшість викладачів, особливо старшого віку, не мають навичок застосування інструментів соціальних мереж для створення навчального середовища та управління навчальним процесом; неможливість оцінки роботи викладача для відповідної оплати його праці; використання соціальних мереж у навчанні зразу ж надає відкритість навчального процесу всьому інтернет-суспільству, що є не комфортним для більшості викладачів; в навчальних аудиторіях університетів досить часто відсутній вільний доступ до соціальних мереж.

І не зважаючи на всі перераховані недоліки та труднощі застосування соціальних мереж в навчальному процесі в аграрних університетах нашої країні, ці інструменти необхідно використовувати, і на рівні вищих навчальних закладів, і на рівні викладачів. А молодь вже давно їх використовує у своєму повсякденному житті. Як зазначає Р.Гуревич [1, с.53], Інтернет та соціальні мережі міцно увійшли у життя підлітків і юнацтва, проте, як і телебачення, поки не стали «компаньйонами» у навчанні. Очевидно, що процесом «життя» молоді в Інтернеті неможливо керувати (виключення – Китай), проте учнів і студентів треба навчати використовувати його явні переваги. Саме в цьому полягає завдання освіти, освітніх і професійних спільнот. Розважальний характер дозволяв не здатен сформувати діяльне молоде покоління. Збільшуючи об'єми професійної та духовної інформації в соціальних мережах, відкриваючи доступ тим, хто навчається, до цих ресурсів, залучати їх на створювані освітніми установами, навчальними закладами, професійними спільнотами, інформаційними майданчиками, можна добитися відповідної реакції від молоді, збудити масовий інтерес, створюючи моду на культуру у працю.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що використання можливостей соціальних мереж зумовлено часом та необхідністю більш тісно контактувати з молодими людьми, зацікавлювати їх, для створення та застосування сучасних методів навчання. Подальші дослідження спрямовані на розробку методичних рекомендацій що до використання можливостей соціальних мереж в освітньому процесі у вищих аграрних навчальних закладах.

References

1. Hurevych, R. (2013, November) Internet i yoho sotsialni merezhi v sferi osvity: napriamy vykorystannia [Internet and its social media in the educational sphere: directions of the use]. In *Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektivy* [Information and communication technologies in current education: experience, problems, perspectives] (pp.52–56). *Proceedings of III International scientific and practical conference*. Retrieved from: http://ubgd.lviv.ua/konferenc-kon_ikt/plen_zasid/Gurevuch.pdf. [in Ukrainian].
2. Kuchakovska, H.A. (2015). Rol sotsialnykh mrezh v aktivizatsii protsesu navchannia informatychnym dystsyplinam maibutnykh vchyteliv pochatkovoї shkoly [The role of social media in enhancing the learning process informatychnykh subjects of future elementary school teachers]. In *Informacijni tekhnologii i zasoby navchannia* [Information technologies and teaching aids], 47(3), 136–149 [in Ukrainian].
3. Shahina, I. & Medvedev, R. (2017) Osoblyvosti vykorystannia sotsialnykh mrezh u navchalnomu protsesi ta profesiinii diialnosti pedahoha [Peculiarities of using social networks in the educational process and teacher's professional activities]. In *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy* [Modern information technologies and innovative methods of training in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems], 48, 187-191 [in Ukrainian].
4. Tverezovska, N.T. & Myhovych, S.M. (2012) Rol i mistse sotsialnykh mrezh u formuvanni osvitho-informatsiinoho seredovyshcha ahrarnykh universytetiv [Role of social media in shaping the educational information environment of agricultural universities]. *Naukovyj visnyk Nacionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrainy. Seria: Pedagogika, psykholohiia, filosofiiia*. [Scientific herald of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, Psychology, Philosophy], 175(3), 291–298 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Гуревич Р.С. Интернет і його соціальні мережі в сфері освіти: напрями використання [Електронний ресурс] / 36. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи», 2013. – С.52-56. – URL: http://ubgd.lviv.ua/konferenc/kon_ikt/plen_zasid/Gurevuch.pdf
2. Кучаковська Г. А. Роль соціальних мереж в активізації процесу навчання інформатичним дисциплінам майбутніх вчителів початкової школи / Г.А.Кучаковська // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – Т. 47, вип. 3. – С.136-149. – [Електронний ресурс]. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_47_3_13
3. Шахіна І.Ю., Медведєв Р.П. Особливості використання соціальних мереж у навчальному процесі та професійній діяльності педагога // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. – Випуск 48 / редкол. – Київ-Вінниця: ФОП Тарнашинський О.В., 2017. – С. 187-191
4. Тверзовська Н.Т., Мигович С.М. Роль і місце соціальних мереж у формуванні освітньо-інформаційного середовища аграрних університетів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. - 2012. – Вип. 175(3). – С.291-298.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Смилянec Елена

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
доцент кафедры математики, физики и компьютерных технологий
Винницкий национальный аграрный университет
г.Винница, Украина

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ ДЛЯ ВЫСШИХ АГРАРНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация. Актуальность исследования обусловлена необходимостью разрешения противоречия между тем, что социальные сети широко используются молодежью и тем, что они почти не применяются в учебном процессе в высших аграрных заведениях Украины. Цель статьи: рассмотрение, анализ и обоснование дидактических возможностей социальных сетей для учебного процесса в высших учебных аграрных заведениях, рассмотрение сферы применения виртуальных сообществ для университетов, преимущества и недостатки использования в образовании. Методы исследования: анализ научно-педагогической литературы и Интернет-ресурсов, беседы и интервью преподавателей университета и студентов, обобщение педагогического опыта. Доказана необходимость использования социальных сетей в образовательном процессе высших учебных заведений; рассмотрены дидактические возможности, преимущества и трудности использования социальных сетей для учебного процесса в аграрных университетах; проанализирован опыт и современное состояние использования социальных сетей в высших аграрных учебных заведениях; предложены перспективные направления использования социальных сетей в образовании и меры по улучшению и облегчения внедрения инструментов социальных сетей в образовательный процесс в высших аграрных учебных заведениях.

Ключевые слова: социальные сети, дидактические возможности, учебный процесс, Интернет, аграрный университет.

Smylianets Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Associate Professor
Department of Mathematics, Physics and Computer Technologies
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

DIDACTIC POSSIBILITIES OF SOCIAL NETWORKS FOR HIGHER AGRICULTURAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. The article deals with the problem of modern education in higher agricultural educational institutions as the necessity and expediency of using social networks in the educational process. The relevance of the study is due to

the need to resolve the contradiction between the fact that social networks are widely used by young people and that they are almost not used in the educational process in higher agricultural institutions of Ukraine. The purpose of this article is to consider, analyze and substantiate the didactic possibilities of social networks for the educational process in higher educational agrarian institutions. Research methods used: analysis of scientific and pedagogical literature and Internet resources, interviews and interviews of university lecturers and students generalizing pedagogical experience. The didactic possibilities of social networks should include the fact that the use of social networks can give the educational process more interactivity, positively affect the results of cognitive activity of students, become an effective means to increase the motivation and quality of learning, the organization of teamwork of students, the implementation of joint project activities, individualized virtual learning student's space. Social networks can also be used as a means of distributing educational material. The article proves the necessity of using social networks in the educational process of higher educational establishments; the pedagogical possibilities, advantages and difficulties of using social networks for educational process in agrarian universities are considered; promising directions of the use of social networks in education are proposed and measures to improve and facilitate the implementation of social networking tools in the educational process in higher agricultural educational institutions.

Key words social networks, didactic opportunities, educational process, Internet, agrarian university.

УДК 371.134:364

Сойма Наталія Дмитрівна
викладач
кафедра соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
Sojma.nataliya48@gmail.com

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВІДХИЛЕННЯМИ У АДАПТАЦІ В США

Анотація. У статті розглядається проблема виховання дітей з девіантною поведінкою в США, актуальність якої зумовлена значним зростанням кількості таких дітей. Метою статті є аналіз особливостей організації виховної роботи в США з дітьми, схильними до девіантної поведінки. Виявлено домінуючу роль принципу гуманізму у реалізації завдань виховання, який передбачає прийняття кожної дитини такою, якою вона є; індивідуальний підхід; довіру і відкритість у здійсненні педагогічної взаємодії вихователя і вихованця; надання переваги виховним заходам над караючими в ресоціалізації особистості з девіантною поведінкою; забезпечення права дітям самостійно організовувати своє життя, використовуючи виховний потенціал колективу. Методи дослідження: аналіз наукових джерел з теми дослідження, індукція, дедукція, конкретизація, узагальнення.

Ключові слова: діти з відхиленнями в адаптації, девіантна поведінка, гуманізм, виховна робота, США

Вступ. Дестабілізація економіки, спад виробництва, воєнні дії на сході країни, зниження життєвого рівня населення відображається на психологічному самопочутті людей, породжуючи внутрішні конфлікти, напругу, тривожність, страх, агресію, а іноді й жорстокість. Виклики сьогодення часто перевищують звичний адаптивний потенціал підлітків. Частими стали прояви з їхнього боку демонстративно-зухвалої поведінки, цинізму, негативізму, які в переважній більшості випадків є свідченням соціальної дезадаптації неповнолітніх.

Як відомо, термін «адаптація» запозичений з латинської мови і означає пристосування. Наприклад, це може бути пристосування організму, особистості до різних впливів чи умов життя, які постійно міняються [6, с. 10]. Низька адаптивність або її відсутність характеризуються терміном «дезадаптація».

Процес соціальної адаптації безперервний, зважаючи на те, що в соціальному середовищі відбуваються постійні зміни, які потребують нових способів пристосування індивіда. Результатом соціальної адаптації особистості є її адаптованість. Адаптованість може бути внутрішньою, що виявляється у формі перебудови функціональних структур і систем особистості при певній трансформації середовища її життя і діяльності (у цьому випадку зовнішні форми поведінки й діяльності особистості змінюються відповідно до зовнішніх вимог середовища; зовнішньою (поведінковою), коли особистість внутрішньо змістовно не перебудовується і зберігає себе, свою самостійність; змішаною, при якій особистість частково перебудовується і пристосовується до середовища, його цінностей, норм і водночас зберігає своє Я. Якщо ж особистість не може пристосуватись до умов середовища, виникає часткова або повна дезадаптація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми дезадаптації дітей досліджують вчені: Т.Азарова, М.Бітянова, О.Безпалько, Н.Максимова, Л.Олифіренко, Н.Ричкова, Л.Шипіцина та ін. Вони по-різному тлумачаться поняття «дезадаптація». Зокрема, стан дезадаптації можна розглядати, по-перше, як відносно короточасний ситуативний стан, який є результатом впливу нових, незвичних подразників середовища і який сигналізує про порушення рівноваги між психічною діяльністю і вимогами середовища, спонукає до переадаптації. В цьому розумінні дезадаптація – необхідна складова процесу адаптації. По-друге,

дезадаптація може бути досить складним і тривалим психічним станом, викликаним функціонуванням психіки на межі її регулятивних можливостей, який виражається в неадекватній реакції і поведінці особистості. Вчені Т.Азарова, М.Бітянова вважають, що адаптація – це не тільки пристосування до успішного функціонування у даному середовищі, але і здатність до подальшого психологічного, особистісного, соціального розвитку. Адаптована дитина пристосована до повноцінного розвитку свого особистісного, фізичного та інших потенціалів в даному середовищі. Слід підкреслити, що явище дезадаптації нерозривно зв'язане з явищем девіантності. Фактично, дезадаптація розглядається більшістю учених як один із видів девіантної поведінки.

З дітьми, які мають відхилення в адаптації працюють психологи, педагоги, медики та інші фахівці. Особлива роль в профілактичній роботі належить соціальним працівникам. Зауважимо, що професійної підготовки соціальних працівників в Україні розпочалася порівняно недавно і окремі аспекти підготовки і професійної діяльності цих фахівців продовжують залишатися недостатньо вивченими, що актуалізує доцільність вивчення зарубіжного досвіду. Значні здобутки у цьому плані є в США.

Метою статті є аналіз виховної роботи США з дітьми, які мають відхилення в адаптації. **Методи** дослідження: аналіз наукових джерел з теми дослідження, індукція, дедукція, конкретизація, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчує значний інтерес вчених США до проблеми виховної роботи з дезадаптованими дітьми. Американські вчені розглядають цю проблему в контексті профілактики девіантної поведінки, складовою якої є спеціальна соціально-педагогічна робота.

Метою соціально-педагогічної роботи є допомога дітям і підліткам у непростих життєвих ситуаціях, пробудження у них життєвих сил, включення їх у контекст життєдіяльності сім'ї, соціальної спільноти, суспільства. Її суть полягає не лише у забезпеченні підлітка благами, але й у допомозі в тому, щоб він сам міг здобувати необхідні блага, використовувати їх [2]. Слід підкреслити, що соціально-педагогічна виховна робота з дітьми, схильними до девіантної поведінки, в США має чітко виражену гуманістичну спрямованість.

Гуманізм як система поглядів, яка історично

сформувалася у світовій культурі, розглядає людину як особистість, що має право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей (Я.А.Коменський, М.Монтесорі та ін.). Ідеалом різних напрямків гуманізму є гуманність і людяність, розвиток моральності, розуму, що зумовлює відповідну поведінку і ставлення до світу.

Поняття «гуманізм» широко використовується в наш час і передбачає систему світогляду, визнання цінності людини як особистості, її права на розвиток і прояв своїх здібностей. Сутність людини розглядається не тільки з біологічних і соціальних позицій, але містить і духовну складову.

Гуманізм розглядає людину як вищу мету суспільного розвитку, в процесі якого забезпечується реалізація його потенціалу в соціально-економічному і духовному житті. В різних сферах суспільного життя проявляються загальнолюдські першоджерела, які виступають як певна система цінностей, значима для всього людства, що утверджує важливість людського буття загалом і особистості зокрема.

Принцип гуманізму у вихованні передбачає повагу до особистості дитини у поєднанні з вимогливістю до неї, здійснює регулятивну функцію у відносинах педагогів і вихованців, вибудовуючи їх на взаємній повазі, довірливості, доброзичливості, співробітничстві.

Гуманістичні домінанти у вихованні дітей з девіантною поведінкою представлені гуманістичними ціннісними орієнтирами, які утворюють теоретичну та ідеологічну основу процесу виховання дітей з девіантною поведінкою і визначають найбільш суттєві риси, принципи, конкретні форми і методи профілактики і корекції девіантної поведінки.

Сутнісна характеристика гуманістичних домінант у вихованні дітей з девіантною поведінкою відображає основні риси гуманізму, які проявляються у вихованні дітей і визначають загальну гуманістичну спрямованість процесу виховання на реалізацію потреби особистості в безпеці, любові, повазі і визнанні права на свободу, розвиток і прояв здібностей на основі надання підтримки, своєчасної різносторонньої допомоги і раннього виявлення відхилень у формуванні особистості та її поведінці.

Аналіз системи виховання дітей з девіантною поведінкою в США дає можливість виявити та обґрунтувати гуманістичні домінанти, які утворюють її основу:

- прийняття кожної дитини такою, якою вона є, виявлення позитивних властивостей особистості та організація колекційної виховної роботи з опорою на них;
- індивідуальний підхід, який базується на глибокому знанні психологічних властивостей особистості і життєвих обставин вихованця, який передбачає роботу з вихованцем і його родиною з метою забезпечення присутності родини в його житті [4];
- довіра і відкритість у здійсненні педагогічної взаємодії вихователя і вихованця;
- надання переваги виховним заходам над караючими в ресоціалізації особистості з девіантною поведінкою [5];
- забезпечення права дітям самостійно організувати своє життя, використовуючи виховний потенціал колективу.

Згадані гуманістичні домінанти реалізуються в сучасних умовах широкою мережею державних, муніципальних структур, органів ювенальної юстиції, громадських організацій, освітніх закладів. Оперативна взаємодія між суб'єктами виховного впливу

забезпечує досить високу ефективність заходів ре соціалізації дітей і підлітків з девіантною поведінкою [1].

Цікавим є досвід організації виховної роботи в заміських таборах. Такі табори існують в США досить давно. Зародження табірної руху в США розпочалося в 1840 році і було спочатку зумовлено природним бажанням людей дати можливість дітям проводити більше часу за містом, подалі від індустріальних центрів. Пізніше відбулося переосмислення ролі заміських дитячих таборів в системі освіти, внаслідок чого акцент із завдань оздоровлення дітей змістився на освітньо-пізнавальні, морально-етичні, духовні аспекти. Сьогодні заміські табори в США є повноцінною складовою системи освіти. Вони розглядаються як місце, де діти можуть не тільки зміцнити своє здоров'я, але й долучитися до цінного соціального досвіду, оволодіти навичками життя в колективі, здійснити повноцінну самореалізацію.

В США існують різні типи таборів для дітей і підлітків: державні і недержавні, комерційні і некомерційні, табори, які працюють впродовж року або тільки влітку, але всі вони виконують функції оздоровчих і освітньо-виховних закладів, а також закладів ресоціалізації [3]. Слід також відзначити, що більшість таборів, незалежно від того, до якого типу вони відносяться, намагаються створити власні програми діяльності концептуального характеру, власну педагогічну стратегію, проте ці програми в цілому відображають загальну національну стратегію освіти і виховання підростаючого покоління.

Аналіз праць американських учених (В.Mason, E.Ells E.C.Reynold, A.Ball, H.Dimock) дає підстави стверджувати, що в останні десятиріччя в США успішно функціонують дитячі заміські табори, які призначені спеціально для корекції девіантної поведінки дітей.

Поява широкої мережі дитячих заміських таборів, орієнтованих на інтенсивну цілеспрямовану корекційну, профілактичну виховну роботу, дає можливість вирішити низку проблем, пов'язаних з формуванням у даній категорії дітей позитивної мотивації життєдіяльності, професійно-особистісним самовизначенням, підвищенням загальної культури і стимулюванням розвитку соціально і морально значимих цінностей. Слід підкреслити, що існуюча система дитячих таборів покликана виконувати також функцію додаткової освіти, нейтралізуючи недоліки і проблеми шкільного навчання.

В процесі нашого дослідження виявлено низку психолого-педагогічних умов діяльності заміських дитячих таборів, реалізація яких сприяє ефективності корекції девіантної поведінки дітей:

1. Матеріально-технологічні умови забезпечення основних корекційно-виховних програм. Зазвичай всі табори, в яких реалізуються подібні програми, представляють педагогічне цілеспрямоване організоване середовище, яке дає можливість підлітку відчутти себе в новому більш високо організованому просторі життєдіяльності, оволодіти навичками сучасної культури поведінки.

2. Наявність в таборах широкого спектру видів діяльності і спілкування, зорієнтованих на особливості дітей групи ризику, які відкривають їм можливості засвоєння соціально значимих типів поведінки і діяльності.

3. Використання технологій міжособистісної взаємодії (між ровесниками, дітьми різного віку, дітьми і дорослими).

4. Інтенсивність, яскраве емоційне забарвлення виховної роботи, яка там здійснюється, і має значний

вплив на дітей і підлітків, дає можливість проявитися їх кращим рисам, викликає позитивні переживання через усвідомлення своїх досягнень, визнання себе як особистості.

5. Потужне матеріально-технічне і методичне забезпечення, висока майстерність персоналу.

Всі ці умови проявляються у встановленні взаємовідносин продуктивного співробітництва, взаємній допомозі і підтримці з перших днів перебування дитини в таборі, в організації цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку кожного вихованця, опорі на позитивні якості в подоланні негативних

Ефективність діяльності заміських дитячих табо-

рів для дітей з девіантною поведінкою в США підтверджена стабільним збільшенням кількості дітей, які бажають брати участь в корекційних програмах на базі таборів, позитивними відгуками батьків, учителів, вихователів щодо суттєвих змін у поведінці дітей, зростанням кількості спонсорів і волонтерів, готових надати посильну фінансову допомогу і взяти участь в роботі таборів.

Висновки. Вважаємо, що американський досвід організації гуманістично спрямованої корекційно-виховної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки, містить багато цінних надбань і потребує подальшого вивчення і використання у вітчизняній педагогічній теорії і практиці.

References

1. Eadie, T. (2003). *Crime, Justice and Punishment* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
2. Hesse, S. (1998). *Child Welfare and Child Protection on the Eve of the 21st Century*. Stockholm Studies in Social Work 12. Stockholm: Stockholm University.
3. Kozlova, E.V. (2002). *Zagorodnye lageri US kak faktor korekcii povedeniya detej grupe riska* [US Country Camps as a Factor for Correction of Children's Risk Behaviour]. *Unpublished candidates Dissertation*. Moscow: Moscow State Pedagogical University [in Russian].
4. Kuhn, S.A.C. (2003). Pyramidal training for families of children with problem behaviour. In *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36-77.
5. Morris, N., & Rothman, D.J. (Ed.). (1997). *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*. Oxford: Oxford University Press.
6. Stepanov, O.M. (2006). *Psuologichna encyklopediya* [Psychological Encyclopedia. Kyiv: Akademvidav [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Eadie, T. *Crime, Justice and Punishment* / T. Eadie. – 3 rd edn. – Oxford : Oxford University Press, 2003. - 113 p.
2. Hesse S. *Child Welfare and Child Protection on the Eve of the 21st Century*. Stockholm Studies in Social Work 12. / S.Hesse. – Stockholm: Stockholm University, 1998. – 251 p.
3. Козлова Е.В. Загородные лагеря США как фактор коррекции поведения детей группы риска: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Козлова Елена Владимировна. – Москва, 2002. – 172 с.
4. Kuhn, S. A. C. Pyramidal training for families of children with problem behavior / S. A. C Kuhn // *Journal of Applied Behavior Analysis*, 2003. - p. 36-77.
5. *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society* / Ed by. N.Morris and D.J.Rothman. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – P.178-179.
6. *Психологічна енциклопедія* / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

Рецензент: докт.пед.наук, проф. Козубовська І. В.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 24.04.2018 р.

Сойма Наталія

преподаватель

кафедра социологии и социальной работы

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

г.Ужгород, Украина

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ С ОТКЛОНЕНИЯМИ В АДАПТАЦИИ В США

Аннотация. В статье рассматривается проблема воспитания детей с девиантным поведением в США, актуальность которой обусловлена значительным ростом количества таких детей Целью статьи является анализ особенностей организации воспитательной работы в США с детьми, склонными к девиантному поведению. Выявлено доминирующую роль принципа гуманизма в реализации задач воспитания, предполагает принятие каждого ребенка таким, какой он есть; индивидуальный подход; доверие и открытость в осуществлении педагогического взаимодействия воспитателя и воспитанника; предпочтение воспитательным мерам над карающими в ресоциализации личности с девиантным поведением; обеспечение права детям самостоятельно организовывать свою жизнь, используя воспитательный потенциал коллектива. Методы исследования: анализ научных источников по теме исследования, индукция, дедукция, конкретизация, обобщение.

Ключевые слова: дети с отклонениями в адаптации, девиантное поведение, гуманизм, воспитательная работа, США

Soyma Natalia
Lecturer
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

HUMANISTIC DIRECTIONALITY OF CHILDHOOD WITH REMEDIES IN ADAPTATION IN THE USA

Abstract. The article deals with the problem of education of children with deviant behavior, the urgency of which is conditioned by a significant increase in the number of such children. The United States is chosen for the research, as this country has significant achievements in the organization of correctional work with the children who are prone to deviant behavior. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the organization of educational work in the USA with the children who are prone to deviant behavior. In the course of the study, it was discovered that the social-pedagogical educational work with the children susceptible to deviant behavior in the United States has a clearly expressed humanistic orientation. The principle of humanism in education involves respect for the child's personality in conjunction with demanding to it, exercises a regulatory function in the relations of teachers and pupils, building them on mutual respect, trust, benevolence, cooperation. The analysis of the system of education of children with deviant behavior in the United States makes it possible to identify and substantiate the humanistic dominant that forms its basis: the adoption of each child as it is, the identification of positive personality traits and the organization of collectively educational work based on them; an individual approach based on a deep knowledge of the psychological properties of the individual and the circumstances of the pupil, which involves working with the pupil and his family in order to ensure the presence of the family in his life; trust and openness in the implementation of the pedagogical interaction between the educator and the pupil; giving preference to educational measures against punitive in the resocialization of a person with deviant behavior; ensuring the right of children to organize their own lives on their own, using the educational potential of the collective. The mentioned humanistic dominantes are realized in modern conditions by a wide network of state, municipal structures, juvenile justice bodies, public organizations, educational institutions. The operative interaction between the subjects of educational influence provides a rather high efficiency of measures of re-socialization of children and adolescents with deviant behavior. Methods of research: analysis of scientific sources on the topic of the research, induction, deduction, specification, generalization.

Key words: children with deviations in adaptation, deviant behavior, humanism, educational work, the USA.

УДК 378.4-057.875-044.332

Староста Володимир Іванович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
starvl@ukr.net

Попадич Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
olena.popadych@uzhnu.edu.ua

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Анотація. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю визначення умов для успішної адаптації студентів першого року навчання у закладах вищої освіти і запобігання дезадаптації особистості до студентського життя та до освітнього середовища, а це можливо тільки на основі ретельного дослідження утруднень у процесі адаптації студентської молоді, аналізу причин та пошуку шляхів їх усунення, вдосконалення педагогічного управління процесом адаптації тощо. Метою статті є дослідження соціальної адаптації студентів першого курсу в умовах класичного університету. Було використано такі взаємопов'язані методи дослідження: теоретичні – з метою усвідомлення сутності та особливостей адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі, розробки та упорядкування питань анкети, формулювання висновків проведеного дослідження тощо (абстрагування, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та ін.); емпіричні – для виявлення реального стану соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету (електронне анкетування студентів, педагогічне спостереження); математичні – для обробки отриманих результатів анкетування (метод реєстрування, ранжування, описова статистика). У процесі дослідження отримано такі конкретні результати: показано, що погляди вчених фіксують різноманітні аспекти адаптації, які мають місце в реальній практиці; встановлено, що адаптація студентів до навчального та педагогічного колективу проходить успішно; виявлено, що певні труднощі у процесі соціальної адаптації першокурсників університету мають як об'єктивну, так і суб'єктивну природу.

Ключові слова: адаптація, навчальна адаптація, соціальна адаптація, професійна підготовка студентів.

Вступ. Адаптація особистості до нових умов життєдіяльності є важливою проблемою психолого-педагогічних та інших наук. Наприклад, Г. Михайлишин та Л. Серман на основі аналізу науково-педагогічної літератури [8], констатують, що соціальна адаптація студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти має безсистемний, епізодичний характер, хоча це актуальна проблема у виховній діяльності кураторів, соціальних педагогів, психологів та викладачів закладів вищої освіти. Таким чином, дослідження соціальної та інших видів адаптації студентів дає змогу визначити основні труднощі її перебігу і полегшити перебіг адаптаційного періоду студентів молодших курсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує, що науковцями досліджено такі питання адаптації студентів у закладах вищої освіти: теоретичні основи процесу адаптації особистості, залежність між процесами адаптації і розвитком особистості (Д. Андреева, Л. Буєва, В. Васильєв, О. Плотникова, С. Селіверстов, Г. Царгородцев, В. Штефурак та ін.); соціалізація студентської молоді (В. Андрущенко, М. Головатий, Л. Дябел, М. Лукашевич, Н. Нічкало, О. Сухомлинський, Т. Сущенко та ін.); адаптація студентів до умов навчання й життєдіяльності (Т. Алексеева, Ю. Бохонкова, М. Горліченко, Л. Григоренко, С. Гура, Л.Зданевич, В. Лагерев, Г. Левківська, С. Селіверстов, М. Шик та ін.) та ін. У працях Л. Дябел [5] обґрунтовано, що процес соціалізації особистості студента-першокурсника як багатофакторний феномен розпочинається на адаптаційній стадії. Соціально-педагогічна адаптація студентів відбувається на трьох рівнях: педагогічному (навчання та виховання), психологічному (індивідуальні особливості пе-

ребігу психічних процесів), соціальному (нові умови життя, колектив, спілкування тощо).

Метою статті є дослідження соціальної адаптації студентів першого курсу в умовах класичного університету.

Завдання дослідження: з'ясувати стан проблеми у педагогічній теорії та виховній практиці закладів вищої освіти; провести огляд сучасних трактувань сутності адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі; здійснити діагностику соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету, аби виявити основні труднощі її перебігу.

Методи дослідження: теоретичні – з метою усвідомлення сутності та особливостей адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі, розробки та упорядкування питань анкети, формулювання висновків проведеного дослідження тощо (абстрагування, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та ін.); емпіричні – для виявлення реального стану соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету (електронне анкетування студентів, педагогічне спостереження); математичні – для обробки отриманих результатів анкетування (метод реєстрування, ранжування, описова статистика).

Виклад основного матеріалу. Розглянемо деякі сучасні трактування поняття «адаптація» та похідних понять: сутність адаптації студентів молодших курсів в університеті – пошук оптимального співвідношення між особистістю і соціальним середовищем, презентованим університетським рівнем освіти (Л. Антипова) [1, с.69]; адаптація студентів до навчання у виші – системний, двосторонній, поетапний процес формування і розвитку когнітивних, мотиваційно-вольових, соціально-комунікативних

зв'язків (А. Виноградова) [9]; соціально-педагогічна адаптація – процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму (Л. Дябел) [5]; соціальна адаптація – соціальне пристосування, процес або результат процесу, який передбачає гармонійне задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві (С. Гончаренко) [6, с.15]; соціальна адаптація – це процес і одночасно результат внутрішньої і зовнішньої гармонізації особистості із середовищем (Т. Молодцова) [7, с.14]. Згідно Л. Зданевич [10], найбільш загальні підходи в науковій літературі щодо визначення поняття адаптації: а) процес активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища; б) результат цього процесу; в) один із соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості. На нашу думку, важливим є також підхід відомого вітчизняного психолога Г. Балла [2, с.99], який зауважує, що поняття адаптації здатне зіграти важливу роль у психологічному пізнанні, якщо трактується не вузько (як пристосування до середовища), а широко, як єдність взаємозумовлених протилежно спрямованих процесів урівноваження суб'єкта із середовищем.

У контексті даного дослідження дотримуємось трактування соціальної адаптації Л. Дябел [5] щодо позитивного ставлення до нового статусу та повноцінного включення в нову систему міжособистісних стосунків в студентському та загальноуніверситетському колективах. Відповідно до даних аспектів нами зроблено акцент під час емпіричного дослідження на базі ДВНЗ «Ужгородський національний університет»), який належить до класичних університетів України і має найвищий – IV-й рівень акредитації

(http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-about_us). Для діагностики адаптації студентів першого курсу до навчання проведено анонімне електронне анкетування 200 студентів (https://docs.google.com/a/uzhnu.edu.ua/forms/d/121Ffg0n_5CYdcWPfEBT5SBHPW572pRkSLk47ESYQVs/edit?usp=drive_web). Використано анкету, яка містить питання опитувальника «Мотивація професійної діяльності» (14 питання анкети, автор методики К. Замфір у модифікації А. Реана (Н. Бордовская, А. Реан [3, с.267-269]), опитувальника «Адаптованість студентів у вузі» (13 питань анкети, автори методики Т. Дубовицька, А. Крилова [4]), всі інші питання анкети розроблено авторами. Пропоновані питання анкети нами згруповано в такі блоки: загальні відомості про студентів; попередня адаптація до закладу вищої освіти (профорієнтація, вплив оточуючих); соціальна адаптація; адаптація до навчання у закладі вищої освіти; загальна адаптація. Розглянемо результати відповідей студентів на деякі питання анкети, що стосуються соціальної адаптації.

Загальні відомості про студентів (питання 1-3). До опитування залучено 200 респондентів, з них 198 – громадяни України. Закінчили селищну школу – 11%; сільську – 29%; міську – 60%. Середній вік 17,5 років (від 15 до 43 років). Проживають у гуртожитку – 28%; вдома у батьків – 46,5%; у родичів/знайомих – 5,5%; винаймають житло – 18,5 % анкетованих першокурсників.

Соціальна адаптація. У табл. 3 представлено відповіді студентів на 10 питань анкети. Більшість студентів отримують допомогу/підтримку, а також прислухаються до порад від батьків, родичів, друзів, викладачів, але значна частина сподівається тільки на себе.

Таблиця 1.

Відповідь студентів на питання анкети: «10. З ким обговорюєте проблеми та успіхи, що виникають; хто допомагає Вам під час адаптації та здобування освіти у закладі вищої освіти?»

Питання/варіанти відповідей, %	Так	Частково	Ні
10.1. Академнастатник /куратор групи	12,5	43,0	44,5
10.2. Батьки/родичі	54,5	35,0	10,5
10.3. Викладачі	19,5	49,5	31,0
10.4. Деканат	12,5	26,5	61,0
10.5. Друзі	51,5	37,5	11,0
10.6. Професійний психолог	4,5	6,5	89,0
10.7. Соціальні мережі	12,5	32,5	55,0
10.8. Сподіваюся тільки на себе	33,5	49,5	31,0
10.9. Студенти групи	22,5	56,5	21,0
10.10. Студенти старших курсів	16,0	41,0	43,0

Більшість студентів вважає (питання 11), що стосунки склались у їх студентській групі доб розичливі 74%, кожен сам по собі – 11,0%; неприяні – 1,5 %; 13,5 % студентам важко відповісти на це питання. Позитивно, що значна частина першокурсників (39,5 %) надає допомогу іншим студентам групи/курсу для полегшення їх адаптації; 53,0 % проводить це частково (12 питань). Відповіді на 15 питань свідчать, що основна частина викладачів (72%) звер-

таються до студентів на «Ви», 20,5 % по-різному, вважаючи на обставини. Серед причин, які сповільнюють або заважають більшості студентам швидше адаптуватися до здобування освіти в університеті (питання 18) в соціально-психологічному аспекті нами виокремлено такі як: напруга, втомленість від занять, нерозуміння з боку викладачів та їхні завищені вимоги тощо.

Таблиця 2.

Відповідь студентів на питання анкети: «19. Які причини, зумовлені проживанням в гуртожитку, сповільнюють або заважають Вам швидше адаптуватися до здобування освіти в університеті?»

Питання/варіанти відповідей, %	Так	Частково	Ні
19.1. Багато часу витрачаю на приготування їжі, прання, прибирання кімнати тощо	21,1	45,9	33,0
19.2. Неприяні відносини між мешканцями гуртожитку (у кімнаті, на поверсі тощо)	13,2	26,4	60,4
19.3. Труднощі підготовки до занять через звичку працювати в тиші	28,3	34,9	36,8
19.4. Умови проживання в гуртожитку	36,2	29,5	34,3

Суттєві утруднення в студентів щодо освітньої адаптації також виникають через проблеми, які зумовлені проживанням в гуртожитку (питання 19, табл.2). Їх відповіді засвідчують, що основною причиною є побутові умови, а соціальний аспект (неприятні відносини між мешканцями гуртожитку) виявляє вплив на меншу частину студентів. Згідно проведеної нами діагностики «Адаптованість студентів у виші» (питання 13; автори методики Т. Дубовицька, А. Крилова, 2010 [4]), визначено середній бал 10,4 (65 %) щодо адаптованості до навчальної діяльності; середній бал 12,1 (75 %) щодо адаптованості до навчальної групи. Отримані дані узгоджуються із результатами попередніх питань і засвідчують, що соціальна адаптація студентів проходить достатньо успішно.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Таким чином, умови в університеті є

достатньо сприятливими для успішного перебігу соціальної адаптації студентів. Більшість студентів налагодили стосунки в студентській групі та вважають у групі сприятливий доброзичливий клімат. Вони отримують допомогу від однокурсників, студентів старших курсів та викладачів, а також самі допомагають іншим. Певні труднощі у процесі соціальної адаптації першокурсників університету мають як об'єктивну (побутові умови проживання в гуртожитку, незрозуміння з боку викладачів та їхні завищені вимоги та ін.), так і суб'єктивну (слабка шкільна підготовка, власна неорганізованість та лінощі тощо) природу.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі доцільно спрямувати на аналіз інших аспектів адаптації студентів, а також дослідження адаптації у динаміці (наприклад, перший і другий курс) та її вплив на розвиток особистості студентів.

References

1. Antipova, L. A. (2008). Usloviya uspeshnoy adaptatsii studentov mladshih kursov k usloviyam vuza [Conditions for the successful adaptation of junior students to the to university conditions]. *Secondary professional education*, 6, 69-71 [in Russian].
2. Ball, G. A. (1989). Ponjatie adaptatsii i ego znachenija dlja psihologii lichnosti [The concept of adaptation and its implications for the psychology of personality]. *Questions of Psychology*, 1, 92-100 [in Russian].
3. Bordovskaja, N. V., & Rean, A. A. (2000). *Pedagogika [Pedagogika]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
4. Dubovitskaya, T. D., & Krylova, A. V. (2010). Metodika issledovanija adaptirovannosti studentov v vuze [A methodology for studying the adaptation of students in a university]. *Psychological and pedagogical research: Electronic specialized scientific and practical periodical [Psychological Science and Education]*, 2. Retrieved from <http://psyedu.ru/journal/2010/2/Dubovitskaya-KriloVA.phtml> [in Russian].
5. Dyabel, L. I. (2008). Sotsializatsiya studentiv-pershokursnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [Socialization of first-year students in the conditions of pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyy Pedahohichnyi Universytet imeni M.Dragomanova [in Ukrainian].
6. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Molodcova, T. D. (2012). Diagnostika adaptatsii studentov pervogo kursa [Diagnostics adaptation first-year students]. *International Journal of Experimental Education*, 5, 13-17 [in Russian].
8. Mykhaylyshyn, H. Y. & Serman, L. V. (2007). Sotsialna adaptatsiya studentiv do umov navchannya u vyshchychk zakladakh osvity [Social adaptation of students to the learning environment in higher educational institutions]. *Pedagogika, psikhologiya i mediko-biologicheskiye problemy fizicheskogo vospitaniya i sporta [Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports]*, 11, 156-159 [in Ukrainian].
9. Vinogradova, A. A. (2008). Adaptatsiya studentov mladshih kursov k obucheniju v vuze [Adaptation of junior students to university education]. *Obrazovanie i nauka [Education and Science]*, 3, 37-48 [in Russian].
10. Zdanevych, L. V. (2003). Adaptatsiya studentiv pedahohichnykh uchyllyshch do novykh umov zhyttyediyalnosti [Adaptation of students of pedagogical colleges to new living conditions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut Pedahohikiy Psykholohii Profesiynoi Osvuty APN Ukrainy [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Антипова Л. А. Условия успешной адаптации студентов младших курсов к условиям вуза / Л. А. Антипова // Среднее профессиональное образование. – 20 08. – № 6. – С.69-71.
2. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значения для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92-100.
3. Бордовская Н. В. Педагогика. Учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб : Питер, – 2000. – 304 с.
4. Дубовицька Т.Д. Методика дослідження адаптивності студентів в вузе / Т.Д.Дубовицька, А.В.Крылова [Електронний ресурс] // Психолого-педагогічні дослідження: Електронне спеціалізоване науково-практичне періодичне видання. Психологічна наука і освіта psyedu.ru, 2010. – №2. https://psyjournals.ru/files/27814/psyedu_ru_2010_2_Dubovitskaya_KriloVA.pdf
5. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. І. Дябел. – К., 2008. – 21 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
7. Молодцова Т. Д. Диагностика адаптации студентов первого курса / Т. Д. Молодцова // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – №5. – С.13-17.
8. Михайлишин Г. Й. Соціальна адаптація студентів до умов навчання у вищих закладах освіти / Г. Й. Михайлишин, Л. В. Серман // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2007. – Вып. 11. – С. 156-159.
9. Виноградова А. А. Адаптация студентов младших курсов к обучению в вузе / А.А.Виноградова // Образование и наука. – 2008. – № 3. – С. 37-48.
10. Зданевич Л. В. Адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. В. Зданевич. – К., 2003. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Староста Владимир

доктор педагогических наук, профессор
кафедра общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Попадич Елена

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ В
КЛАССИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

Аннотация. Актуальность проблемы обусловлена необходимостью определения условий для успешной адаптации студентов первого года обучения в учреждениях высшего образования и предотвращения дезадаптации личности к студенческой жизни и к образовательной среде. Целью статьи является исследование социальной адаптации студентов первого курса в условиях классического университета. Были использованы следующие взаимосвязанные методы исследования: теоретические – с целью осознания сущности и особенностей адаптации студентов к образовательному процессу в высшей школе, формулирования выводов проведенного исследования и т.д. (абстрагирование, анализ и синтез, сравнение, обобщение и др.); эмпирические – для выявления реального состояния социальной адаптации студентов-первокурсников (электронное анкетирование студентов, педагогическое наблюдение); математические – для обработки полученных результатов анкетирования (метод регистрации, ранжирование, описательная статистика). В процессе исследования получены следующие конкретные результаты: показано, что взгляды ученых фиксируют различные аспекты адаптации; установлено, что адаптация студентов к учебному и педагогическому коллективу проходит успешно; обнаружено, что определенные трудности в процессе социальной адаптации первокурсников университета имеют как объективную, так и субъективную природу.

Ключевые слова: адаптация, учебная адаптация, социальная адаптация, профессиональная подготовка студентов.

Starosta Volodymyr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Popadych Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**SOME ASPECTS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS AT
THE CLASSICAL UNIVERSITY**

Abstract. The relevance of the problem is determined by the necessity to define the conditions for a successful adaptation of first-year students in higher education institutions and prevention of maladaptation of an individual to student life and educational environment. This is possible only by carrying out a thorough study of adaptation difficulties of students, by analyzing the causes of maladaptation and searching for solutions to eliminate these causes, by improving pedagogical management of the adaptation process, etc. The article studies social adaptation of first-year students in a classical university. In order to achieve the goal and fulfill the objectives of the study, the following interrelated methods of research are used: theoretical method is used to understand the essence and peculiarities of student adaptation to educational process in higher education, develop and organize questionnaires, formulate conclusions of the conducted research, etc. (abstraction, analysis and synthesis, comparison, generalization, etc.); empirical method is used to determine the real state of social adaptation of first-year students in the classical university (electronic questionnaires for students, pedagogical observation); mathematical method is used to process the results of questionnaires (registration method, ranking, descriptive statistics). In the course of study, the following concrete results have been obtained: it has been shown that the views of scientists determine various aspects of adaptation that takes place in real practice settings; it has been established that the adaptation of students to the educational process and pedagogical staff is successful; it has been discovered that some difficulties in the process of social adaptation of first-year students at university have both objective nature (living conditions in hostels, lack of understanding from teachers and teachers' high expectations, etc.) as well as subjective nature (poor school preparation, students' own lack of organisational skills and laziness, etc.).

Key words: adaptation, educational adaptation, social adaptation, professional student training.

Тимочко Олександр Іванович
 старший викладач
 кафедра теорії і методики фізичного виховання
 ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
 м.Ужгород, Україна
 oleksandr.tymochko@uzhnu.edu.ua

ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ У ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВАЖКОЇ АТЛЕТИКИ

Анотація. Сьогодні важка атлетика майже не використовується у шкільному фізичному вихованні, слабо вивчений і не задіяний її оздоровчий і виховний потенціал, що зумовлює актуальність теми дослідження. Мета статті: розвіяти міф про шкідливість і небезпечність важкої атлетики, аргументовано довести, що важка атлетика може ефективно використовуватися як засіб зміцнення здоров'я, формування потреби школярів у здоровому способі життя, розвитку різних фізичних якостей. Використані методи: аналізу та узагальнення літературних даних, синтезу, класифікації, педагогічного спостереження і контролю. У статті показано, що різні вправи по-різному впливають на організм і забезпечують ті чи інші аспекти розвитку силових якостей, а також витривалості і гнучкості школярів. Автор робить висновок, згідно з яким заняття важкою атлетикою загалом підвищують інтерес до цінностей фізичної культури і сприяють формуванню здорового способу життя школярів.

Ключові слова: важка атлетика, силові вправи, здоров'я, здоровий спосіб життя, школярі.

Вступ. Важка атлетика належить до індивідуальних видів спорту та фізичної культури, які, на відміну від багатьох інших, не вирізняються своєю видовищністю чи емоційністю. Ця обставина зумовлює відносно невелику привабливість важкої атлетики у підлітків та молоді. На жаль, сьогодні важка атлетика переживає період зменшення популярності й розповсюдженості як виду масової фізичної культури. Водночас у рамках масової фізичної культури будь-яке силове тренування, зокрема й важкоатлетичне, має на меті насамперед зміцнення здоров'я, підвищення рівня загального фізичного розвитку, збільшення пружності мускулатури, активної м'язової маси, посилення міцності з'єднуючих та опорних тканин, покращення тілобудови, постави й т. п. Додамо, що важка атлетика має свою неперевершену естетику, виховує в молоді важливі для майбутнього дорослого життя морально-психологічні якості. Це наводить на думку про вивчення та реалізацію можливостей важкої атлетики щодо зміцнення здоров'я, формування потреби у здоровому способі життя школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми змушені констатувати, що спеціальної наукової літератури, присвяченої проблемам теорії і практики використання важкої атлетики у шкільному фізичному вихованні та її оздоровчих впливів, практично немає. Більшість методичних розробок стосуються спортивної підготовки юних важкоатлетів у ДЮСШ та інших спеціалізованих закладах. З арсеналу останніх наявних досліджень виділимо статті А.Беззубова та співавторів [2], О.Сафоновой та співавторів [5], П.Зикова [6]. У статті використано також останню навчально-методичну літературу із силових видів спорту. Є чимало противників використання важкої атлетики як засобу фізичного виховання та оздоровлення підлітків та юнаків шкільного віку.

Основною метою статті є розвіяти цей міф, довівши, що важка атлетика може ефективно використовуватися як засіб зміцнення здоров'я, формування потреби школярів у здоровому способі життя, розвитку різних фізичних якостей.

Завдання дослідження: 1) охарактеризувати базові вправи важкої атлетики з точки зору розвитку сили, загального зміцнення організму старшокласників, окреслити роль важкої атлетики в розвитку їхніх фізичних якостей; 2) розглянути основні оздоровчі ефекти важкої атлетики, її вплив у формуванні потреби юнаків старшого шкільного віку у веденні

здорового способу життя.

Методи дослідження. При підготовці статті було використано такі методи дослідження: аналізу та узагальнення даних літературних джерел; інтерпретації (для інтерпретування результатів досліджень і формулювання власних поглядів щодо використання важкої атлетики у шкільному фізичному вихованні); аналізу (для детального розгляду оздоровчих функцій важкої атлетики); синтезу (для розгляду цих функцій як складових більш широких, цілісних феноменів); класифікації (для класифікування варіантів базових важкоатлетичних вправ); узагальнення (для підсумкової характеристики досліджуваних явищ). Також використовувалися практичні методи педагогічного спостереження і педагогічного контролю.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, важкоатлетична підготовка підлітків та юнаків шкільного віку, якщо ставити перед нею насамперед цілі не спортивних досягнень, а оздоровлення організму, розвитку його функцій, становлення особистості, повинна включати три основні види засобів: вправи загальнопідготовчого спрямування, базові та стрижневі вправи, додаткові засоби. Якщо говорити про розвиток фізичних якостей, вони спрямовані передусім на розвиток сили. Загальнопідготовчі вправи слід використовувати на початку тренувань зі школярами, які тільки починають ознайомлення з важкою атлетикою. Вони сприяють активному розвитку всіх функціональних систем організму, швидко-силових якостей, витривалості і гнучкості. Їх особлива важливість зумовлена тим, що сухожильно-зв'язковий апарат удосконалюється набагато повільніше порівняно з розвитком сили. Тому без такого вдосконалення неприпустимо форсувати розвиток як сили, так і інших фізичних якостей.

Коротко охарактеризуємо декілька основних базових вправ важкої атлетики та розглянемо їхній вплив на організм і розвиток різних груп м'язів. Присідання зі штангою – базова вправа на розвиток м'язів ніг, дає навантаження на великі сідничні м'язи, біцепси стегна, литкові м'язи. Присідання у важкій атлетиці виконуються, як правило, зі штангою на плечах (трапезіях). Різні види виконання вправи залежать від розташування центру ваги – зі штангою на спині чи на грудях, з гантелями в руках; також присідання можуть по-різному виконуватися залежно від глибини присіду, розташування ніг. Присідання зміцнюють ноги та нижню частину спини, залучають до роботи

багато великих і дрібних м'язів усієї нижньої частини тіла.

Іншою базовою вправою важкої атлетики є жим лежачи. При її виконанні основну роботу виконують грудні м'язи, що відповідають за рухи рук відносно тулуба і розведення лопаток. Побічну роботу виконують також передні дельти, передній зубчастий м'яз, трицепс. Навантаження може розподілятися по-різному, залежно від різних варіантів виконання вправи. Ширина хвату руками регулюється для збалансування розподілу навантаження на всі задіяні м'язи, уникнення перекосів. Зворотний хват дозволяє зняти навантаження з кистей рук і більшою мірою задіяти в якості стабілізатора біцепс. Відкритий хват (без закриття кулака в «замок» великим пальцем) активніше підключає до роботи трицепс. При жимі лежачи у верхньому нахилі основне навантаження лягає на дельти та верхню частину грудних м'язів. Жим лежачи у нижньому нахилі більшою мірою включає в роботу дельтоподібні м'язи та нижню частину грудних м'язів.

Станова тяга як базова вправа розвиває мускулатуру всього тіла. Це найбільш корисна вправа для корекції маси тіла. У цій вправі задіяно більше м'язів, ніж у будь-якій іншій, тому розвиває силу найбільш активно. При виконанні станової тяги найбільше навантаження припадає на верхні м'язи спини, сідничні м'язи, м'язи передпліччя, біцепси стегон, квадрицепси. Основними варіантами виконання станової тяги є класичний варіант (переважно на розвиток м'язів спини), «тяга сумо», а також так звана румунська станова тяга (на прямих ногах). Ця вправа сприяє прискоренню в організмі обмінних процесів, справляє потужний вплив на ендокринну систему, заряджає енергією, а тому має велике оздоровче значення.

Існує також традиційна класифікація стрижневих вправ (та поєднань вправ) важкої атлетики, яка передбачає їх поділ на ривкові та поштовхові. До перших належать ривок класичний, ривок у напівприсіді (з різних положень), ривок із подальшим присіданням зі штангою нагорі та багато інших. До поштовхових вправ належать поштовх класичний, підйом на груди з напівприсіду, поштовх на груди тощо. В якості додаткових вправ можуть застосовуватися, наприклад, різні варіанти присідань, нахили з обтяженнями та інші; наприклад, жим ривковим хватом із-за голови з подальшим присіданням зі штангою вгорі.

Основною умовою забезпечення оздоровчого впливу всіма цими засобами є раціональне дозування навантажень. У ході занять поступово нарощуються як кількісні, так і якісні параметри навантажень. Для цього можуть використовуватися комбіновані вправи та різні режими м'язової діяльності. Навантаження повинні чітко відповідати індивідуальним фізіологічним і фізичним можливостям школяра і підбиратися залежно від маси тіла (легкої, середньої, важкої). На заняттях важкою атлетикою дуже важливі засоби відновлення, які поділяють на природні, педагогічні, медико-біологічні. Основними педагогічними засобами можемо вважати раціональне планування тренувальних занять, оптимальне поєднання навантажень і відпочинку, організація загального режиму рухової активності протягом дня, раціональна побудова окремих занять із застосуванням усіх можливих засобів для цього.

Підкреслимо, що на заняттях важкою атлетикою розвиваються не лише сила, а й інші фізичні якості. Так, важка атлетика виховує в підлітків та юнаків витривалість. У цьому контексті ефективність підйому ваги проявляється тоді, коли застосовується безперервний метод виконання вправ. Важливим є чергу-

вання вправ, що дозволяє відпочивати одним м'язам, тимчасом як інші працюють. Як це не дивно на перший погляд, засобами важкої атлетики розвивається і гнучкість.

Говорячи про оздоровчий потенціал важкої атлетики, зазначимо насамперед, що, всупереч окремим думкам, важка атлетика досить доступна, оскільки силові вправи можна виконувати і без спеціального важкоатлетичного обладнання. Важка атлетика, якщо її застосовувати в оздоровчих цілях, не потребує значних часових затрат: для юнаків шкільного віку може бути достатньо 30-хвилинних тренувальних сесій. Вона являє собою комплексну систему, яка дозволяє покращити фізичну продуктивність на всіх рівнях. Це підтверджується хоча б тим, що елементи важкої атлетики використовуються спортсменами в різних видах спорту.

Спираючись на власний досвід, можемо констатувати: чимало батьків школярів вважають, що заняття важкою атлетикою будуть уповільнювати ріст їхньої дитини, можуть негативно позначитися на роботі серцево-судинної системи, погіршити зір тощо, не кажучи вже про травмонебезпечність. Для спростування всіх цих та подібних їм хибних уявлень розглянемо потенційні оздоровчі ефекти від занять важкою атлетикою. Перш за все, це чудовий засіб боротьби з малорухливим способом життя. Багатоцільові вправи, що виконуються у вигляді присідань і випадів, збільшують рухливість і покращують поставу школярів. Результатом занять важкою атлетикою є зміцнення хребта і всієї кісткової системи організму. В майбутньому це нерідко сприяє попередженню остеопорозу. Заняття важкою атлетикою зміцнюють м'язи плечей, нижньої частини спини, стегон, загалом м'язову систему організму.

Позитивний вплив важкої атлетики на серцево-судинну систему проявляється в тому, що силові вправи посилюють кровотік і знижують артеріальний тиск. За результатами деяких досліджень, нарощування м'язової маси загалом попереджує серцеві захворювання. Покращення метаболізму засобами важкої атлетики проявляється у пришвидшеному спалюванні калорій, що відбувається навіть під час сну. Роль важкої атлетики в покращенні сну проявляється й у тому, що заняття навантажують м'язи, знімають нервові напруження. Важка атлетика виступає засобом профілактики проблем з ендокринною системою, оскільки завдяки підвищенню чутливості до інсуліну в ході занять підтримується в нормі рівень цукру у крові. Для окремих юнаків може бути важливим такий ефект від вправ важкої атлетики, як спалювання жиру в організмі. Цей ефект підвищується, якщо силові вправи поєднуються з аеробними. В такий спосіб тренується також аеробна система організму. Необхідно вказати й на виховний вплив занять важкою атлетикою, адже такі заняття виховують високі морально-вольові якості, працелюбність і дисциплінованість, розвивають якості, необхідні для контролю своїх дій і поведінки в цілому, вдосконалюють увагу (її інтенсивність, стійкість, потенціал переключень), а також розвивають деякі специфічні відчуття важкоатлета – відчуття помосту, штанги, ритму рухових дій, зокрема виконання ривка чи поштовху. Для виховання особистісних вольових якостей на заняттях застосовується метод поступового ускладнення тренувальних завдань.

Російський дослідник П.Зиков [6] вивчав процес формування у школярів, які займаються важкою атлетикою, потреб у здоровому способі життя. Більшість отриманих ним результатів узгоджується з результатами наших педагогічних спостережень. Варто

виділити лише декілька чинників, що сприяють формуванню таких потреб. У школярів покращуються самопочуття і настрої, спостерігається якісне покращення показників загальної активності, загальної комфортності, емоційної рівноваги. Силкові вправи з арсеналу важкої атлетики справляють позитивний вплив на мобілізацію функціональних резервів організму для подолання надмірної стомленості. У підлітків та юнаків через збудження симпатичної нервової системи починає загалом краще працювати ЦНС, покращується загальний психофізичний статус організму, адекватні силкові навантаження викликають позитивні емоції. Внаслідок цього відбувається позитивна зміна реакцій організму підлітків та юнаків на різні подразники, стають нормою бадьорість і гарний настрій під час занять, очікування нових позитивних емоцій у часові відрізки між заняттями. Загалом спостерігається підвищення якісних показників загальної фізичної культури школярів. Усе це зумовлює формування нового позитивного ставлення до занять фізичною культурою, до підтримання свого організму і психоемоційного стану в активності.

Додамо, що для підвищення зацікавленості школярів у заняттях важкою атлетикою вони повинні не тільки регулярно виконувати силкові вправи та усвідомлювати їхній ефект, а й мати певні теоретичні знання, насамперед з історії розвитку важкої атлетики в Україні і світі, будови та функцій людського організму, впливу на нього силових вправ з обтяженнями, техніки виконання важкоатлетичних вправ, основ масажу, лікарського контролю і самоконтролю, техніки безпеки та надання першої медичної допомоги.

Для батьків, які усвідомили користь занять важкою атлетикою для здоров'я їхніх дітей, важливими будуть загальні відомості про важкоатлетичну підготовку у групах ДЮСШ. Ця підготовка повинна здійснюватися за спеціальними програмами, від початкового до навчально-тренувального етапів. У річному циклі підлітки проходять підготовчі, змагальні, відновлювальні (перехідні) етапи. Учбовий матеріал засвоюють за різними видами підготовки – тактико-технічною, фізичною, психологічною, методичною, змагальною. Фізична підготовка поділяється на за-

гальну і спеціальну, остання представлена специфічними засобами з арсеналу важкої атлетики. Заняття можуть бути навчальні, навчально-тренувальні, контрольні, модельні, рекреаційні, змагання – основні, відбірні, контрольні.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Важкоатлетична підготовка підлітків та юнаків шкільного віку повинна включати три основні види засобів: вправи загальнопідготовчого спрямування, базові та стрижневі вправи, додаткові засоби. Різні вправи по-різному впливають на організм і забезпечують ті чи інші аспекти розвитку силових якостей школярів. Основними базовими вправами є присідання зі штангою, жим лежачи. станова тяга в різних варіантах; стрижневі вправи, що застосовуються на тренуваннях з важкої атлетики, поділяються на ривкові та поштовхові. Основною умовою забезпечення оздоровчого впливу всіма цими засобами є раціональне дозування навантажень. Крім сили, важка атлетика розвиває насамперед витривалість і гнучкість школярів.

2. Всупереч багатьом твердженням, важка атлетика має великий оздоровчий потенціал і здатна справляти численні оздоровчі впливи на підлітків та юнаків шкільного віку за умови раціональної організації занять і правильного дозування навантажень, зокрема це дієвий засіб боротьби з малорухливим способом життя, зміцнення хребта і всієї кісткової системи організму, зниження артеріального тиску й загалом покращення функціонального стану, покращення метаболізму, уникнення проблем з ендокринною системою, тренування як анаеробної, так і аеробної систем організму. Доведено також, що у школярів, які регулярно займаються важкою атлетикою, активніше формуються потреби у здоровому способі життя. Отже, такі заняття загалом підвищують інтерес до цінностей фізичної культури і сприяють формуванню здорового способу життя.

Плануємо подальші дослідження оздоровчого потенціалу важкої атлетики та атлетичної гімнастики, розробку методик і програм їх оптимального використання у процесі фізичного виховання української молоді.

References

1. Belyaev, V.S., & Tusher, Y.L., & Chernohorov, D.N. (2016). *Primernaya programma sportivnoy podgotovki po vidu sporta «Tyazhelaya atletika»* [An approximate program of sports training in the sport «Weightlifting»]. Moscow: FGBU «Federalnyj tsentr podgotovki sportivnogo rezerva» [in Russian].
2. Bezzubov, A.A., & Belyaev, V.S., & Chernohorov, D.N. (2017). Effektivnost sredstv tyazhelej atletiki pri razvitii silovykh sposobnostei u detei 9-11 let [The effectiveness of weightlifting means of developing power abilities in children 9-11 years old]. *Pedahohiko-psihologicheskie i mediko-biologicheskie problemi fizycheskoj kultury i sporta* [Pedagogical-psychological and medico-biological problems of physical culture and sports], 12 (2), 81-92 [in Russian].
3. Oleshko, V.H. (1999). *Sylovi vydy sportu* [Power sports]. Kyiv: Olimpijska literatura [in Ukrainian].
4. Oleshko, V.H., & Putsov, O.I., & Tkachenko, K.V. (2011). *Vazhka atletyka* [Weightlifting]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Safonova, O.A., & Bukirov, R.R., & Malyshkin, N.S. (2017). Vliyanie sredstv tyazhelej atletiki na razvitie dvigatelnykh kachestv [Influence of the means of weightlifting on the development of motor qualities]. *Simvol nauki* [Symbol of Science], 03-3, 148-153 [in Russian].
6. Zykov, P.Yu. (2015, February-March). Formirovanie zdorovogo obraza zhizni podrostkov sredstvami fizicheskoj kultury (na primere zanyatij tyazhelej atletikoj) [Formation of a healthy way of life of teenagers by means of physical training (using the example of weightlifting)]. *Studencheskij nauchnyj forum* [Student science forum]. *Proceedings of the International Student on-line Conference*. Retrieved from <https://www.scienceforum.ru/2015/874> [in Russian].

Список використаної літератури

1. Беляев В.С. Примерная программа спортивной подготовки по виду спорта «Тяжелая атлетика» / В.С. Беляев, Ю.Л. Тушер, Д.Н. Черногоров. – М.: ФГБУ «Федеральный центр подготовки спортивного резерва», 2016. – 245 с.
2. Беззубов А.А. Эффективность средств тяжелой атлетики при развитии силовых способностей у детей 9-11 лет / А.А. Беззубов, В.С. Беляев, Д.Н. Черногоров // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – Т. 12. – 2017. – № 2. – С. 81-92.
3. Олешко В.Г. Силкові види спорту: [Підручник для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту] / В.Г.Олешко. – К.: Олімпійська література, 1999. – 288 с.
4. Олешко В.Г. Важка атлетика: [Навч. програма] / В.Г. Олешко, О.І. Пуцов, К.В. Ткаченко. – К.: Вид-во «Центр учбової літератури», 2011. – 79 с.
5. Сафонова О.А. Влияние средств тяжелой атлетики на развитие двигательных качеств / О.А.Сафонова, Р.Р.Букиров,

- Н.С.Мальшкин // Символ науки: [Международный научный журнал]. – 2017. – № 03-3. – С.148-153.
6. Зыков П.Ю. Формирование здорового образа жизни подростков средствами физической культуры (на примере занятий тяжелой атлетикой). [Электронный ресурс] / П.Ю.Зыков // Студенческий научный форум – 2015: VII Международная студенческая электронная научная конференция. – URL: <https://www.scienceforum.ru/2015/874>.

Рецензент: канд. наук з фіз. вих. і спорту, доц. Бондарчук Н.Я.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 05.04.2018 р.

Тимочко Александр
старший преподаватель
кафедра теории и методики физического воспитания
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г. Ужгород, Украина

УКРЕПЛЕНИЕ ЗДОРОВЬЯ И ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБНОСТИ В ЗДОРОВОМ ОБРАЗЕ ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ТЯЖЕЛОЙ АТЛЕТИКИ

Аннотация. На данный момент тяжелая атлетика почти не используется в школьном физическом воспитании, слабо изучен и не задействован ее оздоровительный и воспитательный потенциал, что обуславливает актуальность темы исследования. В статье автор поставил перед собой цель развеять миф о вредности и опасности тяжелой атлетики, аргументированно доказать, что тяжелая атлетика может эффективно использоваться как средство укрепления здоровья, формирования потребности школьников в здоровом образе жизни, развитии различных физических качеств. Задачи статьи решались с помощью использования методов анализа и обобщения литературных данных, синтеза, классификации, педагогического наблюдения и контроля. В статье показано, что разные упражнения по-разному влияют на организм и обеспечивают те или иные аспекты развития силовых качеств, а также выносливости и гибкости школьников. Автор делает вывод, в соответствии с которым занятия тяжелой атлетикой в целом повышают интерес к ценностям физической культуры и способствуют формированию здорового образа жизни школьников.

Ключевые слова: тяжелая атлетика, силовые упражнения, здоровье, здоровый образ жизни, школьники.

Tymochko Olexandr
Senior Lecturer
Department of Theory and Methods of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

STRENGTHENING HEALTH AND FORMING A NEED FOR A HEALTHY LIFESTYLE OF SCHOOL PUPILS BY MEANS OF WEIGHTLIFTING

Annotation. Now weightlifting is almost not used in school physical education, it is poorly studied and its health and educational potential is not involved, which determines the relevance of the research topic. There are many opponents of using weightlifting as a means of physical education and rehabilitation of teenagers and young men of school age. The paper task – dispelling this myth and proving reasonably that weightlifting can be effectively used as a means of strengthening health, shaping the needs of schoolchildren in a healthy lifestyle, the development of various physical qualities. Methods used: analysis and generalization of literary data, synthesis, classification, pedagogical observation, and control. Weightlifting training of teenagers and young men of school age, if to set before it goals of non-sports achievements, but improvement of the organism, development of its functions, formation of the personality should include three main types of means: general training exercises, basic exercises, additional means. The main condition for the provision of health effects by all these means is the rational organization of trainings and rational load on the body. Weightlifting is an effective means of fighting the sedentary way of life, strengthening the spine and the whole bone system of the body, reducing blood pressure and generally improving the functional state, improving metabolism, avoiding problems with the endocrine system, training both anaerobic and aerobic systems of the body. Many factors contribute to the forming a need for a healthy lifestyle: this is an improvement in state of health and mood, a qualitative change in the indices of physical activity, overall comfort, emotional balance, mobilization of the body's functional reserves to overcome fatigue, improve the overall psychophysical status, positive emotions. As a result, there is a positive change in the reactions of the body of teenagers and young men to different irritants, the norm of cheerfulness and good mood during classes, expectations of new positive emotions in time intervals between trainings. The author draws a conclusion, according to which weightlifting exercises as a whole raise the interest in the values of physical culture and contributes to the formation of a healthy lifestyle of school pupils.

Key words: weightlifting, strength exercises, health, healthy lifestyle, school pupils.

УДК 37:005.336.2(045)

Ткачов Артем Сергійович

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

м.Харків, Україна

Tkachas2016@ukr.net

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЗДІБНИХ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ (У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ)

Анотація. У статті визначено, що актуальність обраної проблеми дослідження зумовлюється необхідністю формування в інтелектуально здібних учнів основної школи загальнокультурної компетентності як однієї з ключових компетентностей. Мета статті: висвітлення результатів емпіричного дослідження, спрямованого на формування загальнокультурної компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів у процесі вивчення суспільствознавчих предметів. Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення з метою вивчення наукової літератури для визначення суті загальнокультурної компетентності учнів; емпіричні (спостереження, бесіди, педагогічний експеримент для перевірки ефективності обраних методів та форм формування цієї компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів). Результати дослідження: уточнення авторського розуміння суті поняття «загальнокультурна компетентність» та вимог до вивчення школярами суспільствознавчих предметів у 5-9 класах у контексті формування цієї компетентності, виявлення психологічних особливостей високоздібних учнів підліткового віку, які необхідно враховувати вчителю під час роботи з ними; визначення та доведення ефективності обраних методів і форм формування в учнів 5-9 класів загальнокультурної компетентності у процесі вивчення ними суспільствознавчих дисциплін.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність, методи, форми, високоздібні учні, основна школа.

Вступ. В умовах демократизації й гуманізації українського суспільства значно підвищується роль культури, що виконує роль важливого ресурсу його подальшого соціального-економічного розвитку, а також особистісного становлення кожної людини. У світлі цього виникає актуальна потреба у формуванні в кожній особистості загальнокультурної компетентності, яку визначено в нормативних документах у галузі шкільної освіти як одну з ключових компетентностей, якими мають оволодіти сучасні учні. Особливу важливість для вчителів школи набувають питання забезпечення оволодіння цією компетентністю інтелектуально здібними учнями 5-9 класів, які при сприятливих обставинах можуть стати гідними представниками культурної еліти країни. Тому формування загальнокультурної компетентності у школярів цієї категорії є актуальною проблемою педагогічної теорії та практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі проведення дослідження визначено, що окремі аспекти порушеної проблеми висвітлено в працях деяких науковців. Так, зміст та структуру ключових компетентностей школярів розкрито в наукових працях Н.Бібік, В.Іваня, І.Зимньої, О.Крутенко, А.Мухи, О.Пометун, Є.Санченко та ін. Сутність загальнокультурної компетентності та її роль, у житті сучасної людини визначено в дослідженнях С. Гаврилюк, О. Дубасенюк, З. Шевченко, Г. Шпиталевської та ін. Характерні особливості навчання й виховання інтелектуально здібних школярів і, зокрема, учнів 5-9 класів схарактеризовано в наукових доробках А. Горміна, Н. Себіновської, Н. Фостік та ін. Проте результати аналізу наукової літератури засвідчили, що проблема формування загальнокультурної компетентності в цієї категорії школярів, незважаючи на її надзвичайну актуальність, не була предметом окремого педагогічного дослідження. Це зумовило вибір проблеми дослідження та теми статті.

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження, спрямованого на формування загальнокультурної компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів у процесі вивчення суспільствознавчих предметів. **Завдання статті:** на основі аналізу наукової літератури та нормативних документів у

галузі шкільної освіти уточнити авторське розуміння поняття загальнокультурної компетентності особистості; визначити методи й форми її формування в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів у процесі вивчення суспільствознавчих предметів; презентувати педагогічний досвід автора щодо розв'язання порушеної проблеми. **Методи дослідження:** теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення з метою вивчення наукової літератури для визначення суті загальнокультурної компетентності учнів; емпіричні (спостереження, бесіди, педагогічний експеримент для перевірки ефективності обраних методів та форм формування цієї компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів).

Виклад основного матеріалу. Під час здійснення наукових розвідок визначено, що вчені у своїх працях пропонують різні визначення поняття «загальнокультурна компетентність». Так, вітчизняні вчені (О.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, О.Савченко та ін.), які брали участь у дискусіях, організованих у межах проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», дійшли висновку, що ця компетентність стосується сфери розвитку культури як окремої особистості, так і суспільства загалом. Формування загальнокультурної компетентності передбачає становлення культури міжособистісних відносин учнів, оволодіння ними вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципами толерантності, плюралізму, що дозволяє особистості аналізувати і правильно оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської, світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному житті сучасного суспільства; грамотно застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії; вільно володіти рідною й іноземними мовами, застосовувати в різних комунікативних ситуаціях навички мовлення, дотримуватись норм мовної культури, оптимальним способом використовувати засоби рідної й іноземної мови, символіку та тексти в активній взаємодії з іншими людьми; організовувати процес самовиховання, спрямований на розробку та реалізацію на практиці стратегії й моделі поведінки та кар'єри з урахуванням необхідності узгодження індивідуальних з національними й загальнолюдськими цінностей, на

опанування моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами і країнами [7, с. 86].

Аналогічні ідеї стосовно суті та змісту загальнокультурної компетентності висловлює також В. Вербицький [9]. Під час проведення дослідження в нагоді також стали висновки С. Мельник, яка визначила загальнокультурну компетентність учнів основної школи як інтегроване особистісне утворення, що є результатом засвоєння школярем системи знань про світ культури, відповідних умінь, цінностей, ставлень, оволодіння школярем необхідними морально-особистісними якостями, які в системній єдності дають йому змогу правильно визначати роль культури в житті сучасної людини, адекватно орієнтуватися в її продуктах, а також узгоджувати свою поведінку з моральними нормами й культурними цінностями [5, с. 4].

Наведені вище теоретичні положення враховувались під час проведення подальшого пошуку. Проте базовим для статті є визначення загальнокультурної компетентності, що наводиться в Концепції Нової української школи, яка відбиває стратегію реформування середньої освіти до 2029 року. Зокрема, у цьому документі під загальнокультурною компетентністю школярів розуміється «обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [3].

Слід відзначити, що в процесі вибору методів і форм формування загальнокультурної компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів у процесі вивчення суспільствознавчих предметів важливо також керуватися вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Як відзначається в цьому нормативному документі, представлена в ньому освітня галузь «Суспільствознавство» складається з історичного та суспільствознавчого компонентів. Метою засвоєння цієї галузі учнями є забезпечення становлення кожного учня як особистості, яка опанувала гуманістичні моральні норми, національні й загальнолюдські цінності, усвідомлює себе громадянином України та здатний до успішної самореалізації в суспільстві. На етапі основної школи зміст освітньої галузі «Суспільствознавство» реалізується шляхом вивчення учнями таких навчальних, як історія України, всесвітня історія, основи правознавства тощо [1].

Важливо підкреслити, що вказані предмети суспільствознавчої циклу мають значні потенційні можливості щодо формування загальнокультурної компетентності в учнів основної школи, адже визначені в державному стандарті вимоги щодо засвоєння школярами його історичного й суспільствознавчого компонентів передбачають забезпечення вчителями, які викладають відповідні предмети, засвоєння суб'єктами навчання системних знань про головні явища та тенденції в історії України та світу, про життя суспільства і людини в ньому, про розвиток національної та загальнолюдської культури, формування у школярів умінь грамотно оцінювати різні суспільно-історичні події та процеси, а також використовувати засвоєні знання та вміння у своїй діяльності та виборі моделі поведінки [1].

У процесі формування загальнокультурної компетентності інтелектуально здібних учнів 5-9 класів

необхідно також враховувати психологічні особливості цієї категорії школярів. Як встановлено в дослідження, серед характерних ознак інтелектуально здібних учнів підліткового віку, які сприяють успішності їхньої навчальної діяльності, доцільно відзначити насамперед такі: високі пізнавальні потреби, оригінальність, гнучкість і критичність мислення, гарна пам'ять, багатий творчий потенціал, виняткова допитливість, захопленість змістом обраних для виконання завдань, розвинена увага; надчутливість до проблем дослідження; дослідницька активність тощо [2; 4; 6; 10].

Водночас з'ясовано, що у високоздібних учнів основної школи спостерігаються певні особистісні якості та властивості, які зумовлюють появу певних труднощів в процесі навчання та взаємодії з учнями, учителями та іншими людьми. Серед них можна відзначити такі: відсутність у талановитих школярів інтересу до освітнього процесу в школі, вороже ставлення до неї, оскільки традиційна навчальна програма не відповідає їхнім здібностям, вони вважають її нудною й нецікавою; збільшення енергетичних витрат у зв'язку з пубертатним періодом; дисинхронія особистісного, фізіологічного й соціального розвитку; перфекціонізм, занадто висока вимогливість до себе та своїх досягнень; егоцентризм і нездатність встати на точку зору співрозмовника, прагнення його переривати й поправляти під час спілкування, особливо якщо він партнер є слабкішим в інтелектуальному плані; бажання в будь-якій суперечці довести свою правоту, відсутність конформізму та здатності йти на компроміс; прагнення командувати однолітками, що значно погіршує відносини з ними; порушення в поведінці, демонстрація різноманітних психологічних реакцій захисту, виникнення конфліктних ситуацій з учителями, що примушує їх застосовувати до порушників дисципліни відповідні «каральні» заходи [2; 8; 10].

На підставі викладеного зроблено висновок про те, що для успішного формування загальнокультурної компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів на уроках із суспільствознавчих предметів та в позааудиторній пізнавальній діяльності цих школярів слід широко застосовувати різноманітні активні й інтерактивні методи й форми навчання: «круглі столи», рольові ігри, проблемні ситуації, робота в малих групах, заочні подорожі у просторі та часі, індивідуальні та групові дослідницькі проекти, історико-суспільствознавчі вікторини, КВК та вебквести тощо.

Зокрема, у процесі здійснення експериментальної діяльності обдаровані учні виступали на уроках з предметів суспільствознавчого циклу із самостійно підготовленими повідомленнями та доповідями на різні теми, наприклад на такі: «Антична спадщина та її роль в житті сучасного людства», «Культурні досягнення Київської держави», «Гетьманщина за правління Івана Мазепи» тощо. При цьому свої виступи школярі супроводжували відповідними комп'ютерними презентаціями. Також зазначимо, що високоінтелектуальні учні виконували роль співмодераторів під час проведення круглих столів, зокрема на такі теми: «Основні проблеми духовно-моральної культури учнів підліткового віку», «Провідні релігії світу та їх цінності», «Національні традиції українського народу та їх місце в житті сучасних школярів» тощо.

Варто зауважити, що інтелектуально розвинені учні 8-9 класів залучались також до організації заочних подорожей, причому вони проводили такі подорожі не тільки для своїх одноліток, але і для учнів

молодшого підліткового віку. Так, значний інтерес у школярів різного віку викликали підготовлені ними подорожі на такі теми: «Український національний костюм: історія, значення, традиції», «Крашанки, крапанки, дряпанки, писанки: великодні атрибути та їх символіка» тощо. Зокрема, перша з названих подорожей супроводжувалась демонстрацією відповідних фотографій, репродукцій картин, а також створеного школярами мультимедійного матеріалу про те, який вигляд мав національний чоловічий та жіночий одяг у різних регіонах України та як він змінювався з часом. Під час проведення другої подорожі її організатори ознайомили іншим учасникам з різними видами пасхальних яєць та технікою їх виготовлення, пояснили, що означають візерунки на великодніх яйцях, а також продемонстрували відео про те, що на українських землях існує багато різних традицій щодо відбору кольорів та візерунків з цієї металею.

Інтелектуально здібні учні 8-9 класів залучалися також до виконання дослідницьких проєктів на різні соціально-історичну та культурну тематику (напри-

клад, «Роль народної пісні в житті українців», «Український віночок: символи та значення квітів та стрічок» тощо), у процесі роботи над якими вони мали відібрати, проаналізувати, опрацювати інформацію з різних джерел: навчальної й наукової літератури, історичних документів, інтернет-матеріалів тощо. Важливу роль школярі цієї категорії виконували і під час відбору завдань для проведення вікторин, КВК, веб-квестів, написання сценаріїв для історичних костюмованих свят тощо.

Висновки. Отже, суспільствознавчі предмети мають значні педагогічні можливості щодо формування загальнокультурної компетентності в інтелектуально здібних учнів 5-9 класів. З цією метою можна успішно використовувати різні активні й інтерактивні методи та форми організації їхньої навчальної діяльності. У подальшому дослідженні передбачається визначити й експериментально перевірити педагогічні умови формування у високоздібних учнів основної школи екологічної й здоров'язбережувальної компетентності.

References

1. Derzhavnyi standart bazovoi ta povnoi serednoi osvity (Postanova KМУ vid 23 lystopada 2011 r. № 1392) [State standard of a basic and a senior secondary education] Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
2. Klymeniuk, Y.M. (2007). Osoblyvosti navchannia intelektualno obdarovanykh uchniv. [Peculiarities of teaching gifted pupils]. In *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka* [Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University], 33, 55–57 [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia «Nova ukrainska shkola» [Concept «New Ukrainian School»] Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258.
4. Kulchytska, O.I. (2001). Spetsyfika dytiachoi obdarovanosti [Specificity of a child's giftedness]. In *Obdarovana dytyna* [Gifted child], 1, 3-10 [in Ukrainian].
5. Melnyk, S.A. (2010). Intehrovanyi urok yak zasib formuvannia zahalnokulturnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly [An integrated lesson as a means of forming general cultural competence among pupils of a middle school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkiv National pedagogical University [in Ukrainian].
6. Mykhaleva, E.S. (2015). Razvytye potentsyala odarenykh podrostkov [Development of gifted teenagers' potential]. In *Sovremennye problemy nauky y obrazovaniya* [Modern problems of science and education], 2, part 1. Retrieved from <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18401> [in Russian].
7. Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy* [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives], Kyiv: Bv [in Ukrainian].
8. Tukhtubaeva, Y. *Problemi odarenykh detei y kak ykh reshyt v usloviyakh obshcheobrazovatelnoi shkoli* [Gifted children's problems and how to solve them in the conditions of a middle school] Retrieved from http://pedsovet.su/metodika/6170_problemy_odarenykh_detey [in Russian].
9. Verbytskyi, V.V. Formuvannia kluchovykh kompetentnosti uchniv – osnovne zavdannia navchalnoho zakladu [Formation of pupils' key competence is the main task of an educational institution] Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf> [in Ukrainian].
10. Zanaev, S.S. (2010). Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya sotsyalnoi kompetentnosti odarenykh podrostkov v obrazovatelnom prostranstve rehyona [Pedagogical conditions for forming social competences among gifted teenagers in the regional educational system]. *Unpublished Candidates Dissertation*. Makhachkala: Dagestan State Pedagogical University [in Russian].

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової та повної середньої освіти (Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
2. Клименюк Ю.М. Особливості навчання інтелектуально обдарованих учнів // Вісник Житомирського державного університету ім.І.Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 55–57.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258.
4. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина. 2001. – № 1. – С. 3-10.
5. Мельник С.А. Інтегрований урок як засіб формування загальнокультурної компетентності учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. «теорія і методика професійної освіти». – Харків, 2010. – 20 с.
6. Михалева Е.С. Развитие потенциала одаренных подростков // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – №2. – Ч.1. – URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18401>.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К., 2004. – С.85-89.
8. Тухтубаева Э. Проблемы одаренных детей и как их решить в условиях общеобразовательной школы. URL: http://pedsovet.su/metodika/6170_problemy_odarenykh_detey.
9. Вербицький В. В. Формування ключових компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2372/1/Verbytsky.pdf>.
10. Занаев С.С. Педагогические условия формирования социальной компетентности одаренных подростков в образовательном пространстве региона: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Махачкала, 2010. – 170 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Ткачев Артем

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
г.Харків, Україна

МЕТОДИ И ФОРМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО СПОСОБНЫХ УЧЕНИКОВ 5-9 КЛАССОВ (В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВОВЕДЧЕСКИХ ПРЕДМЕТОВ)

Аннотация. В статье определено, что актуальность проблемы исследования обусловлена необходимостью формирования у интеллектуально способных учащихся основной школы общекультурной компетентности как одной из ключевых компетентностей. Цель статьи: освещение результатов эмпирического исследования, направленного на формирование общекультурной компетентности у интеллектуально способных учащихся 5-9 классов в процессе изучения обществоведческих предметов. Методы исследования: теоретические (анализ, сравнение, обобщение с целью изучения научной литературы для определения сути общекультурной компетентности учащихся эмпирические (наблюдение, беседы, педагогический эксперимент для проверки эффективности выбранных методов и форм формирования этой компетентности в интеллектуально способных учеников 5-9 классов). Результаты исследования: уточнение авторского понимания сущности понятия «общекультурная компетентность» и требований к изучению школьниками обществоведческих предметов в 5-9 классах в контексте формирования этой компетентности, выявление психологических особенностей высокоспособных учащихся подросткового возраста, которые необходимо учитывать учителю при работе с ними, определение и подтверждение эффективности выбранных методов и форм формирования у учащихся 5-9 классов общекультурной компетентности в процессе изучения ими обществоведческих дисциплин.

Ключевые слова: общекультурное компетентность, методы, формы, высокоспособные ученики, основная школа.

Tkachov Artem

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of General Education and High School Pedagogic
H.S.Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

METHODS AND FORMS OF FORMATION OF GENERAL CULTURAL COMPETENCE AMONG INTELLIGENTLY CAPABLE CHILDREN OF 5-9 CLASSES (AS EXEMPLIFIED BY LEARNING SOCIAL SCIENCE SUBJECTS)

Abstract. The article deals with the problem of general cultural competence formation among intellectually capable students of 5-9 classes while studying social science subjects. The topicality of the research is determined by the necessity to form this competence as one of the key competences among gifted pupils. The purpose of this article is to reveal the results of the empirical study aimed to form a general cultural competence among intellectually gifted pupils of classes 5-9 in the process of studying social science subjects. Research methods used: theoretical (analysis, comparison, generalization with the aim to study scientific literature to define the essence of general cultural competence of pupils; empirical (observation, conversation, pedagogical experiment to check the effectiveness of the chosen methods and forms of this competency formation among intellectually gifted pupils of 5-9 classes in the process of studying social sciences). The results of the conducted research: the author's understanding of the essence of the "general cultural competence" concept, the requirements for studying social science subjects in grades 5-9 in the context of this competence formation; revealing psychological features of teenage talented pupils, which should be taken into account by the teacher while working with them. The efficiency of the chosen methods and forms of general cultural competence formation have been described and proved while studying social science subjects and the presentation of the author's pedagogical experience in solving the problem concerned. It has been proved that the use of the above mentioned methods and forms of education really ensures the increase of general cultural competence level among intellectually gifted pupils of 5-9 grades.

Key words: general cultural competence, methods, forms, capable students, junior secondary school.

УДК 371.321; 304.42; 159.9

Товканець Ганна Василівна
 доктор педагогічних наук, професор
 Мукачівський державний університет
 м. Мукачеве, Україна
 tovkanec@ Rambler.ru

ПЕРЦЕПТИВНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. В статті розглядається проблема перцепції у педагогічній взаємодії. Метою статті є обґрунтування особливостей перцепції в педагогічній взаємодії. Завданнями дослідження: обґрунтування теоретичних підходів щодо перцепції у педагогічній взаємодії та визначення особливостей сприймання суб'єктів у міжособистісному спілкуванні. У дослідженні використані методи аналізу, систематизації та концептуалізації наукових ідей, узагальнення. Підкреслено, що в міжособистісній комунікації як особлива проблема виступає інтерпретація повідомлення, що надійшло від педагога до учня і навпаки. Виявлено найбільш важливі властивості суб'єкта сприйняття: активність, інтегративність, субстанціальність, двоплановість. При здійсненні педагогічної взаємодії важливими є психологічні механізми взаємосприйняття і розуміння людьми один одного: ідентифікація, емпатія, рефлексія, казуальна атрибуція, установки. Зроблено висновок, що сприймання людини детермінується якостями та властивостями об'єкта і сприймання суб'єкта. Врахування особливостей сприймання дозволяє здійснювати міжособистісне спілкування якісно і ефективно, досягаючи поставлених педагогічних цілей, сприяти стимулюванню оптимального емоційного настрою особистості, максимального прояву її, розвитку суспільно схвалюваних схильностей і здібностей.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, перцепція, міжособистісне спілкування.

Вступ. В умовах динамічних перетворень у всіх сферах людської діяльності і суспільних відносин об'єктивно зростає роль повноцінного міжособистісного спілкування, яке є запорукою психологічного здоров'я особистості й умовою її успішної соціалізації. Міжособистісне спілкування в педагогічному середовищі – досить складний процес, тому що не можна бездумно займати позицію ведучого в діалозі або бути постійно в позиції слухача, необхідно використовувати повною мірою все і робити це так, щоб чергова міжособистісна взаємодія була б кращою у порівнянні з іншою, попередньою. Для педагогічної діяльності значущим стає проблема наукового осмислення міжособистісного спілкування в контексті сучасної дійсності, його впливу на формування і розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури та досліджень, тематично пов'язаних з нашим, показує, що в даний час в психолого-педагогічній науці накопичений певний обсяг знань, необхідний для постановки і вирішення проблеми виявлення психологічних особливостей педагогічного спілкування. Доведено значення безпосереднього міжособистісного спілкування для повноцінного розвитку особистості (Б.Ананьєв, Г.Андреева, А.Бодальов, В.Куніцина, Н.Казарінова, А.Леонт'єв, М.Лісіна, Б.Ломов, А.Маслоу, В.Мясищев, І.Шкуратова); визначено особливості міжособистісного спілкування в юнацькому віці (К.Абульханова-Славська, М.Бородіна, Л.Виготський, І.Кон, Х.Ремшмідт, Д.Ельконін, Е.Еріксон); розкриті особливості опосередкованого Інтернетом міжособистісного спілкування, його переваги та обмеження, формування комунікативної культури (І.Бех, В.Галузінський, Л.Калашнікова, Л.Мітіна, Ю.Пасов, І.Тимченко), культури педагогічного спілкування (В.Вараскін, І.Зязюн, В.Кан-Калик, І.Козубовська та Г.Товканець [8], Т.Чмут та інші).

Дослідники підкреслюють, що виникнення і успішній розвиток міжособистісної взаємодії у педагогічному спілкуванні можливий лише в тому випадку, якщо між її учасниками існує взаєморозуміння. Те, якою мірою люди відображають почуття, сприймають і розуміють інших, а через них – і самих себе, здебільшого визначає і сам процес спілкування, і стосунки, які створюються між партнерами, і спо-

соби взаємодії. Обов'язковою складовою такої взаємодії є процес розуміння і пізнання людиною іншої, що умовно називається перцептивною стороною спілкування.

Г.Андреевою перцепція представлена як схема варіантів соціально-перцептивних процесів [3], яка включає різні варіанти не тільки об'єкта, але й суб'єкта сприйняття. Коли суб'єктом сприйняття виступає індивід, то він може сприймати іншого індивіда, який належить до іншої групи; іншого індивіда, що належить до «чужої групи»; свою власну групу; «чужу» групу. Якщо навіть не включати в перелік великі соціальні спільноти, які також можуть сприйматися, то і в цьому випадку виходить чотири різних процеси, кожний з яких має свої специфічні особливості. Ще складніша картина, наголошує В.Москаленко, у випадку, коли як суб'єкт сприйняття інтерпретується не тільки окремих індивід, але й група. Тоді до складного переліку процесів соціальної перцепції ще додається: сприйняття групою свого власного члена; сприйняття групою представника іншої групи; сприйняття групою самої себе; нарешті, сприйняття групою іншої групи [11]. У дослідженнях О.Бодальова часто як синонім «сприйняття іншої людини» вживається вираз «пізнання іншої людини» [6], що зумовлено дослідженнями специфічних рис сприйняття соціальних об'єктів, до яких належить сприйняття не лише фізичних характеристик об'єкта, але й поведінкових його характеристик, формування уявлень про його наміри, думки, емоції, здібності, настанови та ін. Крім того, в зміст цього поняття включається формування уявлень про ті відношення, які пов'язують суб'єкт і об'єкт сприйняття.

Мета статті: обґрунтувати особливості перцепції в педагогічній взаємодії.

Завданнями дослідження є обґрунтування теоретичних підходів щодо перцепції у педагогічній взаємодії та визначення особливостей сприймання суб'єктів у міжособистісному спілкуванні.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань у дослідженні були використані методи: аналізу – з метою здійснення теоретичного аналізу наукової літератури; систематизації та концептуалізації наукових ідей – з метою визначення основних положень щодо перцептивних аспектів педагогічної взаємодії та міжособистісного спілкування; узагальнення – з метою формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що завданням педагогічної взаємодії стоїть є не тільки і не стільки передача інформації, скільки прагнення адекватного розуміння її. Тобто в міжособистісній комунікації як особлива проблема виступає інтерпретація повідомлення, що надійшло від педагога до учня і навпаки. По-перше, форма і зміст повідомлення істотно залежать від особистісних особливостей, як педагога, так і учня, їх уявлень одне про одного і відносин між ними, всієї ситуації, в якій відбувається спілкування. По-друге, передане педагогом навчальне повідомлення не залишається незмінним: воно трансформується, змінюється під впливом індивідуально-типологічних особливостей учня, відношення його до вчителя, самого тексту, ситуації спілкування, тобто важливо враховувати адекватність сприйняття навчальної інформації.

Здійснює аналіз перцептивного процесу той, який сприймає – тобто той, кому належить і хто виконує цю психологічну дію [7], конкретний індивід (представник виду, конкретна історична людина), здатний орієнтуватися, комунікувати і діяти в навколишньому середовищі, носій чуттєвого відображення дійсності. Найбільш важливими властивостями суб'єкта сприйняття виступають:

- активність – здатність ініціювати перцептивний процес, співвідносити його зміст, розпоряджатися власними ресурсами (досвідом, способами і засобами сприйняття), створювати або видозмінювати умови сприйняття і завдяки цьому формувати не тільки образ дійсності, а й самого себе;

- інтегративність – цілісність суб'єкта сприйняття, що виступає як одиниця, яка реалізує цілісне перцептивне ставлення індивіда до наявних умов буття;

- субстанціальність – віднесення різномодальних психічних явищ, включених в процес сприйняття, до однієї і тієї ж об'єктивної інстанції, відмінної від них самих; суб'єкт стає основою такого способу об'єднання щодо простих психічних функцій в ціле, при якому виникає нова якість, якої немає у кожному з них;

- двоплановість – можливість диференціації в рамках одного і того ж цілого зовнішнього (тілесна організація, стан сенсорних систем, поведінка) і внутрішнього (організація перцептивних процесів, чуттєвий досвід, здібності) планів; один проявляється через інший, виражаючи їх тісний взаємозв'язок, єдність.

Відповідно до зроблених визначень, суб'єкт сприйняття не може бути ототожнений ні з організмом (органами чуття, ЦНС), ні з «чистим сприйняттям», ні з так званим, «внутрішнім спостерігачем» або «абсолютним Я». Сприймає дійсність не око і не мозок, і не саме сприйняття, а тварина або людина за допомогою своїх очей і мозку; останні є органи сприйняття, які відтворюють в формах свого функціонування об'єктивні властивості й індивіда, й середовища. Ідея ж «внутрішнього спостерігача» (душі) висловлює акт самопізнання людини, що має по відношенню до чуттєвого сприйняття вторинний характер. Суб'єкт відіграє роль необхідної передумови перцептивного процесу; сам же цей процес відкривається як реалізація потенціалу і ресурсів суб'єкта сприйняття. Оскільки перцептивні задатки, здібності, спрямованість і риси особистості виявляються і розвиваються в ході сприйняття, його формування і розвиток не можуть бути зведені до отримання, накопичення і організації чуттєвих даних. Цей процес стосується і мотиваційної, і операційної, і когнітивної сторін сприйняття. Можна говорити про формування і розвиток перцептивного інтелекту, що вклю-

чає як структури пошуку, прийому, перетворення і проектування інформації (перцептивні схеми, карти і т.п.), так і структури, що забезпечують регуляцію і саморегуляцію перцептивної активності (перцептивний план, установку) [7, с.55].

Перебуваючи під різноманітними впливами середовища, індивід конструює свою поведінку, порівнюючи з властивостями навколишньої дійсності. Це передбачає наявність механізмів, пошуку, вибору та використання корисної інформації, до яких відносяться потреба в інформації, засоби і способи її отримання, організація чуттєвих даних в компактне ціле, прогнозування можливих змін середовища та ін. По суті, це – психологічні утворення перцептивного процесу, його мотиваційні, когнітивні і операційні засоби. Важливо мати на увазі, що процес сприйняття охоплює не тільки сенсорні або рухові системи, а і емоційний стан індивіда (суб'єкта сприйняття) в цілому. В рамках соціальної системи суб'єкт постає як особистість, що пізнає (сприймає) світ. Але важливим є ще один принциповий момент, що обумовлює існування і розвиток як індивіда, так і суспільства (його підсистем, органів і т.п.): відносини між людьми.

Дослідники (В.Вараксин, Л.Виготський, К.Левін та інші) наголошують, що завдяки цій обставині соціальна система формує особистісні властивості суб'єкта сприйняття (його спрямованість, здібності, характер), визначає власне людські способи його взаємин з дійсністю (діяльність, спілкування, гра і ін.), і видозмінює об'єкт сприйняття, в зміст якого включаються інші люди (їх поведінка, стан, відносини, ролі, які вони займали позиції і т.п.), а також предмети і події культури [13, с.24]. Сприйняття світу не обмежується тільки знаковими системами [14], діяльністю [10], культурою в цілому і включає в себе символічний зміст [9]. Особливе значення починають відігравати не стільки пошук і прийом корисної інформації, скільки її інтерпретація: включення в смислові контексти або семантичні поля того, хто сприймає [5, с.28]. Перцептивні потреби і способи їх задоволення наповнюються соціальним змістом, посилюється вольовий компонент, чуттєві образи стають усвідомленими, з'являються ціннісна складова сприйняття, морально-етичний і естетичний моменти. Нарешті, приймаючи цінності, норми й інтереси референтної групи, індивід сприймає і себе, і світ «очима» колективного суб'єкта [1; 2; 3; 4; 6].

В силу багатовимірності пізнавальних (перцептивних) відносин індивіда з середовищем, типологія суб'єктів сприйняття може бути будь-якою. Залежно від домінування сенсорної системи виділяються суб'єкти зорового, тактильного, акустичного та інших видів сприйняття, а в залежності від досвіду індивіда – суб'єкти професійного сприйняття і т.п.

Перенесення пізнавальних акцентів з образу сприйняття (елементів, структури, функції, властивостей) вимагає врахування ряд принципів моментів: процес сприйняття «набуває особистісності», стає особистісним; змістом об'єкта сприйняття є весь спектр реальних подій дійсності, як природних, так і соціальних; сприйняття здійснюється в системі інших психічних явищ; основною формою детермінації перцептивних явищ стає системний детермінізм.

При здійсненні педагогічної взаємодії як процесу сприйняття і розуміння людьми один одного доцільно звернути особливу увагу на з'ясування психологічних механізмів взаємосприйняття і розуміння людьми один одного, до яких відносять:

- *ідентифікацію* – уподібнення себе іншому,

коли уявлення про партнера по спілкуванню будується на основі спроби поставити себе на його місце;

– *емпатію* – спосіб розуміння іншої людини на основі раціонального осмислення його особливостей та емоційно забарвленого співпереживання його станів, співчуття, співучасті з партнером по спілкуванню;

– *рефлексію* – усвідомлення людиною того, як вона сприймається та розуміється партнером по спілкуванню. Природно, що від цього багато в чому буде залежати поведінка комунікатора;

– *казуальну атрибуцію*, тобто приписування іншому свого бачення психологічних причин його поведінки, інтерпретація цих причин його поведінки і через це розуміння психологічних джерел поведінки партнера по спілкуванню. Зазвичай бачення психологічних причин поведінки іншої людини засноване на власному досвіді і тому часто веде до спотворення висновків про психологічні особливості партнера по спілкуванню;

– *установки* – певну налаштованість на партнера по спілкуванню.

У педагогічній діяльності велике значення має розуміння педагогом чинників, що впливають на сприйняття і розуміння людини людиною, що дозволяє прогнозувати і коректувати технологію поведінки учнів. Ці чинники умовно поділяються на поведінкові і психологічні.

Поведінкові чинники, що впливають на особливості сприйняття та розуміння іншого: поведінка і діяльність, дії партнера по спілкуванню; результати поведінки і дій іншого; форми поведінки, що використовуються партнером по спілкуванню; що і як говорить партнер та ін.

Психологічні чинники, що впливають на особливості сприйняття та розуміння іншого: зовнішність і її атрибути; вираз обличчя, очей людини, її міміка, пантоміміка тощо; психотипові особливості партнера по спілкуванню: його темперамент, екстра – або

інтровертованість, стиль спілкування та ін; своєрідність установки комунікатора на сприйняття інших людей, що виражається по-різному в різних соціально-психологічних ситуаціях: як «ефект первинності» інформації, першого враження про людину, яке надає сильний і сталий вплив на формування образу людини; як «ефект ореолу»: якщо про людину склалися хороше, позитивне враження, то це враження (фільтр, ореол) пропускає у свідомість людини тільки ту інформацію, яка узгоджується зі сформованим враженням [12], як позитивним, так і негативним; як «ефект новизни» інформації, оскільки останнє враження про людину надає більш сильний вплив на його сприйняття, ніж попередні; як «ефект стереотипізації» (вікової, професійної, етнічної, регіональної тощо) при їх сприйнятті.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У педагогічній взаємодії перцепція є одним з важливих чинників міжособистісного спілкування, що впливає на такі базисні властивості особистості, в яких виражається її ставлення до різних соціальних інститутів і спільнот людей, до природи, до праці. Сприймання людини детермінується якостями та властивостями об'єкта сприйняття, особливостями сприймання суб'єкта, умовами, за яких відбувається перцептивна діяльність. Рівень сприймання визначається також отриманими у процесі життєдіяльності знаннями, вміннями, навичками, досвідом, культурою. Застосування різних типів, методів і прийомів сприймання і врахування його особливостей дозволяє здійснювати міжособистісне спілкування якісно, досягаючи поставлених педагогічних цілей, сприяти стимулюванню оптимального емоційного настрою особистості, максимального прояву її, розвитку суспільно схвалюваних схильностей і здібностей. Перспективами подальших досліджень є вивчення особливостей комунікативних здібностей та їх вплив на ефективність міжособистісного спілкування.

References

1. Abulkhanova, K. (1973). *O subyekte psikhicheskoy deyatel'nosti* [About the subject of mental activity]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Anan'ev, B. (1960). *Psikhologiya chuvstvennogo poznaniya*. [Psychology of sensory cognition]. Moscow: APN RSFSR [in Russian].
3. Andreeva, H. (1994). *Sotsyalnaia psikhologiya* [Social Psychology]. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Andreeva, H. (1997). *Psikhologiya sotsial'nogo poznaniya* [Psychology of social cognition]. Moscow: Aspekt-Press [in Russian].
5. Artemieva, E. (1999). *Osnovy psikhologii subjektivnoi semantiki* [The basis of the psychology of subjective semantics]. Moscow: Nauka-Smysl [in Russian].
6. Bodalev, A. (1983). *Lychnost i obshchenije: izbrannye trudy* [Personality and communication: selected works]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
7. Kholodnaia, M. (1997). *Psikhologiya yntellekta: paradoksy issledovaniya* [Psychology of the intellect: the paradoxes of research]. Retrieved from <http://intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/library/Holodnaya>
8. Kozubovska, I., & Tovkanets, H. (1998). *Sotsialna profilaktyka deviantnoi povedinky: korektsiia vidkhylen u povedyni vazhkovykhovuvanykh ditei u protsesi profesinoho pedahohichnogo spilkuvaniia* [Social prevention of deviant behavior: correction of deviations in the behavior of difficult children in the process of professional pedagogical communication]. Uzhhorod: UzhDU [in Ukrainian].
9. Kriuchkova, V. (1994). *Symvolizm v izobrazitel'nom iskusstve* [Symbolism in the visual arts]. Moscow: Yzobrazitel'noe yskusstvo [in Russian].
10. Levyn, K. (2000). *Teoriya polia v sotsyalnykh naukakh* [Field Theory in Social Sciences]. Spb.: Rech [in Russian].
11. Moskalenko, V. (2008). *Sotsialna psikhologiya* [Social Psychology]. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
12. Psychological mechanisms and «effects» of perception. *Psikhologichni mekhanizmy i «efekty» pertseptsii*. Retrieved from <http://studme.com.ua/111211035530/psihologiya>
13. Varaksyn, V. (2015). *Mezhlychnostnoye obshchenye kak ynstrument resheniya problemnykh voprosov* [Interpersonal communication as a tool for solving problematic issues.] *Mezhdunarodnyi zhurnal prykladnykh i fundamentalnykh issledovaniy* [International Journal of Applied and Fundamental Research], 8(1), 172-175 [in Russian].
14. Vyhotskiy, L. (1996). *Psikhologiya razvytiya kak fenomen kultury* [Developmental psychology as a phenomenon of culture]. Voronezh: APSN [in Russian].

Список використаної літератури

1. Абульханова К.А. О субъекте психической деятельности / К.А.Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1973 – 287 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания / Б.Г.Ананьев. – М.: АПН РСФСР, 1960. – 486 с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология. / Г.М.Андреева. – М.: Наука, 1994. – 668 с.
4. Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М.Андреева. – М.: Аспект-Пресс, 1997. – 303 с.

5. Артемьева Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е.Ю.Артемьева. – М.: Наука-Смысл, 1999. – 350 с.
6. Бодалев А.А. Личность и общение: избранные труды / А.А.Бодалев. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.
7. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М.А.Холодная. – М.-Томск: 1997. – 208 с. / [Электронный ресурс]. – URL: <http://intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/library/Holodnaya>.
8. Козубовська І.В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування [монографія] / І.В.Козубовська, Г.В.Товканець. – Ужгород: УжДУ, 1998. – 198 с.
9. Крючкова В.А. Символизм в изобразительном искусстве / В.А.Крючкова. – М.: Изобразительное искусство. 1994. – 272 с.
10. Левин К. Теория поля в социальных науках / К.Левин. – СПб.: Речь, 2000. – 368 с.
11. Москаленко В.В. Соціальна психологія / В.В.Москаленко. – 2-ге вид., випр. та доп. – К.: ЦУЛ, 2008. – 688 с.
12. Психологічні механізми і «ефекти» перцепції / [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://studme.com.ua/111211035530/psihologiya>
13. Варакин В.Н. Межличностное общение как инструмент решения проблемных вопросов / В.Н.Варакин // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 8–1. – С.172-175.
14. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Л.С.Выготский. М. – Воронеж: АПЧН, 1996. – 512 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Товканець Анна

доктор педагогических наук, профессор
Мукачевский государственный университет
г.Мукачево, Украина

ПЕРЦЕПТИВНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация. В статье рассматривается проблема перцепции в педагогическом взаимодействии. Целью статьи является обоснование особенностей перцепции в педагогическом взаимодействии. Задачи исследования: обоснование теоретических подходов к перцепции в педагогическом взаимодействии и определение особенностей восприятия субъектов в межличностном общении. В исследовании использованы методы анализа, систематизации и концептуализации научных идей, обобщение. Подчеркнуто, что в межличностном коммуникации как особая проблема выступает интерпретация сообщения, поступившего от педагога к ученику и наоборот. Выявлены наиболее важные свойства субъекта восприятия: активность, интегративности, субстанциальности, двуплановость. При осуществлении педагогического взаимодействия важны психологические механизмы взаимовосприятия и понимания людьми друг друга: идентификация, эмпатия, рефлексия, казуальная атрибуция, установки. Сделан вывод, что восприятие человека детерминируется качествами и свойствами объекта и восприятия субъекта. Учет особенностей восприятия позволяет осуществлять межличностное общение качественно и эффективно, достигая поставленных педагогических целей, способствовать стимулированию оптимального эмоционального настроя личности, максимального проявления ее, развития общественно одобряемых склонностей и способностей.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, перцепция, межличностное общение.

Tovkanets Ganna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of Department of Theory and Methods of Primary Education
Mukachevo State University,
Mukachevo, Ukraine

PERCEPTIVE ASPECTS OF PEDAGOGICAL INTERACTION

Abstract. The article investigates the problem of perception during pedagogical interaction. The purpose of the article is to substantiate the peculiarities of perception during pedagogical interaction. The objectives of the research are to substantiate theoretical approaches to perception during pedagogical interaction, and determine the peculiarities of perceiving subjects during interpersonal communication. There have been used the research methods of: analysis – to give a theoretical analysis of scientific literature; systematization and conceptualization of scientific ideas – to determine the main viewpoints on the perceptual aspects of pedagogical interaction and interpersonal communication; generalization – to develop conclusions. It has been emphasized that the emergence and successful development of interpersonal interaction in pedagogical communication is possible under mutual understanding between the participants, and results in adequate understanding. The interpersonal communication touches upon the problematics of message interpretation received from a teacher to student and vice versa. There have been revealed the most important properties of the perception subject: activity, integrity, substantiality, and duality. During pedagogical interaction, as a process of perception and understanding among people, it is important to make up the psychological mechanisms of mutual perception and understanding: identification, empathy, reflection, causal attribution, statements. There have been identified and explained the behavioral factors influencing the peculiarities of perception and understanding of others such as: behavior and activity, actions of the communicative partner, results of behavior and actions, behavior forms used by interlocutor, utterances of the partner etc.; psychological factors influencing the perception and understanding: appearance and its attributes, facial expressions, human eyes, pantomime; psychotypical peculiarities of communicative partner; the peculiarity of installing the communicator for the perception of other people, that is expressed differently in various socio-psychological situations. It has been concluded that the perception of a person is determined by the qualities and properties of the object and the perception of the subject. Understanding the peculiarities of interpersonal perception allows to communicate more qualitatively and effectively, achieve the set pedagogical goals, stimulate emotional state of a person, its maximum manifestation, develop socially approved inclinations and abilities.

Key words: pedagogical interaction, perception, interpersonal communication.

Товканець Оксана Сергіївна

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

tovkanecoksana@rambler.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

В статті розглянуто проблему управлінської культури та її вплив на освітню діяльність педагога. *Мета статті*: обґрунтувати психологічні засади управлінської культури особистості та їх вплив на професійну діяльність педагога. Визначені завдання: обґрунтувати психологічні засади управлінської культури педагога та виявити структуру управлінських якостей педагога. Використані методи: науково-теоретичний аналіз літературних джерел – для виявлення психологічних особливостей управлінської культури; прогностичний – з метою проектування структури управлінських якостей; узагальнення – з метою формулювання висновків. Відмічено, що реалізація компетентнісної парадигми в освіті пред'являє високі вимоги до особистісних та лідерських якостей педагога-управлінця. Схарактеризовано професійно-значимі характеристики управлінських якостей: концентрація і розподіл уваги, розвинена пам'ять, гнучкість і креативність мислення, високі прогностичні здібності, добре розвинена творча уява. Проаналізовано структуру управлінських якостей педагога: індивідуально-особистісні, організаційно-управлінські, перцептивно-лідерські, соціально-психологічні.

Ключові слова: управлінська культура, управлінські якості, педагог.

Вступ В умовах інноваційного розвитку освіти, необхідності впровадження механізмів керівництва в освітню практику проблема управлінської культури педагога стає особливо актуальною та вимагає організації такої системи навчання і виховання, при якій досягається найбільша ефективність педагогічного процесу. Водночас в сучасних стрімко мінливих соціально-економічних умовах розвитку українського суспільства пріоритетним залишається проблема розвитку особистості, де особлива увага акцентується на процесі її професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній освіті інтерес до особистості вчителя та її управлінських функцій визначається низкою позицій: зростанням ролі педагога-управлінця в інноваційному освітньому просторі, недостатньою вивченістю особливостей даної професійної діяльності, обмеженістю досвіду формування організаційної культури в освітніх установах, дефіцитом технологій цілеспрямованого розвитку особистості майстерності керівника в освітній галузі. До вивчення проблем управлінської діяльності загалом та управлінської культури педагога зокрема зверталися вітчизняні і зарубіжні дослідники: П.Друкер (управлінська діяльність та менеджмент у XXI столітті) [2], Г.Сльнікова, В.Лазарев (особистість педагога та його управлінська культура), М.Кадемія (управління педагогічним колективом), Л.Карамушка [4], Н.Коломінський (психологічні засади управління), О.Коваленко [6], В.Крижко, О.Мармаза [9], В.Симонов, С.Павлютенков (менеджмент освіти), Б.Худомінський, Ю.Конаржевський (внутрішкільне управління), В.Маслов (концептуальні засади побудови змісту і структури орієнтовної моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів) [10], Г.Тимошко (культура управління загальноосвітнім начальним закладом) [12] та інші.

Для особистості педагога, зазначає Н.Коломінський, важливою є його здатність до управління власним психічним розвитком як передумова ефективного впливу на підлеглих. Поштовхом до саморозвитку особистості та удосконалення її управлінської діяльності є усвідомленість потреби відповідати вимогам професійної діяльності [7]. Специфіка будь-якої діяльності, а особливо управлінської, накладає певний відбиток на систему ділових і особистісних якостей педагога, де, з одного боку, властивості особистості педагога пов'язані з

характеристиками особистості взагалі, з іншого – особистість педагога виступає як особлива система, якій притаманні специфічні особливості, зумовлені управлінською діяльністю, що впливає на взаємодію з іншими системами і суспільством загалом.

Мета статті: обґрунтувати психологічні засади управлінської культури особистості та їх вплив на професійну діяльність педагога.

Завдання дослідження: здійснити аналіз психологічних засад управлінської культури педагога та виявити структуру управлінських якостей педагога.

Методи дослідження: науково-теоретичний аналіз літературних джерел – для виявлення психологічних особливостей управлінської культури; прогностичний – з метою проектування структури управлінських якостей; узагальнення – з метою формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Науково-теоретичний аналіз проблеми управлінської діяльності педагога уможливив виокремити і систематизувати сукупність психологічних чинників, що мають істотний вплив на професійно-особистісний ріст.

На основі сучасної парадигми освіти людина повинна розкрити свій творчий потенціал, розвинути свої здібності, виховати в собі потребу безперервного самовдосконалення і відповідальності за власні виховання і розвиток. В сучасному динамічному світі особистісні характеристики людини стають важливими для фахівців різних галузей. Актуальними є ряд таких універсальних загальнокультурних компетенцій, оволодіння якими дозволяє працівнику, в тому числі й педагогу, підвищити ефективність професійної діяльності у своїй галузі:

- системне мислення (вміння визначати складні системи і працювати з ними);
- навички міжгалузевої комунікації (розуміння технологій, процесів і ринкової ситуації в різних суміжних і несуміжних галузях);
- вміння управляти проектами і процесами;
- багатомовність і мультикультурність (вільне володіння іноземною мовою, розуміння національного і культурного контексту, розуміння специфіки роботи в галузях в інших країнах);
- вміння працювати з колективами, групами та окремими людьми;
- робота в режимі високої невизначеності і швидкої зміни умов виконання завдань (вміння швидко приймати рішення, реагувати на зміну умов роботи,

вміння розподіляти ресурси і управляти) [5].

Можна стверджувати, що реалізація компетентної парадигми в освіті, перш за все, пред'являє високі вимоги до особистісних та лідерських якостей педагога-управлінця. Саме вони вибудовують стратегію розвитку освітньої організації і створюють емоційно-психологічну атмосферу в колективі.

При здійсненні освітньої діяльності педагог повинен вміти:

- моделювати навчально-виховну діяльність з урахуванням культурних відмінностей дітей, статево-вікових та індивідуальних особливостей;

- спілкуватися з дітьми з врахуванням їх психологічних особливостей, визнавати гідність дитини, розуміючи і приймаючи її;

- створювати в навчальних групах (класі, гуртку, секції і т. п.) різновікові дитячо-дорослі спільності (учні, їх батьки (законні представники) та педагогічні працівники);

- керувати навчальними групами з метою залучення учнів до процесу навчання і виховання, мотивуючи їх навчально-пізнавальну діяльність;

- аналізувати реальний стан справ в навчальній групі, підтримувати в дитячому колективі ділову, доброзичливу атмосферу;

- захищати гідність й інтереси учнів, допомагати дітям, які опинилися в конфліктній ситуації і / або несприятливих умовах;

- знаходити ціннісний аспект навчального знання й інформації, забезпечувати його розуміння і прийняття учнями;

- володіти методами організації екскурсій, походів і експедицій тощо;

- співпрацювати з іншими педагогічними працівниками та іншими фахівцями у вирішенні освітніх завдань [1].

Професійно-значимими характеристиками управлінських якостей педагога є концентрація і розподіл уваги, розвинена пам'ять, гнучкість і креативність мислення, високі прогностичні здібності, добре розвинена творча уява. Для інноваційного педагога важливі також професійно-значимі когнітивні якості: допитливість, спостережливість, креативність, пізнавальна сенситивність тощо.

Перераховані вище вміння педагогів припускають наявність надпрофесійних навичок, яким поки ніде спеціально не навчають, і які визначаються, перш за все, індивідуально-особистісними характеристиками керівника. Цільові установки сучасної освіти вимагають наявності у педагогів і керівників освітніх організацій широкого спектра лідерських якостей, управлінських і соціально-психологічних компетенцій і установку на безперервний саморозвиток.

Сучасний педагог – це перш за все лідер зі системним мисленням, здатний мотивувати інших, вміє прогнозувати, планувати, організувати команду на реалізацію проєктів. Будь-який педагог, який працює з дітьми, який проєктує розвиток підростаючого покоління, який формує їх особистісні та когнітивні якості, також повинен бути лідером, що вміє мотивувати своїх учнів і вести за собою. Найголовніша функція лідера групи чи організації – визначити необхідні цілі, місію організації, і розробити стратегію для її досягнення. А управлінська функція педагога полягає в тому, щоб здійснювати цю стратегію на практиці [13, с.150].

Аналіз наукових праць та концепцій [1; 3; 5; 8; 11] дозволяє виокремити наступну структуру управлінських якостей які перегуковуються з професійними функціями педагога: індивідуально-особистісні, організаційно-управлінські, перцептивно-лідерські, со-

ціально-психологічні (рис.1).

Рис. 1 Структура управлінських якостей педагога

Індивідуально-особистісні якості – це:

1.Знання і розуміння себе. Педагогу необхідно добре знати себе, вміти прислухатися до себе, своїх почуттів і емоцій. Відчуття себе, знання того, що людині подобається і чого не хочеться, є важливими елементами формування адекватної Я-концепції, які допомагають орієнтуватися на життєвому шляху і розуміти інших людей.

2.Впевненість у собі. Адекватно високий рівень самооцінки педагога в поєднанні з упевненістю в собі підвищують його рішучість у критичних ситуаціях і допомагають при необхідності йти на ризик. Впевненість в собі дозволяє педагогові розширювати межі своїх можливостей і набувати нового досвіду.

3.Активна життєва позиція і прагнення до лідерства, що необхідно для адекватної орієнтації в соціальній і педагогічній ситуації. Прагнення до лідерства є чинником, необхідним для саморозвитку та самовдосконалення лідера.

4.Моральна нормативність, надійність, послідовність у вчинках. Педагог є носієм норм і цінностей групи, тому його поведінка і світогляд повинні бути узгоджені з нормами загальнолюдської моралі – справедливістю, чесністю, відповідальністю, надійністю і послідовністю у вчинках.

5.Розвинена педагогічна Я-концепція. Світогляд педагога і характер його взаємодії з послідовниками багато в чому визначається педагогічною Я-концепцією, що включає в себе систему уявлень про себе як педагога і власної освітянської ролі у взаємодії з оточуючими.

Організаційно-управлінські якості:

1.Спрямованість у майбутнє і бачення перспективи. Для того щоб педагог міг вести учнів за собою, він сам повинен знати, куди йти. Для цього йому необхідно бачити перспективи діяльності колективу.

2.Відчуття ситуації і гнучкість поведінки. Педагог часто є учасником складного процесу і знаходиться в такому освітньому середовищі, де діє велика кількість різних сил, багато хто з яких часом знаходяться за межами його знання, розуміння і контролю в даний момент, тому необхідними є відчуття ситуації, здатність швидко в ній орієнтуватися і приймати правильне рішення.

3.Здатність створювати команду. Важливою якіс-

тю індивіда, що визначає успішність його становлення в ролі лідера, є вміння притягувати до себе інших (творчими програмами, ідеями, ідеалами) і створювати команду однодумців. Формування корпоративних цілей і цінностей, а також контроль прихильності до них послідовників є одними з найважливіших завдань управлінської діяльності педагога.

4. Здатність організувати групу на рішення поставленого завдання. Ця якість є однією з фундаментальних для управлінської діяльності педагога. Вона включає в себе розуміння соціально-психологічної ситуації, вміння розподіляти функції між членами групи, здатність мотивувати і надихати їх на виконання завдання, координувати роботу тощо.

5. Здатність контролювати результати спільної діяльності, спонукати до діяльності і заохочувати. Ця якість також забезпечує успішність виконання педагогом відповідних управлінських функцій.

6. Готовність підтримати в скрутну хвилину. Небажання педагога надати наступнику підтримку в тих випадках, коли вона дуже значима і він здатний це зробити, як правило, позбавляє його лідерського статусу.

Соціально-психологічні якості:

1. Міжособистісна сприйнятливість, здатність розуміти потреби інших людей. Лідерство є соціальним феноменом і орієнтоване на людей, тому бачення інших людей, відчуття їх прагнень, проблем і турбот, а також розуміння взаємовідносин «лідер-послідовники» багато в чому визначає успіх управлінської діяльності педагога.

2. Комунікативна компетентність. Уміння швидко налагоджувати контакти з людьми, впевнено почувати себе в колективі є важливою якістю лідера і забезпечує успішність його організаційно-управлінської діяльності.

3. Уміння створювати умови для самореалізації послідовників є основою для формування довіри до лідера і готовність послідовників слідувати за ним.

4. Справедливість. Лідер виступає координатором взаємовідносин в колективі і повинен бути об'єктивний і справедливий в оцінці дій і вчинків інших людей.

5. Здатність представляти і відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях, брати на себе відповідальність за групову діяльність. Лідер є представником групи, тому здатність представляти і відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях, брати на себе відповідальність за внутрішньогрупову діяльність є

важливою якістю педагога.

Перцептивно-лідерські якості:

1. Уміння проникати у внутрішній світ дитини,
2. Розуміти іншого суб'єкта педагогічного впливу без вербальної (словесної) інформації;

Наявність перерахованих вище якостей становить управлінський потенціал педагога, але володіння ними не обов'язково перетворює індивіда в управлінця. Кожна з них може бути значимою і корисною як для педагога, так і будь-якої людини, що прагне в житті до успіху. Особливого значення набувають ще: сприйняття педагога учнями, батьками учнів і колегами як управлінця; визнання його управлінського статусу і авторитету; наявність особистих очікувань у членів групи від управлінської діяльності педагога; делегування членами групи частини особистої активності управлінця тощо [6].

Таким чином, в структурі управлінської культури педагога виділяють чотири основні компоненти:

1. Індивідуально-особистісний, що включає комплекс особистісних і професійних якостей.

2. Соціально-психологічний, що включає якості, які проявляються в стосунках з іншими людьми.

3. Організаційно-управлінський, що включає якості, затребувані в контексті організаційних взаємин молодших командирів з підлеглими.

4. Перцептивно-лідерський, що включає якості, яким наділяє педагога група. Блок якостей індивідуального рівня є основою («фундаментом») для успішності управлінської діяльності педагога [1].

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо роль в оцінці ефективності управлінської діяльності педагогічних кадрів відіграють психологічні критерії, які в узагальненому вигляді можна представити таким чином: стійкість інтересу до професії і розширення професійного досвіду; задоволеність професійними досягненнями; професійне здоров'я; задоволеність потреби в персоналізації; виражена мотивація компетентності; психологічний комфорт в професійній взаємодії.

Висновки. Підвищення рівня управлінської культури педагога в сучасних умовах стає важливим чинником успішності інноваційних процесів в освіті. Сучасний педагог потребує і знань, і навичок проектування освітніх процесів, міжособистісної комунікації, які забезпечують врахування когнітивних, емоційних, поведінкових та мотиваційних чинників, що і визначає перспективи наших подальших наукових досліджень.

References

1. Bondarchuk, O.I. (Ed.). (2014). *Psyhlohichna pidhotovka kerivnykiv osvitynih orhanizatsii do diialnosti v umovakh zmin* [Psychological training of educational organizations' leaders in the conditions of change]. Kyiv: Un-t menedzhmentu osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Druker, P.F. (2007). *Zadachi menedzhmenta v XXI veke*. [The tasks of management in the XXI century]. M.; SPb.; Kyiv: OOO «I.D. Viljams» [in Russian].
3. Kademiia, M.Y., Svirzhevskiy, M.P. (2004). *Menedzhment v upravlinni pedahohichnym kolektyvom* [Management in the management of the teaching staff]. Vinnytsia: Svit [in Ukrainian].
4. Karamushka, L.M. (1997). *Psyhlohichni osnovy upravlinnia u systemi serednoi osvity* [Psychological bases of management in the system of secondary education]. Kyiv: Kyivskiy mizhnarodnyi universytet [in Ukrainian].
5. Kodyn, V.N. *Lyderskye kachestva y Byll o pravakh lychnosty* [Leadership and the Bill of Rights of the Individual]. Retrieved from <http://www.elitarium.ru>
6. Kovalenko, O.E. (2008). *Menedzhment osvity* [Management of education]. Kharkiv: Kontrast [in Ukrainian].
7. Kolominskiy, N.I. (2000). *Psyhlohichna menedzhmentu v osviti (sotsialno-psyhlohichnyi aspekt)* [Psychology of management in education (socio-psychological aspect)]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
8. Kremen, V.H., Pazynich, S.M., & Ponomarov, O.S. (2008). *Filosofia upravlinnia* [Philosophy of management]. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
9. Marmaza, O.I. (2005). *Menedzhment v osviti: sekreti uspishnoho upravlinnia* [Management in education: the secrets of successful management]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
10. Maslov, V.I. *Kontseptualni zasady pobudovy zmistu i struktury oriєntovnoi modeli funktsionalnoi kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv* [Conceptual principles of constructing the content and structure of the indicative model of functional competence of the heads of educational institutions]. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/6925/1>
11. Tovkanets, O.S. (2016). *Problema profesiinoho udoskonalennia kerivnykiv osvitynih ustanov v diialnosti mizhnarodnykh*

- orhanizatsii [The problem of professional improvement of heads of educational institutions in the activities of international organizations]. *Naukovi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Pedagogika ta psikhologhiia»* [Scientific bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and Psychology], 2(4), 187–192 [in Ukrainian].
12. Tymoshko, H.M. Kultura upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom u konteksti kulturno-osvitnoho aspektu rozvytku suspilstva [Culture management of a comprehensive educational institution in the context of the cultural and educational aspect of the development of society]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_84/Tym1.pdf
13. Volkogonova, O.D., & Zub A.T. (2009) *Upravlencheskaja psihologija* [Managerial Psychology]. Moscow: ID «FORUM»: INFRA-M [in Russian].

Список використаної літератури

1. Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін: посібник; за наук. ред. О.І.Бондарчук – К.: Ун-т менеджменту освіти НАПН України, 2014. – 194 с.
2. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: пер. с англ. / П.Ф.Друкер. – М.; СПб.; Киев: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 272 с.
3. Кадемія М. Ю. Менеджмент в управлінні педагогічним колективом / М.Ю.Кадемія, М.П.Свіржевський. – Вінниця: Світ, 2004. – 183 с.
4. Карамушка Л.М. Психологічні основи управління у системі середньої освіти / Л.М.Карамушка. – К.: Київський міжнародний університет, 1997. – 179 с.
5. Кодин В.Н. Лидерские качества и Билль о правах личности [Электронный ресурс] / В.Н.Кодин. URL: <http://www.elitarium.ru>
6. Коваленко О.Е. Менеджмент освіти / О.Е.Коваленко. – Харків: Контраст, 2008. – 68 с.
7. Коломінський Н.І. Психологія менеджменту в освіті (соціально- психологічний аспект) / Н.І.Коломінський. – К.: МАУП, 2000. – 286 с.
8. Кремень В.Г. Філософія управління / В.Г.Кремень, С.М.Пазиніч, О.С.Пономарьов. — Харків : НТУ «ХПІ», 2008. – 524 с.
9. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О.І.Мармаза. – Харків: Основа, 2005. – 176 с.
10. Маслов В. І. Концептуальні засади побудови змісту і структури орієнтовної моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів [Електронний ресурс] / В.І.Маслов. – URL : <http://lib.iitta.gov.ua/6925/1>
11. Товканець О.С. Проблема професійного удосконалення керівників освітніх установ в діяльності міжнародних організацій / О.С.Товканець // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: зб.наук. пр. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. – Випуск 2 (4). – С.187–192.
12. Тимошко Г. М. Культура управління загальноосвітнім навчальним закладом у контексті культурно-освітнього аспекту розвитку суспільства. [Електронний ресурс] / Г.М.Тимошко. – URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_84/Tym1.pdf
13. Управленческая психология : учебное пособие / О.Д.Волкогорова, А.Т.Зуб. - Москва: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2009. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Товканець Оксана

кандидат педагогических наук
доцент кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГА

Аннотация. В статье рассмотрена проблема управленческой культуры и ее влияние на образовательную деятельность педагога. Цель статьи: обосновать психологические основы управленческой культуры личности и их влияние на профессиональную деятельность педагога. Определены задачи: обосновать психологические основы управленческой культуры педагога и выявить структуру управленческих качеств педагога. Исползованные методы; научно-теоретический анализ литературных источников – для выявления психологических особенностей управленческой культуры; прогностический – с целью проектирования структуры управленческих качеств; обобщение – с целью формулирования выводов. Отмечено, что реализация компетентностной парадигмы в образовании предъявляет высокие требования к личностным и лидерским качествам педагога-управленца. Охарактеризованы профессионально значимые характеристики управленческих качеств: концентрация и распределение внимания, развитая память, гибкость и креативность мышления, высокие прогностические способности, хорошо развито творческое воображение. Проанализирована структура управленческих качеств педагога: индивидуально-личностных, организационно-управленческих, перцептивно-лидерских, социально-психологических.

Ключевые слова: управленческая культура, управленческие качества, педагог.

Tovkanets Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences
Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

PSYCHOLOGICAL BASIS OF MANAGERIAL CULTURE OF A TEACHER

Abstract. The article deals with the problem of managerial culture and its influence on the educational activity of a teacher. The purpose of the article: to substantiate the psychological principles of the managerial culture of the person and their influence on the professional activity of the teacher. The tasks of the article: to substantiate the psychological principles of the managerial culture of the teacher and to identify the structure of the managerial qualities of the teacher.

Methods used: scientific and theoretical analysis of literary sources - for revealing of psychological peculiarities of managerial culture; prognostic – with the purpose of designing the structure of managerial qualities; generalization – in order to formulate conclusions. The implementation of the competence paradigm in education imposes high requirements on the personal and leadership qualities of the teacher of the manager is noted. It is they who build a strategy for the development of an educational organization and create an emotional and psychological atmosphere in the team. Professionally significant characteristics of managerial qualities are characterized – concentration and distribution of attention, developed memory, flexibility and creativity of thinking, high predictive abilities, well-developed creative imagination. The structure of managerial qualities that are echoed with the professional functions of the teacher is analyzed: individual-personal (knowledge and understanding of oneself, self-confidence, active life position and aspiration for leadership, moral normality, reliability, sequence in actions, developed pedagogical I-concept.), organizational-managerial (orientation to the future and vision of the perspective, a sense of the situation and flexibility of behavior, the ability to create a team, the ability to organize the group on the decision of the task, the ability to control the results of the joint activity, to encourage for the activities and stimulate), perceptive leadership (the ability to penetrate the internal world of a child, to understand another subject of pedagogical influence without verbal information) socio-psychological (interpersonal susceptibility, the ability to understand the needs of other people, communicative competence, the ability to create conditions for self-realization of followers, justice, ability to represent and defend the interests of the group in external instances, take responsibility for group activities). It is concluded that increasing the professionalism of managerial competence of the teacher in modern is an important condition for the success of innovative processes in education. A modern teacher needs both knowledge and skills in designing educational processes, interpersonal communication, which take into account cognitive, emotional, behavioral and motivational factors.

Key words: managerial culture, managerial qualities, teacher.

УДК 373.5.091.313

Трубачева Світлана Едуардівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
м.Київ, Україна
trubachevas@gmail.com

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У практиці сучасної старшої школи спостерігається суперечність між фрагментуванням знань відповідно до профілю навчання та необхідністю підвищення рівня узагальнення, систематизації профільно спрямованих знань, цілісності аналізу інформації за розв'язання завдань проблемного, дослідницького спрямування із застосуванням знань з кількох галузей та у зв'язку з необхідністю професійного самовизначення старшокласників. Одним із підходів до реалізації цієї проблеми є розроблення метапредметних основ формування змісту профільного навчання. Мета дослідження полягає у визначенні дидактичних умов формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Методи дослідження: аналіз та узагальнення складових процесу формування змісту профільного навчання та пріоритетних ідей реформування змісту освіти в старшій школі. Визначено, що концептуальним положенням у процесі формування змісту навчального матеріалу на основі метапредметного підходу в умовах профільного навчання доцільно вважати наступне: зміст навчального матеріалу має бути підґрунтям, яке допоможе учню розкрити індивідуальні пізнавальні можливості, визначити інтереси та нахили, сприятиме розвитку його здібностей, життєвого досвіду, забезпеченню необхідного рівня освіченості, професійного самовизначення та соціалізації особистості, що є підґрунтям для визначення та реалізації дидактичних умов його ефективного формування.

Ключові слова: дидактичні умови формування змісту освіти, метапредметний підхід

Вступ. Метапредметність є особливим філософським рівнем інтеграції знань, який розглядає загальні взаємозв'язки в системі «людина – суспільство – природа – техніка». Метапредметність у старшій школі покликана підвищити рівень інтеграції знань учнів, надати навчальним досягненням цілісності й системності, розвинути професійно спрямовані інтереси і здібності та допомогти визначитись із напрямом подальшої освіти для здобуття обраної професії. Інтеграція навчальних предметів в актуальне профільно та професійно зорієнтоване знання, сприяє визначенню місця і ролі шкільних предметів у структурі професій, надає можливості старшокласникам виконувати трудові, технологічні, соціальні, професійні проби для визначення з вибором професії. Наразі проблема метапредметності в старшій школі реалізується дещо контекстно, через запровадження в освітньому процесі діяльнісного та компетентнісного підходів. Утім, ефективнішим для реалізації завдань старшої школи, на нашу думку, має бути спеціально організований навчально-виховний процес, який базуватиметься на метапредметній основі формування змісту профільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання метапредметності в освіті проаналізовано в роботах В. Андрієвської, О. Асмолова, М. Богуславського, Г. Васьківської, Ю. Громика, В. Журавльова, І. Князькової, І. Козловської, К. Колесіної, О. Сафоновой, Т. Фісенко, А. Хуторського та ін. Подальшого розроблення потребує питання формування змісту освіти в старшій школі на основі метапредметного підходу.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження, пов'язаних з питаннями формування змісту освіти в старшій школі на основі метапредметного підходу, зокрема узагальненню основних дидактичних умов, які підвищують ефективність цього процесу.

Завдання дослідження. Проаналізувати дидактичні особливості реалізації метапредметного підходу в старшій школі; з'ясувати прояви метапредметності в системі профільного навчання та визначити їх потенційні можливості для підвищення його ефективності; визначити дидактичні умови формування

змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу.

Методи дослідження. До методів дослідження можна віднести аналіз, синтез та узагальнення складових процесу формування змісту профільного навчання та пріоритетних ідей реформування змісту освіти в старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Профільне навчання як таке можна сприймати як метасистему, що має кілька рівнів і підрівнів й створюється на основі циклу профільних предметів, навчальних курсів із певною галузевою спрямованістю, базових навчальних предметів і курсів за вибором. Профільне навчання базується на навчальних предметах, а його метапредметність (надпредметність) забезпечується такими ідеями, як: професійна орієнтація (майбутня професія, допрофесійна підготовка, профільна підготовка); якості особистості (інтереси, нахили, здібності, професійне і життєве самовизначення); метапредметні результати навчання (метаздібності, метазнання, універсальні способи навчальної діяльності, ключові компетентності учнів, здатність їх використовувати в пізнавальній та соціальній практиці, готовність учнів до вибору професії).

Зміст профільного навчання, який проектується з урахуванням метапредметного підходу, має базуватися на фундаментальному ядрі змісту освіти, що містить: систему знань про світ, його природну, соціальну, технологічну та інші складові; інтегровані знання стосовно цілісної картини світу, узагальнені та систематизовані знання щодо світу майбутніх професій, метазнання і універсальні способи навчальної діяльності учнів, які забезпечують умови для формування в учнів ключових компетентностей та інших метаособливостей особистості (позицій, поглядів, світогляду, системи цінностей, когнітивних схем, досвіду, установок, готовності до вибору майбутньої професії) [2]. Основними результатами метапредметного навчання в старшій школі є сформованість ключових компетентностей, компетентностей професійного самовизначення учнів та навичок здійснення універсальних навчальних дій. Для оцінки якості метапредметних результатів доцільно визначити рівні та критерії їх сформованості у старшокласників,

що є однією з важливих дидактичних умов в процесі формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Так, наприклад, стосовно компетентностей професійного самовизначення виокремлюють елементарний, базовий та творчий рівні. Елементарний рівень характеризується наявністю лише окремих якостей професійно орієнтованої навчальної діяльності. Базовий рівень – наявна чітка спрямованість професійно орієнтованих дій, їх висока якість; характерне самостійне планування та організація своєї діяльності на основі мотиву саморозвитку. Творчий рівень – прояв активної ініціативності та творчого підходу до самоорганізації і саморозвитку; має чітке уявлення про майбутню професію; бере активну участь у професійно орієнтованих проєктах; володіє предметною компетентністю на високому рівні.

Виходячи з орієнтованих запланованих метарезультатів профільного навчання, можна визначитись з критеріями відбору змісту навчального матеріалу, який буде використаний для формування необхідних якостей старшокласника. Це можна вважати другою умовою формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Так, критерії відбору змісту навчального матеріалу, що мають метапредметне спрямування, можна розділити на три групи: критерії відповідності, достатності і пріоритетності.

Критерії пріоритетності зумовлюються визначальними напрямками розвитку сучасного змісту шкільної освіти. До них можна віднести: критерій соціальної спрямованості навчального матеріалу; критерій урахування практичного значення змісту навчального матеріалу для формування життєво важливих компетентностей особистості; критерій урахування доцільності збагачення світоглядних знань учнів метазнаннями, тобто методами і прийомами наукового пізнання.

До критеріїв достатності доцільно віднести: критерій достатності обсягу навчального матеріалу для продовження навчання та профільної спеціалізації. Визначений в процесі формування змісту загальної середньої освіти обсяг навчального матеріалу має забезпечувати світоглядне спрямування змісту освітньої галузі чи навчального предмета, формувати у свідомості учнів цілісну картину світу, забезпечува-

ти системність знання, знайомити учнів з основними засадами і методами наукового пізнання.

До критеріїв відповідності можна віднести такі загальновідомі, можна сказати, «класичні» критерії, як: відповідність змісту суспільно визначений та законодавчо закріпленій структурі державного загальноосвітнього стандарту; відповідність змісту віковим навчальним можливостям учнів; відповідність сучасним можливостям навчально-методичної і матеріально-технічної бази школи.

Наступною умовою ефективної реалізації метапредметних ідей у профільному навчанні старшокласників є – визначення джерел метапредметно спрямованого навчання та їх змістове наповнення. Це можуть бути: метапредметні курси за вибором; модульна організація навчального процесу; метод проєктів; концептуалізація змісту, що передбачає відбір провідних ідей і понять у проєктах; проблемне навчання; міжпредметна інтеграція; спрямованість навчального процесу на формування орієнтовної основи дій високого рівня узагальнення [1].

Засобами досягнення метапредметної спрямованості змісту профільного навчання є метапредметні педагогічні технології, метапредмети, надпредметні поняття, метапредметні теми у рамках предметних курсів, навчання загальним й універсальним способам навчально-пізнавальної діяльності, які знаходяться над предметами, але відтворюються на будь-якому предметі.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Як бачимо, професійна орієнтація у старшій школі пов'язана з досягненням метапредметних результатів – компетентностей, що нерозривно пов'язане з формуванням метапредметних знань, досвіду діяльності старшокласників.

Досягненню цих результатів сприяє дотримання ряду дидактичних умов формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу, до яких можна віднести: необхідність визначення критеріїв вимірювання та оцінювання рівня сформованості метапредметних результатів, досягнутих старшокласниками; відбір змісту навчального матеріалу згідно з визначеними критеріями пріоритетності, достатності та відповідності; визначення засобів досягнення метапредметної спрямованості змісту профільного навчання.

References

1. Trubacheva, S.E., & Chornous, O.V. (2016). Metapredmetna diialnist starshoklasnykiv v umovakh profilnoho navchannia [Metasubject activity of pupils in conditions of profile training]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota»* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work], 1(38), 298-302 [in Ukrainian].
2. Vaskivska, H.O. (2012). Metapredmetnyi pidkhid do formuvannia systemy znan pro liudynu yak odyin iz pryntsyypiv suchasnoho pidruchnykotvorennya [Metasubjekt approach to formation of system of knowledge about man as one of the principles of modern textbooks.]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka* [The problems of a modern textbook], 12, 42-50 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Трубачева С.Е. Метапредметна діяльність старшокласників в умовах профільного навчання / С.Е.Трубачева, О.В.Чорноус //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38). – С.298-302.
2. Васківська Г.О. Метапредметний підхід до формування системи знань про людину як один із принципів сучасного підручникотворення/ Г.О. Васківська // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць – К.: Педагогічна думка, 2012. – Вип.12. – С.42–50.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 15.04.2018 р.

Трубачева Светлана

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник отдела дидактики
Института педагогики НАПН Украины
г.Киев, Украина

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ НА ОСНОВЕ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПОДХОДА

Аннотация. Статья посвящена освещению основных дидактических условий, которые определены на основе метапредметного подхода и способствуют эффективному формированию содержания профильного обучения. В практике современной старшей школы наблюдается противоречие между фрагментированием знаний в соответствии с профилем обучения и необходимостью повышения уровня обобщения, систематизации профильно направленных знаний, целостности анализа информации по решению задач проблемного, исследовательского направления с применением знаний из нескольких областей и в связи с необходимостью профессионального самоопределения старшеклассников. Одним из подходов к реализации этой проблемы является разработка метапредметных основ формирования содержания профильного обучения. Цель исследования заключается в определении дидактических условий формирования содержания профильного обучения на основе метапредметного подхода. К методам исследования можно отнести анализ и обобщение составляющих процесса формирования содержания профильного обучения и приоритетных идей реформирования содержания образования в старшей школе. В ходе исследования было определено, что концептуальным положением в процессе формирования содержания учебного материала на основе метапредметного подхода в условиях профильного обучения целесообразно считать следующее: содержание учебного материала должно быть основой, которая поможет ученику раскрыть индивидуальные познавательные возможности, определить интересы и наклонности, будет способствовать развитию его способностей, жизненного опыта, обеспечению необходимого уровня образованности, профессионального самоопределения и социализации личности, что является базовым для определения и реализации дидактических условий его эффективного формирования.

Ключевые слова: дидактические условия формирования содержания образования, метапредметный подход.

Trubacheva Svitlana

Ph.D., Senior Researcher
Senior Researcher of the Department of Didactics
Institute of pedagogy of NAPS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DIDACTIC CONDITIONS OF FORMING THE CONTENT OF PROFILE TRAINING ON THE BASIS OF METASUBJECT APPROACH

Abstract. The article is devoted to the main didactic conditions, which are defined on the basis of metasubject approach and contribute to the efficient formation of the profile training content. The practice of modern upper secondary school observed the contradiction between fragmentary knowledge in accordance with the profile of learning and the need to increase the level of generalization, systematization of specialized focused knowledge, integrity, analyzing information to meet the challenges of the problem, the research direction with application of knowledge from several areas and in need of professional self-determination of pupils. Modernization of curricula and textbooks, the variability of the content of education determine the necessity of improvement of modern technical, information and methodological support, design and definition of new goals and objectives of education in upper secondary school, update its content and technologies of educational process organization. The effective solution to this problem is to develop metasubject approach in the basics of the profile training content forming. Metasubject in teaching upper secondary school pupils in a certain way aimed at understanding and mastering the universal ways of working that ensure the receipt, transformation and use of knowledge, skills of analysis and evaluation of information from the standpoint of its properties, practical, personal and social significance, the ability to apply them in their activities. The purpose of the study is to determine didactic conditions of forming the profile training content on the basis of metasubject approach. The methods of research include analysis and synthesis components of the process of forming the profile training content and priority ideas of reforming the content of education in upper secondary school. In the course of the study, it was determined that the conceptual position in the process of educational material content formation on the basis of metasubject approach in the conditions of profile training it is advisable to consider the following: the content of educational material must be the basic and will help the learner to discover individual cognitive capabilities, to determine the interests and inclinations will facilitate the development of his abilities and experience, should be a didactic basis to ensure the required level of education, professional identity and socialization, which is the key for the definition and implementation of didactic conditions of its effective formation.

Key words: didactic conditions of formation of educational content, metasubject approach.

УДК 37.035:39(=161.2) – 051 Куліш

Фокіна Тетяна Юрївна

викладач

кафедра теорії й методики викладання навчальних дисциплін

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

м.Херсон, Україна

Fokinatat78@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОВАРИСТВ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПРОСВІТА»

Анотація. Актуальність обраної теми дослідження обумовлена збереженням та збагаченням національної культури українського народу й вдосконаленням національної системи виховання. Одним із шляхів розв'язання вказаного завдання є висвітлення вітчизняних традицій минулого і творче використання їхнього значного пізнавально-виховного потенціалу, зокрема вивчення досвіду регіональних товариств культурно-громадської організації «Просвіта». Метою даної розвідки було висвітлення історіографії діяльності вищезазначених товариств. У статті розглянуто і систематизовано відомості про діяльність регіональних товариств громадської організації «Просвіта» у кінці XIX – на початку XX ст. на півдні України. На основі історико-аналітичного методу та теоретичного аналізу виявлено спільні та відмінні форми роботи просвітницьких товариств з громадськістю. З'ясовано, що першочерговим завданням регіональних «Просвіт» було сприяння освіті українського народу в культурному, національному, політичному та соціально-економічному напрямках. Виявлено, що на півдні України наприкінці XIX – початку XX ст. культурно-просвітницька робота проводилася різними товариствами, які згодом були реорганізовані в «Просвіти». З'ясовано, що Маніфест 17 жовтня 1905 р. надав можливості прогресивній інтелігенції займатися розвитком національної культури в товариствах «Просвіта» на офіційній основі. Кожне товариство мало свій статут, в якому було прописано мету та форми діяльності. Головними напрямками діяльності «Просвіт» були культурний і просвітницький розвиток українського народу.

Ключові слова: національно-культурне відродження, товариство «Просвіта», культурно-освітня організація, національна культура.

Вступ. Сучасний період розвитку Української держави характеризується відродженням національних цінностей і традицій. Згідно законодавчої бази, серед пріоритетних напрямів освітнього процесу вітчизняних навчальних закладів вказується актуалізація збереження та збагачення національної культури українського народу, вдосконалення національної системи виховання підростаючого покоління. Одним із шляхів розв'язання вказаного завдання, на нашу думку, є висвітлення вітчизняних традицій минулого і творче використання їхнього значного пізнавально-виховного потенціалу, зокрема вивчення досвіду регіональних товариств культурно-громадської організації «Просвіта», метою яких наприкінці XIX – початку XX століття було сприяння освіті українського народу в культурному, національному, політичному та соціально-економічному напрямках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням історії товариств «Просвіта» займалися А. Качор, С. Перський. Діяльність Наддніпрянської «Просвіти» вивчали А. Кавун, В. Магась. Історію розвитку «Просвіт» на Півдні України досліджували О. Кульчицька, О. Морозова, В. Шкварець (миколаївська «Просвіта»), О. Болдирев, Л. Петришина (одеська «Просвіта»), Д. Белий (херсонська «Просвіта»).

Однак, саме недостатня визначеність форм роботи регіональних товариств культурно-освітньої громадської організації «Просвіта» зумовила вибір теми нашої статті.

Метою статті є висвітлення історіографії діяльності регіональних товариств культурно-освітньої громадської організації «Просвіта» кінця XIX – початку XX ст. як осередків розвитку національної культури в різних регіонах півдня України.

Завдання дослідження: систематизація відомостей про діяльність регіональних товариств культурно-освітньої громадської організації «Просвіта» кінця XIX – початку XX ст.; визначення загальних і характерних для певного регіону форм роботи товариств з громадськістю.

Методи дослідження: історико-аналітичний ме-

тод, метод теоретичний аналізу історіографії, метод систематизації.

Виклад основного матеріалу. Поняття «Просвіта» в «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» тлумачиться як «культурно-освітня громадська організація, що існувала з другої половини XIX до кінця 30-х років XX ст.» [3, с.383].

Перше товариство «Просвіта» виникло у січні 1868 р. у Львові за ініціативою громадського діяча о. С. Качала, який запропонував організувати товариство з метою: «Спомагати народню просвіту в напрямках моральнім, матеріальнім і політичним через видання практичних книжок, брошур і т. д. в тій мові, якою нарід говорить» [11, с.18]. Означена ідея із захватом була підтримана академічною молоддю, що сприяло створенню її комітету під керівництвом проф. А. Вахнянина, проф. О. Партицького та д-ра К. Сушкевича у березні того ж року. За короткий термін комітетом було розроблено статут. На перших загальних зборах «Просвіти», що відбулися 8 грудня 1868 р., було обрано його адміністративну ланку, а саме: голова товариства «Просвіта» – проф. А. Вахнянин, його заступник – д-р К. Сушкевич [6, с.10].

Географія філій, які, відповідно статуту Львівська «Просвіта» засновувала в містах і містечках, була доволі обширною і включала такі міста, як Бережани, Дрогобичі, Коломию, Станіслав (тепер Івано-Франківськ), Тернопіль та ін. У селах, завдяки зусиллям львівської організації, створювалися читальні й бібліотеки. До того ж, «Просвіта» видавала твори українських письменників, популярні брошури, шкільні підручники, газети «Читальня» та «Письмо Просвіти», «Народний календар» та ін. [3, 382].

Поштовхом для пробудження культурно-просвітницьких осередків «Просвіти» на Україні став Маніфест 17 жовтня 1905 р., який «дарував» народові громадянські свободи – недоторканність особи, свободу совісті, друку, зборів, союзів [4, с. 493]. До того ж, її філії почали з'являтися як на території підросійської України, так і в осередках української імміграції в США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Франції.

Для поширення досвіду «просвітян» Галичини щодо відродження національної культури українського народу активну участь в діяльності товариств «Просвіта» брали такі видатні діячі української культури, як мовознавець Б.Грінченко, етнограф і письменник О.Пчілка, історик Д.Яворницький та ін. [12].

Отже, формами роботи осередків «Просвіти» Галичини у другій половині XIX – на початку XX століття можна визначити такі: створення філій, бібліотек, читалень; друк творів українських письменників, брошур, шкільних підручників, газет; просвітницька діяльність інтелігенції.

О.Пустовгар наголошує, що на підвладній Росії території України «Просвіти» створювались «як неурядові культурно-просвітницькі організації, які згодом стали центром національного життя українців» [12]. А. Кавун і В. Магась вказували на те, що протягом 1905-1907 рр. на території Наддніпрянської України було відкрито близько 15 організацій товариства «Просвіта». Головним документом «Просвіт» були статuti, в яких вказувалася структура, мета та напрями роботи [5, с.10]. Напрямами роботи означених товариств А. Кавун і В. Магась називають: видання книг, газет, всілякого роду літератури українською мовою; організація бібліотек, читалень, музеїв, книжкових лавок; влаштування публічних лекцій, рефератів, загальноосвітніх курсів, концертів, шкіл, стипендій для учнів, притулків для дітей, контор для пошуку роботи, освітніх та філантропічних закладів та видача нагород за найкращі витвори літератури та науки [5, с. 11-12].

25 листопада 1905 р. було створено «Просвіту» в Одесі. Головою товариства обрали І. Луценка, а заступником став С. Шелухін. До складу правління увійшли Ф. Гаврилук, М. Клименко, Л. Ковальчук, І. Липа, Д. Сігаревич, О. Фісак, О. Фісун. Згідно зі статутом товариство мало право «видавати книжки, газети, брошури, відкривати бібліотеки, організувати книжкову торгівлю, засновувати школи, садки, просвітницькі та добродійні заклади». Всі ці заходи, як зазначає О. Кульчицька, «були спрямовані на культурно-просвітницький розвиток українського народу в Одесі» [7, с. 25].

Отже, організацією книжкової торгівлі і заснуванням шкіл, садків, просвітницьких та добродійних закладів одеська «Просвіта» розширила форми роботи своїх галичанських колег по організації, діяльність яких дещо більшого обмежувалася друкованою продукцією, створенням читалень і бібліотек та просвітницькою діяльністю.

8 жовтня 1905 року в Катеринославі було зареєстроване «Літературно-Артистичне українське товариство «Просвіта», до складу якого увійшли Д. Яворницький, С. Липківський, В. Біднов, І. Труба, М. Ємець, Д. Дорошенко та інші. Катеринославська «Просвіта», на відміну від інших товариств, швидко розвивалася і заснувала цілу низку філій по селах губернії, які мали свої будинки, хати-читальні та бібліотеки [9, с. 9]. С. Перський наголошує, що число членів цієї «Просвіти» іноді доходило до 400. Діяльність товариства була поділена на чотири секції: «драматична владжувала вистави, вокально-музична співпрацювала з першою, зорганізувала в себе хор та владжувала в себе різні вечірки й концерти; літературна мала за завдання видавати українські науково-популярні книжки та газети й ширити просвітнянські видання, організуючи вистави книжок; нарешті – бібліотечна мала завести бібліотеку, працювати в ній та ширити між широкими верствами українського суспільства українську книжку» [11, с. 236].

Отже, характерною особливістю катеринославського товариства був поділ діяльності на чотири секції: а) драматична (організація вистав), б) вокально-музична (організація хору та публічних заходів – концертів, вечірок); в) літературна – друк українських науково-популярних книжок і газет, організація книжкових виставок для популяризації поширення просвітнянських видань); г) бібліотечна – організація роботи бібліотек для популяризації українських книжок.

За М. Мельник, попередником Миколаївського товариства «Просвіта» була таємно заснована у 1880 році «Інгульська громада». За короткий час свого існування товариство залишило «помітний слід в українському духовному житті зрусифікованого Північного Причорномор'я, засвідчивши пробудження національної свідомості» [8].

Миколаївська «Просвіта» офіційно розпочала свою діяльність 25 лютого 1907 року. Головою товариства обрали М. Аркаса. До складу правління Миколаївського товариства увійшли: М. Аркас, А. Крижанівський, Є. Литвин, П. Дюмін та інші. [7, с.25]. Затверджений статут чітко окреслював мету та напрями діяльності товариства: «допомогти розвоєві української культури і першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у Миколаєві»; «видавати книжки, журнали, часописи і т.ін. українською мовою, заводити свої книгозбірні, музеї, читальні, книгарні і т.ін., впоряджати публічні лекції, загальнопросвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, концерти і т.ін., заводити стипендії, школи, бюро праці, просвітні та благодійні заклади» [10, с. 106].

Отже, форми роботи Миколаївського осередку «Інгульської громади» / «Просвіти» поширили традиційну діяльність українських товариств (видання книжок, журналів, організації читалень, публічних лекцій, загальнопросвітніх курсів, спектаклей, літературно-музичних вечорів, концертів та ін.) друком часописів українською мовою, створенням шкіл, книгозбірень, музеїв, книгарень, бюро праці, просвітних і благодійних закладів, введенням стипендій.

На Херсонщині систематична просвітницька робота, на думку Д. Белого, розпочалась у 1885 році, коли започаткував свою діяльність Херсонський український гурток на чолі з О. Русовим (1847 – 1915) [с. 5].

Передвісником «Просвіти» на Херсонщині було товариство «Українська Хата», установчі збори якого відбулися 25 березня 1917 року. Головним завданням статуту «Української Хати» визначено «заснування шкіл, бібліотек, книгарень, читання просвітницьких курсів, публічних лекцій, проведення концертів та вечорів» [1, с.11]. Загальні збори «Української Хати», на яких було вирішено реорганізувати товариство в Херсонське товариство «Просвіта», передавши все майно та завдання просвітньої справи новоствореному товариству, одночасно створивши кооперативне видавниче товариство «Українська книгарня» та споживче товариство «Україна» відбулися в приміщенні Народного будинку під головуванням Н.Малечі 6 січня 1918 року. Головою «Просвіти» та «Української книгарні» було обрано І. Челюка. До складу Ради «Просвіти» увійшло 19 осіб, серед яких був І.Челюк, Н.Малеча, М.Чернявський та ін.[1, с.21].

Головне завдання «Просвіти» та «Української книгарні» представники товариств вбачали в проведенні регулярних курсів з української мови, розбудову української освіти, видання та розповсюдження українських книжок, розвиток українського мистецтва, впровадження «живого українського слова» [1,

с. 21].

В 1918 році в Олешках на Херсонщині поширення просвітницьких ідей займався майбутній видатний драматург М. Куліша. За його ініціативи в містечку було створено філію «Просвіти», яку він очолював. Згодом, за часів гетьмана Скоропадського, М. Куліша було ув'язнено на п'ять місяців до Олешківської в'язниці за активну культурно-освітню роботу в системі «Просвіти» [2, с. 44].

Отже, традиційні форми діяльності товариства «Просвіта» (заснування шкіл, бібліотек, книгарень, проведення концертів та вечорів), у херсонському товаристві, що відтворилося в роботі «Української Хати» / «Просвіти», було розширено організацією просвітницьких курсів і публічних лекцій.

Графічне зображення історіографії діяльності регіональних осередків «Просвіта» в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Історіографія діяльності регіональних осередків «Просвіти» в Україні

Регіон	Дата створення	Видатні діячі	Форми діяльності	
			Загальні	Регіональні
Львів	8.12.1868 рік	А. Вахняк, К. Сушкевич	Створення читалень, бібліотек; друк творів українських письменників, книг, брошур, шкільних підручників, газет	
Катеринослав	8.10.1905 рік	С. Липківський, В. Біднов, Д. Яворницький, І. Труба, М. Ємець, Д. Дорошенко	Читання лекцій, видання книжок українською мовою, часописів, організація літературних вечорів	Організація театральних вистав, роботи хору, публічних заходів (концертів, вечірок); друк українських науково-популярних книжок і газет, організація книжкових виставок; організація роботи бібліотек
Одеса	25.11.1905 рік	І. Луценко, С. Шелухін, Ф. Гаврилко, М. Клименко, Л. Ковальчук, І. Липа, Д. Сігаревич, О. Фісак, О. Фісун	Видання книжок, газет, брошур, відкриття бібліотеки	організація книжкової торгівлі, заснування шкіл, садків, просвітницьких та добродійних закладів
Херсон	6.01.1918 рік	І. Челюк, Н. Малеча, М. Чернявський	заснування шкіл, бібліотек; проведення концертів, вечорів	організація просвітницьких курсів і публічних лекцій; заснування книгарень
Миколаїв	25.02.1907 рік	М. Аркас, А. Крижанівський, Є. Литвин, П. Дюмін	видання книжок, журналів, організація читалень, публічних лекцій, загальнопросвітніх курсів, спектаклей, літературно-музичних вечорів, концертів	друк часописів українською мовою, створення книгозбірень, музеїв, книгарень, бюро праці, просвітніх і благодійних закладів, заведення стипендій, шкіл

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки: на півдні України наприкінці XIX – початку XX ст. культурно-просвітницька діяльність велась різними товариствами, які згодом були реорганізовані в «Просвіти». З'ясовано, що Маніфест 17 жовтня 1905 р. надав можливості прогресивній інтелігенції на офіційній основі в товариствах «Просвіта» займатися розвитком національної культури. Кожне товариство мало свій статут, в якому було прописано мету, форми і методи діяльності. Традиційні форми заснування філій, бібліотек, читалень; друк творів українських письменників, брошур, шкільних підручників, газет; просвітницька діяльність інтелігенції у різних регіонах розширювалися іншими видами діяльності осередків, а саме: одеська «Просвіта» – організація книжкової торгівлі, заснування шкіл, садків, просвітницьких та добродійних закладів; катеринославське товариство – поділ діяльності на чотири секції (а) драматична (організація вистав), б) вокально-музич-

на (організація хору та публічних заходів – концертів, вечірок); в) літературна – друк українських науково-популярних книжок і газет, організація книжкових виставок для популяризації поширення просвітницьких видань); г) бібліотечна – організація роботи бібліотек для популяризації українських книжок); херсонське товариство – організація просвітницьких курсів і публічних лекцій; миколаївське товариство – друк часописів українською мовою, створення книгозбірень, музеїв, книгарень, бюро праці, просвітніх і благодійних закладів, заведення стипендій, шкіл. Проте, не зважаючи на розбіжності у формах роботи, головними напрямками діяльності «Просвіт» були культурний і просвітницький розвиток українського народу.

Перспективою подальших досліджень у вищезазначеному напрямі вважаємо вивчення спадщини громадсько-культурних діячів того часу, зокрема М. Куліша, для оптимізації процесу національного виховання сучасної молоді.

References

1. Bielyi, D. (2002). *Z istorii ukrainskoho prosvitnytskoho rukhu na Khersonshchyni. 1917 – 1920 rr. Istorychnyi narys* [From the history of the Ukrainian educational movement in the Kherson region. 1917-1920. Historical essay]. Kherson: Shtrykh, Persei [in Ukrainian].
2. Holoborodko, Ya. (2002). Sotsiodukhovni pryorityety Mykoly Kulisha 1917-1920 rokiv [Sociological and spiritual priorities of Mykola Kulish from 1917-1920]. In *Ukrainska mova i literatura v shkoli* [Ukrainian language and literature at school], 7, 43 – 46 [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* (2-e vyd.) [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary. 2nd ed.]. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
4. Smolii, V.A. (Red.). (2009). *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. T.6. [Encyclopedia of Ukrainian History. Vol.6]. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
5. Kavun, A.A., & Mahas, V.O. (2013). «Prosvita» ta vlada v Naddnyprianskii ukraini na pochatku XX st [Prosvita and authorities in Dnieper Ukraine in the early twentieth century]. In *Sumskyi istoriko-arkhivnyi zhurnal* [Sumy Historical and Archival Magazine], XXI, 10-14 [in Ukrainian].
6. Kachor, A. (1960). *Roля «Prosvity» v ekonomichnomu rozvytku Zakhidnoi Ukrainy* [The role of Prosvita in the economic development of Western Ukraine]. Vinnipeh: Nakladom Tovarystva «Prosvita» v Port Arturi [in Ukrainian].
7. Kulchytska, O. (2003). Hromadska diialnist «Prosvit» Pivdnia Ukrainy na pochatku XX st. [Public activity of «Prosvit» of the South of Ukraine in the beginning of the 20th century]. In *Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiiia». Naukovi zapysky. Istorychni nauky* [National University of Kyiv-Mohyla Academy. Proceedings. Historical sciences], 21, 24-27. Kyiv: KM Akademia [in Ukrainian].
8. Melnyk, M.O. (2012). Do 105-i richnyi z chasu zasnuvannia Mykolaivskoho ukrainskoho tovarystva «Prosvita» [To the 105th anniversary of the foundation of the Mykolayiv Ukrainian Society «Prosvita»]. Retrieved from <http://mk.archives.gov.ua/pubonsite/264-do-105-richnitsi-tov-prosvita.html> [in Ukrainian].
9. Mysechko, A.I. (1999). *Ukrainskyi kulturno-osvittni rukh na Pivdni Ukrainy (1900-1914 rr.)* [Ukrainian cultural and educational movement in the South of Ukraine (1900-1914)]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: Odeskyi derzhavnyi un-t im. I.I.Mechnykova [in Ukrainian].
10. Morozova, O. (2012). Mistse i rol M.M.Arkasa u vidrozhenni natsionalnoi shkoly [Place and role of Arkas in the revival of the national school]. In *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. Istorychni nauky* [Scientific works: Scientific-methodical journal. Historical sciences], 17(4), 104-108 [in Ukrainian].
11. Perskyi, S. (1932). *Populiarna istoriia tovarystva «Prosvita» u Lvovi* [Popular history of the society «Prosvita» in Lviv]. Lviv: Nakladom T-va «Prosvita» [in Ukrainian].
12. Pustovhar, O. (2018). Istoriia «Prosvity» na Poltavshchyni u 1905-1916 rokakh: pershi sproby lehalizuvatsia, zasnuvannia i diialnist Ukrainkoho klubu [The history of «Prosvita» in Poltava region «in 1905-1916: the first attempts to legalize the foundation and activities of the Ukrainian club]. Retrieved from <http://np.pl.ua/2018/02/istoriya-prosvity-na-poltavshchyni-u-1905-1916-rokah-pershi-sproby-lehalizuvatsya-zasnuvannya-i-diyalnist-ukrajinskoho-klubu/> [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Белий Д. З історії українського просвітницького руху на Херсонщині. 1917 – 1920 рр. Історичний нарис. – Херсон: Штрих, Персей, 2002. – 76с.
2. Голобородько Я. Соціодуховні пріоритети Миколи Куліша 1917-1920 років. // Українська мова і література в школі. – 2002. № 7, с. 43 – 46.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С.У.Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6: Ла– Мі. – 784 с.
5. Кавун А.А., Магась В.О. «Просвіта» та влада в Наддніпрянській Україні на початку XX ст. / А.А. Кавун, В.О. Магась // Сумський історико-архівний журнал. – 2013. –№ XXI. –С. 10-14.
6. Качор А. Роля «Просвіти» в економічному розвитку Західної України / А. Качор// Українська Вільна Академія Наук. Серія: Літопис УВАН. –Ч. 18. –Вінніпег: Накладом Товариства «Просвіта» в Порт Артурі, 1960. – 29 с.
7. Кульчицька О. Громадська діяльність «Просвіт» Півдня України на початку XX ст. // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. – Т. 21: Історичні науки. – К.: «КМ Академія», 2003. – С.24-27.
8. Мельник М.О. До 105-ї річниці з часу заснування Миколаївського українського товариства «Просвіта» / О.М.Мельник (2012) [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://mk.archives.gov.ua/pubonsite/264-do-105-richnitsi-tov-prosvita.html>. – Назва з екрану.
9. Мисечко А.І. Український культурно-освітній рух на Півдні України (1900-1914 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Одеський державний ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса, 1999. – 15 с.
10. Морозова О. Місце і роль М.М.Аркаса у відродженні національної школи // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 17. Вип. 4. Історичні науки. - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – С. 104-108.
11. Перський, С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові: з іл. / Степан Перський. – Львів: Накладом Т-ва «Просвіта», 1932. – 268, [1] с. – (Видання товариства «Просвіта»; ч. 780).
12. Пустовгар О. Історія «Просвіти» на Полтавщині у 1905-1916 роках: перші спроби легалізуватися, заснування і діяльність Українського клубу/ О. Пустовгар (2018) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://np.pl.ua/2018/02/istoriya-prosvity-na-poltavshchyni-u-1905-1916-rokah-pershi-sproby-lehalizuvatsya-zasnuvannya-i-diyalnist-ukrajinskoho-klubu/>. – Назва з екрану.

Рецензент: докт.пед. наук, проф. В. В. Кузьменко

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2018 р.

Фокина Татьяна

преподаватель

кафедра теории и методики преподавания учебных дисциплин

КВУЗ «Херсонская академия непрерывного образования»

г.Херсон, Украина

ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ «ПРОСВИТА»

Аннотация. Актуальность темы исследования обусловлена сохранением и обогащением национальной культуры украинского народа и совершенствованием национальной системы воспитания. Одним из путей решения указанной задачи является освещение отечественных традиций прошлого и творческое использование их значительного познавательно-воспитательного потенциала, в частности изучение опыта региональных обществ культурно-общественной организации «Просвита». Целью данного исследования было освещение историографии деятельности вышеупомянутых обществ. В статье рассмотрены и систематизированы сведения о деятельности региональных обществ культурно-образовательной общественной организации «Просвита» в конце XIX – начале XX в. на юге Украины. На основе историко-аналитического метода и теоретического анализа выявлены общие и отличительные формы работы просветительских обществ с общественностью. Выяснено, что первоочередной задачей региональных «Просвит» было содействие образованию украинского народа в культурном, национальном, политическом и социально-экономическом направлениях. Выявлено, что на юге Украины в конце XIX – начале XX в. культурно-просветительская работа проводилась различными обществами, которые впоследствии были реорганизованы в «Просвиты». Выяснено, что Манифест 17 октября 1905 предоставил возможности прогрессивной интеллигенции заниматься развитием национальной культуры в обществах «Просвита» на официальной основе. Каждое общество имело свой устав, в котором были прописано цели и формы деятельности. Однако, несмотря на различия в формах работы, главными направлениями деятельности «Просвит» были культурное и просветительское развитие украинского народа.

Ключевые слова: национально-культурное возрождение, общество «Просвита», культурно-образовательная организация, национальная культура.

Fokina Tetiana

Lecturer

Department of Theory and Methodology of Educational Disciplines Teaching

Communal Higher Educational Institution «Kherson Academy of Continuous Education»

Kherson, Ukraine

PECULIARITIES OF REGIONAL COMPANIES OF THE CULTURAL AND EDUCATIONAL PUBLIC ORGANIZATION «PROSVITA»

Abstract. The urgency of the chosen topic of research is due to the preservation and enrichment of the national culture of the Ukrainian people and the improvement of the national system of education. One of the ways of solving this task is to highlight the national traditions of the past and to use the creative potential of their significant cognitive and educational potential, in particular, to study the experience of regional associations of the cultural and public organization «Prosvita». The purpose of this article was to highlight the historiography of the activities of the above-mentioned societies. The article discusses and systematizes information about the activities of regional societies of the «Prosvita» public organization in the late nineteenth and early twentieth centuries in the south of Ukraine. Common and distinct forms of educational societies public work are revealed on the basis of historical-analytical method and theoretical analysis. It was clarified that the primary task of the regional «Prosvita's» was to promote education of the Ukrainian people in the cultural, national, political and socio-economic directions. It was found that in the south of Ukraine at the end of the nineteenth and early twentieth centuries cultural and educational work was carried out by various societies, which were subsequently reorganized into «Prosvita's». It was found out that the Manifest of October 17, 1905 provided the opportunity for the progressive intelligentsia to engage in the development of national culture in the «Prosvita» societies on an official basis. Each society had its own charter, in which the purpose and forms of activity were specified. It was determined that the traditional forms of «Prosvita» founder – the Galician Society (creation of departments, libraries, reading rooms, printing Ukrainian writers works, brochures, school textbooks, newspapers, educational activities of intelligentsia) in various regions expanded by other types of activities of the «Prosvita» units, namely, Odessa «Prosvita» – organization of book trade, establishment of schools, gardens, educational and charity institutions; Katerynoslavsk fellowship – division of activity into four sections: (a) dramatic (organization of performances), b) vocal-musical (organization of choirs and public events – concerts, parties); c) literary – printing of Ukrainian popular scientific books and newspapers, organization of book exhibitions to popularize spreading of educational publications); d) library – organization of libraries work for popularization of Ukrainian books); Kherson Society – organization of educational courses and public lectures; Mykolayiv Society – printing of Ukrainian periodicals; creation of book collections, museums, bookshops, labor offices, educational and charity institutions, scholarships, schools. Despite the differences in the forms of work, the main «Prosvitas» activity areas were cultural and educational development of the Ukrainian people.

Key words: national-cultural revival, «Prosvita» society, cultural and educational organization, national culture.

УДК 378.147

Хоминець Світлана Іванівна

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
svitlana.khominec@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті обґрунтовано, що академічна мобільність студентів є вагомим механізмом розвитку вищої школи, яка має на меті покращення якості навчальних програм та планів, рівня наукових досліджень, посилення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти, ступеня особистісного розвитку студента. Метою статті є з'ясування суті феномена академічної мобільності студентської молоді та виявлення чинників, які ускладнюють її реалізацію. Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми, узагальнення, статистичний аналіз. На основі узагальнення наукових підходів (функціонального, особистісного і культурологічного) встановлено, що академічна мобільність – це можливість навчатися, викладати, стажуватися чи здійснювати наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, результатом якої виступає самореалізація особистості в навчальній і професійній діяльності. Визначено три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності студентів – державний рівень, рівень вищого навчального закладу, особистісний рівень. Відзначено, що для зниження впливу зазначених чинників необхідною є певна модернізація в сфері нормативно-правового, інформаційного, інфраструктурного, кадрового, навчально-методичного та фінансового забезпечення процесу академічної мобільності студентів.

Ключові слова: система вищої освіти, академічна мобільність, чинники ускладнення академічної мобільності, форми академічної мобільності, інтернаціоналізація вищої освіти.

Вступ. В сучасних умовах інтеграція вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір стає об'єктивною реальністю, фактором інтернаціоналізації вищої школи. Інтенсифікація процесів освітньо-професійної інтеграції, прискорення темпів науково-технічного прогресу, ускладнення технологій і виробничих відносин вимагають фахової підготовки спеціалістів, здатних досягати успіхів у професійній діяльності і ефективно працювати на рівні світових стандартів, які володіють високим рівнем академічної мобільності вже в період навчання у ВНЗ. Академічна мобільність студентів розглядається і як механізм адаптації особистості до швидкоплинних умов соціального життя, і як результат професійного становлення фахівця в системі компетентісної освіти, що зумовлює узгодження освітніх програм і стандартів, навчальних планів, наукових підходів до професійної підготовки фахівців в Україні і за рубежом тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти академічної мобільності студентів та формування спільного освітнього європейського простору вивчають Я. Боллобаш, В. Гришак, Л. Зновенко, Є. Іванченко, А. Карапетян, В. Кремень, О. Співаковський, М. Степко, А. Шеремет. Серед зарубіжних дослідників означеної проблеми відзначають Ф. Альтбаха, М. Байрема, М. Вейра, Дж. Найта, В. Папацибу, Р. Родса, А. Сміта, Дж. Стієра, Н. Стромквіста, Б. Уотчера, Д. Хоффмана та ін. Поряд з цим необхідно зауважити, що сучасні науковці по-різному тлумачать поняття академічної мобільності; потребує також подальшого вивчення питання чинників, які ускладнюють процес освітньої мобільності студентів.

Метою даної статті є з'ясування суті феномена академічної мобільності студентської молоді та виявлення чинників, які ускладнюють її реалізацію. **Завдання дослідження:** проаналізувати зміст поняття академічної мобільності; виявити чинники, які ускладнюють академічну мобільність студентів. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми, узагальнення, статистичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Феномен акаде-

мічної мобільності має глибокі історичні корені. Виникнення в XII-XIII ст. перших університетів в Західній Європі (у містах Болонья, Сорбонна, Севілья, Оксфорд та ін.) започаткувало освітню міграцію. На фоні налагодження тісних міжнародних зв'язків між закордонними закладами освіти молоді люди мали можливість навчатися у різних європейських університетах.

Становлення академічної мобільності в нашій країні має певні особливості. Незважаючи на приєднання України до Болонського процесу ще в 2005 році, документами якого академічна мобільність визначалася необхідною складовою європейської системи освіти, тільки в 2011 році була прийнята Постанова КМУ №411 «Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном». У 2013 році Міністерством освіти і науки України було прийнято Наказ про затвердження Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України, що започаткувало розвиток даного процесу у вітчизняній освітній практиці.

Академічна мобільність сучасних студентів характеризується міждисциплінарним змістом, передбачає виражену готовність до внесення суттєвих змін у власне життя, співвідноситься з розвинутою суб'єктивністю як усвідомленням значимості своєї ролі в досягненні успіху, що є особливо важливим в аспекті становлення конкурентноздатного фахівця, для якого соціальна складова має важливе значення.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дає можливість тлумачити зміст поняття академічної мобільності з позиції деяких наукових підходів – функціонального, особистісного, культурологічного, віртуального [3; 4; 6; 8].

Перший підхід дозволяє розглядати академічну мобільність з позиції функціональних особливостей: навчання, науково-дослідницької діяльності, практики. Цей підхід лежить в основі функціонування міжнародних організацій ЮНЕСКО, Асоціації з академічного співробітництва (АСА – Academic Cooperation Association), Європейської комісії та ін.

Зокрема, ЮНЕСКО визначає термін «академічна мобільність» як певний період навчання, викладання чи дослідження в країні, відмінний від місця постійного проживання студента, викладача, вченого. Цей період обмежений у часі і передбачає повернення студента додому по завершенню процесу навчання чи викладання. Термін «академічна мобільність» не передбачає міграцію з однієї країни в іншу [3].

Мобільність європейських студентів, викладачів і вчених – ключовий принцип формування Європейського простору вищої освіти і дослідницького середовища, який передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів з метою акумулювання на особистісному рівні академічного і загальнокультурного потенціалу розвитку національних систем вищої освіти і збільшення їхнього вкладу в соціально-економічний розвиток своїх країн. Зауважимо, що в аспекті функціонального підходу академічна мобільність розглядається тільки як механізм реалізації міжнародної освітньої політики, що звужує межі розуміння даного феномену.

Прихильники особистісного підходу вбачають у академічній мобільності інструмент розвитку особистісних якостей, спосіб самореалізації індивіда. Вчені Л. Зновенко [8], В. Папаціба [5], А. Шеремет [6] та ін. зазначають, що академічна мобільність – це інтегрована особистісна характеристика, яка сприяє культурному та академічному обміну і співробітництву, зростанню особистісного капіталу і отриманню нових знань, умінь і навичок для успішної життєдіяльності в суспільстві по завершенню навчання.

Згідно позиції А. Шеремета, академічна мобільність – це інтегрована особистісна характеристика, яка виражається в здатності долати мовні бар'єри і оперативно реагувати на змінні умови оточуючого середовища для досягнення власних освітніх цілей [6].

Л. Зновенко дещо звужує визначення академічної мобільності і своїм трактуванням применшує необхідність фізичного переміщення студентів та володіння ними вміннями керувати власною освітньою діяльністю, будувати індивідуальний освітній маршрут, прогнозувати свою професійну діяльність з урахуванням вимог нового суспільства [8].

Відзначимо, що прихильники особистісного підходу применшують значення механізмів і умов реалізації академічної мобільності, а в такому разі досліджуваній термін стає тотожним самовдосконаленню особистості.

Прибічники культурологічного підходу акцентують увагу на соціокультурній детермінованості академічної мобільності як інструменту культурного та інтелектуального обміну. Це можливість набуття міжкультурних навичок і підготовки студентів до роботи в міжнародному професійному середовищі. На думку вченого Д. Хоффмана, більшість людей, які зважено приймають рішення про проведення певного періоду часу за рубежом, керуються цікавістю і бажанням ознайомитися з культурними особливостями іншої країни [4]. Однак, не менш важливою є мотивація студентів, пов'язана з навчанням. В іншому разі академічна мобільність перетворюється в освітній туризм.

Віртуальний підхід передбачає включення в поняття академічної мобільності віртуальну мобільність і пересування студентів в рамках дистанційного навчання. Однак, у Болонських документах підкреслюється, що віртуальна мобільність не може бути замінена фізичною мобільністю студентів. Ми погоджуємося з дослідниками, представниками перших трьох наукових підходів, які більш категоричні

і не розглядають віртуальну мобільність як складову академічної, а дистанційне навчання як засіб її реалізації.

На нашу думку, найбільш раціональним є визначення, яке об'єднує ідеї функціонального, особистісного і культурологічного підходів. Відповідно до цього, під академічною мобільністю будемо розуміти можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, результатом якої виступає самореалізація особистості в навчанні і професійній діяльності.

Досліджуючи теоретичні засади модернізації системи вищої освіти України, низка вчених (Я. Болубаш, В. Гришак, В. Кремень, О. Співаковський, М. Степко та ін.) зазначають про позитивні аспекти розвитку академічної мобільності у вітчизняній вищій школі. Так, станом на початок 2016 року у закордонних вищих навчальних закладах за різними програмами академічної мобільності (ступеневої або кредитної) здобувало вищу освіту майже 67 тис. осіб. Серед найбільш бажаних для навчання країн були Польща, Німеччина, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Динаміка зростання кількості студентів за останнє десятиліття склала 176%. Якщо порівнювати два останні роки, то приріст складає майже 20% або ж майже 11 тис. осіб. Причому 2/3 цього приросту склали саме українці, які навчаються в польських університетах. Також значний приріст українських громадян на різних студіях демонструють канадські, словацькі та італійські університети [7].

На сьогодні розроблені різні класифікації форм академічної мобільності студентів, узагальнення яких дає підставу запропонувати певну інтегральну класифікацію зазначених форм (див. табл. 1).

Таким чином, на сьогоднішній день академічна мобільність студентів в Україні проявляється в різних формах і є досить поширеним явищем, проте існує безліч факторів, які ускладнюють її реалізацію. Так, Е. Ємельянова визначає три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності: на рівні держави, вищого навчального закладу, особистісному рівні [2].

На рівні держави вчена визначає недостатнє фінансування, відмінності в освітніх програмах, планах, відсутність нормативного регулювання системи перерахування кредитів, нерозробленість національних політик мобільності. На рівні вищих навчальних закладів спостерігається відсутність інституційних стратегій мобільності, підтримки академічної мобільності з боку майбутніх роботодавців; недостатні знання іноземної мови викладачів вітчизняних навчальних закладів (для навчання іноземних студентів); недостатні фінансові можливості ВНЗ; комунікаційні труднощі – важко погодити зміст спільної діяльності, досягнути загального порозуміння між навчальними закладами.

На особистісному рівні виокремлюють мотиваційний, інформаційний, оціночний, діяльнісний, соціокультурний, комунікативний та креативний чинники. Мотиваційний чинник передбачає відсутність мотивації внаслідок нерозуміння всіх переваг і вигод від участі в академічній мобільності, інформаційний – незнання термінології, нерозуміння процесу академічної мобільності, відсутність інформації про можливість участі у стажуваннях, отриманні грантів, стипендій тощо, оціночний – невміння оцінити пропонувані програми академічної мобільності і результати від участі в ній, діяльнісний – відсутність досвіду самостійного життя, роботи в команді, соціо-

Таблиця 1.

Інтегральна класифікація форм академічної мобільності

		Довготривалі програми	Короткотривалі програми	
Мета академічної мобільності		Мобільність з метою здобуття вищої освіти (degree mobility)	Мобільність з метою отримання частини освітніх послуг в рамках основної освітньої програми (credit mobility)	Мобільність з метою отримання додаткових компетенцій (non-degree mobility)
Інституціоналізація академічної мобільності	Самостійна мобільність (free-movers)	Здобуття вищої освіти певного рівня: бакалаврат, магістратура, аспірантура, ординатура, докторські програми		Участь у літніх (зимових та ін.) школах, практика, стажування, ознайомча поїздка, мовні курси
	Державні стипендіальні програми		Підтримка включеного навчання (1-2 семестри) у закладах-партнерах; спільні програми	Підтримка літніх та ін. шкіл, ознайомчих поїздок, мовних курсів
	Програми співпраці між вищими навчальними закладами	Здобуття освіти найвищого рівня: магістратура, аспірантура, докторські програми	Підтримка включеного навчання і спільних освітніх програм на основі багатосторонніх угод про співпрацю	Організація літніх та ін. шкіл, стажувань, практик для студентів на основі міжвузівських договорів про співпрацю
	Підтримка академічної мобільності різними агенціями	Здобуття вищої освіти будь-якого рівня		Організація практик, мовних курсів, стажувань

культурний – недостатній обсяг знань про традицію і культуру інших народів, комунікативний – низький рівень володіння іноземною мовою; труднощі під час встановлення контактів із зарубіжними колегами, креативний – невідміння генерувати ідеї і передбачати їхні наслідки [2, с. 42].

Для вирішення зазначених проблем, на нашу думку, необхідно розв'язати низку завдань у сфері:

- нормативно-правового забезпечення – удосконалення законодавства щодо академічної мобільності студентів; захисту прав і безпеки іноземних студентів; розробка нормативних документів на рівні вищих навчальних закладів із урахуванням специфіки їхньої діяльності;
- інформаційного та інфраструктурного забезпечення: створення і розповсюдження актуальної інформації щодо академічної мобільності, проведення навчальних семінарів, формування корпоративної атмосфери підтримки, схвалення і популяризації участі в програмах студентських обмінів, формування відповідних підрозділів у ВНЗ, які б не тільки надавали інформаційну і консультативну підтримку, а й допомагали в пошуках джерел фінансування навчання студентів за кордоном;
- кадрового забезпечення: підготовка та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи до роботи з іноземцями, удосконалення їхніх мовних навичок;

- навчально-методичного забезпечення: дійсне впровадження кредитно-модульного навчання, а не формальне нарахування кредитів, представлення навчально-методичних матеріалів у віртуальному освітньому середовищі Moodle, перехід до студентоцентрованого навчального процесу, при якому викладач забезпечує всебічну підтримку студента, надає можливості вивчати певну дисципліну не тільки за програмними стандартами вищої школи, а й зразками більш поглибленої підготовки;
- фінансового забезпечення: збільшення державної фінансової підтримки участі студентської молоді в зарубіжних освітніх програмах, розвиток програм державного кредитування і субсидування академічної мобільності студентів та ін.

Висновки. Академічна мобільність студентів є вагомим механізмом розвитку вищої школи. Визначено три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності – державний рівень, рівень вищого навчального закладу, особистісний рівень. Для зниження впливу зазначених чинників необхідно є певна модернізація в сфері нормативно-правового, інформаційного, інфраструктурного, кадрового, навчально-методичного та фінансового забезпечення академічної мобільності студентів. Напрямами подальших наукових розвідок є дослідження феномену готовності студентів до академічної мобільності.

References

1. Chistohvalov, V.N., & Filippov, V.M. (2008). *Sostojanie, tendencii i problemy akademicheskoy mobil'nosti v Evropejskom prostranstve vysshego obrazovanija [The state, trends and problems of academic mobility in the European Higher Education]*. Moscow: RUDN [in Russian].
2. Emeljanova, E. (2013). *Pedagogicheskoe obespechenie gotovnosti studentov k akademicheskoy mobilnosti [Pedagogical support of student's readiness for academic mobility]*. (Unpublished doctoral dissertation). Moscow State Pedagogical University, Moscow [in Russian].
3. Halimi, S. (Ed.). (2009, July). *World Conference on Higher Education 2009: the new dynamics of higher education and research for societal change and development*. Paris: UNESCO Headquarters.
4. Hoffman, D. (2009). Changing Academic Mobility Patterns and International Migration. *Journal of Studies in International Education*, 3, 347-364.
5. Papatsiba, V. (2005). Political and Individual Rationales of Student Mobility: a case-study of ERASMUS and a French regional scheme for studies abroad. *European Journal of Education*, 40(2), 173-188.
6. Sheremet, A.N. (2009). *Formirovanie akademicheskoy mobilnosti budushih uchitelej informatiki sredstvami informacionnyh*

- i kommunikacionnyh tehnologij [Formation of academic mobility of future informatics teachers by the means of information and communication technologies]. (Unpublished doctoral dissertation). Kuzbass State Pedagogical Academy, Novokuznetsk [in Russian].*
7. *Ukrainski studenti za kordonom: fakti ta stereotipi: zvit analitichnogo centru CEDOS [Ukrainian students abroad: the fact and stereotypes: analytical center report CEDOS]. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.*
  8. Znovenko, L.V. (2008). *Razvitie akademicheskoy mobil'nosti studentov pedagogicheskogo vuza v usloviyah nepreryvnogo obrazovanija [Development of academic mobility of students of a pedagogical university in conditions of continuous education]. (Unpublished doctoral dissertation). Omsk: Omsk State Pedagogical University [in Russian].*

Список використаної літератури

1. Чистохвалов В.Н. Состояние, тенденции и проблемы академической мобильности в Европейском пространстве высшего образования / В.Н.Чистохвалов, В.М.Филиппов. – М.: РУДН, 2008. – 162 с.
2. Емельянова Э. Педагогическое обеспечение готовности студентов к академической мобильности: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Элла Леонидовна Емельянова. – М.: МГПУ, 2013. – 194 с.
3. World Conference on Higher Education 2009 (WCHE): the new dynamics of higher education and research for societal change and development: conference paper/UNESCO; ed. by S. Halimi. – Paris, UNESCO Headquarters, 2009. – P.5.
4. Hoffman D. Changing Academic Mobility Patterns and International Migration / D. Hoffman // Journal of Studies in International Education. 2009. – Vol. 13. – №3. – P. 347-364.
5. Papatsiba V. Political and Individual Rationales of Student Mobility: a case-study of ERASMUS and a French regional scheme for studies abroad / V. Papatsiba // European Journal of Education. – 2005.– Vol. 40 – №2. – P. 173-188.
6. Шеремет А.Н. Формирование академической мобильности будущих учителей информатики средствами информационных и коммуникационных технологий: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Алена Николаевна Шеремет. – Новокузнецк: КГПА, 2009. – 22 с.
7. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи: звіт аналітичного центру CEDOS: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.
8. Зновенко Л.В. Развитие академической мобильности студентов педагогического вуза в условиях непрерывного образования: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Лариса Валерьевна Зновенко. – Омск: ОГПУ, 2008. – 23 с.

Рецензент: канд.пед.наук, доц. Кухта М. І.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Хоминец Светлана

аспирант кафедри общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Аннотация. На сегодняшний день в научной литературе наблюдается семантическая неопределенность терминологии, которая характеризует содержание понятия академической мобильности, недостаточно освещены факторы, осложняющие процесс академической мобильности студентов. Целью статьи является выяснение сути феномена академической мобильности студенческой молодежи и выявление факторов, которые затрудняют ее реализацию. Методы исследования: теоретический анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме, обобщение, статистический анализ. На основе обобщения научных подходов (функционального, личностного и культурологического) установлено, что академическая мобильность – это возможность учиться, преподавать, стажироваться или осуществлять научную деятельность в другом учебном заведении на территории Украины или за ее пределами, результатом которой выступает самореализация личности в обучении и профессиональной деятельности. Определены три уровня факторов, которые усложняют процесс академической мобильности студентов – государственный уровень, уровень высшего учебного заведения, личностный уровень. Отмечено, что для снижения влияния указанных факторов необходима определенная модернизация в сфере нормативно-правового, информационного, инфраструктурного, кадрового, учебно-методического и финансового обеспечения академической мобильности студентов.

Ключевые слова: система высшего образования, академическая мобильность, факторы затруднения академической мобильности, формы академической мобильности, интернационализация высшего образования.

Khomynets Svitlana

Postgraduate Student
Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher School
State University «Uzhgorod National University»
Uzhgorod, Ukraine

SOME ASPECTS OF STUDENTS' ACADEMIC MOBILITY IN DOMESTIC EDUCATIONAL PRACTICE

Abstract. It has been substantiated that students' academic mobility is an important mechanism for the development of the higher school aimed at improving of the quality of curricula and plans, the level of scientific research, strengthening the academic and cultural internationalization of European higher education, the degree of personal development of the student. The purpose of the article is to find out the essence of the phenomenon of academic mobility of student youth and to identify the factors that complicate its implementation. Methods of

research: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on the given problem, generalization, statistical analysis. On the basis of the generalization of scientific approaches (functional, personal and cultural) it has been established that academic mobility is an opportunity to study, teach, practice or carry out scientific activity in another educational institution in or outside Ukraine, the result of which is self-realization of the individual in the process of learning and professional activities. There are determined three levels of factors that complicate the process of academic mobility: the state level (insufficient financing, imperfection of normative regulation of the credit transfer system), the level of higher education institutions (lack of institutional mobility strategies, differences in educational programs, plans), personal level (motivational (lack of motivation as a result of misunderstanding of the benefits of participating in academic mobility), informational (lack of information on internships, grants, scholarships), evaluative (inability to evaluate the academic mobility programs and the results from participation in it), active (lack of experience in independent living, teamwork), socio-cultural (lack of knowledge about the tradition and culture of other people), communicative (low level of possession of a foreign language), creative (inability to generate ideas and to predict their consequences). It should be noted that for the purpose of elimination of these factors there is needed some modernization in the sector of normative-legal, informational, infrastructural, personnel, educational -methodical and financial support of students' academic mobility.

Key words: higher educational system, academic mobility, factors complicating the academic mobility, forms of academic mobility, internationalization of higher education.

УДК 373.5:(37.025.7+37.04)

Чорноус Оксана Володимирівна
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
м.Київ, Україна
chornousok@gmail.com

МУЛЬТИМЕДІЙНА СКЛАДОВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ГРА-ТРЕНІНГ

Анотація. Значну роль у підвищенні якості освітнього процесу в умовах профільного навчання старшокласників відіграють мультимедійні технології. Під мультимедіа розуміють таке дидактичне полісередовище, у якому подається навчальна інформація в естетично оформленому інтерактивному вигляді з інтеграцією звукової і візуальної модульності, що позитивно впливає на ефективний перебіг перцептивно-мнемічних процесів і сприяє формуванню та розвитку компетентностей особистості. Метою статті є висвітлення дидактичних особливостей мультимедійної складової в структурі педагогічних технологій профільного навчання та розгляду конкретних практичних прикладів застосування мультимедійних візуалізацій в складі педагогічної технології гра-тренінг. Дослідження здійснюється на основі таких методів, як: розкриття сутності педагогічних закономірностей, спрямованих на висунення і формулювання загальних принципів, методологічних підходів, способів та дидактичних умов реалізації мультимедійної складової педагогічних технологій профільного навчання, які будуть сприяти виконанню завдань профільного навчання. Основною дидактичною одиницею мультимедіа-візуалізації навчальної інформації є візуально-звуковий образ, або мультимедіа-ілюстрація. У цьому контексті основне завдання створення візуально-звукового образу полягає у наданні допомоги учню під час процесу сприйняття і мисленого створення у власній свідомості наочного психічного образу явища чи то процесу, які вивчаються, що, своєю чергою, полегшує організацію самостійної роботи старшокласників в ході освітньої діяльності. Наявність мультимедійного забезпечення дає також змогу компенсувати недостатність лабораторної бази, завдяки можливості моделювання процесів і явищ природи, що є важливим для професійного самовизначення старшокласників в умовах профільного навчання. Для цього потрібний вибір найефективніших елементів комп'ютерних технологій для вирішення конкретних завдань конкретного уроку.

Ключові слова: мультимедійні технології, педагогічні технології, профільне навчання.

Вступ. Науково-технічний і соціально-культурний прогрес суспільства має тенденцію до його прискорення, що потребує планування використання мультимедійних презентацій на уроках в процесі реалізації сучасних педагогічних технологій в умовах профільного навчання. Наразі уроки з використанням мультимедійної складової у вигляді презентації все ширше застосовуються в практиці, оскільки це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності старшокласників. Переваги, пов'язані із застосуванням мультимедійних презентацій в навчальному процесі, дають змогу підвищити ефективність як діяльності педагога, так і самих старшокласників за рахунок певних чинників: процес навчання охоплює всіх учнів, їхню поведінку (при цьому контролюється педагогом і однокласниками); гра не викликає негативної, відрозливної, болючої і стресової реакції; у процесі мультимедійного уроку розвиваються елементи творчості і самоаналізу, включаються додаткові резерви особистості, підвищується мотивація старшокласників до успішної діяльності (учень прагне знайти нові грані у того чи іншого явища, переосмислити поняття з урахуванням власного досвіду та ситуації, а вчитель зацікавлений в тому, щоб у доступнішій формі донести певну інформацію; розвивається продуктивна, активно-пошукова діяльність, розвивається мислення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мультимедіа-візуалізація передбачає реалізацію дидактичного потенціалу мультимедіа-технологій [1; 2; 3]. Передусім, вона забезпечує дотримання принципу наочності на якісно новому рівні завдяки єдності понятійного і чуттєвого, логічного і емоційного, конкретного і абстрактного під час навчання. Мультимедійний візуально-звуковий образ – це демонстраційна комп'ютерна модель, яка є заміником оригіналу (об'єкта, поняття, процесу, явища), відображає його важливі властивості, слугує для передачі знань про оригінал, пізнання його структури, властивостей, особливостей тощо.

Проблемі застосування мультимедійних технологій навчання присвячено роботи В.Бикова, Ю.Жука, О.Іваницького, В.Петрук, Ю.Пасічника (інформаційна компетентність та технології навчання); А.Гуржій, М.Жалдак, А.Кудін, О.Машбиць, Н.Морзе, С.Раков, Ю.Рамський, Ю.Пасічник, В.Сумський (принципи використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі); В.Заболотний, Н.Пуришевої, В.Ільїна, П.Самойленка (використання мультимедіа-візуалізації презентаційного характеру, організація мультимедійних лекцій). Проте дослідженню дидактичних особливостей мультимедійної складової педагогічних технологій профільного навчання приділено уваги недостатньо.

Метою статті є висвітлення дидактичних особливостей мультимедійної складової в структурі педагогічних технологій профільного навчання та розгляду конкретних практичних прикладів застосування мультимедійних візуалізацій в складі педагогічної технології гра-тренінг.

Завдання дослідження: визначити понятійно-категоріальний апарат з проблеми реалізації мультимедійної складової педагогічних технологій в умовах профільного навчання; дослідити та характеризувати дидактичні особливості мультимедійної складової педагогічних технологій в умовах профільного навчання; розглянути способи та дидактичні умови реалізації мультимедійної складової у педагогічній технології гра-тренінг.

Методи дослідження: розкриття сутності педагогічних закономірностей, спрямованих на висунення і формулювання загальних принципів, методологічних підходів, способів та дидактичних умов реалізації мультимедійної складової педагогічних технологій профільного навчання, які будуть сприяти виконанню завдань профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Уроки з використанням мультимедійних презентацій – це система комплексних, багатосторонніх, навчально-творчих контактів усіх учасників освітньої діяльності в ед-

ності інваріантної і варіативної складових в умовах профільного навчання. Навчальна мультимедіа-презентація – це цифрове представлення навчального матеріалу, в якому зміст навчальної інформації подається у вигляді слайдів в інтерактивній мультимедіа-формі, які об'єднані певною темою і єдиним дизайном; темпом демонстрації яких керує педагог, супроводжуючи відеослайди коментарями, поясненнями тощо. Навчальний матеріал у мультимедіа-презентації подається в формі мультимедіа-представлення, яке розраховане на інтелектуальне й емоційне сприйняття [1; 2; 3].

У процесі роботи з мультимедійними презентаціями на уроках необхідно насамперед урахувати психофізіологічні закономірності сприйняття інформації з екрану комп'ютера, телевізора, проекційного екрану. При створенні слайдів необхідно врахувати низку основних вимог. Слайд має містити мінімально можливу кількість слів.

Для забезпечення ефективності навчального процесу необхідно уникати монотонності, враховувати зміну діяльності старшокласників за її рівнями: сприйняття, відтворення, творчого перетворення, застосування на практиці. Орієнтуватися треба на розвиток розумових здібностей дитини, тобто розвиток спостережливості, асоціативності, порівняння, аналогії, виділення головного, узагальнення, уяви. Давати можливість успішно працювати на уроці із застосуванням комп'ютерних технологій учням зі слабкими навчальними досягненнями, із середніми і з високими [1; 2; 3].

Власне мультимедіа-наочність – це змодельована з навчальною метою інтерактивна композиція із мультимедіа-образів та гіпертексту. Основними її властивостями є: гнучкість, адаптивність до користувача, інтерактивність, когнітивність, інсценуване подання інформації, синтезоване середовище і головне – це його сучасність, яка підвищує інтерес старшокласників до навчання. Переваги, пов'язані із застосуванням мультимедійних технологій в освітньому середовищі в умовах профільного навчання старшокласників, дають змогу підвищити ефективність як діяльності педагога, так і самих старшокласників за рахунок певних компонентів.

Розрізняють такі компоненти мультимедіа-візуалізації: візуальний ряд, звуковий ряд, комп'ютерне відео. На етапі створення мультимедійної презентації необхідно враховувати наступні моменти: психологічні особливості учнів певного класу; цілі та результати навчання; структуру пізнавального простору; розташування учнів.

Інтерес до навчальної діяльності різко зростає, якщо діти включені в гру. Особливо ефективною виявляється мультимедійна візуалізація у гри-тренінгу. Тренінг (англ. *training* від *train* – навчати, виховувати) – метод активного навчання, спрямований на розвиток знань, умінь і навичок і соціальних установок. Тренінг – форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток компетентності міжособистісної і професійно орієнтованої поведінки в спілкуванні, що сприяє реалізації завдань метапредметного навчання. Тренінг може розглядатися з точки зору різних парадигм: тренінг як своєрідна форма дресирування, за якої за допомогою позитивного підкріплення формуються потрібні патерни поведінки, а за допомогою негативного – «стираються» небажані; тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування і відпрацювання умінь і навичок; тренінг як форма активного навчання, метою якого є передача знань, розвиток деяких умінь і навичок; тренінг як метод створення умов для саморозкриття учасників

і самостійного пошуку ними способів розв'язання власних психологічних проблем. Цікавим є тренінг розвитку навичок, спрямований на формування і вироблення певної навички.

Так застосування мультимедійної складової в процесі реалізації тренінгу з розвитку критичного мислення дозволяє візуалізувати основні етапи формування та виділити ключові складові цього процесу, що дозволяє його зробити більш усвідомленим, системним та плановим. Так, наприклад, на презентацію можна винести такі структурні компоненти, як: 1. Вступ до тренінгу розвитку креативності (Поняття креативності. Цілі, принципи та розклад роботи тренінгової групи. Сучасні концепції креативності. Розвиток креативності як загальна творча особливість. Розвиток креативності у загальній структурі обдарованості.). 2. Прояви креативності (швидкість, гнучкість мислення, оригінальність мислення, явленія, почуття гумору. Структурні рівні креативного процесу: логічний, дискурсивний, інтуїтивний.). 3. Етапи креативного процесу (постановка проблеми, інкубація ідей, інсайт, верифікація, перевірка, впровадження). 4. Розвиток творчого потенціалу. 5. Види креативності (образна креативність: поняття і розвиток; вербальна креативність: поняття і розвиток.).

Більшість професійно орієнтованих тренінгів включають у себе такі тренінги як, наприклад, тренінг перемовин, самопрезентації, техніки продажів тощо. Мультимедійна візуалізація ефективно забезпечує реалізацію різноманітних методів, прийомів і технік тренінгу, які можуть бути використані як на заняттях з інваріантних навчальних предметів, так і на курсах за вибором і спецкурсах. До них відносяться: 1) групові дискусії – спільне обговорення та аналіз проблемної ситуації, запитання або завдання. Групова дискусія може бути структурованою (тобто керуваною учителем за допомогою поставлених запитань або тем для обговорення) або неструктурованою (її процес залежить від учасників групового обговорення); 2) ігрові методи – (ділові ігри, рольові ігри, дидактичні, творчі, імітаційні, організаційно-діяльнісні); 3) розвиток соціальної перцепції – вербальні і невербальні методи. У числі специфічних методів, використовуваних у тренінгу, розглядаються: «акваріум» – майстерні; «алгоритм-лабіринт» – метод завдань; брифінг-групи – метод інцидентів; «папка з вхідними документами» – метод кейсів. Кейс – проблемна ситуація, що вимагає відповіді і знаходження розв'язку. Розв'язання кейса може відбуватися як індивідуально, так і в складі групи. Основне завдання кейса – навчитися аналізувати інформацію, виявляти основні проблеми і знаходити шляхи розв'язання, формувати програму дій.

У гри учень діє не з примусу, а за внутрішнім спонуканням. Мета гри – зробити серйозну, напружену працю цікавою для сприйняття. Гра вводиться в певну частину заняття відповідно до його дидактичних завдань. Переваги, пов'язані із застосуванням мультимедійних презентацій в навчальному процесі, дають змогу підвищити ефективність як діяльності педагога, так і самих старшокласників за рахунок певних чинників: процес навчання охоплює всіх учнів, їхню поведінку (при цьому контролюється педагогом і однокласниками); гра не викликає негативної, відразливої, болючої і стресової реакції; у процесі мультимедійного уроку розвиваються елементи творчості і самоаналізу, включаються додаткові резерви особистості, підвищується мотивація старшокласників до успішної діяльності (учень прагне знайти нові грані у того чи іншого явища, переосмислити поняття з урахуванням власного досвіду та ситуації, а вчи-

тель зацікавлений в тому, щоб у доступнішій формі донести певну інформацію; розвивається продуктивна, активно-пошукова діяльність, розвивається мислення.

Висновки. Як висновок слід зазначити, що використання мультимедійних презентацій в процесі реалізації сучасних педагогічних технологій, зокрема

педагогічних технологій в умовах профільного навчання спряють підвищенню ефективності навчальних занять, перш за все, через дотримання принципу наочності на якісно новому рівні завдяки єдності понятійного і чуттєвого, логічного і емоційного, конкретного і абстрактного.

References

1. Chornous, O., & Trubacheva, S. (2017). Multymediina vizualizatsiia u realizatsii metapredmetnykh tekhnolohii profilnoho navchannia [Multimedia visualization in the realization of meta-object technologies of profile education]. *Dydaktyka: teoriia i praktyka [Didactics: Theory and Practice]*, 64–70 [in Ukrainian].
2. Volynskiy, V.P., Chornous, O.V., Yakushyna, T.V., & Krasovskiy, O.S. (2013). *Dydaktychni osnovy stvorennia audiovizualnykh elektronnykh zasobiv dlia serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [Didactic bases for the creation of audio-visual electronic means for secondary comprehensive school]*. Kyiv: Pedahohichna. Dumka [in Ukrainian].
3. Zabolotnyi, V.F. Vprovadzhennia multymedia pid chas vyvchennia metodyky navchannia fizyky [Introduction of multimedia while studying methods of physics teaching]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 43, 392–399 [in Ukrainian]

Список використаної літератури

1. Черноус О., Трубачева С. Мультимедийная визуализация у реализации метапредметных технологий профильного обучения. Дидактика: теория и практика :зб. наук. праць / за наук. ред. д-ра пед. наук Г.О.Васьківської. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. – С. 64–70.
2. Волинський В.П., Черноус О.В., Якушина Т.В., Красовський О.С. Дидактичні основи створення аудіовізуальних електронних засобів для середньої загальноосвітньої школи: монографія. – Київ: Пед. думка, 2013. 320 с.
3. Заболотний В.Ф. Впровадження мультимедіа під час вивчення методики навчання фізики // Педагогічні науки. – 2006. – Вип. 43. – С. 392–399.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 06.04.2018 р.

Чорноус Оксана

кандидат педагогических наук
старший научный сотрудник отдела дидактики
Института педагогики НАПН Украины
г.Київ, Украина

МУЛЬТИМЕДИЙНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ ИГРА-ТРЕНИНГ

Аннотация. Значительную роль в повышении качества образовательного процесса в условиях профильного обучения старшеклассников играют мультимедийные технологии. Под мультимедиа понимают такое дидактическое полусредовище, в котором подается учебная информация в эстетически оформленном интерактивном виде с интеграцией звуковой и визуальной модульностей, что положительно влияет на эффективное протекание перцептивно-мнемических процессов и способствует формированию и развитию компетентностей личности. Целью статьи является выявление дидактических особенностей мультимедийной составляющей в структуре педагогических технологий профильного обучения и рассмотрения конкретных практических примеров применения мультимедийных визуализаций в составе педагогической технологии игра-тренинг. Исследование осуществляется на основе таких методов, как: раскрытие сущности педагогических закономерностей, направленных на выдвижение и формулировка общих принципов, методологических подходов, способов и дидактических условий реализации мультимедийной составляющей педагогических технологий профильного обучения, которые будут способствовать выполнению задач профильного обучения. Основной дидактической единицей мультимедиа-визуализации учебной информации является визуально-звуковой образ, или мультимедиа-иллюстрация. В этом контексте основная задача создания визуально-звукового образа заключается в оказании помощи учащемуся во время процесса восприятия и мысленного создания в собственном сознании наглядного психического образа явления или процесса, которые изучаются, что, в свою очередь, облегчает организацию самостоятельной работы старшеклассников в ходе образовательной деятельности. Наличие мультимедийного обеспечения позволяет также компенсировать недостаточность лабораторной базы, благодаря возможности моделирования процессов и явлений природы, что является важным для профессионального самоопределения старшеклассников в условиях профильного обучения. Для этого необходим выбор наиболее эффективных элементов компьютерных технологий для решения конкретных задач конкретного урока.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, педагогические технологии, профильное обучение.

Chornous Oksana

Ph.D., Senior Researcher

Department of didactics Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

MULTIMEDIA COMPONENT IN THE EDUCATIONAL TECHNOLOGY GAME-TRAINING

Abstract. Multimedia technologies play a significant role in improving the quality of educational process in conditions of profile training of senior pupils. Under the media we understand didactic multi environment, which offers educational information in aesthetically designed interactive form with the integration of sound and visual features that will positively affect the efficient flow of perceptual-mnemonic processes and contributes to the formation and development of competence of the individual. The purpose of this article is to identify the didactic features of the multimedia component in the structure of pedagogical technologies of education and the consideration of specific practical examples of the application of multimedia visualizations in the composition of the educational technology game-training. The study is based on techniques such as: disclosure of the nature of pedagogical patterns to the nomination and the formulation of General principles, methodological approaches, methods and didactic conditions for the implementation of multimedia educational technologies education, which will contribute to the tasks of special education. Main didactic elements multimedia visualization of the educational information is visual-sound image, or multimedia illustration. In this context, the main objective of creating a visual and sound image is to assist the student during the process of perception and of mental creation in your own mind a clear mental image of a phenomenon or process that is studied, which in turn facilitates the organization of independent work of pupils during the educational activities. The availability of multimedia software allows also to compensate for the failure of laboratory facilities, due to the possibility of modelling the processes and phenomena of nature, which is important for professional self-determination of senior pupils in the conditions of profile training. This requires a choice of the most effective elements of computer technology for solving specific tasks in a specific lesson. Multimedia visualization effectively enables the implementation of diverse methods, techniques and technician training, which can be used in the classroom for the invariant of subjects and course selection and courses.

Key words: multimedia technology, educational technology, and specialized training.

УДК 913 (477.87) (036)

Шандор Федір Федорович

доктор філософських наук
завідувач кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
f.shandor@gmail.com

Бартош Олена Павлівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

Борщ Костянтин Костянтинович

кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
kborsch79@gmail.com

СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ІНСТИТУТУ РЕЛІГІЇ

Анотація. Як і в інших галузях суспільствознавчих знань, соціологія релігії перебуває в пошуках. Спираючись на загальносоціологічні засади, вона вдосконалює методи й інструментарій досліджень відповідно до змін в релігійних організаціях, свідомості, психології та поведінці віруючих. При цьому збір фактів, їх опис, аналіз і узагальнення, з'ясування закономірностей і тенденцій розвитку релігійності враховують багатоплановість, динамізм, суперечливість, чуттєвість та інші особливості цього явища. Метою статті є висвітлення проблем соціології релігії. Для досягнення мети і завдань дослідження використовувались теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, синтез, конкретизація, абстрагування, узагальнення. Сьогодні важко, просто неможливо конкретно уявити, наскільки складним і важким, інколи болісними і дивними будуть майбутні спроби віднайти відповіді на розчарування і гіркоту, трагедії і парадокси фізично короткочасного та духовно вічного людського буття. Адже йдеться про безперервний процес. У ньому будуть піднесення і спади, свої етапи і стадії, суперечності, пошуки.

Ключові слова: релігія, релігійність, соціологічний прогноз, соціологія релігії.

Вступ. Скільки всього існує її різновидів у світі і скільки їх було в давнину, достеменно не знає ніхто. Кажуть про тисячі релігійних видів і форм, які виникали, розквітали і щезали. Можливо, стільки ж, скільки існувало на планеті Земля народів, племен, націй, оскільки кожна людська спільність набувала зримі риси культурного цілого лише тоді, коли в неї з'являлась система вищих цінностей, недоторканих святинь, шанованих ритуалів і традицій. Якщо врахувати родоплеменні культури, залишки яких збереглися досі в ряді регіонів світу, то загальна кількість релігійних спільнот сягне багатьох десятків тисяч. Однак лише християнських деномінацій (проміжна ланка між церквою і сектою) налічується близько 20 тис. [1, с. 439].

Аналіз останніх досліджень і публікацій Представники різних соціологічних напрямів і шкіл порізному вивчають та висвітлюють сучасний стан і перспективи релігії як духовної основи культури, без якої не може обійтися жодне суспільство. Кількість визначень останньої наближається до 500 [1, с.431]. Існують світські і конфесійні підходи до аналізу релігії. Надзвичайно складна і дискусійна типологія цього явища.

Метою статті є висвітлення проблем соціології релігії.

Для досягнення мети і завдань дослідження використовувались теоретичні **методи** дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, синтез, конкретизація, абстрагування, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Еволюція релігії протягом тисячоліть і віків подібна до броунівського руху, а її нинішня палітра нагадує пістряву мозаїку,

в якій безліч кольорів та відтінків змінюють своє місце, яскравість і сприймання навколишнім середовищем. Кожна наука вивчає релігію під своїм кутом зору. Для суспільствознавства на першому плані вона як соціальний інститут. Вже з перших європейських соціологів XIX-XX століть (О.Конт, Г.Спенсер, Е.Дюркгейм, Г.Зіммель, М.Вебер, Ф.Тьонніс) релігійні питання посіли чільне місце в їхніх дослідженнях проблем методології соціального пізнання, розвитку суспільства, соціальних структур та ін. Серед тих першопрохідців, які мріяли про нову релігію, наукове розуміння і гуманне оновлення соціуму, було багато священників (Сен-Сімон, Конт, Анфантен, Базар). Цим шляхом пішло чимало їхніх дітей (Ф. Гіддінгс, У. Томас, Дж. Вінсент, У. Самнер, А. Смолл та ін.).

Наукові передумови соціології релігії склалися в епоху Просвітництва. Тоді Гоббс, Юм і Локк обґрунтували існування тісного зв'язку релігії і суспільства, держави і церкви. Соціально-філософську критику феодальних інститутів, в т. ч. церкви, дали Гельвецій, Гольбах і Дідро. З позицій раціонального розуму досліджував релігію Кант. Принцип історизму в її аналізі утвердив Гегель. Зв'язки демократії, віротерпимості і свободи совісті ґрунтовно розкрили Токвіль, Франклін, Джеферсон. Уявлення про релігію збагатили відкриття і дослідження з археології, етнографії, соціальної антропології, мовознавства (Мюллер, Баховен, Тайлор, Фрезер). На цій основі в XIX ст. відбулося відділення наукового вивчення релігії від теології. Саме тоді виник інтерес вчених до «позитивної» соціології (Ф.Куланж) і «позитивної» релігії (О.Конт).

У XX ст., одночасно з поширенням марксизму, робились спроби створення «християнської соціології»

(уперше цей термін запропонував американський автор Й. Стакенберг у 1880 р.). Вона нині має кілька значень. Передусім це певний (християнський) погляд на розглядувані явища і проблеми. Мова йде про ціннісний підхід, зумовлений релігійно-культуовою оцінкою триваючих процесів і подій, чужою об'єктивізму і незацікавленості. У цьому плані існують, зокрема, католицька, православна, протестантська соціології релігії. Іншими словами, маємо свого роду «галузевий» зріз цієї системи знань, спеціалізація якого – переважно внутріконфесійні питання (відмінності в тлумаченні прав і свобод особи, інших категорій, а також соціологічних проблем відповідних церков). Це оціночно нейтральний, начебто, об'єктивний підхід до вивчення релігійних питань, хоча не завжди вільний від суб'єктивізму дослідників (через їхню світоглядну культуру, політичні орієнтації, корпоративні інтереси тощо) [2; 7; 8; 9; 10].

Як і в інших галузях суспільствознавчих знань, соціологія релігії перебуває в пошуках. Спираючись на загальносоціологічні засади, вона вдосконалює методи й інструментарій досліджень відповідно до змін в релігійних організаціях, свідомості, психології та поведінці віруючих. При цьому збір фактів, їх опис, аналіз і узагальнення, з'ясування закономірностей і тенденцій розвитку релігійності враховують багатоплановість, динамізм, суперечливість, чуттєвість та інші особливості цього явища. Автори, безпосередньо причетні як до фундаментальних досліджень, так і до становлення й утвердження соціології релігії в Україні на рубежі ХХ-ХХІ століть, перебуваючи на діалектико-матеріалістичних, демократичних позиціях, прагнуть без ідеологічних стереотипів, політичних штампів і світоглядних упереджень осмислювати становище і еволюцію релігії в сучасній Україні, враховуючи її багатогранну структуру і соціальну роль, функціонування на різних рівнях, в стабільному й кризовому суспільствах, в Європі і глобалізованому світі. При цьому керуємось органічним взаємозв'язком матеріального і духовного, ідеального й реального, раціонального і психологічного, змісту і форми, причин і наслідків, модернізму й традиційності, іншими загальнонауковими закономірностями.

Як зазначалось, у науці існує близько 500 визначень релігії – від дуже простих (як віра в Бога, обряд жертвоприношення злим духам) до надто складних (філософських, теологічних, містичних і т. ін.), які важко підтвердити. В загальних рисах нині це багатопланове, специфічне духовне утворення (догмати, погляди, переконання, емоції, дії, установки тощо), яке виражає віру людини в існування надприродного Начала, виступає засобом спілкування з Ним, входження у Його світ. Форм такої віри, вважають релігієзнавці, - тисячі, а спілкування – значно більше. Бо для кожного віруючого воно індивідуальне, неповторне. Отож не дивує і широка диференціація віруючих за належністю до різних релігій. Вагається, що нині у світі з 7,5 млрд. чоловік населення. Близько 2,5 млрд. належать до християнства, 360 млн. – до буддизму, 1,3 млрд. – до ісламу, 1,6 млрд. – до етнонаціональних релігій. Існують також родоплемінні, нетрадиційні релігії, новітні культури. Значна частина людей є агностиками, вільнодумцями, атеїстами, а також індиферентними до релігії [3; 4; 5; 11].

Дослідники відзначають загальне зростання цивілізаційної самосвідомості. Воно відбувається мозаїчно, локально, своєрідно. Могутній Захід, наприклад, проймається «поверненням до своїх коренів», в Японії спостерігається «азіанізація», на Близькому Сході домінує «реісламізація», в Росії активізуються

дебати між західництвом і русофільством. Зусилля США та їх сателітів на утвердження демократичних цінностей та лібералізму в якості універсальних зустрічають зворотню реакцію інших цивілізацій. С. Хантингтон виділяє, зокрема, спільний антизахідний союз конфуціанських й ісламських країн, потенціал і вплив якого важко сповна уявити і усвідомити його можливі наслідки.

Як відомо, для зміцнення свого контролю над планетою, міжнародна олігархія прагне створення підвладної їй нової світової релігії. Остання мислиться як симбіоз реформованих у потрібному їй політичному ключі нинішніх найвпливовіших релігій, які повинні відкинути свої канони, прийняти цінності ліберальної демократії, включно з «правом» спотворення та радикального космополітизму. Цей процес навряд чи відбуватиметься на основі якоїсь однієї світової релігії. Адже до християнства, наприклад, відносяться лише 33% загальної кількості віруючих. Значить, для решти – абсолютної більшості релігій – щось відмінне від нього. Таку місію неспроможні виконувати буддизм чи іслам.

Спроби творення універсальної світової релігії, безсумнівно, зустрінуть супротив традиційних вірувань, здійснюватимуться у принципово відмінних соціально-політичних, інформаційно-технічних, інтелектуальних умовах. Небачений розвиток науки, інформаційних технологій (Інтернету, більш новітніх видів зв'язку) спричинить радикальні зміни в засобах і методах діяльності церков. Вони ставатимуть своєрідними комунікаційно-культурницькими співтовариствами, з допомогою яких люди задовольнятимуть різнобічні (духовні, матеріальні, соціальні) потреби та інтереси. У цьому незворотному процесі слабшати значення сакрального начала, посередницька місія церков, з'являтимуться більш адекватні часові форми стосунків Людини з навколишнім соціальним та природним середовищем і пошуки нових цивілізацій. Одночасно довго зберігатиметься необхідність релігії для того, аби долати приголомшуюче, паралізуюче (за Б. Малиновським) передчуття смерті, нещастя, випадковості і невизначеності особистої долі. Підтверджуватимуться по-новому передбачення П. Тілліха, який вважав релігію пошуком відповідей на вищі життєві запитання про час, простір, причину і матерію. Організовані, статуйовані види духовної діяльності все більше виходитимуть за межі культурних споруд до внутрішнього осмислення, переживання і поведінки особи, страждаючої від самотності. Орієнтацію на надприродне доповнюватиме колективний та індивідуальний досвід сприймання священного і людського, міфічного і реального, потойбічного і земного, таємничого і пізнаваного. Релігія все більше втрачає функцію «умилостивлення і умиротворення сил», що стоять вище людини і які, мовляв, спрямовують та контролюють хід природних явищ і людського життя. Тобто слабшати практичний вплив віри в існування вищих сил і прагнення задоврити й догодити їм.

Висновки. Сьогодні важко, просто неможливо конкретно уявити, наскільки складним і важким, інколи болісними і дивними будуть майбутні спроби віднайти відповіді на розчарування і гіркоту, трагедії і парадокси фізично короткочасного та духовно вічного людського буття. Адже йдеться про безперервний процес. У ньому будуть піднесення і спади, свої етапи і стадії, суперечності, пошуки. Об'єктивно зростатиме значення соціології: сьогодні і в найближчі десятиліття потрібні ґрунтовні аналізи, адекватні оцінки, оптимальні прогнози цілого ряду існуючих і виникаючих проблем. До них відносимо насамперед

дослідження структури духовних потреб, цінісних орієнтацій основних соціальних груп, перспектив демографічного розвитку, глибинних мотивів і тенденцій еволюції релігійності в Україні, співвідношення сакрального і мирського в буденній свідомості, взаємодії конфесійного і етнонаціонального чинників

у духовному житті, сучасних шляхів формування гуманістичного світогляду молоді, творення правової соціальної держави, становлення громадянського суспільства, відродження вітчизняної школи та інші проблеми, вкрай важливі для ефективної політики і управлінської діяльності.

References

1. Dobrenkov, V.I. & Kravchenko, A.I. (2007). *Fundamental naya sotsiologiya: V 15 t., T. 11: Kul'tura i religiya* [Fundamental Sociology: In 15 vols., Vol. 11: Culture and Religion]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
2. Eryshev, A.A. & Lukashovich, N.P. (1999). *Sotsiologiya religii* [Sociology of Religion]. Kyiv: MAUP [in Russian].
3. Horodyanenko, V.H. (2008). *Sotsiologichna entsyklopediya* [Sociological Encyclopedia]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
4. Hvyshyany, D.M., & Lapyna N.Y. (Ed.). (1988). *Kratkyy slovar po sotsiologiyu* [Short dictionary on sociology]. Moscow: Polytyzdat [in Russian].
5. Kolodnyi, A. & Lobovyk, B. (Ed.). (1996). *Relyhiyznavchyy slovnyk* [Religious dictionary]. Kyiv: Chetverta khvylya [in Ukrainian].
6. Markovych, D. (1993). *Obshchaya sotsiologiya* [General sociology]. Rostov-na-Donu: Rostov University Publishing House [in Russian].
7. Parashchevin, M. (2009). *Relihiya ta relihiynist v Ukrayini* [Religion and Religiosity in Ukraine]. K.: Instytut polityky; Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
8. Ryazanova, L.S. (2004). *Relihiyne vidrozhennya v Ukrayini: sotsiokulturnyy kontekst* [Religious revival in Ukraine: the sociocultural context]. Kyiv: Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
9. Samyhyn, S.Y., Nechypurenko, V.N., & Polonskaya Y.N. (1996). *Relyhiyovedenye: sotsiologiya y psikhologiya religii* [Religious Studies: Sociology and Psychology of Religion]. Rostov-na-Donu: Fenyks [in Russian].
10. Shulha, M.O. (2009). *Neopolitychni oriyentatsiyi naseleennya i bezpeka Ukrayiny: za danymy sotsiologiv* [Geopolitical orientations of the population and the security of Ukraine: according to sociologists]. Kyiv: TOV «Drukarnya «Biznespolihraf» [in Ukrainian].
11. Volovych, V.I. (1998). *Sotsiologiya: korotkyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Sociology: short encyclopedic dictionary]. Kyiv: Ukrayinskyy Tsentr dukhovnoyi kultury [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Добренков В.И. Фундаментальная социология: В 15 т., Т. 11: Культура и религия / В.И.Добренков, А.И.Кравченко. – М.: ИНФРА-М, 2007, 1104 с.
2. Ерышев А.А. Социология религии / А.А.Ерышев, Н.П.Лукашевич. – К.: МАУП, 1999. – 120 с.
3. Соціологічна енциклопедія / Укл. В.Г.Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
4. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина; Сост. Э.М. Коржева, Н.Ф.Наумова. – М.: Политиздат, 1988. – 479 с.
5. Религиєзнавчий словник / За ред. А.Колодного і Б.Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 389 с.
6. Маркович Д. Общая социология. Пер. с серб.-хорв. – Ростов-на-Дону: Изд. Рост.ун-та, 1993. – 272 с.
7. Парашевін М. Релігія та релігійність в Україні. – К.: Інститут політики; Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
8. Рязанова Л.С. Релігійне відродження в Україні: соціокультурний контекст. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2004. – 252 с.
9. Самыгин С.И. Религиоведение: социология и психология религии / Самыгин С.И., Нечипуренко В.Н., Полонская И.Н. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 672 с.
10. Геополітичні орієнтації населення і безпека України: за даними соціологів. За ред. М.О.Шульги. – К.: ТОВ. «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 80 с.
11. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / під ред. В.І.Воловича; Соціологічна асоціація України. – Київ: Український Центр духовної культури, 1998. – 736 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Шандор Федор

доктор философских наук
заведуючий кафедрой социологии и социальной работы
ДВНЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Бартош Елена

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры социологии и социальной работы
ДВНЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Борщ Константин

кандидат социологических наук, доцент
доцент кафедры социологии и социальной работы
ДВНЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ИНСТИТУТА РЕЛИГИИ

Аннотация. Как и в других отраслях обществоведческих знаний, социология религии находится в поисках. Опираясь на общесоциологические основы, она совершенствует методы и инструментарий исследований в соответствии с изменениями в религиозных организациях, сознания, психологии и поведении верующих.

При этом сбор фактов, их описание, анализ и обобщение, выяснение закономерностей и тенденций развития религиозности учитывают многоплановость, динамизм, противоречивость, чувственность и другие особенности этого явления. Для достижения цели и задач исследования использовались теоретические методы исследования: анализ научной литературы по проблеме исследования, синтез, конкретизация, абстрагирование, обобщение. Сегодня трудно, просто невозможно конкретно представить, насколько сложным и трудным, иногда болезненными и странными будут будущие попытки найти ответы на разочарование и горечь, трагедии и парадоксы физически кратковременного и духовно вечного человеческого бытия. Ведь речь идет о непрерывном процессе.

Ключевые слова: религия, религиозность, социологический прогноз, социология религии.

Shandor Fedir

Doctor of Philosophy
Head of the Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Bartosh Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Borshch Konstantyn

Candidate of Sociological Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

SOCIOLOGICAL RESEARCH OF THE INSTITUTE OF RELIGION

Abstract. As in other branches of social science knowledge, sociology of religion is in search. Based on general sociological principles, it improves the methods and tools of research in accordance with changes in religious organisations, consciousness, psychology and behaviour of believers. At the same time, the collection of facts, their description, analysis and generalisation, the clarification of the laws and trends of the development of religiosity take into account the versatility, dynamism, contradiction, sensibility and other features of this phenomenon. The purpose of the article is to highlight the problems of the sociology of religion. To achieve the goals and objectives of the study, theoretical methods of research were used: the analysis of scientific literature on the problem of research, synthesis, specification, abstraction, generalisation. It is difficult, simply impossible to imagine exactly how complex and difficult, sometimes painful and strange will be epy future attempts to find answers to the frustrations and bitterness, tragedy and paradoxes of physically short-term and spiritually eternal human being. It is a continuous process. There will be ups and downs, stages, contradictions, searches. Objectively, the significance of sociology will grow: Today and in the coming decades, we need solid analyses, adequate estimates, optimal forecasts for a number of existing and emerging problems. These include, first of all, the study of the structure of spiritual needs, the valuable orientations of the main social groups, the prospects for demographic development, the deep motives and trends of the evolution of religiosity in Ukraine, the correlation of sacred and secular in everyday consciousness, the interaction of confessional and ethno-national factors in spiritual life, modern ways of forming a humanistic world outlook. youth, creation of a legal social state, the formation of civil society, the revival of the domestic school and other problems, very important for effective policy and management activities.

Key words: religion, religiosity, sociological forecast, sociology of religion.

УДК 378.147.091.33:81'243

Shyba Alona

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor

Department of English

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Chernivtsi, Ukraine

a.shyba@chnu.edu.ua

STUDENTS' SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION DURING EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES

Abstract. Sociocultural competence became an integral part of the process of foreign language teaching. Relevant knowledge of the culture and social realities of collocutors helps maintain contacts and promotes a successful interaction. The objective of the article is to further study the concept “students’ sociocultural competence” as well as the ways of its formation during extra-curricular activities. To complete this task a number of methods were applied: theoretical – to survey, analyse the problem under study and empirical ones (observation, interview) to study the peculiarities of the academic process. Various factors that influence the formation of the competence were analyzed. The author also investigated the efficiency of S. Krashen’s hypotheses (the acquisition-learning hypothesis, the monitor hypothesis, the input hypothesis, the natural order hypothesis, the affective filter hypothesis) in the process of foreign language and culture learning not only during in-class but also out-of-class activities. Special attention is paid to the affective factors which influence this process - self-esteem, inhibition, risk-taking, anxiety and motivation. The author dwells upon the difference between intrinsic and extrinsic types of motives, and upon the importance of an integrative type as compared to an instrumental type of motivation in the process of sociocultural competence formation. Different examples of individual, group and mass extra-curricular activities conducted at the Department of English aiming at fostering students’ communicative competence are provided. The author came to the conclusion that extra-curricular activities, together with in-class work, stimulate the formation of students’ sociocultural competence and make the process of foreign language learning more natural.

Key words: sociocultural competence, curriculum, extra-curricular activities, affective factors, motivation.

Introduction. Foreign language learning aims at the formation of students’ communicative competence that is at the ability to use the language appropriately in order to achieve communicative goals in a given context taking into account certain cultural norms. Special attention should be paid to sociocultural competence, as it’s impossible to conduct effective communication without sufficient knowledge of social realia and cultural peculiarities of other nations. Students acquaint new knowledge both during in-class and out-of-class activities. Involvement into extra-curricular work makes the process of language learning more interesting and motivating.

Analysis of recent research and publications on the problem under consideration. The role of sociocultural competence formation is grounded in the works of such researchers as I.Bim, R.Pavliuk, V.Safonova, G.Tomahin, M.Byram, M.Canal, A.Hadley. The works of O.Dobra, O.Kasachiner, V.Nikitenko, E.G.Whipple contribute to the study of extra-curricular activities on the efficiency of foreign language learning. Still the question of sociocultural competence formation via extra-curricular activities needs further investigations.

The **aim** of the given paper is to study the role of extra-curricular activities in the process of sociocultural competence formation. **The task** of the article is to further study the notion “sociocultural competence”; to analyse the factors that promote foreign language learning; to ground the significance of extra-curricular activities both in increasing students’ motivation while foreign language learning and in sociocultural competence formation.

Methods used: to conduct the research a number of methods have been used: theoretical – to survey, analyse and summarise publications on the problem under study and empirical methods – observation and interview.

Discussion. Sociocultural competence has been under study of a number of scientists. And though there’s no unanimity among authors in defining the term, they all agree, that it’s an important part of the communicative competence. Celce-Murcia presented communicative competence in a form of a pyramid (1995) with the following components: linguistic, actional, discourse, strategic and sociocultural competence

at the top. Sociocultural competence, according to the methodologist, refers to the speaker’s pragmatic knowledge, i.e. how to express messages appropriately within the overall social and cultural context of communication. It comprises social contextual factors, stylistic appropriateness factors, cultural and non-verbal communicative factors [2].

Sociocultural aspect of future teachers’ training is of especially great importance. “To study language without studying the culture of native speakers of the language is a lifeless endeavor” [3, p.144]. Understanding other people’s lifestyle, customs and traditions should be done inseparably from language learning, as it helps both make learning more motivating and communication more effective.

A Lithuanian teacher and scientist Anužienė [1] stresses the importance of sociocultural conditions in the process of language learning. Besides, learning material should include data concerning social, economic spheres of the country, in other words should reflect the current cultural state as well as social factors.

Sociocultural competence contributes to the teacher’s professional development. This should be kept in mind while planning the academic process and choosing the material to be taught. Studies show that formation of sociocultural competence may provide additional benefit, where it has been integrated into the general course of communication, so the formation of this competence should be included into general curriculum [8, p. 279].

Foreign language acquisition is a lengthy and rather a challenging process. It requires much time and effort on the behalf of both teacher and student. To make this process more predictable and successful teachers rely on the curriculum. It helps them design the teaching/learning process, defining the planned outcomes, choosing the materials to be taught in order to reach the goals, and deciding on the ways how to teach.

Designing the curriculum teacher should first have a clear understanding of the expected outcomes, it can help him/her select the materials, choose the approach, method and techniques appropriate to achieve the goals set. Writing about the main principles of designing the curriculum of second language teacher education, Graves

states that it's essential to focus on "who and what will be taught, how it will be taught and learned" [6, p. 115].

As students study not only during their in-class activities, much attention should also be paid to out-of-class activities, which appear to be a crucial factor in a natural acquisition of a foreign language. Extra-curricular activities are student experiences that are not included in the educational curriculum and are conducted under teachers' guidance. They should be treated as a significant part of education, because it has been proved that extracurricular activities are as necessary as regular classes for development of skills. Furthermore, Tenhouse adds that extra-curricular activities are good opportunities for students to achieve their curricular goals. Students discover and develop their skills through these activities for achievement. Thus, the main task of extra-curricular work is deepening the knowledge gained by students during the learning process and applying it to practice; extending their general outlook [9].

It's important to organize the academic process for the prospective teachers in the way, when both in-class and extra-curricular activities help realize the main aims of TEFL. While planning the principles of a backward curriculum design should be observed, when students' outcomes and needs are of a prior concern. This helps make the learning process more natural, creating favorable conditions for language acquisition, rather than learning.

Trying to find the answer to the question how to organize the process of a foreign language learning effectively, so that sociocultural competence is naturally fostered, we addressed the research of a prominent American scientist Stephen Krashen [7], specializing in second language acquisition. His theory is based on five hypotheses: the acquisition-learning hypothesis, the monitor hypothesis, the input hypothesis, the natural order hypothesis, the affective filter hypothesis. Having analysed them we came to the conclusion that for sociocultural competence formation during extra-curricular work, the acquisition-learning and affective filter hypotheses are of a prior importance, as they create favorable conditions for natural acquisition of the language and culture, also helping motivate students.

Teaching a foreign language, we should distinguish between learning and acquiring the language. Learning is a conscious process which results in conscious knowledge about the language, the student spends a lot of time in the classroom or out of it, learning grammar rules and long lists of new words. Krashen [7] believes it to be less effective than acquisition, which is, on the contrary, a subconscious process, that results in a natural acquisition of a second language. It is very similar to the way a child acquires his/her mother tongue. Explicit teaching of rules should be substituted by a natural meaningful interaction, which is easy to do during extra-curricular work.

Affective factors are of a big concern in the process of foreign language teaching and learning too. The most important personality factors that contribute to the success of foreign language acquisition, according to Krashen, are self-esteem, inhibition, risk-taking, anxiety and motivation [7].

Personal's self-esteem is important in all aspects of human life, not only in study. Any cognitive activity can hardly be carried out successfully without some degree of self-confidence. And though it is hard to say whether self-esteem influences success in language learning or vice versa, the connection between them, as well as the importance to work on both is evident.

Anxiety and inhibition can also be typical in FLL as it's natural for a person to feel self-doubt or worry in a new situation or to build a "defense wall" against

something unfamiliar. Excessive anxiety, as well as inhibiting learning hamper the process of language acquisition. Our observations proved that students' participation in extra-curricular activities helps lower their anxiety and inhibition which they display during in-class activities.

Inhibition is closely connected with risk-taking. Foreign language learning, especially at the beginning, is almost impossible without making mistakes, and students should not fear making them but rather take risk and speak, which is the only way to make progress in FLL. Students with a high self-esteem are more eager to take risk in the academic process.

All above-said makes it possible to conclude that the affective factors are interrelated and influence the process of foreign language learning and that of the sociocultural competence development. Natural and friendly interactive language learning atmosphere during in- and out-of-class activities creates favorable conditions to raise students' self-esteem, risk-taking, lower anxiety and inhibition. Extra-curricular activities motivate students and encourage them to accept responsibility for their own learning and that of others.

Motivation deserves special attention, as it is the first crucial step in the process of language learning. Motivation is related to one of the basic aspects of the human mind and behavior. It determines the direction and magnitude of human behavior or, in other words, the choice of a particular action, the persistence with it, and the effort expended on it [4].

Gardner singles out four aspects of motivation: a goal, effortful behavior, a desire to attain the goal and favorable attitudes toward the activity in question [5]. The goal of the learner determines the type of motivation. Two most general types of motivation are intrinsic and extrinsic ones. If the goal of the learner is to study in order to get a positive grade or to please the parents, or to improve one's career, then it means that extrinsic type prevails. Intrinsic type of motivation is revealed when the student is stimulated to learn by his desire to improve his knowledge, to be a well-educated person. The teachers agree that students' success in study is higher when an intrinsic type of motivation dominates.

When speaking about motivation for the second language acquisition, two more types should be mentioned: integrative and instrumental. The integrative motivation means that students learn the language because they are eager to integrate into other community, where the target language is spoken. They are interested not only in the language, but in the culture of the people who speak that language. Students with instrumental motivation are driven by more practical reasons, like a possibility to study abroad, or to successfully pass the exam, etc. Thus, we use extra-curricular activities to stipulate students' intrinsic integrative motivation in foreign language learning.

Nowadays foreign language learning in class receives much attention, but extra-curricular activities are also important for the academic process. Being involved in different extra-curricular work students acquire foreign language easier, the learning process becomes more captivating and motivating. This activities help students learn the language and at the same time reveal their talents while acting, reciting, singing and playing. They are rather motivating for students who are participating in debates, dramas, they give students a good chance to express themselves freely. Various interest clubs develop students' speaking and writing skills, the participants learn how to cooperate and coordinate in different situations. Extra-curricular activities give possibilities for students to show themselves, to socialize, self-identify and self-assess. They perform a great educational

role, developing individuals morale principles. But what's most important about extra-curricular activities is that it allows students acquire the language naturally, developing students' communicative competence and consequently their sociocultural competence.

Various types of extra-curricular activities help extend students' knowledge of cultural norms of other nations, learn their customs and traditions. Planning and organization of extra-curricular activities is closely related to the curriculum of future teachers' training. Thus, their topics and the aims usually correspond to the year program and the main goals of teaching a foreign language.

The following forms of extra-curricular activities are practiced at the faculty of foreign languages of Chernivtsi National University: individual, group and mass work. Individual work presupposes that the student prepares a project on a certain topic suggested by the teacher. It is later presented to the whole group, discussed and assessed. The tasks for the individual extra-curricular work were: "Comparative analysis of life of youth in Ukraine and England", "Study the gender aspect in students' FL communicative competence formation", "Influence of the increasing tourists' interest to your native city on people's desire to learn foreign languages", "Influence of the visa-free regime in Ukraine on people's wish to study foreign languages", "Life of prominent people who lived and worked in Chernivtsi during Austrian / Romanian period".

As to the activities of the second type, students studying the foreign language can be organized in groups according to their interests and hobbies, they work on

a systematic basis. These can be drama clubs, literature and art clubs, reading and translation hobby groups, etc. English speaking clubs, organized by Peace Corp volunteers are very popular at the department of English. Students are engaged in active language acquisition in an informal atmosphere, debating on different topics, watching and discussing various movies in English. There's also Baltic Studies Center, which organizes sociocultural seminars for students, interested in the Lithuanian culture.

Mass extra-curricular activities don't happen regularly, they are organized sporadically. To them belong various contests, competitions, conferences, festivals or cultural events dedicated to the study of another country's traditions, study of writers and poets and other prominent people of other countries. Lately at the department of English such mass extra-curricular activities as staging Shakespeare's plays; staging Arthur Conan Doyle's works; translation contest of Shakespeare's sonnets; spelling Bee contest; round table discussion "Restoration of Lithuania's independence: 100-th anniversary" were organized.

Conclusions. Extra-curricular activities help develop students' fluency in English, paying special attention to their sociocultural competence and teaching them to be tolerant to other cultures and traditions. They create favorable conditions for students' positive attitude to learning, motivating them and make a good platform for increasing their self-esteem. So, we plan to continue investigations in this sphere and study sociocultural competence formations at language camps and language summer schools.

References

- Anužienė, I. (2015). Socio-cultural competence (self) development. *Vocational training: research and realities*, 26(1). Retrieved from www.degruyter.com/view/j/vtr.2015.26.issue-1/vtr-2015-0006/vtr-2015-0006.xml. Web. 22 February 2018
- Celce-Murcia, M., Dornyei, Z., & Thurrell, S. (1995). Communicative Competence: A pedagogically motivated model with content specifications. *Issues in applied linguistics*, 6(2), P.11.
- Crawford-Lange, L.M., & Lange, D.L. (1987). Doing the unthinkable in the second-language classroom: A process for integration of language and culture. In *Teaching for proficiency, the organizing principle*. Lincolnwood, IL: National Textbook Company.
- Dornyei, Z. (2001). *Motivational strategies in the language classroom*, London: Cambridge University Press
- Gardner, R.C. (1985). *Social psychology and second language learning: the role of attitudes and motivation*, London: Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- Graves, K. (2009). The Curriculum of Second Language Teacher Education. In Burns, A., & Richards, J.C. (Ed.). *The Cambridge Guide to Second Language teacher education* (pp. 115-124). London: Cambridge University Press
- Krashen, S.D. (1981). *Second language acquisition and second language learning*, California: Pergamon Press Inc.
- Mak, A.S., & Buckingham, K. (2007). Beyond communication courses: Are there benefits in adding skills-based EXCELL™ sociocultural training? *International Journal of Intercultural Relations*, 31(3), p.279
- Tenhouse, A. College extracurricular activities – Impact on students, types of extracurricular activities. In *Encyclopedia of education*. Retrieved from www.education.stateuniversity.com/pages/1855/College-Extracurricular-Activities.html. Web. 20 January 2018

Список використаної літератури

- Anužienė I. Socio-cultural competence (self) development [Electronic resource] / Ieva Anužienė // Vocational training: research and realities. – 2015. – Vol.26, No. 1. – URL: <https://www.degruyter.com/view/j/vtr.2015.26.issue-1/vtr-2015-0006/vtr-2015-0006.xml>
- Celce-Murcia M. Communicative Competence: A pedagogically motivated model with content specifications. / Marianne Celce-Murcia, Zoltan Dornyei, Sarah Thurrell // Issues in applied linguistics. – 1995. – № 6 (2). – P. 11
- Crawford-Lange L.M. Doing the unthinkable in the second-language classroom: A process for integration of language and culture / L.M.Crawford-Lange, D.L.Lange // Teaching for proficiency, the organizing principle – Lincolnwood, IL: National Textbook Company, 1987. – PP.139-178.
- Dornyei Z. Motivational strategies in the language classroom / Zoltan Dornyei. – N. Y.: Cambridge University Press, 2001. – 155 p.
- Gardner, R.C. Social psychology and second language learning: the role of attitudes and motivation / R.C.Gardner. – London.: Edward Arnold (Publishers) Ltd., 1985. – 208 p.
- Graves K. The Curriculum of Second Language Teacher Education / Kathleen Graves // The Cambridge Guide to Second Language teacher education. – Cambridge University Press, 2009. – PP.115-124.
- Krashen S. D. Second language acquisition and second language learning / Stephen D. Krashen. – California: Pergamon Press Inc, 1981. – 150 p.
- Mak A. S., Buckingham K. Beyond communication courses: Are there benefits in adding skills-based EXCELL™ sociocultural training? / Anita S.Mak, Kirsten Buckingham // International Journal of Intercultural Relations. – 2007. – 31(3). – P.279
- Tenhouse A. College extracurricular activities – Impact on students, types of extracurricular activities [Electronic resource] / A. Tenhouse // Encyclopedia of education. – URL: www.education.stateuniversity.com/pages/1855/College-Extracurricular-Activities.html

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 19.04.2018 р.

Шибя Алёна

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра английского языка

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

г.Черновцы, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВО ВРЕМЯ ВНЕКЛАССНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. Социокультурная компетентность является неотъемлемой составляющей процесса обучения иностранному языку, так как способствует общению между представителями разных национальностей. Целью этой статьи является исследование понятия «социокультурная компетентность студентов», а также способы ее формирования во время внеклассной деятельности. Для достижения поставленной цели был использован ряд теоретических (обзор и анализ литературы) и эмпирических методов (педагогическое наблюдение и интервьюирование). Автор анализирует эффективность гипотез Стивена Крашена во время освоения иностранного языка на внеклассных мероприятиях, рассматриваются аффективные факторы, который влияют на процесс изучения иностранного языка. Приводятся образцы различных типов внеклассной работы студентов. Автор приходит к выводу о важности внеклассной деятельности студентов в процессе изучения иностранного языка и их эффективности в формировании социокультурной компетентности.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, учебная программа, внеклассная деятельность, аффективные факторы, мотивация.

Шибя Альона Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра англійської мови

Чернівецький національний університет імені Юрія Фельковича

м.Чернівці, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Соціокультурна компетентність є невід'ємною складовою процесу навчання іноземної мови, оскільки вона сприяє спілкуванню між представниками різних національностей. Метою даної статті є дослідження поняття «соціокультурна компетентність студентів» та шляхи її формування під час позакласної діяльності. Для досягнення поставленої мети було використано ряд теоретичних (огляд та аналіз літератури за темою дослідження) та емпіричних методів (педагогічне спостереження та інтерв'ювання). Автор аналізує ефективність гіпотез Стивена Крашена під час освоєння іноземної мови на позакласних заходах, розглядаються афективні фактори, які впливають на процес вивчення іноземної мови. Наводяться зразки різних типів позакласної роботи студентів. Автор приходиться до висновку про важливість позакласної діяльності студентів у процесі вивчення іноземної мови та їх ефективність у формуванні соціокультурної компетентності.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, навчальна програма, позакласна діяльність, афективні фактори, мотивація.

УДК 373.5.018.51.091.398-044.227

Шиян Надія Іванівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра хімії та методики викладання хімії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м.Полтава, Україна
chemisnada@gmail.com

Стрижак Світлана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра хімії та методики викладання хімії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м.Полтава, Україна
chemisnada@gmail.com

ПОГЛИБЛЕННЯ ОБРАНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано особливості соціокультурного середовища загальноосвітньої школи сільської місцевості, чинники, які впливають на освітній процес (психологічні, соціальні та інформаційні). Розкрито можливості поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності: факультативи, літні профільні табори тощо. Метою статті є обґрунтування підходів до забезпечення профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості. У роботі використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Доведено, що робота учнів сільської місцевості в міжшкільних факультативах, секціях МАН, літніх профільних таборах розширює коло спілкування сільських школярів як з однолітками, так і з учителями, вихователями, студентами, що працювали вихователями у літніх профільних таборах. Спілкування в різних колективах надає можливість сільським школярам набути соціального досвіду, не губитися в незнайомій обстановці, розширити коло свого спілкування, що певною мірою усуває негативну дію соціокультурних чинників сільського середовища: психологічного, соціального та інформаційного.

Ключові слова: профільне навчання, загальноосвітня школа сільської місцевості, соціокультурне середовище, літні профільні табори.

Вступ. Загальноосвітня школа сільської місцевості стоїть перед проблемою забезпечення профільного навчання в старшій школі. Вибір профілю має залежати від бажання учнів, навчально-матеріальної бази школи, кваліфікації вчителів, соціокультурного середовища села.

Усі ці показники досить складно враховувати при виборі профілю навчання, адже типова сільська школа не має паралельних класів і не може задовольнити різноманітні потреби школярів. Аналіз практики роботи шкіл показав, що в основному вибір профілю навчання загальноосвітньої школи сільської місцевості залежить від кваліфікації вчителя і матеріально-технічної бази школи, бажання ж учнів ураховуються недостатньо. Це зумовлено як об'єктивними так і суб'єктивними причинами. До об'єктивних причин відносимо: різноманітність індивідуальних особливостей школярів, що зумовлює вибір різних профілів навчання; відсутність паралельних класів і неможливість забезпечення варіативності профілів; відсутність наукових розробок організації профільного навчання у класах з малою наповнюваністю учнів. До суб'єктивних причин належать: відсутність ініціативи, творчого пошуку, експериментальних умінь у більшості вчителів і керівників шкіл; не розуміння педагогічними колективами сільських шкіл суті й основної мети профільного навчання; використання годин, призначених для профільного навчання, для довантаження вчителів, які не мають повної ставки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень проблем сільської школи (Є.В. Бондаревська, М.І. Зайкін, Ж.Г. Калєєва, О.М. Коберник, П.П. Півненко, Є.М. Степанов, А.М. Цирульников та ін.) показав, що педагогічні підходи до її організації потребують серйозного переосмислення в плані структурно-функціональних змін.

Мета статті: обґрунтувати підходи до забезпечення профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості. **Завдання дослідження.** Вияви-

ти специфіку соціокультурного середовища сільської школи та розробити шляхи поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності. **Методи дослідження:** теоретичні – системно-структурний аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження для визначення специфіки загальноосвітньої школи сільської місцевості; узагальнення та систематизація педагогічного досвіду і результатів експериментальної роботи з метою розроблення шляхів поглиблення обраного профілю навчання у позаурочній діяльності сільської школи.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз практики профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості свідчить, що слід переглянути стратегію розвитку загальноосвітньої школи сільської місцевості, яка б не орієнтувалася на освітню модель міської школи, а враховувала б специфіку своєї діяльності. Перш за все, на нашу думку, школа повинна враховувати в своїй роботі специфіку соціокультурного середовища села. Адже для формування творчої особистості, яка володіє пізнавальними потребами і діяльнісними якостями, необхідна цілеспрямована інтеграція всіх сил суспільства, тісна взаємодія освітнього й оточуючого соціально-культурного середовища. Саме в цьому просторі особистість формує себе, розвиває, удосконалює, проявляє свою діяльнісну сутність.

Аналіз літературних джерел [1; 2; 3] дозволив нам виділити три основні підходи до трактування поняття соціокультурного середовища: педагогічно доцільно організоване середовище, що оточує окрему дитину чи багатьох дітей; частина середовища, у якому домінує певний педагогічно сформований спосіб життя; динамічна мережа взаємозв'язаних педагогічних подій, що створюються зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних і індивідуальних), яке виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини – і дорослого, і дитини.

Соціокультурне середовище розуміємо саме як динамічну мережу взаємозв'язаних педагогічних подій, адже при такому підході механізмом створення такого простору стає «спів-буття» дітей і дорослих, а ключовим технологічним моментом служить їх спільна діяльність, орієнтована на співробітництво і активну діяльну позицію всіх суб'єктів. У ньому умовно виділяємо педагогічно організоване середовище (навчально-розвиваюче середовище школи і позакласне розвиваюче-дозвільне середовище) і педагогічно неорганізоване середовище – середовище вільної життєдіяльності і неформального спілкування (позашкільне освітнє, масово-комунікаційне, сімейне середовища, середовище вікового і міжвікового спілкування тощо).

Навчально-розвиваюче середовище школи складають навчальна діяльність у школі, виконання домашніх завдань, самопідготовка, виконання творчих проєктів тощо. Воно виступає основним джерелом пізнавальної, культурної інформації для сільського школяра. Позакласне розвиваюче-дозвільне середовище включає в себе гуртки за інтересами, творчі об'єднання, колективні творчі справи тощо.

Якщо характеризувати взаємодію школи сільської місцевості з середовищем на сучасному етапі, то можна побачити наступне. Сім'я в більшості випадків просто усунена від виховного процесу, організованого школою. Сільська община, яка століттями залишалася могутньою соціальною виховною силою, втратила дію на дітей. З відчуженням громадськості, школа перетворилася на закриту, суто відомчу державну установу. Тому з уведенням профільного навчання в старшій школі сільської місцевості слід особливу увагу звернути на врахування особливостей соціокультурного середовища конкретної школи і можливості його використання у навчально-виховному процесі.

У ході дослідження ми здійснили аналіз основного спектра проблем, які необхідно враховувати при формуванні політики, направленої на варіативність профільної освіти в сільській школі, адже сучасна сільська школа знаходиться під впливом багатьох факторів макро-, мезо- і мікросередовища (економічні, правові, демографічні, культурні, соціальні).

В умовах динамічного і суперечливого розвитку суспільства виразно позначилися дві тенденції. З одного боку, з становленням української державності, розвитком ринкової економіки і демократичних процесів, відкрилися нові, більш сприятливі можливості для виведення шкільної освіти на якісно новий рівень, що відповідає національним інтересам і загальносвітовим досягненням. З іншого боку, поглиблення соціально-економічної кризи, яка набула системного і хронічного характеру, розширилися масштаби різновиду небезпек і загроз, викликаних негативним впливом на розвиток шкільної освіти. Сучасні реалії зажадали переосмислити ставлення до перетворень у сфері освіти і діяльності самої школи, розгляду її проблем в контексті змін, що відбуваються, у країні.

На сучасному етапі відбувся значний відрив педагогічної науки і практики, роботи сільських шкіл від соціально-економічних потреб розвитку села, що привело її до нездатності своєчасно реагувати на швидкозмінні запити суспільства в справі підготовки підростаючого покоління до життя і праці в сучасних і майбутніх умовах. Таким чином сільські школи виявилися на межі катастрофи, виникли істотні розбіжності між інтересами і цілями соціально-економічного та культурного розвитку села і безпосередньо сільськогосподарського виробництва.

Відомо, що бажаний рівень шкільної освіти, його

ефективність не можуть бути досягнуті виключно за рахунок внутрішніх ресурсів органів управління освітою і педагогічних колективів, підвищення віддачі і вдосконалення їхньої діяльності. Не меншу роль у сучасних умовах мають соціально-економічні чинники, рівень фінансових, матеріально-технічних і кадрових вкладень. Як свідчить практика, сільська школа, як ніколи раніше, гостро потребує матеріально-технічного переоснащення відповідно до потреб сьогодення, і, перш за все, сучасного навчального устаткування, технічних засобів навчання і впровадження нових інформаційних технологій в освітній процес та технологій профільного навчання в класах з малою наповнюваністю учнів.

У результаті цих та інших умов і чинників унікальний досвід вітчизняної системи сільської освіти виявився під загрозою. Все це позначається на діяльності сільських шкіл і рівні підготовки школярів, сприяє поглибленню соціальних відмінностей у галузі освіти. Все помітніше посилюється соціальна нерівність в освіті у школах сільської місцевості через обмежені можливості для самореалізації сільського вчителя й учня в межах існуючого соціально-культурного простору. Випускники шкіл з села нерідко виявляються в програшному положенні під час вступу до вищих закладів освіти різних рівнів акредитації, оскільки не витримують конкурсу через недостатні знання, невпевненість у своїх силах, невміння переконливо аргументувати власну думку.

На результативність освітнього процесу в сільській місцевості роблять вплив наступні найбільш значущі соціокультурні чинники: психологічний, соціальний і інформаційний. Суть дії психологічного чинника полягає в тому, що учні мають обмежене коло вражень, яке повинне сприяти розвитку кругозору, формуванню загальнонавчальних і специфічних (предметних) умінь і навичок.

Проблеми сільської освіти обумовлені особливостями способу життя в малих населених пунктах – соціальний чинник. Виходячи з цього, можна говорити про особливу, специфічну якість сільської освіти, детермінованої специфікою устрою життя в селі, в тому числі специфікою господарювання. Селянам, які ведуть індивідуальне господарство власними засобами виробництва і силами своєї сім'ї, характерне дотримання традицій у виробництві, в побуті і в свідомості, місцева замкнутість, роздробленість. Отже, сільська школа повинна працювати так, щоб, ґрунтуючись на природі селянської праці і своїх освітніх можливостях, учити дітей реалізовувати свої індивідуальні інтереси. Значущу роль у розвитку школяра відіграє інформаційний чинник. Дитина вчиться, як відомо, не тільки, а іноді і не стільки на навчальних заняттях. Найважливішим учителем і вихователем є шкільне середовище, дитячі колективи. Саме це середовище і ці колективи вчать дитину спілкуватися, дозволяють їй освоювати різні моделі поведінки і соціальні ролі. Чим старша дитина, тим важливіше для неї дитяче товариство. Чим більше дітей в колективі, тим складніші засвоєвані комунікативні навички і різноманітніші за реакцією на свої й чужі вчинки диференційовані оцінки. Чим у більше число колективів входить дитина, тим легше їй пристосовуватися до середовища, що змінюється, шукати і знаходити спільну мову з своїми однолітками, пристосовуватися до нових умов. Всього цього позбавлена дитина, що навчається в сільській школі.

Одним із шляхів подолання негативної дії психологічного, соціального й інформаційного чинників соціокультурного середовища сільської школи є розширення числа колективів, у яких відбувається процес навчання

старшокласника. До таких колективів, на нашу думку, можна віднести міжшкільні факультативи, літні профільні табори, секції МАН тощо.

Допомогти загальноосвітній школі сільської місцевості вирішити проблеми забезпечення профільної освіти покликані також заклади додаткової освіти. Експериментальна робота показала, що особлива роль у розширенні та поглибленні знань з обраного предмету чи освітньої галузі належить літнім профільним таборам.

Організаційна модель освітньої системи літнього профільного табору – це система вільних, не організованих жорстко просторів, система, у центрі якої знаходиться дитина. Вона орієнтує кожного педагога на максимально уважне ставлення до кожної дитини, надає учневі можливість займатися самостійними пошуками і добиватися прогресу в індивідуально вибраному напрямі. У цій системі основний акцент робиться на задоволення інтересів, бажань і потреб учня, самостійне планування ним свого часу, здійснення вибору заняття відповідно до своїх інтересів.

Профільні табори дозволяють найповніше реалізувати потенціал школяра в обраній галузі знань, спрямовані на самореалізацію його в творчому процесі, дозволяють поглибити знання з профільних предметів, адже діяльність у вільний час володіє особливою формуючою силою.

Основними завданнями літнього профільного табору були: виявлення, підтримка і розвиток дітей, що цікавляться певними науковими дисциплінами; створення інфраструктури, що дозволяє кожному учневі реалізувати свій освітній і інтелектуальний потенціал, отримати можливість для повного творчого самовираження; створення стійких і змістовних контактів між учнями міста і села, між науковою громадськістю області і сільською школою; формування в регіоні здорового інтелектуального середовища, неформальне об'єднання молоді на базі загального інтересу до науки, інтелектуальної і духовної діяльності.

Особливістю діяльності у вільний час є її самоцінність і самоцілісність, тобто особистість сама вибирає зміст і форми організації цієї діяльності. Регулювати ж вільний час дитини можна тільки опосередковано, через створення умов, що дозволяють особистості використовувати його відповідно до своїх здібностей і потреб. При цьому найякіснішим вільний час дитини, тобто і часом відпочинку, і часом са-

морозвитку, стає тільки тоді, коли вибір діяльності заснований на абсолютній добровільності, інтересі, задоволенні і психологічному комфорті – в особливому виховному просторі.

Освітньо-виховна система профільного табору базується на тому, що за допомогою педагога школярі здатні визначати напрям, засоби і темп власного розвитку. Педагог допомагає дитині набути необхідні знання і навички, завдяки яким підліток може успішно досліджувати, спостерігати, описувати і організовувати набутий досвід. Табір, надаючи широкий спектр просторів і видів діяльності, відкриває для дитини унікальну можливість вибору відповідно до власних бажань і здібностей.

Проведена експериментальна робота показала, що літні профільні табори стають справжньою школою самовизначення, самоактуалізації та самореалізації школяра, допомагають йому випробувати себе в нових колективах, учать вмінню спілкуватися, аргументовано доводити правильність своїх висновків, шляхів розв'язання завдань.

Висновки. Таким чином, у позаурочній діяльності відбувається поглиблення вибраного профілю навчання у міжшкільних факультативах, літніх профільних таборах, секціях МАН. Тобто, школа сільської місцевості надає можливість кожному учневі відповідно до своїх індивідуальних запитів і потреб конструювати власну технологію профілізації освітнього простору. Така технологія не нав'язує учневі готовий жорсткий пакет предметів, а надає можливість кожному розробити власний освітній маршрут, а на основі розробленого маршруту сформулювати профіль власного навчання. Такий підхід дозволяє забезпечити максимальну гнучкість профілів навчання для сільських школярів. Крім того, робота учнів сільської місцевості в міжшкільних факультативах, секціях МАН, літніх профільних таборах розширює коло спілкування сільських школярів як з однолітками, так і з учителями, вихователями, студентами, що працювали вихователями у літніх профільних таборах. Спілкування в різних колективах надає можливість сільським школярам набути соціального досвіду, не губитися в незнайомій обстановці, розширити коло свого спілкування, що певною мірою усуває негативну дію соціокультурних чинників сільського середовища: психологічного, соціального та інформаційного.

References

1. Drofa, V.M. (2002) *Образовательная среда как объект управления* [Educational environment as a management object]. *Vidkritiy urok* [Open lesson], 19-20, 23-28 [in Russian].
2. Obuhov, A.S. (2001). *Issledovatel'skaja dejatel'nost' kak vozmozhnyj put' vhozhdennija podrostka v prostranstvo kul'tury* [Research as a possible way of entering a teenager in the space of culture]. *Shkolnye tehnologii* [School Technologies], 5, 26-35 [in Russian].
3. Ospennikova, E.V. (2002). *Informacionno-obrazovatel'naja sreda sovremennogo shkol'nika* [Information and educational environment of a modern student]. *Shkolnye tehnologii* [School Technologies], 4, 25-35 [in Russian].

Список використаної літератури

1. Дрофа В.М. Образовательная среда как объект управления / В.М. Дрофа // Відкритий урок. – 2002. – № 19-20. – С. 23-28.
2. Обухов А.С. Исследовательская деятельность как возможный путь вхождения подростка в пространство культуры / А.С.Обухов // Школьные технологии. – 2001. – № 5. – С. 26-35.
3. Оспенникова Е.В. Информационно-образовательная среда современного школьника / Е.В.Оспенникова // Школьные технологии. – 2002. – № 4. – С.25-35.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 19.04.2018 р.

Шиян Надежда

доктор педагогических наук, профессор
кафедра химии и методики преподавания химии

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, Украина

Стрижак Светлана

кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра химии и методики преподавания химии

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, Украина

**УГЛУБЛЕНИЕ ВЫБРАННОГО ПРОФИЛЯ ОБУЧЕНИЯ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ**

Аннотация. В статье обоснованы особенности социокультурной среды общеобразовательной школы сельской местности, факторы, влияющие на образовательный процесс (психологические, социальные и информационные). Раскрыты возможности углубления выбранного профиля обучения во внеурочной деятельности: факультативы, летние профильные лагеря и тому подобное. Целью статьи является обоснование подходов к обеспечению профильного обучения в общеобразовательной школе сельской местности. В работе использован комплекс теоретических и эмпирических методов. Доказано, что работа учащихся сельской местности в межшкольных факультативах, секциях МАН, летних профильных лагерях расширяет круг общения сельских школьников как со сверстниками, так и с учителями, воспитателями, студентами, работающими воспитателями в летних профильных лагерях. Общение в разных коллективах позволяет сельским школьникам приобрести социальный опыт, не теряться в незнакомой обстановке, расширить круг своего общения, в определенной степени устраняет негативное воздействие социокультурных факторов сельской среды: психологического, социального и информационного.

Ключевые слова: профильное обучение, общеобразовательная школа сельской местности, социокультурная среда, летние профильные лагеря.

Shiyan Nadiya

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry
Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

Strizhak Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor,
Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

**DEEPENING OF THE SELECTED PROFILE OF TRAINING IN THE FOREIGN ACTIVITY OF THE
SCHOOL OF THE RURAL LOCALITY**

Abstract. The article substantiates the peculiarities of the socio-cultural environment of the secondary school in rural areas. It was found out that the following most significant socio-cultural factors influence the effectiveness of the educational process in rural areas: the psychological, social and informational. The essence of the psychological factor is that students have a limited range of impressions, which should contribute to the development of horizons, the formation of general education and specific (subjective) abilities and skills. Problems of rural education are due to the peculiarities of lifestyle in small settlements is a social factor. Significant role in the development of schoolchildren plays an informative factor. The purpose of the article is to justify approaches to providing profile education in a rural high school. In the work the complex of theoretical and empirical methods is used. It is proved that during extra-curricular activities happens deepening of the selected educational profile is intensified in inter-school electives, summer specialized camps, sections of the Small Academy of Sciences. The School of the Countryside provides an opportunity for each student to design their own technology for profiling the educational space according to their individual needs and needs. Such technology provides everyone with the opportunity to develop their own educational route, and on the basis of the developed route to form their own education profile. The work of students of rural areas in inter-school electives, sections of the Small Academy of Sciences, summer camps expands the range of their communication, gives them the opportunity to acquire social experience, not to be lost in unfamiliar circumstances, to expand their circle of communication, which to a certain extent eliminates the negative impact of socio-cultural factors of the rural environment: psychological, social and informational.

Key words: profile teaching, general school of rural locality, sociocultural environment, summer type camps.

УДК 371. 01

Шостачук Андрій Миколайович

кандидат технічних наук, доцент
кафедра прикладної механіки і комп'ютерно-інтегрованих технологій
Житомирський державний технологічний університет
м. Житомир, Україна
vbnauka@i.ua

Головня Вячеслав Дмитрович

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра прикладної механіки і комп'ютерно-інтегрованих технологій
Житомирський державний технологічний університет,
м. Житомир, Україна
slvglol@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-МЕХАНІКІВ В ГАЛУЗІ РОБОТОТЕХНІКИ

Анотація. Актуальність проблеми полягає у невідповідності широкого впровадження робототехніки в промислового виробництва, транспорті, наукових дослідженнях і підготовки інженерів-механіків, які б могли розробляти нові та вдосконалювати наявні робототехнічні системи. Метою дослідження є обґрунтування необхідності та шляхів формування компетентностей студентів-механіків в галузі проектування, експлуатації та модернізації роботів та маніпуляторів. Методи дослідження: теоретичний (аналіз навчальної та наукової літератури з теорії механізмів і машин); експериментальний (аналіз компетентностей студентів-механіків в галузі робототехніки). Результати дослідження: розглянуто вивчення розділу «Роботи та маніпулятори» студентами спеціальностей «Прикладна механіка» та «Галузеве машинобудування». Зазначено область застосування роботів та маніпуляторів, перспективи розширення їх впровадження на сучасних підприємствах. Запропоновано зміст основних тем даного розділу та кількість годин на кожну тему для аудиторного та самостійного вивчення. Зокрема, виділено три основних частини: дослідження та проектування роботів (синтез, кінематичний і силовий аналіз, точність механізмів), використання роботів (ливарне та складальне виробництво, зварювання, фарбування) та практичні питання з їх експлуатації та обслуговування (надійність, безпека). Інформація, яка отримується в процесі експлуатації роботів, представляє собою зворотний зв'язок, необхідний для їх подальшої модернізації.

Ключові слова: компетентність, механізм, робот, маніпулятор, кінематичний аналіз, проектування, управління.

Вступ. Роботи призначені для виконання робіт, які є важкими, шкідливими чи небезпечними для здоров'я людини (висока температура, забруднення повітря, радіація тощо), одноманітними чи такими, що вимагають високої точності операцій. Цим пояснюється широке впровадження роботів практично в усі сфери промислового виробництва, обслуговування та наукових досліджень. Оскільки розробка та експлуатація роботів і маніпуляторів вимагає спеціалістів з їх проектування, вдосконалення, обслуговування та ремонту, відповідно, належна увага вивченню механізмів роботів повинна приділятися в ході навчання не тільки майбутніх спеціалістів в галузі робототехніки, а і при підготовці майбутніх інженерів-механіків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в підручниках та навчальних посібниках з теорії механізмів і машин приділяється незначна увага вивченню роботів та маніпуляторів. Це пояснюється, в першу чергу, складністю навчального матеріалу самої дисципліни та кількістю відведених годин. Як правило, навчальна дисципліна «Теорія механізмів і машин» вивчається протягом одного семестру, причому останніми роками кількість годин, зокрема аудиторних, в силу тих чи інших причин, зменшується. Зокрема, в роботі Я.Т.Кіницького [1, с.632-649] маніпулятори та роботи розглядаються в розділі «Основи теорії машин», де основна частина матеріалу присвячена розгляду структур машин та систем керування ними. Даються основні визначення ланок маніпулятора, робочого об'єму, зони обслуговування, кута та коефіцієнта сервісу. Далі пропонується класифікація промислових роботів в залежності від спеціалізації, розглядаються приводи, які застосовуються в роботах, представлені рівняння кінестати-

ки.

Більше уваги роботам та маніпуляторам приділено в роботі Н.І. Левітського [3]. Спочатку розглядаються системи управління машин-автоматів, далі – логічні елементи систем управління машин-автоматів (елементи Булевої алгебри), після чого приступають до розгляду власне маніпуляторів та роботів [3, с.527-582].

В роботі О.С.Кореняки роботам присвячено кілька питань, основними з яких є: структура машин-автоматів, умови узгодженої роботи механізмів та моделювання динамічних процесів в механізмах [2, с.192-201]. Досить повно питання кінематики та динаміки розглянуто в роботах Є.І. Воробйова та ін. [7; 8]. Зокрема, запропоновано застосування векторного та матричного методу для розв'язання прямої та оберненої задач про положення та швидкості ланок промислових роботів [7, с.18-50, с.79-100]. В роботі [8, с.193-203] наводяться основні шляхи розв'язання задач синтезу захватних пристроїв роботів, а також питання зрівноваження та точності маніпуляторів [8, с.312-333, с.346-362]. Г.О.Тимофеев в роботі [6, с.321-342] дає тільки загальні відомості про маніпуляційні роботи (класифікація, кінематичні схеми, структура та технічні характеристики), а також наводить розв'язання задачі про положення маніпуляторів.

Роботи [4; 5] під редакцією Ш. Нофа присвячені багатьом питанням проектування та експлуатації роботів та маніпуляторів. Детально розглядаються питання кінематики та динаміки [4, с.81-93], проектування роботизованих виробничих систем, їх надійності та безпеки [4, с.403-450], особливості використання роботів в різних галузях промислового виробництва (автомобілебудування, авіакосмічна

промисловість, ливарне та ковальське виробництво, зварювальні роботи, складальні операції, роботизований контроль) [5, с.161-193, с.217-241, с.278-326]. Але роботи [4; 5] є не підручниками з теорії механізмів і машин, а спеціальними виданнями, призначеними для використання інженерами та працівниками конструкторських бюро.

Метою статті є обґрунтування необхідності та шляхів формування компетентностей студентів-механіків в галузі проектування, експлуатації та модернізації роботів та маніпуляторів.

Завдання дослідження є визначити значення та зміст матеріалу, який пропонується розглядати в ході вивчення навчальної дисципліни «Теорія механізмів і машин» з метою формування необхідних компетентностей студентів-механіків для подальшої успішної роботи в галузі робототехніки.

Методи дослідження: – теоретичний: аналіз навчальної, методичної та наукової літератури з теорії механізмів і машин з метою комплексного аналізу проблеми вивчення студентами-механіками роботів та маніпуляторів; – експериментальний: аналіз компетентностей студентів-механіків неробототехнічних спеціальностей в галузі робототехніки в умовах традиційної організації загальноінженерної підготовки.

Виклад основного матеріалу. В зв'язку з, як було зазначено вище, стрімким розширенням сфер застосування роботів та маніпуляторів стрімко збільшується потреба в спеціалістах, які б могли здійснювати їх проектування, модернізацію та обслуговування. Очевидно, в процесі загальноінженерної підготовки студенти технічних спеціальностей, не пов'язаних безпосередньо з робототехнікою, повинні отримувати необхідні знання, які б дозволили їм в майбутньому виконувати роботи зі створення нових та обслуговування наявних робототехнічних систем.

Спеціальності, студенти яких потребують детального ознайомлення з роботами та маніпуляторами, це, в першу чергу, «Прикладна механіка» та «Галузеве машинобудування». Студенти, що навчаються за даними спеціальностями, повинні вміти здійснювати проектування технологічних та транспортних ма-

шин, проводити їх кінематичний та силовий аналіз, розглядати питання точності механізмів, їх зрівноваження, моделювати коливальні процеси тощо. Дані спеціальності не є суто робототехнічними, а, значить, має місце обмежена кількість годин для ознайомлення з роботами та маніпуляторами. Тому має велике значення обґрунтований вибір тем як для аудиторних годин, так і для самостійного вивчення.

На рис. 1 представлено структуру навчального матеріалу при вивченні студентами роботів та маніпуляторів, виходячи з наступного розрахунку: лекційні години на весь курс виділяються в кількості 48, з них 32 – на вивчення як загальних питань із синтезу та аналізу плоских механізмів, так і окремих типів механізмів – важільних, кулачкових, зубчастих тощо. Тоді 16 аудиторних годин будуть призначені для вивчення роботів та маніпуляторів. Як видно, весь матеріал, присвячений роботам і маніпуляторам, можна розділити на три характерних блоки. Перший блок, найбільший за об'ємом, присвячений дослідженню та проектуванню роботів, сюди входить синтез роботів, дослідження їх кінематичних характеристик, силовий аналіз, а також розрахунок роботів та їх конструювання, тобто виготовлення робочих та складальних креслень. Другий блок – це інформація, пов'язана з особливостями використання роботів та маніпуляторів в різних галузях сучасного виробництва та, відповідно, з вимогами, які висуваються до тих чи інших роботизованих систем на стадії проектування. Третій блок – це питання обслуговування та ремонту роботів та маніпуляторів, дана інформація використовується для їх вдосконалення та створення нових систем. Особливістю роботів є широкий спектр їх застосування (рис. 1), це означає, що роботи не тільки виконують різноманітні за своїм змістом операції, а і відбувається це в різних умовах (температурних, силових, часових тощо). Тому важливо дати студентам загальні принципи як синтезу, так і аналізу роботів спочатку безвідносно до області їх подальшого застосування з подальшим розглядом можливих виконуваних робіт.

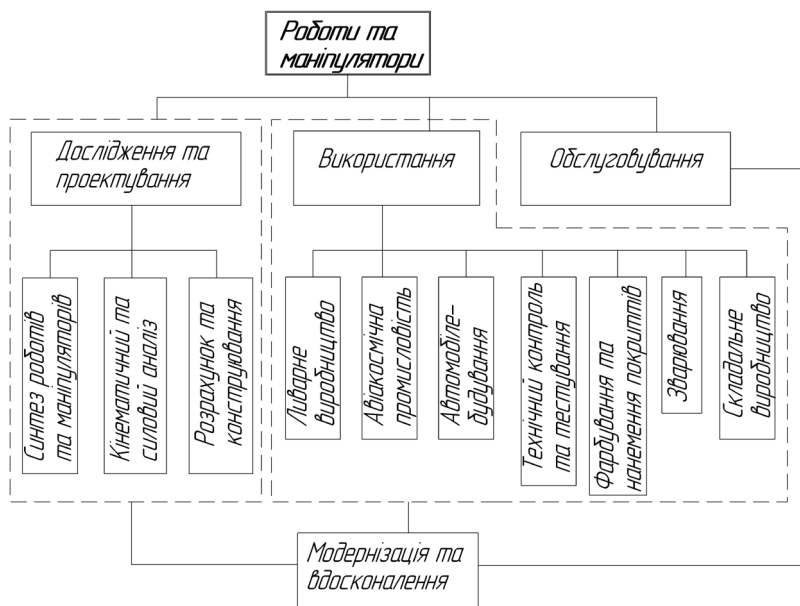

Рис. 1. Структура навчального матеріалу для вивчення роботів та маніпуляторів

В таблиці 1 представлено приблизний розподіл лекційних годин та годин для самостійної роботи при вивченні студентами-механіками тем розділу

«Роботи та маніпулятори». Можна констатувати, що кількість годин є недостатньою як для такого важливого на сьогодні, великого за обсягом та складного

за змістом навчального матеріалу. Але, ми вважаємо, є можливим дати основні відомості, які дозволять студентам-механікам неробототехнічних спеціальностей після закінчення навчання в університеті ефективно працювати в галузі проектування та експлуатації робототехнічних систем.

Досить складними є розділи, які стосуються кінематики та динаміки роботів, оскільки мова йде про

просторові системи з великою кількістю ступенів вільності. Збільшена кількість годин для самостійного вивчення відведена при вивченні застосування роботів в різноманітних галузях виробництва. Даний матеріал має ознайомчий характер, але він необхідний для розуміння різноманітних задач, які виконуються роботами, звідси різні вимоги при їх проектуванні.

Таблиця 1.

Розподіл навчальних годин для вивчення роботів та маніпуляторів

Тема	Години	
	Аудиторні	Самостійна робота
1. Історія розвитку робототехніки	1	1
2. Синтез роботів	2	3
3. Кінематика та динаміка роботів	3	5
4. Проектування роботів	2	4
5. Зрівноважування та точність роботів	1	3
6. Конструювання механічних систем роботів	2	4
7. Динамічні моделі конструкцій роботів	2	3
8. Надійність та безпека роботів	1	2
9. Управління роботом	1	2
10. Застосування промислових роботів	1	5
Разом	16	32

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. На сучасному етапі розвиток робототехніки є одним з найважливіших, оскільки роботи та маніпулятори дозволяють замінити людину на ділянках, де праця є важкою або шкідливою для здоров'я. Враховуючи швидкість розповсюдження роботів, які можуть виконувати найрізноманітніші операції, постає задача формування відповідних компетентностей майбутніх інженерів-механіків з тим, щоб вони

могли участь у проектуванні нових та дослідженні наявних роботів з метою підвищення продуктивності, надійності, точності виконуваних операцій, розширення функціональних можливостей. Необхідні знання необхідно надавати в рамках навчальної дисципліни «Теорія механізмів і машин», виділивши необхідну кількість навчальних годин для розгляду, в першу чергу, задач аналізу та синтезу механізмів роботів і маніпуляторів.

References

1. Kinytskyi, Ya.T. (2002). *Teoriia mekhanizmiv i mashyn [Theory of mechanisms and machines]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]
2. Koreniako, A.S. (1987). *Teoriya mekhanizmov y mashyn [Theory of mechanisms and machines]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].
3. Levitskiy, N.A. (1990). *Teoriya mekhanizmov y mashyn [Theory of mechanisms and machines]*. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Nof, Sh. (Ed.). (1989). *Spravochnik po promyshlennoi robototekhnyke. Kn.1. [Handbook of Industrial Robotics. Book 1.]*. Moscow: Mashynostroeniye [in Russian].
5. Nof, Sh. (Ed.). (1989). *Spravochnik po promyshlennoi robototekhnyke. Kn.2. [Handbook of Industrial Robotics. Book 2.]*. Moscow: Mashynostroeniye [in Russian].
6. Tymofeev, H.A. (2010). *Teoriya mekhanizmov y mashyn [Theory of mechanisms and machines]*. Moscow: YD Yurait [in Russian].
7. Vorobeve, E.Y., Popov S.A., & Sheveleva H.Y. (1988). *Mekhanika promyshlennykh robotov. Kn. 1: Kynematyka y dynamyka [Mechanics of industrial robots. Book 1. Kinematics and dynamics]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
8. Vorobeve, E.Y., Popov S.A., & Sheveleva H.Y. (1988). *Mekhanika promyshlennykh robotov. Kn. 2: Raschet y proektyrovaniye mekhanizmov [Mechanics of industrial robots. Book 2. Calculation and design of mechanisms]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Список використаної літератури

1. Киницкий Я. Т. Теория механизмов и машин. – К.: Наукова думка. – 2002. – 661 с.
2. Кореняко А. С. Теория механизмов и машин. К.: Вища шк., 1987.– 206 с.
3. Левитский Н.А. Теория механизмов и машин: Учеб. Пособие для вузов. – М.: Наука, 1990. – 592 с.
4. Справочник по промышленной робототехнике: В 2-х кн. Кн.1 / Под ред. Ш. Нофа. – М.: Машиностроение, 1989. – 480 с.
5. Справочник по промышленной робототехнике: В 2-х кн. Кн.2 / Под ред. Ш. Нофа. – М.: Машиностроение, 1989. – 480 с.
6. Тимофеев Г.А. Теория механизмов и машин: курс лекций. – М.: ИД Юрайт, 2010. – 351 с.
7. Воробьев Е.И. Механика промышленных роботов: Учеб. пособие для вузов: В 3кн. / Под ред. К.В. Фролова, Е.И. Воробьева. Кн. 1: Кинематика и динамика. – М.: Высшая школа, 1988. – 304 с.
8. Воробьев Е.И. Механика промышленных роботов: Учеб. Пособие для вузов: В 3кн. / Под ред. К.В.Фролова, Е.И. Воробьева. Кн. 2: Расчет и проектирование механизмов. – М.: Высшая школа, 1988. – 367 с.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 17.04.2018 р.

Шостачук Андрей

кандидат технических наук, доцент
кафедра прикладной механики и компьютерно-интегрированных технологий
Житомирский государственный технологический университет
г.Житомир, Украина

Головня Вячеслав

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра прикладной механики и компьютерно-интегрированных технологий
Житомирский государственный технологический университет
г.Житомир, Украина

**ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ-МЕХАНИКОВ В ОТРАСЛИ
РОБОТОТЕХНИКИ**

Аннотация. Актуальность проблемы состоит в несоответствии широкого внедрения робототехники в промышленном производстве, транспорте, научных исследованиях и подготовки инженеров-механиков, которые бы могли разрабатывать новые и совершенствовать существующие робототехнические системы. Цель исследования: обоснование необходимости и путей формирования компетентностей студентов-механиков в отрасли проектирования, эксплуатации и модернизации роботов и манипуляторов. Методы исследования: теоретический (анализ учебной и научной литературы по теории механизмов и машин); экспериментальный (анализ компетентностей студентов-механиков в отрасли робототехники). Результаты исследования. Рассмотрена изучение раздела «Роботы и манипуляторы» в учебной дисциплине «Теория механизмов и машин» студентами специальностей «Прикладная механика» и «Отраслевое машиностроение». Указана область применения роботов и манипуляторов, перспективы расширения их внедрения на современных производствах. Предложено содержание основных тем данного раздела и количество часов на каждую тему для аудиторного и самостоятельного изучения. В частности, выделены три основных части: исследование и проектирование роботов (синтез, кинематический и силовой анализ, точность механизмов), применение роботов (литейное и сборочное производство, сварка покраска) и практические вопросы по их эксплуатации и обслуживанию (надежность, безопасность). Информация об эксплуатации и обслуживании роботов представляет собой обратную связь, необходимую для дальнейшей их модернизации.

Ключевые слова: компетентность, механизм, робот, манипулятор, кинематический анализ, проектирование, управление.

Shostachuk Andrii

Candidate of Technical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Applied Mechanics and Computer-Integrated Technologies
Zhytomyr State Technological University
Zhytomyr, Ukraine

Holovnia Viacheslav

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of the Applied Mechanics and Computer-Integrated Technologies
Zhytomyr State Technological University
Zhytomyr, Ukraine

COMPETENCIES FORMATION OF STUDENTS OF MECHANICS IN THE FIELD OF ROBOTICS

Abstract. One of the main trends of modern industrial production is the increasingly widespread introduction of robots and manipulators into various technological processes for the purpose of partial or complete replacement of human labor. First and foremost, this relates to the harmful human activities where there is air pollution, high temperature, radiation, heavy physical labor, actions requiring, for example, high precision, or if there are multiple monotonous operations. Typically, the disciplines dedicated to robots and manipulators are essential for the students – future specialists in automation of production. But, taking into consideration the high rates of usage of robots in many industries, the rapid growth of their nomenclature and capabilities, as well as the fact that a robot is, first of all, a mechanical system designed to perform mechanical movements, their study should also take place for the students of non-robot technology specialties (Applied Mechanics, Industry Mechanical Engineering, etc.). Obviously, the study of robots and manipulators is closely linked with the discipline "Theory of Mechanisms and Machines", since it is necessary to consider, in the first place, the same issues of synthesis and analysis (structural, kinematic, force), accuracy and equilibrium of the mechanisms. Due to the limited number of classroom hours, the question arises as to the choice and justification of both the topics and the time to study each topic. The purpose of the research is to substantiate the necessity and ways of forming the competencies of students of mechanics in the design, operation and upgrading of robots and manipulators. The methods of the research: theoretical (analysis of educational and scientific literature on the theory of mechanisms and machines) and experimental (analysis of competencies of students of mechanics in the field of robotics). In this work it is proposed to include the following topics: robot synthesis, their kinematic and dynamic analysis, peculiarities of robot design, as well as issues related to the direct operation of robots: their accuracy, reliability, safety, balancing and the peculiarities of the use of robots in various fields. We suppose, first of all, it is necessary to pay attention to the issues of kinematic and power analysis, since, regardless of what functions this or that robot performs, there are always requirements as for the trajectories of the movements of the links, the speeds and accelerations of the individual points of the units, the forces acting on links in the places of their connections (in kinematic pairs). Despite the fact that in the course of "Theory of Mechanisms and Machines" the study of the issues of kinematic and power analysis is obligatory, robots and manipulators have features related, primarily, to the fact that the number of degrees of their freedom, as a rule, always more than one unit, unlike most plane mechanisms.

Key words: competency, mechanism, robot, manipulator, kinematic analysis, design, management.

Частина 2

УДК 37.016:796.011.3

Бейгул Ігор Олегович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
кафедра фізичного виховання,
Дніпровський державний технічний університет
м.Кам'янське, Україна
bejippon@gmail.com

Шишкіна Олена Миколаївна

старший викладач
кафедра фізичного виховання,
Дніпровський державний технічний університет
м.Кам'янське, Україна
olefirshishkina@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ОЗДОРОВЧОЇ АЕРОБІКИ ІЗ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

Анотація. Оптимізація педагогічного процесу неможлива без урахування індивідуальних особливостей тих, хто займається, без підбору адекватних тренувальних дій. На наш погляд рішенням цієї проблеми є застосування методу «кругового тренування». Мета статті: розробка методики комбінованого кругового тренування на заняттях з оздоровчої аеробіки зі студентами ВНЗ. Використані методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури. Результати дослідження: доведено, що кругове тренування є цілісною організаційно-методичною формою фізичної підготовки, засобами якої є строго регламентовані вправи з вибірковою дією на організм людини. Основу кругового тренування складає серійне повторення різних фізичних вправ в певній послідовності, що виконуються на так званих «станціях». Основними особливостями застосування комбінованого кругового тренування на заняттях з оздоровчої аеробіки зі студентами є комбінування традиційних, зручних для виконання вправ на витривалість, поліпшення координації, спритності, сили та рівноваги; можливість використовувати широкий спектр спортивного інвентаря та обладнання.

Ключові слова: комбіноване кругове тренування, студенти, оздоровча аеробіка, заняття, організм.

Вступ. Актуальною проблемою фізичного виховання студентів є розробка і використання таких методів і засобів, які сприяли б функціональному вдосконаленню організму, підвищенню його працездатності, робили б його стійким і витривалим. Оптимізація педагогічного процесу неможлива без урахування індивідуальних особливостей тих, що займаються, без підбору адекватних тренувальних дій [1, с.12]. На наш погляд рішенням цієї проблеми є застосування методу «кругового тренування».

Кругове тренування є цілісною організаційно-методичною формою фізичної підготовки, засобами якої є строго регламентовані вправи з вибірковою дією на організм людини. Основний принцип кругового тренування полягає в тому, що він не зводиться до якого-небудь приватного методу, а є організаційно-методичною формою, яка включає в себе ряд приватних методів з використанням фізичних вправ. Основу кругового тренування складає серійне повторення різних фізичних вправ в певній послідовності, що виконуються на так званих «станціях». Кругове тренування добре поєднує в собі вибірково спрямовану і комплексну дію, а також строго впорядковану і варіативну дію [2, с.45; 4, с.95].

Кругове тренування отримало визнання не лише в спортивному тренуванні, а і у фізичному вихованні – як у нас в країні, так і за кордоном. Кругове тренування відкриває в оздоровчому фітнесі великий діапазон тренувальних можливостей внаслідок чого, застосовується великий асортимент малого обладнання [6, с.12].

В багатьох дослідженнях [2, с.45-46; 3, с.96-97; 4, с.31-32] підтверджується факт високої ефективності застосування методу кругового тренування. Але в спеціальній літературі приділяється недостатня увага застосуванню кругового тренування з аеробіки зі студентами вузів, що і спонукало наше дослідження.

Метою статті є розробка методики комбінованого кругового тренування на заняттях з оздоровчої

аеробіки зі студентами ВНЗ.

Завдання дослідження: 1) розкрити особливості кругового тренування; 2) розробити методику комбінованого кругового тренування зі студентами ВНЗ.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з метою розробки методики комбінованого кругового тренування.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно важливою особливістю кругового тренування є його просте програмування. Наприклад, при занятті з одним і тим самим контингентом тих, що займаються можна чітко запланувати потрібну структуру не лише одного заняття і мікроциклу, але й мезоциклу, наприклад, створити прогресуючу програму або задати поступовий перехід на більш аеробний варіант навантаження [5, с.316].

Виходячи з теоретичних передумов забезпечення ефективності оздоровчої аеробіки різної спрямованості, проведеного аналізу найбільш популярних програм, вимог до безпеки тих, що займаються, нами було розроблено *комбіноване кругове тренування*. Основна ідея такого тренування полягає у створенні строго регламентованого заняття для студентів з різним рівнем підготовленості та різним рівнем засвоєння техніки базових вправ. Таке планування тренувального заняття дозволяє забезпечити принцип прогресу навантаження і поступового підвищення складності заняття, а також чергування варіантів для зниження монотонності і підтримку мотивації тих, хто займається.

Мета комбінованого кругового тренування (ККТ) – комбінування традиційних, зручних для виконання вправ на витривалість, поліпшення координації, спритності, сили і рівноваги. Обладнання: степ-платформа, гантелі, бодібар, амортизатори, медичні м'ячі, баскетбольні м'ячі, гімнастичні мати.

Структура заняття. Підготовча частина – 5 хвилин. Інструктаж тих, що займаються, комплектування обладнання. Розминка – 10 хвилин поточним

методом: нескладна хореографія з базових кроків аеробіки: ходьба, біг підтюпцем, випади, хвиливі рухи ногами, руками, вправи на координацію, вправи на розтягнення.

Основна частина – 30 хвилин. Тренування на 4-х станціях кожного кола (вправи, спрямовані на різні м'язові групи). Пояснення завдань – до 1 хвилини, робота на станції – від 45 секунд до 1 хвилини, 10 секунд – пауза для зміни станції, пауза для зміни кола – від 15 до 30 секунд. Базові вправи та їх модифікації (багатосуглобні і в декількох площинах: випади, присідання, ротації, жими, тяга, скручування, розгинання, утримання статичного і динамічного балансу), вправи, що імітують рухи з видів спорту (гребкові рухи, кидкові баскетбольні і гандбольні, футбольні торкання ногами м'яча, передачі, скручування з предметом, імітуючи борцівську кидкову техніку). З них 80% – глобальні вправи (із залученням більше 1/2 усієї м'язової маси тіла) і 20% – регіональні вправи (із залученням від 1/3 до 1/2 усієї м'язової маси тіла).

1-е коло: 1-а станція – в парах з гумовим амортизатором імітація кидка через плече (праве/ліве) по 4 рази; 2-а станція – випад кроком вперед зі скручуванням вправо, в руках медбол; повернення назад. З іншої ноги теж саме; 3-я станція – прохід вперед випадами – назад кроком; 4-а станція – упор лежачи на передпліччях, не прогинаючись у попереку.

2-е коло: 1-а станція – в парах з положення присід руки вниз, утримуючи амортизатор, підйом одночасно з маховим рухом руки вгору. Напарник в присіді утримує другий кінець амортизатора, фіксуючи в підлогу; 2-а станція – в парах спиною один до одного передача медбола з рук в руки при повороті корпусу в один бік 8 разів, потім в іншу; 3-я станція – при-

скорення бігом вперед – назад кроком; 4-а станція – упор лежачи на передпліччях, з легким відривом правої/лівої стопи від підлоги по 8 рахунків на кожного.

3-є коло: 1-а станція – в парах один утримує другого за допомогою амортизатора через корпус на рівні живота. Другий, долаючи опір, виконує імітацію удару коліном з просуванням вперед (по 8 поперемих ударів кожен); 2-а станція – в парах один партнер з присіду з медболом в руках виконує стрибок з передачею медбола знизу вперед вгору. Другий в стрибку ловить двома руками медбол перед собою; 3-я станція – приставний підскок правим/лівим боком – назад кроком; 4-а станція – упор лежачи на передпліччях, з легким відривом правого/лівого передпліччя від підлоги по 8 рахунків на кожного.

«Заминка» (зниження навантаження) – 5 хвилин. Заключна частина – вправи на розтягування, вправи соціально-психологічного тренінга – 10 хвилин.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Кругове тренування – найбільш прогресивна організаційно-методична форма занять, яка направлена на закріплення і вдосконалення рухових вмінь та навичок, розвиток рухових якостей та послідовне виконання комплексу фізичних вправ. Основу кругового тренування складає серійне повторення декількох видів фізичних вправ. Основними особливостями застосування комбінованого кругового тренування на заняттях з оздоровчої аеробіки зі студентами є комбінування традиційних, зручних для виконання вправ на витривалість, поліпшення координації, спритності, сили та рівноваги; можливість використовувати широкий спектр спортивного інвентаря та обладнання.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні впливу кругового тренування на психоемоційний стан студентів ВНЗ.

References

- Ivanochko, V.V., Zavijska, V.M., & Dmytrenko, L.V. (2015). *Zastosuvannja suchasnyh fitnes-tehnologij u navchal'no-vyhovnomu procesi fizychnogo vyhovannja* [The use of modern fitness equipment in the educational process of physical education]. Lviv: Vydavnytvo lvivskoi komercijnoi akademii [in Ukrainian].
- Martynov, U.O. (2016). Kolove trenuvannja, jak metod organizacii navchalno-trevalnogo procesu z fizychnogo vyhovannja u VNZ [Kolovna workout as a method of organizing the training process of physical education in universities]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova* [Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU], 1(68), 44-46 [in Ukrainian].
- Martynjuk, O.V. (2015). Strukturnye komponenty fizkulturno-ozdorovitel'nogo zanjatija ajerobikoj s primeneniem krugovoj trenirovki [Structural components of physical culture and health training aerobics with the use of circular training]. *Pedagogika y suchasni aspekty fizychnogo vyhovannja* [Pegalogy and modern aspects of physical education], 1, 95-98 [in Ukrainian].
- Saitov, R.M. (2016). *Osobennosti yspolzovanyja krugovoj trenirovki v fitnese dlja zhenshyn pervogo peryoda zrelogo vozrasta* [Features of use of circular training in fitness for women of the first period of mature age] (Unpublished doctoral dissertation). Russian State University of Physical Culture, Sports, Youth and Tourism, Moscow [in Russian].
- Shyshkina, O.M. (2016). Krugove trenuvannja zasobamy ozdorovchoi ajerobiky zi studentamy VNZ [Round training with means of improving aerobics with university students]. *Aktualni problemy fizychnogo vyhovannja studentiv v umovah krydytno-modulnoi systemy navchannja* [Actual problems of physical education of students in the conditions of credit-module system of training]. Dnipropetrovsk, 315-318 [in Ukrainian].
- Tulajdan, V.G. (2016). *Ozdorovchij fitnes* [Fitness]. Lviv: Fest-Print [in Ukrainian].

Список використаної літератури

- Іваночко В.В. Застосування сучасних фітнес-технологій у навчально-виховному процесі фізичного виховання (для студ. ВНЗ 3-4 рівнів акр.): метод. посіб. / В.В.Іваночко, В.М.Завійська, Л.В.Дмитренко. – Львів: Видавництво львівської комерційної академії, 2015. – 160 с.
- Мартинюк Ю.О. Колове тренування як метод організації навчально-тренувального процесу з фізичного виховання у ВНЗ / Ю.О.Мартинюк // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2016. – Вип. 1(68). – с. 44-46.
- Мартинюк О.В. Структурні компоненти фізкультурно-оздоровительного заняття аеробікою з використанням кругової тренувальної / О.В.Мартинюк // Педагогіка і сучасні аспекти фізичного виховання: збірник наукових праць І Міжнародної науково-практичної конференції, 2015. – Том 1. – С. 95-98.
- Сайтов Р.М. Особенности использования круговой тренировки в фитнесе для женщин первого периода зрелого возраста: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Радик Мидхатович Сайтов. – Москва, 2016. – С.178.
- Шишкіна О.М. Кругове тренування засобами оздоровчої аеробіки зі студентами ВНЗ / О.М.Шишкіна // Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2016. – С.315-318.
- Тулайдан В.Г. Оздоровчий фітнес / В.Г.Тулайдан, Т.В.Шелехова. – Львів: Фест-Прінт, 2016. – С.106.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Бейгул Игорь

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
кафедра физического воспитания,
Днепропетровский государственный технический университет
г.Каменское, Украина

Шишкина Елена

старший преподаватель
кафедра физического воспитания,
Днепропетровский государственный технический университет
г.Каменское, Украина

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРУГОВОЙ ТРЕНИРОВКИ НА ЗАНЯТИЯХ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ
АЭРОБИКИ СО СТУДЕНТАМИ ВУЗОВ**

Аннотация. Оптимизация педагогического процесса невозможна без учета индивидуальных особенностей занимающихся, без подбора адекватных тренировочных действий. На наш взгляд решением этой проблемы является применение метода «круговой тренировки». Цель статьи: разработка методики комбинированной круговой тренировки на занятиях по оздоровительной аэробике со студентами вуза. Используемые методы исследования: анализ и обобщение научно-методической литературы. Результаты исследования: рассмотрено, что круговая тренировка – это целостная организационно-методическая форма физической подготовки, средствами которой являются строго регламентированные упражнения избирательного воздействия на организм человека. Основу круговой тренировки составляет серийное повторение разных физических упражнений в определенной последовательности, которые выполняются на так называемых «станциях». Основными особенностями использования комбинированной круговой тренировки на занятиях оздоровительной аэробикой со студентами являются комбинирование традиционных, удобных для выполнения упражнений на выносливость, улучшение координации, ловкости, силы и равновесия; возможность использовать широкий спектр спортивного инвентаря и оборудования.

Ключевые слова: комбинированная круговая тренировка, студенты, оздоровительная аэробика, занятие, организм.

Beigul Igor

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor
Department of Physical Education
Dnipro State Technical University, Kamenskoye, Ukraine

Shyshkina Olena

Senior Lecturer
Department of Physical Education,
Dnipro State Technical University, Kamenskoye, Ukraine

**USING OF CIRCULAR AEROBICS ON HEALTH AEROBICS CLASSES FOR HIGHER EDUCATION
STUDENTS**

Abstract. Optimization of the pedagogical process is impossible without taking into account the students' individual characteristic without the selection of adequate training actions. In our opinion, the solution to this problem is the use of the method of circular training. Circular training is an integral organizational-methodical form of physical training, the means of which are strictly regulated exercises with selective action on the human body. The basic principle of circular training is not limited to any private method, but is an organizational methodical form, which includes a number of private methods with the use of physical exercises. The basis of the circular training is the serial repetition of various physical exercises in a certain sequence performed at the so-called «stations». The paper aim is to develop methods of combined circular training on health aerobics classes for higher education students. Methods of research used: analysis and generalization of scientific and methodical literature. The results of the study: based on the theoretical preconditions for ensuring the effectiveness of health aerobics of different orientations, analysis of the most popular programs, the requirements of ensuring the safety, we have developed a combined circular training. The main idea was to create a strictly regulated class taking into account the different levels of preparedness and different levels of mastering the techniques of basic exercises. Such planning of the classes allowed ensuring the principle of the progress of the load and the gradual increase in the complexity of the class, as well as alternating to reduce monotony and support the motivation.

Key words: combined circular training, students, health aerobics, classes, body.

УДК 378.001.3-051

Веселовський Анатолій Петрович

доцент кафедри спортивних дисциплін і туризму
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
anton_veselovskiy@ukr.net

Веселовська Олена Миколаївна

викладач кафедри української мови
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
alena67_@ukr.net

ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Анотація. Актуальність проблеми полягає у підвищенні вимог до якості сучасної освіти яка зумовлює необхідність підвищення ефективності процесу професійної підготовки в вузах. Метою статті є формування особистісних і вольових якостей студентів необхідних у майбутній професійній діяльності. Методи дослідження: емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, практичні тести з метою визначення розвитку у студентів основних вольових якостей в процесі занять фізичною культурою. Анкета, запропонована студентам, дозволяє виявити ступінь сформованості у студентів вольового компонента теоретично, а практичні тести показують результати сформованості даних якостей. Результати дослідження: проведена робота по оцінці формування вольових і особистісних якостей дозволяє зробити висновок про недостатній мірі сформованості вольового компонента, а також відсутність у студентів розуміння користі від занять фізичною культурою для оптимізації фізичного і психофізіологічного стану студентів необхідного для майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: фізична культура, професійна підготовка, особистісні якості, вольові якості, засоби і методи фізичної культури.

Вступ. Формування особистості майбутнього спеціаліста у вузі – складний і багатогранний процес, успіх якого забезпечується, насамперед, його організацією і плануванням, створенням зовнішніх і внутрішніх умов для розвитку і прояву необхідних особистісних якостей, а також знань, умінь і навичок, їх системної єдності і гармонійного поєднання.

Серед основних напрямків педагогічної роботи у вузах можна виділити наступне: формування особистісних і вольових якостей студентів; активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців; естетичне виховання та організація вільного часу студентів; фізкультурно-спортивна діяльність.

Слід зазначити, що, з одного боку, сучасна система української освіти характеризується різними прогресивними тенденціями, такими як: гуманізація, гуманітаризація, застосування особистісно-орієнтованого підходу у вихованні і навчанні студентів, з іншого боку – недостатньою організацією педагогічного процесу, негативно впливаючи на фізичне та психічне здоров'я учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінюючи сучасний стан вищої педагогічної спеціальної освіти, багато дослідників і практиків приходять до висновку про кризовий стан підготовки викладацьких кадрів (І. Іваній, Т. Круцевич, І. Матвеев, Б. Шиян та ін.). Практика останніх років показує, що освітній процес може мати наступні «фактори ризику: стресова педагогічна тактика (страх у студентів не скласти залік або іспит); інтенсифікація навчального процесу (постійно зростаюче навчальне навантаження в кінцевому результаті перестає відповідати віковим і функціональним можливостям студентів); функціональна неграмотність педагога в питаннях охорони та зміцнення здоров'я учнів; відсутність системи роботи з формуванням якостей, що сприяють успішній адаптації студентів до навчального

процесу.

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури засвідчує, що науковцями досить широко висвітлюються аспекти сучасного становлення спеціалістів фізичного виховання та спорту (І.Маріонда, Е.Сивохоп, В.Товт, Л.Сущенко), але поза увагою дослідників і досі залишаються деякі питання професійної підготовки формування особистості майбутнього спеціаліста, а також необхідності перетворення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Метою статті розглянути засоби формування особистісних і вольових якостей студентів необхідних у майбутній професійній діяльності.

Завдання дослідження: визначення засобів фізичної культури, що сприяють формуванню вольових і особистісних якостей у студентів.

Методи дослідження. В процесі дослідження були використані наступні емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, практичні тести з метою визначення розвитку у студентів основних вольових якостей в процесі занять фізичною культурою, які формувалися в результаті дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу. Фізична культура як навчальна дисципліна, є обов'язковою для всіх спеціальностей вузу, і є засобом формування всебічно розвинутої гармонійної особистості, фактором зміцнення здоров'я, оптимізації фізичного і психофізіологічного стану студентів необхідного для майбутньої професійної діяльності [1].

Як навчальний предмет фізична культура має складну будову. Крім впливу на фізичні, функціональні, психофізіологічні якості студентів фізична культура є процесом планомірного, систематичного впливу з метою дати студентам можливість придбати знання та розуміння значення фізичної культури для майбутньої професійної діяльності [4].

Актуальність дослідження проблеми формування особистісних якостей у студентів в процесі фізичного виховання обумовлена необхідністю дозволу протиріч між: високим навчально-методичним потенціалом дисципліни «Фізична культура» у вузі і неефективним його застосуванням у різносторонній підготовці студентів в процесі занять з фізичного виховання; необхідністю більш продуктивної реалізації навчально-методичного потенціалу дисципліни «Фізична культура» за формуванням у студентів різних особистісних і вольових якостей, сприяють більш продуктивній професійній діяльності.

Так як до завдань нашого дослідження відноситься формування особистісних і вольових якостей студентів необхідних у майбутній професійній діяльності, то в аспекті нашого дослідження ми спираємося на одну із специфічних функцій фізичної культури – професійно-прикладну. Професійно-прикладна функція дає можливість використання фізичної культури в підготовці людини до специфіки конкретної освітньої та професійної діяльності. При цьому в процесі занять відбувається формування і розвиток тих особистісних якостей, особливо вольових якостей, які сприятимуть підвищенню ефективності професійної підготовки і конкретної професійної діяльності.

Чисельні дослідження, а також власний досвід роботи на кафедрі фізичного виховання у вузі дозволяють нам припустити, що процес регулярних занять фізичною культурою сприяють формуванню і розвитку не тільки фізичних, а й психічних якостей, рис і якостей особистості.

Вольові якості особистості мають велике значення в професійній діяльності людини. Саме вони ви-

значають вміння людини свідомо направляти свою діяльність відповідно до визначених цілей, долати труднощі і перешкоди в роботі. Всього вченими виділяються вісімнадцять вольових якостей.

За Є.Ільїним, такі якості як рішучість, ініціативність, зібраність, наполегливість, самовладання є основними якостями і грають провідну роль в регуляції поведінки і діяльності особистості [2].

Вольові якості людини формуються за допомогою вольових зусиль: рішучість характеризується мінімальним часом на прийняття рішення; ініціативність визначається взяттям на себе відповідальності за прийняте рішення; зібраність – здатність концентрувати увагу на виконуваному завданні; наполегливість проявляється в прагненні досягти віддалену за часом мету; самонавчання – здатність виконати завдання, незважаючи на перешкоди.

У дослідженні брали участь студенти другого курсу (16 юнаків, 14 дівчат) Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Для виявлення їхнього ставлення до вольових якостей студентам була запропонована анкета з перерахуванням в ній всіх вольових якостей особистості (активність, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працездатність, відповідальність, самовладання, сумлінність, життєрадісність, впевненість, ініціативність, зібраність, цікавість, надійність, терплячість, оптимістичність, самостійність, свідомість), які необхідно було розставити в порядку їх значимості для себе з першого по вісімнадцяте місце.

Розподіл вольових якостей було визначено в наступному порядку (див.табл. 1): у юнаків основні вольові якості займають 6, 8, 10, 11 і 16 місця; у дівчат відповідно 5, 6, 8, 9 і 17 місця.

Таблиця 1.

Розташування вольових якостей

юнаки	дівчата
1-цілеспрямованість	1-активність
2-відповідальність	2-цілеспрямованість
3-працездатність	3-відповідальність
4-впевненість	4-працездатність
5-активність	5-наполегливість
6-наполегливість	6-самовладання
7-терплячість	7-самостійність
8-рішучість	8-зібраність
9-свідомість	9-рішучість
10-зібраність	10-оптимістичність
11-самовладання	11-надійність
12-самостійність	12-допитливість
13-сумлінність	13-сумлінність
14-надійність	14-впевненість
15-оптимістичність	15-свідомість
16-ініціативність	16-терплячість
17-життєрадісність	17-ініціативність
18-допитливість	18-життєрадісність

Як видно з аналізу отриманих результатів, основні вольові якості, на думку студентів взагалі не входять в ієрархічне ядро структури вольових якостей, які відіграють з точки зору Є.Ільїна провідну роль у поведінці і діяльності особистості.

Практична частина дослідження полягала в тому, що студентам було запропоновано виконати «степ-тест» (див.табл. 2): «степ-тест» сходження на лаву висотою 50 сантиметрів в темпі 180 підйомів і опускань за 3 хвилини; вправа на статичну витривалість; кросовий біг.

Таблиця 2.

Результати «степ-тесту»

Оцінка	Юнаки	Дівчата
Відмінно	2%	3%
Добре	15%	13%
Задовільно	43%	46%
Погано	17%	15%
Дуже погано	23%	22%

Підрахунок отриманих результатів «степ-тесту» проводився за формулою $18000 / (П2 + П3 + 2П4)$, де 18000 – постійне число, П2, П3, П4 – частота пульсу на 2, 3, 4 хвилині після сходження на лавку [3].

Аналіз результатів за всіма вправами показав, що студенти, які мають відмінні і добрі результати в «степ-тесті», показали задовільні і низькі у кросі і при виконанні статичних вправ, і навпаки.

Ми припускаємо, що студенти, які показали високі і задовільні результати в кросі та в статичних вправах відрізняються більш розвиненими вольовими якостями, вони володіють наполегливістю і рішучістю на заняттях, які пов'язані з фізичними навантаженнями. А у студентів, які в даних вправах показали низькі результати, але високі та задовільні в «степ-тесті» можливості не реалізовані і швидше за все вони недостатньо мотивовані до фізкультурно-спортивної діяльності.

Проведене нами дослідження за розвитком особистісних і вольових якостей у студентів не є вичерпним, ми припускаємо його продовження в процесі занять у дисципліні «фізична культура» і участі студентів в різних фізкультурно-спортивних заходах.

Професійна підготовка студентів у вузі вимагає формування різних логічних і вольових якостей, особливих умінь і навичок, тому в процесі занять фізичною культурою з урахуванням її професійно-прикладної функції доцільно вирішувати такі завдання: а) зберегти високу працездатність при тривалому перебуванні в умовах гіподинамії; б) підвищити стійкість організму до монотонних рухів і діям; в) сформувати правильну поставу; г) певні рухові вміння і навички, які будуть використовуватися в майбутній професійній діяльності; д) поліпшити функціонування опорно-рухового апарату і функціональних систем організму.

Для успішного вирішення зазначених завдань доцільно рекомендувати такі види фізичної культури: різні спортивні ігри, естафети, гімнастичні вправи, вправи зі скакалкою, набивним м'ячем, на гімнастичній лаві та інші. У кожне заняття слід включати вправи з професійно-прикладної фізичної культури. До них можна віднести вправи які розвивають координацію рухів: вправи на рівновагу, перекиди вперед-назад, різні естафети, біг з перешкодами і т. д.

Такі вольові якості, як: сміливість і рішучість, наполегливість і завзятість, ініціативність і винахідливість, витримка і самовладання виробляють у студентів під час занять легкою атлетикою, плаванням, лижним спортом. Ці якості можна виховувати

цілеспрямовано на заняттях, використовуючи спеціальні вправи. Сприйняття простору і часу, здатність до точної оцінки відстаней, які мають важливе значення для певних професій, можна формувати за допомогою спеціальних вправ на гімнастичних снарядах, елементів зі спортивних ігор. Увага, активність і стійкість до зовнішніх перешкод також виробляються в процесі виконання різних вправ.

Доцільно рекомендувати наступні засоби і методи професійно-прикладної фізичної підготовки: а) гімнастику – вправи з набивними м'ячами, з гімнастичною лавкою і на гімнастичних сходинах, вправи зі скакалкою; б) спортивні ігри: волейбол – м'який прийом м'яча, точну його подачу, гру в невеликому колі; баскетбол – кидки у кошик, ведення м'яча зі зміною напрямку; в) легка атлетика – спринтерський біг з низького і високого стартів, біг на середні дистанції, стрибки в висоту і довжину з розбігу; г) рухливі ігри та ігри типу естафет.

Також необхідно використовувати вправи для розвитку витривалості, наприклад, серійні вправи в бігу, плаванні, в пересуванні на лижах, інтенсивні спортивні ігри, спеціальні вправи, пов'язані з тримкою дихання.

Крім того, на заняттях необхідно створювати такі умови, щоб студенти проявляли власну ініціативу, вірили в свої сили і здібності. Коректне усунення помилок у виконанні вправ з боку викладача зніме у студентів нерішучість і невпевненість в своїх силах, буде сприяти підвищенню мотивації до досягнення високих результатів.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Анкета, запропонована студентам, виявила ступінь сформованості у студентів вольового компонента теоретично, а практичні тести показали результати сформованості даних якостей. Проведена робота за оцінкою формування вольових і особистісних якостей дозволила зробити висновок про недостатність у деякій мірі сформованості вольового компонента, а також відсутність у студентів розуміння користі від занять фізичною культурою для оптимізації фізичного і психофізіологічного стану студентів необхідного для майбутньої професійної діяльності. Для підвищення ефективності занять фізичною культурою у вузі слід продовжити дослідження з пошуку технологій вдосконалення освітнього процесу у даній дисципліні. Необхідно експериментально обґрунтувати засоби які сприяють формуванню особистісних і вольових якостей, і на їх основі сформувати необхідну мотиваційну сферу кожного студента до фізичної культури.

References

1. Bekh, I.D. (2003). *Osobystisno oriientovani pidkhdid: teoretyko-tekhnolohichni zasady* [Personality oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Ilin, Y.P. (2012). *Psykhologhiia dlia pedahohiv* [Psychology for teachers]. St. Petersburg: Piter [in Russian].
3. Marionda, I.I., Syvokhop, E.M., & Tovt, V.A. (2016). *Formuvannia profesiino-osobystisnykh kompetentnostei fakhivtsia fizychnoi kultury u protsesi zaniat fizychnoiu pidhotovkoiu i sportom: monohrafiia Formuvannia profesiino-osobystisnykh kompetentnostei fakhivtsia fizychnoi kultury u protsesi zaniat fizychnoiu pidhotovkoiu i sportom* [Formuvannia profesiino-osobystisnykh kompetentnostei fakhivtsia fizychnoi kultury u protsesi zaniat fizychnoiu pidhotovkoiu i sportom]. Uzhhorod: Vydavnytstvo PP «AUTDOR-ShARK» [in Ukrainian].
4. Sushchenko, L.P. (2003). *Profesiinapidhotovkamaibutnikhfakhivtsivfizychnohovykhovanniatasportu (teoretykometodolohichniy aspekt)* [Profesiina pidhotovka maibutnikhfakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu (teoretykometodolohichniy aspekt)]. Zaporozhye: ZSU [in Ukrainian].
5. Shyian, B.M. (1997). *Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky vchyteliv fizychnoho vykhovannia v pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodological bases of preparation of teachers of physical education in pedagogical educational institutions]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv: Institute of Pedagogics and Psychology of professional education [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості [Текст]: у 2 кн. / І. Д. Бех. – Київ: Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
2. Ільїн Є.П. Психологія для педагогів / Є.П.Ільїн. – СПб.: Пітер, 2012. – 640 с.
3. Маріонда І.І. Формування професійно-особистісних компетентностей фахівця фізичної культури у процесі занять

фізичною підготовкою і спортом: монографія / Маріонда І.І., Сивохоп Е.М., Товт В.А. – Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. – 212 с.

4. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) [монографія] / Л.П.Сущенко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 442 с.
5. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Б.М.Шиян; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1997. – 50 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 02.04.2018 р.

Веселовский Анатолий

доцент кафедры спортивных дисциплин и туризма
Дрогобычский государственный педагогический университет им.И.Франко
г.Дрогобыч, Украина

Веселовская Елена

преподаватель кафедры украинского языка
Дрогобычский государственный педагогический университет им.И.Франко
г. Дрогобыч, Украина

**ВОСПИТАНИЕ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ СРЕДСТВАМИ
ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ЛИЧНОСТНОГО КОМПЕТЕНТНОСТИ**

Аннотация. Актуальность проблемы заключается в повышении требований к качеству современного образования обуславливающей необходимость повышения эффективности процесса профессиональной подготовки в вузах. Целью статьи является формирование личностных и волевых качеств студентов необходимых в будущей профессиональной деятельности. Методы исследования: эмпирические методы: наблюдение, опрос, анкетирование, практические тесты с целью определения развития у студентов основных волевых качеств в процессе занятий физической культурой производилось в результате исследовательской работы, которая включала в себя следующие. Предложенная студентам анкета, позволяет выявить степень сформированности у студентов волевого компонента теоретически, а практические тесты показывают результаты сформированности данных качеств. Результаты исследования: проведена работа по оценке формирования волевых и личностных качеств позволяет сделать вывод о недостаточной степени сформированности волевого компонента, а также отсутствие у студентов понимание пользы от занятий физической культурой для оптимизации физического и психофизиологического состояния студентов необходимого для будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: физическая культура, профессиональная подготовка, личностные качества, волевые качества, средства и методы физической культуры.

Veselovsky Anatoly

Associate Professor
Department of Sports Disciplines and Tourism
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Drohobych, Ukraine

Veselovska Olena

Lecturer
Department of the Ukrainian Language
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Drohobych, Ukraine

**DEVELOPING IN FUTURE TEACHERS OF VOLATILE QUALITIES BY MEANS OF PHYSICAL
EDUCATION AS A BASIS OF FORMATION OF THEIR PROFESSIONAL-PERSONAL
COMPATIBILITY**

Abstract. The urgency of the problem lies in increase of requirements for the quality of modern education, necessitating the increase of efficiency of the process of professional training in higher educational institutions. Due to the fact that the key to successful academic and future professional activity is personal and volitional quality, which we tried to consider by involving students in physical culture as one of the priority means of their development. The purpose of the article is the formation of personal and volitional qualities of students necessary in future professional activities. Methods research: empirical methods: observation, questioning, questioning, practical tests used to define the development of students' basic qualities in the process of physical education. The questionnaire, offered to students, allows us to determine the degree of formation in students of the volitional component theoretically, and practical tests show the results of the formation of these qualities. Results of research: the work carried out on the evaluation of the formation of volitional and personal qualities allows us to conclude that the volitional component is not sufficiently developed, as well as the lack of understanding among students of the benefits of physical education to optimize the physical and psycho-physiological state of students necessary for future professional activities. It is advisable to recommend the following means and methods of professional-applied physical training: a) gymnastics; b) sports games: volleyball; basketball; c) athletics; d) mobile games.

Key words: physical culture, vocational training, personal qualities, volitional qualities, means and methods of physical culture.

УДК 796.0111: 378.147

Гладощук Олександр Григорович
кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри фізичного виховання
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна
alex.gladoshchuk@gmail.com

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПО ФОРМУВАННЮ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. В статті розглянуті проблемні питання сучасної вищої освіти по формуванню фізкультурно-оздоровчої самоорганізації майбутніх висококваліфікованих фахівців технічних галузей виробництва. Орієнтація системи вищої освіти на формування професійної компетентності майбутніх фахівців вимагає створення освітнього середовища, що спонукає до реалізації стратегічних цілей і завдань розвитку суспільства. Мета статті: аналіз освітнього процесу вищого технічного навчального закладу по формуванню фізкультурно-оздоровчої самоорганізації майбутніх висококваліфікованих фахівців технічних галузей виробництва та охарактеризувати особливості студентського середовища щодо ціннісного ставлення до здоров'я особистості. Використані методи дослідження: психолого-педагогічне спостереження; анкетування; методи психологічної діагностики, фізіологічні методи (пульсометрія, тонометрія, функціональні проби); методи рухових тестів. Результати дослідження: Обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування фізкультурно-оздоровчої самоорганізації, ведення здорового способу життя сучасними студентами та орієнтують молодь на якісно активне, позитивно заряджене (здоров'язберігаюче) середовище у вищому технічному навчальному закладі.

Ключові слова: самоорганізація, середовище, компетентність, студентська молодь, здоров'я, освіта, особистість.

Вступ. Освітнє середовище вищого технічного навчального закладу є одним з провідних факторів розвитку особистості, надає можливість студентській молоді ідентифікувати себе в соціумі, задовольнити власні потреби в навчанні, сприймати освіту як особистісну цінність. Особливого значення набуває вплив освітнього середовища в процесі підготовки майбутніх висококваліфікованих фахівців технічного профілю. Удосконалення навчально-виховного процесу вищої школи здійснюється в контексті сучасних освітніх тенденцій, а саме: масового характеру освіти і його безперервності; орієнтації освіти на нововведення; урахування специфіки майбутньої професійної діяльності. Підготовка сучасного фахівця спрямована не тільки на заволодіння ним знань, умінь і навичок, а й на адаптацію до умов майбутньої професійної діяльності. Орієнтація системи вищої освіти на формування професійної компетентності майбутніх висококваліфікованих фахівців технічного профілю вимагає створення освітнього середовища, що спонукає до реалізації стратегічних цілей і завдань розвитку суспільства [5, с.126].

Фундаментом прогресивного розвитку кожної країни та всього цивілізованого суспільства є сама людина, від якої суспільство потребує не тільки професійні знання, навички, відповідальність та дисципліну. Головними рисами людини повинні бути його культура, духовність, творчий потенціал та компетентність [3, с.87]. Тільки людина, яка відповідальна, компетентна, постійно в процесі розвитку та вдосконалення, – суб'єкт інноваційної, високотехнологічної та професійної діяльності, яка реалізує свій унікальний творчий потенціал, буде визначати розвиток постіндустріального суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій. Сучасна система освіти, яка розвивається в умовах статусності відповіді на потреби людини знайти своє місце і можливості до самоорганізації та самореалізації у новому глобальному просторі, своїми орієнтирами починає вбачати не лише знання, уміння й навички, але й загальну фізичну, психологічну, моральну складову людини. Загальна спрямованість на гармонійних розвиток особистості визначає головну мету сучасної освіти як розвиток можливостей особистості,

які потрібні їй самій та суспільству, як включення її в соціально-ціннісну діяльність [2, с.187].

У зв'язку з цим ряд вітчизняних а також російських та білоруських науковців (А.Андреев, Г.Апанасенко, В.Бальсевич, Г.Грибан, О.Дубогай, Т.Гущина, Л.Лубишева, В.Приходько, В.Ясвін та інші) виносять питання про створення сприятливого середовища у вищому навчальному закладі. Таке середовище має сприяти становленню у психофізіологічній системі молоді людини особових якостей, що у подальшому житті дадуть можливість справлятися з новими завданнями, результативніше вирішувати старі питання та самовиховуватися протягом усього життя. Проблемою створення сприятливого середовища або особистісноорієнтованого підходу в освіті, протягом останнього десятиліття, займаються також визнані міжнародної науковою спільнотою провідні вчені (Р.Баркер, Е.Віллемс, Дж.Гібсон, О.Дункан, Л.Шноре та інші).

Метою проведеного нами дослідження було зробити аналіз освітнього процесу вищого технічного навчального закладу по формуванню фізкультурно-оздоровчої самоорганізації майбутніх висококваліфікованих фахівців технічних галузей виробництва та охарактеризувати особливості студентського середовища щодо ціннісного ставлення до здоров'я особистості.

Завдання дослідження: визначити сутність та значення освітнього здоров'язберігаючого середовища у вищому технічному навчальному закладі; визначити показники ефективності управління освітнім середовищем по формуванню фізкультурно-оздоровчої самоорганізації майбутніх висококваліфікованих фахівців технічних галузей виробництва.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися методи дослідження: психолого-педагогічне спостереження з метою з'ясування рівня мотивованості студентської молоді на досягнення успіху в діяльності; анкетування; методи психологічної діагностики з метою оцінки психічного стану осіб, психоемоційної реакції на навантаження; фізіологічні методи (пульсометрія, тонометрія, функціональні проби) з метою виявлення функціонального стану здоров'я; методи рухових

тестів з метою визначення індивідуальних рухових здібностей студентів.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку технічної освіти Л.Товажнянський визначив ряд узагальнених завдань підготовки фахівців. Серед них, зокрема, гуманітарна підготовка, самопізнання та саморозвиток професіоналізму, здібностей до самостійного мислення та самоорганізації, готовність до конкурентної боротьби, формування духовності, моральності, естетичних ідеалів та смаків, індивідуальної та професійної психофізичної культури [4, с.5].

Змістовий і системний аналіз компетентнісного підходу до навчальної діяльності з фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчих заходів в університетах дозволили виділити складові фізкультурно-оздоровчої компетентності майбутніх висококваліфікованих фахівців. Основоположною ідеєю є те, що фізкультурно-оздоровчі компетентності студентів забезпечують процес саморозвитку і самовдосконалення, збереження здоров'я, підтримання високого рівня фізичної підготовленості і працездатності, дотримання здорового способу життя, наявність умінь і навиків залучити до цього інших у процесі професійної діяльності [1, с.9].

Оздоровча, рекреаційна фізична культура має свою предметно-цільову функціональну спрямованість в певній сфері життєдіяльності людини – сфері вільного часу. Поняття «рекреація» (від лат. *Recreatio*) означає відновлення, відтворення, оновлення, відпочинок, елементи розваги, ігри, цікавості. Провідним критерієм в аналізі функцій (цілей і завдань) фізкультурно-оздоровчої самоорганізації виступають потреби людини в відтворенні і відновленні його життєвих сил. У зв'язку з цим фізкультурно-оздоровча самоорганізація має специфічний функціональний аспект, спрямований на задоволення потреб особистості і суспільства в розвитку і вдосконаленні біологічної (фізичної) природи людини, і загальнокультурний, що забезпечує потреби в розвитку соціальних і духовних його якостей.

Для вирішення проблеми удосконалення культури здоров'я, формування фізкультурно-оздоровчої самоорганізації та ведення здорового способу життя сучасних студентів, ми запропонували реалізацію педагогічних умов орієнтування студента на якісно активне, позитивне (здоров'язберігаюче) середовище у вищому технічному навчальному закладі. Реалізація педагогічних умов орієнтування студента на ведення здорового способу життя в Дніпровському державному технічному університеті здійснюється в рамках фізкультурно-оздоровчої освіти та Концепції виховної роботи університету. Навчальна дисципліна «Фізична культура», на нашу думку, сприяє інформаційному орієнтуванню студента на здоровий спосіб життя за рахунок поєднання двох компонентів – базового (обов'язкового) та елективного (для вирішення окремих задач). Оптимальне поєднання змісту базового та елективного компонентів програми дисципліни «Фізична культура» ми пов'язуємо з реалізацією з одного боку отримання інформації від студентів, а з іншого – надання більш повної інформації студентам в теоретичному і практичному розділах програми щодо орієнтування їх на здоровий спосіб життя.

Зміст і організація педагогічного експерименту відбувалися відповідно до зазначених і на теоретичному рівні обґрунтованих педагогічних умов вдосконалення культури зміцнення здоров'я сучасних студентів. В дослідженні приймали участь 48 студентів, що навчаються на факультеті «Електроніки та комп'ютерної техніки», з яких були сформовані дві

групи: експериментальна (ЕГ) та контрольна (КГ) по 24 студента кожна. Підготовка студентів з предмету «Фізичне виховання» (теоретична і практична) здійснювалася поетапно. Перший етап – вступний (I курс), метою якого було отримання первинної інформації (анкетування). На другому етапі – основний (II – III курс), проводилось психолого-педагогічне спостереження; надання теоретичного матеріалу; отримання показників з ЗФП та ігрових видів спорту. Для експериментальної групи, на другому етапі нашого дослідження, була розроблена комплексна програма тренувальних впливів, спрямована на забезпечення високої загальної працездатності й витривалості, формування теплової стійкості організму, поліпшення функцій центральної нервової системи, дихального апарату, розвиток сили й статичної витривалості основних м'язових груп, загальної спритності, координації рухів і високої енергетики. Третій етап – завершальний (VI курс). На початку першого (вступного) етапу для отримання інформації стосовно рівня знань студентів першого курсу з основ валеології, відношення їх до фізичної культури та здорового способу життя нами було проведено анкетне опитування.

З урахуванням завдань нашого дослідження було запропоновано визначити систему критеріїв за параметрами інтелектуальної (теоретичної та практичної) готовності студентів по формуванню культури здоров'я та ведення здорового способу життя. Визначені критерії дозволили нам виділити (за характером вирішення оздоровчих завдань) рівні готовності студентів – високий (В), середній (С), низький (Н).

Визначення попереднього та підсумкового рівнів теоретичного компонента інтелектуальної готовності відбувалося за допомогою заздалегідь підготовлених експертів (більшість з яких брали безпосередню участь у експерименті корекції змісту навчальних дисциплін). Експерти повинні були оцінити знання студентів відповідно до кожного з п'яти запропонованих нами блоків (1 блок – «Культура здоров'я особистості як соціально-педагогічна проблема», 2 блок – «Здоровий спосіб життя», 3 блок – «Сутність і зміст формування культури здоров'я студентів», 4 блок – «Оздоровчі технології та методики їх застосування», 5 блок – «Індивідуальна оздоровча система»). За допомогою визначення середнього арифметичного показника стосовно блоків знань було з'ясовано загальні рівні теоретичного компоненту інтелектуальної готовності студентів.

При визначенні рівнів практичного компонента інтелектуальної готовності студентів були застосовані такі ж умови, як і в попередньому випадку. За допомогою експертів у студентів оцінювались відповідно організаційні, гностичні, конструктивні, комунікативні вміння.

Отже, порівнюючи показники контрольної й експериментальної груп, відмічається суттєва перевага останньої. В ході експерименту, стосовно практичного компонента, отримані дані підтверджують ефективність запропонованих педагогічних умов щодо формування у студентів необхідних умінь та навичок по удосконаленню культури зміцнення власного здоров'я під час навчання у вищому навчальному закладі.

В Дніпродзержинському державному технічному університеті для активізації студентського життя, формування фізкультурно-оздоровчої самоорганізації, ведення здорового способу життя організовується ціла низка спортивних, фізкультурно-оздоровчих та рекреаційних заходів. Щорічно проводиться спартакіада для студентів денної форми навчання (десять

видів сорту), спартакіада для студентів, що мешкають у гуртожитку, фізкультурно-оздоровче свято «Тиждень здоров'я», легкоатлетичні пробіги (осінь, весна), відкритий Кубок ректора з силового багатоборства та багато інших спортивних та туристичних заходів.

Всі ці спортивні, фізкультурно-оздоровчі, рекреаційні та туристичні заходи проводяться на навчальних та туристичній базах університету. В розпорядженні студентської молоді стадіон «Буревісник», три спортивні зали, спортивно-оздоровчий табір. Стадіон «Буревісник» знаходиться на території молодіжного парку на березі річки Дніпро у підніжжя дніпровського пагорба. Стадіон є стандартною спортивною спорудою, яка включає: футбольне поле, 400-метрову легкоатлетичну доріжку, два спортивні майданчики (волейбольний, баскетбольний), гімнастичний майданчик та адміністративну будівлю. Біля стадіону побудовані пішохідні доріжки, які використовуються як «Доріжки здоров'я». Викладачами кафедри фізичного виховання розроблені п'ять маршрутів за рівнями складності. Окремо є доріжка для скандинавської ходи.

Для проведення фізкультурно-оздоровчої, рекреаційної та туристичної роботи у Дніпродзержинському державному технічному університеті є спортивно-оздоровчий табір (СОТ).

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Створення освітнього середовища є сьогодні одним із пріоритетних завдань науково-педа-

гогічного колективу вищого технічного навчального закладу. Для вирішення цього завдання є необхідні умови у вигляді різних авторських підходів, які розкривають теоретичні та прикладні положення, що характеризують сутність, зміст і технологію створення освітнього середовища із заданими властивостями. Доведена ефективність запропонованих педагогічних умов до формування фізкультурно-оздоровчої самоорганізації, ведення здорового способу життя сучасними студентами та орієнтують молодь на якісно активне, позитивно заряджене (здоров'язберігаюче) середовище у вищому технічному навчальному закладі.

Студентам вищих технічних навчальних закладів для вирішення задач по формуванню фізкультурно-оздоровчої самоорганізації не вистачає елементарних медико-біологічних і методико-практичних знань. Для якісної підготовки студентської молоді для фізкультурно-оздоровчої самоорганізації є нагальна потреба по впровадженню педагогічних умов у вищому навчальному закладі. Планування та проведення теоретичної підготовки неможливо у зв'язку з незначною кількістю годин відведених на практичні заняття з дисципліни «Фізичне виховання», що вступає в протиріччя з рекомендаціями МОН України.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в пошуку нових ефективних форм та методів проведення занять, які дозволять підвищити ефективність процесу фізичного виховання у вищому технічному навчальному закладі.

References

- Griban, G.P. (2016). Tehnologiya formuvannya fizkulturno-ozdorovchih kompetentnostey u studentiv zasobami osobistisno-orientovanogo pidhodu do fizichnogo vihovannya [Technology of forming of athletic-health competencies for students by facilities of the personality-oriented going near P.E.]. *Physical culture, sport and health of nation*, 2, 18-25 [in Ukrainian].
- Gushchina, T.N. (2011). Pedagogicheskaya suschnost fenomena «obrazovatel'naya sereda»: po materialam issledovaniya [Pedagogical essence of the phenomenon «educational Wednesday»: on materials of research]. *Obschestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana)* [Society, Wednesday, Development (Terra Humana)], 4, 187–190 [in Ukrainian].
- Prykhodko, V. (2004). Kreativna valeologiya. Kontseptsiya i pedagogichna tehnologiya formuvannya studentiv tehnicnih i gumanitarnih spetsialnostey yak budivnichih vlasnogo zdorovya [Creative valeology. Conception and pedagogical technology of forming of students of technical and humanitarian specialties as building own health]. Dnipropetrovsk: NSU [in Ukrainian].
- Tovazhnyansky, L. (2002). Nova paradigma inzhenernoyi osviti i pidgotovka natsionalnoyi gumanitarno-tehnicnoyi eliti [The new paradigm of engineering education and preparation of national humanitarian-technical elite]. *Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami* [Theory and practice of management the frames of society], 2, 3-9 [in Ukrainian].
- Yasvin, V. (2001) *Obrazovatel'naya sereda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu* [Educational environment: from designing to planning]. Moscow: Sens [in Russian].

Список використаної літератури

- Грибан Г.П. Технологія формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів засобами особистісно-орієнтованого підходу до фізичного виховання / Г.П.Грибан // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. – Вип.2. – Житомир: Вид-во ФОП Євенок О.О., 2016. – С.18–25.
- Гущина Т.Н. Педагогическая сущность феномена «образовательная среда»: по материалам исследования / Т.Н.Гущина // Общество. Среда. Развитие (Terra Humana) – 2011. – № 4. – С.187–190.
- Приходько В.В. Креативна валеологія. Концепція і педагогічна технологія формування студентів технічних і гуманітарних спеціальностей як будівничих власного здоров'я / В.В.Приходько, В.П.Кузьмінський. – Дніпропетровськ: НГУ, 2004. – 230 с.
- Товажнянский Л.Л. Новая парадигма инженерной освіти і підготовка національної гуманітарно-технічної еліти / Л.Л.Товажнянский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2002. – № 2. – С.3-9.
- Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А.Ясвин. – М.: Смысл. – 2001. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 02.04.2018 р.

Гладощук Александр

кандидат педагогических наук, доцент

заведующий кафедрой физического воспитания

Днепропетровский государственный технический университет

г.Камянское. Украина

ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ КАК СРЕДА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФИЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются проблемные вопросы современного высшего образования по формированию физкультурно-оздоровительной самоорганизации будущих высококвалифицированных

специалистов технических отраслей производства. Ориентация системы высшего образования на формирование профессиональной компетентности будущих специалистов требует создания образовательной среды, которая побуждает к реализации стратегических целей и задач по развитию общества. Цель: сделать анализ образовательного процесса высшего технического учебного заведения по формированию физкультурно-оздоровительной самоорганизации будущих высококвалифицированных специалистов технических отраслей производства и охарактеризовать особенности студенческой среды относительно ценностного отношения к здоровью личности. Методы: психолого-педагогическое наблюдение; анкетирование; методы психологической диагностики, физиологические методы (пульсометрия, тонометрия, функциональные пробы); методы двигательных тестов. Результаты: Обосновано и экспериментально проверены педагогические условия, обеспечивающие эффективность формирования физкультурно-оздоровительной самоорганизации, ведения здорового образа жизни современными студентами и ориентируют молодёжь на качественно активную, позитивно заряженную (здоровьесберегающую) среду в высшем техническом учебном заведении.

Ключевые слова: самоорганизация, среда, компетентность, студенческая молодежь, здоровье, образование, личность.

Hladoshchuk Olexandr

Candidate of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor
Head of the Department of Physical Education
Dniprovsky State Technical University.
Kamyanske. Ukraine

INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AS THE ENVIRONMENT OF FORMING OF SPORTS AND HEALTH SELF-ORGANIZATION OF STUDENT YOUTH

Abstract. The article deals with the problem questions of modern higher education in the brunch of formation of physical culture and health self-organization of the future highly skilled experts of technical branches of industry. The orientation of the system of higher education on forming of professional competence of future specialists requires creation of educational environment that induces to realization of strategic aims and tasks on development of society. Purpose: to conduct the analysis of educational process of higher technical educational establishment on forming of athletic-health independently to get organized of future highly skilled specialists of technical industries of production and describe the features of student environment of the relatively valued attitude toward the health of personality. Methods: analysis of scientific and methodical literature; psycho-pedagogical supervision; questionnaire; methods of psychological diagnostics, physiology methods (pulsometry, tonometry, functional tests); methods of motive tests. Results: The pedagogical conditions ensuring the effectiveness of physical culture and health self-organization formation, the conduct of healthy lifestyle by modern students and orient young people to a qualitatively active, positively charged (health-saving) environment in a higher technical educational institution are substantiated and experimentally verified. Also the role and importance of the educational environment of the higher technical educational institution in shaping the athletic and recreational competence of student youth is revealed. It is proved that production loads in modern conditions of industrial development require a significant increasing of the psychophysical capabilities of every person. So the characteristics of the students' environment in relation to the value of individual health are given. Focus of the higher education system on the formation of professional competence of future teachers requires the creation of an educational environment that encourages the implementation of strategic goals and objectives of the development of education. The development of the educational environment in higher educational institutions is associated with the introduction of innovative pedagogical technologies into practice, the design of modern educational content, vocational guidance, the increase in the volume of independent seatwork of students, and the implementation of the creative and problematic tasks.

Key words: self-organization, environment, competence, student youth, health, education, personality.

УДК 37-053.2-056.264:159.962.7:786.015.59:57.034

Дикий Богдан Володимирович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
кафедра фізичної реабілітації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
dikiy_bogdan@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ БІОРИТМОЛОГІЇ ТА РЕЛАКСАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У ОСІБ З ДЕФЕКТАМИ МОВЛЕННЯ

Анотація. Актуальність дослідження полягає в тому, що причини виникнення дефекту мовлення заїкання точно не встановлені і єдиних подолання цього феномену не існує. Мета статті – підтвердження впливу методів біоритмології та аутогенного тренування в навчальному процесі з дисципліни «Логопедія» у осіб з дефектами мовлення (заїкання). Методи дослідження: аналіз та узагальнення літератури з метою вивчення способів виправлення дефекту мовлення; педагогічного обстеження з метою оцінки симптомів заїкання та визначення ефекту біоритмології та релаксації в навчальному процесі; методи математичної статистики з метою визначення вірогідності змін. Дослідження проводилась за шкалою основного зовнішнього фізіологічного симптому заїкання – судомою в процесі мовного акту, та тривалістю судомою. Тривалість судомою визначались як середнє значення часу в процесі мовлення на протязі 10 хвилин. Результати дослідження: встановлено, що на протязі 1,5–2 місяців вдалось повністю усунути заїкання у студентів УжНУ з легким випадком судомою мовлення, та особливий інтерес представляє випадок з важким станом судомою мовлення – його стан змінився до легкого стану.

Ключові слова: заїкання, біоритм, аутогенне тренування, ритмічне дихання, вуглеводіння, Хатха-Йога.

Вступ. Дослідження проводились на кафедрі фізичної реабілітації, факультету фізичного виховання і спорту УжНУ в позаурочний час занять з дисципліни «Логопедія».

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема заїкання інтенсивно вивчається й висвітлюється в наукових працях протягом усього ХХ століття. Заїкання в дефектологічних дослідженнях розглядалось з клінічних, психологічних і педагогічних позицій.

Протягом багатомісячної історії вивчення та лікування заїкання дослідники висловлювали різні погляди щодо сутності цього мовленнєвого порушення, його етіології, методів і прийомів лікування дітей і дорослих, які заїкаються. Причини виникнення заїкання точно не встановлені.

Тому вирішення проблеми усунення заїкання є на даний час є актуальним оскільки єдиних методів подолання цього феномену не існує [7, с.7-12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно сучасних уявлень в медицині – здоров'я та хвороба є взаємопов'язані стани організму. Виходячи з новітніх уявлень про людський організм (ІРС – БС) інформаційно – розпорядна – біологічна система, яка запропонована академіком П.Анохіним, здоров'я людини – це стан внутрішньої гармонії, коли структури організму безконфліктні і функціонують в оптимальному режимі [2, с.81-99].

Здоровий організм визначається стійкістю інформаційних зв'язків як між різними функціональними системами організму, так і в середині кожної системи і підсистеми. Показниками стійкості інформаційної взаємодії служить синхронізація власних коливних процесів, які мають електромагнітну природу [2, с.81-99].

Вплив зовнішніх негативних чинників приводять порушення гармонії на інформаційному рівні яке потім проявляється в фізичному тілі у вигляді різних симптомів. Тому енерго-інформаційна медицина розглядає людину як гармонійну структуру яку необхідно лікувати, реабілітувати та оздоровлювати в цілому, опираючись на фрактальну структуру світобудови і людини як фрактала Всеселені [5, с.413–435]. Біоритми – одне з фундаментальних властивостей живої матерії, що диктує необхідність їх врахування в життєдіяльності здорового та хворого організму [1,

с.120].

Заїкання – вада мовлення, що виявляється у мимовільному повторенні окремих звуків, складів або цілих фраз, неприродному розтягуванні звуків або блоках мовчання, протягом яких людина, що заїкається, не може вимовити звук. Заїкання майже завжди супроводжується напруженою, тривогою і страхом мовлення. При цьому можливі неприродні рухи, гримаси особи або тіки, за допомогою яких людина, що заїкається, намагається подолати заїкання [8, с.120].

Заїкання викликається судомою мовного апарату: язика, піднебіння, губ або ж м'язів гортані. Все, окрім останнього – судомою м'язів гортані – голосові судомою. Також існують дихальні судомою, при яких порушується дихання і виникає відчуття браку повітря. Якщо заїкання – невроз, воно посилюється, коли людина починає нервувати, а також взагалі при сильних емоціях. Причини цього складного процесу лежать в перезбудженні зони Брока в головному мозку. Цей центр відповідає за управління м'язами обличчя, глотки, мови та іншими органами, які забезпечують зв'язну мову. Подальше поширення імпульсу на сусідні відділи головного мозку веде до виникнення судомою артикуляційної та дихальної мускулатури. Зовні це може виявлятися у вигляді гримас і тіку. Все це відбувається на тлі переживань, стресів або емоційних потрясінь [10, с.5-25].

Гімнастика при заїкання заснована на застосуванні дихальних вправ. При цьому мовне дихання нормалізується, відбувається правильне співвідношення вдиху і видиху, темп і ритм стають природними і безперервними. Ця методика має поетапне дію: спочатку заняття акцентуються на окремих звуках, після – на словах, потім – на невеликій фразі. Дихальні вправи проводять сидячи, лежачи, стоячи та під час руху [8, с.110].

Окрім того застосування аутогенного тренування сприяє розслабленню м'язів, а відтак – впливає і на діяльність ЦНС, допомагає зменшити вплив стресових ситуацій [5, с.105].

Мета дослідження. Вивчення впливу методів біоритмології, аутогенного тренування та дихальної гімнастики на усунення заїкання як одного з методів педагогічного впливу. **Завдання дослідження:** 1. Вивчити сучасний стан методів педагогічного впливу в подоланні заїкання. 2. Розробити методику педа-

гогічного впливу на подолання заїкання з застосуванням методів біоритмології, аутогенного тренування та дихальної гімнастики. 3. Оцінити ефективність розробленої нами методики.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літератури з метою вивчення способів виправлення дефекту мовлення; педагогічного обстеження з метою оцінки симптомів заїкання та визначення ефекту біоритмології та релаксації в навчальному процесі; методи математичної статистики з метою визначення вірогідності змін.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку логопедії найефективнішим загально визнано комплексний метод усунення заїкання. Комплексний метод подолання заїкання вимагає здійснення педагогічного впливу на різні сторони психофізичного стану дитини, що заїкається. Комплексний метод подолання заїкання вимагає здійснення педагогічного впливу на різні сторони психофізичного стану дитини, що заїкається. У сучасній літературі існує багато методик корекції заїкання та, на жаль, більшість із них недостатньо ефективні. Це зумовлено складністю структурних проявів та недосконалим знанням самої природи заїкання.

Нами запропонована система подолання заїкання з використанням методів біоритмології та релаксації.

До дослідження залучалися студенти ДВНЗ «УжНУ» віком від 17 до 22 років з вираженим проявом заїкання. Троє студентів були віднесені до тривалості судоми в процесі мовленнєвого акту в межах 6-8 секунд (легкий випадок), один студент до тривалості судоми в процесі мовленнєвого акту в межах 80-90 секунд (важкий випадок).

В дослідженні застосувалось методики ритмічного повторення гасла «Я сильний духом!», яка застосовується при проведенні ходіння босоніж по розпеченому вугіллю в режимі релаксації одночасно з ритмічними кроками в темпі озвучення гасла [3, с.62-65]. Нами запропонована техніка аутогенного тренування з застосуванням техніки ритмічного дихання за системою Хатха-Йоги [3, с.62-65].

Для проведення медитації та аутогенного тренування спочатку необхідно було освоїти техніку виконання ритмічного дихання за системою Хатха-Йоги.

Освоєння методики техніки виконання ритмічного дихання за системою Хатха-Йоги відбувалися під час занять з дисципліни «Логопедія» наступним чином: студенти зручно сідали за парти (спина при цьому повинна бути прямою), руки покласти вільно на колінах, можна освоювати техніку виконання ритмічного дихання і стоячи. Максимально розсла-

битись (необхідно звернути особливу увагу на розслаблення рук, кистей, м'язів навколо очей, лоба, ніг, м'язів грудної клітки, живота та діафрагми), заспокоїти дихання та пульс.

Перша і основна умова регулювання дихання – це контроль його ритму. Міркою для ритмічного дихання за Хаха-Йогою є нормальне биття серця. Частота серцевих скорочень (ЧСС) у різних людей неоднаковою, кожна людина повинна знати свій пульс. Час від одного удару пульсу до другого беруть за одиницю часу. Такою одиницею вимірюють вдихання і видихання повітря. Коли цього досягається то ми робимо наше дихання свідомим та контрольованим. Це є перший і найголовніший крок в освоєнні пранаям.

Ритмічне дихання. Кожен видих виконується протягом стількох пульсових одиниць (ударів пульсу), як і видих. Будь яка зміна цих одиниць, треба здійснювати поступово. Ритмічне дихання добре засвоюється коли людина добре відчуває удар серця. Початковий ритм з 1 удару і доведення його до 4 ударів серця.

Нами застосувалась наступна техніка аутогенного тренування:

1. Положення – стоячи: (i) встати, ноги на ширині плечей, голову злегка опустити, руки вільно спущені вздовж тулуба; (ii) ритмічно спокійно неглибоко дихати носом (вдих і видих) з ритм на три удари пульсу; (iii) відкинути всі думки, зосередитись лише на ритмі дихання. Момент повного настання релаксації відбувається коли в тілі буде відчутно прилив тепла.

2. Медитація на впорядкування думок. Сядьте, спину тримайте прямо. Розслабте тіло, закрийте очі. Дихаєте повільно. Якщо безладні думки продовжують з'являтися, то не звертайте уваги на них, намагайтеся уникнути ваших негативних відчуттів. Якщо виявите, що не можете зосередитися, то це не має значення. Продовжуйте спостерігати думки, але не слідуйте за ними. Завдяки щоденній практиці, ваші думки більше не будуть настільки безладні, вони стануть яснішими.

3. Під час ходьби на протязі не менше 20 хв. застосувались методики ритмічного повторення гасла «Я сильний духом!» з обов'язковим ритмічним плесканням долоньями в такт ходьби та проголошення гасла.

Об'єктивні дослідження проводилась за шкалою основного зовнішнього фізіологічного симптому заїкання – судоми в процесі мовного акту, та тривалістю судоми. Тривалість судоми визначались як середнє значення часу в процесі мовлення на протязі 10 хвилин. Дані змін досліджуваних нами показників заїкання у 3 осіб які за тривалістю судоми віднесені до легкого випадку наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зміни досліджуваних показників

Первинне обстеження	Після курсу з запропонованої програми	d	t	p
M±m	M±m			
тривалістю судоми процесі мовного акту за 10 хв. (ск.)				
11,0 ±1,0	0,1±0,5	10,9	8,22	p>0,05

Примітка: d – різниця між середніми значеннями; t – величина критерію Стюдента; M – середнє значення.

Аналіз табл. 1 показав, що показник тривалістю судоми віднесений до легкого випадку достовірно знижуються, а значить зникає утруднення ритміки мовлення.

Статистична обробка проводилась з використанням дисперсного статистичного аналізу яка дозво-

ляє проводити статистичних даних в малих вибірках на персональному ЕОМ з використанням програми «Excel for Windows» [4, с.315]. Дані змін досліджуваних нами показників заїкання у студента другого курсу який за тривалістю судоми віднесений до важкого випадку наведений в табл. 2.

Динаміка зміни досліджуваних показників

Первинне обстеження	Після курсу з запропонованої програми	d
тривалістю судоми процесі мовного акту за 10 хв. (ск.)		
81,0 ±1,0	10,1±0,8	69,9

Аналіз табл. 2 показав, що показник тривалістю судоми віднесений до важкого випадку достовірно знижуються, а значить зникає утруднення ритміки мовлення.

Проведені дослідження встановили, що на протязі 2 місяців використання експериментальної методики навчання вдалось повністю усунути заїкання у 3 осіб. У яких тривалості судоми віднесений до легкого випадку. Особливий інтерес представляє собою усунення заїкання у студента другого курсу факультету здоров'я та фізичного виховання, у якого тривалість судоми віднесено до важкого випадку. В кінці занять стан змінився до легкого випадку.

Висновки.

1. В процесі вивчення сучасного стану методів педагогічного впливу в подоланні заїкання було ви-

явлено, що не існує єдиної наукової концепції причини виникнення заїкання та не встановлено єдиних методів подолання цього феномену.

2. Перевірка розробленої нами методики впливу на подолання заїкання показала, що застосування в педагогічній практиці логопедії методики ритмічного повторення гасла «Я сильний духом!», яка використовується при проведенні ходіння босоніж по розпеченому вугіллю в режимі релаксації одночасно з ритмічними кроками та плескання долонями в темпі озвучення гасла, підтвердила свою ефективність у подоланні заїкання.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на виявлення впливу даної методики не тільки на заїкання, але і на усунення болі після спортивних травм.

References

1. Agadzhanian, N.A. (1989). *Bioritmy, sport i zdorovye* [Biorhythms, sport and health]. Moscow: Fizkultura i sport [in Russian].
2. Anokhin, P.K. (1948). Sistemogenez kak obshchaya zakonomernost' evolyutsionnogo protsessa [Systemogenesis as a general pattern of the evolutionary process]. *Byulleteny eksperimentalnoy biologii* [Bulletin of experimental biology], 1948, 2 (8), 26, 81-99 [in Russian].
3. Dykyu, B.V. (2010, November). Vplyv protsedur khodinnya po rozzharenomu vuhillyu na pokazately enerhetychno stanu lyudskoho orohanizmu [Influence of procedures for the progress of a fried vegetable on the demonstrators of an energetic campus orogenism]. In *Zdorovyazberihayuchiye tekhnologii, fizicheskaya reabilitatsiya i rekreatsiya v vysshikh uchebnykh zavedenyakh* [Health-saving technologies, physical rehabilitation and recreation in higher educational institutions]. *Proceedings of Scientific-practical conference* (pp.62-65). Kharkiv: SPDFO Yzraylev E.M [in Ukrainian].
4. Lapach, S.N., Chubenko, A.V., & Babyc, P.P. (2003). *Statiska v nauke i biznese* [Stasisks in Science and Business]. Kyiv: MORION [in Ukrainian].
5. Menskiy, M.B. (2005) Kontseptsiya soznaniya v kontekste kvantovoy mekhaniki [The concept of consciousness in the context of quantum mechanics]. *UFN*, 175. 413–435 [in Russian].
6. Povarnin, K.I. (1959). O logonevrozakh i ikh lechenii v svete poslednykh dostizheniy patofiziologii i meditsiny [About logoneuroses and their treatment in the light of the latest achievements of pathophysiology and medicine]. *Voprosy patologii rechi* [Questions of speech pathology], 1959, 179–182 [in Russian].
7. Sikorskiy, I.A. (2005). *Biblioteka logopeda. Zaikaniye* [Library of the speech therapist. Stuttering]. Moscow: Astrel [in Russian].
8. Тяпугин, Н.П. (1966). *Zaikaniye* [Stammering]. Moscow: Meditsina [in Russian].
9. Volkova, G.A. (1994). *Zaikaniye i dizontogenez* [Stammering and dysontogenesis]. In *Metody izucheniya i preodoleniya rechevykh rasstroystv* [Methods of studying and overcoming speech disorders. (pp.7–12). Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
10. Zhinkin, N.I. (1966). *Psikhologicheskiye osnovy razvitiya rechi* [Psychological bases of speech development]. In *V zashchitu zhivogo slova* [In defense of the living word] (pp.5–25). Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].

Список використаної літератури

1. Агаджанян Н.А. Биоритмы, спорт и здоровье / Н.А.Агаджанян. – М.: Физкультура и спорт, 1989. – 208 с.
2. Анохин П.К. Системогенез как общая закономерность эволюционного процесса / П.К.Анохин // Бюлл. экпер. биол. – 1948. – т.26, вып. 2, № 8. – С.81-99.
3. Дикий Б.В. Вплив процедур ходіння по розжареному вугіллю на показники енергетичного стану людського організму / Б.В.Дикий // Здоров'єсберегаючі технології, фізическа реабілітація і рекреація в вищих навчальних закладах: матеріали науч.-практ. конф. (Белгород-Красноярск-Харьков 26 ноября 2010 г.). – Харьков: СПДФО Израйлев Е.М., 2010. – С.62-65.
4. Лапач С.Н. Статиска в науке и бизнесе / С.Н.Лапач, А.В.Чубенко, П.П.Бабич – К.: МОРИОН, 2003. – 640 с.
5. Менский М.Б. Концепция сознания в контексте квантовой механики/ М.Б.Менский // УФН. – 2005. – Т. 175 (апрель). – С. 413–435.
6. Поварнин К.И. О логоневрозах и их лечении в свете последних достижений патофизиологии и медицины / К.И.Поварнин // Вопросы патологии речи. –1959. – С. 179–182.
7. Сикорский И.А. Библиотека логопеда. Заикание / И.А.Сикорский – М.: Астрель, 2005. – 192 с.
8. Тяпугин Н. П. Заикание / Н.П.Тяпугин – М.: Медицина, 1966. – 156 с.
9. Волкова Г.А. Заикание и дизонтогенез // Методы изучения и преодоления речевых расстройств: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. Г.А.Волковой. – СПб.: - М.: Просвещение, 1994. – С.7–12.
10. Жинкин Н.И. Психологические основы развития речи // В защиту живого слова / Н.И.Жинкин. – М.: Просвещение, 1966. – С. 5–25.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 10.04.2018 р.

Дикий Богдан

кандидат наук с физического воспитания и спорта,
доцент кафедры физической реабилитации
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПРИМЕНЕНИЕ БИОРИТМОЛОГИИ И РЕЛАКСАЦИИ У УСЕБНОМ ПРОЦЕССЕ У ЛИЦ ДЕФЕКТОМ РЕЧИ

Аннотация. Актуальность исследования заключается в том, что причины возникновения дефекта речи заикание точно не установлены и единых преодоления этого феномена не существует. Цель статьи - подтверждение влияния методов биоритмологии и аутогенной тренировки во вне учебном процессе по дисциплине «Логопедия» у лиц с дефектами речи (заикание). Методы исследования: анализ и обобщение литературы с целью изучения способов исправления дефекта речи; педагогического обследования с целью оценки симптомов заикания и определения эффекта биоритмологии и релаксации в учебном процессе; методы математической статистики с целью определения достоверности изменений. Исследование проводилась по шкале основного внешнего физиологического симптома заикание - судороги в процессе речевого акта, и продолжительностью судороги. Продолжительность судороги определялись как среднее значение времени в процессе речи в течение 10 минут. Результаты исследования: установлено, что в течение 1,5-2 месяцев удалось полностью устранить заикание у студентов УжНУ с легким случаем судороги речи, и особый интерес представляет случай с тяжелым состоянием судороги речи - его состояние изменилось до легкого состояния.

Ключевые слова: заикание, биоритм, аутогенная тренировка, ритмичное дыхание, углеожждение, Хатха-Йога.

Dykyj Bogdan

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor
Department of Physical Rehabilitation
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

USE OF BIORITHMOLOGY AND RELAXATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE PERSONS WITH LIFE DEFECTS

Abstract. The urgency of the study is that during the centuries-long history of studying and treating stuttering, researchers have expressed different views about the nature of this speech disorder, its etiology, methods and techniques for treating stuttering children and adults. A healthy organism is determined by the stability of information links both between different functional systems of the organism, and in the middle of each system and subsystem. Indicators of stability of information interaction is the synchronization of their own oscillating processes, which have electromagnetic nature. Causes of stuttering are not exactly established and there is no single overcoming of this phenomenon. The purpose of the paper is to confirm the influence of the methods of biorhythmology and autogenous training outside the educational process on the discipline "Speech therapy" in people with speech defects (stuttering). Methods of research: development of rhythmic breathing in the system of Hatha Yoga. The first and main condition for the regulation of respiration is control of its rhythm. The measure for rhythmic breathing for Haha-Yoga is a normal heart beat. The frequency of heart rate (HR) in different people is unequal, everyone should know their pulse. The time from one pulse to the second is taken per unit of time. Such unit is measured by inhaling and breathing air. When this is achieved, we make our breathing conscious and controlled. This is the first and most important step in mastering Pranayama. The use of autogenous training and meditation based on the use of rhythmic breathing in the Hatha Yoga system. The rhythmic repetition of the slogan "I am reliable!" simultaneously with the rhythmic steps in the pace of the slogan's voice dubbing in hands (this technique is used when walking barefoot on hot-rolled coals). The assessment of the effect of the study was conducted on the scale of the main external physiological symptom of stuttering - convulsions during the speech act, their duration which in light cases ranges from 0.2 to 12.6 seconds. In severe cases, it reaches 90 seconds. Results of the research: it was established that during the 1,5-2 months of the use of the experimental method of training it was possible to completely eliminate stuttering from 3 persons. In what duration of convulsions is referred to an easy case. Of particular interest is the elimination of stuttering in a second-year student of the faculty of health and physical education, whose duration of seizures was attributed to a serious case at the end of the occupation, the state changed to a mild case.

Key words: stuttering, biorhythm, autogenous training, rhythmic breathing, carbs, Hatha Yoga.

УДК 796.011.3:061.1(100):37.014.543.3

Дуло Олена Анатоліївна
кандидат медичних наук, доцент
кафедра фізичної реабілітації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
olena.dulo@uznhu.edu.ua

Щерба Марія Юріївна
старший викладач
кафедра теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
mariia.shcherba@uzhnu.edu.ua

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРАНТОВОГО ПРОЕКТУ «МІЖНАРОДНЕ МОЛОДІЖНЕ СПОРТИВНЕ ПАРТНЕРСТВО»

Анотація. Недостатня фізична активність (ФА) вважається четвертим з найважливіших факторів ризику смерті у світі. ВООЗ констатує, що рівень недостатньої ФА зростає в усьому світі. Фізична робота позитивно впливає на опорно-руховий апарат, дихання, обмін речовин, ендокринну рівновагу, на діяльність нервової та інших систем організму. Мета статті: презентувати роль грантового проекту «Міжнародне молодіжне спортивне партнерство» в підвищенні ФА та спонуканні студентської молоді до активного відпочинку шляхом залучення її до занять зимовими, водними видами спорту та велотуризмом в рамках транскордонного співробітництва. У дослідженні взяли участь 197 студентів, серед яких до початку заїзду та наприкінці перебування у спортивному таборі методом анкетування та педагогічного спостереження визначався відсоток осіб, які вміли триматися на падлборді, управляти віндсерфом, спускатися з гори на лижах та сноуборді, їздити на велосипеді по бездоріжжю. З метою підвищення привабливості ФА серед молоді під час реалізації грантового проекту були використані орієнтири Пармської декларації, прийнятої на V-ій міністерській конференції ВООЗ по оточуючому середовищу та здоров'ю. Належна кваліфікація інструкторів є ключовим фактором в досягненні привабливості ФА. У кожному з 6 спортивних таборів після 7 днів щоденних тренувань майже всі учасники (96,9%) вміли використовувати спортивне спорядження були фізично активними на снігу і на воді, займалися велотуризмом. В процесі реалізації, грантовий проект став мотиваційним пріоритетом у залученні молодих людей до ФА.

Ключові слова: фізична активність, здоров'язбереження, грантовий проект.

Вступ. Фізична активність, за визначенням ВООЗ – це будь-який рух тіла, здійснений скелетними м'язами, що вимагає витрати енергії, включаючи активність під час роботи, ігор, виконання домашньої роботи, поїздок і рекреаційних занять.

Недостатня фізична активність (ФА) вважається четвертим з найважливіших факторів ризику смерті у світі (після артеріальної гіпертензії, куріння, підвищеного рівня цукру в крові). Вона призводить до 6% усіх випадків смерті. По значимості її перевершують тільки високий кров'яний тиск (13%) і живання тютюну (9%). Такий же рівень ризику (6%) має й високий вміст глюкози в крові. Щорічно через недостатню ФА помирає близько 3,2 млн. людей [4, с.2-3].

За порівняно короткий історичний термін при незмінній структурі й біології людського організму частка рухової активності та його енерговитрати різко зменшилася – з 60-70 до 10-15%. Фахівці підраховували, що для збереження свого здоров'я людина протягом доби повинна витратити на м'язову роботу не менше 1200 кілокалорій енергії. Щоб довести це, були проведені експерименти над тваринами. Виявилося, якщо таких життєздатних щурів протягом місяця тримати в повній нерухомості, то 40% з них гине. В умовах мінімальних фізичних рухів гинуть 20% тварин. А курчата, вирощені в тісній клітці при максимальному знерухоменні, а потім випущені на свободу, гинуть після найменшої пробіжки по двору. У комбінації з повсюдною механізацією транспорту й відмовою значної частини населення від активних видів відпочинку швидко зростає кількість людей, які живуть в умовах постійного дефіциту ФА. ВООЗ констатує, що рівень недостатньої ФА зростає в усьому світі. У країнах Америки та Східного Середземномор'я відзначається найвища пошире-

ність недостатньої ФА. Зазвичай чоловіки більш активні, ніж жінки [4, с.3-5].

Низка факторів, обумовлених навколишнім середовищем, які пов'язані з урбанізацією, можуть перешкоджати підвищенню рівня ФА людей. Серед них наступні фактори: побоювання піддатися насильству й стати жертвою злочину на вулицях; інтенсивний рух транспорту; погана якість повітря, забруднення повітря; відсутність парків, тротуарів і спортивних / рекреаційних споруд [4, с. 7-8].

Як синоніми терміну «недостатня ФА» часто використовують: термін гіпокінезія (від грец. *huro* – зниження, зменшення, недостатність; *kinesis* - рух), як нестача м'язових рухів або гіподинамія (грец. *huro* - зниження; *dinamis* - сила) – нестача фізичної напруги. Недостатня ФА може бути зумовлена способом життя, професійною діяльністю, тривалим ліжковим режимом, перебуванням людини в умовах невагомості (тривалі космічні польоти) тощо.

Фізична робота належить до фізіологічно важливих елементів нормальної життєдіяльності, вона позитивно впливає на опорно-руховий апарат, дихання, обмін речовин, ендокринну рівновагу, на діяльність нервової та інших систем організму. Тому, вивчення шляхів підвищення ФА та залучення людей до активного відпочинку є актуальним і соціально значимим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика щодо недостатньої ФА проводиться у 56% держав-членів ВООЗ. Держави-члени ВООЗ домовились про скорочення на 10% поширеності недостатньої ФА до 2025 року [5, с.5-10]. З цієї метою у 2007 році Європейською комісією була представлена Біла книга зі спорту, яка фокусується на суспільній ролі спорту, його економічному вимірі та його організації в Європі. Конкретні пропозиції щодо подальших

дій ЄС зібрано в плані дій імені П'єра де Кубертена, який містить заходи, що підтримала Європейська комісія. Робочий документ, розроблений службами Комісії, містить передумови та суть пропозицій, включаючи і «Покращення здоров'я громадян через ФА» [2, с.309, с.336].

Брак ФА сприяє виникненню надмірної ваги, ожиріння та ряду хронічних захворювань, таких як серцево-судинні хвороби та діабет, що знижують якість життя, наражають життя осіб на ризик та є тягарем для бюджету у частині охорони здоров'я та економіки.

Біла книга зі спорту Комісії «Стратегія для Європи щодо проблем здоров'я, пов'язаних із харчуванням, надмірною вагою та ожирінням» підкреслює можливість здійснення активних кроків для зміни тенденції до спаду ФА. Як інструмент покращення здоров'я через ФА, спортивний рух має більший вплив, ніж будь-який інший соціальний рух. Спорт приваблює людей і має позитивний образ. Проте визнаний потенціал спортивного руху у напрямі заохочення до поліпшення здоров'я через ФА часто лишається нереалізованим та потребує розвитку [2, с.312].

ВООЗ рекомендує людям для зміцнення здоров'я підтримувати належний рівень ФА протягом усього життя. Встановлено, що не менше 30 хв ФА помірної інтенсивності 5 разів у тиждень знижує ризик розвитку цілого ряду захворювань серед дорослих людей. Більш інтенсивна ФА приносить додаткову користь для здоров'я і може бути необхідна для контролю маси тіла. Зокрема, 2,5 години ФА на тиждень у порівнянні з відсутністю ФА приводять до зниження ризику смертності на 19%, у той час як 7 годин на тиждень помірної ФА в порівнянні з відсутністю ФА знижує ризик смертності на 24% [2, с.312].

Всі державні органи та приватні організації в державах-членах повинні спрямувати свої зусилля на досягнення цієї мети. Останні дослідження засвідчили, що в цьому напрямі не відбулося значного прогресу. Комісія пропонує розробити разом із державами-членами нові настанови щодо ФА. Для чоловіків і жінок поріг ФА, пов'язаний з покращенням здоров'я – це не менше 30 хв. помірної ходьби щодня (у темпі близько 5 км/год.). Оптимальна кількість кроків на день близько 10 000 [2, с.178].

Європейська комісія заохочує держави-члени вивчати, яким чином можна сприяти втіленню концепції активного способу життя через національні системи освіти та професійної підготовки, включаючи професійну підготовку вчителів [2, с.185-186].

Комітет міністрів 12 жовтня 1995 року у «Рекомендації №R(95)16 про молоді і спорт», посилаючись на Європейську спортивну хартію, і зокрема, на статтю 5, «Визначення основних засад», а також на Кодекс спортивної етики дають особливі настанови щодо фізичної активності та спорту молоді, які були прийняті Комітетом міністрів у Рекомендаціях №R(92)13 і №R(92)14. Вважає, що надання суспільством можливостей всім молодим людям займатися ФА може не лише сприяти конструктивному використанню вільного часу, але також допомогти у боротьбі з деякими проблемами суспільства, такими як нетерпимість, безцільність, насильство, зловживання алкоголем, вживання наркотиків. Турбується про те, що відведеного часу на фізичне виховання або іншу ФА в системі шкільної освіти в цілому часто недостатньо для того, щоб школярі мали можливість отримати необхідну користь з освітніх програм, або для їх фізичного розвитку або психологічної рівноваги, і те, що молоді, яка не залучена до спорту або ФА має низький рівень фізичної придатності. А також

заохочує до встановлення нових партнерських відносин у своїх країнах для того, щоб залучити молодь до самоосвіти, самовдосконалення і самовираження через ФА і спорт [1, с.2; 2, с.179-183; 3, с.1-3].

Метою статті є презентувати роль грантового проекту «Міжнародне молодіжне спортивне партнерство» в підвищенні ФА та спонуканні студентської молоді до активного відпочинку шляхом залучення її до занять зимовими, водними видами спорту та велотуризмом в рамках транскордонного співробітництва.

Завдання дослідження: презентація набору орієнтирів для підвищення привабливості ФА серед молоді, які були реалізовані в проекті; створення умов, які дали можливість молоді бути більш фізично активними під час виконання грантового проекту; презентація ефективних шляхів залучення молоді в заходи, які були запропоновані під час транскордонного співробітництва.

Методи дослідження: у дослідженні взяли участь 197 студентів, серед яких до початку заїзду та наприкінці перебування у спортивному таборі методом анкетування та педагогічного спостереження визначався відсоток осіб, які вміли триматися на падлборді, управляти віндсерфом, спускатися з гори на лижах та сноуборді, їздити на велосипеді по гірським лісовим стежкам. Також шляхом опитування студенти висловлювали індивідуальні враження щодо факторів, які забезпечували привабливість ФА та були компонентами успішності грантового проекту.

Виклад основного матеріалу. Грантовий проект «Міжнародне молодіжне спортивне партнерство» був укладений між прикордонними областями України та Словаччини з метою підвищення ФА молоді, сприянню співпраці між державами шляхом популяризації скандинавських видів спорту. В проекті взяли участь студенти та викладачі Ужгородського національного університету (Україна), студенти Кошицького технічного університету (Словаччина), студенти та спортивні функціонери з Норвегії, інструктори з «Асоціації розвитку спорту, культури і туризму» та «Асоціації туристичних підприємств Закарпаття» (Україна), тренери яхтклубу «Домаша» (Словаччина). З метою підвищення привабливості ФА серед молоді під час реалізації грантового проекту були використані орієнтири Пармської декларації, прийнятої на П'ятій міністерській конференції ВООЗ про навколишнє середовище та здоров'я (Парма 10-12 березня, 2010 р.) [5, с.1-5]. Ці орієнтири стали тим ресурсом, який пропагує важливість фізичної активності, з акцентом на підтримуючу роль середовища і умов, де молоді люди живуть, вчать і відпочивають. Чим більше пунктів буде враховано, тим більше шансів, що проекти будуть привабливими для молоді. Зміст набору орієнтирів українсько-словацького грантового проекту був побудований відповідно за трьома основними категоріями: фізичне середовище, соціальне середовище, суб'єктивні враження від знання фізичною культурою і спортом [6, с. 1-35].

Фізичне середовище (розташування, вартість, заходи на відкритому повітрі, забрудненість повітря, ходьба пішки і їзда на велосипеді, спорядження і об'єкти, спортивні клуби): грантовим проектом було передбачено 6 студентських таборів зі сноуборду, гірських лиж, велотуризму і водних видів спорту (каякінг, віндсерфінг, падлборд), які проводились на відкритому повітрі, а саме в горах, на снігу, на воді, на гірських лісових стежках, що створювало сприятливе середовище для занять ФА. Так як проект реалізовувався за рахунок коштів Норвезького фінансового механізму та уряду Словаччини, то за-

ходи проводились на безоплатній основі, що давало можливість рівного доступу до занять екзотичними видами спорту для всіх учасників проекту. Під час проведення спортивних таборів учасники проживали у комфортабельних готелях із повноцінним харчуванням, тренувалися на кращих спортивних базах, забезпечувалися сучасним інвентарем.

Соціальне середовище (культура проведення занять, здорова змагальність, наставники, соціалізація, інформованість по питанням здоров'я, можливість вибору, національні види фізичної активності та видатні особистості): студентів навчали відомі тренери, майстри спорту міжнародного класу, учасники Олімпійських ігор зі сноуборду та віндсерфінгу. Щоденні тренування включали: оволодіння правильною технікою катання на лижах, сноуборді, падлборді, каяках та каное, навичкам їзди по бездоріжжю та гірським лісним тропам на велосипедах. Для учасників та студентів висококваліфікованими тренерами професійними спортсменами та фахівцями з відповідних видів спорту проводилися конференції, теоретичні заняття і майстер-класи.

Організатори в свою чергу вирізнялись відповідною культурою викладання і наставництва, сповідували позитивні цінності, що сприяло позитивним поведінковим змінам, привабливості ФА і сприятливим суб'єктивним враженням від занять.

Коли стартував грантовий проект, лише 7,8%, а це 5 студентів із 64 учасників, вміли кататися на падлбордах і каяках, управляти віндсерфом, 31,3% (10 студентів із 32 учасників) вміли спускатися з гори на сноуборді, 56,3% (18 студентів із 32 учасників) вміли кататися на гірських лижах і 78,2% (25 студентів із 32 учасників) володіли технікою їзди на велосипедах по бездоріжжю та лісовими стежками. Завдяки високому професіоналізму тренерів та інструкторів студентська молодь із великим захопленням оволодівала всіма запропонованими видами спорту. У кожному з 6 спортивних таборів після 7 днів щоденних тренувань майже всі учасники (96,9%), вміло використовувати спортивне спорядження, були фізично активними на снігу і на воді, займалися велотуризмом. Належна кваліфікація інструкторів є ключовим фактором в досягненні привабливості ФА (рис.1).

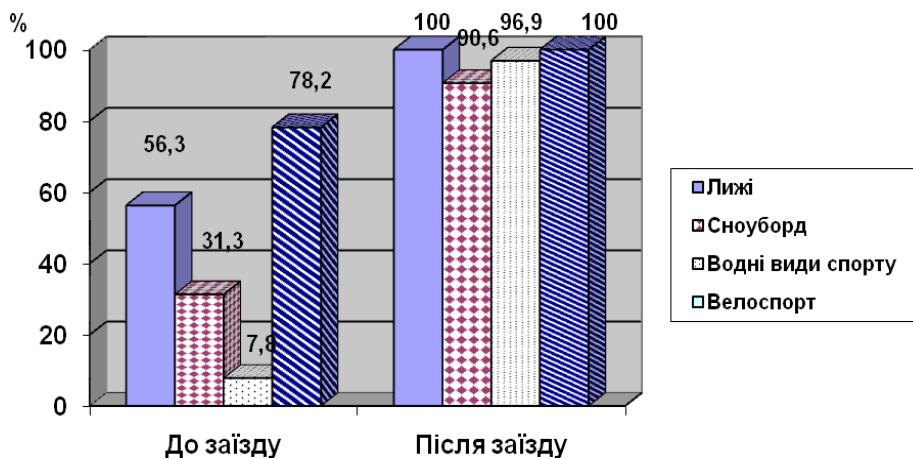

Рис.1 Відсоток студентів, які продемонстрували вміння, що були здобуті під час перебування у спортивних таборах

Для багатьох молодих людей змагальна сторона спорту – це саме те, що робить його цікавим і привабливим. Однак, багато інших, особливо не дуже здібних до спорту студентів, атмосфера змагальності може відштовхувати від участі в ФА. Тому під час реалізації грантового проекту з метою залучення молоді до ФА підкреслювалась спільна мета – головне участь, а не прагнення досягти конкретних спортивних результатів. Основним орієнтиром було отримання позитивних емоцій і активна участь у заняттях, спрямованих на формування спортивних навичок. На захоплення та відзнаку від організаторів проекту заслуговував будь-який успіх, який свідчив про індивідуальний спортивний, моральний чи емоційний прогрес студента.

Індивідуальні враження від участі (самостійність і впевненість в собі, релаксація, уникнення фізичної перенапруги і спортивного травматизму, спілкування та розваги): можливість зустрічатися з новими людьми, заводити дружбу і виробляти соціальні навички – це важливий аспект привабливості ФА. Хоча цей фактор не впливає на зміцнення здоров'я при ФА, але він відіграє важливу роль в плані привабливості і отримання задоволення. «Можливість проводити більше часу з друзями» є ключовою мотивацією для залучення молоді до ФА. Ендорфіни, адреналін: ФА може і повинна приносити молоді задоволення. Організатори проекту про-

водили просвітницькі заходи, знайомили студентів з культурними пам'ятками і традиціями країн-учасників транскордонного співробітництва. Спільні зустрічі, культпоходи, відвідування аквапарку, вечори відпочинку сприяли релаксації – «ФА – відмінний засіб уникнення від миттєвих проблем і подумати про щось інше... Іноді потрібно відволіктись».

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки:** грантовий проект «Міжнародне молодіжне спортивне партнерство» як соціальний проект, особливу увагу надавав створенню можливостей для фізичної діяльності молоді в умовах, що давали змогу насолоджуватися спортом, напрацювати командні навички, створити позитивне ставлення до рухової активності як до належної форми відпочинку. В процесі реалізації грантовий проект став мотиваційним пріоритетом у залученні значної кількості молодих людей до ФА. Ефективність навчання студентської молоді різним видам спорту становила 96,9%: двоє студентів стали членами Української федерації з віндсерфінгу і вже брали участь у міжнародних змаганнях. Спільні вечори відпочинку, знайомство з пам'ятками культури та мистецтв призвели до встановлення дружніх зв'язків між студентами трьох країн, підвищення морального та інтелектуального рівнів молоді. Зміцнення міжнародних спортивних зв'язків серед широкого загалу суттєво сприяє соціальній співпраці, інтеграції та миру.

References

1. VIII Conferencia europeiskih ministriv z pitan sportu "Europeiskii manifest pro molod ta sport" [Conference of European ministers about sport "European manifest about young people and sport"] (17-18 May 1995). Lisbon. Retrieved from <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1543>.
2. Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks (2009). Geneva, World Health Organization
3. Lytvyn, V.M. (2011). *Mizhnarodno-pravovi acty u sferi sportu (do Euro 2012)* [International law acts in sport (to Euro 2012)]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian]
4. Protecting children's health in a changing environment: report of the Fifth Ministerial Conference on Environment and Health (2010). Copenhagen, World Health Organization
5. Ramkova programa spivrobytnitstva mizh ministerstvom molodi ta sportu Ukrainy ta radou Evropy v sferi molodizhnoi polityky na 2016 – 2020 roky [Framework cooperation program between Ministry of Youth and Sport of Ukraine and Council of Europe in the area of youth policy for 2016 – 2020 years] (2016). Retrieved from http://www.dsmsu.gov.ua/media/2015/02/23/41/Ramkova_programa_.pdf
6. Young and physically active: a blueprint for making physical activity appealing to youth (2012). Copenhagen, World Health Organization

Список використаної літератури

1. VIII Конференція європейських міністрів з питань спорту "Європейський маніфест про молодь та спорт" [Електронний ресурс]. – URL: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1543>.
2. Литвин В. М. Міжнародно-правові акти у сфері спорту (до Євро 2012) / В.М.Литвин. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 600 с.
3. Рамкова програма співробітництва між міністерством молоді та спорту України та радою Європи в сфері молодіжної політики на 2016 - 2020 роки [Електронний ресурс]. – URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2015/02/23/41/Ramkova_programa_.pdf.
4. Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks. – Geneva, World Health Organization, 2009. – 62 p.
5. Protecting children's health in a changing environment: report of the Fifth Ministerial Conference on Environment and Health. – Copenhagen, World Health Organization, 2010. – 100 p.
6. Young and physically active: a blueprint for making physical activity appealing to youth. – Copenhagen, World Health Organization, 2012. – 45 p.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 05.04.2018 р.

Дуло Елена

кандидат медичинських наук, доцент
кафедра фізическої реабілітації
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г. Ужгород, Україна

Щерба Мария

старший преподаватель
кафедра теорії і методики фізического виховання
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г. Ужгород, Україна

ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ТЕХНОЛОГИЯ СОХРАНЕНИЯ И УКРЕПЛЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАНТОВОГО ПРОЕКТА «МЕЖДУНАРОДНОЕ МОЛОДЕЖНОЕ СПОРТИВНОЕ ПАРТНЕРСТВО»

Аннотация. Недостаточная физическая активность (ФА) считается четвертым из важнейших факторов риска смерти в мире. ВОЗ констатирует, что уровень недостаточной ФА растет во всем мире. Физическая работа оказывает положительное влияние на опорно-двигательный аппарат, дыхание, обмен веществ, гормональный баланс, на деятельность нервной системы. Целью статьи является представить роль грантового проекта «Международное молодежное спортивное партнерство» в повышении ФА и побуждении студенческой молодежи к активному отдыху путем привлечения ее к занятиям зимними, водными видами спорта и велотуризмом в рамках трансграничного сотрудничества. В исследовании приняли участие 197 студентов, среди которых в начале заезда и в конце спортивного лагеря методом анкетирования и педагогического наблюдения определяли процент участников, которые умели плыть на падлборде, управлять виндсерфом, спускаться с горы на лыжах и сноуборде, ездить на велосипеде по пересеченной местности. С целью повышения привлекательности ФА среди молодежи при реализации грантового проекта были использованы ориентиры Пармской декларации, принятой на Пятой министерской конференции ВОЗ по окружающей среде и здоровью. Надлежащая квалификация инструкторов является ключевым фактором в достижении привлекательности ФА. В каждом из 6 спортивных лагерей после 7 дней ежедневных тренировок почти все участники (96,9%) умело используя спортивное снаряжение были физически активными на снегу и на воде, занимались велотуризмом. В процессе реализации, грантовый проект стал мотивационным приоритетом в привлечении молодых людей к ФА.

Ключевые слова: физическая активность, здоровье, грантовый проект.

Dulo Olena

Candidate of Medical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Physical Rehabilitation
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Shcherba Mariia

Senior Teacher
Department of Theory and Methods of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

PHYSICAL ACTIVITY AS A HEALTHCARE METHOD IN THE REALISATION OF THE GRANT PROJECT “INTERNATIONAL YOUTH SPORT PARTNERSHIP”

Abstract. Low level of physical activity (PA) is one of the most important values of death's risks in the world (after arterial hypertension, smoking, high blood sugar level). World Health Organization (WHO) declares that cases count of low level of PA is growing in whole world. PA is a part of physiologically important elements of normal life. It has positive influence on the osteoarticular human system, breathing, metabolism, endocrine balance, nervous system and the other human systems. So, studying different ways how to improve PA and attracting people to the recreation is very useful nowadays. The purpose of the article is to present the role of the grant project “International Youth Sport Partnership” in improving the PA and attracting young people to the recreation by the way of doing winter kinds of sport, water kinds of sport, cycling tourism during cross-border partnership. There are 197 students took part in our research. We determined the part (in percent) of students who could freely use paddleboard, windsurf, skis, snowboard, mountain bike before and after the camp by the methods of questionnaires and pedagogical observation. During the realization of grant project we used the Parma Declaration targets to increase the attractiveness of physical activity. The declaration was accepted at the Fifth ministerial conference of WHO about the environment and health. Correct qualification of instructors is the main value on the road to attractiveness of PA. During the 6 sport camps, after 7 days of everyday trainings, almost all students (96,9%) could confidently use their sport equipment, were active on snow and water, were doing cycling. The ability to meet new people, make new relationships is very important in the attractiveness of PA. This grant project became the motivational priority in attracting a big amount of young people to PA during its realization.

Key words: physical activity, healthcare, grant project.

УДК 796.015.6: 378.172

Єднак Валерій Дмитрович

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра теорії і методики олімпійського та професійного спорту

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ednakv@tnpu.edu.ua

ФІЗИЧНІ ЗАСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У ФУТБОЛІСТІВ

Анотація. Характерною рисою сучасного спорту є значні за обсягом та інтенсивністю тренувальні навантаження, які пред'являють виключно високі вимоги до організму спортсмена. Перед спеціалістами постійно виникає проблема максимально можливого відновлення працездатності спортсменів після попереднього навантаження перед наступним тренуванням чи змаганням. Все це підтверджує актуальність досліджень з проблеми оптимізації засобів відновлення працездатності у футболістів. Мета дослідження є визначення найбільш ефективні фізичні засоби відновлення працездатності у навчально-тренувальному процесі футболістів. Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення даних науково-методичної літератури з проблеми засобів та методів відновлення працездатності в процесі підготовки футболістів. В роботі проаналізовано основні групи фізичних засобів відновлення, що застосовуються в спортивному тренуванні футболістів. Встановлено, що оптимальною формою використання всіх відновних засобів є послідовне або паралельне застосування декількох з них в єдиній комплексній процедурі. Це дозволяє підвищити сумарний об'єм тренувальної роботи в заняттях і інтенсивність виконання окремих тренувальних вправ, скоротити паузи між вправами, збільшити кількість занять з великими навантаженнями в мікроциклах.

Ключові слова. Тренувальний процес, працездатність, відновлення, футболісти, обсяг, інтенсивність, фізичні засоби відновлення.

Вступ. Однією з важливих проблем сучасного спорту є відновлення працездатності у спортсменів після напруженого тренування, які є наслідком виконання роботи з великим за обсягом навантаженням та високою інтенсивністю. Нехтування цим може призвести до появи хронічної втоми у спортсмена. Це трапляється тоді коли порушена організація тренувального процесу і він не відповідає науковим вимогам, а навантаження віковим та індивідуальним можливостям (особливостям) спортсмена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні підходи до оптимізації тренувального процесу спортсменів передбачають ефективне використання засобів відновлення спортивної працездатності. Це зумовлено тим, що при великих навантаженнях повторне тренування відбувається на фоні загального і локального недовідновлення функціональних можливостей організму спортсмена. Тому перед спеціалістами постійно виникає проблема максимально можливого відновлення працездатності спортсменів після попереднього навантаження перед наступним тренуванням чи змаганням [2, с.94-104].

Виконання високих за обсягом та інтенсивністю тренувальних навантажень футболістів створює додаткові труднощі у добірї оптимального режиму роботи і відпочинку, які б мали раціонально забезпечувати повноцінне виконання роботи різної спрямованості та ефективне протікання адаптаційних і відновлювальних реакцій в організмі [3, с.453-462]. Існує два взаємопов'язаних шляхи розв'язання цієї проблеми: перший – оптимізація різноманітних структурних одиниць тренувального процесу; другий – цілеспрямоване застосування різноманітних засобів відновлення працездатності.

Нині чітко усвідомлена необхідність представлення тренувальних дій і відновних процедур у вигляді двох сторін єдиного складного процесу. Тому саме об'єднання тренувальних дій і засобів відновлення в певну систему і є одним з основних питань управління працездатністю і відновними процесами в тренувальних програмах футболістів [1, с.55-93].

Великої популярності та широкого використання у практиці спорту набувають фізичні засоби відновлення.

Активне застосування фізичних засобів і методів фахівці пояснюють їх особливою роллю в складній структурі сучасного тренувального процесу. Ця роль

обумовлена: 1) простотою; 2) достатньою вивченістю; 3) доступністю їх застосування; 4) відсутністю, за умови раціонального використання, негативного впливу на організм спортсмена.

Метою дослідження є визначення найбільш ефективні фізичні засоби відновлення працездатності у навчально-тренувальному процесі футболістів.

Завдання дослідження: проаналізувати основні групи фізичних засобів та методів відновлення, що застосовуються в спортивному тренуванні футболістів.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення даних науково-методичної літератури з метою обґрунтування засобів та методів відновлення працездатності в процесі підготовки футболістів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні загальновідомо, що втома футболістів настає внаслідок напруженої м'язової роботи і формується залежно від її обсягу та інтенсивності, ступеня участі різноманітних функціональних систем та механізмів. У процесі застосування відновлювальних засобів треба враховувати, те що будь-який відновлювальний засіб має специфічний вплив на організм, залежно від своєї спрямованості та методики застосування.

До основних фізичних засобів відновлення працездатності фахівці відносять: масаж, гідропроцедури, електропроцедури, магнітотерапія, аероіонізація, світлові опромінення, ультразвук, гіпероксія, фонофорез.

Найбільш популярними засобами відновлення працездатності у спортсменів являються різні види масажу. В залежності від виду і методики застосування масаж може надавати місцеву або загальну дію, стимулювати перебіг обмінних процесів, активізувати діяльність кровообігу і дихання, надавати стимулюючу або заспокійливу дію на нервову систему. Спортивний масаж застосовується для: а) швидкого усунення втоми після отриманого навантаження; б) вибіркового відновлення тих компонентів працездатності, які не підлягали впливу в попередній роботі, але будуть задіяні в наступній діяльності; в) попередньої стимуляції працездатності перед тренувальним заняттям [1, с.55-93].

У спортивній практиці масаж класифікується на такі види [2, с.94-104]: тренувальний масаж, попередній масаж (розподіляється на розминочний, збуджувальний (тонізуючий), заспокійливий, зігріваючий), відновлювальний масаж, реабілітаційний та самомасаж.

Під час гри у футбол фізичного навантаження за-

знає весь опорно-руховий апарат. Можна виділити ділянки, що особливо потребують масажу: м'язи та суглоби ніг, м'язи сідниць, поперекова ділянка, м'язи спини, живота, шиї. Ефективне відновлення спортивної працездатності досягається поєднанням ручного та апаратного масажу. Для локального відновлення та лікування травм широко застосовується вібромасаж. Також у процесі відновлення використовуються гідромасажі, баромасажі, пневмомасажі, вакуум-масажі [1, с.55-93; 2, с.94-104].

Одним із ефективних засобів підвищення і відновлення працездатності, збереження спортивної форми у спортсменів є теплові процедури (сауни, парні, гаряче обгортання). Вплив сухо-повітряної і парної лазень полягає у дії на організм сухого або насиченого водяними парами гарячого повітря. Розрізняють такі типи лазень – фінська (сауна), турецька (арабська), російська, римська лазня, ірландська. Застосування лазень стимулює терморегулюючу функцію організму, активізує діяльність серцево-судинної, дихальної і видільної систем, приводить до покращення периферичного кровообігу, підвищення проникної здатності шкіри, сприяє виведенню з організму солей, води, шлаків. Все це активізує відновні процеси після напружених тренувальних програм та змагальної діяльності.

Застосування електропроцедур (токи високої частоти) спричиняє специфічний вплив на організм спортсмена, є стимулятором відновних реакцій після певної м'язової роботи, а також призводить до вибіркової активізації діяльності функціональних систем перед тренувальними або змагальними справами. Використання високочастотних струмів сприяє зниженню збудження центральної нервової системи та активізації кровопостачання до залучених у роботу тканин. Особливістю електростимуляції є як одночасний так і вибірковий вплив на м'язові волокна.

Аероіонізація – відновлення на основі вдихання позитивно або негативно заряджених частинок атмосферного повітря. Молекули і атоми набувають електричного заряду під дією випромінювання (сонячної радіації, космічного випромінювання), електричних розрядів, високих температур і інших чинників. Під впливом аероіонізації покращується: інтенсивність тканинного дихання, функціональний стан центральної нервової системи, фізико-хімічні властивості крові, обмін речовин, стійкість організму до охолодження та нестачі кисню, а також до різних інфекційних захворювань і травматичних ушкоджень, прискорюється загоєння ран. Процедури із застосуванням іонізованого кисню знижують фізичну і розумову втому, покращують апетит і сон. Найбільшого ефекту використання аероіонізації приносить в осінньо-зимовий період і ранньою весною в період тренувань у спортивних залах [1, с.55-93].

Електрофорез – введення в організм людини, за допомогою постійного електричного струму, лікарських речовин через неушкоджену шкіру або слизові оболонки. При електрофорезі до специфічного впливу постійного електричного струму приєднується фармакологічна дія – введення лікарських речовин. Лікарські іони, глибоко проникаючи в тканини і органи, впливають на їх рецептори. Електрофорезом можна робити різні за спрямованістю дії: протизапальну, знеболюючу, розсмоктуючу, антибактеріальну, стимулюючу регенеративні процеси і т.д. Попередні теплові процедури сприяють підвищенню проникності тканин і більш глибокому проникненню лікарських речовин [1, с.55-93].

Магніти сьогодні знайшли найширше застосування в усіх сферах життєдіяльності і в спорті зокрема. Магнітні поля різної частоти можуть впливати на перебіг відновних реакцій в тренувальній і змагальній діяльності. Використання магнітотерапії у процесі відновлення працездатності футболістів дозволить при-

брати больовий синдром; відновити енергію; зміцнити імунну систему; зупинити запальні процеси; покращити кровообіг; забезпечити посилене надходження крові до ураженої ділянки тіла; покращити живлення тканин; розширити судини; розсмокати гематоми і набряки; прибирати спазми; покращити рухову активність суглобів; прискорити регенеративні процеси; зміцнити сон; покращити загальне самопочуття.

Ефективними засобами відновлення є ультразвук і іонофорез (метод одночасного впливу ультразвукових коливань і лікарських речовин). Ультразвукова терапія базується на використанні механічних коливань, що проникають в тканини на глибину до 6 см. Важливу роль у механізмі дії ультразвуку є механічний, фізико-хімічний, тепловий і нервово-рефлекторний чинники. В місці застосування розширюються судини, посилюються обмінні процеси, збільшується проникність клітинних мембран, покращується крово- і лімфообіг в тканинах. Ультразвук прискорює процеси регенерації і репарації, зменшує набряки, має протизапальну та знеболювальну дію [3, с.453-462; 2, с.94-104].

Застосування у відновленні працездатності гідропроцедур сприяє посиленню крово- і лімфотоків та прискореному виведенню продуктів розпаду, які утворюються в результаті м'язової роботи. До основних форм гідропроцедур відносять: душ, теплові ванни, контрастні ванни, хвойні ванни, кисневі ванни, перлинні ванни, плавання. Найбільшого ефекту, як засобу відновлення вони досягають за рахунок складових ванни (газові, з морською сіллю, хлоридно-натрієві, сірководневі і т.д.). Застосування різних ванн спричиняє як загальну (стимуляція кровопостачання тканин, видалення з них продуктів проміжного обміну і ін.) так і специфічну дію. Зокрема, вуглекислі ванни стимулюють діяльність центральної нервової системи, підвищують її збудливість, активізують тканинний обмін. Кисневі ванни діють заспокійливо на нервову систему, сприяють усуненню нервового збудження [1, с.55-93; 2, с.94-104]. Хлоридно-натрієві ванни використовують при надмірній локальній втомі м'язів, болю в суглобах і м'язів, після занять силовою У разі перевтоми чи після інтенсивних тренувань використовуються хвойно-сольові ванни. Сірчані ванни приймаються з метою посилення шкіряного кровообігу, нормалізації обігу речовин [1, с.55-93].

Певне застосування в практиці спорту знаходить світлове опромінювання. Дія інфрачервоного проміння заснована на тепловому ефекті. Промені проникаючи глибоко в тіло, прогріваючи всі органи, м'язи, кістки і суглоби сприяють наступним процесам в організмі: нормалізації артеріального тиску за рахунок стимуляції кровообігу; поліпшення мозкового кровообігу і пам'яті; стимулюють виведення з організму холестерину, шлаків, токсинів та інших шкідливих речовин через піт і сечу; сприяють припиненню поширення шкідливих мікробів і грибків; відновлюють водно-сольовий баланс; мають знеболюючий та протизапальний ефект [4, с.72-91].

Висновки. Визначено, що оптимальною формою використання всіх відновних засобів є послідовне або паралельне застосування декількох з них в єдиній комплексній процедурі. Такий підхід збільшує ефективність загальної дії декількох засобів за рахунок взаємного посилення їх специфічно направлених впливів. При цьому вдається підвищити сумарний об'єм тренувальної роботи в заняттях і інтенсивність виконання окремих тренувальних вправ, скоротити паузи між вправами, збільшити кількість занять з великими навантаженнями в мікроциклах. Подальше дослідження буде спрямоване на обґрунтування та експериментальну перевірку найбільш ефективних варіантів застосування комплексу фізичних засобів відновлення у навчально-тренувальному процесі футболістів.

References

1. Kostiukevych, V.M. (2014). Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovki» (na prykladi komandnykh ihrovykh vydiv sportu). [Theory and method of sports training (on the example of team playing sports)]. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].
2. Pavlova, Y. (2011). Vidnovlennia u sporti [Restoration in sport: a monograph]. Lviv: LDUFK [in Ukrainian].
3. Volkov, V.M., & Zhylo Zh. (1994). Medytsynskye sredstva vosstanovleniia v sporte [Medical means of recovery in sports.]. Smolensk: Spiadyn [in Russian].
4. Volkov V.M. (1994) Yzbyratelnoe prymerenye sredstv vosstanovleniia [Selective use of means of regeneration]// Sredstva vosstanovleniia v sporte. – Smolensk: Smiadyn [in Russian].

Список використаної літератури

1. Костюкевич В. М. «Теорія і методика спортивної підготовки» (на прикладі командних ігрових видів спорту): Навчальний посібник / В.М.Костюкевич. – Вінниця: Планер, 2014 – 616 с.
2. Павлова Ю. Відновлення у спорті: монографія / Ю.Павлова, Б.Виноградський. – Л.: ЛДУФК, 2011. – 204 с.
3. Волков В.М., Жилло Ж. Медицинские средства восстановления в спорте. – Смоленск: Спядын, 1994. – С.55–93.
4. Волков В.М. Избирательное применение средств востановления // Средства восстанвления в спорте. – Смоленск: Смядын, 1994. – С. 94–104.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 11.04.2018 р.

Еднак Валерій

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра теории и методики олимпийского и профессионального спорта
Тернопольский национальный педагогический университет им. В.Гнатюка
г.Тернополь, Украина

ФИЗИЧЕСКИЕ СРЕДСТВ ВОССТАНОВЛЕНИЯ РАБОТОСПОСОБНОСТИ У ФУТБОЛИСТОВ

Аннотация. Характерной чертой современного спорта являются значительные по объему и интенсивности тренировочные нагрузки, которые предъявляют исключительно высокие требования к организму спортсмена. Перед специалистами постоянно возникает проблема максимально возможного восстановления работоспособности спортсменов после предварительной нагрузки перед следующей тренировкой или соревнованием. Целью исследования является определение наиболее эффективных физических средств восстановления работоспособности в учебно-тренировочном процессе футболистов. Методы исследования: анализ, систематизация и обобщение данных научно-методической литературы по проблеме средств и методов восстановления работоспособности в процессе подготовки футболистов. В статье проанализированы основные группы физических средств восстановления, которые применяются в спортивной тренировке футболистов. Установлено, что оптимальной формой использования всех восстановительных средств является последовательное или параллельное применение нескольких из них в единой комплексной процедуре. Это позволяет повысить суммарный объем тренировочной работы в занятиях и интенсивность выполнения отдельных тренировочных упражнений, сократить паузы между упражнениями, увеличить количество занятий с большими нагрузками в микроциклах.

Ключевые слова. Тренировочный процесс, работоспособность, восстановление, футболисты, объем, интенсивность, физические средства восстановления.

Yednak Valeriy

Candidate of Pedagogical sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Theory and Methods of Olympic and Professional Sports
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

PHYSICAL MEANS OF RECOVERY OF OPERABILITY IN FOOTBALL PLAYERS

Abstract. A peculiar feature of modern sports is the considerable volume and intensity of training load, which impose exceptionally high requirements to the body of an athlete. The issue of the maximum possible restoration of working ability of athletes after the previous loading before the next training or competition constantiu arise. The purpose of the study is to identify the most effective physical means of recovery in the training process of football players. Methods of research: analysis, systematization and generalization of data of scientific and methodical literature on the problem of means and methods of restoration of workability in the process of preparation of football players. Objectives of the study: to analyze the main groups of physical means and methods of recovery used in sports training of football players. Research results. The main groups of physical means of restoration used in sports training of football players were analyzed. During a game of physical exercise, the entire musculoskeletal system undergoes a physical exercise. Experts include: massage, hydroprocesses, electroprocesses, magnetotherapy, aeroionization, light irradiation, ultrasound, hyperoxia, phonophoresis. The most popular means of restoration of work capacity at athletes are various types of massage. The optimal form of usage of all restorative means is consistent or parallel use of several of them in a single complex procedure was established. This allows to increase the total amount of training work in classes and the intensity of performing individual training exercises, reduce pauses between exercises, increase the number of classes with high loads in microcycles.

Key words: training process, workability, recovery, players, volume, intensity, physical means of recovery.

УДК 796.011.3:373(477)

Кондрацька Галина Дмитрівна

доктор педагогічних наук, доцент
кафедра спортивних дисциплін і туризму
Інститут фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна
kondrgala73@gmail.com

Редчиць Василь Олександрович

старший викладач
кафедра спортивних дисциплін і туризму
Інститут фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна
redchicvasil@gmail.com

Жукова Ірина Миколаївна

старший викладач
кафедра фізичного виховання
Інститут фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна
ira18071978@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. Фізкультурна освіта має місце в шкільному середовищі. Відповідність цієї освіти потребам і запитам учнів, це перше завдання розвитку нової української школи. Визначення суб'єктно-об'єктних відношень сучасної школи і учня є метою фізкультурної освіти. Технологію навчання фізичних вправ розкриваємо за такою методикою: діалектичний підхід, свідоме засвоєння знань, зв'язок результатів навчання із життям. Виділено вплив технології навчання фізичних вправ на позитивні якості учнів за такими показниками (фізична підготовленість, самоорганізація; самовдосконалення і навички роботи в команді; стійкість до стресів і захворювань, самоконтроль; стійкість до негативних звичок, впевненість в своїх діях і вмінні досягати поставленої мети). В дослідженні брали участь 168 учнів 6-7 класів загальноосвітніх шкіл міста Дрогобича. Для визначення значимості кожного з означених показників ми брали метод експертних оцінок (ранжування). Встановлено рівні значимості кожного із показників у формування позитивних якостей учнів. Представлено механізм забезпечення гнучких позитивних якостей в учнів і навчання фізичних вправ у їх формуванні. Запропоновано умови формування потреби вивчення фізичних вправ для учнів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: фізкультурна освіта, навчання, потреба, учні, фізичні вправи.

Вступ. Сучасний рівень розвитку суспільства, освіти та культури висуває вимоги до шкільної системи фізкультурної освіти, і вимагає перегляду її змісту. У зв'язку з впровадження Концепції Нової української школи необхідно переглянути умови фізичного виховання учнів. Динамічні зміни на ринку праці викликають потребу урізноманітнити систему фізичного виховання учнів та молоді. Тому винятково важливого значення набуває модернізація процесу навчання фізичних вправ. Встановлено, що недостатньо зосереджено уваги на нових підходах до фізкультурної освіти в загальноосвітніх закладах.

Зазначимо, що в сучасній системі фізичного виховання зміст шкільної програми «Фізична культура» пов'язаний із модульним розподілом навантажень відповідно до видів спорту. Однак на сьогоднішній день відомо багато суперечностей щодо існуючої системи фізичного виховання та підготовки майбутніх фахівців до її реалізації.

Спробуємо окреслити суперечності, які потребують негайного розв'язання: зв'язок освіти, культури і здоров'я та гнучкі навички застосування фізичних вправ для життєдіяльності дитини, рівень здоров'я і можливі шляхи його покращення засобами фізичного виховання; використання мотиваційних засобів і механізм їх впливу на свідомість молодого покоління; зміст системи знань і потреба зацікавлення дітей в різних періодах їх розвитку.

Окреслені суперечності підтверджують актуаль-

ність проблеми навчання фізичних вправ дітей у загальноосвітніх закладах.

Проблема навчання фізичних вправ має суб'єктно-об'єктний характер і вимагає інноваційної логіки її розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення дієвого функціонування національної системи фізичного виховання та професійної підготовки вчителів фізичної культури, на основі якого можна здійснювати випереджувальний професійний і особистісний розвиток суб'єктів освіти, досліджували Н.Белікова, М.Носко, Н.Москаленко, Є.Пристапа, Є.Павлюк, Л. Суценко, О.Тимошенко та ін. Інтеграційна система зв'язку між педагогічними теоріями і практикою підготовки вчителів фізичної культури та обґрунтованість теоретичних і методичних засад системи фізичного виховання школярів має дати шлях у розвитку фізкультурної освіти на засадах суб'єктно-об'єктної взаємодії школи і ВНЗ.

Зазначимо, вітчизняні науковці зважаючи на результати фізичного виховання школярів, мають власні погляди щодо технологій навчання фізичних вправ в загальноосвітніх школах О.Івашенко [1], О.Худолій [5; 6].

Також розроблено моделі навчання фізичних вправ і їх обґрунтовують у своїх роботах О.Капкан [4], Т.Круцевич [7-9], С.Марченко [10], S.Chernenko [3], O.Ivashchenko [2].

Однак виникає необхідність глянути під новим

кутом на процес навчання фізичних вправ і сформулювати гнучке мислення до системи фізичного виховання школярів у новій українській школі.

Мета дослідження є обґрунтування технології навчання фізичних вправ для формування позитивних якостей в учнів.

Завдання дослідження: 1. Розкрити проблему навчання фізичних вправ. 2. Обґрунтувати та експериментально перевірити вплив навчання фізичних вправ у сучасній школі на позитивні якості учнів. 3. Розробити технологію навчання фізичних вправ у новій українській школі.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження використовувалися такі методи дослідження: спостереження, тестування, анкетування з метою визначення особливостей фізичного виховання у сучасній школі. За допомогою методів математичної статистики, а саме методу експертних оцінок (ранжування) визначено значимість кожного з показників.

Виклад основного матеріалу. Технологія навчання фізичних вправ учнів пропонується за такою методикою:

– Перше завдання фізкультурної освіти розкривати логіку навчального предмета, який забезпечує ознайомлення з елементарними рухами з видів спорту та спортивною термінологією. Необхідно виховувати в учнів діалектичний підхід до предметів, явищ, формувати елементи діалектичного мислення. Вид спорту, яким зацікавлені діти потрібно підтримувати і розвивати. Формування інтересу до занять фізичними вправами залежить

від зовнішніх умов, місця і часу, конкретних форм проведення занять, змісту і процесу контролю фізичної підготовки дітей.

– Другим завданням технології навчання фізичних вправ є свідоме засвоєння знань. Свідоме засвоєння знань учнями залежить від ряду умов і факторів: мотивів навчання, рівня і характеру пізнавальної активності учнів, організації освітнього процесу і управління пізнавальною діяльністю учнів, використовуваних учителем методів і засобів навчання. Власна пізнавальна активність школяра є важливим фактором навчання і виявляє вирішальний вплив на темп, глибину і міцність оволодіння навчальним матеріалом.

– Третє завдання, яке потрібно розв'язати під час навчання фізичних вправ – це зв'язок результату навчання із життям. Практика життєдіяльності в суспільстві дає відповідь на поставлене завдання. Процес навчання має стимулювати учнів до використання отриманих знань, вмінь і навичок фізкультурної освіти, підпорядковувати власні рухи до потреб життя, виробляти власні погляди на фізичну культуру і спорт, використовувати фізичні вправи впродовж свідомого життя для підтримання активного способу життя та для усунення стресових ситуацій.

Для визначення важливості процесу навчання фізичних вправ проведено дослідження серед школярів загальноосвітніх шкіл міста Дрогобича. В експерименті брало участь 168 учнів 6-7 класів (див. табл. 1, 3).

Таблиця 1

Визначення показників впливу навчання фізичних вправ на учнів 6 класів (контрольні та експериментальні групи)

x1	10	25	35	39	40	42	43	45	50	55	57	60
N=29	23	5	5	4	6	7	8	8	6	5	6	7
x2	10	25	35	39	40	42	43	45	50	55	57	60
N=61	40	10	10	8	12	14	16	16	12	10	12	17

Таблиця 2

Визначення рівня впливу навчання фізичних вправ на учнів 6 класів (контрольні та експериментальні групи)

№ з/п	Кількість відповідей	Підсумок рознесення		Середнє значення		F×x		x-x		x-x ²		F (x-x) ²	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	10-25	28	50	18	18	504	900	14	25	196	625	5488	31250
2	35-39	9	18	37	37	333	666	5	9	25	81	225	1458
3	40-42	13	26	41	41	533	1066	7	13	49	169	637	1014
4	43-45	16	32	44	44	704	1408	8	16	64	256	1024	1792
5	50-55	11	22	53	53	583	1166	6	11	36	144	396	3168
6	57-60	13	29	59	59	764	1711	7	15	49	225	637	6525
	501	N = 29	N = 61	525		Σf×x = 2371	Σf×x ² = 6917					F = 8407	F = 12199

Примітка: * p ≤ 0,2 **p ≤ 0,1

Перевірки впливу фізичних вправ на життєдіяльність учнів проводилася за 6 показниками (фізична підготовленість, самоорганізація; самовдосконалення і навички роботи в команді; стійкість до стресів і захворювань, самоконтроль; стійкість до негативних звичок, впевненість в своїх діях і вмінні досягати поставленої мети). Для розв'язання поставлених за-

вдань сформовано з учнів 6 класів 2 КГ (контрольні групи) і дві ЕГ (експериментальні групи), із учнів 7 класів 1 КГ і 2 ЕГ (див. табл. 2, 4).

Учні КГ вивчали фізичні вправи за програмою загальноосвітніх шкіл. Школярі ЕГ навчалися фізичних вправ за розробленою технологією. По завершенню півріччя проведено тестування рівня фі-

зичної підготовленості учнів. Також за допомогою методу анкетування визначено значимість навчання фізичних вправ для фізичної підготовленості учнів; їх самоорганізації; самовдосконалення і навичок роботи в команді; стійкості до стресів і захворювань,

самоконтролю; стійкості до негативних звичок, впевненості в своїх діях і вмінні досягати поставленої мети).

За результатами дослідження проведено ранжування значимості показників на позитивні якості учнів.

Таблиця 3

Визначення показників впливу навчання фізичних вправ на учнів 7 класів (контрольні та експериментальні групи)

x1	6	18	36	39	40	42	43	45	50	52	57	59
N=22	10	3	4	4	5	7	4	6	5	5	6	5
X2	6	18	36	39	40	42	43	45	50	52	57	59
N=43	40	18	18	18	15	21	18	18	15	13	18	15

Таблиця 4

Визначення рівня впливу навчання фізичних вправ на учнів 7 класів (контрольні та експериментальні групи)

№ з/п	Кількість відповідей	Підсумок рознесення		Середнє значення		F×x		x-x		x-x2		F (x-x)2	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	6-18	13	58	12	12	156	696	7	29	49	841	637	44778
2	36-39	8	36	38	38	304	1368	4	18	16	324	128	11664
3	40-42	12	36	41	41	492	1476	7	18	49	324	588	11664
4	43-45	10	36	44	44	440	1584	5	18	25	324	250	11664
5	50-52	10	28	53	53	530	1484	5	14	25	196	250	5488
6	57-59	11	33	59	59	649	1947	6	17	36	289	649	9438
	457	N = 22	N = 43	494		Σf×x = 2571	Σf×x = 8555					F = 2502	F = 94696

Примітка: * $p \leq 0,2$ ** $p \leq 0,1$

Під час проведення дослідження включення букви f, означає, наскільки часто зустрічалася та чи інша величина, і нічого не змінює у формулах середнього арифметичного і середнього квадратного відхилення. Результати дослідження дали змогу з'ясувати настільки часто навчання фізичних вправ має вплив на формування запропонованих показників в учнів КГ: найчастіше школярі контрольних груп стверджують, що навчання фізичних вправ впливає на рівень їх фізичної підготовленості і цей показник в учнів 6 кл. має вибірку 14; у 7 кл. становить 7 випадків; самоорганізація формується в 6 кл. у 9 випадках, в 7 кл. у 4 випадках; у школярів виробились навички самовдосконалення і роботи в команді у 6 і 7 кл. у 7 випадках; стійкість до стресів і захворювань, самоконтролю у 6 кл. у 8, в 7 кл. у 5 випадках; виробилась стійкість до негативних звичок, впевненість в своїх діях у 6 кл. у 6 і у 7 кл. у 5 випадках, і уміння досягати поставленої мети у 6 кл. у 7 випадках, у 7 кл. у 6 випадках (див. табл. 2,4).

Також з'ясовано вплив технології на формування запропонованих показників в учнів ЕГ: учні стверджують, що запропонована технологія навчання фізичних вправ має позитивні зрушення у формуванні фізичної підготовленості школярів у 6 кл. становить 25 випадків, у 7 кл. вибірка становить 29; самоорганізація зросла у 6 кл. до 9 випадків, у 7 кл. до 18; у школярів виробились навички самовдосконалення і роботи в команді у 6 кл. у 13 випадках, у 7 кл. у 18 випадках; зросла стійкість до стресів і захворювань, самоконтролю у 6 кл. у 5 випадках, у 7 кл. у 18; виробилась стійкість до негативних звичок, впевненість в своїх діях у 6 кл. у 11 випадках, у 7 кл. у 14 і вмінні досягати поставленої мети у 6 кл. у 15 випадках, у 7 кл. у 17 випадках (див. табл. 2,4).

Зростання частоти сформованості показників в учнів експериментальних груп на підсумковому етапі дослідження, дає підстави стверджувати, що технологія навчання фізичних вправ у школярів створює зацікавленість і механізм потреби занять фізичними вправами. Результати дослідження показують, що запропонована технологія навчання фізичних вправ формує позитивні якості учнів у два рази швидше ніж звичайна. Це можна розглядати як факт, який пояснюється тим, що в умовах загальноосвітньої школи учнів не достатньо готують до життєдіяльності в суспільстві, не виробляється гнучке мислення учнів про використання фізичної підготовленості та інших важливих показників.

За результатами дослідження також виявлено рівень зайнятості учнів фізичними вправами в позаурочний і позашкільний час, тільки 6,9% учнів займаються в спортивних секціях та клубах (хортинг, гопак, кікбоксінг, ушу та інших нетрадиційних видах спорту); 16,8% займаються олімпійськими видами спорту (футбол, баскетбол, легка атлетика, плавання, волейбол).

Визначення рівня впливу занять фізичними вправами на формування учня дає можливість запропонувати підходи і умови необхідні для якісного проведення процесу навчання фізичних вправ у загальноосвітній школі.

Однією з умов організації фізичного виховання в загальноосвітніх закладах є використання найновіших досягнень галузі фізична культура і спорт, що полягає у використанні логіки не лише індуктивного, а й дедуктивного навчання, навіть у початковій школі сміливіше вводити абстракції, які дозволяють глибше зрозуміти конкретний вплив фізичних вправ на життєдіяльність дитини.

Друга умова навчання фізичних вправ – дієвість результатів навчання перевіряється, підтверджується та використовується в процесі життя. Правильно організований процес фізичного виховання впливає з самого життя учнів розпочинаючи з початкової школи, і в подальшому має сприяти підготовці підростаючого покоління до активного навчання; підтверджує ефективність зв'язку занять фізичними вправами з навчання і життям, здійснює успішну підготовку і адаптацію до умов сучасного виробництва; чим вищий рівень комунікативності на шкільних уроках, тим більш дієві знання учнів; чим більше набуті учнями знання в своїх вузлових моментах взаємодіють з життям, використовуються на практиці для перетворення навколишніх процесів і явищ, тим вища свідомість навчання й інтерес до фізичної культури і спорту.

Методика навчання фізичних вправ і формування фізичної підготовленості школярів залежить від розвитку мислення учнів, спонукання їх до пошукової, творчої роботи у виборі фізичної вправи, рухової дії, виду спорту для забезпечення рухової активності.

Необхідно систематично інформувати учнів про їх досягнення у фізичній культурі і спорті, пов'язувати досягнення учнів з формуючою системою знань. Кожне досягнення учнів полягає в досконалості оволодінні вправою і трактується як життєва необхідність.

Висновки. Школярі експериментальних груп за

допомогою технології навчання фізичних вправ оволоділи самовдосконаленням, виробили в себе певну самооцінку, навчалися протистояти стресам і працювати в команді, невеликий відсоток школярів за допомогою фізичних вправ протистоять своїм негативним звичкам.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що, отримані результати свідчать: що з віковим розвитком втрачається зацікавленість і потреба у вивченні фізичних вправ, тільки за допомогою впроваджені технології значимість показників зростає від 7-14 випадків у ЕГ до 25-29 випадків в учнів КГ формується рівень фізичної підготовленості, а самоорганізація в учнів КГ є у 4-5 випадках ЕК зростає до 9-18; навички самовдосконалення і роботи в команді КГ у 7 випадках, ЕГ у 13-18 випадків; стійкість до стресів і захворювань, самоконтролю у КГ 5-8 випадках, ЕК 7-18; стійкість до негативних звичок, впевненість в своїх діях у КГ 5-6 випадках, ЕГ 11-17 і вміння досягти поставленої мети у КГ 6-7 випадках, ЕГ 15-17 випадках (див. табл. 2,4).

І хоча фізичні вправи не прив'язані до будь-якого блоку загально педагогічних умінь, проте вони тією чи іншою мірою впливають на результат навчальної діяльності кожного учня. Кожному з них, це дає змогу ствердно сказати, що технологія навчання фізичних вправ має складний механізм засвоєння і використання у життєдіяльності й потребує нових підходів до фізичного виховання школярів.

References

- Ivashchenko, O.V. (2016.) *Modeliuvannia protsesu fizychnoho vykhovannia shkoliariv [Design of process of physical education of schoolchildren]*. Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Ivashchenko, O.V. (2017). Classification of 11-13 yrs girls' motor fitness, considering level of physical exercises' mastering. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems Of Physical Training And Sports*, 21(2), 65-70. doi:10.15561/18189172.2017.0203
- Chernenko, S.O. (2015). Effectiveness of junior form pupils' training of gymnastic exercises in different modes of their fulfillment. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 19(8), 65–74. doi:10.15561/18189172.2015.0809
- Капкан, О.О. (2013) Modeliuvannia protsesu navchannia fizychnym vpravam khloptiv 14-15 rokiv [Designing the process of studies for physical exercises of 14-15 years old boys]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methodology of physical education]*, 2, 48-52 [in Ukrainian].
- Khudolii, O.M. & Ivashchenko, O.V. (2013). Kontseptualni pidkhody do modeliuvannia protsesu navchannia i rozvytku rukhovyykh zdibnostei u ditei i pidlitkiv [Conceptual approaches to the design of the educational process and development of moving abilities in children and teenagers]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methodology of physical education]*, 2, 3-16. doi:https://dx.doi.org/10.17309/tmfv. 2.1012 [in Ukrainian].
- Khudolii, O.M. (2014). *Modeliuvannia protsesu navchannia ta rozvytku rukhovyykh zdibnostei u ditei i pidlitkiv [Design of the educational process and development of moving abilities in children and teenagers]*. Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Krutsevych, T. & Trachuk, S. (2017). Normatyvni osnovy suchasnoi systemy fizychnoho vykhovannia riznykh hrup naselennia Ukrainy [Normative bases of the modern system of physical education of different groups of population of Ukraine]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia [Sport Bulletin of Prdniprov'ia]*, 1, 184-188 [in Ukrainian].
- Krutsevych, T., Napadii, A., Imas, T., & Trachuk, S. (2016). Dynamika adaptatsiino-rezervnykh mozhlyvostei shkoliariv vikom 13-14 rokiv protiahom navchalnoho roku [Dynamics of adaptation-reserve possibilities of schoolchildren by age 13-14 during a school year]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia [Sport Bulletin of Prdniprov'ia]*, 1, 182-186 [in Ukrainian].
- Krutsevych, T.Y. (2006). Osnovni napriamky vdoskonalennia prohram fizychnoho vykhovannia shkoliariv [Basic directions of perfection of the programs of physical education of schoolchildren]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu [Theory and methodology of physical education and sport]*, 4, 21 [in Ukrainian].
- Marchenko, S.I. (2009). Modeliuvannia rozvytku shvydkosti u shkoliariv 2-4 klasiv zasobamy rukhlyvykh ihor [Design of speeding up for the schoolchildren of 2-4 classes by facilities of movable games]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methodology of physical education and sport]*, 10, 10-14. Retrieved from https://www.tmfv.com.ua/journal/article/view/567 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

- Івашченко О.В. Моделирование процесса физического воспитания школьников: Монография / О.В.Івашченко. – Харків: ОВС, 2016. – 360 с.
- Ivashchenko, O.V. (2017). Classification of 11-13 yrs girls' motor fitness, considering level of physical exercises' mastering. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems Of Physical Training And Sports*, 21(2), 65-70. doi:10.15561/18189172.2017.0203
- Chernenko, S.O. (2015). Effectiveness of junior form pupils' training of gymnastic exercises in different modes of their fulfillment. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 19(8), 65–74. doi:10.15561/18189172.2015.0809
- Капкан О.О. Моделирование процесса навчання фізичним вправам хлопців 14-15 років / О.О.Капкан // Теорія та методика фізичного виховання. – 2013. – № 2. – С.48-52.
- Худолій О.М. Концептуальні підходи до моделювання процесу навчання і розвитку рухових здібностей у дітей і підлітків / О.М.Худолій, О.В.Івашченко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2014. – №2. – С.3-16. doi:https://dx.doi.org/10.17309/tmfv.2013.2.1012

6. Худолій О.М. Моделювання процесу навчання та розвитку рухових здібностей у дітей і підлітків: Монографія / О.М.Худолій, О.В.Іващенко. – Харків: ОВС, 2014. – 320 с.
7. Круцевич Т. Нормативні основи сучасної системи фізичного виховання різних груп населення України / Т.Круцевич, С.Трачук // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2017. – № 1. – С.184-188.
8. Круцевич Т. Динаміка адаптаційно-резервних можливостей школярів віком 13-14 років протягом навчального року / Круцевич Т., Нападій А., Імас Т., Трачук С. // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 1. – С.182-186.
9. Круцевич Т.Ю. Основні напрямки вдосконалення програм фізичного виховання школярів / Т.Ю.Круцевич // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006 – № 4. – С 21.
10. Марченко С.І. Моделювання розвитку швидкості у школярів 2-4 класів засобами рухливих ігор / С.І.Марченко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2009. – № 10. – С.10-14. URL: <https://www.tmfv.com.ua/journal/article/view/567>

Стаття надійшла до редакції 13.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 19.03.2018 р.

Кондрацкая Галина

доктор педагогических наук, доцент
кафедра спортивных дисциплин и туризма
Институт физической культуры и здоровья

Дрогобычский государственный педагогический университета имени Ивана Франко, Львовская область
г. Дрогобыч, Украина

Редчиц Василий

старший преподаватель
кафедра спортивных дисциплин и туризма
Институт физической культуры и здоровья

Дрогобычский государственный педагогический университета имени Ивана Франко, Львовская область
г. Дрогобыч, Украина

Жукова Ирина

старший преподаватель
кафедра физического воспитания
Институт физической культуры и здоровья
Дрогобычский государственный педагогический

университета имени Ивана Франко, Львовская область, г. Дрогобыч, Украина

ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ В НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. Физкультурное образование имеет место в школьной среде. Соответствие этого образования потребностям и запросам учащихся, это первая задача развития новой украинской школы. Определение субъектно-объектных отношений современной школы и ученика является целью физкультурного образования. Технология обучения физических упражнений раскрываем по следующей методике: диалектический подход, сознательное усвоение знаний, связь результатов обучения с жизнью. Выделено влияние технологии обучения физических упражнений на положительные качества учащихся по таким показателям (физическая подготовленность, самоорганизация; самосовершенствования и навыки работы в команде; устойчивость к стрессам и заболеваниям, самоконтроль; устойчивость к негативным привычкам, уверенность в своих действиях и умении достигать поставленной цели). В исследовании принимали участие 168 учеников 6-7 классов общеобразовательных школ города Дрогобыча. Для определения значимости каждого из указанных показателей мы использовали метод экспертных оценок (ранжирование). Установлен уровень значимости каждого из показателей в формировании положительных качеств учащихся. Представлен механизм обеспечения гибких положительных качеств в учащихся и обучение физических упражнений в их формировании. Предложены условия формирования потребности изучения физических упражнений для учащихся общеобразовательных школ.

Ключевые слова: физкультурное образование, обучение, потребность, ученики, физические, упражнения.

Kondratska Galyna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of Sports Disciplines and Tourism
Institute of Physical Culture and Health
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

Redchyts Vasyl

Senior Lecturer
Department of Sports Disciplines and Tourism
Institute of Physical Culture and Health
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

Zhukova Iryna

Senior Lecturer
Department of Physical Education
Institute of Physical Culture and Health
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine

TECHNOLOGY OF PHYSICAL EXERCISES TEACHING IN THE MODERN UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. Physical education takes place in the school environment. The correspondence of this education to the needs and demands of pupils is the first task of the development of a new Ukrainian school. The definition of the subject-object relations of a modern school and a pupil is a primary goal of physical education. The technology of teaching physical exercises is disclosed by means of using the following methodology: dialectical approach, conscious knowledge acquisition, connection of learning outcomes with real life. The influence of the technology of training physical exercises on the positive qualities of pupils according to such indicators as physical readiness, self-organization, self-improvement and teamwork skills, resistance to stress and illnesses, self-control, resistance to negative habits, confidence in their actions and ability to achieve their goals is highlighted. The study involved 168 students in grades 6-7 of secondary schools Drohobych town. To determine the significance of each of these indicators, the method of expert assessments (rankings) is used. The levels of significance of each of the indicators in the formation of positive qualities of students are established. The mechanism of providing flexible positive qualities in students and training physical exercises in the course of their formation is presented. The conditions for the formation of the need for physical exercises for pupils of secondary schools are offered. The schoolchildren of experimental groups by means of technology studies of physical exercises laid hands on self-perfection, produced for itself a certain self-appraisal, studied to resist to stresses and work in a command, small percent of schoolchildren by means of physical exercises resist to the negative habits. Undertaken a study grounds to assert that, the got results testify: that with age-old development the personal interest and requirement are lost in the study of physical exercises, only by means of the inculcated technology meaningfulness of indexes grows. And although physical exercises are not tied to any block in general lines pedagogical abilities, however they in a that other degree influence on the result of educational activity of every student. Each of them, it gives an opportunity affirmative to say, that technology studies of physical exercises has a difficult mechanism of mastering and use in vital functions and needs the new going near physical education of schoolchildren.

Key words: physical education, learning, need, pupils, physical exercises.

УДК 378:355

Краснов Валерій Павлович

кандидат педагогічних наук, професор
кафедра фізичного виховання і спорту
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м.Київ, Україна
krasnovvp1@gmail.com

Панченко Вадим Федорович

старший викладач
кафедра тактики та загальновійськової підготовки
Військовий інститут Київського національного університету ім.Т.Шевченка
м.Київ, Україна
vadim_panchenko@ukr.net

АНАЛІЗ ІСНУЮЧОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. Реформи у сфері освіти і оборони в Україні виявили суттєві прогалини в системі фізичного виховання студентської молоді, осучаснення якого не знайшло продовження. У студентів не формується самооцінка своїх фізичних здібностей і необхідність оволодіння теоретичними знаннями з фізичної культури, внаслідок чого фізичне виховання, як педагогічний процес, втрачає риси виховання і соціалізації особистості. Мета дослідження: аналіз впливу результатів фізичної підготовленості студентів вищих навчальних закладів, які виявляють бажання навчатись за програмою підготовки офіцерів запасу, на стан їх успішності з загально-військової підготовки. Використані методи дослідження: аналіз, синтез та узагальнення даних наукових досліджень з проблем фізичного виховання та його нормативно-правового забезпечення. Виявлено вплив недостатньої фізичної підготовленості на рівень загальновійськової підготовки майбутніх офіцерів запасу через недосконалість нормативно-правового комплексу щодо організації фізичного виховання студентської молоді та нормативно-правового комплексу з військової підготовки офіцерів запасу. Виявлено, що існуюча оздоровчо-рекреаційна система фізичного виховання студентської молоді не передбачає формування необхідних теоретичних знань, методичних вмінь і практичних навичок, а відсутність годин для спеціальної фізичної підготовки у загальновійському розділі навчальної дисципліни «Військова підготовка» на фізичну підготовку студентів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу у ВНП ВНЗ, ще більше посилює негативні наслідки відсутності традиційної системи фізичного виховання у більшості ВНЗ на якість мобілізаційного ресурсу держави.

Ключові слова. Офіцер запасу, студент, загальновійськова підготовка, фізична підготовленість, вищий навчальний заклад.

Вступ. Відповідно до Плану дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016-2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи) передбачено реалізацію завдання стосовно підвищення ефективності системи військової освіти та рахунок удосконалення навчально-матеріальної бази, практичного спрямування навчання, впровадження в навчальний процес передових методик і технологій підготовки збройних сил держав – членів НАТО [6].

Суттєва зміна завдань і структури Збройних Сил України (ЗСУ) протягом останніх десятиріч вимагає значних перетворень у системі військової освіти та організації підготовки військових фахівців, зокрема вдосконалення системи підготовки громадян, в тому числі й студентів, які виявили бажання навчатись за програмою підготовки офіцерів запасу [3].

За результатами перевірок офіцерського складу з бойової підготовки з'ясовано, що офіцери, які здобували вищу освіту у вищих навчальних закладах (ВНЗ) та одночасно навчались за програмою підготовки офіцерів запасу, мають вкрай низькі результати з основних предметів бойової підготовки офіцерського складу ЗСУ, в тому числі з фізичної підготовки. Крім того, офіцери зазначеної категорії виявились не здатними організувати та проводити фізичну підготовку з підлеглим особовим складом. Військові фахівці пов'язували ці та інші недоліки з не вирішеними раніше проблемами в системі військової освіти, яка є складовою загальнодержавної системи освіти [7, с.206]. Проблемні питання низького рівня загальновійськової підготовки офіцерів запасу командири та начальники підрозділів ЗСУ різних рівнів намагались вирішити за рахунок підвищення

якості та об'єму командирської (професійної, індивідуальної) підготовки, однак витрачений час не дав швидких результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З метою з'ясування недоліків у системі військової освіти та причин слабого рівня загальновійськової підготовки офіцерів запасу нами проаналізовано останні дослідження та публікації та з'ясовано, що актуальні проблеми військової освіти та підготовки військових фахівців у контексті європейської інтеграції системи вищої освіти, функціонування системи військової освіти досліджували у своїх наукових працях учені сучасності М.Нещадим [4, с.348], І.Толок [9, с.266–267].

Теоретико-методологічні основи фізичної підготовки офіцерів запасу у ЗВО, проблеми зниження боєздатності військовослужбовців під час виконання бойових завдань через недостатній рівень їх фізичної підготовленості у своїх роботах висвітлювали Ю.Фіногенов [1, с.317], О.Ольховий [5, с.11–17]. Однак аналіз і дослідження негативних явищ у військовій освіті з питань підготовки офіцерів запасу у ВНЗ, зокрема з фізичної підготовки як основного предмету загальновійськової підготовки, до цього часу не проводились.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є ретельний аналіз проблем недостатнього рівня загальновійськової підготовки офіцерів у частині особистої фізичної підготовки, які навчались за програмою підготовки офіцерів запасу у військових навчальних підрозділах (ВНП) ВНЗ та пошук дієвих механізмів, які б забезпечили провадження превентивних заходів із своєчасного внесення змін у нор-

мативно-правовий комплекс із організації освітньої діяльності зі студентами, які виявили бажання навчатись за програмою підготовки офіцерів запасу у ВНЗ.

Завдання дослідження: проаналізувати результати рівень фізичної підготовленості студентів ВНЗ, які вступили на навчання за програмою підготовки офіцерів запасу, і його вплив на результати опанування програмою загальновійськової підготовки та обґрунтувати необхідність удосконалення нормативно-правового комплексу щодо організації фізичного виховання у ВНЗ та підготовки студентів, які виявили бажання навчатись у ВНП ВНЗ за програмою підготовки офіцерів запасу.

Методи дослідження. В ході дослідження використовувались методи аналізу результатів фізичної, загальновійськової підготовки майбутніх офіцерів запасу з метою визначення рівня їх фізичної підготовленості, синтез та узагальнення даних наукових досліджень проблем фізичного виховання та його нормативно-правового забезпечення з метою обґрунтування оптимальної моделі фізичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під час аналізу системи підготовки офіцерів запасу в Україні нами встановлено, що за останні три роки внесено суттєві зміни у нормативно-правовий комплекс щодо її організації і проведення. Так на дійсний час організація підготовки офіцерів запасу базується на вимогах Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. за № 2232-ХІІ (зі змінами), Постанови Кабінету Міністрів України від 01.02.2012 р. № 48 «Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу», спільного наказу Міністерства оборони України (МОУ) та Міністерства освіти та науки України (МОНУ) від 14.12.2015 р. № 719/1289 № 531/857 «Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України (МЮУ) 31.12.2015 р. за № 1678/28123, спільного наказу МОНУ та МОУ від 15.08.2013 року № 1190/560 «Про затвердження Положення про військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів», зареєстрованого в МЮУ 06.09.2013 р. за № 1541/24073 та інших нормативних актів.

Порядок відбору для навчання за програмою підготовки офіцерів запасу з числа студентів ВНЗ України здійснюється на підставі щорічного наказу МОНУ про затвердження умов прийому до ВНЗ України на рік, наказу МОУ від 05.06.2014 р. № 360 «Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти», зареєстрованого в МЮУ 26.06.2014 р. за № 704/25481, наказу МОУ від 09.07.2009 року № 355 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення професійного психологічного відбору кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів», зареєстрованого у МЮУ 22.09.2009 року за № 893/16909. Слід вказати, що перевірка фізичної підготовленості кандидатів на навчання здійснюється на підставі вимог наказу Начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗСУ від 11.02.2014 р. № 35 «Про затвердження Тимчасової настанови з фізичної підготовки у Збройних Силах України». Крім того, стратегічні завдання реформування вищої школи України сьогодні вирішуються з урахуванням принципів Болонського процесу.

Таким чином нормативно-правовий комплекс із організації освітньої діяльності у ВНП ВНЗ повністю відповідає загальноприйнятим в Україні вимогам щодо організації навчально-виховного процесу, але водночас не передбачає опанування майбутніми офіцерами, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, знаннями і вміннями організації і проведення різних форм фізичної підготовки у військах і не враховує базову підготовку студентів тих ВНЗ, в яких відповідно до рекомендаційного листа МОНУ від 25.09.2015 р. № 1/9-454 передбачено різні підходи до застосування форм організації фізичного виховання зі студентами [2].

З метою з'ясування проблемних питань загально-військової підготовки нами проведено ряд контрольних заходів у різні періоди. До перевірки залучалось 1047 студентів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, з них перевірено 1014 студентів, із них 64 студентки. Решта студентів не брала участь через поважні причини (хвороби, зміни у розкладах занять базових ВНЗ, тощо). Слід вказати, що всі студенти під час вступних випробувань до ВНП показали позитивні результати з фізичної підготовки.

Слід вказати, що вступні випробування з фізичної підготовки проводяться тільки після позитивного рішення військово-лікарської комісії про придатність кандидата до навчання за програмою офіцерів запасу. Кандидати на вступ перевіряються за трьома вправами. Особи чоловічої статі перевіряються у вправах з бігу на 100 м, підтягування на перекладині, з бігу на 3 км, де мінімальні результати складають 16,0 сек., 7 разів та 13 хв. 40 сек. відповідно. Особи жіночої статі перевіряються у вправах з бігу на 100 м, у виконанні комплексної силової вправи (КСВ) та з бігу на 1 км, де мінімальні результати складають 19,0 сек., 14 разів та 5 хв. 15 сек. відповідно. Такі нормативи практично відповідають шкільній програмі.

За результатами вступних випробувань з фізичної підготовки тих осіб, що були зараховані, особи чоловічої статі показали наступні результати: задовільні результати показали у вправі з підтягування на перекладині 73,7 % осіб, решта студентів виявила добрі й відмінні результати. У вправі з бігу на 100 м добрі й відмінні результати показали 64,4 % студентів, решта задовільні результати. У вправі з бігу на 3 км лише 18,1 % студентів показали добрі й відмінні результати, решта мали задовільний результат. Особи жіночої статі показали наступні результати: виявила добрі й відмінні результати у вправі з виконання КСВ 36,5 % осіб, решта студенток мала задовільні результати. У вправі з бігу на 100 м добрі й відмінні результати показали 51,1 % студенток, решта задовільні результати. У вправі з бігу на 1 км лише 17,8 % студенток показали добрі й відмінні результати, решта мали задовільний результат. Переважна частина студентів показала у вправі на силу та на витривалість мінімально можливий результат, незважаючи на той факт, що студенти прагнули показати високі результати у кожній вправі. Контроль здійснювався протягом квітня і травня місяців із достатньо невисокою температурою повітря.

Водночас під час проведення контролю рівня практичної підготовленості з предметів загально-військової підготовки виявлено слабкий рівень підготовленості студентів із з модулю навчання «Вогнева підготовка», слабкі навички зі стрійової підготовки, вкрай низький рівень такої фізичної якості, як витривалість. Навіть при проведенні планових практичних занять з модулю навчання «Стрійова підготовка» з високою моторною щільністю студенти відчували значну втому. В ході контрольних занять з модулю

навчання «Вогнева підготовка» виявлено, що 8 % студентів та 12 % студенток були не здатні виконати нормативи бойової підготовки № 13 «Неповне розбирання зброї», № 14 «Збирання зброї після неповного розбирання» (автомат АК-74, кулемети ПКТ та ПКМ) у мінімально визначений час через неможливість стиснути зворотну (зворотньо-бойову) пружину навчальних зразків цієї зброї. Понад 20 % студентів під час виконання нормативу бойової підготовки № 16 «Спорядження магазину (стрічки) патронами» вже після спорядження 4-6 магазинів до автомата АК-74 відчували значну втому та були не здатні після цього виконати норматив навіть на оцінку «задовільно». Під час тренування прийомів та способів стрільби з ручного протитанкового гранатомета РПГ-7В з коліна та стоячи після швидкісного подолання відрізка довжиною 30 м студенти у кількості 32 % переважно жіночої статі були нездатні утримати споряджений до стрільби РПГ-7В на тоці прицілювання нерухомо хоча б 8-12 сек. Після пішого маршу на відстань 12 км без додаткового спорядження у складі роти до місця проведення стрільб студенти показали слабкі результати під час виконання стрільби з місця по нерухомих цілях із завчасно пристріляних АК-74, а саме: понад 15 % при стрільбі на 100 м незадовільний результат мали понад 12 %, а при стрільбі на 200 м незадовільний результат показали майже 21 %. Переважна більшість студентів після подолання маршруту без будь-якого штатного екіпірування (бронежилет, шолом, протигаз тощо) показали в основному задовільні результати стрільби.

Нами було здійснено аналіз системи фізичного виховання у ВНЗ, порядок організації фізичного виховання у базових ЗВО, студенти яких перевірялись. В ході аналізу системи фізичного виховання у ЗВО, в яких навчались зазначені студенти, встановлено, що система фізичного виховання організовано по різному, що підтверджує факт сприйняття керів-

никами цих ВНЗ рекомендаційного листа МОНУ від 25.09.2015 р. № 1/9-454 [2]. Накази, які регламентують організацію фізичного виховання зі студентською молоддю, практично не відповідають вимогам сьогодення щодо фізичної підготовки військових кадрів до ЗСУ.

У ВНЗ, де залишено традиційну систему фізичного виховання, відсутній комплекс сучасних засобів діагностики з визначення фізичної підготовленості студентської молоді, а тести і нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України, затверджені наказом Міністерства молоді та спорту України від 15.12.2016 р. № 4665, зареєстрованого МЮУ 10.02.2017 р. за № 195/30063 [8], офіційно не пройшли практичної апробації в закладах загальної середньої та вищої освіти і як наслідок, не можуть братись до уваги для реального визначення фізичної підготовленості учнівської та студентської молоді в наукових дослідженнях, експертних висновках тощо.

Висновки. Отже за результатами нашого дослідження виявлено, що однією з причин низьких результатів загальновійськової підготовки офіцерів запасу, є недостатній рівень як попередньої практичної, так і методичної підготовленості студентів ВНЗ з фізичного виховання, з однієї сторони. З іншої сторони, відсутність годин для спеціальної фізичної підготовки у загальновійськовому розділі навчальної дисципліни «Військова підготовка» на фізичну підготовку студентів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу у ВНП ВНЗ, ще більше посилює негативні наслідки відсутності традиційної системи фізичного виховання у більшості ВНЗ на якість мобілізаційного ресурсу держави в найближчому майбутньому, що в свою чергу вимагає внесення відповідних змін у нормативно-правовий комплекс із підготовки офіцерів запасу в умовах навчання студентів у ВНЗ.

References

1. Finohenov, Y.S. (2011). Zakhody shchodo pidvyshchennia efektyvnosti orhanizatsiinykh osnov fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv [Measures to improve the effectiveness of the organizational basis for the training of military personnel]. *Journal of National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives*, 27, 314-321 [in Ukrainian].
2. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.09.2015 № 1/9-454 «Shchodo orhanizatsii fizychnoho vykhovannia u vyshcheykh navchalnykh zakladakh». [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated September 25, 2015 № 1 / 9-454 «On the organization of physical education in higher educational institutions»]. Retrieved from <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4440>
3. Naumenko, M.I. & Prykhodko, Y.I. (2008). Metodolohichni aspekty viiskovoi osvity [Methodological aspects of military education]. *Journal of NAOU*, 3 (7), 45-51 [in Ukrainian].
4. Neshchadym, M.I. (2003). *Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice]*. Kyiv: Publishing house «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
5. Olkhovyi, O.M. (2012). Teoretyko-metodychni osnovy profesiino-spriamovanoi fizychnoi pidhotovky kursantiv VVNZ ZS Ukrainy [Theoretical and methodical foundations of vocational-oriented physical training of cadets of the Internal Affairs Ministry of the Armed Forces of Ukraine]. Kharkiv: Publishing house KhUPS [in Ukrainian].
6. Plan dii shchodo vprovadzhennia oboronnoi reformy u 2016 – 2020 rokakh (Dorozhnia karta oboronnoi reformy), zatverdzhenyi Ministrom oborony Ukrainy vid 15.08.2016. [Action Plan on the Implementation of the Defense Reform in 2016-2020 (Roadmap for Defense Reform), approved by the Minister of Defense of Ukraine from 15.08.2016]. Retrieved from http://www.mil.gov.ua/content/tenders/Plan_2208.pdf
7. Telelym, V.M. & Prykhodko, Y.I. (2013). Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv v konteksti suchasnykh form i vydiv zbroinnoi borotby [Training of military specialists in the context of modern forms and types of armed struggle]. *Journal of Military Institute of Kyiv National Taras Shevchenko University*, 42, 198–210 [in Ukrainian].
8. Testy i normatyvy dlia provedennia shchorichnoho otsiniuvannia fizychnoi pidhotovlenosti naseleння Ukrainy, zatverdzhenyi nakazom Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy vid 15.12.2016 r. № 4665, zareiestrovano MiuU 10.02.2017 r. za № 195/30063 [Tests and norms for conducting an annual assessment of the physical preparedness of the population of Ukraine, approved by the order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine dated December 15, 2016, No. 4665, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on February 10, 2017 under No. 195/30063]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0195-17>
9. Tolok, I.V. & Prykhodko, Y.I. (2013). Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu: innovatsiini pidkhody [Training of military specialists with higher education: innovative approaches]. *Journal of Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6, 259–269. [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Фіногенов Ю. С. Заходи щодо підвищення ефективності організаційних основ фізичної підготовки військовослужбовців / Ю. С. Фіногенов // Вісник Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні

- науки: реалії та перспективи. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип.27. – С. 314-321.
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 25.09.2015 № 1/9-454 «Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах». – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4440->.
  3. Науменко М. І. Методологічні аспекти військової освіти / М. І. Науменко, Ю. І. Приходько // Вісник НАОУ. – 2008. – № 3 (7). – С.45–51.
  4. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / М. І. Нещадим. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 852 с.
  5. Ольховий О. М. Теоретико-методичні основи професійно-спрямованої фізичної підготовки курсантів ВВНЗ ЗС України: [монографія] / О. М. Ольховий. – Х.: ХУПС, 2012. – 286 с.
  6. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016 – 2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи), затверджений Міністром оборони України від 15.08.2016. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/tenders/Plan_2208.pdf.
  7. Телелім В. М. Підготовка військових фахівців в контексті сучасних форм і видів збройної боротьби / Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 42. – С. 198-210.
  8. Тести і нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України, затверджені наказом Міністерства молоді та спорту України від 15.12.2016 р. № 4665, зареєстрованого Міністерстві юстиції України 10.02.2017 р. за № 195/30063. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0195-17>
  9. Толлок І. В. Підготовка військових фахівців з вищою освітою: інноваційні підходи / І. В. Толлок, Ю. І. Приходько // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 6. – С. 259–269.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 10.04.2018 р.

Краснов Валерій

кандидат педагогических наук, профессор
кафедра физического воспитания
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
г.Киев, Украина.

Панченко Вадим

старший преподаватель
кафедра тактики и общевойсковой подготовки
Военный институт Киевского национального университета им.Т.Шевченко
г.Киев, Украина.

**АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩЕЙ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ,
ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО ПРОГРАММЕ ПОДГОТОВКИ ОФИЦЕРОВ ЗАПАСА В ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Аннотация: Реформы в сфере образования и обороны в Украине обнаружили существенные пробелы в системе физического воспитания студенческой молодежи, осовременивание которого не нашло продолжение. У студентов не формируется самооценка своих физических способностей и необходимость овладения теоретическими знаниями по физической культуре, вследствие чего физическое воспитание, как педагогический процесс, теряет черты воспитания и социализации личности. Цель исследования: анализ влияния результатов физической подготовленности студентов высших учебных заведений, желающих учиться по программе подготовки офицеров запаса на состояние их успеваемости по общевойсковой подготовке. Использованы методы: анализа, синтеза и обобщения данных научных исследований проблем физического воспитания и его нормативно-правового обеспечения. Выявлено влияние недостаточной физической подготовленности на уровень общевойсковой подготовки будущих офицеров запаса из-за несовершенства нормативно-правового комплекса по организации физического воспитания студенческой молодежи и нормативно-правового комплекса с военной подготовки офицеров запаса. Обнаружено, что существующая оздоровительно-рекреационная система физического воспитания студенческой молодежи не предусматривает формирование необходимых теоретических знаний, методических умений и практических навыков, а отсутствие часов для специальной физической подготовки в общевойсковом разделе учебной дисциплины «Военная подготовка» на физическую подготовку студентов, обучающихся по программе подготовки офицеров запаса в военные учебные подразделения высших учебных заведений, еще больше усиливает негативные последствия отсутствия традиционной системы физического воспитания в большинстве высших учебных заведений на качество мобилизационного ресурса государства.

Ключевые слова: Офицер запаса, студент, общевойсковая подготовка, физическая подготовленность, высшее учебное заведение.

Krasnov Valery
Candidate of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Physical Training
National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Panchenko Vadim
Senior Lecturer
Department of Tactics and Combined-Arms Training
Military Institute of Taras Shevchenko National University
Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE EXISTING SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING OF THE Reserve Officers Training Corps' STUDENTS

Abstract. The significant change of missions and organization of the Armed Forces of Ukraine requires the deep transformation in the military education system and development military professional training, especially citizens' training system development, inter alia ROTC students during last decades. The Action Plan on the Implementation of Defense Reform up to 2020 (Road Map of the Defense Reform) reveals the military education system's effectiveness enhancement due to the improvement of training facilities, training exercises, NATO countries advanced training technologies and methodologies' implementation in education. Reforms in the sphere of education and defense in Ukraine have revealed significant gaps in the system of physical training of student youth, development of which has not been kept abreast. The students do not form a self-assessment of their physical abilities and the need to master theoretical knowledge of physical fitness, as a result of which physical training, as a pedagogical process, doesn't uncloze the person's education and socialization. The purpose of our research is to analyze the impact of university ROTC students' physical fitness results on the state of their academic performance in combined arms training. The methods of analysis, synthesis and summarization of scientific research data of physical training problems and its legal framework were used during research. As a result of the research, the influence of insufficient physical fitness on the level of combined arms training of future reserve officers was revealed due to the negligence of both physical training legal framework of the student youth and ROTC. The research of low ROTC training level highlights that the current healthy recovery system of student youth physical training doesn't provide for the necessary theoretical knowledge, methodic and practical skills' development. The lack of hours for special physical training in the combined arms training of ROTC higher education establishments increases the negative effects of traditional physical training system's absence on the state mobilization resources level.

Key words: Reserve officer, student, combined arms training, physical fitness, higher education institution.

УДК 37.797.217-053.67:615.838

Ляховець Лариса Олексіївна
старший викладач
кафедра фізичної реабілітації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
larusa.liahovetc@uzhnu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ОЗДОРОВЧОЇ АКВААЕРОБІКИ ЯК ЗАСОБУ ГІДРОРЕАБІЛІТАЦІЇ ТА КОРЕКЦІЇ ФІЗИЧНОГО СТАНУ СТАРШОКЛАСНИЦЬ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП

Анотація. Актуальність проблеми полягає в тому, що незадовільний стан здоров'я сучасних школярів зумовлює необхідність пошуку нових підходів до залучення старшокласників із відхиленнями у стані здоров'я постійного або тимчасового характеру, котрі належать до спеціальних медичних груп, до активних занять фізичними вправами. Метою статті є доведення ефективності оздоровчої аквааеробіки як засобу фізичної реабілітації та корекції фізичного стану старшокласниць спеціальних медичних груп та педагогічної доцільності використання цього засобу у фізичному вихованні дівчат. У ході дослідження використано методи психологічного аналізу, тестування фізичної підготовленості (6 тестів), педагогічного експерименту, лікарсько-педагогічного контролю, методи математичної статистики. У статті авторка доводить, що одним із зазначених вище нових підходів є організація в навчальних закладах занять аквааеробікою, яка дозволяє використовувати унікальні властивості води. Її оздоровчо-реабілітаційний вплив забезпечують зміни рівня води, диференціація амплітуд, темпу, координаційної складності рухів, певний темп і ритм музики, чіткість рухів, розмаїття танцювально-гімнастичних комбінацій тощо. Результати проведеного дослідження, складовою якого була індивідуальна робота з дівчатами, підтвердили, що засоби оздоровчої аквааеробіки є ефективними для фізичної реабілітації, корекції фізичного стану та підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласниць, які належать до спеціальних медичних груп.

Ключові слова: аквааеробіка, фізична реабілітація, фізичний стан, дівчата, старший шкільний вік, спеціальні медичні групи.

Вступ. Відомо, що стан здоров'я сучасних школярів є далеким від ідеального; він не в змозі забезпечити їхньої оптимальної життєдіяльності, а оздоровчі функції навчальних закладів реалізуються неефективно, хоча до юнаків і дівчат старших класів загальноосвітніх навчальних закладів ставляться досить високі вимоги. Чимало старшокласників ослаблені, зі зниженим імунітетом та опірністю до несприятливих факторів зовнішнього середовища, мають схильність до загострення хронічних захворювань; негативний вплив цих явищ підсилюється дефіцитом рухової активності та м'язової діяльності. Найбільш розповсюдженими захворюваннями (за даними статистичних звітів Інституту гігієни та медичної екології ім. О.Марзєєва АМН України) є захворювання органів опорно-рухового апарату, дихання, кровообігу, травлення, вірусні інфекції, алергії тощо. Фізична культура для таких учнів має особливе значення, оскільки м'язова робота сприяє активній мобілізації життєво важливих потенцій організму, вихованню вольових якостей, необхідних для подолання хвороби, реабілітації. Це, крім іншого, зумовлює важливість питань відновлення та реабілітації школярів. При цьому гідрореабілітація як один із сучасних засобів фізичної реабілітації набуває все більшої популярності. У цьому контексті вважаємо актуальним дослідити можливості аквааеробіки для фізичного розвитку, оздоровлення та реабілітації зазначених категорій старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження деяких авторів присвячені проблемам методичних розробок занять аквааеробікою з молоддю (Н.Булгакова, І.Васильєва) [2], складання навчальних програм з аквааеробіки (Є.Філатова) [5], використання аквааеробіки як засобу гідрореабілітації молоді після перенесення захворювань (Н.Баламутова, В.Положий, Л.Киселів) [1]. У наукових працях і статтях останніх років також розглядаються питання методики та організації процесу фізичного виховання школярів із відхиленнями у здоров'ї, які належать до спеціальних медичних

груп; серед їхніх авторів – Т.Тітова, Т.Степанцова та інші [8], Г.Хомяков, А.Павличенко та інші [6], В.Велитченко [9], Т.Диба, М.Радзівська та інші [4]. В.Дубровський із колегами [3] розробляє комплекси фізичних вправ для таких учнів. Водночас відзначимо, що наразі немає наукових досліджень, присвячених питанням використання оздоровчої аквааеробіки у процесі фізичного виховання старшокласників, які належать до спеціальних медичних груп.

Мета статті – довести ефективність оздоровчої аквааеробіки як засобу фізичної реабілітації та корекції фізичного стану дівчат старшого шкільного віку, які належать до спеціальних медичних груп, і педагогічну доцільність використання цього засобу у фізичному вихованні старшокласниць.

Завдання дослідження: 1) розглянути принципи комплектування спеціальних медичних груп у старших класах загальноосвітніх шкіл, організації і побудови занять, контролю навантажень; 2) проаналізувати гідрореабілітаційні можливості аеробіки, її оздоровчий вплив на юнаків і дівчат із різними хворобами; 3) експериментально підтвердити чи спростувати гіпотезу щодо можливості фізичної реабілітації та корекції фізичного стану старшокласниць, які належать до спеціальних медичних груп, засобами оздоровчої аквааеробіки.

Методи дослідження. При підготовці статті було використано такі методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел (за допомогою цього методу було опрацьовано широкий спектр літературних джерел з обраної теми, в яких містяться результати проведених раніше досліджень, а також методичної, науково-дослідницької, спеціальної літератури з питань історії та сучасного розвитку різних видів аквааеробіки); психологічний аналіз (проводився з метою виявлення основних психологічних рис і складення психологічних характеристик дівчат старшого шкільного віку); педагогічне спостереження (було націлене на дослідження організаційних форм занять, методів навчання учнів, обсягів та інтенсивності навантажень тощо); педагогічне тесту-

вання фізичної підготовленості (6 тестів), педагогічний експеримент (проводився з метою експериментального підтвердження значення розроблених комплексів вправ (і регулярних занять оздоровчою аквааеробікою в цілому) для покращення функціонального стану і підвищення рівня фізичної підготовленості дівчат, віднесених до спеціальних медичних груп); лікарсько-педагогічний контроль (основна мета – забезпечити ефективне використання засобів і методів фізичного виховання, на яких ґрунтується авторська методика проведення занять з учнями старших класів спеціальних медичних груп), методи математичної статистики (використані для обробки даних, отриманих у ході тестування фізичної підготовленості досліджуваних дівчат на початку та наприкінці проведення педагогічного експерименту. Застосування методів математичної статистики забезпечило здійснення кількісного та якісного аналізу показників, отриманих у ході дослідження. Для визначення статистичної достовірності застосовано критерій Ст'юдента з рівнем значимості $p = 0,05$).

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження ми проводили з дівчатами старших класів загальноосвітніх шкіл м.Ужгорода, які належать до спеціальних медичних груп і потребують особливих педагогічних підходів до організації процесу свого фізичного виховання. Комплектування таких груп залежить від структури захворюваності школярів, яка коливається за роками, але в певних межах. Останнім часом вона частіше пов'язується із захворюваннями опорно-рухового апарату, дихальних шляхів, серцево-судинними патологіями, хворобами, пов'язаними з надлишковою масою тіла, алергічними станами. Підкреслимо, що повне припинення занять фізичною культурою повинно носити тільки тимчасовий характер, тому поширена в деяких навчальних закладах практика, в рамках якої фізичне виховання школярів, які повинні займатися у спеціальних медичних групах, підміняється простим звільненням від уроків фізичної культури, є неприпустимою. Інша справа, що фізичне виховання учнів зі спеціальних медичних груп може здійснюватися в різних специфічних формах, такі школярі можуть бути залучені до процесів адаптивного фізичного виховання, в рамках якого застосовуються переважно засоби ЛФК.

Аквааеробіка будується на комплексах фізичних вправ, що виконуються у воді. При різних хворобах заняття аквааеробікою можуть справляти різний оздоровчий вплив. Заняття з юнаками і дівчатами, які мають проблеми із серцево-судинною системою, забезпечують гідростатичний тиск води на венозні судини, ритмічне скорочення великих груп м'язів, специфічну роботу діафрагми та деякі інші впливи. Разом це полегшує приплив венозної крові до серця, загальну циркуляцію крові, активізує обмін речовин. Також стимулюється робота кровотворних органів, підвищується кількість лейкоцитів у крові, забезпечується тренування дихальних м'язів. Отже, заняття аквааеробікою можемо розглядати як ефективний засіб профілактики легеневих захворювань та фізичної реабілітації юнаків і дівчат після них. Тиск води під час занять аквааеробікою сприяє масуванню шкіри, судин, підшкірно-жирової клітковини, а отже, покращує живлення шкіри, зменшує целюліт. Для старшокласників із захворюванням опорно-рухового апарату аквааеробіка корисна тим, що її засоби перешкоджають хворобам прогресувати, коригують засобами ЛФК деформацію хребта, забезпечують умови для створення його м'язового корсету, виправляють поставу. Рухова діяльність у воді під час занять аквааеробікою сприяє зміцненню імунітету та

загартуванню організму, знімає напруження і стреси, зміцнює нерви, покращує емоційний стан школярів. Аквааеробіка добре підходить для всіх старшокласників, для яких заняття за іншими програмами ЛФК з тих чи інших причин можуть бути проблемними. У воді вони витрачають менше зусиль на виконання фізичних вправ, отримують значне фізичне навантаження за короткий період часу.

До занять аквааеробікою в ході педагогічного експерименту були допущені бажані дівчата 10-11 класів ліцею, зараховані до спеціальної медичної групи, які пройшли медичний огляд і мали допуск до таких занять за рекомендацією лікаря. Загальна структура захворюваності досліджених дівчат виглядала таким чином: патології опорно-рухового апарату – 7 (28%), хронічні інфекційні захворювання або стани після гострих інфекцій – 6 (24%), захворювання дихальних шляхів – 5 (20%), серцево-судинні патології – 3 (12%), шлунково-кишкові захворювання та алергічні стани – по 2 (по 8%).

Заняття проводилися в урочній формі, але в післяурочний час, окремо від інших класів. По ходу занять спочатку дівчата засвоювали прості рухи на місці, потім – з переміщеннями, поступово вводилися вправи з використанням спеціального спорядження (легкі гантелі, нудли, м'ячі) – для додаткового опору та посилення мотивації до занять.

На жаль, організація процесу фізичного виховання в базовому навчальному закладі ускладнює можливість формування груп школярів за нозологічними типами захворювань, що обмежує можливість застосування диференційованого та індивідуального підходів. Між тим, необхідність розв'язання оздоровчо-реабілітаційних завдань на заняттях аквааеробікою безпосередньо співвідноситься з індивідуальними медичними показаннями, з конкретними патологіями. З огляду на це ми намагалися індивідуально працювати з дівчатами, які мають найбільш розповсюджені патології. Так, школярки з патологіями опорно-рухового апарату більше за інших виконували вправи біля стінки басейну, на витяжку у воді, вправи з м'ячами і нудлами, їм пропонувалися також елементи з арсеналу плавання брасом. При роботі зі старшокласницями, які мають захворювання дихальних шляхів, були використані вправи динамічного циклічного характеру, в яких задіяні великі м'язові групи, різноманітні дихальні вправи, що виконувалися як у динаміці, так і в статиці, з дихальними рухами грудної клітини різного характеру та різної амплітуди, починаючи зі швидких і коротких вдихів і закінчуючи глибокими й повільними видихами. Також тренували повне дихання і подовжений видих.

З табл. 1 видно, що загальна динаміка покращення показників фізичної підготовленості в експериментальній групі значно вища порівняно з контрольною. Отримані нами результати дозволяють стверджувати, що ті засоби і методи аквааеробіки, які застосовувалися в роботі, позитивно впливають на рівень фізичної підготовленості ослаблених дівчат, а отже, сприяють корекції їхнього фізичного стану та зміцненню здоров'я в цілому.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

1. До спеціальних медичних груп зараховуються школярі, які мають значні відхилення у стані здоров'я постійного або тимчасового характеру і потребують занять фізичною культурою за спеціально розробленими програмами. При цьому важливо, щоб повне припинення занять носило тільки тимчасовий характер. Структура захворюваності школярів частіше пов'язана із захворюваннями опорно-рухового

Таблиця 1.

Результати тестування фізичної підготовленості дівчат, які брали участь у педагогічному експерименті (n = 25)

Тести	Контрольна група				Експериментальна група			
	I	II	III	P	I	II	III	P
Біг 30 м (с)	5,8	5,8	-	< 0,05	6,0	5,8	+ 0,2	< 0,05
Нахил тулуба вперед із положення сидячи (см)	15,7	15,5	- 0,2	> 0,05	15,4	16,2	+ 0,8	< 0,05
Стрибок у довжину з місця (см)	168	167	- 1,0	< 0,05	170	173	+ 3,0	< 0,05
Човниковий біг 4×9 м (с)	10,9	10,8	+ 0,1	< 0,05	11,1	10,7	+ 0,4	< 0,05
Підтягування з вису лежачи (разів)	17,1	17,6	+ 0,5	> 0,05	17,8	19,1	+ 1,3	< 0,05
Тест Купера (м)	456	473	+ 17	> 0,05	488	521	+ 33	< 0,05

Примітки до табл. 1: I – результати до педагогічного експерименту; II – після; III – динаміка змін показників у ході експерименту; P – статистичне підтвердження достовірності.

апарату, дихальних шляхів і носоглотки, серцево-судинними патологіями, шлунково-кишковими та іншими захворюваннями.

2. На заняттях аквааеробікою використовуються унікальні властивості води, що зумовлюють її особливий вплив на людину. Її оздоровчо-реабілітаційний вплив забезпечують зміни рівня води, диференціація амплітуд, темпу, координаційної складності рухів, певний темп і ритм музики, чіткість рухів, розмаїття танцювально-гімнастичних комбінацій тощо. При різних хворобах заняття аквааеробікою можуть справляти різний оздоровчий вплив.

3. У ході дослідження було проведено педагогічний експеримент, під час якого відібрані до експери-

ментальної групи дівчата-старшокласниці займалися аквааеробікою в урочній формі. Його невід’ємною складовою була індивідуальна робота з дівчатами, які мають найбільш розповсюджені патології. Результати експерименту підтвердили, що засоби оздоровчої аквааеробіки є ефективними для корекції фізичного стану та підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласниць, які належать до спеціальних медичних груп.

Подальші дослідження планується проводити в напрямку використання аквааеробіки як засобу оздоровлення та гідрореабілітації різних контингентів населення.

References

- Balamutova, N.M., & Polozhij, V.M., & Kiselev, L.F. (2011). Ozdorovitel'naya akvaerobika kak sredstvo gidroreabilitatsii studentov spetsial'nykh meditsinskikh grupp [Wellness aquaerobics as a means of hydro-rehabilitation of students of special medical groups]. *Fizicheskoe vospitanie studentov [Physical education of students]*, 1, 11-13 [in Russian].
- Bulgakova, N.Zh., & Vasilyeva, I.A. (1996). *Akvaerobika [Aquaerobics]*. Moscow: RIO RGAFK [in Russian].
- Dubrovskij, V.I., & Dubrovskaya, A.V. (2016). *Fizicheskie uprazhneniya dlya shkolnikov s otkloneniyami v sostoyanii zdorov'ya (spetsialnye meditsinskie grupy) [Physical exercises for schoolchildren with disabilities in the state of health (special medical groups)]*. Retrieved from <http://www.fiziolive.ru/html/fiz/lfk/unloaded-exercises.htm> [in Russian].
- Dyba, T., & Radziievskaya, M., & Radziievskiy, P., & Foiht, V., & Hnutova, N. (2006). Aktualni problemy keruvannya navchalnym protsesom fizychnoho vykhovannya u spetsialnykh medychnykh hrupakh [Actual problems of management of educational process of physical education in special medical groups]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young sports science of Ukraine]*, 10 (1), 294-299 [in Ukrainian].
- Filatova, E.V. (2007). *Akvaerobika [Aquaerobics]*. – Moscow: Finansovaya akademiya pri pravitel'stve RF [in Russian].
- Khomyakov, G.K., & Pavlichenko, A.V., & Panasenko, A.N., & Treskin, A.V. (2011). *Strategiya i taktika organizatsii i metodiki fizicheskogo vospitaniya v spetsialnoj meditsinskoj grupe [Strategy and tactics of organization and methods of physical education in a special medical group]*. Irkutsk: IrGUPS [in Russian].
- Lourens, Debbi (2000). *Akvaerobika [Aquaerobics]*. Moscow: FAIR-PRESS [in Russian].
- Titova, T.M., & Stepantsova, T.V., & Chudov, V.L. (2006). *Fizicheskaya kultura v spetsialnoj meditsinskoj grupe: organizatsiya zanyatij so starsheklassnikami [Physical culture in a special medical group: the organization of classes with high school pupils]*. Moscow: Chistye prudy [in Russian].
- Velitchenko, V.K. (2000). *Fizicheskaya kultura dlya oslablennykh detej [Physical culture for weakened children]*. Moscow: Terra-Sift [in Russian].

Список використаної літератури

- Баламутова Н.М. Оздоровительная аквааэробика как средство гидрореабилитации студентов специальных медицинских групп / Н.М.Баламутова, В.М.Положий, Л.Ф.Киселев // Физическое воспитание студентов. – 2011. – № 1. – С. 11-13.
- Булгакова Н.Ж. Аквааэробика: [Метод. разработки] / Н.Ж.Булгакова, И.А. Васильева. – М.: РИО РГАФК, 1996. – 32 с.
- Дубровский В.И. Физические упражнения для школьников с отклонениями в состоянии здоровья (специальные медицинские группы). [Электронный ресурс] / В.И.Дубровский, А.В.Дубровская. – Режим доступа: <http://www.fiziolive.ru/html/fiz/lfk/unloaded-exercises.htm>.
- Доба Т. Актуальні проблеми керування навчальним процесом фізичного виховання у спеціальних медичних групах / Т.Доба, М.Радзівська, П.Радзівський, В.Фойгт, Н.Гнута // Молода спортивна наука України: [Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту]. – Вип. 10: У 4-х т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – Т. 1. – С. 294-299.
- Филатова Е.В. Аквааэробика. Учебно-методический комплекс / Е.В.Филатова. – М.: Финансовая академия при правительстве РФ, 2007. – 92 с.
- Хомяков Г.К. Стратегия и тактика организации и методики физического воспитания в специальной медицинской группе / Г.К.Хомяков, А.В.Павличенко, А.Н.Панасенко, А.В.Трескин. – Иркутск: ИрГУПС, 2011. – 148 с.
- Лоуренс Д. Аквааэробика. Упражнения в воде: [Практ. руководство] / Дэбби Лоуренс. – Пер. с англ. А.Озерова. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 256 с.
- Титова Т.М. Физическая культура в специальной медицинской группе: организация занятий со старшеклассниками / Т.М.Титова, Т.В.Степанцова, В.Л.Чудов. – М.: Чистые пруды, 2006. – 32 с.
- Велитченко В.К. Физическая культура для ослабленных детей: [Метод. пособие] / В.К.Велитченко. – М.: Terra-Сифт, 2000. – 136 с.

Рецензент: канд. наук з фіз. вих. і спорту, доц. Бондарчук Н.Я.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 11.04.2018 р.

Ляховец Лариса
старший преподаватель
кафедра физической реабилитации
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ АКВААЭРОБИКИ КАК СРЕДСТВА ГИДРОРЕАБИЛИТАЦИИ И КОРРЕКЦИИ ФИЗИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ СТАРШЕКЛАССНИЦ, ОТНЕСЕННЫХ К СПЕЦИАЛЬНЫМ МЕДИЦИНСКИМ ГРУППАМ

Аннотация. Актуальность проблемы заключается в том, что неудовлетворительное состояние здоровья современных школьников вызывает необходимость поиска новых подходов к привлечению старшеклассников с отклонениями в состоянии здоровья постоянного или временного характера, отнесенных к специальным медицинским группам, к активным занятиям физическими упражнениями. Целью статьи является подтверждение эффективности оздоровительной аэробики как средства физической реабилитации и коррекции физического состояния старшеклассниц специальных медицинских групп и педагогической целесообразности использования этого средства в физическом воспитании девушек. В ходе исследования были использованы методы психологического анализа, тестирования физической подготовленности (6 тестов), педагогического эксперимента, врачебно-педагогического контроля, методы математической статистики. В статье автор доказывает, что одним из вышеуказанных новых подходов является организация в учебных заведениях занятий аквааэробикой, позволяющей использовать уникальные свойства воды. Ее оздоровительно-реабилитационное влияние обеспечивают изменения уровня воды, дифференциация амплитуд, темпа, координационной сложности движений, определенный темп и ритм музыки, четкость движений, разнообразие танцевально-гимнастических комбинаций и другие факторы. Результаты проведенного исследования, составной частью которого была индивидуальная работа с девушками, подтвердили, что средства оздоровительной аквааэробики являются эффективными для физической реабилитации, коррекции физического состояния и повышения уровня физической подготовленности старшеклассниц, отнесенных к специальным медицинским группам.

Ключевые слова: аквааэробика, физическая реабилитация, физическое состояние, девушки, старший школьный возраст, специальные медицинские группы.

Lyahovets Larysa
Senior Teacher
Department of Physical Rehabilitation
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE USE OF HEALTH AQUAAEROBICS AS A MEANS OF HYDRO-REHABILITATION AND CORRECTION OF THE PHYSICAL STATE OF SENIOR SCHOOL GIRLS WHO BELONG TO THE SPECIAL MEDICAL GROUPS

Annotation. The unsatisfactory state of health of modern school pupils raises the need to search for new approaches to attracting senior school pupils with deviations in the state of health of a permanent or temporary nature who belong to the special medical groups, to active physical exercises. This is the urgency of the problem, which is solved in the article. The purpose of the article is to confirm the effectiveness of health aquaaerobics as a means of physical rehabilitation and correction of the physical state of senior school girls who belong to the special medical groups, and also to confirm the pedagogical expediency of using this means in the physical education of girls. During the research methods of psychological analysis, physical fitness testing (6 tests), pedagogical experiment, medical and pedagogical control, methods of mathematical statistics were used. In the course of the study, the author found that the morbidity structure of school pupils is more often associated with diseases of the musculoskeletal system, respiratory tract, cardiovascular pathologies, gastrointestinal and other diseases. Physical training of these school pupils are held under specially designed programs, but under normal school conditions. A good means of healing such school pupils is aquaaerobics, which uses the unique properties of water. Changes in water level, amplitude differentiation, coordination complexity of movements, certain pace and rhythm of music, clarity of movements, diversity of dance-gymnastic combinations provide for the rehabilitation and health benefits of aquaaerobics on the human body. The author conducted a pedagogical experiment, during which the senior school girls were actively engaged in aquaaerobics. The main part was dominated by general development and special exercises aimed at raising the level of general physical development of the girls, exercises for training the cardiovascular and respiratory systems – active motions for the development of various muscle groups, exercises for the development of muscles of the trunk; the number of repetitions varied depending on the level of physical fitness of the girls. The author was convinced that the program of lessons should be compiled and adjusted in accordance with specific pathologies. This led to the use of an individual approach during training. The results of the experiment confirmed that the means of health aquaaerobics are effective in correcting the physical condition and increasing the level of physical fitness of senior school girls who belong to the special medical groups.

Key words: aquaaerobics, physical rehabilitation, physical conditions, girls, senior school age, special medical groups.

УДК 316.4:37.037:378.18

Мальцева Ольга Борисівна

кандидат медичних наук, доцент
кафедра основ здоров'я, факультет здоров'я та фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
55olgamobo@gmail.com

Мелега Ксенія Петрівна

кандидат медичних наук, доцент
кафедра основ здоров'я, факультет здоров'я та фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
xenia.melega@uzhnu.edu.ua

Дуб Мар'яна Михайлівна

старший викладач
кафедра основ здоров'я, факультет здоров'я та фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
marjana.dub@uzhnu.edu.ua

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ВИШУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Актуальність проблеми полягає в необхідності підвищення рівня соціального здоров'я студентів, адже спостерігається погіршення в останні десятиліття не тільки соматичного здоров'я молоді, але й інших складових здоров'я – психічної і соціальної. Мета дослідження є висвітлення питання підвищення рівня соціального здоров'я студентів засобами фізичного виховання, компетентності студентської молоді в питаннях розуміння суті соціального здоров'я, значення при формуванні здорового способу життя, в процесі вивчення функцій і ролей у соціальному середовищі. Методи дослідження: соціометричне опитування у формі анкетування з метою дослідження комплексу показників, що визначають стан соціального здоров'я студентів. Результати дослідження: важливий метод соціалізації студентів – систематичне (щодня) виконання фізичних вправ на протязі навчання, обов'язкові заняття в командних іграх (волейбол, баскетбол, футбол). Заохочення студентів до фізичної активності вдосконалює процес їхньої соціалізації, формує (розвиває) всі елементи, які потрібні для соціального здоров'я молоді взагалі. Рациональне використання молодіжного потенціалу в процесі соціального розвитку визначає напрямки розвитку суспільства загалом.

Ключові слова: соціальне здоров'я, студенти, фізичне виховання.

Вступ. Стрімкі соціально-економічні зміни, що відбуваються останнім часом в Україні, на жаль, не сприяють покращенню стану здоров'я її мешканців. Навпаки, останнім часом можна спостерігати негативні тенденції у цьому аспекті: збільшується кількість студентів, у яких фіксуються ті чи інші захворювання, які нерідко ускладнюються хронічним перебігом. Проблема полягає не лише у погіршенні соматичного здоров'я, але й інших складових здоров'я – психічної і соціальної [7, с.6-9; 6, с.16-20].

Зменшується кількість студентів, які ведуть здоровий спосіб життя, а погіршення стану здоров'я обмежує успіхи у навчанні та соціальну активність. Спостерігається дезадаптація частини молоді у суспільстві, зниження прагнення до самореалізації; збільшення правопорушень; занепад статевої культури. Все це свідчить про зниження рівня соціального здоров'я молодого покоління, підтверджує негативний вплив факторів соціального середовища на організм [1, с.64-66].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальне здоров'я є дуже важливою складовою індивідуального здоров'я людини, і великі інформаційні навантаження, нервово-емоційні напруження, що тривалий час впливають на організм студента, а протягом учбового року посилюються, – все це загалом погіршує стан здоров'я молоді. Останнім часом вивчення проблеми соціального здоров'я взагалі та розкриття сутності поняття «соціальне здоров'я особистості» зокрема привертає все більше вчених. Категорія «соціальне здоров'я» в літературі використовується все частіше, однак питання щодо зміс-

ту поняття та його структури і показників залишаються дискусійними, аспекти соціального здоров'я є найменш вивченим і в той же час чи не найбільш перспективним для вивчення елементом здоров'я [2, с.36-41; 5, с.53-59; 3, с.4-8].

В окремих першоджерелах «соціальне здоров'я» людини, гармонійний внутрішній світ особистості, розглядається як складова психічного, а не соціального здоров'я. Переважно це обумовлено тим, що більш прийнятними в аспекті соціального здоров'я варто вважати оптимальні стосунки в суспільстві (з сокурсниками, з тими, хто поряд). Соціальне здоров'я характеризується рівнем соціалізації особистості, ставленням до норм і правил, прийнятих у суспільстві, соціальними зв'язками з людьми й соціальними інститутами, набутим соціальним статусом та прагненням до його підвищення у межах чинних законів і моральних традицій, джерелами і рівнем доходів і витрат тощо.

Соціальна спрямованість особистості знаходить своє вираження по відношенню: до інших людей (доброта, чуйність, повага, дружба, симпатія тощо); до своїх видів діяльності (сумлінність, дисциплінованість, працьовитість, відповідальність); до своєї Батьківщини (патріотизм, героїзм, відданість ідеалам); у відношенні до самого себе (гідність, гордість, скромність, самолюбство); до природи, речей, різних явищ (ощадливість, акуратність) [2, с.36-41].

Важливим є розуміння сутності соціального здоров'я В.Колесовим: «це сукупність нормативних уявлень про власну соціальну поведінку у відповідності з соціально-екологічними характеристиками

навколишнього середовища і суб'єктивних відчуттів, пов'язаних з ними». Автор визначає такі показники соціального здоров'я: соціокультурна активність; здатність до розподілу соціальних явищ за критеріями моральних норм; здатність підвищувати рівень інтелекту та ідентифікувати себе з певною соціальною групою; мати достатній рівень самоорганізації і організації взаємодії з соціумом; здатність до критичного мислення; здатність відчувати почуття довіри до людей. При цьому, на думку науковця, доцільними є такі критерії соціального здоров'я – гармонійність відносин особистості з соціальним оточенням та соціальна зрілість особистості (виражається у відповідальності, терплячості, саморозвитку) [4, с.217-229].

За даними інших авторів, соціальне здоров'я характеризується індивідуальними особливостями і соціальною ситуацією: відносини соціального суб'єкта з соціальним середовищем на мікро-, мезо- і макрорівнях, що виражається в суб'єктивній і об'єктивній достатності його соціального статусу для реалізації власних потреб, цілей і цінностей відповідно до суспільних потреб. Тобто, соціальне здоров'я загалом визначає позитивність стану або ефективність функціонування людини як соціального об'єкта [3, с.4-8; 6, с.16-20].

Розкриваючи нормативну модель соціального здоров'я особистості, Л.Колпіна вважає її (модель) сукупністю параметрів, що відображають актуальну здатність індивіда відтворювати своє буття за допомогою соціальних зв'язків і відносин – це пасивна соціальна адаптація. Важливим є розкривати в цих соціальних відносинах себе (самореалізація), оптимізувати свої особистісні відносини, формувати соціальну творчість, усвідомлювати своє соціальне призначення в різних соціальних сферах (відповідно до різних аспектів соціального статусу) [5, с.53-59].

Важливим завданням сучасної освіти є те, щоб студенти знали і раціонально використовували потенційні можливості свого організму; вміли регулювати свої емоції; були екологічно грамотними та мали бажання до набуття знань, умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я. Практика свідчить, що набуття і закріплення настанов на здоровий спосіб життя формує духовно, фізично і соціально здорову особистість. Враховуючи зазначене вище, необхідним є покращення стану здоров'я студентів шляхом активного використання комплексу методів відновлення.

Метою статті є висвітлення питання підвищення рівня соціального здоров'я студентів засобами фізичного виховання, компетентності студентської молоді в питаннях розуміння суті соціального здоров'я, значення при формуванні здорового способу життя.

Завдання дослідження: 1) провести аналіз літературних джерел щодо стану соціального здоров'я студентської молоді. 2) обґрунтувати значення комплексу відновлення, сформувавши для дослідження комплекс показників, що визначають стан соціального здоров'я студентів; 3) провести дослідження по ефективності використання комплексу відновлення стану здоров'я студентської молоді за показниками соціального здоров'я засобами фізичного виховання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалася комплекс методів дослідження: анкетування, педагогічне спостереження, методи порівняльного аналізу результатів дослідження. Анкетування відноситься до соціометричних методів з метою виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів, симпатії і неприязні серед членів групи, для дослідження особливостей міжособистісних відносин в малих групах

(наприклад, студентської групи).

За допомогою соціометричного опитування можна одержати оптимальну інформацію про позиції індивідів в групі (наприклад, про ступінь популярності, про типи міжособистісних відносин, про наявність у групі неформального лідера, про групову згуртованість і т. д.) і на їх основі виявити позитивні, конфліктні, напружені або індивідуальні ділянки, що має дуже велике значення для корегування міжособистісних відносин в групі.

Соціометричне опитування проводилося у формі роздавального анкетування на місці: були роздані респондентам анкети, проконтрольоване їх заповнення, збирання анкет. Враховувалося, що адекватне розуміння сучасного стану молодіжної проблеми є важливим для прогнозів майбутнього українського суспільства.

Нові феномени українських повсякденних оздоровчих та відновлюючих, здоров'я зберігаючих практик для молоді (таких, що мають вплив на стан здоров'я), поступово стають предметом теоретичних та методологічних дискусій.

Проводилось також обстеження студентів з метою виявлення стану такого показника як рівень самооцінки (висока, середня, низька) – здатність особистості оцінити особливості свого характеру, моральні якості, природні здібності, вчинки, зовнішність (особиста самооцінка), а також процес і результат своєї діяльності (діяльнісна самооцінка). Неадекватна, тобто завищена або занижена самооцінка, а також нестійка самооцінка деформують внутрішній світ особистості, спотворюють її мотивацію і емоційно-вольову сферу і тим самим перешкоджають гармонійному розвитку особистості, психічному і соціальному здоров'ю. Обстеження підтвердило досить низьку товариськість, часто нетактовність студентів при спілкуванні, в окремих випадках – безвідповідальність та недисциплінованість, безініціативність. Неврівноваженість при спілкуванні з іншими людьми, недостатню активність у міжособистісних відносинах.

Студентам було запропоновано комплекс з використанням засобів фізичного виховання: виконання фізичних вправ: щодня, активні, без предметів, для різних м'язових груп, різноманітні за характером, що сприяло швидкій адаптації при взаємодії студентів в командних іграх. Використовувались заняття в спортивних секціях (волейбол, баскетбол, футбол). Робота в команді сприяла згурпуванню студентів, формувала мотивацію до узгоджених дій, взаємодопомоги, колективізму. Також було дано рекомендації, що будуть сприяти адаптації учнівської молоді до умов навчання і проживання в соціумі, формуванню соціального здоров'я (методика «Управління емоціями», методика «Формування вольових якостей»), позитивного ставлення до себе і віри у власні сили.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення завдань дослідження було відібрано 24 студента факультету здоров'я та фізичного виховання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» віком 19 років, з них 14 (58 %) дівчат та 10 (42%) юнаків. Обстеження студентів методом анкетування дало можливість встановити рівень соціальної активності та спрямованості за бальною системою оцінки. Більшість – 15 (63%) осіб, проявили невпевненість у собі, ніяковість при розмовах, особливо з незнайомими людьми, низьку товариськість, тактовність, відповідальність, дисциплінованість, ініціативність та комунікативність (1 бал). На низькому рівні (1 бал) виявилася також здатність до самооцінки (позитивної, адекватної, стабільної); студенти були за окре-

мими показниками незадоволені собою у відносинах в сім'ї, групі, в окремих випадках відмічали свою нерівноваженість при спілкуванні з іншими людьми.

Студенти у більшості підтвердили недостатню активність (1 бал) у міжособистісних відносинах, досить низьку культуру поведінки та культуру користування матеріальними благами. Низькою була здатність адекватно реагувати на морально – етичні ситуації у процесі спілкування в групі, з викладачами, та керувати емоціями під час навчання загалом та виконання фізичних вправ зокрема. Тільки частково (1 бал) студенти усвідомлювали свою соціальну цінність (в сім'ї, групі), а розуміння необхідності підготовки до праці, тобто оволодіння знаннями, уміннями і навичками – було сформовано фрагментовано.

Знання моральних норм і правил поведінки в суспільстві, значущість моральних якостей у підготовці до життя були практично відсутні. В 33% (8 осіб) випадків дуже низькою (0 балів) була здатність до колективної взаємодії, процесів спілкування в групі, та спрямованість на суспільно корисну працю. Сприйняття соціальної реальності (0-1 бал) було неадекватним, з нерозумінням можливостей доступу молоді до нових можливостей у сфері освіти, соціальної активності і зайнятості.

Заохочення студентів до занять у спортивних секціях, таких як баскетбол та волейбол, футбол, а також використання після фізичних навантажень прийомів самомасажу сприяли не тільки покращенню показників фізичного здоров'я. Були проведені заняття по формуванню вольових якостей, набуття навиків управління емоціями, ознайомлення з прийомами соціальної адаптації - це дозволило підвищити загальний інтелектуальний рівень студентів.

Повторне опитування підтвердило ефективність запропонованого комплексу для переосмислення студентами значущості свого буття, сприяли посиленню (більшість) активності у життєдіяльності в групі. Так, 20 (83%) студентів підняли рівень соціального статусу з 0-1 бала до 2-3 балів, а 4 (17%)

студенти - досягли 3 бальної оцінки.

Збільшилися: здатність адекватно реагувати на морально-етичні ситуації у процесі спілкування та керувати емоціями під час навчання (та контактів з членами сім'ї, суспільства) загалом та при виконання фізичних вправ зокрема; розуміння необхідності підготовки до праці, тобто оволодіння знаннями, уміннями і навичками; прагнення до самовдосконалення своєї особистості.

Покращилися: культура поведінки (товариськість, тактовність), культура користування матеріальними благами; задоволеність собою у відносинах в сім'ї, групі; врівноваженість спілкування з іншими людьми; комунікативність.

Підвищилися: відповідальність, дисциплінованість; знання правил поведінки в суспільстві, значущість моральних якостей у підготовці до життя; адекватне сприйняття соціальної реальності; - усвідомлення своєї соціальної цінності (в сім'ї, групі).

Висновки. Проведено аналіз літературних джерел щодо стану соціального здоров'я студентської молоді. Встановлено, що соціальне здоров'я студента – це складне за змістом і структурою поняття, яке є сукупністю структурних компонентів, що передбачають готовність молоді до дорослого життя, реалізації власного потенціалу в соціумі, взаємодії з близькими та соціумом, прагнення до постійного удосконалення тощо. Обґрунтовано значення комплексу відновлення, сформовано для дослідження комплекс показників, що визначають стан соціального здоров'я студентів. Проведено дослідження по ефективності використання комплексу відновлення стану здоров'я студентської молоді засобами фізичного виховання за показниками соціального здоров'я. Використання засобів фізичного виховання сприяє формуванню у студентів дисциплінованості, відповідальності, учити правилам поведінки в групі зокрема та правилам життєдіяльності в соціумі загалом. Представлені дослідження є етапом виконання комплексних наукових досліджень, потребують уточнення та продовження.

References

1. Abashkina, R.A. (2016). Otnoshenie studentov k fizicheskoi kulture i sportu kak sposobu formirovaniya zdorovogo sposoba zhizni [The students' attitude to physical culture and sport as the formation method of a healthy lifestyle]. In *Aktualnie voprosy, problemy fizicheskoi kulture, sporta, turizma i rekreatsij* [Actual tasks and problems of physical culture, sport, tourism and recreation]. Proceedings of the IVth all-Russian International Scientific and Practical Conference (pp.64-66). Tomsk: STT [in Russian].
2. Horianna, L. (2009). Sotsialne zdorovia ludyny yak pokaznyk kulturei spilkuvannia [Social health of human as an indicator of communication culture]. *Ridna shkola* [Native school], 4, 36-41 [in Ukrainian].
3. Horodnova, N.M., Panka, V.H. (2009). *Eksperimentalne doslidzhennia pozitivnogo stavlennia uchniv i studentiv do zdorovogo sposobu zhyttia* [Experimental research of schoolchildren's and students' positive attitude to the healthy lifestyle]. Kyiv: Nika-Centr [in Ukrainian].
4. Kolesov, V.I. (2009). Sotsyalnoe zdorovie studentov [Students' social health]. *Vestnik Sankt-Peterburzhskoho universiteta MVD Rossii* [Saint-Petersburgh university newsletter of MIA in Russia], 2 (42), 217-229 [in Russian].
5. Kolpyna, L.V. (2009). Sotsyalnoe zdorovie: normativnaia model i realnost [Social health: normative model and reality]. *Srednerusskiy vestnik obshchestvennikh nauk* [Middle Russian newsletter about social sciences], 3, 53-59 [in Russian].
6. Korzh, V.P., Sorokin, V.O., & Bashkin, I.M. (2009). Sotsialna rol fizychnoi kulturei i sportu v zmitsnenni i pidtrymanni zdorovia naseleння Ukrainy [A social role of physical culture and sport in strengthening and supporting of Ukrainian population health]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanizatsii ohorony zdorovia Ukrainy* [Newsletter about social hygiene and organization of health protection in Ukraine], 3, 16-20 [in Ukrainian].
7. Korniiichuk, O.P. (2013). Sotsialnyi vymir pokaznykiv rozvytku ohorony zdorovia [Social measure of health protection development indicators]. *Simeina meditsyna* [Family medicine], 2, 6-9 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Абашкина Р.А. Отношение студентов к физической культуре и спорту как способу формирования здорового способа жизни / Р.А.Абашкина. // Материалы 1У Всероссийской с международным участием научно – практической конференции «Актуальные вопросы проблемы физической культуры, спорта, туризма и рекреации». Томск: STT. – 2016. – С.64–66.
2. Горяня Л. Соціальне здоров'я людини як показник культури спілкування /Лариса Горяня // Рідна школа. – 2009. – №4. – С.36-41.
3. Експериментальне дослідження позитивного ставлення учнів і студентів до здорового способу життя: метод. посіб. / за ред. Городнової Н.М., Панка В.Г. – К.: Ніка-Центр, 2009.- С.68.
4. Колесов В. И. Социальное здоровье студентов / В.И.Колесов // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2009. – №2 (42). – С.217-229.

5. Колпина Л.В. Социальное здоровье: нормативная модель и реальность / Л.В.Колпина // Среднерусский вестник общественных наук. – 2009. – №3. – С.53-59.
6. Корж В.П. Соціальна роль фізичної культури і спорту в зміцненні і підтриманні здоров'я населення України /В.П.Корж, В.О.Сорокін, І.М.Башкін //Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2009. – №3. – С.16–20.
7. Корнійчук О.П. Соціальний вимір показників розвитку охорони здоров'я /О.П.Корнійчук // Сімейна медицина. – 2013. – № 2. – С.6–9.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 11.04.2018 р.

Мальцева Ольга

кандидат медичинських наук, доцент кафедра основ здоров'я
факультет здоров'я і фізического виховання
ГВНЗ Ужгородський національний університет
г.Ужгород, Україна

Мелега Ксенія

кандидат медичинських наук, доцент кафедра основ здоров'я
факультет здоров'я і фізического виховання
ГВНЗ Ужгородський національний університет
г.Ужгород, Україна

Дуб Марьяна

старший преподаватель кафедра основ здоров'я
факультет здоров'я і фізического виховання
ГВНЗ Ужгородський національний університет
г.Ужгород, Україна

**ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ СОЦИАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ СРЕДСТВАМИ
ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ**

Аннотация. Актуальность проблемы состоит в необходимости повышения уровня социального здоровья студентов, поскольку отмечено ухудшение в последние десятилетия не только соматического здоровья молодежи, но и других составляющих здоровья – психической и социальной. Цель исследования – освещение вопроса повышения уровня социального здоровья студентов средствами физического воспитания, компетентности студенческой молодежи в вопросах понимания сути социального здоровья, значения при формировании здорового способа жизни, в процессе изучения функций и ролей в социальной среде. Методы исследований: социометрический опрос в форме анкетирования с целью исследования комплекса показателей, определяющих состояние социального здоровья студентов. Результаты исследования: поощрение студентов к физической активности совершенствует процесс их социализации, формирует (развивает) все элементы, необходимые для социального здоровья молодежи вообще. Рациональное использование молодежного потенциала в процессе социального развития определяет пути развития общества в целом.

Ключевые слова: социальное здоровье, студенты, физическое воспитание.

Maltseva Olga

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
Department of Health Bases
Faculty of Health and Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Melega Ksenia

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
Department of Health Bases
Faculty of Health and Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Dub Marjana

Senior Lecturer
Department of Health Bases
Faculty of Health and Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**ENHANCING THE LEVEL OF SOCIAL HEALTH OF STUDENTS OF EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS BE MEANS OF PHYSICAL EDUCATION**

Abstract. Relevance of the problem under consideration consists of necessity of increase equal of social health of students, as worsening is marked in the last decades of not only somatic health of young people but also other constituents of health – psysical and social. The outlooks of domestic and foreign scientists are considered to

maintenance of concept of social health of students personality. A research aim is illumination of question of increase of social health of students level by facilities of physical activity, to the competence of student young people in the questions of understanding of essence of social health, value at forming of healthy method of life, in the process of study of functions and roles in a social environment. Special measures of prevention of social health are systematic practicing of physical exercises starting and gymnastics (run, walk, crawl) during the students life. It is necessary to correctly conduct physical and social exercises, to attract all elements that are necessary for formation of social health of the young generation. Methods of research used: sociological method questioning in form questionnaire. Research results: Encouragement of students to physical activity perfects the process of their socialization, forms (develops) all elements necessary for social health of young people in general. Rational use of youth potential in process of social development determines the ways of development of society on the whole. Rational use of youth potential is in the process of social reproduction and its performance is determined by the directions and ways of realizing this potential. Based on the results obtained of the analysis we have selected the most urgent social pedagogical problems of students, formulated the corresponding problems to overcome them, and highlighted the criteria to judge the effectiveness of these tasks.

Key words: social health, students, physical exercises and social activity.

УДК 371.134:796

Маріонда Іван Іванович

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
ivan.marionda@uzhnu.edu.ua

Шароді Василь Михайлович

старший викладач кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
vmsharodi@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті актуалізовано проблему програмно-цільового підходу до управління професійною підготовкою майбутнього вчителя фізичної культури. Розкрито особливості програмно-цільового підходу та обґрунтовано шляхи його реалізації в умовах кредитно-модульної системи навчання. **Метою статті** є розкриття особливостей програмно-цільового підходу та обґрунтування шляхів його реалізації в процесі управління професійною підготовкою майбутнього вчителя фізичної культури. **Методи дослідження.** Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, які дали можливість з'ясувати сучасний стан теорії і практики оптимізації педагогічного процесу, систематизувати та узагальнити інформацію про досліджуваний об'єкт та створити модель оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури. Здійснено спробу довести, що такий підхід є одним з ефективних механізмів підвищення якості освітніх послуг у вищій школі. Наведені програми, що застосовуються для досягнення цілі на різних рівнях їх розробки і здійснення, зокрема, загальноуніверситетському, факультетському (інститутському), кафедральному (груповому) і особистісному, що дало можливість значно оптимізувати професійну підготовку майбутніх вчителів фізичної культури. Визначено ефективність роботи керівника педагогічного колективу (структурного підрозділу) в вищій школі щодо оптимізації відносин, які управляються та оцінюються за наступними критеріями: а) зміст діяльності (обсяг і якість виконаної роботи); б) ступінь згуртованості колективу за певний період роботи; в) авторитет керівника (виборність керівника).

Ключові слова: програмно-цільовий підхід, процес, професійна підготовка, вчитель, фізична культура, кредитно-модульна система.

Вступ. Сьогодні в Україні відбувається зміна пріоритетів у системі професійної підготовки вчителя. Серед факторів, які це зумовили, можна виокремити дві групи чинників. Насамперед це процеси реформування системи вищої освіти, які відбуваються не лише в Україні, але й за її межами. Ці процеси спонукають до переосмислення ролі майбутнього вчителя в новому столітті. Другу групу чинників у галузі національної освіти становлять соціально-педагогічні зміни, пов'язані з уведенням нових державних освітніх стандартів, переходом на європейський зміст та структуру освіти.

Як засвідчує досвід розвинутих країн, у підготовці фахівця ключову роль відіграє програмно-цільовий підхід, який дає змогу ефективно поєднати програмні цілі зі шляхами їх досягнення, включаючи механізми державного й ринкового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна вища школа багато в чому перестала задовольняти потреби в якості підготовки спеціалістів з вищою освітою, зокрема, вчителів фізичної культури [5]. Цьому є ряд причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Однією з таких причин, на нашу думку, є недосконалість організації навчального процесу [7]. В дослідженні цієї проблеми емпірично можна виділити ряд факторів, які негативно впливають на розвиток творчого потенціалу студентів. Це передусім існування великої кількості екстенсивних методик в організації навчальної роботи і, як наслідок, дефіцит дійсно творчих, самостійних робіт, слабе опрацювання цілей організації навчального процесу майбутніх учителів [1; 3; 6].

Вийти зі складної ситуації, що склалася у сучасному ВНЗ для оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури можна за до-

помогою застосування в навчальному процесі програмно-цільового підходу, де основну роль відіграють науково обґрунтовані цілі. Це довели О.Власюк, А.Жаліло, А.Семенченко, Л.Яценко на прикладі ефективного вирішення великих економічних і соціальних завдань [9]. Разом з тим, на наш погляд, ефективність такого підходу значно збільшується, якщо він буде застосований і в менших за масштабом системах, якою є навчально-виховний процес у ВНЗ. Це пояснюється тим, що сучасні вузи також являють собою складні системи, що включають управлінські, наукові, громадські, педагогічні системи. При цьому можливий і часто відбувається «відрив» окремих ланцюгів управління від кінцевої мети, які відходять на другий план і підміняються другорядними цілями. Інколи ці цілі вступають у протиріччя: цілі деканату і кафедр, факультету й окремих викладачів тощо.

Мета статті: розкрити особливості програмно-цільового підходу та обґрунтувати шляхи його реалізації в процесі управління професійною підготовкою майбутнього вчителя фізичної культури.

Завдання дослідження: 1. розкрити особливості впровадження програмно-цільового підходу в процес професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури; 2. визначити ефективність роботи керівника педагогічного колективу в вищій школі для оптимізації відносин.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, які дали можливість з'ясувати сучасний стан теорії і практики оптимізації педагогічного процесу, систематизувати та узагальнити інформацію про досліджуваний об'єкт та створити модель оптимізації професійної

підготовки вчителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи мету навчання як важливий компонент цілісної системи навчання, теорія оптимізації ставить завдання побачити, яким чином свідомо мета діяльності педагога виступає як закон, що визначає спосіб і характер його дії; з'ясувати, які функції виконують цілі навчання і діяльності викладача й студента, в якій мірі кінцеві результати навчання студентської молоді залежать від якості цілей.

Конкретні цілі і завдання професійної підготовки фахівця, на нашу думку, формуються викладачем на межі соціальних потреб суспільства у якості фахового майбутнього вчителя фізичної культури нового типу і комплексу реальних можливостей для здійснення такого соціального замовлення, які є у розпорядженні професорсько-викладацького складу. Відповідно до різних видів результатів професійної підготовки, цілі й завдання її на всіх рівнях діляться на цілі освітні і виховні.

Дійсно, для досягнення оптимальних результатів педагогічної діяльності, для забезпечення оптимального взаємовідношення, єдності між педагогічними цілями, засобами їх досягнення й результатами, на які спрямована діяльність, вимагається достатньо висока педагогічна майстерність викладача. Перетворення цілей, засобів і результату в монолітну цілісну систему, можливе лише за умови, що кожний компонент педагогічного процесу буде добре працювати на всю систему, на її результати, відмінно справлятися з покладеними на нього функціями [4].

На думку П.Крейсберга [2], відбір цілей повинен здійснюватись за наступними критеріями: відповідність головної мети навчального процесу головними цілям ВНЗ, які обумовлені соціальним замовленням суспільства; єдність двох цілей: з одного боку, розвиток особистості кожного студента і становлення його як конкурентоспроможного фахівця, з іншого боку, – підвищення наукового потенціалу ВНЗ і більш ефективна й широка участь у вирішенні реальних наукових проблем; доступність і реальність мети, яка визначається шляхом експертної оцінки; відсутність протиріч між цілями різних рівнів; відповідність мети обмеженням, що сформульовані на основі аналізу прогнозу досягнення мети. Як правило, обмеження накладається на термін досягнення, величину і якість ресурсів, які використовуються в програмі.

На основі наведених думок стає можливим в одному визначенні поєднати мету й зміст оптимізації процесу навчання. Однак, на наш погляд, у застосуванні до процесу навчання у ВНЗ це визначення має деякі специфічні особливості. Їх суть полягає в тому, що кінцевою метою оптимізації є досягнення максимально можливих результатів навчання не тільки з урахуванням можливостей кожного учня в школі, а й у відповідно до вимог, які ставляться до змісту й рівня загальнонаукової та професійної підготовки майбутніх фахівців. Необхідно врахувати й те, що ВНЗ є вищою сходинкою у навчанні, тому не можна визначати рівень підготовки студентів, лише виходячи з їхніх індивідуальних навантажень.

Оскільки особливістю програмно-цільового підходу є пріоритет головної мети й орієнтація на кінцевий результат, він сприяє оптимізації управління професійною підготовкою майбутнього вчителя, що складається з таких стадій [4; 8]: програмна: розробка стратегії реалізації цілей; організаційна: створення системи й органів управління; практична: реалізація програм структурними підрозділами; контролю та діагностики, де розглядаються питання щодо виконання планів та програм, а також здійснення про-

міжного та підсумкового контролю на базі застосування рейтингової системи оцінювання, моніторинг якості освіти; отримання результату: підведення підсумків, корекція програм; передцільова: дослідження проблем ринку нових спеціальностей і спеціалізацій в галузі фізичної культури і спорту та вивчення сучасного стану професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури і шляхи вдосконалення даної системи в майбутньому; цільова: постановка головної мети.

Така програма дозволить якісно підвищити рівень підготовки майбутнього фахівця фізичної культури в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу в ВНЗ.

У рамках програмно-цільового підходу до покращення навчального процесу професійної підготовки учителів фізичної культури нами виділено чотири рівні програм: загально університетський, факультетський (інститутський) груповий (кафедральний) та особистісний.

З усіх вищенаведених програм найбільшого доопрацювання з метою оптимізації навчального процесу, зокрема професійної підготовки, потребують загальноуніверситетські, факультетські (інститутські) та групові (кафедральні) програми, а саме: це розробка й впровадження кредитно-модульної системи з метою організації навчального процесу і модульно-рейтингової системи оцінювання успішності студентської молоді, застосування інноваційних технологій під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Кожна програма повинна містити відповіді на питання: коли вона буде виконана; де буде реалізована; хто її виконає; якого результату планується досягти; які критерії реалізації даної програми. У зв'язку з цим першочергове значення має питання про структуру програми, яка є комплексом виконавчих та програм управління [8, с.16].

Отже, оптимізація професійної підготовки в ВНЗ залежить від ефективності застосування програмно-цільового підходу до планування й управління, який відображений у змісті програм. Його результативність залежить від фахівців, котрі здійснюють виконання цих програм та прагнуть досягнення поставленої мети, тобто бажаного результату.

Успішне здійснення навчально-виховного процесу й наукової діяльності професорсько-викладацького складу залежить від якості керівництва педагогічним колективом, яке здійснюється ректором, деканом, завідувачами кафедр. Щоб успішно управляти педагогічним і студентським колективом, організувати їх на виконання завдань, які вирішує ВНЗ, керівникам потрібно знати не тільки педагогіку та психологію, а й педагогічний менеджмент, освітній маркетинг. Вони повинні мати організаторські здібності та бути взірцем для своїх колег-викладачів, як в адміністративній та педагогічній, так і в ефективній науковій та методичній діяльності.

Висновки. У ситуації, що склалася в сучасному ВНЗ, для оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців необхідний передусім програмно-цільовий підхід, основну роль у якому відіграють науково обгрунтовані цілі. Довівши свою ефективність у вирішенні великих економічних і соціальних завдань, він успішно впроваджується у планування та управління для вирішення складних проблем, які існують у ВНЗ. Разом з тим ефективність такого підходу значно підвищиться, якщо він буде застосовуватися і до менших за масштабом систем. Це пояснюється тим, що структурні підрозділи ВНЗ також являють собою складні системи, що включають управлінські, науко-

ві, суспільні та педагогічні підсистеми.

Ефективність управління багато в чому залежить від стилю управління. Особистість керівника є одним із факторів оптимізації функціонування будь якої системи, зокрема такої складної, як сучасний ВНЗ.

Особливістю програмно-цільового підходу є пріоритет головної мети, орієнтування на кінцевий

результат при використанні програм, які розробляються на різних рівнях: загальноуніверситетському, факультетському (інститутському), кафедральному та особистісному. При цьому до програм належать виконавчі і програми управління, які, у свою чергу, поділяються на програми контролю і корекції.

References

1. Danylenko, I.I. (2001). *Ocynuyvanniy ta vibir pedagogicheskikh innovatsiy: teoretiko-prakt. aspekt* [Evaluation and selection of pedagogical innovations: theoretical-practical aspect]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
2. Kreysberg, P. U. (1982). Ponyatie celey obucheniya: Klassifikaciya celey obucheniya po konkretnosti – abstraktnosti: Problemi konkretizatsii celey obucheniya i vospitaniya [Concepts of Learning Objectives: Classification of Training Purposes for Specificity - Abstraction: Problems of specific goals of education and upbringing]. *Sovietskaia pedagogika i shkola* [Soviet pedagogy and school], 15, 29-31 [in Russian].
3. Pekhota, O. M. (ed.) (2004). *Osvitni tekhnologii* [Educational technologies]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
4. Polovnikova, N. A. (1982). Teoria i praktika intensifikatsiyi obucheniya studentov na osnove celevogo podkhoda [Theory and practice of intensifying student learning based on the target approach]. *Intensifikatsiya uchebnogo processa* [Intensification of the educational process], 18-32 [in Russian].
5. Rabotin, I. V. (2001). Innovatsionnyj komponent pedagogicheskoy dejatelnosti uchitelja fizicheskoy kultury [Innovative component of pedagogical activity of the teacher of physical culture]. *Teoria i praktika fizkultury* [Theory and practice of physical culture], 2, 22-24 [in Russian].
6. Sgadova, V. V. (2003). *Pedagogichnyy proces u vyshchij shkoli* [Pedagogical process in high school]. Kyiv: NPU [in Ukrainian].
7. Shamova, T.I., Tretiakov, P. I., & Kapustin, N. P. (2002). *Upravlenie obrazovatelnyimi sistemami* [Management of educational systems]. Moscow: Gumanitar. izd. centr VLADOS [in Russian].
8. Tymoshenko, O. (2009). Teoretyko-metodychni zasady optymizatsiyi profesijnoyi pidgotovky vchyteliv fizychnoyi kultury u vyshchijkh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodical principles of optimization of professional training of teachers of physical culture in higher educational institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: National pedagogic University named after M.Dragomanov [in Ukrainian].
9. Vlasyuk, O. S., Zhalilo, J. A., Semenchenko, A. I., & Yacenko, L. D. (2006). *Strategichne programno-cilove planuvannya procesiv socialno-ekonomichnogo rozvutku Ukrainu* [Strategic programme-targeted planning of the processes of social and economic development of Ukraine]. Kyiv: DP NVC «Yevroatlantykinform» [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Оцінювання та вибір педагогічних інновацій: теоретико-практ. аспект / За ред. Л.І.Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185 с.
2. Крейсберг П.У. Понятия целей обучения: Классификация целей обучения по конкретности – абстрактности: Пробл. конкретизации целей обучения и воспитания / П.У.Крейсберг // Сов. педагогика и школа. – 1982 – Вып. 15. – С.29-31.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / За ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
4. Половникова Н.А. Теория и практика интенсификации обучения студентов на основе целевого подхода / Н.А.Половникова // Интенсификация учебного процесса: Сб. науч. тр. – Челябинск, 1982. – С.18-32.
5. Работин И.В. Инновационный компонент педагогической деятельности учителя физической культуры / И.В.Работин // Теория и практика физ. культуры. – 2001. – №2. – С. 22-24.
6. Педагогічний процес у вищій школі: Метод. рекомендації / Авт.-укладач В.В.Сгадова. – К.: НПУ, 2003. – 57 с.
7. Шамова Т.И. Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Т.И.Шамова, П.И.Третьяков, Н.П.Капустин. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 271 с.
8. Тимошенко О. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / О.Тимошенко; Нац.пед.ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2009. – 36 с.
9. Стратегічне програмно-цільове планування процесів соціально-економічного розвитку України: Наук.-методол. посіб. / О.С.Власюк, Я.А.Жаліло, А.І.Семенченко, Л.Д.Яценко, та ін.; За заг. ред. В.П. Горбуліна, акад. НАН України, д-ра техн. наук. – К.: ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 116 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 23.03.2018 р.

Марионда Иван

кандидат педагогических наук, доцент
заведующий кафедрой физического воспитания
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

Шароди Василий

старший преподаватель кафедры физического воспитания
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

ПРИМЕНЕНИЕ ПРОГРАМНО-ЦЕЛЕВОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. В статье актуализировано проблему программно-целевого подхода к управлению профессиональной подготовкой будущих учителей физической культуры. Раскрыты особенности программно-целевого подхода и обоснованы пути его реализации в условиях кредитно-модульной системы обучения. Целью статьи является раскрытие особенностей программно-целевого подхода и обоснование путей его реализации в процессе управления профессиональной подготовкой будущих учителей физической культуры. Методы исследования. Для решения поставленных задач использовались следующие методы исследования: анализ и обобщение психолого-педагогической и учебно-методической литературы, которые позволили выяснить современное состояние теории и практики оптимизации педагогического процесса, систематизировать и обоб-

щити інформацію об досліджуваному об'єкті і створити модель оптимізації професійної підготовки учителів фізичної культури. Підприємта спроба довести, що такий підхід є одним із ефективних механізмів підвищення якості освітніх послуг в вищій школі. Приведені програми, застосовувані для досягнення цілі на різних рівнях їх розробки і виконання, зокрема, загальноуніверситетському, факультетському (інститутському), кафедральному (груповому) і особистому, що дозволило значно оптимізувати професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури. Визначено ефективність роботи керівника педагогічного колективу (структурного підрозділу) в вищій школі по оптимізації відносин, які управляються і оцінюються за наступними критеріями: а) зміст діяльності (обсяг і якість виконаної роботи); б) ступінь єдності колективу за певний період роботи; в) авторитет керівника (виборність керівника).

Ключові слова: програмно-цілевий підхід, процес, професійна підготовка, вчитель, фізична культура, кредитно-модульна система.

Marionda Ivan

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Physical Education
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Sharodi Vasyl

Senior Lecturer
Department of Physical Education
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

APPLICATION OF THE PROGRAM-TARGET APPROACH IN THE PROCESS OF MANAGEMENT BY PROFESSIONAL PREPARATION FOR THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE

Annotation. The article focuses on the problem of the program-target approach to the management of the professional training of the future teacher of physical culture. The peculiarities of the program-target approach are revealed and the ways of its realization in the conditions of the credit-module system of training are grounded. An attempt has been made to prove that this approach is one of the effective mechanisms for improving the quality of educational services in higher education. The following research methods were used for solving the tasks: analysis and generalization of psychological and pedagogical and educational and methodical literature that gave an opportunity to find out the current state of the theory and practice of optimizing the pedagogical process, to systematize and generalise information about the object under investigation and to create a model of optimization of a professional training of teachers of physical culture. The following programs are used to achieve the goal at different levels of their development and implementation, in particular, general, faculty (institute), department (group) and personal, which made it possible to significantly optimize the professional training of future teachers of physical culture. The effectiveness of the work of the head of the pedagogical team (structural unit) in the high school on the optimization of relations, which are managed and evaluated according to the following criteria, is determined: a) the content of the activity (volume and quality of the work performed); b) degree of unity of the collective for a certain period of work; c) the authority of the head (election leader).

Key words: program-target approach, process, professional training, teacher, physical culture, credit-module system.

УДК [378.015.31:613]:796.071.4

Мосейчук Юрій Юрійович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
завідувач кафедри фізичної культури та основ здоров'я
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна
ug-mosey@ukr.net

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена потребою якісного вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Мета публікації – обґрунтувати потребу впровадження в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури організаційно-педагогічних умов. З'ясовано, що організаційно-педагогічні умови є додатковими чинниками, що удосконалюють методи, форми та засоби професійної підготовки, поліпшують характер взаємин між усіма суб'єктами освітнього процесу та мають суттєвий позитивний вплив на формування культури здоров'я. Головна увага зосереджена на висвітленні таких організаційно-педагогічних умов, як: мотивація ціннісного відношення до культури здоров'я; міждисциплінарна інтеграція знань про формування культури здоров'я; збагачення практичного досвіду формування культури здоров'я засобами тренінгу; розвиток здоров'язберігаючого середовища у навчальному закладі; стимулювання рефлексивної діяльності в контексті розвитку культури здоров'я. Використано теоретичні (бібліографічний метод, порівняльний і структурний аналіз, синтез, систематизація, моделювання) та емпіричні (спостереження, бесіди, опитування) методи дослідження. Максимальне впровадження в освітній процес комплексу авторських організаційно-педагогічних умов призведе до позитивного результату в контексті підвищення усіх компонентів культури здоров'я у майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, культура здоров'я, майбутні учителі фізичної культури, неперервна освіта, професійна підготовка.

Вступ. З методологічної позиції процес формування культури здоров'я майбутнього педагога, який здійснюватиме фізичне виховання, передбачає активне стимулювання ґрунтового пізнання накопичених попередніми поколіннями цінностей, знань, ідеалів та норм. Включаючись в професійну роботу по організації фізичного виховання своїх вихованців, педагог як інваріант культури здоров'я, повинен виявляти, інтерпретувати і перевести в контекст індивідуально-професійних сенсів ті цінності та способи діяльності з формування культури здоров'я, що носять універсальний характер.

Цілком очевидним є той факт, що в контексті сучасних інноваційних підходів до організації освітнього процесу під час неперервної професійної підготовки необхідно, насамперед, навчити студентів факультетів фізичного виховання активно реалізувати новаторські рішення щодо формування усіх компонентів культури здоров'я. Така діяльність має бути спрямована на самопізнання, самовдосконалення та самоорганізацію майбутнього педагога.

У практичному аспекті формування культури здоров'я майбутнього педагога залежить від конкретного наповнення освітнього процесу, що спрямоване на: розробку практико орієнтованого навчально-методичного забезпечення, яке дозволить здійснити змістове наповнення системи формування культури здоров'я на засадах неперервності та наступності; зміну цільових орієнтирів викладання навчальних дисциплін професійного спрямування у площину формування культури здоров'я; цілеспрямоване удосконалення мотиваційної, когнітивної, конативної та особистісної складової професійної підготовки студентів у контексті формування культури здоров'я. Вважаємо, що одним із важливих аспектів вивчення означеного кола проблематики є інтенсивний пошук найефективніших організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню культури здоров'я майбутнього вчителя як вагової складової його професійної та особистісної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед наголосимо, що у численних напрацюван-

нях науковців декларується потреба впровадження різноманітних додаткових чинників, які би позитивно впливали на формування культури здоров'я студентів, а саме: педагогічних умов формування культури здоров'я студентів спеціальної медичної групи (Н. Грибок); педагогічних умов вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання (О. Гладошук); організаційно-педагогічних умов формування культури здоров'я студентів (І. Яковлева); педагогічних умов формування потреби в зміцненні здорового способу життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання (Л. Дудорова); педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи (О. Бологіна); організаційних умов становлення культури здоров'я студентів фізкультурно-спортивного профілю (І. Коновалова).

Підтвердженням потреби вдосконалення освітнього процесу слугують основні напрями розвитку освіти, що визначені «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Проектом Концепції розвитку освіти до 2025 року, Законом України «Про вищу освіту». Нині у наукових дослідженнях не виникає сумніву факт доцільності впровадження умов, однак йдуть тривалі обговорення конкретного напрямку та визначення їхнього спектру. Ці питання стали вагомими й у нашому дослідженні, що спонукало нас до проведення методологічних розвідок та семантичного аналізу.

Мета статті – обґрунтувати доцільність впровадження організаційно-педагогічних умов та охарактеризувати механізми їх впровадження.

Завдання дослідження: довести потребу додаткових чинників в освітній процес формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури; визначити конкретний спектр організаційно-педагогічних умов, які впливатимуть на формування культури здоров'я студентів; проаналізувати методологічні аспекти їх практичного впровадження.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів дослідження: порівняння, ана-

ліз і узагальнення наукових джерел і нормативних документів – з метою узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури та обґрунтування доцільності виокремлення організаційно-педагогічних умов; синтез, систематизація – для визначення та уточнення змісту професійної підготовки учителів фізичної культури; моделювання – для розробки практичних механізмів впровадження організаційно-педагогічних умов, які суттєво впливають на ефективність формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури. Використано емпіричні методи дослідження: спостереження, бесіди, усне і письмове опитування для узагальнення змістових складових організацій освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Зупинимось на розгляді сутності наукової дефініції «організаційно-педагогічні умови». Констатуємо, що вихідним терміном є «умови», який у тлумачному словнику української мови розуміється як «необхідні обставини, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [6, Т.3, с.617]. У філософському трактуванні умови – це характеристика того середовища, обставин, поза якими досліджуваній предмет (явище) не може існувати, котрі об'єктивно зумовлюють його виникнення й подальший розвиток. Тобто термін «умови» охоплює наявність певної сукупності правил, що забезпечують реалізацію мети педагогічного впливу.

Як було з'ясовано, більшість науковців схильні виокремлювати педагогічні умови та вважати, що це певні додаткові зовнішні обставини (фактори), які необхідно ввести в освітній процес з метою впливу на формування, розвиток та вдосконалення культури здоров'я. Серед усього спектру педагогічних умов нами було обрано саме організаційно-педагогічні умови, які розуміємо як додаткові чинники, що впливають на освітній процес, удосконалюючи методи, форми та засоби професійної підготовки, поліпшуючи характер взаємин між усіма суб'єктами. Ці умови матимуть позитивний вплив на процес формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури.

У результаті аналізу загальнонаукової психолого-педагогічної літератури, законодавчих та нормативних актів в галузі організації професійної підготовки учителів фізичної культури, положень про оптимізацію та підвищення ефективності професійної освіти, проведеного опитування та включеного спостереження було визначено п'ять організаційно-педагогічних умов, що впливатимуть на формування культури здоров'я.

Висуваємо гіпотезу про те, що виокремлений спектр організаційно-педагогічних умов у своєму цілісному контексті впливатиме на формування усіх компонентів культури здоров'я.

В основу обрання першої організаційно-педагогічної умови – мотивації ціннісного ставлення до культури здоров'я – покладено поради О. Мальцевої про те, що «для повної самореалізації й виконання професійних завдань учитель повинен мати надійний фундамент здоров'я, позитивну енергію, високий потенціал і спроможність реалізації багатьох творчих планів» [4, с.5].

Ціннісне ставлення передбачає усвідомлену поведінку стосовно внутрішньо вмотивованого ставлення до свого здоров'я у контексті його збереження та зміцнення. Тобто, сприйняття свого здоров'я як вагомий цінності є фактором, що спонукає до активного виконання усіх професійних обов'язків. Розвиток ціннісного відношення до культури здоров'я, в першу чергу, передбачає зміну існуючого ставлення на основі цілеспрямованої мотивації.

З практичної точки зору під час процесу мотивації ціннісного ставлення студентів до культури здоров'я викладач повинен намагатися досягти наступних цілей: 1) створити позитивну мотивацію у тих студентів, у яких відсутній інтерес до навчання; 2) змінити зовнішню мотивацію на внутрішню, тобто переорієнтувати мотивацію уникнення покарання або формальну мотивацію на змістовну, бажану для особистості; 3) підвищити рівень внутрішньої мотивації ціннісного відношення до культури здоров'я до рівня творчості та ентузіазму. Під час практичних занять викладачі систематично наводили приклади та давали практичні завдання професійно спрямованого характеру, що безпосередньо впливають на мотивацію потреби у формуванні високого рівня культури здоров'я.

З практичної позиції формування культури здоров'я постійно удосконалюється, проте у відношенні технологізації даного процесу і специфіки можливостей міждисциплінарної інтеграції та впровадження на її основі інноваційних організаційно-структурних побудов, що функціонують в умовах здоров'язберігаючої освіти. Саме це протиріччя і були покладені в основу вибору другої організаційно-педагогічної умови – міждисциплінарна інтеграція знань про формування культури здоров'я. До уваги взято аргументи А. Сулими [7] про те, що однією із найважливіших задач професійної підготовки майбутніх фахівців є формування і закріплення орієнтації студентів на збереження здоров'я й прищеплення навичок щодо розширення теоретичних знань під час формування культури здоров'я у молодому віці.

У методологічному аспекті, ми виходили з тих міркувань, що для міждисциплінарної інтеграції найбільш вагомим є постулат про досягнення загальної гармонії та узгодженості між теоретичною інформацією усіх навчальних дисциплін, які прямо та опосередковано впливають на формування культури здоров'я. З'ясовано, що інтеграція має вагомий вплив на реалізацію методологічної, розвиваючої й технологічної функцій професійної підготовки. З практичної точки зору під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я на засадах міждисциплінарної інтеграції знань нами було встановлено чіткий взаємозв'язок між переліком професійно орієнтованих дисциплін, а також узгоджено програми викладання цих дисциплін з метою уникнення повторів та удосконалено їхнє методичне забезпечення.

Обираючи третю умову – збагачення практичного досвіду формування культури здоров'я засобами тренінгу – ми виходили з міркувань, задекларованих у глосарії термінів з питань зміцнення здоров'я [1] про те, що саме тренінг є незамінним елементом освітнього процесу, який опирається на досвід, а також допускає, що присутні на тренінгу студенти, крім отримання нової інформації, отримують реальну можливість відразу використовувати її на практиці, виробляючи нові уміння й навички.

На основі аналізу дисертаційного дослідження Г. Мешко [5] було з'ясовано, що під час тренінгу через міжособистісну взаємодію відбувається роз-

криття особистісної проблематики членів групи та її психокорекція. У практичному контексті, під час розробки та проведення тренінгу головний акцент було зроблено на підвищення значущості одержуваної теоретичної інформації про здоров'я у цілому та формування практичних умінь і навичок культури здоров'я, зокрема. Так, тренінгові заняття були спрямовані на самопізнання, розширення уявлень про обрану професію учителя фізичної культури та потребу у високому рівні культури здоров'я під час реалізації професійної діяльності щодо організації фізичного виховання та розвиток індивідуальної творчості під час формування як власної культури здоров'я, так і культури здоров'я своїх вихованців на основі використання інтерактивних методів. При розробці тренінгу було використано рекомендації П. Гусака [2] стосовно того, що конкретні ситуації, які мають невирішені проблеми, максимально наближують студентів до вирішення поставлених завдань щодо збереження здоров'я та використання здоров'язберігаючих технологій як у повсякденному житті, так і у майбутній професійній діяльності.

У практичному контексті було впроваджено ідеї проблемності, колективної діяльності та діалогічності під час тренінгу, що сприяв формуванню у майбутніх учителів фізичної культури показників організаційно-діяльнісного компонента культури здоров'я.

Обґрунтовуючи вагомість четвертої організаційно-педагогічної умови – розвиток здоров'язберігаючого середовища у навчальному закладі – ми виходили з тієї позиції, що аксіологічні засади побудови цілісного педагогічного процесу в сучасних вишах повинні базуватися на розвитку багаторівневої взаємодії особистості та освітнього середовища в аспекті налагодження особистісної комунікації. Тобто було враховано, що розвиток студента відбувається в середовищі, яка може позитивно, або негативно впливати. В основу було покладено тезу Л. Мацевко-Бекерської про те, що розвиток студента базується на прагненні стати частиною університетського середовища та для цього оволодіти інтелектуальним, дослідницьким, особистісним ціннісним змістом освітнього простору вишу [3, с. 204].

Нині надзвичайно цінним для формування культури здоров'я майбутнього фахівця є середовище навчання, яке спрямоване на здоров'язбереження. У методологічному контексті освітнє середовище створюється для самопізнання, вдосконалення особистісно-емоційної сфери студентів, забезпечує розвиток творчого мислення, надає студенту можливість засвоєння норм поведінки особистості з високим рівнем культури здоров'я. Значущість здоров'язберігаючого освітнього середовища з точки зору наявності в ньому можливостей для задоволення особистісно-емоційних потреб майбутніх учителів фізичної культури полягає в: відтворенні та трансляції здоров'язбереження; розвитку та само-

розвитку особистісних здібностей щодо підвищення власного рівня культури здоров'я; виявленні та впровадженні в повсякденне життя ціннісних орієнтацій спрямованих на зміцнення та збереження здоров'я під час організації фізичного виховання; емоційному забарвленні соціально значимих подій, які виникають під час формування культури здоров'я; цілеспрямованому використанні знань, умінь і навичок.

Обґрунтуємо доцільність та висвітлимо основні перспективи, які очікуємо від впровадження п'ятої організаційно-педагогічної умови – стимулювання рефлексивної діяльності в контексті розвитку культури здоров'я. За основу було прийнято розуміння рефлексії як джерела внутрішньої інформації, способу внутрішнього вільного контакту з екзистенцією людини, її сенсом, і який не може не бути представлений в освітньому процесі в його зовнішньому просторі, що прагне до прийняття, розуміння, тотожності з внутрішнім, що сприяють цьому. Зокрема, говорячи про стимулювання рефлексії, ми базувалися на положенні Ю. Кулюткіна [3], який виявив, що головним моментом рефлексивного управління є постановка студента в позицію активного суб'єкта власної діяльності та розвитку у нього здатності до самоврядування. Таким чином, для ефективної побудови процесу формування культури здоров'я студентів викладач повинен бути готовий до управління рефлексивною діяльністю студента. Причому педагогічний вплив передбачає орієнтацію на позитивне ставлення до цінності фізичної культури і здорового способу життя, стимулювання внутрішньої духовної роботи, педагогічну підтримку в момент здійснення вибору, постійну готовність надати психологічну допомогу. Це вимагає від викладача, наявності власного ставлення до цих цінностей, що дозволило б надавати опосередкований вплив на формування ціннісної позиції студентів в напрямку зміцнення культури здоров'я. У технологічному плані завдання педагога полягає у виборі такого способу впливу, яке забезпечує комфортний стан студента і максимально сприяє розкриттю його індивідуальності.

Висновки. Проведений аналіз теоретико-методичних аспектів формування культури здоров'я у майбутніх учителів фізичної культури засвідчує нагальну потребу впровадження організаційно-педагогічних умов у їхню професійну підготовку. У практичному сенсі, організаційно-педагогічні умови це спеціальні фактори освітнього процесу, що забезпечать майбутнім фахівцям ефективну реалізацію потреби у вдосконаленні усіх компонентів культури здоров'я, будуть спрямовані на покращання практичних дій щодо вирішення педагогічних завдань по формуванню високого рівня культури здоров'я у процесі неперервної професійної підготовки на основі системності. Наші подальші напрацювання будуть зосереджені у площину практичних механізмів впровадження організаційно-педагогічних умов.

References

1. *Glossarij terminov po voprosam ukrepleniya zdorovya* [Glossary of terms for health promotion] (2008). Zheneva: Vsemirnaya organizaciya zdorovya [in Russian].
2. Husak, P.M., Zymivets, N.V., & Petrovych, V.S. (2009). *Vidpovidalne stavlennia do zdorovia: teoriia ta tekhnologii* [Responsible attitude to health: theory and technology]. Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia» [in Ukrainian].
3. Kulyutkin, Y.N. (1998). Lichnostno-orientirovannoe obuchenie i ego pedagogicheskij smysl [Person-oriented learning and its pedagogical meaning]. In *Sovremennye orientiry v obrazovanii pedagogov* [Modern directions in the education of pedagogues] (pp.9–24). Irkutsk, Russia: IOV RAO [in Russian].
4. Maltseva, O. (2011). Zdorovia vchytelia – odyin iz vazhlyvykh chynnykiv profesiinnoi ta tvorchoi samorealizatsii pedahoha [The health of a teacher as one of the important factors of professional and creative self-realization of a teacher]. *Zdorovia ta fizychna kultura. Shkilnyi svit* [health and physical culture. School life], 3, 1–5 [in Ukrainian].
5. Meshko, H.M. (2012). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do zberezheniia i zmitsnenniia profesiinoho zdorovia* [Preparation of future teachers for the preservation and strengthening of professional health]. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].
6. *Novyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy* [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (2008). Kyiv: Akonit [in Ukrainian].

7. Sulyma, A., & Kravchuk, T. (2010). Osoblyvosti formuvannya kultury zdorov'ia studentiv fakultetu fizychnoi kultury, shcho zaimaiutsia yedynoborstvamy [Features of formation of health culture of students of the faculty of physical culture, engaged in martial arts]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methods of upbringing]*, 11, 43–46 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здоровья. – Женева, 2008. – 48 с.
2. Гусак П. М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : [монографія] / П. М. Гусак, Н. В. Зимівець, В. С. Петрович; за ред. П. М. Гусака. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 219 с.
3. Кулюткин Ю. Н. Личностно-ориентированное обучение и его педагогический смысл / Ю.Н. Кулюткин // Современные ориентиры в образовании педагогов. – СПб. : Иркутск, 1998. – С. 9–24.
4. Мальцева О. Здоров'я вчителя – один із важливих чинників професійної та творчої самореалізації педагога / Олена Мальцева // Здоров'я та фізична культура. Шкільний світ. – 2011. – № 3. – С. 1–5.
5. Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я: [монографія] / Г.М.Мешко. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – 468 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. – К.: Аконті, 2008, – Т. 3 –862 с.
7. Сулима А. Особливості формування культури здоров'я студентів факультету фізичної культури, що займаються єдиноборствами / А. Сулима, Т. Кравчук // Теорія та методика фізичного виховання. – 2010. – № 11. – С.43–46.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 23.03.2018 р.

Мосейчук Юрій Юрьевич

кандидат наук по фізическому вихованню і спорту, доцент
заведуючий кафедрою фізическої культури і основ здоров'я
Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича
г.Черновці, Україна

ОБОСНОВАНИЕ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ И ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ВНЕДРЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. Актуальность исследования обусловлена необходимостью качественного совершенствования профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Цель публикации – обосновать необходимость внедрения в профессиональную подготовку будущих учителей физической культуры организационно-педагогических условий. Выяснено, что организационно-педагогические условия являются дополнительными факторами, совершенствуют методы, формы и средства профессиональной подготовки, улучшают характер взаимоотношений между всеми субъектами образовательного процесса и имеют существенный положительное влияние на формирование культуры здоровья. Главное внимание сосредоточено на освещении таких организационно-педагогических условий, как: мотивация ценностного отношения к культуре здоровья; междисциплинарная интеграция знаний о формировании культуры здоровья; обогащение практического опыта формирования культуры здоровья средствами тренинга; развитие здоровьесберегающей среды в учебном заведении; стимулирования рефлексивной деятельности в контексте развития культуры здоровья. Используются теоретические (библиографический метод, сравнительный и структурный анализ, синтез, систематизация, моделирование) и эмпирические (наблюдение, беседы, опросы) методы исследования. Максимальное внедрение в образовательный процесс комплекса авторских организационно-педагогических условий приведет к положительному результату в контексте повышения всех компонентов культуры здоровья у будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, культура здоровья, будущие учителя физической культуры, непрерывное образование, профессиональная подготовка.

Moseychuk Yuriy

PhD in Physical Education and Sport, Associate Professor
Head of Department of Physical Education and Health Basics
Chernivtsi Yuri Fedkovich National University, Chernivtsi, Ukraine

PRESENTATION OF EXPEDIENCY AND PRACTICAL MECHANISMS OF IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS IN THE PROCESS OF FORMATION OF HEALTH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

Abstract. The urgency of the study is conditioned by the need for a qualitative improvement of the professional training of future teachers of physical culture. The purpose of the publication is to substantiate the need for introducing into the professional training of future teachers of physical culture organizational and pedagogical conditions. In the course of the study, it was established that the scientists expressed the position on the expediency of identifying additional factors that need to be introduced into the educational process in order to influence the formation of a health culture. The conditions should be aimed at modernizing the educational environment in which the future health professionals will form the health culture. Among the whole spectrum of conditions, organizational and pedagogical conditions were chosen which we understand as additional factors influencing the educational process. They improve methods, forms and means of vocational training, improve the nature of the relationship, have a positive impact on the process of forming the health culture of future teachers of physical culture. It was established that in practical terms, organizational and pedagogical conditions are special circumstances and factors of educational process that will provide future specialists with effective implementation of the needs for improvement of all components of the health culture. They are aimed at improving practical actions in solving pedagogical tasks for the formation of a high level of health culture in the future teachers of physical culture in the process of continuous vocational training on

the basis of a systematic approach. As a result of the analysis of general scientific psychological and pedagogical literature, legislative and normative acts in the field of professional training of teachers of physical culture, provisions on optimization and increase of the efficiency of vocational education, conducted interviewing and observation, five conditions that will influence formation of a health culture are determined: 1) motivation of value attitude to the culture of health; 2) interdisciplinary integration of knowledge about the formation of a health culture; 3) enriching the practical experience of forming a culture of health through training; 4) the development of healthcare of the environment in an educational institution; 5) stimulation of reflexive activity in the context of the development of a health culture. We put forward the working hypothesis that the distinct spectrum of organizational and pedagogical conditions in its integral context will affect the formation of all components of the culture of health. Theoretical methods (bibliographic method, comparative and structural analysis, synthesis, systematization, modeling) and empirical methods of observation, interviews, surveys) were used. The maximum implementation of the complex of authorial organizational and pedagogical conditions in the educational process will lead to a positive result in the context of enhancement of all components of the health culture of future teachers of physical culture.

Key words: organisational and pedagogical conditions, health culture, future teachers of physical culture, continuing education, vocational training.

УДК 57.05+612:796+37.01

Мусянко Олена Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент

кафедра теорії та методики фізичного виховання

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м.Дрогобич, Україна

musiyenko1976@gmail.com

Матішин Іван Васильович

кандидат психологічних наук, старший викладач

кафедра спортивних дисциплін

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м.Дрогобич, Україна

mat-iv@meta.ua

Попович Святослав Ігорович

старший викладач

кафедра фізичного виховання та спорту

Львівський національний університет імені Івана Франка

м.Львів, Україна

popovych_sviat@meta.ua

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТЬ ВПРАВАМИ ХАТХА-ЙОГИ (САРВАГАСАНА, КАРНА-ПІДАСАНА) ЗАСОБАМИ АКУПУНКТУРНОЇ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТОК

Анотація. Існує потреба у вдосконаленні системи фізичного виховання студентської молоді, оскільки в даний час склалася тенденція до зниження мотивації та інтересу до занять. Мета дослідження: визначити ефективність занять вправами Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток засобами акупунктурної діагностики за методикою В.Накатані. Методи дослідження: аналіз та узагальнення спеціальної літератури з метою обґрунтування доцільності використання вправ Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток; методика дослідження Ryodoraku за допомогою приладу «Електроніка Еліта-4». Результати дослідження: досліджено вплив виконання двох асан Хатха-Йоги Сарвагасани (поза свічки) та Карна-Підасани (поза із затиснутими вухами) на біоелектричні потенціали електропроникних точок організму людини. Обстежено п'ять студенток ЛНУ ім. І.Франка і п'ять студенток ДДПУ ім. І. Франка, які володіли досконалою технікою виконання цих вправ. Вимірювання походили до виконання вправи, під час та після виконання вправи через 6 хвилин. В результаті досліджень встановлено значний оздоровлювальний вплив виконання цих вправ на організм людини. Під час виконання Сарвагасани активізуються функції дихальної та серцево-судинної систем, стимулюються функції тонкого кишечника, підшлункової залози, селезінки, печінки, жовчного міхура, статевих залоз, нирок, наднирників та аденогіпофіза. Пригнічується діяльність шлунку, товстого кишечника, щитоподібної залози та сечового міхура. Під час виконання Карна-Підасани відбувається пригнічення функції серцево-судинної системи, органів травлення, селезінки та підшлункової залози, печінки, жовчного та сечового міхурів.

Ключові слова: фізичне виховання, біоелектричні потенціали, Хатха-Йога, Сарвагасана, Карна-Підасана, внутрішні органи.

Вступ. Існуюча система безперервної освіти у фізичному вихованні на даному етапі не вирішує проблему оздоровлення і фізичної підготовленості дівчат і жінок, про що свідчать дослідження багатьох вчених. Крім того, спостереження показали, що студентки, які вступають на перший курс вищого навчального закладу у більшості випадків не зорієнтовані до занять фізичним вихованням. Така ситуація вимагає наукового підходу до підбору засобів залучення до занять, видів рухової діяльності та оптимальних фізичних навантажень строго регламентованих залежно від рівня фізичного здоров'я. У процесі опрацювання нашої системи проведення занять ми вирішували питання гармонійного їхнього впливу на організм, тобто, загальне оздоровлення, удосконалення фізичного розвитку, фізичної підготовленості, а також досягнення психічної зрівноваженості, враховуючи вік студенток та їхні інтереси щодо вибору рухової діяльності.

У даній роботі ми зосередили свою увагу на впливові виконання окремих вправ (асан) Хатха-Йоги на організм молодих жінок (студенток ЛНУ ім. І.Франка та ДДПУ ім. І.Франка).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Од-

ним з популярних методів досліджень стану організму є акупунктурна діагностика [1; 3–6; 10; 11; 14; 16; 18]. Глибоке вивчення різних методів акупунктурної діагностики дало змогу нам обрати як більш інформативний для своїх досліджень метод Ryodoraku, розроблений японським вченим В. Накатані в 1950 році [12].

За його даними всі біологічно активні точки з'єднані в меридіани, кожний з яких несе інформацію про функціональний стан якогось внутрішнього органа, що в подальших дослідженнях мало підтвердження і в інших закордонних вчених [15; 17].

Враховуючи те, що на кожному меридіані велика кількість реактивних електропроникних точок (наприклад, на меридіані сечового міхура їх 67) і вимірювання біопотенціалів з кожної з них є дуже трудомістким процесом. В. Накатані запропонував проводити вимірювання тільки в репрезентативних точках, середнє значення електропровідності в яких відповідає середньому значенню електропровідності всього меридіана. За показниками розміру електричного струму в репрезентативних точках можна робити висновок про функціональний стан того чи іншого органа порівняно з фізіологічною нормою,

тобто методика є дуже інформативною в діагностиці захворювань.

Метою нашої роботи було визначити ефективність занять вправами Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток засобами акупунктурної діагностики за методикою В.Накатані. В своїй роботі ми припустили, що використання даної методики можливе не тільки для діагностики захворювань, а й для визначення впливу фізичних вправ йоги на ті чи інші органи і системи організму, якщо проводити вимірювання до виконання асани, під час її утримання і після відпочинку від її виконання.

Проведення пробних досліджень підтвердило нашу гіпотезу про доцільність використання методики Ryodoraku як методики термінової інформації для визначення впливу фізичних вправ на організм людини.

Завдання дослідження. 1. Обґрунтувати доцільність використання вправ Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток. 2. Дослідити зміни біоелектричних потенціалів репрезентативних точок організму людини до, під час та після виконання Сарвангасани та Карна-Підасани.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення спеціальної літератури з метою обґрунтування доцільності використання вправ Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток; методика дослідження Ryodoraku за В.Накатані [15] за допомогою приладу «Електроніка Еліта-4». Вимірювали електричні потенціали (ЕП) в репрезентативних біологічно активних точках дванадцяти головних меридіанів: легенів (P), перикарда (MC), серця (C), лімфатичної та імунної систем (TR), тонкого (IG) і товстого (GI) кишківників, селезінки та підшлункової залози (RP), печінки (F), нирок (R), сечового (V) і жовчного (VB) міхурів та шлунка (E) з метою визначення ефективності занять вправами Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Підасана) в системі фізичного виховання студенток.

В дослідженнях взяли участь п'ять студенток ЛНУ ім. І.Франка та п'ять студенток ДДПУ ім. І.Франка, які володіли досконалою технікою виконання всіх поз і практикували їх не менше одного

року.

Виклад основного матеріалу. Під час проведення досліджень впливу виконання Сарвангасани (рис. 1) на організм людини утримання асани тривало 10 хв, відпочинок після її виконання – 6 хв. Асани виконували під час занять фізичним вихованням під керівництвом викладачів кафедри фізичного виховання за нашою програмою.

Навчання виконувати вправи Хатха-Йоги проводили за наступними рекомендаціями:

– Сарвангасану виконувати починаючи з вихідного положення лежачи на спині, ноги разом, руки вздовж тулуба. Роблячи неглибокий вдих, починати повільно піднімати прямі ноги до вертикального положення, таз і попереk при цьому залишати на підлозі. Потім повільно піднімати таз, підтримуючи його руками, доти, доки тіло не буде у вертикальному положенні. Голову тримати прямо, підборіддя повинно впирається у грудну клітку. Основна вага тіла – на потилиці, шиї і плеча. Руками тільки допомагати утримувати рівновагу, підтримуючи вже не таз, а спину. Дихання повинно бути черевним або діафрагмальним. Увагу зосередити на ділянці щитоподібної залози. Якщо на початку розучування асани вам важко піднімати прямі ноги, їх можна злегка згинати у колінах. На перших заняттях перебування у позі може тривати всього 10-15 с. Поступово, збільшуючи перебування у сарвангасані, можна досягти 15 хв. Вихід з асани повинен бути поступовим. Повільно, почергово торкаючись кожним хребцем підлогу, опустіть на підлогу спину, а потім ноги і розслабтесь [7; 8].

– Карна-Підасану слід виконувати з вихідного положення лежачи на спині ноги поставити за голову. Поступово, згинаючи ноги, намагатись наблизити коліна до грудей. Згодом випрямити руки, опустіть їх на підлогу і переплетіть пальці, повернув долонями назовні. Продовжувати поступово опускаючи коліна, поки вони не досягнуть підлоги на рівні вух. Залишатись у цьому положенні від 20 до 60 с. Дихання не затримувати. Потім випрямити ноги і поступово лягте на спину. Під час виконання цієї пози посилюється вплив на щитовидну залозу, розвивається рухливість хребта. У Карна-Підасані відпочиває розум і тіло. Протипоказано виконання пози при травмах хребта, пупкових і пахових килах [17].

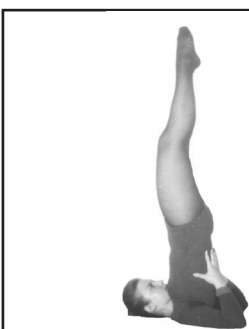

Рис. 1. Сарвангасана

Під час виконання Сарвангасани ЕП у меридіані P зростає приблизно на 28,9% ($P < 0,05$), після виконання пози збільшується ще на 20,4 ($P < 0,05$), що становить достовірне його збільшення, порівняно з даними, що були зафіксовані до виконання вправи на 55,3% ($P < 0,001$) і свідчить про значну активізацію органів дихання (табл. 1).

У меридіані Mc відбувається достовірне ($P < 0,05$), але незначне збільшення ЕП – на 6,8% під час утримання пози, але після виконання його показники практично повертаються до початкового рівня, розбіжності недостовірні ($P > 0,05$).

Під час виконання Сарвангасани ЕП у меридіані P зростає приблизно на 28,9% ($P < 0,05$), після виконання пози збільшується ще на 20,4 ($P < 0,05$), що становить достовірне його збільшення, порівняно з даними, що були зафіксовані до виконання вправи на 55,3% ($P < 0,001$) і свідчить про значну активізацію

органів дихання (див.табл. 1). У меридіані Mc відбувається достовірне ($P < 0,05$), але незначне збільшення ЕП – на 6,8% під час утримання пози, але після виконання його показники практично повертаються до початкового рівня, розбіжності недостовірні ($P > 0,05$).

Таблиця 1

Динаміка показників акупунктурної діагностики (мкА) до, під час та після виконання Сарвангасани

Номер	Показники	До виконання		Під час виконання			Після виконання			
		X	m	X	m	P ₁	X	m	P ₂	P ₃
1	P	3,8	0,21	4,9	0,15	<0,01	5,9	0,25	<0,05	<0,001
2	Mc	4,4	0,32	4,7	0,33	<0,05	4,3	0,34	<0,05	>0,05
3	C	4,1	0,26	7,5	0,24	<0,001	3,4	0,17	<0,001	<0,05
4	IG	4,65	0,24	5,95	0,20	<0,01	7,2	0,19	<0,05	<0,01
5	TR	4,9	0,26	5,75	0,23	<0,01	4,05	0,44	<0,001	<0,05
6	GI	5,1	0,16	4,65	0,19	<0,001	3,55	0,21	<0,001	<0,05
7	RP	5,7	0,29	4,95	0,35	<0,01	6,6	0,30	<0,01	<0,05
8	F	4,95	0,26	4,95	0,32	>0,05	9,1	0,16	<0,01	<0,01
9	R	5,3	0,29	4,4	0,30	<0,01	6,1	0,32	<0,001	<0,05
10	V	9,1	0,36	8,2	0,41	<0,05	5,4	0,36	<0,01	<0,001
11	VB	5,7	0,26	8,2	0,24	<0,001	8,25	0,24	>0,05	<0,001
12	E	4,6	0,26	3,3	0,21	<0,01	2,9	0,26	<0,001	<0,001

Примітки: P₁ – достовірність розбіжностей між показниками до виконання і під час виконання пози; P₂ – достовірність розбіжностей між показниками під час виконання пози і після її виконання; P₃ – достовірність розбіжностей до виконання пози і після її виконання

У меридіані С показники ЕП зростають під час виконання вправи на 82,9% (P<0,001), після виконання різко зменшуються і становлять рівень нижчий за початковий на 17,1%, тобто виконання вправи пригнічує функції серцево-судинної системи.

Показники ЕП у меридіані IG поступово збільшуються і під час виконання вправи, і після її виконання, і становлять рівень, значно вищий, на 54,4% (P<0,05) від початкового, що свідчить про посилення функції товстого кишечника.

У меридіані GI навпаки ЕП зменшується і під час виконання вправи, і після її виконання, і становить рівень значно нижчий – на 30,4% (P<0,05) від початкового, що свідчить про зниження функції товстого кишечника.

Показники ЕП у меридіанах RP та R зменшуються під час утримання пози, а після виконання достовірно зростають і перевищують вихідний рівень відповідно на 15,7% та 15,1% (P<0,05), констатуючи активізацію функцій підшлункової залози, селезінки та нирок.

Під час виконання Сарвангасани не відбувається змін у показниках ЕП у меридіані F, однак після відпочинку його показники зростають на 83,8% (P<0,01), що свідчить про значне активізування функції печінки.

Посилюється функція жовчного міхура. Показники ЕП у меридіані VB зростають під час виконання пози на 43,8% (P<0,001) і залишаються без змін після відпочинку.

У меридіані V показники ЕП дещо зменшуються під час виконання пози на 8,9% і суттєво зменшуються після відпочинку. Порівняно з вихідним рівнем

показники стають нижчими на 40,7% (P<0,001), що засвідчує значну пригнічувальну дію вправи на сечовий міхур.

У меридіані E показники ЕП зменшуються і під час виконання, і після виконання пози. Порівняно з вихідними даними, вони стають нижчими на 37,0% (P<0,001), тобто функція шлунку під впливом виконання асани знижується.

Отже, під час виконання Сарвангасани визначено характеристики нервово-м'язових координацій, що і пояснює деякою мірою вплив вправи на функціонування внутрішніх органів. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що під час виконання Сарвангасани активізуються функції дихальної та серцево-судинної систем. Стимулюються функції тонкого кишечника, підшлункової залози, селезінки, печінки, жовчного міхура, статевих залоз, нирок, наднирників та аденогіпофіза. Пригнічується діяльність шлунку, товстого кишечника, щитоподібної залози та сечового міхура.

На жаль, результати наших досліджень складно порівняти з даними інших дослідників, оскільки в існуючих джерелах [7; 13; 17] вказано, що виконання Сарвангасани впливає на конкретні органи, але невідомо: посилюючи чи пригнічуючи їхні функції.

Під час дослідження впливу вправи Карна-Підасана утримання пози тривало 5 хв, відпочинок після її виконання – 6 хв (рис. 2). З табл. 2 видно, що показники ЕП у меридіані P значно зростають під час виконання пози, після її утримання вони дещо зменшуються, хоча залишаються більшими від вихідного рівня на 30,9% (P<0,001).

Рис. 2. Карна-Підасана

Аналогічні коливання показників ЕП відбуваються у меридіані Mc. Після виконання пози вони залишаються вищими за вихідний рівень на 34,2% (P<0,001), що свідчить про активізування функцій перикарда.

У меридіані С показники ЕП теж зростають під час виконання пози, проте після її виконання значно зменшуються і стають нижчими від вихідного рівня на 25,0% (P<0,001).

Показники ЕП у меридіані TR зростають під час утримання пози на 60,7% (P<0,001), після відпочинку зменшуються, але залишаються вищими за вихідний рівень на 19,6% (P<0,01), що свідчить про активізування функції лімфатичної та імунної систем.

У меридіані IG показники ЕП зростають на 5,9% (P<0,05) під час утримання пози, проте після її виконання значно зменшуються, на 49,1% (P<0,01) від вихідного рівня.

У меридіані GI показники ЕП під час виконання пози зростають на 9,7% (P<0,05), після її виконання зменшуються на 5,1%, залишаючись більшими на 0,15 мкА від показників, які були до виконання, хоча отримані дані недостовірні (P>0,05). Отже, можна констатувати пригнічувальну функцію асани на органи травлення.

У меридіані RP під час утримання пози показники ЕП зменшуються на 1,7±0,05 мкА, після виконан-

ня зростають на 53,4%, однак не досягають вихідного рівня на 7,3%, різниця між показниками до і після виконання вправи недостовірна (P>0,05), тобто відбувається тенденція до незначного зниження функцій селезінки та підшлункової залози.

У меридіані R показники ЕП зменшуються недостовірно (P>0,05) під час виконання пози, після відпочинку зростають і стають більшими за вихідний рівень на 15,5% (P<0,05), тобто після виконання пози активізується діяльність нирок.

Такі ж процеси відбуваються у меридіані V. Показники після виконання пози більш від вихідних приблизно на 32,2% (P<0,01).

У меридіані VB під час виконання пози змін у показниках ЕП не відбувається. Після відпочинку вони суттєво зменшуються – на 35,9% (P<0,05) – і свідчать про зниження функцій жовчного міхура.

Таблиця 2

Динаміка показників акупунктурної діагностики (мкА) до, під час та після виконання Карна-Підасани

Номер	Показники	До виконання		Під час виконання			Після виконання			
		X	m	X	m	P ₁	X	m	P ₂	P ₃
1	P	5,5	0,23	7,65	0,34	<0,01	7,2	0,30	<0,05	<0,001
2	Mc	5,55	0,26	8,75	0,20	<0,001	7,45	0,23	<0,05	<0,001
3	C	5,4	0,26	8,4	0,23	<0,001	4,05	0,22	<0,001	<0,001
4	IG	5,9	0,26	6,25	0,21	<0,05	2,9	0,11	<0,01	<0,01
5	TR	2,8	0,36	4,5	0,39	<0,001	3,35	0,40	<0,05	<0,01
6	GI	3,6	0,26	3,95	0,28	<0,05	3,75	0,28	>0,05	>0,05
7	RP	4,8	0,23	2,9	0,17	<0,001	4,45	0,27	<0,01	>0,05
8	F	5,1	0,26	5,45	0,29	<0,05	2,5	0,30	<0,001	<0,001
9	R	4,5	0,31	4,15	0,33	>0,05	5,2	0,31	<0,01	<0,05
10	V	4,5	0,31	4,5	0,31	→0	5,95	0,37	<0,01	<0,01
11	VB	4,4	0,33	4,4	0,33	→0	2,95	0,19	<0,05	<0,05
12	E	4,6	0,26	3,15	0,26	>0,001	2,5	0,28	<0,01	<0,001

Примітки: P₁ – достовірність розбіжностей між показниками до виконання і під час виконання пози; P₂ – достовірність розбіжностей між показниками під час виконання пози і після її виконання; P₃ – достовірність розбіжностей до виконання пози і після її виконання

Отже, результати досліджень засвідчили, що виконання Карна-Підасани пригнічує функції серцево-судинної системи, органів травлення, селезінки та підшлункової залози, печінки, жовчного та сечового міхурів. Як кажуть йоги: «Асана дає відпочинок багатьом органам» [17].

Однак результати досліджень не збігаються з думками деяких авторів про стимулювальний вплив цієї асани на підшлункову залозу і печінку [7; 8; 17]. Крім того, визначена активізувальна дія асани на нирки та наднирники, що відповідає даним літератури [3; 12], а також зростає активність статевих залоз і пригнічується діяльність щитоподібної залози, чого не вказують в інших джерелах.

Спираючись на думку авторів [2; 9; 17], вплив виконання асан Хатха-Йоги на організм пов'язаний, зокрема, змінами положення внутрішніх органів при зміні положення тіла, особливо під час виконання «перевернутих поз», таких як пози Сарвангасана і

Карна-Підасана.

Висновки. В результаті проведених досліджень встановлено позитивну ефективність занять вправами Хатха-Йоги (Сарвангасана, Карна-Підасана), які виконували у процесі занять з фізичного виховання студенток. Зокрема, виконання Сарвангасани має активізуючий вплив на функції дихальної та серцево-судинної систем, функції тонкого кишечника, підшлункової залози, селезінки, печінки, жовчного міхура, статевих залоз, нирок, наднирників та аденіпофізу, та пригнічувальний вплив на діяльність шлунку, товстого кишечника, щитоподібної залози та сечового міхура. Виконання Карна-Підасани пригнічує функції серцево-судинної системи, органів травлення, селезінки та підшлункової залози, печінки, жовчного та сечового міхурів. Таким чином, дві досліджені вправи мають різний вплив на організм: Сарвангасана – стимулювальний, Карна-Підасана – гальмівний.

References

1. Butska, L.V. (2006). Analysis of obtained data after electropuncture diagnostics in sportsmen with different professional qualification. *Likuvalna Sprava [Medicine]*, 5-6, 43-49.
2. Dzhaфаров M.A. (1968). Anatomо-topографіческіе ізмєненія некоторых внутренніх органов при фізическіх упразнєніях [Anatomical and topographic changes of some internal organs during physical exercises]. *Extended abstract of candidate's*

- thesis. Moscow, Russia: Moscow State Medical Institute [in Russian].
3. Fribus A.G. (1999). Electrophysiological studies by the method of measuring the transcutaneous electrical current with Nakatani tables in healthy men exposed in a thermal chamber. *Voprosy Kurortologii, Fizioterapii, Lecheniya Fizicheskoy Kulturoy [Issues of Resortology, Physiotherapy, Physical Education]*, 5, 24-26.
  4. Goldura, N., & Goția, S. (2010). Incursion into bioelectromagnetism. *Revista Medico-Chirurgicala a Societatii De Medici Si Naturalisti Din Iasi. [Medico-Surgical Journal of the Society of Physicians and Naturalists from Iasi]*, 114(1), 266-270.
  5. Hyodo, M.D. (1975). Ryodoraky treatment and objective approach to acupuncture. Osaka: Toppan Printing.
  6. Korkushko, A.O., & Lyshnevskii S.A. (2001). Computerized acupuncture methods in the diagnosis of autonomic nervous system disturbance. *Likuvalna Sprava [Medicine]*, 5-6, 117-119.
  7. Krapivina, E.A. (1991). *Fizicheskie uprazhneniya yogov [Physical exercises of yogis]*. Moscow: Znanie [in Russian].
  8. Krapivina, K.O., Musiyenko, O.V., & Duda M.I. (1996, April). Analiz nervovo-miazovykh koordynatsii yak odyn z zasobiv vyvchennia mekhanizmu dii deiakykh vprav Khatkha-Yohy [Analysis of neuromuscular coordination as one of the means of studying the mechanism of action of the Actors of the Hatha Yoga]. In *Kultura i ekolohiia yunatstva [Culture and ecology of Youth]*. *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference* (pp.89–91). Khmelnytskyi: Novyi Vymir [in Ukrainian].
  9. Krapivina, K.O., & Musiyenko, O.V. (2006). *Netradytsiynyi pidkhid do tradytsiynoi fizychnoi kultury [Unconventional approach to traditional physical culture]*. Lviv: Vydavnytstvo LNU [in Ukrainian].
  10. Macheret, E.L., & Samosyuk, I.Z. (1982). *Rukovodstvo po refleksoterapii [Guide to reflexology]*. Kyiv: Vysscha Shkola [in Russian].
  11. Merson, M.A. (1985, October). Sistema riodoraki kak subektivnyiyy kriteriy otsenki effektivnosti lecheniya iglorefleksoterapiiey [System of Ryodoraky as a subjective criterion for evaluating the effectiveness of acupuncture treatment]. In *II Respublikanskaya Konferentsiya Molodych utshonykh-medikov [Republican Conference of Young Medical Scientists]*. *Proceedings of the 2nd Conference of Young Researchers-Medicicians* (pp.129–130). Riga: Zintnieks [in Russian].
  12. Nacatani, V., & Vamashyta, K. (1977). *Ryodoraky Accupuncture*. Tokyo: Nippon.
  13. Polkovnikov, Y.N. (1995). *Kak prodlit godyi zhizni (Tselitel'naya yoga) [How to extend years of life (healing yoga)]*. Moscow: Respublika [in Russian].
  14. Tabeeva, D.M. (1982). *Rukovodstvo po iglorefleksoterapii [Guidance on acupuncture]*. Moskva: Meditsina [in Russian].
  15. Schorrenderger, C.C. (1984). *Therapie mit Akupunktur*. Stuttgart: Hippokrates Verlag [in German].
  16. Shcherbatyi, A.A., & Korkushko, O.O. (1999). The use of reflexotherapy in the initial forms of cerebrovascular insufficiency in persons who suffered as a consequence of the accident at the Chernobyl Atomic Electric Power Station // *Likuvalna Sprava [Medicine]*, 3, 151-155.
  17. Vishnu-devananda, S. (1990). *Polnaya illyustrirovannaya kniga yogi [Full picture book of yoga]*. Moscow: Paritet – IN Folio [in Russian].
  18. Zytkowski, A. (1999). *Ectodermal method of Ryodoraky – an attempt at clinical measurement for evaluation of physiotherapy effects in patients with low back pain*. *Neurologia i Neurochirurgia Polska [Neurology and Neurosurgery in Poland]*, 32 (6), 207-215.

Список використаної літератури

1. Butska L.V. Analysis of obtained data after electropuncture diagnostics in sportsmen with different professional qualification / L.V. Butska // *Likuvalna Sprava*. – 2006. – № 5-6. – P. 43-49.
2. Джафаров М.А. Анатомо-топографические изменения некоторых внутренних органов при физических упражнениях. Автореф. дис. ... д-ра мед. наук / М.А. Джафаров. – М., 1968. – 42 с.
3. Fribus A.G. Electrophysiological studies by the method of measuring the transcutaneous electrical current with Nakatani tables in healthy men exposed in a thermal chamber / A.G. Fribus // *Voprosy Kurortologii, Fizioterapii, Lecheniya Fizicheskoy Kulturoy*. – 1999. – № 5. – P.24-26.
4. Goldura N. Incursion into bioelectromagnetism / N. Goldura, S. Goția // *Revista Medico-Chirurgicala a Societatii De Medici Si Naturalisti Din Iasi*. – 2010. – V.114, № 1. – P.266-270.
5. Hyodo M.D. Ryodoraky treatment and objective approach to acupuncture / M.D. Hyodo. – Osaka: Toppan Printing, 1975. – 226 p.
6. Korkushko A.O. Computerized acupuncture methods in the diagnosis of autonomic nervous system disturbances / A.O. Korkushko, S.A. Lyshnevskii // *Likuvalna Sprava*. – 2001. – № 5-6. – P. 117-119.
7. Крапивина Е.А. Физические упражнения йогов / Е.А. Крапивина. – М.: Знание, 1991. – 85 с.
8. Крапивина К.О. Аналіз нервово-м'язових координацій як один з засобів вивчення механізму дії деяких вправ Хатха-Йоги / Крапивина К.О., Мусієнко О.В., Дуда М.І. // *Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. «Культура і екологія юнацтва» (Хмельницький, 13-15 квітня 1996 р.)*. – Хмельницький: Новий Вимір, 1996. – С.89-91.
9. Крапивина К.О. Нетрадиційний підхід до традиційної фізичної культури [моногр.] / К.О. Крапивина, О.В. Мусієнко. – Львів: ЛНУ, 2006. – 300 с.
10. Мачерет Е.Л. Руководство по рефлексотерапии / Е.Л. Мачерет, И.З. Самосюк – К.: ВШ, 1982. – 301 с.
11. Мерсон М.А. Система риодораки как субъективный критерий оценки эффективности лечения иглорефлексотерапией / М.А. Мерсон // *Тез. докл. 2 Респ. конф. молодых учёных-медиков (Рига, 22-25 октября 1985 года)*. – Рига: Зинтниеке, 1985. – С.129-130.
12. Nacatani V. Ryodoraky Accupuncture / V. Nacatani, K. Vamashyta. – Tokyo: Nippon, 1977. – 144 p.
13. Полковников Ю.Н. Как продлить годы жизни (Целительная йога) / Ю.Н. Полковников. – М.: Республика, 1995. – 239 с.
14. Табеева Д.М. Руководство по иглорефлексотерапии / Д.М. Табеева. – М.: Медицина, 1982. – 560 с.
15. Schorrenderger C.C. Therapie mit Akupunktur / C.C. Schorrenderger. – Stuttgart: Hippokrates Verlag, 1984. – 352 s.
16. Shcherbatyi A.A. The use of reflexotherapy in the initial forms of cerebrovascular insufficiency in persons who suffered as a consequence of the accident at the Chernobyl Atomic Electric Power Station / A.A. Shcherbatyi, O.O. Korkushko // *Likuvalna Sprava*. – 1999. – №3. – P.151-155.
17. Вишну-девананда С. Полная иллюстрированная книга йоги. Пер. с англ. / С. Вишну-девананда. – М.: Паритет – ИН Фолио, 1990. – 206 с.
18. Zytkowski A. Ectodermal method of Ryodoraky – an attempt at clinical measurement for evaluation of physiotherapy effects in patients with low back pain / A. Zytkowski // *Neurologia i Neurochirurgia Polska*. – 1999. – № 32, Suppl. 6. – P.207-215.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2018 р.

Стаття прийнята до друку 09.04.2018 р.

Мусиенко Елена

кандидат биологических наук, доцент
кафедра теории и методики физического воспитания
Дрогобычский государственный педагогический университет имени И.Франко
г.Дрогобыч, Украина

Матиешин Иван

кандидат психологических наук
кафедра спортивных дисциплин
Дрогобычский государственный педагогический университет имени И.Франко
г.Дрогобыч, Украина

Попович Святослав

старший преподаватель
кафедра физического воспитания и спорта
Львовский национальный университет имени Ивана Франко
г.Львов, Украина

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАНЯТИЙ УПРАЖНЕНИЯМИ ХАТХА-ЙОГИ
(САРВАГАСАНА, КАРНА-ПИДАСАНА) СРЕДСТВАМИ АКУПУНКТУРНОЙ ДИАГНОСТИКИ В
СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОК**

Аннотация. Существует потребность в совершенствовании системы физического воспитания студенческой молодежи, поскольку в настоящее время сложилась тенденция к снижению мотивации и интереса к занятиям. *Цель исследования:* определить эффективность занятий упражнениями Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Пидасана) в системе физического воспитания студенток средствами акупунктурной диагностики по методике В. Накатани. *Методы исследования:* анализ и обобщение специальной литературы с целью обоснования целесообразности использования упражнений Хатха-Йоги (Сарвагасана, Карна-Пидасана) в системе физического воспитания студенток; методика исследования Ryodoraky с помощью прибора «Электроника Элита-4». *Результаты исследования:* исследовано влияние выполнения двух асан Хатха-Йоги Сарвагасаны (позы свечи) и Карна-Пидасаны (позы с зажатыми ушами) на биоэлектрические потенциалы электропроницаемых точек организма человека. Обследованы пять студенток ЛНУ им. И.Франко и пять студенток ДДПУ им. И.Франко, которые владели в совершенстве техникой выполнения этих упражнений. Измерение проводили до выполнения упражнения, во время и после выполнения упражнения через 6 минут. В результате исследований установлено значительное оздоровительное влияние выполнения этих упражнений на организм человека. Во время выполнения Сарвагасаны активизируются функции дыхательной и сердечно-сосудистой систем, стимулируются функции тонкого кишечника, поджелудочной железы, селезенки, печени, желчного пузыря, половых желез, почек, надпочечников и аденогипофиза. Подавляется деятельность желудка, толстого кишечника, щитовидной железы и мочевого пузыря. Во время выполнения Карна-Пидасаны происходит угнетение сердечно-сосудистой системы, органов пищеварения, селезенки и поджелудочной железы, печени, желчного и мочевого пузыря.

Ключевые слова: физическое воспитание, биоэлектрические потенциалы, Хатха-Йога, Сарвагасана, Карна-Пидасана, внутренние органы.

Musiienko Olena

Candidate of Biological Sciences, PhD, Associate Professor
Department of Physical Education's Theory and Methods
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
Drohobych, Ukraine

Matiyeshyn Ivan

Candidate of Psychological Sciences, PhD, Senior Lecturer
Department of Sports Disciplines
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
Drohobych, Ukraine

Popovych Sviatoslav

Senior Lecturer
Department of Physical Education and Sports
Ivan Franko Lviv National University
Lviv, Ukraine

**DETERMINATION OF EFFICIENCY BY HATHA YOGA (SARVAGASANA, KARNA-PIDASANA) BY
ACCUPUNCURE DIAGNOSTICS IN THE STUDENT PHYSICAL EDUCATION SYSTEM**

Abstract. There is a need to improve the system of physical education of student youth, since there is now a tendency to decrease motivation and interest in classes. The purpose of research: to determine the effectiveness of the exercises Hatha Yoga (Sarvagasana, Karna-Pidasana) in the system of physical education of students by means of acupuncture diagnostics by the method V. Nakatani. Methods used: analysis and generalization of special literature in order to substantiate the feasibility of using the Hatha Yoga exercises (Sarvagasana, Karna-Pidasana) in the system of physical education of students; Methodology of research Ryodoraky with the device "Electronics Elita-4". Results of

research: the effect of the two Hatha Yoga aspirations Sarvangasana (outside the candle) and Karna-Pidasana (beyond the closed ears) on the bioelectric potentials of the electrically permeable points of the human body have been studied. We examined five students of I. Franko LNU and five students of I. Franko DDPU possessed the perfect technique for performing these exercises. Measurement was used to perform the exercise, during and after exercise in 6 minutes. As a result of the research, a significant healing effect of these exercises on the human body has been established. During the performance of Sarvangasana, the functions of the respiratory and cardiovascular systems are activated, the functions of the small intestine, pancreas, spleen, liver, gall bladder, gonads, kidneys, adrenal glands and adenohypophysis are stimulated. The activity of the stomach, large intestine, thyroid gland and bladder is suppressed. During the execution of Karna-Pidasana, the cardiovascular system, digestive organs, spleen and pancreas, liver, gall bladder and bladder are suppressed.

Key words: physical education, bioelectric potentials, Hatha Yoga, Sarvangasana, Karna-Pidasana, internal organs.

УДК 796.1:379.8.092.2:7967012.68

Несен Олена Олександрівна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту
доцент кафедри спортивних та рухливих ігор
Харківська державна академія фізичної культури, м.Харків, Україна
helena.nesen@gmail.com

Соколова Тетяна Євгенівна

викладач кафедри спортивних та рухливих ігор
Харківська державна академія фізичної культури, м.Харків, Україна
tatianka.sokolik82@ukr.net

РЕКРЕАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕНІСУ НАСТІЛЬНОГО ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГРИ

Анотація. У останні роки набуває актуальності проблема заохочення дітей до певного виду рухової активності, і теніс настільний у цьому відношенні не є виключенням. Мета статті – проаналізувати вплив занять рекреаційними видами спорту з настільного тенісу на популяризацію гри серед студентської молоді. У дослідженні приймали участь 54 студенти 2 курсу Харківської державної академії фізичної культури. Використовувались наступні методи дослідження – аналіз наукової та методичної літератури для вивчення актуальності питання популяризації окремих видів спорту та шляхів його вирішення; анкетування – для визначення відношення студентів до тенісу настільного; педагогічний експеримент – заняття тенісом настільним рекреаційної спрямованості; статистичної обробки інформації відбувалась за допомогою пакету «Аналіз даних» електронних таблиць Microsoft Excel. Визначалися показники описової статистики (середня арифметична величина, стандартне відхилення і помилка середньої величини). Достовірність відмінностей середніх величин оцінювалась за критерієм Стьюдента. Результати анкетування студентів на початку нашого дослідження свідчать про низьку ступінь володіння ними теоретичною інформацією стосовно настільного тенісу. Не зважаючи на досить високий бал ($8,54 \pm 0,30$) у твердженні «вважаю настільний теніс цікавою грою» студенти не охоче називають його альтернативою своїм заняттям спортом ($4,49 \pm 0,38$). Встановлено, що заняття настільним тенісом рекреаційної спрямованості достовірно збільшили ступінь володіння студентами теоретичної інформації про дану спортивну гру ($p < 0,05$), укріпили бажання студентів займатися цим видом рухової активності у вільний час ($p < 0,05$) та розширили їх знання у напрямку застосування елементів настільного тенісу у якості розваг та відпочинку ($p < 0,05$).

Ключові слова: теніс настільний, рекреація, популяризація, рекреаційні ігри, конкуренція.

Вступ. Сучасний спорт набирає тенденцію до омолодження у напрямі початку навчально-тренувальних занять та вибору спортивної спеціалізації для дитини. З'являються все більше спортивних секцій, початок занять в яких тренери пропонують з молодшого віку ніж рекомендовано у навчальних програмах ДЮСШ. В умовах сучасного часу тренери намагаються якомога раніше зацікавити дітей певним видом спортивної спеціалізації будуючи собі базу для майбутнього формування спортсменів високого класу. Жорстка конкуренція за контингент підіймає актуальність питання популяризації окремих видів спорту взагалі та настільного тенісу вчасності на перше місце у проблемах підготовки спортсменів.

На думку О. В. Сотника для поширення популяризації спортивних ігор у вищих навчальних закладах необхідно впроваджувати спортивний менеджмент, рекламну політику з метою залучення та ефективного використання спонсорських засобів [10]. Схожу думку має В. В. Кушнір, вирішення проблеми розвитку та популяризації настільного тенісу він вбачає у реалізації ряду послідовних кроків, серед яких цілеспрямований набір груп початкової підготовки, проведення сезонних навчально-тренувальних зборів, популяризація успіхів спортсменів настільного тенісу крізь засоби масової інформації (місцеві телевізійні новини, газети, інформаційні носії, плакати, банери) [4].

Останнім часом в Україні набирає популярності рекреаційний рух: з'являються наукові статті з описом різноманітних засобів рекреаційно-рухової активності для різних верств населення, дисципліни на яких вивчають особливості проведення рекреаційних ігор та інших видів рухової діяльності рекреаційного спрямування вводяться у навчальні програми закладів вищої освіти [6; 8], тощо.

Отже, рекреація, активний відпочинок (лат.

recreatio — відпочинок) — це система заходів, пов'язана із використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які розміщені поза їх постійним помешканням [9].

Як зазначається у навчальній програмі з дисципліни «Рекреаційні ігри» Київського університету ім. Б. Д. Грінченка, рекреаційні ігри - специфічний вид рухової діяльності. Вони є свідомою діяльністю, що спрямована на досягнення поставленої мети. Рекреаційні ігри відносяться до тих проявів ігрової діяльності, в яких яскраво виражена роль рухів та характерні творчі активні рухові дії, мотивовані її сюжетом (темою, ідеєю). Ці дії частково обмежуються правилами (загальноприйнятими, встановленими керівником або граючими). Вони спрямовані на подолання різних труднощів на шляху досягнення поставленої мети (виграти, опанувати певними прийомами) [8].

Останнім часом з'являються все більше наукових публікацій, в яких висвітлюється роль спортивних ігор як засобу рекреаційно-рухової активності. Так, О. О. Шевченко, розглядаючи заняття тенісом, стверджує, що систематичні заняття ним позитивно впливають на загальний стан здоров'я, розвивають фізичні якості та навички гри і підвищують емоційний стан тих, хто займається. На думку автора, теніс можна використовувати, як ефективний засіб рекреації [12]. І. П. Помещикова, О. В. Кудимова називають аматорський баскетбол одним з видів рекреаційно-оздоровчої діяльності, який має ряд складових: природність рухів в процесі гри; висока емоційність, яка досягається за рахунок безперервної зміни ігрової ситуації; розвиток фізичних, психічних і психофізіологічних якостей; комплексний оздоровчий вплив на організм людини [7]. Є. Я. Стрельникова, Т. П. Ляхова пропонують застосовувати різновиди волейболу, як засіб рекреаційної активності у туристських по-

ходах [11]. Автори пропонують великий перелік рекреаційних ігор, що створені та існують на базі рухів або правил з волейболу.

Розглядаючи настільний теніс як засіб рекреаційно-рухової активності, слід відмітити, що цей вид спорту не тільки дозволяє розвивати і удосконалювати фізичні якості людини (рухливість, спритність, швидкість, координацію рухів), але і допомагає формувати такі психофізіологічні властивості і якості, як стійкість уваги, оперативність мислення, об'єм периферичного зору, рухову пам'ять, просту та складну реакцію [1; 3; 13]. До переваг настільного тенісу, як засобу рекреаційної гри, належить простота спорядження й устаткування (економічність), висока емоційність учасників гри, комплексний розвиток і вдосконалення фізичних якостей [2; 5].

З наведеного вище стає очевидним актуальність наукових пошуків спрямованих на визначення особливостей застосування спортивних ігор у рекреаційно-руховій діяльності людей, урахування яких би сприяло популяризації окремих видів спорту.

Мета дослідження: проаналізувати вплив занять рекреаційними вправами з настільного тенісу на популяризацію гри серед студентської молоді.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати науково-методичні джерела з питання особливостей рекреаційно-рухової активності засобами спортивних ігор; 2) визначити зацікавленість студентів настільним тенісом; 3) визначити вплив занять настільним тенісом рекреаційного спрямування на зацікавленість студентів до цієї спортивної гри.

Методи дослідження. Використовувались наступні методи дослідження: аналіз наукової та методичної літератури для встановлення ступеню розробленості обраної наукової проблеми, анкетування для встановлення зацікавленості студентів настільним тенісом. Статистичну обробку інформації було проведено за допомогою пакету «Аналіз даних»

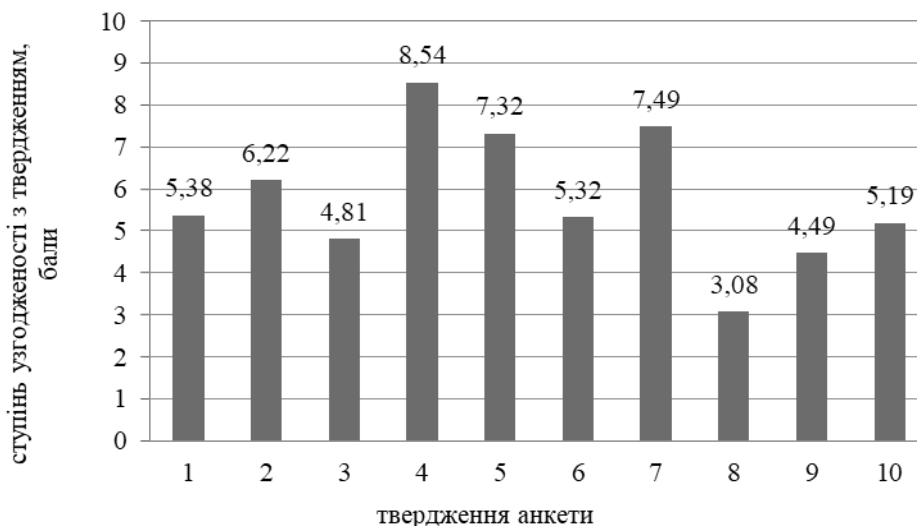
електронних таблиць Microsoft Excel. Визначалися показники описової статистики (середня арифметична величина, стандартне відхилення і помилка середньої величини). Достовірність відмінностей середніх величин оцінювалася за критерієм Ст'юдента, відмінна вважалася достовірною при ($p < 0,05$).

У дослідженні прийняли участь 54 студенти 2 курсу денної форми навчання Харківської державної академії фізичної культури.

На першому занятті дисципліни «Рекреаційні ігри» з модулю «настільний теніс», було проведено анонімне анкетування студентів з метою визначення їх думки про рівень їх теоретичних знань та зацікавленості настільним тенісом. Текст анкети містив 10 тверджень, відповідаючи на які студенти мали позначити цифрою (від 1 – мінімальне значення, до 10 – максимальне значення) ступінь узгодженості з ним. Після чого протягом 4 тижнів вони займалися настільним тенісом та рекреаційними іграми з його елементами.

Виклад основного матеріалу. За результатами анкетного опитування (Рис.1), проведеного нами на початку дослідження середній бал володіння теоретичною інформацією студентів склав $5,38 \pm 0,45$ балів.

Максимальна ступінь узгодженості була зафіксована у твердженні «я вважаю настільний теніс цікавим видом спорту» – $8,54 \pm 0,30$ балів. Досить низький бал був отриманий у твердженні «хочу займатися настільним тенісом професійно» ($3,08 \pm 0,38$ балів), на нашу думку є передбачуваним, оскільки дослідження проводилось серед студентів, які вже обрали для себе спортивну спеціалізацію. Також низьким, на наш погляд, були показники узгодженості відповідей респондентів у твердженнях «я знаю вправи настільного тенісу, які є засобом розваги» – $4,81 \pm 0,45$ бали, та «вважаю настільний теніс альтернативою своїх професійних занять спортом» – $4,49 \pm 0,37$.

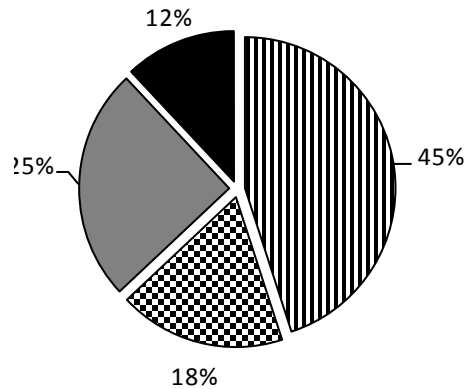

Примітка: 1 – я володію теоретичною інформацією про настільний теніс, 2 – я знаю правила гри у настільний теніс, 3 – я знаю вправи з настільного тенісу, які є засобом розваги, 4 – я вважаю настільний теніс цікавим видом спорту, 5 - я вважаю настільний теніс гарним засобом розвитку фізичних якостей, 6 – я володію техніко-тактичними навичками настільного тенісу, 7- мене цікавить настільний теніс як засіб проведення свого вільного часу, 8 – я хочу професійно займатися настільним тенісом, 9 – вважаю настільний теніс альтернативою своїх професійних занять спортом, 10 – хотів би більше займатися настільним тенісом

Рис. 1. Результати анкетування студентів

Заняття настільним тенісом рекреаційної спрямованості проводились впродовж 4 тижнів та включали в себе: естафети та рухливі ігри з тенісними ракетка-

ми та м'ячами, рухливі ігри за тенісним столом, одиночну гру до 11 очок за тенісним правилами, парну гру до 11 очок по тенісним правилам (Рис 2).

Рис.2. Розподіл навчального часу за видами вправ з настільного тенісу, що застосовувались під час педагогічного експерименту

- ▨ Естафети та рухливі ігри з тенісними ракетками та м'ячами
- ▣ Естафети та рухливі ігри за тенісним столом
- Одиночна гра у настільний теніс
- Парна гра у настільний теніс

У таблиці 1 наведений зміст декількох рухливих ігор та естафет з елементами настільного тенісу, що виконували студенти під час навчальних занять.

Таблиця 1.

Рухливі ігри та естафети з настільного тенісу

Естафети та рухливі ігри з тенісними ракетками та м'ячами	Естафети та рухливі ігри за тенісним столом
«Тенісний баскетбол». Група ділиться на 2 або 3 команди (в залежності від кількості гравців). Гравці на лінії старту, на відстані 3 метрів від неї розташований кошик. У кожного гравця команд тенісний м'яч та ракетка. Гравці з кожної команди по чергово намагаються попасти м'ячем у кошик підкидаючи його вгору та ударяючи ракеткою. Перемагає команда, гравці якої найбільше разів влучили у кошик.	«Сонечко». Група ділиться на 2 команди (по 3-4 гравця) які розташовуються по обидва боки від тенісного стола. Перший гравець команди виконує удар по м'ячу посилаючи його на іншу сторону, та відходить у бік поступаючи місцем наступному гравцеві своєї команди. Виходить так, що кожне нове торкання м'яча ракетки відбувається наступним гравцем однієї команди. Гра триває до 5 очок.
Колова естафета «Стрибучий м'яч». Група ділиться на 2 або 3 команди (в залежності від кількості гравців). Гравці команд з тенісними ракетками у руках стоять по колу визначеного діаметру (діаметр кола повинен бути однаковий для всіх команд). У одного гравця з команди м'яч. За сигналом, гравець набиваючи м'яч ракеткою повинен передати його по колу наступному партнерові по команді. Перемагає команда, м'яч якої першим дійде до гравця з якого розпочалась естафета.	Естафета «тенісна діагональка». Група ділиться на 2 команди які розташовуються по обидва боки від тенісного стола. На команду одна тенісна ракетка. Один м'яч на дві команди. Перші гравці у командах виконують накат з права по діагоналі доки хтось з них не допустить помилки та втратить м'яч. Гравець команди що втратив м'яч, переходить у кінець своєї колони. Програє команда, перший гравець, якої знову стає першим у команді. Гра виконується як з права так і зліва тенісного стола.
Естафета «ледящий м'яч». Група ділиться на 2 або 3 команди (в залежності від кількості гравців). Команди розташовані в колонах на лінії старту. На відстані 5 метрів від неї, навпроти кожної команди лежать фішка для орієнтиру. На команду одна тенісна ракетка та один м'яч. За сигналом перші гравці з команди біжать утримуючи м'яч на ігровій поверхні ракетки (м'яч повинен лежати) до фішки, оббігають її та повертаються назад, передаючи ракетку з м'ячем наступному у команді. Перемагає команда останній гравець якої першим повернувся на лінію старту.	Естафета «подвійний накат». Група ділиться на 2 команди які розташовуються по обидва боки від тенісного стола. Гравці у колонах з права від тенісного стола, у кожного ракетка. Один м'яч на дві команди. Два накати підряд з права по діагоналі та гравець переходить у кінець своєї колони. Якщо гравець втратив м'яч, накати повторюються ним до двох послідовних. Перемагає команда перший гравець якої знов став першим у своїй команді.

Після закінчення педагогічного експерименту нами було знов проведено анкетування студентів та встановлено, що їх думка по деяким твердженням змінилась (див.табл.2).

Таблиця 2

Результати анкетування студентів на початку та кінці педагогічного експерименту, бали (n=54)

Твердження анкети	До експерименту	Після експерименту	t	p
	($\bar{X} \pm m$)			
володію теоретичною інформацією про настільний теніс	5,38±0,46	6,92±0,35	2,67	<0,05
знаю правила гри у настільний теніс	6,22±0,49	7,62±0,33	2,37	<0,05
знаю вправи з настільного тенісу, які є засобом розваги	4,81±0,45	7,03±0,37	3,77	<0,05
вважаю настільний теніс цікавим видом спорту	8,54±0,30	8,13±0,30	0,97	>0,05
вважаю настільний теніс гарним засобом розвитку фізичних якостей	7,32±0,39	7,28±0,32	0,08	>0,05
володію техніко-тактичними навичками настільного тенісу	5,32±0,45	6,18±0,37	1,47	>0,05
мене цікавить настільний теніс як засіб проведення свого вільного часу	7,49±0,33	8,31±0,31	1,79	>0,05
хочу професійно займатися настільним тенісом	3,08±0,39	4,15±0,43	1,84	>0,05
вважаю настільний теніс альтернативою своїх професійних занять спортом	4,49±0,38	4,46±0,44	0,04	>0,05
хотів би більше займатися настільним тенісом	5,19±0,28	6,69±0,39	3,09	<0,05

Так достовірно покращилось їх володіння теоретичною інформацією з настільного тенісу та правил гри (p<0,05). Покращились знання студентів відносно засобів розваги з елементами настільного тенісу та зміцнилось їх бажання займатись цією грою (p<0,05).

Зміни показників по іншим твердженням не мали достовірного характеру, однак слід відмітити, що у більшості з них помилка репрезентативності після експерименту мала менше значення, що також може свідчити про тенденції до достовірності у отриманих змінах результатів анкетування студентів.

Висновки. Отримані результати дослідження да-

ють можливість стверджувати, що заняття настільним тенісом у якості рекреаційної гри та іншими видами рухової активності з елементами настільного тенісу формують у студентів позитивне ставлення до гри у цілому та розширюють теоретичні знання та практичні навички з настільного тенісу. Отримані позитивні зміни у бажанні студентів займатися цією спортивною грою у свій вільний час надають можливість нам рекомендувати вправи настільного тенісу рекреаційної спрямованості у якості засобів популяризації гри. Перспективи подальших досліджень ми розглядаємо у напрямку пошуку інших засобів популяризації настільного тенісу серед дітей та молоді.

References

1. Barchukova, G. V., Bogushas, V. M. & Maticin, O. V. (2006). *Teoriya i metodika nastolnogo tenisa [Theory and methodology of table tennis]*. Moscow: Akademiya [in Ukrainian].
2. Grishko, L. G. (2000). *Nastilniy tenis: navchalna programa dlya DUSSH, SDUSSHOR, SHVSM ta specializovanih navchalnih zakladiv sportivnogo profilu [Table tennis: the teaching program for Children and youths sports school, specialized schools of Olympic reserve, high school sports]*. Kiev: State Committee of Ukraine for Physical Training and Sports [in Ukrainian].
3. Komanov, V. V. (2012). *Nastolniy tenis glazami trenera. Praktika I metodika [Table tennis by the eyes of the coach. Practice and methodology]*. Moscow: Informpechat [in Russian].
4. Kushnir, V. (2016). Table tennis in the Ivano-Frankivsk region: statistical data of the decade, *Naukoviy chasopis NPU im. M.P.Dragomanova*, 3(72), 83-86 [in Ukrainian].
5. Lucik, M., Piltyay, S. & Klinduh, T. (2016). Vplyv zasobiv nastilnoho tenisu na riven spetsialnoyi fizychnoyi pidhotovlenosti studentiv u protsesi pidvyshchennya sportyvnoyi maysternosti [Influence of Table Tennis Equipment on the Level of Special Physical Preparedness of Students in the Process of Increasing Athletic Excellence], *Naukoviy visnik NMU im. V.O.Suhomlinskogo. Pedagogichni nauki*, 1(52), 30-33 [in Ukrainian].
6. Pomeshchikova, I. P. (2016, September-October). Dystsiplina «Rekreatsiyni ihry» u prohrami pidhotovky studentiv spetsialnosti «fizychna kultura i sport» [Discipline "Recreational Games" in the program of training students of the specialty "Physical Culture and Sport"]. *Materialy 12 nauchnoy mezhdunarodnoy konferencyi "Nauchnie gorizonti"* [Materials of the 12th scientific international conference "Scientific horizons"], 2, 68-73 [in Ukrainian].
7. Pomeshchikova, I. P. & Kudimova, O. V. (2016). Amatorskyi basketbol yak odyn iz vydiv rekreatsiyno-ozdorovchoyi rukhovoyi aktyvnosti [Amateur basketball as one of the types of recreational and recreational motor activity], *Fizichna reabilitaciya ta rekreaciyno-ozdorovchi tehnologii – Physical rehabilitation and recreational technologies*, 3, 180–183 [in Ukrainian].
8. Recreational games. E-learning KUBG (<http://e-learning.kubg.edu.ua/local/kdo/catalog/course.php?id=648>) (accessed 23.11.2017)
9. Recreation. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki/pekpeaniya>
10. Sotnyk, O. V. (2016). Analiz populyaryzatsiyi sportyvnykh ihor u fizychnomu vykhovanni sered studentskoyi molodi [Analysis of the popularization of sports games in physical education among student youth]. *Naukoviy chasopis NPU im. M.P.Dragomanova*, 4(74), 97-101 [in Ukrainian].
11. Strelnikova, E. Y. & Lyahova, T. P. (2016). Vykorystannya rekreatsiynykh vydiv voleybolu v sportyvno-ozdorovchykh pokhodakh studentskoyi molodi [Use of recreational types of volleyball in the sports and recreational campaigns of student youth]. *Journal of Computer – Mediated Communication*, Advance online publication. doi: http://journals.urau.ua/tourism_kzsvsvst/issue/download/4736/1781 [in Ukrainian].
12. Shevchenko, O. O. (2016). Vykorystannya zanyat tenisom yak zasobu fizychnoyi rekreatsiyi [Using tennis as a means of physical recreation]. *Fizichna reabilitaciya ta rekreaciyno-ozdorovchi tehnologii – Physical rehabilitation and recreational technologies*, 1, 117–119 [in Ukrainian].
13. Zaharov, G. S. (1990). *Nastolniy tenis: teoreticheskie osnovi [Table tennis: theoretical basis]*. Yaroslavl: Verhne-Volzhscoe knizsnoe izdatelstvo [in Russian].

Список використаної літератури

1. Барчукова Г. В. Теория и методика настольного тенниса / Барчукова Г. В., Богушас В. М., Матицин О. В. – Москва: Издательский центр «Академия» 2006. – 528 с.
2. Настільний теніс: навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю / укл.: Л. Г. Гришко. – Київ: Держкоммолодьспорттуризму України, 2000. – 24 с.
3. Команов В. В. Настольный теннис глазами тренера. Практика и методика / В. В. Команов. – Москва: Информпечать, 2012. – 192 с.
4. Кушнір В. Настільний теніс на Івано-Франківщині: статистичні дані десятиліття / В. Кушнір // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2016. – Випуск 3 (72). – С.83-86.
5. Луцик М. Вплив засобів настільного тенісу на рівень спеціальної фізичної підготовленості студентів у процесі підвищення спортивної майстерності/ М. Луцик, С. Пильтяй, Т. Клиндух // Науковий вісник НМУ імені В. О. Сухомлинського: Педагогічні науки. – 2016. – № 1 (52). – С.30-33.
6. Помещикова І. П. Дисципліна «Рекреаційні ігри» у програмі підготовки студентів спеціальності «фізична культура і спорт» / І. П. Помещикова // Научные горизонты 2016: 12 научная международная конференция (30 сентября – 7 октября 2016 г.). – Т.2. – 2016. – С.68-73
7. Помещикова І. П. Аматорський баскетбол як один із видів рекреаційно-оздоровчої рухової активності / І. П. Помещикова, О. В. Кудімова // Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології. – 2016. – № 3. – С.180-183.
8. Рекреаційні ігри. E-learning KUBG. URL: <http://e-learning.kubg.edu.ua/local/kdo/catalog/course.php?id=648> (дата звернення 23.11.2017)
9. Рекреация. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/рекреация> (дата звернення 21.11.2017)
10. Сотник О. В. Аналіз популяризації спортивних ігор у фізичному вихованні серед студентської молоді / О. В. Сотник // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2016. – Випуск 4 (74). – С.97-101
11. Стрельникова Є.Я. Використання рекреаційних видів волейболу в спортивно-оздоровчих походах студентської молоді / Є.Я.Стрельникова, Т. П. Ляхова // Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. – 2016. – Випуск 1. – С.278-284. URL: http://journals.uran.ua/tourism_kzvsvt/issue/download/4736/1781 (дата звернення 23.11.2017)
12. Шевченко О. О. Використання занять тенісом як засобу фізичної рекреації / О. О. Шевченко // Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології. – 2016. – № 1. – С. 117–119.
13. Захаров Г. С. Настольный теннис: теоретические основы / Г. С. Захаров. – Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1990. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.
Стаття прийнята до друку 25.10.2018 р.

Несен Елена

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту
доцент кафедры спортивных и подвижных игр
Харьковская государственная академия физической культуры
г.Харьков, Украина

Соколова Татьяна Евгеньевна

преподаватель кафедры спортивных и подвижных игр
Харьковская государственная академия физической культуры
г.Харьков, Украина

РЕКРЕАЦИОННАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ТЕНИСА НАСТОЛЬНОГО КАК СРЕДСТВО ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ИГРЫ

Аннотация. Решение проблемы привлечения детей к занятиям определенным видом двигательной активности в последнее время приобретает все большую актуальность. Цель статьи: проанализировать влияние занятий рекреационными упражнениями настольного тенниса на популяризацию игры среди студенческой молодежи. В исследовании принимали участие студенты 2 курса ХГАФК в количестве 54 человек. Использовались следующие методы исследования – анализ научно-методической литературы, анкетирование, методы статистической обработки материалов. Результаты анкетирования студентов на начало нашего исследования, указывают на низкую степень владения ими теоретической информацией касательно настольного тенниса. Не смотря на достаточно высокий бал (8,54±0,30) в утверждении «считаю настольный теннис интересной игрой» студенты не спешат называть его альтернативой своим занятиям спортом (4,49±0,38). Выводы: занятия настольным теннисом рекреационной направленности достоверно увеличили степень владения студентами теоретической информацией про данную игру, укрепили желание студентов заниматься этим видом двигательной активности в свое свободное время и расширили их знания касательно использования элементов настольного тенниса в качестве развлечения и отдыха.

Ключевые слова: настольный теннис, рекреация, популяризация, рекреационные игры, конкуренция.

Nesen Olena

Candidate of Science of physical education and sport, PhD
Associate Professor
Department of Sports and Outdoor Games
Kharkiv State Academy of Physical Culture, Kharkiv, Ukraine

Sokolova Tetiana

Lecturer
Department of Sports and Outdoor Games
Kharkiv State Academy of Physical Culture, Kharkiv, Ukraine

RECREATIONAL ORIENTATION OF TABLE TENNIS AS AN INSTRUMENT OF GAME POPULARISATION

Abstract. The problem of attracting children to engage in a certain type of motor activity is becoming increasingly important in recent years. The competition for the recruitment and retention of the contingent of those engaged is becoming more acute. This encourages us to find means and activities aimed at popularizing table tennis among other types of

motor activity of children. Purpose of the study – to analyse the influence of recreational exercises of table tennis on the popularization of the game among students. Materials and methods: 54 students of second course of Kharkiv state academy of physical culture participated in research. The following research methods were used: the analysis of scientific and methodological literature was conducted in order to determine the relevance of the problem of popularization of table tennis and the study of ways to solve it; questionnaire to determine the interest of students with table tennis; Statistical processing of information was carried out using the "Data Analysis" package of Microsoft Excel spreadsheets. Indicators of descriptive statistics (average arithmetic, standard deviation and error of average) were determined. Results: the results of the survey of students indicate a low degree of their knowledge theoretical information regarding table tennis at the beginning of our study ($5,38 \pm 0,46$). The students showed a high score ($8,54 \pm 0,30$) in the statement "a table tennis is an interesting game", but they showed a low level of consent in the choose a table tennis as an alternative to their sports ($4,49 \pm 0,38$). After the pedagogical experiment it was established that the gaming exercises and mobile games with table tennis elements performed with positive emotions at a high level significantly increased the students' knowledge of theoretical information about this game ($p < 0,05$), strengthened the desire of students to engage in this type of motor activity in their spare time ($p < 0,05$) and expanded their knowledge of the use of table tennis elements as entertainment and rest ($p < 0,05$).

Key words: table tennis, recreation, popularization, recreational games, rivalry.

УДК 371.2 (09)

Огністий Андрій Володимирович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту
кафедра фізичного виховання

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
ognystyy@tnpu.edu.ua

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Анотація. Сучасна Україна потребує покоління з високим рівнем освіченості, культури й здоров'я. Вирішувати означене завдання покладається державою, насамперед, на учителя-предметника. Даний процес повинен базуватись на концептуальних підходах. Визначальним більшість науковців визначають методологічний підхід. Метою статті є теоретичне обґрунтування концептуальних підходів (методологічний рівень) системи підготовки учителя-предметника до роботи з фізичного виховання в школі. Використані теоретичні методи дослідження: системний аналіз філософської, психологічної, соціологічної і педагогічної наукової літератури з проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, педагогічної діяльності; теоретичний аналіз і синтез. Практично кожний випускник педагогічного вищого навчального закладу, в тій чи іншій мірі, залучений до фізкультурної роботи в шкільному колективі, тому вирішення питань професійно-педагогічної підготовки до цієї діяльності повинно займати вагоме місце у системі виховання педагогічних кадрів. Ця підготовка повинна базуватись на методологічному підґрунті через застосування загальнонавчаних методологічних підходів, а саме: особистісно-діяльнісного, системного, синергетичного, культурологічного, аксіологічного, ціннісного, середовищного та вирішувати не лише завдання пов'язані із всебічним і гармонійним розвитком особистості, але і чисто професійні, пов'язані з набуттям спеціальних компетенцій необхідних для роботи з фізичного виховання школярів

Ключові слова: учитель-предметник, фізичне виховання, учень, концептуальні підходи, методологія.

Вступ. Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до фізичного виховання школярів у навчально-виховній діяльності є спеціальним, цілеспрямованим, керованим і вимірюваним процесом, що зумовлює обґрунтування концептуальних підходів на різних рівнях: методологічному, теоретичному та практико-орієнтованому.

Визначальним підходом більшість науковців, педагогів та психологів, вважають методологічний.

Найбільш вдалим на нашу думку визначення поняття «методологія» у педагогічному розумінні є дефініція запропонована А. Кузміньським [8] за яким методологія педагогіки – це вчення про пізнання педагогічної дійсності, яке складається із системи знань про основи і структуру педагогічної науки, основні підходи та способи отримання наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питанням підготовки педагога до фізичного виховання, збереження й зміцнення фізичного здоров'я, надається важливе значення закордонними та вітчизняними науковцями, предметом досліджень яких виступили різноманітні аспекти: особистість та фізичне виховання, соціальні орієнтації на здоровий спосіб життя, наука про здоров'я (Tinning, Richard Macdonald, Doune Wright, Jan Hickey); формування фізичного здоров'я особистості, накопичення та резерви здоров'я (Г.Апанасенко, Є.Булич, О.Ващенко, О.Дубогай, І.Муравов, та ін.); підготовка майбутніх учителів до фізкультурно-оздоровчої діяльності (В.Бальсевич, М.Віленський, Т.Круцевич, Ж.Холодов, Б.Шиян і ін.), формування всебічно розвиненої особи, здоровий спосіб життя (Н.Візітей, М.Віленський, Л.Лубишева), культурологічна відповідність учителя його педагогічної діяльності у напрямку фізичного виховання (О.Атяшев, М.Божик, А.Лотоненко, О.Куч).

Однак, незважаючи на такий широкий спектр досліджень, проблема підготовки учителя-предметника до фізичного виховання учнів вивчена недостатньо. Недослідженими залишається концептуальні підходи підготовки учителя-предметника до фізичного виховання молоді.

Такий стан речей і спонукав нас до більш глибо-

го вивчення означеної проблеми, що визначило мету та завдання дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування концептуальних підходів (методологічний рівень) системи підготовки учителя-предметника до роботи з фізичного виховання в школі.

Завдання дослідження: визначити методологічні підходи підготовки майбутніх учителів-предметників до фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Методи дослідження. Теоретичні: системний аналіз філософської, психологічної, соціологічної і педагогічної наукової літератури з проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, педагогічної діяльності. Теоретичний аналіз і синтез застосовувались нами з метою вибору теми дослідження та визначення його концепції. За допомогою теоретичного аналізу і синтезу були розглянуті та класифіковані складові досліджуваного процесу, вивчені найсуттєвіші ознаки та специфічні його риси.

Дослідження виконується відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з теми «Теорія і практика підготовки учителів до роботи з фізичного виховання учнів» (державний реєстраційний номер 0113U005994).

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх учителів-предметників є цілісним педагогічним процесом, що ґрунтується на загальнонавчаних методологічних (особистісно-діяльнісний, системний, синергетичний, культурологічний, аксіологічний, ціннісний, середовищний) підходах. Враховуючи те, що практично кожний випускник педагогічного вищого навчального закладу, в тій чи іншій мірі, залучений до фізкультурної роботи в шкільному колективі, вирішення питань професійно-педагогічної підготовки до цієї діяльності повинно займати вагоме місце у системі підготовки педагогічних кадрів. Ця підготовка повинна базуватись на методологічному підґрунті та вирішувати не лише завдання, пов'язані із всебічним і гармонійним розвитком особистості, але і чисто професійні, пов'язані з набуттям спеціальних компетенцій необхідних для роботи

з фізичного виховання школярів.

Розглянемо детальніше найбільш важливі методологічні підходи, на яких може базуватись підготовка учителя-предметника загалом та до фізичного виховання учнів зокрема:

– *особистісно-діяльнісний* підхід – зумовлений тим, що лише в діяльності особистість найбільш повно засвоює необхідні знання й оволодіває відповідними вміннями та навичками майбутньої професійної діяльності. Ці знання та вмінні повинні вирішувати три основні завдання, що ставляться перед сучасною освітою: освітні, виховні та оздоровчі.

Зважаючи на різноманітність і багатоплановість діяльності, яку здійснює учитель-предметник у напрямку фізичного виховання учнів, застосування саме особистісно-діялісного підходу сприятиме підготовці студентів до такої організації навчальної і позанавчальної роботи з школярами, яка не зашкоджуватиме їхньому здоров'ю, водночас забезпечить залучення учнів до різноманітних видів фізкультурно-оздоровчої діяльності, її усвідомлення, що сприятиме формуванню в них належного рівня особистої фізичної культури;

Відтак, особистісно-діялісний підхід висуває необхідність у сучасних вищих навчальних закладах змінити позицію викладача-інформатора, як джерела знань, на створення умов для розвитку гармонійної морально досконалої, соціально активної особистості педагога шляхом активізації його внутрішніх резервів, професійної компетентної особистості, здатної до подальшого саморозвитку і самовизначення.

Важливу роль у цьому процесі відіграє формування особистої фізичної культури майбутнього педагога. Саме він повинен через особистий приклад формувати належний рівень фізичної культури свої вихованців. У свій час великий педагога Я. Коменський віддавав значну увагу особистості вчителя у процесі виховання учня. Ніхто не може провести прямої лінії, користуючись кривою лінійкою, і ніхто не може дати доброї копії з помилкового оригіналу, зазначав великий педагог.

Увесь процес навчання повинен відбуватися «через особистість» студента, враховувати його мотиви, ціннісні орієнтації, життєві і професійні інтереси, перспективи і т. ін.

Діяльнісна складова в особистісно-діялісному підході передбачає врахування діяльності студентів, а саме: навчально-педагогічної, тобто в майбутньому – професійної педагогічної діяльності.

– *системний підхід* – орієнтує на необхідність формування цілісної особистості студентів, що передбачає формування і розвиток їхніх професійних та особистісних якостей, які сприятимуть фізичному вихованню школярів.

Зауважимо, що системний підхід до вивчення наукових явищ розкрито в роботах філософів (О.Авер'янов, М.Каган, О.Уємов, Е.Юдін та ін.), психологів (І.Бех, С.Клепко, Ю.Колягін, В.Семиченко та ін.) і педагогів (Ю.Бабанський, В.Беспалько, Т.Ільїна, Н.Кузьміна, Л.Спірін, та ін.).

Педагогічна наука трактує системний підхід як спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [5, с.305].

У педагогічній лексикі теоретиків педагогіки і практиків доволі часто в різних контекстах вживається поняття «система» (система навчання, система виховання, методів тощо). Проте, під час використання цього терміна в його дефініцію здебільшого не вкладається первісний істинний сенс.

Палкий прихильник здорового способу життя, учасник першої «Руської Олімпіади» у місті Києві (1913 р.) П. Анохін зазначав, що системою можна назвати тільки такий комплекс вибірково залучених компонентів, взаємодія і взаємовідносини яких спрямовано на отримання сфокусованого корисного результату [1].

В.Садовський вважає, що системою називається упорядкована безліч елементів, що взаємопов'язані між собою й утворюють певну цілісну єдність [11]. За Т.Ільїною, система – це виокремлена на підставі певних ознак упорядкована безліч взаємопов'язаних елементів об'єднаних загальною метою функціонування та єдності управління, що виступає у взаємодії із середовищем як цілісне явище [7].

Освітній простір, суб'єктом якого виступає педагог, є складною системою, що функціонує. Так, освітня система може вважатись нелінійною, оскільки, як свідчить практика, результат зовнішніх впливів на неї не може бути однозначним, лінійним і передбачуваним [6].

У діяльності учителя-предметника з фізичного виховання учнів системний підхід проявляється в неперервності і послідовності занять завдяки чому забезпечується необхідний зв'язок між різними сторонами навчального процесу і його змісту. У процесі занять слід точно дотримуватись норм роботи і відпочинку з врахуванням закономірностей фізичного розвитку дитини.

– *синергетичний підхід* (Г.Аксьонова, С.Курдюмов, І.Пригожин, та ін.).

Науковець І. Кузмінський убачає зв'язок синергетичного підходу через процеси переходу складних систем із невпорядкованого стану в упорядкований, що розкриває такі зв'язки між елементами цієї системи, за якими їхня сумарна дія в межах системи перевищує за своїм ефектом просту суму функцій дії елементів, узятих окремо [8].

– *культурологічний підхід* – дозволяє розглядати педагогічні явища на широкому загальнокультурному тлі соціуму, як сукупність культурних компонентів, однією із складових якої є особиста фізична культура, формуванню якої необхідно приділяти особливу увагу під час навчання студентів у вищому педагогічному навчальному закладі.

Відомий філософ і педагог С. Гессен вбачає важливість освіти у залученні людини «до культурних цінностей науки, мистецтва, моралі, права, господарства, перетворення людини природної на культурну» [4, с.36].

Основним завданням культурологічного підходу є навчання й виховання майбутнього вчителя як суб'єкта, здатного до власного культурного саморозвитку, а також спроможного ввести дитину у світ культури, надати їй допомогу в культурному самовизначенні, здійснюючи формування її особистої фізичної культури. У контексті культурологічного підходу фізична культура розглядається як один з способів становлення людини в культурі.

Культурологічний підхід у підготовці студентів до фізичного виховання школярів дозволяє виокремити сукупність таких культурних компонентів, як педагогічна культура, фізична культура, культура здоров'я.

Ми рахуємо, що у процесі підготовки учителя-предметника до фізичного виховання учнів потрібно ставити питання не про «фізичне», а про «фізкультурне» виховання дитини. В основу «фізичного» закладена рухова та біологічна потреба, у понятті «фізкультурне» присутня культура, тобто виховання через реалізацію ціннісного потенціалу фізичної культури.

– аксіологічний підхід – розкривається в дослідженнях І.Ісаєва, Д.Леонтьєва, В.Ольшанського, В.Сластьоніна, В.Ядова та ін. Вони вважають, що аксіологічний підхід доцільно спеціально виділити як методологічну основу під час підготовки фахівців у межах вивчення педагогічних дисциплін, що надає процесу підготовки майбутніх учителів ціннісної спрямованості.

За філософським словником, аксіологія (грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення, слово) – це філософське дослідження природи цінностей, де цінності розглядаються як специфічні соціальні явища, визначені прояви суспільних відносин і нормативно оціненого боку суспільної свідомості.

Аксіологія, зазначають М.Дьяченко та Л.Кандибович, це вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні і психологічні цінності особистості, групи, колективу, суспільства [3, с.10].

Реалізація аксіологічного підходу передбачає формування в майбутніх учителів-предметників позитивного ставлення до фізичної культури та спорту, прагнень до самореалізації, що зумовлює необхідність формування спеціальних навичок і вмінь фізкультурно-оздоровчої діяльності, готуючи їх до здійснення такої діяльності з учнями в подальшій професійній діяльності.

Учителю-предметнику для реалізації завдань з фізичного виховання повинні бути притаманні організаторські та комунікативні уміння. Педагог постійно перебуває у полі зору своїх учнів, їх батьків, він є носієм культури загалом і фізичної зокрема.

Відтак, аксіологічний підхід є важливим у процесі підготовки майбутніх учителів-предметників до фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів і зумовлений необхідністю формування у студентів розуміння фізичної досконалості людини як загальнолюдської цінності.

– ціннісний підхід (І.Бех, О.Дубогай, О.Савченко, Л.Сущенко та ін.) – це ідеї, концепції, норми, які регулюють і спрямовують педагогічну діяльність у межах певних освітніх інститутів. Сукупність таких цінностей мають цілісний характер, є відносно стабільними і повторюваними у формуванні позитивного ставлення до здоров'я.

Зокрема, на важливості формування цінностей здорового способу життя наголошує І.Бех, зазначаючи, що здоров'я є основною життєвою цінністю людини та вважаючи на те, що здоров'я сьогодні виступає не лише як відсутність хвороби, а як засіб реалізації можливостей людини [2].

Ціннісна характеристика здоров'я людини, на думку М. Віленського, виявляється у різних сферах життєдіяльності: служить джерелом духовної багатості й оптимістичних ідеалів, збуджує інтерес до творчості, є необхідною умовою культурного розвитку, підсилює потребу спілкування, пізнання себе, у вихованні думок, почуттів, радості насолоди, притаманних здоровій людині, самоздійсненні [12].

Певний інтерес викликає дослідження О.Плаксіної щодо проблеми формування ціннісного ставлення до здорового способу життя у студентів педагогічних спеціальностей університету, які дозволяють судити про його сформованість як профе-

сіонала [10, с.4].

На нашу думку для оптимального фізичного розвитку дитини засобами фізичної культури не потрібно організувати систему всебічного оберігання. Учитель-предметник повинен розуміти, що цінність здоров'я понад усе, але «теплічні умови» не дають змогу сформувати належним чином той резерв здоров'я який буде фундаментом для подальшого продуктивного життя.

– середовищний підхід – є новим підходом до підготовки майбутніх педагогів і розглядається як технологія безпосереднього управління процесами виховання і розвитку особистості учня чи студента через середовище.

У своїх дослідженнях О. Ярошинська зазначає, що середовищний підхід дає змогу перенести акцент у діяльності педагога з активного педагогічного впливу на особистість студента в контекст формування «освітнього середовища», у якому відбувається його професійне становлення: чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток [13, с.107].

Аналіз наукових праць Е.Мітіна дає змогу констатувати, що цінність середовищного підходу полягає в тому, що вже на етапі навчання у вищому навчальному закладі поглиблюються уявлення студентів про можливість визначення свого місця в професійному просторі на основі цілісного знання про середовище [9].

Середовищний підхід органічно поєднується з діяльнісним, компетентнісним, особистісно орієнтованим і системним підходами, що покращує якість підготовки майбутнього фахівця до фізичного виховання учнів.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Готовність учителя-предметника до фізичного виховання учнів розуміється як складне, багатофункціональне соціальне явище і передбачає впровадження фізкультурно-оздоровчих методик, шляхом застосування відповідних засобів та методів організації навчально-виховного процесу, які не шкодять здоров'ю дітей і спрямовані на формування навичок і вмінь, що сприяють збереженню фізичного, психічного, соціального, морально-духовного здоров'я учасників навчально-виховного процесу під час навчальної, виховної, ігрової, спортивно-ігрової, фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Застосування загальнонавчальних методологічних (особистісно-діяльнісний, системний, синергетичний, культурологічний, аксіологічний, ціннісний, середовищний) підходів сприятиме підготовці студентів до фізичного виховання учнів, яка буде здійснюється на якісно новому рівні. Закономірно, що це відповідальне завдання покладається державою насамперед на учителя-предметника, головна увага у процесі його підготовки має бути зосереджена на вихованні нового покоління педагогів, яке зуміє підвищувати рівень власної загальної культури, складовою якої є особиста фізична культура, покращувати рівень професійної кваліфікації та соціального статусу до рівня, що відповідає їхній ролі в суспільстві.

References

1. Anohin, P.K. (1980) *Uzlovyye voprosy teorii funktsionalnoy sistemyi* [Key questions of the theory of a functional system]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Bekh, I.D. (2003). *Vihovannya osobistosti: u 2 knyghakh. Knyga 1: Osobistisno orientovaniy pidhid: teoretiko-tekhnologichni zasady* [Education of the person. In 2 books. Book 1: Personally oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Dyachenko, M.I., & Kandybovich, L.A. (1998). *Kratkij psihologicheskij slovar': Lichnost, obrazovanie, samoobrazovanie, professiya* [Brief psychological dictionary: Personality, education, self-education, profession]. Minsk: Hehlton [in Russian].

4. Gessen, S.I. (2001). *Pedagogicheskie sochineniya* [Pedagogical writings]. Saransk: B.i. [in Russian].
5. Goncharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedagogichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Gura, O.I. (2006). *Psihologo-pedagogichna kompetentnist vykladacha vishchogo navchalnogo zakladu: teoretiko-metodologichnij aspekt* [Psychological-pedagogical competence of a teacher of a higher educational establishment: a theoretical and methodological aspect]. Zaporizhzhya: GU «ZIDMU» [in Ukrainian].
7. Ilina, T.A. (1972). *Strukturno-sistemnyj podhod k organizacii obucheniya*. [Structural-system approach to the organization of training]. Moscow: Znanie [in Russian].
8. Kuzminskij, A.I. (2005). *Pedagogika vishchoi shkoli* [Pedagogy of higher education: teaching]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
9. Mitina, E.G. (2012). Metodicheskaya podgotovka studentov-biologov v obrazovatel'noj srede: vektor razvitiya [Methodical preparation of students-biologists in the educational environment: the vector of development]. *Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni A.Gercena* [Izvestiya of the Russian State Pedagogical University named after A.Herzen], 144, 158-166 [in Russian].
10. Plaksina, O.A. (2008). Formirovanie cennostnogo otnosheniya k zdorovomu obrazu zhizni u studentov pedagogicheskikh specialnostej universiteta [Formation of the value attitude to a healthy lifestyle in students of pedagogical specialties of the University]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ryazan: Ryazan State University named after S.Yesenin [in Russian].
11. Sadovskij, V.N. (1972). *Paradoksy sistemnogo myshleniya* [Paradoxes of system thinking]. Moscow: Nauka [in Russian].
12. Vilenskij, M. Y., & Masalov, O.Y. (2009). Fenomen cennosti zdorovya v razvitii lichnosti studenta [The phenomenon of the value of health in the development of a student's personality]. *Pedagogika zdorovya* [Pedagogy of health], 2, 2-7 [in Russian].
13. Yaroshinska, O. (2011). Seredovishchnij pidhid v profesijnij osviti: teoretichni zasadi ta perspektivi vprovadzhennya [Environmental approach in vocational education: theoretical foundations and prospects of implementation]. *Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya* [Problems of preparing a modern teacher], 4(1), 104-109 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Анохин П.К. Узловые вопросы теории функциональной системы : монография / П.К.Анохин. – М.: Наука, 1980. – 197 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: [У 2-х кн.]. – [Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади] / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Дьяченко М.И. Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. – Мн.: «Хэлтон», 1998. – 399 с.
4. Гессен С.И. Педагогические сочинения / С.И.Гессен. – Саранск: Б.и., 2001. – 566 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник [автор-укл. Гончаренко С.У.]. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
6. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія / О.І.Гура. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2006. – 332 с.
7. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т.А.Ильина. – Вып. 1. – М.: Знание, 1972.– 52 с.
8. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб / І.Кузьмінський. - К.: Знання, 2005. – 486 с.
9. Митина Е.Г. Методическая подготовка студентов-биологов в образовательной среде: вектор развития / Е.Г.Митина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена. - М., 2012. – № 144. – С.158-166.
10. Плаксина О.А. Формирование ценностного отношения к здоровому образу жизни у студентов педагогических специальностей университета: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: специальность 13.00.01 «Общая педагогика. История педагогики и образования» / О.А.Плаксина. – Рязань, 2008. – 24 с.
11. Садовський В.Н. Парадокси системного мислення / В.Н.Садовський // Системні дослідження. – М.: Наука, 1972. – С.28-35.
12. Виленский М.Я. Феномен ценности здоровья в развитии личности студента / М.Я.Виленский, О.Ю.Масалов // Педагогика здоровья. – 2009. – № 2. – С.2-7.
13. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження / Олена Ярошинська // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. – Умань, 2011. – Вип. 4, ч. 1. – С.104-109.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 28.03.2018 р.

Огненный Андрей

кандидат наук с физического воспитания и спорта
кафедра физического воспитания
Тернопольский национальный педагогический университет им.В.Гнатюка
г.Тернополь, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ-ПРЕДМЕТНИКОВ К ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ УЧЕНИКОВ

Аннотация. Украине необходимо поколение с высоким уровнем образованности, культуры и здоровья. Решать обозначенную задачу полагается государством, прежде всего, на учителя-предметника. Данный процесс должен базироваться на концептуальных подходах. Большинство научных работников считают определяющим методологический подход. Целью статьи является теоретическое обоснование концептуальных подходов (методологический уровень) системы подготовки учителя-предметника к работе по физическому воспитанию в школе. Используются теоретические методы: исследования: системный анализ философской, психологической, социологической и педагогической научной литературы проблемы профессионально-педагогической подготовки будущих учителей; теоретический анализ и синтез. Практически каждый выпускник педагогического высшего учебного заведения, в той или иной мере, привлечён к физкультурной работе в школьном коллективе. Решения вопросов профессионально-педагогической подготовки к этой деятельности должно занимать весомое место в системе подготовки педагогических кадров. Эта подготовка должна базироваться на методологической основе через применение общепризнанных методологических подходов, а именно: личностно-деятельного, системного, синергетического, культурологического, аксиологического, ценностного, среднего, и решать не только задачи, связанные с всесторонним и гармоническим развитием личности, но и чисто профессиональные, связанные с обретением специальных компетенций необходимых

для работы по физическому воспитанию школьников.

Ключевые слова: учитель-предметник, физическое воспитание, ученик, концептуальные подходы, методология.

Ognisty Andriy

Candidate Science of Physical Education and Sport, Ph. D.
Department of Physical Education
National Pedagogical University named after Volodymyr Gnatyuk
Ternopol, Ukraine

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE TRAINING OF SUBJECT TEACHERS TO THE PHYSICAL EDUCATION OF PUPILS

Annotation. Ukraine needs a generation with a high level of education, culture and health. To solve this task the state relies first and foremost on a subject teacher. The training of students of higher pedagogical educational institutions for the physical education teaching to schoolchildren in educational activities is a special, purposeful, guided and measurable process, which determines the substantiation of conceptual approaches at different levels: methodological, theoretical and practical-oriented. The defining majority of scientists define the methodological approach. The purpose of the article is theoretical substantiation of conceptual approaches (methodological level) of the system of training of a subject teacher to work on physical education at school. Theoretical research methods used: systematic analysis of philosophical, psychological, sociological and pedagogical scientific literature on the problems of vocational and pedagogical training of future teachers, pedagogical activities. Theoretical analysis and synthesis were used by us to select the topic of the study and its conception. With the help of theoretical analysis and synthesis, the components of the investigated process were studied and classified, and the most important features and specific features were studied. Almost every graduate of a pedagogical higher educational institution is more or less involved with physical education in the school community, so the decision of issues of vocational and pedagogical preparation for this activity should occupy a significant place in the system of training pedagogical staff. This training should be based on a methodological basis through the application of generally accepted methodological approaches, namely: personality-activity, systemic, synergistic, cultural, axiological, value, environment and solve not only tasks related to the comprehensive and harmonious development of the individual, but also purely professional related to acquiring special competencies necessary for work with the physical education of schoolchildren.

Key words: teacher-subject, physical education, pupil, conceptual approaches, methodology.

УДК 796.37.037.1

Озерова Ольга Анатоліївна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедра фізичного виховання і спорту
Київський національний університет будівництва і архітектури
м.Київ, Україна
Eleati@ukr.net

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОБ,
ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНО-МЕДИЧНОЇ ГРУПИ**

Анотація. В статті розкрито значення фізичного виховання у ВНЗ України в сучасних кризових умовах. До дослідження були залучені студенти спеціально-медичної групи вищого навчального закладу технічного профілю. Актуальність проблеми полягає у визначенні тенденції та чинників, що зумовлюють зниження рівня фізичної підготовленості студентів та у пошуках шляхів вирішення даної проблеми. Метою дослідження є спроба оцінити можливі зрушення в окремих показниках функціонального стану студентів протягом навчального року. У методах дослідження були використані проба Мартіне та тест Купера. Результати дослідження переконують в доцільності використання функціональних проб і тестів для оцінки і контролю за змінами у рівні фізичної підготовленості та функціонального стану студентів. Виходячи з результатів дослідження, сформовані висновки та означені чіткі дії, спрямовані на захист та збереження дисципліни “Фізичне виховання” у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: фізичне виховання, функціональні проби, спеціально-медична група, мотивація, аеробні можливості, фізична працездатність.

Вступ. Система фізичного виховання нерозривно пов’язана з освітою, охороною здоров’я, обороною, культурою, наукою та матеріальним виробництвом суспільства. Одним з провідних елементів системи фізичного виховання є підготовка висококваліфікованих фахівців – здорової, працездатної молоді, що зумовлено соціальним замовленням суспільства, держави та виробництва [2, с.1-2; 3; 4]. Від того, наскільки здоровий, фізично розвинутий студент, значною мірою залежить його успішність у навчанні, а в подальшому житті і професійна діяльність. Але складні реалії сьогодення не можуть не позначитися на населенні України, і особливо незахищеною та уразливою виявилася наша молодь [1, с.1]. Як свідчать статистика та ЗМІ, переважна більшість молодих людей дуже слабкі за станом свого здоров’я, уразливі до фізичних навантажень та стресових ситуацій. Критичний стан здоров’я учнів і студентів, жажливі наслідки що мають місце у школах та вузах України потребують термінового перегляду ставлення до фізичного виховання не тільки керівництва країни, але й широких мас населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність внесення змін у програму з фізичного виховання назріла вже давно. У працях багатьох вчених (Е.Вільчковський, С.Канішевський, О.Куц, Т.Круцевич, А.Рибковський, О.Вацеба, Р.Раєвський, С.Присяжнюк та ін.) зазначається, що особливе значення у сучасних умовах освіти потрібно приділяти фізичному гарту та спортивному вишколу. Тим більше, що формуванню мотивації до занять фізичною культурою та спортом серед студентської молоді приділяється недостатньо уваги [1; 2; 3; 4].

Так, результати нашого попереднього дослідження (2013-2014 рр.), мета якого полягала у виявленні причин, що заважають студентам відвідувати заняття з фізичного виховання, свідчать, що причини названі студентами практично співпадають з тим, яке ставлення до фізичного виховання і спорту демонструє влада та керівництво ВНЗ [1, с.2-4]. Головні з них: щорічне скорочення кількості годин для фізичного виховання; позбавлення студентів старших курсів відвідувати заняття; зростання відсотку студентів, які обмежуються або зовсім звільняються від занять фізичним вихованням медичними довідками, що виписують лікарі (такий підхід виправданий лише у

тому випадку, якщо учню або студентові надається можливість відвідувати заняття за індивідуальним графіком, виконання спеціальних лікувальних комплексів під контролем фахівця, проте цього, як правило, не відбувається) [3]. Така ситуація призвела до того, що сучасна молодь і навіть їх батьки у більшості необізнані у тому, як виконувати будь-яку фізичну вправу, як ця вправа впливає на організм, яку користь несе і яка небезпека може бути, якщо виконувати неправильно.

Відсутність державних стандартів та тестів для оцінки фізичного стану студентів на момент початку нашого дослідження, спонукало кафедру фізичного виховання і спорту Київського національного університету будівництва і архітектури, згідно плану з науково-дослідної роботи за темою: “Удосконалення навчального процесу з фізичного виховання студентів з різним рівнем фізичної підготовленості у технічному ВНЗ” запропонувати і впровадити у навчальний процес методик оцінки фізичного стану та функціональних можливостей студентів.

Грунтуючись на наявних показниках здоров’я та функціональних проб, які якісно апробовані на великому масиві даних; використовуючи огляд та аналіз спеціальної науково-методичної літератури, вивчення досвіду роботи кафедр фізичного виховання інших вузів України, були підібрані найбільш доступні та притаманні до даного вікового контингенту функціональні проби – тест Купера (оцінка аеробних можливостей) та проба Мартіне (оцінка фізичної працездатності).

Дослідження було проведено на протязі 2016-2017 рр. серед студентів 1-2 курсів Будівельного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури, що займалися у спеціально-медичній групі.

Метою статті є намагання привернути увагу до проблем фізичного виховання у вищих навчальних закладах України, висвітлення результатів проведеного дослідження та пошук шляхів, які мають не тільки зберегти Фізичне виховання у вищій школі, але й посилити його роль у особистому та професійному житті молоді.

Завдання дослідження:

1. Оцінити рівень фізичної працездатності у студентів на початку та наприкінці навчального року з

використанням проби Мартіне.

2. Оцінити рівень аеробних можливостей у студентів на початку та наприкінці навчального року з використанням тесту Купера.

Оцінка показників відбувалася за п'ятибальною шкалою.

3. Провести порівняльний аналіз результатів проби Мартіне та тесту Купера за наступними показниками: (а) Вихідний пульс (уд/10 сек.); (2) Пульс після фізичного навантаження (уд/10 сек.); (3) Пульс після відновлення організму (до 3-х хв.) (уд/10 сек.); (4) Середня оцінка приросту пульсу (бали) – проба Мартіне; (5) Середня оцінка довжини дистанції (бали) – тест Купера; (6) Середня оцінка швидкості відновлення організму (бали).

Методи дослідження: вивчення науково-методичної літератури (з метою узагальнення сучасного стану здоров'я студентської молоді та можливості його покращення); вивчення досвіду роботи інших кафедр фізичного виховання і спорту ВНЗ (з метою розуміння можливих підходів до цієї проблеми в різних навчальних закладах); використання функціональних проб (з метою якісної оцінки фізичної працездатності та аеробних можливостей та виявлення динаміки показників протягом навчального року); педагогічні спостереження та педагогічний експеримент, з метою аналізу та розробки практичних результатів для оптимізації навчального процесу; методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Використання

функціональних проб поряд з контрольними нормативами у кожному навчальному семестрі є цілком доцільно, що дозволяє більш надійно та інформативніше визначити фізичний стан та рівень фізичної підготовленості студентів, а подалі спостерігати за динамікою змін показників. У таблиці 1 показаний порівняльний аналіз рівня фізичної працездатності у студентів на початку та наприкінці навчального року.

За середніми значеннями у таблиці видно, що на початку навчального року показники пульсу вищі у порівнянні з тим, які вони наприкінці навчального року, що свідчить про переважно більшу адаптацію організму до фізичного навантаження, швидше відновлення дихальної та серцево-судинної систем внаслідок тренуваності і хоча незначного, але достовірного підвищення рівня фізичної підготовленості студентів, на що вказують і середні оцінки приросту пульсу під час навантаження та відновлення пульсу після навантаження. Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що у студентів 1 та 2 курсів спеціально-медичної групи середні показники пульсу у спокої та після відновлення знаходяться у нормі, тобто якщо перерахувати їх за 1 хвилину, отримаємо мінімальну та максимальну межу 88-93. Середні показники пульсу після навантаження знаходяться у межах – 123-128 ударів за 1 хвилину, що свідчить про досить слабку здатність організму витримувати фізичне навантаження, тому студенти займаються переважно з середньою інтенсивністю (50-60 % від max).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівня фізичної працездатності студентів спеціально-медичної групи у 1 та 2 семестрах (n=30)

Показники	1 семестр		2 семестр		Різниця між показн.	t-критерій	Вірогідн. різниця, р
	M±m	δ	M±m	δ			
Вихідний пульс (уд/10 ^с)	15,53±0,48	2,66	14,73±0,39	2,14	0,8	1,29	<0,2
Пульс після навантаження	21,36±0,62	3,39	20,5±0,68	3,72	0,86	0,94	<0,2
Пульс після відновлення	15,1±0,49	2,69	14,63±0,36	1,99	0,47	0,77	<0,2
Серед. оцінка приросту пульсу (бали)	3,9±0,2	1,09	4,63±0,09	0,48	0,73	3,31	<0,001
Серед. оцінка відновлення пульсу (бали)	3,8±0,2	1,08	4,26±0,15	0,8	0,46	2,4	<0,02

Порівняння середніх оцінок приросту пульсу під час навантаження та відновлення пульсу після навантаження свідчить, що студенти на початку навчального року мали переважно оцінку *задовільно* – 3,9 та 3,8 відповідно. Проте наприкінці навчального року середня оцінка приросту пульсу під час навантаження збільшилася до 4,63, а середня оцінка відновлення пульсу після навантаження – до 4,29, що відповідає загальній оцінці – *добре*.

У таблиці 2 показаний порівняльний аналіз рівня аеробних можливостей у студентів на початку та наприкінці навчального року. Отримані результати не викликають протиріч з результатами, що наведені у таблиці 1. Межі пульсу у спокої майже ті самі. Середні показники пульсу після навантаження свідчать про те, що на початку навчального року тест долався студентами важче, тобто стрес для організму був більшим, у порівнянні з другою спробою наприкінці

навчального року. Що стосується середніх показників пульсу після відновлення організму, тут результат більш вагомий, бо рівень відновлення наприкінці навчального року вищий, ніж був на початку року (15,9 та 17,8 відповідно). Середня оцінка довжини дистанції що була подолана за 12 хвилин згідно вимогам тесту знаходиться у межах – *задовільно*, проте наприкінці навчального року має тенденцію до зростання. Також потрібно враховувати, що на суттєве підвищення аеробних можливостей організму потрібно більше тренувального часу, який має бути регулярним та потребує індивідуального підходу, особливо зі студентами спеціально-медичної групи. Про те що студенти з вадами здоров'я та з різними обмеженнями у руховій активності мають доволі низький рівень аеробних можливостей, свідчить і оцінка швидкості відновлення пульсу після навантаження (2,7 – на початку року; 2,86 – наприкінці року), що відповідає оцінці *незадовільно*.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз рівня аеробних можливостей студентів спеціально-медичної групи у 1 та 2 семестрах (n=30)

Показники	1 семестр		2 семестр		Різниця між показн.	t-критерій	Вірогідн. різниці, p
	M±m	δ	M±m	δ			
Вихідний пульс (уд/10 ³)	16,26±0,53	2,89	15,77±0,48	2,62	0,49	0,69	<0,2
Пульс після навантаження	26,8±0,83	4,57	24,86±0,65	3,6	1,94	1,84	<0,05
Пульс після відновлення	17,8±0,71	3,89	15,9±0,48	2,63	1,9	2,23	<0,02
Серед. оцінка довжини дист. (бали)	3,13±0,16	0,89	3,93±0,15	0,83	0,8	3,8	<0,001
Серед. оцінка відновлення пульсу (бали)	2,7±0,16	0,91	2,86±0,13	0,73	0,16	0,8	<0,2

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Внаслідок проведеної роботи та отриманих результатів можна визначити, що стан здоров'я студентів та рівень їх фізичної підготовленості знаходиться у стані нижчому, ніж він міг бути. Особливо, якщо враховувати, що студенти відвідували заняття за розкладом лише один раз на тиждень, або навіть один раз на два тижні. Отже, з метою посилення позицій фізичного виховання в Україні, популяризації його у закладах освіти різного рівня акредитації та серед населення, пропонуємо наступні кроки: 1) усвідомити, що фізичне виховання являється складовою частиною загальної стратегії розвитку країни; 2) віднайти умови для поширення доступності до занять фізичним вихованням серед населення;

3) відновити старі спортивні майданчики, стадіони або зробити нові для самостійних занять; 4) збільшити кількість годин для занять фізичним вихованням у вузах; 5) чітко скоректувати розклад занять, що надасть змогу виконати мету і завдання, визначені положенням і програмою з фізичного виховання для студентів ВНЗ; 6) посилити функції контролю і управління навчально-тренувальним процесом; 7) посилити персональну відповідальність керівників ВНЗ за стан фізичного розвитку студентів; 8) посилити агітацію серед молоді з закликами загартовуватися, думати про своє здоров'я і свій фізичний стан, працювати над підвищенням своїх функціональних та психофізичних можливостей.

References

1. Kanishevskiy, S. M., & Ozerova, O. A. (2016, November) Suchasnyi stan rozvytku fizychnoho vykhovannia u vushchykh navchalnykh zakladah [Modern development of physical education status is in higher educational establishments]. In *Fizychna kultura v rehymy navchalnoi diialnosti ta aktyvnoho vidpochynku studentstva* [A physical culture is in the mode of educational activity and active rest of student]: Proceedings of the International On-line Scientific and Methodical Conference (pp. 67-75). Kyiv, Ukraine: Redaktsiynny vydavnychyy tsentr NUBiP Ukrainy [in Ukrainian].
2. Kanyshevskiy, S. M., & Raevskiy, R. T. (2006) Zdorovy obraz zhyzni studencheskoi molodezhy i ego formirovanie v uslovyakh vuza [Healthy way of life of student young people and his forming in the conditions of higher educational establishment]. *Problemy osvity* [Problems of Education], 62-65 [in Ukrainian].
3. Prysiazhniuk, S. I. (2014). *Fizyчне vykhovannia* [Physical education]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Volkov, V. L. (2007). *Osnovy teorii ta metody fizychnoi pidhotovky studentskoi molodi* [Bases of theory and method of physical preparation of students]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Канішевський С.М., Озерова О.А. Сучасний стан розвитку фізичного виховання у ВНЗ //Матер. Міжнар. електр. наук.-метод. конф.: Фізична культура в режимі навчальної діяльності та активного відпочинку студентства. – К.: Редакційний видавничий центр НУБіП України, 2016. – С.67-75.
2. Канишевский С.М., Раевский Р.Т. Здоровый образ жизни студенческой молодежи и его формирование в условиях ВУЗа. – Проблемы освіти: Наук.-метод. Збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – С. 62-65.
3. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 504 с.
4. Волков В.Л. Основы теории та методики физической подготовки студенческой молодежи: Навчальний посібник. – К.: Освіта України, 2007. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 28.03.2018 р.

Озерова Ольга

кандидат наук по фізическому воспитанию и спорту, доцент
кафедра физического воспитания и спорта
Киевский национальный университет строительства и архитектуры
г.Киев, Украина

**ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПРОБ,
КАК СРЕДСТВО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА
ДЛЯ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНО-МЕДИЦИНСКОЙ ГРУППЫ**

Аннотация. В статье раскрыто значение физического воспитания в высших учебных заведениях Украины в современных кризисных условиях. Исследование проходило среди студентов специально-медицинской группы высшего учебного заведения технического профиля. Актуальность проблемы заключается в опреде-

лении тенденции и факторов, указывающих на снижение уровня физической подготовленности студентов, а также в поиске путей решения данной проблемы. Целью исследования является попытка оценить возможные сдвиги в отдельных показателях функционального состояния студентов на протяжении учебного года. Как метод исследования, были использованы проба Мартине и тест Купера. Результаты исследования показали целесообразность использования функциональных проб и тестов для оценки и контроля за изменениями в уровне физической подготовленности и функционального состояния студентов. Исходя из результатов исследования, сформированы выводы и определены конкретные действия, которые помогут защитить и сохранить дисциплину «Физическое воспитание» в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: физическое воспитание, функциональные пробы, специально-медицинская группа, мотивация студентов, аэробные возможности, физическая работоспособность.

Ozerova Olga

Candidate of Physical Education and Sport Sciences, Associate Professor
Department of Physical Education and Sport
Kiev National University of Building and Architecture, Kiev, Ukraine

APPLICATION OF METHOD OF FUNCTIONAL TESTS, AS MEAN OF IMPROVEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS FOR STUDENTS OF SPECIAL-MEDICAL GROUP

Abstract. In article, the value of physical education is exposed in higher educational establishments of Ukraine in modern crisis terms. Students of especially medical groups of higher educational establishment of technical type have been involved in the research. Actuality of problem consists in certain tendencies and factors that predetermine the decline of level of physical preparedness of students and in search of ways of decision of this problem. A research purpose is an attempt to estimate possible changes in the separate indexes of the functional state of students during the academic year. As a research method, we used Martine test and Cooper test. Research results satisfy of expedience the use of functional tests and tests for an estimation and control after changes in the level of physical preparedness and functional state of students. Coming from the results of research, conclusions are formed and concrete actions that will help to protect and save discipline «Physical education» in higher educational establishments of Ukraine are certain, namely: to realize that physical education appears component part of general strategy of development of country; to find terms for distribution of availability to engaged in physical education among a population; to increase hours for employments in an university, which will give possibility to execute a purpose and tasks, certain position and program of physical education in higher educational establishments; to strengthen the personal responsibility of leaders of higher educational establishments for physical development of students status; to strengthen agitation among young people with appeals to be tempered, to think about the health and bodily condition, work above the increase of the functional possibilities.

Key words: physical education, functional tests, special-medical group, motivation of students, aerobic possibilities, physical capacity.

УДК 378:796.071.4

Приступа Євген Никодимович
доктор педагогічних наук, професор
Ректор Львівського державного університету фізичної культури
м.Львів, Україна
evgenprystupa@ukr.net

Данилевич Мирослава Василівна
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
кафедра фітнесу і рекреації
Львівський державний університет фізичної культури,
м.Львів, Україна
mdanylevych@ukr.net

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ДО РОБОТИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

Анотація. Стаття торкається питання модернізації процесу професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту. Проблема готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності є актуальною для сучасного суспільства, оскільки наявність або відсутність цієї готовності визначає, чи буде випускник працювати після закінчення вищого навчального закладу у сфері фізичної рекреації. Мета роботи – визначити та охарактеризувати структурні компоненти готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності. Метод аналізу та узагальнення даних наукової літератури та практичного досвіду підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту дозволив визначити структурні компоненти готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до проведення рекреаційно-оздоровчої діяльності, а саме мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, процесуальний та емоційно-вольовий. Розкрито підструктуру кожного компонента готовності. Зазначено їхній взаємозв'язок і взаємозалежність. Вказано, що вивчення структури готовності дозволяє впливати на рівень сформованості кожного з її компонентів і сприятиме підготовці високопрофесійних фахівців з фізичного виховання та спорту до роботи в сфері фізичної рекреації, попит на яких постійно зростає.

Ключові слова: готовність, фахівці з фізичного виховання і спорту, рекреаційно-оздоровча діяльність.

Вступ. Україна має великий рекреаційний потенціал, ефективне використання якого може забезпечити більш повне задоволення потреб населення в оздоровленні та відпочинку і принести економічну вигоду. Проте, на сьогодні, ще не достатньо використовується потенціал рекреаційно-оздоровчої діяльності, як чинника удосконалення психічних і фізичних здібностей, відновлення та зміцнення здоров'я людини.

У сучасний період парадигма освіти в сфері фітнесу та рекреації зазнала значних змін в усьому світі, що, на думку О.Андреєвої, «зумовлено орієнтацією на принципово нове розуміння сутності фізичної рекреації та її ролі в освітній системі» [1, с.221].

З позицій сьогодення постала нагальна потреба у розробленні та обґрунтуванні системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Результати досліджень О.Жданової, Л.Чеховської та У.Шевців свідчать про те, що з усіх факторів, які впливають на залучення людини до рухової активності і роблять ці заняття невід'ємним компонентом її життя, найбільш важливим є особистість фахівця-професіонала в галузі оздоровчого фітнесу та рекреації [6, с.85].

Відсутність в Україні впродовж тривалого періоду сильної школи підготовки кадрів для сфери фізичної рекреації, на думку О.Андреєвої, спричинила стійкий дефіцит фахівців у цьому сегменті ринку праці [1, с.221].

На жаль, випускники не спроможні повною мірою задовольнити попит, який існує на кадри з рекреаційно-оздоровчою підготовкою, в різних регіонах країни. Відсутність кваліфікованих фахівців, на думку М.Дутчака, гальмує процес розвитку сфери фізичної рекреації [3, с.352].

Проблема готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності є актуальною для сучасного суспільства,

оскільки наявність або відсутність цієї готовності визначає, чи буде випускник працювати після закінчення вищого закладу освіти у сфері фізичної рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій У сучасному науковому розумінні поширюється світоглядна позиція вчених (О. Ажиппо, П.Джуринського, Є.Захаріної, Л.Іванової, Р.Карпюка, Л.Сущенко, О.Тимошенка та ін.) щодо розуміння структури готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до професійної діяльності.

Окремі аспекти підготовки фахівців з рекреаційно-оздоровчої діяльності відображені у працях українських науковців: О.Андреєвої, О.Благій, М.Дутчака, О.Жданової.

Однак, незважаючи на наявність цілої низки науково-педагогічних досліджень, на сьогодні в Україні відсутні фундаментальні теоретико-методичні праці з проблем підготовки фахівців у сфері фізичної рекреації.

Робота виконана відповідно до плану НДР Львівського державного університету фізичної культури за темою: «Технологія залучення населення до оздоровчої рухової активності» (номер державної реєстрації 0117U 003040).

Метою статті є визначення та характеристика структурних компонентів готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності

Завдання дослідження.

1. Визначити основні структурні компоненти готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності.
2. Розкрити сутність компонентів готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз і систематизація психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, спеціальної літератури з фізичної культури й

інформаційних ресурсів мережі Інтернет; абстрагування та логіко-теоретичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. У сучасний період вища школа зобов'язана виконати соціальний замовлення на підготовку майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту, здатних проектувати діяльність у професійній сфері, психологічно бути готовими до своєї майбутньої роботи та розуміти значущість своєї професії. У діяльності фахівців з фізичного виховання та спорту суб'єктивним критерієм є стійка професійна спрямованість, розуміння значущості

професії, її цінностей, сукупність необхідних професійно важливих якостей особистості, позитивне ставлення до себе, як професіонала.

Аналіз наукової літератури та власний досвід викладацької діяльності дозволив у структурі готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності виділити такі компоненти, як мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, процесуальний та емоційно-вольовий (рис.1).

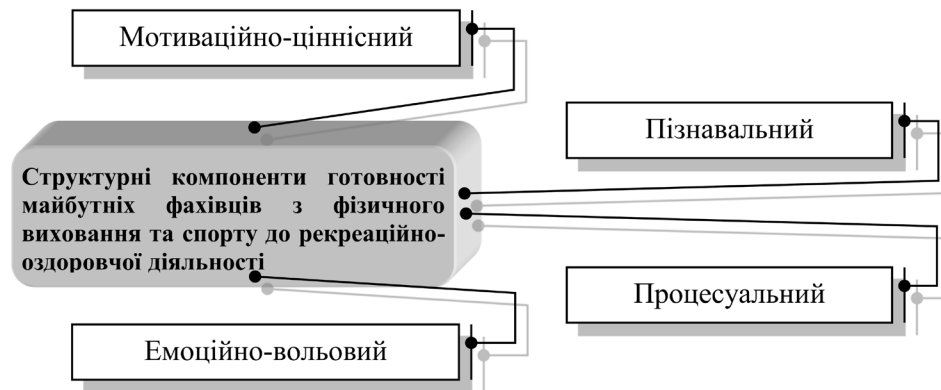

Рис. 1. Структурні компоненти готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності

Розглянемо мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до майбутньої професійної діяльності як один з провідних у структурі готовності.

Вважаємо, що вивчення мотивів студентів до успішного виконання майбутньої професійної діяльності вкрай важливо для оптимізації навчально-освітнього процесу, для вдосконалення системи професійної орієнтації і професійного відбору за спеціальностями, пов'язаними з роботою у сфері фізичної культури і спорту.

Початковий етап професіоналізму (вибір сфери діяльності, пошук свого місця у професійному співтоваристві, соціальна адаптація та самореалізація) є ключовим у визначенні усього подальшого життя молодій людині. Важливою складовою цього етапу є період навчання у вищому закладі освіти, де майбутні фахівці з фізичного виховання та спорту оволодівають необхідними знаннями та вміннями, формують своє уявлення щодо професійної діяльності.

Існують різні види навчальної мотивації студентів: професійні мотиви (отримати професію); пізнавальні мотиви (оволодіти новими знаннями); прагматичні мотиви (мати високу заробітну платню); соціальні мотиви (принести користь суспільству); мотиви соціального та особистісного престижу (утвердити себе і зайняти в майбутньому певне положення в суспільстві та у соціальному оточенні).

Образ майбутньої професії є стимулятором до ґрунтового оволодіння знаннями, вміннями та навичками, які дозволять ефективно здійснювати професійну діяльність. Формування образу майбутньої професії стає засобом розвитку системи професійної мотивації.

Мотиваційна готовність студентів не лише впливає на їхнє відношення до обраної спеціальності та спрямовує до вивчення її змісту, але й, як вважають Т.Бохан, М.Шабаловська та С.Морева, спонукає до актуалізації своїх потенцій та використання потенціалу освітнього середовища для якості професійного становлення [2, с.88].

Мотиваційний компонент відображає ставлення студентів до рекреаційно-оздоровчої діяльності як основного виду майбутньої професійної діяльності, вибірково спрямованість на цей вид діяльності. Він охоплює прагнення до самостійності при проектуванні рекреаційно-оздоровчої діяльності як до засобу професійного самоствердження і самореалізації; захопленість професією і прагнення до самоосвіти в обраній спеціалізації.

Система ціннісних орієнтацій, пов'язаних з професійними прагненнями людини, як вважає Е.Зеєр, виступає сенсом праці, заробітної плати, благополуччя, кваліфікації, кар'єри, соціального стану та ін. [8, с.5]. Проте, для кожної окремої професійної групи характерна своя система цінностей.

Ціннісні орієнтації детермінують професійну поведінку, забезпечують зміст і спрямованість діяльності та надають сенс професійним діям. Сукупність ціннісних орієнтацій є основою мотивації життєвої активності та вибору професійного шляху.

У науковій літературі існує чимало думок щодо визначення мотиваційної готовності студентів до професійної діяльності. Ми поділяємо думку А.Сотнікової про те, що глибокий аналіз професійної мотивації є підґрунтям теоретичних і практичних розробок в області створення сприятливих умов для формування позитивної професійної мотивації, спрямованої на зростання внутрішньої мотиваційної енергетики як джерела прагнення до підвищення професійної культури суб'єкта професійної підготовки і професійної діяльності [5, с.122].

Отже, мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до професійної діяльності передбачає наявність мотивів щодо отримання вищої фізкультурної освіти відповідно до обраної спеціальності, спеціалізації та кваліфікації; переконання щодо значущості соціокультурної місії фахівців з фізичного виховання та спорту; стійкого позитивного відношення до обраної професії; ціннісних орієнтацій, як основи життєвої активності та вибору професійного шляху; про-

фесійної мотивації, яка враховує сукупність потреб та інтересів, що спонукають студентів до професійної самореалізації та професійного удосконалення; професійної спрямованості на ефективне виконання завдань майбутньої діяльності.

Розкриємо сутність пізнавального компоненту готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності. Ми виокремили сукупність знань, необхідних майбутнім фахівцям для проведення рекреаційно-оздоровчої діяльності, зокрема:

- знання основних теоретичних положення комерційної рекреаційно-оздоровчої діяльності (створення фізкультурно-оздоровчих клубів, нормативно-правова база, підприємництво у сфері фізичної культури та спорту ін.);
- знання змісту організації діяльності фізкультурно-спортивних установ, які займаються рекреаційно-оздоровчою діяльністю;
- знання особливостей використання засобів рекреаційно-оздоровчої діяльності з особами різного віку та статі;
- знання сутності різноманітних систем оздоровлення та відновлення організму людини;
- знання методів визначення рівнів фізичного стану та здоров'я людини;
- знання методики проведення рекреаційно-оздоровчих занять з особами різного віку та статі;
- знання методики проведення контролю за оздоровчим впливом рекреаційно-оздоровчих занять на організм людини;
- знання сучасних технологій проведення рекреаційно-оздоровчих занять.

Отже, зміст пізнавального компоненту готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності охоплює обізнаність, ерудицію та знання щодо особливостей використання методів і засобів проведення рекреаційно-оздоровчої діяльності. Функція пізнавального компоненту готовності полягає у здійсненні творчої орієнтації майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту у сфері фізичної рекреації.

Слід вказати на те, що мотиваційно-ціннісний та пізнавальний компоненти готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності втілюються через процесуальний компонент. Цей компонент потребує трансформації отриманих теоретичних знань у практичні дії, тобто виступає засобом вирішення конкретних практичних завдань.

Нами було виокремлено вміння та навички, якими повинні оволодіти майбутні фахівці з фізичного виховання та спорту для успішного проведення рекреаційно-оздоровчої діяльності, зокрема: здійснювати управлінську діяльність у фізкультурно-спортивних установах, що займаються рекреаційно-оздоровчою діяльністю; формувати мотивацію до систематичних рекреаційно-оздоровчих занять; застосувати сучасні експериментальні методи діагностики рівня фізичного здоров'я; розробляти методичні й практичні рекомендації для рекреантів щодо ведення здорового способу життя; визначати раціональний зміст та обсяги рухової активності у процесі рекреаційно-оздоровчої діяльності; складати оздоровчі програми; здійснювати вибір технологій рекреаційно-оздоровчої діяльності відповідно до індивідуальних особливостей людини; володіти різноманітними видами рухової активності; об'єктивно визначати рівень фізичного стану людини, підбирати відповідне фізичне навантаження та контролювати його вплив на організм людини; розробляти рекреаційно-оздоровчі туристичні

маршрути для осіб з різним рівнем здоров'я та фізичного стану; ефективно застосовувати педагогічні та медико-біологічні методи дослідження з метою якісного і ефективного розв'язання завдань рекреаційно-оздоровчої діяльності осіб різного віку і статі; застосовувати різні засоби педагогічного впливу залежно від віку та індивідуальних особливостей людини; керувати своїми емоціями при професійній взаємодії з особами різного віку та статі; застосовувати традиційні й нетрадиційні системи оздоровлення громадян і методики корекції та відновлення здоров'я різних категорій населення; добирати адекватні засоби для вирішення професійних завдань рекреаційно-оздоровчої діяльності; проводити рекреаційно-оздоровчу діяльність з особами різного віку, статі та рівня фізичної підготовленості; організовувати та проводити масові фізкультурно-оздоровчі заходи з різними верствами населення; об'єктивно здійснювати контроль за оздоровчим ефектом рекреаційних занять.

Отже, у процесуальному компоненті готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності містяться: вміння та навички успішно виконувати рекреаційно-оздоровчу діяльність, індивідуальний стиль застосування методів і засобів рекреаційно-оздоровчої діяльності; здатності проектувати, планувати та здійснювати рекреаційно-оздоровчу діяльність з урахуванням сучасних технологій та досягнень науки.

Емоційно-вольовий компонент готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності відображає суб'єктивну значущість цінностей обраної професії; почуття особистої відповідальності за професійну діяльність перед рекреантами; впевненість в успішному вирішенні професійних завдань; уміння зосередити власні сили і залучити, у разі потреби, знання і досвід колег; прагнення досягти результату та очікування позитивних емоцій при успішному вирішенні професійних завдань.

Для характеристики цього структурного компоненту готовності використовують такі поняття, як «потреба», «воля», «потенціал», «вольовий потенціал людини», «емпатія» та «пошук відчуттів».

Потреби виникли з появою людини. Специфіка людських потреб визначається багато в чому соціальною природою діяльності людини, тому вони відображаються, усвідомлюються у різних суб'єктивних формах, утворюючи, на думку С. Орлова, «... мотиваційну підсистему людини: потяг – бажання – прагнення – бажання – інтереси – ціннісні орієнтації – переконання – мета – програма діяльності» [4, с.8]. Людські потреби не універсальні, а сформовані соціально, так як опосередковані процесом виховання та залучення до світу людської культури.

Воля є здатністю людини долати перешкоди, досягати поставленої мети. Воля проявляється у таких рисах характеру, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість та мужність, що сприяють формуванню ділових якостей особистості. Ці риси характеру можуть сприяти досягненню суспільно корисних цілей. Для цього важливо визначити, який мотив вольової поведінки людини.

Воля особистості, на думку В. Желанової є «її суттєвим складником, що містить прості й синтетичні (морально-вольові) якості, які виконують регулятивну, стимулюючу та спонукальну функції» [7, с.100]. Нам імponує ця думка вченої.

Термін «потенціал» використовується для позначення сукупності особистісних можливостей людини для вирішення нею фахових завдань. можна назвати три основних потенціали людини, які характеризу-

ють її досягнення. Це інтелектуальний, вольовий, комунікативний потенціали як базовий ресурс, який залежно від змісту потреб, мотивів, мети, професійного досвіду та професійної компетентності складає основу індивідуальних варіацій у діяльності.

Однією з важливих проблем сучасного суспільства є проблема гуманізації відносин людини з оточуючими людьми. Особливої актуальності набуває процес затвердження нових цінностей, головною з яких є формування і розвиток духовної культури особистості майбутнього фахівця. Невід'ємною частиною цього виду культури є емоційна зрілість, здатність до співпереживання, вміння розуміти і приймати іншого. Ключовою умовою даного процесу є емпатія, яка має особливе значення для професійної діяльності фахівців у сфері фізичної рекреації.

Для майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту емпатія стає професійно значущою якістю, завдячуючи якій студенти здатні до співчуття та співпереживання людям, що спрямовують свої зусилля на зміцнення та збереження здоров'я засобами рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Отже, емоційно-вольовий компонент готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності передбачає наявність у майбутніх фахівців потреби у схваленні, вольового потенціалу, емпатії та потреби у пошуках

відчуттів.

Висновки. Таким чином, готовність майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності – це інтегративна особистісна якість, яка визначає стан особи суб'єкта і включає мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, процесуальний та емоційно-вольовий компоненти. Кожен з компонентів готовності має власну підструктуру, яку ми коротко охарактеризували у роботі. Встановлено, що усі зазначені компоненти готовності взаємопов'язані та взаємозалежні один від одного. Цілеспрямований вплив на кожен окремих компонент готовності сприятиме підвищенню рівня загальної професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності.

Результатом сформованої готовності майбутніх фахівців буде пізнавальна і творча активність, конкурентоздатність на ринку рекреаційно-оздоровчих послуг та розуміння ними високої громадянської відповідальності за результати своєї діяльності, за здоров'я населення України.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробленні і теоретичному обґрунтуванні концепції та моделі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності.

References

1. Andrieieva, O.V. (2014). *Fizychna rekreatsiia [Physical Recreation]*. Kyiv: TOV «NVP Polihrafservis» [in Ukrainian].
2. Bokhan, T.H., Shabalovskaia, M.V., Moreva, S.A. (2014) Motivatsyonnaia hotovnost k professionalno-lichnostnomu stanovleniiu studentov-medikov [Motivational readiness for the professional-personal formation of medical students]. *Sibirskii psikhologicheskii zhurnal [Student Psychological Journal]*, 51, 88-99 [in Russian].
3. Dutchak, M.V. (2016, May) Hotovnist maybutnikh fakhivtsiv z fizychnogo vykhovannia ta sportu do roboty v sferi fizychnoi rekreatsii medikov [Readiness of future specialists in physical education and sports for the work in the field of physical recreation]. *Problemy aktyvizatsii rekreatsiino-ozdorovchoi diialnosti naseleunia [Problems of activation of recreational and recreational activities of the population]*. *Proceedings of the Xth All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation*. Lviv: LDUFK [in Ukrainian].
4. Orlov, S.V. (2006). *Chelovek i ego potrebnosti [Man and Needs]*. Sain Petersburg: Piter [in Russian].
5. Sotnikova, A.V. (2010). Professyonalnaia motivatsiia kak predmet sotsiologicheskogo analiza medikov [Professional motivation as a subject of sociological analysis]. *Istoricheskaiia i sotsialno-obrazovatelnaia mysl [Historical and Socio-Educational Thought]*, 3(5), 118-122 [in Russian].
6. Zhdanova, O., Chekhovska, L., & Shevtsiv, U. (2016) Pidhotovka fakhivtsiv z fitnesu za kordonom [Training of specialists in fitness Abroad]. *Fizychna reabilitatsiia ta rekreatsiino-ozdorovchi tekhnologii [Physical Rehabilitation and Recreational-Wellness Technologies]*, 3, 85-90 [in Ukrainian].
7. Zhelanova, V.V. (2013). *Kontekstne navchannia maybutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i tekhnologiiia [Contextual education of future teacher of elementary school: theory and technology]*. Luhansk: Vyd-vo «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
8. Zeer, E.F. (2003). *Psykhologhiia professyonalnogo obrazovaniia medikov [Psychology of professional education]*. Moscow: Yzd-vo Moskovskoho psykhologo-sotsialnogo instituta; Voronezh: Yzd-vo NPO «MODEK» [in Russian].

Список використаної літератури

1. Андреева О. В. Физична рекреація: [монографія]. /О.В.Андреева – Київ: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 244 с.
2. Бохан Т.Г. Мотивационная готовность к профессионально-личностному становлению студентов-медиков / Т.Г.Бохан, М.В.Шабаловская, С.А.Морева // Сибирский психологический журнал. –2014. –№ 51. – С. 88-99.
3. Дутчак М.В. Готовність майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до роботи в сфері фізичної рекреації // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Львів, 2016. – С. 351-353.
4. Орлов С. В. Человек и его потребности : учеб. пособие / С.В.Орлов. – СПб.: Питер, 2006. – 160 с.
5. Сотникова А.В. Профессиональная мотивация как предмет социологического анализа / А.В.Сотникова // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2010. – № 3 (5). – С. 118-122.
6. Жданова О. Підготовка фахівців з фітнесу за кордоном / О.Жданова, Л.Чеховська, У.Шевців // Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології. Харків. – № 3. – 2016. – С.85-90.
7. Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технологія: [монографія] / В.В.Желанова. – Луганськ: Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 505 с.
8. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования / Э.Ф.Зеер // Учеб. пособие – Москва : Изд-во Московского психолого-социального института. – Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Приступа Евгений

Доктор педагогических наук, профессор
Ректор Львовского государственного университета физической культуры
г.Львов, Украина

Данилевич Мирослава Васильевна

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
кафедра фитнеса и рекреации
Львовский государственный университет физической культуры,
г.Львов, Украина

СТРУКТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ И СПОРТУ К РАБОТЕ В СФЕРЕ ФИЗИЧЕСКОЙ РЕКРЕАЦИИ

Аннотация. Статья затрагивает вопросы модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту. Проблема готовности будущих специалистов по физическому воспитанию и спорту к рекреационно-оздоровительной деятельности является актуальной для современного общества, поскольку наличие или отсутствие этой готовности определяет, будет ли выпускник работать после окончания высшего учебного заведения в сфере физической рекреации. Цель работы - определить и охарактеризовать структурные компоненты готовности будущих специалистов по физическому воспитанию и спорту в рекреационно-оздоровительной деятельности. Метод анализа и обобщения данных научной литературы и практического опыта подготовки специалистов по физическому воспитанию и спорту позволили нам определить структурные компоненты готовности будущих специалистов по физическому воспитанию и спорту к проведению рекреационно-оздоровительной деятельности, а именно мотивационно-ценностный, познавательный, процессуальный и эмоционально-волевой. Раскрыто подструктуру каждого компонента готовности. Указано на их взаимосвязь и взаимозависимость. Указано, что изучение структуры готовности позволяет влиять на уровень сформированности каждого из ее компонентов и способствовать подготовке высокопрофессиональных специалистов по физическому воспитанию и спорту к работе в сфере физической рекреации, спрос на которые постоянно растет.

Ключевые слова: готовность, специалисты по физическому воспитанию и спорту, рекреационно-оздоровительная деятельность.

Prystupa Yevhen

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Rector of Lviv State University of Physical Culture
Lviv, Ukraine

Danylevych Myroslava

Candidate of Sciences in Physical Education and Sport, Associated Professor
Department of Fitness and Recreation
Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine

STRUCTURAL COMPONENTS OF READINESS OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT FOR PHYSICAL RECREATION ACTIVITIES

Abstract. The article deals with the modernization of the professional training of specialists in physical education and sports. The problem of the readiness of future specialists in physical education and sports for recreational and health-related activities is relevant for modern society, since the presence or absence of this readiness determines whether a graduate will work after graduation from a higher educational institution in the field of physical recreation. The purpose of the work is to identify and characterize the structural components of the readiness of future specialists in physical education and sports for recreational and health-related activities. Objectives of the study: 1) to identify the main structural components of the readiness of future specialists in physical education and sports for recreational and health-related activities; 2) to reveal the essence of the readiness components of future specialists in physical education and sports for recreational and health-related activities. The following research methods are used to solve the tasks: analysis and systematization of psychological and pedagogical literature sources, special literature on physical culture and Internet information resources; abstracting, logical and theoretical analysis. Analysis and synthesis of scientific literature data and practical experience of training specialists in physical education and sports allowed to determine the structural components of the readiness of future specialists in physical education and sports for recreational and health-related activities, namely, motivational-value, cognitive and emotional-volitional. It has been discovered substructure of each component of readiness. Their interconnection and interdependence have been indicated. It has been pointed out that studying the readiness structure could influence the level of formation of each of the components and would facilitate the training of highly qualified specialists in physical education and sports. Thus, the readiness of a future specialist in physical education and sports for recreational and health-related activities is an integrative personal quality that includes motivational-value, cognitive, procedural and emotional-volitional components. Each of the readiness components has its own substructure to be described in the article. It has been established that all of these readiness components are interrelated and interdependent. The purposeful impact upon each individual component will increase the level of general professional readiness of future specialists in physical education and sports for recreation and health-related activities.

Key words: readiness, specialists in physical education and sports, recreational and health-related activities.

УДК 371.3 – 057.87:796.01

Сивохоп Едуард Миколайович
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
sivokhop@gmail.com

Степчук Надія Володимирівна
старший викладач кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
nadinkaja5544@gmail.com

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО САМОПІЗНАННЯ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. В основу фізичної підготовки покладено органічну єдність її складових фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій і фізкультурно-спортивна діяльність, де самопізнання виступає основою й початковим шаблоном їхнього формування. Метою статті є дослідити діяльнісний компонент готовності до самопізнання в процесі фізичної підготовки. Відповідно завданням даного дослідження є вивчити структуру діяльнісного компонента самопізнання в процесі фізичної підготовки; розробити рекомендації з удосконалення процесу самопізнання. Методи дослідження: теоретичні – аналіз літературних джерел (з метою вивчення структури діяльнісного компонента самопізнання в процесі фізичної підготовки); емпіричні – інтерв'ювання, бесіда та спостереження використано (з метою визначення показників для розробки рекомендацій з удосконалення процесу самопізнання). Встановлено, що діяльнісний компонент самопізнання проявляється за трьома напрямками: по-перше, визначає здатність до подальшого саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення; по-друге, є основою самодіяльного, ініціативного самовираження студентів; по-третє, стимулює прагнення особистості до творчості. Розроблено рекомендації з удосконалення процесу самопізнання: визначення особистих мотивів, на основі яких здійснюватиметься самопізнання.

Ключові слова: фізичне виховання, спорт, вдосконалення, студенти, програма, самопізнання.

Вступ. Реалізація гуманітарного потенціалу фізичної підготовки значною мірою сприяє орієнтація її змісту на формування різнобічно розвиненої особистості майбутнього фахівця в фізкультурно-спортивної діяльності, у мотиваційно-ціннісній свідомості якого важливу роль відведено самопізнанню.

В ході самопізнання відбувається напрацювання проектів і програм формування здорового способу життя та середовища перебування, формується Я-концепція, зорієнтована на цінності фізичної підготовки. В основу фізичної підготовки покладено органічну єдність її складових – фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій і фізкультурно-спортивна діяльність, де самопізнання виступає основою й початковим шаблоном їхнього формування.

Розвиток особистості відбувається в діяльності й залежить від діяльності. Логічно припустити, що підставою для процесу самопізнання, орієнтованого на формування фізичної складової особистості, є фізкультурно-спортивна діяльність. Вона розглядається, як творча діяльність із оволодіння цінностями фізичної підготовки, яка орієнтує на професійну, соціальну активність, що сприяє оптимальному розвитку і прояву його фізичних і психічних якостей. При включенні до навчально-виховного процесу ВНЗ фізкультурно-спортивна діяльність стає одним із механізмів, що регулюють формування особистості [4, с.156-176].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту до професійної діяльності вчителя, педагога, тренера розглядаються в працях В.Товта, М.Молнара, Е.Сивохопа. Методологічні аспекти фізичної підготовки особистості розглядалася в дослідженнях О.Демінського, О.Мозолева. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців до самовиховання, саморозвитку й самовдосконалення, самореалізації особистості знайшло відображення в роботах П.Горностай,

В.Гупаловської, Д.Леонтьєва.

Метою статті є дослідити діяльнісний компонент готовності до самопізнання в процесі фізичної підготовки.

Завдання дослідження: вивчити структуру діяльнісного компонента самопізнання в процесі фізичної підготовки; розробити рекомендації з удосконалення процесу самопізнання. Для розв'язання поставлених завдань використано наступні **методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз літературних джерел (з метою вивчення структури діяльнісного компонента самопізнання в процесі фізичної підготовки); *емпіричні* – інтерв'ювання, бесіда та спостереження використано (з метою визначення показників для розробки рекомендацій з удосконалення процесу самопізнання).

Виклад основного матеріалу. Структура діяльнісного компонента самопізнання в процесі фізичної підготовки передбачає такі дії: зосередження уваги на особистій значущості діяльності із самопізнання; одержання інформації щодо свого психофізичного стану; чітка постановка мети самовдосконалення, вибір оптимального рішення; фізичне вдосконалення особистості з використанням прийомів самопізнання; одержання оперативної інформації щодо процесу самовдосконалення особистості (підкріплення впевненості в правильності дій); об'єктивне самооцінювання результатів діяльності з фізичного саморозвитку й самовдосконалення [1, с.37-45].

Діяльнісний компонент самопізнання проявляється за трьома напрямками. По-перше, визначає здатність до подальшого саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, самореалізації особистості. По-друге, є основою самодіяльного, ініціативного самовираження студентів. По-третє, стимулює прагнення особистості до творчості [1, с.37-45; 2, с.100-110].

У процесі самопізнання актуалізувалися: досвід використання методичних знань, зміст практико-методичної діяльності, фізкультурно-спортивні інтереси під час навчальних і самостійних занять, вільний

вибір індивідуально-адаптованої фізкультурно-спортивної діяльності.

У діяльнісному компоненті самопізнання актуалізується особистісний аспект, що ставить у центр уваги особистість майбутнього фахівця. Виходячи зі своїх інтересів, рівня знань і вмінь, студент за допомогою викладача визначає мету, організує, спрямовує і коригує навчальну діяльність щодо фізичної підготовки. Формування вмінь студентів у процесі фізичної підготовки здійснювалося на підставі принципів безперервності, наступності, послідовності, зв'язку теорії з практикою та передбачає три етапи:

- на першому етапі (оцінювально-орієнтовному) акцентується увага на аналізі вражень, новизні сприйняття, що виникають при вивченні спеціальної літератури, формуванні базових понять фізичної підготовки, інтересі до занять. Набуття теоретичних знань супроводжувалося не тільки способом дії, але й аналізом цієї дії, її реальним виконанням, виділенням її основних, ключових моментів.
- на другому етапі (організаційно-практичному) актуалізувався педагогічний вплив з метою формування потреби в пошуку нових знань та їхньому практичному застосуванні в процесі самопізнання. Педагогічний вплив було спрямовано на інтеграцію, систематизацію і нагромадження знань, а також на формування вмінь активно використовувати способи самопізнання.
- на третьому етапі (творчо-діяльнісному) забезпечувалося вдосконалення сформованих умінь і переведення їх у навички. Пізнавальні потреби спрямовувалися на прояв інтересу до проблемних питань, що вимагають творчого підходу до їхнього вирішення, аналіз когнітивного досвіду студентів, широту і глибину пізнання, інтенсивність пізнавальної діяльності.

У процесі підготовки студентів до самопізнання основну увагу було приділено теоретичним знанням. Передбачалося здійснення інтегративної діяльності студентів у вигляді усних і письмових доповідей і повідомлень на такі теми як: «Самоконтроль за ефективністю самостійних занять», «Зміст індивідуальних програм фізичного самовдосконалення й самовиховання», «Методика відновлення і проведення самостійних занять фізичними вправами пізнавальної спрямованості» та інші. Крім того, склалися індивідуальні програми фізичного самовдосконалення. Їхній зміст сприяв більш активному застосуванню теоретичних знань у процесі самопізнання, вмілому пошуку наукової, довідкової та іншої літератури. Принцип науковості сприяв освоєнню знань на продуктивному рівні засвоєння одержуваної інформації.

Теоретичний матеріал було зорієнтовано на надання широкого спектру можливостей для одержання насамперед фундаментальних знань і цільових настанов, а також їхнього використання в процесі фізичного самовдосконалення. Зміст матеріалу було спрямовано на виділення таких складових як: уміння здійснювати аналіз ролі й ступеня впливу факторів та умов на характер процесу самопізнання; визначення найбільш значущих його сторін; уміння інтерпретувати наявну інформацію; уміння прогнозувати результат власної діяльності. Було організовано консультації у формі активного діалогу між викладачами й студентами з конкретних проблем, що виникали в у процесі самопізнання. Реалізуючи зміст методико-практичного розділу програми формування готовності студентів до самопізнання в процесі фізичної підготовки, ми спиралися на наступні дидактичні правила: студенти повинні критикувати власні недо-

ліки, ставити особистісно-значущі цілі самопізнання й визначати основні засоби для їхньої реалізації, вірити у власні сили й можливості [1, с.105-110].

Одне з провідних місць у методико-практичних заняттях посідала спрямованість на забезпечення оволодіння методами і способами процесу самопізнання, що відбувалося в навчальній та у позанавчальній фізкультурно-спортивній діяльності. Їхній зміст включав: критичне ставлення до себе, мобілізацію фізичних і психічних можливостей у досягненні поставленої мети, розвиток здатності до самодисципліни тощо. Здійснення завдань вимагало чіткої координації змісту методико-практичного розділу програми (тематична відповідність, спрямованість педагогічних впливів та інше).

Рекомендовані теми методико-практичних занять дають підставу для забезпечення операційного оволодіння методами і способами самопізнання в процесі фізичної підготовки. Зміст методико-практичних занять допомагає кількісно та якісно оцінити готовність студента до самопізнання, побачити його сильні та слабкі сторони, внести до довгострокової програми індивідуального розвитку особистості необхідні корективи.

Навчально-тренувальний розділ програми формування готовності студентів до самопізнання в процесі фізичної підготовки спрямований на підвищення рівня функціональних і рухових здатностей, на освоєння студентами засобів фізкультурно-спортивної діяльності, набуття особистого досвіду вдосконалення фізичного розвитку.

У процесі проектування змісту навчально-тренувального розділу ми враховували, що взаємодія теорії і практики відбувається за своєрідною спіраллю: знання, вміння, нові знання на основі попередніх знань і вмінь, і т. д. При цьому на всіх етапах практичні вміння розвиваються на основі систематизації теоретичних знань. Однак характер зв'язків між теоретичними знаннями й уміннями, їхня глибина, впорядкованість та узгодженість можуть мати більшу або меншу виразність, бути відсутньою зовсім або мати колізійну спрямованість. Навчально-тренувальні заняття включали виконання студентами практичних завдань: 1) застосування методики самоконтролю; 2) складання і проведення вправ індивідуальної розминки; 3) проведення рухливих ігор, що орієнтують на цілі й завдання самопізнання; 4) складання і проведення комплексів вправ, спрямованих на розвиток життєво необхідних психофізичних особистісних якостей; 5) участь у змаганнях з видів спорту, що відповідають індивідуальним інтересам і схильностям студентів.

Аналіз підсумків занять дозволив визначити пріоритети студентів у фізкультурно-спортивній діяльності, скоригувати зміст навчального матеріалу з акцентом на актуалізацію процесу самопізнання особистості в процесі фізичної підготовки. У результаті дослідження було розроблено рекомендації з удосконалення процесу самопізнання: – визначення особистих мотивів, на основі яких здійснюватиметься самопізнання; – виявлення особистісних потреб до самопізнання в процесі фізичної підготовки; – використання навчальних ситуацій, що стимулюють самостійну фізкультурно-спортивну діяльність студентів; – створення умов для систематичного подолання труднощів, що зустрічаються при виконанні фізичних вправ, виховання в собі вольових якостей, цілеспрямованості, рішучості, наполегливості, мужності, завзятості в досягненні мети; – вироблення постійної готовності до вирішення життєвих завдань, активності; – прояву колективізму, активної участі в

спортивних змаганнях; – формування пізнавальної активності й поглиблення спеціальних знань з фізичної підготовки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Встановлено, що діяльнісний компонент самопізнання проявляється за трьома напрямками: по-перше, визначає здатність до подальшого саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення; по-друге, є основою

самодіяльного, ініціативного самовираження студентів; по-третє, стимулює прагнення особистості до творчості. Розроблено рекомендації з удосконалення процесу самопізнання: визначення особистих мотивів, на основі яких здійснюватиметься самопізнання. Подальші наші дослідження будуть спрямовані в напрямку вивчення особливостей вузівської підготовки фахівців фізичної культури.

References

1. Gornostay, P.P. (2004). Gotovnist osobistosti do samorealizatsiii yak psihologichna problema [Readiness of the person to self-actualization as a psychological problem]. *Problemi zagalnoyi ta pedagogichnoyi psihologiyi [Problems of general and pedagogical psychology]*, 6(3), 105-110 [in Ukrainian].
2. Gupalovska, V.A. (2002). Samorealizatsiya osobistosti yak naukova problema [Self-realization of personality as a scientific problem]. *Aktualni problemi psihologiyi [Topical problems of psychology]*, 1, 37-45 [in Ukrainian].
3. Gupalovska, V.A. (2002). Samorealizatsiya yak problema rozvitku osobistosti u suchasniy zarubizhniy psihologiyi [Self-realization as a problem of personal development in modern foreign psychology]. *Problemi gumanitarnih nauk. Naukovi zapiski DDGU im. Ivana Franka [Problems of the humanities. Scientific notes of the State Duma State University named after: Ivan Franko]*, 10, 100-110 [in Ukrainian].
4. Leontev, D.A. (1997). Samorealizatsiya i suschnostnyie silyi cheloveka [Self-realization and essential human powers]. In Leonteva, D.A. & Schur, V.G. (Ed.) *Psihologiya s chelovecheskim litsom: gumaniticheskaya perspektiva v postsovetskoj psihologii [Psychology with a human face: a humanistic perspective in post-Soviet]*. Moscow: Smyisl [in Russian].

Список використаної літератури

1. Горностай П.П. Готовность личности до самореализации как психологическая проблема / П.П.Горностай // Проблемы общей та педагогической психологии. – 2004. – Т.6. – вып.3. – С.105-110.
2. Гупаловська В.А. Самореалізація особистості як наукова проблема / В.А.Гупаловська // Актуальні проблеми психології. – 2002. – Т.1. – С.37-45.
3. Гупаловська В.А. Самореалізація як проблема розвитку особистості у сучасній зарубіжній психології / В.А.Гупаловська // Проблемы гуманитарных наук. Научные записки ДДГУ им. Ивана Франка. – Дрогобич: Вимір, 2002. – Выпуск 10. – С.100-110.
4. Леонтьев Д.А. Самореализация и существенные силы человека / Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.Леонтьева, В.Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 156-176.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 20.03.2018 р.

Сивохоп Едуард

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра теории и методики физического воспитания
ГВУЗ «Ужгородський національний университет»
г.Ужгород, Украина

Степчук Надежда

старший преподаватель кафедры физического воспитания
ГВУЗ «Ужгородський національний университет»
г.Ужгород, Украина

ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТИ К САМОПОЗНАНИЮ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация. В основу физической подготовки положено органическое единство ее складовых- физического совершенства, мотивационно-ценностных ориентаций и физкультурно-спортивная деятельность, где самопознания выступает основой и начальным ступенью их формирования. Целью статьи является исследование деятельности компонент готовности к самопознанию в процессе физической подготовки. Методы исследования: теоретические - анализ литературных источников (с целью изучения структуры деятельностного компонента самопознания в процессе физической подготовки) эмпирические – интервьюирование, беседа и наблюдение использовано (с целью определения показателей. Согласно задачам данного исследования является изучить структуру деятельностного компонента самопознания в процессе физической подготовки. Установлено, что деятельностный компонент самопознания проявляется по трем направлениям: во-первых, определяет способность к дальнейшему саморазвитию, самовоспитания, самосовершенствования; во-вторых, является основой самодейтельного, инициативного самовыражения студентов; в третьих, стимулирует стремление личности к творчеству. Разработаны рекомендации по совершенствованию процесса самопознания.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, совершенствование, студенты, программа, самопознание.

Syvokhop Eduard

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Theory and Methodology of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Stepchuk Nadiya

Senior Lecturer
Department of Theory and Methodology of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**ACTIVITY COMPONENT OF READINESS FOR SELF-KNOWLEDGE IN THE PROCESS OF
PHYSICAL TRAINING**

Abstract. The implementation of the humanitarian potential of physical education greatly contributes to the orientation of its content on the formation of a universal personality of the future specialist in physical culture and sports activities, in which the motivational and value consciousness plays an important role in self-knowledge. The basis of physical education is the organic unity of its components - physical perfection, motivational-value orientations, as well as physical culture and sports activities, where self-knowledge serves as the basis and the initial stage of their formation. The purpose of the article is to study the component of activity of readiness for self-knowledge in the process of physical education. Accordingly, the task of this study is to study the structure of the activity of the component of self-knowledge in the process of physical education; to develop recommendations for improving the process of self-knowledge. The following research methods were used to solve the tasks: theoretical - analysis of literary sources, this method of research was used to study the structure of the activity component of self-knowledge in the process of physical training; empirical - interviews, discussions and observations are used to determine indicators for developing recommendations for improving the process of self-knowledge. As a result of the study, recommendations were developed to improve the process of self-knowledge: the definition of personal motives that will be based on self-knowledge; identification of personal needs for self-knowledge in the process of physical education; use of educational situations that stimulate independent physical education and sports activities of students; creation of conditions for the systematic overcoming of difficulties arising in the exercise of physical exercises, education in itself of volitional qualities, purposefulness, determination, perseverance, courage, perseverance in achieving the goal; development of constant readiness to solve life's tasks, activities; manifestation of collectivism, active participation in sporting competitions; formation of cognitive activity and deepening of special knowledge on physical education.

Key words: physical education, sport, teaching, improving, students, program, self-knowledge.

УДК 378.2:796.526

Скрипченко Ірина Тарасівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедра водних видів спорту
Придніпровська державна академія фізичною культури і спорту
м.Дніпро, Україна
sit71@ukr.net

Шуба Людмила Вікторівна

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри управління фізичною культурою та спортом
Запорізький національний технічний університет
м.Запоріжжя, Україна
mila.shuba@gmail.com

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ПРИ ОПАНУВАННІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ТУРИСТСЬКОЇ СПРЯМОВАННОСТІ**

Анотація. На основі аналізу науково-методичної літератури визначено, що самостійна робота студентів на сучасному етапі є важливою частиною процесу підготовки фахівців з фізичної культури і спорту. Організація самостійної роботи при вивченні практичних дисциплін туристської спрямованості є важливим напрямком у підготовці фахівців, що і визначило актуальність даної роботи. Метою статті є – обґрунтувати інноваційний підхід в організації самостійної роботи майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту при опануванні навчальних дисциплін туристської спрямованості. Методи дослідження: аналіз науково-методичних джерел та інтернет ресурсів, вивчення передового та узагальнення особистого педагогічного досвіду, анкетування, методи математичної статистики. Результати дослідження. При анкетуванні виявили, що 79-84% студентів зацікавились заняттями туризмом. Скелелазіння зацікавило 63-71% опитуваних студентів, проте займатися регулярно у позаурочних час приходить близько 18-29%. Визначено, що більше половини студентів освоїли практичні навички зі скелелазіння на високому рівні. Іншим студентам запропоновано на вибір заняття зі спортивного орієнтування, проходження дистанцій мотузкового парку та участь у суддівстві змагань з туризму. Розділ самостійної роботи навчальних дисциплін з туризму забезпечений навчально-методичним матеріалом, організаційно розпланований, проте наголошуємо що його необхідно постійно удосконалювати та оновлювати згідно сучасних тенденцій в освіті та спорті.

Ключові слова: інноваційний підхід, самостійна робота, професійна підготовка, дисципліни туристської спрямованості.

Вступ. Вища педагогічна освіта України протягом останніх років прогресивно інтегрується до європейського освітнього простору, активно їй цілеспрямовано впроваджуються світові стандарти у систему підготовки фахівців з фізичної культури і спорту. Методологічна і практична база підготовки фахівців забезпечується комплексом нормативних актів та навчально-методичних документів, створеними освітньо-кваліфікаційними характеристиками, системою тестових завдань. Фахівець з фізичної культури і спорту повинен мати високий рівень професійної підготовки, вміння поєднувати теоретичну і практичну підготовку, систематично поповнювати свої знання, удосконалювати свої вміння і навички засобами новітніх технологій тощо.

Самостійна робота студентів на сучасному етапі стала основою вищої освіти, важливою частиною процесу підготовки фахівців. Доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії, будуть насправді міцними.

Сучасна кредитно-модульна система підготовки бакалаврів передбачає виконання ними великої частини самостійної роботи. Сьогодні вища школа повинна домогтися не стільки запам'ятовування конкретних відомостей, скільки досягти усвідомлення загальних закономірностей, виробити у студентів здатність вводити нові знання в систему раніше засвоєного, сформувати уміння пізнавальної діяльності на рівні їхнього вільного практичного застосування [3, с.113].

Організація самостійної роботи при вивченні практичних дисциплін туристської спрямованості є важливим напрямком у підготовці фахівців, який ще

не в повному обсязі вирішений у даний час. Все вище зазначене і визначило актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації самостійної роботи при вивченні дисциплін туристської спрямованості були лише окремо висвітлені у працях Л.Чорної, Н.Калашник і В.Вертегел, які розглядають її як потужний засіб сучасної освіти і виховання [2, с.125]. Більшість фахівців схиляється до того, що самостійна робота – це діяльність студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом з ним, але виконує її студент самостійно за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі. Дослідники наголошують, що вона має бути теоретичною. Проте, на нашу думку, при вивченні дисциплін туристської спрямованості вища школа повинна знайти змогу надати студентам не тільки теоретичні знання, а й підвищити рівень їх практичних навичок, що підтверджується багатьма вченими щодо практико-орієнтованого навчання [4; 11, с.274].

Самостійна робота може бути як аудиторною, так і позааудиторною. Серед особливостей, що вирізняють позааудиторну самостійну роботу від аудиторної, услід за О.Буренок [1, с.5], відмічаємо наступні: організація у рамках позааудиторного часу студентів і викладачів, тісний зв'язок з навчальною програмою вивчаємої дисципліни, добровільність участі, гнучкість, різноманітність форм позааудиторної роботи, яскраво виражений творчий характер, поповнення і збагачення новими знаннями тощо.

Серед переліку засобів, які можна застосовувати на практичних заняттях з дисциплін туристського

спрямування фахівцями пропонується використання спортивного орієнтування [12, с.441-445], мотузкових парків [9, с.354-357], скелелазіння [10, с.62-68], геокешингу тощо [8, с.333-336].

Дослідження показують, що така спортивна діяльність сприяє покращенню рівня фізичних якостей студентів, підвищує їх функціональні можливості організму, зміцнює здоров'я, сприяє кращому розумовому розвитку [13, с.94; 5, с.85-87; 6, с.86]. Так наприклад, ряд авторів висловлюють думку, що заняття скелелазінням для студентської молоді є засобом не тільки отримання задоволення, а й активізації базових навичок, що має велике значення для нормального функціонування організму і гармонійного розвитку індивіда [7, с.64].

Метою статті є – обґрунтувати інноваційний підхід в організації самостійної роботи майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту при опануванні навчальних дисциплін туристської спрямованості.

Завдання дослідження: 1. Визначити зацікавленість студентів щодо застосування скелелазіння, як складової, у самостійній роботі при опануванні навчальних дисциплін туристської спрямованості. 2. Обґрунтувати методично-організаційне забезпечення самостійної роботи майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту при опануванні навчальних дисциплін туристської спрямованості.

Методи дослідження: аналіз науково-методичних джерел та інтернет ресурсів, вивчення передового та узагальнення особистого педагогічного досвіду, анкетування, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Технологія професійного вдосконалення майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту повинна складатися, по-перше, з теоретичної і практичної підготовки, яка міститься у психолого-педагогічних та спеціальних фахових дисциплінах на рівні професіоналізму і творчості.

Аналіз навчальних програм підготовки бакалаврів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» показав, що якісно оволодіти туристським навичками за час вивчення навчальної дисципліни «ТМ оздоровчого туризму» та «Підвищення педагогічної майстерності» не можливо. Тому необхідно знаходити інші можливості опанування туристських навичок під час самостійної роботи, на яку відводиться близько 60% часу. Якщо теоретичних матеріал студенти отримують у достатньому обсязі, то практичних навичок та вмінь їм катастрофічно не вистачає. Нами було запропоновано вирішити це питання за рахунок застосування додаткових занять зі скелелазіння, які будуть проходити у рамках часу, що відведено для самостійної роботи з дисципліни «ТМ оздоровчого туризму».

Скелелазіння – вид спорту, який полягає у вільному лазінні (сходженню) по природному (скелі) або штучному (скалодром) рельєфу, де використовують постійні (статичні) точки. Дослідниками доведено, що різні види скелелазіння висувають різні вимоги до розвитку компонентів фізичної підготовленості: швидкісне лазіння більшою мірою сприяє розвитку вибухової сили і швидкісної витривалості, лазіння на складність більшою мірою сприяє розвитку силової витривалості на тривалих тимчасових інтервалах, а боулдерінг сприяє розвитку вибухової сили та силової витривалості на коротких інтервалах часу [7, с.66].

У скелелазінні ж, поряд з необхідністю переносити максимальні і білямаксимальні силові навантаження, необхідною умовою успішного проходження дистанції є також високий рівень активізації оперативного мислення, концентрації уваги, просторової

орієнтації і т.п., що вимагає високого рівня психофізіологічних можливостей [7, с.65].

Щорічно, під час опанування дисципліни «ТМ оздоровчого туризму» нами здійснюється моніторинг щодо визначення зацікавленості студентами вищезазначеною дисципліною. Результати опитування свідчать, що відсоток бажаючих займатися туризмом коливається у межах 79-84% (у 2013р. – 81%, 2014 р. – 82%, 2015р. – 79,6%, 2016р. – 80,7%, 2017р. – 84% відповідно) [10, с.66].

Заняття на скеледромі зацікавили 63-71% опитуваних студентів другого курсу, проте займається регулярно у позаурочних час приходить лише 18-29%. Інші віддають перевагу теоретичному опануванню матеріалу. Самостійні заняття з дисциплін туристської спрямованості забезпечені навчально-методичним матеріалом, серед яких: «Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Туризм» (для студентів усіх форм навчання)» (2005), «Теоретичні та практичні завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Туризм» (2008), «Туристські вузли» (2008), «Практичні завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Туризм» (2012), «Українсько-російсько-англійський термінологічний словник довідник з туризму для майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (2014), «Контрольні тести з дисципліни «Туризм» для майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту» (2015).

Згідно договору про співпрацю між Дніпропетровським державним інститутом фізичної культури і спорту та КЗ «Дніпропетровський дитячо-юнацький центр міжнародного співробітництва» Дніпропетровської обласної Ради («ДДЮЦМС») наші студенти мають змогу безкоштовно займатися у секціях скелелазіння, де з ними працюють кваліфіковані спеціалісти (колишні випускники ДДЮЦМС). Заняття проходять згідно розкладу занять у другій половині дня, на яких студенти виконують завдання викладача. Різноманіття скелелазних тренажерів на «ДДЮЦМС» урізноманітнюють навчальні заняття за рахунок вибору рівня складності маршруту (рельєф; вагунок нахилу скеледрому; кількість, величина та форма зачепів; час лазіння та швидкість подолання «стінок», інше) [10, с.66].

Спортивна федерація України з туризму також зробила спробу допомогти ВНЗ підтримати розвиток спортивного туризму за рахунок створення клубів спортивного туризму при закладах вищої освіти України (вх. Лист МОНУ № 272117/0/2-17 від 06.11.2017р.). Вона пропонує забезпечення даної програми фахівцями, суддями ті інструкторами, які навчають студентів основам туристської майстерності у позаурочний час, а також залучають студентську молодь до участі у змаганнях та підготують суддівські кадри, що вкрай є потрібним в умовах сьогодення.

Аналіз відповідей студентів, які пройшли практичний курс за розділом самостійної роботи показав, що 57,6% респондентів можуть організувати та провести заняття з елементами скелелазіння на високому рівні. Вони освоїли техніку пересування на скеледромі, техніку страхування, техніку безпеки. 40,8% студентів показали середній рівень засвоєння матеріалу і 1,6% - низький.

Особистий практичний досвід показує, що не потрібно зосереджуватися лише на одному виді спорту, такому як скелелазіння. Ми мали змогу запропонувати студентам на самостійних заняттях за аналогічною методикою опанувати спортивне орієнтування та проходження різних за складністю дистанцій мотузкового парку. Також заліковими вимогами передбачено отримання студентами досвіду суддівства

змагань з туризму або спортивного орієнтування. Для цього були розроблені методичні рекомендації «Основи спортивного орієнтування» (2008), «Правила організації та проведення змагань зі спортивного туризму та спортивного орієнтування» (2008), «Понятійно-термінологічний словник-довідник з туризму для майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (2015), електронні посібники з організації туристських зльотів (2014) тощо. Проаналізувавши отримані дані виникає потреба продовження удосконалення якості підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту для максимальної реалізації можливостей в обраній професії.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. За результатами науково-методичної літератури встановлено, що обрана тема дослідження не була широко висвітлена у сучасній науковій літературі. Це пов'язано із тим, що самостійну роботу студентів розглядають лише з огляду як теоретичну. Тому, ми вважаємо, що запропонований нами підхід

щодо застосування практичної складової у розділі самостійної роботи є інноваційним, доцільним і своєчасним.

При анкетуванні студентів виявили, що відсоток зацікавлених у заняттях туристської спрямованості коливається у межах 79-84%. Скелелазіння зацікавило 63-71% опитуваних студентів другого курсу ДДІФКіС, проте займатися регулярно у позаурочних час приходиться лише 18-29%. Визначено, що більше половини студентів освоїли практичні навички зі скелелазіння на високому рівні. Іншим студентам запропоновано на вибір заняття зі спортивного орієнтування, проходження дистанції мотозконого парку та участь у суддівстві змагань з туризму.

Розділ самостійної роботи навчальних дисциплін з туризму забезпечений навчально-методичним матеріалом, організаційно розпланований, проте наголошуємо що його необхідно постійно удосконалювати та оновлювати згідно сучасних тенденцій у освіті та спорті.

References

- Burenok, E.A. (2004). Vneauditornaya deyatel'nost' kak sredstvo intensivatsii professional'nogo obucheniya angliyskomu yazyku studentov turistskogo vuza [Extracurricular activity as means of an intensification of vocational training to English language of students of tourist high school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Skhodnia, Russia: Russian International Academy of Tourism [in Russian].
- Chorna, L. V. (2011). Samostiina robota yak forma praktychnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z turyzmu [Independent work as a form of practical training of future tourism professionals]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho Universytetu im. T.Shevchenka [Visnyk of Lugansk National University named after T.Shevchenko]*, 14 (225), 125-130 [in Ukrainian].
- Konokh, A. P. (2005). Rol sportyвно-ozdorovchoho turyzmu v suspilstvi y osoblyvosti profesiinoy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u vyshchikh navchalnykh zakladakh [The role of sports and health tourism in society and the peculiarities of the training of future specialists in higher educational institutions] *Problemy suchasnosti: kultura, mystetstvo, pedahohika [Problems of the present: culture, art, pedagogy]*, 113-122 [in Ukrainian].
- Maikovska, V. I. Praktyko-orientovane navchannya yak zasib profesionalizatsii pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv v Ukraini [Practical-oriented study as a means of professional training of future specialists in Ukraine]. Retrieved from <http://problemypedosvity.uipa.edu.ua/article/view/103471> [in Ukrainian].
- Repko, E.A., Kozin, S.V., Kostyrko, A.A., Fomin, S.V., Ilchenko, M.V. & Oleynikov, I.P. (2015). Metodika optimal'nogo sochetaniya sredstv razvitiya fizicheskikh kachestv dlya ukrepleniya zdorovya studentov pri zanyatiyah ekstremal'nymi vidami sporta [The method of optimal combination of means of development of physical qualities for strengthening the health of students when practicing extreme sports]. *Zdorove, sport, reabilitatsiya [Health, sports, rehabilitation]*, 1, 85-87 [in Russian].
- Repko, E.A., Kozina, Z.L., Leschenko, V.R., Grebneva, I.V. & Novikov, Y.A. (2016). Rekreatsionnoe skalolazanie kak metod povysheniya funktsional'nogo sostoyaniya studentov [Recreational rock climbing as a method for improving the student's functional state]. *Zdorove, sport, reabilitatsiya [Health, sports, rehabilitation]*, 3, 86-89 [in Russian].
- Riepko, O.O., Kozina, Z.L., Sukhareva, L.M., Kozin, S.V., & Kostyrko, A.A. (2017). Porivnialna kharakterystyka morfofunktsionalnykh ta psykho-fiziologichnykh pokaznykiv elitnykh sportsmeniv–predstavnykiv riznykh vydiv skelazelinnia [Comparative characteristics of morphofunctional and psychophysiological indicators of elite athletes - representatives of various types of climbing]. *Zdorove, sport, reabilitatsiya [Health, sports, rehabilitation]*, 1(1), 58-70 doi: 10.5281/zenodo.579589 [in Ukrainian].
- Skrypchenko, I.T. (2015). Osobennosti professional'noy podgotovki buduschih spetsialistov po fizicheskoy kulture i sportu dlya sferyi det'sko-yunosheskogo turizma s ispolzovaniem novykh informatsionnykh tekhnologiy [Peculiarities training of future specialists in physical culture and sport for sphere children's/youthful tourism using new information technologies]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov]*, 3(K 1 (56) 15), 333-336 [in Russian].
- Skrypchenko, I.T. (2014). Taypark – kak novoe sredstvo aktivnogo otdyha dlya raznykh grupp naseleniya na Ukraine [Rope park as a new means of active recreation for different groups of the population in Ukraine]. *Turyzm i kraieznnavstvo [Tourism and local studies]*, 354-357 [in Russian].
- Skrypchenko, I.T. (2014). Vykorystannia trenazheriv, shcho imituiut skalnyi relief dlia pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia ta sportu na praktychnykh zaniattiakh z dystsypliny «Turyzm» [Use the rock reliefs simulator for training of future specialists in physical culture and sports on practical lessons on the subject "Tourism"]. *Molod i rynek [Youth and market]*, 11 (118), 62-68 [in Ukrainian].
- Skrypchenko, I.T. (2017). Vprovadzhennia praktyko-orientovanoho navchannya u pidhotovku fakhivtsiv dlia sfery dytiachoiunatskoho turyzmu u VNZ Ukrainy [Implementation of the practice-oriented learning to the training of specialists for the sphere of children's-youth tourism in higher educational institutions of Ukraine]. *Fizychno vykhovannia, sport i turyzmsko-kraieznnavcha robota v zakladakh osvity [Physical education, sports, tourism and local history work in educational institutions]*, 274-281 [in Ukrainian].
- Skrypchenko, I.T. (2017). Rol ta mistse sportyvnogo oriietuvannia u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia ta sportu do diialnosti u sferi dytiachoiunatskoho turyzmu [The role and place of orienteering in the professional preparation of future specialists in physical education and sport for work in the field children's- youthful tourism.]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P.Drahomanov]*, 3 (K (84) 17), 441-445 [in Ukrainian].
- Vekla, P.P. (2014, October). Fiziologichnyi vplyv sportyvnogo skelazelinnia yak rekreatsionnoho vydu fizychnoi aktyvnosti na orhanizm shkoliariv ta studentiv [Physiological effects as a recreational sport climbing type of physical activity on the organism pupils and students]. In «*Fizychna kultura i sport u suchasnomu suspilstvi: dosvid, problemy, rishennia*» [Physical culture and sport in modern society: experience, problems, solutions]: Proceedings of International Scientific-Practical Conference (pp.94-104). Kyiv: Kyiv University named after B.Grinenko [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Буренок Е.А. Внеаудиторная деятельность как средство интенсификации профессионального обучения английскому языку студентов туристского вуза / автореф. дисс. на получение научной степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования» / Е.А.Буренок; Рос. междунар. акад. туризма. – Сходня, 2004. – 27 с.
2. Чорна Л.В. Самостійна робота як форма практичної підготовки майбутніх фахівців з туризму // Вісник Луганського національного Університету ім. Т.Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина І. – 2011. – №14 (225). – С.125-130.
3. Конох А.П. Роль спортивно-оздоровчого туризму в суспільстві й особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків-Луганск: Стиль-Издат, 2005. – С.113-122.
4. Майковська В.І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні / В.І.Майковська. [Електроний ресурс]. URL: <<http://problemypedosvity.uira.edu.ua/article/view/103471>>
5. Репко Е.А. Методика оптимального сочетания средств развития физических качеств для укрепления здоровья студентов при занятиях экстремальными видами спорта / Е.А.Репко, С.В.Козин, А.А.Костырко, С.В.Фомин, М.В.Ильченко, И.П.Олейников // Здоровье, спорт, реабилитация. – 2015. – № 1. – С.85-87.
6. Репко Е.А. Рекреационное скалолазание как метод повышения функционального состояния студентов / Е.А.Репко, Ж.Л.Козина, В.Р.Лещенко, И.В.Гребнева, Ю.А.Новиков // Здоровье, спорт, реабилитация. – 2016. – № 3. – С.86-89.
7. Репко О.О. Порівняльна характеристика морфофункціональних та психофізіологічних показників елітних спортсменів-представників різних видів скелелазіння / О.О.Репко, Ж.Л.Козина, Л.М.Сухарева, С.В.Козин, А.А.Костирко // Здоровье, спорт, реабилитация. – 2017. – Т.1. – № 1. – С.58-70 doi: 10.5281/zenodo.579589
8. Скрипченко И.Т. Особенности профессиональной подготовки будущих специалистов по физической культуре и спорту для сферы детско-юношеского туризма с использованием новых информационных технологий / И.Т.Скрипченко // Научный часопис Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова. Серія 15 Научно-педагогические проблемы физической культуры (физична культура і спорт). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2015.– Вип.3 К 1 (56) 15. – С.333-336.
9. Скрипченко И.Т. Тайпарк - как новое средство активного отдыха для разных групп населения на Украине / И.Т.Скрипченко // Туризм і краєзнавство: Збірник наукових праць. ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім.Г.Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, ПП «СКД», 2013. – С.354-357.
10. Скрипченко И.Т. Використання тренажерів, що імітують скальний рельєф для підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту на практичних заняттях з дисципліни «Туризм» / И.Т.Скрипченко // Молодь і ринок. – 2014. – №11 (118). – С.62-68.
11. Скрипченко И.Т. Впровадження практико-орієнтованого навчання у підготовку фахівців для сфери дитячо-юнацького туризму у ВНЗ України / И.Т. Скрипченко // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти: Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, ФОП Домбровська Я.М. – 2017. – С. 274-281.
12. Скрипченко И.Т. Роль та місце спортивного орієнтування у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до діяльності у сфері дитячо-юнацького туризму / И.Т.Скрипченко // Научный часопис Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова. Серія 15 Научно-педагогические проблемы физической культуры (физична культура і спорт). – К.: Вид-во НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2017.– Вип.3 К (84) 17. – С. 441-445.
13. Векла П.П. Фізіологічний вплив спортивного скелелазіння як рекреаційного виду фізичної активності на організм школярів та студентів // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення» (м.Київ, 31 жовтня 2014 р.). – Київ: Київський університет ім.Б.Грінченко, 2014. – С.94-104.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 28.03.2018 р.

Скрипченко Ирина

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
кафедра водных видов спорта

Приднепровская государственная академия физической культуры и спорта г.Днепр, Украина

Шуба Людмила

кандидат педагогических наук,
доцент кафедры управления физической культурой и спортом
Запорожский национальный технический университет
г.Запорожье, Украина

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТУ ПРИ ОВЛАДЕНИИ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНОЙ ТУРИСТСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Аннотация. На основе анализа научно-методической литературы определено, что самостоятельная работа студентов на современном этапе является важной частью процесса подготовки специалистов по физической культуре и спорту. Организация самостоятельной работы при изучении практических дисциплин туристской направленности является важным направлением в подготовке специалистов, что и определило актуальность данной работы. Цель статьи – обосновать инновационный подход в организации самостоятельной работы будущих специалистов по физической культуре и спорту при овладении учебными дисциплинами туристской направленности. Методы исследования: анализ научно-методической литературы и интернет ресурсов, изучение передового и обобщение личного педагогического опыта, анкетирование, методы математической статистики. Результаты исследования. При анкетировании студентов выявлено, что процент студентов, заинтересованных в занятиях туристской направленности колеблется в пределах 79-84%. Скалолазание заинтересовало 63-71% опрошенных студентов, однако заниматься регулярно во внеурочное время приходит только 18-29%. Определено, что на данных занятиях больше половины студентов освоили практические навыки по скалолазанию на высоком уровне. Другим студентам предложено на выбор занятия по спортивному ориентированию, прохождение дистанций веревочного парка и участие в судействе соревнований по туризму. Раздел

самостоятельной работы учебных дисциплин по туризму обеспечен учебно-методическим материалом, организационно распланирован, однако отмечаем что его необходимо постоянно совершенствовать и обновлять согласно современным тенденциям в сфере образования и спорте.

Ключевые слова: инновационный подход, самостоятельная работа, профессиональная подготовка, дисциплины туристской направленности.

Skrypchenko Iryna

Candidate Science of Physical Education and Sport, Ph. D., Associate Professor
Water Sports Department
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport
Dnipro, Ukraine

Shuba Lyudmyla

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph. D., Associate Professor
Department of Physical Culture and Sport Management
Zaporizhzhya National Technical University
Zaporizhzhya, Ukraine

INNOVATIVE APPROACH IN THE ORGANISATION OF INDEPENDENT WORK OF FUTURE SPECIALISTS ON PHYSICAL CULTURE AND SPORTS WHILE STUDYING DISCIPLINES ON TOURISM RESPONSIBILITY

Annotation. Based on the analysis of scientific and methodological literature it is shown that independent work of students is an important part of the process of training specialists in physical culture and sports. The organization of independent work while studying practical disciplines of tourist orientation is an important direction in the training of specialists, which determined the relevance of this work. The purpose of the article is to substantiate the innovative approach in organizing the independent work of future specialists in physical culture and sports while mastering the educational disciplines of the tourist orientation. Research methods used: analysis of scientific and methodological literature, Internet resources, learning innovate experience, generalization of personal pedagogical experience, questioning, methods of mathematical statistics. The survey showed that 79-84% of students want to attend tourism lessons. Climbing interested in 63-71% of the students, but to practice regularly after lessons comes only 18-29%. Training was held on a schedule at the afternoon where they performed the tasks of the teacher. The complexity of training depends on the terrain, the angle of inclination of the climbing wall, number and shape of hooks, lifting time, speed and other. At the end of the course 57,6% of respondents answered that they could conduct a training lesson with elements of rock climbing on the high level. They mastered the technique of climbing on the rock cluster, insurance techniques, and safety equipment. 40,8% of students showed an average level of material absorption and 1,6% – low level. Other students have been offered a choice of lessons on sport orienteering, passing of distances of a rope park and judging competitions in tourism. The section of independent work is provided with educational and methodological material (tutorial, methodological recommendations, terminological dictionaries, test tasks, electronic tutorial and competition rules) and is organizationally planned. However, we note that it must be regularly improved based on current trends in education and sport.

Key words: innovative approach, independent work, professional training, tourist academic disciplines.

УДК 796.03-057.87:378.018.2

Товт Валерій Адальбертович

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
valeriy.tovt@gmail.com

Сусла Вікторія Ярославівна

старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
suslavictorija@gmail.com

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК У СТУДЕНТІВ

Анотація. Актуальність досліджуваної проблеми визначається тим, що рухова активність є складовою здорового способу життя студентів. Студентська молодь, яка в умовах розбалансування системи вузівського фізичного виховання, швидко втрачає мотивацію до занять руховою активністю і все частіше захоплюється тютюнопалінням, вживанням алкоголю, іншими шкідливими звичками. Як результат, зростає кількість студентів з ослабленим здоров'ям, знижується успішність їх навчання. Метою статті є вивчення фактору впливу занять руховою активністю на показники кількості студентів з шкідливими звичками до тютюнопаління та вживання алкоголю. Методи дослідження: аналізу та узагальнення документів обліку фізкультурної і спортивної діяльності студентів (для визначення обсягу й характеру їх рухової активності); анонімне анкетування (для визначення показників кількості студентів з шкідливими звичками); порівняльного аналізу (для визначення фактору впливу занять руховою активністю на показники кількості студентів з шкідливими звичками). Визначено показники кількості осіб, які мають схильність до вживання алкоголю та звичку до тютюнопаління серед студентів чоловічої та жіночої статі. Виявлено тенденцію до зростання кількості осіб, які мають схильність до вживання алкоголю та звичку до тютюнопаління серед студентів чоловічої та жіночої статі на старших курсах. Доведено, що заняття руховою активністю є дієвим фактором профілактики шкідливих звичок до тютюнопаління та вживання алкоголю як серед студентів чоловічої, так і серед студентів жіночої статі.

Ключові слова: рухова активність, шкідливі звички, алкоголь, тютюнопаління, студенти.

Вступ. Рухова активність студентів є предметом досліджень вчених та спеціалістів різних галузей наук. Особливо актуальною ця проблема стає в наш час, коли Україна переживає складний період становлення незалежної держави і реформування суспільно-економічних відносин. Як свідчить історичний досвід, період інтенсивних реформ завжди негативно відбивається на соціальній сфері. Не винятком є розвиток фізичної культури та спорту, зокрема серед студентської молоді, яка в умовах розбалансування системи вузівського фізичного виховання (фізичне виховання перестало бути обов'язковою навчальною дисципліною) швидко втрачає мотивацію до занять руховою активністю і все частіше захоплюється тютюнопалінням, вживанням алкоголю, іншими шкідливими звичками. Як результат, зростає кількість студентів з ослабленим здоров'ям, знижується успішність їх навчання. Все наведене підвищує значимість предмету наших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рухова активність завжди була важливою складовою здорового способу життя, що впливає практично на всі сфери життя людини. Вчені наголошують, що у зв'язку з гіподинамічним характером життєдіяльності здоров'я студентів має тенденцію до погіршення [2, с.82]. Що стосується взаємозв'язку між здоров'ям та способом життя, то він найбільш повно представляється як активна діяльність людей, спрямована на загартування організму, боротьбу зі шкідливими звичками, зміцненням здоров'я та профілактикою факторів ризику. Крім цього, слід враховувати чинники, що обумовлюють спосіб життя людини, а саме: ставлення до паління, алкоголю, наркотичних речовин [1, с.6-9; 4, с.378]. Як вважають В.І.Григор'єв та М.О.Третьяков формування здорового способу життя студентів є актуальним завданням. Воно передбачає організацію їх рухової активності, проведення

гігієнічних, загартовуючих заходів, профілактику шкідливих звичок [3, с.155]. Рухова активність є головним фактором оздоровлення організму, тому що вона сприяє вдосконаленню захисних сил організму, підвищує його енергетичний потенціал. Під дією фізичних навантажень покращується діяльність всіх органів і систем організму, підвищується працездатність, зміцнюється фізичне та психічне здоров'я [4, с.378].

Метою статті є вивчення фактору впливу занять руховою активністю на показники кількості студентів з шкідливими звичками до тютюнопаління та вживання алкоголю.

Завдання дослідження. 1. Визначити показники кількості студентів, що мають схильність до вживання алкоголю та звичку до тютюнопаління. 2. Дослідити вплив рухової активності на показники кількості студентів з шкідливими звичками до тютюнопаління та вживання алкоголю серед осіб чоловічої та жіночої статі.

Методи дослідження: аналізу та узагальнення документів обліку фізкультурної і спортивної діяльності студентів (для визначення обсягу й характеру їх рухової активності); анонімне анкетування (для визначення показників кількості студентів з шкідливими звичками); порівняльного аналізу (для визначення фактору впливу занять руховою активністю на показники кількості студентів з шкідливими звичками).

Виклад основного матеріалу. До досліджень було залучено 172 студенти ДВНЗ «УжНУ» віком від 17 до 22 років.

На рис.1 представлено діаграму динаміки показників кількості студентів, які мають схильність до вживання алкоголю у відсотках до загальної кількості обстежених. До осіб з вказаною шкідливою звичкою зараховувалися студенти, які вживають алкоголь

не менше двох разів на тиждень. Показники отримані за результатами анонімного анкетування. Як видно з рисунку динаміка показників кількості студентів, що мають схильність до вживання алкоголю, серед студентів чоловічої та жіночої статі, відрізняються між собою. Серед студентів чоловічої статі осіб з цією шкідливою звичкою майже вдвічі більше, ніж серед студентів жіночої статі. Однак очевидною є тенденція до збільшення кількості студентів чоловічої ста-

ті, що систематично вживають алкоголь, на старших курсах. В меншій мірі така тенденція до зростання спостерігалася серед студентів жіночої статі. Особливо помітним є збільшення цього показника на другому курсі як у жінок, так і у чоловіків. Загалом середній показник студентів, які мають схильність до вживання алкоголю серед чоловіків складає 7,7% осіб, а серед жінок – 4,1% осіб.

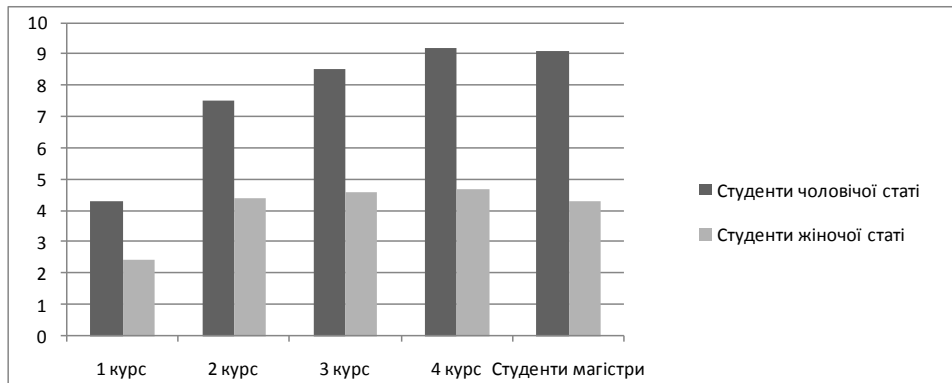

Рис. 1. Показники кількості студентів, що мають схильність до вживання алкоголю у відсотках.

Для виявлення кількості студентів зі звичкою до тютюнопаління також було проведено анонімне анкетування, в якому прийняло участь 182 студенти. На

рис. 2 представлено діаграму динаміки показників кількості студентів, які мають звичку до тютюнопаління у відсотках до загальної кількості обстежених.

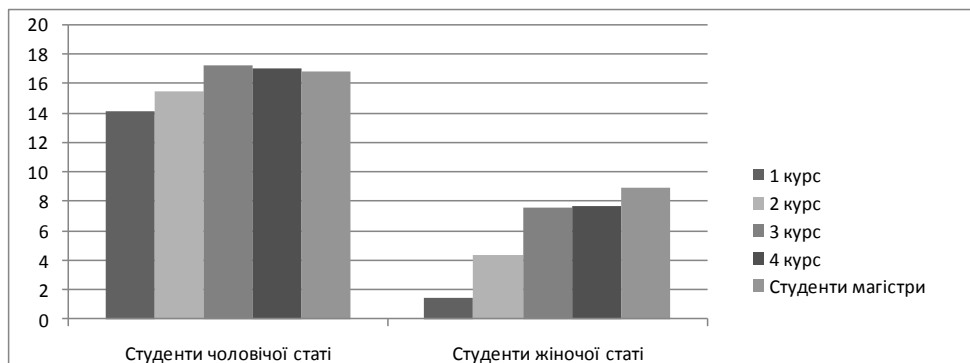

Рис. 2. Показники кількості студентів, що мають звичку до тютюнопаління у відсотках.

До осіб з вказаною шкідливою звичкою зараховувалися студенти, які вживають не менше двох пачок сигарет на тиждень. Як видно з рисунку динаміка показників кількості студентів, що мають звичку до тютюнопаління серед студентів чоловічої та жіночої статі значно відрізняються між собою. Студентів чоловічої статі з цією шкідливою звичкою майже 2,5 разів більше, ніж студентів жіночої статі. Однак очевидною є тенденція до збільшення кількості студентів з цією шкідливою звичкою, як чоловічої так і жіночої статі, на старших курсах. В більшій мірі така тенденція до зростання спостерігалася серед студентів жіночої статі. Особливо помітним є збільшення цього показника на другому курсі у жінок. Загалом середній показник студентів, які мають звичку до тютюнопаління серед чоловіків складає 16,1% осіб, а серед жінок – 5,9% осіб.

З метою вивчення фактору впливу занять руховою активністю на показники кількості осіб з схильністю до вживання алкоголю підібрано три групи студентів: перша – студенти, які тривалий час займаються спортом; друга – студенти, які займаються руховою

активністю не менше 2-х разів на тиждень; третя – студенти, які не відвідують занять руховою активністю. За результатами анонімного опитування в зазначених групах було виявлено студентів, схильних до вживання алкоголю, та таких, що мають звичку до тютюнопаління.

В таблиці 1 подані показники кількості студентів чоловічої статі, які мають схильність до вживання алкоголю. Результати обстеження свідчать, що кількість студентів, які тривалий час займаються спортом і приймають участь у спортивних заходах у вищому навчальному закладі, мають найменшу схильність до вживання алкоголю. Загальна кількість таких студентів з найвищим показником рухової активності складає 2,1%. Трохи вищим є цей показник у студентів, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень. Його середнє значення – 3,4%. Студенти, які не відвідують занять руховою активністю, мають найвищий показник кількості студентів чоловіків, які мають схильність до вживання алкоголю – 11,8% ($p < 0,05$). При цьому очевидною є тенденція до збільшення цього показника у старших курсів.

Таблиця 1.

Показники кількості студентів чоловічої статі, які мають схильність до вживання алкоголю

Показники	Одиниця вимірювання	Студенти 1 і 2 курсів	Студенти старших курсів
Студенти, які тривалий час займалися спортом	відсоток	1,9	2,2
Студенти, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень	відсоток	3,1	3,7
Студенти, які не відвідують занять руховою активністю	відсоток	9,3	14,3*

Примітка: * - $p < 0,05$ порівняно з групами студентів молодших і старших курсів, студентами, які тривалий час займалися спортом і які не відвідують занять руховою активністю.

В таблиці 2 подані показники кількості студентів жіночої статі, які мають схильність до вживання алкоголю. Результати обстеження свідчать, що кількість студентів, які тривалий час займаються спортом і приймають участь у спортивних заходах у вищому навчальному закладі, мають незначну схильність до вживання алкоголю. Загальна кількість таких студентів з найвищим показником рухової активності складає всього 1,4%. Ще нижчим виявився цей показник

у студентів, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень. Його середнє значення – 0,9%. Студенти жіночої статі, які не відвідують занять руховою активністю, мають найвищий показник кількості осіб, які мають схильність до вживання алкоголю – 1,8% ($p < 0,05$). При цьому також є очевидною тенденція до збільшення цього показника у старших курсів.

Таблиця 2.

Показники кількості студентів жіночої статі, які мають схильність до вживання алкоголю

Показники	Одиниця вимірювання	Студенти 1 і 2 курсів	Студенти старших курсів
Студенти, які тривалий час займалися спортом	відсоток	1,2	1,6
Студенти, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень	відсоток	0	1,7
Студенти, які не відвідують занять руховою активністю	відсоток	1,2	2,3*

Примітка: * - $p < 0,05$ порівняно з групами студентів молодших і старших курсів, студентами, які тривалий час займалися спортом і які не відвідують занять руховою активністю.

В таблиці 3 представлені показники кількості студентів чоловічої статі, які мають звичку до тютюнопаління. Результати обстеження свідчать, що кількість студентів, які тривалий час займаються спортом і приймають участь у спортивних заходах у вищому навчальному закладі, мають найменшу схильність до тютюнопаління. Загальна кількість таких студентів з найвищим показником рухової активності складає 4,6%. Трохи вищим є цей показник у студентів, які

займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень. Його середнє значення – 4,2%. Студенти, які не відвідують занять руховою активністю, мають найвищий показник кількості студентів чоловіків, які мають схильність до тютюнопаління – 16,3%, що значно перевищує аналогічний показник у двох попередніх групах студентів ($p < 0,05$). При цьому очевидною є тенденція до збільшення цього показника у старших курсів.

Таблиця 3.

Показники кількості студентів чоловічої статі, які мають звичку до тютюнопаління

Показники	Одиниця вимірювання	Студенти 1 і 2 курсів	Студенти старших курсів
Студенти, які тривалий час займалися спортом	відсоток	4,5	4,7*
Студенти, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень	відсоток	3,4	4,9
Студенти, які не відвідують занять руховою активністю	відсоток	14,3	18,2*

Примітка: * - $p < 0,05$ порівняно з групами студентів, які тривалий час займаються спортом і які не відвідують занять руховою активністю.

В таблиці 4 подані показники кількості студентів жіночої статі, які мають звичку до тютюнопаління. Результати обстеження свідчать, що кількість студентів, які тривалий час займаються спортом і приймають участь у спортивних заходах у вищому навчальному закладі, мають незначну схильність до тютюнопаління. Загальна кількість таких студентів з найвищим показником рухової активності складає

1,4%. Нижчим виявився цей показник у студентів, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень. Його середнє значення – 3,7%. Студенти жіночої статі, які не відвідують занять руховою активністю, мають найвищий показник кількості студентів, які мають звичку до тютюнопаління – 6% ($p < 0,05$). Також є очевидною тенденція до збільшення цього показника у старших курсів.

Таблиця 4.

Показники кількості студентів жіночої статі, які мають звичку до тютюнопаління

Показники	Одиниця вимірювання	Студенти 1 і 2 курсів	Студенти старших курсів
Студенти, які тривалий час займалися спортом	відсоток	1	1,8
Студенти, які займаються руховою активністю не менше 2-х разів на тиждень	відсоток	2,6	4,7
Студенти, які не відвідують занять руховою активністю	відсоток	3,7	8,3*

Примітка: * - $p < 0,05$ порівняно з групами студентів молодших і старших курсів, студентами, які тривалий час займалися спортом і які не відвідують занять руховою активністю.

Дані дослідження підтверджують гіпотезу про те, що заняття руховою активністю є дієвим фактором профілактики шкідливих звичок до тютюнопаління та вживання алкоголю як серед студентів чоловічої, так і серед студентів жіночої статі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено, що показники кількості студентів, які мають схильність до вживання алкоголю серед чоловіків складає 7,7% осіб, а серед жінок – 4,1% осіб; середній показник осіб, які мають звичку до тютюнопаління серед студентів чоловічої статі складає 16,1% осіб, а серед студентів жіночої статі – 5,9% осіб. Доведено, що заняття руховою активністю є дієвим фактором профілактики шкідливих звичок до тютюнопаління та вживання алкоголю як серед студентів чоловічої, так і серед студентів жіночої статі. Так особи, які не займалися руховою

активністю, мали найвищий показник кількості студентів чоловіків зі схильністю до вживання алкоголю – 11,8% ($p < 0,05$); серед студентів жіночої статі, цей показник був значно меншим – 1,8% ($p > 0,05$); також особи, які не займалися руховою активністю, мали найвищий показник кількості студентів чоловіків зі звичкою до тютюнопаління – 16,3% ($p < 0,05$); серед студентів жіночої статі, цей показник був меншим – 6% ($p < 0,05$). Виявлено, що кількість студентів з звичкою до тютюнопаління та вживання алкоголю на старших курсах була майже в 2 рази більшою. В подальших дослідженнях доцільно вивчити засоби профілактики шкідливих звичок до тютюнопаління та вживання алкоголю як комплексну проблему з визначенням величини вкладу кожного фактору у загальний результат.

References

1. Anikyeyev, D.M. (2009). *Problemy formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya student-s'koyi molodi [Problems of a healthy lifestyle student youth formation]* / D.M.Anikyeyev. *Pedahohika, psykholohiya ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu [Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports]*, 2, 6-9 [in Ukrainian].
2. Dovhopol, O.M. (2007). *Optymizatsiya ozdorovcho-fizkulturnoyi aktyvnosti studentiv [Optimisation of health-physical activity of students]*. *Proceedings of All-Ukrainian Conference* (pp.82). Kyiv: TOV «Kozari» [in Ukrainian].
3. Krutsevych, T.Y. (2008). *Teoriya y metodyka fizychnoho vykhovannya: zahal'ni osnovy teoriyi i metodyky fizychnoho vykhovannya [Theory and methods of physical education: general principles of the theory and methods of physical education]*. Kyiv: NUFVSU «Olimpiyska literatura» [in Ukrainian].
4. Provska, J. (2003, May). *Movement Activity of the Secondary Schools Female Pupils. Proceedings of the International Scientific-Practical Conference* (pp.378). Drogobych: Kolo [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Анікеев Д. М. Проблеми формування здорового способу життя студентської молоді /Д.М.Анікеев //Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. № 2. – С.6-9.
2. Довгопол О.М. Оптимізація оздоровчо-фізкультурної активності студентів. Матеріали всеукраїнської конференції «Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів: здобутки, проблеми та шляхи їхнього вирішення в контексті вимог Болонської декларації» /О.М.Довгопол, Н.А.Уткіна, С.П.Могилко. – К.: ТОВ «Козарі», 2007. – С.82.
3. Теорія и методика фізичного виховання: загальні основи терії і методики фізичного виховання. Підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту/Під ред. Т.Ю.Круцевич. – К.: НУФВСУ «Олімпійська література», 2008. – Т-2. – С.155-173.
4. Provska J. Movement Activity of the Secondary Schools Female Pupils. Збірник наукових статей II Міжнародної конференції (м.Дрогобич, Україна, 22-23 травня 2003). – Дрогобич: Коло, 2003. – С.378.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 24.03.2018 р.

Товт Валерій

кандидат педагогічних наук, доцент
заведуючий кафедрою теорії і методики фізического виховання
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г.Ужгород, Україна

Сусла Вікторія

старший преподаватель кафедри теорії і методики фізического виховання
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
г.Ужгород, Україна

ДВИГАТЕЛЬНАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ФАКТОР ПРОФИЛАКТИКИ ВРЕДНЫХ ПРИВЫЧЕК У СТУДЕНТОВ

Аннотация. Актуальность исследуемой проблемы определяется тем, что двигательная активность является составляющей здорового образа жизни студентов. Студенческая молодежь, в условиях разбалансирования системы вузовского физического воспитания, быстро теряет мотивацию к занятиям двигательной активностью и все чаще увлекается курением, употреблением алкоголя, другими вредными привычками. Как результат, растет количество студентов с ослабленным здоровьем, снижается успеваемость их обучения. Целью статьи является изучение фактора влияния занятий двигательной активностью на показатели количества студентов с вредными привычками употребления алкоголя и табакокурения. Методы исследования: анализ и обобщение документов учета физкультурной и спортивной деятельности студентов (для определения объема и характера их двигательной активности); анонимное анкетирование (для определения показателей количества студентов с вредными привычками) сравнительного анализа (для определения фактора влияния занятий двигательной активностью на показатели количества студентов с вредными привычками). Определены показатели количества лиц, имеющих склонность к употреблению алкоголя и привычку табакокурения среди студентов мужского и женского пола. Выявлена тенденция к росту числа лиц, имеющих склонность к употреблению алкоголя и привычку табакокурения среди студентов мужского и женского пола на старших курсах. Доказано, что занятия двигательной активностью является действенным фактором профилактики вредных привычек в употреблении алкоголя и табакокурения как среди студентов мужского, так и среди студентов женского пола.

Ключевые слова: двигательная активность, вредные привычки, алкоголь, курение, студенты.

Tovt Valeriy

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Head of Department of Theory and Methodology of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Susla Viktoriya

Senior Lecturer
Department of Theory and Methodology of Physical Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

MOVEMENT ACTIVITY AS A FACTOR OF BAD HABITS PREVENTION AMONG THE STUDENTS

Abstract. The rationale for this study is to determine that movement activity is an important part of students' healthy lifestyle. As a result of the high school physical education system reforming (exclusion of the compulsory physical training classes), students lose motivation to motor activity and acquire harmful habits (tobacco-smoking, drinking alcohol, and other). The purpose of the article is to study the impact of motor activity on the number of students with tobacco habits and alcohol consumption. Methods of research: analysis of the records of physical culture and sports activities of students (to determine the scope and nature of their motor activity); anonymous questionnaire (to determine the number of students with harmful habits); comparative analysis (to determine the factor of influence of physical activity on indicators of the number of students with harmful habits). The number of male and female students of different courses who used alcohol and had a habit of tobacco smoking was studied. We revealed that the number of students with problems with alcohol and smoking habits increased among persons who didn't have regular physical activity vs. those who had, especially among male students ($p < 0.05$). So as a result of exclusion of the compulsory physical training classes from the educational programme the number of students with bad health will be increased, and the efficiency of their education will reduce. It was determined that the number of students with a predisposition to drinking alcohol among men is 7.7%, and among women – 4.1%; the average rate of people who have a habit of smoking among male students is 16.1%, and among female students – 5.9%. We showed that movement activity is an effective factor in preventing harmful habits (tobacco smoking and drinking alcohol) among both male and female students.

Key words: students, movement activity, bad habits, alcohol, tobacco smoking.

УДК: 37-053.2-056.36:796.0121:612.89.05

Філак Ярослав Феліксович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедра фізичної реабілітації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
yaroslav.filak@uzhnu.edu.ua

Філак Фелікс Георгійович

кандидат медичних наук, доцент
кафедра фізичної реабілітації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
felix.filak@uzhnu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку становлять 2,5% дитячого населення. У них темпи опанування рухів значно знижені, що призводить до сповільненості утворення складних умовних зв'язків, невідповідності рівня фізичного розвитку і рухової підготовленості вимогам соціально-трудова адаптації. Мета статті – розробити та експериментально перевірити методику розвитку дрібної моторики засобами фізичного виховання дітей 7-8 років з порушенням інтелектуального розвитку. Методи дослідження: аналіз медичних карт, контрольо-педагогічні тестування для визначення розвитку дрібної моторики, визначення сили м'язів кистей обох рук і м'язів спини. Перед початком дослідження дітям проведено ряд тестів з дрібної моторики та фізичного розвитку. Сформовано дві рандомізовані групи, одна з яких займалася фізичними вправами за загальною шкільною програмою, інша - за корекційно-розвиваючою. Після 6-ти місяців занять за планом корекційно-розвиваючої програми відзначається, поряд з покращенням самопочуття, позитивна динаміка тестування дрібної моторики. Отже, розроблений комплекс гімнастичних вправ сприяє розвитку комунікативних умінь, навчанню навичкам самообслуговування на підставі покращання дрібної моторики кистей і пальців рук, концентрації довільної уваги, збереження наявного та зміцнення загального здоров'я школярів, мотивації до самостійної активної навчальної та рухової діяльності.

Ключові слова: порушення інтелектуального розвитку, діти, фізичне виховання, дрібна моторика, корекційно-розвиваюча програма

Вступ. В Україні одним із пріоритетів реформи освіти є широке впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. У цій групі потенційних учнів значний відсоток становлять особи з порушенням інтелектуального розвитку. За даними ряду авторів, такі діти складають близько 2,5% від загальної кількості дитячого населення. У процесі діагностики помітні прояви функціональної незрілості в сенсомоторному розвитку школярів, що становлять основу рухових навичок (бігу, метання, стрибків, ходьби, повзання, лазіння). До негативних проявів належать нерівномірність статичної і динамічної організації рухів, що ускладнює розвиток соціальних навичок і умінь. Рухова загальмованість, яка виникає в процесі розвитку дитини, знижує організаційні здібності і ускладнює формування рухової сфери, особливо дрібної моторики, що призводить до зниження фізичного розвитку, фізичної працездатності. Надалі ці порушення переважно проявляються у вигляді затримки психомоторного, мовного і інтелектуального розвитку дитини [5; 3].

Загальновідомо, що для людини, у якої немає рухових недоліків, заняття фізичними вправами - це спосіб активного розвитку. Для розумово відсталого ж дитини фізична культура є ще і одним з основних засобів усунення відхилень рухової сфери, а також способом підтримки і зміцнення здоров'я, оскільки фізичні вправи можна застосовувати тривалий час, переходячи від лікувального і профілактичного до оздоровчого і тренувального ефекту. Хороша фізична підготовленість є основою високої працездатності в усіх видах трудової і спортивної діяльності дітей з порушеннями інтелекту. Невідповідність призводить до того, що дитина з порушеннями інтелекту не за-

вжди може включитися в трудову діяльність, а сама діяльність їй є тягар [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість досліджень спрямоване на вивчення особливостей фізичного розвитку, фізичної працездатності, психомоторики розумово відсталих дітей. Однак, існує недостатньо досліджень, що відбивають вікові закономірності та особливості розвитку дрібної моторики дітей з розумовою відсталістю; наявні дані мають фрагментарний характер і відбивають окремі параметри [3; 4].

Існуючі методичні рекомендації з проведення занять лікувальної фізичної культури в коректувальній школі мають загальний характер, не відбиваючи тему вдосконалення дрібної моторики у дітей з порушенням інтелекту, що спонукає до необхідності використання нових засобів. Нині загальновідома провідна роль оптимальної рухової активності розумово відсталих дітей в корекції порушень рухової сфери, в підвищенні фізичної підготовленості і рівня здоров'я, в позитивному впливі на емоційно-психічну сферу, а також в опосередкованому впливі на розвиток розумової працездатності [3; 4]. Таким чином, проблема є актуальною, що і зумовило мету і завдання дослідження.

Метою статті є розробити педагогічні рекомендації і експериментально перевірити методику розвитку дрібної моторики засобами фізичного виховання дітей 7-8 років з порушенням інтелектуального розвитку.

Завдання дослідження: 1. Визначити рівень дрібної моторики у дітей 7-8 років з порушенням інтелектуального розвитку. 2. Розробити комплексну коректувально-розвиваючу програму, спрямовану на

розвиток дрібної моторики для дітей з порушенням інтелекту 7-8 років. 3. Провести оцінку ефективності впливу коректувально-розвиваючої програми на розвиток дрібної моторики у дітей з порушенням інтелектуального розвитку.

Методи дослідження.

1. *Аналіз медичних карт.* Метою аналізу медичних карт було вивчення причини порушення інтелектуального розвитку дітей, визначення основного діагнозу і супутніх захворювань у досліджуваних дітей.

2. *Контрольно-педагогічні тестування для визначення розвитку дрібної моторики* з метою виявлення кінетичних порушень кожної дитини зокрема, щоб забезпечити індивідуальний підхід до педагогічної корекції і вироблення необхідних компетенцій. Для дослідження дрібної моторики пропонувалися такі завдання:

а) «Склади мозаїку». Перед дитиною викладається готова мозаїка, що складається з двох пазлів (дитина запам'ятовує картинку). Потім педагог розбирає мозаїку. Завдання: скласти мозаїку (з'єднати два пазли).

б) «Розклади». Виставляються 3 скляночки і 3 трубочки для пиття. Завдання: необхідно розставити трубочки в склянки – в кожній по одній.

в) «Застєбни гудзик». Спочатку слід показати дитині, як потрібно застєбати гудзички, коментуючи таким чином: «Великий гудзик ми застєбаємо у велику петельку, середній гудзичок - в середню петельку, а маленький – в маленьку».

г) «Шнування». Знадобиться картон у вигляді черевика, в якому прорізаємо 6 отворів (як на черевиках) і шнурок. Завдання: необхідно зашнувати «черевик».

д) «Попелюшка». Перед дитиною виставляється тарілка із зерном (наприклад, рисом), в якому «зарито» 10 квасолин. Завдання: відшукати і викласти на стіл квасолю. Можна шукати як однією, так і обома руками.

е) «Лови кульку». Знадобляться жолобок і кулька. Завдання: педагог кладе кульку на жолобок і просить дитину: «Лови кульку!». Гра повторюється 3 рази.

є) «Конструювання з паличок». Завдання: необхідно палички для рахування покласти на лінії фігур. Результати виконання кожного завдання оцінювалися за допомогою кількісних показників. Оцінка результатів: 5 балів – навичка сформована (завдання повністю виконане); 4 бали – завдання виконується повільно, невпевнено; 3 бали – завдання виконується повільно, невпевнено, з небажанням продовжувати до кінця; 2 бали – порушена плавність рухів, завдання виконується з багатьма неточностями і незавершене; 1 бал – завдання не виконане.

3. *Визначення сили м'язів кисті обох рук* для об'єктивної оцінки фізичного розвитку. Визначення сили м'язів кисті обох рук проводилось за допомогою ручного динамометра. Виміри проводили два рази кожною рукою і записували кращий результат. М'язова сила рук характеризує ступінь розвитку мускулатури. Проведені обстеження у 10 практично здорових дітей віком 7-8 років показали, що сила м'язів кисті становить $19,08 \pm 0,7$ кг.

4. *Визначення сили м'язів спини для оцінки стану фізичного розвитку та витривалості.* Дитину укладають на живіт поперек кушетки так, щоб верхня частина тулуба до тазових кісток знаходилася у висі, руки – на поясі, голова і грудна клітка підведені.

Ноги притримують руками. Якщо дитина у віці до 6 років утримує цю позу понад 1 хв., це свідчить про достатню силу м'язів спини. У дітей 7-10 років час стомлення м'язів становить 2-3 хв.

Виклад основного матеріалу. Обстеження проведено у 25 школярів віком 7-8 років, із них 14 хлопців і 11 дівчат, які навчаються в Часлівській допоміжній спеціалізованій школі-інтернат. Діти були направлені в школу-інтернат медико-педагогічною комісією. Переважна більшість усіх дітей з порушенням інтелекту – учнів допоміжної школи – складають діти-олігофрени. Розвиваючий характер навчання у допоміжній школі полягає у сприянні загальному психічному і фізичному розвитку учнів. Однак розвиток школярів з порушенням інтелекту без корекції їхнього мислення і порушення психофізичних функцій не може бути досить успішним. Тому інклюзивне навчання в школі носить корекційно-розвиваючий характер.

Вивчаючи динаміку порушення психомоторного розвитку, ми проаналізували медичні карти пацієнтів з метою виявлення причини розумової відсталості та супутніх захворювань. Були проведені дослідження розвитку дрібної моторики дітей, оцінка фізичного розвитку до і після експерименту. Контрольну групу становили 15 дітей, які займалися за загальноприйнятою програмою навчального закладу. Перед кожним завданням дітям демонстрували хід виконання завдання.

У результаті дослідження дрібної моторики шляхом тестування 7 (28,0%) дітей завдання «склади мозаїку» виконали самостійно, 13 (52,0%) – необхідна була допомога, 6 (24,0%) дітей завдання виконати не змогли. Завдання «Розклади» самостійно виконали 12 (48,0%) дітей, необхідна була допомога 11 (44,0%), не виконали завдання 2 (8,0%) дітей. Завдання «застєбни гудзик» виконали самостійно 8 (32,0%) дітей, 14 (56,0%) - необхідна була допомога, 3 (12,0%) дітей не змогли виконати завдання. Завдання «шнування» самостійно виконали 5 (20,0%) школярів, необхідна була допомога 16 (64,0%) пацієнтів, не змогли виконати завдання 4 (16,0%) дітей. Тест «Попелюшка» виконали самостійно 3 (12,0%), при виконанні завдання необхідна була допомога 17 (68,0%) школярів, не змогли виконати завдання 5 (20,0%) учнів. Тест «Лови кульку» виконали самостійно 7 (28,0%) дітей, необхідна була допомога і не змогли виконати завдання відповідно 15 (60,0%) і 3 (12,0%) дітей. Завдання «конструювання з паличок» виконали самостійно 6 (24,0%), допомога була необхідна 15 (60,0%) учням і 5 (20,0%) дітей завдання виконати не змогли.

Силу м'язів кисті рук у школярів з порушенням інтелекту визначали у положенні сидячи при відведенні руки вбік. Показники сили м'язів кисті рук для дітей експериментальної групи становив $13,6 \pm 0,4$ кг. У школярів контрольної групи – $13,9 \pm 0,5$ кг.

Визначення сили м'язів спини проводилось у положенні лежачи на животі, ноги притримувались руками. У школярів з порушенням інтелектуального розвитку у віці 7-8 років цей показник становив $1,3 \pm 0,5$ хв, для дітей контрольної групи відповідно $1,2 \pm 0,6$ хв.

Корекційно-розвиваюча програма спрямована на розвиток дрібної моторики, удосконалення основних рухів, формування рухових умінь і навичок, виховання рухових якостей, покращення фізичного розвитку, фізичної працездатності представлена у таблиці 1.

Таблиця 1.

Корекційно-розвиваюча програма

Реабілітаційні заходи	Зміст	Дозування	Загальні вказівки методичні
1. Заняття лікувальною фізичною культурою	За затвердженою програмою	3 рази на тиждень підгрупами по 20-25 хв.	Збільшено обсяг загально-розвиваючих вправ з предметами.
2. Рухливі ігри	За затвердженою програмою	Щодня, по 15-20 хв.	Враховувати інтенсивність ігор
3. Спеціальні розвиваючі ігри	«Лижі», Різнокольорові прищипки», «Ігри з піском», «Ігри з солоним тістом, пластиліном, глиною», «Кольорові крапельки», «Нанизування», «Нагвинчування»	У другій половині дня індивідуально або підгрупами по 15-25 хв	Відповідно до правил ігор
4. Спеціальні рухливі ігри	«Посадка картоплі», «М'яч по колу», «Збий кеглю», Циркачі», «Малюємо настрої»	У другій половині дня індивідуально або групою по 15-20 хв.	Відповідно до правил ігор
5. Пальчикова гімнастика	«Зайчик», «Чоловічок», «Їжачок», «Метелик», «Окуляри»	Протягом дня 3-4 рази по 1-2 хв.	Відповідно до завдань

Заняття проводилися протягом шести місяців згідно з «Програмою навчання і виховання дітей в умовах центру корекційно-розвиваючого навчання і реабілітації» три рази на тиждень підгрупами, підібраними з урахуванням рухових можливостей. Особливу увагу звертали на спеціальні рухливі ігри та пальчикову гімнастику. Тривалість занять – 20-25 хв.

У результаті проведення занять згідно з планом корекційно-розвиваючої програми, поряд з покращенням самопочуття відзначається позитивна динаміка тестування дрібної моторики. Кількість дітей, які виконували самостійно завдання «склади мозаїку», вірогідно підвищилось з 7 (28,0%) до 18 (72,0%) дітей, 7 (28,0%) – необхідна була допомога. Завдання Розклади» після проведення корекційно-розвиваючих занять самостійно змогли виконати 20 (80,0%) учнів, необхідна була допомога 5 (20,0%) школярам. Відповідно завдання «застебни гудзик» вірогідно підвищилось з 8 (32,0%) до 21 (84,0%), необхідна була допомога 4 (12,0%) учням. Завдання «шнурування» після проведення комплексу спеціальних вправ са-

мостійно виконали 19 (76,0%) школярів, необхідна була допомога 5 (20,0%) учням, не змогли виконати завдання 1 (4,0%) учень. Завдання «Попелюшка» після проведення корекційно-розвиваючої програми самостійно виконували 18 (72,0%) школярів, потребували допомоги 6 (24,0%) дітей, не змогли виконати завдання 1 (4,0%). Кількість учнів, які виконали завдання «Лови кульку» самостійно становить 19 (76,0%) учнів, 4 (12,0%) школярів виконали завдання з допомогою, не виконали завдання 2 (8,0%) дітей. Кількість дітей які змогли виконати завдання «конструювання з паличок» збільшилось з 6 (24,0%) до 18 (72,0%), необхідна була допомога лише 6 (24,0%) школярам, не виконав завдання 1 (4,0%) школяр. У школярів контрольної групи показники дрібної моторики змінилися незначною мірою.

Результати проведення педагогічного дослідження показників дрібної моторики до і після проведення експерименту показали ефективність запропонованої корекційно-розвиваючої програми (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Показники розвитку дрібної моторики дітей ЕГ після експерименту

Тест	До експерименту	Після експерименту	t	P
«Мозаїка»	2,3±0,66	4,3±0,66	3,87	>0,05
«Розклади»	2,3±0,83	4,1±0,78	3,23	>0,05
«Застебни»	1,9±0,78	4±0,87	3,56	>0,05
«Шнурівка»	1,5±0,71	3,6±0,7	3,59	>0,05
«Попелюшка»	2,4±0,99	4,3±0,66	3,26	>0,05
«Лови кульку»	2±0,71	3,5±0,5	2,56	>0,05
«Конструювання з паличок»	2±0,71	4±0,87	3,84	>0,05

Дані, наведені в таблиці 2, свідчать про статистично достовірні значення покращення показників за даними тестів після проведення корекційно-розвиваючої програми, що доводить ефективність розробленої програми з розвитку дрібної моторики. Так, при виконанні тестів у середньому різниця в показниках до і після проведення корекційно-розвиваючої програми, становила 2 бали.

Показник сили м'язів кисті рук для школярів експериментальної групи після реабілітації збільшився з 13,6 ± 0,4 кг. до 18,3 ± 0,5кг., що відповідає нормі. Для дітей контрольної групи – 13,9 ± 0,5 кг. до 16,1

± 0,7кг. цей показник Сила м'язів спини у школярів у віці 7 – 8 років збільшилась з 1,3 ± 0,5 хв. до 1,9 ± 0,7 хв, що ближче до норми, у школярів контрольної групи ці показники нижчі і збільшились з 1,2 ± 0,6 хв. до 1,5 ± 0,4 хв.

Висновки

1. Аналіз наукових джерел та досвіду роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку дозволяє стверджувати, що питанням цілеспрямованого педагогічного впливу засобів фізичного виховання приділяється недостатньо уваги.

2. Запропонована корекційно-розвиваюча програ-

ма сприяє розвитку комунікативних умінь, навчанню навичкам самообслуговування на підставі покращання дрібної моторики кистей і пальців рук, концентрації довольної уваги, збереження наявного та зміцнення загального здоров'я школярів, мотивації до само-

стійної активної навчальної та рухової діяльності.

3. Корекційно-розвивальну програму можна рекомендувати для впровадження у практику роботи педагогів, які працюють з особливими дітьми.

References

1. Blinova, L.N. (2001). *Dyagnostyka y korrektsiya v obrazovanyy detei s zaderzhkoi psikhicheskoho razvytyia* [Diagnosis and correction in the education of children with mental retardation]. Moscow: NTs ENAS [in Russian].
2. Lesko, O.M. (2004) *Rukhlyvi ihry dlia molodshykh shkoliariv z zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku* [Movable games for junior schoolchildren with a delay in mental development]. Lviv: LDIFK [in Ukrainian].
3. Maller, A.R. (2001) *Obuchenye, vospytanye, y trudovaia podhotovka detei s hlubokymy narushenyami yntellekta* [Education, upbringing, and labor training for children with profound intellectual disabilities]. Moscow: AST [in Russian].
4. Strebeleva, E.A. *Formyrovanye myshleniya u detei s otklonenyami v razvytyi* [Formation of thinking in children with developmental disabilities]. Moscow: Vlados [in Russian].
5. Vaizman, N.P. (1997). *Psikhomotoryka umstvenno otstalykh detei* [Psychomotoric of mentally retarded children]. Moscow: Pedahohyka [in Russian].

Список використаної літератури

1. Блинова, Л.Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития: учеб. пособие / Л.Н.Блинова. – М.: Изд-во НИЦ ЭНАС, 2001. – 136 с.
2. Лесько О. Рухливі ігри для молодших школярів з затримкою психічного розвитку: навч.-метод. посіб. / О.Лесько, В.Трач. – Л.: ЛДІФК, 2004. – 88 с.
3. Маллер А.Р. Обучение, воспитание, и трудовая подготовка детей с глубокими нарушениями интеллекта / А.Р.Маллер, Г.В.Цикото – М.: АСТ, 2001. – 218 с.
4. Стребелова, Е.А. Формирование мышления у детей с отклонениями в развитии / Е.А.Стребелова. – М.: Владос, 2001. – 230 с.
5. Вайзман Н.П. Психомоторика умственно отсталых детей / Н.П.Вайзман. – М.: Педагогика, 1997. – 234 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2018 р

Стаття прийнята до друку 08.04.2018 р.

Филак Ярослав

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
кафедра физической реабилитации
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Филак Феликс

кандидат медицинских наук, доцент
кафедра физической реабилитации
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ ПОСРЕДСТВОМ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ У ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Аннотация. Дети с нарушениями интеллектуального развития составляют 2,5% детского населения. У них темпы овладения движениями значительно понижены, что приводит к замедлению образования сложных условных связей, несоответствию уровня физического развития и двигательной подготовленности к требованиям социально-трудовой адаптации. Цель статьи – разработать и экспериментально проверить методику развития мелкой моторики средствами физического воспитания детей 7-8 лет с нарушением интеллектуального развития. Методы исследования: анализ медицинских карт, контрольно-педагогические тестирования для определения развития мелкой моторики, определение силы мышц кистей обеих рук и мышц спины. До начала исследования детям выполнен ряд тестов по мелкой моторике и физическому развитию. Сформировано две рандомизированные группы, одна из них занималась физическими упражнениями по общей школьной методике, другая – по коррекционно-развивающей. После шести месяцев занятий по плану коррекционно-развивающей программы отмечается, наряду с улучшением самочувствия, позитивная динамика тестирования мелкой моторики. Следовательно, разработанный комплекс гимнастических упражнений способствует развитию коммуникативных умений, обучению навыкам самообслуживания на основании улучшения мелкой моторики кистей и пальцев рук, концентрации произвольного внимания, сохранения наличного и укрепления общего здоровья учеников, мотивации к самостоятельной активной учебной и двигательной деятельности.

Ключевые слова: нарушения интеллектуального развития, дети, физическое воспитание, мелкая моторика, коррекционно-развивающая программа.

Filak Yaroslav

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor
Department of Physical Rehabilitation
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Filak Felix

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
Department of Physical Rehabilitation
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**PEDAGOGICAL ASPECTS OF FINE MOTOR SKILLS DEVELOPMENT WITH THE HELP OF
PHYSICAL EDUCATION IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS**

Abstract. Children with impaired intellectual development represent 2.5% of the child population. Their pace of movements mastering is significantly reduced, which leads to the deceleration of complex conditional connections formation, inconsistencies in the level of physical development and motor readiness to the requirements of social and labor adaptation. The aim of the article is to develop and experimentally test the technique of fine motor skills development with the help of physical education in children from 7 to 8 years old with an impaired intellectual development. Research methods: analysis of medical cards, control and pedagogical tests for determining the development of fine motor skills, determining the muscle strength of the brush of both hands, determining the strength of the muscles of the back. Before the beginning of the study, children were given a series of tests for evaluation of fine motor skills and physical development. Two randomized groups were formed, one of which was engaged in physical exercise according to the general school program, the other – in correctional-developing. After six months of training according to the correctional-developing program, along with the improvement of the health, the positive dynamics in fine motor testing was noticed. Consequently, the developed complex of gymnastic exercises contributes to the development of communicative skills, self-service skills training on the basis of improving the fine motor skills of the hands and fingers, concentration of a free attention, preservation of the existing and strengthening of the general health in schoolchildren, motivation for independent active learning and motor activity.

Key words: impairment of intellectual development, children, physical education, fine motor skills, correctional-developing program

УДК 37.011.3-051:796:81'27

Chepelyuk Anna

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Department of Sports Subjects and Tourism
Drohobych State Pedagogical University Ivan Franko
Drohobych, Ukraine
anna.chepelyuk@ukr.net

Kushnir Roman

Senior Lecturer
Department of Sports Subjects and Tourism
Drohobych State Pedagogical University Ivan Franko
Drohobych, Ukraine
roman-oksana@ukr.net

CULTURE OF COMMUNICATION AS AN IMPORTANT CONSTITUENT IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF PHYSICAL CULTURE OF A TEACHER

Abstract. The communication culture of physical education specialist is an integrative personal quality that provides a high level of verbal behaviour in the educational process and allows a teacher to interact with students for the purpose of reporting the information orally, to establish and maintain the contact, to regulate their behaviour, to coordinate actions on conflicts preventing, to share feelings and emotions.. Therefore, it is important in the educational process to lay the foundations of a communication culture of future physical education specialists that meets the temporal, spiritual and creative potential and professional activity. For the communication to be successful, one is to have the necessary skills. They are acquired with experience using psychological tools, certain specific exercises and pedagogical techniques. The aim of research is to conduct the analysis of scientifically-methodical, psychology-pedagogical and special literature on questions the culture of communication of teacher of physical education. Research methods used: system analysis, generalisation, classification for selection of types, factors of communication culture and components of communication culture level of physical training teacher. Research results: (i) the main types of communication are highlighted (communication with a real partner, communication of a person with an illusory partner, communication of a person with an imaginary partner); (ii) the components, which establish high level of communicational culture of physical training teachers (communicational devices, skills and knowledge) are defined); (iii) main factors which influence the formation of the components of physical training teacher communication culture have been disclosed; (iiii) the categories and indexes (cognitive, operational activity, personal) have been considered, which define the level of formation of communication culture of physical training teacher.

Key words: communication culture, student, teacher, physical culture.

Introduction. A communication culture of physical training teacher is a part of general culture of personality. The communication culture includes certain knowledge about communication in general. The main characteristic of communication culture of physical training teacher is normativity which determines how to communicate different situations. So, it is important in the educational process to lay the foundation of such communication culture which will respond the time, spiritually creative potential and professional activity. Knowledge itself wouldn't provide communication culture if it was used in everyday life and professional activity of physical training teacher. The communication to be successful needs necessary skills and abilities. They are gained with the experience, with the help of some psychological means, special exercises and pedagogical skills.

Literature review. A lot of scientists research a communication problem in general and the communication culture in particular. Methodological problems of communication have been analyzed by O.Bodalov [2], P.Kanduba [7], A.Leontev [9]. In works of H.Ball [1], L.Kovalchuk [8], N.Chepeleva [3], A.Chepelyuk [4] different sides of professional communication have been studied: communicational, interactive, and perceptive. P.Kanduba highlights the issue of the development of human communication concept. The scientist defines four communicational functions informational communicative, regulating communicative, interactive, emotional communicative [7]. Z.Pidruchna has researched the communication process and determined main characteristics of it: communication, interaction, social perception [10].

V. Yagupov distinguishes communication by the principle of subjective-objective and subjective-subjective scheme [6].

The aim of the paper is to conduct analysis of scientific-methodological, psychological pedagogical and special literature about problems of communication culture of physical training teacher. **The tasks of research:** 1. to define the main types of communication; 2. to highlight the components, which create high level of physical training teacher's communicational culture; 3. to disclose the main factors which influencing the formation of the components of physical training teacher communication culture; 4. to describe the categories and indexes which define the level of formation of physical training teacher communication culture. **Methods of research:** system analysis, generalisation, classification for selection of types, factors of communication culture and components of communication culture level of physical training teacher.

Discussion. The communication culture is an important part of professional culture and for physical training teacher it is the main working skill. For the clearer understanding of the importance of communication culture of physical training teacher it is necessary to consider the main notions: "culture", "communication", and "communication culture".

"Culture" traditionally determines the totality of material, practical and spiritual achievements of society, reflecting the level of its historical development, casual personal activity, find its reflection in social, moral aesthetic and other characteristics. In the narrow sense "culture" is a sphere of spiritual life of the society. It

includes educational system, spiritual creativity, covers institutions and organisations, which provide the defined processes: schools, high schools, museums, theatres, libraries and other culture institutions and creative unions. The concept “culture” often marks the level of upbringing and education of a person, skills in any sphere of knowledge and activity. In such a case personal qualities, behaviour, attitude toward the other people and work are fixed. After all, the basis of culture is humanity; the humanistic character realizes in a comprehensive personal development, identification of essential forces and skills.

Communication is the process of interaction between the communicants including the exchange of activity, information, experience, skills and knowledge, as well as achievements. In narrower sense communication is the process of exchanging the information and experience [10].

O. Bodalov considers communication as interaction between the communicants which is the exchange of information with the help of different communicative means in order to establish relationships between people [2].

The term “communication culture” was introduced by T. Chmut, who defined this phenomenon as “available in the society and human life forms of creation of communication, systematization and realization of its forms, ways and means, according to the hierarchy of values and adjustments” [5].

The communication culture is a totality of knowledge and the level of mastering communicative skills created and accepted in a particular society at the certain stage of development [11].

The communication culture is an integral part of behaviour in a society, any conversation, phrase, coordinated to one or another side, should be cultural, beautiful and worthy. Language is the main communicative element, and communication culture depends on cultural, structural and intellectual language [3].

There are several types of communication process: (i) Communication with a real partner: (a) Practical communication: take place in the process of compatible practical activity, which requires mutual agreement of action, establishing relations of cooperation, management and subordination; (b) Spiritual communication: interpersonal, intellectual and emotional connection which shows up in friendship; (c) Representative communication: communication in which individuals are not communicating as free sovereign personality, but as the representatives of separate groups or social institutes. Typical representative procedure is negotiation; transitional form between interpersonal and group communication; (ii) Group communication: interaction of groups, each one acting as the only whole; (iii) Communication of person with an illusory partner; (iiii) Communication of person with an imaginary partner.

Having analysed scientific resources [2; 5; 7; 8] we define the components which create the high level of

communication culture: (a) Communicative sets which include communicative mechanism; (b) Possession of communicative norms accepted in certain society; psychology of communication (categories, regularity, mechanisms; psychology of perception and understanding); (c) Skills to use that knowledge according to the situation and moral norms of a concrete society and universal values.

Communication culture of physical training teacher is a personal integrative quality, providing the high level of speech behaviour in the educational process and allowing a teacher to cooperate with students orally, store and maintain contact, regulate behaviour, coordinate actions, prevent conflicts, exchange feelings and emotions [7].

In the basis of communication culture of physical training teacher lay definite motives: demands, interests, duties, habits, goals. They can be individually or social significant. A level of formation of teacher’s communication culture is determined by some criteria and indicators: (i) Cognitive: Psychologically pedagogical knowledge about communication essence, communication culture, its features in the sphere of professional activity, subjective knowledge; (ii) Operational: communication skills and knowledge, culture and speech techniques, non-verbal communication skills; (iii) Personal: communicativeness, emotional stability, tolerance, erudition [11].

In the communication culture of physical training teacher the level of communication culture is important for the dynamic of professional communicative culture development which is characterised by psychological, pedagogical, subjective, professionally oriented knowledge. As well as formation of communicative skills and abilities; in the development of personal qualities of physical training teacher [8].

Determinants affecting the formation of components of physical training teacher communication include: systematic, motivatedness, dialogicity, reflectivity of educational process and education of physical training teacher; combination of traditional and innovational forms, methods and techniques of educational process; integration of educational process; professional direction of educational process and extra-curricular work; partnership in educational process; realization of personal-oriented and communicative approaches.

Conclusions. The authors of the article have analysed the literary sources on a problem of communicative culture of physical training teacher. Main types of communication are highlighted: communication with a real partner, communication with an imaginary partner, communication with illusory partner. Components which create the high level of teacher’s communicative culture are defined: communicative devices, skills, knowledge. Determinants affecting the formation of the components of teacher’s communicative culture are revealed cognitive, personal. Criteria and indicators determining the level of communicative culture formation are described.

References

1. Ball, H.O. (2000). Profesiina diialnist i pidhotovka do nei u konteksti rozvytku osobystosti ta stanovlennia yii dukhovnosti [Professional activity and preparation in the context of personal development and formation of spirituality]. In *Tvorcha osobystist u systemi nepererвної profesinnoi osvity [Creative personality in the system of life long education]. Proceedings of the International Scientific Conference*. Kharkiv: KhDPU [in Ukrainian].
2. Bodalev, A.A. (2001). *Psihologiya novoy eryi: kompetentnost ili bespomoschnost [Psychology of new era: competence or helplessness]*. Retrieved from <http://psy.1september.ru/2001/47/45.htm>.
3. Chepeliava, N.V. (1999). Psykholohichna kultura vchytelia [The Psychological culture of teacher]. *Naukovyy chasopys NPU im. M.Drahomanova. Seria: Psykholohichni nauky [Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine named after M.Drahomanov. Series: Psychological Sciences]*, 4, 22-26 [in Ukrainian].
4. Chepeliuk, A.V. (2014). Formuvannia psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Formation of psychology-pedagogical competence of future teacher of physical culture is in

- higher educational establishment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Khmelnitskyi: National Academy of State Border Service of Ukraine [in Ukrainian].
- Chmut, T.K., & Chaika, H.L. (2007). *Etyka dilovoho spilkuvannia [The Ethics of Business Communication]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
  - Iahupov, V.V. (2002). *Pedahohika [Pedagogics]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
  - Kandyba, P.O. (2003). Profesiino-psykholohichni dii vchytelia, trenera, vykladacha pry vyrishenni konfliktnykh sytuatsii [Professionally-psychological actions of teacher, trainer, teacher at the decision of conflict situations]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methods of physical education]*, 2, 34-36 [in Ukrainian].
  - Kovalchuk, L. (2007). *Osnovy pedahohichnoi maisternosti [Bases of pedagogical mastery]*. Lviv: Publishing House of Lviv national university [in Ukrainian].
  - Leontiev, A.A. (1997). *Osnovy psykhohinstyky [Bases of psycholinguistics]*. Moscow: Sens [in Russian].
  - Pidruchna, Z.F. (2008). Formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u protsesi fakhovoї pidhotovky [Formation of professional communicative competence of future translators in the process of professional preparation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil: Ternopil National Pedagogical University named after V.Hnatiuk [in Ukrainian].
  - Sadker, M.P., & Sadker, D.M. (1997). *Teachers, school and society*. New York: Mc Grow – Hill Ink.

Список використаної літератури

- Балл Г.О. Професійна діяльність і підготовка до неї у контексті розвитку особистості та становлення її духовності / Г.О.Балл // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали Міжнародної наукової конференції / за ред. С.О.Сисоєвої, О.Г.Романовського. – Харків: ХДПУ. – 2000. – С. 34-39.
- Бодалев А.А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность [Электронный ресурс] / А.А.Бодалев. – URL: <http://psy.1september.ru/2001/47/45.htm>.
- Чепелева Н. В. Психологічна культура вчителя / Н. В. Чепелева // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12 Психологічні науки: зб. наук. праць / відповід. ред. Максименко С. Д. – К.: НПУ, 1999. – Вип.4. – С.22-26.
- Чепелюк А.В. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі : автореф. дис ... канд. пед. наук / А.В.Чепелюк. – Хмельницький, 2014. – 20 с.
- Чмут Т.К. Етика ділового спілкування: навч. посіб. / Т.К.Чмут, Г.Л.Чайка. – Київ: Знання, 2007. – 230 с.
- Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В.Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
- Кандиба П.О. Професійно-психологічні дії вчителя, тренера, викладача при вирішенні конфліктних ситуацій / П.О.Кандиба // Теорія та методика фізичного виховання. – 2003. – № 2. – С.34-36.
- Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності / Л. Ковальчук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 608 с.
- Леонтьев А.А. Основи психолінгвістики / А.А.Леонтьев. – М.: Сенс, 1997. – 287 с.
- Підручна З.Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Підручна З.Ф. – Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2008. – 20 с.
- Sadker M.P. Teachers, school and society / M.P.Sadker, D.M.Sadker. – New York: Mc Grow – Hill Ink, 1997. – 633 p.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 09.04.2018 р.

Чепелюк Анна

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
кафедра спортивных дисциплин и туризма
Дрогобычский государственный педагогический университет им.Ивана Франко
г.Дрогобыч, Украина

Кушнир Роман

старший преподаватель
кафедра спортивных дисциплин и туризма
Дрогобычский государственный педагогический университет им.Ивана Франко г.Дрогобыч, Украина

КУЛЬТУРА ОБЩЕНИЯ, КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. Культура коммуникации является важной частью профессиональной культуры, и для учителя физического воспитания это основной рабочий навык. Поэтому в учебном процессе важно заложить такую культуру общения, которая будет отвечать временному, духовно-творческому потенциалу и профессиональной деятельности. Целью исследования является анализ научно-методической, психолого-педагогической и специальной литературы по вопросам культуры общения учителя физического воспитания. С помощью теоретических методов исследования (системного анализа, обобщения, классификации, для выделения видов и факторов культуры общения и компонентов уровня культуры общения учителя физической культуры) выделены основные виды общения (общение с реальным партнером, общение человека с иллюзорным партнером, общение человека с мнимым партнером), определены компоненты (коммуникативные установки, знания, умения), которые создают высокий уровень культуры общения учителя. Раскрыты определяющие факторы, которые наиболее существенно влияют на формирование компонентов культуры общения учителя. Описаны критерии и показатели (когнитивный, операционно-деятельностный, личностный) за которыми определяется уровень сформированности культуры общения учителя физической культуры.

Ключевые слова: культура общения, коммуникация, студент, учитель, физическая культура.

Чепелюк Анна Вікторівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра спортивних дисциплін і туризму
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна

Кушнір Роман Григорович

старший викладач
кафедра спортивних дисциплін і туризму
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м.Дрогобич, Україна

**КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ, ВАЖЛИВА СКЛАДОВА, У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Анотація. Культура комунікації є важливою частиною професійної культури, і для вчителя фізичного виховання це основна робоча навичка. Тому в навчальному процесі важливо закласти таку культуру спілкування, яка відповідатиме часовій, духовно-творчому потенціалу та професійній діяльності. Метою дослідження є аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної та спеціальної літератури з питань культури спілкування вчителя фізичного виховання. За допомогою теоретичних методів дослідження, а саме: системного аналізу, узагальнення, класифікації для виділення видів та чинників культури спілкування та компонентів рівня культури спілкування вчителя фізичної культури виділено основні види спілкування (спілкування з реальним партнером, спілкування людини з ілюзорним партнером, спілкування людини з уявним партнером), визначено компоненти (комунікативні установки, знання, вміння), які створюють високий рівень культури спілкування вчителя. Розкрито визначальні чинники, що найбільш суттєво впливають на формування компонентів культури спілкування вчителя. Описано критерії та показники (когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний) за якими визначається рівень сформованості культури спілкування вчителя фізичної культури.

Ключові слова: культура спілкування, комунікація, студент, вчитель, фізична культура.

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

**ПЕДАГОГІКА
СОЦІАЛЬНА РОБОТА**

Збірник наукових праць

Випуск 1 (42)

Частина I, частина II

Комп'ютерна верстка

Тополянський С.І.

Статті подані в авторській редакції

Здано до набору 03.05.2018. Підписано до друку 23.05.2018.

Формат 60x84. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.

Друк різогр. Ум. друк. арк. 44,8.

Наклад 300 прим. Замовлення № 63

Віддруковано з готового оригінал-макета

Видавництво УжНУ «Говерла»

88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників,

і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія 3т №32 від 31 травня 2006 року